ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

(ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ)

ନବାକ୍ଷରୀ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ

ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଖାଡ଼ଙ୍ଗା

ଗୋସ୍ୱାମୀ ପ୍ରେସ

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

(ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ)

ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକାନୁସରଣରେ
ନବାକ୍ଷରୀ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ

ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଖାଡ଼ଙ୍ଗା

ସଂପାଦନା ଓ ପ୍ରକାଶନ
ଗୋସ୍ୱାମୀ ପ୍ରେସ
ଆଲାମଚାନ୍ଦ ବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ

ତା ୧୭ । ୯ । ୧୯୮୮

ପରିବେଷକ

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

ବାଲୁବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ମୁଦ୍ରଣ

ସଂସାର ପ୍ରେସ

ତେଲଙ୍ଗା ବଜାର, କଟକ

ଆନୁକୂଲ୍ୟ

ତିରିଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ପ୍ରାକ୍‌କଥନ

ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହା ସମସ୍ତ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଏ :—"ରାଜନ୍ତେ ତାବଦନ୍ୟାନି ପୁରାଣାନି ସତାଂ ଗଣେ । ଯାବଦ୍ ଭାଗବତଂ ନୈବ ଶ୍ରୂୟତେଽମୃତସାଗରମ୍ ।" (ଭା ୧୨ । ୧୩ । ୧୪) ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଅମୃତସାଗର । ଏହା ଆଗରେ ଅନ୍ୟ ପୁରାଣମାନଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ କମ୍ । ଏହା ପୁଣି ନିଗମକଳ୍ପତରୁର ଗଳିତ ଫଳ । ନିଗମ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବେଦ । ଯାହାଠାରୁ ପରମ ତତ୍ତ୍ୱର ନିଗମନ (ପ୍ରକଟନ) ହୁଏ ତାହାକୁ ନିଗମ ବୋଲାଯାଏ । ସେହି ନିଗମରୂପକ ରସାଳ ବୃକ୍ଷର ରସମୟ ଫଳ ହେଉଛି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ । ବୃକ୍ଷ ପରିଣତ ଅବସ୍ଥାରେ ଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିଥାଏ । ଫଳଦାନରେ ହିଁ ବୃକ୍ଷବୀଜର ସାର୍ଥକତା ନିହିତ । ବେଦାର୍ଥର ଚରମ ପରିଣତି ହେଉଛି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଆବିର୍ଭାବ ଏବଂ ବେଦାର୍ଥର ଚରମ ସାର୍ଥକତା ହେଉଛି ଭାଗବତ-ରସ ପରିବେଷଣ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଏକ ଗଭୀର ତତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ । ସମସ୍ତ ବେଦର ସାର ହେଉଛି ପ୍ରଣବ । ("ପ୍ରଣବଃ ସର୍ବବେଦେଷୁ—ଗୀତା) ପ୍ରଣବ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମର ବାଚକ ("ତସ୍ୟ ବାଚକଃ ପ୍ରଣବଃ"—ପତଞ୍ଜଳି) ଏବଂ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ନିକଟତମ ନାମ ("ଓମିତ୍ୟେତଦ୍ ବ୍ରହ୍ମଣୋ ନେଦିଷ୍ଠଂ ନାମ"—ଶ୍ରୁତି) । ପ୍ରଣବ ହିଁ ବେଦର ମହାବାକ୍ୟ (ସର୍ବବେଦବାକ୍ୟାର୍ଥସମନ୍ୱୟବିଧାୟକତ୍ୱେନ ମହତ୍ତ୍ୱମ୍, ଅକାରାଦ୍ୟକ୍ଷରାତ୍ମକପରସ୍ପରସମ୍ବନ୍ଧ-ପଦସମୁଦାୟତ୍ୱାଦ୍ ବାକ୍ୟତ୍ୱମ୍) । "ମହାବାକ୍ୟ" ପଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ତହିଁରେ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବାକ୍ୟତ୍ୱ ରହିବାର କଥା । ସର୍ବବେଦାର୍ଥର ସମନ୍ୱୟ କରୁଥିବା ହେତୁ ପ୍ରଣବର ମହତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ଅକାରାଦି ଅକ୍ଷରାତ୍ମକ ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ ପଦମାନଙ୍କର ସମନ୍ୱୟ କରୁଥିବା ହେତୁ ଏହାର ବାକ୍ୟତ୍ୱ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ପ୍ରଣବର ମୂର୍ତ୍ତି ହେଉଛି ବ୍ରହ୍ମଗାୟତ୍ରୀ । ପ୍ରଣବ ଏକ କୁସୁମକଳିକା ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମଗାୟତ୍ରୀ ଏହାର ସ୍ଫୁଟନୋନ୍ମୁଖ ଶୋଭା ଏବଂ ଶ୍ରୀମଦ୍-ଭାଗବତ ଏହି କୁସୁମର ଚରମ ଓ ପରମ ପରିଣତି—ସୁପରିପକ୍ୱ ମଧୁମୟ ଫଳ । ଗାୟତ୍ରୀ-ମନ୍ତ୍ର ହେଉଛି "ତତ୍‌ସବିତୁର୍ବରେଣ୍ୟଂ ଭର୍ଗୋ ଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି । ଧିୟୋ ଯୋ ନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍", ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶ୍ୱପ୍ରସବିତାଙ୍କର ସେହି ବରଣୀୟ ଜ୍ୟୋତିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଧ୍ୟାନ କରୁଅଛୁ—ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିସମୂହକୁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟରୂପେ ଚାଳନା କରନ୍ତୁ । ଗାୟତ୍ରୀର ଏହି ଅର୍ଥ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ତିନି ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥାପନ କରା ହୋଇଅଛି—

୧ । ଜନ୍ମାଦ୍ୟସ୍ୟ ଯତଃ—ଏହି ଶ୍ଳୋକାଂଶଟି ସମଗ୍ର ଭାଗବତର ବୀଜସ୍ୱରୂପ । ଗାୟତ୍ରୀର ସହିତ ଏହାର ଏକବାକ୍ୟତା ବିଦ୍ୟମାନ । ଗାୟତ୍ରୀର "ଧୀମହି" ଏବଂ ଭାଗବତର ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକର "ଧୀମହି" ଏକାର୍ଥକ । ଗାୟତ୍ରୀର "ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍" ପଦର

ଯେଉଁ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ-ଭାଗବତର "ତେନେ" ପଦର ମଧ୍ୟ ସେହି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ । ଗାୟତ୍ରୀର "ବରେଣ୍ୟଂ ଭର୍ଗଃ" ଓ ଭାଗବତର "ସତ୍ୟଂ ପରଂ" ଏକାର୍ଥକ । ଗାୟତ୍ରୀର "ସବିତୁର୍ଦେବସ୍ୟ" ପଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଭାଗବତର "ଜନ୍ମାଦ୍ୟସ୍ୟ ଯତଃ" ପଦରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସୁତରାଂ ଭାଗବତର ବୀଜସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ସହିତ ଗାୟତ୍ରୀମନ୍ତ୍ରର ସର୍ବଥା ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବା ହେତୁ ଭାଗବତ ହେଉଛି ଗାୟତ୍ରୀର ଭାଷ୍ୟସ୍ୱରୂପ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିପାଦ ତାଙ୍କ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା ଟୀକାରେ କହିଅଛନ୍ତି– "ଗାୟତ୍ର୍ୟା ପ୍ରାରମ୍ଭେଣ ଗାୟତ୍ର୍ୟାଖ୍ୟ-ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାସ୍ୱରୂପମେତତ୍ ପୁରାଣମିତି ଦର୍ଶିତମ୍ ।" ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଓ ଅଗ୍ନିପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଯଥା :—ଯତ୍ରାଧିକୃତ୍ୟ ଗାୟତ୍ରୀଂ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ଧର୍ମବିସ୍ତରଃ । ବୃତ୍ରାସୁରବଧୋପେତଂ ତଦ୍‌ଭାଗବତମିଷ୍ୟତେ ।।" (ମାତ୍ସ୍ୟ ୫୩।୨୦) । ପୁନଶ୍ଚ

"ଗ୍ରନ୍ଥୋଽଷ୍ଟାଦଶସାହସ୍ରୋ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧସଂମିତଃ ।
ଗାୟତ୍ର୍ୟା ଚ ସମାରମ୍ଭସ୍ତଦ୍ ବୈ ଭାଗବତଂ ବିଦୁଃ ।।"

(ଅଗ୍ନି ୨୭୨ । ୬-୭)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତଦୀୟ ଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାର ଅନୁରୂପ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ଯଥା :—

"ଗାୟତ୍ରୀର ଅର୍ଥେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଆରମ୍ଭଣ ।
'ସତ୍ୟଂ ପରଂ ଧୀମହି'—ସାଧନ ପ୍ରୟୋଜନ ।।"

୨ । "ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ" ଭାଗବତରେ ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ, ରହସ୍ୟ ଓ ତଦଙ୍ଗ—ଏହି ଚାରିଗୋଟି ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି । 'ଜ୍ଞାନ'—ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥାବବୋଧ, 'ବିଜ୍ଞାନ'—ତତ୍ତ୍ୱାନୁଭୂତି, 'ରହସ୍ୟ'— ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଓ 'ତଦଙ୍ଗ'—ସାଧନଭକ୍ତିକୁ ବୁଝାଏ । ଏହି ଚାରିଗୋଟି ବିଷୟ ସମଗ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ । ଭଗବାନ୍ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଏହି ଚାରିଗୋଟି ବିଷୟରେ (ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ) ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଣବର ଅର୍ଥ ଗାୟତ୍ରୀରେ ଏବଂ ତାହାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି "ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ"ରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ କହିଛନ୍ତି—"ପ୍ରଣବେର ଯେଇ ଅର୍ଥ ଗାୟତ୍ରୀତେ ହୟ । ସେଇ ଅର୍ଥ ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀତେ ବିବରିୟା କୟ ।" (ଚୈ. ଚ. ମଧ୍ୟ ୨୫ । ୯୨) ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମା ନାରଦଙ୍କୁ ଏବଂ ନାରଦ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବ୍ୟାସଦେବ ଏହି ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ ଦ୍ୱାରା ଭାଗବତର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଗାୟତ୍ରୀ ଓ ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଅଭିନ୍ନ । ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀର ପରିଣତି ହେଉଛି ଭାଗବତ । ଏଣୁ ଏହା ବେଦ-କଳ୍ପତରୁର ପରିପକ୍ୱ ଫଳ ।

୩ । "ସତ୍ୟସ୍ୟ ଦ୍ୱିବିଧଂ ରୂପଂ ମୂର୍ତ୍ତଂ ଚାମୂର୍ତ୍ତମେବ ଚ" ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟର ରୂପ ଦ୍ୱିବିଧ—ମୂର୍ତ୍ତ ଓ ଅମୂର୍ତ୍ତ । ଦୁଇରେ ଦୁଇ ମିଶିଲେ ଚାରି ହୁଏ । ଏହା ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରର ଅମୂର୍ତ୍ତ

ସତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଦୁଇଟି ଘଟ ବା ପଟ ଏକତ୍ର କଲେ ଯେଉଁ ଗ୍ଚାରିଗୋଟି ବସ୍ତୁ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ତାହା ହେଉଛି ସତ୍ୟର ମୂର୍ତ୍ତ ରୂପ । ସେହିପରି ଗାୟତ୍ରୀପ୍ରତିପାଦିତ ସତ୍ୟ ଅମୂର୍ତ୍ତ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଭାଗବତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଛି—"ସେ ଆମର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିକୁ ପ୍ରେରଣ କରନ୍ତୁ ।" କିନ୍ତୁ କି ଉପାୟରେ ଏବଂ କେଉଁ ଦିଗରେ—ମନ୍ତ୍ରରେ ଏ କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଗ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ କି ଉପାୟରେ ଏବଂ କେଉଁ ଦିଗରେ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିର ପ୍ରେରଣା ହୁଏ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଉକ୍ତି ଅନୁସାରେ "ହୃଷୀକେଶ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାନ୍ତି" ("ବଳାଦିବ ନିୟୋଜିତଃ"—ଗୀତା ୩।୩୬) । କିନ୍ତୁ ସଜ୍ଜନମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧିନିଷେଧ ଦ୍ୱାରା ("ତସ୍ମାତ୍ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ପ୍ରମାଣଂ ତେ କାର୍ଯ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥିତୌ"—ଗୀତା ୩—୩୬) ଏବଂ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପରି ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରଣ କରନ୍ତି । ସେ ପୁଣି ବିଧିପ୍ରଣୋଦିତ ପ୍ରୀତିରେ ରୁକ୍ମିଣୀପ୍ରମୁଖ ମହିଷୀମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ବିଧିନିରପେକ୍ଷ ପ୍ରୀତିରେ ବ୍ରଜବଧୂମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରେରଣାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷୋକ୍ତ ପ୍ରେରଣା ସର୍ବାତିଶାୟୀ । ବିଧିନିରପେକ୍ଷ ନିର୍ମଳ ପ୍ରୀତି ହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦିଗକୁ ଆତ୍ମାର ସର୍ବାଧିକ ଆକର୍ଷଣ ହୁଏ ।

ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଭୋଗ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ, ସ୍ୱଧର୍ମ, ମୁକ୍ତି ଓ ଭକ୍ତି ପ୍ରତି ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରେରିତ ହୁଏ । ଏଥି-ମଧ୍ୟରୁ ଭକ୍ତି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । କାରଣ ତଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ୍ ଅପ୍ରାକୃତ ରସମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ବିରାଜମାନ ହୁଅନ୍ତି । ଲୀଳାପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱୀୟ "ଭର୍ଗ" ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ 'ବଂଶୀଛିଦ୍ର'ରୁ ପ୍ରୀତିମଧୁ ବର୍ଷଣ କରି ବ୍ରଜବଧୂମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଯୌବନାଦି ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ବ୍ରହ୍ମଗାୟତ୍ରୀମନ୍ତ୍ର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗତା ଲାଭ କରେ ।

ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ଅକୃତ୍ରିମ ଭାଷ୍ୟ

ବେଦର ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡାତ୍ମକ ଉପନିଷଦରେ ପ୍ରଧାନତଃ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଉପନିଷଦର ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର କଦର୍ଥନା ଦେଖି ସୂତ୍ରକାର ବ୍ୟାସଦେବ ନିଜେ ତାହାର ଯେଉଁ ଭାଷ୍ୟ ରଚନା କଲେ ତାହା ହେଉଛି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ।

ଭାଗବତରେ ପ୍ରଧାନତଃ ୩ଟି ବିଷୟ ପରିବେଷିତ ହୋଇଅଛି—ସମ୍ବନ୍ଧ, ଅଭିଧେୟ ଓ ପ୍ରୟୋଜନ । ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାହା ହିଁ ପ୍ରତିପାଦିତ । ସେହି କଥା ଶ୍ରୀଲ କୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ କହିଅଛନ୍ତି—

"ଅତଏବ ଭାଗବତେ ଏଇ ତିନି କୟ ।
ସମ୍ବନ୍ଧ-ଅଭିଧେୟ-ପ୍ରୟୋଜନ ମୟ ।

(ଚୈ:ଚ: ମଧ୍ୟ ୨୫।୧୦୫)

ଏବଂ— "ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଭିଧେୟ ପ୍ରୟୋଜନ ନାମ ।
ଏଇ ତିନି ଅର୍ଥ ସର୍ବସୂତ୍ରେ ପର୍ଯ୍ୟବସାନ ।।"
(ଚୈ:ଚ: ଆଦି ୭।୧୩୯)

ସମ୍ବନ୍ଧ ମୂଳବାଚ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ବୁଝାଏ । ମୂଳ ପ୍ରାପ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ଏବଂ ପ୍ରୟୋଜନପ୍ରାପ୍ତି-ପାଇଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ହେଉଛି ଅଭିଧେୟ ।

ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ବସ୍ତୁ "ଅଥାତୋ ବ୍ରହ୍ମଜିଜ୍ଞାସା" ସୂତ୍ରର ଭୂମିକାରେ ଶ୍ରୀବଳଦେବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ କହିଅଛନ୍ତି—ସର୍ବଦୋଷବର୍ଜିତ, ପ୍ରାକୃତାଦିସ୍ପର୍ଶଶୂନ୍ୟ, ଅନନ୍ତଗୁଣଗଣାଳଂକୃତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦବିଗ୍ରହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ "ବେଦ୍ୟଂ ବାସ୍ତବମତ୍ର ବସ୍ତୁ" ଅର୍ଥାତ୍ ପାରମାର୍ଥିକ ବସ୍ତୁ ହିଁ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବୋଲି ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପରମ ତତ୍ତ୍ୱ ହେଉଛି ଅଦ୍ୱୟ ଅଖଣ୍ଡ ଜ୍ଞାନ । ତାହାର ବ୍ରହ୍ମ, ପରମାତ୍ମା ଓ ଭଗବାନ୍ ରୂପେ ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଅଖଣ୍ଡ ତତ୍ତ୍ୱର ଏହି ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରକାଶ ବିଦ୍ୟମାନ, ସେହି ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହିଁ ଭାଗବତର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ ।

ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର 'ସାଂପରାୟେ'† ସୂତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଇ ଶ୍ରୀବଳଦେବ ବିଦ୍ୟା-ଭୂଷଣ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ସାଂପରାୟ ବା ପ୍ରେମ ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ 'ମୟି ନିର୍ବଦ୍ଧହୃଦୟାଃ'* ଶ୍ଳୋକରେ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ହିଁ ଭଗବଦ୍‌ବଶୀକରଣର ଉପାୟ ରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର (୩।୨) ରେ ଅଭିଧେୟ ତତ୍ତ୍ୱର ଆଲୋଚନା ଦେଖାଯାଏ । ତାହା ହେଉଛି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧି ଅନୁରାଗର ହେତୁରୂପ ସାଧନଭକ୍ତି । ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ 'ସ୍ମରନ୍ତଃ ସ୍ମାରୟନ୍ତଶ୍ଚ' (୧।୩।୩୨) ଶ୍ଳୋକରେ ତଦ୍ରୂପ ସାଧନଭକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରେମଭକ୍ତିର ଉଦୟ ହୁଏ ବୋଲି ଇଙ୍ଗିତ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଏଥିପାଇଁ ଗରୁଡ ପୁରାଣ କହେ—

"ଅର୍ଥୋଽୟଂ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରାଣାଂ ଭାରତାର୍ଥବିନିର୍ଣ୍ଣୟଃ ।
ଗାୟତ୍ରୀଭାଷ୍ୟରୂପୋଽସୌ ବେଦାର୍ଥପରିବୃଂହିତଃ ।।"

ଭାଗବତ (୧୨।୧୩।୧୨)ରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଉକ୍ତି ଦେଖାଯାଏ—'ସର୍ବବେଦାନ୍ତସାରଂ ହି ଶ୍ରୀଭାଗବତମିଷ୍ୟତେ' । ଅତଏବ ଭାଗବତ ବେଦାନ୍ତର ସାରାଂଶ ଓ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ଅକୃତ୍ରିମ ଭାଷ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଓ ଶ୍ରୀଗୀତା

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଯାହା ଚରମ ସତ୍ୟ ତାହାର ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଭାଗବତରେ ପ୍ରକଟିତ । ଗୀତା (୧୮।୬୩)ରେ ଭଗବାନ୍ 'ଇତି ତେ ସର୍ବମାଖ୍ୟାତଂ' କହି ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ

---

†ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ୩।୩।୨୮, *ଭା ୯।୪।୬୬

କଲେ ମଧ୍ୟ 'ସର୍ବଗୁହ୍ୟତମଂ ଭୂୟଃ' ଏବଂ 'ମନ୍ମନା ଭବ' (ଗୀତା–୧୮।୬୪,୬୬) ଏହି ଦୁଇଟି ଶ୍ଳୋକ ପୁନର୍ବାର କହିଅଛନ୍ତି । ଗୀତାର ଏହି ଶ୍ଳୋକଦୁଇଟିରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଚରମ ସତ୍ୟ ଭାଗବତବର୍ଣ୍ଣିତ ରାସଲୀଳାରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ରାସରଜନୀରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ପରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣତାଦାତ୍ମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ–

"ତନ୍ମନସ୍କାସ୍ତଦାଳାପାସ୍ତଦ୍‌ବିଚେଷ୍ଟାସ୍ତଦାତ୍ମିକାଃ ।
ତଦ୍‌ଗୁଣାନେବ ଗାୟନ୍ତ୍ୟୋ ନାତ୍ମାଗାରାଣି ସସ୍ମରୁଃ ।।"

(ଭା: ୧୦।୩୦।୪୪)

ଗୀତାର ସର୍ବଧର୍ମପରିତ୍ୟାଗ-ପୂର୍ବକ ଏକମାତ୍ର ଭଗବତ୍‌ଶରଣାପତ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରାସରଜନୀରେ ଧାବମାନା କୃଷ୍ଣଗତପ୍ରାଣା ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଠାରେ ହିଁ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅତଏବ ଗୀତା ଉପନିଷଦ୍‌ଗାଭୀର ଦୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଭାଗବତ ସେହି ଦୁଗ୍ଧମନ୍ଥନୋଦ୍‌ଭୂତ ନବନୀତ* । ସୁତରାଂ ବେଦ, ବେଦାନ୍ତ, ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ଓ ଗୀତାର ସର୍ବପ୍ରକାର ପରିପୂର୍ତ୍ତି ଭାଗବତରେ ହିଁ ସଂଘଟିତ ହୋଇଅଛି ।

ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାହେତୁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଫୁରିତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ଏହା ଭ୍ରମପ୍ରମାଦାଦି ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ସର୍ବପ୍ରମାଣଚୂଡ଼ାମଣି । ସେଥିପାଇଁ ସୂତ ଏହାକୁ "ପୁରାଣାର୍କ" (ଭା: ୧।୩।୪୪) କହି ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାରନାଶପାଇଁ ଏହାର ଉପଯୋଗିତା ଦର୍ଶାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱକୀୟ 'ଲୀଳାସ୍ତବ' (୪୧୩)ରେ ଏହାକୁ 'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପରିବର୍ତ୍ତିତ' ବୋଲି ସ୍ତୁତି କରିଅଛନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାଚୀନ ମହାଜନମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣତୁଲ୍ୟ ଭାଗବତର ଧ୍ୟାନ ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନଲିଖିତରୂପେ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି–

"ପାଦୌ ଯଦୀୟୌ ପ୍ରଥମଦ୍ୱିତୀୟୌ ତୃତୀୟତୁର୍ଯ୍ୟୌ କଥିତୌ ଯଦୂରୂ ।
ନାଭିସ୍ତଥା ପଞ୍ଚମ ଏବ ଷଷ୍ଠୋ ଭୁଜାନ୍ତରଂ ଦୋର୍ଯୁଗଳଂ ତଥାନ୍ୟୌ ।।
କଣ୍ଠସ୍ତୁ ରାଜନ୍ ନବମୋ ଯଦୀୟୋ ମୁଖାରବିନ୍ଦଂ ଦଶମଂ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମ୍ ।
ଏକାଦଶୋ ଯସ୍ୟ ଲଲାଟପଟ୍ଟଂ ଶିରୋଽପି ଯଦ୍ ଦ୍ୱାଦଶ ଏବ ଭାତି ।।
ତମାଦିଦେବଂ କରୁଣାନିଧାନଂ ତମାଲବର୍ଣ୍ଣଂ ସୁହିତାବତାରମ୍ ।
ଅପାରସଂସାରସମୁଦ୍ରସେତୁଂ ଭଜାମହେ ଭାଗବତସ୍ୱରୂପମ୍ ।"

(ପଦ୍ମପୁରାଣ)

---

*ଚାରିବେଦ ଦଧି ଭାଗବତ ନବନୀତ ।
ମଥିଲେନ ଶୁକ ଖାଇଲେନ ପରୀକ୍ଷିତ ।। (ଚୈ:ଶ୍ରୀଭା:ମଧ୍ୟ ୧୯।୧୬)

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରେ ତତ୍ତ୍ୱଜିଜ୍ଞାସା

ଅଧୋକ୍ଷଜ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଠାରେ ଅହୈତୁକୀ ଭକ୍ତି ହିଁ ଅପବର୍ଗ ବା ପରମ ଧର୍ମ । ଏହା ହେଉଛି ସାଧ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଏହାକୁ ଲାଭ କରିବାର ଉପାୟ ତତ୍ତ୍ୱଜିଜ୍ଞାସା । ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁର ଉପାସନା ନିମିତ୍ତ ମାନବଜୀବନ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । 'ବଦନ୍ତି ତତ୍ ତ୍ତ୍ୱବିଦଃ' (ଭା: ୧।୨।୧୧) ଶ୍ଳୋକରେ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁର ସ୍ୱରୂପନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୋଇଅଛି । ତଦନୁସାରେ ଅଦ୍ୱୟ ଜ୍ଞାନ ହିଁ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁ । ଏଠାରେ 'ଜ୍ଞାନ'ର ଅର୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥସନ୍ନିକୃଷ୍ଟ ସାମୟିକ ଅବବୋଧ ନୁହେଁ । ଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ଅଖଣ୍ଡ ଚୈତନ୍ୟସତ୍ତା । ଯାହା ସ୍ୱରାଟ୍, ଯାହାର ସତ୍ତା ଅନ୍ୟ କାହା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ, ତାହା ସ୍ୱୟଂସିଦ୍ଧ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଜ୍ଞାନ ବା ଚୈତନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ହେଉଚି ସେହି ସ୍ୱୟଂସିଦ୍ଧ ସତ୍ତା । ଜୀବ ଚୈତନ୍ୟସ୍ୱରୂପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୟଂସିଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ଅଖଣ୍ଡ ଚୈତନ୍ୟଘନ ପରମ ପୁରୁଷ ହିଁ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁ । ଜୀବ ତତ୍‌ସଜାତୀୟ ଚିତ୍‌କଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସତ୍ତା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ । ତଦ୍‌ବିଜାତୀୟ ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ-ନିର୍ଭରଶୀଳ । ଅଦ୍ୱୟ ଅଖଣ୍ଡ ତତ୍ତ୍ୱ ହିଁ କେବଳ ନିଜ ସତ୍ତାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ତାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ତାର ଶକ୍ତିସମୂହ କ୍ଷଣେ ମାତ୍ର ରହିପାରେ ନାହିଁ । ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁର ସଜାତୀୟ ବିଜାତୀୟ ଭେଦ ନାହିଁ । ତାହା ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ନିଜେ ସ୍ଥିତ । ଅସମୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଅଦ୍ୱୟ । ଏହାହିଁ ଶ୍ରୁତିଶାସ୍ତ୍ରର ମାର୍ମିକ କଥା ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁରେ ସଜାତୀୟ, ବିଜାତୀୟ ଓ ସ୍ୱଗତ ଭେଦ ନିରାସ କରି କହିଛନ୍ତି– "ବିଜାତୀୟ-ସଜାତୀୟ-ସ୍ୱଗତ ଭେଦରହିତତ୍ୱାତ୍ ଏକରସଃ ଅଖଣ୍ଡସ୍ତ୍ୱଂ ସୈନ୍ଧବ-ଘନବତ୍ ।" ଏତତ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବସ୍ତୁର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଭେଦର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ । ଶକ୍ତି ସର୍ବତୋଭାବେ ଶକ୍ତିମାନ୍‌ର ଆଶ୍ରିତ ହୋଇ-ଥିବାରୁ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ପୂରାପୂରି ଭେଦ ନ ରହିଲେ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତିମାନ୍‌ର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଲୀଳାଦି ହେବ କିପରି ? ଏଣୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ଭେଦ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଶକ୍ତି ଓ ଶକ୍ତିମାନ୍ ପୂରାପୂରି ଭିନ୍ନ ବୋଲି କହି ହେବ ନାହିଁ, ପୂରାପୂରି ଅଭିନ୍ନ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହି ହେବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଦୁହିଁଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ । ଏହି ଭେଦାଭେଦ ବିଗ୍ରହଭୂମିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅପ୍ରାକୃତ ଚିନ୍ମୟଭୂମିକାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଯାହା ପ୍ରକୃତିର ଅତୀତ ତାହା ଅଚିନ୍ତ୍ୟ । ଅତଏବ ସ୍ୱଗତଭେଦସଂପର୍କରେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ହିଁ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଶ୍ରୀଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମତରେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ରଚୟିତା ଏହି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ଭୂମିକାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ "ଅଦ୍ୱୟ" ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରି-ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ଆପାତବିରୋଧୀ ଶ୍ରୁତିମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ସମାଧାନ ହୋଇଅଛି ତାହାର ମୂଳରେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦବାଦ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଶ୍ରୁତିରେ ସଗୁଣ ଓ ନିର୍ଗୁଣ—ଉଭୟନିଷ୍ଠ ବଚନ ଥିବା ହେତୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସିଗୁଣ ନା ନିର୍ଗୁଣ । ଯେଉଁମାନେ ନିର୍ଗୁଣବାଦୀ ସେମାନେ ସଗୁଣପର ଶ୍ରୁତିର ମୁଖ୍ୟ ଅର୍ଥ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ବ୍ୟାବହାରିକ ବା ଗୌଣ ଅର୍ଥର କଳ୍ପନା କରନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ସଗୁଣବାଦୀ-ମାନେ ନିର୍ଗୁଣପର ଶ୍ରୁତିକୁ ନେଇ ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି—ଯଥା 'ତତ୍ତ୍ୱମସି' ବାକ୍ୟରେ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସରି କଳ୍ପନା କରନ୍ତି । 'ଅପାଣିପାଦ' ପଦରେ ଅକାରକୁ ଅଭାବବୋଧକ ଅର୍ଥରେ ନ ନେଇ ତହିଁରେ ଅପ୍ରାକୃତତ୍ୱ ଆରୋପ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣରେ ଉଭୟନିଷ୍ଠ ଶ୍ରୁତିର ବିରୋଧସମାଧାନ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ତହିଁରେ କୁହା ହୋଇଅଛି ଯେ "ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ସର୍ଜନାଦି ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଅଗ୍ନିର ଉଷ୍ଣତା ତୁଲ୍ୟ ସମ୍ଭବପର; କାରଣ ତାହାର ଏହି ଶକ୍ତି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ" ।

"ଶକ୍ତୟଃ ସର୍ବଭାବାନାମଚିନ୍ତ୍ୟଜ୍ଞାନଗୋଚରାଃ
ଯତୋଽତୋ ବ୍ରହ୍ମଣସ୍ତାସ୍ତୁ ସର୍ଗାଦ୍ୟା ଭାବଶକ୍ତୟଃ "
ଭବନ୍ତି ତପତାଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ପାବକସ୍ୟ ଯଥୋଷ୍ଣତା ।।

(ବି:ପୁ: ୧।୩।୧-୨)

ଏହି ଶ୍ଳୋକର ଟୀକାରେ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିପାଦ କହିଅଛନ୍ତି "ଜଗତରେ ମଣିମନ୍ତ୍ରାଦି ଭାବମାନ-ଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅଚିନ୍ତ୍ୟଜ୍ଞାନଗୋଚର । ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ତାହାକୁ ହିଁ କହନ୍ତି ଯାହା ଯୁକ୍ତିତର୍କର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । କାର୍ଯ୍ୟ ବିନା ଯାହାର ପ୍ରମାଣ ଉପପନ୍ନ ହୁଏ ନା, ତାହା ଜ୍ଞାନ । ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନତ୍ୱ ଆଦି ବିକଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଯାହାକୁ ଚିନ୍ତାକରି ହୁଏ ନା, ତାହା ଅଚିନ୍ତ୍ୟ । ତାହା କେବଳ ଅର୍ଥାପତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନଗୋଚର ହୁଏ । ଅତଏବ ପାବକର ଦାହିକାଶକ୍ତିତୁଲ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମର ମଧ୍ୟ ତଥାବିଧ ଶକ୍ତି ଅଛି । ଅତଏବ ଗୁଣାଦିହୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଶକ୍ତିମାନ୍ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମର ଏହି ଶକ୍ତି ସ୍ୱଭାବଭୂତ ଏବଂ ସ୍ୱରୂପାଭିନ୍ନ ।"

ଏହା ପୁରାଣାଦିସଂମତ ଆର୍ଷ ବ୍ୟାଖ୍ୟା । ଏଣୁ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ହିଁ ସମସ୍ତ ଶ୍ରୁତିକୁ ସମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରେ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ବିରୋଧି ଶ୍ରୁତିବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସମନ୍ୱୟ ହୋଇପାରେ ।

ଅଦ୍ୱୟଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ କେବଳମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ, କାରଣ ଏହା ଉପାସତାର ବିଷୟ । ପୁରୁଷାର୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ଚିନ୍‌ମାତ୍ର ବସ୍ତୁରେ କାହାର ଆକାଂକ୍ଷା ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁ ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ । ଶ୍ରୀଳ ଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଭାଷାରେ "ତତ୍ତ୍ୱମିତି ପରମପୁରୁଷାର୍ଥ-ଦ୍ୟୋତନାୟ ପରମସୁଖସ୍ୱରୂପତ୍ୱମ୍ " । ପରମତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁରେ ଜ୍ଞାନ, ସତ୍ତା ଓ ଆନନ୍ଦ ଅଖଣ୍ଡଭାବେ ବିରାଜମାନ । ଜ୍ଞାନ, ସତ୍ତା ଓ ଆନନ୍ଦ ଏକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁରେ ଚେତନା ଓ ଆନନ୍ଦ ଅଛି ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଏ ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରର୍ଥକ ନୁହେଁ । ସତ୍ତା, ଚୈତନ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦରେ ଯତ୍‌କିଂଚିତ୍ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ

ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ଏ ସ୍ଥଳରେ "ବିଶେଷ" ସ୍ୱୀକାର କରି ସମାଧାନ କରିଅଛନ୍ତି—"ବିଶେଷ" ଭେଦର ପ୍ରତିନିଧି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭେଦ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଭେଦାଭେଦ କହିଲେ ଦୋଷାବହ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଭେଦର ଅଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଭେଦ-କାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ-ଧର୍ମିଭାବାଦି ବ୍ୟବହାରର ନିବର୍ତ୍ତକ (ଗୋବିନ୍ଦଭାଷ୍ୟ ୩।୨।୩୧) । ତେଣୁ ଧର୍ମଧର୍ମିଗତ ଭେଦ ପରମ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁର ସ୍ୱରୂପରୁ ଅଭିନ୍ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ।

ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣରେ ହ୍ଲାଦିନୀ, ସମ୍ବିତ୍ ଓ ସଂଧିନୀ ଶକ୍ତିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଯେଉଁ ଶକ୍ତି-ବଳରେ ବ୍ରହ୍ମ ନିଜେ ସତ୍ତାବିଶିଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟକୁ ସତ୍ତାବିଶିଷ୍ଟ କରନ୍ତି ତାହାର ନାମ 'ସନ୍ଧିନୀ' ଶକ୍ତି । ଯେଉଁ ଶକ୍ତିବଳରେ ସେ ସ୍ୱୟଂ ଚିନ୍ମୟ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟକୁ ଚିନ୍ମୟ କରନ୍ତି ତାହାର ନାମ ସଂବିତ୍ ଶକ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିବଳରେ ସେ ନିଜେ ଆନନ୍ଦମୟ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟକୁ ଆନନ୍ଦିତ କରନ୍ତି ତାହାର ନାମ ହ୍ଲାଦିନୀ ଶକ୍ତି । ଏହି ତିନି ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ହ୍ଲାଦିନୀ ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । କାରଣ ସୁଖାନୁଭୂତିରେ ହିଁ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିର ଉତ୍କର୍ଷ ବୁଝାଯାଏ । ଚିତ୍‌ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ସୁଖାନୁଭୂତିରେ ପରିଣତ ହେଲେ ତାହାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଅତଏବ ସନ୍ଧିନୀ ଓ ସମ୍ବିତ୍‌ର ଚରମ ଉତ୍କର୍ଷ ଯାହାଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୁଏ, ତାହା ହିଁ ହ୍ଲାଦିନୀ । ଚେତନା-ହୀନ ସତ୍ତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ତାହୀନ ଚୈତନ୍ୟ ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ, ସେହିପରି ଚୈତନ୍ୟହୀନ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ସମ୍ବିତ୍‌ଶକ୍ତିରେ ସନ୍ଧିନୀ ଅନ୍ତର୍ଲୀନ ହୁଏ ଏବଂ ହ୍ଲାଦିନୀ ଶକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବିତ୍ ଅନ୍ତର୍ଲୀନ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ତିନି ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ହ୍ଲାଦିନୀ ଅଧିକ ଗମ୍ଭୀର ଓ ବ୍ୟାପକ । ଏହି ତିନି ଶକ୍ତି ଓ ଶକ୍ତିମାନ୍ ମଧ୍ୟରେ 'ବିଶେଷ' ବଳରେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ହିଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରେ ଷଟ୍ ପ୍ରଶ୍ନ :

ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ ଶୌନକ ପ୍ରମୁଖ ଋଷିମାନେ ସୂତଙ୍କୁ ଛ'ଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଛନ୍ତି, ଯଥା— (୧) ପୁରୁଷର ଐକାନ୍ତିକ ଶ୍ରେୟ କଣ ? (୨) ଆତ୍ମା କିପରି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହୁଏ ? (୩) ଭଗବାନ୍ କି ହେତୁ ଦେବକୀଗୃହରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ ? (୪) ଭଗବାନ୍ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ) କି କି ଲୀଳା କରିଥିଲେ ? (୫) ଭଗବାନ୍ କି କି ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ? (୬) ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ପରେ ଧର୍ମ କାହାର ଶରଣ ନେଲା ? ସମଗ୍ର ଭାଗବତ ଏହି ଛ'ଗୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ହିଁ ଉତ୍ତରସ୍ୱରୂପ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ବକ୍ତା ଓ ଶ୍ରୋତାର ପରଂପରା ଦ୍ୱିବିଧ । ପ୍ରଥମ ପରଂପରାରେ ଭଗବାନ୍ ଓ ବ୍ରହ୍ମା, ବ୍ରହ୍ମା ଓ ନାରଦ, ନାରଦ ଓ ବ୍ୟାସ, ବ୍ୟାସ ଓ ଶୁକ, ଶୁକ ଓ ପରୀକ୍ଷିତ ଏବଂ ସୂତ ଓ ଶୌନକ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପରଂପରାରେ ଶେଷ ଓ ସନତ୍‌କୁମାର ଏବଂ ସନତ୍-କୁମାର ଓ ସାଂଖ୍ୟାୟନ ଆଦି । ମୈତ୍ରେୟ ଓ ବିଦୁର ଦ୍ୱିତୀୟ ପରଂପରାଭୁକ୍ତ ।

ଉପରି କଥିତ ଷଟ୍‌ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟରୁ ଗ୍ଭରି ଗୋଟିର ଉତ୍ତର ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏବଂ ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧର ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଷଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ କୁହା ହୋଇଛି ଯେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ହିଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ କଳିରେ ବିରାଜମାନ । କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଛ'ଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ବିସ୍ତୃତଭାବେ ସମଗ୍ର ଭାଗବତରେ ଇତସ୍ତତଃ ବିନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଭାଗବତରେ ପ୍ରଧାନତଃ ୧୦ ଟି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—(୧) ସର୍ଗ (ମୂଳସୃଷ୍ଟି) (୨) ବିସର୍ଗ (ବିବିଧ ଜୀବସୃଷ୍ଟି) (୩) ସ୍ଥାନ (ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥର ଉତ୍କର୍ଷବିଧାନ) (୪) ପୋଷଣ (ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁଗ୍ରହ) (୫) ଊତି (କର୍ମବାସନା) (୬) ମନ୍ୱନ୍ତର (୭) ଈଶାନୁକଥା (ହରି ଓ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଚରିତ) (୮) ନିରୋଧ (ସଶକ୍ତି ଶୟନ) (୯) ମୁକ୍ତି (ସ୍ୱରୂପରେ ଅବସ୍ଥିତି) ଏବଂ (୧୦) ଆଶ୍ରୟ (ହରି) ।

ଦଶମ ବସ୍ତୁ (ହରି)ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ଭାଗବତର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ନିହିତ ହେଲେହେଁ ଅନ୍ୟ ନଅଟି ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣନା ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ତଦ୍ୱାରା ମୂଳବସ୍ତୁର ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୁଏ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ରହ୍ମବାଦ ଓ ପରମାତ୍ମବାଦ ଆଲୋଚିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଭଗବଦ୍‌ବାଦହିଁ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିପାଦ ତାଙ୍କ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା ଟୀକାର ଆରମ୍ଭରେ ଭାଗବତକୁ "ଭଗବଦ୍‌ଗୁଣବର୍ଣ୍ଣନପ୍ରଧାନଂ ଶାସ୍ତ୍ରଂ" ଏବଂ ଭାଗବତଧର୍ମକୁ "କେବଳମୀଶ୍ୱରାରାଧନଲକ୍ଷଣୋ ଧର୍ମଃ" ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି । ମୁଖ୍ୟତଃ ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କର ବିବିଧ ଲୀଳାବିଳାସର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ । ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଅବତାର ଅସଂଖ୍ୟ—ପୁରୁଷାବତାର, ଗୁଣାବତାର, ଲୀଳାବତାର, ଯୁଗାବତାର, ମନ୍ୱନ୍ତରାବତାର, କଳ୍ପାବତାର ଓ ଶକ୍ତ୍ୟାବେଶାବତାର ଇତ୍ୟାଦି । ଶ୍ରୀସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତଦୀୟ "ଲୀଳାସ୍ତବ"ରେ ୩୭ଟି ଅବତାର କଥା କୀର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଅବତାର ନିତ୍ୟ, ଚିନ୍ମୟ, ଅପ୍ରାକୃତ, ପରମାନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ, ହେୟତା ଓ ଉପାଦେୟତାରହିତ, ଜ୍ଞାନମାତ୍ର ଓ ସର୍ବଗୁଣପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏତଦ୍‌ବିଷୟେ ବରାହପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି—

"ସର୍ବେ ନିତ୍ୟାଃ ଶାଶ୍ୱତାଶ୍ଚ ଦେହାସ୍ତସ୍ୟ ପରାତ୍ମନଃ ।
ହାନୋପାଦାନରହିତା ନୈବ ପ୍ରକୃତିଜାଃ କ୍ୱଚିତ୍ ॥
ପରମାନନ୍ଦସନ୍ଦୋହା ଜ୍ଞାନମାତ୍ରାଶ୍ଚ ସର୍ବତଃ ।
ସର୍ବେ ସର୍ବଗୁଣୈଃ ପୂର୍ଣ୍ଣାଃ ସର୍ବଦୋଷବିବର୍ଜିତାଃ ॥"

ଅବତାରମଧ୍ୟରେ କୀର୍ତ୍ତିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବତାରୀ, ସର୍ବବିଧ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପରିପୂରିତ ତତ୍ତ୍ୱ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଠାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅବତାରମାନଙ୍କର ଭଗବତ୍ତା ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ । ଲୀଳା, ପ୍ରେମ, ବେଣୁ ଓ ରୂପମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ କହିଛନ୍ତି—

ସର୍ବାଦ୍‌ଭୁତଚମତ୍‌କାରଲୀଳାକଲ୍ଲୋଳବାରିଧିଃ ।
ଅତୁଲ୍ୟମଧୁରପ୍ରେମମଣ୍ଡିତପ୍ରିୟମଣ୍ଡଳଃ ।।
ତ୍ରିଜଗନ୍ମାନସାକର୍ଷୀ ମୁରଲୀକଳକୂଜିତଃ
ଅସମାନୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୂପଶ୍ରୀ ବିସ୍ମାପିତଚରାଚରଃ ।

(ଶ୍ରୀଭ:ର:ସି: ୨।୧।୪୧-୪୨)

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ରସିକ ଓ ଭାବୁକସଂବେଦ୍ୟ । ଏହା ଏକ ଅତୁଳନୀୟ ରସଗ୍ରନ୍ଥ । ତତ୍ତ୍ୱବିଗ୍ରର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅତୁଳନୀୟ । ଚିତ୍ତର ଅନୁଭବଦ୍ୱାରା ରସର ଆବେଦନ ହୁଏ । ମାତ୍ର ମସ୍ତିଷ୍କର ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ତତ୍ତ୍ୱର ଆବେଦନ ହୁଏ । ଚିତ୍ତ ଗ୍ରହେ ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତୁ ଏବଂ ବିଗ୍ରର ଗ୍ରହେ ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଏ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ । କିନ୍ତୁ କାବ୍ୟ ଓ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଏହି ଚିରନ୍ତନ ବିରୋଧର ସମନ୍ୱୟ ସାଧିତ ହୋଇଛି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ । କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭାବୁକ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ରସିକ ସାହିତ୍ୟିକର ସର୍ବଥା ପରିତୃପ୍ତି ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲଭ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଅନନ୍ୟସୁଲଭ ଗୌରବ ଏହି ଯେ ଏହା ଏକାଧାରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରସିକ ଓ ଭାବୁକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରସପାନନିମିତ୍ତ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଉଭୟବିଧ ଯୋଗ୍ୟତା ଅଛି ସେହିମାନେ ଭାଗବତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସ୍ୱାଦକ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଖ୍ୟ ନାୟକ ହେଉଛନ୍ତି ଔପନିଷଦ ପୁରୁଷ ରସିକଶେଖର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏବଂ ତାଙ୍କର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆରାଧିକା ହେଉଛନ୍ତି ମହାଭାବସ୍ୱରୂପା ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାଠାକୁରାଣୀ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର "ଅନୟା ରାଧିତୋ ନୂନଂ ଭଗବାନ୍ ହରିରୀଶ୍ୱରଃ । ଯନ୍ନୋ ବିହାୟ ଗୋବିନ୍ଦଃ ପ୍ରୀତୋ ଯାମନୟଦ୍ ରହଃ ।" ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ ଶ୍ରୀରାଧାଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନାମର ପରୋକ୍ଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି । ଭାଗବତକାର କୌଣସି ଗୋପୀର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାଧାଙ୍କ ନାମର ପରୋକ୍ଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଭାଗବତ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାଙ୍କ କୃପାନୁଗତ୍ୟ ବିନା ଆସ୍ୱାଦ୍ୟ ନୁହେଁ, ଯେହେତୁ ସେ ଭାବମୟୀ ଓ ରସମୟୀ । ଏହା ଉଦ୍ଧବ ପ୍ରଭୃତି ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ମତ ।

ଶ୍ରୀରୂପପାଦ ତଦୀୟ "ଭକ୍ତିରସାମୃତସିନ୍ଧୁ"ରେ କହିଛନ୍ତି—

"ପ୍ରେମୈବ ଗୋପରାମାଣଂ କାମ ଇତ୍ୟଗମତ୍ ପ୍ରଥାମ୍ ।
ଇତ୍ୟୁଦ୍ଧବାଦୟୋ ନିତ୍ୟଂ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଭଗବତ୍‌ପ୍ରିୟାଃ ।।"

ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ତାହା ଲୌକିକ ପ୍ରଥାନୁସାରେ "କାମ" ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ଭଳି ଜ୍ଞାନୀ ଭଗବଦ୍-ଭକ୍ତମାନେ ତାହାକୁ ସର୍ବଦା ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସୁଖତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟମୟ ଏହି 'ପ୍ରେମ' କାମ ଭଳି ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ କାମରେ ଥିବା ସ୍ୱସୁଖବାସନାରୂପ ହେୟତତ୍ତ୍ୱର ଲେଶମାତ୍ର ଏଥିରେ ନ ଥିବାରୁ ଏହା କାମର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ଏହା ଶୁଦ୍ଧଭକ୍ତର କାମ୍ୟ ପରମୋପାଦେୟ ଫଳ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବ ସମସ୍ତ ପୁରାଣ ରଚନା କରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ନ ହେବାର କାରଣ ସେ ଶ୍ରୀନାରଦଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲେ । ତାହାର ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ରୀନାରଦ କହିଥିଲେ—

"ଭବତାନୁଦିତପ୍ରାୟଂ ଯଶୋ ଭଗବତୋଽମଳମ୍ ।
ଯେନୈବାସୌ ନ ତୁଷ୍ୟେତ ମନ୍ୟେ ତଦ୍ଦର୍ଶନଂ ଖିଳମ୍ ।।"

(ଶ୍ରୀଭା: ୧।୫।୮)

ହେ ମହର୍ଷେ ! ଆପଣ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ପବିତ୍ର ଲୀଳାମହିମା ପ୍ରଭୂତଭାବରେ କୀର୍ତ୍ତନ କରିନାହାନ୍ତି । ସେହି ଲୀଳାକଥା-କୀର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟତୀତ ଧର୍ମାଦି ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ସେ ଜ୍ଞାନକୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ହେୟ ମନେକରୁଛି ।

ଯଥା ଧର୍ମାଦୟଶ୍ଚାର୍ଥା ମୁନିବର୍ଯ୍ୟାନୁକୀର୍ତ୍ତିତାଃ ।
ନ ତଥା ବାସୁଦେବସ୍ୟ ମହିମା ହ୍ୟନୁବର୍ଣ୍ଣିତଃ ।।

(ଶ୍ରୀଭା: ୧।୫।୯)

ହେ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଆପଣ (ମହାଭାରତରେ) ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷରୂପକ ଚତୁର୍ବର୍ଗକୁ ଯେପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବଙ୍କ ମହିମାକୁ ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ସେହିପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିନାହାନ୍ତି ।

ଅଥୋ ମହାଭାଗ ଭବାନମୋଘଦୃକ୍ ଶୁଚିଶ୍ରବାଃ ସତ୍ୟରତୋ ଧୃତବ୍ରତଃ ।
ଉରୁକ୍ରମସ୍ୟାଖିଳବନ୍ଧମୁକ୍ତୟେ ସମାଧିନାନୁସ୍ମର ତଦ୍ୱିଚେଷ୍ଟିତମ୍ ।।

(ଶ୍ରୀଭା: ୧।୫।୧୩)

ହେ ମହାଭାଗ ବେଦବ୍ୟାସ ! ଆପଣ ସମ୍ୟକ୍ ଧୀସମ୍ପନ୍ନ, ପବିତ୍ର ଯଶଃଶାଳୀ, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ଓ ନିୟମପରାୟଣ । ଅତଏବ ସମସ୍ତଙ୍କ ମାୟାବନ୍ଧନ ବିମୋଚନ ପାଇଁ ଆପଣ ସମାଧି ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଅର୍ଥାତ୍ ଗାଢ଼ ସୁଖାନୁସନ୍ଧାନାବେଶଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରୀଭଗବାନଙ୍କର ବିବିଧ ଲୀଳା ସ୍ମରଣ କରନ୍ତୁ ।

ଜୁଗୁପ୍ସିତଂ ଧର୍ମକୃତେଽନୁଶାସତଃ ସ୍ୱଭାବରକ୍ତସ୍ୟ ମହାନ୍ ବ୍ୟତିକ୍ରମଃ ।
ଯଦ୍ୱାକ୍ୟତୋ ଧର୍ମ ଇତୀତରଃ ସ୍ଥିତୋ ନ ମନ୍ୟତେ ତସ୍ୟ ନିବାରଣଂ ଜନଃ ।।

(ଶ୍ରୀଭା: ୧।୫।୧୫)

ସ୍ୱଭାବତଃ ଗ୍ରାମ୍ୟସୁଖ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଧର୍ମ ପାଇଁ ଆପଣ ଯେଉଁ ନିନ୍ଦ୍ୟ କାମ୍ୟ-କର୍ମାଦିର ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାଦ୍ୱାରା ଘୋର ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । କାରଣ ଆପଣଙ୍କ ବାକ୍ୟରୁ ଏହା (ଏହି କାମ୍ୟକର୍ମ) ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମ ବୋଲି ତହିଁରେ ଦୃଢ଼ ରହି (ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି) ତହିଁରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞ ଜନ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀନାରଦଙ୍କ ଉପଦେଶରେ କେବଳ ଶ୍ରୀଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳା-ବର୍ଣ୍ଣନା ଅପେକ୍ଷା ଉକ୍ତ ଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉପରେ ହିଁ ସର୍ବାଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆ-ହୋଇଛି । କାରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁସାରେ ହିଁ ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ମହାଭାରତ ଓ ପଦ୍ମପୁରାଣାଦିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲା ନାହିଁ, ଯେହେତୁ ସେ ସବୁଥିରେ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଲୀଳାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଧର୍ମାର୍ଥ-କାମମୋକ୍ଷକୁ ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ପୁରୁଷାର୍ଥରୂପେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ଯେଉଁ କାମ୍ୟକର୍ମ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ରୁଚି, ସେହି କାମ୍ୟକର୍ମକୁ ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଭଗବାନଙ୍କର ଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଶ୍ରୀନାରଦ ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି କହି କେବଳ ଶ୍ରୀଭଗବାନଙ୍କ ସୁଖାନୁସନ୍ଧାନସମାଧିରେ ଆବିଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ଏହିପ୍ରକାର ଉପଦେଶର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ଏହି ଯେ, ଶ୍ରୀଭଗବାନଙ୍କ ସୁଖରେ ହିଁ ଜୀବର ସମସ୍ତ ସୁଖର ପର୍ଯ୍ୟବସାନ ।

ତାଙ୍କର ଏହି ଉପଦେଶର ଅନୁସରଣରେ ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବ ଧର୍ମାର୍ଥକାମମୋକ୍ଷକୁ ଉପେକ୍ଷା ପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଭାଗବତଧର୍ମକୁ ମୁଖ୍ୟ ସାଧନ-ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଶ୍ରୀମଭାଗବତରଚନା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତହିଁରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଭକ୍ତିକୁ ସାଧନଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରେମକୁ ସାଧ୍ୟଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଛି । ଏହା ହିଁ ଶ୍ରୀମଭାଗବତର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏହିପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ରଚିତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁରାଣରେ ନାହିଁ । ସେହି ହେତୁରୁ ଶ୍ରୀମଭାଗବତକୁ ପୁରାଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ଟୀକାକାର

"ଭକ୍ତ୍ୟା ଭାଗବତଂ ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ନ ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ନ ଚ ଟୀକୟା"— ଏହି ମହାଜନୋକ୍ତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଭାଗବତରସିକ ସାଧୁମାନଙ୍କ କୃପାକଣା ବ୍ୟତୀତ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅବଶ୍ୟ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ । ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ତାଙ୍କର ଜନୈକ ପାର୍ଷଦଙ୍କୁ କହିଥିଲେ— "ଯାହ ଭାଗବତ ପଢ଼ ବୈଷ୍ଣବେର ସନେ ।" ତଥାପି ଭାଗବତରେ ପ୍ରବେଶ ସୁଗମ କରିବା ପାଇଁ ଭକ୍ତମାନେ ଭକ୍ତିବିଭାବିତ ଚିତ୍ତରେ ଟୀକା ରଚନା କରି ଭାଗବତରସ ପରିବେଷଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀ ତଦୀୟ ତତ୍ତ୍ୱସନ୍ଦର୍ଭ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଆଠ ଗୋଟି ଟୀକାର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା —

୧— ହନୂମଦ୍‌ଭାଷ୍ୟ, ୨— ବାସନାଭାଷ୍ୟ, ୩— ସମ୍ବନ୍ଧୋକ୍ତି, ୪— ବିଦ୍ୱତ୍‌କାମଧେନୁ, ୫— ତତ୍ତ୍ୱଦୀପିକା, ୬— ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା, ୭— ପରମହଂସପ୍ରିୟା ଏବଂ ୮— ଶୁକହୃଦୟ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିଙ୍କ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଲବ୍‌ଧ ହୁଏ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଶ୍ରୀମଧ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟକୃତ ଭାଗବତ-ତାତ୍‌ପର୍ଯ୍ୟ, ବିଜୟଧ୍ୱଜକୃତ ପଦରତ୍ନାବଳୀ, ବୀରରାଘବକୃତ ଭାଗବତଚନ୍ଦ୍ରିକା, ଶୁକଦେବକୃତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତପ୍ରଦୀପ, ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟକୃତ ସୁବୋଧିନୀ,

ଅଦ୍ୱୈତସିଦ୍ଧିକାର ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ସରସ୍ୱତୀକୃତ ଭାବାର୍ଥପ୍ରବେଶିକା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ । ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଟୀକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିଙ୍କ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିଙ୍କ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୌରବ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଗୌଡ଼ୀୟ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତଥା ଭକ୍ତମାନେ ମଧ୍ୟ ଭାଗବତର ଅନେକ ଟୀକା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଯଥା—ବୃହଦ୍ ବୈଷ୍ଣବତୋଷଣୀ (ଶ୍ରୀସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ), ଲଘୁତୋଷଣୀ, ବୃହତ୍ କ୍ରମସନ୍ଦର୍ଭ, ଲଘୁ କ୍ରମସନ୍ଦର୍ଭ (ଜୀବ ଗୋସ୍ୱାମୀ); ସାରାର୍ଥଦର୍ଶିନୀ (ବିଶ୍ୱନାଥ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ), ବୈଷ୍ଣବାନନ୍ଦିନୀ (ବଳଦେବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ), ଭାବଭାବବିଭାବିକା (ରାମନାରାୟଣ ମିଶ୍ର), ଦଶମଟୀକା (କବିକର୍ଣ୍ଣପୂର) ଓ ସଂଶୟଶାତନୀ (ରଘୁନନ୍ଦନ ଗୋସ୍ୱାମୀ) ।

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଟୀକାକାରମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଷୟର ପ୍ରତି ମନୋନିବେଶ କଲାବେଳେ ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ ଟୀକାକାରମାନେ ବିଶେଷତଃ ରସବିଷୟର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ରସ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟାନୁଗ ଷଡ୍‌ଗୋସ୍ୱାମିବୃନ୍ଦ । ଟୀକାଗ୍ରନ୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ଭାଗବତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁତ ନିବନ୍ଧ ଓ ପ୍ରକରଣ ମଧ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ମୁକ୍ତାଫଳ, ହରିଲୀଳା, ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତିରତ୍ନାବଳୀ, ଲୀଳାସ୍ତବ ଓ ହରିଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱସାରସଂଗ୍ରହ ବିଶେଷଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ-ଯୋଗ୍ୟ । ଏହି ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାଗବତର ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ ଏବଂ ଭାଗବତର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାରେ ବ୍ୟାପୃତ ।

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସଂଗ୍ରହ (ବେଦାନ୍ତ ପକ୍ଷ ପ୍ରକରଣ ୯୮-୯୯ ଶ୍ଳୋକ)ରେ ବାସୁଦେବ ସହସ୍ର ନାମ କ୍ରମେ ଭାଗବତର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । 'ପ୍ରବୋଧସୁଧାକର' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଯାଦବାଧୀଶଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ବୈରାଗ୍ୟପ୍ରଶଂସା, ଦେହନିନ୍ଦା, ମନୋନିଗ୍ରହ, ଆତ୍ମସିଦ୍ଧି ଆଦିରୁ ପ୍ରବୋଧପ୍ରକରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଗବତୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିପ୍ରକରଣରୁ ଭାଗବତୀୟ କଥା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଧ୍ୟାନବିଧି ପ୍ରକରଣ (୧୮୪-୧୮୮)ରେ ଗୋ-ଗୋପ-ଗୋପୀ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରନନ୍ଦନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରି 'ସଗୁଣନିର୍ଗୁଣୟୋରୈକ୍ୟମ୍' ପ୍ରକରଣରେ ସଗୁଣନିର୍ଗୁଣଶ୍ରୁତିର ସମନ୍ୱୟ-ଭୂମିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସୁସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ରଚୟିତାଙ୍କ ଆତ୍ମପରିଚୟ

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ପୂଜ୍ୟ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧର ଶେଷରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ-ମତେ ନିଜର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି—

"ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ନିକଟ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ପ୍ରକଟ ॥
ତା' ନାମ ବାମଦେବପୁର । କୌତ୍ସସ ମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିର ॥

ଯେ ବାମଦେବ ବାଜପେୟୀ	।	ସେ ଗ୍ରାମ ଥିଲେ ଦାନ ପାଇ	।।
ଯେ ବାଜପେୟୀ ସର୍ବେଶ୍ୱର	।	ଅଟନ୍ତି ତାହାଙ୍କ କୁମର	।।
ତାହାଙ୍କ ସୁତ ବାଜପେୟୀ	।	ଯେ ଦୁର୍ଗାଦାସ ନାମ ହୋଇ	।।
ବାଲୁଙ୍କି ଦୀକ୍ଷିତ ନାମରେ	।	ସମ୍ଭବ ତାଙ୍କର କୁମରେ	।।
ତାଙ୍କ ତନୁଜ ଜୀବଦାସ	।	ମିଶ୍ର ନାମରେ ସେ ପ୍ରକାଶ	।।
ମଧୁସୂଦନ ତାଙ୍କ ସୁତ	।	ସେ ମଧୁସୂଦନ ମୋ ତାତ	।।
ମୋହର ଦୀନବନ୍ଧୁ ନାମ	।	ଯେ ବୈତରଣୀ ତଟେ ଗ୍ରାମ	।।
ମୁକୁନ୍ଦପୁର ନାମେ ଖ୍ୟାତ	।	ସେ ଗ୍ରାମେ ଅଟନ୍ତି ଯେ ସ୍ଥିତ	।।
ବୈଷ୍ଣବ ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସ	।	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଭକ୍ତିରେ ଲାଳସ	।।
ଶ୍ରୀନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପରିବାର	।	ଅଟନ୍ତି ଅତି ଶୁଦ୍ଧାଗ୍ର	।।
ଯେ ଅଟେ ତାହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ	।	ବୈଷ୍ଣବ ଜୟରାମ ଦାସ	।।
ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶ ହେଲି	।	ଭାଗବତକୁ ଗୀତ କଲି	।।
ଗୌଡ଼ ବାରାଣସୀ ଉତ୍କଳ	।	ଏ ତିନି ଦେଶ ପୋଥି ଠୁଳ	।।
କରିଣ ଶୁଦ୍ଧାଶୁଦ୍ଧ ଜାଣି	।	ଗୀତକୁ ରଚିଲି ପ୍ରମାଣି	।।
ସୁଜନେ ନ ଧର ମୋ ଦୋଷ	।	ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦାସ	।।"

ଉକ୍ତ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ବାମଦେବପୁର ନାମରେ ଏକ ବ୍ରହ୍ମଣଶାସନ ଥିଲା । ସେଠାରେ କୌତ୍ସସଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାହାକୁ ବାମଦେବ ବାଜପେୟୀ ନାମକ ଜଣେ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୀର ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଦାନସୂତ୍ରେ ପାଇଥିଲେ । ବାମଦେବ ବାଜପେୟୀଙ୍କ ବଂଶପରମ୍ପରା ନିମ୍ନରେ ପୁତ୍ରକ୍ରମେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

ଶ୍ରୀବାମଦେବ ବାଜପେୟୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀସର୍ବେଶ୍ୱର ବାଜପେୟୀ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗାଦାସ ବାଜପେୟୀ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀବାଲୁଙ୍କି ଦୀକ୍ଷିତ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଜୀବଦାସ ମିଶ୍ର, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ମିଶ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର (ଖୋଡ଼ଙ୍ଗା) ।

ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ପ୍ରୋକ୍ତ ବାମଦେବପୁର ଶାସନରୁ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାକୁ ଉଠିଆସି ସେଠାରେ ବସବାସ କରୁଥିଲେ ।

ବୈତରଣୀ ନଦୀକୂଳରେ ମୁକୁନ୍ଦପୁର ନାମରେ ଏକ ଗ୍ରାମ ଥିଲା । ସେଠାରେ ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନ ଦାସ ନାମରେ ଜଣେ ଅତି ଶୁଦ୍ଧାଗ୍ରସମ୍ପନ୍ନ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଭକ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଲାଳସା ଥିଲା । ସେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀଜୟରାମ ଦାସ ନାମରେ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ସେହି ଶ୍ରୀଜୟରାମ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଖୋଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ନବାକ୍ଷରୀ

ଗୀତାନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବଙ୍ଗ, ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ଓ ଉତ୍କଳ—ଏ ତିନି ପ୍ରଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ସଂଗୃହୀତ ପୋଥିମାନ ଏକାଠି ଠୁଳ କରି ଶୁଦ୍ଧାଶୁଦ୍ଧ ବିଚାରପୂର୍ବକ ସେ ଭାଗବତର ଗୀତାନୁବାଦ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ସେ ନିଜେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଭାଗବତ ରଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧ ଶେଷରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପାଠାନ୍ତର ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ଯଥା—

× × × × ×

"ମୋହର ଦୀନବନ୍ଧୁ ନାମ । ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଦୁର୍ଗେ ବିଶ୍ରାମ ।।
କରିଛି ତହିଁର ଭୂପତି । ସେ ଗୁରୁ ବୈଷ୍ଣବେ ଭଗତି ।।
ସେ ଦାତା ଧୀର ସତ୍ୟଭାଷୀ । ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥାଭ୍ୟାସୀ ।।
ନାମ ଅଟଇ ତାହାଙ୍କର । ମଙ୍ଗରାଜ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ।।
ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶ ହେଲି । ଭାଗବତକୁ ଗୀତ କଲି ।।"

ଉପରିଲିଖିତ ଉକ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମଙ୍ଗରାଜ ନାମକ ଜନୈକ ବ୍ୟକ୍ତି ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୁରୁବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ଥିଲା । ସେ ଦାତା, ଧୀର ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସେ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଭାଗବତର ଗୀତାନୁବାଦ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳ

ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜା ଶ୍ରୀବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶ ହୋଇ ଭାଗବତକୁ ଗୀତ କରିଥିଲେ । ଅତଏବ ସେ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର କାବ୍ୟତୀର୍ଥଙ୍କ ରଚିତ "ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର" ପୁସ୍ତକରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜା ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଗୁରୁ ଥିଲେ । ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ଥିଲେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଏହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜ-ବଂଶାବଳୀର ହିସାବରୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କର ଜନ୍ମକାଳର ସଠିକ ବିବରଣୀ ମିଳିପାରିବ । ଏଥିପାଇଁ ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜବଂଶ

ମଧ୍ୟଭାରତ ଏଜେନ୍‌ସି-ଅନ୍ତର୍ଗତ ରେବାଁଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରାଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରନ୍ତି । ସେହି ବଂଶର ରଘୁନାଥ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ଯଦୁନାଥ ମଙ୍ଗରାଜ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ପ୍ରଥମ ରାଜା ହେଲେ । ଦିଲ୍ଲୀଶ୍ୱରଙ୍କ ୧୦୦୬ ସାଲରେ ସେ ରାଜସିଂହାସନରେ

ଅଧିରୂଢ଼ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜବଂଶାବଳୀର ବିବରଣ ତଳେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

କ୍ର. ନଂ.	ରାଜାଙ୍କ ନାମ				ରାଜତ୍ୱ କାଳ ବର୍ଷ ମାସ
୧ମ	ଯଦୁନାଥ ମଙ୍ଗରାଜ				୬୬
୨ୟ	ନାରାୟଣ ”				୩୪
୩ୟ	ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ”				୧୪
୪ର୍ଥ	ବନମାଳୀ ସିଂହ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର ରାୟ				୧୧
୫ମ	ବୈରାଗୀ ସିଂହ	”	”	”	୩୬
୬ଷ୍ଠ	ନୀଳାଦ୍ରି ସିଂହ	”	”	”	୨୪
୭ମ	ନୃସିଂହ	”	”	”	୨୧ । ୨
୮ମ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ	”	”	”	୬ । ୪
୯ମ	କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର	”	”	”	୨୧ । ୧
୧୦ମ	କୁଞ୍ଜବିହାରୀ	”	”	”	୨୪ । ୧୦
୧୧ଶ	ନଟବର ସିଂହ	”	”	”	୪୦
୧୨ଶ	ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ	”	”	”	୧୯
୧୩ଶ	ହରିହର ସିଂହ	”	”	”	୪୩

ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ୨ୟ ରାଜା ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ଏବଂ ୩ୟ ରାଜା ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ପ୍ରଦତ୍ତ ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ରାଜବଂଶର ବିବରଣୀରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ

ମହର୍ଷି କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱୈପାୟନ ବେଦବ୍ୟାସ ବିରଚିତ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକାକାର ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକାକୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଅନୁସରଣ କରି ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ତାହାର ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ "ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା" ଟୀକା ସର୍ବମାନ୍ୟ ଏବଂ ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ସେହି ଟୀକା ଅବଲମ୍ବନରେ ତାଙ୍କର ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ । ସେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁଠି ମୂଳଶ୍ଳୋକ ଅପେକ୍ଷା ଅନୁବାଦରେ ଅଧିକ ତଥ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ତାହା ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ନୁହେଁ । ସେତକ ସେ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟ ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ । 'ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା' ଟୀକା ସହିତ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ

ଅନୁବାଦକୁ ତୁଳନା କଲେ ତାଙ୍କ ବିଲକ୍ଷଣ ବିଦ୍‌ବତ୍ତାର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳେ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ସମସ୍ତ ଶ୍ଳୋକ (୧୮୦୦୦) ତାଙ୍କର ମୁଖସ୍ଥ ଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଜଣାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତରେ ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଥିବାରୁ ସେ କେତେକ ସ୍ତୁତି ସ୍ତୋତ୍ର ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରେ ରଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ତୋତ୍ର ତାଙ୍କ ନାତି ଶ୍ରୀରାଜବଲ୍ଲଭ ମିଶ୍ର "ଭକ୍ତିରତ୍ନମାଳା" ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ସଂକଳନ କରିଛନ୍ତି । ଯେ ସେହି ପୁସ୍ତକ ପାଠ କରିବେ ସେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଅସାଧାରଣ କବିତ୍ୱଶକ୍ତି ଓ ଭକ୍ତି ବିଷୟରେ ସମ୍ୟକ୍ ଉପଲବ୍‌ଧି କରି ପାରିବେ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ତଦ୍‌ବିରଚିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତବ ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତବରତ୍ନମ୍

ଜୟ ଜୟ କୃଷ୍ଣ କୃପାମୟ ସିନ୍ଧୋ
ବ୍ରଜବନିତାଜନଜୀବନବନ୍ଧୋ
ଅଧିମୁନିମାନସମୂଲସଦମଳଂ
ବନ୍ଦେ ନିତ୍ୟଂ ତବ ପଦକମଳମ୍ ॥ ୧ ॥

ଧର୍ମଂ ଗ୍ରର୍ଥଂ କାମଂ ମୋକ୍ଷଂ
ଯାଚେ ନାହଂ କିମପି ପରୋକ୍ଷମ୍ ।
ତବ ଚରଣାମ୍ବୁଜସେବାମେବ
ପ୍ରବିତର ମହ୍ୟଂ ମୁରହରଦେବ ॥ ୨ ॥

ଯସ୍ୟାସ୍ତି ତ୍ୱତ୍‌ପଦଯୁଗଭକ୍ତି-
ସ୍ତସ୍ୟାଧୀନା ଭବତି ବିମୁକ୍ତିଃ ।
କିମସୌ ଧୀରଷ୍ଟପଲନିସର୍ଗଂ
ବାଞ୍ଛତି ଧର୍ମାଦୀନାଂ ବର୍ଗମ୍ ॥ ୩ ॥

ତ୍ୱୟି ପତିତବ୍ରଜପାବନଦକ୍ଷେ
ବସତି ହୃଦି ସ୍ୱାଶ୍ରିତଜନରକ୍ଷେ ।
ଭଜତି ଯଦନ୍ୟଂ ଦେବଂ ଲୋକଃ
ସ ତୁ ତବ ମାୟାବୀର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ରେକଃ ॥ ୪ ॥

ତବ ଚରିତାଖ୍ୟା ଲୋକପ୍ରଣତିଃ
ସ୍ତୁତି-ପୂଜା-ଲୟଗତିଷୁ ପ୍ରୀତିଃ ।
ଶ୍ରୁତି-ରସନା-ଦୃକ୍-ମସ୍ତକ-ଚେତଃ-
କରଚରଣସ୍ୟ ସ୍ତାନ୍ ମମ ଜେତଃ ॥ ୫ ॥

ଭୁଞ୍ଜାନଃ ସ୍ୱଂ କର୍ମବିପାକଂ
ନେଚ୍ଛାମ୍ୟର୍ଥାନ୍ ନ ପୁନର୍ନାକମ୍ ।
ପ୍ରାର୍ଥ୍ୟଂ କେବଲମେତନ୍ ମରଣେ
ସ୍ମରତି ଯଥା ମେ ହୃତ୍ ତବ ଚରଣେ ॥ ୬ ॥

ନାଥ ! ଗଣେୟା ବୃଷ୍ଟେର୍ଧାରାଃ
ସିକତା ଭୂମେର୍ନଭସସ୍ତାରାଃ ।
ସଂସାରେଽସ୍ମିନ୍ ମମ ଜନିନିଧନେ
କଃ ସଂଖ୍ୟାତୁଂ ପ୍ରଭବତି ଗହନେ ॥ ୭ ॥

ପ୍ରଚୁରାୟାସପ୍ରଭବଂ ନିଧନଂ
ଶ୍ରୁତିଶଲ୍ୟାୟିତମନ୍ତକକଦନମ୍ ।
ତଦ୍‌ଭୀଶଷ୍ୟନ୍ମୁଖଗଲତାଲୋ-
ସ୍ତ୍ରାତା ଭବ ମେ କୃଷ୍ଣ କୃପାଲୋ ॥ ୮ ॥

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତା ଦେଶେ ଯସ୍ୟ
ସ୍ତୁତିରପି ନାଲଂ ଜଗତି କୃତସ୍ୟ
ତସ୍ୟାପ୍ୟଂହୋରାଶେଃ ପାତ୍ରଂ
ପାବୟ ବିଷ୍ଣୋ ମାମତିମାତ୍ରମ୍ ॥ ୯ ॥

କୃଷ୍ଣ ତବାସ୍ମୀତ୍ୟୁକ୍ତ୍ୱା ଖିନ୍ନଃ
ସକୃଦପି ମାଂ ଯୋ ଭବତି ପ୍ରପନ୍ନଃ ।
ତସ୍ୟାଭୀତିଂ ବିଦଧାମୀତି
ବ୍ରତମାତ୍ଥୀୟଂ ସ୍ମର ସା ନୀତିଃ ॥ ୧୦ ॥

ଅକଳିତପାରଭବାର୍ଣ୍ଣବନାବଂ
ବିଦଧତି ଯେ ତ୍ୱୟି ସୁଦଢ଼ଂ ଭାବମ୍ ।
ତୈର୍ମେ ସଙ୍ଗୋ ଭବତୁ କିମନ୍ୟୈଃ
ସଂସାରାପଣପତିତୈଃ ପଣ୍ୟୈଃ ।। ୧୧ ।।

ତ୍ୱୟି ବିଶ୍ୱାତ୍ମନି ବିରଚିତଭକ୍ତି-
ର୍ଯସ୍ତେ ନାମାନ୍ୟନିଶଂ ବକ୍ତି ।
ସ୍ମରତି ଚ ନିତ୍ୟଂ ତ୍ୱାମତିରୁଚିରଂ
ଜୀବତି ଜୀବତି ଜୀବତି ସ ପରମ୍ ।। ୧୨ ।।

ଝଷକମଠାଦ୍ୟା ଭବଦବତାରାଃ
ସତ୍ୟଂ ପୂଜ୍ୟାସ୍ତ୍ରିଭୁବନସାରାଃ ।
ତଦପି ମନୋ ମେ ଭବତି ସତୃଷ୍ଣଂ
ତ୍ୱାମେବାନୁସ୍ମର୍ତ୍ତୁଂ କୃଷ୍ଣମ୍ ।। ୧୩ ।।

ତ୍ୱାଂ ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବିପିନେଽଗମ୍ୟେ
ଶାରଦରାକାପତିରୁଚିରମ୍ୟେ ।
ଅତସୀପୁଷ୍ପପ୍ରତିମଚ୍ଛାୟଂ
ନ୍ୟକ୍କୃତକୋଟିମନୋଭବକାୟମ୍ ।।୧୪।।

ଦଧତଂ ପୀତଂ ବସନଂ ସାରଂ
ଶିଞ୍ଜନ୍ନୂପୁରଚରଣମୁଦାରମ୍ ।
କୌସ୍ତୁଭକଣ୍ଠଂ ଧୃତବନମାଳଂ
ସମୁଦିତନାନାଭୂଷଣଜାଲମ୍ ।। ୧୫ ।।

ବର୍ତ୍ତୁଳପୀନାୟତଭୁଜଯୁଗଳଂ
ପ୍ରଣତଜନାଭୟକରକରକମଳମ୍ ।
ମୁଖକମଳାବିଷ୍କୃତଦରହାସଂ
ପ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳମୁକ୍ତାବିଳସନ୍ନାସମ୍ ।। ୧୬ ।।

ଅନୁକୃତଦାଡ଼ିମବୀଜସୁଦନ୍ତଂ
ଭୁବନବଶୀକରଚତୁରଦୃଗନ୍ତମ୍ ।
ମଞ୍ଜୁଲତିଲକଂ ଚନ୍ଦ୍ରକଚୂଳଂ
ଜଗଦାନନ୍ଦସମୁଚ୍ଚୟମୂଳମ୍ ।। ୧୭ ।।

ଗୋପୀସଂଖ୍ୟାମନୁଧୃତଦେହଂ
ବଳୟିତତତ୍ପ୍ରତିଯୁଗମଧ୍ୟେଽହଂ ।
ତତ୍କଣ୍ଠାର୍ପିତବାହୁଂ ରାସେ
ସମୁଦିତଚିତ୍ତଂ ହୃଦି ସମୁପାସେ ।। ୧୮ ।।

କାମକ୍ରୋଧାଦିଭିରଭିଭୂତେ
ଭବଦନୁକୂଳୈଃ ସଦ୍‌ଭିର୍ଧୂତେ ।
କରୁଣାପାଙ୍ଗଂ ପାତୟ ଦୀନେ
ମୟି ନନ୍ଦାତ୍ମଜ ! ପାପିନି ହୀନେ ।। ୧୯ ।।

ଉପନତସଂସୃତିଭୟହରଚରଣଂ
ଯାମି ତ୍ୱାଂ ଭବଭୀତଃ ଶରଣମ୍ ।
ସ୍ୱବଶ ଯଦିଚ୍ଛସି ତତ୍ କୁରୁ କିନ୍ତୁ
ପୁନରପି କରବୈ ସ୍ୱକୁଶଳଚିନ୍ତାମ୍ ।। ୨୦ ।।

ହରିଗୁଣଗୀତେରନବଦ୍ୟାନାଂ
ବିଂଶତିମେତାଂ ସତ୍ପଦ୍ୟାନାମ୍ ।
ପଠତି ନରୋ ଯସ୍ତଦ୍‌ଗତଚେତା–
ସ୍ତମବତି ଭୃତ୍ୟଂ କଂସବିଜେତା ।। ୨୧ ।।

ଇତି ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁମିଶ୍ରଖାଡ଼ଙ୍ଗା ବିରଚିତଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତବରତ୍ନଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣମ୍ ।

'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି

ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ ସଂକଳିତ କୋଷଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦ 'ଖଡ୍‌ଗରାୟ'ରୁ ଏହା ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ମାତ୍ର ଦୁଇ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୱନିଗତ ସାମ୍ୟ ନ ଥିବା ହେତୁ ଏହି ମତ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର କୌଶିକସ ଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି

ଆଚରଣରେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । କେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ କିମ୍ବା ବୈଷ୍ଣବ 'ଖଡ଼୍ଗରାୟ' ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହେବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏଣୁ 'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦ 'ଖଡ଼୍ଗରାୟ' ଶବ୍ଦରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବା ସମୀଚୀନ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । 'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦର ସଂସ୍କୃତ 'ଷଡ଼ଙ୍ଗ' ଶବ୍ଦ ସହିତ୍ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ସଂପର୍କ ଥିଲାପରି ମନେ ହୁଏ । ଶିକ୍ଷା, କଳ୍ପ, ନିରୁକ୍ତ, ବ୍ୟାକରଣ, ଛନ୍ଦ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ—ଏହି ଛ'ଗୋଟି ବିଦ୍ୟା ବେଦର 'ଷଡ଼ଙ୍ଗ' ନାମରେ ପରିଚିତ । 'ଷଡ଼ଙ୍ଗ' ଅଧ୍ୟୟନ କରି ତହିଁରେ ଦକ୍ଷତା ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ 'ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ' ବା 'ଷାଡ଼ଙ୍ଗ' ବୋଲାଏ । "ତଦଧୀତେ ତଦ୍ ବେଦ" ଏହି ସୂତ୍ରାନୁସାରେ "ଷଡ଼ଙ୍ଗମ୍ ଅଧୀତେ ଜାନାତୀତି ବା ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ଷାଡ଼ଙ୍ଗୋ ବା ।" ସଂସ୍କୃତରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥେ ବହୁବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଚଳିତ । ଏଣୁ ଷଡ଼ଙ୍ଗ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନାର୍ଥରେ "ଇମେ ଷଡ଼ଙ୍ଗିନଃ, ଇମେ ଷାଡ଼ଙ୍ଗାଃ ବା" ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଏହା ଛଡ଼ା ବୈଦିକଯୁଗରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରାକୃତ, ଅପଭ୍ରଂଶ ତଥା ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ'ର 'ଖ' ଉଚ୍ଚାରଣ ବହୁଳ ଭାବେ ଦେଖାଯାଏ ।

ଯଥା:—ଋଗ୍‌ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ପୁରୁଷସୂକ୍ତର 'ସହସ୍ରଶୀର୍ଷାଃ ପୁରୁଷ' ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କଲାବେଳେ ଅନେକେ "ପୁରୁଷ" ଶବ୍ଦକୁ "ପୁରୁଖ" ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏତଦ୍-ବ୍ୟତୀତ ଭକ୍ତକବି ତୁଳସୀଦାସଙ୍କ ରଚିତ "ଶ୍ରୀରାମଚରିତ ମାନସ"ରେ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ'ର 'ଖ' ଉଚ୍ଚାରଣ ବହୁଳ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଯଥା:—ପୀୟୂଷା = ପୀୟୂଖା, ବରଷା = ବରଖା, ଷଟ୍‌ରସ = ଖଟ୍‌ରସ ଇତ୍ୟାଦି । ଭକ୍ତକବି ସୂରଦାସଙ୍କ ରଚନାରେ ମଧ୍ୟ 'ଷ'ର 'ଖ' ଉଚ୍ଚାରଣ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା:—ବ୍ରଜଭାଷା = ବ୍ରଜଭାଖା, ସନ୍ତୋଷ = ସନ୍ତୋଖା ଇତ୍ୟାଦି । ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ' ଅସଂଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ 'ଖ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାର ନିୟମ ବୈଦିକ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତାହା 'ଖ' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ନ ହୋଇ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ।

ଏବେ 'ଷାଡ଼ଙ୍ଗାଃ' ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ' ଅସଂଯୁକ୍ତ ଥିବା ହେତୁ 'ଖ' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ପରେ ବିସର୍ଗଲୋପଦ୍ୱାରା 'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବାର ମନେହୁଏ । ଏହା ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ କତିପୟ ବିଦ୍ୱାନ୍ 'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦର ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର ସପକ୍ଷରେ ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଦୀନବନ୍ଧୁତା

ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜା ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପଟ୍ଟଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ଉଭୟେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ଏକାଠି ବସି ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ ।

ଗୁରୁଦେବ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟ ମହୋଦୟ ଉତ୍କଣ୍ଠାର ସହିତ ତାହା ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ ! ଉଭୟଙ୍କ ନୟନରୁ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଝରି ପଡୁଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଗୁରୁଙ୍କର ଗେରୁଆ ଗାମୁଛା ଓ ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ରୁମାଲ ଓଦା ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଦୀନବନ୍ଧୁ ନିଜର ନାମକୁ ସାର୍ଥକ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ ଦେଖି ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କୁ କିଛି ନା କିଛି ବିତରଣ କରୁଥିଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଯାହା ଦକ୍ଷିଣା ରୂପେ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ, ତହିଁରୁ ଅଧିକାଂଶ ସେ ଦାନରେ ବିନିଯୋଗ କରୁଥିଲେ । ଅତିଥିସେବାକୁ ସେ ଜୀବନର ଏକ ବଡ଼ ବ୍ରତ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଅତିଥିଙ୍କୁ ନିଜ ପାଇଁ ବଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ପ୍ରଦାନ କରି ସେ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । କେବେ କେବେ ଅତିଥି ସତ୍କାର କରୁ କରୁ ତାଙ୍କୁ ଉପବାସରେ ମଧ୍ୟ ରହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଅନ୍ୟକୁ ସୁଖୀ କରାଇ ସେ ପରମ ସୁଖ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ସେ ଯେ କେତେବଡ଼ ତ୍ୟାଗୀ ଥିଲେ ତାହା ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରୁ ବେଶ୍ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ହେବ ।

ଦିନେ ରାଜା ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ମଫସଲରେ ଥିବା ତାଙ୍କ ଖମାରରୁ ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ୧୮ ଖାଉଡ଼ ବା ୩୬ ବସ୍ତା ଧାନ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଗୁରୁଦେବ ସେହି ୩୬ ବସ୍ତା ଧାନ ଘରକୁ ଆଣୁ ଆଣୁ ବାଟରେ ଯାଚକମାନଙ୍କୁ ୩୫ ବସ୍ତା ବିତରଣ କରି ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ବସ୍ତା ଧାନ ଘରକୁ ନେଲେ । ଏ ବିଷୟ ରାଜା ପରେ ଜାଣିପାରି ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—"ସବୁ ଧାନଯାକ ବିତରଣ ହୋଇଗଲା ପରା ?" ଗୁରୁଦେବ ଉତ୍ତର ଦେଲେ— "ନା, ଏକବସ୍ତା ମାତ୍ର ବିତରଣ ହୋଇଛି ।" ଏହାର ଗୂଢ଼ାର୍ଥ ଏହି ଯେ ଯାହା ପରିବାରର ଭରଣପୋଷଣରେ ଲାଗିଲା, ତାହା ହିଁ ବିତରିତ ହେଲା ଏବଂ ଯାହା ଅନ୍ୟକୁ ଦିଆଗଲା ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପାଇଁ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଲା । ଏହିପରି ଆହୁରି ଅନେକ ବିଚିତ୍ର ଘଟଣା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଘଟିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଦୈନ୍ୟୋକ୍ତି

"ନମନ୍ତି ଫଳିନୋ ବୃକ୍ଷାଃ, ନମନ୍ତି ଗୁଣିନୋ ଜନାଃ"—ଏହି ସତ୍ୟ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଏତେବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜକୁ ଅତି ଦୀନହୀନ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ମହାକବି କାଳିଦାସ ଅସାଧାରଣ କବିତ୍ୱଶକ୍ତି ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ କାବ୍ୟରଚନାର ଅନଧିକାରୀ ଓ ମନ୍ଦମତି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି ବୈଷ୍ଣବ କବିମାନେ ଅତି ଉଚ୍ଚାଧିକାରସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିମ୍ନାଧିକାରୀ ରୂପେ ନିଜମୁଖରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାର ଦୈନ୍ୟୋକ୍ତି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସେମାନଙ୍କର ଭୂଷଣ ହୋଇ ଆସିଛି । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମଧ୍ୟ ସେହି ଦୀକ୍ଷାରେ ଦୀକ୍ଷିତ ଥିଲେ । ଏହା ତାଙ୍କ ରଚନାର ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଂକ୍ତିମାନଙ୍କରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ—

ସୁଜନେ ନ ଧର ମୋ ଦୋଷ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦାସ ।।
ହେ କୃଷ୍ଣ କୃପାମୟ ସିନ୍ଧୁ । ମୁହିଁ ଅଧମ ଦୀନବନ୍ଧୁ ।।

× × × ×

ଶବର ତୁଳସୀ ବୃକ୍ଷକୁ । ଲଗାଇ ଥିଲେହେଁ ତାହାକୁ ।।
ଯେ ମହାସାଧୁ ବିପ୍ରବର । ସେ କି ନ କରେ ନମସ୍କାର ।।
ଏ ଏହା କରିଛି ନିର୍ମିତ । ଏମନ୍ତ ନ ଧରିବ ଚିତ୍ତ ।।

× × × ×

ମୋହର ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ । କେବଳ ସ୍ୱାମୀଟୀକା ଗ୍ରହିଁ ।।
ଭାଗବତକୁ କଲି ଗୀତ । ସୁଜନେ ଶୁଣି ହୁଅ ପ୍ରୀତ ।।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣନଳିନ । ଚିନ୍ତା କରିଣ ନିଜ ମନ ।।
ସୁଜନମାନଙ୍କର ହିତେ । ଦଶମସ୍କନ୍ଧ ଭାଷାଗୀତେ ।।
ବର୍ଣ୍ଣିଛି ପୁରାଣକୁ ଗ୍ରହିଁ । ମୋହର ତେତେ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ।।
ବିଶ୍ୱନାଟକ ସୂତ୍ରଧାର । ଯେ ହରି କରୁଣାସାଗର ।।
ସେ ଯହିଁ କରେ ନିଯୋଜନ । ତହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରାଣିମନ ।।
ଏଣୁ ନ ଧର ମୋର ଦୋଷ । ସୁଜନେ ଶୁଣି ହୁଅ ତୋଷ ।।
ଯେବଣ କୃଷ୍ଣନାମମାନ । ମନୁଷ୍ୟେ କରନ୍ତି କୀର୍ତ୍ତନ ।।
ସେ କିଛି ହୋଇ ଅବ୍ୟକତ । ଶୁକତୁଣ୍ଡରୁ ହେଲେ ଜାତ ।।
ସାଦର ହୋଇ ଟେକି କର୍ଣ୍ଣ । ତା' କି ନ ଶୁଣେ ସାଧୁଜନ ।।
ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ହିଁ ସେ ପ୍ରକାରେ । ସୁଜନେ ଘେନନ୍ତୁ ମନରେ ।।

× × × ×

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ତେଣେ ।।
ମୋର ନ ଧର କବିଦୋଷ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦାସ ।।
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚରଣେ । ମତି ମୋ ରହୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।।

× × × ×

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣନଳିନ । ହୃଦୟେ କରିଣ ଚିନ୍ତନ ।।
ସଜ୍ଜନମାନଙ୍କର ହିତେ । ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଷାଗୀତେ ।।
ବର୍ଣ୍ଣନ କରୁଛି ମୋହର । ଦୋଷ ସୁଜନେ କ୍ଷମା କର ।।
ଯହିଁରେ ବକ୍ତା ବ୍ୟାସସୁତ । ଶ୍ରୋତା ନୃପତି ପରୀକ୍ଷିତ ।।
ଗ୍ରନ୍ଥ ନିର୍ମାଣକର୍ତ୍ତା ବ୍ୟାସ । ତହିଁ ମୋର କି ଅବକାଶ ।।
ତଥାପି ଯାହା ଭଗବାନ । ହୃଦୟେ କଲେ ନିଯୋଜନ ।।

ଅନ୍ୟଥା କରିବାକୁ ତାହି	।	କେ ଅଛି ନରଦେହ ବହି	॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଯା' ଅନ୍ୟଥା	।	କରି ନ ପାରନ୍ତି ସର୍ବଥା	॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ	।	ଦେଶ ଭାଷାରେ କରି ଗୀତ	॥
ଶ୍ରୀଧର ଗୋସାଇଁଙ୍କ ମତ	।	ଅନୁମତରେ ଏ ଚରିତ	॥
ସାଧୁମାନଙ୍କ ସୁଖ ପାଇଁ	।	ଆନନ୍ଦ ହେଲି ଏହା ଗାଇ	॥
ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ' ନ ଧର	।	ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ କିଂକର	॥
× ×		× ×	
ପରମ ପୁରୁଷ ଗୋବିନ୍ଦ	।	ତାଙ୍କର ପାଦ ଅରବିନ୍ଦ	॥
ତହୁଁ ଗଳିତ ମକରନ୍ଦ	।	ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପିବନ୍ତି ଆନନ୍ଦ	॥
ତାହାଙ୍କ ପାଦ ମୁଁ ବନ୍ଦଇ	।	ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧ ଗୀତ ଗାଇ	॥
× ×		× ×	
ଶୁଣି ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧ ଗୀତ	।	ସୁଜନେ ହୁଅ ତୋଷଚିତ୍ତ	॥
ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବୋଲି ଚିତ୍ତେ	।	ଦୋଷ ନ ଧର କଦାଚିତେ	॥
ଥାଇ ଯେ ଶବର ପଲ୍ଲୀରେ	।	ସେ ଦିବ୍ୟ ରତ୍ନକୁ ଯୋଗରେ	॥
ଲଭି କେ କଣ୍ଠେ ନ ଲମ୍ବାଇ	।	ସେହି ରୂପରେ ଏ କଥା ହିଁ	॥

ଏହିପରି ବହୁ ଦୈନ୍ୟସୂଚକ ବାଣୀ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ରଚନାରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ତାହା ହିଁ ତାଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱର ପରିଚାୟକ ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଓ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ପଦଲାଳିତ୍ୟ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁଗମତା ଆଦି ଗୁଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ତାହା ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ସମଗ୍ର ମାଧୁରୀ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଦେଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏପରିକି ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ଠାବେ ଠାବେ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥର ଚରିତ ସହିତ ଅମେଳ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ ଅଭାବରୁ ଯେଉଁମାନେ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢି ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ସେମାନେ ଶୁକମୁଖବିଗଳିତ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପଦମାଧୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରୁ ପୂରାପୂରି ଆସ୍ୱାଦନ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ରଚିତ ଭାଗବତ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ସେହି ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇ ପାରିବ । କାରଣ ସେ ନିଜ ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ କବିତ୍ୱଶକ୍ତି ବଳରେ ସ୍ୱାମିଟୀକା ଅନୁସରଣ କରି ଭାଗବତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ ନବାକ୍ଷରୀ ପଦରେ ରଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ରଚନା ଟିକିଏ କ୍ଲିଷ୍ଟ ବୋଧ ହେଲେହେଁ ପ୍ରାମାଣିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା ଶତକଡ଼ା ଶହେଭାଗ ଖାଣ୍ଟି । ସେଇଥିପାଇଁ "ଉପମା କାଳିଦାସସ୍ୟ"

"ନୈଷଧେ ପଦଲାଳିତ୍ୟ" ପରି "ଖାଡ଼ଙ୍ଗାପଦ" (ଖୋଣ୍ଟିପଦ)ର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଦ୍ୟାବଧି ରହି ଆସିଛି । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ଯେଉଁ ଅଭାବ ଅଛି ତାହା ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ନିଜ ଭାଗବତରେ ପୂରଣ କରି ପାରିଛନ୍ତି ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଜୀବନୀ ସଂବନ୍ଧେ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜବଲ୍ଲଭ ମିଶ୍ର (ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ନାତି)ଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ ପାଣ୍ଡୁଲିପି

୰ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର (ଖଡ଼୍‌ଗରାୟ୍ଲ)

ଦୀନବନ୍ଧୁ ୧୫୭୮ ଶକାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶା ଷୋଳ ଶାସନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବାମଦେବପୁର ନାମକ ଶାସନରେ ମଧୁସୂଦନ ମିଶ୍ର ନାମକ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଠାରୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପିତା ଗର୍ଭାଷ୍ଟମରେ ପୁତ୍ରର ଉପନୟନ କରାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅର୍ଥାଭାବରୁ ପରିଣୟ କରାଇ ନ ଥିଲେ ! ପୁତ୍ରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ସମୟରେ ମାତୃବିୟୋଗ ହେବାରୁ ପିତା ପୁତ୍ର ବିନା ଅନ୍ୟ ଧନ ନ ଦେଖି ତାଙ୍କର ଲାଳନପାଳନ ଓ ତାଙ୍କର ପଠନ ବିଷୟରେ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ନଦୀପ୍ରଭାବରୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣରୁ ତତ୍ର ସ୍ଥାନବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଯାଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସୁତରାଂ ମଧୁସୂଦନ ମିଶ୍ର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗଡ଼ଜାତ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଦିନ ଯାପନ କରୁଥାନ୍ତି । ପିତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟାକରଣଠାରୁ ଆରମ୍ଭି ପୁତ୍ରକୁ ଯାହା ପଢ଼ାନ୍ତି, ପୁତ୍ରର ପ୍ରଗାଢ଼ ବୁଦ୍ଧିଯୋଗରେ ପିତାଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ଥଳମାନ ଜ୍ଞାତ ହେଉଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାରରେ ନାନା ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି ସେ ଯେତେବେଳେ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ସେତେବେଳେ ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ନାମକ ରାଜା ରାଜପଣ କରୁଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଊଣିଶି ବର୍ଷ । ପିତାଙ୍କ ଠାରୁ ନୈଷଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ି ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ପିତା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରାଜାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସମୟରେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ରାଜାଙ୍କ ଛାମୁରେ ନୈଷଧରୁ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଶ୍ଳୋକ ଅର୍ଥ କରିବାରେ ରାଜା (ରାଜା ତ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ଥିଲେ) ତାଙ୍କ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଜାଣିପାରି ଭାରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଗୃହ ଓ ତଦନୁରୂପ ବୃତ୍ତି ଦେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହିରେ ଗୃହ ଦେଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରୁ କନ୍ୟା ଅଣାଇ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ନାମେ ଓଡ଼ିଶାର ପଣ୍ଡିତ ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ଭାଗବତ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ କରାଉଥାନ୍ତି । ଦୀନବନ୍ଧୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କ ଦରବାରରେ ବସନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ପୁରାଣ ଯାହା ଶୁଣନ୍ତି, ତାହା ପାତ୍ରଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଇ ତହିଁ ଆରଦିନ ପୋଥିରୁ ଅନୁଶୀଳନ କରନ୍ତି ଏବଂ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଥାନ୍ତି । ତାହା ଦେଖି ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ତାଙ୍କ ଠାରେ ଦୟା ହେଲା । ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଆମୂଳ

ସମୁଦାୟ ଭାଗବତ ପଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ପଢ଼ାଇବା ସମୟରେ ଆପଣାର ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ସନ୍ଦେହ ଥିଲା ତାହା ଫିଟି ଯିବାରୁ ମହାପାତ୍ରେ ବିଦାୟ ହେବା କାଳରେ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଗଲେ କି ଆପଣ ଭାଗବତ ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଠାରୁ ଶୁଣିବେ । ଭାଗବତରେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମୋ'ଠାରୁ ବେଶୀ ଜ୍ଞାନୀ !

ତଦନୁସାରେ ରାଜା ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଆପଣାର ପୌରାଣିକ କରି ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଏବଂ ଖଡ୍‌ଗରାୟ ଉପାଧି ସେହି ସମୟରେ ହୋଇଥିବ । କିନ୍ତୁ ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ-କର୍ମରେ ଘୃଣା ଥିବାରୁ ତହିଁରେ ସେ ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ମତ ଥା'ନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ଯାଗ କରିବାର ମାନସ ହେବାରୁ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କହିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ଯାଗରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବ । ମାତ୍ର ତହିଁରେ ପଶୁହିଂସା ଥିବାରୁ ସେ ଅସମ୍ମତ ହୋଇ ଆପଣାର ପୂର୍ବ ଶାସନବାସର କୁଟୁମ୍ବ ଧରାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଅଣାଇବା ପାଇଁ କହିଲେ—ସେ ଯାଗକର୍ମ ଜାଣନ୍ତି, ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରିବେ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କ ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟକର୍ମ କରି ପାରିବେ । ତାହା ଶୁଣି ରାଜା ତଦନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟ ପଠାଇ ଧରାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଅଣାଇ ଯାଗ କଲେ ଓ ପୁରୋହିତ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୱୟ ଅଛନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି, ରାଜା ଯେଉଁ ସମୟରେ ପୁରାଣ ଶୁଣନ୍ତି, ସେ କାଳରେ ଶ୍ରୋତା ବକ୍ତାଙ୍କର ଏପରି ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ ଜାତ ହୁଏ ଯେ ଚକ୍ଷୁଜଳରେ ରାଜାଙ୍କ ରୁମାଲ ଓ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କର ଚଦର ଅଗ୍ର ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟହ ପୁରାଣ ପଢ଼ି ଆସିବା ସମୟରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଯାହା ରାଜଦ୍ୱାରରୁ ଆଣିଥାନ୍ତି ତାହା ବାଟରେ ଯେ ମାଗେ ତାକୁ ଦେଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏହା ଜାଣି ରାଜା ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ କିଛି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାମୁଛା, ଚଦର ଓ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଗି ନିଅନ୍ତି ।

ଦୀନବନ୍ଧୁ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବୈଷ୍ଣବ ଅଟନ୍ତି । ଦିନେ ରାଜା ଶୀତଦିନରେ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ନ ଥିବାର ଦେଖି ଖଣ୍ଡିଏ ବନାତ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ସଦରଠାରେ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ଶୀତରେ ଥର ଥର ହୋଇ ଶୋଇଥିବାର ଦେଖି ସେ ବନାତଖଣ୍ଡି ସାଧୁଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଆପଣା ଘରକୁ ଆସିଲେ । ତାହା ଶୁଣି ରାଜା ମନରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ବନାତ ଦେଇ ଏହି ବନାତ ଏହିଠାରେ ଘୋଡ଼ାଇ ହବ ବୋଲି କହିଲେ ।

ଏକ ସମୟରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆଗତ ମାସରୁ ଅନ୍ନ ଶେଷ ହେବାରୁ ରାଜା ଆପଣା ଖମାରରୁ ଅଠାଇଶ ବଳଦ ଧାନ ଚ୍ରରିମାସ ଚଳିବା ନିମନ୍ତେ ଦେଇ ତାହା ଘରେ ପହୁଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଜଗାଇଥିଲେ । ତଥାପି ଧାନ ଯେମନ୍ତେ ଦାଣ୍ଡକୁ ଆସିଲା, ସେହିପରି ମନୁଷ୍ୟ ଆସି ବେଢ଼ିଯାଇ ମାଗିବାରୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା କାହାକୁ ବଳଦେ, କାହାକୁ ଅଧବଳଦେ, ଏହିପରି ଦେଉ ଦେଉ ଘରଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ ଦେଢ଼-ବଳଦ ଧାନ ଅଛି । ତାହା ଦେଖି ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭାରି ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ରାଜା କହିଲେ, ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ଚଳିବା ପାଇଁ ଧାନଗୁଡ଼ିଏ ଦେଇଥିଲୁଁ । ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟୟ କରିଦେଲ !

ମାତ୍ର ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଉତ୍ତର ଦଲେ ଯେ ମୁଁ ଦେଢ଼ବଳଦ ମାତ୍ର ବ୍ୟୟ କରିଅଛି । ଆଉ ସବୁ ଅଛି । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଦାତା ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଘରେ କିଛି ନ ଥାଏ ।

ଏକ ସମୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଚୋର ପଶିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ବସି ନାମସ୍ମରଣ କରୁଥିଲେ । ଚୋର ଘରେ ନ ପଶିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଘରେ ପଶିଲାକ୍ଷଣି ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଦୁଃଖିତ ହୋଇ କହିଲେ, ମୋହ ଘରେ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ, ଅକାରଣ ପଶିଲୁ । ଏହି ପୁରୁଣା ଗଡୁଖଣ୍ଡ ହେଲେ ନେଇଥା, ବୋଲି ଗଡୁଖଣ୍ଡ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ । ମାତ୍ର ଚୋର ଗଡୁ ନ ନେଇ ପଳାଇଗଲା । ଭୋଜନ ସମୟରେ କେହି ଖାଇବାକୁ ମାଗିଲେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଖାଇବା ଜାତି ହୋଇଥିଲେ ଆପଣାର ଖାଦ୍ୟର ଅବଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଗୃହରୁ କିଛି ମିଶାଇ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି । ଭାର୍ଯ୍ୟା ମନା କଲେ ଶୁଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସର୍ବଦା ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବା କବିତା କରୁଥାନ୍ତି ।

କଥିତ ଅଛି, ଏକ ସମୟରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯାଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ କରି ବେଢ଼ାରେ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପଠାରେ ଆସି ଦେଖିଲେ ଯେ କେତେ-ଜଣ ପଣ୍ଡିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦସ୍ତୁତି ଅର୍ଥ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାହା ଶୁଣିବା ନିମନ୍ତେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମଣ୍ଡପତଳେ ଥାନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କର ମନକୁ ନ ଆସିବାରୁ କହିଲେ "ଆପଣମାନେ ଯାହା ଅର୍ଥ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ସତ, ମାତ୍ର ଆପଣମାନେ ନୀଗ୍ରହତ ଗଙ୍ଗାଜଳ ପ୍ରାୟ ଯଦି ମୋହ କଥା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ତେବେ କହିବି ।" ତାହା ଶୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅନୁମତି ଦେବାରୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଯେଉଁ ଅର୍ଥ କଲେ ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଆସିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଆଦରପୂର୍ବକ ଉପରକୁ ଡାକି ନେଇ ଭାଗବତର ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ଏବଂ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେବାରୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଏକଥା ପଡ଼ିଲା । ତତ୍କାଳୀନ ରାଜା ଭାଗବତସ୍ନେହୀ ଥିଲେ । ମହାରାଜା ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କୁ ଡକାଇ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଭାଗବତ ଶୁଣି ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ପୁରାଣ ଶୁଣିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରନ୍ତେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା କହିଲେ କି ମୁଁ ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦାନା ଖାଉଅଛି । ତାଙ୍କ ହୁକୁମ ବ୍ୟତୀତ ମୁଁ ଚିରଦିନ ରହି ନ ପାରେ, ଅନୁମତି ଅଣାଇଲେ ମୁଁ ରହିବି । ତହୁଁ ମହାରାଜା କହିଲେ କି ମୁଁ ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣିପାରେ ।

ଏହା କହି ମହାରାଜା ଓକିଲ ପଠାଇ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରେ ରାଜା ପୁରୀ ଗଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ ହେବା ପରେ ଯେଉଁଦିନ ପୁରାଣ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ସେହି-ଦିନଠାରୁ ଯେତେଦିନ ନାରାୟଣ ଥାଇ ପୁରାଣ ହେଲା ତେତେଦିନ ନାରାୟଣଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ପୁରାଣ କହନ୍ତି । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ନାରାୟଣ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥାନ୍ତି । ଏପରି ଅଧ୍ୟାୟ ଶେଷକୁ ରାଜାଙ୍କର ଅଶ୍ରୁଦ୍ୱାରା ରୁମାଲ ଓ ବକ୍ତାଙ୍କର ଚଦର ଅଗ୍ର ଓଦା । ଏହା ଦେଖି ମହାରାଜା ଶୁକ ପରୀକ୍ଷିତ ସମ୍ବାଦ ଏ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଆରମ୍ଭରୁ ପ୍ରାନ୍ତଯାଏ ଅଶ୍ରୁ ନିର୍ଗତ ହେଉଥାଏ ।

ଏପରି ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁଦିନ ପୁରାଣ ଉଦ୍‌ଯାପନ ହେଲା ସେଦିନ ଦୋସାଲା ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଅଠରଶ' ଟଙ୍କା ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ମହାରାଜା ତାହାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ମାନନା କଲେ । ଦୀନବନ୍ଧୁ ବସାକୁ ଆସିବା କାଳରେ ବାଟରେ ଯାଚକ-ମାନେ ଦୟାର୍ଦ୍ରଚିତ୍ତ ଜାଣି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲାକ୍ଷଣି ମୁଠିଏ ମୁଠିଏ ଦଉ ଦଉ ବସାରେ ସୁମାରି କଲାବେଳକୁ ପଞ୍ଚସ୍ତରୀ ଟଙ୍କା ବାକି ଥିଲା । ତହିଁରୁ ମଧ୍ୟ ୫୦ଟଙ୍କା ଅମୃତମଣୋହି କରି ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ କଲେ । ବାକୀ ୨୫ ଟଙ୍କା ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଘରକୁ ଆସିଲେ । କେବଳ ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି କେତେକଟି ଦ୍ରବ୍ୟମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିଲା । ତାହା ମଧ୍ୟ ରହି ନ ଥାନ୍ତା, କେବଳ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଜଣେ ଆତ୍ମୀୟ ତାହା ଜପ୍ତ କରି ରଖିବାରୁ ଘରକୁ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଟଙ୍କା ସବୁ ଦେଇ ପକାଇଲେ । ଏ ଯଶଦ୍ୱାରା ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ପୁରୀ ସହରରେ ଧନ୍ୟ-ବାଦର ଭାଜନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ କବିତାଶକ୍ତି ଯୋଗେ ସେ ସର୍ବଜନବିଖ୍ୟାତ ହେବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ—ଯଥା (୧) **ହରିଭକ୍ତିସୁଧାକର**—ଏହା ଭାଗବତରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ ପ୍ରଚଳିତ 'ଭକ୍ତିରତ୍ନାବଳୀ'ର ସମାନ ଅଟେ । (୨) **ରାସୋଦୟ**—ଏହା ପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟୀ ଭାବ ନେଇ ବୋଲାଯାଇ ସପ୍ତସର୍ଗାନ୍ତ ଯମକ ଅନୁପ୍ରାସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । (୩) **ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତି-ଶତକ**—ଏହା ଭାଗବତର ଯେଉଁଠାରେ ଭକ୍ତି କଥା ଅଛି ତାହା ସ୍ୱକବିତାବ୍ୟାଜରେ ବୋଲାଯାଇଅଛି । (୪) **ଉପଦେଶଶତକ**—ଏହା ଉପଦେଶଗର୍ଭକ ଶଏଗୋଟି ଶ୍ଳୋକ । (୫) **ସ୍ତବମୁକ୍ତାବଳୀ**—ଭାଗବତରେ ଯେତେ ସ୍ତବ ଅଛି ତାହାସବୁ ଏକତ୍ର କରି ଦଶଗୋଟି ଗୁମ୍ଫରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ତହିଁରେ କିଛି କିଛି ସ୍ୱକବିତା ଅଛି । (୬) **ଶରଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣନ**— ଏହା ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଅଟେ । (୭) **ରାମଲୀଳାମୃତ**—ଏହା ରାମଚରିତରେ ରଚିତ, 'ମୁକୁନ୍ଦ-ମୁକ୍ତାବଳୀ' ପ୍ରାୟ ଧାରାରେ ବସିଅଛି । (୮) **ସ୍ତବରତ୍ନ** (୯) **ଜଗନ୍ନାଥାଷ୍ଟକ** (୧୦) **ସ୍ମରଣାମୃତ ସ୍ତବ** (୧୧) **ଅପରାଧ-ଭଞ୍ଜନସ୍ତବ** ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ରସ୍ତବ, ଅଷ୍ଟକ, ଶତନାମାଷ୍ଟକ, ଶତନାମ । ଏପର **ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ**—ପ୍ରଥମରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନବାକ୍ଷରୀ ଉତ୍କଳ ପଦ୍ୟରେ ଯାହା ଅନୁବାଦ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କର ଚିରସ୍ଥାୟୀ କୀର୍ତ୍ତି ଅଟେ ।

ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ପୁରୋହିତ **କୃଷ୍ଣାଂଘ୍ରି ମହିମାମୃତ** ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ଭାଗବତରେ ଯେତେ ସ୍ଥାନରେ ପାଦପଦ୍ମ ମହିମା ଅଛି ସେ ସବୁ ଏକତ୍ର କରି ଅଠରଟି ଆସ୍ୱାଦରେ ଏହା ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ୧୬୧୦ ଶକାବ୍ଦରେ **ହରିଭକ୍ତିସୁଧାକର** ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ସ୍ୱକୃତ 'କୃଷ୍ଣାଂଘ୍ରିମହିମାମୃତ'ର ଶେଷରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଶ୍ରୀନୀଳମାଧବହତାଂହସିତସ୍ୟ ଦେଶେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରେଣ କୃତିନା ବସତା ଶକାଦ୍ଦେ ।
ଶେଷଂ ଗତେ ନୟନ-ଦନ୍ତି-ରସେନ୍ଦୁସଂଖ୍ୟେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପାଦମହିମ୍ନାମୃତମୁଦ୍ଧୃତଂ ତତ୍ ।।

ଦୀନବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱକୃତ **'ହରିଭକ୍ତିସୁଧାକର'**ରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ମହାନଦୀଦକ୍ଷିଣଭୂପ୍ରଦେଶେ ଦେଶେ ତଦୀୟେ ବସତା ଶକାଦ୍ଦେ ।
ଗତେ ନଭଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରରସେନ୍ଦୁସଂଖ୍ୟେ (୧୬୧୦) ବିନିର୍ମିତୋ ଭକ୍ତିସୁଧାକରୋଽୟମ୍ ।।

ସ୍ତବମୁକ୍ତାବଳୀ ଶେଷରେ ସେ ପୁଣି ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଇତ୍ୟଛକୌସକୁଳସଭବଦୀନବନ୍ଧୁମିଶ୍ରେଣ ଭାଗବତବାରିନିଧେର୍ବିଲୋଡ୍ୟ ।
ରାଜଦଗୁଣା ଭଗବତଃ ସ୍ତବମୌକ୍ତିକାଳୀ ସତ୍‌କଣ୍ଠଭୂଷଣକୃତେ ଲିଖିତାତିଯତ୍ନାତ୍ ।।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ **ଭକ୍ତିସୁଧାକର**କୁ ସେ ତାଙ୍କ ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି, ଯେହେତୁ ସେ ୧୬୬୫ରେ ସ୍ୱଧାମ ଗମନ କରିଥିଲେ ।

ଗ୍ରନ୍ଥସମ୍ପାଦନା

ମଦୀୟ ଗୁରୁଦେବ ନିତ୍ୟଲୀଳାପ୍ରବିଷ୍ଟ ପରମୋରାଧ୍ୟତମ ଓଁ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଳ ପୁରୀଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଠାକୁର ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମସମ୍ପର୍କୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତସ୍ୱରୂପ କରିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଗ୍ରନ୍ଥର (ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ) ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଅକଥନୀୟ ଶ୍ରମ ଓ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏ ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଛି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ସେ ବୈଷ୍ଣବଜଗତକୁ ଯେଉଁ ମହତ୍ ଦାନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ତାହାର ତୁଳନା ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରରେ ଛପାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ କଟକସ୍ଥ ଶ୍ରୀସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ୍ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରେସ୍ ମଧ୍ୟ ହେଲା ଏବଂ ସେଥିରେ ଦୁଇ ତିନି ଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ତା'ପରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ମୋର ଗୁରୁଭ୍ରାତା ସ୍ୱଧାମଗତ ଶ୍ରୀହରିଗୋପାଳ ଦାସଜୀଙ୍କୁ ଓ ପରେ ମୋତେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ କୃପାଦେଶ ଅନୁସାରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହେଲୁଁ । ଶ୍ରୀହରିଗୋପାଳଜୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ **ଶ୍ରୀଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରେମତରଙ୍ଗିଣୀ, ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଲୀଳାସ୍ତବ, ଶ୍ରୀସନାତନ** ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ଶ୍ରୀହରିକଥାମୃତ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ପରେ ସେ ସ୍ୱଧାମ ଗମନ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଏ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ମାଦୃଶ ଅଯୋଗ୍ୟ ଜୀବ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ପ୍ରେସ୍‌ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରି ଗ୍ରନ୍ଥମୁଦ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋଯୋଗ ଦେବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଲା ।

ଯାହା ହେଉ ଆମେ ପ୍ରଥମେ "ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଭାଗବତ"ର ସମ୍ପାଦନା କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନେଲୁଁ । ଏହାର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସଂଗ୍ରହରେ ବାବାଜୀ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରଣ ଦାସଙ୍କ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆହୁରି ଉତ୍ସାହିତ କଲା । ପାଣ୍ଡୁଲିପି ମିଳିବା ପରେ କଟକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ମୋର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଙ୍ଗାଧର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଏହାର ସମ୍ପାଦନା ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଗଲା ଏବଂ ସେ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରମସ୍ୱୀକାର-ପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ମୂଳ ଶ୍ଳୋକ ଓ ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକା ସହିତ ସଂଗୃହୀତ ବିଭିନ୍ନ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ପାଠ ମିଳାଇ ଯେଉଁଟିକୁ ଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ବିଗ୍ଭରିଛନ୍ତି ତାହାକୁ ହିଁ ଏଥିରେ ସନ୍ନି-ବେଶିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହିପ୍ରକାର ଦୁଷ୍କର କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ବହନ କରି ସେ ତାଙ୍କ ଉପାର୍ଜିତ ଜ୍ଞାନର ଯେ ଯଥାର୍ଥ ବିନିଯୋଗ କରିଛନ୍ତି, ଏହା କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ତାଙ୍କ ସହାୟତା ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ନିର୍ଭୁଲଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥସମ୍ପାଦନାରେ ମୋର ଜଣେ ଗୁରୁଭ୍ରାତା ଶ୍ରୀମୁରଲୀଧର ଦାସଜୀଙ୍କ ନିରଳସ ଆନୁକୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ।

ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ପାଦନ ଗୋଟିଏ ଭକ୍ତିର ଅଙ୍ଗ । ମାଦୃଶ ଦେହ-ଗେହ-ସର୍ବସ୍ୱ, ଦୁରନ୍ତ ଅପରାଧୀ, ଅଶରଣାଗତ ଓ ଅଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏହିପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଯେ ଆଦେଶ କରିଛନ୍ତି କାକକୁ ଗରୁଡ଼ କଲାଭଳି ସେ ଯଦି କୃପାଶକ୍ତି-ସଞ୍ଚର ନ କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଏହାର ସମ୍ପାଦନା ଓ ମୁଦ୍ରଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଦୁରୂହ ହୋଇପଡ଼ିବ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ରଚିତ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ନବାକ୍ଷରୀ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଏହାକୁ ଅନୁବାଦ କରିବାକୁ ଯାଇ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମିପାଦଙ୍କର "ଭାବାର୍ଥ-ଦୀପିକା" ଟୀକାକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି । ମୂଳ ଅନୁବାଦ ସହିତ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସେ ସ୍ୱାମିଟୀକାର ମଧ୍ୟ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଏତେ ବଡ଼ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି କରିଥିବାର ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ ଓଡ଼ିଶା କାହିଁକି ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଏତାଦୃଶ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ପ୍ରୟାସ ବିରଳ ମନେହୁଏ ।

ସ୍ୱଧାମଗତ ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ମହାଶୟ ପ୍ରାଚୀ ସମିତିର ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ୧୯୩୨ ମସିହାରେ "ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଭାଗବତ" ନାମରେ କେବଳ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧଟି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ବିଚ୍ଛନ୍ଦବାବୁ ସେଥିରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀଦୀନବଂଧୁ ଦାସ ବୋଲି ପ୍ରମାଦବଶତଃ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧ ଶେଷରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ନିଜର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ତହିଁରୁ ତାଙ୍କର ସଂଜ୍ଞା ମିଶ୍ର ଥିବାର ସୂଚିତ ହୁଏ ।

ଯାହାହେଉ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପପୂର୍ବକ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇଥିବାରୁ ଆମେ ବିଚ୍ଛନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିରକୃତଜ୍ଞ ।

ଏହି ସଂସ୍କରଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାର ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପଦ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ଦିଆହୋଇଛି । ସଂଖ୍ୟାବିହୀନ ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟଙ୍କ ରଚିତ ନୁହେଁ । ତାହା ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ରଚିତ । ପାଦ-ଟିପ୍ପଣୀମାନଙ୍କରେ ସଂଖ୍ୟାପରେ ଯେଉଁଠି (—) ଡ୍ୟାସ ଚିହ୍ନ ଅଛି ତାହା 'ପାଠାନ୍ତର' ଏବଂ ଯେଉଁଠି (=) ସମାନ ଚିହ୍ନ ଅଛି ତାହା 'ଅର୍ଥ' ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ସଂସ୍କରଣର ସମ୍ପାଦନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ହେଉଛନ୍ତି ବାବାଜୀ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଚରଣ ଦାସ ମହାଶୟ, ଯାହାଙ୍କ ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ଓ ପରିଶ୍ରମ ଫଳରେ ସୁଦୂର ପଲ୍ଲୀ ଅଂଚଳରୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ "ଭାଗବତ"ର ୨ ସେଟ୍ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଆମର ହସ୍ତଗତ ହୋଇପାରିଛି । ଏକ ସେଟ୍ ନରସିଂହପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚମ୍ପେଶ୍ୱର ନିବାସୀ ଶ୍ରୀଭାଗବତ ସାହୁଙ୍କ ଠାରୁ ଏବଂ ଅପରଟି ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ୍ ଅକୁରାବନ୍ଧ ନିବାସୀ ଶ୍ରୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ଠାରୁ ମିଳିଛି । ଏଥିପାଇଁ ଆମେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ମହାନୁଭବ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ହାର୍ଦ୍ଦିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁଁ । ଏହା ଛଡ଼ା ଖଣ୍ଡପଡ଼ାନିବାସୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ମହୋଦୟ କୃପାପୂର୍ବକ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ ଏକ ସେଟ୍ (କାଗଜ ଲେଖା) ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରଦାନ କରି ସମ୍ପାଦନାକାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା କରିଥିବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନୁରୂପ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟଙ୍କ ଜୀବନୀ ସମ୍ପର୍କରେ ମୌଳିକ ଓ ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇ-ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆଗ୍ରୱାଲ ଏବଂ ଶ୍ରୀବିନାୟକ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଆମେ ଚିରକୃତଜ୍ଞ ।

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଗୁରୁଗୌରାଙ୍ଗଙ୍କ ସୁଖବିଧାନ ତଥା ସଂସ୍କୃତାନଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଶୁକଦେବଙ୍କ ଆସ୍ୱାଦିତ ନିଗମକଳ୍ପତରୁର ଗଳିତ ଫଳ ଶ୍ରୀମଭାଗବତରସାମୃତ ପରିବେଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂପାଦନାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ।

ମଦୀୟ ଗୁରୁଦେବ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ବିକ୍ରୟର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ଶୁଦ୍ଧଭକ୍ତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତସମ୍ବଳିତ ଯେଉଁସବୁ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ କରି-ଯାଇଛନ୍ତି, ସେସବୁକୁ ବିନାମୂଲ୍ୟରେ ବିତରଣ ହିଁ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପଦାଙ୍କାନୁସରଣ କରି ଏଥିପୂର୍ବରୁ ୧୯୬୭ ମସିହାରେ ଏହି ଶ୍ରୀମଭାଗବତ କ୍ରାଉନ ଆଠପେଜି ସାଇଜରେ ପ୍ରଥମରୁ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକହଜାର ଛପାଇ ବିତରଣ ପାଇଁ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ସେଥିରୁ ମାତ୍ର ଏକ ଶହରୁ ସାମାନ୍ୟ ବେଶି ବିତରିତ ହୋଇପାରିଛି ଓ ବାକି

ସବୁ ସେହିପରି ପଡ଼ିରହି କ୍ରମଶଃ ବ୍ୟବହାରର ଅନୁପଯୋଗୀ ହୋଇଯାଉଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ମୋର ଅଯୋଗ୍ୟତାର ଯେ ଗୋଟିଏ ନିଦର୍ଶନ, ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାମାଣିକତାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଏହାର ପ୍ରସାର ଯେ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଏହା ଅନୁଭବ କରି ମୋର ବହୁ ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ ବନ୍ଧୁ ଏହାର କିଛି ମୂଲ୍ୟ ରଖିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ ଏହାର ଯତ୍ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ରଖା ହୋଇଛି । ଏହା ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ଓ ପାଠାଗାର ଇତ୍ୟାଦିରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ଆଗ୍ରହୀ ପାଠକମାନେ ଏହାକୁ ପାଠ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ପାରିବେ । ଏହାର ବିକ୍ରୟଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ ସେବାରେ ହିଁ ବ୍ୟୟିତ ହେବ । ଏପରି କରିବା ଦ୍ୱାରା ଯଦି ମୁଁ ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷଭାଜନ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣରେ କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା କରୁଛି । ସେ ଏ ଅଯୋଗ୍ୟର ସମସ୍ତ ଦୋଷ ନିଜଗୁଣରେ କ୍ଷମା କରି ତାକୁ ତାଙ୍କ କୋଟିଚନ୍ଦ୍ର ସୁଶୀତଳ ଶ୍ରୀପାଦପଦ୍ମରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତୁ, ଏହି ବିନୀତ ନିବେଦନ ।

ହେ ସୁଧୀ ପାଠକବୃନ୍ଦ ! ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥପାଠ ପ୍ରତି ଆଦରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଆପଣମାନେ ଧନ୍ୟ । କାରଣ ଶ୍ରୀଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟଙ୍କ ଏହି ରଚନାରେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟସ୍ଥ ଭକ୍ତିଭାବର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ହୋଇଛି । ତେଣୁ କେବଳ ପ୍ରିୟଶ୍ରବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସୁଖବିଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା ପାଠ କଲେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥସ୍ଥିତ ଶବ୍ଦ ମାଧ୍ୟମରେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟସ୍ଥିତ ଭକ୍ତିଭାବ ଆପଣମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତିଲାଭର ଯୋଗ୍ୟ କରାଇବ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସାଧନ ନ କରି ମଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧାସହକାରେ ଅନ୍ୟାଭିଳାଷଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେବଳ ଏହି ଶ୍ରୀମଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କଲେ ଭକ୍ତିଲାଭ ନିଶ୍ଚିତ । ହେ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ପାଠକବୃନ୍ଦ ! ଆପଣମାନେ ଏ ଅଧମର ମସ୍ତକରେ ଚରଣଧୂଳି ଅର୍ପଣ କରି ତାହାକୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ଏହି ଭାଗବତରସାମ୍ବୁଧିରେ ଅବଗାହନ ଓ ସନ୍ତରଣର ଯୋଗ୍ୟତା ଦାନ କରନ୍ତୁ, ତାହାହେଲେ ଭକ୍ତିଲାଭର ପଥ ତାହା ପକ୍ଷରେ ସୁଗମ ହେବ । ଇତି ।

ବିନୀତ

ଶ୍ରୀଦିବାକର ମିଶ୍ର

ସୂଚୀପତ୍ର

ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ

ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ

ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ

ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ

ମଙ୍ଗଳାଚରଣ

ବାଗୀଶା ଯସ୍ୟ ବଦନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର୍ଯସ୍ୟ ଚ ବକ୍ଷସି ।
ଯସ୍ୟାସ୍ତେ ହୃଦୟେ ସଂବିତ୍ ତଂ ନୃସିଂହମହଂ ଭଜେ ।୧।

ବିଶ୍ୱସର୍ଗବିସର୍ଗାଦିନବଲକ୍ଷଣଲକ୍ଷିତଂ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଖ୍ୟଂ ପରଂ ଧାମ ଜଗଦ୍ଧାମ ନମାମି ତତ୍ ।୨।

ମାଧବୋମାଧବୌ ଦେବୌ[1] ସର୍ବସିଦ୍ଧିବିଧାୟିନୌ ।
ବନ୍ଦେ ପରସ୍ପରାତ୍ମାନୌ ପରସ୍ପରନତିପ୍ରିୟୌ ।୩।

ସଂପ୍ରଦାୟାନୁରୋଧେନ ପୌର୍ବାପର୍ଯ୍ୟାନୁସାରତଃ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତଭାବାର୍ଥଦୀପିକେୟଂ ବିତନ୍ୟତେ[2] ।୪।

କ୍ୱାହଂ ମନ୍ଦମତିଃ କ୍ୱେଦଂ ମଥନଂ କ୍ଷୀରବାରିଧେଃ ।
କିଂ ତତ୍ର ପରମାଣୁର୍ବୈ ଯତ୍ର ମଜ୍ଜତି ମନ୍ଦରଃ ।୫।

ମୂକଂ କରୋତି ବାଚାଳଂ ପଙ୍ଗୁଂ ଲଙ୍ଘୟତେ ଗିରିଂ ।
ଯତ୍କୃପା ତମହଂ ବନ୍ଦେ ପରମାନନ୍ଦମାଧବମ୍ ।୬।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତାଭିଧଃ ସୁରତରୁସ୍ତାରାଙ୍କୁରଃ ସଜ୍ଜନଃ
ସ୍କନ୍ଧୈର୍ଦ୍ୱାଦଶଭିସ୍ତତଃ ପ୍ରବିଲସଦ୍‌ଭକ୍ତ୍ୟାଳବାଳୋଦୟଃ ।
ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶତ୍ତ୍ରିଶତଂ ଚ ଯସ୍ୟ ବିଲସଚ୍ଛାଖାଃ ସହସ୍ରାଣ୍ୟଳଂ
ପର୍ଣ୍ଣାନ୍ୟଷ୍ଟଦଶେଷ୍ଟଦୋଽତିସୁଲଭୋ ବର୍ବର୍ତ୍ତି ସର୍ବୋପରି ।୭।

---

(୧) ଛଣୌ (ଶ୍ରୀମତ୍ ପୁରୀଦାସସମ୍ପାଦିତ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା, ପୃ. ୨)
(୨) ପ୍ରତନ୍ୟତେ (ଶ୍ରୀମତ୍ ପୁରୀଦାସସମ୍ପାଦିତ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା, ପୃ. ୨)

ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

୧ *ଯା ଠାରୁ ଏହୁ ଜଗତର । ଜନମ ପାଳନ ସଂହାର ॥ ୧
ଯେଣୁ ସେ ସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ରହେ । ମିଥ୍ୟା ଅର୍ଥରେ ସଙ୍ଗ ନୋହେ ॥ ୨
ସକଳ ବିଷୟ ଜାଣଇ । ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୩
ପଣ୍ଡିତେ ଯେବଣ ବେଦରେ । ମୋହିତ ହୁଅନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୪
† ସେ ବେଦ ବ୍ରହ୍ମାର ମନରେ । ବିସ୍ତାର କଲେ ଯେ ପୂର୍ବରେ ॥ ୫
ତ୍ରିଗୁଣ ସୃଷ୍ଟି ଯାହାଠାରେ[1] । ପ୍ରକାଶେ ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୬
ଯେସନେ ତେଜେ ଜଳମତି । ଜଳେ ହୁଅଇ ତେଜଭ୍ରାନ୍ତି ॥ ୭
କ୍ଷିତିସ୍ୱରୂପୀ[2] କାଚଠାରେ । ତେଜ-ସଲିଳ ଭ୍ରମ ସ୍ଫୁରେ ॥ ୮
ସେ ଭ୍ରମ ଅସତ୍ୟ ହେଲେହେଁ । ପଦାର୍ଥସତ୍ତେଁ ସତ୍ୟପ୍ରାୟେ ॥ ୯
ସେ ରୂପେ ସତ୍ୟଭାବୁଁ ଯାର । ସତ୍ୟ ଏ ଅସତ୍ୟ ସଂସାର ॥ ୧୦
ଆପଣା ତେଜରେ ନିରସ୍ତ । କଲେ ଯେ କପଟ ସମସ୍ତ ॥ ୧୧
ସେ ସତ୍ୟ ପରମ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୨
୨ ମତ୍ସରହୀନ ସାଧୁଙ୍କର । ଯେ ଅବା ଅଛି ଧର୍ମସାର ॥ ୧୩
ସେ ଅକପଟ ଧର୍ମ ପୁଣ । ଏଥି କହିବା ନିରୂପଣ ॥ ୧୪
ଯେ ଅଟେ ପରମାର୍ଥମୟ । ସମୂଳେ ହରେ ତାପତ୍ରୟ ॥ ୧୫
ମଙ୍ଗଳ ହୁଅଇ ପ୍ରମାଣି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥେ ସେ ବସ୍ତୁକୁ ଜାଣି ॥ ୧୬
ଏ ଅଟେ ମହାମୁନିକୃତ । ନାମ ଏହାର ଭାଗବତ ॥ ୧୭
ଯେଉଁ ନିପୁଣ ଲୋକେ ଏହା । ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ଉତ୍ସାହା ॥ ୧୮
ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ନାରାୟଣ । ନିଶ୍ଚଳେ ରହେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୧୯
ଏ ଯେନ ଆନ ଗ୍ରନ୍ଥଙ୍କର । ଶ୍ରବଣେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକର ॥ ୨୦
୩ ନିଗମ କଳ୍ପଦ୍ରୁମେ ଜାତ । ଫଳ ଅଟଇ ଭାଗବତ ॥ ୨୧

---

* "ଯତୋ ବା ଇମାନି ଭୂତାନି ଜାୟନ୍ତେ, ଯେନ ଜାତାନି ଜୀବନ୍ତି ଯତ୍ପ୍ରୟନ୍ତ୍ୟଭିସଂବିଶନ୍ତି ।" (ଶ୍ରୁତିଃ)

† ଯୋ ବ୍ରହ୍ମାଣଂ ବିଦଧାତି ପୂର୍ବଂ ଯୋ ବୈ ବେଦାଂଶ୍ଚ ପ୍ରହିଣୋତି ତସ୍ମୈ ।
ତଂ ହ ଦେବମାତ୍ମବୁଦ୍ଧିପ୍ରକାଶଂ ମୁମୁକ୍ଷୁର୍ବୈ ଶରଣମହଂ ପ୍ରପଦ୍ୟେ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

(୧) ତାହାଠାରେ । (୨) ସ୍ୱରୂପ ।

	ଶୁକମୁଖରୁ ବିଗଳିତ	। ଅମୃତଦ୍ରବ୍ୟରେ ସଂଯୁତ	॥ ୨୨
	* ରସିକ ଭାବୁକ ଯେ ନରେ	। ଲୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରନ୍ତରେ	॥ ୨୩
	ଏ ରସମୟ ଫଳ ପାନ	। କରନ୍ତୁ ହୋଇ ସାବଧାନ	॥ ୨୪
୪	ସକଳ ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ	। ଅଛଇ ନଇମିଷ ବନ	॥ ୨୫
	ଶୌନକ ଆଦି ମୁନିମାନେ	। ସେ ବନେ ମିଳି ତୋଷମନେ	॥ ୨୬
	କଳିଯୁଗକୁ ଭୟ କରି	। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ(୧)ର ପ୍ରାପ୍ତି ମନେ ଧରି	॥ ୨୭
	ଉଢେଣି ସହସ୍ରେ ବରଷ	। ଯଜ୍ଞଏ କଲେକ ପ୍ରକାଶ	॥ ୨୮
୫	ସେ ଏକ ଦିନେ ପ୍ରଭାତରେ	। ହୋମକୁ ସଂପାଦି ଅଗ୍ନିରେ	॥ ୨୯
	ସୂତଙ୍କୁ କରିଣ ପୂଜନ	। ଆଦରେ ବୋଇଲେ ବଚନ	॥ ୩୦

ଶ୍ରୀ ଋଷୟ ଉଚୁଃ

୬	ଯେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଇତିହାସ	। ସହିତେ ପୁରାଣ ପ୍ରକାଶ	॥ ୩୧
	ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଅଛ ଜାଣି	। ବଚନେ କହିଛ ବଖାଣି	॥ ୩୨
୭	ବେଦବାଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର	। ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଯେତେକ ଗୋଚର	॥ ୩୩
	ଇତର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ପୁଣି	। ହେ ସୂତ ! ଯାହା(୩) ଛନ୍ତି ଜାଣି	॥ ୩୪
୮	ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହେ	। ସକଳ ଜାଣ ନିଃସନ୍ଦେହେ	॥ ୩୫
	ଯେ ଶିଷ୍ୟ ଦୃଢ଼େ ଗୁରୁ ସେବି	। ତାହାର ସେବା ମନେ ଭାବି	॥ ୩୬
	ଗୁପ୍ତ କଥାହିଁ ତା' ଆଗରେ	। ଗୁରୁଏ କହନ୍ତି ସଂସାରେ	॥ ୩୭
୯	ତୁମ୍ଭେ ସେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ	। ନିଶ୍ଚୟ କରିଣ ମନରେ	॥ ୩୮
	ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ	। ଏକାନ୍ତ କରି ଯାହା(୪) ଜାଣ	॥ ୩୯
	ଆମ୍ଭର ଆଗେ ସେ ବିଷୟ	। କହିବା ଅର୍ଥେ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅ	॥ ୪୦
୧୦	ହେ ସଭ୍ୟ ! ଏ କଳିଯୁଗରେ	। ଅଳ୍ପ-ଆୟୁଷ ସବୁ ନରେ	॥ ୪୧
	ଆଳସ୍ୟବନ୍ତ ମନ୍ଦମତି	। ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ହିଁ ସେ ଅଛନ୍ତି	॥ ୪୨
	ରୋଗାଦି ନାନା ଉପଦ୍ରବେ	। ପୀଡ଼ିତ ଅଛନ୍ତି ସ୍ୱଭାବେ	॥ ୪୩
୧୧	ଶାସ୍ତ୍ରମୁଖରୁ ଯାହା ଶୁଣି	। ମଙ୍ଗଳ ଲଭୁଛନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ	॥ ୪୪

* 'ରସୋ ବୈ ସଃ, ରସଂ ହ୍ୟେବାୟଂ ଲବ୍‌ଧ୍ୱାନନ୍ଦୀ ଭବତି' (ଶ୍ରୁତିଃ)

(୧) ସ୍ୱର୍ଗାୟୁ=ବିଷ୍ଣୁ । ସ୍ୱଃ ସ୍ୱର୍ଗେ ଗୀୟତେ ଇତି ସ୍ୱର୍ଗାୟୁଃ ବିଷ୍ଣୁଃ । (ସ୍ୱାମୀ)

(୨) କରିଣ, (୩) ତାହା, (୪) ତାହା ।

ସେ କର୍ମମାନଙ୍କ ବିଧାନ । ଅଶେଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗହନ ॥ ୪୫
ଏ ହେନ କହ ଆମ୍ଭ ହିତେ । ଯେ ସାର ଉଦ୍ଧରି ତା ଚିତ୍ତେ ॥ ୪୬
କହ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ ଯେଣେ । ଶାନ୍ତିକ ଲଭେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୪୭

୧୨ ହେ ସୂତ ! ଶୁଭ ହେଉ ତୋର । ତୋତେ ତ ସକଳ ଗୋଚର ॥ ୪୮
ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଯେ ପାଳନ । କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୪୯
ସେ ବସୁଦେବଭାର୍ଯ୍ୟାଠାରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଯେବଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ॥ ୫୦

୧୩ ଶୁଣିମା ଅର୍ଥେ ସେ ଚରିତ । ଆମ୍ଭର ବଳଅଛି ଚିତ୍ତ ॥ ୫୧
ସେ କଥା କହ ଆମ୍ଭ ଆଗେ । ଯା' ଅବତାର ଭୂମିଭାଗେ ॥ ୫୨
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ପାଳନ । ମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥେ ଉତପନ ॥ ୫୩

୧୪ ଘୋର ସଂସାରେ ପଡ଼ି ନର । ଅବଶେ ଶୁଣି ନାମ ଯାର ॥ ୫୪
ସେ ଭୟୁଁ ବେଗେ ମୁକ୍ତ ହୋଇ । ଭୟ ହିଁ ଯହୁଁ ଭୟ ପାଇ ॥ ୫୫

୧୫ ଆଶ୍ରୟ କରି ଯା' ଚରଣ । ପ୍ରଶାନ୍ତମାର୍ଗୀ[1] ମୁନିଗଣ ॥ ୫୬
ନିକଟେ ରହି କ୍ଷଣମାତ୍ର । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରନ୍ତି ପବିତ୍ର ॥ ୫୭
ସେହି ଚରଣୁ ସ୍ରବିକରି । ଭୁବନମଧ୍ୟେ ଗଙ୍ଗାବାରି ॥ ୫୮
ସ୍ନାନପାନରେ ପାପ ହରେ । ସନ୍ନିଧିମାତ୍ରକେ ନ ତାରେ ॥ ୫୯

୧୬ ଯା କର୍ମ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଜନେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ॥ ୬୦
କେ ନ ଶୁଣଇଁ ଯଶ ତାର । ଯେ ଯଶ କଳିମଳହର ॥ ୬୧

୧୭ ସଂସାରେ ଯେଉଁ ଭଗବାନ । ଲୀଳାରେ ଧରେ କଳାମାନ ॥ ୬୨
ତାର ଉଦାର କର୍ମମାନ । ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୬୩
ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ତାହା କହ । ତହିଁ ଆମ୍ଭର ବଡ଼ ସ୍ନେହ ॥ ୬୪

୧୮ ସେ ହରି ଆପଣା ମାୟାରେ । ସଂସାରେ ନାନା ରୂପ ଧରେ ॥ ୬୫
ଯେତେ ତାହାଙ୍କ ଅବତାର । ସେ କଥା କହସି[2] ବିସ୍ତାର ॥ ୬୬

୧୯ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଯଶ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ । ତୃପ୍ତି ନ ଲଭୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୬୭
ରସଜ୍ଞ[3] ଜନେ ଯାହା ଶୁଣେ । ପଦପଦକେ ସ୍ୱାଦୁ ମଣେ ॥ ୬୮

---

(୧) ପ୍ରଶାନ୍ତମାର୍ଗ, (୨) କହସି, (୩) ରସିକ ।

୧୯(କ) ଯେସନ୍ତେ ତୃଷ୍ଣାକୁ କାମୀ ଜନ । କାମରେ କରଇ ନୂତନ ॥ ୬୯
କୃଷ୍ଣବଚନେ ସେହି ମତେ । ତୋଷକୁ ଲଭୁ କେମନ୍ତେ ॥ ୭୦
୨୦ ରାମସଙ୍ଗତେ ଥାଇ ହରି । କପଟ ନରରୂପ ଧରି ॥ ୭୧
କଲେ ସେ ଯେତେକ ଚରିତ । ମନୁଷ୍ୟେ ନୋହେ ସମ୍ଭବିତ ॥ ୭୨
୨୧ କଳିଯୁଗର ଆଗମନେ । ଏ ବୈଷ୍ଣୁ କ୍ଷେତ୍ରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୭୩
ଯେ ଯଜ୍ଞବଧି ଦୀର୍ଘକାଳ । ସେହି କଥାକୁ କରି ମୂଳ ॥ ୭୪
ହରିର ଗୁଣାନୁବାଦନ । କରିଣ ବଞ୍ଚୁଅଛୁଁ ଦିନ ॥ ୭୫
୨୨ ଏ କଳି ଅଟଇ ଦୁସ୍ତର । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱହର ॥ ୭୬
ଏହାକୁ ତରିବାକୁ ମନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୭୭
ବିଧାତା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଣିଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲା ॥ ୭୮
ସମୁଦ୍ର ତରିବା ଲୋକର । ଆଗେ ଯେସନେ କର୍ଣ୍ଣଧାର ॥ ୭୯
୨୩ ବିପ୍ରବତ୍ସଳ ଯୋଗେଶ୍ୱର । ଯେ ହରି କବଚ ଧର୍ମର ॥ ୮୦
ସେ କଳିଯୁଗ-ଆଗମନେ । ଗମନ୍ତେ ଆପଣା ଭୁବନେ ॥ ୮୧
ଯେ ଧର୍ମ ସଂସାରରେ ଥିଲା । ସେ କାହିଁ ଶରଣ ପଶିଲା ॥ ୮୨
ପବିତ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ । ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ॥ ୮୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସଂସାରୁ ତରି ଜନେ ଏଣେ ॥ ୮୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ନୈମିଷୀୟୋପାଖ୍ୟାନେ
ଋଷିପ୍ରଶ୍ନୋ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧୯ (କ) ଯଥା କାମାତ୍ମନାଂ ତୃଷ୍ଣାଃ କାମେଷ୍ୱତ୍ୟନ୍ତନୂତନାଃ ।
ତଥା ତଦ୍‌ବିକର୍ମସ୍ୱେପୂ ସୂତ ତୃପ୍ୟାମହେ କଥମ୍ ॥

ଏହି ଶ୍ଳୋକ କେବଳମାତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପାଠରେ ମିଳୁଥିବାରୁ ତଥା ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂସ୍କରଣରେ ମିଳୁ ନଥିବାରୁ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା ହୁଏ ।

ଏହାପରେ ଯେତେ (କ) ଓ (ଖ) ଚିହ୍ନିତ ଶ୍ଳୋକ ମିଳିବ ସେହି ସମସ୍ତ ଏହି ଧରଣର ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତଦେବଂ ପ୍ରଥମାଧ୍ୟାୟେ ଷଟ୍‌ପ୍ରଶ୍ନା ମୁନିଭିଃ କୃତାଃ ।
ଦ୍ୱିତୀୟେ ତୂତ୍ତରଂ ସୂତଶ୍ଚକ୍ରୁଶ୍ଚ୍ରୀମାହ ତେଷ୍ୱଥ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱିଜଙ୍କର ବାଣୀ	। ହରଷ ମନେ ସୂତ ଶୁଣି	॥	୧
ସେ ବାକ୍ୟ କରି ସମ୍ମାନନ	। କହି ଆରମ୍ଭିଲେ ବଚନ	॥	୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨ ଛାଡ଼ି ସକଳ କୃତ୍ୟମାନ	। ସଙ୍ଗେ ନ ଘେନି ଅନ୍ୟଜନ	॥	୩
ଯା'ନ୍ତେ ସନ୍ନ୍ୟାସଦୀକ୍ଷାମତେ	। ଯାହାଙ୍କୁ ସତ୍ୟବତୀସୁତେ	॥	୪
ଡାକିଲେ ବିରହକାତରେ	। ପୁତ୍ର ବୋଲିଣ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ	॥	୫
ତନ୍ମୟ ହୋଇ ବୃକ୍ଷମାନେ	। ପ୍ରତିଧ୍ୱନିକି କଲେ ବନେ	॥	୬
ଯେ ଆତ୍ମା ସର୍ବ ଭୂତଙ୍କର	। ପ୍ରଣାମ ସେ ଶୁକଙ୍କୁ ମୋର	॥	୭
୩ ଅସଂଖ୍ୟ ମହିମା ଯାହାର	। ଯେ ଏକ ସର୍ବଶ୍ରୁତିସାର	॥	୮
ଦୁସ୍ତର ଘୋର ଭବତମ	। ତରନ୍ତି ଯାହାଙ୍କର କାମ	॥	୯
ସେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ହିତେ	। ଯେ ଜ୍ଞାନଦୀପ ଏ ଜଗତେ	॥	୧୦
ସଂସାରହିତରେ ବଖାଣି	। କଲେ ଯେ ଏମନ୍ତ ପୁରାଣ	॥	୧୧
ଯେ ଶୁକ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର	। ଗୁରୁ ଯେ ମୁନିମାନଙ୍କର	॥	୧୨
ତାହାଙ୍କ ପାଦରେ ଶରଣ	। ପଶୁଅଛୁ ମୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣ	॥	୧୩
୪ ଯେ ନରନାରାୟଣ ମୂର୍ତ୍ତି	। ଆବର ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ	॥	୧୪
ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି	। ପ୍ରଥମେ ପୁରାଣ ଉଚ୍ଚାରି	॥	୧୫
୫ ହେ ମୁନିମାନେ ! ତୋଷଚିତ୍ତେ	। ଉତ୍ତମ ପଚାରିଲ ମୋତେ	॥	୧୬
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରଶ୍ନ କଲ ଯେଣୁ	। ଲୋକମଙ୍ଗଳ ଅଟେ ତେଣୁ	॥	୧୭
ଶୁଣିଲେ ଯେବଣ ବଚନ	। ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ପ୍ରାଣୀମନ	॥	୧୮
୬ ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି କୃଷ୍ଣଠାରେ	। ଯହିଁ ହୁଅଇ ଅବାଧ୍ୟରେ	॥	୧୯
ପରମ ଧର୍ମ ସେ ଅଟଇ	। ମନ ନିର୍ମଳ ଯେବେ ହୋଇ	॥	୨୦
୭ ଭକ୍ତିଯୋଗକୁ କୃଷ୍ଣଠାରେ	। କରନ୍ତେ ସେହି ସମୟରେ	॥	୨୧

ସେ ବିରକ୍ତିକି ଜାତ କରେ । ଯହିଁ[୧] ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନ ସ୍ଫୁରେ ॥ ୨୨

୮ ଯେ ଧର୍ମ ପୁରୁଷ ଆଚରେ । ସେ ଯେବେ ଗୋବିନ୍ଦକଥାରେ ॥ ୨୩

ପ୍ରୀତିକି ନ କରଇ ଜାତ । [୨]କେବଳ ଶ୍ରମ ସେ ବିଦିତ ॥ ୨୪

୯ ମୋକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଏ ଯହିଁ । ସେ ଧର୍ମଫଳ ଅର୍ଥ ନୋହି ॥ ୨୫

ଯେବଣ ଅର୍ଥୁଁ ହୋଏ ଧର୍ମ । ତାହାର ଫଳ ନୋହେ କାମ ॥ ୨୬

୧୦ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ରୀତି ଯେ ଅଟଇ । କାମର ଲାଭ ସେ ନୁହଇ ॥ ୨୭

ଜୀବନ ଥାଇ ଯେତେ ଦିନ । କାମକୁ କରଇ ସେବନ ॥ ୨୮

କର୍ମରେ ଯେ ଅର୍ଥ ମିଳଇ । ଜୀବନଫଳ ସେ ନୁହଇ ॥ ୨୯

ଯେବେ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ପାରେ ଜାଣି । ଜୀବନଫଳ ତାକୁ ମଣି ॥ ୩୦

୧୧ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ । ଜ୍ଞାନକୁ ତତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୩୧

ତତ୍ତ୍ୱକୁ କେହି ବ୍ରହ୍ମ ମଣେ । କେହି ପରମ ଆତ୍ମା ଭଣେ ॥ ୩୨

କେହି ବୋଲନ୍ତି ଭଗବାନ । * ଏ ରୂପେ ମତଭେଦମାନ ॥ ୩୩

୧୨ ବେଦାନ୍ତ ଆଦି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି । ଜ୍ଞାନ, ବୈରାଗ୍ୟକୁ ପ୍ରମାଣି ॥ ୩୪

ଭକ୍ତି ଆଚରି ମୁନିମାନେ । ଶ୍ରଦ୍ଧା କରଣ ଅନୁଦିନେ ॥ ୩୫

ପରମ ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପରେ । ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଦେଖନ୍ତି ଆତ୍ମାରେ ॥ ୩୬

୧୩ ଏ ଘେନ ଶୁଣ ଦ୍ୱିଜବରେ । ବର୍ଣ୍ଣ-ଆଶ୍ରମ ବିଭାଗରେ ॥ ୩୭

ଯେବେ ସନ୍ତୋଷ ଚକ୍ରପାଣି । ସ୍ୱଧର୍ମଫଳ ବୋଲି ଜାଣି[୩] ॥ ୩୮

୧୩(କ) ସେ ହରି ହୋଇଲେ ସନ୍ତୋଷ । ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭଇ ପୁରୁଷ ॥ ୩୯

ଘୋର ସଂସାର ନାଶ ଯାଇ । ସେ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁଭୟ ଦେଇ ॥ ୪୦

---

(୧) "ତମେତମାତ୍ମାନଂ ବେଦାନୁବଚନେନ ବ୍ରାହ୍ମଣା ବିବିଦିଷନ୍ତି ଯଜ୍ଞେନ ଦାନେନ ତପସାନାଶକେନ ।" (ଶ୍ରୁତିଃ)

(୨) ତଦ୍ ଯଥେହ କର୍ମଜିତୋ ଲୋକଃ କ୍ଷୀୟତେ ଏବମେବାମୁତ୍ର ପୁଣ୍ୟଜିତୋ ଲୋକଃ କ୍ଷୀୟତେ । (ଶ୍ରୁତିଃ)

* ଔପନିଷଦୈର୍ବ୍ରହ୍ମେତି, ହୈରଣ୍ୟଗର୍ଭୈଃ ପରମାତ୍ମେତି, ସାତ୍ତ୍ୱତୈର୍ଭଗବାନିତି ।

(୩) ଭଣି ।

୧୩ (କ) ତୁଷ୍ଟେ ତସ୍ମିନ୍ ହରୌ ତେନ କୈବଲ୍ୟଂ ବିନ୍ଦତେ ପୁମାନ୍ ।
ନଶ୍ୟତେ ଘୋରସଂସାରୋ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁଭୟାବହଃ ॥

୧୪ ସେ ଯେନ ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଶୁଣିମ କର୍ଣ୍ଣରେ ॥ ୪୧
କରିବ ତା' ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ । ନିତ୍ୟେ କରିବ ତାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ ॥ ୪୨
ନିଜ ବିଭବ ଅନୁସାରେ । ପୂଜା କରିବ ପ୍ରୀତିବାରେ ॥ ୪୩
୧୫ କର୍ମ ଗଣ୍ଠିର[1] ନିବନ୍ଧନ । ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି ଛେଦନ ॥ ୪୪
ଯେନ ଯାହାର ଧ୍ୟାନ-ଅସି । କେ ତାହା କଥାରେ ନ ରସି ॥ ୪୫
୧୬ ଯେବଣ ମନୁଜ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ । ଶୁଣିମି ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କରେ ॥ ୪୬
ତାହାର ସାଧୁସେବାଫଳୁଁ । ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥଙ୍କ ସ୍ନାନବଳୁଁ ॥ ୪୭
କୃଷ୍ଣକଥାରେ ଅଭିଳାଷ । ଅନ୍ତରେ[2] ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୮
୧୭ ଯେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ରବଣକୀର୍ତ୍ତନ । ସାଧୁଙ୍କ ମିତ୍ର ଭଗବାନ ॥ ୪୯
ତାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ କଥାମାନ । ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ଯେ ଜନ ॥ ୫୦
ସେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପଶେ । ସର୍ବ ଅଶୁଭ ବେଗେ ନାଶେ ॥ ୫୧
୧୮ ଯେବେ ଅଶୁଭେ ଯାନ୍ତି ନାଶ । ସାଧୁସେବାରେ ବଳେ ଆଶ ॥ ୫୨
ତେବେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦବିଷୟେ । ନୈଷ୍ଠିକୀ[3] ଭକ୍ତି ଜାତ ହୋଏ ॥ ୫୩
୧୯ ସେ କାଳେ ରଜ ତମ ଦୁଇ । କାମଲୋଭାଦ୍ୟ ଯେବା ଥାଇ ॥ ୫୪
ଚିତ୍ତୁଁ ବାହାର ହୋଇ ଯାଇ । ସେ ଚିତ୍ତେ ସତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୫୫
୨୦ ଏ ରୂପେ ଭକ୍ତିଯୋଗୁଁ ଯେବେ । ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ, ତେବେ ॥ ୫୬
ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ଯେଉଁ ଜନ । ଲଭେ ଈଶ୍ୱରତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥ ୫୭
୨୧ ଅଶେଷ କର୍ମବନ୍ଧଗଣ୍ଠି । ତେଣେ[4] ଜୀବର ଯାଏ ତୁଟି ॥ ୫୮
ସର୍ବ ସଂଶୟ ନାଶ ଯାଏ । କର୍ମମାନ ହିଁ କ୍ଷୀଣ ହୋଏ ॥ ୫୯
ନିଜ ଆତ୍ମାରେ ଯେବେ ନର । ହରିଙ୍କି କରଇ ଗୋଚର ॥ ୬୦
୨୨ ଏ ଯେନ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ନରେ । ପରମ ଆନନ୍ଦେ ନିତ୍ୟରେ ॥ ୬୧
ଭକ୍ତି କରନ୍ତି କୃଷ୍ଣଠାଏଁ । ମନ ନିର୍ମଳ ତେଣେ ହୋଏ ॥ ୬୨
୨୩ ଯେ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମ ତିନି । ପ୍ରକୃତିଗୁଣ ବୋଲି ମାନି ॥ ୬୩
ସେ ଗୁଣେ ହୋଇଣ ସଂଯୁତ । ପରମ ପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୬୪
ଏକ ହୋଇଣ ଏ ସଂସାରେ । ସ୍ଥିତି ସର୍ଜନ ସଂହାରରେ ॥ ୬୫
ହରି ବିରଞ୍ଚି ହର ହୋଇ । ତିନି ସଂଜ୍ଞାକୁ ସେ ଲଭଇ ॥ ୬୬

(୧) ଗଣ୍ଠି = ଅହଂକାର, ତାହାର କାରଣ କର୍ମ ।
(୨) ଅତରେ, (୩) ନୈଷ୍ଠିକ, (୪) ତେବେ ।

ସେ ତିନି ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଯେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ତନୁ ଧରେ ॥ ୬୭
ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ମଙ୍ଗଳ ହୁଅଇ ଅପାର ॥ ୬୮
୨୪ ଦାରୁସଂଯୋଗୁଁ ଧୂମ ହୋଇ । ଧୂମୁଁ ଅନଳ ସଂଭବଇ ॥ ୬୯
ସେ ଅଗ୍ନି ବେଦମୟ ଅଟେ । ସେରୂପେ ତମୁଁ ରଜ ଘଟେ ॥ ୭୦
ରଜରୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ହୋଇ । ଯହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଦେଖଇ ॥ ୭୧
୨୫ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱରୁ ହୋଏ କ୍ଷେମ । ଅଭଦ୍ର ଅଟେ ରଜ ତମ ॥ ୭୨
ଏ ହେତୁ ପୂର୍ବେ ମୁନିଜନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କଲେକ ଭଜନ ॥ ୭୩
୨୬ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଭୂତପତି । ଅଟନ୍ତି ଘୋରରୂପ ଅତି ॥ ୭୪
ମୁକତିକାମୀ ଯେତେ ନରେ । ତାହାଙ୍କୁ ତ୍ୟଜନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୭୫
ହରିର ଯେତେ ଅଂଶମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଭଜନ ॥ ୭୬
ଆନ ଦେବତା ଯେତେ ଥାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା ନ କରନ୍ତି ॥ ୭୭
୨୭ ରାଜସ-ତାମସ ପ୍ରକୃତି । ଯେ ଭୂତ ପିତୃ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୭୮
ସେହି ସ୍ୱଭାବ ଯେତେ ଜନେ । ସୃତ, ସଂପଦ ଚିନ୍ତି ମନେ ॥ ୭୯
ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଭଜନ[୧] । ନ ଦେଇ ଗୋବିନ୍ଦରେ ମନ ॥ ୮୦
୨୮ ସଂସାରେ ବେଦ ଯଜ୍ଞ ଯେତେ । ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ କ୍ରିୟାମତେ ॥ ୮୧
୨୯ ଜ୍ଞାନ ତପସ୍ୟା ଧର୍ମ ଗତି । ଯେ ଲୋକ ଦେବତା ଅଛନ୍ତି ॥ ୮୨
୨୯(କ) ସେ ସର୍ବ ବାସୁଦେବପର । ଆତ୍ମା ସେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ॥ ୮୩
୩୦ ସେ ନିଜ ମାୟା ଗୁଣମୟୀ । କାର୍ଯ୍ୟକାରଣରୂପ ହୋଇ ॥ ୮୪
ତେଣେ ଏ ଜଗତ ରଚନ । କଲେ ଅଗୁଣ ଭଗବାନ ॥ ୮୫
୩୧ ସେ ମାୟାବଶରୁ ପ୍ରକାଶ । ଯେ ଅନ୍ନମୟ ଆଦି କୋଷ ॥ ୮୬
ତହିଁରେ ପଶି ଶୋଭା ପାଏ । ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇ ଗୁଣୀପ୍ରାୟେ ॥ ୮୭
ଊର୍ଜିତ ଅଟେ ବିଜ୍ଞାନରେ । ନ ଲାଗେ ସଙ୍ଗଦୋଷ ତାରେ ॥ ୮୮
୩୨ ଯେସନେ ନାନା ଦାରୁମାନ । ପାଇଣ ଏକ ହୁତାଶନ ॥ ୮୯
ନାନା ପ୍ରାୟେକ ଶୋଭା ପାଇ । ସେ ରୂପେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଠାଇଁ ॥ ୯୦
ସକଳ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ନାନା ପ୍ରାୟେକ ଶୋଭମାନ ॥ ୯୧

---

(୧) ସେବନ ।
୨୯ (କ) ବାସୁଦେବପରା ଲୋକା ବାସୁଦେବପରାଃ ସୁରାଃ ।
ବାସୁଦେବପରଂ ସର୍ବମାତ୍ମାତ୍ମାକଂ ସ ଏବ ହି ॥

୩୩ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଭୂତସୂକ୍ଷ୍ମ, ମନ । ଏ ଗୁଣମୟ ଭାବମାନ ॥ ୯୨
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଏହି ଦ୍ୱାରେ । ନିର୍ମାଣି ପଶଇ ତହିଁରେ ॥ ୯୩
ତାଙ୍କ ବିଷୟଭୋଗମାନ । ଇଚ୍ଛାଏଁ କରାଇ ଭୋଜନ ॥ ୯୪
୩୪ ସ୍ୱଲୀଳା-ଅବତାର ଯେତେ । ମତ୍ସ୍ୟକୂର୍ମାଦି ନାନା ମତେ ॥ ୯୫
ତହିଁକି ହୋଇ ଅନୁଗତ । ସତ୍ତ୍ୱରେ ପାଳଇ ଜଗତ ॥ ୯୬
୩୪(କ) କାଳାଗ୍ନି-ରୁଦ୍ରରୂପଧର । ହୋଇଣ ଅତି ଭୟଙ୍କର ॥ ୯୭
ପ୍ରଳୟକାଳରେ ଜଗତ । ସଂହାର କରନ୍ତି ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୯୮
୩୪(ଖ) ଏ ରୂପେ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମା ହରି । ସେ ସର୍ବ ରୂପମାନ ଧରି ॥ ୯୯
ଇଚ୍ଛାଏ କରନ୍ତି ବିହାର । ସେ ସତ୍ୟସଂକଳ୍ପ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୦୦
କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମ ଚିନ୍ତି । ହରଷ ଜନବନ୍ଧୁମନ୍ତି ॥ ୧୦୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଭଗବଦନୁଭାବାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅବତାରକଥାପ୍ରଶ୍ନେ ତୃତୀୟେ ତୂତ୍ତରାଭିଧା ।
ପୁରୁଷାଦ୍ୟବତାରୋକ୍ତ୍ୟା ତତ୍ତଜ୍ଜାତିନବର୍ଣ୍ଣନୈଃ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟେ ଭଗବାନ । ଲୋକସର୍ଜନା ବାଞ୍ଛି ମନ ॥ ୧
ମହତ ଆଦିରେ ନିର୍ଭର । ଧଇଲେ ପୁରୁଷ[୧] ଶରୀର ॥ ୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗ ଏକାଦଶ । ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ପ୍ରକାଶ ॥ ୩

---

୩୪ (କ) ଅଥ କାଲାଗ୍ନିରୁଦ୍ରାତ୍ମା ଭୂତ୍ୱାତିବ ବିଭୀଷଣଃ ।
ଉପସଂହରତେ ବିଶ୍ୱଂ ଭଗବାନ୍ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଃ ॥
୩୪ (ଖ) ଏବମେବ ହି ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ସର୍ବରୂପଧରୋ ହରିଃ ।
କ୍ରୀଡ଼ୟା ସ୍ୱେଚ୍ଛୟା ବିପ୍ରାଃ ସତ୍ୟସଂକଳ୍ପ ଈଶ୍ୱରଃ ॥
(୧) ବିରାଟ ।

ତେଣେ ଷୋଡଶ କଳା ହୋଇ । ସେ ରୂପ ବିଦିତ ଅଟଇ ॥ ୪
୨ ଯେ ଯୋଗନିଦ୍ରାକୁ ବିସ୍ତାର । କରଣ ଶୁଅନ୍ତେ ଜଳର ॥ ୫
ଲୋକର ପିତାମହ ବିଧି । ଯା ନାଭିହ୍ରଦପଦ୍ମୁ ସିଦ୍ଧି ॥ ୬
୩ ଯାହାର ଦେହେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ । ଲୋକ ହୋଇଛନ୍ତି ପରକାଶ ॥ ୭
ଭଗବାନର ସେ ଶରୀର । ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ସାର ॥ ୮
୪ ଏ ରୂପେ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ । ଜ୍ଞାନୀଏ ଦେଖନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୯
ସହସ୍ର ପାଦ, ଉରୁ, ଭୁଜେ । ସହସ୍ର ଆନନ ବିରାଜେ ॥ ୧୦
ସହସ୍ର ଶ୍ରବଣ, ମସ୍ତକ । ସହସ୍ର ନୟନ, ନାସିକ ॥ ୧୧
ସହସ୍ର ମୁକୁଟ, ବସନ । ସହସ୍ର କୁଣ୍ଡଳେ ଶୋଭନ ॥ ୧୨
୫ ଏ ସୃଷ୍ଟିମଧ୍ୟେ ଚକ୍ରଧର । ଧରଇ[୧] ଯେତେ ଅବତାର ॥ ୧୩
ତାହାଙ୍କ ମୂଳ ବୀଜ ସେହି । ସକଳ ଲୀନ ହୋଏ ତହିଁ ॥ ୧୪
ଯା' ଅଂଶ-ଅଂଶରୁ ସମ୍ଭବ । ସୁର ନର କୀଟାଦି ଜୀବ ॥ ୧୫
୬ ପ୍ରଥମେ କୁମାର ସୃଷ୍ଟିରେ । ସେ ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପରେ ॥ ୧୬
କଲେ ଦୁଷ୍କର ଅଖଣ୍ଡିତ । କଠିନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ॥ ୧୭
୭ ଧରଣୀ ଥିଲା ରସାତଳେ । ତାକୁ ଉଦ୍ଧରିବାକୁ ବଳେ ॥ ୧୮
ମଙ୍ଗଳଅର୍ଥେ ଜଗତର । ଦ୍ୱିତୀୟ ବରାହଶରୀର ॥ ୧୯
କଲେ ସେ ପୃଥ୍ୱୀ ଉପାଦାନ । ଯଜ୍ଞ-ଈଶ୍ୱର ଭଗବାନ ॥ ୨୦
୮ ତୃତୀୟେ ଋଷିସର୍ଗେ ହରି । ନାରଦମୁନିରୂପ ଧରି ॥ ୨୧
କହିଲେ ପଞ୍ଚରାତ୍ରାଗମ । ନିଷ୍କାମ ହୋଏ ଯେଣେ କର୍ମ ॥ ୨୨
୯ ଚତୁର୍ଥ ରୂପେ ଧର୍ମଘରେ । ଜନ୍ମିଲେ ମୂର୍ତ୍ତିର ଉଦରେ ॥ ୨୩
ସେ ଖ୍ୟାତ ନରନାରାୟଣ । ଋଷିର ସ୍ୱରୂପ ଧରିଣ ॥ ୨୪
ଦୁଷ୍କର ତପ କଲେ ଯହିଁ । ଆତ୍ମାର ଶାନ୍ତ ଅଛି ରହି ॥ ୨୫
୧୦ କପିଳ ନାମେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର । ଅଟେ ପଞ୍ଚମ ଅବତାର ॥ ୨୬
ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କର ବିଷୟ । ଯହିଁରେ ହୋଇଛି ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥ ୨୭
ସେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ କାଳବଳେ । ନାଶ ହୋଇଲା ମହୀତଳେ ॥ ୨୮
ସେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ ଅନୁରାଗେ । କହିଲେ ଆସୁରିର ଆଗେ ॥ ୨୯
୧୧ ଅତ୍ରି ମାଗିଲେ ଯେବେ ବର । ତୋ ସମ ପୁତ୍ର ହେଉ ମୋର ॥ ୩୦

---

(୧) ଧରିଲେ ।

ସେ ବାକ୍ୟେ ଅସୂୟା ନ କଲେ । ଷଷ୍ଠେ ତାହାର ପୁତ୍ର ହେଲେ ॥ ୩୧
ଅଳର୍କ ନାମେ ନୃପବର । ଆବର ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବର ॥ ୩୨
ଇତ୍ୟାଦି ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ ଜନ । ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥ ୩୩
୧୨ ସପ୍ତମେ ରୁଚିଙ୍କର ଘରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଆକୂତି-ଉଦରେ ॥ ୩୪
ଯାମ ଆଦି ଯେ ଦେବଗଣ । ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଯେସନ ॥ ୩୫
ପାଳିଲେ ଆଦି ମନ୍ୱନ୍ତର । ଯଜ୍ଞ ଅଟଇ ନାମ ତାର ॥ ୩୬
୧୩ ଅଷ୍ଟମେ ନାଭିର ମନ୍ଦିରେ । ଜନ୍ମିଲେ ମେରୁଦେବୀଠାରେ ॥ ୩୭
ଋଷଭ ନାମେ ସେ ବିଦିତ । ଯେ ସର୍ବ ଆଶ୍ରମେ ବନ୍ଦିତ ॥ ୩୮
ପ୍ରକାଶ କଲେ ସେ ମାର୍ଗକୁ । ପୂର୍ବେ ଯେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ॥ ୩୯
୧୪ ନବମେ ଋଷିଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ । ସେ ପୁଣ ପୃଥୁ ରୂପ ଧରେ ॥ ୪୦
ପୃଥ୍ୱୀରୁ କଲେକ[୧] ଦୋହନ । ସର୍ବ ଔଷଧି ରସମାନ ॥ ୪୧
ସେ କାରଣୁଁ ଏ ଅବତାର । ହେ ବିପ୍ରମାନେ ! ମନୋହର ॥ ୪୨
୧୫ ଚାକ୍ଷୁଷ-ମନୁ-ଶେଷକାଳେ । ଉଦଧିସଂପ୍ଲବସଲିଳେ ॥ ୪୩
ସେ ପୁଣି ମତ୍ସ୍ୟକଳେବର । ଧଇଲେ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୪୪
ଧରଣୀରୂପ[୨] ନାବେ ଥୋଇ । ମନୁଙ୍କୁ ରଖିଲେ ଗୋସାଇଁ ॥ ୪୫
୧୬ ସେ ବିଭୁ[୩] ଏକାଦଶେ ପୁଣି । କମଠରୂପକୁ ଧଇଣି ॥ ୪୬
ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନ୍ତେ ସୁରାସୁର । ପୃଷ୍ଠରେ ଧଇଲେ ମନ୍ଦର ॥ ୪୭
୧୭ ଦ୍ୱାଦଶ ରୂପ ଧନ୍ୱନ୍ତରି । ତ୍ରୟୋଦଶରେ ହୋଇ ନାରୀ ॥ ୪୮
ମୋହିନୀରୂପେ ଭଗବାନ । ମୋହି ଅସୁରଗଣମାନ ॥ ୪୯
ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଅମୃତ । ପାନ କରାଇଲେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୫୦
୧୮ ସେ ପୁଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ହରି । ନୃସିଂହ ଅବତାର ଧରି ॥ ୫୧
ଘୋର ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର । ନଖରେ ବିଦାରିଲେ ଉର ॥ ୫୨
ଯେସନେ ମନୁଜ ହେଳାରେ । ନଖେ ଯେସନେ ତୃଣ ଚିରେ ॥ ୫୩
୧୯ ମାଗି ଧରଣୀ ତିନିପାଦ । ହରିବାପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗପଦ ॥ ୫୪
ବାମନ ପଞ୍ଚଦଶେ ହେଲେ । ବଳିର ଯାଗକୁ ଗମିଲେ ॥ ୫୫

---

(୧) ଯେ କଲେ ।
(୨) ରୂପ=ରୂପକ । (୩) ପ୍ରଭୁ ।

୨୦ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ବିପ୍ରଦ୍ରୋହୀ । ଷୋଡ଼ଶ ଅବତାରେ ସେହି ॥ ୫୬

ଏକବିଂଶତି ବାର କରି । ନିକ୍ଷତ୍ର କଲେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୫୭

୨୧ ସେ ସତ୍ୟବତୀପରାଶର- । ତନୁଜ ବ୍ୟାସ ଅବତାର ॥ ୫୮

ହୋଇଲେ ସପ୍ତଦଶେ ପୁଣି । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଅଳ୍ପ-ବୁଦ୍ଧି ଜାଣି ॥ ୫୯

ଯେ ବେଦ ତରୁରୂପେ ଥିଲ । ତାହାକୁ ଶାଖା ଶାଖା କଲ ॥ ୬୦

୨୨ ଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ । ସେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅବତାରେ ॥ ୬୧

ନୃପତିଶରୀରକୁ ଧରି । ସିନ୍ଧୁବନ୍ଧନ ଆଦି କରି ॥ ୬୨

ନାନା ପ୍ରକାରେ ବୀର୍ଯ୍ୟମାନ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଭଗବାନ ॥ ୬୩

୨୩ ଊନବିଂଶତି, ବିଂଶତିରେ । ଜନ୍ମିଣ ଯାଦବ ବଂଶରେ ॥ ୬୪

ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଲାଇଲେ । ଭୂମିର ଭାରକୁ ହରିଲେ ॥ ୬୫

୨୪ କଳିଯୁଗର କଛି ଶେଷେ । ଦୈତ୍ୟଙ୍କୁ ମୋହିବାର ଆଶେ ॥ ୬୬

କୀକଟ ଦେଶେ ହେବେ ଜାତ । ବୁଦ୍ଧ ନାମରେ ଜିନସୁତ ॥ ୬୭

୨୫ ଏ ପୁଣି ଯୁଗସନ୍ଧିକାଳେ । ଦୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତେ ରାଜକୁଳେ ॥ ୬୮

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଷ୍ଣୁଯଶା ନାମ । ତା'ଠାରୁ ହୋଇବେ ଜନମ ॥ ୬୯

କଲ୍କି ନାମରେ ସେ ବିଖ୍ୟାତ । ହୋଇବେ ପୃଥ୍ୱୀରେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୭୦

୨୬ ସେ ହରି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣାଧାର । ଅସଂଖ୍ୟ ହୋଇ ଅବତାର ॥ ୭୧

ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ତାହାଠାରୁ । ଯେସନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସରୋବରୁ ॥ ୭୨

ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ । ପ୍ରବାହ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଝରେ ॥ ୭୩

୨୭ ଋଷି ଦେବତା ମନୁମାନେ । ତେଜସ୍ୱୀ ମନୁଙ୍କ ନନ୍ଦନେ ॥ ୭୪

ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ସହିତରେ । ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଏ ସଂସାରେ ॥ ୭୫

୨୮ ଏ ଯେତେ ଅବତାରମାନ । କେ ଅଂଶ କେ କଳା ବିଧାନ ॥ ୭୬

ଯେ କୃଷ୍ଣ ଦେବକୀନନ୍ଦନ । ସେ ଅଟେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ॥ ୭୭

ଯୁଗେ ଯୁଗେକେ ଏ ସକଳେ । ଜନମ ହୋଇ ଯଥାକାଳେ ॥ ୭୮

ଦୈତ୍ୟସକାଶୁଁ ଯେ ପୀଡ଼ିତ । ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ସେ ଜଗତ ॥ ୭୯

୨୯ ଏ ବିଷ୍ଣୁ ଜନମରହସ୍ୟ । ପ୍ରଯତ୍ନ ହୋଇ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ॥ ୮୦

ଭକ୍ତିରେ ଗୁଣେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ । ରଜନୀ-ଅବସାନ ବେଳେ ॥ ୮୧

ସେ ଲୋକ ତରଇ ସଂସାର । ଯେ ସର୍ବ ଦୁଃଖଙ୍କ ମନ୍ଦିର ॥ ୮୨

୩୦ ଶରୀରସଂଯୋଗ ଯାର ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନସ୍ୱରୂପ ଅଟେ ଯେହି ॥ ୮୩

ରୂପକଳ୍ପନା ସେ ଆତ୍ମାରେ । ମହତ ଆଦି ଗୁଣଦ୍ୱାରେ ॥ ୮୪
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାଗୁଣବଶେ । ରଚିତ ହୋଇଛି ଅଶେଷେ ॥ ୮୫

୩୧ ପବନସଙ୍ଗେ ମେଘ ଯେହ୍ନେ । ଆରୋପ କରଣେ ଗଗନେ ॥ ୮୬
ପାର୍ଥିବ ରେଣୁରୁ ସମ୍ଭୂତ । ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣ ବାୟୁଗତ ॥ ୮୭
ସେ ରୂପେ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ଜୀବ । ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଦୃଶ୍ୟ ଭାବ ॥ ୮୮
ଅଜ୍ଞାନୀ ଲୋକେ ଆରୋପନ୍ତି । ଯେଣୁ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୮୯

୩୨ ଏ ସ୍ଥୂଳ ଦେହୁଁ ଯେ ଇତର । ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ ନିରାକାର ॥ ୯୦
ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ଯେ ହାଦେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନୁହଇ ॥ ୯୧
ଇନ୍ଦ୍ରାଦିଶରୀର ପରପ୍ରେ । ଶ୍ରୁତିଗୋଚରକୁ ନ ଯାଏ ॥ ୯୨
ଜୀବ ଅଟଇ ନାମ ତାର । ବିଖ୍ୟାତ ସେ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ॥ ୯୩
ଯାହା ସକାଶୁଁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଜନମ ସମ୍ଭବେ ଅପାର ॥ ୯୪

୩୩ ଏ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ଦୁଇ । ଆତ୍ମାରେ ଅବିଦ୍ୟାରୁ ହୋଇ ॥ ୯୫
ଯେବେ ଏ ପୁଣି ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରେ । ନିରସ୍ତ ହୁଅଇ ଆତ୍ମାରେ ॥ ୯୬
ସେ କାଳେ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ହୋଇ । ଜ୍ଞାନସ୍ୱରୂପ ସେ ଅଟଇ ॥ ୯୭

୩୪ ଯେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଜଗତରେ । ଖେଳଇ ଅବିଦ୍ୟାରୂପରେ ॥ ୯୮
ସେ ଯେବେ ପୁଣି ବିଦ୍ୟାରୂପେ । ଜାତ ହୁଅଇ କୋଟି କଳ୍ପେ ॥ ୯୯
ତେବେ ସମ୍ପନ୍ନ ଆତ୍ମା ହୋଇ । ଆପଣା ବ୍ରହ୍ମଭାବ ପାଇ ॥ ୧୦୦

୩୫ ଯାହାର ଜନ୍ମକର୍ମ ନାହିଁ । ସକଳ ହୃଦେ ଅଛି ରହି ॥ ୧୦୧
ତାହାର ଜନ୍ମକର୍ମମାନ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଜ୍ଞାନୀଜନ ॥ ୧୦୨
ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି ସଂସାରେ । ଗୁପ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ବେଦରେ ॥ ୧୦୩

୩୬ ଅମୋଘ ଅଟେ ଲୀଳା ଯାର । ଆପଣା ବଶ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୦୪
ଏ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ନାଶ । କରଇ ନୋହି ତହିଁ ବଶ ॥ ୧୦୫
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦେ ଲୁଚିଥାଇ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ଦୂରୁଁ ପାଇ ॥ ୧୦୬
ସେ ସୁଖେ ନୁହଇ ଲାଳସ । ଯେଣୁ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଈଶ ॥ ୧୦୭

୩୭ ମନ, ବଚନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ପ୍ରକାଶେ ନାମ-ରୂପମାନ ॥ ୧୦୮
ଜଗତଧାତା ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଲୀଳାମାନଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ॥ ୧୦୯
ତର୍କବଳରେ ନ ଜାଣନ୍ତି । କୁମତି ଲୋକ ଯେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୧୦

ନଟର ଚେଷ୍ଟା ଅଜ୍ଞ ପ୍ରାଣୀ । ଯେସନେ ନ ପାରଇ ଜାଣି ॥ ୧୧୧
୩୮ ଅନନ୍ତ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର । ଯେ ବଶ୍ୟଧାତା ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୧୨
ତାଙ୍କ ମାର୍ଗକୁ ସେ ଜାଣଇଁ । ଯେ ପୁଣି ଅକପଟ ହୋଇ ॥ ୧୧୩
ଅନୁବର୍ତ୍ତିଣ ନିରନ୍ତରେ । ତା' ପାଦପଦ୍ମ ଅନ୍ୱେଷେ କରେ ॥ ୧୧୪
୩୯ ଅଖିଳ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର । ଯେ ବାସୁଦେବ ତାଙ୍କଠାର ॥ ୧୧୫
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ କଲ ଯେଣୁ । ତୁମ୍ଭେ ହେ ଧନ୍ୟ ଅଟ ତେଣୁ ॥ ୧୧୬
ତୁଟଇ ଜନମ ମରଣ । ଯେଉଁ ଭଗତ ଜନ୍ମିଲେଣ ॥ ୧୧୭
୪୦ ଏ ଅଟେ ଭାଗବତ ନାମ । ପୁରାଣ ବେଦବାକ୍ୟସମ ॥ ୧୧୮
ବିଷ୍ଣୁ ଚରିତେ ଅଛି ମିଶି । ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଏହା ବ୍ୟାସଂ ଋଷି ॥ ୧୧୯
୪୧ ମୋକ୍ଷନିମିତ୍ତେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଏ ଧନ୍ୟ ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ ସାର ॥ ୧୨୦
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ଯେ ଶୁକ ଆପଣା ନନ୍ଦନ ॥ ୧୨୧
ବ୍ୟାସ ତାହାଙ୍କୁ ପୂର୍ବକାଳେ । ଏ ଭାଗବତ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ॥ ୧୨୨
୪୨ ସମସ୍ତ ବେଦ ଇତିହାସ । ସାର ଉଦ୍ଧାର ଏ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୨୩
ସକଳ ନୃପରେ ଉତ୍ତମ । ନୃପତି ପରୀକ୍ଷିତ ନାମ ॥ ୧୨୪
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପୁଁ ଗଙ୍ଗାଜଳେ । ପରମ ଋଷିଙ୍କର ମେଳେ ॥ ୧୨୫
ଆଚରି ଅନଶନ ବ୍ରତ । ରହିଣ ଥିଲେ ସେ ନୃପତି ॥ ୧୨୬
ତାହାଙ୍କ ଆଗେ ଏ ପୁରାଣ । ସେ ଶୁକ କଲେକ ବଖାଣ ॥ ୧୨୭
୪୩ ସେ ମହାତେଜା ମହାଋଷି । ପୁରାଣ କହନ୍ତେଣ ବସି ॥ ୧୨୮
ମୁଁ ସେହି ନିକଟରେ ଥିଲି । ତାହାଙ୍କ କୃପାରୁ ଜାଣିଲି ॥ ୧୨୯
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଅଟେ ଭାଗବତ । ଜ୍ଞାନ-ବିରକ୍ତି-ଭକ୍ତିଯୁତ [2] ॥ ୧୩୦
ଯଥାରୂପରେ ଅଛି ଜାଣି । ନିଜ ବୁଦ୍ଧିକି ପରମାଣି ॥ ୧୩୧
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏ ପୁରାଣ । କରାଇବଇଁ ମୁଁ ଶ୍ରବଣ ॥ ୧୩୨
୪୪ ଧର୍ମଜ୍ଞାନାଦି ସଙ୍ଗେ କରି । କୃଷ୍ଣ ଚଳନ୍ତେ ନିଜପୁରୀ ॥ ୧୩୩
ଏ କଳିଯୁଗେ ଯେତେ ଛନ୍ତି । ଅଜ୍ଞାନେ ଅନ୍ଧ ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୩୪

---

(୧) ବ୍ରହ୍ମ ।
(୨) "ଇଦଂ ଭାଗବତଂ ପୁଣ୍ୟଂ ଭକ୍ତିଜ୍ଞାନବିରକ୍ତିମତ୍ ।"
ଏହି ଶ୍ଳୋକାର୍ଦ୍ଧ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାମାଣିକ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ନ ଥିବା ହେତୁ ଏହାକୁ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ଧରାଗଲା ।

ତାହାଙ୍କୁ ତପନସଦୃଶ । ହେଲା ଏ ପୁରାଣ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୩୫
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣନଳିନ । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ଅନୁଦିନ ॥ ୧୩୬
ହରଷ ପାନବନ୍ଧୁ ମତ । ଯେଣେ ତରିବ ଭବଭ୍ରାନ୍ତ ॥ ୧୩୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଭଗବଦବତାରବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୁର୍ଯ୍ୟେ ଭାଗବତାରମ୍ଭ କାରଣତ୍ୱେନ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।
ବ୍ୟାସସ୍ୟାପରିତୋଷସ୍ତୁ ତପଃପ୍ରବଚନାଦ୍ଧିଭିଃ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ ଉବାଚ

୧ କହିବ ବୋଲି ଭାଗବତ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରନ୍ତେ ସେ ସୂତ ॥ ୧
ଚିରକାଳକୁ ଦୀକ୍ଷା ଘେନି । ଯେତେକ ଥିଲେ ତହିଁ ମୁନି ॥ ୨
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କୁଳପତି । ବୃଦ୍ଧ ଶୌନକ କରି ସ୍ତୁତି ॥ ୩
କହିଲେ ମଧୁର ବଚନ । ଜାଣନ୍ତି ନାନା ଋକମାନ ॥ ୪

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୨ ହେ ସୂତ ସୂତ ମହାଧୀର । ବକତାଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୫
ଯେ ପୁଣ୍ୟ ଭାଗବତ ବାଣୀ । ଶୁକ ଅଛନ୍ତି ପୂର୍ବେ ଭଣି ॥ ୬
ସେ କଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ଆଗରେ କରସି ବିସ୍ତାର ॥ ୭
୩ ହେଲା ଏ କେବଣ ଯୁଗରେ । କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କି ହେତୁରେ ॥ ୮
କାହାର ବୋଲେ ବେଦବ୍ୟାସ । କଲେ ଏ ସଂହିତା ପ୍ରକାଶ ॥ ୯
୪ ଶୁକ ସେ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର । ସମଦରଶୀ ଯୋଗୀବର ॥ ୧୦
ଆତ୍ମାରେ ଭେଦ ନ ଦେଖନ୍ତି । ଏକାନ୍ତମତି ସେ ଅଛନ୍ତି ॥ ୧୧
ସେ ଗୁପ୍ତରୂପୀ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ । ମାୟାରେ ନୁହଇ ମୋହିତ ॥ ୧୨

	ମୂଢ଼ ଜନଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ	ତଥାପି ଚେଷ୍ଟା ସେ କରଇ	॥ ୧୩
୫	ସନ୍ନ୍ୟାସ କରି ଦିଗମ୍ବର	ହୋଇଣ ଚଳନ୍ତେ କୁମର	॥ ୧୪
	ତାହାଙ୍କ ପଛେ ବେଦବ୍ୟାସ	ଗୋଡ଼ାଇଛନ୍ତି ପିନ୍ଧି ବାସ	॥ ୧୫
	ଦେବକନ୍ୟାଏ ଏହି କାଳେ	ବିହାର କରୁଥିଲେ ଜଳେ	॥ ୧୬
	ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଦେଖି ଲଜ୍ଜା ପାଇ	ପିନ୍ଧିଲେ ବସ୍ତ୍ରମାନ ଯାଇ	॥ ୧୭
	ଦେଖି ଏମନ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ	ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ସତ୍ୟବତୀସୁତ	॥ ୧୮
	ଏ ଶୁକ ତନୟ ମୋହର	ତରୁଣ ବୟସ ଏହାର	॥ ୧୯
	ଏହାକୁ ଦେଖି ତୁମ୍ଭେମାନେ	ଲଜ୍ଜାକୁ ନ ଲଭିଲ ମନେ	॥ ୨୦
	ମୁଁ ତ ଅଟଇ ବୃଦ୍ଧ ଦ୍ୱିଜ	ମୋତେ କମ୍ପାଇ କଲ ଲଜ	॥ ୨୧
	ଶୁଣିଣ ବୋଇଲେ ଯୁବତୀ	ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷଭେଦମତି	॥ ୨୨
	ଅଛଇ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଯେଣୁ	ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲୁ ଆମ୍ଭେ ତେଣୁ	॥ ୨୩
	ପରବ୍ରହ୍ମଦୃଷ୍ଟି ତୁମ୍ଭ ସୁତ	ନାହିଁ ତାହାର ଭେଦଚିତ୍ତ	॥ ୨୪
୬	ଏମନ୍ତେ ଉଦାର ଚରିତ	ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ବ୍ୟାସସୁତ	॥ ୨୫
	ସେ କୁରୁଜାଙ୍ଗଳ ଦେଶରେ	ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ପ୍ରଥମରେ	॥ ୨୬
	ଉନ୍ମତ୍ତ ମୂକ ଜଡ଼ ପ୍ରାଏ	ଭ୍ରମନ୍ତେ ପୁଣ ହସ୍ତିନାଏ	॥ ୨୭
	କେମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ପୁରଲୋକ	ଜାଣିଲେ ଅଟେ ଏହି ଶୁକ	॥ ୨୮
୭	ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜର୍ଷି	ଏ ମୁନିସଙ୍ଗତରେ ବସି	॥ ୨୯
	କି ରୂପେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଜାତ	ହେଲା ଯହିଁ ଏ ଭାଗବତ	॥ ୩୦
୮	ସେ ଗୃହୀମାନଙ୍କର ଦ୍ୱାରେ	ମିଳଣ[1] ଭିକ୍ଷା ସମୟରେ	॥ ୩୧
	ଗୋଦୋହମାତ୍ର କାଳ ଥାନ୍ତି	ତା'ଗୃହ ପବିତ୍ର କରନ୍ତି	॥ ୩୨
୯	ହେ ସୂତ ! ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ	ଅଟଇ ମହାଭାଗବତ	॥ ୩୩
	ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ଜନ୍ମ ତାର	ଯେବା ଅଛନ୍ତି କର୍ମ ଆର	॥ ୩୪
	ଆମ୍ଭର ଆଗରେ ସେମାନ	ବିସ୍ତାରି କହସି ବଚନ	॥ ୩୫
୧୦	ସେ ରାଜା ଅଟେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ	ପାଣ୍ଡବ ବଂଶେ ଖ୍ୟାତକୀର୍ତ୍ତି	॥ ୩୬
	ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅନାଦର	କରିଣ ଗଙ୍ଗାର ତଟର	॥ ୩୭
	କେଉଁ ହେତୁରେ ଅନଶନ	ବ୍ରତକୁ କଲେ ସେ ବିଧାନ	॥ ୩୮
୧୧	ଆପଣା ମଙ୍ଗଳକାରଣେ	ଧନ ଆଣିଣ ଶତ୍ରୁଗଣେ	॥ ୩୯

୧—ଏ.ଅଛି । ୨—ମିଳନ୍ତେ ।

ଚରଣପୀଠକୁ ଯାହାର । ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତି ନମସ୍କାର ॥ ୪୦
ସେ ହର କେବଣ ହେତୁରେ । ଆପଣା ପ୍ରାଣସହିତରେ ॥ ୪୧
ଦୁସ୍ତ୍ୟଜ ସମ୍ପତ୍ତି ଯେ ଥିଲା । ଛାଡ଼ିବ ବୋଲି ତା ବାଞ୍ଛିଲା ॥ ୪୨
୧୨ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ଉପାସନ । ସଂସାରେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ଜନ ॥ ୪୩
ସେ ଲୋକସମୃଦ୍ଧି ସମ୍ପତ୍ତି । ସୁଖ ନିମନ୍ତେ ଖାଇଥାନ୍ତି ॥ ୪୪
ଆପଣା ନିମନ୍ତେ ଶରୀର । ଧରନ୍ତି ନାହିଁ ସେହୁ ନର ॥ ୪୫
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ନିଜ କାୟ ॥ ୪୬
ଏ ରାଜା ବଇରାଗ୍ୟ ପାଇ । ସେ ଦେହ ଛାଡ଼ିଲା କପାଇଁ ॥ ୪୭
୧୩ ସେ ସବୁ ଆନ୍ତର ଅତ୍ରାତେ । କହ ଯା' ପଚାରୁଛୁଁ ତୋତେ ॥ ୪୮
ବେଦବିଷୟରୁ ଇତର । ଯେତେକ ବଚନ ଗୋଚର ॥ ୪୯
ତହିଁ ପାରକୁ ଅଛ ଯାଇଁ । ଏମନ୍ତ ରୂପେ ମୁଁ ମଣଇଁ ॥ ୫୦

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୪ ଦ୍ୱାପର ନାମରେ ତୃତୀୟ । ଯୁଗ ହୁଅନ୍ତେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ॥ ୫୧
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶେ ବ୍ୟାସମୁନି । ଜନ୍ମିଲେ ଅଟନ୍ତି ସେ ଜ୍ଞାନୀ ॥ ୫୨
ପରାଶରର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ । ବସୁତନୁଜା ତାଙ୍କ ମାତ ॥ ୫୩
୧୫ ସେ ମହାଋଷି ଏକ କାଳେ । ପ୍ରଭାତେ ସରସ୍ୱତୀଜଳେ ॥ ୫୪
ସ୍ନାନ ସାରିଣ ଏକାନ୍ତରେ । ବସିଲେ ନିଜ ଆଶ୍ରମରେ ॥ ୫୫
୧୬ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ କଥାମାନ । ଜାଣେ ସେ ସକଳ ବିଧାନ ॥ ୫୬
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଟେ ଗତି ଯାର । ସେ କାଳ ଅଟେ ବଳୀଆର ॥ ୫୭
ତାହା ସକାଶୁଁ[1] ଆନ ଆନ । ହୋଇଲା ଯୁଗଧର୍ମମାନ ॥ ୫୮
୧୭ ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । କାଳରୁ ବଳ ହେଲା ଦୂର ॥ ୫୯
ଶ୍ରଦ୍ଧାବିହୀନ ସତ୍ତ୍ୱହୀନ । ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଅଳପଜୀବନ ॥ ୬୦
୧୮ ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ହେବେ ପ୍ରାଣୀ । ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁରେ ଏହା ଜାଣି ॥ ୬୧
ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମଙ୍କର । ହିତ ଚିନ୍ତିଲେ ମୁନିବର ॥ ୬୨
୧୯ ହୋତାରେ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଣ । ଯେ ଚାରି ଋତ୍ୱିଜ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥ ୬୩
ବୈଦିକ କର୍ମ ସେ କରିବେ । ପ୍ରାଣୀଏ ତେଣେ ଶୁଦ୍ଧ ହେବେ ॥ ୬୪
ଏମନ୍ତ ବିଚାରିଣ ମୁନି । ଯଜ୍ଞବୃଦ୍ଧିକି ମନେ ଘେନି ॥ ୬୫

---

୧ — ସ୍ୱକାଶୁଁ ।

ସେ ଏକ ହୋଇଥିଲା ଆଗ । ସେ ବେଦ କଲେ ଚାରିଭାଗ ॥ ୬୬

୨୦ ସେ ଋକ ଯଜୁ ସାମ ଛନ୍ଦ । ଅଥର୍ବ ସଙ୍ଗେ ମହାମୂନି ॥ ୬୭

ଉଦ୍ଧାର କଲେ ବେଦ ଚାରି । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ବିଚାରି ॥ ୬୮

ପଞ୍ଚମ ବେଦ ଇତିହାସ । ପୁରାଣ ଯେତେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ॥ ୬୯

୨୧ ପଇଲ ନାମେ ମହର୍ଷି । ପ୍ରଥମ ଋକବେଦ ଘୋଷି ॥ ୭୦

ସେ କବି ଜଇମିନି ଥିଲେ । ସେ ସାମବେଦକୁ ପଢ଼ିଲେ ॥ ୭୧

ସେ ମୁନି ବଇଶମ୍ପାୟନ । କଲେ ସେ ଯଜୁକୁ ଗାୟନ ॥ ୭୨

୨୨ ଅଥର୍ବାଙ୍ଗିରସ ବଖାଣ । କଲେକ ସୁମନ୍ତ ଦାରୁଣ ॥ ୭୩

ମୋ ପିତା ରୋମହରଷଣ । ପଢ଼ିଲେ ସକଳ ପୁରାଣ ॥ ୭୪

୨୩ ସେ ଋଷିମାନେ ପୁଣ କାଳେ । ଯେ ଯାହା ବେଦକୁ ନେଇଲେ ॥ ୭୫

ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇଲେ । ସେ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଲେ ॥ ୭୬

ବେଦମାନଙ୍କୁ ଏ ରୂପରେ । ବାଣ୍ଟିଲେ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ॥ ୭୭

ସେହି କାଳରୁ ଚାରି ବେଦେ । ପ୍ରଚରିଲେ ସେ ଶାଖାଭେଦେ ॥ ୭୮

୨୪ ବେଦଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ନରେ । ଜାଣିବେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୭୯

ଏମନ୍ତ କଲେ ବେଦବ୍ୟାସ । ଯେଣୁ ସେ ଦୀନଜନବଶ ॥ ୮୦

୨୫ ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୂଦ୍ର, ଦ୍ୱିଜାଧମଙ୍କର । ବେଦ ନୋହେ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ॥ ୮୧

ମଙ୍ଗଳପ୍ରାପ୍ତିର ସାଧନ । ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ କର୍ମମାନ ॥ ୮୨

ତହିଁରେ ମୂଢ଼ମାନଙ୍କର । ଶ୍ରେୟ ହୋଇବ ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୮୩

ଏଣୁ କୃପାରେ ବେଦବ୍ୟାସ । କଲେ ସେ ଭାରତ ପ୍ରକାଶ ॥ ୮୪

୨୬ ଏ ରୂପେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତେ ବିଚାର ॥ ୮୫

ସର୍ବ ପ୍ରକାରେ ତାଙ୍କ ମନ । କେବେହେଁ ନୋହିଲା ପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୮୬

୨୭ ପବିତ୍ର ସରସ୍ୱତୀକୂଳେ । ରହିଲେ ମନ-ଅନର୍ମିଳେ ॥ ୮୭

ବସିଲେ ହୋଇଣ ଏକାନ୍ତ । ତର୍କିଣ ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ ॥ ୮୮

୨୮ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟବ୍ରତ ଧରି । ବେଦ ପଢ଼ିଲି ଶେଷ କରି ॥ ୮୯

ଗୁରୁଙ୍କୁ ଅନଳଙ୍କୁ ଶତେ । ମାନିଲି ଅକପଟ ମତେ ॥ ୯୦

ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ । ଘେନିଲି ବିନମ୍ରଭାବରେ ॥ ୯୧

୨୯ ଭାରତ ରଚନାକପଟ । ବେଦାର୍ଥ କଲି ମୁଁ ପ୍ରକଟ ॥ ୯୨

ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୂଦ୍ର ଆଦି ଯାହା ଶୁଣି । ପାରନ୍ତି ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ଜାଣି ॥ ୯୩

୩୦	ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ମୋହର	ଯେ ଆତ୍ମା ବ୍ୟାପିଛି ଶରୀର	॥ ୯୪
	ବ୍ରହ୍ମତେଜସ୍ୱୀମାନଙ୍କର	ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଲେହେଁ ସାର	॥ ୯୫
	ସ୍ୱରୂପେ ଅସମର୍ଥନ୍ତ ପ୍ରାୟେ	ମୋର ମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଏ	॥ ୯୬
୩୧	କିବା ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମମାନ	ବିଶେଷେ ନ କଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ	॥ ୯୭
	ସେ ଧର୍ମମାନ ଅତିଶୟ	ପରମହଂସଙ୍କର ପ୍ରିୟ	॥ ୯୮
	ସେ ନତେ ପ୍ରିୟ ଅଚ୍ୟୁତର	ବର୍ଣ୍ଣନା ଉଚିତ ତାଙ୍କର	॥ ୯୯
୩୨	ଏମନ୍ତେ ଖେଦ ଲଭି ମନ	ଆତ୍ମାକୁ ମଣନ୍ତେ ସେ ଦୀନ	॥ ୧୦୦
	ନାରଦ ସରସ୍ୱତୀତଟରେ	ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ	॥ ୧୦୧
୩୩	ନାରଦ-ଆଗମନ ଦେଖି	ତକ୍ଷଣେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି	॥ ୧୦୨
	ପୂଜିଲେ ତାଙ୍କୁ ବିଧିମତେ	ସୁରପୂଜିତ ସେ ଜଗତେ	॥ ୧୦୩
	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ ପଙ୍କଜେ	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ	॥ ୧୦୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ନାରଦାନୁଗମନଂ
ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମେ ସର୍ବଧର୍ମେଭ୍ୟୋହରିକୀର୍ତ୍ତିନଗୌରବଂ ।
ବ୍ୟାସଚିତ୍ତପ୍ରସାଦାୟ ନାରଦେନୋପଦିଶ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧	ସୁଖେ ନାରଦପାଶେ ବସି	ଅଛନ୍ତି ବ୍ୟାସ ମହାଋଷି	॥ ୧
	ହସିଣ ବୀଣା ହସ୍ତେ ଘେନି	କହିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେବମୁନି	॥ ୨

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୨	ଶରୀର-ମନ-ସଂଯୋଗରେ	ଯେ ଆତ୍ମା ଅଛି ତୃପ୍ତିତାରେ	॥ ୩
	ତେତେଣେ ସେ ହୋଏଟିକି ତୋଷ	ହେ ମହାଭାଗ ବେଦବ୍ୟାସ	॥ ୪

୩ ଜାଣିମା ନିମିତ୍ତେ ମନରେ । ପ୍ରାଣୀ ଯେତେକ ଇଚ୍ଛାକରେ ॥ ୫
ତୁମ୍ଭର ସେ ସକଳ କଥା । ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି ସର୍ବଥା ॥ ୬
ସକଳ ଅର୍ଥରେ ପୂରିତ । ଯେ ଅଟେ ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ॥ ୭
ଏମନ୍ତ ଭାରତ ଆଖ୍ୟାନ । ଯେ ତୁମ୍ଭେ କରିଛ ରଚନ ॥ ୮
୪ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ପୁଣି । ତାହା ବିଚାରି ଅଛ ଜାଣି ॥ ୯
ତଥାପି ଅକୃତାର୍ଥ ପ୍ରାୟେ । ଆତ୍ମାକୁ ଶୋଚନା କମ୍ପାଏ ॥ ୧୦

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ ଉବାଚ

୫ ତୁମ୍ଭେ ଯେତେକ ଅଛ କହି । ସେ ସବୁ ଅଛି ମୋର ତହିଁ ॥ ୧୧
ତଥାପି ଶାନ୍ତିର ମାନସ । ଆତ୍ମା ନୁହଁଇ ମୋର ତୋଷ ॥ ୧୨
ଏଥିରେ ହେତୁକୁ ନ ଜାଣି । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରୁଛୁଁ ପୁଣି ॥ ୧୩
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ଅଗାଧ[୧] ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ ॥ ୧୪
୬ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର । ଯେହୁ ଅଟଇ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୧୫
ଜଗତ ସର୍ଜନ ପାଳନ । ଯେ ଅବା ସଂହାରବିଧାନ ॥ ୧୬
ସଂକଳ୍ପମାନେ ଗୁଣଦ୍ୱାରେ । କର୍ତ୍ତା ନ ମିଶେ କାହିଁରେ ॥ ୧୭
ଏମନ୍ତ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ । ସେବିଛ ଯେଣୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥ ୧୮
ସକଳ ଗୁପତ ବିଚାର । ଏ ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଚର ॥ ୧୯
୭ ରବିର ପ୍ରାୟ ପର୍ଯ୍ୟଟନ । କରନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥ ୨୦
ଜାଣ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅଭ୍ୟନ୍ତର । ଯେସନେ ଅନ୍ତର ସମୀର ॥ ୨୧
ମୁଁ ପୁଣି ପରଂବ୍ରହ୍ମଠାରେ । *ନିଷ୍ଣାତ ହୋଇଛି ଯୋଗରେ ॥ ୨୨
ଆଚରି ନାନା ବ୍ରତମାନ । ବେଦ କରିଛି ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୨୩
ଅତ୍ୟନ୍ତ ନ୍ୟୂନ ଭାବ ମୋର । [୨]କି ଅର୍ଥେ କହ ସେ ବିଚାର ॥ ୨୪

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୮ ନିର୍ମଳ ଭଗବାନଯଶ । ତୁମ୍ଭେ ନ କହିଲ ବିଶେଷ ॥ ୨୫
ଯେବଣ ଧର୍ମ ଆଦି ଜ୍ଞାନେ । ସେ ହରି ତୋଷ ନୋହେ ମନେ ॥ ୨୬

୧—ଅମୋଘ ।

* ଇଜ୍ୟାଚାର-ଦମା-ହିଂସାଦାନ-ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟକର୍ମଣାଂ ।
ଅୟଂତୁ ପରମୋ ଧର୍ମୋ ଯଦ୍‌ଯୋଗେନାତ୍ମଦର୍ଶନମ୍ ॥ (ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ)

୨—କିମର୍ଥେ ।

ସେ ଜ୍ଞାନ ନଗ୍ନ ଅଟଇ । ମନେ ମୁଁ ଏମନ୍ତ ମଣଇଁ ॥ ୨୭
୯ ଧର୍ମାଦ୍ଧି ଯେତେ ଅର୍ଥମାନ । ଯେ ଅବା ତାହାଙ୍କ ସାଧନ ॥ ୨୮
ସେମାନ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ବର୍ଣ୍ଣିଲ ପ୍ରଧାନ ରୂପରେ ॥ ୨୯
ସେ ରୂପେ ମହିମା କୃଷ୍ଣର । ବର୍ଣ୍ଣିଲ ନାହିଁ ମୁନିବର ॥ ୩୦
୧୦ ଅତିବଚିତ୍ର ପଦମାନେ । ଥାଆନ୍ତି ଯେବଣ ବଚନେ ॥ ୩୧
ବିଶ୍ୱପାବନ ହରିଯଶ । ସେ ଯେବେ ନ କରେ ସ୍ପରଶ ॥ ୩୨
ତାହାକୁ କାକତୀର୍ଥ କହି । କେ ଅବା ତହିଁ ଅବଗାହି ॥ ୩୩
କାକସମାନ କାମୀଜନେ । ରମନ୍ତି ଯେଣୁ ସେ ବଚନେ ॥ ୩୪
ସତ୍ତ୍ୱପ୍ରଧାନ ଯେ ମାନସ । ତହିଁରେ ଅଟନ୍ତି ଯେ ହଂସ ॥ ୩୫
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଅତି କମନୀୟ । ସେ ଅଟେ ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ॥ ୩୬
ଏମନ୍ତ ଯତିମାନେ ଯହିଁ । କ୍ଷଣେହେଁ ବିହରନ୍ତି ନାହିଁ ॥ ୩୭
୧୧ ସେ ବାକ୍ୟପ୍ରୟୋଗ ସଂସାରେ । ଜନସମୂହପାପ ହରେ ॥ ୩୮
ଅଶୁଦ୍ଧ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତରେକେ । ଥିଲେହେଁ ଯହିଁ ପ୍ରତିଶ୍ଳୋକେ ॥ ୩୯
ଅନନ୍ତ ଯଶରେ ଅଙ୍କିତ । ନାମେ ଥାଆନ୍ତି ଅବିରତ ॥ ୪୦
ସାଧୁଏ ଯେଉଁ ନାମମାନ । ଶୁଣନ୍ତି କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୪୧
ଶ୍ରୋତାବକତା-ଅଭାବରେ । ଗୁଣନ୍ତି ଆପଣା ମନରେ ॥ ୪୨
୧୨ ବ୍ରହ୍ମବିଷୟେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ଅଟେ ନର୍ମଳ ନରଞ୍ଜନ ॥ ୪୩
ଅଚ୍ୟୁତଭକ୍ତିରେ ବର୍ଜିତ । ହେଲେ ସେ ନୁହଇ ଶୋଭିତ ॥ ୪୪
ଯେ କାମ୍ୟ କର୍ମ ଅବିରତେ । ଅଭଦ୍ର ଅଟଇ ଜଗତେ ॥ ୪୫
ଈଶ୍ୱରଠାରେ ତାହା ନେଇ । ଯେବେ ଅର୍ପଣ ନ କରଇ ॥ ୪୬
ସେ କାହୁଁ ପାଇବ ଶୋଭନ । ଯେ ଅଟେ କାରଣବିହୀନ ॥ ୪୭
୧୩ ଏ ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ତ ମହତ । ଅମୋଘମତି ସତ୍ୟରତ ॥ ୪୮
ପବିତ୍ର ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ଯଶ । ବ୍ରତହିଁ କରିଛ ଅଶେଷ ॥ ୪୯
ଅଖିଳ ବନ୍ଧନାଶପାଇଁ । ବସି ନିଷ୍ଠଳଚିତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୫୦
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ ସୁନ୍ଦର । ତେଣେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏକ କର ॥ ୫୧
୧୪ ହରିଚରିତ ତେଜି ଦୂରେ । ଯେ ଆନ କହିତ[୧] ବସ୍ତୁରେ ॥ ୫୨
ତାର ବୁଦ୍ଧିରେ ଆନ ଆନ । ସ୍ଫୁରଇ ନାମରୂପମାନ ॥ ୫୩

୧—କହିତ=କହିବାକୁ ।

ତେଣୁ ତା' ବୁଦ୍ଧି ନୋହେ ସ୍ଥିର । ଯେସନେ ସଲିଳମଧ୍ୟର ॥ ୫୪
ନାବ ନ ରହେ ସ୍ଥିର ହୋଇ । ପବନେ ଆଘାତକୁ ପାଇ ॥ ୫୫
୧୫ ଯେ କାମ୍ୟ କର୍ମ ଆଦିମାନ । ନିନ୍ଦିତ ଅଟେ ଅଶୋଭନ ॥ ୫୬
ସ୍ୱଭାବେ ଅନୁରାଗୀ ହୋଇ । ଲୋକ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ଥାଏ ତହିଁ ॥ ୫୭
ଧର୍ମ ବୋଲିଣ ସେ କଥାକୁ । ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ॥ ୫୮
ଏ ଅତି ଅନ୍ୟାୟ୍ୟ ତୁମ୍ଭର । ଯେବଣ ବାକ୍ୟେଁ ଆନ ନର ॥ ୫୯
ଏ ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମ ବୋଲି କରି । ସେ କାମ୍ୟ କର୍ମ ମନେ ଧରି ॥ ୬୦
* ଜାଣିଲା ଲୋକ ନିବାରିଲେ । † ନ ଘେନେ ତତ୍ତ୍ୱେ ତାହା ଭଲେ ॥ ୬୧
୧୬ ଅନନ୍ତପାର ଯେ ଈଶ୍ୱର । ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗରେ ତାହାର ॥ ୬୨
ସୁଖକୁ କରଇ ଗୋଚର । ପଣ୍ଡିତ ଅଟେ ଯେଉଁ ନର ॥ ୬୩
ଦେହ ଆଦିରେ ଅଭିମାନ । କରିଣ ଥାଇ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୬୪
ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣେ ବର୍ତ୍ତିଥାଇଁ । ସେ ଲୋକ, ତାହା ଭଲପାଇଁ ॥ ୬୫
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାକୁ ପ୍ରକାଶ । କର ତୁମ୍ଭେ ହେ ବେଦବ୍ୟାସ ॥ ୬୬
୧୭ ଯେ ନିଜ ଧର୍ମ ଆପଣାର । ସେ କଥା କରି ଅତିଦୂର ॥ ୬୭
ହରିର ଚରଣନଳିନ । ସେବା କରନ୍ତେ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୬୮
ଭଜନେ ସିଦ୍ଧ ନୋହି ଥାଇ । ଦଇବଯୋଗରେ ମରଇ ॥ ୬୯
ଯହିଁ ତହିଁରେ ସେ ଜନ୍ମିଲା । ତାର କି ଅମଙ୍ଗଳ ହେଲା ॥ ୭୦
ହରିଙ୍କି ନ କରି ଭଜନ । ସ୍ୱଧର୍ମ ଆଚରେ ଯେ ଜନ ॥ ୭୧
ସ୍ୱଧର୍ମ ଆଚରୁଁ କେବଣ । ଅର୍ଥକୁ ଲଭିଲା ସେ ପୁଣ ॥ ୭୨
୧୮ ବ୍ରହ୍ମାର ଠାବରୁ ସ୍ଥାବର । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଯେତେକ ଶରୀର ॥ ୭୩
ସେ ଦେହ ବନ୍ଧ ଜୀବମାନେ । ଲଭନ୍ତି ନାହିଁ ଯା' ଭୁବନେ ॥ ୭୪
ତାହା ଲଭିବାକୁ ଯତନ । କରିବ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ଜନ ॥ ୭୫

---

*. ନ କର୍ମଣା ନ ପ୍ରଜୟା ଧନେନ ।
ତ୍ୟାଗେନୈକେନ ଅମୃତତ୍ୱମାନଶୁଃ ॥ ଇତି ଶ୍ରୁତିଃ

† ତଦ୍ୱୈବ ଶକ୍ୟତେ ବକ୍ତୁଂ ଯେଽନ୍ଧପଙ୍ଗ୍ୱାଦୟୋ ନରାଃ ।
ଗୃହସ୍ଥତ୍ୱଂ ନ ଶକ୍ୟନ୍ତେ କର୍ତ୍ତୁଂ ତେଷାମୟଂ ବିଧିଃ ॥
ନୈଷ୍ଠିକଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଂ ବା ପରିବ୍ରାଜକତାପି ବା ।
ତୈରବଶ୍ୟଂ ଗ୍ରହୀତବ୍ୟା ତେନାଦାବେତଦୁଚ୍ୟତେ ॥ (କୁମାରିଲ ଭଟ୍ଟ)

* ଦୁଃଖକୁ ନ ଲୋଡ଼ଇ ପ୍ରାଣୀ । ସେ ଯେସନ୍ତେ ମିଳେ ପୁଣ ପୁଣି ॥ ୭୬
କାଳବେଗରେ ସେ ପ୍ରକାରେ । ସୁଖ ହିଁ ମିଳେ ସବୁଠାରେ ॥ ୭୭
୧୯ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସେବା ଯେହୁ କରେ । ସେ ଜନ୍ମିଲେହେଁ କୁଯୋନରେ ॥ ୭୮
ଆନ ଲୋକର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ସଂସାରକୁ ସେ ନ ଭଜଇ ॥ ୭୯
ମୁକୁନ୍ଦପାଦ ଆଲିଙ୍ଗନ । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ନଜ ମନ ॥ ୮୦
ଛାଡ଼ ନ ପାରଇ ତା' ନର । ସେ ରସେ ଯେଣୁ ଗ୍ରହ ତାର ॥ ୮୧
୨୦ ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ନାଶ । ଯା'ଠାରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୮୨
ଏ ବିଶ୍ୱ, ସେହୁ ଭଗବାନ । ଜୀବହିଁ ତା ଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ ॥ ୮୩
ତୁମ୍ଭେ ସେ କଥା ସ୍ୱୟେଂ[1] ଜାଣି । ତଥାପି ଦିଗ ଦେଖାଇଣି ॥ ୮୪
କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ଆଗରେ । ମନ ନରୁଢ଼ କରିବାରେ ॥ ୮୫
୨୧ ତୁମ୍ଭେ ଅମୋଘ ଜ୍ଞାନଯୁତ । କରିବା ଅର୍ଥେ ବିଶ୍ୱହିତ ॥ ୮୬
ଅଜ ଜନ୍ମିଲେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଜାଣ ଆପଣାକୁ ମନରେ ॥ ୮୭
ଯେ ଅଟେ ପରମ ପୁରୁଷ । ସେ ପରମାତ୍ମାର ମୁଁ ଅଂଶ ॥ ୮୮
ଏମନ୍ତ ମନରେ ବିଚାର । ମହାନୁଭବ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୯
ତାହାଙ୍କ ପରାକ୍ରମମାନ । ଅଧିକେ କରସି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥ ୯୦
୨୨ ତପସ୍ୟା, ଶାସ୍ତ୍ରବାଣୀ, ଦାନ । ବୁଦ୍ଧି, ଯଜନ, ସୁବଚନ ॥ ୯୧
ଏ ରୂପେ ପୁରୁଷର ଯେତେ । ଗୁଣ ଅଛଇ ଏ ଜଗତେ ॥ ୯୨
ସବୁର ନତ୍ୟ ଫଳ ଏହି । କୃଷ୍ଣ ଗୁଣକୁ ଯାହା ଗାଇ ॥ ୯୩
ଏ କଥା ବିଚାର କରଣି । ଜ୍ଞାମାଏ କଲେ ନରୂପଣି ॥ ୯୪
୨୩ ହେ ମୁନ ପୂର୍ବକଳ୍ପେ ମୁହିଁ । ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ହୋଇଲଇଁ ॥ ୯୫
ବେଦଜ୍ଞ ବିପ୍ରମାନଙ୍କର । କେହୁଣି[2] ଦାସୀର କୁମର ॥ ୯୬
ବରଷାକାଳେ ଯୋଗୀମାନେ । ରହି ଲୋଡ଼ନ୍ତେ ଏକସ୍ଥାନେ ॥ ୯୭
ତାଙ୍କ ସେବାରେ ନରୂପଣ । ହେଲି ମୁଁ ବାଳକ ହୋଇଣ ॥ ୯୮
୨୪ ସ୍ୱଭାବେ ଅଟଇ ମୁଁ ବାଳ । ଛାଡ଼ିଛି ଅଖିଳ ଚପଳ ॥ ୯୯

---

* ଅପ୍ରାର୍ଥିତାନି ଦୁଃଖାନି ଯଥୈବାୟାନ୍ତି ଦେହିନାଂ ।
ସୁଖାନ୍ୟପି ତଥା ମନ୍ୟେ ଦୈବମତ୍ରାତିରିଚ୍ୟତେ ॥

୧—ଭଲେ ।

୨—କେହୁଣି=କୌଣସି ।

ତପସ୍ୟାକ୍ଳେଶକୁ ସହିଲି । ବାଳକେଳିକି ଦୂର କଲି ॥ ୧୦୦
ସୁଚିତ୍ତେ କରଇ ସେବନ । କହଇ ଅଳପ ବଚନ ॥ ୧୦୧
ଯଦ୍ୟପି ସମଦରଶନ । ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ଯୋଗୀଜନ ॥ ୧୦୨
ତଥାପି ମୋହର ଠାବରେ । କରୁଣା କଲେ ବିଶେଷରେ ॥ ୧୦୩
୨୫ ସେ ବିପ୍ରଙ୍କର ଅନୁଜ୍ଞାରେ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟଲେପ ଏକ ବାରେ ॥ ୧୦୪
ଭୋଜନ କଲଇଁ ମୁଁ ଯେଣୁ । ପାପ ହୋଇଲା ନାଶ ତେଣୁ ॥ ୧୦୫
ଏ ରୂପେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ହୋଇ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଥାନ୍ତେ ତହିଁ ମୁହିଁ ॥ ୧୦୬
ତାହାଙ୍କ ଧର୍ମରେ ପ୍ରବେଶ । ହୋଇଲା ମନ ଅଭିଳାଷ ॥ ୧୦୭
୨୬ ମଞ୍ଜୁଳ କୃଷ୍ଣକଥାମାନ । କରନ୍ତେ ତହିଁ ନିତ୍ୟେ ଗାନ ॥ ୧୦୮
ଅନୁଗ୍ରହରେ ତାହାଙ୍କର । କଲି ତା' ଶ୍ରବଣ ଗୋଚର ॥ ୧୦୯
ମୁଁ ତାହା ପଦପଦକରେ । ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥ ୧୧୦
ଯେ ପ୍ରିୟକୀର୍ତ୍ତି ଦାମୋଦର । ତା'ଠାରେ ରତି ହେଲା ମୋର ॥ ୧୧୧
୨୭ ମୁଁ ମହାମତି ! ସେ କାଳରେ । ରୁଚି ଲଭନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥ ୧୧୨
କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ଅସ୍ଖଳିତ । ମତି ହୋଇଲା ମୋର ଜାତ ॥ ୧୧୩
ପ୍ରପଞ୍ଚମଧ୍ୟରୁ ଅଖିତ । ବ୍ରହ୍ମ ମୁଁ ଅଟଇ ସାକ୍ଷାତ ॥ ୧୧୪
ଆତ୍ମ[୧]ମାୟାରେ ମୋହଠାର । ଏ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳେବର ॥ ୧୧୫
କଳ୍ପିତ ଅଟେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଦେଖିଲି ଯେବଣ ମତିରେ ॥ ୧୧୬
୨୮ ବରଷା ଶରତ ଏ ବେନି । ଋତୁରେ ସେ ମହାତ୍ମା ମୁନି ॥ ୧୧୭
ବିଷ୍ଣୁର ଯଶ ସୁନିର୍ମଳ । କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ତ୍ରିକାଳ ॥ ୧୧୮
ମୁଁ ତାହା ଶୁଣନ୍ତେ ମୋହର । ଭକ୍ତି ହୋଇଲା କୃଷ୍ଣଠାର ॥ ୧୧୯
ଆତ୍ମାର ରଜ ତମ ଦୁଇ । ଯେବଣ ଭକ୍ତି ବିନାଶଇ ॥ ୧୨୦
୨୯ ବିନୟବନ୍ତ ଅନୁରାଗୀ । ଶିଶୁ ଅପାପୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଗୀ ॥ ୧୨୧
ସହି ପାରଇ ତପକ୍ଳେଶ । ସେବା କରଣ ଥାଇ ପାଶ ॥ ୧୨୨
୩୦ ଯିବାର ଥାଉଁ କଚ୍ଛିବନେ । ଦୀନବତ୍ସଳ ବିପ୍ରଜନେ ॥ ୧୨୩
ଗୁପତ ଜ୍ଞାନକୁ ସେ ମୋତେ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥ ୧୨୪
ନିଜ ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । କହିଅଛନ୍ତି ଭଗବାନ ॥ ୧୨୫
୩୧ ଯେବଣ ଜ୍ଞାନରେ କୃଷ୍ଣର । ମାୟାକୁ କଲି ମୁଁ ଗୋଚର ॥ ୧୨୬

୧—ଆତ୍ମା ।

ସାଧ୍ୟ କରଣ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ହରିସ୍ଥାନ ॥ ୧୨୭
୩୨ ତାପତ୍ରୟକୁ ନିବାରଣ । ହେ ବିପ୍ର ଏତେ ମାତ୍ର ଜାଣ ॥ ୧୨୮
ନିଜ କର୍ମକୁ ସମର୍ପଣ । କରେ ଯା ହରିଠାରେ ପୁଣ ॥ ୧୨୯

୩୩ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ରୋଗ ଉପୁଜଇ ଶରୀର ॥ ୧୩୦

୩୪ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟେ ରୋଗନାଶ ନୋହି । ତା' ଯେବେ ଦ୍ରବ୍ୟାନ୍ତରେ ଖାଇ ॥ ୩୧
ତେବେ ସେ ରୋଗ ନାଶକରେ । ହେ ବିପ୍ର ! ସେହି ପରକାରେ॥ ୧୩୨
କର୍ମରୁ ଉପୁଜେ ସଂସାର । ସେ କର୍ମ ଯେବେ ବିଷ୍ଣୁଠାର ॥ ୧୩୩
ଅର୍ପଣ କରଇ ମାନବ । ସେ କର୍ମେଁ ଆଉ ନୋହେ ଭବ॥ ୧୩୪

୩୫ ହରିତୋଷଣ ଯେ ଅଟଇ । ତାହାକୁ କର୍ମ ବୋଲି କହି ॥ ୧୩୫
ଯହିଁରେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଥାଇ । କୃଷ୍ଣର ଅଧୀନ ଅଟଇ ॥ ୧୩୬
ତାହାକୁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଜାଣ । ଆଉ ସକଳ ଅକାରଣ ॥ ୧୩୭
୩୬ *କୃଷ୍ଣଶିକ୍ଷାରେ ପୁଣ ପୁଣ । କର୍ମ କରନ୍ତି ମୁନିଗଣ ॥ ୧୩୮
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣ, ନାମମାନ । ଶୁଣନ୍ତି କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୧୩୯

୩୭ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବ ସଂକର୍ଷଣ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପୁଣ ॥ ୧୪୦

୩୮ ଏହି ଅଟନ୍ତି ଭଗବାନ । ଏହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଧ୍ୟାନ ॥ ୧୪୧
ଯେ ହରି ମନ୍ତ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଅଟେ । ଅନ୍ୟଥା ତା' ମୂର୍ତ୍ତି ନ ଘଟେ ॥ ୧୪୨
ତାଙ୍କୁ ଏମନ୍ତେ ଯେ ପୂଜଇ । ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନୀ ସେ ଅଟଇ ॥ ୧୪୩

୩୯ ହେ ବିପ୍ର ! ନିଜ ଆଜ୍ଞା ମୁହିଁ । ପାଳନା କଲି ଯତ୍ନ ହୋଇ ॥ ୧୪୪
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଭଗବାନ । ପ୍ରଦାନ କଲେ ମୋତେ ଜ୍ଞାନ ॥ ୧୪୫
ଈଶ୍ୱରଭାବ ସହିତରେ । ଭକ୍ତି ହିଁ ଦେଲେ ନିଜଠାରେ ॥ ୧୪୬
ତୁମ୍ଭେ ବହୁତ ଶାସ୍ତ୍ର ଜାଣ । ପ୍ରଭୁର ଯଶକୁ ବଖାଣ ॥ ୧୪୭
ଯେଣେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର । ଜାଣିମା ବାଞ୍ଛା[1] ହୋଏ ଦୂର ॥ ୧୪୮
ଦୁଃଖରେ ପୀଡ଼ିତ ମାନସ । ଅଟନ୍ତି ଯେବଣ ମାନୁଷ ॥ ୧୪୯
ସେମାନଙ୍କର କ୍ଳେଶଶାନ୍ତି । ଆନ ପ୍ରକାରେ ନ ମଣନ୍ତି ॥ ୧୫୦

---

* ଯତ୍ କରୋଷି ଯଦଶ୍ନାସି ଯଜ୍ଜୁହୋଷି ଦଦାସି ଯତ୍ ।
ଯତ୍ ତପସ୍ୟସି କୌନ୍ତେୟ ତତ୍ କୁରୁଷ୍ୱ ମଦର୍ପଣମ୍ ॥ (ଗୀତା)

୧—ଇଚ୍ଛା ।

ହେ କୃଷ୍ଣ ! କରୁଣାସାଗର । ଚରଣପଙ୍କଜେ ଭ୍ରମର ॥ ୧୫୧
ଶରଣ ଗଲା ଦୀନବନ୍ଧୁ । ଏହାକୁ ରଖ କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥ ୧୫୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ବ୍ୟାସନାରଦସମ୍ବାଦେ
ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ବ୍ୟାସସ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୟାର୍ଥଂ ଚ ଷଷ୍ଠେ ପ୍ରାଗ୍‌ଜନ୍ମସଂଭବମ୍ ।
ସ୍ୱଭାଗ୍ୟଂ ନାରଦଃ ପ୍ରାହ କୃଷ୍ଣସଂକୀର୍ତ୍ତନୋଦ୍‌ଭବମ୍[1] ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ନାରଦଜନ୍ମକର୍ମ ବେନି । ଏରୂପେ ଶୁଣିଣ ହେ ମୁନି ॥ ୧
ତାହାଙ୍କୁ ସତ୍ୟବତୀସୁତ । ବ୍ୟାସ ପଚାରିଲେ ଏମନ୍ତ ॥ ୨

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ ଉବାଚ

୨ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଇ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ । ଭିକ୍ଷୁଏ କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୩
ଆଦ୍ୟ ବୟସେ ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ କିବା କଲ ॥ ୪
୩ ହେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ! ଅବଶେଷ । ଥିଲା ତୁମ୍ଭର ଯେ ବୟସ ॥ ୫
ତହିଁରେ ରହି କେଉଁ ଠାବେ । ତୁମ୍ଭେ ବଞ୍ଚିଲ କେଉଁ ଭାବେ ॥ ୬
ମରଣକାଳ ପ୍ରବେଶରେ । ଦେହ ଛାଡ଼ିଲ କି ପ୍ରକାରେ ॥ ୭
୪ ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ଯେଉଁ କଥା । ସେ ପୂର୍ବକଳ୍ପର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥ ୮
ସେ ଜ୍ଞାନ ତୁମ୍ଭ ଦେହ ଅନ୍ତେ । କାଳ ନ ହରିଲା କେମନ୍ତେ ॥ ୯
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସକଳ । କଥା ହରଇ ଯେଉଁ କାଳ ॥ ୧୦

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୫ ମୋତେ ଦୋଇଣ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ । ଭିକ୍ଷୁଏ କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୧୧
ଆଦ୍ୟ ବୟସେ ଥାଇ ମୁହିଁ । ତଦନ୍ତେ ଏମନ୍ତ କଲଇଁ ॥ ୧୨

୧—ସଂକଥନୋଦ୍‌ଭବମ୍ ।

୬ ମୋ ମାତା ମୂଢ଼ମତି ନାରୀ । ବିଶେଷେ ପରର କିଂକରୀ ॥ ୧୩
ମୁଁ ଏକା ତାହାର ନନ୍ଦନ । ନାହିଁ ମୋହର ଗତି ଆନ ॥ ୧୪
ମୋହର ଠାରେ ଦେଇ ମନ । କଲା ସେ ସ୍ନେହାନୁବନ୍ଧନ ॥ ୧୫
୭ ମୋହର ଯୋଗକ୍ଷେମପାଇଁ । ବହୁତ ଇଚ୍ଛା ସେ କରଇ ॥ ୧୬
ତହିଁକି ନୋହେ ସେ ଶକତ । ଯେଣୁ ସେ ପରର ଆୟତ୍ତ ॥ ୧୭
ଈଶ୍ୱରବଶେ ଥାଇ ଜନ । କାଷ୍ଠର ପିତୁଳୀ ଯେସନ ॥ ୧୮
୮ ମୁଁ ଥିଲି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳ । ନ ଜାଣି ଦିଗ ଦେଶ କାଳ ॥ ୧୯
ବାଳକ ପଞ୍ଚମବରଷ । କରିଣ ଜନନୀ ମୁହାଁସ[୧] ॥ ୨୦
୯ ମୋର ଜନନୀ ଏକଦିନେ । ବ୍ରାହ୍ମଣଘରେ ଗୋଦୋହନେ ॥ ୨୧
ଘରୁଁ ବାହାର ହୋଇଗଲା । ସର୍ପ ଯେ ବାଟେ ପଡ଼ିଥିଲା ॥ ୨୨
କାଳରେ ନିଯୋଜିତ ହୋଇ । ଦଂଶିଲା ପାଦଘାତ ପାଇ ॥ ୨୩
୧୦ ଭଗତମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ । ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଯେଉଁ ନାରାୟଣ ॥ ୨୪
ସେ ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ ମୋତେ । ଏମନ୍ତ ମଣନ୍ତେ ମୁଁ ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୫
ଉତ୍ତର ଦିଗ ଅଭିମୁଖେ । ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲି ମନସୁଖେ ॥ ୨୬
୧୧ ସମୃଦ୍ଧ ଜନପଦମାନ । ପୁର, ଆକର, ବ୍ରଜସ୍ଥାନ ॥ ୨୭
କର୍ଷକଗ୍ରାମ ଯେତେ ବାଟେ । * ଯେ ଗ୍ରାମମାନ ଗିରିତଟେ ॥ ୨୮
ଫମ୍ପୁକ କୁସୁମ କାନନ । ବନ ଆବର ଉପବନ ॥ ୨୯
୧୨ ଯହିଁରେ ଗଜଭଗ୍ନ ହୋଇ । ଦ୍ରୁମେ ଭୂମିରେ ଛନ୍ତି ଶୋଇ ॥ ୩୦
ଚିତ୍ର ଧାତୁରେ ବିଚିତ୍ରିତ । ଏ ରୂପେ ଅନେକ ପର୍ବତ ॥ ୩୧
ପବିତ୍ର ଜଳରେ ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦେବେ କରନ୍ତି ଯହିଁ ସ୍ନାନ ॥ ୩୨
୧୩ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ନାଦରେ । ଭ୍ରମରଙ୍କର ଭ୍ରମିବାରେ ॥ ୩୩
୧୪ ଯେ ଜଳାଶୟ ପୁଷ୍କରିଣୀ । ଶୋଭନ୍ତି ସେମାନ ମୁଁ ଜଣି ॥ ୩୪
ଏକା ହୋଇଣ ପଥେ ଗଲି । ବିପୁଳ କାନନ ଦେଖିଲି ॥ ୩୫

୧—ମୁହାଁସ—ସ୍ନେହର ଅପେକ୍ଷା ।

* ବିପ୍ରାଶ୍ଚ ବିପ୍ରଭୃତ୍ୟାଶ୍ଚ ଯତ୍ର ଚୈବ ବସନ୍ତି ତେ ।
ସ ତୁ ଗ୍ରାମ ଇତି ପ୍ରୋକ୍ତଃ ଶୂଦ୍ରାଣାଂ ବାସ ଏବ ଚ ॥
ଏକତୋ ଯତ୍ର ତୁ ଗ୍ରାମୋ ନଗରଂ ଚୈଜତଃ ସ୍ଥିତଂ ।
ମିଶ୍ରଂ ତୁ ଖର୍ବଟଂ ନାମ ନଦୀଗିରିସମାଶ୍ରୟମ୍ ॥ (ଭୃଗୁ)

ଯେ ବନ ନଳ, ବେଣୁ, ଶର । କୁଶ[1] କଣ୍ଟକରେ ଗହ୍ୱର ॥ ୩୬
ସେ ଅଟେ ଘୋର ଭୟଙ୍କର । ସର୍ପ-ଉଲୂକ-ଶିବାଘର ॥ ୩୭
୧୫ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହିତେ ଶରୀର । ଶ୍ରମକୁ ଲଭିଲେ ମୋହର ॥ ୩୮
ମୁଁ ସ୍ନାନ, ଆଚମନ କରି । ଶ୍ରମ ମୁଞ୍ଚିଲି ପିଇ ବାରି ॥ ୩୯
୧୬ ମୁଁ ସେ ନିର୍ଜନ ଅରଣ୍ୟରେ । ବସିଣ ଅଶ୍ୱତ୍ଥମୂଳରେ ॥ ୪୦
ଋଷିଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଭାବେ । ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲି ପୂର୍ବେ ॥ ୪୧
ହୃଦସ୍ଥ ଆତ୍ମାକୁ ବୁଦ୍ଧିରେ । ଚିନ୍ତା କଲିଁ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୪୨
୧୭ ଭାବନିର୍ଜିତ ଚିତ୍ତେ ମୁହିଁ । ଚିନ୍ତନ୍ତେ ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ ॥ ୪୩
ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବୁଁ ଅଶ୍ରୁକଳା । ମୋର ନୟନେ ଜାତ ହେଲା ॥ ୪୪
ମୋ ହୃଦେ ଅଳପ ହୋଇଣ । ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ନାରାୟଣ ॥ ୪୫
୧୮ ଜାତ ହୋଇଲା ଅତି ପ୍ରେମ । ପୁଲକେ ତନୁ ଅଭିରାମ ॥ ୪୬
ପରମ ଆନନ୍ଦେ ବୁଡ଼ିଲି । ନିଜ ପର କେ ନ ଜାଣିଲି ॥ ୪୭
୧୯ ଭଗବାନର ରୂପସାର । ମନକୁ ରମ୍ୟ ଶୋକହର ॥ ୪୮
ସେ ରୂପ ନ ଦେଖନ୍ତେ ମୁହିଁ । ଅତି ବେଗରେ ଉଠିଲିଁ ॥ ୪୯
ବୈକ୍ଲବ୍ୟ[2] ପଥରୁ ଦୁର୍ମନ । ହୋଇଲେ ଉଠେ ଯେହ୍ନେ ଜନ ॥ ୫୦
୨୦ ହୃଦୟେ ମନ ସ୍ଥିର କରି । ଦେଖିବି ବୋଲି ତା ବିଗୃର ॥ ୫୧
ନ ଦେଖି ଅସନ୍ତୋଷ ହୋଇ । ଆତୁର ପ୍ରାୟେ ହେଲି ମୁହିଁ ॥ ୫୨
୨୧ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବିଜନ । ସ୍ଥାନେ ମୁଁ କରନ୍ତେ ଯତନ ॥ ୫୩
ବଚନଙ୍କର ଅଗୋଚର । ଅଟନ୍ତି ଯେବଣ ଈଶ୍ୱର ॥ ୫୪
ମୋହର ଶୋକ ଥିଲା ଯେହୁ । ତାହା ନାଶିଲ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୫୫
କୋମଳ ଗମ୍ଭୀର ବଚନେ । କହିଲେ ମୋତେ ତୋଷମନେ ॥ ୫୬
୨୨ ଯେ କାମ ଆଦି ମଳମାନ । କରିଣ ନ ଥାନ୍ତି ଦହନ ॥ ୫୭
ମୁଁ ସେ କୁଯୋଗୀମାନଙ୍କର । ନୁହଇ ନୟନ ଗୋଚର ॥ ୫୮
ଏଣୁ ତୁ ମୋତେ ଏ ଜନ୍ମରେ । ଦେଖିବୁ ନାହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ॥ ୫୯
୨୩ ମୁଁ ଯାହା ତୋତେ ଏକବାର । ଦେଖାଇଲିଁ ରୂପ ମୋର ॥ ୬୦
ମୋଠାରେ ବଳିବାକୁ ଚିତ୍ତ । ଏକଥା ଅଟଇ ନିମିତ୍ତ ॥ ୬୧
ମୋଠାରେ ଅନୁରାଗ ଯାର । ସକଳ କାମ କରେ ଦୂର ॥ ୬୨

୧—କାଶ । ୨—କୈବଲ୍ୟ ।

୨୪ ସାଧୁଙ୍କ ସେବା ଅଳପହିଁ[୧] । କରନ୍ତେ ଅନୁରାଗ ବହି ॥ ୬୩
ମୋହର ଠାରେ ତୋର ମନ । ଦୃଢ଼ ହୋଇଲା ବନୁଁ ବନ ॥ ୬୪
ଛାଡ଼ି ଏ ନିନ୍ଦିତ ଶରୀର । ହୋଇବୁ ମୋର ପରିକର ॥ ୬୫
୨୫ ମୋଠାରେ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ମତି । କେବେହେଁ ନ ଲଭେ ବିପତ୍ତି ॥ ୬୬
ମୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ତୋର ଜ୍ଞାନ । ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟେ ନୋହୁ ଆନ ॥ ୬୭
୨୬ ଏତେକମାତ୍ର ବାକ୍ୟ କହି । ବିଷ୍ଣୁ ରହିଲେ ତୁନି ହୋଇ ॥ ୬୮
ଆକାଶେ ଅଛି ମୂର୍ତ୍ତି ଯାର । ଲୋକଙ୍କୁ ନୋହେ ଯେ ଗୋଚର ॥ ୬୯
ମହତ ଉପରେ ମହତ । ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ମହାଭୂତ ॥ ୭୦
ତାହାଙ୍କଠାରୁ କୃପା ପାଇ[୨] । ଶିରେ ନମିଲି ତାଙ୍କୁ ମୁହିଁ ॥ ୭୧
୨୭ ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ିଣ ଭଗବାନ । ନାମକୁ କରନ୍ତେ ପଠନ ॥ ୭୨
ମଙ୍ଗଳ ଗୁହ୍ୟ କର୍ମ ଯେତେ । ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ତା' ଚିତ୍ତେ ॥ ୭୩
ଭୂମି କରନ୍ତେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ । ହୋଇ ନିସ୍ପୃହ ତୁଷ୍ଟମନ ॥ ୭୪
ମରଣକାଳକୁ ଅନାଇଁ । ମଦମତ୍ସର ବର୍ଜିଲଇଁ ॥ ୭୫
୨୮ ହେ ବିପ୍ର ! ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ମତି ଦିଅନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥ ୭୬
କାହିଁ ନୋହିଲି ଆସକତ । ନିର୍ମଳ ହେଲା ମୋର ଚିତ୍ତ ॥ ୭୭
ବିଜୁଳି ପ୍ରାୟେ ଅକସ୍ମାତ[୩] । କାଳେ ମରଣ ଉପଗତ ॥ ୭୮
୨୯ ମୋ ଠାରେ ଶୁଦ୍ଧ ଭାଗବତ । ତନୁ କରନ୍ତେ ନିଯୋଜିତ ॥ ୭୯
ଅର୍ଜିଲି କର୍ମ ଯେତେ ଥିଲା । ତକ୍ଷଣେ ବିନାଶ ହୋଇଲା ॥ ୮୦
ପଞ୍ଚଭୂତରୁ ଯେହୁ ଜାତ । ସେ ଦେହ ହେଲା ଭୂମିଗତ ॥ ୮୧
୩୦*କଳ୍ପାନ୍ତ କାଳେ ଭଗବାନ । କରନ୍ତେ ଯୋଗରେ ଶୟନ ॥ ୮୨
ତା' ନାଭିକମଳେ ବିଧାତା । କରନ୍ତେ ଶୋଇବାକୁ ଚିନ୍ତା ॥ ୮୩
ବିଧାତାନିଃଶ୍ୱାସମାର୍ଗରେ । ପଶିଲି ବିଷ୍ଣୁର ଗର୍ଭରେ ॥ ୮୪
୩୧ ସହସ୍ର ଯୁଗ ପରଯନ୍ତେ । ଶୟନ କରିଣ ତଦନ୍ତେ ॥ ୮୫

୧—ହି ।
୨—ଯେ ଆଗତ ।
୩—ଯେ ଆଗତ ।

* ତତୋଽବତୀର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ଦେହମାବିଶ୍ୟ ଚକ୍ରିଣଃ ।
ଅବାପ ବୈଷ୍ଣବୀଂ ନିଦ୍ରାମେକୀଭୂୟାଥ ବିଷ୍ଣୁନା ॥ (କୂର୍ମପୁରାଣ)

ଉଠି ଏ ଜଗତ ସର୍ଜନ । କରି ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ନିଜ ମନ ॥ ୮୬
ବ୍ରହ୍ମାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୁ ଜାତ । ମରୀଚି ଆଦି ମୁନି ସାତ ॥ ୮୭
ମୁହିଁ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ । ଜନମ ହୋଇଲି ପୂର୍ବରେ ॥ ୮୮
୩୨ ଦୃଢ଼ ଅଟଇ ବ୍ରତ ମୋର । ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ଛିନପୁର ॥ ୮୯
ଭ୍ରମଇଁ ବିଷ୍ଣୁ ଅନୁଗ୍ରହେ । ଗତିବିଘାତ କାହିଁ ନୋହେ ॥ ୯୦
୩୩ ମୋତେ ସନ୍ତୋଷେ ଚକ୍ରପାଣି । ବୀଣା ଗୋଟିଏ ଦେଲେ ଆଣି ॥ ୯୧
ବ୍ରହ୍ମକୁ ବ୍ୟକତ ଯେ କରେ । ଭୂଷିତ ସେ ସପତ ସ୍ୱରେ ॥ ୯୨
ତାହା ମୁଁ ମୂର୍ଚ୍ଛନା କରଇ । ଭ୍ରମଇଁ ହରିକଥା ଗାଇ ॥ ୯୩
୩୪ ଯା' ପାଦ ତାରଇ ସଂସାର । ପ୍ରିୟ ଅଟଇ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର ॥ ୯୪
ଗାୟନ କଲେ ନିଜ ଗୁଣ । ମୋର ଚିତ୍ତେ ସେ ନାରାୟଣ ॥ ୯୫
ଡାକ ଆଣିଲି ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଶୀଘ୍ରରେ ଦରଶନ ଦେଇ ॥ ୯୬
୩୫ ବିଷୟରସରେ ଆତୁର । ମାନସ ଅଟନ୍ତି ଯେ ନର ॥ ୯୭
ସେମାନଙ୍କର ପୁଣ ପୁଣି । ଭବସିନ୍ଧୁକୁ ନାବ ଜାଣି ॥ ୯୮
ହରିର ଗୁଣାନୁବର୍ଣ୍ଣନ । ହେ ମୁନି ଶୁଣ ସାବଧାନ ॥ ୯୯
୩୬ ଯେ ଆତ୍ମା କାମଲୋଭେ ହତ । ସେ ଯମ ଆଦି ଯୋଗପଥ ॥ ୧୦୦
ପାଇଣ ନୋହେ ତେତେ ଶାନ୍ତ । ମୁକୁନ୍ଦସେବାରେ ଯେମନ୍ତ ॥ ୧୦୧
୩୭ ମୋହର ଜନ୍ମକର୍ମ ଯେତେ । ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଶ୍ନ ଅନୁମତେ ॥ ୧୦୨
କହିଲି ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ । ଯେଣୁ ସନ୍ତୋଷ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୦୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୮ ଏ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ବ୍ୟାସଙ୍କୁ କହିଣ ବଚନ ॥ ୧୦୪
ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଅନୁଜ୍ଞା ମାଗିଣ । ବୀଣା ବଜାନ୍ତେ ହରଷେଣ ॥ ୧୦୫
ତହୁଁ ଗମନ କଲେ ଯତି । ଯେ କିଛି ବାଞ୍ଛା ନ କରନ୍ତି ॥ ୧୦୬
୩୯ ଧନ୍ୟ ଅଟେ ଏ ଦେବଋଷି । ଯେ ଶାର୍ଙ୍ଗଧରକୀର୍ତ୍ତି ଘୋଷି ॥ ୧୦୭
ବୀଣାରେ ଗାଇ ମତ୍ତ ହୋଇ । ଜଗତ ଆନନ୍ଦ କରଇ ॥ ୧୦୮
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ । ଯେ ଦୁଃଖୀ ଲୋକଙ୍କର ଧନ ॥ ୧୦୯
ତାଙ୍କ ଚରଣପଦ୍ମ ଧ୍ୟାନ । ନ ତେଜୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମନ ॥ ୧୧୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ନାରଦଜନ୍ମକଥନଂ
ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଥ ଭାଗବତଶ୍ରୋତୁର୍ଜନ୍ମ ବକ୍ତୁଂ ପରୀକ୍ଷିତଃ ।
ସୁପ୍ତବାଳବଧାଦ୍ ଦୌଣେର୍ଦଣ୍ଡଃ ସପ୍ତମ ଉଚ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧ ନାରଦ କରନ୍ତେ ଗମନ । ବାଦରାୟଣ ଭଗବାନ ॥ ୧
ତାହାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି । ତଦନ୍ତେ କିସ କଲେ ପୁଣି ॥ ୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨ ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରଣ । ରହି ଅଛନ୍ତି ବିପ୍ରଗଣ ॥ ୩
ସେ ସରସ୍ୱତୀର ପଶ୍ଚିମେ । ଆଶ୍ରମ ଶମ୍ୟାପ୍ରାସ ନାମେ ॥ ୪
ଯହିଁ ଅଶେଷ ଋତ୍ୱିକ୍‌ଜନ । ଯଜ୍ଞକୁ କରନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନ ॥ ୫
୩ ବଦରୀବୃକ୍ଷଷଣ୍ଡ[୧] ଯହିଁ । ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଛନ୍ତି ରହି ॥ ୬
ସେ ଆଶ୍ରମରେ କରି ସ୍ନାନ । ଜଳରେ କରି ଆଚମନ ॥ ୭
ସମାଧିବଳରେ ମାନସ । ନିଶ୍ଚଳ କଲେ ବେଦବ୍ୟାସ ॥ ୮
୪* ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ଅମଳ । ମାନସ ହୁଅନ୍ତେ ନିଶ୍ଚଳ ॥ ୯
ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ । ଅବଲମ୍ବନ କରି ତାଙ୍କୁ ॥ ୧୦
ମାୟା ହିଁ ଅଛି ଏ ପ୍ରକାରେ । ଦେଖିଲେ ପୁଣ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୧୧
୫ ଯେଉଁ ମାୟାରେ ମୋହ ହୋଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଜୀବ ନ ଜାଣଇ ॥ ୧୨
ନିର୍ଗୁଣ ବୋଲିଣ ନ ଜାଣେ । ତ୍ରିଗୁଣମୟ କରି ମଣେ ॥ ୧୩
ଯେତେ ଅନର୍ଥ ତହୁଁ ଜାତ । ତାହା ମଣଇ ଆତ୍ମଗତ ॥ ୧୪

୧—ଷଣ୍ଡ = ସମୂହ ।

* ହ୍ଲାଦିନ୍ୟା ସମ୍ବିଦାଶ୍ଲିଷ୍ଟଃ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଈଶ୍ୱରଃ
ସ୍ୱାବିଦ୍ୟାସଂବୃତୋ ଜୀବଃ ସଂକ୍ଲେଶନିକରାକରଃ ॥ [ଶ୍ରୀ ବିଷ୍ଣୁସ୍ୱାମୀ]

ତଥା ଚ :—

ସ ଈଶୋ ଯଦ୍ୱଶେ ମାୟା ସ ଜୀବୋ ଯସ୍ତୟାର୍ଦ୍ଦିତଃ ।
ସ୍ୱାବିର୍ଭୂତପରାନନ୍ଦଃ ସ୍ୱାବିର୍ଭୂତସୁଦୁଃଖଭୂଃ ॥ ୧ ॥
ସ୍ୱାଦୃଗୁତ୍ଥବିପର୍ଯ୍ୟାସଭବଭେଦଜଭୀଶୁଚଃ ।
ଯନ୍ମାୟୟା ଜୁଷନ୍ନାସ୍ତେ ତମିମଂ ନୃହରିଂ ନୁମଃ ॥ ୨ ॥

୬	ଯହିଁ ଅନର୍ଥ ହୋଏ ଶାନ୍ତ	ନ ଜାଣି ସେ କୃଷ୍ଣଭଗତ	॥ ୧୫
	ଲୋକ ପଡ଼ିଲେ ମୋହଗର୍ତ୍ତେ	ତାହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରିବା ଅର୍ଥେ	॥ ୧୬
	ରଚିଲେ ଭାଗବତ ନାମ	ସଂହିତା ଅତି ମନୋରମ	॥ ୧୭
୭	ଯାହା ଶୁଣିଲେ ଅପ୍ରମାଦେ	ଭଗତ ହୋଏ କୃଷ୍ଣପାଦେ	॥ ୧୮
	ଯେ ଭକ୍ତ ଶୋକମୋହ ଦୂର	ଭୟ ହିଁ ବିନାଶ କରଇ	॥ ୧୯
୮	କରି ସଂହିତା ଭାଗବତ	ଶୋଧିଣ ସତ୍ୟବତୀସୁତ	॥ ୨୦
	ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗରେ ନିରତ	ଅଟେ ଯେ ଶୁକନାମେ ସୁତ	॥ ୨୧
	ତାହାଙ୍କୁ ହୋଇ ତୋଷମନ	କରାଇଲେ ତା' ଅଧ୍ୟୟନ	॥ ୨୨

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୯	ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗରେ ନିରତ	ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ବ୍ୟାସସୁତ	॥ ୨୩
	ଯାହାର ସକଳ କଥାରେ	ଅପେକ୍ଷା ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ	॥ ୨୪
	ଆତ୍ମାରେ ବିହାର ତାଙ୍କର	ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ସେ ବର	॥ ୨୫
	ଆତ୍ମାରେ ବିହାର ତାଙ୍କର	ଅଟେ ଏ ସଂହିତା ବିସ୍ତାର	॥ ୨୬
	କେଉଁଣ ହେତୁକୁ ଉଦ୍ଦେଶି	ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଏହା ଋଷି	॥ ୨୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୦	* ଯେ ଆତ୍ମାରାମ ମୁନିଜନେ	ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ବାହାର ସେମାନେ	॥ ୨୮
	ତଥାପି ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ନିତ୍ୟ	କରନ୍ତି ନିଷ୍କାମ ଭଗତ	॥ ୨୯
	ଯେ ହରି ଜଗତ ଈଶ୍ୱର	ଏମନ୍ତ ଗୁଣ ଅଛି ତାର	॥ ୩୦
୧୧	ହରିଗୁଣରେ ବଶ ଚିତ୍ତ	ହୋଇଣ ବେଦବ୍ୟାସସୁତ	॥ ୩୧
	ପଢ଼ିଲେ ଏ ମହା ଆଖ୍ୟାନ	ପ୍ରିୟ ତାଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁଜନ	॥ ୩୨
୧୨	ଯେ ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜଋଷି	ତା' ଜନ୍ମ କର୍ମ ମୁକ୍ତି ମିଶି	॥ ୩୩
	ପାଣ୍ଡୁସୁତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ	କହିବା ଶୁଣ ଦେଇ ମନ	॥ ୩୪
	କୃଷ୍ଣର କଥାମାନ ଯହିଁ	ପଦେ ପଦେକେ ଉଦେ ହୋଇ	॥ ୩୫

---

* ଯଦା ତେ ମୋହକଲିଲଂ ବୁଦ୍ଧିର୍ବ୍ୟତିତରିଷ୍ୟତି ।
ତଦାଗନ୍ତାସି ନିର୍ବେଦଂ ଶ୍ରୋତବ୍ୟସ୍ୟ ଶ୍ରୁତସ୍ୟ ଚ ।   (ଗୀତା)

୧—ମତ୍ତ ।

୧୩ କୁରୁ ସଞ୍ଜୟ[1] ମାନଙ୍କର । ଯେବେ ହୋଇଲା ଯୁଦ୍ଧ ଘୋର ॥ ୩୬

ସେ ଯୁଦ୍ଧେ ଯେତେ ବୀର ଥିଲେ । ସେ ବୀରଗତିକି[2] ଲଭିଲେ ॥ ୩୭

ବୃକୋଦରର କରଚ୍ୟୁତ । ଗଦାରେ ଲଭି ଅଭିଘାତ ॥ ୩୮

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ସୁତ ତହିଁ । ପଡ଼ନ୍ତେ ଜାନୁଭଗ୍ନ ହୋଇ ॥ ୩୯

୧୪ କଲେ ମୁଁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର । ସନ୍ତୋଷ ହୋଇବ ସ୍ୱାମୀର ॥ ୪୦

ଏମନ୍ତ ବିଚାରି ମନରେ । ଦ୍ରୋଣକୁମର କୋପଭରେ ॥ ୪୧

ଶୋଇ ଯେ ଥିଲେ ଶଯ୍ୟାପରେ । ପାଞ୍ଚାଳସୁତାର କୁମରେ ॥ ୪୨

ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ ସେ ସ୍ଥାନ । କାଟିଲା ତାଙ୍କ ଶିରମାନ ॥ ୪୩

ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ ସେ ତାହାର । ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି ସାଧୁ ନର ॥ ୪୪

୧୫ ଶୁଣି ନିଧନ ଶିଶୁଙ୍କର । ଦ୍ରୌପଦୀ ତାପ କଲା ଘୋର ॥ ୪୫

ବିକଳେ କରଇ ରୋଦନ । ଲୋତକେ ପୂରିତ ନୟନ ॥ ୪୬

ଶାନ୍ତ କରାନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି । ଅର୍ଜୁନ ବୋଇଲେ ଏ ବାଣୀ ॥ ୪୭

୧୬ ତୋହର ଶୋକ ଅଶ୍ରୁମାନ । ତେବେ ମୁଁ କରିବି ମାର୍ଜନ ॥ ୪୮

ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମାରିଛି ଯେ ତୋର । * ସେହି ଅଧମ ବିପ୍ରଶିର ॥ ୪୯

ଗାଣ୍ଡୀବଧନୁଚ୍ୟୁତ ବାଣେ । କାଟି ଆଣିବି ଯେବେ ରଣେ ॥ ୫୦

ଯେବଣ ଶିରକୁ ଆସନ । କରିଣ କରିବୁ ତୁ ସ୍ନାନ ॥ ୫୧

ସମରେ ହୋଇଲେ ନିଧନ । ଯେଣୁ ତୋହର ସୁତମାନ ॥ ୫୨

୧୭ ମିତ୍ର ସାରଥି ହରି ଯାର । ପ୍ରିୟାକୁ ସେ ପାଣ୍ଡୁକୁମର ॥ ୫୩

ମନୋଜ୍ଞ ବଚନ ବାକ୍ୟରେ । ସାନ୍ତ୍ୱନା କରି ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୪

ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁ ଧରି ହାତେ । ବସିଣ କପିଧ୍ୱଜ ରଥେ ॥ ୫୫

ଦେହରେ କବଚ ପୂରାଇ । ଧାଇଁଲା ଗୁରୁପୁତ୍ର ଯହିଁ ॥ ୫୬

୧୮ ଦୂରୁହୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦ୍ରୋଣସୁତ । ଦେଖିଣ ଉଦବେଗଚିତ୍ତ ॥ ୫୭

ବେଗେଣ ପଳାଇଲା ରଥେ । ପ୍ରାଣକୁ ରଖିବା ନିମିତ୍ତେ ॥ ୫୮

୧—ସୃଞ୍ଜୟ=ସୃଞ୍ଜୟବଂଶଜ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସେନାପତି ଥିଲେ ।

୨—ବୀରଗତି=ସ୍ୱର୍ଗ ।

* ଅଗ୍ନିଦୋ ଗରଦଶ୍ଚୈବ ଶସ୍ତ୍ରପାଣିର୍ଧନାପହଃ ।
କ୍ଷେତ୍ରଦାରହରଶ୍ଚୈବ ଷଡ଼େତେ ଆତତାୟିନଃ ॥

(ମ ଭାଃ)

	ପଳାଇବାକୁ ଗମ୍ୟ ଯେତେ	। ଭୂମିରେ ପଳାଇଲା ସେତେ	॥ ୫୯
	* ରୁଦ୍ରସକାଶୁଁ କରି ଭ୍ରାନ୍ତି	। ଯେସନେ ଗଲା ପ୍ରଜାପତି	॥ ୬୦
୧୯	ପଳାନ୍ତେ ଆପଣା ଶରଣ	। ତେବେ ସେ ନ ଦେଖିଲା ପୁଣ	॥ ୬୧
	ଫୁଟିଲେ ରଥ ଅଶ୍ୱମାନ	। ଏମନ୍ତେ ସେ ଦ୍ୱିଜନନ୍ଦନ	॥ ୬୨
	ରକ୍ଷାନିମିତ୍ତେ ଆପଣାର	। ମଣିଲା ବ୍ରହ୍ମଶିର ଶର	॥ ୬୩
୨୦	ଏଥି ଉତ୍ତାରେ ଆଚମନ	। କରିଣ କଲା ପୁଣ ଧ୍ୟାନ	॥ ୬୪
	ସନ୍ଧାନ କଲା ସେ ଅସ୍ତ୍ରକୁ	। ନ ଜାଣିଲେ ହେଁ ସଂହାରକୁ	॥ ୬୫
	ପ୍ରାଣର ବାଧ ଉପସ୍ଥେତେ	। କଲା ଏ କର୍ମ ଭୟଚିତ୍ତେ	॥ ୬୬
୨୧	ତହୁଁରୁ ତେଜ ଜାତ ହେଲା	। ସେ ସର୍ବ ଦିଗରେ ପୂରିଲା	॥ ୬୭
	ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜକୁ ଅନାଇଁ	। ପ୍ରାଣସଂଶୟ ମନେ ଧ୍ୟାୟି	॥ ୬୮
	ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ	। କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଅର୍ଜୁନ	॥ ୬୯

ଶ୍ରୀଅର୍ଜୁନ ଉବାଚ

୨୨	ହେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ମହାବାହୁ	। ଅଭୟ ଭକତଙ୍କୁ ଦେଉ	॥ ୭୦
	ଯେ ବା ସଂସାର ସକାଶରେ	। ଦଗ୍ଧ ହେଉଥାନ୍ତି ନରେ	॥ ୭୧
	ସେ ଲୋକମାନଙ୍କ ସଂସାର	। ବିନାଶକର୍ତ୍ତା ତୁ ଈଶ୍ୱର	॥ ୭୨
୨୩	ତୁ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର	। ସାକ୍ଷାତ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର	॥ ୭୩
	ଜ୍ଞାନଶକତିରେ ତୁ ଦେବ	। ମାୟାକୁ କରି ପରାଭବ	॥ ୭୪
	କୈବଲ୍ୟରୂପ ଆତ୍ମା ଯେହୁ	। ତୁ ଅବସ୍ଥିତ ଅଛୁ ତହିଁ	॥ ୭୫

---

* "ରୁଦ୍ରଭୟାତ୍ ଯଥା କଃ" ପାଠ ଅନୁସାରେ ଅନୁବାଦ ହୋଇଅଛି । "ରୁଦ୍ରଭୟାତ୍ ଯଥାର୍କଃ" ପାଠ ହେଲେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାମନପୁରାଣର କଥା ସୂଚିତ ହୁଏ—"ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାଲୀ ନାମରେ ଏକ ରାକ୍ଷସ ରୁଦ୍ର ମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ଭକ୍ତ ଥିଲା । ରୁଦ୍ର ତାକୁ ଗୋଟିଏ ସୁନାର ବିମାନ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସେହି ବିମାନଦୀପ୍ତିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଭ୍ରମଣ କରି ରାତିକୁ ବିଲୋପ କଲା । ଏହାପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ତେଜ ଦ୍ୱାରା ସେହି ବିମାନକୁ ଦ୍ରବୀଭୂତ କରି ଭୂତଳରେ ନିଃକ୍ଷେପ କଲେ । ଏହା ଶୁଣି ରୁଦ୍ର କୁପିତ ହୁଅନ୍ତେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ଭୟରେ ପଳାଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ ରୁଦ୍ରଙ୍କ କ୍ରୂର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ହୋଇ ବାରାଣସୀ ନଗରୀରେ ପତିତ ହେବାରୁ ସେ ଲୋଲାର୍କ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।"

(କଃ = ପ୍ରଜାପତି; ଅର୍କଃ = ସୂର୍ଯ୍ୟ)

ପ୍ରଜାପତି ମୃଗରୂପ ଧରି ମୈଥୁନ ପାଇଁ ନିଜ ସୁତାର ଅନୁଗମନ କରନ୍ତେ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଡରି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ।

୨୪ ମାୟାରେ ବିମୋହିତ ଚିତ୍ତ । ଯେ ଜୀବଲୋକ ଅବିରତ ॥ ୭୬
ସେବା କରଇ ତୋ' ପାଦରେ । ତୁ ପୁଣି ନିଜ ପ୍ରଭାବରେ ॥ ୭୭
ଧର୍ମାଦି ଫଳକୁ ବିଧାନ । କରୁ ତାହାକୁ ଭଗବାନ ॥ ୭୮
୨୫ ଏବେ ଏ ତୋର ଅବତାର । ହରିବା ଅର୍ଥେ ଭୂମିଭାର ॥ ୭୯
ଯେ ତୋତେ ଅନନ୍ୟ ଭାବରେ । ଶରଣ ପଶନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୮୦
ତାହାଙ୍କ ଅନୁଧ୍ୟାନ ପାଇଁ । ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛୁ ଗୋସାଇଁ ॥ ୮୧
୨୬ ହେ ଦେବଦେବ ଏ ଦହନ¹ । କିରୂପ କାହୁଁ ଆଗମନ ॥ ୮୨
ଏମନ୍ତ ନ ଜାଣଇଁ ମୁହିଁ । ସବୁ ଦିଗରେ ମୁଖ ଥାଇ ॥ ୮୩
କେବଳ ବ୍ୟାପିଣ ଆସୁଛି । ପରମ ଦାରୁଣ ହୋଇଛି ॥ ୮୪

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୭ ପ୍ରାଣେର ବାଧ ଉପସ୍ଥିତ । ହୁଅନ୍ତେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ସୁତ ॥ ୮୫
ପ୍ରୟୋଗ କଲା ବ୍ରହ୍ମଶର । ଏ ପୁଣି ନ ଜାଣେ ସଂହାର ॥ ୮୬
୨୮ ଏହାକୁ ସଂହାର ଯେ କରେ । ଅସ୍ତ୍ର ତ ନାହିଁ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୮୭
ପ୍ରୟୋଗ କର ବ୍ରହ୍ମଶର । ଉନ୍ନଦ୍ଧ² ଅସ୍ତ୍ର ତେଜହର ॥ ୮୮
ଯେଣୁ ତୁ ଜାଣୁ ଅସ୍ତ୍ରଗତି । କ୍ଷମେ ସେ ସିନା ହୋଏ ଶାନ୍ତ ॥ ୮୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୯ ଶୁଣିଣ ଗୋବିନ୍ଦବଚନ । ରିପୁନାଶନ ଫାଲଗୁନ ॥ ୯୦
ଜଳେ ଆଚମନ କରିଣ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥ ୯୧
ବ୍ରହ୍ମଶରକୁ ବ୍ରହ୍ମଶର । ସନ୍ଧାନ କଲା ମହାବୀର ॥ ୯୨
୩୦ ବେନି ଶରଙ୍କ ତେଜ ଯହିଁ । ଶରରେ ସଂବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ॥ ୯୩
ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ ଆକାଶକୁ । ଆବୋରି ଏକ ଆରେକକୁ ॥ ୯୪
ମିଳିଣ ବଢ଼ିଲେ ସେ ପୁଣି । ପ୍ରଳୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ନି ଜାଣି ॥ ୯୫
୩୧ ସେ ଦ୍ରୋଣସୁତ ଅର୍ଜୁନର । ଅସ୍ତ୍ରର ତେଜ ବଳିଆର ॥ ୯୬
ଦହନ କରେ ତ୍ରିଭୁବନ । ଦେଖି ଏମନ୍ତ ସର୍ବଜନ ॥ ୯୭
ତେଣେ ସନ୍ତାପିତ ହୋଇଲେ । ପ୍ରଳୟ ଅନଳ ମଣିଲେ ॥ ୯୮
୩୨ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ମଣି । ଲୋକେ ମରିବେ ଏହା ଜାଣି ॥ ୯୯

୧—ଦହନ = ତେଜ   ୨—ଉନ୍ନଦ୍ଧ = ଉତ୍କଟ ।

ସମ୍ମତ କଲେ ଭଗବାନ । ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୦୦
ସେ ବେନି ଅସ୍ତ୍ର ସଂହରିଲେ । ଜଗତ ସଂକଟୁ ରଖିଲେ ॥ ୧୦୧
୩୩ ତହୁଁ ଉତ୍ତରୁ ବେଗେ ଯାଇଁ । କ୍ରୋଧେ ଅରୁଣନେତ୍ର ହୋଇ ॥ ୧୦୨
ଦାରୁଣ ସେ ଦ୍ରୋଣନନ୍ଦନ । ତାହାକୁ ବାନ୍ଧିଲେ ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୦୩
ପଶୁକୁ କୁଶଦଉଡ଼ିରେ । ଯାଜ୍ଞିକ ବାନ୍ଧେ ଯେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୦୪
୩୪ ରିପୁକୁ ଧରିଣ ବଳରେ । ବନ୍ଧନ କରିଣ ରଜ୍ଜୁରେ ॥ ୧୦୫
ରାଜସ୍ଥାନକୁ ଅରଜୁନ । ନେବାକୁ ବରୃରନ୍ତେ ମନ ॥ ୧୦୬
କୋପରେ ତାଙ୍କୁ ଏ ବଚନ । କହିଲେ କମଳଲୋଚନ ॥ ୧୦୭
୩୫ ହେ ପାର୍ଥ ନ ରଖ ଏହାକୁ । ମାର ଏ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ॥ ୧୦୮
ନିରପରାଧେ ଯେଉଁ ବାଳେ । ଶୋଇଣ ଥିଲେ ରାତ୍ରିକାଳେ ॥ ୧୦୯
ତାହାଙ୍କୁ ଏ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ବିନାଶ କଲା ଅକାରଣ ॥ ୧୧୦
୩୬ ମଦିରା ଆନନ୍ଦରେ ଯେ ମତ୍ତ । ଯେ ନୋହେ ସାବଧାନଚିତ୍ତ ॥ ୧୧୧
ବାତ ଆନନ୍ଦରେ ଯେ ବାତୁଳ । ଯେ ଶୋଇଥାଇ, ଯେତୁ ବାଳ ॥ ୧୧୨
ଯେ ସ୍ତ୍ରିରି, ଯେ ଉଦ୍ୟମହୀନ । ଶରଣ ପଶଇ ଯେ ଜନ ॥ ୧୧୩
ଯାହାର ରଥ ଭାଜିଥାଇ । ଯେବଣ ଲୋକ ଭୟ ପାଇ ॥ ୧୧୪
ଏମନ୍ତ ରିପୁକୁ ସଂହାର । ନକରେ ଧର୍ମଜ୍ଞ ଯେ ନର ॥ ୧୧୫
୩୭ * ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଖଳ ଜନ । ପରକୁ କରିଣ ନିଧନ ॥ ୧୧୬
ଆପଣା ପ୍ରାଣକୁ ପୋଷଇ । ସେ ଯେବେ ମରେ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ॥ ୧୧୭
ସେ ଦଣ୍ଡ ପୁ ରୁଷାର୍ଥ ତାର । ଦଣ୍ଡ ନ ଲଭେ ଯେବେ ନର ॥ ୧୧୮
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହିଁ ନ କରଇ । ସେ ଦୋଷୁଁ ନରକକୁ ଯାଇ ॥ ୧୧୯
୩୮ ମୋର ଶୁଣନ୍ତେ ଦ୍ରୌପଦୀକି । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛୁ ତୁ ଠିକି ॥ ୧୨୦
ବୋଇଲୁ ହେ ମାନିନି ! ତୋର । ପୁତ୍ରକୁ ଯେ କଲା ସଂହାର ॥ ୧୨୧
ତାହାର ଶିର ଯୁଦ୍ଧେ ହାଣି । ତୋର ଅଗ୍ରତେ ଦେବି ଆଣି ॥ ୧୨୨
୩୯ ସେ ହେତୁ ଏହାକୁ ତୁ ମାର । ଏ ପାପୀ ଆତତାୟୀ ଚୋର ॥ ୧୨୩
ପୁତ୍ରକୁ କଲା ଯେଣୁ ହତ । କୁଳଦୂଷଣ ଏ ବଦତ ॥ ୧୨୪
ଯେ ଅଟେ ପ୍ରଭୁ ଆପଣାର । ବିପ୍ରିୟ କଥା କଲା ତାର ॥ ୧୨୫

---

* ରାଜଭିର୍ଧୃତଦଣ୍ଡାସ୍ତୁ କୃତପାପାସ୍ତ ମାନବାଃ ।
ବଧୂତକଲୁଷା ଯାନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗଂ ସୁକୃତିନୋ ଯଥା । (ସ୍ମୃତିଃ)

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୦ ଧର୍ମପରୀକ୍ଷା ନମିତ୍ତରେ । କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୨୬
ଗୁରୁର ସୁତକୁ ଅର୍ଜୁନ । ନ କଲ ମାରିବାକୁ ମନ ॥ ୧୨୭
ଯଦ୍ୟପି ମାରନ୍ତି ସେ ସୁତ । ଏ ପୁଣି ଏଡ଼ିକ ମହତ ॥ ୧୨୮
୪୧ ପ୍ରିୟ ସାରଥି କୃଷ୍ଣ ଯାର । ମିଳ ସେ ଆପଣା ଶ୍ରୀବର ॥ ୧୨୯
ମଲା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମନେ ଭାଳି । ଶୋଚନା କରନ୍ତେ ପାଞ୍ଚାଳୀ ॥ ୧୩୦
ତାହାଙ୍କୁ କଲା ନିବେଦନ । ସେ ଦ୍ରୋଣସୁତକୁ ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୩୧
୪୨ ପଶୁର ପ୍ରାୟେ ବାନ୍ଧି କରି । ସେ ରୂପେ ଆଣିଛନ୍ତି ଧରି ॥ ୧୩୨
ଚନ୍ତ୍ର ନିନ୍ଦିତ କର୍ମମାନ । ତଳକୁ କରିଛନ୍ତି ବଦନ ॥ ୧୩୩
କରିଛି ଅଛି ଅପକାର । ଏ ରୂପେ ସେ ଗୁରୁକୁମର ॥ ୧୩୪
ଦେଖି ଦ୍ରୌପଦୀ ଦୟାବନ୍ତ । ପ୍ରଣାମ କଲେ ବେଗ ହୋଇ ॥ ୧୩୫
ଯେଣୁ କରି ସେ ଦ୍ରୌପଦୀର । ସ୍ୱଭାବ ଅଟଇ ସୁନ୍ଦର ॥ ୧୩୬
୪୩ ତାହାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଆଣିଛନ୍ତି । ସେ କଥା ନ ସହି ସେ ସତୀ ॥ ୧୩୭
ଏମନ୍ତ ବୋଇଲା ସରାଗେ । ଏହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ବେଗେ ॥ ୧୩୮
ଯେ ଅଟେ ସହଜେ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସେ ଅଭିଶପ୍ତେ ଗୁରୁ ପୁଣ ॥ ୧୩୯
୪୪ ଗୁପତ ମନ୍ତ୍ରରେ ସଯତ । ପ୍ରୟୋଗ ସଂହାର ସହିତ ॥ ୧୪୦
ଏମନ୍ତ ଧନୁର୍ବେଦ ସାର । ଯେ ଅସ୍ତ୍ରସମୂହ ଆବର ॥ ୧୪୧
ଏମାନ ଯାହା ଅନୁଗ୍ରହେ । ଶିକ୍ଷା କରିଲ ନିଃସନ୍ଦେହେ ॥ ୧୪୨
୪୫ ସେ ଭଗବାନ ଦ୍ରୋଣ ଏହି । ପୁତ୍ରରୂପରେ ଛନ୍ତି ରହି ॥ ୧୪୩
❋ ତାହାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଦେହରୂପୀ । ଜୀଇ ଅଛନ୍ତି ପତ୍ନୀ କୃପୀ ॥ ୧୪୪
ବୀରପୁତ୍ରକୁ କଲେ ଜାତ । ନ ମଲେ ଭର୍ତ୍ତାର ସହିତ ॥ ୧୪୫
୪୬ ଆହେ ଧର୍ମଜ୍ଞ ମହାବାହୁ । ସେ ଦେଖ ଗୁରୁକୁଳ ଯେହୁ ॥ ୧୪୬
ସେ କଷ୍ଟ ନ ପାଉ ତୁମ୍ଭରେ । ଯେ ପୂଜ୍ୟ ବନ୍ଦ୍ୟ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୧୪୭
୪୭ ଏହାଙ୍କ ମାତା ପତିବ୍ରତା । ନ କାନ୍ଦୁ ଗଉତମସୁତା ॥ ୧୪୮
ପୁତ୍ରବିନାଶେ ଯେସନ୍ତେ ମୁହିଁ । କାନ୍ଦଇ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ହୋଇ ॥ ୧୪୯
୪୮ ଯେଉଁ କ୍ଷତ୍ରିୟେ ଅଜ୍ଞପଣେ । କୋପ କରନ୍ତି ବିପ୍ରଗଣେ ॥ ୧୫୦

❋ "ଅର୍ଦ୍ଧୋ ବା ଏଷ ଆତ୍ମନୋ ଯତ୍ ପତ୍ନୀ"
"ଜାୟାପତ୍ୟ ଅଗ୍ନିମାଦଧୀୟାତାମ୍" ଇତ୍ୟାଦିଶ୍ରୁତିଃ ।

ସେ ବିପ୍ରଗଣେ ଶୋକଭରେ । ପରିଜନଙ୍କ ସହିତରେ ॥ ୧୫୧
ସେ ରାଜାଙ୍କର ଯେତେ କୁଳ । ଦହନ କରନ୍ତୁ ସକଳ ॥ ୧୫୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୯ ସେ ଧର୍ମନ୍ୟାଯ୍ୟକୃପାଯୁତଃ । ଅବ୍ୟାଜ ସମାନ ମହତ ॥ ୧୫୩
ଏମନ୍ତ ଦ୍ରୌପଦୀର ବାଣୀ । ହରଷ ରାଜା ବିପ୍ରେ ! ଶୁଣି ॥ ୧୫୪
୫୦ ଶୁଣି ନକୁଳ ସହଦେବ । ସାତ୍ୟକି ଅର୍ଜୁନ ମାଧବ ॥ ୧୫୫
ଆବର ନରନାରୀ ଯେତେ । ହରଷ ଲଭିଲେ ସେ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୫୬
୫୧ ଭୀମ ବୋଇଲେ କ୍ରୋଧେ ବାଣୀ । ଯେ ସ୍ୱାମୀହିତକୁ ନ ଜାଣି ॥ ୧୫୭
ନ ମଣି ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟକୁ । ମାରିଲା ଶୋଇଲା ଶିଶୁଙ୍କୁ ॥ ୧୫୮
ତାହାକୁ ବଧ କରିବାର । ନୁହଇ ଅନ୍ୟାୟ ବେଭାର ॥ ୧୫୯
୫୨ ଭୀମର ଦ୍ରୌପଦୀର ବାଣୀ । ଏ ରୂପେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ଶୁଣି ॥ ୧୬୦
ଅର୍ଜୁନ-ମୁଖକୁ ଚାହିଁଣ । ବୋଇଲେ ହସିଲା ହୋଇଣ ॥ ୧୬୧

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୫୩ ଯେହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାତ୍ର ହୋଇ । ବଧକୁ ଯୋଗ୍ୟ ସେ ନୁହଇ ॥ ୧୬୨
* ଯେ ଆତତାୟୀ ଅଟେ ଜନ । ବଧକୁ ଅଟେ ସେ ଭାଜନ ॥ ୧୬୩
ଏ ବେନି କହିଅଛି ମୁହିଁ । ପାଳନା କର ଏହା ତୁହି ॥ ୧୬୪
୫୪ ପ୍ରିୟାକୁ କରନ୍ତେ ସାନ୍ତ୍ୱନ । କଲୁ ଯା' ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଚନ ॥ ୧୬୫
ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାକୁ ସତ୍ୟ କର । ଭୀମର ପ୍ରିୟକୁ ଆଚର ॥ ୧୬୬
ଦ୍ରୌପଦୀପ୍ରୀତି, ମୋର ସୁଖ । ଏ ବେନି କଥା ଭଲେ ରଖ ॥ ୧୬୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୫୫ ଅର୍ଜୁନ ହରିହୃଦ ଜାଣି । ବିପ୍ରମସ୍ତକଜାତ ମଣି ॥ ୧୬୮
ହରିଲା କେଶ ସହିତରେ । ଖଡ଼ଗ ଘେନି ନିଜ କରେ ॥ ୧୬୯
୫୬ ବାଳକହତ୍ୟାରେ ତାହାର । ମଳିନ ଦିଶିଲା ଶରୀର ॥ ୧୭୦
ତେଜରେ ମଣିରେ ସେ ହୀନ । ଫେଡ଼ିଣ ତାହାର ବନ୍ଧନ ॥ ୧୭୧
ଶିବିର ସ୍ଥାନୁଁ ଆନଠାକୁ । ବାହାର କରି ଦେଲେ ତାକୁ ॥ ୧୭୨

---

* ଆତତାୟିନମାୟାନ୍ତମପି ବେଦାନ୍ତପାରଗମ୍ ।
ଜିଘାଂସନ୍ତଂ ଜିଘାଂସୀୟାନ୍ନ ତେନ ବ୍ରହ୍ମହା ଭବେତ୍ ॥

୫୭	ଯାହାର କାଟି କେଶମାନ	। ଘେନ ସକଳ ତାର ଧନ	॥ ୧୭୩
	ରାଜ୍ୟଂ ବାହାର କରି ଦେଇ	। ବ୍ରାହ୍ମଣବଧ ଏ ଅଟଇ	॥ ୧୭୪
	କେବେହେଁ ଦେହଘାତ ହୋଇ	। ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରେ ବଧ ନାହିଁ	॥ ୧୭୫
୫୮	ପାଣ୍ଡବେ ଦ୍ରୌପଦୀ ସହିତେ	। ପୁତ୍ରଶୋକରେ ଦୁଃଖଚିତ୍ତେ	॥ ୧୭୬
	ଯେ କୃତ୍ୟ ମଲା ଲୋକଙ୍କର	। କଲେ ଦାହାଦି ତାହାଙ୍କର	॥ ୧୭୭
	ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ	। ଦେଶଭାଷାରେ ଭଣି ଗୀତ	॥ ୧୭୮
	ହରଷ ଜଗବନ୍ଧୁ ମନ	। ସୁଜନେ ହୁଅ ସାବଧାନ	॥ ୧୭୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧେ ପାଞ୍ଚାଳୀକୁମାରନିଧନଂ
ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟମେ କୁପିତଦ୍ରୌଣେରସ୍ତ୍ରାଦ୍ରକ୍ଷା ପରୀକ୍ଷିତଃ ।
କୃଷ୍ଣେନ ତତ୍ସ୍ତୁତଃ କୁନ୍ତ୍ୟା ରାଜ୍ଞଃ ଶୋକଶ୍ଚ କୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧	ଯେ ମରିଛନ୍ତି ନିଜ ଲୋକ	। ସେମାନେ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ଉଦକ	॥ ୧
	ତାହାଙ୍କୁ ଜଳ ଦେବା ପାଇଁ	। କୃଷ୍ଣସଙ୍ଗତେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ	॥ ୨
	ସ୍ତିରୀଙ୍କି କରିଣ ଆଗରେ	। ଗଙ୍ଗାକୁ ଗଲେ ତଦନ୍ତରେ	॥ ୩
୨	ସମସ୍ତେ ଉଦକ ଦେଇଣ	। ବହୁତ ବିଳାପ କରିଣ	॥ ୪
	ହରିଚରଣକମଳର	। ରଜେ ପବିତ୍ର ଜଳ ଯାର	॥ ୫
	ସେ ନଦୀଜଳରେ ସେ ପୁଣ	। ସ୍ନାନକୁ କଲେ ଆଚରଣ	॥ ୬
୩	ଅନୁଜମାନଙ୍କର ଭୁଲେ	। ସେଠାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଥିଲେ	॥ ୭
୪	ଗାନ୍ଧାରୀ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଦୁଇ	। ପୁତ୍ରଶୋକରେ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ	॥ ୮
	କୁନ୍ତୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ଦୁହେଁ ଥିଲେ	। ତାହାଙ୍କୁ ମୁନିଙ୍କର ଭୁଲେ	॥ ୯
	ସାନ୍ତ୍ୱନା କଲେ ଭଗବାନ	। ମଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁଜନ	॥ ୧୦

୧—ଦ୍ରୌଣିଦଣ୍ଡୋ

ଏ ଯେସନ ଶୋକରେ ସଂଯୁତ । ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ॥ ୧୧
କାଳର ଗତି ପ୍ରାଣୀଠାର । କେବେହେଁ ନୁହଇ ନିବାର ॥ ୧୨
ଦେଖାଇ କହିଣ ଏମାନ । ପ୍ରବୋଧ କଲେ ଭଗବାନ ॥ ୧୩
୫ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଯେତେ । ହରି ଯେ ଥିଲେ ତାହା ଧୂର୍ତ୍ତେ ॥ ୧୪
ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ନେଉଟାଇ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ତାହା ଦେଇ ॥ ୧୫
କେଶଗ୍ରହଣୁଁ ଦ୍ରୌପଦୀର । ଗଲା ଆୟୁଷ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୧୬
ସେ ଦୁଷ୍ଟ ନରପତିଗଣ । ଯୁଦ୍ଧେ ସଂହାର କରାଇଣ ॥ ୧୭
୬ ଉତ୍ତମ ବିଧିରେ ତାହାଙ୍କୁ । କରାଇ ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧକୁ ॥ ୧୮
ଇନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ ଯଶ ତାର । ସକଳ ଦିଗରେ ବିସ୍ତାର ॥ ୧୯
କଲେକ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ । ଯେ ଯଶ ଅଟଇ ପାବନ ॥ ୨୦
୭ ଗମନ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲିଣ । ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପଚାରିଣ ॥ ୨୧
୮ ସାତ୍ୟକି ଉଦ୍ଧବ ଯେ ବେନି । ତାହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗତରେ ଘେନି ॥ ୨୨
ଯେ ବ୍ୟାସ ଆଦି ମୁନିଜନ । ତାଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ ଭଗବାନ ॥ ୨୩
ସେମାନେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରତିପୂଜା କଲେ ॥ ୨୪
ଦ୍ୱାରକାପୁରକୁ ଶ୍ରୀପତି । ଯିବା ନିମନ୍ତେ କଲେ ମତି ॥ ୨୫
ରଥରେ ଆରୋହଣ କଲେ । ଦୂରୁଁ ଉତ୍ତରାକୁ ଦେଖିଲେ ॥ ୨୬
ଭୟରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ । ଆଗକୁ ଆସୁଅଛି ଧାଇଁ ॥ ୨୭

ଶ୍ରୀଉତ୍ତରା ଉବାଚ

୯ ହେ ମହାଯୋଗି ! ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର । ହେ ଦେବଦେବ ! ରକ୍ଷା କର ॥ ୨୮
ତୋ ତହୁଁ ନ ଦେଖୁଛି ଆନ । ଯେ ନୋହିଥିବ ଭୟହୀନ ॥ ୨୯
ଯେବଣ ମନୁଷ୍ୟ-ଲୋକରେ । ମୃତ୍ୟୁ ସଂଭବେ ପରସ୍ପରେ ॥ ୩୦
୧୦ ତପତ ଲୋହମୟ ହୋଇ । ଶଲ୍ୟ ଯହିଁରେ ଅଛି ରହି ॥ ୩୧
ହେ ନାଥ ! ଅଭିମୁଖେ ମୋର । ଧାଇଁଣ ଆସୁଛି ସେ ଶର ॥ ୩୨
ସେ ମୋତେ କରିବ ଦହନ । ତହିଁକି ନାହିଁ ମୋ ବିମନ ॥ ୩୩
ଯେବଣ ଗର୍ଭ ମୋର ସ୍ଥିତ । ତାହାକୁ ନକରୁ ନିପାତ ॥ ୩୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୧ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ । ଶୁଣି ସେ ଉତ୍ତରାବଚନ ॥ ୩୫
ପାଣ୍ଡବହୀନ ଏ ଜଗତ । କରିବା ପାଇଁ ଦ୍ରୋଣସୁତ ॥ ୩୬

ପ୍ରୟୋଗ କଲା ବ୍ରହ୍ମଶର । ଏମନ୍ତ ମଣିଲେ ମନର ॥ ୩୭
୧୨ ହେ ଭୃଗୁବର ! ସେହିକ୍ଷଣେ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ॥ ୩୮
ଆପଣା ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ପଞ୍ଚ ସାୟକେ ଛନ୍ତ ଧାଇଁ ॥ ୩୯
ସେ ଘୋର ବାଣକୁ ଦେଖିଣ । ଧଇଲେ ଅସ୍ତ୍ରମାନ ପୁଣ ॥ ୪୦
୧୩ କୃଷ୍ଣର ବିନୁ ଆନଠାର । ମନ ନ ଥାଇ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୪୧
ସେ ନିଜ ଜନଙ୍କ ବିପତ୍ତି । ଦେଖିଣ ପ୍ରଭୁ ରମାପତି ॥ ୪୨
ଯେ ନିଜ ଅସ୍ତ୍ର ସୁଦର୍ଶନ । ତେଣେ ରଖିଲେ ଭଗବାନ ॥ ୪୩
୧୪ ଯେ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପୀ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥ ୪୪
ସେ ପ୍ରଭୁ ଆପଣା ମାୟାରେ । କୁରୁଙ୍କ ସନ୍ତାନ ହେତୁରେ ॥ ୪୫
ଗର୍ଭକୁ ବିରାଟସୁତାର । ଆବୃତ କଲେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୪୬
୧୫ ଯେ ଅସ୍ତ୍ର ନାମ ବ୍ରହ୍ମଶର । ଯାହାକୁ ନାହିଁ ପ୍ରତିକାର ॥ ୪୭
ଯଦ୍ୟପି ଅମୋଘ ଅଟଇ । ହେ ଭୃଗୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ତଥାପି ହିଁ ॥ ୪୮
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜକୁ ପାଇଣ । ଶାନ୍ତ ହୋଇଲା ତତକ୍ଷଣ ॥ ୪୯
୧୬ ଏ ବ୍ରହ୍ମ ଅସ୍ତ୍ର ନିବାରଣ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କରି ତୁ ନ ମଣ ॥ ୫୦
ଏ ବିଶ୍ୱ ଯେ ନିଜ ମାୟାରେ । ସର୍ଜଇ ପାଳଇ ସଂହାରେ ॥ ୫୧
୧୭ ସେ ବ୍ରହ୍ମଶରରୁ ମୁକତ । ହେଲେ ଯେ ନିଜ ପଞ୍ଚସୁତ ॥ ୫୨
କୃଷ୍ଣାସହିତେ ତାଙ୍କୁ ଘେନି । ସଙ୍ଗତେ ପାଣ୍ଡବଜନନୀ ॥ ୫୩
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରୟାଣକାଳରେ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୪

ଶ୍ରୀକୁନ୍ତୀ ଉବାଚ

୧୮ ହେ ନାଥ ! ତୋତେ ନମସ୍କାର । ତୁ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ॥ ୫୫
୧୯ ତୁ ଅଟୁ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର । ଏଣୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଅଗୋଚର ॥ ୫୬
ତୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ବାହ୍ୟରେ ଅଟୁ ଅବସ୍ଥିତ ॥ ୫୭
ହେ ଅଧୋକ୍ଷଜ ! ତୋତେ ଏକା । ଆଚ୍ଛାଦେ ମାୟାଜବନିକା- ॥ ୫୮
ଅପରୋକ୍ଷେ ନ୍ୟ ଅଟୁ ତୁହି । ମୁଁ ଅଜ୍ଞ ଜାଣିମଇଁ କାହିଁ ॥ ୫୯
ମୂଢ଼ ଅଟଇ ଯେଉଁ ନର । ସେ ତୋତେ ନକରେ ଗୋଚର॥ ୬୦
ନଟ ଯେସନେ ନାଟ୍ୟବେଶେ । ନାନା ସ୍ୱରୂପକୁ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୬୧
ତା ମୂଳ ସ୍ୱରୂପକୁ ଆନ । ଜାଣି ନ ପାରଇ ଯେସନ ॥ ୬୨
୨୦ ପରମହଂସ ଯେଷା ଯେନ । ନିର୍ମଳ ଚେତା ଯେଉଁ ମୁନି ॥ ୬୩

ତାହାଙ୍କ ଭଗତିବିଧାନ । ଅର୍ଥେ ହୋଇଛ ତୁମ୍ଭେ ଜନ୍ମ ॥ ୬୪

ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରି ଘ ହୋଇ । କେମନ୍ତେ ଜାଣିମୁଁ ଗୋସାଇଁ ॥ ୬୫

୨୧ ତୁ କୃଷ୍ଣ ବସୁଦେବସୁତ । ଦେବକୀଗର୍ଭରୁ ସଂଭୂତ ॥ ୬୬

୨୨ ତୁ ନନ୍ଦଗୋପର କୁମାର । ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୬୭

ନାଭିରେ ପଙ୍କଜ ତୋହର । ପଙ୍କଜମାଳା ତୋର ଉର ॥ ୬୮

ପଙ୍କଜ ପ୍ରାୟେକ ପ୍ରସନ୍ନ । ଅଟଇ ତୋହର ନୟନ ॥ ୬୯

ପଦ୍ମ ଅଙ୍କିତ ପାଦ ତୋର । ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୭୦

୨୩ ହେ ହୃଷୀକେଶ ! କଂସ ଖଳ । ବନ୍ଦୀଘରରେ ଚିରକାଳ ॥ ୭୧

ଦେବକୀଙ୍କ ଯେ ବନ୍ଦୀ କଲା । ଅନେକ ଶୋକ ସେ ପାଇଲା ॥ ୭୨

ତାଙ୍କୁ ସେ ବନ୍ଦୀରୁ ମୋଚନ । କରିଛ ପୂର୍ବରେ ଯେସନ ॥ ୭୩

ମୋତେହେଁ ସେହି ପରକାରେ । ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତରେ ॥ ୭୪

ବିପତ୍ତିଗଣୁଁ ପୁଣ ପୁଣ । ତୁ ନାଥ କଲୁ ଉଦ୍ଧାରଣ ॥ ୭୫

୨୪ ଭୀମର ବିଷଲଡ଼ୁଦାନୁଁ । ଜଉସଦନର ଦହନୁଁ ॥ ୭୬

ହିଡ଼ମ୍ବ ଆଦିଙ୍କ ଭେଟରୁ । ଦୁଷ୍ଟ ମାନଙ୍କର ସଭାରୁ ॥ ୭୭

ବନବାସରେ ଯେତେ କ୍ଲେଶ । ତହିଁ ହେ ଦେବ ହୃଷୀକେଶ ॥ ୭୮

ଯୁଦ୍ଧେ ଯୁଦ୍ଧେକେ ମହାଘୋର । ଯେ ଅସ୍ତ୍ର ମହାରଥୀଙ୍କର ॥ ୭୯

ତହିଁରୁ କରିଛ ରକ୍ଷଣ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏବେ ପୁଣ ॥ ୮୦

ବର୍ତ୍ତମାନହିଁ ଦ୍ରୋଣସୁତ । ଅସ୍ତ୍ରରୁ ରଖିଲ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୮୧

୨୫ ହେ[୧] ନାଥ ! ସେ ବିପତ୍ତିଗଣ । ଆମ୍ଭର ହେଉ ପୁଣ ପୁଣ ॥ ୮୨

ଯହିଁରେ ଦରଶନ ତୋର । ହୁଅଇ ଅନାୟାସେ ମୋର ॥ ୮୩

ଯେଉଁ ଦରଶନରୁ ଜନ । ନ କରେ ଭବ ଦରଶନ ॥ ୮୪

୨୬ ଉତ୍ତମ କୁଳେ ଜାତ ହୋଇ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକୁ ଲଭିଥାଇ ॥ ୮୫

ଶାସ୍ତ୍ର ହିଁ କରଇ ପଠନ । ସଂପତ୍ତି ଲଭିଥାଇ ଜନ ॥ ୮୬

ତେଣେ ସେ ଅତିଗର୍ବୀ ହୋଇ । ତୋତେ କୀର୍ତ୍ତନ ନ କରଇ ॥ ୮୭

ତୁ ଅକିଂଚନମାନଙ୍କର । ଗୋଚର ଅଟୁ ଦାମୋଦର ॥ ୮୮

୨୭ ଯେହୁ ଅଟନ୍ତି ଅକିଂଚନ । ସେ ଲୋକମାନେ ତୋର ଧନ ॥ ୮୯

ଯେହୁ ଧର୍ମାଦି ଗୁଣବୃତ୍ତି । ତୋ ଠାରୁ ଛନ୍ତି ସେ ନିବର୍ତ୍ତି ॥ ୯୦

---

୧ — ଜେ ।

ଆତ୍ମାରେ ଅଟେ ତୋ ବିହାର	ତୁ ଶାନ୍ତସ୍ୱରୂପୀ ଈଶ୍ୱର	॥ ୯୧
ତୁ ନାଥ କଇବଲ୍ୟପତି	ତୋତେ ମୁଁ କରୁଛି ପ୍ରଣତି	॥ ୯୨
୨୮ ମୁଁ ମଣେ କାଳରୂପୀ ତୁହି	ତୋହର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ	॥ ୯୩
ସମାନରୂପେ ସର୍ବଠାରେ	ତୁ ଚରୁ ତୋହର ହେତୁରେ	॥ ୯୪
ଏକ ଆରକେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	କଳହ ଉପୁଜଇ ଘୋର	॥ ୯୫
କରିବ ବୋଲି ବାଞ୍ଛୁ ଯାହି	ସେ କଥା ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି	॥ ୯୬
ତୁ ନରଲୋକର ସମାନ	ଚେଷ୍ଟା ବିସ୍ତାରୁ ଭଗବାନ	॥ ୯୭
ଯା' ଠାରେ ଶତ୍ରୁମିତ୍ର ହୋଇ	ଏ ବେନି ସମ୍ଭବଇ ନାହିଁ	॥ ୯୮
ଯେବଣ ଶତ୍ରୁମିତ୍ରଙ୍କର	ବିଷୟେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର	॥ ୯୯
ନିଗ୍ରହ ଅନୁଗ୍ରହ ହୋଇ	ବିଷମ ବୁଦ୍ଧି ଉପୁଜଇ	॥ ୧୦୦
୩୦ ତୁ ଆତ୍ମା ଅଟୁ ଜଗତର	ତୁ ଅଜ ଅକର୍ତ୍ତା ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୦୧
ବରାହ ଆଦି ସ୍ୱରୂପରେ	ତୋ ଜନ୍ମ ତିର୍ଯ୍ୟକ ଜନ୍ତୁରେ	॥ ୧୦୨
ରାମାଦି ରୂପେ ମନୁଷ୍ୟର	ଘରେ ତୋହର ଅବତାର	॥ ୧୦୩
ବାମନ ଆଦି ସ୍ୱରୂପରେ	ତୋ ଜନ୍ମ ଋଷିଙ୍କ ମନ୍ଦିରେ	॥ ୧୦୪
ଜଳଜନ୍ତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁହି	ଜନମୁଁ ମତ୍ସ୍ୟକୂର୍ମ ହୋଇ	॥ ୧୦୫
ଏ ତୋର ଜନ୍ମକର୍ମମାନ	ଅଟେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଡ଼ମ୍ବନ	॥ ୧୦୬
୩୧ ତୁ ଯେତେବେଳେ ଦଧିଭାଣ୍ଡ	ରୋଷରେ କଲୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ	॥ ୧୦୭
ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ତୋତେ ଗୋପୀ	ରଜ୍ଜୁ ଧରନ୍ତେ ହୋଇ କୋପୀ	॥ ୧୦୮
ଲୋତକେ ମିଶ୍ରିତ ଅଞ୍ଜନ	ସମ୍ଭ୍ରମେ ବ୍ୟାକୁଳ ଲୋଚନ	॥ ୧୦୯
ଯେଉଁ ମୁଖେ ଏ ଶୋଭା ପାଇ	ସେ ମୁଖ ଭୟରେ ଲୁଆଇଁ	॥ ୧୧୦
ଠିଆ ହୋଇଲୁ ଯେତେବେଳେ	ଯେ ଦଶା ତୋହର ସେ କାଳେ	॥ ୧୧୧
ସେ ଦଶା ଚିନ୍ତୋଇଲେ[1] ମନ	ମୋହଇ ମୋର ଭଗବାନ	॥ ୧୧୨
ଭୟହିଁ ଯାକୁ ଭୟକରେ	ସେ କମ୍ପା ଯଶୋଦାକୁ ଡରେ	॥ ୧୧୩
୩୨ ସ୍ୱଭାବେ ଜନ୍ମ ତୋର ନାହିଁ	ଯୁଧିଷ୍ଠିରର କୀର୍ତ୍ତିପାଇଁ	॥ ୧୧୪
ପ୍ରିୟ ଅଟଇ ଯଦୁ ତୋର	ତା' ବଂଶେ ହେଲୁ ଅବତାର	॥ ୧୧୫
ମଳୟବଂଶରେ ଯେମନ୍ତ	ଚନ୍ଦନ ହୁଅଇ ସମ୍ଭୂତ	॥ ୧୧୬
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ	କହନ୍ତି କେଉଁଣିସି ଜନ	॥ ୧୧୭

୧—ଚିନ୍ତୋଇଲେ=ଚିନ୍ତା କଲେ ।

୩୩ ଆବର ଯେତେ ସାଧୁ ନରେ । କହନ୍ତି ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୧୮
ପୂର୍ବେ କଠୋର ତପ କରି । ଥିଲେ ଯେ ସୁତପାବେ ବରି ॥ ୧୧୯
ସେ ଯେଣୁ ବସୁଦେବଙ୍କର । ଦେବକୀଠାରେ ଜନ୍ମ ତୋର ॥ ୧୨୦
ଜଗତମଙ୍ଗଳକାରଣେ । ଅସୁରକୁଳ ସଂହାରଣେ ॥ ୧୨୧
୩୪ ସମୁଦ୍ରେ ନାବପ୍ରାପ୍ତେ ହୋଇ । ଭାରରେ ବୁଡୁଥିଲା ମହୀ ॥ ୧୨୨
ତା' ଭର ଅବତାରିବାରେ । ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା ତୋରେ ॥ ୧୨୩
ସେ ଯେଣୁ ହୋଇଲୁ ତୁ ଜାତ । ଏ ଆନ ଲୋକଙ୍କର ମତ ॥ ୧୨୪
୩୫ ଅବିଦ୍ୟା କାମକର୍ମଦ୍ୱାରେ । କ୍ଲେଶ ଲଭନ୍ତି ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୧୨୫
ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରବଣ ସ୍ମରଣ । ଯୋଗ୍ୟ କର୍ମକୁ ଆଚରଣ ॥ ୧୨୬
କରିବା ପାଇଁ ହେଲୁ ଜାତ । କେହି ମାନନ୍ତି ଏହି ମତ ॥ ୧୨୭
୩୬ ତୋର ଚରିତ ଯେଉଁ ଜନ । ଶୁଣନ୍ତି କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୧୨୮
ନିତ୍ୟେ ଗୁଣନ୍ତି ସୁମରନ୍ତି । ଶୁଣିଣ ଆନନ୍ଦ ଲଭନ୍ତି ॥ ୧୨୯
ତୋ ପାଦପଦ୍ମକୁ ବେଗରେ । ନିଶ୍ଚୟେ ଦେଖନ୍ତି ସେ ନରେ ॥ ୧୩୦
ଯେବଣ ପାଦପଦ୍ମରସେ । ଭବପ୍ରବାହ ପ୍ରାଣୀ ନାଶେ ॥ ୧୩୧
୩୭ ନିଜଜନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥେ । ଚେଷ୍ଟା କରଇ ଯେ ଜଗତେ ॥ ୧୩୨
ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡୁଛ ଗୋସାଇଁ ॥ ୧୩୩
ତୋର ସୁହୃଦ ପରିଜନ । ଆମ୍ଭେ ଅଟୁ ହେ ଭଗବାନ ॥ ୧୩୪
ତୋ' ପାଦପଦ୍ମୁଁ ଆନ ହୋଇ । ଆମ୍ଭର ପରାୟଣ ନାହିଁ ॥ ୧୩୫
ରାଜାଙ୍କ ଠାରେ ନିଯୋଜିତ । ଦୋଷକୁ କରିଛୁଁ ବହୁତ ॥ ୧୩୬
୩୮ ଯେ ନାଥ ନ ଗୁହିଁଲେ ତୋର । ଯଦୁଙ୍କ ସହିତେ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୩୭
କି ଅବା ନାମ ରୂପ ହୋଏ । ପ୍ରାଣ ନଥିଲା ଜୀବପ୍ରାୟେ ॥ ୧୩୮
୩୯ ଧ୍ୱଜାଙ୍କ ଚିହ୍ନେ ମନୋହର । ଅଟଇ ଚରଣ ତୋହର ॥ ୧୩୯
ତେତଣେ[୧] ଚିହ୍ନିତ ଆମ୍ଭ ଭୂଇଁ । ଏବେ ଏ ଯେତ୍ତେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୪୦
ତୁମ୍ଭ ଯାଆନ୍ତେ ଗଦାଧର । ତେତେ ନ ଦିଶିବ ସୁନ୍ଦର ॥ ୧୪୧
୪୦ ଏ ଯେ ସମୃଦ୍ଧ ଦେଶମାନ । ପକ୍ୱ ଔଷଧି ଲତାବନ ॥ ୧୪୨
ଅଚଳ, ନଦୀ, ସିନ୍ଧୁମାନେ । ବଢ଼ନ୍ତି ତୋର ଦରଶନେ ॥ ୧୪୩
୪୧ ହେ ବିଶ୍ୱଆତ୍ମା ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର । ଏ ବିଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି ଅଟେ ତୋର ॥ ୧୪୪

୧—ତେତଣେ = ତାହାଦ୍ୱାରା ।

ପାଣ୍ଡବକୁଳ ବୃଷ୍ଣି ବଂଶ । ଏ ଦେବମାଠାରେ ସ୍ନେହପାଶ ॥ ୧୪୫
ଯେ ଅଛି ଦୃଢ଼ ହୋଇ ମୋର । ତାହାକୁ ବେଗେ ଛେଦକର ॥ ୧୪୬
୪୨ ହେ ନାଥ ମଧୁବଂଶପତି । ତୋହରଠାରେ ମୋର ମତି ॥ ୧୪୭
ସର୍ବ ବନ୍ଧନ କର ଦୂର । ରତିକ ନିତ୍ୟ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୪୮
ଗଙ୍ଗା ଯେସନେ ଜଳଧିରେ । ପ୍ରବାହ ଅବିରତେ ଧରେ ॥ ୧୪୯

୪୩ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୃଷ୍ଣିବଂଶସାର । ତୁ ମିତ୍ର ଅଟୁ ଅର୍ଜୁନର ॥ ୧୫୦
ଅବନୀଦ୍ରୋହୀ ରାଜକୁଳ । ବଂଶବିନାଶନ ଅନଳ ॥ ୧୫୧
କେବେହେଁ ନ ହୁଅଇ ମନ୍ଦ । ତୋହର ବଳ ହେ ଗୋବିନ୍ଦ ॥ ୧୫୨
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବଙ୍କର । ଆର୍ତ୍ତିନାଶନ ଅବତାର ॥ ୧୫୩
ଅଖିଳଗୁରୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର । ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୧୫୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୪ ଏ ରୂପେ ଗମ୍ଭୀର ବଚନେ । କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ଗୁଣମାନେ ॥ ୧୫୫
ପୃଥା[୧] କରନ୍ତେ ତାହା ସ୍ତୁତି । ଅଳପ ହସିଲେ ଶ୍ରୀପତି ॥ ୧୫୬
ନିଜ ମାୟାରେ ତାହା ମନ । ମୋହିଲ ପ୍ରାୟେ ଭଗବାନ ॥ ୧୫୭

୪୫ ତାହାକୁ କରଣ ସ୍ୱୀକାର । ମିଳିଣ ହସ୍ତିନା ନଗର ॥ ୧୫୮
ସୁଭଦ୍ରା ଆଦି ଯେତେ ନାରୀ । ତାହାଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରି ॥ ୧୫୯
କେତେହେଁ ଦିନେ ନିଜପୁର । ଯାଆନ୍ତେ ପୁଣ ଦାମୋଦର ॥ ୧୬୦
ସ୍ନେହରେ ନିବାରିଲେ ଧଣି । ସେ କୁରୁକୁଳଶିରୋମଣି ॥ ୧୬୧

୪୬ ଈଶ୍ୱରଚେଷ୍ଟାକୁ ଜାଣିଣ । ଯେ ବ୍ୟାସ ଆଦି ମୁନିଗଣ ॥ ୧୬୨
ତାହାଙ୍କୁ ଯେନ ସଙ୍ଗତର । ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ଦାମୋଦର ॥ ୧୬୪
କହିଣ ପୁରାତନ କଥା । ପ୍ରବୋଧ କଲେହେଁ ସର୍ବଥା ॥ ୧୬୪
ଶୋକରେ ହୋଇଣ ସଯୁତ । ବୁଝିଲେ ନାହିଁ କୁନ୍ତୀସୁତ ॥ ୧୬୫

୪୭ ପ୍ରାକୃତ ବୁଦ୍ଧିକି ସେ ପାଇ । ସ୍ନେହମୋହରେ ବଶ ହୋଇ ॥ ୧୬୬
ମିତ୍ରଜନଙ୍କ ବଧ ଚିନ୍ତି । ବୋଇଲେ ରାଜା କୁରୁପତି ॥ ୧୬୭
୪୮ ମୁଁ ଦୁଷ୍ଟ ଆତ୍ମା ମୋର ମନ । ଦେଖ ଜନ୍ମିଲ ଏ ଅଜ୍ଞାନ ॥ ୧୬୮
ଶୃଗାଳ ଆଦିଙ୍କ ଆହାର । ଅଟଇ ଯେବଣ ଶରୀର ॥ ୧୬୯

୧—କୁନ୍ତୀ ।

ତହିଁର ନିମିତ୍ତେ ବହୁତ । *ଅକ୍ଷୌହିଣୀକ କଲି ହତ ॥ ୧୭୦
୪୯ ବାଳକ ଦ୍ୱିଜ ବନ୍ଧୁ ଭାଇ । ମିତ୍ର ଖୁଡୁତା ଗୁରୁଦ୍ରୋହୀ ॥ ୧୭୧
ଏମନ୍ତ ଅଟଇ ମୁଁ ଯେଣୁ । ମୋର ନରକଭୋଗ ତେଣୁ ॥ ୧୭୨
ଅୟୁତ ଅୟୁତ ବରଷ । ଗଲେହେଁ ନୋହିବ ଏ ଶେଷ ॥ ୧୭୩
୫୦ ଯେବଣ ରାଜା ପ୍ରଜାମାନ । ପାଳନ କରେ ଅନୁଦିନ ॥ ୧୭୪
ସେ ଯଦି ଯୁଦ୍ଧେ ଶତ୍ରୁମାରେ । ଦୁରିତ ନାହିଁ ସେ କଥାରେ ॥ ୧୭୫
ଏ ରୂପେ ଅଛି ଯେ ବଚନ । ସେହି ନ ଘଟେ ମୋର ମନ ॥ ୧୭୬
୫୧ ବାନ୍ଧବଗଣଙ୍କୁ ନ ଗଣି । ଯୁଦ୍ଧେ ମାଇଲି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୧୭୭
ତାହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀବର୍ଗଙ୍କଠାର । ଯେ ଦ୍ରୋହ ଜାତ ହେଲା ମୋର ॥ ୧୭୮
ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମକର୍ମେ ମୁହିଁ । ସେ ଦ୍ରୋହ ନାଶି ନ ପାରଇ ॥ ୧୭୯
୫୨ ଦେହେ ଲାଗିବା ପଙ୍କ ଯେହ୍ନେ । ନ ଯାଏ ପଙ୍କପ୍ରକ୍ଷାଳନେ ॥ ୧୮୦
ମଦ୍ୟ ଯହିଁରେ ଲାଗିଥାଇ । ସେ କି ମଦ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୧୮୧
ଯେ ପାପ ପ୍ରାଣୀବଧୁଁ ଜାତ । କେ ତାହା ଯଜ୍ଞେ କରେ ହତ ॥ ୧୮୨
ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁଙ୍କ ମାରଣ । ସମ୍ଭବ ହୋଏ ଯେଣୁ ପୁଣ ॥ ୧୮୩
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ କରି ଗୀତ ॥ ୧୮୪
ହରଷ ଦ୍ୱିଜ ଧନବନ୍ଧୁ । ଯେବଣେ ତରିବ ଭବବନ୍ଧୁ ॥ ୧୮୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରାନୁତାପୋ
ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

* ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ପ୍ରସଂଖ୍ୟାତା ରଥାନାଂ ଦ୍ୱିଜସତ୍ତମାଃ ।
ସଂଖ୍ୟାଗଣନତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞୈଃ ସହସ୍ରାଣ୍ୟେକବିଂଶତିଃ ॥
ଶତାନ୍ୟୁପରି ଚାଷ୍ଟୌ ଚ ତଥା ଭୂୟଶ୍ଚ ସପ୍ତତିଃ ।
ଗଜାନାଂ ଚ ପ୍ରସଂଖ୍ୟାନମେତଦେବ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତମ୍ ॥
ଜ୍ଞେୟଂ ଶତସହସ୍ରଂ ତୁ ସହସ୍ରାଣି ନବୈବ ତୁ ।
ନରାଣାମପି ପଞ୍ଚାଶଚ୍ଛତାନି ତ୍ରୀଣି ଚୈବ ହି ॥
ପଞ୍ଚଷଷ୍ଟି ସହସ୍ରାଣି ତଥାଶ୍ୱାନାଂ ଶତାନି ଚ ।
ଦଶୋତ୍ତରାଣି ଷଟ୍ ପ୍ରାହୁଃ ସଂଖ୍ୟାତତ୍ତ୍ୱବିଦୋ ଜନାଃ ।
ଏତାମକ୍ଷୌହିଣୀଂ ପ୍ରାହୁର୍ଯଥାବଦିହ ସଂଖ୍ୟୟା ॥
ରଥସଂଖ୍ୟା—21870 ଗଜସଂଖ୍ୟା—21870 ଅଶ୍ୱସଂଖ୍ୟା—65610
ନରସଂଖ୍ୟା—109,350 ଏକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ=୧୦ ଅନୀକିନୀ ।
ଏକ ଅନୀକିନୀ=୨୭ ବାହିନୀ । ୧—କଲେ ।

ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଯୁଧିଷ୍ଠିରସ୍ୟ ଭୀଷ୍ମେଣ ସର୍ବଧର୍ମନିରୂପଣମ୍ ।
କୃଷ୍ଣସ୍ତୁତିଶ୍ଚ ମୁକ୍ତିଶ୍ଚ ନବମେ ତସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତହୁଁ । ପ୍ରଜାଦ୍ରୋହରୁ ଭୟ ପାଇ ॥ ୧
ସକଳ ଧର୍ମକଥାମାନ । ଜାଣିମା ଅର୍ଥେ କରି ମନ ॥ ୨
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରକୁ ତଦନ୍ତରେ । ଗମନ କଲେ ଉତ୍ସୁକରେ ॥ ୩
ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଗଙ୍ଗାସୁତ । ରଥରୁ ହେଲେ ଭୂମିଗତ ॥ ୪
୨ ଯେ ଦିବ୍ୟ ଅଶ୍ୱରେ ସଂଯୁତ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ଭୂଷିତ ॥ ୫
ଏମନ୍ତ ରଥକୁ ଆରୋହି । ଗମନ କଲେ ସବୁ ଭାଇ ॥ ୬
ବ୍ୟାସ ଧୌମ୍ୟାଦି ବିପ୍ରମାନେ । ଗମନ କଲେକ ସେ ଦିନେ ॥ ୭
୩ ହେ ଶଉନକ ! ଅରଜୁନ । ସଙ୍ଗତେ ରଥେ ଭଗବାନ ॥ ୮
ଏମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗତର । ଶୋଭା ପାଇଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୯
ଗୁହ୍ୟକମାନଙ୍କ ସହିତେ । କୁବେର ଶୋହଇ ଯେମନ୍ତେ ॥ ୧୦
ସୁରଲୋକରୁ ହୋଇ ଚ୍ୟୁତ । କିବା ଅମର ଭୂମିଗତ ॥ ୧୧
ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ଦେଖି କଟକ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୧୨
ପାଣ୍ଡବେ ଗୋବିନ୍ଦର ତୁଲେ । ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ॥ ୧୩
୪ ତହୁଁ ସକଳ ବ୍ରହ୍ମଋଷି । ଦେବଋଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ॥ ୧୪
ରାଜଋଷିଏ ହେଲେ ଯାଇଁ । ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ॥ ୧୫
୫ ପର୍ବତ ନାମେ ମହର୍ଷି । ଧୌମ୍ୟ ନାରଦ ମୁନି ମିଶି ॥ ୧୬
୬ ସଶିଷ୍ୟ ରାମ ବେଦବ୍ୟାସ । ତ୍ରିତ, ବଶିଷ୍ଠ, ବୃହଦଶ୍ୱ ॥ ୧୭
୭ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ, ଭରଦ୍ୱାଜ । ଅସିତ, ଗୃତ୍ସମଦ[୧] ଦ୍ୱିଜ ॥ ୧୮
ଅତ୍ରି, କୌଶିକ, ସୁଦର୍ଶନ । କଶ୍ୟପ ଅଙ୍ଗିରାନନ୍ଦନ ॥ ୧୯
ଗୌତମ, କକ୍ଷୀବନ୍ତ[୨] ଦୁଇ । ମିଳିଲେ ଶୁକ ଆଦି ହୋଇ ॥ ୨୦
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଶିଷ୍ୟମାନ । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ମୁନିଜନ ॥ ୨୧

୧—ଗୃତ୍ସମଦ । ୨—କକ୍ଷୀବନ୍ତ ।

୯	ସେ ମହାଭାଗ ମୁନିମାନେ	ମିଳନ୍ତେ ଆସି ସନ୍ନିଧାନେ	॥ ୨୨
	ତାହାଙ୍କୁ ଲଭିଣ ପୂଜନ	କଲେ ସେ ବସୁଙ୍କ ପ୍ରଧାନ	॥ ୨୩
	ଦେଶକାଳର ବିଭାଗକୁ	ଜାଣନ୍ତି ଆବର ଧର୍ମକୁ	॥ ୨୪
୧୦	କୃଷ୍ଣପ୍ରଭାବ ସେ ଜାଣନ୍ତି	ସେ କୃଷ୍ଣ ଜଗତର ପତି	॥ ୨୫
	ମାୟାରେ ପ୍ରକାଶି ଶରୀର	ବସିଣ ଅଛନ୍ତି ଆଗର	॥ ୨୬
	ଅଟନ୍ତି ନିଜ ହୃଦଗତ	ତାଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ ଗଙ୍ଗାସୁତ	॥ ୨୭
୧୧	ବିନୟପ୍ରେମେ ହୋଇ ଯୁତ	ପାଶେ ଅଛନ୍ତି ପାଣ୍ଡୁସୁତ	॥ ୨୮
	ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ ବଚନ	ଗଳନ୍ତେ ସ୍ନେହେ ଅଶ୍ରୁମାନ	॥ ୨୯
	ସେ ଯେମନ୍ତ ଲୋଚନ ତାଙ୍କର	ହୋଇଛି ଅନ୍ଧର ପ୍ରକାର	॥ ୩୦

ଶ୍ରୀଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

୧୨	ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତୁମ୍ଭେମାନେ	ଜୀଇବା ପାଇଁ ନିଜମନେ	॥ ୩୧
	ବିଗ୍ରହ ନ କରୁଛ ଯେଣୁଁ	କଷ୍ଟ ଅନ୍ୟାୟ ଏହୁ ତେଣୁ	॥ ୩୨
	ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ, ଧର୍ମ ହରି	ଆଶ୍ରୟ ଅଟନ୍ତି ତୁମ୍ଭର	॥ ୩୩
୧୩	ସେ ଅତିରଥୀ ପାଣ୍ଡୁବୀର	କର୍ମେ ଲଭନ୍ତେ ଯମପୁର	॥ ୩୪
	ଶିଶୁ ଅଟନ୍ତି ଯା'ର ସୁତେ	ସେ କୁନ୍ତୀ ବଧୂ ଏ ଜଗତେ	॥ ୩୫
	ତୁମ୍ଭ ନିମିତ୍ତେ ପୁନଃପୁନ	ଲଭିଲା ବହୁ କ୍ଳେଶମାନ	॥ ୩୬
୧୪	ତୁମ୍ଭର ଯେତେ ଅସଂଗତ	ଏହା ମଣଇଁ କାଳକୃତ	॥ ୩୭
	ଲୋକପାଳଙ୍କ ସହିତରେ	ଯେତେକ ଲୋକ ଏ ସଂସାରେ	॥ ୩୮
	କାଳର ବଶ ଏ ସକଳ	ଯେସନେ ବାତର ମେଘମାଳ	॥ ୩୯
୧୫	ଯହିଁରେ ରାଜା ଧର୍ମସୁତ	ଭୀମ ଯହିଁରେ ଗଦାହସ୍ତ	॥ ୪୦
	ଅର୍ଜୁନ ଧନୁର୍ଧର ଯହିଁ	ଗାଣ୍ଡିବ ଅଛି ଗୃପ ହୋଇ	॥ ୪୧
	ଯହିଁରେ ମିତ୍ର ଯଦୁପତି	ତହିଁରେ କମ୍ପାଇଁ ବିପତ୍ତି	॥ ୪୨
୧୬	ଏ କୃଷ୍ଣଚରିତକୁ ଜନ	କେବେହେଁ ନ ଜାଣେ ରାଜନ	॥ ୪୩
	ଯେଉଁ ଚରିତ ବିଜ୍ଞଜନେ	ଜାଣିମା ବୋଲି ବାଞ୍ଛି ମନେ	॥ ୪୪
	ନିତ୍ୟେ ସଂଯତ ହୋଇଥାନ୍ତି	ତଥାପି ମୋହିତ ହୁଅନ୍ତି	॥ ୪୫
୧୭	ସେ ଯେମନ୍ତ ଈଶ୍ୱରଆୟତ୍ତ	ଅଟେ ଏ ସକଳ ଜଗତ	॥ ୪୬
	ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହ ମନର	ହେ ନାଥ ଭରତଈଶ୍ୱର	॥ ୪୭
	ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅନୁଗତ	ହୋଇଣ ତୁମ୍ଭେ ଅବିରତ	॥ ୪୮

ଅନାଥ ଯେତେ ପ୍ରଜାଜନ । କର ସେମାନଙ୍କୁ ପାଳନ ॥ ୪୯

୧୮ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ନାରାୟଣ । ଏ କୃଷ୍ଣ ଭଗବାନ ଜାଣ ॥ ୫୦

ଲୋକଙ୍କୁ ମୋହନ୍ତେ ମାୟାରେ । ଗୁପତେ ଯଦୁବଂଶେ ଚରେ ॥ ୫୧

୧୯ ଏହାଗୁପତ ଅନୁଭାବ । ଜାଣନ୍ତି ଭଗବାନ ଶିବ ॥ ୫୨

ଯେ ଦେବଋଷି ବ୍ରହ୍ମାସୁତ । ଜାଣେ ସେ ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ସାକ୍ଷାତ ॥ ୫୩

କପିଳ ନାମେ ମହାମୁନି । ସେ ଜାଣେ ଅତିଶୟ ଜ୍ଞାନୀ ॥ ୫୪

୨୦ ଯାହାକୁ ତୁ ଅଜ୍ଞାନପଣେ । ମାତୁଳସୁତ ବୋଲି ମଣୁ ॥ ୫୫

ମଣୁ ଏ ପ୍ରିୟ ମିତ୍ର ମୋର । ପ୍ରସଙ୍ଗେ ପଚାରୁ ବିଚାର ॥ ୫୬

ହସ୍ତିନା ପେଷୁ ଦୂତ କରି । ସ୍ନେହେ ସାରଥିପଣେ ବରି ॥ ୫୭

୨୧ ଏ ଆତ୍ମା ସକଳ ଲୋକର । ଏହାର ନାହିଁ ପରାପର ॥ ୫୮

ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ନ ଦେଖଇ । ଏହାର ଅହଂକାର ନାହିଁ ॥ ୫୯

ମତିବିଷମ ଭାବ ଯେତେ । ଏହାର କୃତ ସେ ଜଗତେ ॥ ୬୦

ଯେଣୁ ଏ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷଈଶ୍ୱର । ସେ କଥା ନାହିଁ ଏହାଠାର ॥ ୬୧

୨୨ ତେମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ରାଜନ । ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ ଯେତେ ଜନ ॥ ୬୨

ସେ ଲୋକଙ୍କର ଠାରେ ଯେହ୍ନ । ଦୟା କରଇ ଦେଖ ତୁହ୍ନ ॥ ୬୩

ଯେଣୁ ମୁଁ ମରନ୍ତେ ଏ ମୋର । ହୋଇଲା ନୟନଗୋଚର ॥ ୬୪

୨୩ ଯାହାର ଠାବରେ ମାନସ । ଭକ୍ତିରେ କରିଣ ନିବେଶ ॥ ୬୫

ଯାର ନାମକୁ ଯୋଗୀଜନ । ବଚନେ କରନ୍ତେ କୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୬୬

ଶରୀର ଛାଡ଼ନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । କାମ୍ୟ କର୍ମରୁ ଲଭେ ମୋକ୍ଷ ॥ ୬୭

୨୪ ସେ ଦେବଦେବ ଭଗବାନ । ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁ ତେତେ ଦିନ ॥ ୬୮

ଯେତେକ ଦିନ ଅନ୍ତେ ମୁହିଁ । ଏ ଶରୀରକୁ ଛାଡ଼ିବଇଁ ॥ ୬୯

ପ୍ରସନ୍ନହାସେ ମନୋହର । ଅରୁଣ ଲୋଚନ ସୁନ୍ଦର ॥ ୭୦

ଅଟଇ ଯାର ମୁଖାମ୍ବୁଜ । ପ୍ରକାଶେ ଯାର ଚତୁର୍ଭୁଜ ॥ ୭୧

ଧ୍ୟାନପଥରେ ଯୋଗୀଜନ । ଯାହାକୁ କରନ୍ତି ଚିନ୍ତନ ॥ ୭୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୫ ସେ ଭୀଷ୍ମବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ । ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତୋଷମନେ ॥ ୭୩

ପୁଚ୍ଛିଲେ ନାନା ଧର୍ମମାନ । ତାଙ୍କୁ ଶୁଣନ୍ତେ ଋଷିଜନ ॥ ୭୪

ଶରପଞ୍ଜର ମଧ୍ୟେ ଶୋଇ । ଥିଲେ ଯେବଣ ଭୀଷ୍ମ ତହିଁ ॥ ୭୫

୨୬ ପୂ ରୁଷସ୍ୱଭାବେ ବିହିତ । ଯେ ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମେ ସୁତ ॥ ୭୬
ବୈରାଗ୍ୟରାଗେ ଯେ ପ୍ରମାଣ । ପ୍ରବୃତ୍ତିନିବୃତ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ॥ ୭୭
୨୭ ଯେ ଦାନଙ୍କର ଧର୍ମମାନ । ରାଜାଙ୍କ ଧର୍ମ ଯେବା ଆନ ॥ ୭୮
ଶମ ଦମକୁ ଆଦି ହୋଇ । ବିଭାଗେ ମୋକ୍ଷଧର୍ମ ଯେହି ॥ ୭୯
ଯେ ସ୍ତ୍ରୀଗଣଙ୍କର ଧର୍ମମାନେ । ବିଷ୍ଣୁର ଧର୍ମ ଯେବା ଆନେ ॥ ୮୦
ସଂକ୍ଷେପ ବିସ୍ତାର ହୋଇଣ । ଉପାୟମାନ ଯହିଁ ପୁଣ ॥ ୮୧
୨୮ ଧର୍ମାର୍ଥକାମମୋକ୍ଷ ବିଧି । ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଏହା ସାଧି ॥ ୮୨
ହେ ମୁନି ବିବିଧ ଆଖ୍ୟାନେ । ଯେ ପୁରାତନ କଥାମାନେ ॥ ୮୩
ତହିଁରେ କଲେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନ । ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଶାନ୍ତନୁନନ୍ଦନ ॥ ୮୪
୨୯ ଧର୍ମ କହନ୍ତେ ଗଙ୍ଗାସୁତ । ସେ କାଳ ହୋଇଲା ଉପସ୍ଥିତ ॥ ୮୫
ଯେଉଁ କାଳକୁ ବାଞ୍ଛେ ମନ । ଇଚ୍ଛାମରଣ ଯୋଗୀଜନ ॥ ୮୬
ଉତ୍ତରାୟଣ ବୋଲି ଯାର । ନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଗତର ॥ ୮୭
୩୦ ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟ ରଥୀଙ୍କର । ନାୟକ ଶାନ୍ତନୁକୁମର ॥ ୮୮
ସେ କାଳେ ହୋଇଣ ମଉନ । ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ଯେଉଁ ମନ ॥ ୮୯
ତା' ନିବେଶିଲେ କୃଷ୍ଣଠାରେ । ଯେ କୃଷ୍ଣ ଅଛନ୍ତି ଆଗରେ ॥ ୯୦
ଯେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ପୀତବାସ । ଅଟନ୍ତି ଯେ ଆଦିପୁରୁଷ ॥ ୯୧
ନ କରି ମୁଦ୍ରିତ ନୟନ । ଧାରଣ କଲେ ତହିଁ ମନ ॥ ୯୨
୩୧ ବିଶୁଦ୍ଧ ଧାରଣାରେ ନାଶ । ହୋଇଲା ଅଶୁଭ ଅଶେଷ ॥ ୯୩
ଯୁଦ୍ଧରୁ ଶ୍ରମ ଯେତେ ଥିଲା । କୃଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟିରେ ବେଗେ ଗଲା ॥ ୯୪
ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତିଙ୍କର । ବିବିଧ ଭ୍ରମ ହେଲା ଦୂର ॥ ୯୫
ମରଣେ ବଳାଇଣ ମତି । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭାବେ କଲା ସ୍ତୁତି ॥ ୯୬

ଶ୍ରୀଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

୩୨ ଏ ରୂପେ ଧର୍ମ ଆଦି କରି । ନାନା ଉପାୟ ଅନୁସରି ॥ ୯୭
ତୃଷ୍ଣାରହିତ ମତି ମୋର । ଅର୍ପିତ କଲି କୃଷ୍ଣଠାର ॥ ୯୮
ଯେ ହରି ସାତ୍ତ୍ୱତପ୍ରଧାନ । ଯା'ଠାରୁ ବଡ଼ ନାହିଁ ଆନ ॥ ୯୯
ପରମାନନ୍ଦରୂପ ହୋଇ । ସ୍ୱରୂପସୁଖ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୦୦
ତହିଁକି ହୋଏ ଉପଗତ । କ୍ରୀଡ଼ାକୁ ଯେବେ ବାଞ୍ଛେ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୦୧

କେହୁଣି[୧] ସମୟରେ ସେହି । ପୁଣି ପ୍ରକୃତିକି ଭଜଇ ॥ ୧୦୨
ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତିରୁ ଜଗତ । ପ୍ରବାହ ହୋଏ ଆତଯାତ ॥ ୧୦୩
୩୩ ଯେ ତିନି ଭୁବନେ ସୁନ୍ଦର । ତମାଳ ପ୍ରାୟେ ବର୍ଣ୍ଣ ଯାର ॥ ୧୦୪
ରବିକିରଣ ପ୍ରାୟେ ପୀତ । ବର ଅମ୍ବର ଯହିଁ ସ୍ଥିତ ॥ ୧୦୫
ଅଳକାକୁଳେ ବୃତ ହୋଇ । ମୁଖପଙ୍କଜ ଶୋହେ ଯହିଁ ॥ ୧୦୬
ଧରେ ଯେ ଏମନ୍ତ ଶରୀର । ସଖା ଅଟେ ଯେ ଅର୍ଜୁନର ॥ ୧୦୭
ତା'ଠାରେ ନିଷ୍କାମ ପୀରତି । ହେଉ ମୋହର ରତିପତି ॥ ୧୦୮
୩୪ ଯାହାର ଯୁଦ୍ଧେ ଅଶ୍ୱରଜ । ଲାଗି ଧୂସର କେଶପୁଞ୍ଜ ॥ ୧୦୯
ତହିଁ ଲୁଳିତ ଶ୍ରମଜଳ । ଶୋଭିତ ବଦନକମଳ ॥ ୧୧୦
ବାଜଣ ମୋର ତୀକ୍ଷ୍ଣଶର । ବିଭିନ୍ନ ହେଲା ଚର୍ମ ଯାର ॥ ୧୧୧
ଯା'ଠାରେ କବଚ ଶୋଭିତ । ସେ କୃଷ୍ଣେ ରହୁ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥ ୧୧୨
୩୫ ଯେ ମିତ୍ରବଚନ ଶୁଣିଣ । ତକ୍ଷଣେ ରଥକୁ ନେଇଣ ॥ ୧୧୩
*ସ୍ୱସୈନ୍ୟ ପର ସୈନ୍ୟଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ନିବେଶି ହେଲେ ସ୍ଥିର ॥ ୧୧୪
ଯେ ପର ସୈନ୍ୟର ଆୟୁଷ । ଲୋଚନେ ଗ୍ରହିଁ କଲେ ଶେଷ ॥ ୧୧୫
ଯେ ମିତ୍ର ଅଟେ ଅର୍ଜୁନର । ତା'ଠାରେ ରତି ହେଉ ମୋର ॥ ୧୧୬
୩୬ †ଦୂରେ ଯେ ଥିଲା ସୈନ୍ୟ ରହି । ତାର ସମ୍ମୁଖ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୧୧୭
ଅଗ୍ରତେ ଥିଲେ ଯେ ରହିଣ । ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଣୁ ଆଦିଙ୍କି ଦେଖିଣ ॥ ୧୧୮
ବଧ କରନ୍ତେ ବନ୍ଧୁଜନ । ସେ ଦୋଷ ବିଚାରି ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୧୯
ବିମୁଖ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାକୁ । ପ୍ରକାଶି ଯେ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟାକୁ ॥ ୧୨୦
ହରିଲେ ତାହାର କୁମତି । ତା'ପାଦେ ହେଉ ମୋର ରତି ॥ ୧୨୧
୩୭ ଯେ ପୂର୍ବେ ସତ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଶସ୍ତ୍ର ନ ଧରିବି ବୋଇଲେ ॥ ୧୨୨
ମୁଁ ଶସ୍ତ୍ର ଧରାଇବି ବୋଲି । ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅତି ଦୃଢ଼େ କଲି ॥ ୧୨୩
ନିଜ ବଚନ ଅପହରି । ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦୃଢ଼ କରି ॥ ୧୨୪

---

୧ = କୌଣସି

* ସେନୟୋରୁଭୟୋର୍ମଧ୍ୟେ ରଥଂ ସ୍ଥାପୟ ମେଽଚ୍ୟୁତ ।
ଯାବଦେତାନ୍ ନିରୀକ୍ଷେୟଽହଂ ଯୋଦ୍ଧୁକାମାନବସ୍ଥିତାନ୍ ॥ (ଗୀତା)

† ଏବମୁକ୍ତ୍ୱାର୍ଜୁନଃ ସଂଖ୍ୟେ ରଥୋପସ୍ଥ ଉପାବିଶତ୍ ।
ବିସୃଜ୍ୟ ସଶରଂ ଚାପଂ ଶୋକସଂବିଗ୍ନମାନସଃ ॥ (ଗୀତା)

	ରଥରେ ଥାଇଁ[1] ଯେ ଡେଇଁଲେ	ଚକ୍ରକୁ ଧରିଣ ଧାଇଁଲେ	॥ ୧୨୫
	ଆସନ୍ତେ ଧରଣୀ କଂପିଲା	କାନ୍ଧୁଁ ଉତ୍ତରୀୟ ପଡ଼ିଲା	॥ ୧୨୬
	ସିଂହ ଯେସନେ କୋପୀ ହୋଇ	ଗଜକୁ ମାରିବାକୁ ଧାଇଁ	॥ ୧୨୭
୩୮	ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ଆତତାୟୀ	ମୋ ତୀକ୍ଷ୍ଣଶରେ ହତ ହୋଇ	॥ ୧୨୮
	ଛିଡ଼ିଲା କବଚ ଯାହାର	ରକତେ ପୂରିଲା ଶରୀର	॥ ୧୨୯
	ଏ ରୂପେ ଯେ ମୋ ବଧପାଇଁ	ଧାଇଁଲା ଅତି ବେଗ ହୋଇ	॥ ୧୩୦
	ସେ ଭଗବାନ ରମାପତି	ଏକାଳେ ହେଉ ମୋର ଗତି	॥ ୧୩୧
୩୯	ନିଜ କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରାୟେ କରି	ଅର୍ଜୁନରଥ ଯେ ଉଦ୍ଧରି	॥ ୧୩୨
	ରଜ୍ଜୁ ପାଞ୍ଚଣ ଶୋହେ କର	ସାରଥିବେଶେ ମନୋହର	॥ ୧୩୩
	ଯାହାକୁ ଗୁହିଁ ଲୋକେ ମଲେ	ତାହା ସ୍ୱରୂପକୁ ଲଭିଲେ	॥ ୧୩୪
	ମରିବା କାଳରେ ମୋହର	ରତି ଉପୁଜୁ ତାହା ଠାର	॥ ୧୩୫
୪୦	ଗୋପ ନଗରେ ବୃନ୍ଦାବନେ	ରାସ ଉତ୍ସବେ ଗୋପୀମାନେ	॥ ୧୩୬
	ଲଳିତ ଗମନ-ବିଳାସ	ପ୍ରଣୟଦୃଷ୍ଟି ମଞ୍ଜୁହାସ	॥ ୧୩୭
	ଏଣେ ଅତିଶୟ ସମ୍ମାନ[2]	ହେଲା ତାଙ୍କର ଅନୁଦିନ	॥ ୧୩୮
	ମଦରେ ଅତି ଅନ୍ଧ ହେଲେ	ଯା' ଚେଷ୍ଟାମାନ ଆଚରିଲେ	॥ ୧୩୯
	ଏ ରୂପେ କରି ନିତ୍ୟେ ମତି	ଲଭିଲେ ଯାହାର ପ୍ରକୃତି	॥ ୧୪୦
୪୧	ମୁନିସମୂହ, ନୃପବରେ	ପୂରିଲେ ଯେବଣ ସଭାରେ	॥ ୧୪୧
	ସେ ସଭାମଧ୍ୟରେ ଥାଇଣ	ଯେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଯଜ୍ଞେ ପୁଣ	॥ ୧୪୨
	ସେ ମୁନିଗଣ ଆଦିଙ୍କର	ଦର୍ଶନଯୋଗ୍ୟ ବପୁ ଯାର	॥ ୧୪୩
	ଏ ରୂପେ ଲଭିଲେ ପୂଜନ	ଏ ସର୍ବଆତ୍ମା ଭଗବାନ	॥ ୧୪୪
	ମୋ ନେତ୍ରଗୋଚର ଯେ ଥାଇ	ଆଗେ ପ୍ରକାଶ ଅଛି ହୋଇ	॥ ୧୪୫
୪୨	ନିଜ କଳ୍ପିତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	ହୃଦୟେ ହୃଦୟେ ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୪୬
	ଯେ ଅଜ ଅଛି ଏକ ହୋଇ	ସ୍ଥାନଭେଦରୁ ଭେଦ ବହି	॥ ୧୪୭
	ଯେସନେ ଏକଇ ତପନ	ପ୍ରତି ଚକ୍ଷୁରେ ଦିଶେ ଭିନ୍ନ	॥ ୧୪୮
	ତାହାକୁ ଲଭିଲଇଁ ମୁହିଁ	ଗୁଚିଲା ଭେଦ ମୋହ ଦୁଇ	॥ ୧୪୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୩	ଏ ରୂପେ ଗୋବିନ୍ଦର ଠାଇଁ	ମନ ବଚନ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ	॥ ୧୫୦

---

[1]—ଧାଇଁ । [2]—ସମାନ ।

	ପରମ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ	। ତାʼଠାରେ ନିବେଶିଣ ମନ	॥ ୧୫୧
	ଅନ୍ତରେ ଶ୍ୱାସ ହେଲା ଲୀନ	। ସେ ଭୀଷ୍ମ ହୋଇଲେ ମଉନ	॥ ୧୫୨
୪୪	ନିଷ୍କଳ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ ଲୀନ	। ହୋଇଲେ ଶାନ୍ତନୁନନ୍ଦନ	॥ ୧୫୩
	ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲେ ଯେ ନରେ	। ଯେତେକ ଥିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ	॥ ୧୫୪
	ମଉନ ହୋଇଲେ ସମସ୍ତେ	। ପକ୍ଷୀ ଯେସନେ ଦିନଅନ୍ତେ	॥ ୧୫୫
୪୫	ଦୁନ୍ଦୁଭିଶବଦ ସେଠାରେ	। ହେଲା ବଜାନ୍ତେ ସୁରନରେ	॥ ୧୫୬
	ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାଧୁ ଯେତେ	। ପ୍ରଶଂସା କଲେ ସେହୁ ତହିଁ	॥ ୧୫୭
	ଆକାଶୁଁ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟିମାନ	। ଭୂମିରେ ହୋଇଲା ପତନ	॥ ୧୫୮
୪୬	ସେ ଭୀଷ୍ମ ହୋଇଲେ ନିଧନ	। ତାଙ୍କର ଦାହ ଆଦିମାନ	॥ ୧୫୯
	ନିର୍ବାହ କରି କୁନ୍ତୀସୁତ	। ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ହୋଇଲେ ଦୁଃଖିତ	॥ ୧୬୦
୪୭	କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୁହ୍ୟ ନାମମାନ	। ପଢ଼ି ହରଷେ ମୁନିଜନ	॥ ୧୬୧
	ସ୍ତୁତି କଲେକ ତଦନ୍ତରେ	। ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାରେ	॥ ୧୬୨
	ଯେ ଯାହା ଆଶ୍ରମକୁ ପୁଣ	। ଗମନ କଲେ ତତକ୍ଷଣ	॥ ୧୬୩
୪୮	ତଦନନ୍ତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର	। କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନି ସଙ୍ଗତର	॥ ୧୬୪
	ହସ୍ତିନା ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ	। ପିତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ସେ କଲେ	॥ ୧୬୫
	ସନ୍ତାପ ଲଭନ୍ତେ ଗାନ୍ଧାରୀ	। ତାଙ୍କୁ ବୋଧିଲେ ଯତ୍ନ କରି	॥ ୧୬୬
୪୯	ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ଅନୁମତେ	। କୃଷ୍ଣର ସନ୍ତୋଷେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ	॥ ୧୬୭
	ଧର୍ମରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ କଲା	। ଯେ ପିତୃପିତାମହେ ଥିଲା	॥ ୧୬୮
	ହେ ପ୍ରଭୁ ପତିତପାବନ	। ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଦେଇ ମନ	॥ ୧୬୯
	ଏ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମୂଢ଼ମତି	। ତରିବ ସକଳ ଦୁର୍ଗତି	॥ ୧୭୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଭୀଷ୍ମନିଧନଂ
ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦଶମେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ହସ୍ତିନାପୁରତୋ ହରେଃ ।
ସ୍ତ୍ରୀଭିଃ ସଂସ୍ତୂୟମାନସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ଦ୍ୱାରକାଗମଃ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧	ନିଜ ଧନରେ ସ୍ପୃହା ବନ୍ଧି	। ଯେ ଥିଲେ ଆତତାୟୀ ହୋଇ	॥ ୧
	ମାରି ତାହାଙ୍କୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର	। ଧର୍ମଧାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର	॥ ୨

ଅନୁଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ । ଲଳସ ନୋହିଣ ଭୋଗରେ ॥ ୩
କି ରୂପେ ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରୁ କିବା କଲେ ॥ ୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨ ସ୍ୱବଂଶଦାବାନଳେ ନାଶ । ହୋଇଥିଲା ଯେ କୁରୁବଂଶ ॥ ୫
ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି । ସେ ବଂଶ ଅଙ୍କୁରାଇ ହରି ॥ ୬
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟେ । ବସାଇ ନିଜ ଭୁଜବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥ ୭
ପ୍ରୀତି ଲଭିଲେ ନିଜ ମନ । ଭୂତଭାବନ ଭଗବାନ ॥ ୮
୩ ଭୀଷ୍ମ କହିଲେ ଯେଉଁ ବାଣୀ । ଯାହା କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୯
ସେ ବାକ୍ୟେ ହେଲା ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ତେଣୁ ଛାଡ଼ିଣ ମୋହମାନ ॥ ୧୦
ସଙ୍ଗତେ ଯେନି ଗୃହି ଥାଇ । ସମୁଦ୍ରପ୍ରାନ୍ତଯାଏ ମହୀ ॥ ୧୧
ପାଳିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟେ କରି । ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ ଯା'ର ହରି ॥ ୧୨
୪ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଣ ମହୀତଳ । ମେଘ ବରଷା କଲା ଜଳ ॥ ୧୩
ପ୍ରଜାଙ୍କ ସର୍ବ କାମମାନ । ଅବନୀ କଲାକ ଦୋହନ ॥ ୧୪
ଧେନୁଏ ବ୍ରଜକୁ କ୍ଷୀରରେ । ସିଞ୍ଚିଲେ ଯୁତ ପହ୍ନାଭରେ ॥ ୧୫
୫ ନଦୀ ସମୁଦ୍ର ଗିରିମାନେ । କାମଦ ହେଲେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୧୬
ବୃକ୍ଷ ଔଷଧି ଲତା ମିଳି । ଫଳକୁ ଅଋତୁରେ ଫଳି ॥ ୧୭
୬ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଆଧି ବ୍ୟାଧି ଲେଶ । ନ ଲାଗେ, ତାପତ୍ରୟ କ୍ଳେଶ ॥ ୧୮
ରାଜା ହୁଅନ୍ତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ନୋହିଲା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ॥ ୧୯
୭ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶୋକଶାନ୍ତି ଅର୍ଥେ । ଭଗିନୀସନ୍ତୋଷ ନିମିତ୍ତେ ॥ ୨୦
ହସ୍ତିନାପୁରେ ହୃଷୀକେଶ । ଥିବେ ରହିଲେ କେତେ ମାସ ॥ ୨୧
୮ ଧର୍ମନନ୍ଦନଙ୍କୁ ପଚାରି । ତାଙ୍କ ଅନୁଜ୍ଞା ଅନୁସରି ॥ ୨୨
ଥିବେ ତାହାଙ୍କୁ କରି କୋଳ । ପ୍ରଣାମ କରି ପାଦତଳ ॥ ୨୩
ରଥେ ବସିଲେ ଯାଇଁ ହରି । କେ ପୁଣ ତାଙ୍କୁ କୋଳ କରି ॥ ୨୪
କେ ଅବା କଲେ ନମସ୍କାର । ଯେ ଯାହା ଉଚିତ ବେଭାର ॥ ୨୫
୯ ସୁଭଦ୍ରା ଦ୍ରୌପଦୀ ଗାନ୍ଧାରୀ । କୁନ୍ତୀ ଉତ୍ତରା ଆଦି ନାରୀ ॥ ୨୬
୧୦ ଯୁଯୁତ୍ସୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବେନି । ଭୀମ ଗୌତମ ଧୌମ୍ୟ ମୁନି ॥ ୨୭
ନକୁଳ ସହଦେବ ଦୁଇ । ମତ୍ସ୍ୟସୁତାକୁ ଆଦି ହୋଇ ॥ ୨୮
ହରିବିରହ ନ ସହିଲେ । ମୋହକୁ ଲଭନ୍ତେ ସେ ଭଲେ ॥ ୨୯

୧୧ ସାଧୁସଙ୍ଗରୁ ଅସାଧୁର । ସଙ୍ଗକୁ ଛାଡ଼ି ବୁଧ ନର ॥ ୩୦
ସାଧୁଏ କରନ୍ତେ କୀର୍ତ୍ତନ । ଯାହାର ଯଶ ସୁଶୋଭନ ॥ ୩୧
ଥରେ ମାନବ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି । ଛାଡ଼ି ନ ପାରେ ତାହା ପୁଣି ॥ ୩୨
୧୨ ଆଲୋକ,[୧] ସ୍ପର୍ଶ, ବଚନ । ଶୟନ ଆସନ, ଭୋଜନ ॥ ୩୩
ଏଣେ ଯେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ଚିତ୍ତ । ଦେଇଥିଲେ ଯେ ଅବିରତ ॥ ୩୪
କେମନ୍ତେ ବିରହ ତାହାର । ସହିବେ ପୃଥାର କୁମର ॥ ୩୫
୧୩ ଚକ୍ଷୁପିଛଡ଼ା ନ ପକାଇ । ଗୃହାନ୍ତେ ସ୍ନେହବଦ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୩୬
ସମସ୍ତେ କୃଷ୍ଣେ ଦେଇ ମନ । ଚଳିଲେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନ ॥ ୩୭
୧୪ ଆପଣା ଗୃହରୁ ନିର୍ଗତ । ହୁଅନ୍ତେ ଦେବକୀର ସୁତ ॥ ୩୮
ସ୍ନେହେ ଗଳନ୍ତେ ନେତ୍ରେ ବାରି । ନିରୋଧ କଲେ ବନ୍ଧୁନାରୀ ॥ ୩୯
ଯାତ୍ରାକାଳେ ଏ ଅଶକୁନ[୨] । ଏମନ୍ତ ବିଚାରିଣ ମନ ॥ ୪୦
୧୫ ମୃଦଙ୍ଗ ଶଙ୍ଖ ବୀଣା ଭେରୀ । ପଣବ ଗୋମୁଖ ଧୁନ୍ଧୁରୀ ॥ ୪୧
ଆନକ ଘଣ୍ଟା ଆଦିମାନ । ଶୁଭିଲେ ଦୁନ୍ଦୁଭିନିଃସ୍ୱନ ॥ ୪୨
୧୬ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କୁରୁନାରୀମାନେ । ଦେଖିବାପାଇଁ ବାଞ୍ଛି ମନେ ॥ ୪୩
ଜଗତୀଶିଖର ଆରୋହି । କୁସୁମ ବରଷିଲେ ତହିଁ ॥ ୪୪
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରେମଲଜ୍ଜା ମିଶି । ଗୃହାନ୍ତେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସି ॥ ୪୫
୧୭ ଯେ ମୁକ୍ତାମାନେ ବିଭୂଷିତ । ଯା ଦଣ୍ଡ ରତ୍ନରେ ଜଡ଼ିତ ॥ ୪୬
ସେ ଶ୍ୱେତ ଛତ୍ରକୁ ପ୍ରିୟର । ପ୍ରିୟ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଧରେ କର ॥ ୪୭
୧୮ ଉଦ୍ଧବ ସାତ୍ୟକି ଏ ବେନି । ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟଜନକୁ ଘେନି ॥ ୪୮
ଦେବେ କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି । ପଥେ ଶୋଭିଲେ ଯଦୁପତି ॥ ୪୯
୧୯ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଆଶୀର୍ବାଦମାନେ । ଶୁଭିଲେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ ॥ ୫୦
ସେ ଯେବେ ନିର୍ଗୁଣ ପୁରୁଷ । ତାହାର ଆଶୀର୍ବାଦୁଁ କିସ ॥ ୫୧
ସଗୁଣ ରୂପେ ଚିନ୍ତ ଯେବେ । ସେ ବାକ୍ୟ ଅନୁରୂପ ତେବେ ॥ ୫୨
୨୦ କୃଷ୍ଣରଠାରେ ଦେଇ ମନ । ହସ୍ତିନାପୁର ନାରୀଜନ ॥ ୫୩
ସକଳଶ୍ରୁତିମନୋହର । ବାକ୍ୟ ଭଣିଲେ ପରସ୍ପର ॥ ୫୪

ଶ୍ରୀସ୍ତ୍ରିୟ ଊଚୁଃ

୨୧ ଯେ ଜୀବ ଆତ୍ମା ଜଗତର । ବିଳୟ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାର ॥ ୫୫

୧—ଦର୍ଶନ । ୨—ଅଶକୁନ = ଅମଙ୍ଗଳ । (ଅପଶକୁନ)

ଜୀବର ଯେତେ ଶକ୍ତିମାନ | ଈଶ୍ୱରେ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଲୀନ || ୫୬
ପ୍ରଳୟେ ଗୁଣର ପୂର୍ବରେ | ପ୍ରପଞ୍ଚରହିତ ଆତ୍ମାରେ || ୫୭
ଯେ ହୋଇଥିଲା ଏକ ଶେଷ | ଏହି ସେ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ || ୫୮
୨୨ ଯେ କାଳ ଆପଣା ଶକତି | ତେଣେ ପ୍ରେରିତ ଯେ ପ୍ରକୃତି || ୫୯
ଅନୁସରିଲେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣ | ସେ ପ୍ରଭୁ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ || ୬୦
ଆପଣା ଅଂଶ ଜୀବ ଅଟେ | ତାଙ୍କୁ ଯେ ମାୟାରୂପେ ଘୋଟେ || ୬୧
ନାନା ପ୍ରକାର ସୃଷ୍ଟିମାନ | କରିବା ଅର୍ଥେ ଯାର ମନ || ୬୨
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକୃତିକି ପାଇ | ଯାହାର ନାମ ରୂପ ନାହିଁ || ୬୩
ସେ ଜୀବଠାରେ ରୂପନାମ | କରିବା ଅର୍ଥେ କଲେ କାମ || ୬୪
କର୍ମ କରିବା ଅର୍ଥେ ପୁଣ | ବେଦକୁ କଲେ ସେ ଭିଆଣ || ୬୫
୨୩ ଜିତଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜିତପ୍ରାଣ | ଏମନ୍ତ ହୋଇ ବୁଧଗଣ || ୬୬
ଭକ୍ତିରେ ଅତି ଉତ୍କଣ୍ଠିତ | ଅମଳ ଅଟେ ଯେଉଁ ଚିତ୍ତ || ୬୭
ସେ ଚିତ୍ତେ ଯାହାର ଚରଣ | * ଦେଖନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ପୁଣ || ୬୮
ଏ ଅଟେ ସେହି ଭଗବାନ | ବୁଦ୍ଧିକି କରେ ଏ ଶୋଧନ || ୬୯
୨୪ ରହସ୍ୟ ନିରୂପକ ନରେ | ବେଦେ, ରହସ୍ୟ ଆଗମରେ || ୭୦
ଯାର ଉତ୍ତମ କଥାମାନ | ହେ ସଖି ! କରନ୍ତି ଗାୟନ || ୭୧
ଯେ ଏକ ହୋଇ ଏ ଜଗତ | ନିଜ ଲୀଳାରେ କରେ ଜାତ || ୭୨
ପାଳନା କରେ ଅନ୍ତେ ନାଶେ | ତଥାପି ସେ କର୍ମେ ନ ମିଶେ || ୭୩
ସେହି ପୁରୁଷ ଏ ରୂପରେ | ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛି ଭୂମିରେ || ୭୪
୨୫ ଯେବେ ଅଧର୍ମେ ରାଜାମାନେ | ପ୍ରାଣ ପୋଷନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ || ୭୫
ତମୋଗୁଣରେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ | ପୂରିଣ ଥାଇ ଅବିରତ || ୭୬
ସେ କାଳେ ଏହୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ | ଜଗତ ପାଳନ କାରଣେ || ୭୭
ଧରନ୍ତେ ନାନା ରୂପମାନ | ଯୁଗେ ଯୁଗେକେ ଭଗବାନ || ୭୮
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟ ରତ ଯଶ | ଦୟାକୁ କରଇ ପ୍ରକାଶ || ୭୯
୨୬ ଅତିଶୟରେ ଯଦୁକୁଳ | ପୂଜ୍ୟ ଅଟଇ ମହୀତଳ || ୮୦
ମଧୁବନ ହିଁ ପୁଣ୍ୟସାର | ଯେଣୁ ଏ ପୁରୁଷଙ୍କ ବର || ୮୧
ରମାରମଣ ଭଗବାନ | ଆପଣା ଜନମ ଗମନ || ୮୨

* "ଦୃଶ୍ୟତେ ତ୍ୱଗ୍ର୍ୟୟା ବୁଦ୍ଧ୍ୟା" ଇତି ଶ୍ରୁତିଃ ।

ଏ ବେନି ପ୍ରକାରେ ସେ ଦୁଇ । ପବିତ୍ର କରୁଣ ଅଛଇ ॥ ୮୩
୨୭ ସ୍ୱର୍ଗଯଶକୁ ତିରସ୍କାର । କରଇ ଦ୍ୱାରକାନଗର ॥ ୮୪
ଭୂମିର ପୁଣ୍ୟ ଯଶଗୁଣ । ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ଏ ପୁଣ ॥ ୮୫
ଯେଣୁ ଯହିଁର ପ୍ରଜା ନିତ । ଦେଖନ୍ତି ଆପଣାର ପତି ॥ ୮୬
ଯେ ନିଜ ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ । ଅଳପ ହସିଣ ଅନାଇଁ ॥ ୮୭
୨୮ ବ୍ରତ ବିଧାନ ତୀର୍ଥସ୍ନାନ । ଯେ ଅବା ହୋମ ଆଦିମାନ ॥ ୮୮
ତେଣେ ଏହାର ଭାର୍ଯ୍ୟାମାନେ । ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ସାବଧାନେ ॥ ୮୯
ଏହାକୁ ପୂଜିଲେ ନିଷ୍ଠପ୍ୟେ । ଯେଣୁ ଈଶ୍ୱର ଅଟଇ ଏ ॥ ୯୦
ଏହାର ଅଧରଅମୃତ । ହେ ସଖି ! ପିବନ୍ତି ଯେ ନିତ୍ୟ ॥ ୯୧
ଯେଉଁ ଅଧରାମୃତେ ମନ । ଦେଇ ମୋହିତ ଗୋପୀଜନ ॥ ୯୨
୨୯ ଶିଶୁପାଳକୁ ଆଦି ଯେତେ । ବଳିଷ୍ଠ ଥିଲେ ଭୂମିଗତେ ॥ ୯୩
ସ୍ୱୟଂବରରେ ମଥି ତାଙ୍କୁ । ହରିଲେ ବୀର୍ଯ୍ୟଶୁଳ୍କେ ଯାଙ୍କୁ ॥ ୯୪
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଶାମ୍ବ, ଅମ୍ବ ଆର । ଏ ତିନି ଯାହାଙ୍କ କୁମାର ॥ ୯୫
ସେହୁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଜାମ୍ବବତୀ । ଆବର ବଧୂ ନାଗ୍ନଜିତୀ ॥ ୯୬
ଏ ଆଦି ଯେତେ ନାରୀଜନ । ଏଥି ବାହାରେ ଯେବା ଆନ ॥ ୯୭
ଯାହାଙ୍କୁ ନରକବଧରେ । ଆଣିଲେ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ॥ ୯୮
୩୦ ନାହିଁ ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର । ମଙ୍ଗଳ ଶଉଚ ଆଗୁର ॥ ୯୯
ଏ ଯେତେ ଛନ୍ତି କୃଷ୍ଣବଧୂ । କରନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀଜନ୍ମ ସାଧୁ ॥ ୧୦୦
ପଦ୍ମଲୋଚନ ଯାହାଙ୍କର । ମନ୍ଦିରୁ ନୁହନ୍ତି ବାହାର ॥ ୧୦୧
ଦେଇ ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ସନ୍ତତ ହରୁଥାନ୍ତେ ମନ ॥ ୧୦୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୧ କହନ୍ତେ ପୁରର ତରୁଣୀ । ଏମନ୍ତ ରୂପେ ତାଙ୍କ ବାଣୀ ॥ ୧୦୩
ଘେନନ୍ତେ ମନ୍ଦହାସେ ଗୃହୀ । ପଥେ ଚଳିଲେ ଭବଗ୍ରାହୀ ॥ ୧୦୪
୩୨ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଶଙ୍କା କରି ଚିତ୍ତେ । ବାଟେ କୃଷ୍ଣର ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ॥ ୧୦୫
ସ୍ନେହରେ ଚତୁରଙ୍ଗବଳ[୧] । ପେଷିଲେ ହସ୍ତିନାଭୂପାଳ ॥ ୧୦୬
୩୩ ବିରହେ ହୋଇଣ ଆତୁର । କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗତରେ ଦୂର ॥ ୧୦୭
ଆସି ଯେ ଥିଲେ କୁରୁଗଣ । ତାହାଙ୍କୁ ଲେଉଟାଇ ପୁଣ ॥ ୧୦୮

୧—ଚତୁରଙ୍ଗବଳ = "ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱରଥପାଦାତଂ ସେନାଙ୍ଗଂ ସ୍ୟାଚ୍ଚତୁର୍ବିଧମ୍ ।"

	ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନିଜ ଜନ	। ଦ୍ୱାରକା ଗଲେ ଭଗବାନ	॥ ୧୦୯
୩୪	କୁରୁଜାଙ୍ଗଳ, ଶୂରସେନ	। ପାଞ୍ଚାଳ ଆବର ଯାମୁନ	॥ ୧୧୦
	ଯେ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର	। ମତ୍ସ୍ୟଦେଶଯୁ, ସାରସ୍ୱତ	॥ ୧୧୧
୩୫	ମରୁଧନ୍ୱକୁ ଅତିକ୍ରମି	। ସୌବୀର ଆଭୀରରୁ ସ୍ୱାମୀ	॥ ୧୧୨
	ଦଳ ଆନର୍ତ୍ତେ ଉପଗତ	। ହେଲେ ପୁଣ ହେ ଭୃଗୁସୁତ !	॥ ୧୧୩
	ରଥଯୋଚିତ ଅଶ୍ୱମାନେ	। ଅଳପ ଫୁଟିଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ	॥ ୧୧୪
୩୬	ସେ ସେହି ଦେଶେ ଯେତେଜନ	। ଘେନି ଅନେକ ଉପାୟନ	॥ ୧୧୫
	ବାଟକୁ ପାଛୋଟି ଅଇଲେ	। କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦରଶନ କଲେ	॥ ୧୧୬
	ତଦନନ୍ତରେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ	। ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ଭୂମିତଳେ	॥ ୧୧୭
	* ଜଳରେ ପଶି ଭଗବାନ	। କଲେ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାର ବିଧାନ	॥ ୧୧୮
	ବ୍ରଜବନିତାମାନଙ୍କର	। ପ୍ରାଣବଲ୍ଲଭ ଯେ ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୧୯
	ଯାହା ଚରଣପଦ୍ମଧ୍ୟାନେ	। ଭବୁଁ ତରନ୍ତି ସାଧୁଜନେ	॥ ୧୨୦
	ସେ କୃଷ୍ଣପାଦପଦ୍ମ ଚିନ୍ତ	। ହରଷ ପାନନ୍ଦଧୁମନ୍ତ	॥ ୧୨୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ଭଗବତ୍ ପ୍ରତିଯାନଂ[୧] ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଆନର୍ତ୍ତୈଃ ସ୍ତୂୟମାନସ୍ୟ ପୁରଂ ନିର୍ବିଶ୍ୟ ବନ୍ଧୁଭିଃ ।
ଏକାଦଶେ ରତିଃ ସମ୍ୟଗ୍ ଯାଦବେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥
ଉଚ୍ଚୈର୍ବିରୁଚିକଳିପୌରମୁଦଞ୍ଚଦ୍ଧ୍ୱଜତୋରଣମ୍ ।
ଉଲ୍ଲସଦ୍ରତ୍ନସୋପାନ ସ୍ୱପୁରଂ ପ୍ରଭୁରାବିଶତ୍ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧	ଆପଣା ସୁସମୃଦ୍ଧ ଦେଶ	। ଆନର୍ତ୍ତେ ହୋଇଣ ପ୍ରବେଶ	॥ ୧
	ବିଷାଦକୁ ସେମାନଙ୍କର	। ହରନ୍ତି ପ୍ରାୟେ ଚକ୍ରଧର	॥ ୨

* 'ଅଦ୍‌ଭ୍ୟୋ ବା ଏଷ ପ୍ରାତରୁଦେତି, ଅପଃ ସାୟଂ ପ୍ରବିଶତି' ଇତି ଶ୍ରୁତିଃ ।
୧—ପ୍ରତିଯାନଂ = ପ୍ରତିଗମନ ।

	ଶଙ୍ଖବରକୁ ଧରି କରେ	। ଶବଦ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ	॥ ୩
୨	ଶଙ୍ଖକୁ କରପଦ୍ମେ ଘେନ	। କରନ୍ତେ ପୁଣ ପୁଣ ଧ୍ୱନ	॥ ୪
	ସେ ଶଙ୍ଖ ଅତି ଶୋଭା ଦିଶେ	। ପଦ୍ମଷଣ୍ଡେ[୧] କ କଳହଂସେ	॥ ୫
	ଧ୍ୱନ କରଇ ଉଚ୍ଚତର	। ଧବଳ ଦିଶେ ତା ଉଦର	॥ ୬
	କୃଷ୍ଣ ଅଧରରଙ୍ଗ ମିଶି	। ଅରୁଣଭାବକୁ ପ୍ରକାଶି	॥ ୭
୩	ମୃତ୍ୟୁଭୟକୁ ବିନାଶନ	। କରଇ ଯେଉଁ ଶଙ୍ଖସ୍ୱନ	॥ ୮
	ଶୁଣି ତା ସର୍ବପ୍ରଜାମାନେ	। ନିଜ ଭର୍ତ୍ତାର ଦରଶନେ	॥ ୯
	ଲାଳସଚିତ୍ତ ସେ ହୋଇଲେ	। ତତ୍କ୍ଷଣେ ପାଶ୍ୱେଟି ଅଇଲେ	॥ ୧୦
୪	ନିଜ ଲାଭରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ	। ଯେ ନିତ୍ୟେ ଅଟେ ଆତ୍ମାରାମ	॥ ୧୧
୫	ତାହାଙ୍କୁ ଉପାୟନମାନ	। ଘେନ ଭେଟିଲେ ପ୍ରଜାଜନ	॥ ୧୨
	ଆଦରେ ରବି ଆଗେ ନେଇ	। ଯେସନେ ଦୀପ ଲୋକ ଥୋଇ	॥ ୧୩
	ସ୍ନେହରେ ବିକାଶେ ବଦନ	। ହରଷେ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନ	॥ ୧୪
	ସେ ସର୍ବମିତ୍ର ଭଗବାନ	। ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ ବଚନ	॥ ୧୫
	ବାଳକେ ଯେହ୍ନେ ପିତାଆଗେ	। ବଚନ କହନ୍ତି ସରାଗେ	॥ ୧୬

ଶ୍ରୀପ୍ରଜା ଊଚୁଃ

୬	ଚରଣପଦ୍ମକୁ ତୋହର	। ହେ ନାଥ ପ୍ରଣାମ ଆମ୍ଭର	॥ ୧୭
	ବିଧି ସନକ ଆଦି ସୁର	। କରନ୍ତି ଯାକୁ ନମସ୍କାର	॥ ୧୮
	ଯେ ବାଞ୍ଛେ ଆପଣା କଲ୍ୟାଣ	। ତାଙ୍କର ଅଟେ ପରାୟଣ	॥ ୧୯
	ଯେ କାଳ ବ୍ରହ୍ମାଦିଙ୍କି ମାରେ	। ସେ ପ୍ରଭୁ ନୁହଇ ଯହିଁରେ	॥ ୨୦
୭	ହେ ବିଶ୍ୱଭବନ ! ଆମ୍ଭର	। ମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥେ ଯତ୍ନ କର	॥ ୨୧
	ତୁ ଆମ୍ଭ ମାତା ପିତା ପତି	। ମିତ୍ର ଦେବତା ଗୁରୁ ଗତି	॥ ୨୨
	ଯାହାର ଅନୁବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରେ	। କୃତାର୍ଥ ହେଲୁଁ ଏ ସଂସାରେ	॥ ୨୩
୮	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନାଥ କରି ପାଇ	। ଆମ୍ଭେ ରହିଛୁଁ ସୁଖୀ ହୋଇ	॥ ୨୪
	ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦୂର	। ଅଟଇ ଦରଶନ ଯାର	॥ ୨୫
	ଯହିଁରେ ପ୍ରେମ ମନ୍ଦହାସ	। ସ୍ନିଗ୍ଧ କଟାକ୍ଷ ପରକାଶ	॥ ୨୬
	ସେ ମୁଖ ଯହିଁରେ ଅଛଇ	। ଯେ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗରେ ଶୋହଇ	॥ ୨୭
	ଏମନ୍ତ ରୂପକୁ ତୋହର	। ଦେଖୁଛୁଁ ଯେଣୁ ହେ ଈଶ୍ୱର	॥ ୨୮

୧—ପଦ୍ମଷଣ୍ଡେ=ପଦ୍ମସମୂହେ ।

୯	ହେ ନାଥ ପଙ୍କଜଲୋଚନ	। ଦେଖିବାପାଇଁ ବନ୍ଧୁଜନ	॥ ୨୯
	କୁରୁପୁରକୁ ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ	। ମଥୁରାପୁରେ ଅବା थାଅ	॥ ୩୦
	ତେବେ ଆମ୍ଭର କ୍ଷଣକହିଁ	। କୋଟି ବର୍ଷର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ	॥ ୩୧
	ରବି ନ ଥିଲେ ନୟନର	। ଯେସନେ ହୋଏ ଅନ୍ଧକାର	॥ ୩୨
୧୦	ପ୍ରସନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଂଯୁତ	। ମଧୁର ହାସରେ ଶୋଭିତ	॥ ୩୩
	ଅଖିଳତାପବିମୋଚନ	। ହେ ନାଥ ତୋହର ବଦନ	॥ ୩୪
	ଚିରପ୍ରବାସେ ଥାନ୍ତେ ତୁହି	। ତୋହର ସେ ମୁଖ ନ ଚାହିଁ	॥ ୩୫
	କେମନ୍ତ ହୋଇ ଆମ୍ଭେମାନେ	। ପ୍ରାଣ ଧରିବୁଁ ଏ ଭୁବନେ	॥ ୩୬
୧୧	ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ	। ଏ ରୂପେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ବଚନ	॥ ୩୭
	ଶୁଣନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ	। ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଇ	॥ ୩୮
	ନିଜ ପୁରରେ ପରବେଶ	। ହୋଇଲେ ଦେବ ହୃଷୀକେଶ	॥ ୩୯
୧୨	ଯେ ମଧୁ-ଦାଶାର୍ହ-ଭୋଜକ	। ଯେ ବୃଷ୍ଣି-କୁକୁର-ଅନ୍ଧକ	॥ ୪୦
	ଏ ନିଜ ପ୍ରାୟେ ବଳଆର	। ପାଳିଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ପୁର	॥ ୪୧
	ଭୋଗବତୀପୁରକୁ ଯେହ୍ନେ	। ପାଳିଅଛନ୍ତି ନାଗମାନେ	॥ ୪୨
୧୩	ସର୍ବଋତୁରେ ପୁଷ୍ପଫଳ	। ଏ ଆଦି ଶୋଭା ଯହିଁ ଠୁଳ	॥ ୪୩
	ଯେ ପୁଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷଲତାଶ୍ରମ[୧]	। ବନ, ଉପବନ, ଆରାମ	॥ ୪୪
	ତେଣେ ବେଷ୍ଟିତ ସରୋବରେ	। ଶୋଭା ଯହିଁରେ ନିରନ୍ତରେ	॥ ୪୫
୧୪	ପୁରଦ୍ୱାରରେ ଗୃହଦ୍ୱାରେ	। ରାଜାର ଗମନମାର୍ଗରେ	॥ ୪୬
	କୌତୁକେ ତୋରଣ ବନ୍ଧନ	। କରିଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ଜନ	॥ ୪୭
	ଗରୁଡ଼ ଆଦିରେ ଚିହ୍ନିତ	। ଧ୍ୱଜ ପତାକା ଯେ ଶୋଭିତ	॥ ୪୮
	ତାହାଙ୍କ ଅଗ୍ରେ ନିବର୍ତ୍ତିଇ	। ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣମାନ ଯହିଁ	॥ ୪୯
୧୫	ଯହିଁରେ ରାଜମାର୍ଗମାନ	। ଇତର ମାର୍ଗ ହାଟସ୍ଥାନ	॥ ୫୦
	ଅଙ୍ଗଣାମାନେ ସମ୍ମାର୍ଜିତ	। ସୁଗନ୍ଧ ସଲିଳେ ସେଚିତ	॥ ୫୧
	କୁସୁମ ଅକ୍ଷତ ଅଙ୍କୁର	। ଫଳ ବିଞ୍ଚିଛନ୍ତି ଯହିଁର	॥ ୫୨
୧୬	ପ୍ରତି ଦୁଆରେ ଶୋହେ ଯହିଁ	। ଅକ୍ଷତ ଇକ୍ଷୁ ଫଳ ଦହି	॥ ୫୩
	ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ ଧୂପ ଦୀପ	। ବଳିହିଁ ଶୋହେ ନାନାରୂପ	॥ ୫୪
୧୭	କୃଷ୍ଣର ଶୁଣି ଆଗମନ	। ସେ ବସୁଦେବ ଉଗ୍ରସେନ	॥ ୫୫

୧—ଲତା + ଆଶ୍ରମ = ଲତାଶ୍ରମ (ଲତାମଣ୍ଡପ) ।

ଅଦ୍ଭୁତ ବିକ୍ରମ ଯାହାର । ସେ ରାମ ଅକ୍ରୂର ଆବର ॥ ୫୬

୧୮ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଗୁରୁଦେଷ୍ଣ ବେନି । ଯେ ଗୁରୁ, ଶାମ୍ବ ଗଦ[1] ତିନି ॥ ୫୭

ଏ ଆଦି ଯେବା ଥିଲେ ଆନେ । ହରଷବେଗରେ ସେମାନେ ॥ ୫୮

ଶୟନ ଆସନ ଭୋଜନ । ଏ ସର୍ବ କରିଣ ଲଙ୍ଘନ ॥ ୫୯

୧୯ ଉତ୍ତମ ଅଟଇ ଯେ ଗଜ । ତାହାକୁ ଆଗେ କରି ସଜ ॥ ୬୦

୨୦ ମଙ୍ଗଳଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନି ହସ୍ତେ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅଛନ୍ତି ସଙ୍ଗତେ ॥ ୬୧

ବାଜଇ ଶଙ୍ଖବାଦ୍ୟନାଦ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ବେଦ ॥ ୬୨

ଆଦରେ ଚଢ଼ି ରଥମାନ । ହରଷେ କଲେକ ଗମନ ॥ ୬୩

କୃଷ୍ଣରଠାରେ ସ୍ନେହ ଯେଣୁ । ହୋଇଲେ ସମ୍ଭ୍ରମ ତେଣୁ ॥ ୬୪

ବେଶ୍ୟାଏ ଶତ ଶତ ହୋଇ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ॥ ୬୫

ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ଯାନମାନ । ଆରୋହି କଲେ ସେ ଗମନ ॥ ୬୬

ଉତ୍ତମ ଅଟେ ଯେ କୁଣ୍ଡଳ । ତେଣେ ଶୋଭିତ ଯେ କପୋଳ ॥ ୬୭

ସେ ସକାଶରୁ ଯାଙ୍କ ଠାରେ । ଶୋଭା ଦିଶଇ ବଦନରେ ॥ ୬୮

୨୧ * ନଟ-ନର୍ତ୍ତକ-ବନ୍ଦୀ-ସୂତ । ଗନ୍ଧର୍ବ ମାଗଧ ବହୁତ ॥ ୬୯

ଅଦ୍ଭୁତ ଚରିତ କୃଷ୍ଣର । ଗାୟନ କରନ୍ତି ସୁସ୍ୱର ॥ ୭୦

୨୨ କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଣ ବନ୍ଧୁମାନ । ସେ ପରିଗୃର ପୁରଜନ ॥ ୭୧

ମିଳିଣ ତାହାଙ୍କ ସନ୍ନିଧି । ମାନନା କଲେ ଯଥାବିଧି ॥ ୭୨

୨୩ କାହାକୁ ଶିରେ ପ୍ରଣମିଲେ । ବଚନେ କାହାକୁ ବୋଇଲେ ॥ ୭୩

କାହାକୁ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ । କାହାକୁ ହସ୍ତସ୍ପରଶନ ॥ ୭୪

କାହାକୁ ମନ୍ଦହାସେ ଗୃହିଁ । କାହାକୁ ଇଷ୍ଟବର ଦେଇ ॥ ୭୫

ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ବିପ୍ରଯାଏ । ସନ୍ତୋଷ କଲେ ଯଦୁରାଏ ॥ ୭୬

୨୪ ଗୁରୁବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଟମାନେ । ଦାରସହିତେ ବୃଦ୍ଧଜନେ ॥ ୭୭

କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ । ପୁରରେ ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ॥ ୭୮

୨୫ ମିଳନ୍ତେ ରାଜମାର୍ଗେ ହରି । ଦ୍ୱାରକାପୁରକୁଳନାରୀ ॥ ୭୯

ଅବଲୋକନରେ କୃଷ୍ଣର । ଅତି ଉତ୍ସବ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୮୦

୧—ଗଦ = ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସାନଭାଇ ।

* ସୂତାଃ ପୌରାଣିକାଃ ପ୍ରୋକ୍ତା ମାଗଧା ବଂଶଶଂସକାଃ ।
ବନ୍ଦିନସ୍ତ୍ୱମଳପ୍ରଜ୍ଞାଃ ପ୍ରସ୍ତାବସଦୃଶୋକ୍ତୟଃ ॥

ଏରୂପେ କଲେ ଆବେଦନ । ଅଙ୍ଗଳମାନ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୮୧
୨୬ ଯା ଅଙ୍ଗ ଶୋଭାଙ୍କରସ୍ଥାନ । ସେ ଅଚ୍ୟୁତଙ୍କୁ ଅନୁଦିନ ॥ ୮୨
ଦ୍ୱାରକାବାସୀଙ୍କ ନୟନ । ଯଦ୍ୟପି କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ॥ ୮୩
ତଥାପି ନୁହନ୍ତି ସେ ତୋଷ । ଏମନ୍ତ ଅଟେ ଯାର ବେଶ ॥ ୮୪
୨୭ ଯାର ବିଶାଳ ଉରଦେଶ । ଅଟଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ନିବାସ ॥ ୮୫
ପ୍ରାଣୀଲୋଚନପାନପାତ୍ର । ଅଟଇ ଯାର ଶ୍ରୀମୁଖ ନେତ୍ର ॥ ୮୬
ସକଳ ଲୋକପାଳଙ୍କର । ଯା ଭୁଜ ବିଶ୍ରାମମନ୍ଦିର ॥ ୮୭
ଯାହାର ଚରଣନଳିନ । ଭଗବତଙ୍କର ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥ ୮୮
୨୮ ଧବଳ ଛତ୍ର ଧରେ କେହି । କେ ତହିଁ ଚାମର ପକାଇ ॥ ୮୯
କେ ତହିଁ ହରଷ ହୋଇଣ । କରେ କୁସୁମ ବରଷଣ ॥ ୯୦
ପଟେ ଶୋଭିତ ପୀତାମ୍ବର । ରୁଚିର ବନମାଳା ଉର ॥ ୯୧
ରବି ବିଜୁଳି ଇନ୍ଦ୍ରଗୃପ । ଚନ୍ଦ୍ରେ ଯେସନେ ଘନରୂପ ॥ ୯୨
୨୯ ପିତାର ସଦନେ ପ୍ରବେଶ । ହୁଅନ୍ତେ ଦେବ ହୃଷୀକେଶ ॥ ୯୩
ମାତାଏ ହରଷ ହୋଇଲେ । ତକ୍ଷଣେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ॥ ୯୪
ଦେବକୀ ଆଦି ହୋଇ ସାତ । ଥିଲେ ଯେ ତାହାଙ୍କର ମାତ ॥ ୯୫
ହରଷେ ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ଦନ । କଲେ ସେ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୯୬
୩୦ ସକଳ ମାତାମାନେ ମିଳି । କୋଡ଼େ ବସାଇ ବନମାଳୀ ॥ ୯୭
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁତ୍ରସ୍ନେହଭରେ । କ୍ଷୀର ସ୍ରବନ୍ତେ ପୟୋଧରେ ॥ ୯୮
ହରଷେ ବିହ୍ୱଳିତ ହେଲେ । ନୟନ ଜଳରେ ସିଞ୍ଚିଲେ ॥ ୯୯
୩୧ ମାତାଙ୍କୁ କରି ସମ୍ମାନନ । ମିଳିଲେ ଆପଣା ଭୁବନ ॥ ୧୦୦
ସକଳ କାମେ ମନୋହର । ଅତି ଉତ୍ତମ ଯେଉଁ ପୁର ॥ ୧୦୧
ଅଷ୍ଟ ଅଧିକ ଶତ ଗଣି । ଯେ ଷୋଳ ସହସ୍ର ତରୁଣୀ ॥ ୧୦୨
ଜଗତ୍ରି ତେତିକ ପ୍ରମାଣ । ଯହିଁରେ ହୋଇଛୁ ନିର୍ମାଣ ॥ ୧୦୩
୩୨ ପ୍ରବାସୁଁ ଆସି ନିଜ ପତି । ଗୃହରେ ମିଳନ୍ତେ ଝଟତି ॥ ୧୦୪
ଦୂରରୁ ପତ୍ନୀମାନେ ଦେଖି । ଉଠିଲେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥ ୧୦୫
* ଧରି ଅଛନ୍ତି ବ୍ରତମାନ । ଲଜ୍ଜିତ ଲୋଚନ ଆନନ ॥ ୧୦୬

* ହାସ୍ୟଂ ପରଗୃହେ ଯାନଂ ସମାଜୋତ୍ସବଦର୍ଶନମ୍ ।
କ୍ରୀଡ଼ାଂ ଶରୀରସଂସ୍କାରଂ ତ୍ୟଜେତ ପ୍ରୋଷିତଭର୍ତ୍ତୃକା ॥ (ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ)

୩୩ ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦଆଗମନ । ମନରେ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥ ୧୦୭
ତଦନ୍ତେ ନେତ୍ରଦ୍ୱାରେ ପୁଣି । କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ତରୁଣୀ ॥ ୧୦୮
ନିକଟେ ମିଳନ୍ତେ ମୁରାରି । ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କୋଡ଼େ ଦେଲେ ନାରୀ ॥ ୧୦୯
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନଛଳେ । ଯେ ସୁଖ ଲଭିଲେ ସେକାଳେ ॥ ୧୧୦
ତାହାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଗୂଢ଼ । କେ ଜାଣିପାରେ ତାହା ମୂଢ଼ ॥ ୧୧୧
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ସ୍ନେହଭରେ । ଲୋତକ ଗଳନ୍ତେ ନେତ୍ରରେ ॥ ୧୧୨
ଲଜ୍ଜାରେ ରୁନ୍ଧନ୍ତେ ସେ ନୀର । ବିବଶ ଭାବରୁ ତାଙ୍କର ॥ ୧୧୩
ଗଳିଲା ନୟନରୁ ନୀର । ଶୁଣ ଶୌନକ ଦ୍ୱିଜବର ॥ ୧୧୪
୩୪ ଯଦ୍ୟପି ପାର୍ଶ୍ୱଗତ ହୋଇ । ଏ କୃଷ୍ଣ ଏକାନ୍ତରେ ଥାଇ ॥ ୧୧୫
ତଥାପି ତାଙ୍କ ପାଦଦୁଇ । ପଦେ ପଦେକେ ନୂଆ ହୋଇ ॥ ୧୧୬
ଶରୀର ବନ୍ଧ ଏ ସଂସାରେ । କେ ତାହା ଛାଡ଼ି ଅବା ପାରେ ॥ ୧୧୭
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚଞ୍ଚଳା ଅଟଇ । ସେହି ତା ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥ ୧୧୮
୩୫ ଏ ରୂପେ କ୍ଷିତିଭାରପାଇଁ । ନୃପେ ଯେ ଥିଲେ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୧୧୯
ଅନେକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀବଳେ । * ପ୍ରସରିଥିଲି ତେଜ କାଳେ ॥ ୧୨୦
ବଇର ଭାବ ଜାତ କରି । ସ୍ୱହସ୍ତେ ଆୟୁଧ ନ ଧରି ॥ ୧୨୧
ଏକ ଆରକେ କରି ନାଶ । ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ ହୃଷୀକେଶ ॥ ୧୨୨
ଦାରୁମାନଙ୍କ ଘର୍ଷଣେ । ଅନଳ ଜାତ କରି ବଣେ ॥ ୧୨୩
ସେ ବନ କରି ଭସ୍ମୀଭୂତ । ଯେସନେ ନିବର୍ତ୍ତେ ମାରୁତ ॥ ୧୨୪
୩୬ ଆପଣା ମାୟାରେ ସେ ହରି । ଏ ନରଲୋକ ଅବତରି ॥ ୧୨୫
ଉତ୍ତମ ଯୁବତୀବୃନ୍ଦର । ମଧ୍ୟରେ କଲେକ ବିହାର ॥ ୧୨୬
ଯୁବତୀଜନବଶ ହୋଇ । ଯେହ୍ନେ ପ୍ରାକୃତ ଲୋକ ଥାଇ ॥ ୧୨୭
୩୭ ଉଦ୍ଦାମ ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ । କରେ ଯେ ମନୋହର ହାସ ॥ ୧୨୮
ବ୍ରୀଡ଼ା ସହିତେ ବିଲୋକନ । ଦେଖି ଯାହାଙ୍କର ଏମାନ ॥ ୧୨୯
ଶଙ୍କର ମୋହିତ ହୋଇଲେ । ଲଜ୍ଜାରେ ଧନୁକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ॥ ୧୩୦
ସେହୁ ଉତ୍ତମ ନାରୀଗଣ । ବିବିଧ ଲୀଳା ଦେଖାଇଣ ॥ ୧୩୧
ଯାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ମଥନ । କରିତ ନୋହିଲେ ଭଜନ ॥ ୧୩୨
୩୮ ଅସଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି ସେ ହରି । ତାଙ୍କୁ ଆପଣା ପ୍ରାୟେ କରି ॥ ୧୩୩

---

* ପ୍ରସରିଥିଲେ ଯେତେ କାଳେ ।

	ମଣଇଁ ସଙ୍ଗବନ୍ତ ପ୍ରାୟେ	ଅଜ୍ଞାମ ଜନ ଯେହ୍ନ ହୋଏ	॥ ୧୩୪
	ଯେଣୁ ସେ ବ୍ୟାପାର କରନ୍ତି	ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାୟେ ହୋଇଥାନ୍ତି	॥ ୧୩୫
୩୯	ଈଶ୍ୱରଭାବ ଈଶ୍ୱରର	ଅଟଇ ଏତେକ ମାତର	॥ ୧୩୬
	ପ୍ରକୃତିସଙ୍ଗେ ମିଶିଥାଇ	ତାର ଗୁଣରେ ସଙ୍ଗ ନୋହି	॥ ୧୩୭
	ଆତ୍ମାକୁ ଅବଲମ୍ବ ପାଇ	ଯୋଗୀ ଲୋକର ବୁଦ୍ଧି ଥାଇ	॥ ୧୩୮
	ଆତ୍ମାର ଗୁଣେ ନୋହି ବଶ	ସେ ଯେହ୍ନେ ନୁହଇ ପ୍ରକାଶ	॥ ୧୩୯
୪୦	ମୂଢ଼ ଭାବରୁ ସେ ରମଣୀ	ଭର୍ତ୍ତାର ମହିମା ନ ଜାଣି	॥ ୧୪୦
	ଏ ନାରୀଲମ୍ପଟ ଅଟନ୍ତି	ଏକାନ୍ତେ ଆତ୍ମଙ୍କୁ ସେବନ୍ତି	॥ ୧୪୧
	ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି କୃଷ୍ଣଠାରେ	କରଣ ଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ	॥ ୧୪୨
	ଆତ୍ମାକୁ ଅହଂକାରମତି	ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଜାଣିଥାନ୍ତି	॥ ୧୪୩
	କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମ ଦୁଇ	ନିଜ ହୃଦୟପଦ୍ମେ ଧ୍ୟାଇ	॥ ୧୪୪
	ଅତି ଦୁସ୍ତର ଭବସିନ୍ଧୁ	ତରିବ ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ	॥ ୧୪୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ୱାରକାପ୍ରବେଶୋ
ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପୂର୍ବୋକ୍ତଂ ଯତ୍ପ୍ରସଙ୍ଗାତ୍ ଦ୍ରୌଣିଦଣ୍ଡାଦି ବସ୍ତୁଗତ୍ ।
ଦ୍ୱାଦଶେ ତୁ ତଦେବାଥ ପରୀକ୍ଷିଜ୍ଜନ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧	କୋପେ ଯେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ କୁମର	ମନ୍ତ୍ରେ ପେଷିଲେ ବ୍ରହ୍ମଶର	॥ ୧
	ଉତ୍ତରାଗର୍ଭ ତା' ତେଜରେ	ବିନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ଯୋଗରେ	॥ ୨
	ସେ ଗର୍ଭ ଦେବ ଚକ୍ରପାଣି	ଆପଣେ ଜୀଆଇଲେ ପୁଣି	॥ ୩
୨	ମହାତ୍ମା ଅଟେ ସେ ରାଜନ	ତାହାର ଜନ୍ମକର୍ମମାନ	॥ ୪
	କହ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମହାମତି	ଯେମନ୍ତେ ମଲେ ସେ ନୃପତି	॥ ୫
	ମରଣ ଲଭିଲା ଉତ୍ତରେ	ଗଲେ ସେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	॥ ୬
୩	ଶୁଣିମାକୁ ସେ କଥାମାନ	ଆମ୍ଭର ହେଉଅଛି ମନ	॥ ୭

ଆମ୍ଭର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଛି ତହିଁ । ଯେବେ ଯୋଗାଇ କହ ତୁହି ॥ ୮
ଯେଉଁ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଜ୍ଞାନ । ପୂର୍ବେ ସେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥ ୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪ ପ୍ରଜା ରଞ୍ଜନ୍ତେ ପିତାପ୍ରାୟେ । ପାଳନ କଲେ ଧର୍ମରାୟେ ॥ ୧୦
ସକଳ କାମ ସେବା କରି । ତହିଁରୁ ସ୍ପୃହାକୁ ନିବାରି ॥ ୧୧
୫ ଭୂମି ସଂପଦ ନାନା ମଖ[୧] । କର୍ମଅର୍ଜିତ ପରଲୋକ ॥ ୧୨
ଦିବ୍ୟ ମହିଷୀ ଭ୍ରାତୃଗଣ । ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପରେ ରାଜାପଣ ॥ ୧୩
ଏ ସବୁ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ବୋଲି ଗଲା ଯଶ ॥ ୧୪
୬ ଯାହାର ମନ ନିରନ୍ତରେ । ନିମଗ୍ନ ମୁକୁନ୍ଦର ଠାରେ ॥ ୧୫
ଦେବବାଞ୍ଛିତ ଭୋଗମାନ । ବଶ କରେ କି ତାର ମନ ॥ ୧୬
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଲୋକକୁ ଯେସନ । ନ ତୋଷେ ଆନ[୨] ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ॥ ୧୭
୭ ସେ ବୀର ମାତାଗର୍ଭେ ଥାଇ । ଅସ୍ତ୍ରତେଜରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୧୮
ସେ କାଳେ ହେ ଭୃଗୁନନ୍ଦନ । ପୁରୁଷେ କଲା ବିଲୋକନ ॥ ୧୯
୮ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠସମ ତା'ଶରୀର । ହେମମୁକୁଟେ ଶୋଭେ ଶିର ॥ ୨୦
ଅମଳ ମନୋହର ଶ୍ୟାମ । ବସନ ବିଜୁଳିର ସମ ॥ ୨୧
୯ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଚର୍ତୁର୍ଭୁଜ ଗୁରି । ଶୁଦ୍ଧ ହେମକୁଣ୍ଡଳଧାରୀ ॥ ୨୨
୧୦ କୋପେ ଲୋହିତ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି । ଗଦାକୁ ଧରି ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥ ୨୩
ଆପଣା ସନ୍ନିଧରେ ଥାଇ । ଭ୍ରମନ୍ତି ଗଦାକୁ ବୁଲାଇ ॥ ୨୪
ଉଲ୍କାର ପ୍ରାଏ ଗଦା ଦିଶେ । ଅସ୍ତ୍ରତେଜକୁ ତେଣେ ନାଶେ ॥ ୨୫
ଯେହ୍ନେ ନୀହାରକୁ ତପନ । କ୍ଷଣକେ କରଇ ଦହନ ॥ ୨୬
ଏ କେ ସମୀପରେ ମୋହର । ବୋଲି ବିଚାରିଲା କୁମର ॥ ୨୭
୧୧ ଧର୍ମରକ୍ଷଣ ଭଗବାନ । ସେ ଅସ୍ତ୍ର କରିଣ ଦହନ ॥ ୨୮
ଗୃହାନ୍ତେ ଦଶମାସ ଶିଶୁ । ଅନ୍ତର ହେଲେ ଗର୍ଭଦେଶୁଁ ॥ ୨୯
୧୨ ଅଶେଷ ଗୁଣମାନ ଯହିଁ । ଜାତ ହୋଇବେ ଫଳ ହୋଇ ॥ ୩୦
ଯହିଁରେ ଶୁଭଗ୍ରହପନ୍ତି । ଉଦୟଗତ ହୋଇଛନ୍ତି ॥ ୩୧
ଏମନ୍ତ କାଳେ ବଂଶଧର । ଜନ୍ମିଲା ପାଣ୍ଡୁର କୁମାର ॥ ୩୨
ସେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା । ପୁଣି କି ପାଣ୍ଡୁ ଜନ୍ମ ହେଲା ॥ ୩୩

୧—ମଖ = ଯଜ୍ଞ ।
୨—ଆନ = ଖାଦ୍ୟବ୍ୟତିରିକ୍ତ ମାଳାଚନ୍ଦନ ଆଦି ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ।

୧୩ ସନ୍ତୋଷମନେ ଧର୍ମରାଜ । ଯେଜନଣ ଧୌମ୍ୟ ଆଦ ଦ୍ୱିଜ ॥ ୩୪
ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ କର୍ମ କର । ଜାତ କର୍ମକୁ ସେ ଆଚର ॥ ୩୫
୧୪ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ମହୀ, ଧେନୁଭୂଲେ । ଅନେକ ଗ୍ରାମ ଦାନ ଦେଲେ ॥ ୩୬
ଉତ୍ତମ ହସ୍ତୀ ଅଶ୍ୱମାନ । * ଦେଲେ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅନ୍ନ ॥ ୩୭
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତୋଷଚତ୍ତେ । ଦେଲେ ଏମାନ ପ୍ରଜାର୍ଥେ[୧] ॥ ୩୮
ତୀର୍ଥରେ ଯେଉଁ ଘର ଦାନ । ଦିଅନ୍ତି ସର୍ବ ଲୋକମାନ ॥ ୩୯
୧୫ ବିନୟୀଭାବେ ହୋଇ ନତ । ଶୁଣନ୍ତେ ରାଜା ଧର୍ମସୁତ ॥ ୪୦
ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ବିପ୍ରଜନ । ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୪୧
ହେ ପୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଙ୍କର । ପ୍ରଜାସନ୍ତାନେ ଏ କୁମାର ॥ ୪୨
୧୬ ଯାକୁ କେହୁଣି ପରକାରେ । ନିବାର ନୋହେ ଜଗତରେ ॥ ୪୩
ଏମନ୍ତ ଦଇବରେ ନାଶ । ଯାଆନ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ ପୁରୁବଂଶ ॥ ୪୪
ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ହରି । ଏହାକୁ ଗର୍ଭେ ରକ୍ଷା କରି ॥ ୪୫
୧୭ ଏଣୁ ଏ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ । ନାମ ଏହାର ବିଷ୍ଣୁରାତ ॥ ୪୬
ସନ୍ଦେହ ନ କର ତୁ ଚତ୍ତ । ଏ ହେବ ମହାଭାଗବତ ॥ ୪୭

ଶ୍ରୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୧୮ କରିଣ ପୁଣ୍ୟ ଯଶମାନ । ଯେ ଥିଲେ ରାଜରଷି ଜନ ॥ ୪୮
ତାଙ୍କ ଯଶରେ ସାଧୁବାଦେ । ଏ ଅନୁବର୍ତ୍ତିବ କି ହାଦେ ॥ ୪୯

ଶ୍ରୀବ୍ରାହ୍ମଣା ଊଚୁଃ

୧୯ ଏ ପ୍ରଜା ପାଳିବ ହେ ପାର୍ଥ । ଯେହ୍ନେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ମନୁସୁତ ॥ ୫୦
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ଅଛି । ଯେସନେ ରାମ ଦାଶରଥି ॥ ୫୧

---

* "ଯାବନ୍ନ ଛିଦ୍ୟତେ ନାଳଂ ତାବନ୍ନାପ୍ନୋତି ସୂତକମ୍ ।
ଛିନ୍ନେ ନାଳେ ତତଃ ପଶ୍ଚାତ୍ ସୂତକଂ ତୁ ବିଧୀୟତେ ॥"
ଏହି ସ୍ମୃତିବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ନାଳଚ୍ଛେଦନପୂର୍ବରୁ ରାଜା ଅନ୍ନଦାନ କଲେ ।

୧—ପ୍ରଜାର୍ଥେ = ପୁତ୍ରୋତ୍ପତ୍ତିପୁଣ୍ୟକାଳେ ।
'ପୁତ୍ରେ ଜାତେ ବ୍ୟତୀପାତେ ଦତ୍ତଂ ଭବତି ଚାକ୍ଷୟମ ।'
"ଦେବାଶ୍ଚ ପିତରଶ୍ଚୈବ ପୁତ୍ରେ ଜାତେ ଦ୍ୱିଜନ୍ମନାମ୍ ।
ଆୟାନ୍ତି ତଦ୍‌ଗୃହଂ ତସ୍ମାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣତାଧିକମ୍ ॥" (ସ୍ମୃତିଃ)

୨୦ ଏ ଦାତା ଶରଣବତ୍ସଳ । ଯେମନ୍ତେ ଶିବି[୧] ମହୀପାଳ ॥ ୫୨
କୀର୍ତ୍ତି ଯାଜ୍ଞିକମାନଙ୍କର । ଯଶ କରିବ ଏ ବିସ୍ତାର ॥ ୫୩
ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ରଜାଙ୍କର ସୁତ । ଯେସନେ ନୃପତି ଭରତ ॥ ୫୪
୨୧ ଯେତେକ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ପ୍ରାଣୀ । ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଏ ଅଗ୍ରଣୀ ॥ ୫୫
ଯେ ଥିଲେ ବେନି ଅରଜୁନ । ଏ ଅଟେ ତାହାଙ୍କ ସମାନ ॥ ୫୬
ହୁତାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ତେଜମୟେ । ଦୁସ୍ତର ସମୁଦ୍ର ପରାଏ ॥ ୫୭
୨୨ ମୃଗେନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଏ ବୀର୍ଯ୍ୟଧାରୀ । ଆଶ୍ରୟେ ଯେହ୍ନେ ହିମଗିରି ॥ ୫୮
ଯାହାର ଆନ ଗତି ନାହିଁ । ତାହାକୁ ରଖେ ଯେହ୍ନେ ମହୀ ॥ ୫୯
ପିତାମାତାଙ୍କ ପ୍ରାଏ ହୋଇ । ପର ଅପରାଧ ସହଇ ॥ ୬୦
୨୩ ସମତାପାଳନରେ ଧାତା । ଈଶ୍ୱରପ୍ରାଏ ବରଦାତା ॥ ୬୧
ଆଶ୍ରିତ୍ୟ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଯେହ୍ନେ ସଂସାରେ ରମାବର ॥ ୬୨
୨୪ ଉତ୍ତମ ଗୁଣ ମହିମାରେ । କୃଷ୍ଣର ସମ ଜଗତରେ ॥ ୬୩
ଉଦାର ରନ୍ତିଦେବପ୍ରାଏ । ଯଯାତିସମ ଧର୍ମମୟେ ॥ ୬୪
୨୫ ଧୈର୍ଯ୍ୟରେ ବଳିସମ ଏହି । ପ୍ରହ୍ଲାଦର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୬୫
ଉତ୍ତମ ଆଗ୍ରହ ଏହାର । ଜାତ ହୋଇବ କୃଷ୍ଣଠାର ॥ ୬୬
ଏ ଅଶ୍ୱମେଧମାନଙ୍କର । କର୍ତ୍ତା ହୋଇବ ନୃପବର ॥ ୬୭
ଯେତେକ ଥିବେ ବୃଦ୍ଧଜନ । ତାହାଙ୍କୁ କରିବ ସେବନ ॥ ୬୮
୨୬ ରାଜର୍ଷିଙ୍କି ଜନ୍ମାଇବ । ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କୁ ବିନାଶିବ ॥ ୬୯
ଅବନୀଧର୍ମରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ । କଳିକି ବାନ୍ଧିବ ଆସ୍ଥେ ॥ ୭୦
୨୭ ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ରଶାପୁ ତୋତେ । ତକ୍ଷକ ଦଂଶିବ ନିଶ୍ଚିତେ ॥ ୭୧
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ରମୁଖୁଁ ଶୁଣି । ଆପଣା ହିତ ମନେ ଗୁଣି ॥ ୭୨
ଛାଡ଼ି ସକଳ ସଙ୍ଗମାନ । ହରିଚରଣେ ଦେବ ମନ ॥ ୭୩
୨୮ ବ୍ୟାସନନ୍ଦନମୁଖୁଁ ଶୁଣି । ଆତ୍ମାକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଜାଣି ॥ ୭୪
ଗଙ୍ଗାରେ ଛାଡ଼ି କଳେବର । ଅନ୍ତେ ଲଭିବ ବିଷ୍ଣୁପୁର ॥ ୭୫
୨୯ ରଜାଙ୍କୁ କହି ଏ ବଚନ । ଯାତକବିଦ ବିପ୍ରଜନ ॥ ୭୬
ତା'ଠାରୁ ପୂଜାକୁ ପାଇଲେ । ଯେ ଯାହା ମନ୍ଦିରକୁ ଗଲେ ॥ ୭୭
୩୦ ଯେଉଁ ପୁରୁଷକୁ ଗର୍ଭରେ । ଦେଖିଣ ଥିଲେ ସେ ପୂର୍ବରେ ॥ ୭୮
ତାହଙ୍କୁ ଚିନ୍ତି ନିଜ ମନ । ବାହ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଯେତେ ଜନ ॥ ୭୯

୧—ଶିବି ଶ୍ୟେନକୁ ନିଜ ମାଂସ ଦେଇ ଶରଣାଗତ କପୋତକୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ସେହି ପୁରୁଷ ଅବା ଏହି । ଏମନ୍ତ ପରୀକ୍ଷା କରଇ ॥ ୮୦
ଏ ସେନ ନାମେ ପରୀକ୍ଷିତ । ଲୋକରେ ହେଲେ ସେ ବିଖ୍ୟାତ॥ ୮୧
୩୧ ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷରେ ଦିନୁଁ ଦିନ । କଳାମାନଙ୍କେ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୮୨
ଚନ୍ଦ୍ର ବଢ଼ଇ ଯେ ରୂପରେ । ପରୀକ୍ଷିତ ହିଁ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୮୩
ପାଳନ୍ତେ ପିତାମହମାନେ । ବୃଦ୍ଧି ଲଭିଲେ ଦିନେ ଦିନେ ॥ ୮୪
୩୨ ବାଳକଦିନୁଁ ପରୀକ୍ଷିତ । ଧର୍ମାତ୍ମା, କୃଷ୍ଣରେ ଭଗତ ॥ ୮୫
ସକଳଲୋକେ ପ୍ରୀତିଦାତା । ସେ ଭାଗବତ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥ ୮୬
୩୩ ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନେ । ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଭୂପମନେ ॥ ୮୭
ଜ୍ଞାତିଦ୍ରୋହରୁ ଭୟ ଚିନ୍ତ । ଅଶ୍ୱମେଧରେ କଲେ ମତ ॥ ୮୮
କରଦଣ୍ଡରୁ ଯେତେ ଧନ । ତେଣେ ଏ ନୋହିବ ବିଧାନ ॥ ୮୯
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ନିଜ ମନେ । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ଦିନେ ଦିନେ ॥ ୯୦
୩୪ ତାହାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି । ତକ୍ଷଣେ ଦେବ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୯୧
ଥିଲେ ଯେ ଭୀମ ଆଦି ଭାଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ପଠିଆଇ ॥ ୯୨
ନାନା ଦିଗରୁ ଧନମାନ । ଆଣି ସେ ମିଳିଲେ ବହନ ॥ ୯୩
ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ବିଶେଷ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଲେ ସେ ପ୍ରବେଶ ॥ ୯୪
୩୫ ସେ ଧନେ କରଣ ଈଶ୍ୱର । କାମନା ଲଭି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୯୫
ଜ୍ଞାତିବଧରୁ କରି ଭୀତ । ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଟେ ଯଜ୍ଞପତ ॥ ୯୬
ତାହାଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱମେଧ ତିନ । କରି ପୂଜିଲେ ଭକ୍ତ ସେନ ॥ ୯୭
୩୬ ଯାଗନିମିତ୍ତ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ଅଣାଇ ଥିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୯୮
ସଙ୍ଗତେ ସେନ ବିପ୍ରଗଣ । ଯାଗ ବଢ଼ାଇ ନାରାୟଣ ॥ ୯୯
କେତେକହିଁ ମାସ ଥିଲେ ତହିଁ । ମିତ୍ରଜନଙ୍କ ପ୍ରୀତିପାଇଁ ॥ ୧୦୦
୩୭ ରାଜା-ଦ୍ରୌପଦୀ ଅନୁମତେ । ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ତ୍ୱରିତେ ॥ ୧୦୧
ରଥରେ ବସାଇ ଅର୍ଜୁନ । ସଙ୍ଗତେ ନନ୍ତ ମୁନିଜନ[୧] ॥ ୧୦୨
ଦ୍ୱାରକାପୁରକୁ ଗମନ । କଲେକ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୧୦୩
ହେ କୃଷ୍ଣ କମଳଲୋଚନ । ଏ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦୀନ ॥ ୧୦୪
ଏହାକୁ ବାରେ କୃପା କର । ଭବସାଗରରୁ ଉଦ୍ଧର ॥ ୧୦୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିଜ୍ଜନ୍ମ
ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

୧—ଯଦୁଗଣ (?)

ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ନିର୍ଗମୋ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ୟ ବିଦୁରୋକ୍ତ୍ୟା ତ୍ରୟୋଦଶେ ।
ଉକ୍ତଃ ପୌରାଭିଷେକେଣ ବର୍ତ୍ମ ରାଜ୍ଞୋ ମହାପଥମ୍ । ୧ ।

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ବିଦୁର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାକ୍ରମେ । ମିଳଣ ମୈତ୍ରେୟ ଆଶ୍ରମେ ॥ ୧
କେତେହେଁ ଦିନ ତହିଁ ଥାଇ । ତା ଠାରୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥ ୨
ତେଣେ ସନ୍ଦେହ କରି ଦୂର । ମିଳିଲେ ହସ୍ତିନାନଗର ॥ ୩
୨ ମୈତ୍ରେୟ ଆଗେ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେତେ । କଲେ ବିଦୁର ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ॥ ୪
ତେଣେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ଭକ୍ତିଜାତ । ପ୍ରଶ୍ନରୁ ହୋଇଲେ ନିବୃତ୍ତ ॥ ୫
୩ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଧର୍ମସୁତ । ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଚାରି ଭ୍ରାତ ॥ ୬
୪ ଯୁଯୁତ୍ସୁ, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଘେନି । ସୂତ ଗାନ୍ଧାରୀ କୁନ୍ତୀ ଘେନି ॥ ୭
ଦ୍ରୌପଦୀ, ଅଭିମନ୍ୟୁମାତା । ଯେ କୃପୀ ବିରାଟଦୁହିତା ॥ ୮
୫ ଯେ ଆନ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁମାନେ । ପାଣ୍ଡୁର ଥିଲେ ସେହି ସ୍ଥାନେ ॥ ୯
ଯେ ଜ୍ଞାତିମାନେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଯେତେ । ଥିଲେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ସହିତେ ॥ ୧୦
ସକଳେ ହୋଇଲେ ହରଷ । ମିଳିଲେ ତାହାଙ୍କର ପାଶ ॥ ୧୧
ପ୍ରାଣକୁ ପାଇ ପିଣ୍ଡ ଯେହ୍ନେ । ପୁଣି ଉଠଇ ସଚେତନେ ॥ ୧୨
୬ ମିଳଣ ଯେ ଯାହା ବେଭାର । କଲେ ଆଶ୍ଳେଷ ନମସ୍କାର ॥ ୧୩
ବିଦୁରମୁଖକୁ ଚାହିଁଲେ । ସ୍ନେହରେ ଅଶ୍ରୁକୁ ମୁଞ୍ଚିଲେ ॥ ୧୪
ବିରହେ ହୋଇ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ । ଯେଣୁ କାତର ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୫
ଆସନ ଉପରେ ବସାଇ । ତାଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ କୁରୁସାଇଁ ॥ ୧୬
୭ ବିଶ୍ରାମ ଲଭିଣ ଭୁଞ୍ଜଣ । ଆସନେ ବସନ୍ତେ ସେ ପୁଣ ॥ ୧୭
ରାଜା ବିନୟେ ନମ୍ର ହୋଇ । ଶୁଣନ୍ତେ ବନ୍ଧୁମାନେ ତହିଁ ॥ ୧୮
ବଚନ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । କହିଲେ ସଭାର ମଧ୍ୟରେ ॥ ୧୯

ଶ୍ରୀଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୮ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପଦପ୍ରାପ୍ତେ ଚିତ୍ତେ । ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି କି ନିତ୍ୟେ ॥ ୨୦
ତୁମ୍ଭର ପକ୍ଷପାତ ଛାଇ[୧] । ପାଇଣ ଆମ୍ଭେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ॥ ୨୧

୧—ପକ୍ଷୀମାନେ ପକ୍ଷଛାୟାରେ ଯେପରି ନିଜ ଅପତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ସେହିପରି ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷପାତ ଛାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବହୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିଅଛ ।

ମାତାସହିତେ ଜତୁଘରେ । ଅଗ୍ନି ଦହନ ମହାଘୋରେ ॥ ୨୨
ବିଷଭକ୍ଷଣ ଆଦି ଯେତେ । ତହୁଁ ମୁକତ ହେଲୁଁ ଗତେ ॥ ୨୩
୯ ଚରନ୍ତେ କ୍ଷିତିମଣ୍ଡଳରେ । ବର୍ତ୍ତିଲ କେବଣ ବୃତ୍ତିରେ ॥ ୨୪
କେବଣ କ୍ଷେତ୍ର ତୀର୍ଥଗଣ । କଲ ଅବନୀରେ ଭ୍ରମଣ ॥ ୨୫
୧୦ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାପ୍ତ ସୁଖଚିତ୍ତ । ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଭାଗବତ ॥ ୨୬
ତାଙ୍କର ତୀର୍ଥ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ତୀର୍ଥ ଅଟନ୍ତି ସ୍ୱୟଂ ସେହି ॥ ୨୭
ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ହରି ଥାନ୍ତି । ତୀର୍ଥକୁ ତୀର୍ଥ ସେ କରନ୍ତି ॥ ୨୮
୧୧ ଯେ ଆତ୍ମ ମିତ୍ର ବନ୍ଧୁ ବୃନ୍ଦ । ଯାହାଙ୍କ ଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦ ॥ ୨୯
ସେ ଯଦୁମାନେ ଦ୍ୱାରକାରେ । ଅଛନ୍ତି କି ଆନନ୍ଦରେ ॥ ୩୦
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିଛ । ହେ ତାତ ! କି ଅବା ଶୁଣିଛ ॥ ୩୧
୧୨ ଏମନ୍ତ ରାଜାବାକ୍ୟ ଶୁଣି । ବିଦୁର ନିଜ ମନେ ଗୁଣି ॥ ୩୨
ଯାଦବକୁଳ କ୍ଷୟ କଥା । ଛାଡ଼ିଣ ଯେ ଆନ ବାରତା ॥ ୩୩
ଯେମନ୍ତ ଅନୁଭବ ଥିଲା । ସେହି କ୍ରମରେ ତା କହିଲା ॥ ୩୪
୧୩ କୃଷ୍ଣ ଭୂମିରେ ନ ଥିବାର । ଅପ୍ରିୟ ଅଟେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥ ୩୫
ଏ କଥା କହିବି ମୁଁ ଯେବେ । ଏମାନେ ସହି ନ ପାରିବେ ॥ ୩୬
ଦୁଃଖିତ କରି ବନ୍ଧୁଜନ । ଦେଖିବାକୁ ମୁଁ ଅଭାଜନ ॥ ୩୭
ଏତେ ବିଚାରି ଦୟାମନେ । ସେ ନ କହିଲା ବନ୍ଧୁଜନେ ॥ ୩୮
୧୪ କେତେହେଁ ଦିନ ତହିଁ ଥାଇ । ଦେବତା ପ୍ରାୟେ ପୂଜା ପାଇ ॥ ୩୯
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇଙ୍କି କହି ଜ୍ଞାନ । ହରଷ କଲେ ସର୍ବମନ ॥ ୪୦
୧୫ * ମାଣ୍ଡବ୍ୟଠାରୁ ଶାପ ପାଇ । ଶଏ ବରଷ ଶୂଦ୍ର ହୋଇ ॥ ୪୧

* ଏକଦା କେତେକ ଚୋରଙ୍କୁ ଅନୁଧାବନ କରୁଥିବା ରାଜଦୂତମାନେ ତପସ୍ୟାରତ ମାଣ୍ଡବ୍ୟଋଷିଙ୍କ ନିକଟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଇ ଋଷିଙ୍କ ସହ ବାନ୍ଧି ଆଣି ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ରାଜାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୂଳରେ ଚଢ଼ାଗଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ ରାଜା ମାଣ୍ଡବ୍ୟଙ୍କୁ ଋଷି ବୋଲି ଜାଣିପାରି ଶୂଳରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ କ୍ଷମା ମାଗିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଋଷି ଯମରାଜଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ କ୍ରୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରରେ ପଚାରିଲେ ‘‘ମୋତେ କାହିଁକି ଶୂଳରେ ଚଢ଼ାଗଲା ?’’ ଯମରାଜ କହିଲେ—‘‘ଆପଣ ପିଲାଦିନେ କୁଶାଗ୍ରରେ ଝିଣ୍ଟିକା ମାରି ଖେଳ ଖେଳୁଥିଲେ ।’’ ତାହା ଶୁଣି ମାଣ୍ଡବ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ—‘‘ଯେହେତୁ ପିଲାଦିନର ଅଜ୍ଞାନ ଆଚରିତ କର୍ମ ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଏତେ ବଡ଼ ଦଣ୍ଡ ଦେଲ, ତେଣୁ ତୁମେ ଶୂଦ୍ର ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୁଅ ।’’ ସେହି ଶାପ ଅନୁସାରେ ଯମରାଜ ‘ବିଦୁର’ ହୋଇ ଜନ୍ମଲାଭ କଲେ ।

	ବିଦୁରରୂପେ ଦଣ୍ଡଧର	ରହିଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳର	॥ ୪୨
	ପାପୀଙ୍କୁ ଅନୁରୂପେ ଦଣ୍ଡ	ଯେକାଳେ ବହିଲେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ	॥ ୪୩
୧୬	ରାଜ୍ୟକୁ ଲଭି ଯୁଧିଷ୍ଠିର	ନାତିକ ମଣି କୁଳଧର	॥ ୪୪
	ଲୋକପାଳଙ୍କ ସମ ଯେହୁ	ସଙ୍ଗେ ଘେନି ସେ ଗୃହ ଭାଇ	॥ ୪୫
	ପାଇଣ ପରମ ସମ୍ପତ୍ତି	ହରଷ କଲେ ନିଜ ମତି	॥ ୪୬
୧୭	ଏ ରୂପେ ଗୃହେ ହୋଇ ସକ୍ତ	ତହିଁ ଚେଷ୍ଟାରେ ହୋଇ ମତ୍ତ	॥ ୪୭
	ବର୍ତ୍ତିଣ ଥାଆନ୍ତେ ସକଳ	ପରମ ଦୁସ୍ତର ଯେ କାଳ	॥ ୪୮
	ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ତୁରିତ	ସେ ପୁରେ ହୋଇ ଆକସ୍ମିତ[୧]	॥ ୪୯
୧୮	ବିଦୁର ସେ କଥାକୁ ଜାଣି	ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ଆଗେ ଭଣି	॥ ୫୦
	ହେ ରାଜା ଏଥୁଁ ଶୀଘ୍ରେ ଯାଅ	ଦେଖ ପ୍ରବେଶ ହେଲା ଭୟ	॥ ୫୧
୧୯	ଯାହାକୁ କେହୁଣିସି ଠାଇ	ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ	॥ ୫୨
	ସେ କାଳ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ	ହେବାକୁ ଆମ୍ଭର ବିନାଶ	॥ ୫୩
୨୦	ଯେଉଁ କାଳରେ ଗ୍ରସ୍ତ ଜନ	ଛାଡ଼ନ୍ତି ପ୍ରିୟ ପ୍ରାଣମାନ	॥ ୫୪
	ଧନ ଆଦିଙ୍କି ଛାଡ଼ିବାର	ଚିହ୍ନ ବୋଲିଣ ନ ବିଚାର	॥ ୫୫
୨୧	ତୋହର ପିତା ଭ୍ରାତା ମିତ୍ର	ମଲେ ଯେତିକ ଥିଲେ ପୁତ୍ର	॥ ୫୬
	ବୟସ ତୋର ଦୂର ଗଲା	ଦେହ ଜରାରେ ଗ୍ରସ୍ତ ହେଲା	॥ ୫୭
	ଏତେ ଦଶାରେ ପରଘରେ	ରହିଣ ଅଛୁ କି ପ୍ରକାରେ	॥ ୫୮
୨୨	ପୂର୍ବରେ ହୋଇଥିଲୁ ଅନ୍ଧ	ଏବେ ବଧିର ବୁଦ୍ଧି ମନ୍ଦ	॥ ୫୯
	ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଦନ୍ତମାନ	ଜଠରେ ମନ୍ଦ ହୁତାଶନ	॥ ୬୦
	କଣ୍ଠରେ କଫ ଅଛୁ ବହି	ସ୍ନେହ ନ ଛାଡୁ ତଥାପି ହି	॥ ୬୧
୨୩	ଜୀବନ ଆଶା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	ଅଟଇ ଅତି ବଳିଆର	॥ ୬୨
	ଯେଉଁ ଭୀମର ଗଦାଘାତେ	ମଲେ ତୋହର ସୁତ ଶତେ	॥ ୬୩
	ତାହାର ଦେଲା ପିଣ୍ଡ ଖାଇ	ଥାଉ ତୁ ଶ୍ୱାନପ୍ରାଏ ହୋଇ	॥ ୬୪
୨୪	ଯାହାକୁ ଦହିଲ ଅନଳେ	ବିଷକୁ ଦେଲ ଭକ୍ଷ୍ୟମେଳେ	॥ ୬୫
	ସଭାରେ ବିବସନ କରି	ଦୂଷଣ କଲ ଯାଙ୍କ ନାରୀ	॥ ୬୬
	ହରିଲ ଭୂମି ଯାହାଙ୍କର	ଧନକୁ କଲ ଅପହାର	॥ ୬୭
	ତାହାଙ୍କ ଦେଲା ଅନ୍ନ ଖାଇ	କି କାର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରାଣ ଧରିଥାଇ	॥ ୬୮

୧—ଆକସ୍ମିତ=ଅକସ୍ମାତ

୨୫ ତୁ ପୁଣି ଅଛୁ ଅନ୍ତ ଧ୍ୟାନ । ଖାଇବା ପାଇଁ ତୋର ମନ ॥ ୬୯
ଇଚ୍ଛା ନ କଲେହେଁ ତୋହର । ବୃଦ୍ଧଗ୍ରସ୍ତ କଳେବର ॥ ୭୦
ଧନକୁ ଧନ ହୋଏ ଜୀର୍ଣ୍ଣ । ପୁରୁଣା ବସନ ଯେସନ ॥ ୭୧
୨୬ ଛାଡ଼ି ସକଳ ଅଭିମାନ । ବରକ୍ତମାର୍ଗେ ଦେଇ ମନ ॥ ୭୨
ଲୋକେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟଗତ ହୋଇ । ଏ ଦେହୁଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥ ୭୩
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଯେ ଛାଡ଼ଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଧୀର ବୋଲି କହି ॥ ୭୪
୨୭ ଯେ ଏ ସଂସାରେ ବୁଦ୍ଧିବଳେ । ଅଥବା ସାଧୁଜନମେଳେ ॥ ୭୫
ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭି ହୃଦୟରେ । ହରିଙ୍କି ଧରିଣ ଗର୍ଭରେ ॥ ୭୬
ସକଳ ଛାଡ଼ି ବନେ ଯାଇ । ନର ଉତ୍ତମ ସେ ଅଟଇ ॥ ୭୭
୨୮ ସ୍ୱଜନେ ଅବଜ୍ଞାତ ହୋଇ । ଉତ୍ତର ଦିଗେ ଚଳ ତୁହି ॥ ୭୮
ଲୋକର ଯେତେକ ଗୁଣ ଥିବ । ଏଣିକି କାଳ ତା ନାଶିବ ॥ ୭୯
୨୯ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ସାନ ଭାଇ । ରାଜାଙ୍କୁ କହନ୍ତେ ବୁଝାଇ ॥ ୮୦
ବୁଦ୍ଧି ଅଟଇ ନେତ୍ର ଯାର । ସେ ଅଜମୀଢ଼ବଂଶସାର ॥ ୮୧
ସ୍ୱଜନେ ଦୃଢ଼ ସ୍ନେହପାଶ । ଛିଣ୍ଡାଇ ବନେ ଥୋଇ ଆଶ ॥ ୮୨
ମାର୍ଗକୁ ଦେଖାନ୍ତେ ବିଦୁର । ନଗରୁଁ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥ ୮୩
୩୦ ଯହିଁ ବୈରାଗ୍ୟବନ୍ତ ଜନ । ଆନନ୍ଦ ଲଭେ ଅନୁଦିନ ॥ ୮୪
ସେ ହିମାଦ୍ରିକି ନିଜ ପତି । ଯାନ୍ତେ ସୁବଳସୁତା ସତୀ ॥ ୮୫
ତାଙ୍କୁ ହୋଇଲେ ଉପଗତ । ଶୀତକୁ ନ ଡରେ ତା ଚିତ୍ତ ॥ ୮୬
ମନସ୍ୱୀ ଜନଙ୍କର ମନ । ଯୁଦ୍ଧକୁ ନ ଡରେ ଯେସନ ॥ ୮୭
୩୧ ଏମନ୍ତ ସମୟେ ମନ୍ଦିର । ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୮୮
ସନ୍ଧ୍ୟାଦି କର୍ମମାନ ସାରି । ବିପ୍ରଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ॥ ୮୯
ତିଳ ଗୋ ବସ୍ତ୍ର ହେମ ଦେଇ । ଗୁରୁଙ୍କୁ ବନ୍ଦିବାର ପାଇଁ ॥ ୯୦
ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ । ପିତାମାତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲେ ॥ ୯୧
୩୨ ସେଠାରେ ସଞ୍ଜୟଙ୍କୁ ଗୁହିଁ । ପୁଚ୍ଛିଲେ ଉଦବେଗ ହୋଇ ॥ ୯୨
ହେ ସୂତ ! ତାତ ମୋର କାହିଁ । ଯେ ବୃଦ୍ଧ, ନେତ୍ର ଯାର ନାହିଁ ॥ ୯୩
ପୁତ୍ରବଧରେ ହୋଇ ଆର୍ତ୍ତି । କାହିଁ ଅଛନ୍ତି ମୋର ମାତ ॥ ୯୪
ପିତାର ଭାଇ ମୋର କାହିଁ । ତା' ତହୁଁ ମିତ୍ର ମୋର ନାହିଁ ॥ ୯୫
୩୩ ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ବୁଦ୍ଧିହୀନ । ମୋ ଅପରାଧ ଘେନି ମନ ॥ ୯୬

ମରିଅଛନ୍ତି ଯେଣୁ ସୁତେ । ଏ ଯେବେ ଭ୍ରପିଁଧାର ସହିତେ ॥ ୯୭
ପଡ଼ିଲେ ଅବା ଗଙ୍ଗାଜଳେ । ସେହି ଦୁଃଖରୁ ଏତେ କାଳେ ॥ ୯୮
୩୪ ମୋ ପିତା ପାଣ୍ଡୁର ନିଧନେ । ଯେତେ ବାଳକ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୯୯
ଯେ ପୁଣ ବିପତ୍ତିମାନଙ୍କୁଁ¹ । ରଖିଣ ଅଛନ୍ତି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ॥ ୧୦୦
ସେହି ପିତୃବ୍ୟ ଦୁହେଁ ମୋର । ଏ ସ୍ଥାନୁଁ କେଣେ ହେଲେ ଦୂର ॥ ୧୦୧

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୫ ନିଜ ଚିତ୍ତରେ ଦୟା ବହି । ସ୍ନେହେ ବିକଳଭାବ ହୋଇ ॥ ୧୦୨
ନ ଦେଖି ଆପଣା ଈଶ୍ୱର । ବିରହେ ହୋଇଣ କାତର ॥ ୧୦୩
ଶୋକରେ ଅତି ପୀଡ଼ା ପାଇ । ସଞ୍ଜୟ ରହେ ତୁନି ହୋଇ ॥ ୧୦୪
୩୬ ହସ୍ତରେ ପୋଛି ନେତ୍ରବାରି । ଆତ୍ମାକୁ ମନେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ କରି ॥ ୧୦୫
ସୁମରି ଚରଣ ପ୍ରଭୁର । ରାଜାକୁ କହିଲା ଉତ୍ତର ॥ ୧୦୬

ଶ୍ରୀସଞ୍ଜୟ ଉବାଚ

୩୭ ହେ କୁରୁକୁଳର ନନ୍ଦନ । ତୁମ୍ଭର ପିତା ବେନି ଜନ ॥ ୧୦୭
ଦେବୀ ଗାନ୍ଧାରୀ ପତିବ୍ରତା । ମୁଁ ନ ଜାଣଇଁ ତାଙ୍କ କଥା ॥ ୧୦୮
ସେମାନେ ମହାତ୍ମା ବେଭାରେ । ବଞ୍ଚନା କଲେ ମୋହଠାରେ ॥ ୧୦୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୮ ନାରଦେ ଏହି ସମୟରେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେଠାରେ ॥ ୧୧୦
ତୁମ୍ବୁରୁ ସଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ନୃପତି ॥ ୧୧୧
ଅନୁଜମାନଙ୍କ ସହିତେ । ପାଗ୍ଲେଟି ଯାଇଣ ତ୍ୱରିତେ ॥ ୧୧୨
* ମୁନିଙ୍କି କରିଣ ବନ୍ଦନ । ପୂଜନ୍ତେ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୧୧୩

ଶ୍ରୀଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୩୯ ହେ ବିପ୍ର ! ତାତ ବେନି ଥିଲେ । ଏଠାରୁ କେଣିକି ସେ ଗଲେ ॥ ୧୧୪
ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗତି ନ ଜାଣଇଁ । ପୁତ୍ରେ ମରନ୍ତେ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୧୧୫
ଆମ୍ଭର ଜନନୀ ଯେ ଥିଲେ । ସେ ଅବା କେଉଁ ବାଟେ ଗଲେ ॥ ୧୧୬

୧—ଅର୍ଥାତ୍ ବିପତ୍ତିମାନଙ୍କରୁ ।

* ଶୋକାକ୍ରାନ୍ତଃ କୃପାବିଷ୍ଟଃ ଶ୍ରଦ୍ଧୟା ରହିତଃ ପୁମାନ୍ ।
ଗୁରୁଦେବଦ୍ୱିଜାତିନାଂ ପୂଜନଂ ନ ସମାଚରେତ୍ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

୪୦ ଅପାର ଜଳେ କର୍ଣ୍ଣଧାର । ଯେଣି ଦେଖାଇ ତେଣି[1] ପାର ॥ ୧୧୭
ଶୋକଜଳରୁ ସେହିମତେ । ପାରକରତା ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ॥ ୧୧୮
ଏଥି ଉତ୍ତରେ ମୁନିବର । ନାରଦ କହିଲେ ଉତ୍ତର ॥ ୧୧୯

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୪୧ ହେ ନୃପ କାହାକୁ ହିଁ ତୁହି । ଶୋକ ନ କର ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୧୨୦
ଯେଣୁ କରଣ ଏ ଜଗତ । ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ ॥ ୧୨୧
ଲୋକପାଳଙ୍କର ସହିତେ । ଲୋକେ ପୂଜନ୍ତି ଯାକୁ ନିତ୍ୟେ ॥ ୧୨୨
ସେହି ଈଶ୍ୱର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । କର୍ତ୍ତା ସଂଯୋଗବିୟୋଗର ॥ ୧୨୩
୪୨ ବଳଦ ଯେସନେ ନାସିକାରେ । ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଣ ତନ୍ତୀରେ ॥ ୧୨୪
ସେ ପୁଣ ଦାମବନ୍ଧ ହୋଇ । ପ୍ରଭୁର ବଳିକ ବହଇ ॥ ୧୨୫
ତେସନେ[2] ବଚନତନ୍ତୀରେ । ଆବର ବିବିଧ[3] ନାମରେ ॥ ୧୨୬
ସରବେ ବନ୍ଧନ ଲଭନ୍ତି । ପ୍ରଭୁର ବଳିକ ବହନ୍ତି ॥ ୧୨୭
୪୩ କ୍ରୀଡ଼ାସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟଙ୍କର । ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗ ବେଭାର ॥ ୧୨୮
ଯେ ଜନ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥାଇ । ତାର ଇଚ୍ଛାରେ ଯେସନେ ହୋଇ ॥ ୧୨୯
ସେ ରୂପେ ଈଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାରେ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସଂସାରେ ॥ ୧୩୦
ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗ ଏ ଦୁଇ । କାଳବଶରେ ସଂଭବଇ ॥ ୧୩୧
୪୪ ଲୋକକୁ ଧ୍ରୁବ ବୋଲି ମଣୁ । ଅଧ୍ରୁବ ବୋଲି ଅବା ଜାଣୁ ॥ ୧୩୨
ଅଥବା ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଘେନୁ । ଏ ବେନି କଥାକୁ ନ ମାନୁ ॥ ୧୩୩
ଚିତ୍‌ଜଡ଼ ଅଂଶୁ ସେହି ଦୁଇ । ଧ୍ରୁବ ଅଧ୍ରୁବ ଅବା ହୋଇ ॥ ୧୩୪
ମୋହରୁ ସ୍ନେହ ହୋଏ ଜାତ । ସେ ସ୍ନେହ ନ ଥାଇ ଯାବତ ॥ ୧୩୫
ତାବତ କାଳ ତାଙ୍କୁ ଜନେ । ଶୋଚନା ନ କରନ୍ତି ମନେ ॥ ୧୩୬
୪୫ ସେମାନେ ମୋର ଅଭାବରେ । କିରୂପେ ଜୀଇବେ ସଂସାରେ ॥ ୧୩୭
ସଙ୍ଗେ ନ ଥିବେ ଆନ ଜନ । ସ୍ୱଭାବେ ହୋଇଥିବେ ଦୀନ ॥ ୧୩୮
ଏ ରୂପେ ଅଜ୍ଞାନଜନିତ । ବିକଳ ଭାବ ଗୁଡ଼ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୩୯
୪୬ ଏ କାଳ-ଗୁଣ-କର୍ମଙ୍କର । ଅଧୀନ ଅଟଇ ଶରୀର ॥ ୧୪୦

୧—ତେଣି = ସେହି ଆଡ଼କୁ । (ଯେଣି = ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ)
୨—ବଚନତନ୍ତୀ = କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଧାୟକ ବେଦ ବଚନରୂପକ ତନ୍ତୀ
୩—ବିବିଧ ନାମ = ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମସୂଚକ ନାମ ।

	ଯେ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ଖ୍ୟାତ	। ତାହାଙ୍କ ସଂଯୋଗୁଁ ଏ ଜାତ	॥ ୧୪୧
	ଏହାକୁ ଜଡ଼ କରି ଲେଖି	। ଏ କାହିଁ ପରପ୍ରାଣ ରଖି	॥ ୧୪୨
	ଉରଗ ଗିଳିଛି ଯାହାକୁ	। ସେ କାହିଁ ରଖିବ ପରକୁ	॥ ୧୪୩
୪୭	ସ୍ୱଭାବେ ହସ୍ତ ନାହିଁ ଯାର	। ହସ୍ତ ଥିଲାର ସେ ଆହାର	॥ ୧୪୪
	ଯେ ତୃଣ ଆଦି ପାଦହୀନ	। ସେ ଚତୁଷ୍ପଦଙ୍କ ଭୋଜନ	॥ ୧୪୫
	ତହିଁରେ ବଡ଼ ଯେ ଅଟନ୍ତି	। ସେ ସାନମାନଙ୍କୁ ଖାଆନ୍ତି	॥ ୧୪୬
	ଏ ରୂପେ ଜୀବମାନଙ୍କର	। ଜୀବ ସେ ଅଟଇ ଆହାର	॥ ୧୪୭
୪୮	ହେ ନୃପ ନାନାରୂପେ ଖ୍ୟାତ	। ହୋଇଛି ଏ ଯେଉଁ ଜଗତ	॥ ୧୪୮
	ଏ ସର୍ବ ଅଟେ ଭଗବାନ	। ତହିଁରୁ ନୁହଇ ଏ ଆନ	॥ ୧୪୯
	ଅଟଇ ଏ ଏକ ଆକାର	। ଯେଣୁ ଏ ଆତ୍ମା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	॥ ୧୫୦
	ଏ ପୁଣି ବାହାର ଭିତରେ	। ଶୋହୁଛି[୧] ଭୋଗ୍ୟ ସ୍ୱରୂପରେ	॥ ୧୫୧
	ମାୟାରେ ନାନା ରୂପେ ସେହି	। ଏମନ୍ତ କରି ଦେଖ ତୁହି	॥ ୧୫୨
୪୯	ସେ ଭୂତଭାବନ ମୁରାରି	। ଅଟଇ କାଳରୂପଧାରୀ	॥ ୧୫୩
	ଅସୁରଙ୍କର ବଧପାଇଁ	। ଭୂମିରେ ଜନ୍ମ ଜାତ ହୋଇ	॥ ୧୫୪
୫୦	ଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଶେଷ	। କରୁଛନ୍ତି ଅଛି ଅବଶେଷ	॥ ୧୫୫
	ଯାବତ କାଳେ ଏ ପୁରର	। ହୋଇବ ଏକ ଅଧୀଶ୍ୱର	॥ ୧୫୬
	ତେତେକ କାଳ ମାତ୍ର ତୁହି	। ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଥାଅ ରହି	॥ ୧୫୭
୫୧	ବିଦୁର ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବେନି	। ସଙ୍ଗତେ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ ଘେନି	॥ ୧୫୮
	ହିମାଦ୍ରି ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗଲେ	। ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ	॥ ୧୫୯
୫୨	ଅମର-ନଦୀ ସେ ସ୍ଥାନରେ	। ବହୁଛି ସପତ ସ୍ରୋତରେ	॥ ୧୬୦
	ସପ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରୀତିପାଇଁ	। ସପତସ୍ରୋତା ସେ ବୋଲାଇ	॥ ୧୬୧
୫୩	ସେ ଜଳେ ନିତ୍ୟେ କରି ସ୍ନାନ	। ଅନଳେ ସାରି ହୋମମାନ	॥ ୧୬୨
	କେବଳ କରି ଜଳପାନ	। ଛାଡ଼ି ସକଳ ବାଞ୍ଛାମାନ	॥ ୧୬୩
୫୪	ଜିତ ଆସନ ଜିତଶ୍ୱାସ	। ଷଡ଼ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରି ବଶ	॥ ୧୬୪
	ଚିତ୍ତରେ ଚିନ୍ତି ନାରାୟଣ	। ନିରସ୍ତ କଲେ ତିନିଗୁଣ	॥ ୧୬୫
୫୫	ଯେ ଆତ୍ମା ଅହଂକାରସ୍ପଦ	। ତାହାକୁ ସ୍ଥୂଳଦେହୁଁ ଭେଦ	॥ ୧୬୬
	ବୁଦ୍ଧିରେ ନେଇ ଏକ କରି	। ବୁଦ୍ଧିକି ସ୍ଥୂଳ ଅଂଶୁଁ ହରି	॥ ୧୬୭

[୧] —ଅର୍ଥାତ୍ ଶୋଭା ପାଉଛି

ଷୋଳଙ୍କେ ନେଇ କର ଲୀନ । ଦେଖନ୍ତା[୧] ଅଂଶୁଁ ତାକୁ ଭିନ୍ନ ॥ ୧୬
କର ଆଶ୍ରୟ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ । ଲୀନ କରିଣ ସମାଧିରେ ॥ ୧୬
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆକାଶେ ଯେସନ । ଘଟ-ଆକାଶ କର ଲୀନ ॥ ୧୭
୫୬ ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟାଫଳ ନାଶି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନକୁ ନିରସି ॥ ୧୭
ନିଷ୍ଠଳେ ସ୍ଥାଣୁପ୍ରାୟ ହୋଇ । ରହିଛନ୍ତି, ଆହାରାଦି ନାହିଁ ॥ ୧୭
୫୭ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି ସବୁ କର୍ମମାନ । ତୁ ତାକୁ ଯାଇ ନୋହ ବିଘ୍ନ ॥ ୧୭
ସେ' ଆଜଁ[୨] ପାଞ୍ଚ ଦିନଠାରୁ । ତେଜିବ ନିଜ କଳେବର ॥ ୧୭
ବିପିନ-ଅନଳରେ ତାର । ଭସ୍ମ ହେବ ସେ କଳେବର ॥ ୧୭
୫୮ ପର୍ଣ୍ଣଶାଳାରେ ପତିଦେହ । ଅନଳେ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଦାହ ॥ ୧୭
ଗାନ୍ଧାରୀ ଥିବ ଯେ ବାହାରେ । ପ୍ରବେଶ ହେବ ସେ ଅଗ୍ନିରେ ॥ ୧୭
୫୯ ବିଦୁର ଦେଖି ସେ ଅଦ୍ଭୁତ । ହରଷ ଶୋକେ ହୋଇ ଯୁତ ॥ ୧୭
ସେଠାରୁ ଯିବ ଆନ ସ୍ଥାନ । ତୀର୍ଥସେବାରେ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ରାଜାଆଗେ । ନାରଦ ତୁମ୍ବୁରୁର ସଙ୍ଗେ ॥ ୧୮
ସ୍ୱର୍ଗକୁ କଲେ ଆରୋହଣ । ତାହାଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣିଣ ॥ ୧୮
ଯେତେକ ଶୋକ ହୃଦେ ଥିଲା । ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତା' ଛାଡ଼ିଲା ॥ ୧୮
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ । ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଷାଗୀତ ॥ ୧୮
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ ॥ ୧୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀନାରଦବାକ୍ୟଂ ନାମ
ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ତ୍ୱରିଷ୍ଟାନି ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ରାଜା ବିଶଙ୍କିତଃ ।
ଅଶୃଣୋଦର୍ଜ୍ଜୁନାତ୍ କୃଷ୍ଣତିରୋଧାନମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଦରଶନ । ବାଞ୍ଛା କରିଣ ନିଜ ମନ ॥ ୧

୧—ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଶ୍ୟ । ୨—ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜଠାରୁ

ମାୟାମନୁଷ୍ୟ ଅଟେ ହରି । ତା ଚେଷ୍ଟା ଜାଣିମା ବିସ୍ତରି ॥ ୨
ଅର୍ଜୁନ ରାଜାର ବଚନେ । ଗମନ୍ତେ ଦ୍ୱାରକାଭୁବନେ ॥ ୩
୨ ଏମନ୍ତେ କେତେ ମାସ ଗଲା । ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରବେଶ ନୋହିଲା ॥ ୪
ଉତ୍ପାତମାନ ଅତିଘୋର । ଦେଖିଲେ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୫
୩ କାଳର ଅତିରୌଦ୍ର ଗତି । ଋତୁଏ ବିପରୀତ ରୀତି ॥ ୬
କ୍ରୋଧ ଅନୃତ ଲୋଭେ ରତ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆତ୍ମା ଅବିରତ ॥ ୭
ସେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବାର୍ତ୍ତା । ପାପିଷ୍ଠ ଅଟଇ ସର୍ବଥା ॥ ୮
୪ ଯେତେ କରନ୍ତି ବ୍ୟବହାର । ତହିଁରେ କପଟ ଅପାର ॥ ୯
ଯେ ମିତ୍ରବ୍ୟବହାର କରେ । ବହୁତ ବଞ୍ଚନା ତହିଁରେ ॥ ୧୦
ପିତା ଜନନୀ ସୁତ ଭାଇ । ପତି ପତ୍ନୀରେ କଳି ହୋଇ ॥ ୧୧
୫ ଅରିଷ୍ଟସୂଚକ ବହୁତ । ପ୍ରକାଶ ହୋଇଲା ନିମିତ୍ତ ॥ ୧୨
ପାପପ୍ରକୃତିକ ଲୋକର । ଦେଖିଣ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୧୩
ଭୀମସେନଙ୍କୁ ଦେଖି ପାଶେ । ବଚନ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସେ ॥ ୧୪

ଶ୍ରୀଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୬ ଅର୍ଜୁନ ଦ୍ୱାରକାଭୁବନେ । ଗଲା ବାନ୍ଧବଦରଶନେ ॥ ୧୫
କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗତରେ ଥାଇ । ତା ଚେଷ୍ଟା ଜାଣିମାର ପାଇଁ ॥ ୧୬
୭ ହେ ଭୀମସେନ ! ସାତମାସ । ହୋଇଲା ଏବେ ଆସି ଶେଷ ॥ ୧୭
ତୋର ଅନୁଜ କି ହେତୁରେ । ପ୍ରବେଶ ନୋହିଲା ଏଠାରେ ॥ ୧୮
ତତ୍ତ୍ୱ କରିଣ ମୁଁ ଏକଥା । ଜାଣି ନ ପାରଇ ସର୍ବଥା ॥ ୧୯
୮ ଯାହା କହିଲେ ଦେବଋଷି । ସେ କାଳ ହୋଇଲା କି ଆସି ॥ ୨୦
ଯହିଁରେ ଆପଣା ଶରୀର । ତ୍ୟାଗ କରିବେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୨୧
୯ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଦାରମାନ । ପ୍ରାଣ ସନ୍ତତି ପ୍ରଜାଜନ ॥ ୨୨
ଯାହାର ସକାଶୁଁ ଏମାନ । ବଢ଼ିଲେ ମୋର ବନ୍ଧୁଁ ଧନ ॥ ୨୩
ଯା' ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଶତ୍ରୁଜୟ । ପରଲୋକ ହିଁ ଅତିଶୟ ॥ ୨୪
୯(କ) ଆମ୍ଭେ ତା ଦାସ ମିତ୍ର ଜନ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଭଗବାନ ॥ ୨୫
ଯେବେ ସେ ଯିବେ ତାର ତନୁ । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଧରିଣ ଏ ତନୁ ॥ ୨୬

୯(କ) ଯଦ୍ୟସୌ ଭଗବାନ୍ ଜହ୍ୟାତ୍ ସୁହୃଦୋ ହ୍ୟନୁଜୀବନଃ ।
ଅସ୍ମାଂସ୍ତ୍ୟକ୍ଷ୍ୟାମହେ ପ୍ରାଣାଂସ୍ତମୃତେ ଜୀବିତଂ କଥମ୍ ॥

୧୦ ଦେଖ ଏ ନିବିଧ ଉତ୍ପାତ । ଭୂମି ଆକାଶେ ଦେହେ ଜାତ ॥ ୨୭
କରୁଅଛନ୍ତି ଘୋର ଭୟ । ଯେଣେ ଆମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧି ମୋହ ॥ ୨୮
୧୧ ଉରୁ, ଲୋଚନ, ବାହୁ ମୋର । ସ୍ଫୁରୁ ଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତର ॥ ୨୯
ଭୟେ କମ୍ପଇ ମୋ ହୃଦୟ । ନିକଟେ ଦେବେ ଏ ଅପ୍ରିୟ ॥ ୩୦
୧୨ ଉଦୟକାଳେ ରବି ଚାହିଁ । ଶୃଗାଳ ଶବଦ କରଇ ॥ ୩୧
ତାହାର ମୁଖରୁ ଦହନ । ଜାତ ହେଉଛି ପୁନଃପୁନଃ ॥ ୩୨
କୁକ୍କୁର ମୋ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ । ନିର୍ଭୟେ ଶବଦ କରଇ ॥ ୩୩
୧୩ ମୋତେ ପ୍ରଶସ୍ତ ପଶୁଗଣ । କରୁ ନାହାନ୍ତି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥ ୩୪
ଆନ ଅଶୁଭ ପଶୁ ଯେତେ । ମୋତେ ଯାଆନ୍ତି ସେ ବାମପାର୍ଶ୍ୱେ ॥ ୩୫
ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କୁ ମୋର ମୁହିଁ । କାନ୍ଦନ୍ତି ପ୍ରାୟେକ ମଣଇଁ ॥ ୩୬
୧୪ ମୃତ୍ୟୁସୂଚକ ଏ କପୋତ । ଉଲୂକ କଂପାଇ ମୋ ଚିତ୍ତ ॥ ୩୭
ଉଲୂକ-ପ୍ରତିପକ୍ଷ ହୋଇ । କାକ ଯେ କୁଧ୍ୱନି କରଇ ॥ ୩୮
ଶୂନ୍ୟ କରିବାକୁ ଜଗତ । ଏ ବେନି ବିଚରନ୍ତି ଚିତ୍ତ ॥ ୩୯
୧୫ ଦିଗେ ଦିଶନ୍ତି ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ । ମଣ୍ଡଳ ଦିଶଇ ଯେସନ ॥ ୪୦
ପର୍ବତମାନଙ୍କ ସହିତେ । ଭୂମି କମ୍ପଇ ଅକସ୍ମାତେ ॥ ୪୧
ମେଘ ଗର୍ଜନର ସହିତେ । ନିର୍ଘାତ ଶୁଭଇ ଜଗତେ ॥ ୪୨
୧୬ ଧୂଳିରେ କରନ୍ତେ ଅନ୍ଧାର । ପବନ ବହେ ଖରତର ॥ ୪୩
ରୁଧିର ବରଷନ୍ତି ମେଘେ । ଖାଉଛ ପ୍ରାଏ ସର୍ବଦିଗେ ॥ ୪୪
୧୭ ଦେଖ ଏ ହତପ୍ରଭ ହୋଇ । ତପନ ଅଛି ଉଦେ ହୋଇ ॥ ୪୫
ଦେଖ ଆକାଶେ ଗ୍ରହଙ୍କର । ଏକ ଆରେକରେ ସମର ॥ ୪୬
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ଭୂତେ । ମିଶିଣ ଥାଆନ୍ତେ ଜଗତେ ॥ ୪୭
ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ଏ ଦୁଇ । ଜଳନ୍ତି ପ୍ରାୟେକ ଦିଶଇ ॥ ୪୮
୧୮ କ୍ଷୁଭିତ ନଦୀ ନଦ ସର । ଆବର ମନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥ ୪୯
ଘୃତରେ ନ ଜଳେ ଅନଳ । କିବା ବିହିବ ଏହୁ କାଳ ॥ ୫୦
୧୯ ବଛା ନ କରେ କ୍ଷୀରପାନ । ଧେନୁର ନ ପ୍ରସବେ ସ୍ତନ ॥ ୫୧
ଅଶ୍ରୁପୂରିତମୁଖ ହୋଇ । ରୋଦନ କରୁଛନ୍ତି ଗାଈ ॥ ୫୨
ଗୋଷ୍ଠେ ବୃଷଭ ଯେତେ ଛନ୍ତି । କେହି ସେ ହରଷ ନୁହନ୍ତି ॥ ୫୩
୨୦ ଯେତେ ଦେବତା ପ୍ରତିମାଏ । ଦିଶନ୍ତି କାନ୍ଦନ୍ତି ପରାଏ ॥ ୫୪

ତନୁରୁ¹ ସ୍ୱେଦ ବଗଳିତ । ସ୍ଥାନୁଁ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଚଳିତ ॥ ୫୫
ଏ ଜନପଦ, ଗ୍ରାମ, ପୁର । ଆଶ୍ରମ, ଉଦ୍ୟାନ, ଆକର ॥ ୫୬
ସମସ୍ତ ଦଶେ ହତଶିଷ୍ଟ । ଆନନ୍ଦ ନ ଦେଖି କାହାରି ॥ ୫୭
ଆମ୍ଭର କଷ୍ଟ ଦୁଃଖ ଜାତ । ଏମାନେ କରିବେ ନିଶ୍ଚିତ ॥ ୫୮
୨୧ ଏ ସବୁ ଉତପାତ ଗୃହିଁ । ମୁଁ ମନେ ଏହା ବିଚାରଇ ॥ ୫୯
ଯା'ଶୋଭା ଆନ ଲୋକଠାରେ । ଦୁର୍ଲଭ ଅଟେ ଜଗତରେ ॥ ୬୦
ସେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ହୀନ ହୋଇ । ମହୀ ସୁନ୍ଦର ନ ଦିଶଇ ॥ ୬୧
୨୨ ଅରିଷ୍ଟ ଦେଖି ନିଜମନ । ସେ ରାଜା ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଏସନ ॥ ୬୨
ଦ୍ୱାରକାପୁରରୁ ଲେଉଟି । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ କପିଧ୍ୱଜୀ ॥ ୬୩
୨୩ ଆତୁରେ ପଡ଼ିଲା ପାଦରେ । ପୂର୍ବରୁ ସେ ଆନ ପ୍ରକାରେ ॥ ୬୪
ତଳକୁ ପୋତିଛି ବଦନ । ଅଶ୍ରୁରେ ପୂରିତ ନୟନ ॥ ୬୫
୨୪ ଦେହରେ କାନ୍ତି ତାର ନାହିଁ । ଏ ରୂପେ ଅର୍ଜୁନକୁ ଚାହିଁ ॥ ୬୬
ବନ୍ଧୁଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ । ନାରଦବଚନ ଚେତାଇ² ॥ ୬୭
ଆଶଙ୍କା କରିଣ ମନର । ପୁଛିଲେ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୬୮

ଶ୍ରୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୨୫ ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ବନ୍ଧୁଜନ । ସୁଖେ ଛନ୍ତି କି ଅର୍ଜୁନ ॥ ୬୯
ଯେ ମଧୁ, ଦାଶାର୍ହ ସାତ୍ୱତେ । ଅନ୍ଧକ, ବୃଷ୍ଣି ଆଦି ଯେତେ ॥ ୭୦
୨୬ ଶୂର ଆମ୍ଭର ମାତାମହ । କୁଶଳେ ଛନ୍ତି କି କହ ॥ ୭୧
ମାତୁଳ ବସୁଦେବ ମୋର । କନିଷ୍ଠ ଭାଇ ସଙ୍ଗତର ॥ ୭୨
କୁଶଳେ ଅଛନ୍ତି କି ପୁରେ । ସେ କଥା କହ ମୋ ଆଗରେ ॥ ୭୩
୨୭ ଦେବକୀ ଆଦି ପରସ୍ପର । ସାତ ଭଗିନୀ ସହୋଦର ॥ ୭୪
ତାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଏ ବିଦିତ । ସେ ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କ ସହିତ ॥ ୭୫
ମଙ୍ଗଳ ହୋଇ ଛନ୍ତି ଘରେ । ସେ କଥା କହ ମୋ ଆଗରେ ॥ ୭୬
୨୮ ଦୁଷ୍ଟ ଅଟଇ ପୁତ୍ର ଯାର । ସେ ଉଗ୍ରସେନ ନରେଶ୍ୱର ॥ ୭୭
ତାର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଭୁଲେ । ଜୀବନେ ଅଛନ୍ତିକି ଭଲେ ॥ ୭୮
ହୃଦୀକ କୃତବର୍ମା ଭୁଲେ । ଜୀଇଣ ଛନ୍ତିକି ଭଲେ ॥ ୭୯
ଯେ ଗଦ ଜୟନ୍ତ ସାରଣ । ଅକ୍ରୂର ଅଛନ୍ତିକି ପୁଣ ॥ ୮୦

୧—ତନରୁ । ୨—ଅର୍ଥାତ୍ ମନେ ପକାଇ ।

୨୯ ଶତ୍ରୁଜିତଙ୍କୁ ଆଦି ଯେତେ । କୁଶଳ ଛନ୍ତି କି ସମସ୍ତେ ॥ ୮୧
ଯେ ରାମ ସାତ୍ତ୍ୱତଈଶ୍ୱର । କୁଶଳ ଟିକି ତାହାଙ୍କର ॥ ୮୨
୩୦ ସମସ୍ତ ବୃଷ୍ଣିଙ୍କ ମଧ୍ୟର । ଯେ ଅଟେ ମହାରଥ ବୀର ॥ ୮୩
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଯେହୁ । ସୁଖରେ ଅଛନ୍ତି କି ସେହୁ ॥ ୮୪
ଯେ ଅତି ବେଗବନ୍ତ ଯୋଦ୍ଧା[୧] । ଭଲଟିକି ସେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ॥ ୮୫
୩୧ ସୁଷେଣ ଚାରୁଦେଷ୍ଣ ଖ୍ୟାତ । ଯେ ଶାମ୍ବ ଜାମ୍ବବତୀ ସୁତ ॥ ୮୬
କୃଷ୍ଣପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ଋଷଭ ଆଦି ଯେ ଆବର ॥ ୮୭
ସେମାନେ କୁଶଳ ହୋଇଣ । ଅଛନ୍ତି କି ପୁରେ ପୁଣ ॥ ୮୮
୩୨ ଯେବା କୃଷ୍ଣର ଅନୁଚର । ଉଦ୍ଧବ ଶ୍ରୁତଦେବ ଆର ॥ ୮୯
ଯହିଁ ସୁନନ୍ଦ ନନ୍ଦ ଦୁଇ । ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୯୦
ସେହୁ ସାତ୍ତ୍ୱତଶ୍ରେଷ୍ଠମାନେ । ସୁଖେ ଅଛନ୍ତି କି ସ୍ଥାନେ ॥ ୯୧
୩୩ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭୁଜମାନ । ଆଶ୍ରୟ କରି ଅନୁଦିନ ॥ ୯୨
କୁଶଳ ହୋଇଣ ସେମାନେ । ଅଛନ୍ତି କି ନିଜ ସ୍ଥାନେ ॥ ୯୩
ସୁହୃଦ ଭାବେ ଅତିଶୟ । ନିବଦ୍ଧ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ॥ ୯୪
ଆମ୍ଭ କୁଶଳ ଅବିରତେ । ଚିନ୍ତନ୍ତି କି ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥ ୯୫
୩୪ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଯେ ବୋଲନ୍ତି । ସେ ବିପ୍ରପ୍ରିୟ ଯଦୁପତି ॥ ୯୬
ପୁରରେ ସୁଧର୍ମାସଭାରେ । ମିତ୍ରଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ॥ ୯୭
ଅଛନ୍ତି କି କୁଶଳରେ । ସେ କଥା କହ ମୋ ଆଗରେ ॥ ୯୮
୩୫ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳପାଳନ । ସମୃଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ଭଗବାନ ॥ ୯୯
ଲବ୍ଧପାଳନକୁ କରନ୍ତି । ଯେ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୦୦
ଯାଦବକୁଳ ଅମ୍ବୁଧିରେ । ଅଛନ୍ତି ରାମସଙ୍ଗତରେ ॥ ୧୦୧
୩୬ ଯା ବାହୁଦଣ୍ଡରେ ପାଳିତ । ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଅବିରତ ॥ ୧୦୨
ପରମାନନ୍ଦେ ଯଦୁମାନେ । ବୈକୁଣ୍ଠେ ବିଷ୍ଣୁଗଣ ଯେହ୍ନେ ॥ ୧୦୩
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ସେ ପ୍ରକାରେ । ପୂଜିତ ହୋଇ ସକଳରେ ॥ ୧୦୪
୩୭ ଚରଣସେବନ ଯାହାର । ଅଟଇ ସର୍ବକର୍ମେ ସାର ॥ ୧୦୫
ସତ୍ୟଭାମାକୁ ଆଦି କରି । ଷୋଳ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟ ନାରୀ ॥ ୧୦୬
ସେ ପାଦସେବାକର୍ମଫଳେ । ସମସ୍ତେ ଅବନୀମଣ୍ଡଳେ ॥ ୧୦୭

---

୧ — ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଦ୍ଧା ।

ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଜିଣି	ଯାହା ଆଣିଲେ ଚକ୍ରପାଣି	॥ ୧୦୮
ଇନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲଭାଂକୁ ଉଚିତ	ସେ ପାରିଜାତ ଆଦି ଖ୍ୟାତ	॥ ୧୦୯
ସେ ଦେବଭୋଗ୍ୟ ସୁଖମାନ	ଭୋଗ କରନ୍ତି ଯହୁଁ ଦିନ	॥ ୧୧୦
୩୮ ଯା ବାହୁଦଣ୍ଡପ୍ରତାପରେ	ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଯଦୁବୀରେ	॥ ୧୧୧
ସୁଧର୍ମାସଭାକୁ ପାଦରେ	ଆକ୍ରମିଛନ୍ତି ସତତରେ	॥ ୧୧୨
ଯେ ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କୁ ଉଚିତ	ସୁଧର୍ମା ସଭା ଅଟେ ଖ୍ୟାତ	॥ ୧୧୩
ସେ କୃଷ୍ଣ କୁଶଳ ହୋଇଣ	ପୁରରେ ଅଛନ୍ତି କି ପୁଣ	॥ ୧୧୪
୩୯ ତୋର କୁଶଳଟି କି ତାତ²	ତୋ ତେଜ ଦିଶୁଅଛି ହତ	॥ ୧୧୫
ରହିଲୁ ଚିରକାଳ ଯେଣୁ	ଅବଜ୍ଞା ଲଭିଲୁ କି ତେଣୁ	॥ ୧୧୬
୪୦ ଅଶୁଭ ଲୋକମାନେ ତୋତେ	ଗାଳି ଦେଲେ କି ନାନାମତେ	॥ ୧୧୭
ଅର୍ଥୀଙ୍କି ଆଶା ଦେଖାଇଣ	ଯାହା ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଣ	॥ ୧୧୮
ଦେବି ବୋଲିଣ ତୁ ବୋଇଲୁ	ତାହା କି ଦେଇ ନ ପାରିଲୁ	॥ ୧୧୯
୪୧ ବିପ୍ର ବାଳକ ବୃଦ୍ଧ ଗାଈ	ଯେ ସ୍ତ୍ରିୀ ସେବା ରୋଗୀ ହୋଇ	॥ ୧୨୦
ଯେ ଅବା ପ୍ରାଣୀମାନ ଆନ	ଶରଣ ପଶିଲେ ଅର୍ଜୁନ	॥ ୧୨୧
ତାଙ୍କୁ ଶରଣପ୍ରଦ ହୋଇ	କି ଅବା ନ ରଖିଲୁ ତୁହି	॥ ୧୨୨
୪୨ ଅଗମ୍ୟ ଯେଉଁ ନାରୀଜନ	ଗମ୍ୟ ହୋଇଣ ସେ ମଳିନ	॥ ୧୨୩
ଧର୍ମକୁ ବିଚାର ନ କରି	ତାହାଙ୍କୁ ଅବା ଅଛୁ ହରି	॥ ୧୨୪
ଉତ୍ତମେ³ ନୀଚମାନେ ତୋତେ	ଜିଣିଲେ ଅବା ମାର୍ଗଗତେ	॥ ୧୨୫
୪୩ ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ଆଗ ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ	ସେ ବୃଦ୍ଧ ବାଳକମାନଙ୍କୁ	॥ ୧୨୬
ନ ଦେଇ କରି ଆଗ ହୋଇ	କିବା ଭୋଜନ କଲୁ ତୁହି	॥ ୧୨୭
ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହେ କରିବାକୁ	କଲୁ ବା ସେ ନିନ୍ଦ୍ୟ କର୍ମକୁ	॥ ୧୨୮
୪୪ କି ଅବା ପ୍ରିୟ ଆପଣାର	ଯେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଚକ୍ରଧର	॥ ୧୨୯
ତେଣେ⁴ ମୁଁ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଲଇଁ	ଏହି କଥାକୁ ଅଛୁ ଧ୍ୟାୟି	॥ ୧୩୦

୧—ଅର୍ଥାତ୍ ଶଚୀ । ୨—ଭ୍ରାତ । ୩—ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତମ ଲୋକମାନେ ।
୪—ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ।

ଆନ ପ୍ରକାରେ ଚନ୍ତା ତୋର । ପ୍ରକାଶ ନୁହଇ ଶରୀର ॥ ୧୩୧
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ । ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ॥ ୧୩୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସନ୍ତୋଷ ସାଧୁଜନେ ଚେତେ ॥ ୧୩୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରବିତର୍କୋ
ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

କଳିପ୍ରବେଶମାଲକ୍ଷ୍ୟ ଧୁରଂ ନ୍ୟସ୍ୟ ପରୀକ୍ଷିତି ।
ଆରୁରୋହ ନୃପଃ ସ୍ୱର୍ଗମିତି ପଞ୍ଚଦଶେଽବ୍ରବୀତ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ କୃଷ୍ଣର ମିତ୍ର ଯେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ । ତାହାଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୧
ନାନା ଆଶଙ୍କାରେ ମିଶାଇ । ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ॥ ୨
କୃଷ୍ଣର ବିରହ ଯେ ଜାତ । ଚେତନ ହୋଇଣ କରଶିତ[୧] ॥ ୩
୨ ବଦନ, ହୃଦୟକମଳ । ଶୋକେ ଶୁଖିଛି ତତକାଳ ॥ ୪
ଦେହରୁ କାନ୍ତି ହୋଇ ହତ । ଚିନ୍ତନ୍ତେ ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଚିତ୍ତ ॥ ୫
ପ୍ରତିବଚନ କହିବାକୁ । ସମର୍ଥ ନୋହିଲ ସେ ତାଙ୍କୁ ॥ ୬
୩ ଶୋକରୁ ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁ ଜାତ । ନେତ୍ରରେ କରି ତା ସ୍ତମ୍ଭିତ ॥ ୭
ଗଳିତ ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁନୀର । ପୋଛୁଣ ତାହା ନିଜ କର ॥ ୮
କୃଷ୍ଣବିଷୟେ ଯେ ସଂଭବ । ପ୍ରେମରେ ଉତକଣ୍ଠା ଭାବ ॥ ୯
ସେ ଅତିଶୟ, ଯେଣୁ ତାର । ହୃଦୟ ହୋଇଛି କାତର ॥ ୧୦
୪ ସାରଥିପଣ ଆଦିଠାରେ । ଯେବଣ ହିତ କୃଷ୍ଣ ଠାରେ ॥ ୧୧
କଲେ, ଯେବଣ ଉପକାର । ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଭାବ ଯେ ଆବର ॥ ୧୨
ଚିତ୍ତରେ ଚିନ୍ତାଇ ସେମାନ । ବାଷ୍ପରେ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନ ॥ ୧୩
ଯେ ନୃପ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ତାର । ତାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଏ ଉତ୍ତର ॥ ୧୪

୧—କ୍ଷୀଣ ।

ଶ୍ରୀଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଉବାଚ

୫ ହେ ମହାରାଜ ! ଶୁଣ ତୁହ୍ମ । ଆମ୍ଭର ବନ୍ଧୁ ରୂପ ହୋଇ ॥ ୧୫
ଥିଲେ ଯେବଣ ଭଗବାନ । କଲେ ସେ ମୋ ଠାରେ ବଞ୍ଚନ ॥ ୧୬
ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ମୟ । କରାଇ ଯେହୁ ଅତିଶୟ ॥ ୧୭
ଏମନ୍ତ ତେଜକୁ ମୋହର । ହରିଲେ ଯେବଣ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୮
୬ କ୍ଷଣ ବିଚ୍ଛେଦମାତ୍ରେ ଯାର । ଏ ଲୋକ ଦିଶେ ଅସୁନ୍ଦର ॥ ୧୯
ଯହିଁରେ ନ ଥାଇ ଜୀବନ । ସେ ଦେହ ଦିଶଇ ଯେସନ ॥ ୨୦
୭ ଦ୍ରୌପଦୀସ୍ୱୟମ୍ବର ପାଇଁ । କାମରେ ଉନମତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୨୧
ଦ୍ରୁପଦ ରାଜାର ସଦନେ । ମିଳି ଯେ ଥିଲେ ରାଜାମାନେ ॥ ୨୨
ଯାହା ଆଶ୍ରୟେ ଧନୁ ଧରି । ତାହାଙ୍କ ତେଜକୁ ନିବାରି ॥ ୨୩
ଧନୁକୁ ସଜ କରି ମୁହିଁ । ଲାଖକୁ ପୁଣି ବିନ୍ଧିଲଇଁ ॥ ୨୪
ଜିଣି ସେ ନୃପତିମାନଙ୍କୁ । ଲଭିଲି ଦ୍ରୁପଦସୁତାକୁ ॥ ୨୫
୮ ଅମରଗଣ ସହିତରେ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଜିଣିଣ ବେଗରେ ॥ ୨୬
ଯାହା ସନ୍ନିଧେ ଖାଣ୍ଡବକୁ । ପ୍ରଦାନ କଲି ଅନଳକୁ ॥ ୨୭
ଅଦ୍ଭୁତ ଶିଳ୍ପରୂପ ହୋଇ । ମାୟା ଯହିଁରେ ଅଛି ରହି ॥ ୨୮
ଏମନ୍ତ ସଭା ମୟକୃତ । ଯହିଁରେ ହୋଇଲା ପ୍ରାପତ ॥ ୨୯
ତୁମ୍ଭର ରାଜସୂୟ କାଳେ । ନାନା ଦିଗରୁ ମହୀପାଳେ ॥ ୩୦
ନାନା ରୂପରେ କରମାନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେକ ପ୍ରଦାନ ॥ ୩୧
୯ ତୋର ଅନୁଜ ବୃକୋଦର । ଗଜ-ଅୟୁତ ବଳ ଯାର ॥ ୩୨
ସକଳ ରାଜାଶିରେ ପାଦ । ଦେଇଥିଲା ଯେ ଜରାସଂଧ ॥ ୩୩
ତାହାକୁ ଯଜ୍ଞର ନିମିତ୍ତେ । ମାରିଲା ଯାର ଦୃଷ୍ଟିପାତେ ॥ ୩୪
ମହାଭୈରବ ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ । ରାଜାଙ୍କୁ ଧରିଥିଲା ସେହି ॥ ୩୫
ଯେଣୁ ସେ ଲଭିଲେ ମୋଚନ । ତୋ ଯାଗେ ଦେଲେ କରମାନ ॥ ୩୬
୧୦ ରାଜସୂୟର ଶେଷ କାଳେ । ଯେ ମହା ଅଭିଷେକଜଳେ ॥ ୩୭
ତେଣେ[୧] ପୂଜିତ ସୁରୁଚିର । ଯେ ତୋର ପତ୍ନୀର କବରୀ[୨] ॥ ୩୮
କିତବମାନେ ତାହା ଧରି । ସଭାରେ ଥିଲେ ଯେ ଓଟାରି ॥ ୩୯
କାନ୍ଦନ୍ତେ ସେ ଭୂମିକି ଚୁହିଁ । ପାଦରେ ଲୋତକ ପଡ଼ଇ ॥ ୪୦

୧—ତାହାଦ୍ୱାରା । ୨—କେଶ

ଜାଣି ଯେ ଏମନ୍ତ ବିପତ୍ତି । ସେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ନିପାତି ॥ ୪୧
ତାଙ୍କ ନାରୀଙ୍କି[1] ମୁକ୍ତ କେଶ । କଲି ବିଧବାଯୋଗ୍ୟ ବେଶ ॥ ୪୨
୧୧ ଅୟୁତସଂଖ୍ୟ ଶିଷ୍ୟଙ୍କର । ପଂକ୍ତିରେ ଭୋଜନ ଯାହାର ॥ ୪୩
ସେ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କୁ ଅରିମାନେ[2] । କୂଟରେ ପେଷନ୍ତେ କାନନେ ॥ ୪୪
ଏମନ୍ତ ବିପତ୍ତି ଜାଣିଣ । ବନେ ଯେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ ॥ ୪୫
ପାତ୍ରରେ ଅବଶେଷ ହୋଇ । ଶାକ ଅନ୍ନ ଯେ ଥିଲି ରହି ॥ ୪୬
ତାହା ଯେ ଭୋଜନ କରିଣ । ସେ କଷ୍ଟୁଁ ଅଛଇ ରଖିଣ ॥ ୪୭
ଭୁଂଜିବା ଅର୍ଥେ ମୁନିଜନ । ଜଳରେ କରନ୍ତେ ସ୍ନାହାନ ॥ ୪୮
ଯାହା ଭୋଜନୁଁ ନିଜଗତ । ତୃପ୍ତିକି ମଣିଲେ ସେ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୯
ତାଙ୍କ ଭୋଜନବାଞ୍ଛା କାହିଁ । ସେଠାରୁ ଗଲେ ଆଡ୍ଡେ ହୋଇ ॥ ୫୦
୧୨ ଯାହା ତେଜରୁ ଯୁଦ୍ଧେ ମୋର । ବିସ୍ମୟ ହୋଇଲେ ଶଙ୍କର ॥ ୫୧
ଉମା ସହିତେ ତୋଷ ହେଲେ । ନିଜ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ମୋତେ ଦେଲେ ॥ ୫୨
ଯେ ଥିଲେ ଲୋକପାଳ ଆନ । ଦେଲେ ସେ ଯେଝା ଅସ୍ତ୍ରମାନ ॥ ୫୩
ଏହି ଶରୀରେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ । ବସିଲି ଇନ୍ଦ୍ର ଆସନରେ ॥ ୫୪
୧୩ ମୁଁ ପୁଣି ସେହି ସ୍ୱର୍ଗଦେଶେ । ବିହାର କରନ୍ତେ ସନ୍ତୋଷେ ॥ ୫୫
ଶତ୍ରୁଙ୍କ ବିନାଶ ଉପାୟେ । ବାସବ ଆଦି ଦେବତାଏ ॥ ୫୬
ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁରେ ଚିହ୍ନିତ । ଯାର ସକାଶୁଁ ତେଜୋବନ୍ତ ॥ ୫୭
ଏମନ୍ତ ଭୁଜକୁ ମୋହର । ଆଶ୍ରୟ[3] କଲେକ ସତ୍ୱର ॥ ୫୮
ସେ ହରି ନିଜ ମହିମାରେ । ବଞ୍ଚନା କଲେ ମୋହଠାରେ ॥ ୫୯
୧୪ ଯାହାକୁ ବନ୍ଧୁକରି ପାଇ । ଏକା ହୋଇଣ ରଥେ ମୁହିଁ ॥ ୬୦
ତରିଲି ସେ କୁରୁସାଗର । ଯେ ଅତି ଗମ୍ଭୀର ଅପାର ॥ ୬୧
ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ନକ୍ର ଆଦି ପ୍ରାୟ । ଯହିଁ ଭୀଷ୍ମାଦି ଅତିଶୟ ॥ ୬୨
ଯେଉଁ ଗୋଧନ ଶତ୍ରୁ କୁଳେ । ହରିଣ ନେଇଥିଲେ ବଳେ ॥ ୬୩
ତାହା ଆଣିଲି ଲେଉଟାଇ । ତାଙ୍କର ମଣିମୟ ହୋଇ ॥ ୬୪
ମୁକୁଟ ଥିଲି ମସ୍ତକରେ । ମିଶିଣ ପାଗ[4] ସହିତରେ ॥ ୬୫
ମୋହନ ଅସ୍ତ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ମୋହି । ସେମାନ ଆଣିଲଇଁ ମୁହିଁ ॥ ୬୬
୧୫ ଅନେକ ରାଜାମାନଙ୍କର । ରଥମଣ୍ଡଳେ ମନୋହର ॥ ୬୭

୧—ନାରୀଙ୍କ । ୨—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି । ୩—ଆଶ୍ରୟେ । ୪—ପାଗ = ପଗଡ଼ି ।

ଯେ ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ଶଲ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନଙ୍କର ସୈନ୍ୟ ପୁଣ ॥ ୬୮
ତହିଁ ମୋ ରଥ ଆଗେ ଥାଇ । ସେ ଯୂଥପତିଙ୍କି ଅନାଇଁ ॥ ୬୯
ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଆୟୁଷ । ବଳ ଓଜ ଯେ କଲେ ନାଶ ॥ ୭୦
୧୬ ଯେ ମୋତେ ନିଜ ଭୂଜେ ଧରି । ସ୍ଥାପନ୍ତେ ଅତି ଯତ୍ନ କରି ॥ ୭୧
ଦ୍ରୋଣଭୀଷ୍ମାଦି ରଥୀଙ୍କର । ଯେତେ ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର ସାର ॥ ୭୨
ସେ ମୋତେ ଆକ୍ରମିଲେ ନାହିଁ । ଯେସନେ ପ୍ରହଲ୍ଲାଦ ଠାଇଁ ॥ ୭୩
ଅସୁରଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରମାନ । ଆକ୍ରମିବାକୁ ଅଭାଜନ ॥ ୭୪
୧୭ ଯା ପାଦପଦ୍ମ ଭବ୍ୟମାନେ[୧] । ଚିନ୍ତନ୍ତି ମୋକ୍ଷଅର୍ଥେ ମନେ ॥ ୭୫
ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କୁମତିପଣରେ । ବରିଲି ସାରଥିଭାବରେ ॥ ୭୬
ମୋ ଅଶ୍ୱମାନେ ଯେତେବେଳେ । ଶ୍ରମକୁ ଲଭିଲେ ବିକଳେ ॥ ୭୭
ସେ କାଳେ ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ । ମିଳିଲି ଭୂମିତଳେ ଯାଇ ॥ ୭୮
ଯାହାର ଅନୁଭାବବଳେ । ମୋହିତ ହୋଇ ମହୀତଳେ ॥ ୭୯
ମୋତେ ବିପକ୍ଷ ରାଜାଗଣ । ନ କଲେ ଶରବରଷଣ ॥ ୮୦
୧୮ ଉଦାର ମନୋହର ସ୍ମିତ । ଏଣେ[୨] ଅଟନ୍ତି ଯେ ଶୋଭିତ ॥ ୮୧
ସେ ପରିହାସବାକ୍ୟମାନ । ହେ ପାର୍ଥ ! ହେ ମିତ୍ର ! ଅର୍ଜୁନ !॥ ୮୨
ହେ କୁରୁନନ୍ଦନ ! ଏମନ୍ତେ । ଡାକନ୍ତି ଯେତେ ରୂପେ ମୋତେ ॥ ୮୩
କୃଷ୍ଣର ସେ ମଧୁର ବାଣୀ । ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ମୁଁ ପୁଣି ॥ ୮୪
ହେ ନୃପ ସେମାନେ ମୋ ହୃଦେ । କ୍ଷୋଭ କରାନ୍ତି ପଦେ ପଦେ ॥ ୮୫
୧୯ ଶୟନ ଆସନ ଗମନେ । ସ୍ୱଗୁଣକଥନ ଭୋଜନେ ॥ ୮୬
ଏ ଆଦି ଯେତେ କଥାମାନ । ତହିଁରେ ଦେଖିଛୁ କି ଆନ ॥ ୮୭
ହେ ମିତ୍ର ସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ ତୋର । ବୋଲି କଲେହେଁ ତିରସ୍କାର ॥ ୮୮
ସେ ଅପରାଧ ମୋର ହରି । ସହିଲେ ବଡ଼ପଣ[୩] କରି ॥ ୮୯
ପୁତ୍ରର ଅପରାଧ ତାତ । ସହେ ମିତ୍ରର ଯେସନ୍ତେ ମିତ୍ର ॥ ୯୦
୨୦ ସେ ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ମୁରାରି । ତାହାର ଅଭାବରୁ କରି ॥ ୯୧
ହୃଦରେ ଶୂନ୍ୟ ମୁଁ ହୋଇଣ । ବାଟେ ଗୋବିନ୍ଦପତ୍ନୀଗଣ ॥ ୯୨
ରଖନ୍ତେ ନିଜ ବୀର୍ଯ୍ୟବଳେ । ମିଳଣ ଅସାଧୁ ଗୋପାଳେ ॥ ୯୩
ମୋତେ ଅବଳା ପ୍ରାୟ କରି । ଜିଣିଲେ ଅଧମ ବଗ୍ଭରି ॥ ୯୪

୧—ଭବ୍ୟ = ସାଧୁ । ୨—ଏଣେ = ଏହାଦ୍ୱାରା । ୩—ବଡ଼ପଣ୍ଣ ।

୨୧ ସେହି ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁ ମୋର । ତୂଣୀରେ ଛନ୍ତି ସେହି ଶର ॥ ୯୫
ସେ ରଥ ସେହି ଅଶ୍ୱମାନ । ରଥୀ ମୁଁ ସେହି ଅର୍ଜୁନ ॥ ୯୬
ଯହିଁରୁ ସର୍ବ ନୃପଗଣେ । ନମ୍ର ହୁଅନ୍ତି ମହାରଣେ ॥ ୯୭
ସକଳ ହରି ନ ଥିବାରେ । ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଲା ମୋଠାରେ ॥ ୯୮
ଭସ୍ମରେ ଯଥା ହୋମବିଧି । ଯେହ୍ନେ କୁହୁକ ଫଳସିଦ୍ଧି ॥ ୯୯
ଊଷର ଦେଶେ ବୁଣି ବୀଜ । ଯେସନେ ତହୁଁ ନୋହେ କାର୍ଯ୍ୟ ॥ ୧୦୦
୨୨ ହେ ନୃପ କୁଶସ୍ଥଳୀ ପୁର । ଥିଲେ ଯେ ବାନ୍ଧବେ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୦୧
ଯାହାଙ୍କୁ ପଚାରିଲୁ ତୁହ୍ମ । ସେ ବିପ୍ରଶାପେ ମୂଢ଼ ହୋଇ ॥ ୧୦୨
ଏକକୁ ଆରେକ ମୁଷ୍ଟିରେ । ପ୍ରହାର କରନ୍ତେ ସଭିରେ ॥ ୧୦୩
୨୩ ବାରୁଣୀ ମଦ୍ୟ କରି ପାନ । ମଦେ ହୋଇଣ ହତଜ୍ଞାନ ॥ ୧୦୪
ଏକକୁ ଆରକ ଯେସନ । ନ ଜାଣି ଯୁଦ୍ଧ କରେ ଜନ ॥ ୧୦୫
ସମସ୍ତେ ହୋଇଲେ ବିନାଶ । ରହିଲେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଶେଷ ॥ ୧୦୬
୨୪ ଏକକୁ ଆରକ ଜନ୍ତୁଏ । ପାଳନ୍ତି ମାରନ୍ତି ଥୋକାଏ ॥ ୧୦୭
ଯେ ହରି ଜଗତ ଈଶ୍ୱର । ଏ ଲୀଳା ଅଟଇ ତାହାର ॥ ୧୦୮
୨୫ ଜଳଜନ୍ତୁଏ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ । ଯେ ବଡ଼ ସାନକୁ ସେ ଗିଳେ ॥ ୧୦୯
ଯେ ବଡ଼ ବଳିଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ସେ ଯେହ୍ନେ ଦୁର୍ବଳକୁ ଖାନ୍ତି ॥ ୧୧୦
୨୬ ଏ ରୂପେ ବଳିଷ୍ଠରେ ହରି । ଦୁର୍ବଳ ଯଦୁଙ୍କୁ ସଂହାରି ॥ ୧୧୧
ବଡ଼ରେ ସାନକୁ ମାଇଲେ । ଭୂମିର ଭାର ସଂହାରିଲେ ॥ ୧୧୨
୨୭ ଯେ ଦେଶ କାଳ ଅର୍ଥେ ଯୁତ । କରନ୍ତି ମନତାପ ହତ ॥ ୧୧୩
ଗୋବିନ୍ଦର ସେ ବାକ୍ୟମାନ । ସ୍ମରନ୍ତେ ହରନ୍ତି ମୋ ମନ ॥ ୧୧୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୮ କୃଷ୍ଣର ଚରଣନଳିନ । ଏ ରୂପେ ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୧୫
ଗାଢ଼ ସୁହୃଦଭାବେ ମତି । ଶାନ୍ତ ନିର୍ମଳ ହେଲା ଅତି ॥ ୧୧୬
୨୯ କୃଷ୍ଣଚରଣଧ୍ୟାନ ବଳୁଁ । ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଲା ବେଳୁଁ ବେଳୁଁ ॥ ୧୧୭
ଯେବଣ ଭକ୍ତି ତେଣେ ନାଶ । ହୋଇଲା ମନୁଁ ସର୍ବଦୋଷ ॥ ୧୧୮
୩୦ ସଂଗ୍ରାମକାଳେ ଭଗବାନ । କହିଣ ଥିଲେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ॥ ୧୧୯
ସେ ଚିରକାଳ ସକାଶରୁ । ଅଶେଷ କର୍ମ କରିବାରୁ ॥ ୧୨୦
ଭୋଗରୁ ନାଶ ହୋଇଥିଲା । ଏ କାଳେ ପୁଣି ତା ଲଭିଲା ॥ ୧୨୧

୩୧ ଜାତ ହୁଅନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ । ଅବିଦ୍ୟା ହୋଇଲା ବିଲୀନ ॥ ୧୨୨
ଅବିଦ୍ୟାନାଶେ ଗୁଣନାଶ । ଲିଙ୍ଗଶରୀର ତେଣୁ ଧ୍ୱଂସ ॥ ୧୨୩
ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଯାନ୍ତେ ନାଶ । ସ୍ଥୂଳଶରୀର ଅପ୍ରକାଶ ॥ ୧୨୪
ସ୍ଥୂଳଶରୀର ଯେଣୁ ଗଲା । ଅଦ୍ୱୈତ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରସରିଲା ॥ ୧୨୫
ନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ଦ୍ୱୈତ ଜ୍ଞାନ । ବିଶୋକ ହୋଇଲା ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୨୬
୩୨ କୃଷ୍ଣର ମାର୍ଗ ରାଜା ଶୁଣି । ଯଦୁକୁଳର ନାଶ ଜାଣି ॥ ୧୨୭
ତତକ୍ଷଣେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କଲେ । ସ୍ୱର୍ଗଗମନେ ମନ ଦେଲେ ॥ ୧୨୮
୩୩ ଅର୍ଜୁନଠାରୁ ଶୁଣି କୁନ୍ତୀ । ଯଦୁଙ୍କ ନାଶ କୃଷ୍ଣଗତି ॥ ୧୨୯
ଭକ୍ତିଯୋଗରେ କୃଷ୍ଣେ ମନ । ଦେଇଣ ଛାଡ଼ିଲା ଜୀବନ ॥ ୧୩୦
୩୪ ଯେଉଁ ଶରୀରେ ଭୂମିଭାର । ବିନାଶ କଲେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୩୧
କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ ଅବସାନ । ସେ ତନୁ କଲେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ॥ ୧୩୨
କଣ୍ଟକ ଯେହ୍ନେ କଣ୍ଟା କାଢ଼ି । ଯେହ୍ନେ ସେ କଣ୍ଟକହିଁ ଛାଡ଼ି ॥ ୧୩୩
ଯାଦବ ତନୁ ଭୂମିଭାର । ଏ ବେନି ସମ ଈଶ୍ୱରର ॥ ୧୩୪
୩୫ ଯେସନେ ମତ୍ସ୍ୟାଦି ଶରୀର । ଧରଣ କରଇ ଅନ୍ତର ॥ ୧୩୫
ନାନା ରୂପକୁ ଧରି ନଟ । ଯେହ୍ନେ କରଇ ଅପ୍ରକଟ ॥ ୧୩୬
ସେ ରୂପେ ଯେବଣ ଶରୀର । ଧରି ହରିଲେ ଭୂମିଭାର ॥ ୧୩୭
ସେ ତନୁ ପୁଣ କାଳବଶ । ଲକ୍ଷଣ କଲେ ଅପ୍ରକାଶ ॥ ୧୩୮
୩୬ ଯାର ମନୋଜ୍ଞ କଥାମାନ । ଅଟଇ ଶ୍ରବଣରଞ୍ଜନ ॥ ୧୩୯
ସେ କୃଷ୍ଣ ଯେବଣ ଦିନରେ । ଭୂମି ଛାଡ଼ିଲେ ସ୍ୱଦେହରେ ॥ ୧୪୦
ସେହି ଦିନରୁ ଭୂମିଭାଗ । ଅନୁବର୍ତ୍ତିଲା କଳିଯୁଗ ॥ ୧୪୧
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନଙ୍କ ପାପରେ । ହେତୁ ଯେ କଳି ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୪୨
୩୭ ଲୋଭ ଅନୃତ ଆଦି ହୋଇ । ଅଧର୍ମଚକ୍ର ଯହିଁ ଥାଇ ॥ ୧୪୩
ସେ କଳି ପ୍ରବେଶ ରାଜ୍ୟରେ । ସ୍ୱପୁରେ ସ୍ୱଗୃହେ ମନରେ ॥ ୧୪୪
ଦେଖିଣ ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ । ଗମନ ଅର୍ଥେ କଲେ ମନ ॥ ୧୪୫
୩୮ ଗୁଣରେ ଆପଣା ସମାନ । ଥିଲା ଯେ ଉତ୍ତରାନନ୍ଦନ ॥ ୧୪୬
ତାହାକୁ ଆସମୁଦ୍ର କ୍ଷିତି । ପାଳନା ଅର୍ଥେ କରି ମତି ॥ ୧୪୭
ଆପଣେ ଅଭିଷେକ କଲେ । ହସ୍ତିନାପୁରେ ବସାଇଲେ ॥ ୧୪୮
୩୯ ଯାଦବ ବଂଶେ ଥିଲା ଶେଷ । ବଜ୍ର ଯେ ଅନିରୁଦ୍ଧଶିଷ୍ୟ ॥ ୧୪୯

ମଥୁରା ଦେଶେ, ଶୂରସେନ । ବିଷୟେ କରଣ ରାଜନ ॥ ୧୫୦
ଯେ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ନାମେ ଖ୍ୟାତ । ସେ ଇଷ୍ଟି୧ କରି ନିରୂପିତ ॥ ୧୫୧
ଯାଗଜନିତ ଅଗ୍ନିମାନ । ଆତ୍ମାରେ କଲେ ଆରୋପଣ ॥ ୧୫୨
୪୦ ବଳୟ ଆଦି ଅଳଙ୍କାର । ଗୁରୁ ଦୁକୂଳ କରି ଦୂର ॥ ୧୫୩
ମମତା ଅହଙ୍କାର ଭୁଲେ । ଅଶେଷ ବନ୍ଧନ କାଟିଲେ ॥ ୧୫୪
୪୧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ମନରେ । ମନକୁ ନିବେଶି ପ୍ରାଣରେ ॥ ୧୫୫
ପ୍ରାଣ ଅପାନେ କରି ଲୀନ । ମୃତ୍ୟୁରେ ମିଶାଇ ଅପାନ ॥ ୧୫୬
ଦେହରେ ସେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ପୁଣି । ବିନ୍ୟାସ କଲେ ନୃପମଣି ॥ ୧୫୭
୪୨ ଗୁଣତ୍ରୟରେ ସେ ଶରୀର । ଆରୋପ କଲେ ନୃପବର ॥ ୧୫୮
ତ୍ରିଗୁଣ ଅବିଦ୍ୟାରେ ଥୋଇ । ଅବିଦ୍ୟା ଜୀବରେ ମିଶାଇ ॥ ୧୫୯
ଅବ୍ୟୟ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅଟଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଲୀନ କଲେ ତହିଁ ॥ ୧୬୦
୪୩ ଚୀରବସନ୨ ନିରାହାର । ମଉନ, ବିମୁକ୍ତଚିକୁର ॥ ୧୬୧
୪୪ ଜଡ଼ ଉନ୍ମତ୍ତ ପିଶାଚର । ସମାନେ ଦେଖାନ୍ତେ ଶରୀର ॥ ୧୬୨
ଅନ୍ଧଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । କାହାର ମୁଖକୁ ନ ଚାହିଁ ॥ ୧୬୩
ନ ଶୁଣି କାହାର ଉତ୍ତର । ଯେସନେ ଅଟଇ ବଧିର ॥ ୧୬୪
ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତେ । ଗଲେ ଉତ୍ତର ଦିଗ ପଥେ ॥ ୧୬୫
ପୂର୍ବେ ଅଶେଷ ମୁନିବର୍ଗେ । ଗମନ କଲେ ଯେଉଁ ମାର୍ଗେ ॥ ୧୬୬
ଯେବଣ ମାର୍ଗେ ଲୋକ ଯାଇ । ଲେଉଟି ଆଉ ନ ଆସଇ ॥ ୧୬୭
୪୫ ଯେଣୁ ଅଧର୍ମମିତ୍ର କଳି । ପ୍ରଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆସି ମିଳି ॥ ୧୬୮
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ମନରେ । ନିଶ୍ଚୟ କରି ସେ କାଳରେ ॥ ୧୬୯
ରାଜାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ପଛେ ଚଳିଲେ ସବୁ ଭାଇ ॥ ୧୭୦
୪୬ ଯେଧର୍ମ ଆଦି ଚାରି ଅର୍ଥ । ଆଚରି ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତ ॥ ୧୭୧
ଜାଣିଣ ଆପଣା ମରଣ । ଚିନ୍ତିଲେ ଗୋବିନ୍ଦଚରଣ ॥ ୧୭୨
୪୭ ଯେ ଧ୍ୟାନୁଁ ଦୃଢ଼ଭକ୍ତି ଜାତ । ତେଣେ ବିଶୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୭୩
୪୮ ଯେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଦୃଢ଼ ମତି । ଦେଇଣ ଲଭିଲେ ସେ ଗତି ॥ ୧୭୪
ଅସାଧୁ, ବିଷୟୀ ଯେ ଜନ । ଯେଉଁ ଗତିକି ଅଗୋଚର ॥ ୧୭୫
ଅପାପୀ ଜନଙ୍କ ନିବାସ । ରୂପେ ଯେ ଅଟଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୭୬

୧—ଇଷ୍ଟି = ଯାଗବିଶେଷ ।　୨—ଚୀରବସନ = ଛିନ୍ନବସ୍ତ୍ର ।

ନିର୍ମଳସ୍ୱରୂପ ହୋଇଣ । ସେ ଗତି ଲଭିଲେ ତକ୍ଷଣ ॥ ୧୭୭
୪୯ ପ୍ରଭାସ ସ୍ଥାନରେ ବିଦୁର । ଛାଡ଼ିଣ ନିଜ କଳେବର ॥ ୧୭୮
କୃଷ୍ଣରେ ହୋଇଣ ଆବେଶ । ସେ କୃଷ୍ଣେ ନିବେଶି ମାନସ ॥ ୧୭୯
ପିତୃଗଣଙ୍କ ସହିତରେ । ମିଳିଲେ ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ॥ ୧୮୦
୫୦ ପତିଙ୍କ ନିରପେକ୍ଷ ଭାବ । ଦ୍ରୁପଦସୁତା କରି ଠାବ ॥ ୧୮୧
ଏକାଗ୍ରେ କୃଷ୍ଣେ ମନ ଦେଲ୍ । ସେ ଭାବେ ତାହାଙ୍କୁ ଲଭିଲ୍ ॥ ୧୮୨
୫୧ ଗୋବିନ୍ଦପ୍ରିୟ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ । ଏ ରୂପେ ଗଲେ ମହାପଥେ ॥ ୧୮୩
ପବିତ୍ର, ମଙ୍ଗଳ ଏ ବାଣୀ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣଇ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୧୮୪
ଭଗତି ଲଭି କୃଷ୍ଣପାଦେ । ସିଦ୍ଧିକି ଲଭେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥ ୧୮୫
ସେ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ ଭାବ ଯାଙ୍କୁ । ପାଇଲେ ପରମ ସ୍ଥାନକୁ ॥ ୧୮୬
ସେ କୃଷ୍ଣଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘାନବଂଧୁ ଭଜେ ॥ ୧୮୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀପାଣ୍ଡବନିର୍ଯ୍ୟାଣଂ
ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଷ୍ଟୁ ଷୋଡ଼ଶେ ଭୂମିଧର୍ମୟୋଃ କଳିଖିନ୍ନୟୋଃ ।
ସଂବାଦେ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ପ୍ରାପ୍ତିଃ ପାଳକସ୍ୟ ପରୀକ୍ଷିତଃ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ତହୁଁ ଉତ୍ତରୁ ପରୀକ୍ଷିତ । ସ୍ୱଭାବେ ମହାଭାଗବତ ॥ ୧
ଦ୍ୱିଜବରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଘେନି । ପାଳନା କଲେ ସେ ଅବନୀ ॥ ୨
ଜାତକବିଦ ବିପ୍ରମାନେ । ଯାହା କହିଲେ ଜନ୍ମଦିନେ ॥ ୩
ହେ ବିପ୍ର ! ସେହି ପରକାରେ । ମହତ ଗୁଣ ତାହାଠାରେ ॥ ୪
୨ ବିବାହ କଲ୍ ସେ ନୃପତି । ଉତ୍ତରସୁତା ଇରାବତୀ ॥ ୫
ଜନମେଜୟ ଆଦି ଚାରି । ପୁତ୍ର ତାଠାରେ ଜନ୍ମ କରି ॥ ୬
୩ କୃପଙ୍କୁ କରି ପୁରୋହିତ । ଗଙ୍ଗାତଟରେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୭
ସେ ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧ କଲ୍ । ଦକ୍ଷିଣା ଅତିଶୟ ଦେଲ୍ ॥ ୮
ଯେବଣ ଯଜ୍ଞରେ ଅମର । ହୋଇଲେ ନୟନଗୋଚର ॥ ୯

୪ ସେ ପୁଣି କେଉଁଣିସି କାଳେ । ଦିଗବିଜୟ କଲାବେଳେ ॥ ୧୦
କଳିଯୁଗକୁ ସେ ଦେଖିଲା । ଯେ ନୃପବେଶ ଧରିଥିଲା ॥ ୧୧
ପାଦେ ପ୍ରହାରେ ଗୋମିଥୁନ । ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ଶୂଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୧୨
ତାହାକୁ ଆପଣାର ବଳେ । ନିଗ୍ରହ କଲା ମହୀତଳେ ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୫ କଳିଯୁଗକୁ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ । ନିଗ୍ରହ କଲ ଦିଗବିଜେ[1] ॥ ୧୪
ଶୂଦ୍ର ନୃପତିବେଶ ହୋଇ । ପାଦେ କେ ମାରୁଥିଲ ମହୀ ॥ ୧୫
୬ ଏଥିରେ କୃଷ୍ଣକଥା ଯେବେ । ଅଛି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହ ତେବେ ॥ ୧୬
୭ ଗୋବିନ୍ଦପାଦପଦ୍ମମଧୁ । ଆସ୍ୱାଦ କରନ୍ତି ଯେ ସାଧୁ ॥ ୧୭
ଅସତ ଆଳାପେ ତାଙ୍କର । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅବା ଏ ସଂସାର ॥ ୧୮
ଯେଉଁ କଥାରେ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ । ନିଜ ଆୟୁଷ କ୍ଷୟ ଯାଇ ॥ ୧୯
କ୍ଷୁଦ୍ର ଆୟୁଷ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମାନେ । ମୋକ୍ଷ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ନିଜମନେ ॥ ୨୦
୮ ତାହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଏଠାରେ । ଡାକିଲୁଁ ପଶୁବଧ ଦ୍ୱାରେ ॥ ୨୧
ଏଥି ଅନ୍ତକ ଯେତେଦିନ । ଥିବେ, ମରିବେ ନାହିଁ ଜନ ॥ ୨୨
୯ ଏଥିନିମନ୍ତେ ମୁନିମାନେ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଡାକିଲେ ଏ ସ୍ଥାନେ ॥ ୨୩
ହରିର ଲୀଳାସୁଧାବାଣୀ । ସଂସାରେ ପିଅନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୨୪
୧୦ ଯେ ମନ୍ଦ ଅଟେ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି । ମନ୍ଦ ଆୟୁଷ ଯାର ସିଦ୍ଧି ॥ ୨୫
ତାର ଆୟୁଷରୁ ରାତରେ । ଅର୍ଦ୍ଧମାନକ ନିଦ୍ରା ହରେ ॥ ୨୬
ଦିବସେ ଯେତେକ ଆୟୁଷ । ବ୍ୟର୍ଥ କର୍ମରେ ହୋଏ ଶେଷ ॥ ୨୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୧ କୁରୁଜାଙ୍ଗଳ ଦେଶେ ଥାଇ । ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନରସାଇଁ ॥ ୨୮
କଳିପ୍ରବେଶ ଯେତେବେଳେ । ଶୁଣିଲା ସ୍ୱରାଜ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ॥ ୨୯
ମନକୁ ଅତିପ୍ରିୟ ହୋଇ । ସେ ବାର୍ତ୍ତା ତାର ନ ଯୋଗାଇ ॥ ୩୦
ହସ୍ତେ ଘେନିଲା ଶରାସନ । ଜାଣେ ସେ ଯୁଦ୍ଧର ବିଧାନ ॥ ୩୧
୧୨ ନାନା ଭୂଷଣେ ଅଳଂକୃତ । ଶ୍ୟାମ ତୁରଙ୍ଗରେ ଯୋଜିତ ॥ ୩୨
ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ଧ୍ୱଜେ ମନୋହର । ଚଢ଼ି ଏମନ୍ତ ରଥବର ॥ ୩୩
ରଥ-ପଦାତି-ହୟ-କରୀ । ଯହିଁ ଏମାନେ ଛନ୍ତି ପରି ॥ ୩୪

୧—ଦିଗ୍‌ବିଜୟରେ ।

ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ସେ ସଇନ । ଧିଗବିଜୟେ କରି ମନ ॥ ୩୫
ପୁରରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର । ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର ॥ ୩୬
୧୩ ଜିଣି ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ, କେତୁମାଳ । ଆବର ଭରତ ମଣ୍ଡଳ ॥ ୩୭
ଉତ୍ତର କୁରୁ, କିଂପୁରୁଷ । ଏ ଆଦି ଯେ ଆନ ବରଷ ॥ ୩୮
ଏ ସର୍ବ ନୃପଗଣ ଜିଣି । କର ଘେନିଲି ନୃପମଣି ॥ ୩୯
୧୪ କୃଷ୍ଣର ମହିମା ଯହିଁରେ । ସୂଚିତ ନାନା ପରକାରେ ॥ ୪୦
ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର । ଯଶ ଅଛଇ ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୪୧
ସେ ଯଶ ସେହି ସେହି ଦେଶେ । ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ବିଶେଷେ ॥ ୪୨
୧୫ ଦ୍ରୋଣକୁମର କୋପ କଲି । ଯେବଣ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ବିନ୍ଧିଲି ॥ ୪୩
ତାହାର ତେଜରୁ ଯେମନ୍ତେ । ରଖିଲେ ଆପଣାକୁ ଗତେ ॥ ୪୪
ବୃଷ୍ଣି ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ପ୍ରୀତି । ତାଙ୍କର ଗୋବିନ୍ଦେ ଭଗତି ॥ ୪୫
୧୬ ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ସେ ରାଜନ । ପ୍ରୀତିରେ ପ୍ରକାଶେ ଲୋଚନ ॥ ୪୬
ଦେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ହାରମାନ । ଅନେକ ଅମୂଲ୍ୟ ବସନ ॥ ୪୭
୧୭ ମିତ୍ର ଅଟନ୍ତି ପାଣ୍ଡୁ ସୁତେ । ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଏ ଜଗତେ ॥ ୪୮
ଯେବଣ ଯେବଣ ଚରିତ । କରିଅଛନ୍ତି ନନ୍ଦସୁତ ॥ ୪୯
ସାରଥିପଣେ ରଥେ ଥିଲେ । ସଭାରେ ସଭାସଦ ହେଲେ ॥ ୫୦
ଭୃତ୍ୟ ହୋଇଲେ, ହେଲେ ମିତ । ହସ୍ତିନା ଗଲେ ହୋଇ ଦୂତ ॥ ୫୧
ରାତିରେ ଖଡ୍‌ଗ ଧରି କରେ । ଜଗିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଯତ୍ନରେ ॥ ୫୨
ଦେଖିଲେ ପାଗ୍ରେଟି ଯାଆନ୍ତି । ସ୍ତୁତି ପ୍ରଣାମ ହିଁ କରନ୍ତି ॥ ୫୩
ସର୍ବ ଜଗତ ହରିଠାରେ । ପ୍ରଣାମ କଲେ ଯେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୪
ଏମାନ ଶୁଣି ସେ ନୃପତି । ହରିଚରଣେ କଲେ ଭକ୍ତି ॥ ୫୫
୧୮ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର । ଚେଷ୍ଟାକୁ ସେହୁ ନୃପବର ॥ ୫୬
ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକଥା ତାହାଠାରେ ॥ ୫୭
ନିକଟେ ହୋଇଲି ଯେ ଜାତ । କହିବା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତ ॥ ୫୮
୧୯ ଧର୍ମ ଯେ ଏକପାଦ ହୋଇ । ଚରନ୍ତେ ବୃଷରୂପ ବହି ॥ ୫୯
ଦେଖିଲି ଧେନୁରୂପ ଧରି । ନିକଟେ ଅଛି ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୬୦
ଦେହରେ ନାହିଁ କାନ୍ତି ତାର । ନୟନୁଁ ଗଳୁଅଛି ନୀର ॥ ୬୧
ମାତା ଯେସନେ ବତ୍ସହୀନେ । ସେ ରୂପେ ରହିଛି ସେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୬୨

ଏମନ୍ତ ରୂପେ ତାଙ୍କୁ ଗୃହିଁ । ପଚାରନ୍ତେ ସେ ପ୍ରୀତି ବହି ॥ ୬୩

ଶ୍ରୀଧର୍ମ ଉବାଚ

୨୦ ହେ ବସୁନ୍ଧରା ! ସତ୍ୟ କହ । ଆରୋଗ୍ୟଟି କି ତୋର ଦେହ ॥ ୬୪
ଦେହ ତୋହର କାନ୍ତିହୀନ । ଅଳପ ମଳିନ ବଦନ ॥ ୬୫
ତେଣୁ ମଣୁଛି ତୋ ହୃଦର । ବେଦନା ଅଛି ଅତିଘୋର ॥ ୬୬
ଦୂରରେ କେ ଅଛି ବନ୍ଧୁଜନ । ତାହାକୁ କରୁଛୁ ଶୋଚନ ॥ ୬୭
୨୧ ଏକଚରଣ ଦେଖି ମୋତେ । ଶୋଚନା କରୁଛୁ କି ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୮
ଶୂଦ୍ରେ କରିବେ ମୋତେ ଭୋଗ । ଏ ହେତୁ ଭଜୁ କି ବିରାଗ ॥ ୬୯
ଦେବଙ୍କ ଯଜ୍ଞଭାଗମାନ । ନାଶ ଗଲାକୁ କି ବିମନ ॥ ୭୦
ନ ବରଷନ୍ତେ ବଜ୍ରଧର । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅବା ଶୋକ ତୋର ॥ ୭୧
୨୨ କିବା ପୁରୁଷେ ନିଜ ନାରୀ । ଗୁଡ଼ିବେ ପାଳନା ନ କରି ॥ ୭୨
ରାକ୍ଷସ ପ୍ରାଏ ଦମ୍ପୁହନେ । ଶିଶୁଙ୍କୁ କ୍ଳେଶ ଦେବେ ଜନେ ॥ ୭୩
କୁତ୍ସିତ କର୍ମ ଯାହାଙ୍କର । ସେ ବିପ୍ରମାନଙ୍କର ଠାର ॥ ୭୪
ରହିବ ସରସ୍ୱତୀ ଯେଣୁ । ତାଙ୍କୁ ଶୋଚନା କରୁ ତେଣୁ ॥ ୭୫
ଯେ ଅବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ରାଜାମାନେ । ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତମ ବିପ୍ରଜନେ ॥ ୭୬
ସେବା କରିବେ ଅନୁଦିନ । ତାଙ୍କୁ କି କରୁଛୁ ଶୋଚନ ॥ ୭୭
୨୩ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ଯେତେ ଥିବେ । କଳିରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇବେ ॥ ୭୮
ଏହା ବିଚାରି ନିଜ ମନ । ତାଙ୍କୁ କି କରୁଛୁ ଶୋଚନ ॥ ୭୯
ସେମାନେ ହୋଇ ରାଜ୍ୟମାନ । ଭୋଗ କରିବେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥ ୮୦
ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତି । ଶୋଚନା କରୁ ଅବା ମତି ॥ ୮୧
ନିଷେଧ ଦୋଷକୁ ନ ଗୃହିଁ । ପ୍ରାଣୀଏ ଯହିଁ ଇଚ୍ଛା ତହିଁ ॥ ୮୨
କରିବେ ଶୟନ ଭୋଜନ । ସ୍ନାନ ସୁରତ ଆଦିମାନ ॥ ୮୩
ଏ ହେତୁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଦିନେ । ଶୋଚନା କରୁଛୁ କି ମନେ ॥ ୮୪
୨୪ କି ଅବା ତୋର ଗୁରୁଭାର । ହରିବା ଅର୍ଥେ ଅବତାର ॥ ୮୫
ହୋଇଥିଲେ ଯେ ଭଗବାନ । ସେ ଏବେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥ ୮୬
ତାହାର କର୍ମମାନ ଯେତେ । ମୋକ୍ଷକୁ ଦିଅନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୮୭
ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ସେମାନ । ତାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦେ ଦୁଃଖମନ ॥ ୮୮
୨୫ ହେ ବସୁନ୍ଧରା କହ ମୋତେ । ଚିନ୍ତାକୁ ହେତୁ ଯେ ତୋ ଚିତ୍ତେ॥ ୮୯

ଯେଣୁ ତୁ ହେଉଛୁ ଦୁଃଖିତ । କି ଅବା ଦେବତାପୂଜିତ ॥ ୯୦
ସେ ସଉଭାଗ୍ୟ ଥିଲ୍ ତୋର । ହରିଲ୍ କାଳ ବଳଆର ॥ ୯୧

ଶ୍ରୀଧରଣୀ ଉବାଚ

୨୬ ହେ ଧର୍ମ ଯେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର । ଏ ତୋତେ ନୋହେ ଅଗୋଚର ॥ ୯୨
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସୁଖ ଯେ କରଇ । ସେ ଗୁରୁ ଚରଣରେ ଭୁହ୍ୱ ॥ ୯୩
ଯାହା ସକାଶୁଁ ଅବିରତେ । ବର୍ତ୍ତିଣ ଥାଉ ଏ ଜଗତେ ॥ ୯୪
୨୭ ସତ୍ୟ, ଶଉଚ, ଦୟା, କ୍ଷାନ୍ତି । ଦାନ, ସନ୍ତୋଷ, ଋଜୁବୃତ୍ତି ॥ ୯୫
ବାହ୍ୟ[1] ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମାନସର । ନିଷ୍ଠଳ ଭାବ ଯେ ଆବର ॥ ୯୬
ଆପଣା ଧର୍ମ ଆଚରଣ । ଶତ୍ରୁମିତ୍ରରେ ସାମ୍ୟ ଗୁଣ ॥ ୯୭
ପରାପରାଧ ସହିବାର । ନିବୃତ୍ତି[2], ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଚାର ॥ ୯୮
୨୮ ଜ୍ଞାନ, ବୈରାଗ୍ୟ, ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ । ଦକ୍ଷତା, ସ୍ମୃତି, ତେଜ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ ॥ ୯୯
ନିପୁଣ ଭାବ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା । କାନ୍ତି, ଧଇର୍ଯ୍ୟ, କୋମଳତା ॥ ୧୦୦
୨୯ ବିନୟ, ପ୍ରଗଲ୍‌ଭତା, ଶୀଳ । ଯେ ବେଗ, ସହ, ଓଜ, ବଳ ॥ ୧୦୧
ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ଆସ୍ତିକତା । ଯଶ, ପୂଜ୍ୟତା, ଅଗର୍ବତା ॥ ୧୦୨
୩୦ ଏ ଅଣଗୃଳଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧି । ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ[3] ଶରଣ୍ୟତ୍ୱ ଆଦି ॥ ୧୦୩
ଯେ ଆନ ମହା ଗୁଣମାନ । ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଯାହା ମହାଜନ ॥ ୧୦୪
ସେମାନେ ଯେଉଁ କୃଷ୍ଣଠାରେ । କ୍ଷୀଣ ନୁହନ୍ତି ସ୍ୱଭାବରେ ॥ ୧୦୫
୩୧ ସେ ଗୁଣଧାମ ଭଗବାନ । ତାର ବିହ୍ନେ ଏ ଭୁବନ ॥ ୧୦୬
ଏହାଙ୍କୁ ପାପ କଳି ଗ୍ରହେଁ । ସେ ଦେଖି ମୋର ଶୋକ ହୋଏ ॥ ୧୦୭
୩୨ ମୁଁ ହାଦେ ଆତ୍ମାଙ୍କୁ ସୁମର । ତୋର ଦୁଃଖକୁ ଅନୁସର ॥ ୧୦୮
ଦେବତା, ଋଷି, ପିତୃଗଣ । ଯେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଆଚରଣ ॥ ୧୦୯
ଯେ ଆନ ସନ୍ତ ସାଧୁ ଲୋକ । ତାହାଙ୍କୁ କରୁଅଛି ଶୋକ ॥ ୧୧୦
୩୩ ବିଧାତା ଆଦି ଦେବମାନେ । ନିଷ୍ଫଳ ଚିତ୍ତେ ବହୁଦିନେ ॥ ୧୧୧
ଯାର ଅପାଙ୍ଗ ବିଲୋକନ । ଲଭିବା ପାଇଁ ବାଞ୍ଛି ମନ ॥ ୧୧୨
ତପ କରନ୍ତି ଆଚରଣ । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆପଣା ଭବନ ॥ ୧୧୩
ପଦ୍ମକାନନ ତେଜି ଦୂରେ । ନିରତେ ସରାଗ ଚିତ୍ତରେ ॥ ୧୧୪
ଯା ପାଦପଙ୍କଜଲାବଣ୍ୟ । ସେବଇଁ, ତେଣୁ ହୋଏ ଧନ୍ୟ ॥ ୧୧୫

୧—ବାହ୍ୟ । ୨—ନିବୃତ୍ତି । ୩—ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟତ୍ୱ ।

୩୪ ତାର ଚରଣେ ଶୋଭମାନ । ପଦ୍ମ କୁଳିଶ ଆଦି ଚିହ୍ନ ॥ ୧୧୬
ସେ ଚିହ୍ନେ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ । ତିନି ଲୋକକୁ ବଳି ମୁହିଁ ॥ ୧୧୭
ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥିଲି ପୂର୍ବେ । ସେ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅନ୍ତେ ଏବେ ॥ ୧୧୮
ଗର୍ବକୁ ବହିଲି ମୁଁ ଯେଣୁ । ସେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଗଲେ ତେଣୁ ॥ ୧୧୯
୩୫ ଯେ ହାଦେ ମୋର ଅନ୍ତଭାର । ଅସୁରବଂଶ ରାଜାଙ୍କର ॥ ୧୨୦
ଅନେକ ଶତ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ । ମାଇଲେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେ ପୁଣି ॥ ୧୨୧
ତୋହର ନ୍ୟୂନ ପଦମାନ । ସ୍ୱମତେ କଲେ ସେ ସ୍ଥାପନ ॥ ୧୨୨
ଯଦୁବଂଶରେ ଆପଣାର । ବପୁକୁ କଲେ ଯେ ପ୍ରଚାର ॥ ୧୨୩
୩୬ ସେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମବିରହ । କେ ସହିପାରେ ଅବା କହ ॥ ୧୨୪
ଯେ ନିଜ ପ୍ରେମଅବଲୋକ । ରୁଚିର ସ୍ମିତ, ବଲ୍‌ଗୁ ବାକ୍ୟ ॥ ୧୨୫
ତେଣେ ମଧୁସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର[୧] । ସଗର୍ବ ସ୍ଥିର ଭାବ ସାର ॥ ୧୨୬
ହରିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ । ତାଙ୍କ ଚରଣପଦ୍ମ ଚିହ୍ନ ॥ ୧୨୭
ତେଣେ ଭୂଷିତ ମୁଁ ହୁଅଇ । ପ୍ରେମ-ଉତ୍ସବ ମୋର ହୋଇ ॥ ୧୨୮
୩୭ ଏମନ୍ତ କହୁ କହୁ ବାଣୀ । ଧର୍ମର ସଙ୍ଗତେ ଧରଣୀ ॥ ୧୨୯
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଦଣ୍ଡଧାରୀ । ଦିଗବିଜୟ କର୍ମ ସାରି ॥ ୧୩୦
ମିଳିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଯହିଁ । ପୂର୍ବକୁ ସରସ୍ୱତୀ ବହି ॥ ୧୩୧
ହେ କୃଷ୍ଣ କମଳଲୋଚନ । ତୁମ୍ଭେ ତ ପତିତପାବନ ॥ ୧୩୨
ମୁଁ ଯେ ପତିତ ଦୀନବନ୍ଧୁ । ମୋତେ ଉଦ୍ଧର ଭବସିନ୍ଧୁ ॥ ୧୩୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଧର୍ମଧରଣୀସଂବାଦୋ
ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଃ ସପ୍ତଦଶେ ରାଜ୍ଞା କଲେର୍ନିଗ୍ରହ ଉଚ୍ୟତେ ।
ତସ୍ୟୈବଂ ଧର୍ମ୍ୟରାଜୋଽପି ବୈରାଗ୍ୟଂ ବକ୍ତୁମଦ୍ଭୁତମ୍ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର । ମିଳି ସେ ସରସ୍ୱତୀ ତୀର ॥ ୧

---

୧ — ସତ୍ୟଭାମା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ।

ଦେଖିଲା ଦଣ୍ଡହସ୍ତ ହୋଇ । ଶୂଦ୍ରେକ ତହିଁ ଅଛି ରହି ॥ ୨
ଅନାଥ ପ୍ରାୟେ ଗୋମିଥୁନ । ମାରଇ ଧରି ରାଜଚିହ୍ନ ॥ ୩

୨ ମୃଣାଳପ୍ରାଏକ ଗଉର । ଦିଶଇ ବୃଷଭଶରୀର ॥ ୪
ଦିଶଇ ମୂତ୍ର କଲା ପ୍ରାୟେ । ମନେ ପାଇଛି ମହାଭୟେ ॥ ୫
ଏକ ପାଦରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ । ରହିଛି କମ୍ପେ ତାର ଦେହୀ ॥ ୬
ସେ ଶୂଦ୍ର ତାକୁ କୋପନ୍ଦରେ । ଅନବରତ ପୀଡ଼ା କରେ ॥ ୭
୩ ସେ ଧର୍ମଦୁଘା[୧] ଅଟେ ଗାଈ । ଶୂଦ୍ରର ପାଦଘାତ ପାଇ ॥ ୮
ନେତ୍ରୁଁ ଗଳଇ ଅଶ୍ରୁଧାର । ବାଛୁରି ନାହିଁ ପାଖେ ତାର ॥ ୯
ଭକ୍ଷ୍ୟବହ୍ନିନେ କୃଶ ହୋଇ । ଅବଶେ ତୃଣକୁ ବାଞ୍ଛଇ ॥ ୧୦
୪ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ଯେ ଅଟଇ । ଏମନ୍ତ ରଥକୁ ଆରୋହି ॥ ୧୧
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର । ଧନୁରେ ବସାଇଣ ଶର ॥ ୧୨
ମେଘଗମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟେ ବାଣୀ । ଶୂଦ୍ରର ମୁଖ ଚାହିଁ ଭଣି ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀ ରାଜା ଉବାଚ

୫ ତୁ କାହୁଁ ହୋଇଲୁ ପ୍ରବେଶ । କହ ତୁ କେ ତୋ ନାମ କସ ॥ ୧୪
ମୋର ଶରଣେ ଯେଉଁମାନେ । ବର୍ତ୍ତି ଅଛନ୍ତି ଏଥି ଜନେ ॥ ୧୫
ତହିଁ ବଳିଷ୍ଠ ରୂପ ଧରୁ । ନିର୍ବଳ ପ୍ରାଣୀ ବଳେ ମାରୁ ॥ ୧୬
ରାଜାର ପ୍ରାଏ ବେଶ ତୋର । ଶୂଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ ତୋ ଆଚର ॥ ୧୭
୬ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ ଭଗବାନ । ଦୂରକୁ କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୧୮
ଯେଣୁ ତୁ ଅପରାଧୀ ହୋଇ । ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନେ ରହିଥାଇ ॥ ୧୯
ମାରୁ ନିରପରାଧୀ ଜନ । ଏଣୁ ତୁ ବଧକୁ ଭାଜନ ॥ ୨୦

୭ ହେ ବୃଷ ମୃଣାଳର ପ୍ରାୟେ । ଧବଳ ଅଟଇ ତୋ କାୟେ ॥ ୨୧
ତିନ ପାଦରେ ତୁ ନଉନ । ପାଦକେ କରୁ ତୁ ଗମନ ॥ ୨୨
କେଉଁ ଦେବତା ଅବା ତୁହି । ବୃଷ ରୂପରେ ଅଛୁ ରହି ॥ ୨୩
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାନସରେ । ଖେଦ କରାଉଛୁ ନିର୍ଭରେ ॥ ୨୪
୮ କୁରୁରାଜାଙ୍କ ଭୁଜବଳେ । ପରିପାଳିତ ମହୀତଳେ ॥ ୨୫
ତୋ ବିନୁ ନ ପଡ଼ଇ ତଳ । ଆନ ଲୋଚନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥ ୨୬

୧—ଧର୍ମଦୁଘା = ଯେ ଧର୍ମ ଦୋହନ କରେ ।

୯ ହେ ବୃଷ[1] ରୋଦନ ନ କର । ଶୂଦ୍ରସକାଶୁଁ ଯେ ତୋହର ॥ ୨୭
ଉପୁଜି ଅଛି ମନେ ଭୟ । ଆଜ ହୋଇବ ସେହୁ କ୍ଷୟ ॥ ୨୮
ହେ ମାତ ! ରୋଦନ ନ କର । ମୁଁ ଖଳଜନଦର୍ପହର ॥ ୨୯
ମୁଁ ଜୀଇ ଥାଆନ୍ତେ କଲ୍ୟାଣ । ହୋଇବ ତୋର ବୋଲି ଜାଣ ॥ ୩୦
୧୦ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରେ ଯାହାର । ତ୍ରାସ କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟ ନର ॥ ୩୧
ସେ ରାଜା ଯେବେ ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇ । ତାଙ୍କୁ ପାଳନା ନ କରଇ ॥ ୩୨
କୀର୍ତ୍ତି, ଆୟୁଷ, ଭାଗ୍ୟ, ଗତି । ତାହାର ବିନାଶ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୩୩
୧୧ ରାଜାଙ୍କ ବଡ଼ ଧର୍ମ ଏହି । ଆର୍ତ୍ତଙ୍କ ଦୁଃଖ ଯା ନାଶଇ ॥ ୩୪
ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଅଟେ ଭୂତଦ୍ରୋହୀ । ଏଣୁ ଏହାକୁ ମାରିବଇଁ ॥ ୩୫
୧୨ ତୁ ଚତୁଷ୍ପଦ ଅଟୁ ବୃଷ । କେ କଲା ତିନି ପାଦ ନାଶ ॥ ୩୬
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନୁବର୍ତ୍ତି କରି । ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୩୭
ତୋହର ପ୍ରାଏ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ । ନ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ କେହି ॥ ୩୮
୧୩ ହେ ବୃଷ ତୁହି ସାଧୁ ଧନ୍ୟ । ବେଦରେ ଅପରାଧଶୂନ୍ୟ ॥ ୩୯
ତୋତେ ବିରୂପ ଯେହୁ କଲା । ପାଣ୍ଡବ କୀର୍ତ୍ତି ସେ ନାଶିଲା ॥ ୪୦
ସେ କାହିଁ ଅଛି କହ ମୋତେ । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ନିତ୍ୟେ ॥ ୪୧
୧୪ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ଠାରେ । ଦୁଃଖ ଯେ ଦିଏ ଅବିଗୂରେ ॥ ୪୨
ସେ ବଡ଼ ପାତକୀ ଅଟଇ । ତାହାର ଭୟ ସବୁଠାଇଁ[2] ॥ ୪୩
ଅସାଧୁ ଦମନ ହୋଇଲେ । ସାଧୁଙ୍କ ହିତ ହୋଏ ଭଲେ ॥ ୪୪
୧୫ ଅନପରାଧି ଲୋକଠାରେ । ଯେ ନିରଙ୍କୁଶ ଦୋଷ କରେ ॥ ୪୫
ଦେବତା ହେଲେହେଁ ତାହାର । ଅଙ୍ଗଦ ସହିତେ ସୁନ୍ଦର ॥ ୪୬
ଯେବଣ ଭୂଜ ବିରାଜଇ । ମୂଳୁହୁଁ ଉପାଡ଼ିବି ତାହି ॥ ୪୭
୧୬ ରାଜା ପରମ ଧର୍ମ ଏହି । ଧର୍ମିଷ୍ଠ ପ୍ରାଣିଙ୍କି ପାଳଇ ॥ ୪୮
ଯେ ଲୋକ ଅଧର୍ମୀ ଅଟଇ । ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ॥ ୪୯
ସେ ଲୋକେ ଯେବେ ଅବିପତ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଅପଥେ ଚଳନ୍ତି ॥ ୫୦

ଶ୍ରୀଧର୍ମ ଉବାଚ

୧୭ ପାଣ୍ଡବ ବଂଶେ ତୁମ୍ଭେ ଜାତ । ତୁମ୍ଭର ଏକଥା ଉଚିତ ॥ ୫୧
ଆରତଜନଭୟନାଶ । ବାକ୍ୟକୁ ଯେ କରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୫୨

୧—ବୃଷ୍ଟ ।   ୨—ମୋତେ ଡରଇ ସବୁଠାଇଁ ।

ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଗୁଣଗଣେ । ବଶ ହୋଇଣ ତତକ୍ଷଣେ ॥ ୫୩
ଦୂତ ସାରଥି ଆଦିମାନ । ଚେଷ୍ଟାକୁ କଲେ ଭଗବାନ ॥ ୫୪
୧୮ ଶୁଣ ହେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ । ଯାଠାରୁ ହୁଅଇ ଜନମ ॥ ୫୫
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କ୍ଳେଶ ବଳମାନ । ସେ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ମନ ॥ ୫୬
ନିଶ୍ଚୟ କରି ନ ଜାଣଇ । ବାକ୍ୟଭେଦରେ ମୋହହୋଇ ॥ ୫୭
୧୯ * ଭେଦ କରନ୍ତି ଆଚ୍ଛାଦନ । ସଂସାରେ କେହି ଯୋଗିଜନ ॥ ୫୮
ଆପଣା ସୁଖ ଦୁଃଖକାରୀ । ଆତ୍ମାକୁ ବୋଲନ୍ତି ବିଗ୍ଭରି ॥ ୫୯
କେ ପୁଣି ଦଇବକୁ ମାନେ । କର୍ମକୁ ପୁଣି କେହୁ ଘେନେ ॥ ୬୦
ମାନନ୍ତି ସ୍ୱଭାବକୁ କେହି । ଏ ରୂପେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ॥ ୬୧
୨୦ ମନ ଗୋଚର ନୋହେ ଯେଣୁ । ତକ ବିଷୟ ନୋହେ ତେଣୁ ॥ ୬୨
ବଚନ ଅଗୋଚର ଯେହୁ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ପାରେ କେହୁ ॥ ୬୩
ଏ ଘେନ ସେ ବିଷୟ କେହି । ନିଶ୍ଚୟ କରି ନ ଜାଣଇ ॥ ୬୪
ହେ ନୃପ ! ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ । ବିଗ୍ଭରି ଜାଣ ଏହା ଧୀରେ ॥ ୬୫

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୧ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ । ଧର୍ମ କହନ୍ତେ ସେ ରାଜନ ॥ ୬୬
ହେ ଦ୍ୱିଜମାନେ ! ତତକାଳ । ମନକୁ କରିଣ ନିଶ୍ଚଳ ॥ ୬୭
ନିଜ ଖେଦକୁ କଲେ ଦୂର । ତାହାକୁ ବୋଇଲେ ଉତ୍ତର ॥ ୬୮

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍ ଉବାଚ

୨୨ ଘାତକ[୧] ଜାଣିଲେ ହେଁ କେହି । ପରକୁ ସୂଚି ନ ଦିଅଇ ॥ ୬୯
ଏ ଧର୍ମ କହୁ ଜାଣୁ ଯେଣୁ । ତୁ ଧର୍ମ ବୃଷରୂପୀ ତେଣୁ ॥ ୭୦
ଅଧର୍ମ କରିଥିଲା ଜନେ । ପଡ଼ନ୍ତି ଯାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ॥ ୭୧
ସୂଚିଲା ଲୋକ ସେହି ସ୍ଥାନେ । ପଡ଼ନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନେ ॥ ୭୨
ଯେଣୁ ସୂଚିଲା ଲୋକ ରହି । ସେ ପାପ ନିଶ୍ଚୟ ହୁଅଇ ॥ ୭୩
୨୩ ଅଥବା ଦଇବ ମାୟାର । ଗତି ଦେବଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥ ୭୪
ମନବଚନେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । କେବେହେଁ ନୁହଇ ଗୋଚର ॥ ୭୫

---

* ଯୋଗିମାନେ ଆତ୍ମାକୁ, ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍ମାନେ ଦୈବ ବା ଗ୍ରହକୁ, ମୀମାଂସକମାନେ କର୍ମକୁ ଏବଂ ଲୋକାୟତିକମାନେ ସ୍ୱଭାବକୁ ସୁଖଦୁଃଖର କାରଣ ଭାବନ୍ତି ।

୧—ପାତକ ।

୨୪ ତପ, ଶଉଚ, ଦୟା, ସତ୍ୟ । ଏ ଚୃରି ପାଦ ତୋ ବଦତ ॥ ୭୬
ଏ ପୂର୍ବ ସତ୍ୟଯୁଗେ ଥିଲି । ଯୁଗବଶରେ ଆନ ହେଲି ॥ ୭୭
ଗର୍ବ ତପକୁ ନାଶ କଲି । ସଙ୍ଗମ ଶୌଚକୁ ହରିଲି ॥ ୭୮
ମଦରେ ଦୟା ଗଲି ନାଶ । ଏ ତିନି ଅଧର୍ମର ଅଂଶ ॥ ୭୯
୨୫ ତୋହର ସତ୍ୟ ନାମ ବନ୍ଧୁ । ପାଦେକ ଅଛୁ ଶେଷ ହୋଇ ॥ ୮୦
ତାକୁ ଅନୃତଦ୍ୱାରେ ନେମ । ଏଥକୁ କଳିର ଉଦ୍ୟମ ॥ ୮୧
୨୬ ଏ ଭୂମିଭର ବିନାଶନ । କଲେଟି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୮୨
ତାର ଶ୍ରୀମନ୍ତ ପଦଚିହ୍ନ । ତେଣେ ଏ ଦିଶଇ ଶୋଭନ ॥ ୮୩
୨୭ ଦୁର୍ଭଗା ପ୍ରାଏ ତାକୁ ହରି । ଗୁଡ଼ ଯାଆନ୍ତେ ବଳେ କରି ॥ ୮୪
ଦେଖ ଏ ଶୋଚନା କରୁଛି । ଲୋଚନଯୁଗେଁ ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଚି ॥ ୮୫
ଯେ ଅବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ଜନେ । ଭୂଷିତ ହୋଇ ରାଜଚିହ୍ନେ ॥ ୮୬
ମୋତେ କରିବେ ଉପଭୋଗ । ଏ ଯେନ ଲଭୁଛି ବିରାଗ ॥ ୮୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୮ ଏ ରୂପେ ଧର୍ମ ବସୁନ୍ଧରା । ଦୁହିଁଙ୍କି ପ୍ରବୋଧନା କରି ॥ ୮୮
ଅଧର୍ମହେତୁ ଅଟେ କଳି । ତାକୁ ମାରିବ ବୋଲି ଭାଳି ॥ ୮୯
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ ଘେନିଣ । ମିଳିଲେ ତାହାର ଆଗେଣ ॥ ୯୦
୨୯ ମାରିବାକୁ ସେ ପରୀକ୍ଷିତ । ଆସୁଛି ଜାଣିଣ ଏମନ୍ତ ॥ ୯୧
ଗୁଡ଼ିଣ ନୃପଚିହ୍ନଲାଞ୍ଛନ । ଭୟରେ ହୋଇ କମ୍ପମାନ ॥ ୯୨
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ପାଦତଳେ । ପଡ଼ିଲି ପ୍ରାଣର ବିକଳେ ॥ ୯୩
୩୦ ଦୀନବତ୍ସଳ ସେହୁ ବୀର । ଶରଣଯୋଗ୍ୟ ଯଶକର ॥ ୯୪
ସେ କଳି ପଡ଼ନ୍ତେ ପାଦରେ । ତାକୁ ନ ମାଇଲେ ଦୟାରେ ॥ ୯୫
ହସିଲି ପ୍ରାୟେକ ହୋଇଲେ । ତାହାକୁ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲେ ॥ ୯୬

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍ ଉବାଚ

୩୧ ଆମ୍ଭେ ଅର୍ଜୁନ ଯଶଧର । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ିଲୁ ତୁ କର ॥ ୯୭
ନାହିଁ ତୋହର କିଛି ଭୟ । ମୋହର ରାଜ୍ୟେ ତୁ ନ ଥାଅ ॥ ୯୮
ଅଧର୍ମ ହୋଇ ଯେ ବଢ଼ତ । ସ୍ୱଭାବେ ତୁ ତାହାର ମିତ ॥ ୯୯
୩୨ ତୁ ଥାଉ ଯେଉଁ ରାଜା ଦେହେ । ଅଧର୍ମଗଣ ତହିଁ ରହେ ॥ ୧୦୦
ଲୋଭ, ଅନୃତ ଚୌର୍ଯ୍ୟ ତନ । ଦୁର୍ଜନ ଭାବ ସଙ୍ଗେ ଘେନ ॥ ୧୦୧

	ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମାୟା ଦମ୍ଭ କଳି	। ବୃଜନ ଅଧ୍ଵ ତହିଁ ମିଳି	॥ ୧୦୨
୩୩	ଧର୍ମେ ସତ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ	। ଅଟେ ଏ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ସ୍ଥାନ	॥ ୧୦୩
	ଯହିଁରେ ଯଜ୍ଞବିଦ ନର	। ଯଜ୍ଞେ ପୂଜନ୍ତି ଯଜ୍ଞେଶ୍ଵର	॥ ୧୦୪
	ଅଧର୍ମବନ୍ଧୁ ଅଟୁ ଯେଣୁ	। ନ ଥିବୁ ଆମ୍ଭ ଦେଶେ ତେଣୁ	॥ ୧୦୫
୩୪	ଯହିଁରେ ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି ହରି	। ଯେବା ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜା କରି	॥ ୧୦୬
	କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ	। ଦିଅନ୍ତି ମନୋରଥ ଫଳ	॥ ୧୦୭
	ସ୍ଥିର ଜଙ୍ଗମଙ୍କର ଠାରେ	। ଅଛନ୍ତି ଭିତରେ ବାହାରେ	॥ ୧୦୮
	ପବନ ପ୍ରାୟେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ	। ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ଆତ୍ମାରୂପୀ	॥ ୧୦୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୫	ଶୁଣିଣ ରାଜାର ଉତ୍ତର	। କଳି କମ୍ପଇ ଥରହର	॥ ୧୧୦
	ସେ ରାଜା ଟେକିଅଛୁ ଅସି	। ଦଣ୍ଡପାଣି[୧]ର ପ୍ରାୟେ ଦିଶି	॥ ୧୧୧
	ଗୃହିଁଣ ତାହାର ବଦନ	। ସେ କଳି ବୋଇଲା ବଚନ	॥ ୧୧୨

ଶ୍ରୀକଳିରୁବାଚ

୩୬	ହେ ମହାରାଜ ! ତୋ ଆଜ୍ଞାରେ	। ରହିବି ଯହିଁରେ ତହିଁରେ	॥ ୧୧୩
	ତୋତେ ମୁଁ ଦେଖଇ ସେଠାର	। ଧରିଣ ଅଛୁ ଧନୁଶର	॥ ୧୧୪
୩୭	ତୁ ଧର୍ମବନ୍ତଙ୍କର ସାର	। ବରୁଣ ମୋତେ ସ୍ଥାନ କର	॥ ୧୧୫
	ଯହିଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥିବି ମୁହିଁ	। ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହି	॥ ୧୧୬

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୮	କଳି ମାଗନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ	। ତାକୁ ସେ ରାଜା ସେ କାଳରେ	॥ ୧୧୭
	ଗୃରି ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲା	। ଯହିଁ ଅଧର୍ମ ନିତ୍ୟେ ମେଳା	॥ ୧୧୮
	ଦ୍ୟୂତ, କାମିନୀ, ମଦ୍ୟପାନ	। ପ୍ରାଣୀମାରିବାରେ ଯେଉଁ ମନ	॥ ୧୧୯
୩୯	ପୁଣି ମାଗନ୍ତେ ଆନ ସ୍ଥାନ	। ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେଲାକ ରାଜନ	॥ ୧୨୦
୪୦	ପଞ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ପଞ୍ଚ ଗୁଣ	। କହିବା ସାବଧାନେ ଶୁଣ	॥ ୧୨୧
	ଦ୍ୟୂତରେ ଅନୃତ ବସଇ	। ମଦ୍ୟପାନରେ ମଦ ଥାଇ	॥ ୧୨୨
	କାମିନୀ ସଙ୍ଗେ କାମ ପୁଣ	। ପ୍ରାଣିହିଂସାରେ ରଜୋଗୁଣ	॥ ୧୨୩
	ବଇର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗରେ	। ସେ କଳି ଏ ପାଞ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ	॥ ୧୨୪
	ପରୀକ୍ଷିତର ଆଜ୍ଞା ବଶେ	। ରହିଲା ମାନସ ହରଷେ	॥ ୧୨୫

୧—ଦଣ୍ଡପାଣି = ଯମ ।

୪୧ ଯେ ଧର୍ମଶୀଳ ଲୋକ ହେବ　। ଏ ପାଞ୍ଚ କଥାକୁ ନ ଛିବ　॥ ୧୨୬
ଯେ ରାଜା ଲୋକପତି ଗୁରୁ　। ସେ ଏହା ଛାଡ଼ିବ ଦୂରରୁ　॥ ୧୨୭
୪୨ ତପ, ଶଉଚ, ଦୟା ତିନ　। ଧର୍ମବୃଷର ପାଦ ମାନ　॥ ୧୨୮
ପ୍ରତିସନ୍ଧାନ ତାହା କଲି　। ସେ ତିନ ଯେଣୁ ବଢ଼ାଇଲି　॥ ୧୨୯
ସନ୍ତତେ ଧର୍ମକୁ ଆଚରି　। ପାଳନା କଲି ବସୁନ୍ଧରୀ　॥ ୧୩୦
୪୩ ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପୂର୍ବକାଳେ　। ବନଗମନ କଲିବେଳେ　॥ ୧୩୧
ଦେଲେ ଯେ ନୃପତି ଆସନ　। ତହିଁରେ ଥିଲେ ସେ ରାଜନ　॥ ୧୩୨
୪୪ କୌରବ ଇନ୍ଦ୍ର ସଂପତ୍ତିରେ　। ଉଲ୍ଲସି ଥିଲେ ନିକଟରେ　॥ ୧୩୩
୪୫ ହସ୍ତିନା ପୁରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ　। ସେ ମହାଭାଗ ମହାକୀର୍ତ୍ତି　॥ ୧୩୪
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର　। ଏମନ୍ତ ଅନୁଭବ ତାର　॥ ୧୩୫
ଯେ ମହୀ କରନ୍ତେ ପାଳନ　। ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ବିପ୍ରଜନ　॥ ୧୩୬
ଯାଗ କରିବା ନିମିତ୍ତରେ　। ଆରମ୍ଭ କଲ ଏ ସ୍ଥାନରେ　॥ ୧୩୭
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ　। ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ　॥ ୧୩୮
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବଂଧୁ ଭଣି　। ସୁଜନେ ତରି ଏହା ଶୁଣି　॥ ୧୩୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ କଳିନିଗ୍ରହୋ
ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ରାଜ୍ଞସ୍ତ୍ୱଷ୍ଟାଦଶେ ତସ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଶାପୋ ନିରୂପ୍ୟତେ ।
ସ ମୃତ୍ୟୁନୁଗ୍ରହ ଏବାସ୍ୟ ଜାତୋ ବୈରାଗ୍ୟମାବହନ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଦ୍ରୋଣକୁମର-ଅସ୍ତ୍ରଘାତେ　। ନ ମଲି ମାତାଗର୍ଭଗତେ　॥ ୧
କୃଷ୍ଣର ଅନୁଗ୍ରହୁଁ କରି　। ଯେ ପରୀକ୍ଷିତ ଦଣ୍ଡଧାରୀ　॥ ୨
୨ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୋପରୁ ପ୍ରକାଶ　। ତକ୍ଷକ ହେତୁ ପ୍ରାଣନାଶ　॥ ୩
ସେ କଥା ଅଟେ ଅତି ଭୟ　। ତହୁଁ ଯେ ନ ଲଭିଲି ମୋହ　॥ ୪
ବିଷ୍ଣୁର ଠାରେ ଯେଣୁ ମନ　। ଅର୍ପିତ କଲି ସେ ରାଜନ　॥ ୫

୩ ଥିଲା ବିଷୟେ ଯେତେ ସଙ୍ଗ । ସକଳ କରି ତାହା ଭଙ୍ଗ ॥ ୬
ଶୁକଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ହୋଇଣ । ଈଶ୍ୱର ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣିଣ ॥ ୭
ଗଙ୍ଗାରେ ନିଜ କଳେବର । ତ୍ୟାଗ କଲେକ ନୃପବର ॥ ୮
୪ କୃଷ୍ଣର ବାର୍ତ୍ତା ନିରନ୍ତରେ । ପ୍ରକାଶେ ଯାହାଙ୍କର ଠାରେ ॥ ୯
ତା କଥା-ଅମୃତ ପିଅନ୍ତି । ତା ପାଦପଦ୍ମ ଯେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ॥ ୧୦
ମରଣକାଳେ ତାହାଙ୍କର । ସଂଭ୍ରମ ନୁହଇ ମନର ॥ ୧୧
୫ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳରେ କଳି । ଥିଲେହେଁ ସବୁଦିଗେ ମିଳି ॥ ୧୨
ବାଧିଲା ନାହିଁ ତେତେଦିନ । ସେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ନନ୍ଦନ ॥ ୧୩
ହୋଇଣ ଏକ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ । ପାଳିଲେ ଯେତେଦିନ କ୍ଷିତି ॥ ୧୪
୬ ଯେବଣ ଦିନରେ ଧରଣୀ । ତେଜିଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୧୫
ଅଧର୍ମପ୍ରଭବ ଏ କଳି । ସେଦିନୁଁ ଏ ଜଗତେ ମିଳି ॥ ୧୬

୭ ଭ୍ରମର ପ୍ରାୟେ ସେ ରାଜନ । ସାର ସଂଗ୍ରହେ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୭
ସେ ଧେନ କଳିର ସଙ୍ଗତେ । ଦ୍ୱେଷ ନ କଲେ କଦାଚିତେ ॥ ୧୮
କୁଶଳ କର୍ମମାନେ ଯହିଁ । ସଂକଳ୍ପମାତ୍ରେ ଫଳ ଦେଇ ॥ ୧୯
ଯେ ଆନ କର୍ମ ଅକୁଶଳ । କଲେ ସେ ଲଭି ତହିଁ ଫଳ ॥ ୨୦
୮ ଯେ ଅଙ୍କଠାରେ ଶୂର ପ୍ରାୟ । ଧୀର ଲୋକକୁ କରେ ଭୟ ॥ ୨୧
ଆପଣେ ସାବଧାନ ହୋଇ । ଅନବଧାନ ଲୋକଠାଇଁ ॥ ୨୨
ବୃକର ପ୍ରାୟେ ଯେ ବିହରେ । ସେ କଳି କିବା କରିପାରେ ॥ ୨୩
୯ ଏ ପରୀକ୍ଷିତ ପୁଣ୍ୟଗାଥା । ଯହିଁ ନିରତେ କୃଷ୍ଣକଥା ॥ ୨୪
ଭାବେ କହିଲି ତୁମ୍ଭ ଆଗେ । ଯେଣୁ ପୁଚ୍ଛିଲ ଅନୁରାଗେ ॥ ୨୫
୧୦ ଯାହାର ସାର କର୍ମମାନ । ସାଧୁଏ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୨୬
ସେ ଗୋବିନ୍ଦର କଥା ଯେତେ । ଅଛନ୍ତି ଗୁଣକର୍ମଯୁତେ ॥ ୨୭
ଯେ ନିଜ ଶୁଭ ବାଞ୍ଛି ମନ । ସେ ତାହା କରିବ ଗାୟନ ॥ ୨୮

ଶ୍ରୀଋଷୟ ଊଚୁଃ

୧୧ ହେ ସୂତ ! ବହୁତ ବରଷ । ବିସ୍ତାର ହେଉ ତୋ ଆୟୁଷ ॥ ୨୯
ଯେଣୁ କୃଷ୍ଣର ଶୁଦ୍ଧ ଯଶ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛ ପ୍ରକାଶ ॥ ୩୦
ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅମୃତ । ପ୍ରାୟେକ ଅଟେ ଯେ ବିଦିତ ॥ ୩୧
୧୨ ଏ ଯଜ୍ଞକର୍ମ ଅବିଶ୍ୱାସ । ବିଚ୍ଛିତିଭାବୁଁ ହୋଏ ନାଶ ॥ ୩୨

ଏଥିରେ ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତିଥାଉଁ	ଧୂମମଳିନ ତନୁ ହୋଇ	॥ ୩୩
କୃଷ୍ଣର ଚରଣନଳିନ	ମଧୁ କରଉଅଛୁ ପାନ	॥ ୩୪
୧୩ ହରି ଭଗତ ଜନ ସଙ୍ଗ	ଲେଶକୁ ସମ ନୋହେ ସ୍ୱର୍ଗ	॥ ୩୫
ମୋକ୍ଷହିଁ ତାକୁ ନୋହେ ସରି	ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆଉ ଯେତେ ଶିରି	॥ ୩୬
ସେମାନେ ହୋଇବେ ସମାନ	କେ ଏହା କହିବ ବଚନ	॥ ୩୭
୧୪ କୃଷ୍ଣକଥାରେ ରସ ଯେତେ	ତାହା ଆସ୍ୱାଦ ନିଜ ଚିତ୍ତେ	॥ ୩୮
ତୋଷ ଲଭିବ କେଉଁ ଜନ	ଯେ ହରି ସାଧୁଙ୍କ ଅଧୀନ	॥ ୩୯
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ବୋଲାଇ	ଭବ ବିରିଞ୍ଚି ଆଦି ହୋଇ	॥ ୪୦
ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଯୋଗେଶ୍ୱର	ଅନ୍ତ ନ କଲେ ଗୁଣ ଯାର	॥ ୪୧
୧୫ ତେଣୁ ଭଗତ ଜନଙ୍କର	ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ସାର	॥ ୪୨
ମହତ ଜନଙ୍କ ଶରଣ	ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ନାରାୟଣ	॥ ୪୩
ବିଶୁଦ୍ଧ ଚରିତ ତାଙ୍କର	ଭୁବନେ ଅଟଇ ଯେ ସାର	॥ ୪୪
ତାହା ଶ୍ରବଣେ ଆମ୍ଭ ମତି	ଉତ୍ସୁକ ହେଉଅଛି ଅତି	॥ ୪୫
ସେ କଥା ଆମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ	ବିସ୍ତାର କରି ତୋଷ ଚିତ୍ତେ	॥ ୪୬
୧୬ ସେ ମହାଭକ୍ତ ପରୀକ୍ଷିତ	ଅଟଇ ଅତି ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ	॥ ୪୭
ତାହାଙ୍କୁ ଶୁକ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ	ଭଣିଲେ ଯେଣେ ସେ ରାଜନ	॥ ୪୮
ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜ ପାଦ ଦୁଇ	ଭଜିଲେ ଯେ ମୋକ୍ଷ ବୋଲାଇ	॥ ୪୯
୧୭ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଣ	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହ ତା ବଖାଣ	॥ ୫୦
ପରମ ପୁଣ୍ୟ ସେ ଅଟଇ	ଅଦ୍ଭୁତ ଯୋଗନିଷ୍ଠା ଯହିଁ	॥ ୫୧
ଅନନ୍ତ ଚରିତେ ସଂଯୁତ	ଯହିଁରେ ଶ୍ରୋତା ପରୀକ୍ଷିତ	॥ ୫୨
ଅଖିଳ ଭାଗବତଙ୍କର	କର୍ଣ୍ଣକୁ ଅଟେ ମନୋହର	॥ ୫୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୮ ଏ କଥା ଅଟେ ଅଦଭୁତ	ପ୍ରତିଲୋମରେ ଆମ୍ଭେ ଜାତ	॥ ୫୪
ଆମ୍ଭ ଜନମ ତଥାପି ହି	ଆଜ ସେ ସଫଳ ଅଟଇ	॥ ୫୫
ଯେଣୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁବୃତ୍ତି[୧]	ବୃଦ୍ଧମାନେ ହିଁ କରିଛନ୍ତି	॥ ୫୬
ଦୁଷ୍କୁଳେ ହେଲି ବୋଲି ଜାତ	ଯେ ବ୍ୟଥା ଥାଇ ନିଜ ଚିତ୍ତ	॥ ୫୭
ତାହା ନିଃଶେଷେ ନାଶକରେ	ମହତ ଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ	॥ ୫୮

୧—ଅନୁବୃତ୍ତି = ଆଦର ।

ଯେବେ ଦଇବବଶ ହୋଇ । ଲୌକିକ କଥା ସମ୍ଭବଇ ॥ ୫୯
୧୯ ସାଧୁ ଲୋକର ଏକାନ୍ତରେ । ଯେ ପରାପୂର୍ଣ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୬୦
ସେ କୃଷ୍ଣନାମ ଯେ ଗୁଣଇଁ । ତାହାର ସେ ଚିନ୍ତା କ ଥାଇ ॥ ୬୧
ଯେ କୃଷ୍ଣ ଅନନ୍ତଶକତ । ଯାର ମହତ ଗୁଣ ଛନ୍ତ ॥ ୬୨
ଏଣୁ ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ବଜନେ । ଅନନ୍ତ ବୋଲନ୍ତ ଭୁବନେ ॥ ୬୩
୨୦ ତାହାଙ୍କୁ ଗୁଣରେ ସମାନ । ଅଧିକ ହୋଇ ନାହିଁ ଆନ ॥ ୬୪
ଏମନ୍ତ କଥା କହିବାର । ନୁହଇ ଉଚିତ ବେଭାର ॥ ୬୫
ଯାହାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦିମାନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତ ନିଜ ମନେ ॥ ୬୬
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ । ଭଜଇ ଯା' ପାଦରେଣୁକୁ ॥ ୬୭
ଲକ୍ଷ୍ମୀକି ଲଭିବା ନିମନ୍ତେ । ଆଦର ନ ଥାଇ ତା ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୮
୨୧ ପୂର୍ବେ ବିରଞ୍ଚି ଅର୍ଘ୍ୟ ଜଳ । ଢାଳନ୍ତେ ନେଇ ପାଦତଳ ॥ ୬୯
ସେ ଯାହା ପାଦନଖୁଁ ଗଳେ । ଶିବ ସହିତେ ମସ୍ତକଳେ ॥ ୭୦
ସକଳ ପବିତ୍ର କରଇ । ତାହାର ବିନୁ ଆନ ହୋଇ ॥ ୭୧
କେ ଅବା ହୋଇବ ଭାଜନ । ବୋଲାଇବାକୁ ଭଗବାନ ॥ ୭୨
୨୨ ଯାହାର ଠାରେ ଧୀରଜନେ । ଲଭିଣ ଅନୁରାଗ ମନେ ॥ ୭୩
ଦେହ ଆଦିରେ ଧୃତ¹ ସଙ୍ଗ । ତତ୍କାଳ କରିଣ ବିଭଙ୍ଗ ॥ ୭୪
ପରମହଂସ ପଥଗତ । ପରମ କାଷ୍ଠାକୁ ଲଭନ୍ତ ॥ ୭୫
ଅହିଂସା ଉପଶମ ଦୁଇ । ଯହିଁରେ ସ୍ୱଧର୍ମ ଅଟଇ ॥ ୭୬
୨୩ ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟସମ ଋଷିମାନେ । ଯାହା ପଚାରିଲେ ସୁମନେ ॥ ୭୭
ମୋହର ଜ୍ଞାନ ଅଛି ଯେତେ । ତହିଁକି କହିବି ଉଚିତେ ॥ ୭୮
ଆପଣା ଶକ୍ତି ଅନୁକ୍ରମେ । ଆକାଶେ ଯାନ୍ତି ବିହଙ୍ଗମେ ॥ ୭୯
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଜନ ଯେତେ । ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ଅନୁମତେ ॥ ୮୦
ବଖାଣ କରନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁର । ଲୀଳାକୁ ଶୁଣ ମୁନିବର ॥ ୮୧
୨୪ ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଏକଦିନେ । ଚଳନ୍ତେ ମୃଗୟାକୁ ବନେ ॥ ୮୨
ମୃଗ ଗୋଡ଼ାନ୍ତେ ଅତି ଶ୍ରାନ୍ତ । ହୋଇଲେ କ୍ଷୁଧିତ ତୃଷିତ ॥ ୮୩
୨୫ ଜଳ ଆଶୟକୁ ନ ଗୃହିଁ । ମିଳିଲେ ସେ ଆଶ୍ରମେ ଯାଇଁ ॥ ୮୪
ମୁନିଙ୍କି ଦେଖିଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ । ବସିଣ ଅଛନ୍ତ ଆସନେ ॥ ୮୫

¹—ଧୃତ ।

ନୟନ କର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରିତ । ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ॥ ୮୬
୨୬ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପ୍ରାଣ, ମନ, ବୁଦ୍ଧି । ଏମାନ ସବୁ ଛନ୍ତି ରୁନ୍ଧି ॥ ୮୭
ଜାଗ୍ରତ ଆଦି ସ୍ଥାନ ତ୍ରୟ । ଜିଣିଣ ଲଭିଲେ ତୁରୀୟ ॥ ୮୮
ସବୁ କଥାରୁ ଉପରତ । ନିର୍ବିକାର ବ୍ରହ୍ମଭୂତ ॥ ୮୯
୨୭ ଫିଟିଅଛନ୍ତି ଜଟା ଶିରେ । ମୃଗର ଅଜିନ[୧] କଟିରେ ॥ ୯୦
ତେଜେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ସ୍ଥିରେ । ବସି ଅଛନ୍ତି ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୯୧
ନୃପ ମାଗିଲା ତାଙ୍କୁ ନୀର । ଶୁଖିଛି ତାଲୁ ଆପଣାର ॥ ୯୨
୨୮ ଯେ ତୃଣଭୂମି ଆଦିମାନ । ଅତିଥିପୂଜାର ବିଧାନ ॥ ୯୩
ଯେ ଅର୍ଘ୍ୟ ବିଧି ପ୍ରିୟ ବାଣୀ । ନ ଲଭି ତାହା ନୃପମଣି ॥ ୯୪
ଅବଜ୍ଞା ପ୍ରାପ୍ତେ ଆପଣାକୁ । ମଣିଣ କୋପିଲେ ତାହାକୁ ॥ ୯୫
୨୯ କ୍ଷୁଧାରେ ତୃଷାରେ ବିକଳ । ଆତ୍ମା ହୁଅନ୍ତେ ତତକାଳ ॥ ୯୬
ତାର ବିପ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ । କ୍ରୋଧ, ମତ୍ସର ହେଲେ ଦୁଇ ॥ ୯୭
ଯେ କ୍ରୋଧ, ମତ୍ସର ପୂର୍ବରେ । ଜନ୍ମି ନ ଥିଲେ ନୃପଠାରେ ॥ ୯୮
୩୦ ସେ ରାଜା ନିଜ କ୍ରୋଧ ବଳେ । ମୃତ ଉରଗ ଧନୁତ୍ତୂଳେ ॥ ୯୯
ବ୍ରାହ୍ମଣଗଳେ ନିବେଶିଣ । ପୁରକୁ ଗଲା ତତକ୍ଷଣ ॥ ୧୦୦
୩୧ ନିରୋଧି ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ । ଏ ଅବା ବୁଜିଛି ନେତ୍ରକୁ ॥ ୧୦୧
କ୍ଷତ୍ରବନ୍ଧୁରେ କାର୍ଯ୍ୟ କିବା । ବିଚାରି ଏହି କଥା ଅବା ॥ ୧୦୨
କପଟ ସମାଧି ଆଚରି । ବସିଅଛି ଏ ତପସ୍ୱୀ ॥ ୧୦୩
ମନରେ କରି ଏ ବିଚାର । ନୃପତି କଲା ସେ ପ୍ରକାର ॥ ୧୦୪
୩୨ ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ ପୁତ୍ର ତାର । ଖେଳନ୍ତେ ଶିଶୁଙ୍କ ସଙ୍ଗର ॥ ୧୦୫
ରାଜାର ଆଗମନ କଥା । ପିତାର ଯେମନ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥ ୧୦୬
ବାଳକମୁଖୁଁ ତା ଶୁଣିଲା । ସେଠାରେ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲା ॥ ୧୦୭
୩୩ ଦେଖ ଏ ରାଜାମାନଙ୍କର । ଅଧର୍ମ ଅତି ବଳଆର ॥ ୧୦୮
ସ୍ୱାମିର ଠାରେ ଦାସମାନେ । ପାପ ଆଚରନ୍ତି ଯେସନେ ॥ ୧୦୯
ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ଯେହ୍ନେ କାକେ । କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟପଣ ଲୋକେ ॥ ୧୧୦
କୁକ୍କୁରେ ଦ୍ୱାର ଜଗିଥାନ୍ତି । ଯେହ୍ନେ ଅସାଧୁ ଆଚରନ୍ତି ॥ ୧୧୧
୩୪ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଗୃହରକ୍ଷାପାଇଁ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅଛନ୍ତି ଭିଆଇ ॥ ୧୧୨

୧—ଅଜିନ = ଚର୍ମ ।

ଦ୍ୱାରେ ଥିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ସେହି । ଗୃହରେ ଭଣ୍ଡରେ ଯେ ଥାଇ ॥ ୧୧୩
ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇବା ନିମିତ୍ତେ । ସେ କିଂପା ବିଚରଇ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୧୪
୩୫ ଉତ୍ପଥଗାମୀ ଯେଉଁ ଜନ । ତାହାଙ୍କ ଶାସ୍ତା ଭଗବାନ ॥ ୧୧୫
କୃଷ୍ଣ ଗମନ୍ତେ ନିଜପୁର । ମର୍ଯ୍ୟାଦାହୀନ ଯେଉଁ ନର ॥ ୧୧୬
ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡିବି ଆଜ ମୁହିଁ । ଦେଖ ମୋ ବଳ ତୁମ୍ଭେ ଥାଇଁ ॥ ୧୧୭

୩୬ ମିତ୍ରଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାରେ କହି । ରୋଷେ ଅରୁଣନେତ୍ର ହୋଇ ॥ ୧୧୮
କୌଶିକୀଜଳେ ଆଚମନ । କରିଣ ସେ ଋଷିନନ୍ଦନ ॥ ୧୧୯
ବଜ୍ରପ୍ରାୟେକ ଯେ ବଚନ । କଲା ତାହାକୁ ବିସର୍ଜନ ॥ ୧୨୦

୩୭ ଯେ କରି ଏମନ୍ତ ବିଚାର । ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଂଘିଲା ପାମର ॥ ୧୨୧
ଆଜୁଁ ସପ୍ତ ଦିନଠାରେ । ତକ୍ଷକ ଆସିଣ କୋପରେ ॥ ୧୨୨
ଦଂଶିବ ତାହାର ଶରୀର । ଯେ ତାତଦ୍ରୋହୀ କୁଳାଙ୍ଗାର ॥ ୧୨୩
୩୮ ବାଳକ ଚହୁଁ ଉଚ୍ଚାରେଣ । ନିଜ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସିଣ ॥ ୧୨୪
ଦେଖିଲା କଣ୍ଠରେ ପିତାର । ଲମ୍ବିଛି ସର୍ପ କଳେବର ॥ ୧୨୫
ଦୁଃଖରେ ଆରତ ହୋଇଲା । ଉଚ୍ଚେ ରୋଦନ ଆଚରିଲା ॥ ୧୨୬
୩୯ ସେ ଆଙ୍ଗିରସ ବିପ୍ରବର । ଶୁଣିଣ ରୋଦନ ପୁତ୍ରର ॥ ୧୨୭
ସ୍ଥିରେ ଲୋଚନ ଦୁଇ ଫେଇ । ମୃତ ସର୍ପକୁ କାନ୍ଧେ ଚାହିଁ ॥ ୧୨୮
୪୦ ସର୍ପକୁ କରି ବିସର୍ଜନ । ପୁତ୍ରକୁ ବୋଇଲା ବଚନ ॥ ୧୨୯
ହେ ବତ୍ସ ! କାନ୍ଦୁ କି ନିମିତ୍ତେ । କେ ଅପକାର କଲା ତୋତେ ॥ ୧୩୦
ଶୁଣିଣ ପିତାର ବଚନ । ସକଳ କଲା ନିବେଦନ ॥ ୧୩୧
୪୧ ସେ ନରନାଥ ପରୀକ୍ଷିତ । ନୁହଇ ଶାପକୁ ଉଚିତ ॥ ୧୩୨
ତାହାର ଶାପକୁ ଶୁଣିଣ । ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥ ୧୩୩
ମନେ ସନ୍ତୋଷ ନ ଲଭିଲା । ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲା ॥ ୧୩୪
ଆଜ ଅଜ୍ଞାନ ଭାବ ବହି । ଅତି ଦୁଷ୍କୃତ କଲୁ ତୁହି ॥ ୧୩୫
ବିହ୍ୱଳୁ ଅଳପ ଦ୍ରୋହରେ । ବିଶେଷ ଦଣ୍ଡ ନୃପଠାରେ ॥ ୧୩୬
୪୨ ରାଜା ଅଟଇ ସ୍ୱୟଂ ହରି । ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ କରି ॥ ୧୩୭
ତାଙ୍କୁ ଗଣିମା ନ ଯୋଗାଇ । ଏଣୁ ତୋ ବୁଦ୍ଧି ପକ୍ୱ ନୋହି ॥ ୧୩୮
ଯାହାର ଦୁଃସହ ତେଜରେ । ପାଳନା ଲଭି ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୩୯
ପ୍ରଜା ଏ ସୁଖକୁ ଲଭନ୍ତି । ଅକୁତୋଭୟ ହୋଇଥାନ୍ତି ॥ ୧୪୦

୪୩ କେବଳ ନରଦେହ ହୋଇ । ନାମମାତ୍ରକ ବନ୍ଧୁଥାଇ . ॥ ୧୪୧
ଅଟଇ ସ୍ୱୟଂ ଚକ୍ରଧର । ସେ ଯେବେ ନ ଥାଇ ସଂସାର ॥ ୧୪୨
ତେବେ ଏ ଲୋକ ନାଶ ଯାଇ । ମେଷସମୂହ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୧୪୩
କେହି ନ ଥାଇ ରକ୍ଷାକର । ବହୁତ ସନ୍ତବନ୍ତ ଚୋର ॥ ୧୪୪

୪୪ ନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ନରନାଥ । ଲୋକର ଚୋର ନେବେ ଅର୍ଥ ॥ ୧୪୫
ସେ ଯେଣ ଯେଉଁ ପାପ ହେବ । ଆମ୍ଭ ବଂଶକୁ ସେ ଆସିବ ॥ ୧୪୬
ବହୁତ ଚୋର ହେବେ ଜନ । ପଶୁ ଯୁବତୀ ଅର୍ଥମାନ ॥ ୧୪୭
ଏକ ଆରକରେ ହରିବେ । ମାରିବେ, ନିଷ୍ଠୁର ଭଷିବେ ॥ ୧୪୮

୪୫ ସେ କାଳେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମାଚାର । ସନ୍ଥିତେ ବେଦମାର୍ଗ ଆର ॥ ୧୪୯
ଯେ ସଦାଚାର ମାର୍ଗ ଥିବ । ସେ ସବୁ ବିନାଶ ହୋଇବ ॥ ୧୫୦
ଅର୍ଥ କାମରେ ଦେଇ ମନ । ପ୍ରାଣୀ ହୁଅନ୍ତେ ହତଜ୍ଞାନ ॥ ୧୫୧
କପି କୁକ୍କୁର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ବର୍ଣ୍ଣସଂକର ହେବେ ତହିଁ ॥ ୧୫୨

୪୬ ସେ ଧର୍ମପାଳ ନରପତି । ଅଟେ ସମ୍ରାଟ ମହାକୀର୍ତ୍ତି ॥ ୧୫୩
ସାକ୍ଷାତ ମହାଭାଗବତ । ରାଜର୍ଷି ହୟମେଧବନ୍ତ ॥ ୧୫୪
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ହୋଇ ଦୀନ । ଆମ୍ଭ ଶାପକୁ ଅଭାଜନ ॥ ୧୫୫

୪୭ ଅପାପ ନିଜ ଭୃତ୍ୟଠାରେ । ବାଳକ ଅପକ୍ୱ ବୁଦ୍ଧିରେ ॥ ୧୫୬
କଲି ଯେ ପାପ ଆଚରଣ । ସକଳ ଆତ୍ମା ନାରାୟଣ ॥ ୧୫୭
ସେ ଅପରାଧକୁ ଏହାର । କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୫୮

୪୮ ଯେବେ ଲଭନ୍ତି ତିରସ୍କାର । ବଞ୍ଚନା ଲଭନ୍ତି ଅପାର ॥ ୧୫୯
ଦଣ୍ଡ, ତାଡ଼ନ, ଅବା ଶାପ । ଅଥବା ଲଭନ୍ତି ଆକ୍ଷେପ ॥ ୧୬୦
ଏତେ କଥାକୁ ପ୍ରତିକାର । କରଣେ ହେଲେହେଁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୬୧
ତାର ଭଗତ ଜନମାନେ । କୋପ କରନ୍ତି ନାହିଁ ମନେ ॥ ୧୬୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୯ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ମହାମୁନି । ପୁତ୍ରର ଦୋଷ ମନେ ଘେନି ॥ ୧୬୩
ଅନୁତାପକୁ ସେ ଲଭିଲି । ଯେବଣ ଦୋଷ ରାଜା କଲି ॥ ୧୬୪
ସେ ଅପରାଧ ନିଜ ଚିତ୍ତେ । ଘେନିଲି ନାହିଁ କଦାଚିତେ ॥ ୧୬୫

୫୦ ସଂସାରେ ଯେତେ ସାଧୁଲୋକ । ପରରଠାରୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ॥ ୧୬୬

ଲଭିଣ ବ୍ୟଥା ନ ପାଆନ୍ତି । କେବେହେଁ ହରଷ ନୁହନ୍ତି ॥ ୧୬୭
ଆତ୍ମାର ନାହିଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ । ଯେଣୁ ତାଙ୍କର ଏ ବିବେକ ॥ ୧୬୮
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । * ଆସ୍ୱାଦ ସାଧୁଜନହିତ ॥ ୧୬୯
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ ପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥ ୧୭୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ବିପ୍ରଶାପୋପଲମ୍ଭନଂ
ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପ୍ରାୟୋପବିଷ୍ଟେ ଗଙ୍ଗାୟାଂ ରାଜ୍ଞି ଯୋଗିଜନାବୃତେ ।
ଶୁକସ୍ୟାଗମନଂ ତତ୍ର ପ୍ରୋକ୍ତମେକୋନବିଂଶକେ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଯେଉଁ ନିନ୍ଦିତ କର୍ମଗୁଣ । ଆପଣେ କଲି ଆଚରଣ ॥ ୧
ତାହା ଚିନ୍ତନ୍ତେ ମହୀପତି । ଏବେ ଦୁର୍ମନା ହେଲି ଅତି ॥ ୨
ମୁଁ ନୀଚ ଜନଙ୍କ ପ୍ରକାରେ । କୁକର୍ମ କଲି ବିପ୍ରଠାରେ ॥ ୩
ସେ ମୋରେ ନୋହେ ଅପରାଧୀ । ଅଟେ ଗୁପତ ତେଜନିଧି ॥ ୪
୨ କଲି ମୁଁ ଦେବତା ହେଳନ । ତେଣୁ ନିକଟରେ ବ୍ୟସନ ॥ ୫
ନିଷ୍ଟୟେ ହୋଇବ ମୋହର । ହେଉ, ତହିଁକି କି ବିଚାର ॥ ୬
ତେଣେ ଦୁରିତ ହେବ ନାଶ । ଆଉ ନ କରିବି ଏ ଦୋଷ ॥ ୭
୩ କୋପିତ ବ୍ରହ୍ମକୁଳ ଯେହୁ । ଅନଳପ୍ରାପ୍ତ ସେ ଅଟଇ ॥ ୮
ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ଅମଙ୍ଗଳ । ମୋହର ରାଜ୍ୟ, କୋଷ, ବଳ ॥ ୯
ଆଜହିଁ କରୁ ସେ ଦହନ । ପୁଣି ମୋହର ଅନ୍ୟଧନ ॥ ୧୦
ପାପିଷ୍ଠ ବୁଦ୍ଧି ଏ ପ୍ରକାରେ । ନୋହୁ ଗୋ ବିପ୍ରଦେବଠାରେ ॥ ୧୧
୪ ସେ ରାଜା ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଏମନ୍ତ । ଶୁଣିଲି ଶାପର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥ ୧୨
ଶମୀକଶିଷ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଯାଇଁ । କହିଲି ସକଳ ବୁଝାଇ ॥ ୧୩
ମୁନିତନୁଜର ବଚନେ । ତୋତେ ଆଜହୁଁ ସାତଦିନେ ॥ ୧୪

* ଆସ୍ୱାଦୁ ସାଧୁଜନ ତହିଁ ।

ତକ୍ଷକ କରିବ ଦଂଶନ । ଶୁଣି ସେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୧୫
ଉତ୍ତମ କରି ତତକାଳ । ମଣିଲ ତକ୍ଷକ ଅନଳ ॥ ୧୬
ବିଷୟେ ଯେତୁ ରସିଥାଇ । ତାର ବିରକ୍ତହେତୁ ସେହି ॥ ୧୭
୫ ଯେ ଇହ ପର ଲୋକ ବେନି । ତ୍ୟାଜ୍ୟ ରୂପରେ ତାହା ମାନି ॥ ୧୮
ତାହାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି । ରାଜ୍ୟମଧ୍ୟେ ସେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୧୯
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ ସେବନ । ଅଧିକ ବିସ୍ତରିଣ ମନ ॥ ୨୦
କରିଣ ଅନଶନ ବ୍ରତ । ହୋଇଲେ ଗଙ୍ଗାମଧ୍ୟଗତ ॥ ୨୧
୬ ଶୋଭିତ ତୁଳସୀ ମିଶିଣ । ଯେ କୃଷ୍ଣ ପାଦରେଣୁଗଣ ॥ ୨୨
ତେଣେ ଉତ୍ତମ ବହେ ବାରି । ଲୋକପାଳଙ୍କୁ ଆଦି କରି ॥ ୨୩
ଲୋକଙ୍କୁ ବାହ୍ୟରେ ଅନ୍ତରେ । ପବିତ୍ର କରେ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୨୪
ପ୍ରାଣର ତ୍ୟାଗ ସମୟରେ । ତାହାକୁ ସେବା କେ ନ କରେ ॥ ୨୫
୭ ଏ ରୂପେ ନିଷ୍ଠେ କରି ମତି । ସେ ପାଣ୍ଡୁବଂଶ ନରପତି ॥ ୨୬
ଗଙ୍ଗାରେ ଅନଶନ କରି । ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରାଏ ବ୍ରତ ଧରି ॥ ୨୭
ଆନ ବିଷୟୁ ଯେତେ ଥିଲି । ସକଳ ତାହା ଦୂର କଲି ॥ ୨୮
ଛାଡ଼ି ସକଳ ସଙ୍ଗମାନ । କୃଷ୍ଣଚରଣେ କଲି ଧ୍ୟାନ ॥ ୨୯
୮ ଏହି ସମୟେ ମୁନିମାନେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୩୦
ଯାହାଙ୍କ ଅନୁଭବମାନ । ଲୋକେ ଅଟଇ ଅକଥନ ॥ ୩୧
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ଶିଷ୍ୟମାନ । ଅଟନ୍ତି ଭୁବନପାବନ ॥ ୩୨
୯ ତୀର୍ଥ ଆଗମଛଳେ ସନ୍ତ । ତୀର୍ଥକୁ କରନ୍ତି ପବିତ୍ର ॥ ୩୩
୧୦ ଅତ୍ରି, ବଶିଷ୍ଠ, ପରାଶର । ଚ୍ୟବନ, ଉତଥ୍ୟ, ଅଙ୍ଗିର ॥ ୩୪
ଅରିଷ୍ଟନେମି, ଶରଦ୍ୱତ । ସେ ରାମ, ଭୃଗୁ, ଗାଧିସୁତ ॥ ୩୫
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ, କୁମ୍ଭଯୋନି । ଦେବଳ, ଇଧ୍ମବାହୁ ବେନି ॥ ୩୬
ଆରଷ୍ଟିଷେଣ, ମେଧାତିଥି । ଗୌତମ, ଭରଦ୍ୱାଜ ଯତି ॥ ୩୭
ଔର୍ବ, ମୈତ୍ରେୟ, ପିପ୍ପଳାଦ । ଯେ ବ୍ୟାସ, କବଷ, ନାରଦ ॥ ୩୮
୧୧ ଯେ ଆନ ଦେବ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି । ଅରୁଣ ଆଦି ରାଜର୍ଷି ॥ ୩୯
ଯେ ନାନା ଋଷି ଗୋତ୍ରେ ସାର । ମିଳିଲେ ରଜାର ଛାମୁର ॥ ୪୦
ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜିଣ ବିଧିରେ । ବନ୍ଦନ କଲି ରାଜା ଶିରେ ॥ ୪୧
୧୨ ସେମାନେ ସୁଖେ ଯେ ଯାହାରେ । ବସନ୍ତେ ଆସନ ଉପରେ ॥ ୪୨

ସେ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ପରୀକ୍ଷିତ । ଆଗରେ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ ॥ ୪୩
ପୁଣି ପ୍ରଣାମ ତାଙ୍କୁ କଲ୍ଲ । କରଯୁଗଳକୁ ଯୋଡ଼ିଲ୍ଲ ॥ ୪୪
କରିବାକୁ ଯେ ଅଛି ମନ । ସେ କଥା କଲ୍ଲ ବିଜ୍ଞାପନ ॥ ୪୫.

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍ ଉବାଚ

୧୩ ଆମ୍ଭେ ନୃପତ୍ତମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ତଶୟ ସାର ॥ ୪୬
ଯେଣୁ ମହତଜନମାନେ । ଆମ୍ଭ ଚରିତକୁ ସ୍ୱମନେ ॥ ୪୭
କରିଣ ଅନୁଗ୍ରହ ଅତି । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଆମ୍ଭ କତି ॥ ୪୮
ନାନ୍ଦିତ କର୍ମ ଯେତୁ କରେ । ସେ ରାଜକୁଳ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୪୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଦ ଶୌଚଜଳ୍ଙୁ । ଦୂରେ ଅଛନ୍ତି କର୍ମଫଳ୍ଙୁ ॥ ୫୦

୧୪ ଗୃହେ ଆସକ୍ତଚିତ୍ତ ହୋଇ । ମୁଁ ପାପ ଆତ୍ମା ଅଛି ରହି ॥ ୫୧
ବୈରାଗ୍ୟ ହୃଦେ ହେଲେ ଜାତ । ଯାହାକୁ ଲଭନ୍ତି ନିଶ୍ଚିତ ॥ ୫୨
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପ ରୂପ ମୋର । ହେଲେ ସେ ପରବରେଶ୍ୱର ॥ ୫୩
ଗୃହ-ଆସକତ ଲୋକହିଁ । ଯେଉଁ ଶାପରେ ଭୟ ପାଇ ॥ ୫୪
୧୫ ମୁଁ ଆଜ ପଶିଲି ଶରଣ । ଜାଣନ୍ତୁ ସକଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥ ୫୫
ମୋହର ଏହୁ ସତ୍ୟବାଣୀ । ଗଙ୍ଗା ଦେବୀ ହିଁ ଥାଉ ଜାଣି ॥ ୫୬
ଈଶ୍ୱରଠାରେ ଦେଲି ଚିତ୍ତ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ହୋଇ ନିୟୋଜିତ ॥ ୫୭
କୁହୁକ ତକ୍ଷକ ମୋ କାୟ । ଦଂଶୁ ତହିଁକି ନାହିଁ ଭୟ ॥ ୫୮
ତୁମ୍ଭେ ଅଧିକେ କୃଷ୍ଣକଥା । ଗାୟନ କର ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ॥ ୫୯
୧୬ କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ପୁଣ ମୋର । ରତି ସମ୍ଭବୁ ନିରନ୍ତର ॥ ୬୦
ଯାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ ସେହୁ । ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସଙ୍ଗ ତହିଁ ହେଉ ॥ ୬୧
ମୁଁ ଜନ୍ମ ହେବି ଯହିଁ ଯହିଁ । ମହତ ଜନଙ୍କର ଠାଇଁ ॥ ୬୨
ସୁହୃଦ ଭାବ ହେଉ ମୋର । ବିପ୍ରଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୬୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୭ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଏହା କରି । ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୬୪
ପୁତ୍ରେ ସମର୍ପି ରାଜ୍ୟଭାର । ଜାହ୍ନବୀ ଦକ୍ଷିଣ କୂଳର ॥ ୬୫
ପ୍ରାଚୀନ ଅଗ୍ର କୁଶାସନେ । ରହିଲ୍ଲ ଉତ୍ତର ବଦନେ ॥ ୬୬
୧୮ ଏମନ୍ତେ ଅନଶନ ବ୍ରତ । କରନ୍ତେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୬୭
ଦେବତାଗଣ ଆକାଶରେ । ପ୍ରଶଂସା କରି ହରଷରେ ॥ ୬୮

	ଭୂମିରେ ପୁଷ୍ପ ବରଷିଲେ	। ଦୁନ୍ଦୁଭିମାନ ଶବ୍ଦ କଲେ	॥ ୬୯
୧୯	ସେ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶି	। ଯେ ଆସିଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି	॥ ୭୦
	ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହକର	। ସୁଶୀଳ ବଳ ତାହାଙ୍କର	॥ ୭୧
	ରାଜାଙ୍କୁ ସାଧୁବାଦ କରି	। କୃଷ୍ଣଗଣଙ୍କୁ ଅନୁସରି	॥ ୭୨
	ପ୍ରଶଂସି କହିଲେ ବଚନ	। ତା' ଗୁଣେ ହୋଇ ତୋଷମନ	॥ ୭୩

ଶ୍ରୀମହର୍ଷୟ ଊଚୁଃ

୨୦	ଶୁଣ ହେ ରାଜଋଷିବର	। ତୁମ୍ଭେ ଶରଣ କୃଷ୍ଣଠାର	॥ ୭୪
	ତୁମ୍ଭର ଠାରେ ଏହୁ କଥା	। ବିଚିତ୍ର ନୁହଇ ସର୍ବଥା	॥ ୭୫
	ଏ ଅଟେ ତୁମ୍ଭ କୁଳସ୍ଥିତ	। ଲଭିବାପାଇଁ କୃଷ୍ଣପ୍ରୀତି	॥ ୭୬
	ଯେ ସର୍ବରାଜା ପ୍ରଣମିତ	। ଆସନ କଲ ଦୂରଗତ	॥ ୭୭
୨୧	ଏମନ୍ତ କହି ସର୍ବ ଯତି	। ଏକ ଆରକେ ବିଚାରନ୍ତି	॥ ୭୮
	ଏ ନରପତି ଯେତେବେଳେ	। ଦେହ ଛାଡ଼ିବ ବିଷ୍ଣୁ ଧ୍ୟାନେ	॥ ୭୯
	ସୁଖେ ଲଭିବ ବିଷ୍ଣୁ ଲୋକ	। ଯେ ସ୍ଥାନ ବିରଜ ବିଶୋକ	॥ ୮୦
	ସେଦିନ ଯାଏଁ ଆମ୍ଭେମାନେ	। ସମସ୍ତେ ଥିବା ଏହି ସ୍ଥାନେ	॥ ୮୧

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୨	ସମ, ଅବ୍ୟାଜ, ସୁମଧୁର	। ଗମ୍ଭୀର ବାକ୍ୟ ଋଷିଙ୍କର	॥ ୮୨
	ଶୁଣି ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜନ	। ସେ ଯେତେ ଥିଲେ ଋଷିଗଣ	॥ ୮୩
	ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଣ	। ବିଷ୍ଣୁ ଚରିତମାନ ପୁଣ	॥ ୮୪
	ଶ୍ରବଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ	। ତାହାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ	॥ ୮୫

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍ ଉବାଚ

୨୩	ସକଳ ଦିଗୁଁ ତୁମ୍ଭେମାନେ	। ସମସ୍ତେ ମିଳିଲ ଏ ସ୍ଥାନେ	॥ ୮୬
	ମୂର୍ତ୍ତି ଧରିଣ ବେଦମାନେ	। ଥାଆନ୍ତି ସତ୍ୟଲୋକେ ଯେହ୍ନେ	॥ ୮୭
	ତୁମ୍ଭେ ଦିଶୁଛ ସେ ସମାନ	। ପରର ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଆନ	॥ ୮୮
	କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭର କିଛି ନାହିଁ	। ଏ ବେନି ଲୋକେ ସାର ହୋଇ	॥ ୮୯
	ସେ ଅନୁଗ୍ରହକୁ ହିଁ ପୁଣି	। ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱଭାବ ବୋଲି ଜାଣି	॥ ୯୦
୨୪	ହେ ବିପ୍ରମାନେ ! ତେଣୁ ମୁହିଁ	। ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱସିତ ହୋଇ	॥ ୯୧
	କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟଇ ଏ ରୀତି	। ଏହି ବିଷୟେ ଦେଇ ମତି	॥ ୯୨
	ପୁଚ୍ଛିବା ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଅଟଇ	। ସେହି କଥାକୁ ପଚାରଇ	॥ ୯୩

ଯେ କୃତ୍ୟ ସମସ୍ତ କାଳରେ । ତହିଁରେ ମରିବା ଲୋକରେ ॥ ୯୪
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ ବିଶୁଦ୍ଧ କଥା । ବିଚାର କର ତା ସର୍ବଥା ॥ ୯୫

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୫ ଏମନ୍ତ କହୁଁ ରାଜଋଷି । ଶୁକ ମିଳିଲେ ତହିଁ ଆସି ॥ ୯୬
ଇଚ୍ଛାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସେ ମହୀ । ଅପେକ୍ଷା ନ କରନ୍ତି କାହିଁ ॥ ୯୭
ଲକ୍ଷି ନୁହଇ ତାଙ୍କ ଚିହ୍ନ । ସେ ନିଜ ଲଭେ ତୁଷ୍ଟମନ ॥ ୯୮
ବାଳକେ ଛନ୍ତି ଚାରିପାଶ । ଅବଧୂତର ପ୍ରାୟେ ବେଶ ॥ ୯୯
୨୬ ଅଷ୍ଟ ବରଷକୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ । ତାଙ୍କ ବୟସ ପରିମାଣ ॥ ୧୦୦
ଚରଣ, ବାହୁ, ଊରୁ, କର । ଅଟେ ତାଙ୍କର ସୁକୁମାର ॥ ୧୦୧
କପୋଳ, ଗାତ୍ର ମନୋହର । ବିଶାଳ ନୟନ ସୁନ୍ଦର ॥ ୧୦୨
ଉନ୍ନତ ନାସା, ତୁଲ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ । ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୂଲତା, ଆନନ ॥ ୧୦୩
କମ୍ବୁର ପ୍ରାୟ ରେଖାଯୁତ । କଣ୍ଠ ହୋଇଛି ସୁଜନିତ ॥ ୧୦୪
୨୭ କଣ୍ଠର ଅଧୋଭାଗେ ସ୍ଥିତ । ଅସ୍ଥି ହୋଇଛି ଅଲକ୍ଷିତ ॥ ୧୦୫
ବିସ୍ତାର ଉଚ୍ଚ ବକ୍ଷ ଯାର । ନାଭି ଆବର୍ତ୍ତ ସୁଗମ୍ଭୀର ॥ ୧୦୬
ତ୍ରିବଳି ସୁନ୍ଦର ଉଦର । ନଗ୍ନେ ଅଟନ୍ତି ଦିଗମ୍ବର ॥ ୧୦୭
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟନ୍ତି କୁଟିଳ । ଫଟ ଅଛନ୍ତି କେଶ ଜାଳ ॥ ୧୦୮
ପ୍ରଲମ୍ବ ବାହୁଯୁଗ କି ସେ । ବିଷ୍ଣୁ ସାକ୍ଷାତ ଯେହ୍ନେ ଦିଶେ ॥ ୧୦୯
୨୮ ସେ ଶ୍ୟାମ ଚାରୁ ଯୌବନରେ । ଶରୀରଶୋଭାରେ, ସ୍ମିତରେ ॥ ୧୧୦
ବାଟେ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର । ଚିତ୍ତ କରନ୍ତି ଅପହାର ॥ ୧୧୧
ଯଦ୍ୟପି ତେଜ ତାଙ୍କ ଠାରେ । ଲକ୍ଷ ନୁହଇ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୧୨
ତଥାପି ଲକ୍ଷଣ ଜାଣିଣ । ନିଜ ଆସନୁ ମୁନିଗଣ ॥ ୧୧୩
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଉଠିଲେ । ପାଛୋଟି କିଛି ଦୂର ଗଲେ ॥ ୧୧୪
୨୯ ଅତିଥି ରୂପେ ସେ ମିଳିତ । ତାହାଙ୍କୁ ରାଜା ବିଷ୍ଣୁରାତ ॥ ୧୧୫
ବିନୟେ ଶିର ନୁଆଁଇଲେ[1] । ଆମ୍ଭାଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲେ ॥ ୧୧୬
ସ୍ତ୍ରୀ, ବାଳ, ଅଜ୍ଞ ଯେତେ ଥିଲେ । ସେଠାରୁ ଆଡ଼ ହୋଇଗଲେ ॥ ୧୧୭
ରାଜାର ଠାରୁ ପୂଜା ପାଇ । ବସିଲେ ଦିବ୍ୟାସନେ ଯାଇଁ ॥ ୧୧୮
୩୦ ମହତ ଜନ ମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଅଟନ୍ତି ଯେ ବର ॥ ୧୧୯

୧—ଲୁଆଁଇଲେ ।

	ସେ ବ୍ରହ୍ମ, ଦେବ, ରାଜ-ଋଷି	ସମୂହ ତାଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ବସି	॥ ୧୨୦
	ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରାଗଣେ	ବେଷ୍ଟିତ ଗଗନ ଅଙ୍ଗଣେ	॥ ୧୨୧
	ଯେସନେ ଦିଶେ ନିଶାକର	ତେସନ୍ତେ ଦିଶିଲେ ମୁନିବର	॥ ୧୨୨
୩୧	ଅକୁଣ୍ଠବୁଦ୍ଧି ଶାନ୍ତମନ	ସେ ମୁନି କରନ୍ତେ ଆସନ	॥ ୧୨୩
	ତାଙ୍କୁ ସେ ରାଜାଭାଗବତ	ନିକଟେ ହୋଇ ଉପଗତ	॥ ୧୨୪
	ପ୍ରଣାମ କରି ସାବଧାନେ	ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡ଼ି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ	॥ ୧୨୫
	ପୁଣି ପ୍ରଣାମ କରି ବାଣୀ	କୋମଳ ବଚନରେ ଭଣି	॥ ୧୨୬

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୩୨	ହୀନ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଆମ୍ଭେମାନେ	ହେ ବିପ୍ର ! ଆଜ ଏ ଭୁବନେ	॥ ୧୨୭
	ସାଧୁମାନଙ୍କେ ନିଷେବିତ	ଏ ରୂପେ ହୋଇଲୁଁ ବିଦିତ	॥ ୧୨୮
	ନିଜ ଚିତ୍ତରେ ଦୟା ବହି	ତୁମ୍ଭେ ଅତିଥି ରୂପ ହୋଇ	॥ ୧୨୯
	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହେଲ ଉପଗତ	ଏ ହେତୁ ହୋଇଲୁଁ କୃତାର୍ଥ	॥ ୧୩୦
୩୩	ଯେଉଁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର	ସ୍ମରଣମାତ୍ରକେ ଲୋକର	॥ ୧୩୧
	ମନ୍ଦିର ତତକାଳ ହୋଇ	ପବିତ୍ର ଘରକୁ ଲଭଇ	॥ ୧୩୨
	ଅବଲୋକନ ସ୍ପର୍ଶନ[1]	ଚରଣଶଉଚ ଆସନ	॥ ୧୩୩
	ଇତ୍ୟାଦି ସେବା କଲେ ପୁଣି	କି ଅବା ହୋଇ ତା ନ ଜାଣି	॥ ୧୩୪
୩୩	(କ) [2]ଜନ୍ମ ସଫଳ ଆଜ ମୋର	ବିଶେଷେ କର୍ମମାନଙ୍କର	॥ ୧୩୫
	ଜନ୍ମ ସଫଳ ଜୀବନର	ଯେଣୁ ତୁ ନୟନଗୋଚର	॥ ୧୩୬
୩୪	ହେ ମହାଯୋଗି ! ବିଦ୍ୟମାନ	ହୁଅନ୍ତେ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ନିଧାନ	॥ ୧୩୭
	ମହାପାତକ ଯେତେ ଥାନ୍ତି	ତତକାଳ ସେ ନାଶ ଯାନ୍ତି	॥ ୧୩୮
	ବିଷ୍ଣୁର ନିକଟେ ଯେସନ	ଅସୁରେ ହୁଅନ୍ତି ନିଧନ	॥ ୧୩୯
୩୫	ଯେ ପାଣ୍ଡୁସୁତପ୍ରିୟ ହରି	ସେ ଆଜ ମୋତେ ସ୍ନେହ କରି	॥ ୧୪୦
	ପିତୃଭଗିନୀ ସୁତଙ୍କର	ପ୍ରୀତିଅର୍ଥେ ସେ ଚକ୍ରଧର	॥ ୧୪୧
	ସେ ଗୋତ୍ରେ ଯେଣୁ ମୁହିଁ ଜାତ	ମୋ ଠାରେ କଲେ ବନ୍ଧୁକୃତ୍ୟ	॥ ୧୪୨
୩୬	ଭଗତଜନର କଲ୍ୟାଣ	ଯେ କୃଷ୍ଣ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ସେ ପୁଣ	॥ ୧୪୩

୧—ଦରଶନ ।

୨—ଅଦ୍ୟ ମେ ସଫଳଂ ଜନ୍ମ ଚତ୍ରକ୍ରିୟାଣାଂ ବିଶେଷତଃ । ଜୀବିତସ୍ୟ ଚ ସର୍ବଜ୍ଞ ଯଦ୍ ଭବାନକ୍ଷିଗୋଚରଃ ॥

	କରୁଣାଯୁକ୍ତଚିତ୍ତ ହୋଇ	। ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ ପଠିଆଇ	॥ ୧୪୪
	ମୁଁ ହୋଏ ଏମନ୍ତ ରୂପରେ	। ସତ୍କାର କରୁଛି ଚିତ୍ତରେ	॥ ୧୪୫
	ଏ କଥା ଯେବେ ଅଟେ ଆନ	। ତୁମ୍ଭର କାହିଁ ଦରଶନ	॥ ୧୪୬
	ସମ୍ଭବ ହୋଇବ ଆମ୍ଭର	। ଗତି ଅବ୍ୟକ୍ତ ତୁମ୍ଭର	॥ ୧୪୭
	ବିଶେଷେ ମରିବାର ଜନେ	। ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତେ ସ୍ୱମନେ	॥ ୧୪୮
୩୭	ଯୋଗିମାନଙ୍କ ଗୁରୁ ତୁମ୍ଭେ	। ଏ ଯୋଗ ପଚ୍ଚରୁଛୁଁ ଆମ୍ଭେ	॥ ୧୪୯
	ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣ ଯିବାକାଳେ	। କିବା କରିବ ମହୀତଳେ	॥ ୧୫୦
୩୮	ଯାହା ଶୁଣିମ କର୍ଣ୍ଣପଥେ	। ଯାହା ଜପିବ ବାକ୍ୟଗତେ	॥ ୧୫୧
	ଯାହା କରିବ, ଯା'[1] ଭଜିବ	। ଯା ଅବା ସ୍ମରଣା କରିବ	॥ ୧୫୨
	ଏଥିରୁ ବିପରୀତ ଯେତେ	। ସେ କଥା କହ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ	॥ ୧୫୩
୩୯	ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ଘରେ	। କେବେହେଁ ନଷ୍ଟନ୍ତୁ ମନରେ	॥ ୧୫୪
	ଗୋଦୋହକାଳ ଯେତେ' ଥାଇ	। ତେତେ ନ ରହ ସ୍ଥିର ହୋଇ	॥ ୧୫୫

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୦	ଏରୂପେ କୋମଳ ବଚନ	। ସମ୍ମୁଖେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ରାଜନ	॥ ୧୫୬
	ଧର୍ମଜ୍ଞ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର	। କହିଲେ ବଚନ ମଧୁର	॥ ୧୫୭
	କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ	। ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ	॥ ୧୫୮
	ସାଧୁ ଜନଙ୍କର ହିତରେ	। ବର୍ଣ୍ଣିଣ ପ୍ରାକୃତ ବଚନରେ	॥ ୧୫୯
	ହରଷ ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ	। ଯେଣେ ତରିବ ଭବସିନ୍ଧୁ	॥ ୧୬୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ଶୁକାଗମନଂ
ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧଃ

[1] — ଯେବେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଶ୍ରୀ ଗୋବନ୍ଦାୟ ନମଃ

ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ।

ଯନ୍ନାମକୀର୍ତ୍ତନଂ ଦାନତପୋଯୋଗାଦିସତ୍ଫଳମ୍ ।
ତଂ ନିତ୍ୟଂ ପରମାନନ୍ଦଂ ହରିଂ ନରମହଂ ଭଜେ ।୧।
ଦ୍ୱିତୀୟେ ତୁ ଦଶାଧ୍ୟାୟୈଃ ଶ୍ରୀଭାଗବତମାଦିତଃ ।
ଉଦ୍ଦେଶଲକ୍ଷଣୋକ୍ତିଭ୍ୟାଂ ସଂକ୍ଷେପେଣୋପବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।୨।
ତତ୍ର ତୁ ପ୍ରଥମାଧ୍ୟାୟେ କୀର୍ତ୍ତନଶ୍ରବଣାଦିଭିଃ ।
ସ୍ଥୂଳବଷ୍ଟେ ଭଗବଦ୍ରୂପେ ମନସୋ ଧାରଣୋଚ୍ୟତେ ।୩।
ଉକ୍ତଃ ପୂର୍ବମୁପୋଦ୍ଘାତଃ ସପ୍ରସଙ୍ଗଃ ଶୁକାଗମଃ ।
ରାଜ୍ଞା ପୃଷ୍ଟଂ ନୃଣାଂ କୃତ୍ୟମଥାହ ଶୁକସନ୍ମୁନିଃ ।୪।

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ହେ ନୃପ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ତୁମ୍ଭ । କଲୁ ଏ ବରିଷ୍ଠ ଅଟଇ ॥ ୧
ଶୁଣିମା ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଜଗତେ ॥ ୨
ତହିଁରେ ସାର ଜନହିତ । ଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କର ସମ୍ମତ ॥ ୩
୨ ଗୃହେ ଯେ ଗୃହମେଧି ଥାନ୍ତି । ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୪
ଶ୍ରବଣ ଆଦି କରିବାରେ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରକାରେ ॥ ୫
ବିଷୟେ[1] ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କର । ହେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର ! ॥ ୬
୩ ରାତ୍ରେ ଆୟୁଷ ଯେତେ ଥାଇ । ନିଦ୍ରାରେ ସୁରତରେ ଯାଇ ॥ ୭
ଦିବସେ ଯେତେକ ଆୟୁଷ । ଅର୍ଥ ଉଦ୍ୟମେ ହୋଏ ନାଶ ॥ ୮
ହେ ନୃପ ! କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣ । ଆଦିରେ ଶେଷ ହୋଏ ପୁଣ ॥ ୯
୪ ଦେହ, ଅପତ୍ୟ କଳତ୍ରାଦି । ଯେ ଆତ୍ମପଟକର ସିଦ୍ଧି ॥ ୧୦
ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ଅନିତ୍ୟ । ତହିଁରେ ଯେବା ଆସକତ ॥ ୧୧

୧—ବିଷୟେ=ବିଷୟମାନ ।

ଦେଖନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ନିଧନ । ନ କରେ ସେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ॥ ୧୨
୫ ଆତ୍ମା ସକଳ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ଯେ ହରି ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୩
ସେ ଯେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଦିନ । ଶୁଣିମ୍, କରିବ କୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୧୪
ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରିବ ହେ ଭାରତ ! । ଅଭୟ ବାଞ୍ଛଇ ଯେ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୫
୬ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ସାଂଖ୍ୟରେ । ଯୋଗରେ ସ୍ୱଧର୍ମନିଷ୍ଠାରେ ॥ ୧୬
ଜନ୍ମର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲାଭ ଏତେ । ଯେ ନାରାୟଣସ୍ମୃତି ଅନ୍ତେ ॥ ୧୭
୭ ବିଧିନିଷେଧରୁ ନିବର୍ତ୍ତି । ହେ ନୃପ ! ବ୍ରହ୍ମ କରି ସ୍ଥିତି ॥ ୧୮
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣାନୁକଥନେ । ରମନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ମୁନିମାନେ ॥ ୧୯
୮ ଏ ଯେ ପୁରାଣ ଭାଗବତ । ବେଦର ସମାନ ଏ ନିତ୍ୟ ॥ ୨୦
ଦ୍ୱାପର ନାମ ଯୁଗ ଯେହ୍ୱ । ତହିଁର ଅନ୍ତ୍ୟ[1] ଭାଗେ ମୁହିଁ ॥ ୨୧
ପିତା ମୋହର ଦ୍ୱୈପାୟନ । ତା' ଠାରୁ କଲି ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୨୨
୯ ବ୍ରହ୍ମରେ ହେଲେହେଁ ନିଷ୍ଠିତ । କୃଷ୍ଣଲୀଳାରେ ବଶଚିତ୍ତ ॥ ୨୩
ହୋଇ ମୁଁ ଯେବଣ ଆଖ୍ୟାନ । କରିଣ ଅଛି ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୨୪
୧୦ ତୋତେ କହିବ ତା' ଉଚିତ । ତୁ ଅଟୁ ବିଷ୍ଣୁର ଭଗତ ॥ ୨୫
ଯେଉଁ ପୁରାଣେ ନିରନ୍ତର । ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତା ଲୋକଙ୍କର ॥ ୨୬
ମୁକୁନ୍ଦଠାବରେ ଝଟିତି । ଜନମେ ଅହୈତୁକୀ[2] ମତି ॥ ୨୭
୧୧ ନିର୍ବେଦ ଲଭନ୍ତି ଯେ ଜନ । ଏ ତାଙ୍କ ମୋକ୍ଷକୁ ସାଧନ ॥ ୨୮
କାମିଙ୍କ ଫଳକୁ କାରଣ । ଅକୁତୋଭୟ ଏ ପ୍ରମାଣ ॥ ୨୯
ଜ୍ଞାନିଙ୍କ ଜ୍ଞାନକୁ ନିଦାନ । ହେ ନୃପ ! ହରିସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୩୦
୧୨ ନିଜ କୁଶଳେ ସାବଧାନ । ହୋଇ ନ ଥାଇ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୩୧
ତାହାର ଅଲକ୍ଷିତ ହୋଇ । ଯେତେକ ସମ୍ବତ୍ସର ଯାଇ ॥ ୩୨
ତେଣେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ବର । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ହିଁ ସେ ଲୋକର ॥ ୩୩
କୁଶଳ ଲଭିବାର ପାଇଁ । ଯେବେ ସେ ଯତ୍ନକୁ କରଇ ॥ ୩୪
୧୩ ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ନାମେ ରାଜା ଥିଲା । ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବଙ୍କୁ ହିତ କଲା ॥ ୩୫
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସୁର । ବୋଇଲେ ନୃପ ! ମାଗ ବର ॥ ୩୬
ରାଜା ବୋଇଲା ମୋ ଆୟୁଷ । କେତେକ ଅଛି ଅବଶେଷ ॥ ୩୭

୧—ଦ୍ୱାପରାଦୌ 'ଦ୍ୱାପର ଆଦିର୍ଯସ୍ୟ କାଳସ୍ୟ ତସ୍ମିନ୍', ଦ୍ୱାପରାନ୍ତେ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ।
୨—ଅହୈତୁକୀ ।

ଶୁଣି ବୋଇଲେ ଦେବଗଣ । ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅଛଇ ପ୍ରମାଣ ॥ ୩୮
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ସେ ରାଜନ । ଦେବଙ୍କୁ ମାଗିଣ ବିମାନ ॥ ୩୯
ଶୀଘ୍ର ମନୁଷ୍ୟଲୋକେ ହେଲା । ସକଳ ସଙ୍ଗ ଦୂର କଲା ॥ ୪୦
ଅଭୟଦାତା ନାରାୟଣ । ତାହାଙ୍କୁ ପଶିଲା ଶରଣ ॥ ୪୧

୧୪ ହେ କୁରୁବଂଶି ! ତୋ ଜୀବିତ । ଅବଧି ପୁଣ ଦିନ ସାତ ॥ ୪୨
ପରଲୋକକୁ ଯେ ସାଧନ । ତାହାକୁ କର ସଂପାଦନ ॥ ୪୩

୧୫ ମରଣ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରବେଶ । ନିର୍ଭୟ ହୋଇଣ ପୁରୁଷ ॥ ୪୪
ଦେହେ ଯେ ସୁଖଇଚ୍ଛା ଥାଇ । ଅସଙ୍ଗଶସ୍ତ୍ରେ ତା' କାଟଇ ॥ ୪୫
ଦେହକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । କଳତ୍ର ପୁତ୍ରାଦି ଯେ ସ୍ଥିତ ॥ ୪୬
ତହିଁରେ ଯେବା ସ୍ପୃହା ଥାଇ । ତାକୁ ହିଁ ଛେଦନ କରଇ ॥ ୪୭

୧୬ ଗୃହରୁ କରଣ ଗମନ । ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥରେ କରି ସ୍ନାନ ॥ ୪୮
ଧୀରେ ଏକାନ୍ତେ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନେ । ବିଧିରେ କଳ୍ପିତ ଆସନେ ॥ ୪୯

୧୭ ଅକାର-ଉକାର-ମକାର । ଘଟିତ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମାକ୍ଷର ॥ ୫୦
ମନରେ କରଇ ଅଭ୍ୟାସ । କ୍ରମରେ ହୋଇ ଜିତଶ୍ୱାସ ॥ ୫୧
ଚିନ୍ତନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମବୀଜ ଚିତ୍ତେ । ମନକୁ ରଖଇ ଆୟତ୍ତେ ॥ ୫୨

୧୮ ବୁଦ୍ଧି ସାରଥି କରି ଧୀରେ । ବିଷୟଗଣୁଁ ମନଦ୍ୱାରେ ॥ ୫୩
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ନିବର୍ତ୍ତାଇ । ମନ ଯେ କର୍ମେ ମିଶିଥାଇ ॥ ୫୪
ତାହାକୁ ଓଟାରି ବୁଦ୍ଧିରେ । ସମର୍ପେ ଈଶ୍ୱର ରୂପରେ ॥ ୫୫

୧୯ ଚିତ୍ତକୁ କରି ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ[1] । କରଇ ଏକ ଅଙ୍ଗ ଧ୍ୟାନ ॥ ୫୬
ବିଷୟ ଶୂନ୍ୟ ଯେଉଁ ମନ । ତାହାକୁ କରି ସମାଧାନ ॥ ୫୭
ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ କିଛି ପୁଣ । କରଇ ନାହିଁ ସଂସ୍ମରଣ ॥ ୫୮
ବିଷ୍ଣୁ ପରମପଦ ଯେହି । ମନ ଯହିଁରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ॥ ୫୯

୨୦ ଯେ ରଜୋଗୁଣେ କ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ । ତମୋଗୁଣରେ ମୋହ ପାଇ ॥ ୬୦
ଯୋଗ ଧାରଣାରେ ସେ ମନ । ନିରୋଧ କରେ[2] ଧୀରଜନ ॥ ୬୧
ରଜତମରେ ଜାତ ଦୋଷ । ଯେଉଁ ଧାରଣା କରେ ନାଶ ॥ ୬୨

୨୧ ଯାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଥାଇ । ସୁଖ ସ୍ୱରୂପେ ତା' ଦେଖଇ ॥ ୬୩

୧—ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ । ୨—କଲେ ।

ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଯୋଗିଜନ । କରନ୍ତେ ଧାରଣା ବିଧାନ ॥ ୬୪
ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ ଯୋଗ ତାର । ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଅଇ ଅଚିର ॥ ୬୫

ଶ୍ରୀରାଜା ଉବାଚ

୨୨ ହେ ବିପ୍ର ! ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାର । ଧାରଣା କରେ କ୍ଷମ ନର ॥ ୬୬
ଧାରଣା ଯାହାଠାରେ ଖ୍ୟାତ । ସେ ପୁଣି ହୋଇଣ ଯେମନ୍ତ ॥ ୬୭
ପୁରୁଷମନରେ ସମ୍ଭୂତ । ମଳକୁ ବେଗେ କରେ ହତ ॥ ୬୮

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୩ ଜିତ ଆସନ ଜିତପ୍ରାଣ । ସଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ଜିଣି ॥ ୬୯
ଈଶ୍ୱରସ୍ଥୂଳଦେହେ ମନ । କରିବ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରେ ଲୀନ ॥ ୭୦
୨୪ ସ୍ଥୂଳରୁ ଅଟେ ସ୍ଥୂଳତର । ବିରାଟ ଶରୀର ତାହାର ॥ ୭୧
ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ । ଜଗତ ଦେଖେ ଯହିଁ ଜନ ॥ ୭୨
୨୫ ସପ୍ତାବରଣେ[1] ହୋଇ ଯୁତ । ଏ ଅଣ୍ଡକୋଷ ଦେହ ଖ୍ୟାତ ॥ ୭୩
ବୈରାଜ ପୁରୁଷ ଏ ମଧ୍ୟ । ଧାରଣା ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥ ୭୪
୨୬ ପାତାଳକୁ ଏ ପୁରୁଷର । ବୋଲନ୍ତି ପାଦମୂଳ ଧୀର ॥ ୭୫
ପାଦର ଆଗ ପଛ ହୋଇ । ଖ୍ୟାତ ଯେବଣ ଭାଗ ଦୁଇ ॥ ୭୬
ରସାତଳ ତାକୁ କହନ୍ତି । ଯେ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ॥ ୭୭
ମହାତଳ ସେ ପୁରୁଷର । ଗୁଲ୍ଫ କହନ୍ତି ବିଜ୍ଞନର ॥ ୭୮
ଯେ ଅଟେ ତଳ ତଳ ଖ୍ୟାତ । ଜଙ୍ଘଯୁଗଳ ସେ ବିଦିତ ॥ ୭୯
୨୭ ସୁତଳ ନାମେ ଲୋକ ଯେହି । ସେ ବିଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତିଜାନୁଦୁଇ ॥ ୮୦
ବିତଳ ଅତଳ ଆବର । ଅଟନ୍ତି ଉରୁଯୁଗ ତାର ॥ ୮୧
ମହୀତଳକୁ ତା' ଜଘନ । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି ହେ ରାଜନ ॥ ୮୨
ଆକାଶତଳ ଯେ ଅପାର । ତାକୁ ବୋଲନ୍ତି ନାଭିସର ॥ ୮୩
୨୮ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉରଃସ୍ଥଳ ଭଣି । ମହର୍ଲୋକକୁ ଗ୍ରୀବା ଜାଣି ॥ ୮୪
ବିଖ୍ୟାତ ଅଟଇ ଯେ ଜନ । ସେ ପୁଣି ଏହାର ବଦନ ॥ ୮୫
ଯେ ଆଦିପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର । ଲଲାଟ ତପଲୋକ ତାର ॥ ୮୬
ଯେ ସତ୍ୟଲୋକ ବିଦ୍ୟମାନ । ସହସ୍ର ଶିର ଶିରମାନ ॥ ୮୭

୧—କ୍ଷିତି, ଅପ୍, ତେଜ, ମରୁତ୍, ବ୍ୟୋମ, ଅହଙ୍କାର ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ।

୨୯ ତେଜସ୍ୱୀ ଇନ୍ଦ୍ରଆଦି ସୁର । ବାହୁ କହନ୍ତି ପୁରୁଷର ॥ ୮୮
ଏହାର ଦିଗମାନେ କର୍ଣ୍ଣ । ଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ଥାନ ॥ ୮୯
ନାସତ୍ୟଦସ୍ରେ[୧] ନାସା ଦୁଇ । ଘ୍ରାଣଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗନ୍ଧ ଯେହି ॥ ୯୦
ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଯେଉଁ ହୁତାଶନ । ସେ ଅଟେ ପୁରୁଷବଦନ ॥ ୯୧
୩୦ ନେତ୍ର ଗୋଲକ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ । ଆଦିତ୍ୟ ତା'ଚକ୍ଷୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୯୨
ରାତ୍ର ଦିବସ ଯେଉଁ ବେନି । ତା ଚକ୍ଷୁଲ୍ଲୋମ ବୋଲି ମାନି ॥ ୯୩
ତାହାର ନିମେଷ ପତନ । ଅଟଇ ପରମେଷ୍ଠି ସ୍ଥାନ ॥ ୯୪
ଜଳ ଅଟଇ ତାଲୁ ତାର । ରସ ରସନା ପୁରୁଷର ॥ ୯୫
୩୧ ତା' ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ବେଦମାନ । ତା' ଦଂଷ୍ଟ୍ରା ଅଟଇ ଶମନ ॥ ୯୬
ଯେ ସ୍ନେହ ପୁତ୍ର ଆଦିଠାର । ସେ ଅଟେ ଦନ୍ତପନ୍ତି ତାର ॥ ୯୭
ଜନଉନ୍ମାଦ ଯେ କରଇ । ସେ ମାୟା ତା ହାସ ଅଟଇ ॥ ୯୮
ଯେ ସୃଷ୍ଟି ଅଟଇ ଅପାର । କଟାକ୍ଷମୋକ୍ଷ ସେ ତାହାର ॥ ୯୯
୩୨ ଉତ୍ତର ଓଷ୍ଠ ଲଜ୍ଜା ଅଟେ । ଅଧର ଲୋଭରୂପେ ଘଟେ ॥ ୧୦୦
ଧର୍ମ ଯାହାର ସ୍ତନଦେଶ । ଅଧର୍ମ ପୃଷ୍ଠ ପରକାଶ ॥ ୧୦୧
ପ୍ରଜାପତି ତା ମେଢ୍ର[୩] ଜାଣ । ମିତ୍ରାବରୁଣ[୪] ତା ବୃଷଣ[୫] ॥ ୧୦୨
ସମୁଦ୍ର ତାହାର ଉଦର । ଅସ୍ଥି ସମୂହ ମହୀଧର ॥ ୧୦୩
୩୩ ନଦୀ ଏହାର ନାଡ଼ୀଗଣ । ବୃକ୍ଷେ ଅଟନ୍ତି ରୋମ ପୁଣ ॥ ୧୦୪
ହେ ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏ ଜଗତ । ଯାହାର ତନୁ ହୋଇ ଖ୍ୟାତ ॥ ୧୦୫
ଅନନ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ସମୀରଣ । ତାର ଶ୍ୱସିତ ଅଟେ ପୁଣ ॥ ୧୦୬
କାଳ ତାହାର ଅଟେ ଗତି । ସଂସାରବନ୍ଧ କ୍ରୀଡ଼ାରତି ॥ ୧୦୭
୩୪ ଈଶ୍ୱରକେଶ ମେଘମାନେ । କହନ୍ତି ଏହା ସାଧୁଜନେ ॥ ୧୦୮
ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ବୋଲନ୍ତି ବିଭୁର । ବାସ ବୋଲଣି କୁରୁବର ! ॥ ୧୦୯
ପ୍ରକୃତି ହୃଦୟ ତାହାର । ମନ ଅଟଇ ନିଶାକର ॥ ୧୧୦
ସମସ୍ତ ବିକାରଙ୍କ କୋଷ । ପ୍ରାୟେକ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୧୧
୩୫ ଚିତ୍ତ ତାହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱ । ଅନ୍ତଃକରଣ ଉମାକାନ୍ତ ॥ ୧୧୨
ନଖ ତାହାର ଅଶ୍ୱତରୀ । ଆବର ଉଷ୍ଟ୍ର, ଅଶ୍ୱ, କରୀ ॥ ୧୧୩

୧—ଅଶ୍ୱିନି କୁମାର ଦୁହେଁ । ୨—ଶୌର ।
୩—ଲିଙ୍ଗ । ୪—ମିତ୍ର ଓ ବରୁଣ । ୫—କୋଷ ।

ସମସ୍ତ ପଶୁ ମୃଗମାନେ	। ଅଛନ୍ତି ତାର ଶ୍ରୋଣିସ୍ଥାନେ	॥ ୧୧୪
୩୬* ଶିଳ୍ପରଚନା ପକ୍ଷିଗଣ	। ମନୁ ତା ମନୀଷାପ୍ରମାଣ	॥ ୧୧୫
ଯେ ବା ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧର	। ଚାରଣଗଣ ଅପସର	॥ ୧୧୬
ଏମାନେ ତାର ସ୍ୱରସ୍ମୃତି[୧]	। ଅସୁର ସୈନ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଖ୍ୟାତି	॥ ୧୧୭
୩୭ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆନନ ତାହାର	। ଭୁଜ ଅଟଇ କ୍ଷତ୍ର ବୀର	॥ ୧୧୮
ବଇଶ୍ୟ ଊରୁ ଶୂଦ୍ର ପୁଣ	। ଆଶ୍ରୟ କରନ୍ତି ଚରଣ	॥ ୧୧୯
ନାନା ପ୍ରକାର ନାମ ବସ୍ତୁ	। ଦେବତା ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି	॥ ୧୨୦
ତାଙ୍କ ଗଣରେ ଉପଯୋଗ	। ସାଧ୍ୟ ଯଜ୍ଞରେ ହବିର୍ଭାଗ	॥ ୧୨୧
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ଯଜ୍ଞବିଧି	। ସେ ଅଟେ ତାର କର୍ମସିଦ୍ଧି	॥ ୧୨୨
୩୮ ଈଶ୍ୱରଦେହସନ୍ନିବେଶ	। ଏତେକ କଲିଁ ପ୍ରକାଶ	॥ ୧୨୩
ଏ ସ୍ଥୂଳ ରୂପେ ନିଜ ମନ	। ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ଯୋଗିଜନ	॥ ୧୨୪
ଧାରଣା କରେ ଆନ ହୋଇ	। ଯହିଁରୁ କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ	॥ ୧୨୫
୩୯ ସକଳ ଜନ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରେ	। ଯେ ସର୍ବ ଅନୁଭବ କରେ	॥ ୧୨୬
ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନେ ଏକ ହୋଇ	। ଅନେକ ଜନଙ୍କୁ ଦେଖଇ	॥ ୧୨୭
ତାଙ୍କ ବିଷୟ ଅନୁଭବ	। ମଣଇ ଆପଣାର ଲାଭ	॥ ୧୨୮
ସତ୍ୟ ପରମାନନ୍ଦ ନିଧି	। ସେ ହରି, ତାଙ୍କ ସେବା ସାଧି	॥ ୧୨୯
ତହିଁରୁ ଆନେ ହେଲେ ରତ	। ସଂସାର ବନ୍ଧନ ନିଯୁତ	॥ ୧୩୦
କୃଷ୍ଣଚରଣସରସିଜ	। ଶରଣ ଧନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ	॥ ୧୩୧
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ	। ସନ୍ତୋଷ ସାଧୁଜନଚିତ୍ତ	॥ ୧୩୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମହାପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

---

* ଯେନ ଶୁକ୍ଲୀକୃତା ହଂସାଃ ଶୁକାଶ୍ଚ ହରିତୀକୃତାଃ ।
ମୟୂରାଶ୍ଚିତ୍ରିତା ଯେନ ସ ତେ ବୃତ୍ତିଂ ବିଧାସ୍ୟତି ।

୧ — ସ୍ୱର ତାର ଶ୍ରୁତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱିତୀୟେ ତୁ ତତଃ ସ୍ଥୂଳଧାରଣାତୋ ଜିତଂ ମନଃ ।
ସର୍ବସାକ୍ଷିଣି ସର୍ବେଶେ ବଶ୍ମୌ ଧାର୍ଯ୍ୟମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ । ୧ ।
ଦୃଶ୍ୟାଲମ୍ବନରୂପୈବମୁକ୍ତା ବୈରାଜଧାରଣା
ଇତ୍ୟୋଚ୍ୟତେ ତୁ ତତ୍ସାଧ୍ୟା ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିଧାରଣା । ୨ ।

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧	ଏ ରୂପେ ଧାରଣା ଆଚରି	ଭଗବାନଙ୍କୁ ତୋଷ କରି	॥ ୧
	ପୂର୍ବ ପ୍ରଳୟେ ନଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟି	ଲଭି ତାଠାରୁ ପ୍ରଜାପତି	॥ ୨
	ପ୍ରଳୟୁଁ ପୂର୍ବପ୍ରାୟ ସୃଷ୍ଟି	କଲା ଅମୋଘ ତାର ଦୃଷ୍ଟି	॥ ୩
	ବ୍ୟବସାୟରେ ବୁଦ୍ଧି ତାର	ବିନଷ୍ଟ ଅଟେ ନିରନ୍ତର	॥ ୪
୨	ବେଦର ମାର୍ଗ ଅଟେ ଏହି	କର୍ମଫଳକୁ ଯା ବୁଝାଇ	॥ ୫
	ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଯେଉଁ ନାମମାନ	ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ	॥ ୬
	ତେଣେ ଆସକ୍ତ ହୋଇ ମନ	କରଇ ତାହା ଯେଣୁ ଧ୍ୟାନ	॥ ୭
	ଯେହ୍ନେ ଶୟନକଲା ନର	ଦେଖଇ ସ୍ୱପ୍ନ ନାନାକାର	॥ ୮
	ସେ ରୂପେ ମାୟାମୟ ପଥେ	ସୁଖବାସନାରେ ଧାମନ୍ତେ	॥ ୯
	ପରମ ସୁଖ ଯେ ଅଟଇ	ତହିଁରେ ତାହାକୁ ନ ପାଇ	॥ ୧୦
୩	ଏ ହେନ ହୋଇବ ଯେ ଜ୍ଞାନୀ	ଭୋଗକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ମାନି	॥ ୧୧
	ଯେତେକେ ରକ୍ଷା ହେବ ଦେହ	କରିବ ତେତେ ପରିଗ୍ରହ	॥ ୧୨
	ଭୋଗରେ ଆସକ୍ତ ନୋହିବ	ଦୁଃଖପ୍ରାଏକ ମଣିଥିବ	॥ ୧୩
	ସେ ଅର୍ଥ ପୂର୍ବ କର୍ମବଳେ	ମିଳନ୍ତେ ଆସି କରତଳେ	॥ ୧୪
	ତହିଁରେ ଦେଖି ପରିଶ୍ରମ	କେବେହେଁ ନ କରେ ଉଦ୍ୟମ	॥ ୧୫
୪	କ୍ଷିତି ଥାଆନ୍ତେ ବସ୍ତଶେଜ	ଖୋଜିବା ଶ୍ରମରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ	॥ ୧୬
	ଯେବେ ସ୍ୱସିଦ୍ଧ ଅଛି ବାହୁ	କି କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଚୁଳାରେ ଆଉ	॥ ୧୭
	ଅଂଜଳି ଥାନ୍ତେ ନାନାବିଧ	ଭୋଜନପାତ୍ରରେ କି ସିଧ	॥ ୧୮
	ଦିଗ, ବଲ୍କଳ ଆଦି ଯେବେ	ଅଛି କି କାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରେ ତେବେ	॥ ୧୯
୫	ଯେ ଚିର କନା ପୁରାତନ	ବାଣ୍ଟେ କି ନ ଥାନ୍ତି ସେମାନ	॥ ୨୦
	ଯେ ବୃକ୍ଷେ ପୋଷନ୍ତି ପରଙ୍କୁ	ସେ କି ନ ଦିଅନ୍ତି ଭିକ୍ଷାଙ୍କୁ	॥ ୨୧

ନଦୀମାନେ କି ଶୁଖିଗଲେ । ଗୁମ୍ଫାମାନେ କି ବୁଜି ହେଲେ ॥ ୨୨
*ଶରଣାଗତଂ ଯେ ହୁଅନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କି ହରି ନ ରଖନ୍ତି ॥ ୨୩
ଯେ ଧନମଦେ ଅନ୍ଧ, ତାଙ୍କୁ[୧] । ଜ୍ଞାନି ଭଜନ୍ତି କି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ॥ ୨୪

୬ ଏ ରୂପେ ଆପଣା ଚିତ୍ତରେ । ଯେ ସିଦ୍ଧ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୨୫
ଯେଣୁ ସେ ଆତ୍ମାରୂପ ଧରେ । ଏ ଯେଣୁ ପ୍ରିୟ ଜଗତରେ ॥ ୨୬
ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପୀ ଭଗବାନ । ଏଣୁ ଅଟନ୍ତି ଅନ୍ତହୀନ ॥ ୨୭
ଭଜିବ ତାଙ୍କୁ ସୁଖୀ ହୋଇ । ଏହି ସେ ମୂଳ ବୋଲି ଧ୍ୟାୟି ॥ ୨୮
ସଂସାର ହେତୁ ଅବିଦ୍ୟାର । ବିନାଶ ଭଜନେ ତାହାର ॥ ୨୯

୭ ପଶୁଙ୍କ ବିନୁ ଈଶ୍ୱରର । ଚିନ୍ତାକୁ କରି ଅନାଦର ॥ ୩୦
କେ କରେ ସଂସାରଚିନ୍ତନ । ଜନକୁ ଦେଖନ୍ତେ ଲୋଚନ ॥ ୩୧
ଭବବୈତରଣୀ ମଧ୍ୟରେ । ପଡ଼ି ଯେ ଜନ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୩୨
ସ୍ୱକର୍ମଜାତ ତାପମାନ । ଭଜଇ ହୋଇ ହତଜ୍ଞାନ ॥ ୩୩

୮ କେତେ ଆପଣା ଦେହଦେଶେ । ହୃଦୟ ମଧ୍ୟେ ଅବକାଶେ ॥ ୩୪
ବସି ଅଛନ୍ତି ନାରାୟଣ । ପ୍ରାଦେଶ[୨] ମାତ୍ର ପରିମାଣ ॥ ୩୫
ଚାରି ଭୁଜରେ ଧରେ ସଦା । ଶଙ୍ଖ, ରଥାଙ୍ଗ, ପଦ୍ମ, ଗଦା ॥ ୩୬
ଏ ରୂପେ ଧାରଣା ଯୋଗରେ । ସୁମରଣା କରନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥ ୩୭

୯ ପ୍ରସନ୍ନ ଅଟେ ଯା' ବଦନ । ନଳିନ ଆୟତ ନୟନ ॥ ୩୮
କଦମ୍ବକେଶର ପିଶଙ୍ଗ[୩] । ବସନ ଦୁଇ ଶୋଭେ ଅଙ୍ଗ ॥ ୩୯
ଯହିଁରେ ମହାରତ୍ନମାନ । ଦିଶୁ ଅଛନ୍ତି ଶୋଭମାନ ॥ ୪୦
ଏମନ୍ତ ହେମମୟ ହୋଇ । ଅଙ୍ଗଦ ଅଛି ଯାହା ଠାଇଁ ॥ ୪୧
ସ୍ଫୁରଇ ମହାରତ୍ନମୟ । କିରୀଟକୁଣ୍ଡଳ ଯା କାୟ ॥ ୪୨

୧୦ ବିକଚ ହୃଦୟନଳିନ । କର୍ଣ୍ଣିକାସ୍ଥାନେ ଯୋଗିଜନ ॥ ୪୩
ପାଦପଲ୍ଲବକୁ ଯାହାର । ସ୍ଥାପନ କଲେ ନିରନ୍ତର ॥ ୪୪

---

* ଭୋଜନାଚ୍ଛାଦନେ ଚିନ୍ତାଂ ବୃଥା କୁର୍ବନ୍ତି ବୈଷ୍ଣବାଃ ।
ଯୋଽସୌ ବିଶ୍ୱଂଭରୋ ଦେବଃ କଥଂ ଭକ୍ତାନୁପେକ୍ଷତେ ॥

୧—ତାଙ୍କୁ । ୨—ପ୍ରାଦେଶ = ତର୍ଜନୀ ଓ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳର ବିସ୍ତାର ।
୩—ପିଶଙ୍ଗ = ପୀତ ।

ଯାର ହୃଦୟେ ଚହ୍ନପ୍ରାଏ । ସିନ୍ଧୁନନ୍ଦନୀ ଶୋଭା ଥାଏ . ॥ ୪୫
କଣ୍ଠରେ କୌସ୍ତୁଭରତନ । ଯାହାର ଶୋଭା ନୋହେ ମ୍ଳାନ ॥ ୪୬
ଏମନ୍ତ ବନମାଳା ଯେହ୍ନ । ତେଣେ ସେ ଖଞ୍ଜିତ ଅଟଇ ॥ ୪୭
୧୧ ରତ୍ନମେଖଳା କଟିମାଝେ । ଅମୂଲ୍ୟ ମୁଦ୍ରିକା ବିରାଜେ ॥ ୪୮
ଅମୂଲ୍ୟ ନୂପୁରକଂକଣ । ଏ ଆଦି ଶୋହେ ଆଭରଣ ॥ ୪୯
ଚିକ୍‌କଣ, ଅମଳ, କୁଞ୍ଚିତ । ନୀଳ କୁନ୍ତଳେ ଯେ ରଞ୍ଜିତ ॥ ୫୦
ସେ ମୁଖେ ଯେଉଁ ହାସ ସ୍ମିତ । ତେଣେ ଯେ ଦଶାନ୍ତ ଶୋଭିତ ॥ ୫୧
୧୨ ଉଦାର ଲୀଳା ହାସେ ଯୁତ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ॥ ୫୨
ତେଣେ ଶୋଭିତ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗରେ । ଅନେକ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ॥ ୫୩
ଏହ୍ନ ଈଶ୍ୱର ଚିନ୍ତାମୟେ । ଦେଖି ଏହାଙ୍କୁ ତେତେଯାଏ ॥ ୫୪
ଯାବତ ଧାରଣାର ବଳେ । ମନ ରହଇ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥ ୫୫
୧୩ ଏମନ୍ତେ ଏକ ଏକ ଅଙ୍ଗେ । ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତିବ ବୁଦ୍ଧିଯୋଗେ ॥ ୫୬
ପାଦୁଂ ଅବଧି ହାସ ଯାଏ । ପ୍ରକାଶ ଯେହ୍ନ ଯେହ୍ନ ହୋଏ ॥ ୫୭
ସେ ସ୍ଥାନ କରିଣ ବିଭଙ୍ଗ । ଚିନ୍ତିବ ଆନ ଆନ ଅଙ୍ଗ ॥ ୫୮
ଯେମନ୍ତ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ରହେ ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଥିରେ ॥ ୫୯
୧୪ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯାହା ଠାରୁ ସାନ । ଯେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଭଗବାନ ॥ ୬୦
ସକଳ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖଇ । କାହାର ଦୃଶ୍ୟ ସେ ନୁହଇ ॥ ୬୧
ଭକତିଯୋଗ ତାହାଠାରେ । ଯାବତ ନୁହଇ ସଂସାରେ ॥ ୬୨
ତାବତ ସ୍ଥୂଳ ରୂପ ଚିନ୍ତ । କର୍ମର ଅବସାନେ ନିତ ॥ ୬୩
୧୫ ଯେବେ ସେ ପୁଣି ଯତିଜନ । ଦେହତ୍ୟାଗରେ କରେ ମନ ॥ ୬୪
ସୁପୁଣ୍ୟ କାଳ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ । ତହିଁ ନ ଦେଇ ନିଜ ମନ ॥ ୬୫
ଯେ ସ୍ଥିର ଅଟେ ସୁଖକର । ବସିଣ ସେ ଆସନପର ॥ ୬୬
ଜିଣିଣ ପ୍ରାଣ ପବନକୁ । ମନେ ରୁନ୍ଧିବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ॥ ୬୭
୧୬ ମନକୁ ନିର୍ମଳ ବୁଦ୍ଧିରେ । ସଂଯତ କରି ଧାରଣାରେ ॥ ୬୮
ବୁଦ୍ଧିକି କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞରେ ନେଇ । ଲୀନ କରିବ ଧୀର ହୋଇ ॥ ୬୯
ସେ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞଙ୍କୁ ନେଇ ପୁଣ । ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମାରେ ମିଶାଇଣ ॥ ୭୦
ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମାକୁ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ । ଏକ କରିଣ ଯୋଗୀ ଧୀରେ ॥ ୭୧
ଶାନ୍ତିକି ଯେତେବେଳେ ପାଇ । ସକଳ କୃତ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ଇ ॥ ୭୨
୧୭ ସକଳ ଦେବମାନଙ୍କର । ଯେ କାଳ ଅଟେ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୭୩

ଯେଉଁ ଆତ୍ମାରେ ତାହାର ହିଁ	କେହିହିଁ ଅଧିକାର ନାହିଁ	॥ ୭୪
ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ଯେ ଦେବେ	ସେ ତାଙ୍କୁ କ ଅବା କରିବେ	॥ ୭୫
ତ୍ରିଗୁଣ, ଅହଂକାର ଯହିଁ	ମହତ, ପ୍ରକୃତି ଏ ନାହିଁ	॥ ୭୬
୧୮ ସେ ଯେନ ଆତ୍ମାଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ	ସେ ନୁହେ, ସେ ନୁହେ ଯଥାର୍ଥ	॥ ୭୭
ଏ ରୂପେ ସବୁ କଥା ଛାଡ଼ି	ଦୁରାତ୍ମାଭାବ ଦୂରେ ଏଡ଼ି	॥ ୭୮
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେକେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର	ଚରଣ ଚିନ୍ତି ହୃଦୟର	॥ ୭୯
ସୁହୃଦଭାବ ଅନ୍ୟଠାରେ	ଛାଡ଼ିଣ ସାଧୁଏ ସଂସାରେ	॥ ୮୦
ବିଷ୍ଣୁର ପଦ ସର୍ବଠାରୁ	ଚିତ୍ତେ ମଣନ୍ତି ଅତି ଗୁରୁ	॥ ୮୧
୧୯ ଏ ରୂପେ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ହୋଇ	ମୁନି ବିଷୟୁଁ ନିବର୍ତ୍ତିଇ	॥ ୮୨
ବିଷୟ ବାସନାକୁ ହେଳେ	ଖଣ୍ଡି ଶାସ୍ତ୍ରଜ ଜ୍ଞାନବଳେ	॥ ୮୩
ପାଦମୂଳରେ ଗୁଦଦ୍ୱାର	ରୁନ୍ଧିଣ କ୍ରମ କରି ଦୂର	॥ ୮୪
ଯେ ନାଭି ଆଦି ଷଟ ସ୍ଥାନ	ତହିଁକି ଟେକଇ ପବନ	॥ ୮୫
୨୦ ନାଭିରେ ଅଛି ଯେଉଁ ବାତ	ହୃଦେ ତା କରି ଆରୋପିତ	॥ ୮୬
ଉଦାନ ଗତିରେ ତା ନେଇ	ଉରସ୍ଥଳରେ ନିବେଶଇ	॥ ୮୭
ମୁନି ହୋଇଣ ଯତ୍ନଚିତ୍ତ	ବୁଦ୍ଧିରେ କରି ନିରୂପିତ	॥ ୮୮
ସ୍ୱତାଳୁମୂଳକୁ ସ୍ଥିରେଣ	ଯେନ ଯିବ ସେ ସମୀରଣ	॥ ୮୯
୨୧ ସେଠାରୁ ପବନକୁ ନେବ	ଭ୍ରୂଲତା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିବ	॥ ୯୦
ଚକ୍ଷୁ, ନାସିକା, ମୁଖ, କର୍ଣ୍ଣ	ଏ ସାତ ପ୍ରାଣର ଅୟନ	॥ ୯୧
ଏହାଙ୍କୁ ନିରୋଧ କରିବ	କେହିହିଁ ଅପେକ୍ଷା ନ ଥିବ	॥ ୯୨
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧେ ତହିଁ ବନ୍ଧେ	ପ୍ରାଣ ସ୍ଥାପିବ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ	॥ ୯୩
ଅକୁଣ୍ଠଦୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବ	ପରମ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଲଭିବ	॥ ୯୪
ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରକୁ ଭେଦି ଯିବ	ପାର୍ଥିବ ଶରୀର ତେଜିବ	॥ ୯୫
୨୨ ଚେତବେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯୋଗିଜନ	ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ କରେ ମନ	॥ ୯୬
ଅଥବା ଅଷ୍ଟଗୁଣ ଯୁତ	ସିଦ୍ଧଙ୍କ ସ୍ଥାନେ ବଳେ ଚିତ୍ତ	॥ ୯୭
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ମେଳେ	ହେ ନୃପ ! ଗମଇଁ ସେ କାଳେ	॥ ୯୮
୨୩ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଯାହାଙ୍କର	ଅଛଇ ପବନ ମଧ୍ୟର	॥ ୯୯
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭିତର ବାହାରେ	ଚରନ୍ତି ସେହି ଯୋଗେଶ୍ୱରେ	॥ ୧୦୦
ବିଦ୍ୟା ତପସ୍ୟା ଯୋଗ ଜ୍ଞାନ	ଲଭିଣ ଥାନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ	॥ ୧୦୧
ସେମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଗତି	କର୍ମଯୋଗରେ ତା ନ ପାନ୍ତି	॥ ୧୦୨

୨୪ ହୃଦୟେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ହୋଇ । ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ୀ ଯେ ଅଛଇ ॥ ୧
ସେହି ମାର୍ଗରେ ଆକାଶରେ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମପଥେ ଗତି କରେ ॥ ୧
ସେ ବୈଶ୍ୱାନରକୁ ଲଭଇ । ସକଳ ମଳକୁ ତେଜଇ ॥ ୧
ହରିର ଚକ୍ର ଶିଶୁମାର । ହେ ନୃପ ! ମିଳଇ ତହିଁର ॥ ୧

୨୫ ସେ ଚକ୍ର ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ଥାନ । ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଗ୍ରହଙ୍କ ଅସ୍ପୃନ ॥ ୧
ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିର୍ମଳ ଲିଙ୍ଗଦେହେ । ଏକ ହୋଇ ତା' ବଳିଯାଏ ॥ ୧
ମିଳଇ ମହର୍ଲୋକେ ଯାଇଁ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ସେହି ॥ ୧
ଯହିଁରେ କଳ୍ପାୟୁଷ ହୋଇ । ଅଛନ୍ତି ଭୃଗୁ ଆଦି ରହି ॥ ୧

୨୬ ସେ ପୁଣି କଳ୍ପକ୍ଷୟ କାଳେ । ଅନନ୍ତ ବଦନ ଅନଳେ ॥ ୧
ଦହନ ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର । ସେଲୋକୁଁ ହୋଇଣ ବାହାର ॥ ୧
ମିଳଇ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଯାଇଁ । ଯେ ଦ୍ୱିପରାର୍ଦ୍ଧ ଯାଏ ଥାଇ ॥ ୧
ଯହିଁରେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର-ଯୂଥ । ବିମାନେ ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ଥିତ ॥ ୧

୨୭ ଏରୂପେ ଭଗବାନ-ଧ୍ୟାନ । ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୧
ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଦୁଃଖ । କୃପାରୁ ହୋଏ ଯେଉଁ ଶୋକ ॥ ୧
ସେ ଶୋକ ବ୍ୟତିରେକେ ଯହିଁ । ଇତର ଶୋକ, ଜରା ନାହିଁ ॥ ୧
ଯହିଁ ମରଣଦୁଃଖ ନାହିଁ । ଉଦ୍‌ବେଗ ଥିବ ଅବା କାହିଁ ॥ ୧

୨୮ କି ରୂପେ ଲଭିବ ଏମାନ । ଏ ଶଙ୍କା ନ ଥାଇ ଯା ମନ ॥ ୧
ସେ ଯୋଗୀ ଲିଙ୍ଗଦେହ ବହି । ପୃଥିବୀ ସ୍ୱରୂପକୁ ପାଇ ॥ ୧
ଏ ରୂପେ ପୃଥିବୀକି ବଳି । ଜଳ ନିକଟେ ଯାଇ ମିଳି ॥ ୧
ଜଳରେ ଜଳରୂପ ହୋଇ । ମିଳଇ ତାକୁ ଲଙ୍ଘି ଯାଇ ॥ ୧
ତେଜରେ ମିଳି ଅସତ୍ତ୍ୱରେ[1] । ତହିଁରେ ତେଜରୂପ ଧରେ ॥ ୧
ସେ ରୂପେ ପବନରେ ହୋଇ । ପବନ ରୂପକୁ ବହଇ ॥ ୧
ସେ ରୂପେ ଆକାଶେ ମିଳଇ । କାଳେ ସେ ରୂପକୁ ଧରଇ ॥ ୧
ଯେଉଁ ଆକାଶ ଅପ୍ରମିତ । ଅସ୍ମାର ଲିଙ୍ଗ ସେ ବିଦିତ ॥ ୧

୨୯ ଗନ୍ଧକୁ ଯେମନ୍ତେ ଘ୍ରାଣରେ । ରସ ଯେମନ୍ତେ ରସନାରେ ॥ ୧
ଦୃଷ୍ଟିରେ ରୂପକୁ ସଂହରେ । ସ୍ପରଶ ଯେମନ୍ତେ ତ୍ୱଚରେ[2] ॥ ୧
କର୍ଣ୍ଣରେ ଶବଦକୁ ପାଇ । ପ୍ରାଣରୂପକୁ ଧରି ଥାଇ ॥ ୧

୧—ଅସତ୍ତ୍ୱରେ = ବଳମୟରେ ।　　୨—ତ୍ୱଚରେ = ଚର୍ମରେ ।

ସେ ରୂପେ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର । ହିସ୍ନାକୁ ଲଭେ ଯୋଗୀ ନର ॥ ୧୩୦
୩୦ ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ଯୋଗବଳେ । ତ୍ରିବିଧ ଅହଂକାରେ ମିଳେ ॥ ୧୩୧
ରୂପ ରସାଦି ପଞ୍ଚ ଯହିଁ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଙ୍ଗେ ଲୟ ହୋଇ ॥ ୧୩୨
ତାମସ ଅହଂକାର ସେହି । ରାଜସ ମନୋମୟ ହୋଇ ॥ ୧୩୩
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଟଇ ଯେ ପୁଣି । ତାହାକୁ ଦେବମୟ ଭଣି ॥ ୧୩୪
ଏ ତିନି ଅହଂକାର ସଙ୍ଗେ । ମହତ୍ତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱରେ ମିଳେ ରଙ୍ଗେ ॥ ୧୩୫
ଯହିଁରେ ଲୟ ଗୁଣଙ୍କର । ଅଟେ ପ୍ରକୃତି ନାମ ତାର ॥ ୧୩୬
ତଦନ୍ତେ ନିଜ ଯୋଗବଳେ । ପ୍ରକୃତିସଙ୍ଗେ ଯାଇଁ ମିଳେ ॥ ୧୩୭
୩୧ ଉପାଧିଙ୍କର ଅବସାନେ । ପ୍ରକୃତି ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥ ୧୩୮
ସ୍ୱୟଂ ଆନନ୍ଦମୟ ହୋଇ । ପରମାତ୍ମାକୁ ସେ ଲଭଇ ॥ ୧୩୯
ଏ ଅଟେ ଭାଗବତ ଗତି । ଏହାକୁ ଲଭେ ଯେଉଁ ଯତି ॥ ୧୪୦
ସେ ପୁଣି ଏ ଘୋର ସଂସାରେ । ଜାତ ନୁହଇ ଆଉ ବାରେ ॥ ୧୪୧
୩୨ * ଯହିଁ ତତ୍କାଳ ମୁକ୍ତ ହୋଇ । କ୍ରମରେ ଯହିଁ ଗତି ପାଇ ॥ ୧୪୨
ହେ ନୃପ ! ଏ ବେନି ପ୍ରକାର । କହିଲି ତୁମ୍ଭର ଆଗର ॥ ୧୪୩
ବେଦେ ଏ ହୋଇଛି ଗାୟନ । ଏ ମାର୍ଗ ଅଟେ ସନାତନ ॥ ୧୪୪
ବ୍ରହ୍ମା ଏ ଆରାଧନା କରି । ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ, ଯାହା ଦେବ ହରି ॥ ୧୪୫
କହିଲେ ପୂର୍ବ ସମୟରେ । ତାହା କହିଲି ତୋ ଆଗରେ ॥ ୧୪୬
୩୩ ସଂସାରେ ପ୍ରବେଶି ଯେ ଥାଇ । ତାର ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ହୋଇ ॥ ୧୪୭
ନାହିଁ ଏଥିରୁ ମାର୍ଗ ଆର । ଯେଉଁ ମାର୍ଗରୁ ମନୁଷ୍ୟର ॥ ୧୪୮
ଭଗତିଯୋଗ ହରିଠାରେ । ଜନମ ହୁଅଇ ନିର୍ଭରେ ॥ ୧୪୯
୩୪ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଅଟେ ନିର୍ବିକାର । ସେ ସର୍ବବେଦ ତିନିବାର ॥ ୧୫୦
ସମଗ୍ର କରି ବିଚାରିଲେ । ସେହି କଥାକୁ ମୂଳ କଲେ ॥ ୧୫୧
ଯେଉଁ କଥାରୁ ବିଷ୍ଣୁଠାର । ରତି ହୁଅଇ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ॥ ୧୫୨
୩୫ ବୁଦ୍ଧିକି ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ଦୃଶ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଆତ୍ମଗତେ ॥ ୧୫୩
ଅସିଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ଦରଶନ । ନ ଥାନ୍ତେ ଦେଖିବାର ଜନ ॥ ୧୫୪
ଏ ଅନୁପପତ୍ତି ବଳରେ । ଅନୁମାପକ ଲକ୍ଷଣରେ ॥ ୧୫୫

---

* ଯଦା ସର୍ବେ ପ୍ରମୁଚ୍ୟନ୍ତେ କାମା ଯେଽସ୍ୟ ହୃଦି ସ୍ଥିତାଃ ।
ଅଥ ମର୍ତ୍ତ୍ୟୋଽମୃତୋ ଭବତ୍ୟତ୍ର ବ୍ରହ୍ମ ସମଶ୍ନୁତେ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

	ହରି ସକଳ ଭୂତଠାରେ	ଲକ୍ଷିତ ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପରେ	॥ ୧୫୬
୩୬	ତେଣୁ ହେ ନୃପ ! ସର୍ବାତ୍ମାରେ	ସର୍ବଦା ସକଳ ସ୍ଥାନରେ	॥ ୧୫୭
	ହରିଙ୍କି ଶ୍ରବଣ, କୀର୍ତ୍ତନ	ସ୍ମରଣ କରିବେ ସୁଜନ	॥ ୧୫୮
୩୭	ସାଧୁଙ୍କ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ	ତା' କଥା-ଅମୃତ ଯେ ଜନ	॥ ୧୫୯
	ଧରିଣ ଶ୍ରବଣପୁଟରେ	ପାନ କରନ୍ତି, ସେହୁ ନରେ	॥ ୧୬୦
	ବିଷୟେ ଯେହୁ ବିଦୂଷିତ	ପବିତ୍ର କରନ୍ତି ସେ ଚିତ୍ତ	॥ ୧୬୧
	ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣ ନଳିନ	ପାଶକୁ କରନ୍ତି ଗମନ	॥ ୧୬୨
	କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମଧ୍ୟାନେ	ହରଷ ଘେନବନ୍ଧୁ ମନେ	॥ ୧୬୩
	ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଷାଗୀତେ	ଭଣିଲି ସାଧୁଜନହିତେ	॥ ୧୬୪
	ଶ୍ରବଣମାତ୍ରକେ ଯାହାର	ଭବବାସନା ହୋଏ ଦୂର	॥ ୧୬୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମହାପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୃତୀୟେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତେସ୍ତୁ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଂ ଶୃଣ୍ୱତୋ ମୁନେଃ ।
ଭକ୍ତ୍ୟୁଦ୍ରେକେଣ ତତ୍‌କର୍ମଶ୍ରବଣାଦର ଈର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

୧	ତୁ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ମୋତେ	ସେ କଥା କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥	୧
	ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ	ପଣ୍ଡିତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ନରେ ॥	୨
	ତହିଁ ମରିବା ଲୋକଙ୍କର	ଉଚିତ ଅଟେ ଯେ ବେଭାର ॥	୩
୨	ବ୍ରହ୍ମତେଜକୁ ଇଚ୍ଛା ଯାର	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଭଜଇ ସେ ନର ॥	୪
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ଯେ ବାଞ୍ଛଇ	ସେ ନର ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ପୂଜଇ ॥	୫
	ପୁତ୍ର କାମନା ଯେ କରଇ	ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କି ପୂଜଇ ॥	୬
୩	ଶ୍ରୀକାମ ପ୍ରାଣୀ ଦୁର୍ଗା ଭଜେ	ତେଜସ୍କାମୀ ଯେ ଅଗ୍ନି[୧] ପୂଜେ ॥	୭
	ଯେ ବସୁ ବାଞ୍ଛା କରେ ଜନ	ବସୁଙ୍କୁ କରେ ସେ ଭଜନ ॥	୮

୧—ବହ୍ନି । ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମିପାଦ'ବିଭାବସୁ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ଅଗ୍ନି' ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି ।

ବର୍ଚ୍ଚଂଦାୟକ ରୁଦ୍ରଗଣ । ଭଜିବ ବର୍ଚ୍ଚକାମୀ ପୁଣ ॥ ୯
୪ ଅନ୍ନ ଆଦରେ ଯାର ଚିନ୍ତା । ପୂଜେ ଅଦିତି ଦେବମାତା ॥ ୧୦
ସ୍ୱର୍ଗକୁ ବାଞ୍ଛା ଯେ କରଇ । ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ପୂଜଇ ॥ ୧୧
ଯାର କାମନା ଥାଇ ରାଜ୍ୟେ । ବିଶ୍ୱେଦେବାଙ୍କୁ ସେହୁ ପୂଜେ ॥ ୧୨
ପ୍ରଜାଙ୍କ ବଶ[1] ଚିନ୍ତି ମନ । ସାଧ୍ୟଗଣଙ୍କୁ ଭଜେ ଜନ ॥ ୧୩
୫ ଯେ ଜନ ଆୟୁଷ ବାଞ୍ଛଇ । ଅଶ୍ୱିନି କୁମାର ପୂଜଇ ॥ ୧୪
ଯେ ଲୋକ ହୋଏ ପୁଷ୍ଟିକାମୀ । ପୂଜା କରଇ ସେହୁ ଭୂମି ॥ ୧୫
ପ୍ରତିଷ୍ଠାକାମୀ ଯେବା ହୋଇ । ସେ ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ ପୂଜଇ ॥ ୧୬
ସକଳ ଲୋକଙ୍କର ମାତ । ଯେ ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ ବିଖ୍ୟାତ ॥ ୧୭
୬ ସୁନ୍ଦରପଣେ ଯାର ଭାବ । ଗନ୍ଧର୍ବମାନ ସେ ପୂଜିବ ॥ ୧୮
ଯେ ନର ଇଚ୍ଛେ ଦିବ୍ୟନାରୀ । ପୂଜେ ଉର୍ବଶୀ ଅପସରୀ ॥ ୧୯
ସକଳ ଆଧିପତ୍ୟେ ଚିନ୍ତା । ଯେ କରେ ପୂଜଇ ସେ ଧାତା ॥ ୨୦
୭ ଯେ ନର ଯଶକୁ ବାଞ୍ଛଇ । ସେ ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତିକି ପୂଜଇ ॥ ୨୧
ଧନକୋଷକୁ ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ଜଳପତିକ ସେ ପୂଜଇ ॥ ୨୨
ଯେ ପୁଣ ବିଦ୍ୟାକାମୀ ହେବ । ସେ ମହେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପୂଜିବ ॥ ୨୩
ଏକ ଆରକେ ପ୍ରୀତି ଚିନ୍ତି । ଉମାଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ଦମ୍ପତି ॥ ୨୪
୮ ଧର୍ମକୁ ଯେ ବାଞ୍ଛା କରଇ । ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକଙ୍କୁ ପୂଜଇ ॥ ୨୫
ସନ୍ତାନବୃଦ୍ଧି ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ପିତୃମାନଙ୍କୁ ସେ ପୂଜଇ ॥ ୨୬
ରକ୍ଷାର୍ଥୀ ଭଜଇ ଯକ୍ଷଙ୍କୁ । ବଳାର୍ଥୀ ମରୁତଗଣଙ୍କୁ ॥ ୨୭
୯ ରାଜାଭାବକୁ ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ମନୁଦେବଙ୍କୁ ସେ ପୂଜଇ ॥ ୨୮
ଶତ୍ରୁମରଣ ଇଚ୍ଛେ ଯେହୁ । ପୂଜଇ ନିର୍ଋତିକ ସେହୁ ॥ ୨୯
କାମ କାମନା ଯେ କରଇ । ସେ ଲୋକ ସୋମକୁ ପୂଜଇ ॥ ୩୦
ପୁରୁଷ ଯେ ପ୍ରକୃତିପର । ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍କାମୀ ପୂଜେ ନର ॥ ୩୧
୧୦ ଅକାମ ଅବା ସର୍ବକାମ । ଯେ ଅବା ଅଟେ ମୋକ୍ଷକାମ ॥ ୩୨
ସେ ତୀବ୍ର ଭକ୍ତିଯୋଗେ ମଜ୍ଜି । ପରମ ପୁରୁଷକୁ ଭଜି ॥ ୩୩
୧୧ ଯେ ସର୍ବଦେବଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି । ଏତେ ତାଙ୍କର ମୋକ୍ଷଗତି ॥ ୩୪
ଅଚଳ ଭାବ ହରିଠାରେ । ସଙ୍ଗମୁଁ ବୈଷ୍ଣବ ଜନରେ ॥ ୩୫

୧—ବଶ = ସ୍ୱାଧୀନତା (ସ୍ୱାମିପାଦ) । ୨—ବସ୍ତୁ ।

୧୨ ଯହିଁ ପ୍ରସରେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ । ନବର୍ତ୍ତେ ଯାଗ ଆଦିମାନ ॥ ୩୬
ମନପ୍ରସାଦହେତୁ ଯହିଁ । ବୈରାଗ୍ୟ ଦୁଇଲୋକେ ହୋଇ ॥ ୩୭
କୈବଲ୍ୟପଥ ରୂପେ ମତ । ଭଗବତ୍ତଯୋଗ ଯହିଁ ଜାତ ॥ ୩୮
ହରିକଥାରେ ସୁଖୀ ହୋଇ । କେ ଅବା ରତ ନ କରଇ ॥ ୩୯

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧୩ ଏମନ୍ତ ଶୁକମୁଖୁଁ ଶୁଣି । ଭରତ ବଂଶ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥ ୪୦
ଯେ କବ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ତାଙ୍କୁ କି କଲା ପ୍ରଶ୍ନ ଆନ ॥ ୪୧

୧୪ ସେ କଥା ଶ୍ରବଣେ ଆମ୍ଭର । ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ନିରନ୍ତର ॥ ୪୨
ହେ ସୂତ ! ସେ କଥା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ । ସମର୍ଥ ହୁଅ କହିବାକୁ ॥ ୪୩
ଯହିଁ ଉତ୍ତରଫଳ ହୋଇ । ହରିର କଥାମାନ ଥାଇ ॥ ୪୪
ସାଧୁ ସଙ୍ଗରେ ଉତପନ୍ନ । ହୋନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚେ ସେ କଥାମାନ ॥ ୪୫

୧୫ ସେ ରାଜା ମହାଭାଗବତ । ପାଣ୍ଡବ ବଂଶେ ମହାରଥ ॥ ୪୬
ବାଳକକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଖେଳନ୍ତେ । ଘେନଲେ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଚିତ୍ତେ ॥ ୪୭

୧୬ ବ୍ୟାସକୁମର ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ । ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ ॥ ୪୮
ବିଷ୍ଣୁର ଗୁଣରେ ଯେ ସାର । ସେ କଥାମାନ ନିରନ୍ତର ॥ ୪୯
ସାଧୁମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗରେ । ଜନିତ ହୁଅନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୫୦

୧୭ ଏ ରବି ଉଦେ ଅସ୍ତ ହୋଇ । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଆୟୁଷ ହରଇ ॥ ୫୧
ସେ ଲୋକ ଆୟୁଷ ବାହାରେ । ଆନ ଆୟୁଷକୁ ଏ ହରେ ॥ ୫୨
ବିଷ୍ଣୁକଥାରେ ଯେଉଁ ଜନ । ନେଉଣ ଥାଇ କାଳମାନ ॥ ୫୩

୧୮ ତରୁଏ ଅଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାରେ । ଜୀଇ ନାହାନ୍ତି କି ସଂସାରେ ॥ ୫୪
ଲୋହକାରଙ୍କ ଘରେ ଭସ୍ତ । ସେ କି ନିଶ୍ୱାସ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥ ୫୫
ଗ୍ରାମେ କାନନେ ପଶୁଗଣ । ନ ଭକ୍ଷନ୍ତି କି ଜଳ ତୃଣ ॥ ୫୬
ଯେ ବା ଅପର ପଶୁଗଣ । କରନ୍ତି ନାହିଁ କି ରମଣ ॥ ୫୭

୧୯ ଶ୍ୱାନ-ଘୁଷୁରି-ଓଟ-ଖର । ଏଣେ ସଦୃଶ ପଶୁନର ॥ ୫୮
ଯା' କର୍ଣ୍ଣପଥେ କଦାଚିତ । ବିଷ୍ଣୁ ନୋହିଲେ ଉପଗତ ॥ ୫୯

୨୦ ଯେ ଉରୁକ୍ରମ ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କ ପରାକ୍ରମମାନ ॥ ୬୦
ନ ଶୁଣେ ଯେଉଁ କର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ । ତାହାକୁ ବିଳ ବୋଲି କହି ॥ ୬୧

ଉରୁଗାୟଙ୍କର ଗାଥାମାନ । ଯେ ଜିହ୍ୱା ନ କରେ ଗାୟନ ॥ ୬୨
ଭେକର ଜିହ୍ୱା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ସେ ଦୁଷ୍ଟ ନିଷ୍ଫଳ ଅଟଇ ॥ ୬୩
୨୧ ଯେଉଁ ଉତ୍ତମ ଅଙ୍ଗେ ପାଟ । ପଟ୍ଟୁକା ଶୋଭଇ ମୁକୁଟ ॥ ୬୪
ସେ ଯେବେ କୃଷ୍ଣେ ନମ୍ର ନୋହି । ଭାର ବୋଲଣି ତାକୁ କହି ॥ ୬୫
ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ବେନି ଭୁଜେ । କାଞ୍ଚନ କଙ୍କଣ ବିରାଜେ ॥ ୬୬
ହରିଙ୍କି ଯେବେ ନ ପୂଜଇ । ସେ ଶବକର ସମ ହୋଇ ॥ ୬୭

୨୨ କୃଷ୍ଣର ନାନା ମୂର୍ତ୍ତିମାନ । ନ ଦେଖେ ଯେବଣି ନୟନ ॥ ୬୮
ତହିଁରୁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ମୟୂରପିଚ୍ଛ ସମ ସେହି ॥ ୬୯
ଯେ ପାଦ ଦୁଇ ମନୁଷ୍ୟର । ନ ଗମେ ବିଷ୍ଣୁର ମନ୍ଦିର ॥ ୭୦
ତରୁ ଜନମକୁ ସେ ବେନି । ଭଜି ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ମାନି ॥ ୭୧

୨୩ କୃଷ୍ଣଭଗତ ପାଦରେଣୁ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନ ବହେ ଦେହେ ଯେଣୁ ॥ ୭୨
ସେ ଲୋକୁଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ଜୀଅନ୍ତା ଶବ ତାକୁ କହି ॥ ୭୩
ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁପାଦରେ ଲଗିଣ । ଯେଉଁ ତୁଳସୀ ଥାଇ ପୁଣ ॥ ୭୪
ତା' ଗନ୍ଧ ନ ଜାଣଇଁ ଯେହୁ । ନିଶ୍ୱାସ ବହି ଶବ ସେହୁ ॥ ୭୫

୨୪ କଠିନ ପାଷାଣର ପ୍ରାୟୁ । ଲୋକର ଅଟେ ସେ ହୃଦୟୁ ॥ ୭୬
ଶୁଣନ୍ତେ ହରିନାମ ଯହିଁ । ବିକାର ଉପୁଜଇ ନାହିଁ ॥ ୭୭
ବିକାର ଜାତ ହୋଏ ଯେବେ । ଲୋଚନେ ଅଶ୍ରୁ ଗଳେ ତେବେ॥ ୭୮
ଲୋମମାନଙ୍କରେ ହରଷ । ଅବଶ୍ୟ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୭୯

୨୫ ଅଭକ୍ତ ଲୋକର ଏ ଯେଣୁ । ସକଳ ବ୍ୟର୍ଥ ଅଟେ ତେଣୁ ॥ ୮୦
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରଧାନ । କହୁଛ ମଙ୍ଗଳ ବଚନ ॥ ୮୧
ଯେ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତ । ଅଟନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ॥ ୮୨
ଉତ୍ତମ କରଣି ନୃପତି । ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ସେ ଯତି । ॥ ୮୩
କହିଲେ ପୂର୍ବେ ବାକ୍ୟ ଯାହି । ଏବେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହ ତାହି ॥ ୮୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସଂତୋଷ ସାଧୁଜନ ତେଣେ ॥ ୮୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ
ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଭୂୟୋଽପି ପରୀକ୍ଷିତା ପୃଷ୍ଟଂ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦି ହରେଶ୍ଚେଷ୍ଟିତମ୍ ।
ଶୁକେନ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ପୁତ୍ରସଂବାଦେନୋପବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱର ଯେ ନିଷ୍ଠୟ । ଯେ ଯହୁଁ ହୋଇଛୁ ଉଦୟ ॥ ୧
ଶୁକର ଏମନ୍ତ ବଚନ । ଶୁଣିଣ ଉତ୍ତରାନନ୍ଦନ ॥ ୨
କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ନିଜ ମତି । ଧୃଢ଼େ ବହିଲ ନରପତି ॥ ୩
୨ ଦେହ, କଳତ୍ର, ସୁତ, ଘର । ପଶୁ, ଦ୍ରବିଣ, ବନ୍ଧୁ ଆର ॥ ୪
ଯେ ପୁଣ ଅବିକଳ ହୋଇ । ଆପଣା ରାଜ୍ୟ ନିତ୍ୟେ ତହିଁ ॥ ୫
ନିରୂଢ଼ ମମତା ଯେ ଥିଲା । ତାହାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲା ॥ ୬
୩ ସେ ମହାଯଶସ୍ୱୀ[୧] କୃଷ୍ଣର । ଚରିତ ଶ୍ରବଣେ ସାଦର ॥ ୭
ଏ କଥା ପୁଛିଲା ନିୟତେ । ତୁମ୍ଭେ ଯା ପଚାରିଲ ମୋତେ ॥ ୮
୪ ମରିବା ଜାଣି ଆପଣାର । ତ୍ରିବର୍ଗ କର୍ମ କରି ଦୂର ॥ ୯
ଆତ୍ମଭାବକୁ ଅନ୍ତଶସ୍ତେ । ଗଲେ ସେ ଭଗବାନ ଠାଏ ॥ ୧୦
ଶୁକଙ୍କୁ ପୁଣ ଏ ପ୍ରକାରେ । ବଚନ ପୁଛିଲେ ସେଠାରେ ॥ ୧୧

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୫ ହେ ବିପ୍ର ! ତୁମ୍ଭର ବଚନ । ଅଟଇ ଅତି ସମୀଚୀନ ॥ ୧୨
ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ଅକଳ୍ମଷ । ପ୍ରକାଶୁ ଅଛ ହରିଯଶ ॥ ୧୩
ତୁମ୍ଭ ବଚନ ଶୁଣି ମୋର । ଅଜ୍ଞାନ ହେଉଅଛି ଦୂର ॥ ୧୪
୬ ବ୍ରହ୍ମାଦିମାନେ ଆତ୍ମମତେ । ତର୍କି ଯା' ନ ପାରନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୫
ଆତ୍ମମାୟାରେ ସେ ଜଗତ । ଯେ ରୂପେ ସର୍ଜଇ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୧୬
ସେ କଥା ଜାଣିବାକୁ ମୋର । ପୁଣିହିଁ ହେଉଛି ବିସ୍ତର ॥ ୧୭
୭ ଅପରିମିତ ଶକ୍ତି ଯାର । ପରମ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୮
ଯେବଣ ଯେବଣ ଶକତି । ଆଶ୍ରୟ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥ ୧୯
ଯେମନ୍ତେ ଜଗତ ପାଳଇ । ପୁଣି ଯେମନ୍ତେ ସଂହାରଇ ॥ ୨୦
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ଆପଣାକୁ । କରଇ ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପକୁ ॥ ୨୧

୧—ମନସ୍ୱୀ (ମୂଳପାଠାନ୍ତର) ।

କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ନାନା ମତେ । ରୂପକୁ ଧରଇ ଜଗତେ ॥ ୨୨
୮ ଅଭ୍ଭୂତକର୍ମା ଭଗବାନ । ତାର ଚେଷ୍ଟାକୁ ଜ୍ଞାନିଜନ ॥ ୨୩
ତରକ ନପାରନ୍ତି ଶତେ । ଏମନ୍ତ ଲାଗୁଅଛି ମୋତେ ॥ ୨୪
୯ ଏକ ଅଟଇ ଭଗବାନ । ଧରି ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପମାନ ॥ ୨୫
ଏକା ବେଳରେ ପ୍ରକୃତିର । ଗୁଣକୁ ଧରଇ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୬
କମ୍ବା କ୍ରମରେ ତାର ଗୁଣ । ଅନେକ କରଇ ଗ୍ରହଣ ॥ ୨୭
୧୦ ମୋହର ଅଛି ଏ ସନ୍ଦେହ । ଯଥାର୍ଥ କରି ଏହା କହ ॥ ୨୮
ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ଅଛ ଜାଣି । ପରମ ବ୍ରହ୍ମହିଁ ପ୍ରମାଣି ॥ ୨୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୧ ହରିର ଗୁଣାନୁକଥନ । ଏମନ୍ତ ପୃଚ୍ଛନ୍ତେ ରାଜନ ॥ ୩୦
ସ୍ମରଣ କରଣ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ । ଆରମ୍ଭ କଲେ କହିବାକୁ ॥ ୩୧

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧୨ ନମସ୍ତେ ପରମ ପୁରୁଷ । ଅନନ୍ତ ଅଟେ ଯାର ଯଶ ॥ ୩୨
ପ୍ରପଞ୍ଚ ଜନମ-ପାଳନ । ନାଶ ଲୀଳାରେ ଭଗବାନ ॥ ୩୩
କ୍ରମରେ ରଜ ଆଦି ତିନ । ଶକତି ଅଛନ୍ତି ଯେ ଯେନ ॥ ୩୪
ସକଳ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ଅନ୍ତରେ କରେ ଯେ ବିହାର ॥ ୩୫
ଲକ୍ଷି ନୁହଇ ମାର୍ଗ ଯାର । ଅଟନ୍ତି ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ॥ ୩୬
୧୩ ମହତ ଜନଙ୍କର କ୍ଲେଶ । ଯେ ପ୍ରଭୁ କରନ୍ତି ବିନାଶ ॥ ୩୭
ଅସାଧୁ ଜନଙ୍କ ସଂହାରେ । ଅଖିଳ ସତ୍ତ୍ୱ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରେ ॥ ୩୮
ପରମହଂସ ଆଶ୍ରମରେ । ଯେ ପୁଣି ବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରେ ॥ ୩୯
ଯେ ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଦେଇ । ମୁଁ ପୁଣି ତାହାଙ୍କୁ ନମଇ ॥ ୪୦
୧୪ ଭଗତ ଜନମାନଙ୍କର । ପାଳନକର୍ତ୍ତା ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୪୧
ଅଭକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦୂର । ହୋଇହିଁ ଅଟଇ ଯାହାର ॥ ୪୨
ଯାହାର ସମ କାହିଁ ନାହିଁ । ଅଧିକ ଅବା ଥିବ କାହିଁ ॥ ୪୩
ଏମନ୍ତ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କରି । ସ୍ୱରୂପବ୍ରହ୍ମେ ଯେ ବିହରି ॥ ୪୪
ସେ ପ୍ରଭୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷଶରୀର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୪୫
୧୫ ଯାହାର ଶ୍ରବଣ, କୀର୍ତ୍ତନ । ଯାହା ସ୍ୱରୂପଦରଶନ ॥ ୪୬
ଯାହାର ବନ୍ଦନ, ସ୍ମରଣ । ଯା' ପୂଜା କଲ୍ମଷଦହନ ॥ ୪୭

ସୁଭଦ୍ର ଅଟେ ଯଶ ଯାର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୪୮
୧୬ ପଣ୍ଡିତଜନ ଯାର ପାଦେ । ସେବା ସମ୍ପାଦ୍ୟ ଅପ୍ରମାଦେ ॥ ୪୯
ମନରେ ଇହ ପର ବେଶ୍ନ । ଲୋକରେ ସଙ୍ଗକୁ ନ ଘେନ ॥ ୫୦
ଆତ୍ମାରେ ଶ୍ରମ ନ ଲଭନ୍ତି । ଅନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗତି ॥ ୫୧
ମଙ୍ଗଳ ଅଟେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୫୨
୧୭ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତପ ଦାନ କରେ । ଯଶସ୍ୱୀ, ମନସ୍ୱୀ ସଂସାରେ ॥ ୫୩
ଯେ ମନ୍ତ୍ରମାନ ଜାଣିଥାନ୍ତି । ମଙ୍ଗଳ କର୍ମ ଆଚରନ୍ତି[୧] ॥ ୫୪
ଏଣେ ଅର୍ଜିତ କର୍ମଫଳ । ଯାକୁ ନ ଅର୍ପିଲେ ନିଷ୍ଫଳ ॥ ୫୫
ସେ ସୁମଙ୍ଗଳ ଯଶୋଧର । ନମୋ ନମ ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ॥ ୫୬
୧୮ କିରାତ, ହୂଣ, ଆନ୍ଧ୍ର ଆର । ପୁଳିନ୍ଦ, ପୁକ୍‌କସ, ଆଭୀର ॥ ୫୭
କଙ୍କ, ଯବନ, ଖଶ ଆଦ୍ୟ । ଯେ ଆନ ପାପଜାତି ସିଦ୍ଧି ॥ ୫୮
ସେମାନେ ଯା ଭକ୍ତସେବାରେ । ଶୁଦ୍ଧିକି ଲଭନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୫୯
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭାବ ଯାହାର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୬୦
୧୯ ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଜ୍ଞାନଙ୍କର । ସକଳ ଲୋକଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୧
ଏ ତିନି ବେଦ ଯାର ଦେହ । ଯେ ଧର୍ମମୟ ତପୋମୟ ॥ ୬୨
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ଯୋଗିଜନେ । ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦିମାନେ ॥ ୬୩
ନାନାପ୍ରକାରେ ଯାର ମୂର୍ତ୍ତି । ତର୍କିଣ ଗୋଚର କରନ୍ତି ॥ ୬୪
ଅଶେଷମୂର୍ତ୍ତି ଭଗବାନ । ସେ ମୋତେ ହେଉ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୬୫
୨୦ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଯଜ୍ଞ-ପ୍ରଜା-ପତି । ମତି-ଲୋକ-ଧରଣୀ-ପତି ॥ ୬୬
ଅନ୍ଧକ, ବୃଷ୍ଣି ଆଦିଙ୍କର । ଯେ ପତି ଗତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୭
ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉନ୍ତୁ ସେ ମୋତେ । ସାଧୁଙ୍କ ଗତି[୨] ଯେ ଜଗତେ ॥ ୬୮
୨୧ ଯାହାର ପାଦଯୁଗଧ୍ୟାନ । ସେହି ସେ ସମାଧି ଭଜନ ॥ ୬୯
ତେଣେ ଶୋଧିତ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରେ । ଦେଖନ୍ତି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ନରେ ॥ ୭୦
ଜ୍ଞାନମାନେ ହିଁ ଯେ ଯାହାରେ । ଆପଣା ରୁଚି ଅନୁସାରେ ॥ ୭୧
ସଗୁଣନିର୍ଗୁଣାଦି ଭେଦେ । ଯାକୁ ବଖାଣୁ ଥାନ୍ତି ବେଦେ ॥ ୭୨
ସେ ଯେ ମୁକୁନ୍ଦ ଭଗବାନ । ମୋତେ ହୁଅନ୍ତୁ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୭୩

୧—ଆଚରନ୍ତି । ସୁମଙ୍ଗଳାଃ ସଦାଚାରାଃ (ସ୍ୱାମୀ)
୨—ପତି (ମୂଳପାଠାନ୍ତର) ।

୨୨ ଯେ ପୂର୍ବ କଳ୍ପର ଆଦ୍ୟରେ । ପିତାମହର ହୃଦୟରେ ॥ ୭୪
ସୃଷ୍ଟି କଳ୍ପନା ପ୍ରକାଶିଲେ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ନଯୋଜିଲେ ॥ ୭୫
ଶିକ୍ଷାଦି ଲକ୍ଷଣେ ସଂଯୁକ୍ତ । ମୁଖରୁ ହେଲ ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତ ॥ ୭୬
ସେ ଋଷିମାନଙ୍କ ଋଷଭ । ପ୍ରସନ୍ନ ହୋନ୍ତୁ ବାସୁଦେବ ॥ ୭୭
୨୩ ପୃଥିବୀ ଆଦି ମହାଭୂତେ । ପୁରଙ୍କୁ ଭିଆଇ ଜଗତେ ॥ ୭୮
ତହିଁ ଯେ ଶୟନ କରଇ । ଏ ଯେଣ ପୁରୁଷ ବୋଲଇ ॥ ୭୯
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶେ ଯୁତ । ଭୂମ୍ୟାଦି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ॥ ୮୦
ଷୋଡ଼ଶ ଗୁଣ ଏ ବୋଲଇ । ଯେ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରଇ ॥ ୮୧
ଷୋଡ଼ଶକଳା ରୂପ ହୋଇ । ସକଳ କଥା ଯେ ଜାଣଇଁ ॥ ୮୨
ସେ ମୋର ବାକ୍ୟ ବିଭୂଷଣ । କରନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥ ୮୩
୨୪ ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ମୋର । ଅମିତ ଅଟେ ବୁଦ୍ଧି ଯାର ॥ ୮୪
ଯା ମୁଖପଦ୍ମୁଁ ଜ୍ଞାନମୟ । ମରନ୍ଦ ପିବେ ଜଗତ୍ତ୍ରୟ ॥ ୮୫
୨୫ ହେ ନୃପ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯାହା । ପଚାରୁ ଅଛ ପୂର୍ବେ ଏହା ॥ ୮୬
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ନାରଦ ପୃଚ୍ଛିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଏ ତାଙ୍କୁ ତା କହିଲେ ॥ ୮୭
ସାକ୍ଷାତ ହୋଇ ଚକ୍ରପାଣି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଥିଲେ ଯାହା ଭଣି ॥ ୮୮
ପ୍ରଣତ ଜନମାନଙ୍କର । ବିପଦ କରେ ଯେ ସଂହାର ॥ ୮୯
ସେ ହରି ଚରଣ ପଙ୍କଜ । ଚିନ୍ତଇ ଧନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ ॥ ୯୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ମହାପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମେ ନାରଦେନାଥ ପୃଷ୍ଟଃ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦି ବକ୍ତ୍ୟଜଃ ।
ହରେର୍ଲୀଳାଂ ବଦତି ସୃଷ୍ଟିଂ କାଳକର୍ମାଦିଶକ୍ତିଭିଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୧ ହେ ଦେବଦେବ ନମୋଽସ୍ତୁତେ । ତୁ ଭୂତଭାବନ ଜଗତେ ॥ ୧
ତୁମ୍ଭେ ସକଳଙ୍କୁ ଆଦ୍ୟେ ଜାତ । ଯେଣେ ଲକ୍ଷିତ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୨

୧—ଭକ୍ତତୟ । ତୁଂ ସୌମ୍ୟା ଭକ୍ତାଃ (ସ୍ୱାମୀ)

ସେ ବସ୍ତୁ[୧] ବିଶେଷି ବଖାଣ । ଯେ ଅଟେ ଜ୍ଞାନକୁ କାରଣ ॥ ୩
୨ ଯେଣୁ ଏ ଜଗତ ପ୍ରକାଶ । ଯେ ଅଟେ ଏହାର ନିବାସ ॥ ୪
ଯେ ଏହା ସର୍ଜନା କରଇ । ଯାହାଠାରେ ଏ ଲୀନ ହୋଇ ॥ ୫
ଏ ଅଟେ ଅଧୀନ ଯାହାର । ଯେ ଅବା ସ୍ୱରୂପ ଏହାର ॥ ୬
ଏ ସବୁକଥା ଯଥାର୍ଥରେ । ପ୍ରକାଶ କର ମୋ ଆଗରେ ॥ ୭
୩ ଏ ସବୁକଥା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ । ତ୍ରିକାଳେ ଯେତେ ଜୀବଗଣ ॥ ୮
ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର । ଏ ବିଶ୍ୱ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଚର ॥ ୯
ଯେସନେ କର-ଆମଳକ[୨] । ଉତ୍ତମ କରି ଦେଖେ ଲୋକ ॥ ୧୦
୪ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନଦାତା ଯେହୁ । ତୁମ୍ଭ ଆଶ୍ରୟ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୧
୫ ତୁମ୍ଭେ ଅଧୀନ ଅଟ ଯାର । ତୁମ୍ଭର ଅଟେ ଯେ ଆକାର ॥ ୧୨
ଭୂତଙ୍କୁ ଭୂତେଁ ଏକ ହୋଇ । ମାୟାରେ ଜାତ କରୁ ତୁହି ॥ ୧୩
ପରସକାଶୁଁ ତାହାଙ୍କର । ପରାଭବକୁ କରି ଦୂର ॥ ୧୪
ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରତିପାଳୁ । ତୁ ନାଥ ! ନିଜ-ଶକ୍ତିବଳୁ ॥ ୧୫
ଊର୍ଣ୍ଣନାଭିର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ସର୍ଜୁ ତୁ, କ୍ଷମ ତୋର ନାହିଁ ॥ ୧୬
୬ ଉତ୍ତମ ଜନସ୍ତୁ ମଧ୍ୟମେ । ବିଖ୍ୟାତ ଗୁଣ ରୂପ ନାମେ ॥ ୧୭
ସ୍ଥୂଳ ଅସ୍ଥୂଳ ହୋଇ ଯେତେ । ପ୍ରାଣୀ ଅଛନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୮
ସମସ୍ତେ ତୋହ ଠାରୁ ଜାତ । ଏମନ୍ତ ମଣଇଁ ମୁଁ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୯
୭ ତୁମ୍ଭେ ସଂଯତ ହୋଇ ଯେଣୁ । ଘୋର ତପସ୍ୟା କଲ ତେଣୁ ॥ ୨୦
ଆମ୍ଭ ମନରେ ଖେଦ ଜାତ । ଆଶଙ୍କା ହେଉଛି ବହୁତ ॥ ୨୧
୮ ତୁମ୍ଭେ ସବୁଙ୍କ ସର୍ବେଶ୍ୱର । ଯାହା ପଚାରୁଛି ଆଗର ॥ ୨୨
ତୁମ୍ଭର ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ । ସେ ସବୁ ଯେମନ୍ତେ ଜାଣଇଁ ॥ ୨୩
ସେ ରୂପେ ବିଶେଷିଣ ମୋତେ । ଜଣାଅ ପ୍ରଶ୍ନ ଅନୁମତେ ॥ ୨୪

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୯ ହେ ବତ୍ସ ! ସନ୍ଦେହ ତୋହର । ଅଟଇ ଅତି ମନୋହର ॥ ୨୫
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣଗାନ ପଥେ । ଯେଣୁ ପ୍ରେରିତ କଲୁ ମୋତେ ॥ ୨୬
ଏ ହେନ ତୋହର ମନରେ । କରୁଣା ଅଛୁ ମୋହ ଠାରେ ॥ ୨୭
୧୦ ତୁ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ମୋତେ । ଈଶ୍ୱରବୁଦ୍ଧି କରି ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୮

୧—ବିଷୟ । ୨—କରସ୍ଥିତ ଅଁଳା ।

ସେ ନୁହେ ତୋର ମିଥ୍ୟାବାଣୀ । ମୋଠାରୁ ବଡ଼କୁ ନ ଜାଣି ॥ ୨୯
ଏତେ ପ୍ରଭାବ ଅଛି ମୋର । ଯେଣୁ ତୁ କରିଛୁ ଗୋଚର ॥ ୩୦
୧୧ ଯେ ହରି ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ହୋଇ । ବିଶ୍ୱକୁ ପ୍ରକାଶ କରଇ ॥ ୩୧
ତାହାକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । ମୁଁ ତାହା କରଇ ଉଦ୍ଧତ ॥ ୩୨
*ରବି ଶଶାଙ୍କ ହୁତାଶନେ । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରାମାନେ ॥ ୩୩
ସେ ଯେହ୍ନ କରନ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶିତ ସକଳ ॥ ୩୪
୧୨ ସେ ବାସୁଦେବ ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କୁ ମୋହର ବନ୍ଦନ ॥ ୩୫
ଯାହାର ଦୁର୍ଜୟ ମାୟାରୁ । ମୋତେ ବୋଲନ୍ତି ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ॥ ୩୬
୧୩ ଯାହାର କଟାକ୍ଷମାର୍ଗରେ । ଥିବାକୁ ମାୟା ଲଜ୍ଜା କରେ ॥ ୩୭
ଯେଉଁ ମାୟାରେ ବିମୋହିତ । ହୋଇଣ ପ୍ରାଣି ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ॥ ୩୮
ଏ ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ମୋହର । ମୁଁ ଧର୍ମ ପଣ୍ଡିତ ଈଶ୍ୱର ॥ ୩୯
ଏମନ୍ତ ହେଜ ନିଜ ଚିତ୍ତେ । ଗର୍ବ କରଇ ଅବିରତେ ॥ ୪୦
୧୪ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ, କାଳ, କର୍ମ, ଜୀବ । ଜୀବରେ ଯେ ଅବା ସ୍ୱଭାବ ॥ ୪୧
ବାସୁଦେବରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ । ହେ ବିପ୍ର ! ଆନ ଦ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ ॥ ୪୨
୧୫ ବେଦମାନଙ୍କର କାରଣ । ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥ ୪୩
୧୬ ସେ ନାରାୟଣ ଅଙ୍ଗୁଁ ଜାତ । ଅଟନ୍ତି ସକଳ ଦୈବତ ॥ ୪୪
ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ ଆଦି ଲୋକମାନ । ଯେ ଯଜ୍ଞେ ତହିଁକି ସାଧନ ॥ ୪୫
ଯେ ଯୋଗ ପ୍ରାଣାୟାମ ଆଦି । ତେଣେ ଯେବଣ ତପ ସାଧି ॥ ୪୬
ତପରୁ ଯେ ଜ୍ଞାନ ଉତ୍ପତ୍ତି । ସେ ଜ୍ଞାନଫଳ ଯେଉଁ ଗତି ॥ ୪୭
ସେ ସର୍ବ ନାରାୟଣପର । ନାହିଁ ତହିଁରୁ ଭିନ୍ନ ଆର ॥ ୪୮
୧୭ ସେ କରେ ସକଳ ଗୋଚର । ଅଟଇ ସକଳ ଈଶ୍ୱର ॥ ୪୯
ସେହୁ ଅଟଇ ନିର୍ବିକାର । ଆତ୍ମା ସକଳ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ॥ ୫୦
ତାର ସଙ୍କଳ୍ପ ଏ ଜଗତ । ମୁଁ ତାରେ ହୋଇଣ ସର୍ଜିତ ॥ ୫୧
ତାର କଟାକ୍ଷ ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ମୁଁ ଏହା ସର୍ଜନା କରଇ ॥ ୫୨

---

* ନ ତତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ଭାତି ନ ଚନ୍ଦ୍ରତାରକଂ
ନେମା ବିଦ୍ୟୁତୋ ଭାନ୍ତି କୁତୋଽୟମଗ୍ନିଃ ।
ତମେବ ଭାନ୍ତମନୁଭାତି ସର୍ବଂ
ତସ୍ୟ ଭାସା ସର୍ବମିଦଂ ବିଭାତି ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

୧୮ ନିର୍ଗୁଣ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର । ସତ୍ତ୍ୱାଦି ତିନିଗୁଣ ତାର ॥ ୫୩
ପାଳନ ସୃଷ୍ଟି ନିରୋଧରେ । ଗୃହୀତ ଈଶ୍ୱର ମାୟାରେ ॥ ୫୪
୧୯ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟାଙ୍କର । ଆଶ୍ରୟ ତିନିଗୁଣ ସାର ॥ ୫୫
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ କର୍ତ୍ତାଭାବ । ମାୟା ବିଷୟ ଯେଉଁ ଜୀବ ॥ ୫୬
ନିତ୍ୟବମୁକ୍ତ ସେ ପ୍ରମାଣ । ତାହାକୁ ବାନ୍ଧନ୍ତି ଏ ପୁଣ ॥ ୫୭
୨୦ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଆବରଣ । କରନ୍ତି ଏହୁ ତିନି ଗୁଣ ॥ ୫୮
ଏଣେ ଲକ୍ଷିତ ଗତି ଯାର । ହେ ବିପ୍ର ! ସେ ସର୍ବଈଶ୍ୱର ॥ ୫୯
ମୋହର ପ୍ରଭୁ ସେ ଅଟଇ । ଏମନ୍ତ କରି ଜାଣ ତୁହି ॥ ୬୦
୨୧ ମାୟାର ଈଶ୍ୱର ସେ ହରି । ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ନାନାରୂପ ଧରି ॥ ୬୧
ଆମ୍ଭାରେ ଯେ ଅନାୟାସରେ । ମିଳିଲେ ଦଇବବଶରେ ॥ ୬୨
ସେ କାଳ କର୍ମ ସ୍ୱଭାବକୁ । ଘେନିଲେ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ॥ ୬୩
୨୨ କାଳରୁ ଗୁଣମାନଙ୍କର । ଜାତ ହୋଇଲା ବ୍ୟତିକର ॥ ୬୪
ସ୍ୱଭାବରୁଁ ଜାତ ପରିଣାମ । କର୍ମରୁ ମହତ୍ତ ଜନମ ॥ ୬୫
ସେ କାଳକର୍ମସ୍ୱଭାବରେ । ପୁରୁଷ ଅଧିଷ୍ଠେ ବିହରେ ॥ ୬୬
୨୩ ରଜସତ୍ତ୍ୱରେ ବିବର୍ଦ୍ଧିତ । ମହତତ୍ତ୍ୱକାରୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୬୭
ତମ ପ୍ରଧାନ ଅହଂକାର । ସେ ଦ୍ରବ୍ୟଜ୍ଞାନକ୍ରିୟାକାର ॥ ୬୮
୨୪ ସେ ଅହଂକାର ବିକାରରେ । ତ୍ରିବିଧ ରୂପ ପୁଣି ଧରେ ॥ ୬୯
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈକାରିକ ହୋଇ । ରାଜସ ତୈଜସ ବୋଲାଇ ॥ ୭୦
ତମରୁ ଜାତ ଯେ ତାମସ । ଏ ରୂପେ ତା' ଭେଦ ପ୍ରକାଶ ॥ ୭୧
ଯେ ଦେବେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଧିପତି । ତହୁଁ ବୈକାରିକ ଶକତି ॥ ୭୨
ତୈଜସ ଯେଉଁ ଅହଂକାର । ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ତାର ଅଧିକାର ॥ ୭୩
ଯେବା ତାମସ ଅହଂକାର । ତା ଶକ୍ତି ମହା ମହାଭୂତଠାର ॥ ୭୪
୨୫ ଯେତେବେ ତାମସ ଅହଂକାର । ପ୍ରଥମେ ଲଭିଲା ବିକାର ॥ ୭୫
ତହୁଁରୁ ସମ୍ଭୂତ ଆକାଶ । ତା ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୭୬
ସେ ପୁଣି ଶବଦ ବୋଲାଇ । ଦ୍ରଷ୍ଟା, ଦେଖିଲା ଲୋକ ଯେହି ॥ ୭୭
ସେ ବେନି ଲୋକଙ୍କର ଭେଦ । ପ୍ରକାଶ କରେ ଯେ ଶବଦ ॥ ୭୮
୨୬ ଆକାଶ ବିକାରୁଁ ତକ୍ଷଣ । ସ୍ପର୍ଶଗୁଣ ସମୀରଣ ॥ ୭୯
ଆକାଶ ଅନ୍ୱୟରୁ ତାର । ଶବଦ ହୋଏ ଗୁଣ ଆର ॥ ୮୦

ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପ୍ରାଣ ସେ ଅନଳ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ଶକ୍ତିବଳ ॥ ୮୧
୨୭ ସେ କାଳ କର୍ମ ସ୍ୱଭାବରୁ । ତେଜ ହିଁ ବାତବିକାରରୁ ॥ ୮୨
ରୂପ ତାହାର ନିଜ ଗୁଣ । ବାତ ଆକାଶସଙ୍ଗୁଁ ପୁଣ ॥ ୮୩
ସ୍ପରଶ ଶବଦ ଏ ଦୁଇ । ଗୁଣ ତହିଁରେ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୮୪
୨୮ ତେଜ ବିକାରରୁ ଉଦକ । ଅଟେ ସ୍ୱଭାବେ ରସାତ୍ମକ ॥ ୮୫
ଶବଦ ସ୍ପର୍ଶ ରୂପ ତିନ । ଆକାଶ ଆଦି ସଙ୍ଗୁଁ ଘେନ ॥ ୮୬

୨୯ ଜଳବିକାରୁଁ ମହୀ ଜାତ । ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ଗନ୍ଧଯୁତ ॥ ୮୭
ଶବ୍ଦ-ସ୍ପରଶ-ରୂପ-ରସ । ଇତର ସଙ୍ଗରୁ ପ୍ରବେଶ ॥ ୮୮
୩୦ ବଇକାରିକ ଅହଂକାର । ତହିଁରୁ ଜାତ ନିଶାକର ॥ ୮୯
ଯେ ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଈଶ୍ୱର । ଦିଗ, ପବନ, ଦିବାକର ॥ ୯୦
ବରୁଣ, ଅଶ୍ୱିନି କୁମାର । ବହ୍ନି, ଇନ୍ଦ୍ର, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଆର ॥ ୯୧
ଆବର ମିତ୍ର ପ୍ରଜାପତି । ବୈକାରିକରୁ ଏ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୯୨
୩୧ ତୈଜସ ଅହଂକାରୁଁ ପୁଣ । ଜନ୍ମିଲେ ଦଶେନ୍ଦ୍ରିୟ ଗଣ ॥ ୯୩
ଜ୍ଞାନର ଶକ୍ତି ବୁଦ୍ଧି ପୁଣ । କ୍ରିୟାର ଶକ୍ତି ଅଟେ ପ୍ରାଣ ॥ ୯୪
ଏ ବେନି ତୈଜସ ସମ୍ଭୂତ । ଏଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଦ୍ୱିଧା ମତ ॥ ୯୫
ଶ୍ରବଣ, ଚର୍ମ, ଯେ ନୟନ । ନାସିକା, ରସନା, ବଚନ ॥ ୯୬
ଭୁଜ, ମେହନ, ପାଦ, ଗୁଦ । ଏ ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଭେଦ ॥ ୯୭

୩୨ ଭୂତ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନ, ଗୁଣ । ଏମାନେ ନୋହି ଏକ ସ୍ଥାନ ॥ ୯୮
ଯେବେ ହେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନବର ! । କରି ନ ପାରିଲେ ଶରୀର ॥ ୯୯
୩୩ ଈଶ୍ୱର ଶକ୍ତିରେ ପ୍ରେରିତ । ଏକ ଆରକେ ହୋଇ ଯୁକ୍ତ ॥ ୧୦୦
ସମଷ୍ଟି ବ୍ୟଷ୍ଟି ରୂପେ ପୁଣ । ଶରୀର କଲେ ସେ ନିର୍ମାଣ ॥ ୧୦୧
୩୪ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଣ୍ଡରୂପ ହେଲା । ସେ ଯାଇଁ ଉଦକେ ପଡ଼ିଲା ॥ ୧୦୨
ଅନେକ ସହସ୍ର ବରଷେ । ସେ ଅଣ୍ଡ ଜଳମଧ୍ୟେ ଭାସେ ॥ ୧୦୩
କାଳକର୍ମ ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ଥିତ । ପରମ ଆତ୍ମା ସେ ସାକ୍ଷାତ ॥ ୧୦୪
ଯେ ଅଣ୍ଡ ଅଟେ ଅଚେତନ । ତାକୁ ଜୀଆଏ ଭଗବାନ ॥ ୧୦୫
୩୫ ସେ ଅଣ୍ଡୁ ପୁରୁଷେ ବାହାର । ସହସ୍ର ଉରୁ ପାଦ ତାର ॥ ୧୦୬
ବାହୁ ଲୋଚନ ମୁଖ ଶିର । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ତାହାର ॥ ୧୦୭
୩୬ ଯା ଅବୟବେ ଲୋକମାନ । ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି କଳ୍ପନ ॥ ୧୦୮

କଟି ଆଦିରୁ ପାଦଯାଏ । ତଳ ସପତ ଲୋକ ହୋଏ ॥ ୧୦୯
ସେଠାରୁ ଶିରଯାକେ ପୁଣି । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସପତ ଲୋକ ଗଣି ॥ ୧୧୦
୩୭ ମୁଖରୁ ଜାତ ବ୍ରହ୍ମକୁଳେ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତ ବାହୁବଳେ¹ ॥ ୧୧୧
ଊରୁ ସ୍ୱଗର୍ଭୁଁ ବୈଶ୍ୟଗଣେ । ଶୂଦ୍ର ଉପୁଜିଲେ ଚରଣେ ॥ ୧୧୨
୩୮ ଭୂଲୋକ ପାଦରୁ ସଂଭୂତ । ନାଭିରୁ ଭୁବଲୋକ ଜାତ ॥ ୧୧୩
ହୃଦୁ ସ୍ୱର୍ଲୋକ ମହାତ୍ମାର । ଉରରୁ ମହଲୋକ ଆଉ ॥ ୧୧୪
୩୯ ଗ୍ରୀବାରେ ଜନଲୋକ ହୋଏ । ତପଲୋକ ହିଁ ସ୍ତନଦ୍ୱୟେ ॥ ୧୧୫
ମୂର୍ଦ୍ଧାରେ ସତ୍ୟଲୋକ ପୁଣ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ସନାତନ ॥ ୧୧୬
୪୦ ଅତଳ କଟିଭାଗେ ବସେ । ଊରୁରେ ବିତଳ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୧୧୭
ସୁତଳ ବସେ ଜାନୁମୂଳ । ଜଙ୍ଘନମୂଳେ ତଳାତଳ ॥ ୧୧୮
୪୧ ଏ ମହାତଳ ଗୁଲ୍‌ଫ ଦେଶେ । ପାଦାଗ୍ରେ ରସାତଳ ବସେ ॥ ୧୧୯
ପାତାଳ ପାଦତଳେ ରହି । ପୁରୁଷ ଲୋକମୟ ହୋଇ ॥ ୧୨୦
୪୨ ଭୂଲୋକ ପାଦଯୁଗେ ବସେ । ଏ ଭୁବଲୋକ ନାଭିଦେଶେ ॥ ୧୨୧
ସ୍ୱର୍ଲୋକ ବସଇ ମୂର୍ଦ୍ଧାରେ । ଅଥବା ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୨୨
ଲୋକମାନଙ୍କର କଳ୍ପନ । କରନ୍ତି ଭକ୍ତ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୧୨୩
ହେ କୃଷ୍ଣ କୃପାମୟ ସିନ୍ଧୁ । ଏ ଯେ ପତିତ ପାବନବନ୍ଧୁ ॥ ୧୨୪
ଏହାକୁ ବାରେ କୃପାକର । ପତିତପାବନ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୨୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଷ୍ଠେ ବିରାଡ୍‌ବିଭୂତିଶ୍ଚ ପ୍ରୋକ୍ତାଧ୍ୟାତ୍ମାଦିଭେଦତଃ ।
ଦୃଢ଼ୀକୃତଂ ଚ ପୂର୍ବୋକ୍ତଂ ସର୍ବଂ ପୁରୁଷସୂକ୍ତତଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୧ ବଚନ ବହ୍ନି ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ । ଅଟଇ ପୁରୁଷ ବଦନ ॥ ୧
ଗାୟତ୍ରୀ ଆଦି ଛନ୍ଦଙ୍କର । ତା'ର ସପ୍ତ ଧାତୁ ଜନ୍ମଘର ॥ ୨

୧—ମ୍ଲେଚ୍ଛ ।

ଯେ ହବ୍ୟ, କବ୍ୟ, ଯଜ୍ଞଶେଷ । ଅନ୍ନ, ଅମୃତ ଷଡ଼ରସ ॥ ୩
ଏମାନଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ଅଟଇ ପୁରୁଷ-ରସନ ॥ ୪
୨ ସକଳ ପ୍ରାଣର ବାତର । ଉତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର ନାସା ତାର ॥ ୫
ଯେ ଖ୍ୟାତ ଅଶ୍ୱିନିକୁମାର । ତାଙ୍କର, ଅଉଷଧିଙ୍କର ॥ ୬
ମୋଦ ପ୍ରମୋଦଙ୍କର ପୁଣ । ସ୍ଥାନ ସେ ପୁରୁଷର ଘ୍ରାଣ ॥ ୭
୩ ଯେ ତେଜମାନେ ଦବାନଳ । ରୂପକୁ କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥ ୮
ସେମାନଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ଅଟଇ ପୁରୁଷ ନୟନ ॥ ୯
ନେତ୍ରଗୋଲକ ଦୁଇ ତାର । କ୍ଷେତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦିବର[1] ॥ ୧୦
ଶ୍ରୋତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପୁରୁଷର । ଆକାଶ-ଶବ୍ଦ-ଜନ୍ମଘର[2] ॥ ୧୧
[3]ଶ୍ରୋତ୍ର ଅଧିଷ୍ଠାନ ତାହାର । ଅଟଇ ଦିଗ-ତୀର୍ଥ-ଘର ॥
୪ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟଙ୍କର ସାର ଅଂଶ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯେତେକ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୨
ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିଜସ୍ଥାନ । ତାର ଶରୀର ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୧୩
ଏ ପୁରୁଷର ଚର୍ମ ପୁଣି । ସ୍ପର୍ଶ ସ୍ଥାନ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୧୪
ସେ ପବନର ସ୍ଥାନ ପୁଣି । ଯଜ୍ଞର ସ୍ଥାନ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୧୫
୫ ସମସ୍ତ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର । ତା ରୋମମାନେ ଜନ୍ମଘର ॥ ୧୬
ଯେବଣ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ । ଯଜ୍ଞସମ୍ଭାର ଲୋକ କରେ ॥ ୧୭
ତା କେଶ ମେଘଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ସେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶିଳା ଲୋହମାନ ॥ ୧୮
ସେମାନଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ପୁରୁଷଶ୍ମଶ୍ରୁନଖମାନ ॥ ୧୯
୬।୭ ଯେବଣ ଲୋକପାଳମାନେ । ପାଳନକର୍ତ୍ତା ଏ ଭୁବନେ ॥ ୨୦
ସେ ଲୋକପାଳଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ଅଟେ ପୁରୁଷ ଭୁଜମାନ ॥ ୨୧
ଭୂର୍ଭୁବ ସ୍ୱର[4] ଲୋକଙ୍କର । କ୍ଷେମର, ଭୟ-ରକ୍ଷଣର ॥ ୨୨
ଆଶ୍ରୟ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ । ଅଟେ ତାହାର ପାଦନ୍ୟାସ ॥ ୨୩
ଯେ ସର୍ବ କାମବର[5]ମାନ । ହରିଚରଣ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ॥ ୨୪
୮ ସଲିଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରଜାପତି । ବୃଷ୍ଟି, ପର୍ଜନ୍ୟ ଶିଶ୍ନେ ସ୍ଥିତି ॥ ୨୫
ପ୍ରଜା ଆନନ୍ଦ ସୁଖ ଦୁଇ । ଉପସ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ରହି ॥ ୨୬

୧—ସ୍ୱର୍ଗର । ୨—ଘର ।
୩—ଶ୍ରୋତ୍ର ଓ ଅଧିଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷର ଦୁଇ କର୍ଣ୍ଣ ଅଭିହିତ ।
୪—ସ୍ୱର = ସ୍ୱର୍ଗ । ୫—ବର = ବରଣ ।

୯ ଯେ ମଳତ୍ୟାଗ, ଯମ, ମିତ୍ର । ପାୟୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ର ॥ ୨୭
ତା ଗୁହ ହିଂସା, ଅଲକ୍ଷ୍ମୀର । ମୃତ୍ୟୁଯାତନାର ଆଧାର ॥ ୨୮
୧୦ ଅଧର୍ମ ସହିତେ ଅଜ୍ଞାନ । ପରାଭବର ପୃଷ୍ଠସ୍ଥାନ ॥ ୨୯
ଯେ ଅବା ନଦନଦୀମାନ । ତା ନାଡ଼ୀମାନେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ॥ ୩୦
ଅସ୍ଥିସମୂହ ପୁରୁଷର । ସ୍ଥାନ ପର୍ବତମାନଙ୍କର ॥ ୩୧
୧୧ ପ୍ରକୃତି, ଅନ୍ନ ଆଦି ସାର । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପ୍ରଳୟ ସାଗର ॥ ୩୨
ଏହାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ତା ଉଦର । ଜାଣନ୍ତି ଏହା ଜ୍ଞାନନର ॥ ୩୩
ପୁରୁଷହୃଦ[୧] ଯେ ଅଟଇ । ଲିଙ୍ଗଶରୀର ସ୍ଥାନ ସେହି ॥ ୩୪
୧୨ ଧର୍ମର, ତୋହର, ମୋହର । ଶିବର, ସନକାଦିଙ୍କର ॥ ୩୫
ଜ୍ଞାନର, ସତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରମାଣ । ପୁରୁଷଚିତ୍ତ[୨] ପରାୟଣ ॥ ୩୬
୧୩ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା, ତୁ ନାରଦ ଋଷି । ଶଙ୍କର, ସନକାଦି ମିଶି ॥ ୩୭
୧୪ ସୁର, ଅସୁର, ନର, ନାଗ । ଯେ ସରୀସୃପ, ଖଗ, ମୃଗ ॥ ୩୮
୧୫ ଯେ ପୁଣି ପିତୃ, ସିଦ୍ଧଗଣ । ଦ୍ରୁମ, ବିଦ୍ୟାଧର, ଚାରଣ ॥ ୩୯
ଯେ ଅନ୍ୟ ନାନାବିଧ ଜୀବ । ଜଳ-ସ୍ଥଳ-ଆକାଶଭବ ॥ ୪୦
ଗନ୍ଧର୍ବ, ଅପସର, ଯକ୍ଷ । ଉରଗ, ଭୂତଗଣ, ରକ୍ଷ ॥ ୪୧
ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର, କେତୁ ତାର[୩] । ଯେ ବା ବିଜୁଳି ଜଳଧର ॥ ୪୨
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଜୀବମାନ ॥ ୪୩
ଏ ସର୍ବ ପୁରୁଷ ପ୍ରମାଣ । ତହିଁରୁ ଭିନ୍ନ ନୋହେ ଜାଣ ॥ ୪୪
୧୬ ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳି ବିହମି । ବ୍ୟାପିଣ ଅଛି ସେହୁ ଭୂମି ॥ ୪୫
୧୭ ଯେହ୍ନେ ବିମ୍ବକୁ ଦିବାକର । ପ୍ରକାଶି ପ୍ରକାଶେ ସଂସାର ॥ ୪୬
ନିଜ ଦେହକୁ ସେ ପ୍ରକାରେ । ପ୍ରକାଶ କରି ସ୍ୱବୀର୍ଯ୍ୟରେ ॥ ୪୭
ଅନ୍ତର୍ ବାହାର ପ୍ରକାଶ । କରିଣ ଅଛି ସେ ପୁରୁଷ ॥ ୪୮
୧୮ ଅମୃତ ଅଭୟର ଈଶ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଟେ ସେ ପୁରୁଷ ॥ ୪୯
କର୍ମଫଳକୁ ଅନ୍ନ କହି । ମରଣଧର୍ମ ସେ ଅଟଇ ॥ ୫୦
ତାହାକୁ ଯେଣୁ ସେ ପୁରୁଷ । ଅତିକ୍ରମିଣ ପରକାଶ ॥ ୫୧
ଏଣୁ ମହିମା ପୁରୁଷର । ଲୋକରେ ନୁହଇ ଗୋଚର ॥ ୫୨
୧୯ ଯାର ଭୂ-ଆଦି ଲୋକମାନ । ଅଟନ୍ତି ପାଦେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୫୩

୧—ମନ । ୨—ଆତ୍ମା । ୩—ତାର=ତାରା ।

ସେ ପୁରୁଷର-ସର୍ବଭୂତ । ଏଣୁ ଅଟନ୍ତି ପାଦଗତ ॥ ୫୪
ଭୂ- ଆଦି ତିନି ଲୋକଙ୍କର । ଅଟଇ ମହର୍ଲୋକ ଶିର ॥ ୫୫
ଯେ ଜନ ତପ ସତ୍ୟ ତିନି । ତାର ମସ୍ତକ ରୂପେ ଘେନି ॥ ୫୬
ଅମୃତ, କ୍ଷେମ, ଭୟନାଶ । ସେ ତିନି ଲୋକରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୫୭
୨୦ ଯେ ନଇଷ୍ଠିକ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ । ଯେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୫୮
ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ପୁରୁଷର । ତ୍ରିପାଦ ତ୍ରିଲୋକୁଁ ବାହାର ॥ ୫୯
ଏ ଘେନି ତ୍ରିଲୋକ ଭିତରେ । ଅବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଗୃହୀ ଚରେ ॥ ୬୦
୨୧ ଅବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟା ରୂପ ହୋଇ । ଯେ ଭୋଗ ମୋକ୍ଷ ମାର୍ଗ ଦୁଇ ॥ ୬୧
ପୁରୁଷ ତାହା ଆକ୍ରମିଲା । ଉଭୟ ମାର୍ଗ ଆଶ୍ରେ କଲା ॥ ୬୨
୨୨ ଯହିଁରୁ ଅଣ୍ଡ ହେଲା ଜାତ । ତହିଁରୁ ବିରାଟ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୬୩
ସେ ଭୂତେନ୍ଦ୍ରିୟ ମନୋମୟ । ଅତିକ୍ରମିଲା ନିଜ କାୟ ॥ ୬୪
ଅଣ୍ଡକୁ ଆକ୍ରମିଲା ପୁଣି । ଯେହ୍ନେ କିରଣେ ଦିନମଣି ॥ ୬୫
୨୩ ଯେବେ ମୁଁ ପୂର୍ବେ ପୁରୁଷର । ନାଭିପଙ୍କଜରୁ ବାହାର ॥ ୬୬
ନ ଜାଣିଲି ତା ଅଙ୍ଗୁଁ ଭିନ୍ନ । କରଣ ଯଜ୍ଞଦ୍ରବ୍ୟମାନ ॥ ୬୭
୨୪ ଖୋଜନ୍ତେ ସେ ସମ୍ଭାର ପୁଣ । ଯଜ୍ଞ ସହିତେ ପଶୁଗଣ ॥ ୬୮
ଯୂପଉଚିତ କାଷ୍ଠମାନ । କୁଶ ସହିତେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ ॥ ୬୯
ବହୁତ ଗୁଣେ ଲକ୍ଷି ହୋଇ । ବସନ୍ତ ଆଦି କାଳ ଯେହି ॥ ୭୦
୨୫ ଯେ ପାତ୍ରମାନ ନାନାମତେ । ଘୃତ,ବ୍ରୀହିକ ଆଦି ଯେତେ ॥ ୭୧
ମଧୁର ଆଦି ରସକୁଳ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଦି, ମାଟି, ଜଳ ॥ ୭୨
ଋକ, ଯଜୁଷ, ସାମ ସିଦ୍ଧି । ଯେ ଚାତୁର୍ହୋତ୍ର କର୍ମବିଧି ॥ ୭୩
୨୬ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମାଦି ନାମ ଯେତେ । ଯେ ବା ଦକ୍ଷିଣା ନାନାବ୍ରତେ ॥ ୭୪
ଦେବତା ଅନୁକ୍ରମ କଳ୍ପ । କରିବା ପ୍ରକାର ସଂକଳ୍ପ ॥ ୭୫
୨୭ ଯେ ଗତି, ମତି, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ । ଯେ କର୍ମଶେଷ ସମର୍ପିତ ॥ ୭୬
ଏତେ ସମ୍ଭାର ଏ ପ୍ରକାରେ । ଲଭିଲି ପୁରୁଷ ଅଙ୍ଗରେ ॥ ୭୭
୨୮ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ପୁରୁଷର । ଅଙ୍ଗରେ କରଣ ସମ୍ଭାର ॥ ୭୮
ଈଶ୍ୱର ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ । ତାକୁ ମୁଁ ଯଜ୍ଞେ କଲି ତୋଷ ॥ ୭୯
୨୯ ତଦନ୍ତେ ଭାଇମାନେ ତୋର । ଯେ ନବ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୦
୩୦ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ରୂପେ ଯେ ପ୍ରକାଶ । ନିଜ ରୂପରେ ଯେ ଅଦୃଶ ॥ ୮୧

	ସେ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ସାବଧାନ	ହୋଇଣ କଲେ ସେ ଯଜନ	॥ ୮୨
	ତଦନ୍ତେ କାଳେ ମନୁ, ଋଷି	ପିତୃ ଦେବତାମାନେ ମିଶି	॥ ୮୩
	ଦାନବ, ମାନବ ସବୁତେ	ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲେ ବେଦମତେ	॥ ୮୪
୩୧	ଏ ବିଶ୍ୱ ନାରାୟଣଠାରେ	ଅର୍ପିତ ଅଟେ ନିରନ୍ତରେ	॥ ୮୫
	ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ସେ ନିର୍ଗୁଣ	ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିକାଳେ ପୁଣ	॥ ୮୬
	ବହୁତ ମାୟାଗୁଣମାନ	ଘେନିଛନ୍ତି ସେ ଭଗବାନ	॥ ୮୭
୩୨	ତାହାର ଆଜ୍ଞାକୁ ମୁଁ ପାଇ	ଜଗତ ସର୍ଜନ କରଇ	॥ ୮୮
	ତାହାର ବଶ ହୋଇ ହର	ଜଗତ କରଇ ସଂହାର	॥ ୮୯
	ବିଷ୍ଣୁ ରୂପରେ ଏ ଜଗତ	ପାଳନ କରେ ସେ ଅଚ୍ୟୁତ	॥ ୯୦
	ଏଣୁ ତ୍ରିଗୁଣଶକ୍ତିଧର	ସୃଷ୍ଟି-ପାଳନ-କ୍ଷୟକର	॥ ୯୧
୩୩	ତୁ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ତାତ !	ଏ ରୂପେ କଲି ତା ଭକତ	॥ ୯୨
	ଭଗବାନରୁ ଆନ ହୋଇ	ସତ୍ ଅସତ୍ ରୂପ ବିହି	॥ ୯୩
	ସଂସାରେ କେହି ନାହିଁ ଆନ	ଯେତେକ ହୁଅଇ ସର୍ଜନ	॥ ୯୪
୩୪	ମୋର ବଚନ ମିଥ୍ୟା ହୋଇ	କେବେହେଁ ଲକ୍ଷିତ ନୁହଇ	॥ ୯୫
	ମୋର ମନର ମିଥ୍ୟା ଗତି	କେବେହେଁ ନୋହେ ଉତପତି	॥ ୯୬
	ମୋର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଯେତେ	ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ଅସତ୍ ପଥେ	॥ ୯୭
	ଯେଣୁ ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବେ କରି	ହୃଦେ ମୁଁ ଧରିଅଛି ହରି	॥ ୯୮
୩୫	ନିଗମମୟ ମୁଁ ଅଟଇ	ତପସ୍ୟାମୟ ହିଁ ସେ ମୁହିଁ	॥ ୯୯
	ସକଳ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର	ଅଭିବନ୍ଦିତ ମୁଁ ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୦୦
	ନିପୁଣ ଯୋଗ ଆସ୍ଥା କରି	ମନକୁ ନିଶ୍ଚଳ ଆଚରି	॥ ୧୦୧
	ତାହାକୁ ନ କଲି ଗୋଚର	ଯା' ଠାରୁ ଜନମ ମୋହର	॥ ୧୦୨
୩୬	ଶରଣାଗତ ଜନଙ୍କର	ଯା' ହେତୁ ତୁଟଇ ସଂସାର[୧]	॥ ୧୦୩
	ମଙ୍ଗଳସ୍ଥାନ ଯେ ଅଟଇ	ଭଗତଜନସେବ୍ୟ ଯେହି	॥ ୧୦୪
	ଏମନ୍ତ ଚରଣେ ତାଙ୍କର	କରୁଅଛି ମୁଁ ନମସ୍କାର	॥ ୧୦୫
	ସ୍ୱମାୟାବିଭବ ଯେ ପୁଣି	* ନ ପାରେ ତତ୍ତ୍ୱ କରି ଜାଣି	॥ ୧୦୬

୧—ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର

* ଯୋଽସ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷଃ ପରମେ ବ୍ୟୋମନ୍
ସୋଽଙ୍ଗ ବେଦ ଯଦି ବା ନ ବେଦ । (ଶ୍ରୁତିଃ)

ଆପଣା ଅନ୍ତକୁ ଗଗନ । ଜାଣି ନ ପାରଇ ଯେସନ ॥ ୧୦୭
ତାହାଙ୍କୁ କାହୁଁ ଆନମାନେ । ଜାଣିପାରିବେ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୦୮
୩୭ ଯା’ ପରମାର୍ଥ ରୂପ ମୁହିଁ । ନ ଜାଣେ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ନାହିଁ ॥ ୧୦୯
ଜାଣଇଁ ନାହିଁ ତା ଶଙ୍କର । କାହୁଁ ଜାଣିବେ ଆନ ସୁର ॥ ୧୧୦
ତାହାର ମାୟାରେ ଆତୁର । ବୁଦ୍ଧି ମୋହିତ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୧୧
ପ୍ରପଞ୍ଚ ରୂପ ଏ ଜଗତ । ତାହାର ଅଟଇ ନିର୍ମିତ ॥ ୧୧୨
ଏତେକ ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେ ଜାଣି । ନିଜ ଜ୍ଞାନକୁ ପରମାଣି ॥ ୧୧୩
୩୮ ଯା ଅବତାର କର୍ମମାନ । ମୋ ଆଦି ଯେତେ ଯୋଗିଜନ ॥ ୧୧୪
ସନ୍ତତେ ଗାୟନ କରନ୍ତି । ତାକୁ ତତ୍ତ୍ୱରେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୧୧୫
ସେ ଯେ ଅଟଇ ଭଗବାନ । ତାକୁ ମୁଁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ ॥ ୧୧୬
୩୯ ସେ ଆଦିପୁରୁଷ ମୁରାରି । କଳ୍ପେ କଳ୍ପେକେ ସୃଷ୍ଟି କରି ॥ ୧୧୭
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରୂପେ କରି । ଆତ୍ମାରେ ପାଳଇ ସଂହାରି ॥ ୧୧୮
୪୦ କେବଳ ଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନମୟ । ସର୍ବ ଅନ୍ତର ନିଃସନ୍ଦେହ ॥ ୧୧୯
ନିଷ୍କଳ ସତ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ଆଦି-ଅନ୍ତରେ ବିହୀନ ॥ ୧୨୦
ଗୁଣରହିତ ସଦା ସ୍ଥାୟୀ । ଯେଣୁ ସେ ଅବ୍ୟୟ ଅଟଇ ॥ ୧୨୧
୪୧ ଆତ୍ମା[୧] ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ଯେବେ । ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ତାକୁ ତେବେ ॥ ୧୨୨
ଜାଣି ପାରନ୍ତି ଋଷିମାନେ । ହେ ଋଷି ! ଅତି ସାବଧାନେ ॥ ୧୨୩
ପ୍ରକାଶ ହେଲେହେଁ କାଳରେ । ଯେବେ ଅସାଧୁଙ୍କ ତର୍କରେ ॥ ୧୨୪
ଉପପ୍ଲବ ଭାବକୁ ପାଇ । ତେବେ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ॥ ୧୨୫
୪୨ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ଈଶ୍ୱରର । ପୁରୁଷ ଆଦ୍ୟ ଅବତାର ॥ ୧୨୬
କାଳ, ସ୍ୱଭାବ, ଏହି ବେନି । ପ୍ରକୃତି ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଘେନି ॥ ୧୨୭
ଯେ ମହାଭୂତେ, ଅହଙ୍କାର । ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣେ, ଯେ ଆବର ॥ ୧୨୮
ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ, ସ୍ୱରାଟ, ବିରାଟ । ସ୍ଥାବର, ଜଙ୍ଗମ ପ୍ରକଟ ॥ ୧୨୯
୪୩ ମୁଁ, ଶିବ, ଯଜ୍ଞ, ଦକ୍ଷ ଆଦି । ପ୍ରଜାଈଶ୍ୱର ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୧୩୦
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଦି ଯେବା ଆନ । ଯେବା ପାଳନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ ସ୍ଥାନ ॥ ୧୩୧
ସେ ଖଗ-ନରଲୋକପତି । ପାତାଳ ଆଦି ଯେ ପାଳନ୍ତି ॥ ୧୩୨
୪୪ ଯେ ବା ଗନ୍ଧର୍ବ-ବିଦ୍ୟାଧର । ଚାରଣରକ୍ଷ-ଯକ୍ଷେଶ୍ୱର ॥ ୧୩୩

୧—ଆତ୍ମା=ଦେହ (ସ୍ୱାମୀ)

ଯେ ବା ଉରଗ-ନାଗପତି । ଯେ ଋଷି-ପିତୃ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଛି ॥ ୧୩୪
ଯେ ଦୈତ୍ୟ-ସିଦ୍ଧଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଦାନବଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୧୩୫
ଯେ ଅବା ଛନ୍ତି ଏଥୁଁ ଆନ । ପ୍ରେତ, ପିଶାଚ, ଭୂତମାନ ॥ ୧୩୬
କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ[୧] ମିଶି ଜଳଚର । ମୃଗ-ପକ୍ଷିଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୧୩୭
୪୫ ଯେ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ତେଜଯୁତ । ମନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଶକ୍ତିବନ୍ତ ॥ ୧୩୮
ବଳ, କ୍ଷମାରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୩୯
ଯେ ଲଜ୍ଜାଶୀଳ, ଶୋଭାବନ୍ତ । ବିଭୂତିଶାଳୀ ବୁଦ୍ଧିଯୁତ ॥ ୧୪୦
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣରେ ବିଦିତ । ଯେ ବା ଅରୂପ, ରୂପବନ୍ତ ॥ ୧୪୧
ଏମାନେ ବିଷ୍ଣୁର ବିଭୂତି । ଏ ରୂପେ ଯେନ ତୁମ୍ଭେ ମତି ॥ ୧୪୨
୪୬ ବିଷ୍ଣୁର ଲୀଳା ଅବତାର । ବୋଲନ୍ତି ଯାଙ୍କୁ ସାଧୁ ନର ॥ ୧୪୩
ହେ ଋଷି ! ପ୍ରଧାନ ରୂପରେ । ତାହାଙ୍କୁ କହିବା କ୍ରମରେ ॥ ୧୪୪
ଯେ କର୍ଣ୍ଣଦୁର୍ବାସନାହର । ଅଟନ୍ତି ଅତି ମନୋହର ॥ ୧୪୫
ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନେ ଯତିମାନେ । ଚିତ୍ତ ନିଶ୍ଚଳ କରି ଧ୍ୟାନେ ॥ ୧୪୬
ଯାକୁ ଚିନ୍ତନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ । ଦୀନବନ୍ଧୁର ସେ ଶରଣ ॥ ୧୪୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ପୁରୁଷବିଭୂତିବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତମେ ଭଗବଲ୍ଲୀଳାବତାରା ବ୍ରହ୍ମଣୋଦିତାଃ ।
ନାରଦାୟ ତୁ ତତ୍କର୍ମ ପ୍ରୟୋଜନଗୁଣୈଃ ସହ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୧ ଧରଣୀତଳ ଉଦ୍ଧାରଣ । ନିମିତ୍ତେ ଯେବେ ନାରାୟଣ ॥ ୧
ସକଳଯଜ୍ଞମୟ ସାର । ଧରନ୍ତେ ବରାହ ଶରୀର ॥ ୨
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଉପଗତ । ସେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଆଦିଦୈତ୍ୟ ॥ ୩
ତାହାକୁ ମହାଜଳଧିରେ । ତେବେ ବିଦାରିଲେ ଦନ୍ତରେ ॥ ୪

୧—ଶିବଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ ।

ଇନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ ବଜ୍ର ଧରି । ଗିରିଙ୍କ ପକାଇ ବିଦାରି ॥ ୫
୨ ସେ ପୁଣି ରୁଚିର ମନ୍ଦିରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଆକୂତି ଉଦରେ ॥ ୬
ସେ ଅଟେ ଯଜ୍ଞ ଅବତାର । ଦକ୍ଷିଣା ଭାର୍ଯ୍ୟା ତାହାଙ୍କର ॥ ୭
ସୁଯମ ନାମେ ଦେବଗଣ । ତାଠାରେ ଜାତକଲେ ପୁଣ ॥ ୮
ତିନିଲୋକର ଅନ୍ତରାୟ । ହରିଲେ ଯେବେ ପୁଣ ଭୟ ॥ ୯
ଯେ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ହରି ନାମ ଦେଲେ ॥ ୧୦
୩ କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷିଗୃହେ ପୂର୍ବେ । ହେ ଦ୍ୱିଜ ! ଦେବହୂତିଗର୍ଭେ ॥ ୧୧
ଯେହୁ ଭଗିନୀ ନବ ନାରୀ । ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅବତରି ॥ ୧୨
ନିଜମାତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମଗତି । କହିଲେ, ଯେଣେ ସେ ଝଟିତି ॥ ୧୩
ନାଶିଣ ଗୁଣ ସଙ୍ଗମୟ । ମଳିନ ପାପ ଅନ୍ତରାୟ ॥ ୧୪
ଏହି ଜନ୍ମରେ ସିଦ୍ଧ ହେଲେ । କପିଳଗତିକି ଲଭିଲେ ॥ ୧୫
୪ ଅପତ୍ୟ ହୋଇବା ନିମିତ୍ତେ । ଅତ୍ରି ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୬
ତାକୁ ସନ୍ତୋଷେ ଭଗବାନ । ଯେଣୁ ବୋଇଲେ ଏ ବଚନ ॥ ୧୭
ମୁଁ ମୋତେ ଦତ୍ତ କଲି ତୋତେ । ତେଣୁ ସେ ଦତ୍ତ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୮
ଚରଣପଦ୍ମରଜେ ଯାର । ହୋଇଣ ପବିତ୍ରଶରୀର ॥ ୧୯
ଯଦୁ ହୈହୟାଦି ନୃପତି । ଲଭିଲେ ଭୁକତି ମୁକତି[1] ॥ ୨୦
ଯୋଗ ସମୃଦ୍ଧି ରୂପ ହୋଇ । ଯେ ବେନି ପ୍ରକାଶ ଅଟଇ ॥ ୨୧
୫ ବିବିଧ ଲୋକଙ୍କ ସର୍ଜ୍ଜନ । ଇଚ୍ଛା କରିଣ ନିଜ ମନ ॥ ୨୨
ମୁଁ ତପ କଲି ଆଦ୍ୟ କାଳେ । ମୋର ସେ ତପ ଦାନ ଫଳେ ॥ ୨୩
ଜାତ ହୋଇଲେ ଚତୁଃସନ । ଯେ ପୂର୍ବ କଳ୍ପେ ହେଲ ଲୀନ ॥ ୨୪
ସେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଏ କଳ୍ପରେ । ବିସ୍ତାର କଲେ ସେ ନିର୍ଭରେ ॥ ୨୫
ମୁନିଏ ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱମାନ । ଆତ୍ମାରେ କଲେ ଦରଶନ ॥ ୨୬
୬ ଦକ୍ଷଦୁହିତା ମୂର୍ତ୍ତି ଖ୍ୟାତ । ତା ଗର୍ଭେ ଧର୍ମଠାରୁ ଜାତ ॥ ୨୭
ସେ ନର ନାରାୟଣ ନାମ । ଅସାଧାରଣ ତପଧାମ ॥ ୨୮
କାମର ସୈନ୍ୟରୂପଧାରୀ । ସୁନ୍ଦର ଅପସରା ନାରୀ ॥ ୨୯
ତା ତପନାଶକୁ ଯେବଣ । ନିୟମ କରିଥିଲେ ପୁଣ ॥ ୩୦
ତାହାଙ୍କ ତପଭଙ୍ଗ ପାଇଁ । ବଦରୀ ଆଶ୍ରମରେ ଯାଇଁ ॥ ୩୧

୧—ଇହ ପର ଗତି

	ସେ ନାରାୟଣ-ଅଙ୍ଗୁଁ ଜାତ	। ଉର୍ବଶୀ ଆଦି ଯେ ଯୋଷିତ	॥ ୩୨
	ତାଙ୍କ ସୁନ୍ଦରପଣ ଦେଖି	। ଲଜ୍ଜେ ହୋଇଣ ଅଧୋମୁଖୀ	॥ ୩୩
	ତାହାଙ୍କ ତପସ୍ୟାଭଙ୍ଗରେ	। ସମର୍ଥ ନୋହିଲେ ସେଠାରେ	॥ ୩୪
୭	ରୋଷଦୃଷ୍ଟିରେ ବୁଧଜନ	। କାମକୁ କରନ୍ତି ଦହନ	॥ ୩୫
	ରୋଷ ଯେ ଦହେ ହୃଦୟକୁ	। ଦହି ନ ପାରନ୍ତି ସେ ତାକୁ	॥ ୩୬
	ଯାର ନିର୍ମଳ ହୃଦୟରେ	। ସେ ରୋଷ ମିଳନ୍ତେଣ ଡରେ	॥ ୩୭
	ତାହାର ମନେ ମନୋଭବ	। କେମନ୍ତେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇବ	॥ ୩୮
୮	ମାତା-ସପତ୍ନୀ ରାଜାପାଶେ	। ବୋଇଲା ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ରୋଷେ	॥ ୩୯
	ସେ ବାଣୀ ଅଟେ ଶରପ୍ରାୟ	। ତେଣେ ଭେଦିତ ଯା' ହୃଦୟ	॥ ୪୦
	ସେ ଧ୍ରୁବ ବାଳକ ହୋଇଣ	। ତପନିମିତ୍ତେ ଗଲା ବଣ	॥ ୪୧
	ତାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ	। ସ୍ତୁତିରେ ଧ୍ରୁବପଦ ଦେଲେ	॥ ୪୨
	ସପତ ଋଷି ତଳେ ଥାଇଁ	। ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଯାକୁ ଚାହିଁ	॥ ୪୩
୯	ଯେବଣ କାଳେ ରାଜା ବେଣ	। କଲାକ ଉତ୍ପଥେ ଗମନ	॥ ୪୪
	ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଚନ	। କୁଳିଶ ପ୍ରାୟେକ କଠିନ	॥ ୪୫
	ତେଣେ ସେ ଯାହାର ପୌରୁଷ	। ସଂପଦ ବେନି ହେଲା ନାଶ	॥ ୪୬
	ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତେ ସେ ଯାଇଁ	। ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ପାଇ	॥ ୪୭
	ତାହାକୁ ନରକୁଁ ଉଦ୍ଧରି	। ତା' ପୁତ୍ର[1] ହେଲେ ନରହରି	॥ ୪୮
	ଯେ ପୃଥ୍ୱୀ ନାନା ବସ୍ତୁମାନ	। ପୃଥ୍ୱୀରୁ କଲେକ ଦୋହନ	॥ ୪୯
୧୦	ନାଭିସକାଶୁଁ ସେ ଋଷଭ	। ସୁଦେବୀ ଉଦରୁ ସମ୍ଭବ	॥ ୫୦
	ସେ ସମଦୃଷ୍ଟି ସବୁଠାରେ	। ଯୋଗରେ ଜଡ଼ ବୃତ୍ତି ଧରେ	॥ ୫୧
	ଯେବଣ ଯୋଗଚର୍ଯ୍ୟା ମୁନି	। ପରମହଂସପଦେ ମାନି	॥ ୫୨
	ନିଜ ସ୍ୱରୂପରେ ସେ ସ୍ଥିତ	। ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ତାର ଶାନ୍ତ	॥ ୫୩
	ଏଣୁ ସେ ସକଳ ଭାବରେ	। ସଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଦୂର କରେ	॥ ୫୪
୧୧	ମୋ ଯଜ୍ଞେ ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ	। ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଲେ ପ୍ରକାଶ	॥ ୫୫
	ନରଶରୀର ଅଶ୍ୱଶିର	। ସୁବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କଳେବର	॥ ୫୬
	ତା ତନୁ ବେଦଯଜ୍ଞମୟୀ	। ସକଳ ଦେବ ଆତ୍ମା ସେହି	॥ ୫୭

[1]—ପୁଂନାମ୍ନୋ ନରକାଦ୍ ଯସ୍ମାତ୍ ପିତରଂ ତ୍ରାୟତେ ସୁତଃ ।
ତସ୍ମାତ୍ ପୁତ୍ର ଇତି ପ୍ରୋକ୍ତଃ ସ୍ୱୟମେବ ସ୍ୱୟଂଭୁବା ॥

ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରକାଶେ ଯାହାର । ହେଲେ ନିଃଶ୍ୱାସୁଁ ବେଦ ତାର ॥ ୫୮
୧୨ ମତ୍ସ୍ୟଙ୍କୁ ଯୁଗପ୍ରାନ୍ତକାଳେ । ମନୁ ଲଭିଲେ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ॥ ୫୯
ସେ ପୃଥ୍ୱୀମୟ ଭଗବାନ । ସକଳ ଜୀବଗଣସ୍ଥାନ ॥ ୬୦
ମୋ ମୁଖୁଁ ବେଦମାନେ ଗଳି । ପ୍ରଳୟଜଳେ ଥିଲେ ମିଳି ॥ ୬୧
ସେ ବେଦମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରି । ସେ ଜଳେ ବିହରିଲେ ହରି ॥ ୬୨
୧୩ ଦେବ-ଦାନବ-ଯୂଥପତି । ସୁଧାପ୍ରାପ୍ତିରେ କରି ମତି ॥ ୬୩
କ୍ଷୀରସାଗରଙ୍କୁ ମଥନ । କରନ୍ତେ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୬୪
ମନ୍ଦରଗିରିଙ୍କ ପିଠିରେ । ଧରିଲେ କଚ୍ଛପ ବପୁରେ ॥ ୬୫
ନିଦ୍ରାସକାଶରୁ ସନ୍ତତ । ଉତ୍ସବ ହୋଏ ଯାର ଜାତ ॥ ୬୬
ଅଦ୍ରି ବୁଲନ୍ତେ ଘଷି ହୋଇ । କଣ୍ଡୂରେ ସୁଖ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୬୭
୧୪ * ଦେବତାମାନଙ୍କର ଭୀତି । ବିନାଶକର୍ତ୍ତା ସେ ଶ୍ରୀପତି ॥ ୬୮
ଚଳ ଭ୍ରୂକୁଟି ଦଂଷ୍ଟ୍ରା ଘୋର । ବଦନ ଅଛଇ ଯାହାର ॥ ୬୯
ଏମନ୍ତ ନୃସିଂହଶରୀର । ଧରିଣ ଦୈତ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ଆଗର ॥ ୭୦
ସେ ଦୈତ୍ୟ ଗଦା ଧରି କୋପେ । ଧାଇଁଣ ଆସନ୍ତେ ସମୀପେ ॥ ୭୧
ତକ୍ଷଣେ ଉରୁରେ ପକାଇ । ନଖେ ବିଦାରିଲେ ଗୋସାଇଁ ॥ ୭୨
୧୫ କୁମ୍ଭୀର ଅତି ବଳଆର । ଥାଇଣ ସରସୀଭିତର ॥ ୭୩
୧୬ ଗଜକୁ ଚରଣେ ଧଇଲା । ସେ ଯୂଥପତି ଆର୍ତ୍ତ ହେଲା ॥ ୭୪
ହସ୍ତରେ ଧରିଣ ନଳିନ । ବୋଇଲା ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୭୫
ହେ ଆଦ୍ୟପୁରୁଷ, ଈଶ୍ୱର । ଅଟୁ ଅଖିଳ ଲୋକଙ୍କର ॥ ୭୬
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ତୀର୍ଥରୂପ ହୋଇ । ତୋ ଯଶ ବିଖ୍ୟାତ ଅଛଇ ॥ ୭୭
ଶ୍ରବଣମଙ୍ଗଳ ରୂପରେ । ତୋ ନାମ ପ୍ରକାଶ ସଂସାରେ ॥ ୭୮
ତାର ବଚନ ଶୁଣି ହରି । ଗରୁଡ଼ଭୁଜେ ବିଜେ କରି ॥ ୭୯
ସେ ଅପ୍ରମେୟ ଚକ୍ରଧର । ଚକ୍ରକୁ କରିଣ ପ୍ରହାର ॥ ୮୦
କୁମ୍ଭୀରବଦନ କାଟିଣ । ଶରଣଅର୍ଥୀ ଯେ ବାରଣ ॥ ୮୧
ହସ୍ତେ ଧରିଣ ତାର କର । କୃପାରେ କଲେକ ବାହାର ॥ ୮୨
୧୭ ଅଦିତିପୁତ୍ରଙ୍କରେ ସାନ । ହେଲେହେଁ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୮୩

---

* ଉଗ୍ରୋଽପ୍ୟନୁଗ୍ର ଏବାୟଂ ସ୍ୱଭକ୍ତାନାଂ ନୃକେଶରୀ ।
କେଶରୀବ ସ୍ୱପୋତାନାମନ୍ୟେଷାମୁଗ୍ରବିକ୍ରମଃ ॥ (ସ୍ୱାମୀ)

	ଗୁଣରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ	। ଯେଣୁ ଆକ୍ରମିଲେ ତ୍ରିଲୋକ	॥ ୮୪
	ଯେ ଧର୍ମମାର୍ଗେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଇ	। ତାହାକୁ ପ୍ରଭୁ ପଣେ ଥାଇ	॥ ୮୫
	ଯାଚଣା ବିନୁ ଚ୍ୟୁତବାର[୧]	। ନୁହଇ ଉଚିତ ବେଭାର	॥ ୮୬
	ଏଣୁ ତ୍ରିପାଦ ଭୂମି ଛଳେ	। ବାମନରୂପ ଧରି କାଳେ	॥ ୮୭
	ବଳିର ଠାରୁ ଏ ଧରଣୀ	। ନେଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି	॥ ୮୮
୧୮	ଉରୁକ୍ରମର ପାଦବାରି	। ଯେ ଅଛି ନିଜ ଶିରେ ଧରି	॥ ୮୯
	ସେ ବଳିର ଏ ପୁରୁଷାର୍ଥ	। ନୁହଇ ସୁରଆଧିପତ୍ୟ	॥ ୯୦
	ଯେ ତିନିପାଦ ଭୂମିଦାନ	। ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଣ ବଚନ	॥ ୯୧
	ତହୁଁରୁ ଆନ କଥା କରୁ	। ନ କରିବାକୁ ମନେ ବାଞ୍ଛି	॥ ୯୨
	ତ୍ରିଲୋକ୍ୟ ପାଦପୂର୍ତ୍ତି ଅର୍ଥେ	। ଦେହକୁ ବଢ଼ାଇଲି ଚିତ୍ତେ	॥ ୯୩
୧୯	ନାରଦ ! ପୂର୍ବେ ଭଗବାନ	। ଅତିଭକ୍ତିରେ ତୋଷମନ	॥ ୯୪
	କହିଲେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ତୋତେ	। ଯେ ଜ୍ଞାନସାଧନ ଜଗତେ	॥ ୯୫
	ଯାହାର ଭାଗବତ ନାମ	। ଯେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱେ ଦୀପସମ	॥ ୯୬
	ହରିଶରଣ ମୁନିଙ୍କର	। ଯେ ଅଟେ ଝଟିତି ଗୋଚର	॥ ୯୭
୨୦	ସେ ମନ୍ୱନ୍ତରମାନଙ୍କରେ	। ଜନମି ମନୁଙ୍କ ବଂଶରେ	॥ ୯୮
	କାହିଁରେ ନୁହଇ ନିବାରି	। ଯେ ତେଜ ଅଟେ ଆପଣାରି	॥ ୯୯
	ତାହାକୁ ଚକ୍ରପ୍ରାଏ ଯେହ୍ନେ	। ସକଳ ଦିଗେ ଥାଇ ବହ୍ନି	॥ ୧୦୦
	ତ୍ରିଲୋକ ଉପରେ ବଢ଼ିତ	। ଯେ ଲୋକ ଅଛି ନାମେ ସତ୍ୟ	॥ ୧୦୧
	ନିଜ ଚରିତେ ମନୋହର	। କୀର୍ତ୍ତି ବିସ୍ତାରନ୍ତେ ତଥିର	॥ ୧୦୨
	ଦଣ୍ଡବିଧାନ ତହିଁ କରେ	। ଯେ ଦୁଷ୍ଟନୃପେ ଏ ସଂସାରେ	॥ ୧୦୩
୨୧	ସେ ଧନ୍ୱନ୍ତରିରୂପ ଧରି	। ଭୁବନମଧ୍ୟେ ଅବତରି	॥ ୧୦୪
	ହରଇ ମହାରୋଗିଙ୍କର	। ନାମମାତ୍ରକେ ରୋଗଘୋର	॥ ୧୦୫
	ଯହୁଁ ମରଣଶୂନ୍ୟ ହୋଇ	। ପ୍ରାଣିଆୟୁଷ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ	॥ ୧୦୬
	ଯେ[୨] ଯଜ୍ଞଭାଗ ପୂର୍ବକାଳେ	। ଦାନବେ ରୁନ୍ଧିଥିଲେ ବଳେ	॥ ୧୦୭
	ସେ କୀର୍ତ୍ତିମୟ ତାହା ପାଇ	। ଆୟୁର୍ବେଦକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ	॥ ୧୦୮
୨୨	ଜଗତକ୍ଷୟ ଅର୍ଥେ ଜାତ	। ଯାହାଙ୍କୁ କହିଛି ବିଧାତ	॥ ୧୦୯

୧—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ କରିବାର । "ନ ଚ୍ୟାବ୍ୟଃ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାତ୍ ନ ଭ୍ରଂଶୟିତୁଃ" (ସ୍ୱାମୀ)

୨—ସେ ।

କୁମାର୍ଗଗାମୀ, ବ୍ରହ୍ମଦ୍ୱେଷୀ । ନରକଦୁଃଖ ଅଭିଳାଷୀ ॥ ୧୧୦
ଭୂମିକ କଣ୍ଟକପ୍ରକାର । ଏମନ୍ତ କ୍ଷତ୍ରଙ୍କୁ ସଂହାର ॥ ୧୧୧
ଯେ ଏକୋଇଶ ବାର କରେ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପରଶୁ ଧରି କରେ ॥ ୧୧୨
୨୩ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରି । ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶେ ଅବତରି ॥ ୧୧୩
ଭରତ ଆଦି ସଙ୍ଗେ ତାର । ଅଟଇ ମାୟାର ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୧୪
ପିତାଆଜ୍ଞାରେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭାଇ । ସଙ୍ଗେ ମିଳିଲେ ବନେ ଯାଇ ॥ ୧୧୫
ଯା' ଠାରେ ବିରୋଧ କରିଣ । ବିନାଶ ହୋଇଲା ରାବଣ ॥ ୧୧୬
୨୪ ହରର ପ୍ରାୟ ତ୍ରିପୁରର । ଦହନେ କରନ୍ତେ ବିସ୍ତର ॥ ୧୧୭
ଭୟେ କଂପିତତନୁ ହେଲା । ଜଳଧି ଯାକୁ ମାର୍ଗ ଦେଲା ॥ ୧୧୮
ଦୂରରେ ଜାନକୀକାମିତ । ଯେ ରୋଷ ହୃଦୟେ ମଥିତ ॥ ୧୧୯
ତେଣେ ସୁଶୋଣ ନୟନରେ । ଚାହାଁନ୍ତେ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ॥ ୧୨୦
ମକର, ସର୍ପ ନକ୍ରଗଣେ । ଅତି ତାତିଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥ ୧୨୧
୨୫ ଯୁଦ୍ଧେ ଆପଣା ବକ୍ଷେ ଲାଗି । ଐରାବତ ଦନ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ॥ ୧୨୨
ସେ ଦନ୍ତ ଦିଶନ୍ତି ଯେ ଶ୍ୱେତ । ସେ ଦିଗମାନଙ୍କେ ଯେ ସ୍ଥିତ ॥ ୧୨୩
ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ନେଇଛି ହେରାଇ । ସୈନ୍ୟମଧ୍ୟରେ[୧] ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୨୪
ଏମନ୍ତ ଅଟେ ଯେ ଦଶାସ୍ୟ । ତାହାର ଯେଉଁ ଗର୍ବହାସ ॥ ୧୨୫
ତାହା ସହିତେ ପ୍ରାଣ ନେମ । ଧନୁ ଟଙ୍କାର କରି ରାମ ॥ ୧୨୬
୨୬ ଅସୁର ସୈନ୍ୟପାଦ ଲାଗି । ଭୂମି ହୁଅନ୍ତେ ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥ ୧୨୭
କ୍ଳେଶବିନାଶ ଅର୍ଥେ ତାର । ରାମକୁ ଘେନି ସଙ୍ଗତର ॥ ୧୨୮
* ସିତ, ଅସିତ କେଶ ଯାର । ସେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ଅବତାର ॥ ୧୨୯

୧—ଅରିହୈନ୍ୟରେ (ପାଠ—'ଅରିହୈନ୍ୟେ') 'ଅଧ୍ୱସୈନ୍ୟେ' ଇତି ବା ପାଠଃ ।
ଅର୍ଥ—ସ୍ୱପରସୈନ୍ୟମଧ୍ୟେ (ସ୍ୱାମୀ ।)

* ଉଜ୍ଜହାରାତ୍ମନଃ କେଶୌ ସିତକୃଷ୍ଣୌ ମହାବଳଃ । (ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ) ।
ସ ଚାପି କେଶୌ ହରିରୁଚ୍ଚକର୍ତ୍ତ
ଏକଂ ଶୁକ୍ଳମପରଂ ଚାପି କୃଷ୍ଣମ୍ ।
ତୌ ଚାପି କେଶାବାବିଶତାଂ ଯଦୂନାଂ
କୁଲେ ସ୍ତ୍ରିୟୌ ରୋହିଣୀଂ ଦେବକୀଂ ଚ ॥ ୧ ॥
ତୟୋରେକୋ ବଲଭଦ୍ରୋ ବଭୂବ
ଯୋଽସୌ ଶ୍ୱେତସ୍ତସ୍ୟ ଦେବସ୍ୟ କେଶଃ ।
କୃଷ୍ଣୋ ଦ୍ୱିତୀୟଃ କେଶବଃ ସମ୍ବଭୂବ
କେଶୋ ଯୋଽସୌ ବର୍ଣ୍ଣତଃ କୃଷ୍ଣ ଏବ ॥ ୨ ॥ (ମହାଭାରତ)

ନିଜ ମହିମା ପ୍ରକାଶନ । କରିବେ ନାନା କର୍ମମାନ ॥ ୧୩୦
ଜନମାନଙ୍କୁ ମାର୍ଗ ଯାର । କେବେହେଁ ନୁହଇ ଗୋଚର ॥ ୧୩୧
୨୭ ବାଳକକାଳେ ପୂତନାର । ପ୍ରାଣ ଯା କରିବେ ସଂହାର ॥ ୧୩୨
ବୟସେ ତିନିମାସ ହୋଇ । ପାଦେ ଯା ଶକଟ ଭାଞ୍ଜଇ ॥ ୧୩୩
ଉଚେ ଆକାଶ ଥିଲେ ଛୁଇଁ । ଯେ ଅରଜୁନ ବୃକ୍ଷ ଦୁଇ ॥ ୧୩୪
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜାନୁ ମାଡ଼ି । ଯାଆନ୍ତେ ସେ ପଡ଼ିବେ ଉପୁଡ଼ି ॥ ୧୩୫
ଏକଥା ଈଶ୍ୱରବାହାରେ । ଅସମ୍ଭବତ ଆନଠାରେ ॥ ୧୩୬
୨୮ ବ୍ରଜରେ ବ୍ରଜପଶୁପାଳ । ପାନ କରନ୍ତେ ବିଷଜଳ ॥ ୧୩୭
କୃପାରେ ଯେ ଅବଲୋକନ । ପୀୟୂଷବୃଷ୍ଟିର ସମାନ । ୧୩୮
ତେଣେ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ । ଦେବେ ଯା ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୧୩୯
ସେ ଜଳୁଁ ବିଷ ଯିବ ନାଶ । ଏମନ୍ତ ଅର୍ଥେ ପୀତବାସ ॥ ୧୪୦
ନଦୀରେ ବିହରନ୍ତେ ଯାଇଁ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷ ବୀର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ॥ ୧୪୧
ଯେଉଁ କାଳିୟ ଭୁଜଗର । ଜିହ୍ୱା ଚଞ୍ଚଳ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୪୨
ତାହାକୁ ଦେବେ ଘଉଡ଼ାଇ । ଏହା କି ଆନରେ ହୁଅଇ ॥ ୧୪୩
୨୯ ସେ କଥା ଅଲୌକିକ ପ୍ରାଏ । ଆମ୍ଭ ମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଏ ॥ ୧୪୪
ଗୋକୁଳ ଯାକ ନଦୀତଟରେ । ଶୋଇଥାଆନ୍ତେ ରଜନୀରେ ॥ ୧୪୫
ଲଗି ଅରଣ୍ୟ ହୁତାଶନ । ଦଗ୍‌ଧ ହୁଅନ୍ତେ ଗ୍ରୀଷ୍ମବନ ॥ ୧୪୬
ମରଣକାଳ ତାହାଙ୍କର । ନିଶ୍ଚୟ ହୁଅନ୍ତେ ସେଠାର ॥ ୧୪୭
ବଳରାମର ସଙ୍ଗେ ଥାଇ । ତାହାଙ୍କ ଲୋଚନ ଘୋଡ଼ାଇ ॥ ୧୪୮
ତହିଁରୁ କରିବେ ଉଦ୍ଧାର । ଅଗମ୍ୟ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର ॥ ୧୪୯
୩୦ ପୁଣବନ୍ଧନକୁ ସାଧନ[୧] । ଅଟେ ଏ ବୋଲି ବିଚାରଣ ॥ ୧୫୦
ଯେବଣ ଯେବଣ ଦଉଡ଼ି । ଘେନିମ ଏହା ମାତା ଲୋଡ଼ି ॥ ୧୫୧
ସୁତର ବନ୍ଧନକୁ ସେହି । କେବେହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବନାହିଁ ॥ ୧୫୨
ସେ ପୁଣି ମୁଖକୁ ହାଇରେ[୨] । ବିସ୍ତାର କରନ୍ତେ ତହିଁରେ ॥ ୧୫୩
ଯଶୋଦା ସକଳ ଭୁବନ । ଦେଖି ଆଶଙ୍କା କରି ମନ ॥ ୧୫୪
ଜ୍ଞାନରେ ଈଶ୍ୱର ବୋଲିଣ । ତାକୁ ଜାଣିମ ଯାହା ପୁଣ ॥ ୧୫୫
ତାହାର ଗୁଣ କର୍ମ ଯେତେ । ଜାଣିଲୁ ଯାହା ନିଜଚିତ୍ତେ ॥ ୧୫୬

୧—କାରଣ । ୨—ଜୃମ୍ଭାରେ ।

ସେ କଥା ଅଲୌକିକ ହୋଇ । କାହା ମନକୁ ନ ଆସଇ ॥ ୧୫୭
୩୧ ବରୁଣପାଶଭୟୁଁ ହରି । ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେବେ ମୋକ୍ଷ କରି ॥ ୧୫୮
ଗୋପମାନଙ୍କୁ ମୟସୁତ । ଛଳେ କରନ୍ତେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ॥ ୧୫୯
ତହିଁରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁଣି । ଆଣିମେ ଉଦ୍ଧାର କରିଣ ॥ ୧୬୦
ଗୋକୁଳବାସିଏ ଦିବସେ । ବ୍ୟାପାର କରିଣ ବିଶେଷେ ॥ ୧୬୧
ଏ ରୂପେ ଅତି ଶ୍ରମ ପାଇ । ରାତ୍ରେ ଥାଆନ୍ତେ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ॥ ୧୬୨
ତାହାଙ୍କୁ ବଇକୁଣ୍ଠପୁର । ନେବେ ସେ ଦେବ ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୬୩
୩୨ ଗୋପାଳେ ଯାଗ ବିନାଶନ୍ତେ । ବ୍ରଜର ବିଘାତ ନିମନ୍ତେ ॥ ୧୬୪
ବୃଷ୍ଟି କରନ୍ତେ ସୁରପତି । ପଶୁରକ୍ଷାଏ ଦେଇ ମତି ॥ ୧୬୫
ଶ୍ରମରହିତ ଏକ କରେ । ଶିଳୀନ୍ଧ୍ର[1] ପ୍ରାୟେକ ଲୀଳାରେ ॥ ୧୬୬
ଧରଣୀଧରକୁ କୃପାଏ । ଧରିବେ ସାତଦିନ ଯାଏ ॥ ୧୬୭
ସେଦିନସରିକି ବୟସ । ସପତ ବରଷ ପ୍ରବେଶ ॥ ୧୬୮
୩୩ ଶଶାଙ୍କକିରଣେ ଗଉର । ରଜନୀକାଳେ ଦାମୋଦର ॥ ୧୬୯
ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ରସରସେ । କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ବନଦେଶେ ॥ ୧୭୦
ଯେ ଦୀର୍ଘ ମୂର୍ଚ୍ଛନାସଂଯୁତ । ମଞ୍ଜୁଳପଦ ବେଣୁଗୀତ ॥ ୧୭୧
ତେଣେ ଗୋକୁଳବଧୂଙ୍କର । ପ୍ରକାଶ ହୋଏ କାମଜ୍ୱର ॥ ୧୭୨
ତାହାଙ୍କୁ ହରି ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତେ । କୁବେର-ଅନୁଗ[2] ନିଅନ୍ତେ ॥ ୧୭୩
ତାହାର ଶିରକୁ ଛେଦନ । କରିବେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୧୭୪
୩୪ ପ୍ରଳମ୍ବ, ଖର[3], ବକ[4], କେଶୀ । ଅରିଷ୍ଟମଲ୍ଲ ହସ୍ତୀ[5] ମିଶି ॥ ୧୭୫
କଂସ, ଯବନ, କ୍ଷିତିସୁତ[6] । ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଆଦି ଯେ ବିଦିତ ॥ ୧୭୬
ସାଲ୍ୱ, ଦ୍ୱିବିଦ[7] ଯେବା ଆନ । ବଲ୍ୱଳ, ଦନ୍ତବକ୍ର ଭିନ୍ନ ॥ ୧୭୭
ଶମ୍ବର, ବିଦୂରଥ ବାଧି । ସପତଷଣ୍ଢ, ରୁକ୍ମୀ ଆଦି ॥ ୧୭୮
୩୫ ଯେ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର । ସଂଗ୍ରାମଶାଳୀ ମହାବୀର ॥ ୧୭୯
କାମ୍ବୋଜ, ମତ୍ସ୍ୟ, କୁରୁପତି । ସୃଂଜୟ, କେକୟ ପ୍ରଭୃତି ॥ ୧୮୦
ତାହାଙ୍କୁ ବଳ-ପାର୍ଥ-ଭୀମ । ଆଦି ଧରିଣ ବ୍ୟାଜନାମ ॥ ୧୮୧

୧—ଛତୁ । ୨—ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ (ସ୍ୱାମୀ) । ୩—ଧେନୁକ ।
୪—ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ 'ଦର୍ଦୁର' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ । ୫—କୁବଳୟାପୀଡ଼ ।
୬—ନରକ । ୭—ମୂଳ ପାଠସ୍ଥିତ 'କପି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।

ନିଜପୁରକୁ ଭଗବାନ । ନେମେ ସେ ହେବେ ଅଦର୍ଶନ ॥ ୧୮୨

୩୬ କାଳେ ଆୟୁଷ, ବୁଦ୍ଧି ଦୁଇ । ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ଅଳ୍ପ ହୋଇ ॥ ୧୮୩

ଏଣୁ ସ୍ୱକୃତ ବେଦ ସାର । ଦୁର୍ଗମ ଅଟେ ଲୋକଙ୍କର ॥ ୧୮୪

କରିଣ ଏମନ୍ତ ବିଚାର । ଜନ୍ମିଣ ସତ୍ୟବତୀଠାର ॥ ୧୮୫

ନିଗମଦ୍ରୁମକୁ ସେ ହରି । ବାଣ୍ଟିବେ ଶାଖା ଶାଖା କରି ॥ ୧୮୬

୩୭ ଅସୁରେ ନିଗମମାର୍ଗରେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ସେ ବଳରେ ॥ ୧୮୭

ଅଲକ୍ଷ୍ୟବେଗ ମୟକୃତ । ପୁରମାନଙ୍କେ ହୋଇ ସ୍ଥିତ ॥ ୧୮୮

ଲୋକଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ବିନାଶ । ତାଙ୍କର ଯେଣେ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଂଶ ॥ ୧୮୯

ମତିପ୍ରଲୋଭ[୧] ଜାତ ହୋଇ । ଏମନ୍ତ ବେଷକୁ ଭିଆଇ ॥ ୧୯୦

ଅତି ପାଷାଣ୍ଡ ଧର୍ମମାନ । କହିବେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୧୯୧

୩୮ ଯେବେ ଗୃହରେ ସାଧୁଙ୍କର । ନୋହିବ କଥା ଶ୍ରୀହରିର ॥ ୧୯୨

ପାଷଣ୍ଡି ହେବେ ଦ୍ୱିଜଜନ । ବୃଷଳେ ହୋଇବେ ରାଜନ ॥ ୧୯୩

ସ୍ୱାହା, ସ୍ୱଧା ବଷଟ୍କାର । ବାକ୍ୟ[୨] ନଥିବ ଯେଉଁଠାର ॥ ୧୯୪

ଯୁଗପ୍ରାନ୍ତରେ ହରି ତେବେ । କଳିର ଶାସ୍ତାରୂପ ହେବେ ॥ ୧୯୫

୩୯ ସର୍ଜନା କାଳରେ କାରଣ । ତପ, ମୁଁ, ନବଋଷି ପୁଣ ॥ ୧୯୬

ଆଉର ପ୍ରଜାପତିମାନେ । କାରଣ ଅଟନ୍ତି ପାଳନେ ॥ ୧୯୭

ଯେ ଧର୍ମ, ଯଜ୍ଞ, ମନୁମାନେ । ଅମର ସକଳ, ରାଜନେ ॥ ୧୯୮

ଅନ୍ତେ[୩] ଅଧର୍ମ ମହେଶ୍ୱର । ସର୍ପ, ଅସୁରପତି ଘୋର ॥ ୧୯୯

ଯେ ନାନା ଶକ୍ତି ଧରେ ହରି । ଏ ମାୟାବିଭୂତି ତାହାରି ॥ ୨୦୦

୪୦ * ବିଷ୍ଣୁର ବୀର୍ଯ୍ୟକୁ ସଂସାରେ । କେବଣ ଲୋକ ଗଣି ପାରେ ॥ ୨୦୧

ଯେ କବି ଧରଣୀରେଣୁ ହିଁ । ଗଣିଇଁ, ନ ପାରିବ ସେହି ॥ ୨୦୨

ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ମହିମାରେ କରି । ସତ୍ୟଲୋକକୁ ଅଷ୍ଟ ଧରି ॥ ୨୦୩

ଯେଣୁ ତ୍ରିବିକ୍ରମ ରୂପରେ । ଅସ୍ଖଳିତ ପାଦବେଗରେ ॥ ୨୦୪

୧—ଅଯୁକ୍ତ ସ୍ୱୀକାର (ସ୍ୱାମୀ) ୨—କାବ୍ୟ । ୩—ଲୟେ ।

* ବିଷ୍ଣୋର୍ନୁ କଂ ବୀର୍ଯ୍ୟାଣି ପ୍ରବୋଚଂ
ଯଃ ପାର୍ଥିବାନି ବିମମେ ରଜାଂସି ।
ଯୋଽସ୍କମ୍ଭୟଦୁତ୍ତରଂ ସଧସ୍ଥଂ
ବିଚକ୍ରମାଣସ୍ତ୍ରେଧୋରୁଗାୟଃ ॥ (ଋଗ୍‌ବେଦଃ)

ପ୍ରକୃତି ଠାରୁ ଆଦି ହୋଇ । ଅଧିକ ଭବେ ସେ[1] କଂପଇ ॥ ୨୦୫
୪୧ ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାବଳ ଯେହ୍ନି । ତା'[2] ଅନ୍ତ ମୁହିଁ ନ ଜାଣଇଁ ॥ ୨୦୬
ଏ ଯେ ତୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ । ମୁନିଏ ନ ଜାଣନ୍ତି ତାହି ॥ ୨୦୭
ଘଟିଛି ଜନମ ଯାହାଙ୍କର । ସେ କାହୁଁ କରିବେ ଗୋଚର ॥ ୨୦୮
ଅନନ୍ତ ସହସ୍ର ବଦନ । ସେହି ଏହାର ଗୁଣମାନ ॥ ୨୦୯
ଗାୟନ କରନ୍ତେ ଆଜହିଁ । ପାରକୁ ଯାଇ ପାରିନାହିଁ ॥ ୨୧୦
୪୨ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ସେ ନିୟତ । କରୁଣା କରନ୍ତି ଅନନ୍ତ ॥ ୨୧୧
ସେମାନେ ଯଦି ସର୍ବାତ୍ମାରେ । ତାର ଚରଣ ଅମାୟାରେ ॥ ୨୧୨
ସତତେ ଆଶ୍ରୟ କରନ୍ତି । ମାୟାକୁ ଜାଣନ୍ତି, ତରନ୍ତି ॥ ୨୧୩
ଶୃଗାଳ କୁକ୍କୁରର ଭକ୍ଷ୍ୟ । ଯେ ଦେହ ଅଟଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୨୧୪
ତହିଁରେ ଅହଂ-ମମ[2] ହୋଇ । ବୁଦ୍ଧି ସେମାନଙ୍କର ନାହିଁ ॥ ୨୧୫
୪୩ ଏ ହରିଯୋଗମାୟା ଆମ୍ଭେ । ଜାଣୁଁ, ସନକ ଆଦି ତୁମ୍ଭେ ॥ ୨୧୬
ଶଙ୍କର, ପ୍ରହଲଦ ବେନି । ଆବର ମନୁ, ମନୁପତ୍ନୀ[3] ॥ ୨୧୭
ପ୍ରିୟବ୍ରତାଦି ମନୁଙ୍କର । ଯେତେକ କୁମାରୀ, କୁମର ॥ ୨୧୮
ପ୍ରାଚୀନବରହି ନୃପତି । ଅଙ୍ଗ, ଧ୍ରୁବହିଁ ତା ଜାଣନ୍ତି[4] ॥ ୨୧୯
୪୪ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ, ପୁରୂରବା ସୁଧୀ । ବିଦେହ, ମୁଚୁକୁନ୍ଦ, ଗାଧି ॥ ୨୨୦
ରଘୁ, ଅମ୍ବରୀଷ, ସଗର । ଗୟ, ନାହୁଷ,[5] ଆଦି ଆର ॥ ୨୨୧
ମାନ୍ଧାତା ଅଳର୍କ ବୈଷ୍ଣବ । ଯେ ଶତଧନୁ ରନ୍ତିଦେବ ॥ ୨୨୨
ଯେ ଦେବବ୍ରତ, ବଳିଭୂପ । ଅମୂର୍ତ୍ତିରୟ ଯେ ଦିଲୀପ ॥ ୨୨୩
୪୫ ଉତଙ୍କ, ସଉଭରି ମିଶି । ଶିବି, ଦେବଳ ମହାଋଷି ॥ ୨୨୪
ଯେ କୃପ, ପିପ୍‌ପଳାଦ୍ରି ବେନି । ଉଦ୍ଧବ, ପରାଶର ମୁନି ॥ ୨୨୫
ସେ ଭୂରିଷେଣ, ବିଭୀଷଣ । ଶୁକ,[6] ଅର୍ଜୁନ, ହନୁମାନ ॥ ୨୨୬
ଜାଣେ ବିଦୁର, ଆର୍ଷ୍ଟିଷେଣ । ଶ୍ରୁତଦେବାଦି ମୁନିଗଣ ॥ ୨୨୭
୪୬ ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୂଦ୍ର, ଶବର, ଯବନ । ଯେ ଅବା ପାପଜୀବମାନ ॥ ୨୨୮

୧—ସତ୍ୟଲୋକ । ୨—ମୁଁ ମୋର । ୩—ଶତରୂପା ।
୪—ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ 'ଋଭୁ' ନାମ ମୂଳ ପାଠରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ । ୫—ଯଯାତି ।
୬—ମୂଳପାଠ ସ୍ଥିତ 'ଉପେନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ (ସ୍ୱାମୀ) ।

ସେ ଦେବମାୟାକୁ ଜାଣନ୍ତି । ଆବର ବିଶେଷେ ତରନ୍ତି ॥ ୨୨୯
ହରିଭଗତଙ୍କ ଚରିତ । ଶିକ୍ଷାରେ ଯେବେ ସେ ନିୟତ ॥ ୨୩୦
ନୀଚ ଆଦିହିଁ ହେଲେ ତରେ । ଯେ ହରିରୂପଧାରଣାରେ ॥ ୨୩୧
ହୋଇଣ ଥିବେ ଆସକତ । ତାଙ୍କ ତରିବା କି ଅଦ୍ଭୁତ ॥ ୨୩୨

୪୭ ନିତ୍ୟ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଯେ ଅଭୟ । ଅଟେ ସର୍ବଦା ବୋଧମୟ ॥ ୨୩୩
ଯେ ଶୁଦ୍ଧ, ସମ, ସଙ୍ଗହୀନ । ଆତ୍ମାରୁ ଅଟଇ ଅଭିନ୍ନ ॥ ୨୩୪
ଆରୋପନିବୃତ୍ତିରେ ଯହିଁ । ଶବ୍ଦବ୍ୟାପାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୨୩୫
କାରକସାଧ କ୍ରିୟାଅର୍ଥ । ଯାହାରଠାରେ ନୋହେ ସାର୍ଥ ॥ ୨୩୬
ଯାହା ସମ୍ମୁଖେ ଲଜ୍ଜା ପାଇ । ମାୟାହିଁ ଦୂରକୁ ପଳାଇ ॥ ୨୩୭

୪୮ ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅଟଇ । ପରମ ପୁରୁଷର ସେହି ॥ ୨୩୮
ସ୍ୱରୂପ ଅଟଇ ନିୟତ । ମୁନିଏ କରନ୍ତି ଉକତ ॥ ୨୩୯
ନିଜ ମନକୁ ଯତିମାନେ । ଯତ୍ନ କରିଣ ଯାକୁ ଧ୍ୟାନେ ॥ ୨୪୦
ଅଭେଦଜ୍ଞାନକୁ ସାଧନ । ଯେ ଥିଲା, ଛାଡ଼ିଲେ ସେମାନ ॥ ୨୪୧
କୂପଖନନେ ବାଞ୍ଛା ଥାଇ । ତା ଯେହ୍ନେ ଇନ୍ଦ୍ର ନିବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୨୪୨

୪୯ ସେ ଶ୍ରେୟମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଯେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ॥ ୨୪୩
ସ୍ୱଭାବବିହିତ ଯେ କର୍ମ । କରେ ତା ସିଦ୍ଧିକି ଜନମ ॥ ୨୪୪
ଧାତୁବିଗମେ ଦେହନାଶ । ହେଲେହେଁ ତହିଁ ଯେ ପୁରୁଷ ॥ ୨୪୫
କେବେହେଁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ସେ ନୁହଇ । ଆକାଶ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଇ ॥ ୨୪୬

୫୦ ହେ ତାତ ତୋତେ ଏତେରୂପେ । ହରିଙ୍କି କହିଲି ସଂକ୍ଷେପେ ॥ ୨୪୭
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଯେତେମାନ । ହରିରୁ ନୁହଇ ସେ ଭିନ୍ନ ॥ ୨୪୮
ସେ ବିଶ୍ୱହେତୁ ଭଗବାନ । କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ ॥ ୨୪୯

୫୧ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ନାମ ଭାଗବତ । ଯେ ଭଗବନ୍ତରେ ଉକତ ॥ ୨୫୦
ସଂଗ୍ରହ ଏ ବିଭୂତିଙ୍କର । ତୁ ଏହା କରସି ବିସ୍ତାର ॥ ୨୫୧

୫୨ ସକଳ ଆତ୍ମା ସର୍ବାଧାର । ଯେ ଭଗବାନ ତାଙ୍କଠାର ॥ ୨୫୨
ଲୋକର ହୋଇବ ଭଗତି । ବର୍ଣ୍ଣି ତୁ ସେ ପ୍ରକାରେ ଚିନ୍ତି ॥ ୨୫୩

୫୩ ଏ ବିଷ୍ଣୁମାୟାକୁ ଯେ ଜନ । ଆନନ୍ଦେ କରଇ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥ ୨୫୪
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶ୍ରବଣ କରଇ । ଶୁଣିଣ ସଂତୋଷ ଲଭଇ ॥ ୨୫୫
ମାୟାରେ ସେ ଲୋକର ଚିତ୍ତ । କେବେହେଁ ନୁହଇ ମୋହିତ ॥ ୨୫୬

ଶରଣଜନଙ୍କୁ ରକ୍ଷଣ । ଯେ ପ୍ରଭୁ କରେ ପୁଣ ପୁଣ ॥ ୨୫୬
ସେ କୃଷ୍ଣପାଦପଦ୍ମ ଚିନ୍ତ । ହରଷ ସନବନ୍ଧୁ ମତ ॥ ୨୫୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମନାରଦସଂବାଦୋ
ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟମେ ଦେହସଂବନ୍ଧମାକ୍ଷିପନ୍ନୀଶଜୀବୟୋଃ ।
ବହୂନ୍ ପରୀକ୍ଷିଦାପୃଚ୍ଛତ୍ ପୁରାଣାର୍ଥାନ୍ ବୁଭୁତ୍ସିତାନ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍ ଉବାଚ

୧ ହେ ବିପ୍ର ! ଯେ ହରି ନିର୍ଗୁଣ । ବର୍ଣ୍ଣିମା ଅର୍ଥେ ତାର ଗୁଣ ॥ ୧
ଦେବତାମାନଙ୍କ ସମାନ । ଅଟଇ ଯାର ଦରଶନ ॥ ୨
ସେ ନାରଦଙ୍କୁ ପଦ୍ମଯୋନି । କହନ୍ତେ ସେହି ମହାମୁନି ॥ ୩
ଯେମନ୍ତେ ଯାହାକୁ ଯାହାକୁ । କହିଲେ ମୁଁ ସେହି ତତ୍ତ୍ୱକୁ ॥ ୪
ଜାଣିମା ନିମନ୍ତେ ବିଚାର । କରୁଛି ହେ ବେଦଜ୍ଞବର ॥ ୫
୨ ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର । ହେ ମହାଯୋଗି ସେ ହରିର ॥ ୬
ଯେତେ ଅନନ୍ତ କଥାମାନେ । ମଙ୍ଗଳକର ଏ ଭୁବନେ ॥ ୭
ସେ କଥାମାନ କହ ମୋତେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଠାବରେ ଯେମନ୍ତେ ॥ ୮
ନିଃସଙ୍ଗ ମନ କରି ସ୍ଥିର । ଛାଡ଼ିବି ନିଜ କଳେବର ॥ ୯
୩ ନିଜ ଚେଷ୍ଟାକୁ ନିତ୍ୟ ଯେହି । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣଇଁ ଗୁଣଇଁ ॥ ୧୦
ଅଦୀର୍ଘ କାଳେ ଭଗବାନ । ପ୍ରବେଶ ହୋଏ ତାର ମନ ॥ ୧୧
୪ ଭଗତହୃଦୟପଦ୍ମରେ । ପଶିଣ ଶ୍ରବଣରନ୍ଧ୍ରରେ ॥ ୧୨
ଦୁରିତ ନାଶେ ଭଗବାନ । ଶରଦ ସମୟ ଯେସନ ॥ ୧୩
ସଳିଳମଧ୍ୟଗତ ମଳ । ବିନାଶ କରେ ତତକାଳ ॥ ୧୪
୫ ନିଷ୍ପାପ ଅଟଇ ଯେ ନର । କରେ ସିଗାଦି କ୍ଳେଶ ଦୂର ॥ ୧୫
କୃଷ୍ଣର ପାଦମୂଳ ସେହି । କେବେହେଁ ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥ ୧୬
ପଥିକ ପ୍ରବାସୁଁ ଆଗତ । ସ୍ୱଗୃହ ନ ଛାଡ଼େ ଯେମନ୍ତ ॥ ୧୭

୬ ଅଧ୍ୟାତ୍ମବନ୍ତ ଯେ ଅଛଇ । ସେ ଆତ୍ମା ଧାତୁଯୋଗ ପାଇ ॥ ୧୮
ଦେହକୁ ଲଭେ ଯଦୃଚ୍ଛାରେ । ଅଥବା ପ୍ରାଚୀନ କର୍ମରେ ॥ ୧୯
ତୁମ୍ଭେ ଯେମନ୍ତେ ଏ ବିଷୟ । ଜାଣ ହେ ବିପ୍ର ମୋତେ କହ ॥ ୨୦
୭ ଭୁବନମାନଙ୍କ ରଚନା । ଯାହାର ସ୍ୱରୂପକଳ୍ପନା ॥ ୨୧
ଏମନ୍ତ ପଙ୍କଜ ଯାହାର । ଉଦରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥ ୨୨
ଲୌକିକ ପୁରୁଷ ଯେମନ୍ତ । ସ୍ୱସଂଖ୍ୟ ଅବୟବେ ଯୁକ୍ତ ॥ ୨୩
ସେ ଈଶ୍ୱରକୁ ହିଁ ସେମନ୍ତ । ଯେସନେ ଅବୟବବନ୍ତ ॥ ୨୪
କହିଣ ଅଛ ଏ ପ୍ରକାରେ । କି ଭେଦ ଦୁହିଁଙ୍କର ଠାରେ ॥ ୨୫
୮ * ଯାହାର ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ । ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତା ହୋଇ ॥ ୨୬
ପ୍ରାଣିଙ୍କି ସର୍ଜଇ ବିଧାତ । ନାଭିକମଳୁଁ ହୋଇ ଜାତ ॥ ୨୭
ସେ ରୂପ ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଯାର । କଲା ସେ ନୟନଗୋଚର ॥ ୨୮
୯ ଜଗତ ସ୍ଥିତି ଜନ୍ମ ନାଶ । ଯା ଠାରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୨୯
ମାୟାଈଶ୍ୱର ସେ ପୁରୁଷ । ସକଳଭୂତଗୁହାବାସ ॥ ୩୦
ନିଜ ମାୟାକୁ ଛାଡ଼ି ଯହିଁ । ଯେଉଁ ରୂପରେ ଅଛି ଶୋଇ ॥ ୩୧
୧୦ ପାଳକ ସହିତ ହୋଇଣ । ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଲୋକଗଣ ॥ ୩୨
ସେ ପୁରୁଷର ଅବୟବେ । କଳ୍ପିତ ହୋଇଛନ୍ତି ପୂର୍ବେ ॥ ୩୩
ପୁରୁଷ-ଅବୟବମାନ । ସପାଳ ଲୋକରେ କଳ୍ପନ ॥ ୩୪
ତୁମ୍ଭ ମୁଖରୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆମ୍ଭେ ତ ଶୁଣିଛୁଁ ଆଦ୍ୟରେ ॥ ୩୫
୧୧ ଯେ ମହା କଳ୍ପ ପରିମାଣ । ଯେ ଅବାନ୍ତର କଳ୍ପ ପୁଣ ॥ ୩୬
ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ । କାଳ ଯେ ରୂପେ ଅନୁମାନ ॥ ୩୭
ମନୁଷ୍ୟ, ପିତୃ, ଦେବ ଆଦି । ଆୟୁଷପ୍ରମାଣ ଯେ ସିଦ୍ଧି ॥ ୩୮
୧୨ କାଳର ଅନୁଗତି ଯେହ୍ନି । ଅଳ୍ପ, ବହୁତ ଅବା ହୋଇ ॥ ୩୯
କର୍ମପ୍ରାପତ ଯେତେ ସ୍ଥାନ । ହେ ଦ୍ୱିଜଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ସେ ଯେସନ ॥ ୪୦
୧୩ ସତ୍ତ୍ୱାଦିଗୁଣ ପରିଣାମ । ଦେବତା ଆଦି ରୂପେ ଜନ୍ମ ॥ ୪୧
ତାହା ବାଞ୍ଛିନ୍ତି ଯେଉଁ ଜୀବେ । ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ଏବେ ॥ ୪୨

୧—ସ୍ୱପରିମିତ (ସ୍ୱାମୀ)

* ତସ୍ୟାପି ଦ୍ରଷ୍ଟୁରୀଶସ୍ୟ କୂଟସ୍ଥସ୍ୟାଖିଲାତ୍ମନଃ ।
ସୃଜ୍ୟଂ ସୃଜାମି ସୃଷ୍ଟୋଽହମୀକ୍ଷୟୈବାଭିଚୋଦିତଃ ॥ (ସ୍ୱାମୀ)

ଯେଉଁ ପୁରାଣମେ କାରଣ । ଯେବଣ ପୁଣ୍ୟପାପଗଣ ॥ ୪୩
ଯେଉଁ କର୍ମରେ ଯେଉଁ ଦେହ । ଲଭନ୍ତି ତାହା ମୋତେ କହ ॥ ୪୪

୧୪ ଭୂମି, ପାତାଳ ଦଶ ଦିଶ । ଯେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଆକାଶ ॥ ୪୫
ପର୍ବତ, ସରିତ, ସାଗର । ଯେ ଦ୍ୱୀପେ ଅଛନ୍ତି ଆବର ॥ ୪୬
କି ରୂପେ ହୁଅନ୍ତି ସମ୍ଭବ । ଏଥି ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଜୀବ ॥ ୪୭
ସେମାନେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ଜନମ ଲଭନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୪୮

୧୫ ଅଣ୍ଡକୋଷର ଯେ ପ୍ରମାଣ । ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର ଭେଦେ ପୁଣ ॥ ୪୯
ମହତ ଜନମାନଙ୍କର । ଅନୁଚରିତ ଯେ ଆବର ॥ ୫୦
ବିପ୍ରାଦି ବର୍ଣ୍ଣର[1] ବିଷୟ । ଗୃହି ଆଶ୍ରମର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥ ୫୧

୧୬ ହରି-ଅବତାର ଚରିତ । ଯେ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବିଦିତ ॥ ୫୨
ଯେ ଯୁଗ, ଯୁଗପରିମାଣ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯେ ଧର୍ମ ପୁଣ ॥ ୫୩

୧୭ ଯେ ଧର୍ମ ସାଧାରଣ ହୋଇ । ସକଳ ଲୋକଙ୍କର ଥାଇ ॥ ୫୪
ବର୍ଣ୍ଣ-ଆଶ୍ରମ-ଅନୁଗତ । ଧର୍ମ ଅଟଇ ସେ ଯେମନ୍ତ ॥ ୫୫
ନାନା ବ୍ୟବସାୟେ ଯେ ଜନେ । କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୫୬
ତାଙ୍କର ଯେ ବା ବ୍ୟବହାର । ନିୟମ ଅଛି ଯେ ଆବର ॥ ୫୭
ସେ ରୂପେ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଣ । ଯେବଣ ଧର୍ମ ଅଛି ପୁଣ ॥ ୫୮
ଯେ ଧର୍ମ ରାଜର୍ଷିଙ୍କର । କଷ୍ଟେ ଜୀଅନ୍ତି ଯେଉଁ ନର ॥ ୫୯
ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଧର୍ମ ଅବା । ଯେ ତାହା ମୋ ଆଗେ କହିବା ॥ ୬୦

୧୮ ପ୍ରକୃତି ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କର । ସଂଖ୍ୟା[2], ଲକ୍ଷଣ ଯେ ଆବର ॥ ୬୧
କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରତି ସେ କାରଣ । ଏ ଭାବେ ପୁଣ ଯେ ଲକ୍ଷଣ ॥ ୬୨
ବିଷ୍ଣୁ-ଆରାଧନାପ୍ରକାର । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗରବିସ୍ତର ॥ ୬୩

୧୯ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ରମାନେ ଯା ଲଭନ୍ତି । ଅଣିମା ଆଦି ସିଦ୍ଧିଗତି ॥ ୬୪
ଯୋଗିମାନଙ୍କ ଲିଙ୍ଗଦେହ । କିରୂପେ ଭଙ୍ଗ ହୋଏ କହ ॥ ୬୫
ବେଦ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଆଦି, ସ୍ମୃତି । ପୁରାଣ ଇତିହାସ ଗତି ॥ ୬୬

୨୦ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ଯେ ବା ପ୍ରଳୟ ଅବାନ୍ତର ॥ ୬୭
ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଭବ ଯେ ଅଟଇ । ମହାପ୍ରଳୟ ପୁଣ ଯେହି ॥ ୬୮

୧—ଜନଙ୍କ ।　୨—ସାଂଖ୍ୟ ।

	* ବୈଦିକ କର୍ମର ଯେ ବିଧି	ସ୍ମାର୍ତ୍ତ କର୍ମର ଯେ ବା ସିଦ୍ଧି	॥ ୬୯
	ଯେ ମାର୍ଗ କାମ୍ୟ କର୍ମଙ୍କର	ତ୍ରିବର୍ଗ ଅବରୋଧ ଆର	॥ ୭୦
୨୧	ଯେ ସର୍ଗ ଜୀବମାନଙ୍କର	ପାଷଣ୍ଡସଂଭବ ଆବର	॥ ୭୧
	ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ ଦୁଇ	ତହିଁ ଅଭାବେ ଯଥା ରହି	॥ ୭୨
୨୨	ସେ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ର ଭଗବାନ	ଖେଳେ ସ୍ୱମାୟାରେ ଯେସନ	॥ ୭୩
	ମାୟାକୁ ଛାଡ଼ିଣ ଯେମନ୍ତେ	ରହେ ପ୍ରଳୟେ ସାକ୍ଷିମତେ	॥ ୭୪
୨୩	ହେ ମହାମୁନି ! ଯେତେ ମୁହିଁ	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରୁ ଅଛଇଁ	॥ ୭୫
	ସେ ସର୍ବ କ୍ରମେ ନିଷ୍ଠା କରି	କହ ମୋତେ ତା' ଅନୁସରି	॥ ୭୬
	ଯେଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଠାବରେ	ପ୍ରପନ୍ନ ହୋଇଛି ସଂସାରେ	॥ ୭୭
୨୪	ଏ ଭାଗବତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ	ବିଧାତା ପ୍ରମାଣ[୧] ଆଗରେ	॥ ୭୮
	ଏହି ମାର୍ଗକୁ ଅନୁଗତ	ଇତରେ ଅଛନ୍ତି ବହୁତ	॥ ୭୯
	ପୂର୍ବରୁ ପୂର୍ବଜାତ ଯେହି	ତେଣେ ରଚିତ ଯେ ଅଛଇ	॥ ୮୦
୨୫	ଅଚ୍ୟୁତକୀର୍ତ୍ତିସୁଧାଧାର	ମୁଖକମଳରୁ ତୋହର	॥ ୮୧
	ହେ ବିପ୍ର ! ହେଉଛି ଗଳିତ	ପାନ କରନ୍ତେ ତା'[୨] ସନ୍ତତ	॥ ୮୨
	ମୋ ପ୍ରାଣ ଅନଶନାଦିରେ	ବ୍ୟାକୁଳ ନୁହଇ ଦେହରେ	॥ ୮୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୬	ସଭାରେ ନୃପ ପରୀକ୍ଷିତ	ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତେ ସେ ଏମନ୍ତ	॥ ୮୪
	କହିବି' ବୋଲି ତାଙ୍କ ପାଶ	ଶୁକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ ତୋଷ	॥ ୮୫
	ହରିକଥାରେ ବ୍ରହ୍ମରାତ	ଶୁକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ ପ୍ରୀତ[୩]	॥ ୮୬
୨୭	କହିଲେ ଭାଗବତ ନାମ	ପୁରାଣ ଯେହୁ ବେଦସମ	॥ ୮୭
	ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପେ ଯା' ଭଗବାନ	କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମାସନ୍ନିଧାନ	॥ ୮୮
୨୮	ପାଣ୍ଡୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର	ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର	॥ ୮୯
	ପୁଚ୍ଛଇ ଯେଉଁ ଯେଉଁ କଥା	ପ୍ରସ୍ତାବକ୍ରମେ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା	॥ ୯୦

---

* ବୈଦିକ କର୍ମକୁ 'ଇଷ୍ଟ' ଏବଂ ସ୍ମାର୍ତ୍ତ କର୍ମକୁ 'ପୂର୍ତ୍ତ' କହନ୍ତି ।
ବାପୀକୂପତଡ଼ାଗାଦି ଦେବତାୟତନାନି ଚ ।
ଅନ୍ନପ୍ରଦାନମାରାମଃ ପୂର୍ତ୍ତମିତ୍ୟଭିଧୀୟତେ ॥

୧—ସମ୍ୟକ୍‌ଜ୍ଞାତା (ସ୍ୱାମୀ) । ୨—'କଥୟସ୍ୱାମୀତି' ପାଠର ଅନୁବାଦ । (ଖାଡ଼ଙ୍ଗା)
୩—'କଥାୟ୍ୟାମିତି' ପାଠର ଅନୁବାଦ ।

କହିବା ଅର୍ଥେ ବ୍ୟାସସୂତ | ଆରମ୍ଭ କଲେକ ଭୂରିତ || ୯୧
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ | ଯେ ଅକିଂଚନଧନଜନ || ୯୨
ଧାନବନ୍ଧୁର ସେ ଦୁର୍ଗତି | ନାଶ କରିବେ ରମାପତି || ୯୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍ପ୍ରଶ୍ନୋ
ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ||

ନବମୋଽଧ୍ୟାୟ

ରାଜ୍ଞଃ[୧] ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରଂ ବକ୍ଷ୍ୟନ୍ ବ୍ରହ୍ମଣେ ହରିଣୋଦିତମ୍ |
କଥୟାମାସ ନବମେ ଶୁକୋ ଭଗବତଂ ପୁନଃ | ୧ |

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ହେ ନୃପ ! ଶରୀରରୂପର | ଯେ ଆତ୍ମା ଅନୁଭବାକାର || ୧
ବସ୍ତୁ ମାୟାର ଅଭାବରେ | ତାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେହାଦିରେ || ୨
ଯଥାର୍ଥ ହୋଇ ନ ଘଟଇ | ସ୍ୱପ୍ନକୁ ଯେ ଜନ ଦେଖଇ || ୩
ତାହାର ସ୍ୱପ୍ନଦେହଯୋଗ | ମାୟାରେ ଯଥା ହୋଏ ଭୋଗ || ୪
୨ ଯେ ମାୟା ବହୁରୂପ ହୋଇ | ତା ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ବିହରଇ || ୫
ବାଳକ, ବୃଦ୍ଧ, ସୁର, ନର | ଏ ଆଦି ବହୁତ ଆକାର || ୬
ହୋଇଲା ପ୍ରାଏ ଶୋଭା ପାଇ | ଦେହ ଆଦିରେ ବଶ ହୋଇ || ୭
ମୁଁ ଏ, ଏମାନ ଅଟେ ମୋର | ମଣଇଁ ଏମନ୍ତ ଆକାର || ୮
୩ କାଳରୁ ମାୟାରୁ ଅତୀତ | ଆପଣା ମହିମା ବିଦିତ || ୯
ତହିଁରେ ଯେବେ ସେ ରମଇଁ | ସକଳ ସଂମୋହ ଛାଡ଼ଇ || ୧୦
ଛାଡ଼ଇ ଅହଂ ମମ ଦୁଇ | ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ସେ ରହଇ || ୧୧
୪ ଅବ୍ୟାଜ ବ୍ରତେ ପଦ୍ମାସନ | ହରିଙ୍କି କରନ୍ତେ ଭଜନ || ୧୨
ଯେ ରୂପ ଅଟେ ଜ୍ଞାନଘନ | ତାହା କରାନ୍ତେ[୨] ଦରଶନ || ୧୩
ଜୀବର ତତ୍ତ୍ୱଶୁଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ | ଯାହା କହିଲେ ତାଙ୍କୁ[୩] ଗତେ || ୧୪
୫ ସେ ଆଦିଦେବଙ୍କର ଠାରୁ | ଭଗତଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁରୁ || ୧୫

୧—ରାଜ | ୨—କରନ୍ତେ | ୩—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ (ବ୍ରହ୍ମଣେ) |

ବସିଣ ସ୍ୱପଦ୍ମ ଆସନେ | ସର୍ଜନାଚିନ୍ତା କଲା ମନେ || ୧୬
ଏ ସୃଷ୍ଟିବିଷୟେ ସଂମତ | ସେ ବୁଦ୍ଧି ନ କଲା ବିଦିତ || ୧୭
ପ୍ରପଞ୍ଚନିର୍ମାଣର ବିଧି | ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧିରେ ହୋଏ ସିଦ୍ଧି || ୧୮
୬ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ସେ ଜଳରେ | ବେଦ ଅକ୍ଷର ସେ କାଳରେ || ୧୯
ପାଶେ ଶୁଣିଲା ବେନି ବାର | କକାର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣଙ୍କର || ୨୦
ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଅଟେ ଷୋଡ଼ଶ[୧] | ହେ ନୃପ ଯେତ୍ତୁ ଏକବିଂଶ[୨] || ୨୧
ଯାହାକୁ ଅକିଞ୍ଚନଙ୍କର | ଧନ ବୋଲନ୍ତି ସର୍ବନର || ୨୨
୭ ସେ କଥା ଶୁଣିଣ ବିଧାତା | ସେ ବଚନର ଯେ ବକତା || ୨୩
ତାହାକୁ ଦେଖିବି ବୋଲିଣ | ଦିଗମାନଙ୍କୁ ସେ ଗୃହିଁଣ || ୨୪
ଆନକୁ ନ ଦେଖି ତହିଁରେ | ବସିଣ ନିଜ ଆସନରେ || ୨୫
କେହ୍ନି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଉପଦେଶ | ଦେଲା ପ୍ରାପ୍ତେକ ହୋଇ ତୋଷ || ୨୬
ସେ କଥା ବିଗୃରିଣ ହିତ | ତପରେ ନିବେଶିଲେ ଚିତ୍ତ || ୨୭
୮ ଅମୋଘ ଯାର ଦରଶନ | ଜିଣିଣ ସମୀରଣ, ମନ || ୨୮
ଜ୍ଞାନ[୩]-କର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବେନି | ବଶ କରି ସେ ପଦ୍ମଯୋନି || ୨୯
ଦେବ[୪] ବରଷେ ଦଶଶତ | ବରଷ ତପେ ଦେଲା ଚିତ୍ତ || ୩୦
ଯେବଣ ତପେ ସର୍ବଲୋକ | ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଅନ୍ତରେକ || ୩୧
ତପସ୍ୱିମାନଙ୍କେ ସେ ବର | ନିଷ୍ଫଳ ଅଟେ ମନ ତାର || ୩୨
୯ ପୂଜିତ ହୋଇ ହରି ତାକୁ | ଦେଖାଇଲେକ ସ୍ୱଲୋକକୁ || ୩୩
ଯେଉଁ ଲୋକରୁ ଅନ୍ତରେକ | ହୋଇଣ ନାହିଁ ଆନ ଲୋକ || ୩୪
ଯହିଁରୁ କ୍ଲେଶ, ମୋହ, ଖେଦ | ବିଗତ ହୋଇଣ ଅଛନ୍ତି || ୩୫
* ଯାକୁ ସୁପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଦେବେ | ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଠାବେ ଠାବେ || ୩୬
୧୦ ଯହିଁରେ ନାହିଁ ରଜ ତମ | କେବଳ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱଧାମ || ୩୭
ଯେ କାଳ ଜଗତ ନାଶଇ | ତାର ବିକ୍ରମ ଯହିଁ ନାହିଁ || ୩୮
ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମାୟା ନାହିଁ | ସ୍ୱଗଲେଖିବ ଥିବ କାହିଁ || ୩୯
ସୁର-ଅସୁରରେ ପୂଜିତ | ହରିର ଦାସେ ଯହିଁ ସ୍ଥିତ || ୪୦

୧—ତକାର । ୨—ପକାର । (ତପ, ତପ) ବ୍ରହ୍ମା ଏହି ବେନି ଅକ୍ଷରକୁ ବେନିବାର ଶୁଣିଲେ । ୩—କାଳ । ୪—ଦିବ୍ୟ ।

* ଯାହାକୁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଦେବେ ।

୧୧ ଶ୍ୟାମ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତନୁବର୍ଣ୍ଣ । କମଳ ପ୍ରାଏକ ଲୋଚନ ॥ ୪୧
ପୀତବସନ ମନୋହର । ଅଟନ୍ତି ଅତି ସୁକୁମାର ॥ ୪୨
ସମସ୍ତେ ପୁଣି ଚାରି ଚାରି । ସଂଖ୍ୟାରେ ଭୁଜ ଛନ୍ତି ଧରି ॥ ୪୩
ଚାହିଁଲପ୍ରାଏ ପ୍ରଭାଯୁତ । ଉତ୍ତମ ମଣି ଯହିଁ ସ୍ଥିତ ॥ ୪୪
ଏମନ୍ତ ପଦକକନକର । ଭୂଷଣ ଅଟେ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୪୫
ତେଜସ୍ୱୀ ପ୍ରବାଳ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ । ମୃଣାଳସମ ତନୁ-ତେଜ ॥ ୪୬
କୁଣ୍ଡଳମୁକୁଟନିକର । ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଦିଶେ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୪୭
୧୨ ମହାତ୍ମାଜନମାନଙ୍କର । ବିମାନଶ୍ରେଣୀରେ ସେ ପୁର ॥ ୪୮
ଶୋଭା ଦିଶଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ । ଭାସୁର ସେ ବିମାନମାନେ ॥ ୪୯
କାନ୍ତିରେ ଦିବ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର । ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଦିଶଇ ସେ ପୁର ॥ ୫୦
ବିଜୁଳିଯୁତ ମେଘମାଳ । ତେଣେ ଯେସନେ ନଭସ୍ଥଳ ॥ ୫୧
୧୩ ଯହିଁରେ ହୋଇ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତା । ଯେନଣ ସକଳ ବିଭୂତି ॥ ୫୨
ଉରୁଗାୟର ପାଦ ଦୁଇ । କମଳା ସନ୍ତତେ ପୂଜଇ ॥ ୫୩
ହିନ୍ଦୋଳା ଆଶ୍ରୟ କରିଣ । ଗାୟନ କରେ ପ୍ରିୟଗୁଣ ॥ ୫୪
ବସନ୍ତାନୁଗ ଭୃଙ୍ଗମାନ । କରନ୍ତେ ବିବିଧ ଗାୟନ ॥ ୫୫
୧୪ ସେ ପୁରେ କମଳ ଆସନ । ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କଲେ ଦରଶନ ॥ ୫୬
ସେ ସର୍ବସାତ୍ୱତ-ଈଶ୍ୱର । କ୍ଷୀରୋଦତନୁଜାର ବର ॥ ୫୭
ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କର ସେ ପତି । ଜଗତପତି ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୫୮
ସୁନନ୍ଦ-ନନ୍ଦ-ପ୍ରବଳାଦି । ସ୍ୱଦାସମୁଖ୍ୟ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୫୯
ସେମାନେ ଯାହାକୁ ପୂଜନ । କରୁଅଛନ୍ତି ଅନୁଦିନ ॥ ୬୦
୧୫ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ । ଯେ ଅଭିମୁଖ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୬୧
ଆସବପ୍ରାପ୍ତ ଯା' ନୟନ । ତୋଷଇ ଦେଖିଲାର ଜନ ॥ ୬୨
ପ୍ରସନ୍ନ ହାସ ଅଛି ଯହିଁ । ନୟନ ଅରୁଣ ଦିଶଇ ॥ ୬୩
ଏମନ୍ତ ଅଟେ ମୁଖ ଯାର । କିରୀଟକୁଣ୍ଡଳେ ସୁନ୍ଦର ॥ ୬୪
ଯେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ପୀତବାସ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଲକ୍ଷିତ ବକ୍ଷଦେଶ ॥ ୬୫
୧୬ ଉତ୍ତମ ଆସନ ଉପର । ବସି ଅଛନ୍ତି ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥ ୬୬
ପ୍ରକୃତି, ପୁରୁଷ, ମହତ । ଅହଂକାର ଏ ଚାରି ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୬୭
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ । ଷୋଡ଼ଶ ଅଟନ୍ତି ବିଦିତ ॥ ୬୮

ପଞ୍ଚ ତନୁମାନ ଯେ ଅଟନ୍ତି । ଏ ଶକ୍ତିମାନେ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ॥ ୬୯

ଯେ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ଠାରେ । ପ୍ରକାଶେ ଅନିତ୍ୟ ରୂପରେ ॥ ୭୦

ନିଜ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ଯେହି । ତେଣେ ଅଛନ୍ତି ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୭୧

ନିତ୍ୟସ୍ୱରୂପେ ବିହରନ୍ତି । ଏଣୁ ଈଶ୍ୱର ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୨

୧୭ ଦର୍ଶନ ଆହ୍ଲାଦେ ତାଙ୍କର । ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ତା' ଅନ୍ତର ॥ ୭୩

ରୋମାଞ୍ଚ ଜନ୍ମିଲା ଶରୀରେ । ଲୋଚନେ ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରେମଭରେ ॥ ୭୪

ତାହାଙ୍କ ଚରଣନଳିନ । ବନ୍ଦିଲା କମଳ-ଆସନ ॥ ୭୫

ପରମହଂସପଥେ ଯତି । ଯେଉଣ ପାଦକୁ ଦେଖନ୍ତି ॥ ୭୬

୧୮ ସେ କିବା ଅଟେ ପ୍ରୀତିଯୁତ । ହୋଇଛୁ ନିଜ ପାର୍ଶ୍ୱେ ସ୍ଥିତ ॥ ୭୭

ପ୍ରଜାସର୍ଜନା ବିଷୟରେ । ସମର୍ଥ ଆପଣା ଆଜ୍ଞାରେ ॥ ୭୮

ତାହାକୁ ପ୍ରୀତମନା ହୋଇ । ପ୍ରିୟକୁ ପ୍ରିୟ କରେ ଛୁଇଁ ॥ ୭୯

ମନ୍ଦହାସରେ ଯେ ଶୋଭନ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୮୦

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୯ ହେ ବେଦଗର୍ଭ ! ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ । ଚିରସଂଚିତ ତପେ ତୁହି ॥ ୮୧

ସନ୍ତୋଷ କରାଇଲୁ ମୋତେ । କୂଟଯୋଗୀଏ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥ ୮୨

ସନ୍ତୋଷ କରିବାକୁ ମୋତେ । ଶକ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତେ ॥ ୮୩

୨୦ ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ଜାତ । ଯେ ବର ତୋହର ବାଞ୍ଛିତ ॥ ୮୪

୨୧ ମୋତେ ତୁ ମାଗ ସେହି ବର । ମୁଁ ବରମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୫

ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଯେହି । ଫଳସାଧନେ ଶ୍ରମ ଥାଇ ॥ ୮୬

ଅବଧି କାଳ ଅଟେ ତାର । ହେ ବ୍ରହ୍ମା ! ଦରଶନ ମୋର ॥ ୮୭

ମୁଁ ଯାହା ବିଚାରିଲି ଚିତ୍ତେ । ମୋ ଲୋକ ଦେଖାଇବି ତୋତେ ॥ ୮୮

ତାର ପ୍ରଭାବ ଏ ଅଟଇ । ମୋ ଲୋକ ଦେଖିଲୁ ଯା' ତୁହି ॥ ୮୯

୨୨ ଯାହାକୁ ଏକାନ୍ତରେ ଶୁଣି । ପରମ ତପ କଲୁ ପୁଣି ॥ ୯୦

କାର୍ଯ୍ୟମୋହିତ ହୋନ୍ତେ ତୁହି । ସେ ଉପଦେଶ ଦେଲି ମୁହିଁ ॥ ୯୧

୨୩ ତପ ମୋ ହୃଦୟ ସାକ୍ଷାତ । ତପର ଆତ୍ମା ମୁଁ ବିଦିତ ॥ ୯୨

ତପେ ଏ ସୃଷ୍ଟି ମୁଁ କରଇ । ତପରେ ପୁଣି ସଂହରଇ ॥ ୯୩

ତପେ ପାଳଇ ଏ ସଂସାର । ଦୁଷ୍କର ତପବୀର୍ଯ୍ୟ ମୋର ॥ ୯୪

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୨୪ ତୁ ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଥାନ ତୋର ॥ ୯୫
ଯାହା ବାଞ୍ଛଇ ଲୋକ ମନେ । ଜାଣୁ ଅପ୍ରତିରୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନେ ॥ ୯୬
୨୫ ହେ ନାଥ ! ତଥାପି ମାଗଇ । ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ଦିଅ ତୁହି ॥ ୯୭
ତୋ' ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୂଳ ରୂପ ଦୁଇ । ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଜାଣିମଇଁ ॥ ୯୮
୨୬ ବିବିଧ ଶକ୍ତିରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ଜଗତ ॥ ୯୯
ତା' ଆତ୍ମାମାୟାଯୋଗେ ଅନ୍ତେ । ନାଶନ୍ତେ ସୃଜନ୍ତେ ପାଳନ୍ତେ ॥ ୧୦୦
ଆତ୍ମାକୁ ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପରେ । ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ ଆତ୍ମାରେ ॥ ୧୦୧
୨୭ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁ ତୁ ହେ ଈଶ୍ୱର । ଅମୋଘ ସଂକଳ୍ପ ତୋହର ॥ ୧୦୨
ସ୍ୱୟେ ଆତ୍ମାକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ । କରେ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି ଯେସନ ॥ ୧୦୩
ସେ ବୁଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟିବିଷୟରେ । ନିଧାନ କରିଣ ମୋ ଠାରେ ॥ ୧୦୪
୨୮ ତୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଅଛୁ ଦେଇ । କରିବି ନିରଳସ ହୋଇ ॥ ୧୦୫
ଯେଣୁ ତୋର ଏ ଅନୁଗ୍ରହେ । ପ୍ରଜାସର୍ଗକୁ ମୁଁ କଲେହେଁ ॥ ୧୦୬
ତେଣେ ମୁଁ ନୋହିବି ବନ୍ଧନ । ଏ ହେତୁ କରୁଛି ପ୍ରାର୍ଥନ ॥ ୧୦୭
୨୯ ସଖାକୁ ସଖା ପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ମାନନା କଲୁ ମୋତେ ତୁହି ॥ ୧୦୮
ପ୍ରଜାସର୍ଜନ ଆଜ୍ଞା ତୋର । ସେବା ଅଟଇ ସେ ମୋହର ॥ ୧୦୯
ତହିଁରେ ଅବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ । ଯେତେକ ଦିନ ଥାଇ ମୁହିଁ ॥ ୧୧୦
ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମାଦି ଯୋଗେ । ଜନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟିବି ବିଭାଗେ ॥ ୧୧୧
ଆତ୍ମାକୁ[୧] ଅଜ କରି ମଣି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପରେ ପ୍ରମାଣି ॥ ୧୧୨
ଉତ୍କଟ ମଦ ନୋହୁ ମୋର । ତାବତ କାଳ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୧୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୩୦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଜାତ । ଅନୁଭବରେ ଯେ ବିହିତ ॥ ୧୧୪
ଭକ୍ତିଯୋଗ ହିଁ ଅଛି ତହିଁ । ତାହାର ସାଧନ ଯେ ହୋଇ ॥ ୧୧୫
ସୁଗୋପ୍ୟ ହେଲେହେଁ ସେମାନ । କହିବି ମୋଠାରୁ ତା ଘେନ ॥ ୧୧୬
୩୧ ମୋହର ସ୍ୱରୂପ ଯେମନ୍ତ । ଯେତେ ମୋହର ଅବା ସତ୍ତ୍ୱ ॥ ୧୧୭
ଯେତେକ ରୂପ ଅଛି ମୋର । ଯେତେକ ଗୁଣ କର୍ମ ଆର ॥ ୧୧୮
ମୋ ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ସେ ପ୍ରକାର । ତତ୍ତ୍ୱବିଜ୍ଞାନ ହେଉ ତୋର ॥ ୧୧୯

୧—ନିଜକୁ ।

୩୨ ସୃଷ୍ଟିର ପୂର୍ବକାଳେ ମୁହିଁ । ଥିଲି କେବଳ ଏକ ହୋଇ ॥ ୧୨୦
ନ ଥିଲେ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମମାନ । ତାଙ୍କ କାରଣ ଯେ ପ୍ରଧାନ ॥ ୧୨୧
ସୃଷ୍ଟିଅନ୍ତରେ ମୁହିଁ ପୁଣ । ଯେ ଏ ଜଗତ ସେ ମୁଁ ଜାଣ ॥ ୧୨୨
ପ୍ରଳୟକାଳେ ଶେଷ ହୋଇ । ଯେହୁ ରହଇ ସେହି ମୁହିଁ ॥ ୧୨୩
୩୩ ଅର୍ଥ ଅଭାବେ ଯେ ଆତ୍ମାରେ । ପ୍ରତେ ହୁଅଇ ସତ୍ୟାକାରେ ॥ ୧୨୪
ଯେସନେ ଜଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ । ପ୍ରତେ ହୁଅଇ ସତ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୧୨୫
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଥାଇ । ତଥାପି ପ୍ରକାଶ ନୁହଇ ॥ ୧୨୬
ଆକାଶେ ଯେସନେ ରାହୁ ଥାଇ । ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନୁହଇ ॥ ୧୨୭
ସେ ମାୟା ଅଟଇ ମୋହର । ଜାଣଇଁ ତାହା ବିଜ୍ଞ ନର ॥ ୧୨୮
୩୪ ସୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତରେ ଜଗତେ । ଯେସନ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତେ ॥ ୧୨୯
ସକଳ ଭୂତରେ ଅଛନ୍ତି । ଯେଣୁ ସେ କାରଣ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୩୦
ସେ ଯେନ ନାହାନ୍ତି ତହିଁରେ । ମୁଁ ପୁଣି ସେହି ପରକାରେ ॥ ୧୩୧
ସକଳ ଭୂତଠାରେ ଥାଇ । ବାସ୍ତବ ନ ଥିଲି ଅଟଇ ॥ ୧୩୨
୩୫ ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିମାରେ । ଯେ ଇଚ୍ଛା କରଇ ସଂସାରେ ॥ ୧୩୩
ଏତେକ ମାତ୍ର ସେ ବସ୍ତୁର । କରିବ ଆପଣା ମନର ॥ ୧୩୪
କାର୍ଯ୍ୟେ କାରଣଭାବ ବହି । ଯେ ଅନୁଗତ ହୋଇ ଥାଇ ॥ ୧୩୫
କାରଣ ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଣ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବ୍ୟତିରେକ ଜାଣ ॥ ୧୩୬
ଜାଗ୍ରତ ଆଦି ଅବସ୍ଥାରେ । ଅନ୍ୱୟ ଯେ ସାକ୍ଷିରୂପରେ ॥ ୧୩୭
ଯେ ବ୍ୟତିରେକ ରୂପ ହୋଇ । ସମାଧି ଆଦିରେ ସ୍ଫୁରଇ ॥ ୧୩୮
ଏ ରୂପେ ସକଳ ଠାବରେ । ଯେ ଅଛି ସକଳ କାଳରେ ॥ ୧୩୯
ସେହି ଆତ୍ମାଟି ମୁଁ ଅଟଇ । ସମାଧି ଆଦିରେ ସ୍ଫୁରଇ ॥ ୧୪୦
୩୬ ପରମ ସମାଧିରେ ମୋର । ଏହି ମତକୁ ଆସ୍ଥା କର ॥ ୧୪୧
ତୁ ନାନା କଳ୍ପମାନଙ୍କରେ । ଆବର ବିବିଧ ସୃଷ୍ଟିରେ ॥ ୧୪୨
କର୍ତ୍ତାଭାବରେ କଦାଚିତେ । ମୋହକୁ ନ ଲଭିବୁ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୪୩

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୩୭ ଜନମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧତ । ଅଧିପ ଭାବରେ ଯେ ସ୍ଥିତ ॥ ୧୪୪
ହରି ତାହାଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆଜ୍ଞା ଦେଇଣ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୧୪୫
ବ୍ରହ୍ମା ଗୃହାନ୍ତେ ଆପଣାର । ସେ ରୂପ କଲେ ସେ ଅନ୍ତର ॥ ୧୪୬
୩୮ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । କରନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୧୪୭

	ତାହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ[୧] କରିଣ	କରଯୁଗଳକୁ ଯୋଡ଼ିଣ	॥ ୧୪୮
	ସେ ଧାତା ସର୍ବ ଅପ୍ରମେୟ	ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନ ପୂର୍ବପ୍ରାୟ	॥ ୧୪୯
୩୯	ସମସ୍ତ ଧର୍ମଙ୍କର ପତି	ଏକଦିନେ ସେ ପ୍ରଜାପତି	॥ ୧୫୦
	ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ	ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତେ ଚିତ୍ତେ ପୁଣ	॥ ୧୫୧
	ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇବାକୁ ଭଲେ	ଯମ ନିୟମ ଆଚରିଲେ	॥ ୧୫୨
୪୦	ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅତି	ପ୍ରିୟ ନାରଦ ତାଙ୍କୁ ନିତି	॥ ୧୫୩
	ସେବା କରନ୍ତେ ସୁଚରିତେ	ଦମେ ପ୍ରଶ୍ରୟେ ଅନୁଗତେ	॥ ୧୫୪
୪୧	ଯେ ହରି ମାୟାର ଈଶ୍ୱର	ତାହାର ମାୟାକୁ ଗୋଚର	॥ ୧୫୫
	କରିବ ବୋଲି ମନେ ଘେନି	ସେ ମହାଭାଗବତ ମୁନି	॥ ୧୫୬
	ହେ ନୃପ ! ପିତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ	କଲେ ସେ ସେବାରେ ବିଶେଷ	॥ ୧୫୭
୪୨	ଲୋକମାନଙ୍କର ଯେ ଧାତା	ପ୍ରପିତାମହ ନିଜ ପିତା	॥ ୧୫୮
	ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲେ ସେ ଆସି	ଦେଖିଣ ତାହା ଦେବଋଷି	॥ ୧୫୯
	ତାହାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଏହା	ତୁ ମୋତେ ପଚାରିଲୁ ଯାହା	॥ ୧୬୦
୪୩	ଦଶ ଲକ୍ଷଣ[୨]ରେ ସଂଯୁତ	ଅଟେ ପୁରାଣ ଭାଗବତ	॥ ୧୬୧
	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଏହା ସଂକ୍ଷେପେଣ	କହିଣ ଥିଲେ ନାରାୟଣ	॥ ୧୬୨
	ବ୍ରହ୍ମା ସେ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଂତୋଷେ	କହିଲେ ଏହାକୁ ବିଶେଷେ	॥ ୧୬୩
୪୪	ହେ ନୃପ ! ସରସ୍ୱତୀତୀରେ	ପରମ ବ୍ରହ୍ମକୁ ମନରେ	॥ ୧୬୪
	ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ ମହାଋଷି	ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଆସି	॥ ୧୬୫
	ପ୍ରସନ୍ନ ମନେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ	କହିଲେ ପୁଣି ଭାଗବତ	॥ ୧୬୬
୪୫	ବୈରାଜ ପୁରୁଷରୁ ଜାତ	କି ରୂପେ ହେଲା ଏ ଜଗତ	॥ ୧୬୭
	ଯାହା ତୁ ପଚାରିଲୁ ମୋତେ	ସେ କଥା କହିବି ମୁଁ ତୋତେ	॥ ୧୬୮
	ଆନ ଯେତେକ ପ୍ରଶ୍ନଗଣ	ସକଳ କରିବି ବଖାଣ	॥ ୧୬୯
	ହେ ଷଡ଼ଙ୍ଗଚକ୍ର ଗଦାଧର	ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ବଂଶୀଧର	॥ ୧୭୦
	ଅନାଥ ଦୀନବନ୍ଧୁଠାରେ	ନିବେଶ କୃପା ଦୃଷ୍ଟିବାରେ	॥ ୧୭୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଭାଗବତପ୍ରବୃତ୍ତିର୍ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

୧—ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ୨—ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ସ୍ଥାନ, ପୋଷଣ, ଊତି, ମନ୍ୱନ୍ତର, ଈଶାନୁକଥା, ନିରୋଧ, ମୁକ୍ତି ଓ ଆଶ୍ରୟ ।

ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟ

ତତୋ ଭାଗବତବ୍ୟାଖ୍ୟାଦ୍ୱାରୈବ ଦଶମେ ସ୍ଫୁଟମ୍ ।
ରାଜପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରଂ ବକ୍ତୁମାରେଭେ ବାଦରାୟଣିଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ସ୍ଥିତି ଆର । ପୋଷଣ, ଊତି, ମନ୍ୱନ୍ତର ॥ ୧
ଈଶାନୁଚରିତ, ନିରୋଧ । ମୁକତି, ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥ ୨
ଏ ଭାଗବତରେ ପ୍ରମାଣ । ଅଛନ୍ତି ଏ ଦଶ ଲକ୍ଷଣ ॥ ୩
୨ ଦଶମ ଲକ୍ଷଣର ତତ୍ତ୍ୱ । ଜାଣିମା ନିମିତ୍ତେ ମହାନ୍ତ ॥ ୪
ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସ୍ତୁତି ଆଦି ଠାରେ । ଇତରେ ତାତପର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରେ ॥ ୫
ସର୍ଗାଦି ଯେ ନବ ଲକ୍ଷଣ । ଏଥି ତା କରନ୍ତି ବଖାଣ ॥ ୬
୩ ପୃଥିବୀ, ଆପ, ତେଜ, ବାତ । ଆକାଶ, ରୂପ, ରସ ଖ୍ୟାତ ॥ ୭
ଗନ୍ଧ ସ୍ପରଶ ଶବ୍ଦ ଆର । ଯେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଅହଂକାର ॥ ୮
ଏମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ଯେହୁ । ତାହାକୁ ସର୍ଗ ବୋଲି କହୁ ॥ ୯
ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସକାଶୁଁ । ଗୁଣଙ୍କ ପରିଣାମବଶୁଁ ॥ ୧୦
ବିରାଟ ରୂପରେ ପ୍ରଭୁର । ଯେ ଜନ୍ମ ଭୂତ ଆଦିଙ୍କର ॥ ୧୧
ପୁରୁଷକୃତ ସର୍ଗ ଯେହୁ । ବିସର୍ଗ ନାମ ସେ ବୋଲଇ ॥ ୧୨
୪ ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପାଳନ । ବିଜୟ ଯେ ସେ ଅଟେ ସ୍ଥାନ ॥ ୧୩
ଭକ୍ତରେ ଅନୁଗ୍ରହ ଯେହୁ । ପୋଷଣ ବୋଲି ତାକୁ କହୁ ॥ ୧୪
ଯେ ମନ୍ୱନ୍ତର ଅଧିପତି । ସନ୍ତ ହୋଇଣ ତାଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ॥ ୧୫
ଯେ ଧର୍ମ ଅଟେ ତାହାଙ୍କର । ତାହାର ନାମ ମନ୍ୱନ୍ତର ॥ ୧୬
କର୍ମବାସନା ଯେତେ ଛନ୍ତି । ଊତି ନାମରେ ସେ ବୋଲନ୍ତି ॥ ୧୭
୫ ହରିର ନାନା ଅବତାରେ । ଅନୁଚରିତ ଯେ ପ୍ରଚରେ ॥ ୧୮
ହରିଙ୍କି କରି ଅନୁବୃତ୍ତି । ପୁରୁଷମାନେ ଯେତେ ଛନ୍ତି ॥ ୧୯
ତାଙ୍କର କଥା ଯେ ବା ଥାଇ । ନାନା ଆଖ୍ୟାନେ ଯୁତ ହୋଇ ॥ ୨୦
ଈଶ-ଅନୁକଥା ନାମରେ । ବିଖ୍ୟାତ ଅଟେ ସେ ଏଥିରେ ॥ ୨୧
୬ ଯେ ହରି ଯୋଗନିଦ୍ରା ଯାଇ । ତାହାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥ ୨୨
ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗତେ ଜୀବ ଲୟେ । ନିରୋଧ ନାମ ସେ ବୋଲାଏ ॥ ୨୩

ଜୀବର ଅବିଦ୍ୟାଘଟିତ । କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଆଦି ଯେ ବିହିତ ॥ ୨୪
ତା ଗୁଡ଼ି ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ସ୍ଥିତ । ତା ନାମ ଅଟଇ ମୁକତ ॥ ୨୫
୭ ସର୍ଜନ ପ୍ରଳୟ ଏ ଦୁଇ । ଯା' ଠାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ॥ ୨୬
ସେ ପରମାତ୍ମା ନିରାକାର । ଆଶ୍ରୟ ନାମ ଅଟେ ତାର ॥ ୨୭
୮ ନେତ୍ରାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ମୁହିଁ । ଦେଖୁଛି ବୋଲି ଯେ ମଣଇ ॥ ୨୮
ସେ ଜୀବ ନେତ୍ର ଆଦିଙ୍କର । ଦେବତା, ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଆକାର ॥ ୨୯
ସେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଏକଠାରେ । ବିଚ୍ଛେଦ ଯା ଠାରୁ ପ୍ରସରେ ॥ ୩୦
ନେତ୍ରଗୋଲକାଦି ପ୍ରକାଶ । ଦୃଶ୍ୟ ଶରୀର ସେ ପୁରୁଷ ॥ ୩୧
୯ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭାବ ଯେବେ ହୋଇ । ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସିଦ୍ଧ ନୋହି ॥ ୩୨
ଚକ୍ଷୁରେ ଯଦ୍ୟପି ଅଭାବ । ସିଦ୍ଧ ନୁହଇ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଜୀବ ॥ ୩୩
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିନୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦି । ଦେବତାଗଣ ଅପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୩୪
ସେ ଦେବଗଣ ଅଭାବରେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ନ ପାରେ ॥ ୩୫
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିନୁ ଦୃଶ୍ୟ ଯେହି । ତାହାର ସିଦ୍ଧି ନ ଅଟଇ ॥ ୩୬
ଏ ରୂପେ ଏକ ଯେବେ ନାହିଁ । ଆରକ ତେବେ ସିଦ୍ଧ ନୋହି ॥ ୩୭
ଏ ତିନି କଥା ଯେ ଜାଣଇ । ଅଟଇ ପରମାତ୍ମା ସେହି ॥ ୩୮
ତାର ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ ଆର । ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ ସେ ସର୍ବର ॥ ୩୯
୧୦ ଅଣ୍ଡକୁ ପାଦ ଆଦି ବଳେ । ଭେଦି କରଣ ଆଦ୍ୟକାଳେ ॥ ୪୦
ପୁରୁଷ ହୋଇଲେ ନିର୍ଗତ । ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଟଇ ବିହିତ ॥ ୪୧
ଆପଣା ସ୍ଥାନ ଇଚ୍ଛା କରି । ସର୍ଜନା କଲେ ଶୁଦ୍ଧ ବାରି ॥ ୪୨
୧୧ ସେ ନିଜ କଳ୍ପିତ ଜଳର । ରହିଲେ ସହସ୍ର ବତ୍ସର ॥ ୪୩
ସେ ହେତୁ ନାରାୟଣ[୧] ନାମ । ଯେଣୁ ତାଠାରୁ ଜଳ ଜନ୍ମ ॥ ୪୪
୧୨ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତେ କର୍ମ, କାଳ । ସ୍ୱଭାବ, ଜୀବ ଏ ସକଳ ॥ ୪୫
ଯାହାର ଅନୁଗ୍ରହେ ଛନ୍ତି । ଯାର ଉପେକ୍ଷାରେ ନାହାନ୍ତି ॥ ୪୬
୧୩ ଏକ ହୋଇଣ ନାନା ଭାବ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତେ ସେହୁ ଦେବ ॥ ୪୭
ଯୋଗଶୟନରୁ ଉଠିଲେ । ଯେ ତେଜବନ୍ତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ ॥ ୪୮
ତାହାକୁ ଆପଣା ମାୟାରେ । ସର୍ଜିଲେ ତିନି ପ୍ରକାରରେ ॥ ୪୯

୧—ଅପୋ ନାରା ଇତି ପ୍ରୋକ୍ତା ଅପୋ ବୈ ନରସୂନବଃ ।
ଅୟନଂ ତସ୍ୟ ତାଃ ପୂର୍ବଂ ତେନ ନାରାୟଣଃ ସ୍ମୃତଃ ॥ ୧ ॥

୧୪ ସେ ଆଧିଦୈବ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ । ଅଧିଭୂତ ସ୍ୱରୂପ ଏକ ॥ ୫୦
ପୁରୁଷବୀର୍ଯ୍ୟ ଏକ ପୁଣ । ତିନି ପ୍ରକାର ହେଲ ଶୁଣ ॥ ୫୧
୧୫ ଶରୀରମଧ୍ୟେ ଯେ ଆକାଶ । ତହିଁର ସକାଶୁ ପୁରୁଷ ॥ ୫୨
କରନ୍ତେ ନାନା ଚେଷ୍ଟାମାନ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତି ଉତପନ୍ନ ॥ ୫୩
ମାନସ ଶକ୍ତି ବଳ ଦୁଇ । ଜନ୍ମିଲ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପ ସେହି ॥ ୫୪
ତହିଁରୁ ସମ୍ଭବିଲ ପ୍ରାଣ । ସେ ମୁଖ୍ୟ ଅସୁରୂପ ଜାଣ ॥ ୫୫
୧୬ ସକଳ ଜନ୍ତୁଙ୍କର ଠାରେ । ଯେବଣ ପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରେ ॥ ୫୬
ତାହାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଚେଷ୍ଟା ବହି ॥ ୫୭
ଚେଷ୍ଟାକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତେ ସେ ପୁଣ । ଅଚେଷ୍ଟ[୧] ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ॥ ୫୮
ରାଜାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ସେବକେ ଥାନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ରହି ॥ ୫୯
୧୭ ପ୍ରାଣ ହୁଅନ୍ତେ ଆତଯାତ । ଅନ୍ତରେ କ୍ଷୁଧାତୃଷା ଜାତ ॥ ୬୦
ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ସେ ଭୋଜନ, ପାନ । ପ୍ରଥମେ ହୋଇଲ ଆନନ ॥ ୬୧
୧୮ ମୁଖରୁ ତାଳୁ ହେଲ ଜାତ । ରସନା ତହିଁରେ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୬୨
ଜନ୍ମିଲ ନାନା ରସ ତହିଁ । ଜିହ୍ୱାରେ ଯାହା ଆସ୍ୱାଦଇ ॥ ୬୩
୧୯ କହିବ ବୋଲିଣ ବସ୍ତୁର । କରନ୍ତେ ମୁଖରୁ ତାହାର ॥ ୬୪
ଅଗ୍ନି, ବାକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ, । ତାଙ୍କ ସଂଯୋଗରୁ ଭାଷିତ ॥ ୬୫
୨୦ ତାର ବହୁତ କାଳଯାଏ । ନିରୋଧ ଜଳମଧ୍ୟେ ହୋଏ ॥ ୬୬
ପ୍ରାଣ ପବନ ଅତିଶୟ । ଚଳନ୍ତେ ନାସିକା ଉଦୟ ॥ ୬୭
ଗନ୍ଧ ଘେନିମାକୁ ସେ ପୁଣ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୬୮
ନାସାରେ ଘ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ । ତହିଁରେ ଗନ୍ଧବହ ବାତ ॥ ୬୯
୨୧ ଆତ୍ମାରେ ଯେତେବେଳେ ତାର । ଜାତ ହୋଇଲ ଅନ୍ଧକାର ॥ ୭୦
ତେବେ ସମ୍ଭବିଲ ନୟନ । ଆଦିତ୍ୟ ଦେବତା ସେ ସ୍ଥାନ ॥ ୭୧
ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ ତହିଁ । ରୂପ ଗ୍ରହଣ ସେ କରଇ ॥ ୭୨
୨୨ ବୁଝାନ୍ତେ ବେଦମାନେ ତାକୁ । ସେ ଆପଣାର ପ୍ରବୋଧକୁ ॥ ୭୩
ଘେନିମା ଅର୍ଥରେ ବସ୍ତୁର । କରନ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ତାର ॥ ୭୪
ଦିଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ଶ୍ରବଣ । ଆବର ଶବଦ ଗ୍ରହଣ ॥ ୭୫
୨୩ ମୃଦୁ, କଠିନ, ଲଘୁ, ଗୁରୁ । ଉଷ୍ଣ, ଶୀତ ଭାବ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ॥ ୭୬

୧—ଅଚେଷ୍ଟା ।

ଯେନମା ବିସ୍ତରନ୍ତେ ତାର । ଚର୍ମ ହୋଇଲା ତା ଉପର ॥ ୭୭
* ତହିଁରେ ରୋମ ହେଲା ଜାତ । ବୃକ୍ଷମାନେ ତା' ଦଇବତ ॥ ୭୮
ସେ ଚର୍ମେ ଭିତର ବାହାର । ଆବୋରି ରହିଲା ସମୀର ॥ ୭୯
ପବନଗୁଣ ଯେ ସ୍ପରଶ । ତ୍ୱଚରେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥ ୮୦
୨୪ ନାନା ପ୍ରକାରେ କର୍ମମାନ । କରିବ ବିସ୍ତରନ୍ତେ ମନ ॥ ୮୧
ହସ୍ତଯୁଗଳ ହେଲା ଜାତ । ତହିଁରେ ଇନ୍ଦ୍ର ବଳବନ୍ତ ॥ ୮୨
ଉଭୟ ଅବଲମ୍ବ ହୋଇ । କର୍ମ ତହିଁରେ ସମ୍ଭବଇ ॥ ୮୩
୨୫ ଅଭୀଷ୍ଟ ଗତି କରିବାରେ । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ସେ ମନରେ ॥ ୮୪
ଚରଣଯୁଗଳ ସହିତ । ବିଷ୍ଣୁ ହୋଇଲେ ସ୍ୱୟେଂ ଜାତ ॥ ୮୫
ହୋମ ଉଚିତ ହବ୍ୟ ନରେ । ବହନ୍ତି ଗମନ କର୍ମରେ ॥ ୮୬
୨୬ ଅପତ୍ୟ, ସୁରତ ଅମୃତ । ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତେ ଶିଶ୍ନ ଜାତ ॥ ୮୭
ଉପସ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାହାର । ସଂଭୋଗସୁଖ ନାରୀଙ୍କର ॥ ୮୮
ହେ ବେନ ଅବଲମ୍ବନରେ । ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଜଗତରେ ॥ ୮୯
୨୭ ଭୁଞ୍ଜିଲା ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର । ଯେ ଅଂଶ ଅଟଇ ଅସାର ॥ ୯୦
ତାହା ମୁଞ୍ଚିବା ଅର୍ଥେ ମନେ । କରନ୍ତେ ଗୁଦ ଉତପନ୍ନ ॥ ୯୧
ପାୟୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତହୁଁ ଜାତ । ମିତ୍ର ନାମରେ ତା ଦୈବତ ॥ ୯୨
ସେ ବେନି ଅବଲମ୍ବ ହୋଇ । ମଳ-ଉତ୍ସର୍ଗ ସଂଭବଇ ॥ ୯୩
୨୮ ଏ ଦେହ ଛାଡ଼ି ଦେହାନ୍ତର । ଯିବାକୁ କରନ୍ତେ ବିସ୍ତର ॥ ୯୪
ସଂଭବ ହେବ ନାଭିଦ୍ୱାର । ଅପାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାହାର ॥ ୯୫
ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ଅଟେ ତହିଁ । ବେନି ଆଶ୍ରୟେ ନାଶ ହୋଇ ॥ ୯୬
୨୯ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତେ ଅନ୍ନ, ପାନ । ଉଦର, ଅନ୍ତ, ନାଡ଼ୀମାନ ॥ ୯୭
ସଂଭବ ହୋଇଲା ତାହାର । ନଦୀ, ସମୁଦ୍ର ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୯୮
ଯେ ପୁଣ ତୁଷ୍ଟି ପୁଷ୍ଟି ଦୁଇ । ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ସେ ହୋଇ ॥ ୯୯
୩୦ ନିଜ ମାୟାକୁ ନିରନ୍ତର । ବିସ୍ତର କରନ୍ତେ ମନର ॥ ୧୦୦
ହୃଦୟ ହୋଇଲା ସଂଭୁତ । ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରୂପେ ଜାତ ॥ ୧୦୧
ଚନ୍ଦ୍ରମା ଦେବତା ଅଟଇ । ସଂକଳ୍ପ କାମ କର୍ମ ଦୁଇ ॥ ୧୦୨

---

* "ତ୍ୱେକ ଏବାଂଶୋ ନିର୍ଭିନ୍ନଃ । ତ୍ୱଚଂ ନିରଭିଦ୍ୟତ; ତ୍ୱଚ୍ଚେ ଲୋମାନି; ଲୋମଭ୍ୟ ଓଷଧୟୋ ବନସ୍ପତୟଃ" (ଶ୍ରୁତିଃ)

୩୧ ଯେ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚର୍ମ ବେନ । ମାଂସ, ରୁଧିର, ମେଦ, ତିନ ॥ ୧୦୩
ମଜ୍ଜା ଅସ୍ଥି ଏ ଧାତୁ ସାତେ । ପ୍ରାଣ, ଆକାଶ, ଜଳ, ବାତେ ॥ ୧୦୪
ଭୂ, ଜଳ, ତେଜମୟ ହୋଇ । ଏ ସାତ ବଦତ ଅଛଇ ॥ ୧୦୫
୩୨ ବିଷୟ ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୧୦୬
ଶବଦ ଆଦି ଗୁଣ ଯେହି । ଅହଂକାରରୁ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୧୦୭
ସର୍ବବିକାରମୟ ମନ । ବୁଦ୍ଧି ବିଜ୍ଞାନମୟ ଘନ ॥ ୧୦୮
୩୩ ବିଷ୍ଟୁର ସ୍ଥୂଳ ରୂପ ଏହି । ମୁଁ ଏହା ତୋତେ କହିଲଇଁ ॥ ୧୦୯
ଭୂ ଆଦି ଅଷ୍ଟ ଆବରଣ । ବେଷ୍ଟିତ ବାହ୍ୟରେ ଏ ପୁଣ ॥ ୧୧୦
୩୪ ଏଥିରୁ ଭିନ୍ନରୂପ ଯେହି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସେ ଅଛଇ ॥ ୧୧୧
ଅବ୍ୟକ୍ତ, ବିଶେଷଣହୀନ । ଅନାଦିମଧ୍ୟ, ଅନିଧନ ॥ ୧୧୨
ସର୍ବଦା ସ୍ଥାୟୀ ସେ ଅଛଇ । ମନବଚନଗମ୍ୟ ନୋହି ॥ ୧୧୩
୩୫ ଏ ଭଗବାନରୂପ ଦୁଇ । ମୁଁ ତୋର ଆଗେ ବର୍ଣ୍ଣିଲଇଁ ॥ ୧୧୪
ଏ ବେନ ମାୟାରେ ନିର୍ମିତ । ଜ୍ଞାନ ନ କରନ୍ତି ସମ୍ମତ[୧] ॥ ୧୧୫
୩୬ ବାଚ୍ୟବାଚକ ଭାବେ କରି । ସେ ହରି ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଧରି ॥ ୧୧୬
ଯେ ନାମ, ରୂପ, କ୍ରିୟାମାନ । ଧରନ୍ତି ତାହା ଭଗବାନ ॥ ୧୧୭
ମାୟାରେ ସକର୍ମ ହୁଅନ୍ତି, । ବାସ୍ତବ ଅକର୍ମ ଅଛନ୍ତି ॥ ୧୧୮
୩୭ ଯେ ପ୍ରଜାପତି, ମନୁମାନେ । ଦେବତା ଋଷି ପିତୃଗଣେ ॥ ୧୧୯
ସିଦ୍ଧ, ଚାରଣ, ବିଦ୍ୟାଧର । ଗନ୍ଧର୍ବ, ଗୁହ୍ୟକ, ଅସୁର ॥ ୧୨୦
୩୮ କିନ୍ନର, ନାଗ, ଅପ୍‌ସରସ । ଉରଗ ଯକ୍ଷ, କିଂପୁରୁଷ ॥ ୧୨୧
ଯେ ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ମାତୃଗଣ । ପିଶାଚ, ବିନାୟକ ପୁଣ ॥ ୧୨୨
୩୯ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ, ଗ୍ରହ, ଯାତୁଧାନ । ଉନ୍ମାଦ ବେତାଳ ଯେ ଆନ ॥ ୧୨୩
ଖଗ, ହରିଣ, ସରୀସୃପ । ଯେ ପଶୁ, ବୃକ୍ଷ, ଗିରି, ନୃପ ! ॥ ୧୨୪
୪୦ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଭେଦରେ । ଦ୍ୱିବିଧ ଯେତେକ ସଂସାରେ ॥ ୧୨୫
ଯେ ଜରାୟୁଜ, ଯେ ଅଣ୍ଡଜ । ସ୍ୱେଦଜ, ଯେ ପୁଣ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ॥ ୧୨୬
ଯେ ଜଳ ସ୍ଥଳ-ଆକାଶରେ । ଜୀବସମୂହ ସ୍ଥାନ କରେ ॥ ୧୨୭
ଏ ସର୍ବ କୁଶଳାକୁଶଳ[୨] । ମିଶ୍ରିତ କର୍ମଙ୍କର ଫଳ ॥ ୧୨୮
୪୧ ଯେ ଖ୍ୟାତ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମେ । ଏ ତିନ ଗତି ଯଥାକ୍ରମେ ॥ ୧୨୯

୧—ସମ୍ମତ । ୨—କୁଶଳ ଓ ଅକୁଶଳ ।

	ଦେବତା, ମନୁଷ୍ୟ, ନାରକ	। ତହିଁରେ ପୁଣ ଏକ ଏକ	॥ ୧୩୦
	ତିନ ପ୍ରକାରରେ ସେ ଗତ	। ତିନହେଁ ଭେଦକୁ ଲଭନ୍ତ	॥ ୧୩୧
	ଗୁଣତ୍ରୟରେ ଏକ ଗୁଣ	। ମିଶ୍ରିତ ହୋଏ ଯେବେ ପୁଣ	॥ ୧୩୨
୪୨	ତିର୍ଯ୍ୟକ, ମାନବ, ଅସୁର	। ଧରଣ ଏ ଆଦ୍ୟ ଆକାର	॥ ୧୩୩
	ଜଗତ କରନ୍ତେ ପାଳନ	। ସେ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା ଭଗବାନ	॥ ୧୩୪
	ଧର୍ମରୂପରେ ଏ ଜଗତ	। ସୃଷ୍ଟି କରଇ ଅବିରତ	॥ ୧୩୫
୪୩	ତଦନନ୍ତରେ ପୁଣ ହରି	। କାଳାଗ୍ନି ରୁଦ୍ର ରୂପ ଧରି	॥ ୧୩୬
	ଆପଣା ଠାବରୁ ଜନିତ	। ଅଛଇ ଯେବଣ ଜଗତ	॥ ୧୩୭
	କାଳରେ କରଇ ତା'[1] ହତ	। ମେଘବୃନ୍ଦକୁ ଯେହ୍ନେ ବାତ	॥ ୧୩୮
୪୪	ସର୍ଜନ, ପାଳନ, ନିଧନ	। କର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି ଭଗବାନ	॥ ୧୩୯
	ଏ ରୂପେ କହିଲିଁ ତୋତେ	। ଯେ ପୁଣି ପଣ୍ଡିତ ଜଗତେ	॥ ୧୪୦
	ଏ ଭାବେ ତାହାଙ୍କୁ ସେ ଜନ	। ଦେଖିତ[1] ନୁହନ୍ତି ଭଜନ	॥ ୧୪୧
୪୫	ଏ ବିଶ୍ୱ-ଜନ୍ମ-ଆଦ୍ୟ ଯେହ୍ନି	। ତହିଁ ଈଶ୍ୱର କର୍ତ୍ତା ନୋହି	॥ ୧୪୨
	କେବଳ କରଣ ବର୍ଣ୍ଣନ	। * ମାୟାରେ କର ଆରୋପଣ	॥ ୧୪୩
	କର୍ତ୍ତାଭାବକୁ ତାହାଙ୍କର	। ଖଣ୍ଡିବା ଅର୍ଥେ ସେ ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୪୪
୪୬	ଏ ଅବାନ୍ତର କଳ୍ପଯୁତ	। ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପକୁ ତୋ ଅଗ୍ରତ	॥ ୧୪୫
	କହିଲୁଁ ପ୍ରାକୃତ ବୈକୃତ	। ସର୍ଗେ ଅଟନ୍ତି ଯହିଁ ସ୍ଥିତ	॥ ୧୪୬
	ସକଳ ମହାକଳ୍ପେ ସିଦ୍ଧି	। ଏ ସାଧାରଣେ ବହୁ ବିଧି	॥ ୧୪୭
୪୭	କାଳର[2] ଯେବା ପରିମାଣ	। କଳ୍ପଲକ୍ଷଣବିଭାଗେଣ	॥ ୧୪୮
	ସେ କଥା କରଣ ବିସ୍ତାର	। ଆଗେ କହିବା ତୋ ଆଗର	॥ ୧୪୯
	ପାଦ୍ମ କଳ୍ପକୁ ଏବେ ପୁଣ	। କହିବା, କର ତୁ ଶ୍ରବଣ	॥ ୧୫୦

ଶ୍ରୀ ଶୌନକ ଉବାଚ

୪୮	ହେ ସୂତ ! ଭାଗବତଙ୍କର	। ମଧ୍ୟେ ଉତ୍ତମ ହେ ବିଦୁର[3]	॥ ୧୫୧
	ଛାଡ଼ି ଦୁସ୍ତ୍ୟଜ ବନ୍ଧୁଜନ	। କଲ ଭୂମିର ତୀର୍ଥମାନ	॥ ୧୫୨
	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	। ଯାହା କହିଲ ପ୍ରଥମରେ	॥ ୧୫୩

୧—ଦେଖିବାକୁ । (ଦ୍ରଷ୍ଟୁଂ)

* ଇନ୍ଦ୍ରୋ ମାୟାଭିଃ ପୁରୁରୂପ ଈୟତେ । (ଶ୍ରୁତିଃ)

୨—କାଳରେ । ୩—ମୂଳପାଠ ଧୃତ 'କ୍ଷତ୍ତା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।

୪୯ କେବଣ ଠାବେ ମୈତ୍ରେୟ୍ଙ୍କର[1] । ସମ୍ବାଦ ହୋଇଲା ତାହାର ॥ ୧୫୪
ସଂବାଦ ଅଟେ ଜ୍ଞାନଯୁତ । ବିଦୁର ପୁଚ୍ଛନ୍ତେଣ ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୧୫୫
ଯାହା କହିଲେ ଭଗବାନ । ମୈତ୍ରେୟ ନାମେ ତପୋଧନ ॥ ୧୫୬
୫୦ କହ ସେ ବିଦୁରଚରିତ । ବନ୍ଧୁତ୍ୟାଗରେ ଯେ ନିମିତ୍ତ ॥ ୧୫୭
ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ସେ ପୁଣ । ଗଲା ତା' କରସି ବଖାଣ ॥ ୧୫୮

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୫୧ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ । ସେ ମହାମୁନି ବ୍ୟାସସୁତ ॥ ୧୫୯
ଯାହା କହିଲେ ତା ଆଗରେ । ରାଜାର ପ୍ରଶ୍ନ-ଅନୁସାରେ ॥ ୧୬୦
ସେ କଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଖାଣ । କରିବା ସେହିରୂପେ ଶୁଣ ॥ ୧୬୧
ଏ ଭାଗବତ ପ୍ରତିଦିନ । ଶୁଣଇଁ ପଢ଼ଇ ଯେ ଜନ ॥ ୧୬୨
ତାହାର ନାହିଁ ଭବଭୀତ । ତରଇ ସକଳ ଦୁର୍ଗତି ॥ ୧୬୩
ଏ ଯେନ ବଳିଲା ମୋ ଚିତ୍ତ । ଦେଶଭାଷାରେ କଲି ଗୀତ ॥ ୧୬୪
ସୁଜନେ ଏଣେ ହୁଅ ତୋଷ । ତୁମ୍ଭର ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ ॥ ୧୬୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଦଶ-ଲକ୍ଷଣକଥନଂ
ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସମାପ୍ତଶ୍ଚାୟଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧଃ

୧—ମୂଳପାଠ ଧୃତ 'କୌଶାରବି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।

ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୃତୀୟେ ତୁ ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶଦଧ୍ୟାୟୈଃ ସର୍ଗବର୍ଣ୍ଣନମ୍ ।
ଈଶେକ୍ଷୟା ଗୁଣକ୍ଷୋଭାତ୍ ସର୍ଗୋ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସଂଭବଃ ॥ ୧ ॥
ତତ୍ର ତୁ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟେ ବନ୍ଧୂନ୍ ହିତ୍ୱା ଗତାପ୍ସୁଷଃ ।
ନିର୍ଗତସ୍ୟୋଦ୍ଧବେନାଦୌ ସଂବାଦଃ କ୍ଷତ୍ତୁ ରୁଚ୍ୟତେ ॥ ୨ ॥
ଭଗବଦ୍ ବ୍ରହ୍ମସମ୍ପ୍ରୋକ୍ତଂ ସଂକ୍ଷିପ୍ତଂ ବର୍ଣ୍ଣିତଂ ପୁରା ।
✻ ପ୍ରାହ ଭାଗବତଂ ଶେଷପ୍ରୋକ୍ତଂ ବିସ୍ତରତଃ ପୁନଃ ॥ ୩ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ । କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥ ୧
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧର । ଯେ ପାଦ୍ମ କଳ୍ପର ବିସ୍ତର ॥ ୨
ସକଳ ସମୃଦ୍ଧିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ୱଗୃହ ଛାଡ଼ି ଯାଇ ବନ ॥ ୩
ବିଦୁର ମୈତ୍ରେୟ ଆଗର । ପଚାରିଛନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୪
୨ ମନ୍ତ୍ରୀ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର । ଯେ କୃଷ୍ଣ ଅଖିଳ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୫
ଛାଡ଼ିଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନବାସ । ଯହିଁରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ॥ ୬
ବିଦୁରଗୃହ ମୋ ଭବନ । ଏମନ୍ତ ଥାଇ ତାଙ୍କ ମନ ॥ ୭

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍ ଉବାଚ

୩ ଏମନ୍ତ ମୁନିବାକ୍ୟ ଶୁଣି । କହନ୍ତିଅଛନ୍ତି ନୃପମଣି ॥ ୮
ମୈତ୍ରେୟ ସଙ୍ଗେ ବିଦୁରର । ସଂଗମ ହେଲା କେଉଁଠାର ॥ ୯
ସଂବାଦ ହୋଇଲା ସେ କେବେ । ସେ କଥା କହ ମୁନି ଏବେ ॥ ୧୦
୪ ମୈତ୍ରେୟ ଋଷି ଅଟେ ବର । ତା'ଠାରେ ମହାତ୍ମା ବିଦୁର ॥ ୧୧
ନ ଥିବେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରଣ । ଯହିଁରେ ଅଳ୍ପ ପ୍ରୟୋଜନ ॥ ୧୨

✻ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ସଂପ୍ରଦାୟପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱିଧା । ଏକପକ୍ଷେ ଶ୍ରୀନାରାୟଣ-ବ୍ରହ୍ମାନାରଦାଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବେ ଏବଂ ଅନ୍ୟପକ୍ଷେ ଶ୍ରୀଶେଷ-ସନତ୍କୁମାରସାଂଖ୍ୟାୟନାଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ଏହା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ।

ମୈତ୍ରେୟ ଋଷିଙ୍କ ଉତ୍ତର । ତେତେଣେ ଶ୍ଲାଘିତ ପ୍ରଶ୍ନ ସାର ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୫ ଶୌନକ ଆଦିଙ୍କ ଅଗ୍ରତ । କହୁ ଅଛନ୍ତ ଏହା ସୂତ ॥ ୧୪
ସେ ମହାଋଷି ବ୍ୟାସସୁତ । ତାଙ୍କୁ ସେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୧୫
ଏ ରୂପେ ପ୍ରଶ୍ନ ଯହୁଁ କଲେ । ଶୁଣି ସଂତୋଷମନା ହେଲେ ॥ ୧୬
ବହୁତ କଥା ଛନ୍ତ ଜାଣି । ବୋଲନ୍ତ ଶୁଣ ନୃପମଣି ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୬ ଚକ୍ଷୁବିହୀନ କର୍ମବଳେ । ସେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଯେତେବେଳେ ॥ ୧୮
ଅଧର୍ମମାର୍ଗେ ମନ ଦେଇ । ଆପଣା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପୋଷଇ ॥ ୧୯
କନିଷ୍ଠ ଭାଇର ନନ୍ଦନ । ଅଟନ୍ତ ସେ ଯେ ବନ୍ଧୁହୀନ ॥ ୨୦
ତାଙ୍କୁ ପୂରାଇ ଯତୁଗୃହେ । ଦହନ କଲା ବୁଦ୍ଧିମୋହେ ॥ ୨୧
୭ ଯେବେ ସଭାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ପଟ୍ଟମହିଷୀ ଦ୍ରୌପଦୀର ॥ ୨୨
କେଶ-ଆକର୍ଷ କଲା ସୁତ । ସେ କର୍ମ ଅଟଇ ନିନ୍ଦିତ ॥ ୨୩
ଲୋତକଧାର ପଡ଼ି ଉରେ । କୁଚ କୁଙ୍କୁମକୁ ସେ ହରେ ॥ ୨୪
ବଧୂର ଏ ଦଶା ଦେଖିଲା । ସୁତଙ୍କୁ ବାରି ନ ପାରିଲା ॥ ୨୫
୮ ଅଧର୍ମଦ୍ୟୁତେ ଧନ ହାରି । ସତ୍ୟଙ୍କୁ ଅବଲମ୍ବ କରି ॥ ୨୬
ବନକୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଗଲେ । ସମୟେ ଲେଉଟି ଆଇଲେ ॥ ୨୭
ମାଗନ୍ତେ ଭାଗକୁ ତାଙ୍କର । ଯେବେ ନ ଦେଲା ନୃପବର ॥ ୨୮
ଦୁଃଖିତ ହେବେ ମୋ ନନ୍ଦନ । ଏ ମୋହ ଥିଲା ତାର ମନ ॥ ୨୯
୯ ପୁଣି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ଦୂତ । ଯେବେ ପେଷିଲେ ପାଣ୍ଡୁସୁତ ॥ ୩୦
ସଭାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବାଣୀ । ଜଗତଗୁରୁ କୃଷ୍ଣ ଭଣି ॥ ୩୧
ତା ଠାରୁ ଆନ ଯେତେ ଜନ । ତାଙ୍କୁ ଅମୃତ ସେ ବଚନ ॥ ୩୨
ସେ କଥା ବଡ଼ କରି ମନ । ଘେନିଲା ନାହିଁ ସେ ରାଜନ ॥ ୩୩
ଯେ ତାର ପୁଣ୍ୟଲେଶ ଥିଲା । ସେହୁ ତାହାର ନାଶ ଗଲା ॥ ୩୪
୧୦ ଯେବଣ କାଳେ ବିଚାରକୁ । ରାଜା ଡାକିଲା ବିଦୁରକୁ ॥ ୩୫
ମନ୍ଦିରେ ମିଳନ୍ତେ ବିଦୁର । ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲା ବିଚାର ॥ ୩୬
ସେ ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କର ବର । ବିଚାର କହିଲେ ବିଦୁର ॥ ୩୭

ଆଜହିଁ ଯାହା ମନ୍ତ୍ରିମାନେ । ଦେଖନ୍ତି[1] ବିଦୁରବଚନେ ॥ ୩୮

୧୧ ଶୁଣ ରାଜନ ! ଏକଚିତ୍ତେ । ଯାହା କହିବି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥ ୩୯

ଦୁଃସହ ଅପରାଧ ତୋର । ସହୁଣି ଅଛି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୪୦

ତାହାକୁ ନିଜ ଭାଗ ଦିଅ । ଯହିଁରେ ଭୀମ ସର୍ପପ୍ରାୟ ॥ ୪୧

ରୋଷରେ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ । ସଙ୍ଗେ ଯେବଣ ତିନି ଭାଇ ॥ ୪୨

ଯେବଣ ଭୀମଠାରୁ ତୋର । ମନରେ ଭୟ ବଳଆର ॥ ୪୩

୧୨ ଯେ ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣ ସହିତ । ଯାଦବେ ଯାକୁ ଅନୁଗତ ॥ ୪୪

ସେ ହରି ଥାଇ ନିଜପୁରେ । ପାଣ୍ଡବ ବଂଶ[2] ପକ୍ଷ ଧରେ ॥ ୪୫

ଯେତେକ ବରିଷ୍ଠ ରାଜନ । ତାଙ୍କୁ ଜିଣିଛି ଭଗବାନ ॥ ୪୬

୧୩ ତୋହର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ । ହୋଇଅଛି ଏ ମୂଳ ଦୋଷ ॥ ୪୭

କୃଷ୍ଣର ଦ୍ୱେଷୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ । ତାଠାରେ କରି ପୁତ୍ରମନ ॥ ୪୮

ପୋଷୁଛୁ ଅତି ସ୍ନେହ କରି । ଏ ଯେଣି ନାଶ ତୋର ଶିରୀ ॥ ୪୯

ସେ କୃଷ୍ଣ ଆସି ତୋର ଘରେ । ମିଳିଲ ବାନ୍ଧବ ବେଶରେ ॥ ୫୦

ମନୁଷ୍ୟବୁଦ୍ଧି ତାକୁ କଲୁ । ତା ଠାରେ ବିମୁଖ ହୋଇଲୁ ॥ ୫୧

* କୁଳମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛୁ ଯେବେ । ଏହାକୁ ତ୍ୟାଗ କର ତେବେ ॥ ୫୨

୧୪ ଯାହାର ସୁଚରିତମାନ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ସାଧୁଜନ ॥ ୫୩

ଏମନ୍ତ ସେ ବିଦୁର ଭଣି । ତା ବାକ୍ୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶୁଣି ॥ ୫୪

ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ତିନି ଜଣ । କର୍ଣ୍ଣ, ଶକୁନି, ଦୁଃଶାସନ ॥ ୫୫

କୋପରେ କମ୍ପଇ ଅଧର । କଲା ତାହାକୁ ତିରସ୍କାର ॥ ୫୬

୧୫ ଏ କୂଟବୁଦ୍ଧି ଦାସୀସୁତ । ଏହାକୁ ଡାକିଲା କେ ଏଥି ॥ ୫୭

ଯାହାର ଅନ୍ନ ନିତ୍ୟେ ଖାଇ । ତା ଠାରେ ବିରୁଦ୍ଧ କରଇ ॥ ୫୮

ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ହିତ । ବିଚାର କରଇ ଏ ନିତ୍ୟ ॥ ୫୯

ଏହାର ଯେତେ ଅଛି ଧନ । ସେମାନ ଛଡ଼ାଇଣ ନେନ ॥ ୬୦

ଏହାକୁ ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ଥୁଅ । ରାଜ୍ୟଂ ବାହାର କରିଦିଅ ॥ ୬୧

୧୬ ଏ ରୂପେ ତାର କଟୁବାଣୀ । କର୍ଣ୍ଣକୁ ଅଟେ ବାଣ ଜାଣି ॥ ୬୨

ସେ ମର୍ମ୍ମେ ବାଜିଲା ତାହାର । ଥିଲ ସେ ରାଇସନ୍ନିଧିର ॥ ୬୩

୧—ଦେଖାନ୍ତି ।

୨—ବଂଶେ । * "ତ୍ୟଜେତ୍ ଏକଂ କୁଳସ୍ୟାର୍ଥେ" ଇତି ନ୍ୟାୟାତ୍ ।

ଅଳପ ହୋଇଣ ହସିଲା । ବିଷ୍ଣୁମାୟାକୁ ପ୍ରଶଂସିଲା ॥ ୬୪
ନ ପୁଣ ଏଠାରୁ ଏ ଯାଇ । କୁନ୍ତେ ପାଣ୍ଡବ ସାହା ପାଇ ॥ ୬୫
ଏମନ୍ତ ଶଙ୍କା ନିଜ ମନ । କରଇ ଅବା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥ ୬୬
ଏତେ ବିଗୃରି ତାହା ଦ୍ୱାର । ରଖିଣ ଧନୁ ଆପଣାର ॥ ୬୭
ମନରେ ନାହିଁ ବ୍ୟଥା ତାର । ଗଲା ସେ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାର ॥ ୬୮
୧୭ କୌରବମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟରେ । ଜାତ ଅଟଇ ସେ ମହୀରେ ॥ ୬୯
କରିବ ପୁଣ୍ୟକଥାମାନ । ଏମନ୍ତ ବିଗୃରିଣ ମନ ॥ ୭୦
ହସ୍ତିନାପୁରରୁ ଗମନ । କରି ଲଭିଲା ତୀର୍ଥମାନ ॥ ୭୧
ଯହିଁରେ ନାନା ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି । ବିଜୟେ କରିଛନ୍ତି ହରି ॥ ୭୨
୧୮ ଯେ ପୁରି ପୁଣ୍ୟ ଉପବନ । ଅଚଳ ଲତାଗୃହମାନ ॥ ୭୩
ଅପଙ୍କ ଜଳ, ନଦୀ, ସର । ବିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ମନୋହର ॥ ୭୪
ଯେ ତୀର୍ଥ-ଆୟତନମାନ । ତହିଁରେ କଲା ସେ ଭ୍ରମଣ ॥ ୭୫
୧୯ ସଙ୍ଗେ ତାହାର କେହି ନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ କରଇ ॥ ୭୬
କରଇ ପବନ ଆହାର । ସର୍ବଦା ସ୍ନାନରେ ତତ୍ପର ॥ ୭୭
ଭୂମିଶୟନ, ଅସଂସ୍କୃତ । ଆପଣା ଲୋକେ ଅଲକ୍ଷିତ ॥ ୭୮
ଅବଧୂତର ପ୍ରାୟେ ବେଶ । ଯେଣେ ହରିର ହୋଏ ତୋଷ ॥ ୭୯
ଆଚରିଲା ସେ ବ୍ରତମାନ । ନିଶ୍ଚଳ କରି ନିଜ ମନ ॥ ୮୦
୨୦ ଏମନ୍ତ ଭାରତବରଷେ । ଭ୍ରମନ୍ତେ କାଳକେ ପ୍ରଭାସେ ॥ ୮୧
ଯାବତ ମିଳିଲା ବିଦୁର । ସେହି କାଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୮୨
କରିଣ ଏକଛତ୍ର ମହୀ । ପାଳିଲା କୃଷ୍ଣବଳ ପାଇ ॥ ୮୩
୨୧ ଏକ ଆରକେ ବାଦ କରି । ସଂଗ୍ରାମେ ହେଲେ ମରାମରି ॥ ୮୪
ବେଣୁଘର୍ଷଣେ ବହ୍ନି ଜାତ । ସେ ବନ ଯେସନ୍ତେ ହୋଏ ହତ ॥ ୮୫
ଏ କଥା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର । ସେଠାରେ ଶୁଣିଲା ବିଦୁର ॥ ୮୬
ଅନୁଶୋଚନା ତାଙ୍କୁ କରି । ମଉନ ବ୍ରତ ଭାବ ଧରି ॥ ୮୭
ଗଲା ପଶ୍ଚିମମୁଖ ହୋଇ । ଯେ ବେଗେ ସରସ୍ୱତୀ ନଈ ॥ ୮୮
୨୨ ତାହାର ତୀରେ ଏକାଦଶେ । ତୀର୍ଥେ ଅଛନ୍ତି ପୁଣ୍ୟଦେଶେ ॥ ୮୯
ତ୍ରିତ, ମନୁ, ପୃଥୁ, ଉଶନ । ଅନଳ, ଅସିତ, ପବନ ॥ ୯୦
ସୁଦାସ, ଧେନୁ, ଗୁହ, ଯମେ । ବିଖ୍ୟାତ ଏହାଙ୍କର ନାମେ ॥ ୯୧

ସେ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କରେ ସ୍ନାନ	କଲ ସେ ହୋଇ ତୋଷମନ	॥ ୯୨
୨୩ ଯେ ଦେବଦ୍ୱିଜକୃତ ଆନ	ବିଷ୍ଣୁର ନାନା ଆୟତନ	॥ ୯୩
ଯହିଁରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣକଳଶେ	ମନ୍ଦରପରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିଶେ	॥ ୯୪
ଯାହାଙ୍କୁ କଲେ ଦରଶନ	କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସୁମରନ୍ତି ଜନ	॥ ୯୫
୨୪ ସେ ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁ ଆୟତନେ	ରହିଣ ତହୁଁ କଣ୍ଟି ଦିନେ	॥ ୯୬
ସୌରାଷ୍ଟ୍ର, ମତ୍ସ୍ୟ, ସଉବୀର	ଯେ କୁରୁ ଜାଙ୍ଗଳ ନଗର	॥ ୯୭
ଏମାନ ଅତିକ୍ରମି ଗଲେ	କାଳକେ ଯମୁନାରେ ହେଲେ	॥ ୯୮
ଦେଖିଲେ ଉଦ୍ଧବଙ୍କୁ ତହିଁ	ବିଷ୍ଣୁର ଭକ୍ତ ସେ ଅଟଇ	॥ ୯୯
୨୫ ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଅନୁଚର ଶାନ୍ତ	ବୃହସ୍ପତିର ଶିଷ୍ୟ ଖ୍ୟାତ	॥ ୧୦୦
ତାଙ୍କୁ ନିବଡ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ	କରିଣ ଯେତେ ବନ୍ଧୁଜନ	॥ ୧୦୧
ପୋଷ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦର	ପୃଚ୍ଛିଲେ କୁଶଳ ତାଙ୍କର	॥ ୧୦୨
ପ୍ରଥମେ ରାମକୃଷ୍ଣବାର୍ତ୍ତା	ପଚାରୁଛନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଚେତା	॥ ୧୦୩
କୃଷ୍ଣର ପୁତ୍ର ଆଦି କରି	ଏକ ଆରକେ ନାମ ଧରି	॥ ୧୦୪
୨୬ ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ମନ ଦେଇ	ମୁଁ ଯେଉଁ କଥା ପଚାରଇ	॥ ୧୦୫
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ଯେ ବେନି	ପିତାମହର ବାକ୍ୟ ଘେନି	॥ ୧୦୬
କଳାରେ ହେଲେ ଅବତାର	ଉଶ୍ୱାସି ଧରଣୀର ଭାର	॥ ୧୦୭
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ବହି	ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ଦେଇ	॥ ୧୦୮
ଅଛନ୍ତିଟିକି ଦ୍ୱାରକାରେ	ଆନନ୍ଦେ ବସୁଦେବଘରେ	॥ ୧୦୯
୨୭ ପରମ ସୁହୃଦ ଆମ୍ଭର	ଯେ ବସୁଦେବ ତାହାଙ୍କର	॥ ୧୧୦
କୁଶଳ କହ ମୋର ଆଗେ	ଭଗିନୀମାନଙ୍କୁ ସରାଗେ	॥ ୧୧୧
ଯେ ନିଜ ପିତାପ୍ରାୟ ହୋଇ	ଅନେକ ସମ୍ଭାର ଦିଅଇ	॥ ୧୧୨
ପତିମାନଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର	ସନ୍ତୋଷେ କରଇ ଅପାର	॥ ୧୧୩
୨୮ ସେନାଧିପତି ଯଦୁଙ୍କର	ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମେ ମହାବୀର	॥ ୧୧୪
ଅଛନ୍ତିଟିକି ସେ କୁଶଳେ	ଯାହାଙ୍କୁ ବିପ୍ରପୂଜାଫଳେ	॥ ୧୧୫
କୃଷ୍ଣସକାଶୁଁ ପୁତ୍ର କରି	ଲଭିଲେ ରୁକ୍ମିଣୀକୁମାରୀ	॥ ୧୧୬
ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଯାର ନାମ	ଲୋକେ ବିଖ୍ୟାତ ଅଟେ କାମ	॥ ୧୧୭
୨୯ ସାତ୍ତ୍ୱତ, ବୃଷ୍ଣି, ଭୋଜବଂଶ	ଦାଶାର୍ହମାନଙ୍କ ଅଧୀଶ	॥ ୧୧୮
ସେ ଉଗ୍ରସେନ ନିଜଘରେ	ଅଛନ୍ତିଟିକି କୁଶଳରେ	॥ ୧୧୯

ନୃପ-ଆସନବାଞ୍ଛା ଦୂରେ । ଗୁଡ଼ଣ ଥିଲେ ଯେ ଉପ୍ସୁରେ ॥ ୧୨୦
ତାହାଙ୍କୁ କମଳଲୋଚନ । ସ୍ୱବଂଶେ କଲେକ ରାଜନ ॥ ୧୨୧
୩୦ ଅଗ୍ରଣୀ ରଥୀମାନଙ୍କର । ଗୁଣେ ସମାନ ଗୋବିନ୍ଦର ॥ ୧୨୨
ସେ ସାମ୍ବ ଛନ୍ତିଟିକି ସୁଖେ । ଯାକୁ ବହନ୍ତ ବ୍ରତଦୁଃଖେ ॥ ୧୨୩
ଲଭିଲେ ଜାମ୍ବବତୀ ପୂର୍ବେ । ଯେ ସ୍କନ୍ଦ ଥିଲେ ଉମାଗର୍ଭେ ॥ ୧୨୪
୩୧ କ୍ଷେମେ କି ଅଛି ଯୁଯୁଧାନ[୧] । ଯାହାକୁ ସନ୍ତୋଷେ ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୨୫
କହିଲ ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା ସାର । ଯେ ସେବା କରି କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥ ୧୨୬
ଶୀଘ୍ରେ ଲଭିଲା ତାର ଗତି । ଲଭି ନାହାନ୍ତି ଯାହା ଯତି ॥ ୧୨୭
୩୨ ସେ କ୍ଷମୀ, କଳୁଷରହିତ । ସର୍ବଦା ଗୋବିନ୍ଦେ ଭଗତ ॥ ୧୨୭
ଅକ୍ରୂର ଅଛି ନା କୁଶଳେ । ଯେପୂର୍ବେ ଗୋପେ ଯିବାବେଳେ ॥ ୧୨୯
ମାର୍ଗେ ଗଡ଼ିଲା ଦେହେ[୨] ବୋଲି । କୃଷ୍ଣଚରଣଚିହ୍ନ ଧୂଳି ॥ ୧୩୦
ପ୍ରେମ ଲଭିଣ ଗୋବିନ୍ଦରେ । ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ତ୍ୟାଗ କଲି ଦୂରେ ॥ ୧୩୧
୩୩ କୁଶଳଟିକି ଦେବକୀର । ବିଷ୍ଣୁ ଅଟନ୍ତି ପୁତ୍ର ଯାର ॥ ୧୩୨
ଅଦିତି ପ୍ରାୟେ ସେ ଅଟନ୍ତି । ଯେ ଗର୍ଭେ ଧଇଲେ ଶ୍ରୀପତି ॥ ୧୩୩
ଯଜ୍ଞବିତାନ ଅର୍ଥମାନ । ତ୍ରୟୀ[୩] ପ୍ରକାଶଇ ଯେସନ ॥ ୧୩୪
୩୪ ଯେ ଉପାସନା କଲି ଜନ । ମନୋରଥକୁ କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୧୩୫
ସେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ସୁଖୀ ହୋଇ । ପୁରେ ଅଛନ୍ତିଟିକି ରହି ॥ ୧୩୬
ଯେ ଅଟେ ଶାସ୍ତ୍ରର[୪] କାରଣ । ମନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ପୁଣ ॥ ୧୩୭
ସତ୍ତ୍ୱ-ଗୁଣର ଅଂଶ, ମନ । ତା ଅଧିପତି ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୧୩୮
ଏ ରୂପେ ଯାକୁ ଦେବମାନେ । ଗାୟନ କରନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୧୩୯
୩୫ ନିଜ ଆତ୍ମାର ପତି ହରି । ତାଙ୍କୁ ଅନନ୍ୟବୃତ୍ତି କରି ॥ ୧୪୦
ହୋଇ ଯେ ଥାନ୍ତି ଅନୁଗତ । ହୃଦୀକ, ସତ୍ୟଭାମାସୁତ ॥ ୧୪୧
ଗଦ, ଚାରୁଦେଷ୍ଣାଦି ଯେତେ । କୁଶଳେ ଛନ୍ତି ନା ସମସ୍ତେ ॥ ୧୪୨
୩୬ କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନ ବେନି ବୀର । ଅଟନ୍ତି ଭୁଜଯୁଗ ଯାର ॥ ୧୪୩
ତାହାଙ୍କ ବଳେ ଧର୍ମରାଜ । ପାଳଇଟିକି ନିଜ ରାଜ୍ୟ ॥ ୧୪୪
ଦିଗବିଜୟୁଁ ଜାତ ଯାର । ସାମ୍ରାଜ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନୋହର ॥ ୧୪୫

୧—ସାତ୍ୟକି । ୨—ପଡ଼ିଲା, ବ୍ୟଲୁଠନ୍ତୁ (ସ୍ୱାମୀ) ।
୩—ବେଦ (ଋକ୍, ସାମ, ଯଜୁଷ୍) । ୪—ଶସ୍ତ୍ର ।

ସଭରେ ତାହା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ । ଦେଖି ହୋଇଲା ଖେଦମନ ॥ ୧୪୬
୩୭ ଯେ କରେ ଅପରାଧମାନ । ତାହାଙ୍କଠାରେ ଭୀମସେନ ॥ ୧୪୭
ସର୍ପର ପ୍ରାୟେ କ୍ରୋଧବନ୍ତ । ଦେଲା କି ଯେ ଦଣ୍ଡ ଉଚିତ ॥ ୧୪୮
ବିଚିତ୍ର ଗଦାମାର୍ଗମାନ । କରନ୍ତେ ଯାହାର ସାଧନ ॥ ୧୪୯
ପାଦଘାତକୁ ରଣମହୀ । ଯାହାର ନ ପାରିଲା ସହି ॥ ୧୫୦
୩୮ ରଥଯୂଥପମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ଯେ ଅଟେ ଯଶୋଧର ॥ ୧୫୧
ବିନାଶ କରି ଶତ୍ରୁମାନ । ଅଛନ୍ତି କି ଫାଲଗୁନ ॥ ୧୫୨
ମାୟାକିରାତରୂପଧର । ଯୁଦ୍ଧରେ ଗିରିଶ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୫୩
ଯାହାର ଶରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ । ହୋଇ ହୋଇଲେ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୧୫୪
୩୯ ନକୁଳ, ସହଦେବ ଦୁଇ । ଅଛନ୍ତି କି ବେନି ଭାଇ ॥ ୧୫୫
ପୃଥାର ସେ ବେନି କୁମର । ସପତ୍ନ ଭେଦ ନାହିଁ ତାର ॥ ୧୫୬
ଚକ୍ଷୁକୁ ପିଛଡ଼ା ପରାଏ । ପାର୍ଥରେ ବେଷ୍ଟିତ ସେ ଦୁହେଁ ॥ ୧୫୭
ଯୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁଗଣ ଜିଣି । ଅଛନ୍ତି କି ଭାଗ ଆଣି ॥ ୧୫୮
ଯେସନେ ଖଗରାଜ ବେନି । ଇନ୍ଦ୍ରର ଠାରୁ ସୁଧା ଘେନି ॥ ୧୫୯
୪୦ ଯେ ପାଣ୍ଡୁ ଅଟେ ଅତିରଥ । କେବଳ ଧନୁ ଧରି ହସ୍ତ ॥ ୧୬୦
ଗୃହି ଦିଗରେ ରଜା ଯେତେ । ତାଙ୍କୁ ରଖିଲା କରଗତେ ॥ ୧୬୧
ସେ ରାଜଋଷିଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିନୁ । କୁନ୍ତୀ ଯା ଧରିଅଛି ତନୁ ॥ ୧୬୨
ବାଳକମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତେ । ଏମନ୍ତ ମଣୁଛି ମୁଁ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୬୩
ଏ ଘେନି କୁଶଳ ତାହାର । କି ପଚ୍ଛରିବା ତୋ ଆଗର ॥ ୧୬୪
୪୧ ଆପଣା ଭାଇ ପାଣ୍ଡୁ ମଲା । ତାରେ ଯେ ଦ୍ରୋହ ଅରଜିଲା ॥ ୧୬୫
ତାହାର ମୁଁ ଯେମନ୍ତ ଭାଇ । ନିଜ ପୁତ୍ରର ବଶ ହୋଇ ॥ ୧୬୬
ମୋତେହେଁ ପୁରରୁ ବାହାର । କଲା ଯେ କରି ଅହଙ୍କାର ॥ ୧୬୭
ଏଣୁ ସେ ନରକଭାଜନ । ତାକୁ ମୁଁ କରୁଛି ଶୋଚନ ॥ ୧୬୮
୪୨ ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାୟେ ଲୀଳା କରେ । ଯେ ହରି ସଂସାରେ ବିହରେ ॥ ୧୬୯
ଭ୍ରମାଇଁ ମନ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ଲୀଳାକୁ ଦେଖାନ୍ତେ ତାହାର ॥ ୧୭୦
ମନେ ବିସ୍ମୟ ମୋର ନାହିଁ । ମେଦିନୀତଳରେ ଭ୍ରମଇଁ ॥ ୧୭୧
ବିଦୁର ବୋଲି ଏ ଜଗତେ । ଚିହ୍ନି ନ ପାରେ କେହି ମୋତେ ॥ ୧୭୨
୪୩ ନିଜ ସୈନ୍ୟରେ ପୁଣ ପୁଣ । ପୃଥ୍ୱୀକି କରନ୍ତେ,ଗୃଳଣ ॥ ୧୭୩

ବିଦ୍ୟା, ସଂପଦ, କୁଳ ଶିନ । ମଦେ¹ ଉତ୍ପଥ ଗ୍ରାବ ଯେଣ ॥ ୧୭୪
ଯେତେକ ରାଜା ଜଗତରେ । ତାହାଙ୍କ ବିନାଶ ହେତୁରେ ॥ ୧୭୫
ଦୋଷକୁ କୁରୁମାନଙ୍କର । ସହ୍ୱଣ ଥିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୭୬
୪୪ ଅଜର ଜନ୍ମ ଏ ସଂସାରେ । ଉତ୍ପଥ ନାଶ କରିବାରେ ॥ ୧୭୭
ଅକର୍ତ୍ତା କର୍ମ ସେ କରଇ । ପ୍ରାଣିଙ୍କି ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ॥ ୧୭୮
ଏଥିରୁ ଅଛେ ଯେବେ ଆନ । ଯେ ଗୁଣାଶ୍ରିତ ଭଗବାନ ॥ ୧୭୯
ସେ କର୍ମା ଦେହକୁ ଭଜିବ² । କର୍ମତନ୍ତ୍ର କି ଆଚରିବ ॥ ୧୮୦
୪୫ ଶରଣାଗତବୃତ୍ତି ହୋଇ । ନିଜ ଆଜ୍ଞାରେ ଛନ୍ତି ରହି ॥ ୧୮୧
ଏମନ୍ତ ଲୋକପାଳଙ୍କର । ନିମିତ୍ତେ ଯେ ଯଦୁବଂଶର ॥ ୧୮୨
ଅବତରିଲେ ଅଜ ହୋଇ । ଲୋକ ଯା' କୀର୍ତ୍ତିରୁ ତରଇ ॥ ୧୮୩
ସେ ଗୋବିନ୍ଦର ବାର୍ତ୍ତାମାନ । ଉଦ୍ଧବ କରସି କୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୧୮୪
ସେ ହରିଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବଂଧୂ ଭଜେ ॥ ୧୮୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦୋ
ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱିତୀୟେ କୃଷ୍ଣବିଶ୍ଳେଷାଦନୁଶୋଚନ୍ନଥୋଦ୍ଧବଃ ।
କ୍ଷଣେ ବାଳଚରିତାଣି କୃଷ୍ଣସ୍ୟାବର୍ଣ୍ଣୟତ୍ ଶ୍ୱସନ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ । ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୧
ଏମନ୍ତେ ବାର୍ତ୍ତା ଗୋବିନ୍ଦର । ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତେ ସେ ବିଦୁର ॥ ୨
ଉଦ୍ଧବ ମହାଭାଗବତ । ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବେ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୩
ଗୋବିନ୍ଦଠାରେ ନିବେଶିଲା । ଉତ୍ତର ଦେଇ ନ ପାରିଲା ॥ ୪

---

୧ — ବିଦ୍ୟାମଦୋ ଧନମଦସ୍ତଥୈବାଭିଜନୋ ମଦଃ ।
ଏତେ ମଦା ମଦାନ୍ଧାନାମେତ ଏବ ସତାଂ ଦମାଃ ॥ (ସ୍ୱାମିଧୃତ ଶ୍ଳୋକ)

୨—ଧରିବ ।

୨	ଯେ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ସମୟେ	ଖେଳନ୍ତେ ବାଳକଲୀଳାଏ	॥ ୫
	ବାଳକଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ	ଘେନି ପୂଜନ୍ତେ ଭଗବାନ	॥ ୬
	ପ୍ରାତଭୋଜନ ଅର୍ଥେ ଯାଇଁ	ମାତା ଡାକନ୍ତେ ସ୍ନେହ ବହି	॥ ୭
	ଭୋଜନଚିନ୍ତା ଦୂର କଲା	କୃଷ୍ଣପୂଜାରେ ମନ ଦେଲା	॥ ୮
୩	ସେ ପୁଣି ସେବାରେ ତାହାର	କାଳେ ହୋଇଲା ଜରଜର[୧]	॥ ୯
	ତା' ବାର୍ତ୍ତା କହିବ କପରି[୨]	ତା' ପାଦଯୁଗ ଚିତ୍ତେ ଧରି	॥ ୧୦
୪	ବିଦୁରବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ	ବଦନୁଁ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଚନ	॥ ୧୧
	କୃଷ୍ଣଚରଣସୁଧାରସେ	ନିମଗ୍ନ ହୋଇଣ ଅବଶେ	॥ ୧୨
	ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ସୁଖୀ ହେଲା	ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମଉନ ହୋଇଲା	॥ ୧୩
୫	ସର୍ବାଙ୍ଗେ ପୂରିତ ପୁଲକ	ନୟନୁଁ ଗଳଇ ଲୋତକ	॥ ୧୪
	ବୁଡ଼ିଲା ଅଗାଧ ସ୍ନେହରେ	ଏ ଭାବ ଦେଖି ତାହାଠାରେ	॥ ୧୫
	ବିଦୁର ଚିନ୍ତିଲା ମନରେ	ଏ ଅଟେ କୃତାର୍ଥଶରୀର	॥ ୧୬
୬	ହରିର ଠାରେ ଥିଲା ମନ	ପୁଣି ଲଭିଲା ଚଇତନ	॥ ୧୭
	ବେନି ଲୋଚନ ଘଷି କରେ	ନିଶ୍ୱାସ ଗ୍ଳାଭଣ ପ୍ରଖରେ	॥ ୧୮
	ବୋଲେ ବିଦୁରଙ୍କୁ ବଚନ	ଉଦ୍ଧବ ହୋଇ ଦୁଃଖମନ[୩]	॥ ୧୯

ଶ୍ରୀଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

୭	ଯାଦବ ମଧ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ ଥାଇ	ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟେ ପ୍ରକାଶଇ	॥ ୨୦
	ତା' ଅସ୍ତେ କାଳ ଅଜଗର	ଗିଳନ୍ତେ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଘର	॥ ୨୧
	ହତଶ୍ରୀ ହୋଇଲା ସକଳ	କି ଅବା କହିବି ମଙ୍ଗଳ	॥ ୨୨
୮	ଦୁର୍ଭଗ ଜଗତ ଅଟଇ	ଯଦୁଏ ହୀନକର୍ମ ତହିଁ	॥ ୨୩
	ବସନ୍ତି ନିତ୍ୟେ କୃଷ୍ଣସଙ୍ଗେ	ଖବିଦ୍ଦବସେ ନାନାରଙ୍ଗେ	॥ ୨୪
	ତାଙ୍କୁ ନ ଜାଣିଲେ ସକଳେ	ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ମୀନେ ଯେସନେ ଜଳେ	॥ ୨୫
୯	ସମସ୍ତେ ଇଙ୍ଗିତ ଜାଣନ୍ତି	ସ୍ୱଭାବେ ନିପୁଣ ଅଟନ୍ତି	॥ ୨୬
	ରହିଣ ଥିଲେ ଏକା ସ୍ଥାନେ	ତଥାପି ଗୋବିନ୍ଦକୁ ମନେ	॥ ୨୭
	ମଣିଲେ ଯଦୁଶ୍ରେଷ୍ଠ କରି	ନ ଜାଣିଲେ ଏ ନରହରି	॥ ୨୮
୧୦	ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମୋହ ଯେହି	ଯେ ତାଙ୍କୁ ବଇର କରଇ	॥ ୨୯
	ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନିଙ୍କର	ମନ ନ ଭ୍ରମେ ହରିଠାର	॥ ୩୦

୧—ଜରାଗ୍ରସ୍ତ । ୨—କିକରି (କଥଂ) । ୩—ଖେଦମନ ।

୧୧ ପୂର୍ବେ ବହୁତ ତପମାନ । କରି ନାହାନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୩୧
ଏ ଦେହ ଯାହାଙ୍କ ଲୋଚନ । ତୃପ୍ତିକି ଲଭି ନାହିଁ ମନ ॥ ୩୨
ସେମାନଙ୍କୁ ଯେ ନିଜ କାଏ । ଦେଖାଇ ଏତେ କାଳଯାଏ ॥ ୩୩
ଲୋକଲୋଚନକୁ ହରିଲେ । ନିଜ ଧାମକୁ ବିଜେ କଲେ ॥ ୩୪
୧୨ ସ୍ୱଯୋଗମାୟାବଳେ କରି । ଧଇଲେ ଯେଉଁ ଦେହ ହରି ॥ ୩୫
ସେ ଦେହ କେମନ୍ତ ଅଟଇ । ମାନବଲୀଳାକୁ ଘଟଇ ॥ ୩୬
ବିସ୍ମୟ କରେ ଆପଣାର । ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ଘର ॥ ୩୭
ଭୂଷଣମାନଙ୍କ ଭୂଷଣ । ଅଟଇ ଯହିଁ ଅଙ୍ଗମାନ ॥ ୩୮
୧୩ ଧର୍ମନନ୍ଦନଯଜ୍ଞକାଳେ । ସକଳ ଲୋକ ଏକମେଳେ ॥ ୩୯
ପ୍ରାଣିନୟନସୁଖକର । ଯେ ରୂପେ ଦେଖିଣ ସତ୍ୱର ॥ ୪୦
ରୂପନିର୍ମାଣେ ପ୍ରଜାପତି । ଯେତେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ କଲା ସ୍ଥିତି ॥ ୪୧
ସେ ସବୁ ଶେଷ ଏ ରୂପରେ । ଏମନ୍ତ ମଣିଲେ ମନରେ ॥ ୪୨
୧୪ ଯା ଅନୁରାଗପ୍ଲୁତ[୧] ହାସ । ସଲୀଳ[୨] ଅବଲୋକ ରସ ॥ ୪୩
ଏଣୁ[୩] କରିଣ ଲଭି ମାନ । ପୂର୍ବରେ ବ୍ରଜବଧୂଜନ ॥ ୪୪
ରହିଲେ କୃତ୍ୟଶେଷ ହୋଇ । ନୟନ, ବୁଦ୍ଧି ଯାରେ ଦେଇ ॥ ୪୫
୧୫ ତାହାର ଶାନ୍ତ ରୂପମାନ । ଅଟନ୍ତି ଦେବସାଧୁଜନ ॥ ୪୬
ଆନହିଁ ସ୍ୱରୂପ ତାହାର । ଅଟନ୍ତି ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ଅସୁର ॥ ୪୭
ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ । ନାନା ପ୍ରକାରେ ପୀଡ଼ା କଲେ ॥ ୪୮
ସେ ପ୍ରଭୁ ପରବରେଶ୍ୱର । କରୁଣା ଲଭିଣ ମନର ॥ ୪୯
ମହତ ଅଂଶେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ । ଯଦ୍ୟପି ଜନ୍ମ ତାର ନାହିଁ ॥ ୫୦
ତଥାପି ହୋଇଲେ ସମ୍ଭୂତ । ଅନଳ ଯେହ୍ନେ କାଷ୍ଠୁଁ ଜାତ ॥ ୫୧
୧୬ ଏ କଥା ମୋର ଖେଦ କରେ । ସେ ଅଜ ବସୁଦେବ ଘରେ ॥ ୫୨
ଜାତ ହୋଇଣ କଂସଡରେ । ରହିଲେ ଯାଇଁ ଗୋପପୁରେ ॥ ୫୩
*କାଳଯବନ ଅନ୍ଧ କରି । ଶତ୍ରୁଭୟରୁ ନରହରି ॥
ମଥୁରା ଗଡ଼ ପଳାଇଲେ । ଏ ରୂପେ ବିଡ଼ମ୍ବନା କଲେ ॥

୧—ବ୍ୟାପ୍ତ । ୨—ଲୀଳାସହ ବର୍ତ୍ତମାନ । ୩—ଏଣେ ।

* ଉକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାଶୂନ୍ୟ ପଦଦ୍ୱୟ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ମୂଳ ଶ୍ଳୋକାନୁସାରେ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇଅଛି ।

	ଅପରମିତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର	। ଅଟନ୍ତି ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱର	॥ ୫୪
୧୭	ଏ କଥା ସୁମରିଲେ ମୋର	। ଚିତ୍ତ ଲଭଇ ଦୁଃଖଭର	॥ ୫୫
	କଂସକୁ ମାରି ମଞ୍ଚାପରେ	। ତାତ ଜନନୀଙ୍କ ପାଦରେ	॥ ୫୬
	ପ୍ରଣାମ କରଣ ବଚନ	। ଯାହା କହିଲେ ଭଗବାନ	॥ ୫୭
	ହେ ତାତ ! ମାତ ! କଂସଡ଼ରେ	। ପଳାଇ ରହିଣ ଦୂରରେ	॥ ୫୮
	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କଲୁଁ ଭକତି	। ଆମ୍ଭର ଅଛି କି ନିଷ୍କୃତି	॥ ୫୯
୧୮	ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଜନ୍ମ ହୋଇ	। ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ବହିଥାଇ	॥ ୬୦
	ତାର ଚରଣପଦ୍ମରଜ	। ପାସୋରି ପାରେ କେ ମନୁଜ	॥ ୬୧
	ଯେ ନିଜ ଭ୍ରୂଲତା[୧]ବିଳାସେ	। ଭୂମିର ଭାରକୁ ବିନାଶେ	॥ ୬୨
୧୯	ତୁମ୍ଭେ ତ ଦେଖିଅଛ ତୋଳେ	। ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞକାଳେ	॥ ୬୩
	କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଶିଶୁପାଳ ନିନ୍ଦ	। ପଶିଲା ତାର ଦେହେ ଭେଦି	॥ ୬୪
	ଯେଉଁ ଗତିକି ଯୋଗିଜନ	। ଯୋଗରେ କରନ୍ତି ସାଧନ[୨]	॥ ୬୫
	ତାର ବିରହ[୩] ଦେହ ବହି	। କେବଣ ଲୋକ ପାରେ[୪] ସହି	॥ ୬୬
୨୦	ଯୁଦ୍ଧରେ ଥିଲେ ବୀର ଯେତେ	। ରଥି ପଦାତି ଅପ୍ରମିତେ	॥ ୬୭
	ସୁନ୍ଦର ମୁଖପଦ୍ମ ତାର	। ନିରେଖି ଚକ୍ଷୁଁ ଲୋଚନର	॥ ୬୮
	ଅର୍ଜ୍ଜୁନବାଣେ ହତ ହେଲେ	। ତାହାର ପଦକୁ ଲଭିଲେ	॥ ୬୯
୨୧	ଯାର ସମାନ କେହି ନାହିଁ	। ଅଧିକ ଥିବ ଅବା କାହିଁ	॥ ୭୦
	ବ୍ରହ୍ମାଦି ତିନି[୫], ତିନି ଗୁଣ	। ତିନି ଲୋକର ପ୍ରଭୁ ପୁଣ	॥ ୭୧
	ପରମାନନ୍ଦ ନିଜ ଧାମ-	। ସମ୍ପତ୍ତିବଶେ ସର୍ବକାମ	॥ ୭୨
	ଯେ ଲଭି ଅଛନ୍ତି ଈଶ୍ୱର	। ଘେନିଣ ନାନା ଉପହାର	॥ ୭୩
	ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକପାଳମାନେ	। ମୁକୁଟ-ଅଗ୍ର-ଘରଷଣେ	॥ ୭୪
	ଯା ପାଦପୀଠେ କରେ ସ୍ତୁତି	। ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅଟନ୍ତି	॥ ୭୫
୨୨	କିଂକର ଭାବ ତାହାଙ୍କର	। ମନକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର	॥ ୭୬
	ବିଦୁର ! କରାଉଛି ଗ୍ଲାନ	। ଯେ ଥାଇ ରାଜସିଂହାସନ	॥ ୭୭
	ସେ ଉଗ୍ରସେନ ଆଗେ ଯାଇଁ	। ଯେ ପ୍ରଭୁ ଥାନ୍ତି ଉଭା ହୋଇ	॥ ୭୮
	ହେ ଦେବ ! କର ଅବଧାନ	। ବୋଲେ ଯା ଏମନ୍ତ ବଚନ	॥ ୭୯

୧—ଭ୍ରୂଲତାରୂପକ କୃତାନ୍ତ (ମୂଳପାଠ) ୨—ଷ୍ଟୃହଣ (ମୂଳପାଠ)
୩—ବିରହେ । ୪—ପାରୁ । ୫—ତିନି ପୁରୁଷ ।

୨୩ ଅସାଧ୍ୱୀ ପୂତନା ଅସୁରୀ । ସ୍ତନରେ କାଳକୂଟ ଭରି ॥ ୮୦
ଯାହାକୁ ପିଆଇଲା ନେଇ । ମରଣେ ଯାର ଗତି-ଦେଇ ॥ ୮୧
ଯେ ଗତି ଯଶୋଦାର ଯୋଗ୍ୟ । ତାହାକୁ ହୋଇଲା ସେ ଭୋଗ୍ୟ ॥ ୮୨
ତାହାର ଠାରୁ ହୋଇ ଆନ । କେବା ଦୟାଳୁ ଅଛି ଜନ ॥ ୮୩
ତାହାକୁ ଶରଣ ପଶିବା । ସଂସାରଦୁଃଖ ଉପେକ୍ଷିବା ॥ ୮୪

୨୪ କ୍ରୋଧମାର୍ଗରେ ହରିଠାରେ । ଚିତ୍ତ ଯେ ନିବେଶିଲେ ଧୀରେ ॥ ୮୫
ସେ ଦୈତ୍ୟମାନେ ଭଗବତ । ମୁଁ ପୁଣି ମଣଇଁ ଏମନ୍ତ ॥ ୮୬
କାହିଁ କଂସାଦି ଚକ୍ରଧର । ଆସଇ ବିନତାକୁମର ॥ ୮୭
ଏମନ୍ତ କରି ଯେଉଁମାନେ । ଦେଖିଲେ ପୂର୍ବେ ରଣସ୍ଥାନେ ॥ ୮୮
୨୫ *କଂସରାଜାର ବନ୍ଧଘରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥ ୮୯
ବ୍ରହ୍ମାବଚନେ ଭୂମିଭର । ବିନାଶ ଅର୍ଥେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୯୦
୨୬ ସେ ବସୁଦେବ କଂସଡ଼ରେ । ନେଇ ଥୋଇଲା ନନ୍ଦଘରେ ॥ ୯୧
ଗୁପତେ ସଙ୍ଗେ ହଳଧର । ରହିଲେ ଏଗାର ବତ୍ସର ॥ ୯୨
୨୭ ଗୋପବାଳକ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ । ସେ ପ୍ରଭୁ ବାଛୁରି ଚରାଇ ॥ ୯୩
ରମିଲେ ଯମୁନାକାନନେ । ଯହିଁ ମଧୁର ପକ୍ଷିସ୍ୱନେ† ॥ ୯୪
୨୮ କୁମାରଲୀଳା ଅନୁଦିନେ । ଦେଖାଇ ବ୍ରଜବାସିଜନେ ॥ ୯୫
କ୍ଷଣକେ ହସଇ ରୋଦଇ । ବାଳକ ସିଂହ ପ୍ରାୟେ ଗୁହିଁ ॥ ୯୬
୨୯ ଯେ ଅଟେ କମଳାର ସ୍ଥାନ । ଯହିଁରେ ଶୁକ୍ଳ ବୃଷମାନ ॥ ୯୭
ଏମନ୍ତ ଗୋଧନ କାଳରେ । ଚରାନ୍ତେ ଗୋପାଳମେଳରେ ॥ ୯୮
ମଧୁର ବେଣୁ ବଜାଇଲେ । ତାଙ୍କୁ ହରଷ କରାଇଲେ ॥ ୯୯
୩୦ କଂସ ଯା ଥିଲା ପଠିଆଇ । ମାୟାବୀ କାମରୂପୀ ହୋଇ ॥ ୧୦୦
ମିଳିଲେ ଆସି ସେ ଗୋପର । ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ସେ ସଂହାର ॥ ୧୦୧
କ୍ରୀଡ଼ାଦିକୃତ ଜନ୍ତୁମାନ । ବାଳକ ଭାଙ୍ଗଇ ଯେସନ ॥ ୧୦୨
୩୧ କାଳିନ୍ଦୀବିଷଜଳ ପିଇ । ମରି ଯେ ଥିଲେ ଗୋପ, ଗାଈ ॥ ୧୦୩
ତାଙ୍କୁ ଜୀଆଇ ନନ୍ଦବାଳ । ଅମୃତ କଲେ ବିଷଜଳ ॥ ୧୦୪
କାଳିର ଫଣାରେ ନାଚିଲେ । ତାହାକୁ ଘଉଡ଼ିଣି ଦେଲେ ॥ ୧୦୫

---

* ବସୁଦେବର ଔରସରେ ।

† ପାଦପମାନେ ସଙ୍କୁଳିତ । (ମୂଳପାଠ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)

†	ପିଆଇ ନର୍ବିଷ ଜଳକୁ	। ତୋଷିଲେ ସେ ଧେନୁମାନଙ୍କୁ	॥ ୧୦୬
୩୨	ଯେତେ ଅଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ[୧]	। ସଫଳ[୨] ଅର୍ଥେ ଭଗବାନ	॥ ୧୦୭
	ବ୍ରାହ୍ମଣମାନ ଯେନ ସଙ୍ଗେ	। ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଧେନୁପୂଜାରଙ୍ଗେ	॥ ୧୦୮
	[୩]ଗୋସବ ବଧି ଭୁଆଇଲେ	। ଇନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ସବ ଭଙ୍ଗାଇଲେ	॥ ୧୦୯
୩୩	ଯଜ୍ଞବଫଙ୍କୁ କୋପ କରି	। ଇନ୍ଦ୍ର-ବରଷେ ଘୋର ବାରି	॥ ୧୧୦
	ଗୋରୁ ଗୋପାଳଙ୍କ ସକଳ	। ତକ୍ଷଣେ ଦେଖି ନନ୍ଦବାଳ	॥ ୧୧୧
	ଛତ୍ର ଆକାରେ ଗିରି ଧରି	। ରଖିଲେ ଗୋପପୁର ଶିରୀ	॥ ୧୧୨
୩୪	ଶରଦ ଶଶିକରେ ସୁଖ	। *ମାନନ୍ତେ ରଜନୀର ମୁଖ	॥ ୧୧୩
	କାନନେ ବେଣୁକୁ ବଜାଇ	। ନାରୀମଣ୍ଡଳମଧ୍ୟେ ଥାଇ	॥ ୧୧୪
	ଆରମ୍ଭ କଲେ ଦାମୋଦର	। ରାସଉତ୍ସବ ମନୋହର	॥ ୧୧୫
	କହଇ ସପ୍ତ ଘନବନ୍ଧୁ	। ସୁଜନେ ଭଜ କୃପାସିନ୍ଧୁ	॥ ୧୧୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ
ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୃତୀୟେ ମଥୁରାମେତ୍ୟ ବ୍ରଜାତ୍ କଂସବଧାଦିକମ୍ ।
ଯତ୍କୃତଂ ଦ୍ୱାରକାୟାଂ ଚ କୃଷ୍ଣେନ ତଦବର୍ଣ୍ଣୟତ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

୧	ଶୁଣ ବିଦୁର ! ମୋ ବଚନ	। ଦଣ୍ଡେ ନ କର ଖେଦମନ	॥ ୧
	କୁଶଳ ପିତାମାତାଙ୍କର	। କରିବା ଅର୍ଥେ ଦାମୋଦର	॥ ୨
	ଅକ୍ରୂରସଙ୍ଗେ ମଧୁପୁର	। ଗମିଲେ ଯେନ ହଳଧର	॥ ୩
	କଂସକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଂହାରି	। ମଞ୍ଚା ଉପରୁ କେଶ ଧରି	॥ ୪
	ତଳେ ପକାଇ ରୋଷଭରେ	। ମୃତ ପିଣ୍ଡକୁ ଆକର୍ଷିଲେ	॥ ୫

† ଏହି ପଦ ମୂଳପାଠ ତଥା ସ୍ୱାମିଟୀକାର ଅନୁସରଣରେ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇଅଛି ।
୧—ଅତିସମୃଦ୍ଧ ବିତ୍ତମାନ (ସ୍ୱାମୀ) । ୨—ସଦ୍‌ବ୍ୟୟ । ୩—ଗୋସବ=ଗୋଯଜ୍ଞ ।
* ମାନନ୍ତେ=ମନେ କରି । ରଜନୀର ମୁଖ—ପ୍ରଦୋଷ ।

୨ ସାନ୍ଦୀପନର ଘରେ ଗଲେ । ବେଦକୁ ବିସ୍ତାର ପଢ଼ିଲେ ॥ ୬
ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଅର୍ଥେ ପୁଣି । ମଲା ପୁତ୍ରକୁ ଦେଲେ ଆଣି ॥ ୭
ଯେ ପଞ୍ଚଜନ[୧]ର ଉଦରେ । ମରଣ ଥିଲା ସ୍ୱକର୍ମରେ ॥ ୮
୩ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅଟଇ ସମାନ । ଭୀଷ୍ମକସୁତା ରୂପବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୯
ଯା ଅର୍ଥେ ବର ବରଜାତି । ମିଳିଲେ ଯେତେକ ନୃପତି ॥ ୧୦
ସେମାନେ ଗୃହୁଁ ଛନ୍ତି ରହି । ତାହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡେ ପାଦ ଦେଇ ॥ ୧୧
ଗରୁଡ଼ ନିଜ ଭାଗ ପ୍ରାଏ । ତାକୁ ହରିଲେ ଦେବରାଏ ॥ ୧୨
୪ ସାତ ବୃଷଭ ଏକାବେଳେ । ବାନ୍ଧିଣ ସ୍ୱୟମ୍ବରସ୍ଥଳେ ॥ ୧୩
ନାଗ୍ନଜିତୀକି ବିଭା ହେଲେ । ସେଠାରେ ଯେତେ ରାଜା ଥିଲେ ॥ ୧୪
ବୃଷଭେ[୨] ଭଗ୍ନଗର୍ବ ହୋଇ । ଧାଇଁଲେ କନ୍ୟା ନେବାପାଇଁ ॥ ୧୫
ତାହାଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ରେ ନୋହି କ୍ଷତ । ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱଶସ୍ତ୍ରେ କଲେ ହତ ॥ ୧୬
୫ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ସତ୍ୟଭାମାର ପ୍ରୀତିପାଇଁ ॥ ୧୭
ନନ୍ଦନବନୁଁ ପାରିଜାତ । ହରି ଆଣିଲେ ରମାକାନ୍ତ ॥ ୧୮
ତାଙ୍କୁ ରୋଷରେ ହୋଇ ଅନ୍ଧ । ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଦେବବୃନ୍ଦ ॥ ୧୯
ଆପଣେ ଇନ୍ଦ୍ର ଗୋଡ଼ାଇଲା । ନ ପାରି ହାରି ପଳାଇଲା ॥ ୨୦
ଆପଣା ଶତ୍ରୁ ନାଶିବାକୁ । ଶରଣ ପଶିଲା ଯାହାକୁ ॥ ୨୧
ନାରୀବଚନେ ବଶ ହୋଇ । ତାହାର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲା ॥ ୨୨
ଏ ଘେନି ବଧୂମାନଙ୍କର । କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗ ଏ ପୁରନ୍ଦର ॥ ୨୩
୬ ଗରୁଡ଼େ ବସି ଭବଗ୍ରାହୀ । ନାରକାସୁର ପୁରେ ଯାଇ ॥ ୨୪
ଆପଣା ଶରୀରେ ଆକାଶ । ଗ୍ରାସୁଣ ଅଛି ଯେ ରାକ୍ଷସ ॥ ୨୫
ଚକ୍ରେ ତାହାର ମୁଣ୍ଡ ହାଣି । ଦେଖିଣ ମାଗିଲା ଧରଣୀ ॥ ୨୬
ତାର ପୁତ୍ରକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ । ତା ଅନ୍ତଃପୁରେ ବିଜେ କଲେ ॥ ୨୭
୭ ସେ ରାଜକନ୍ୟାମାନ ଯେତେ । ଆଣିଣ ଥିଲା ବିଭାଅର୍ଥେ ॥ ୨୮
ସେମାନେ ହରିଙ୍କି ଦେଖିଣ । ଉଠିଲେ ହରଷ ହୋଇଣ ॥ ୨୯
ଲଜ୍ଜାରେ ଅନୁରାଗେ ମିଶି । କଟାକ୍ଷେ ଚାହିଁ ଗୁରୁକେଶୀ ॥ ୩୦
ବର ବରିଲେ ଦାମୋଦର । ତାହାଙ୍କୁ ଆଣି ନିଜ ପୁର ॥ ୩୧
୮ ନାନା ମନ୍ଦିରେ ତାଙ୍କୁ ଥୋଇ । ମାୟାରେ ନାନାରୂପ ହୋଇ ॥ ୩୨

୧—ପଞ୍ଚଜନ=ଏକ ଅସୁରର ନାମ । ୨—ବୃଷଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ।

	ଏକା ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବେଦମତେ	ବିବାହ ହେଲେ ଯଥୋଚିତେ	॥ ୩୩
୯	ଏକ ଏକଙ୍କେ ତାଙ୍କଠାର	ଆପଣା ସମାନ କୁମର	॥ ୩୪
	ଜନମ କଲେ ଦଶ ଦଶ	ମାୟା ବିସ୍ତାର ହୃଷୀକେଶ	॥ ୩୫
୧୦	କାଳଯବନ[୧] ଜରାସନ୍ଧ	ସାଲ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ ମନ୍ଦ	॥ ୩୬
	ଏମାନେ ରୁନ୍ଧନ୍ତେ ସ୍ୱପୁର	ନିଜ ଲୋକଙ୍କୁ ଚକ୍ରଧର	॥ ୩୭
	ଆପଣା ତେଜ ପ୍ରକାଶିଲେ	ତାହାଙ୍କ ହାଥେ ସଂହାରିଲେ	॥ ୩୮
୧୧	ଶମ୍ବର ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର	ମୁର, ବଲ୍ୱଳ, ବାଣାସୁର	॥ ୩୯
	ଯେ ଦନ୍ତବକ୍ର ଆଦି ଆନ	ପରହସ୍ତରେ ଭଗବାନ	॥ ୪୦
	କାହାକୁ କଲେ ସଂହାରଣ	କାହାକୁ ମାଇଲେ ଆପଣ	॥ ୪୧
୧୨	ତୋ ଭାଇ ପୁତ୍ରଙ୍କର ହିତେ	ମିଳିଲେ ଆସି ରାଜା ଯେତେ	॥ ୪୨
	ଯା ସୈନ୍ୟପାଦଘାତ ପାଇ	କଂପିଲା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ମହୀ	॥ ୪୩
	ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ନାଶକଲେ	ଧରଣୀଭାର ଉଶ୍ୱାସିଲେ	॥ ୪୪
୧୩	କର୍ଣ୍ଣ, ଶକୁନି, ଦୁଃଶାସନ	ଏହାଙ୍କ କୁମନ୍ତ୍ର ବଚନ	॥ ୪୫
	ପରିପାକରେ ଯାର ନାଶ	ହୋଇଲା ସଂପଦ ଆୟୁଷ	॥ ୪୬
	ପଡ଼ିଲା ଜାନୁଭଗ୍ନ ହୋଇ	ଭୃତ୍ୟସହିତେ ରଣଭୂଇଁ	॥ ୪୭
	ଏ ରୂପେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନପତି	ଦେଖି ନ ଲଭିଲେ ତୃପତି	॥ ୪୮
୧୪	ଭୀଷ୍ମ, ଅର୍ଜୁନ, ଭୀମ, ଦ୍ରୋଣ	ଏହାଙ୍କୁ କରଣ କାରଣ	॥ ୪୯
	କିବା ହରିଲା ଭୂମିଭାର	ମୋହର ଅଂଶେ ଯଦୁଙ୍କର	॥ ୫୦
	ଅଠର ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ବଳ	ଅଛନ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ	॥ ୫୧
୧୫	ମଦିରାମଦରେ ଲୋଚନ	ହୋଇଣ ଥିବ ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ	॥ ୫୨
	ଏମାନେ ଯେବେ କୋପଭରେ	କଳି କରିବେ ପରସ୍ପରେ	॥ ୫୩
	ତେବେ ମରିବେ ନିଶ୍ଚେ ଏହି	ଆନ ଉପାୟ ଆଉ ନାହିଁ	॥ ୫୪
	ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତେ ମୋହର	ସ୍ୱୟେଂ ମରଣ ଏହାଙ୍କର	॥ ୫୫
୧୬	ଏମନ୍ତ ମନେ ଚିନ୍ତା କରି	ଧର୍ମସୁତଙ୍କୁ ଦେବ ହରି	॥ ୫୬
	ନୃପତି-ଆସନେ ବସାଇ	ସାଧୁଙ୍କ ମାର୍ଗକୁ ଦେଖାଇ	॥ ୫୭
	ଯେ ଥିଲେ ଇଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁଜନ	ତାଙ୍କୁ ତୋଷିଲେ ଭଗବାନ	॥ ୫୮
୧୭	ଅଭିମନ୍ୟୁର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଧୃତ	ଉତ୍ତରାଗର୍ଭେ ପରୀକ୍ଷିତ	॥ ୫୯

୧—କାଳଯମନ ।

ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାର ଶସ୍ତ୍ରେ ହତ । ତାଙ୍କୁ ରଖିଲେ ଯଦୁନାଥ ॥ ୬୦
୧୮ ସେ ତିନ ଅଶ୍ୱମେଧ ଭଲେ । ଧର୍ମସୁତଙ୍କୁ କରାଇଲେ ॥ ୬୧
ସଙ୍ଗତେ ଘେନ ଗୃହ ଯାଇ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥ ୬୨
ପାଳନ୍ତେ ଧର୍ମରେ ଧରଣୀ । ଆନନ୍ଦ ଲଭିଲେ ସେ ପୁଣି ॥ ୬୩
୧୯ ଲୋକ, ବେଦ ଏ ବେନି ପଥ । ତହିଁକ ହୋଇ ଅନୁଗତ ॥ ୬୪
ସକଳ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ଲଭିଲେ ସର୍ବ କାମମାନ ॥ ୬୫
ପ୍ରକୃତି-ପୁରୁଷ ଯେ ବେନି । ତାଙ୍କ ବିବେକ ମନେ ଘେନି ॥ ୬୬
ଅସକ୍ତ ହୋଇ ସର୍ବଠାରେ । ରହିଲେ ଦ୍ୱାରବତୀପୁରେ ॥ ୬୭
୨୦ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁସ୍ମିତ ଅବଲୋକେ । ଅମୃତତୁଲ୍ୟ ନିଜବାକ୍ୟେ ॥ ୬୮
୨୧ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନିଜ ଚରିତରେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନିକେତ ବିଗ୍ରହରେ ॥ ୬୯
ଏ ଲୋକ ପରଲୋକ ଦୁଇ । ଯଦୁଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ କରାଇ ॥ ୭୦
ରଜନୀକାଳେ ସାବକାଶ । ସ୍ତ୍ରୀଜନେ କ୍ଷଣେ ପ୍ରୀତିରସ ॥ ୭୧
୨୨ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ରମନ୍ତେ । ବହୁତ ସମ୍ବତ୍ସର ଅନ୍ତେ ॥ ୭୨
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମରେ, ଭୋଗରେ । ବିରାଗ ହୋଇଲା ମନରେ ॥ ୭୩
୨୩ ସ୍ୱାଧୀନ ଭୋଗେ ଈଶ୍ୱରର । ବିରାଗ ହୁଅନ୍ତେ ମନର ॥ ୭୪
ଯେ ଯୋଗେଶ୍ୱର ରମାକାନ୍ତ । ତାହାଙ୍କୁ ହୋଇ ଅନୁବ୍ରତ ॥ ୭୫
ଦଇବାଧୀନ କାମଠାରେ । କେ ପୁଣି ବିଶ୍ୱାସ ଆଚରେ ॥ ୭୬
୨୪ ପୁରେ ଖେଳନ୍ତି ଏକଦିନେ । ସେ ଯଦୁ-ଭୋଜଙ୍କ ନନ୍ଦନେ ॥ ୭୮
୨୫ ତେଣେ କୋପିତ ବିପ୍ରଜନ । ଜାଣିଣ ଗୋବିନ୍ଦର ମନ ॥ ୭୮
ରୁଷ୍ଟ ହୋଇଣ ଶାପ ଦେଇ । ଯାଆନ୍ତେ କେତେ ମାସ ତହିଁ ॥ ୭୯
ବୃଷ୍ଣି, ଅନ୍ଧକ ଭୋଜମାନେ । ରଥ ଚଢ଼ିଣ ତୋଷମନେ ॥ ୮୦
ଦେବମାୟାରେ ମୋହ ହୋଇ । ପ୍ରଭାସେ ମିଳିଲେ ସେ ଯାଇଁ ॥ ୮୧
୨୬ ସେ ଜଳେ ସ୍ନାହାନ କରିଣ । ଯେ ଦେବ, ଋଷି ପିତୃଗଣ ॥ ୮୨
ତାହାଙ୍କୁ ତର୍ପଣ ସେ କଲେ । ଅନେକ ଗାଈ ଦାନ ଦେଲେ ॥ ୮୩
୨୭ ହିରଣ୍ୟ, ରଜତ, ଶୟନ । ବସନ, କମ୍ବଳ, ଅଜିନ ॥ ୮୪
ରଥ, କୁଞ୍ଜର, ଅଶ୍ୱମାନ । ଧରଣୀତୁଲେ କନ୍ୟାଦାନ ॥ ୮୫
୨୮ ଅନ୍ନ ସହିତେ ନାନା ରସ । ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇଣ ସଂତୋଷ ॥ ୮୬
ସେ ଦାନ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ । ଚିନ୍ତି ନମିଲେ ଭୂମିଗତେ ॥ ୮୭

ସକଳେ ଶୂଦ୍ର, ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣ-	। ନିମିତ୍ତେ ଧରନ୍ତି ସେ ପ୍ରାଣ	॥ ୮୮
ସେ ଯଦୁବଂଶର ଚରଣେ	। ସୁଜନେ ଚିନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ	॥ ୮୯
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମନ ଦେଇ	। ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଦବନ୍ଦି କହି	॥ ୯୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦୋ
ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଥେ ବନ୍ଧୁନିଧନଂ ଶ୍ରୁତ୍ୱାତ୍ମଜ୍ଞାନଲବ୍ଧୟେ ।
ଉଦ୍ଧବସ୍ୟୋପଦେଶେନ କ୍ଷତ୍ତା ମୈତ୍ରେୟମାଗମତ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

୧	ଏବେ ବିଦୁର ! ଶୁଣ ସୁଖେ	। ସେ ଯଦୁଲୋକେ ନାଶମୁଖେ	॥ ୧
	ବିପ୍ରଙ୍କ ଠାରୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ	। ବାରୁଣୀ ମଦିରାକୁ ପିଇ	॥ ୨
	ତେଣୁ ବିନଷ୍ଟଜ୍ଞାନ ହେଲେ	। ମର୍ମ ବଚନକୁ କହିଲେ	॥ ୩
୨	ମଦିରାଦୋଷକୁ ଲଭିଲେ	। ବିଷମବୁଦ୍ଧି ସେ ହୋଇଲେ	॥ ୪
	ଅସ୍ତ୍ର ହୁଅନ୍ତେ ଦିବାକର	। ସଂମର୍ଦ୍ଦ[୧] ହୋଇଲା ତାଙ୍କର	॥ ୫
	ପବନେ ଯେହ୍ନେ ବେଣୁମାନେ	। ମର୍ଦ୍ଦିତ ହୋନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ	॥ ୬
୩	ସେ ନିଜ ଆତ୍ମମାୟାଗତି	। ଦେଖିଣ ତାହା ଯଦୁପତି	॥ ୭
	ବସିଲେ ସରସ୍ୱତୀଜଳେ	। ଆଚମ୍ୟ[୨] କରି ବୃକ୍ଷମୂଳେ	॥ ୮
୪	ପ୍ରପନ୍ନ ଆର୍ତ୍ତିହର ହରି	। ସ୍ୱକୁଳସଂହାର କରିରେ	॥ ୯
	ମୋତେ ଆଦେଶିଲେ ସମ୍ଭ୍ରମେ	। ଚଳ ତୁ ବଦରିକାଶ୍ରମେ	॥ ୧୦
୫	ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ତାହାଙ୍କର	। ଜାଣି କରଣ ହେ ବିଦୁର !	॥ ୧୧
	ପଛେ ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ାଇଲି	। ବିଚ୍ଛେଦ ସହି ନ ପାରିଲି	॥ ୧୨
୬	ଖୋଜି ଦେଖିଲି ଏକାନ୍ତରେ	। ଅଛନ୍ତି ସରସ୍ୱତୀ-ତୀରେ	॥ ୧୩
	ଅଟଇ କମଳାର ସ୍ଥାନ	। ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ ଯାର ଆନ	॥ ୧୪
୭	ସେ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ	। ପ୍ରଶାନ୍ତ ଅରୁଣଲୋଚନ	॥ ୧୫

୧—ସମର୍ଦ୍ଦ = ସଂଘର୍ଷ ।   ୨—ଆଚମ୍ୟ = ଆଚମନ ।

୮	ଲକ୍ଷିତ ଭୂଜଚତୁଷ୍ଟୟେ	ପୀତ କୌଶେୟ ବସ୍ତ୍ର ଶୋହେ	୧୬
	ଦକ୍ଷିଣ ଚରଣକମଳ	ନବେଶି ବାମ ଊରୁତଳ	୧୭
	ଶିଶୁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ତରୁବର	ବସିଣ ତାହାର ମୂଳର	୧୮
	ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ	ବିଷୟରସେ ନାହିଁ ମନ	୧୯
୯	ମୈତ୍ରେୟ ମହାଭାଗବତ	ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ପ୍ରିୟ ମିତ	୨୦
	ଇଚ୍ଛାଏ ବୁଲନ୍ତେ ଭୁବନେ	ସେ ସିଦ୍ଧି ମିଳିଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ	୨୧
୧୦	ସେ ମୁନି ଅନୁରାଗ ବହି	ପ୍ରମୋଦଭରେ ନମ୍ର ହୋଇ	୨୨
	ଶୁଣନ୍ତେ ଅନୁରାଗ ହାସ	କଣ୍ଠାକ୍ଷେ ଗୃହିଁ ପୀତବାସ	୨୩
	ଶ୍ରମକୁ ମୋର ଦୂର କଲେ	ଏମନ୍ତ ବଚନ କହିଲେ	୨୪

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୧	ତୋହର ମନର ବାଞ୍ଛିତ	ଜାଣେ ମୁଁ ଥାଇ ଅନ୍ତର୍ଗତ	୨୫
	ଯେ ବିଶ୍ୱସୃଜ ବସୁମାନେ	ପୂର୍ବେ ତାହାଙ୍କ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ	୨୬
	ହେ ବସୁ ସିଦ୍ଧିକାମେ ମୋର	ଯାହା ତୁ ବାଞ୍ଛିଲୁ ମନର	୨୭
	ଦୁର୍ଲଭ ସେ ଆନ ଲୋକରେ	ଜ୍ଞାନସାଧନ ଦେବି ତୋରେ	୨୮
୧୨	ତୋହର ଯେତେକ ଜନମ	ତହିଁରେ ଅଟେ ଏ ଚରମ	୨୯
	ମୋହର ଅନୁଗ୍ରହ ଏଥ	ହେଲା ଏ ତୋତେ ଉପଗତ	୩୦
	ମନୁଷ୍ୟଲୋକକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତେ	ଯେଣୁ ଏକାନ୍ତେ ଆସି ମୋତେ	୩୧
	ଏକାନ୍ତ ଅନୁବୃତ୍ତି କଲୁ	ପୂର୍ବର ଭାଗ୍ୟରୁ ଦେଖିଲୁ	୩୩
୧୩	ପାଦ୍ମ କଳ୍ପରେ ପୂର୍ବକାଳେ	ଜଗତ ଆଦିସର୍ଗ ବେଳେ	୩୩
	ନାଭିକମଳେ ମୋର ସ୍ଥିତ	କରୁଣ ଥିଲା ପ୍ରଜାପତି	୩୪
	ତାହାକୁ କହିଛୁ ଏ ଜ୍ଞାନ	ମୋହର ମହିମାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ	୩୫
	ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନକୁ ଭାଗବତ	ବୋଲି ପ୍ରକାଶନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ	୩୬
୧୪	ପରମ ପୁରୁଷ ଆଦରେ	କହିଲେ ମୋତେ ଏ ପ୍ରକାରେ	୩୭
	ମୁଁ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ତାହାଙ୍କର	ପାଦ ଅଟଇ ପ୍ରସାଦର	୩୮
	କୃଷ୍ଣର ସ୍ନେହେ ମୋର ଦେହେ	ପୁଲକଜାତ ଅଶ୍ରୁ ବହେ	୩୯
	କରଯୁଗଳ ଦେଇ ଶିରେ	କହିଲି ଗଦ୍‌ଗଦ ବାକ୍ୟରେ	୪୦
୧୫	ହେ ନାଥ ତୋର ପଦ୍ମପାଦେ	ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ	୪୧
	ତାଙ୍କୁ ଏ ଅଶେଷ ଜଗତେ	ଯେ ଧର୍ମ-କାମ-ମୋକ୍ଷ-ଅର୍ଥେ	୪୨

ଦୁର୍ଲଭ କେଉଁ ପୁରୁଷାର୍ଥ । ଏମନ୍ତ ମଣଇଁ ମୁଁ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୩
ମୋହର ତହିଁ ଆଶା ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ପାଦପଦ୍ମ ଧୂଳି ॥ ୪୪
ସେବା କରିବାରେ ସତତ । ଉତ୍ସୁକ ହେଉଛି ମୋ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୫
୧୬ ନିଃସ୍ପୃହ ହୋଇ କର୍ମ କରୁ । ତୁ ଅଜ ହୋଇ ଜନ୍ମ ଧରୁ ॥ ୪୬
ତୁ କାଳରୂପୀ ଶତ୍ରୁଭୟରୁ । ପଳାଇ ଦୁର୍ଗ କରି ରହୁ ॥ ୪୭
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟୁ ଆତ୍ମାରାମ । ଅନେକ ନାରୀରେ ଆଶ୍ରମ ॥ ୪୮
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ତୋହର । ପଣ୍ଡିତ ଜନମାନଙ୍କର ॥ ୪୯
ବୁଦ୍ଧି ଏଥିରେ ଲଭେ ଖେଦ । ନ ପାଇ ତୋର ତତ୍ତ୍ୱଭେଦ ॥ ୫୦
୧୭ ଯାହାର ଜ୍ଞାନ ଅକୁଣ୍ଠିତ । ଅଖଣ୍ଡ ସଂଶୟ ରହିତ ॥ ୫୧
ସେ ତୁମ୍ଭେ ବିଚାରକାଳେ । ସକଳ ଜାଣିଣ ବାହ୍ୟରେ ॥ ୫୨
ମୂଢ ଲୋକର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ମୋତେ ପଚାର ପ୍ରଭୁ ! ଯାହି ॥ ୫୩
ସେ କଥା ମନକୁ ମୋହର । ମୋହ କରଇ ଚକ୍ରଧର ॥ ୫୪
୧୮ ଯେଣେ ପ୍ରକାଶ ତତ୍ତ୍ୱ ତୋର । ସେ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମାର ଆଗର ॥ ୫୫
ସମଗ୍ର କରି ଅଛ କହି । ତହିଁକି ଯୋଗ୍ୟ ଯେବେ ମୁହିଁ ॥ ୫୬
ତେବେ ତା କହ ମୋ ଆଗର । ଯେଣେ ତରିବ ତମ ଘୋର ॥ ୫୭
୧୯ ଏ ରୂପେ ଅଭିପ୍ରାୟ ମୋର । ଜାଣନ୍ତେ ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥ ୫୮
ଆତ୍ମାର ସ୍ଥିତି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ । କହିଲେ କମଳଲୋଚନ ॥ ୫୯
୨୦ ଏ ରୂପେ ଆରାଧିତ ହୋଇ । ସେ କୃଷ୍ଣ ଗୁରୁ ମୋ ଅଟଇ ॥ ୬୦
ତାହାର ଠାରୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ । ମାର୍ଗକୁ କରି ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୬୧
ତା, ପାଦଯୁଗେ ନମ୍ର ହେଲି । ତାହାକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲି ॥ ୬୨
ତାହାର ବିରହେ ଆତୁର । ହୋଇଣ ମିଳିଲି ଏଠାର ॥ ୬୩
୨୧ ତା' ଦରଶନେ ହୋଇ ସୁଖୀ । ତାର ବିୟୋଗେ ହୋଇ ଦୁଃଖୀ ॥ ୬୪
ତାହାର ଅଟେ ପ୍ରିୟ ସ୍ଥଳ । ବଦରୀ ଆଶ୍ରମ ମଣ୍ଡଳ ॥ ୬୫
ତହିଁକି କରିବି ଗମନ । ଶୁଣ ବିଦୁର ଦେଇ ମନ ॥ ୬୬
୨୨ ଯହିଁରେ ନର ନାରାୟଣ । କରନ୍ତି ତପ ଆଚରଣ ॥ ୬୭
ପର-ଅକାର୍ଯ୍ୟ ତହିଁ ନାହିଁ । ଯେ ତପ ଦୁଷ୍କର ଅଟଇ ॥ ୬୮
ସକଳ ଲୋକମାନଙ୍କରେ । ସେ ବେନି ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ॥ ୬୯

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୩ ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଏ ଶୁଣ । ଏମନ୍ତ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ॥ ୭୦

	ଶୁଣିଣ ବିଦୁର ମାନସ	। ଯେ ଶୋକ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ	॥ ୭୧
	ଦୁଃସହ ଅଟେ ସେ ଲୋକର	। ଜ୍ଞାନେ ତା ନାଶିଲା ବିଦୁର	॥ ୭୨
୨୪	କହିଣ ଏମନ୍ତ ବଚନ	। ଉଦ୍ଧବ କରନ୍ତେ ଗମନ	॥ ୭୩
	ଅଟେ ସେ ଭଗବତବର	। କୃଷ୍ଣର ଦାସବର୍ଗେ ସାର	॥ ୭୪
	ବିଶ୍ୱାସ କରି ତାହା ଠାଇଁ	। ବିଦୂର ବଚନ କହଇ	॥ ୭୫

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨୫	ଯେବଣ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ	। କହିଲେ ତୋତେ ଭଗବାନ	॥ ୭୬
	ସେ ଜ୍ଞାନ ମୋହର ଅଗ୍ରତେ	। କହ ଉଦ୍ଧବ ତୋଷଚିତ୍ତେ	॥ ୭୭
	ଆପଣା ଭୃତ୍ୟପ୍ରୟୋଜନେ	। ଥାଆନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଦାସମାନେ	॥ ୭୮

ଶ୍ରୀ ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

୨୬	ଯେବେ ନିର୍ମଳ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ	। ଜାଣିମା ଅର୍ଥେ ତୋର ମନ	॥ ୭୯
	ମୈତ୍ରେୟ ଋଷିଙ୍କି ବିଦୁର	। ଏବେ ତୁ ଆରାଧନା କର	॥ ୮୦
	ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକକୁ ଭଗବାନ	। ଛାଡ଼ିଣ କରନ୍ତେ ଗମନ	॥ ୮୧
	ମୋର ନିକଟେ ତୋର ପାଇଁ	। ତାହାଙ୍କୁ[1] ଛନ୍ତି ଆଜ୍ଞା ଦେଇ	॥ ୮୨

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୭	ଏରୂପେ ବିଦୁରସଙ୍ଗରେ	। ହରିଚରିତ-ଅମୃତରେ	॥ ୮୩
	ସକଳ ତାପମାନ ନାଶି	। ଯମୁନାପୁଳିନରେ ବସି	॥ ୮୪
	ରଜନିକ କ୍ଷଣପ୍ରାୟେ କଲା	। ତହୁଁ ଉଦ୍ଧବ ଚଳିଗଲା	॥ ୮୫

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍ ଉବାଚ

୨୮	ଶୁକଚରଣେ ଦେଇ ହସ୍ତ	। ପୁଣି ପଚାରେ ପରୀକ୍ଷିତ	॥ ୮୬
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପରେ ନିଧନ	। ହୋଇଲେ ଯଦୁଭୋଜମାନ	॥ ୮୭
	ଯେ ଅଧିରଥ[2] ଯୂଥପତି-	। ଯୂଥଙ୍କୁ ପାଳନା କରନ୍ତି	॥ ୮୮
	କର୍ତ୍ତା ଉଦ୍ଧବ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ	। ରହିଲେ ନିଜ ଦେହ ବହି	॥ ୮୯
	ବ୍ରହ୍ମାଦିଦେବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର	। ହରିହିଁ ଛାଡ଼ିଲେ ଶରୀର	॥ ୯୦

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୯	ଶୁଣି କହନ୍ତି ଶୁକମୁନି	। ଆନନ୍ଦେ ହରିଭାବ ଘେନି	॥ ୯୧
	ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପବ୍ୟାଜେ କରି	। ଅମୋଘବାଞ୍ଛିତ ମୁରାରି	॥ ୯୨

[1]—ତାହାଙ୍କୁ—ମୈତ୍ରେୟଙ୍କୁ ।　　[2]—ସାରଥି ।

ସ୍ୱକୁଳ କରିଣ ସଂହାର । ଛାଡ଼ନ୍ତେ ଆପଣା ଶରୀର ॥ ୯୩
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଚାରିଲେ । ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରୁ ମୁଁ ଗଲେ ॥ ୯୪
୩୦ ମୋର ବିଷୟେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ତହିଁକ ଅଟେ ଏ ଭାଜନ ॥ ୯୫
ଯେଣୁ ଏ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନିଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ଉଦ୍ଧବ ଅଟେ ସାର ॥ ୯୬
୩୧ ଯେଣୁ ବିଷୟୀରସେ ଚିତ୍ତ । ଏହାର ନୁହଇ କ୍ଷୋଭିତ ॥ ୯୭
ଏଣୁ ଉଦ୍ଧବ ଅଳପହିଁ । ମୋହର ଠାରୁଊଣା ନୋହି ॥ ୯୮
ମୋ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣିଙ୍କି ବୁଝାଉ । ଏଣୁ ଏ ନରଲୋକ ରହୁ ॥ ୯୯
୩୨ ସେ ହରି ତିନିଲୋକଗୁରୁ । ବେଦ ସଂଭବ ଯାହାଠାରୁ ॥ ୧୦୦
ଏ ରୂପେ ତାର ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ବଦରୀ-ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ॥ ୧୦୧
ଉଦ୍ଧବ କରିଣ ସମାଧି । ହରିଙ୍କ କଲ୍ ପୂଜାବିଧି ॥ ୧୦୨
୩୩ କ୍ରୀଡ଼ାନିମିତ୍ତେ ଦେହ ଧରି । ଥିଲେ ସେ ପରମାତ୍ମା ହରି ॥ ୧୦୩
ଉଦ୍ଧବଠାରୁ ତାହାଙ୍କର । ଚରିତ ଶୁଣିଣ ବିଦୁର ॥ ୧୦୪
୩୪ ପଶୁସମାନ ଯେଉଁ ନର । ବିକ୍ଳବ[1] ଅଟେ ଆତ୍ମା ଯାର ॥ ୧୦୫
ତାହାଙ୍କୁ ଦୁଷ୍କର ଅଟଇ । ଧୀର ଲୋକଙ୍କୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଇ ॥ ୧୦୬
ଏ ରୂପେ ଗୋବିନ୍ଦଶରୀର- । ତ୍ୟାଗକୁ ଶୁଣିଣ ବିଦୁର ॥ ୧୦୭
୩୫ ବୈକୁଣ୍ଠ ଯିବାବେଳେ ମୋତେ । ଗୋବିନ୍ଦ ସୁମରିଲେ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୦୮
ଏ କଥା ବିଚାରି ମନରେ । ଉଦ୍ଧବଗମନ ଉତ୍ତରେ ॥ ୧୦୯
ପ୍ରେମେ ବିହ୍ୱଳଚିତ୍ତ ହୋଇ । ଉଚ୍ଚେ ରୋଦନ କଲ୍ ତହିଁ ॥ ୧୧୦
୩୬ ସେ ସିଦ୍ଧ ଭାଗବତଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ବରିଷ୍ଠ ବିଦୁର ॥ ୧୧୧
କାଳିନ୍ଦୀଠାରୁ କେତେଦିନେ । ମିଳିଲେ ଗଙ୍ଗାସନ୍ନିଧାନେ ॥ ୧୧୨
ଯହିଁ ଆଶ୍ରମ କରିଛନ୍ତି । ମିତ୍ରାତନୟ ମହାମତି ॥ ୧୧୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ । ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟେ ॥ ୧୧୪
ବିଦୁର ଉଦ୍ଧବ ସଂବାଦ । ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥ ୧୧୫
ସୁଜନେ ଏଣେ ଦିନ ବଞ୍ଚ । କୃଷ୍ଣଭଗତି ହୃଦେ ସଞ୍ଚ ॥ ୧୧୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦୋ
ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

୧—ଅଧୀର ।

ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମେ ଭଗବଲ୍ଲୀଳାଂ ଋଷା ପୃଷ୍ଟୋ ମହାମୁନିଃ ।
ପ୍ରୋବାଚ ମହଦାଦୀନାଂ ସର୍ଗଂ ତୈଷ୍ଣ ହରେଃ ସୁଷ୍ଠମ୍ ॥ ୧ ॥
ଉକ୍ତଷ୍ଟଭିର୍ଦ୍ଦିରଧ୍ୟାୟୈଃ ଷଡ଼ୁର୍ମୈତ୍ରେୟସଙ୍ଗମଃ ।
ସଂବାଦସ୍ତୁ ତୟୋଃ ସ୍କନ୍ଧଦ୍ୱୟେନାଥ ନିଗଦ୍ୟତେ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

୧ ଶୁକ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ | ନୃପତି ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ ॥ ୧
କୁରୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର | ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାରରେ ସେ ବିଦୁର ॥ ୨
ଅଗାଧବୋଧ ମହାଋଷି | ନିଜ ଆଶ୍ରମେ ଛନ୍ତି ବସି ॥ ୩
ମୈତ୍ରେୟ ନାମ ତାହାଙ୍କର | ସକଳ ଜ୍ଞାନମଧ୍ୟେଁ ସାର ॥ ୪
ତାହାଙ୍କ ସମୀପକୁ ଯାଇଁ | ଅଚ୍ୟୁତଭାବେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୫
ସୁଶୀଳ ଗୁଣ ଦେଖି ତାର | ସନ୍ତୋଷେ ବୋଲଇ ବିଦୁର ॥ ୬

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୨ ଏ ଜୀବଲୋକ ସୁଖଅର୍ଥେ | କର୍ମ ସମ୍ପାଦୁଥାଇ ନିତ୍ୟେ ॥ ୭
ସେ କର୍ମେ ସୁଖ ନ ଲଭଇ | ଦୁଃଖନିବୃତ୍ତିକି ନ ପାଇ ॥ ୮
ପୁଣି ଲଭଇ ଦୁଃଖ ଘୋର | ଏଣୁ ଏ ସଂସାରେ ଆତ୍ମର ॥ ୯
ଯୋଗ୍ୟ ଅଟଇ ଯେଉଁ କଥା | ହେ ମୁନି ! କହ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥ ୧୦
୩ ନିଜ କର୍ମର ବଶ ହୋଇ | କୃଷ୍ଣବିମୁଖ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୧
ଅଧର୍ମ କରେ ଅବିରତ | ସେ ଯେଣୁ ଅଟଇ ଦୁଃଖିତ ॥ ୧୨
ତାହାର ଅନୁଗ୍ରହ ଅର୍ଥେ | କୃଷ୍ଣସେବକେ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୩
ମଙ୍ଗଳରୂପ ଧରି ନିତ୍ୟେ | ଭ୍ରମନ୍ତି ମଣଇଁ ମୁଁ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୪
୪ ତୁମ୍ଭେ ସାଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର | ସେ ଯେଣୁ ଆଗରେ ଆତ୍ମର ॥ ୧୫
ମଙ୍ଗଳ ମାର୍ଗକୁ ପ୍ରକାଶ | ଯେଣେ ଗୋବିନ୍ଦ ହୋଇ ତୋଷ ॥ ୧୬
ଭକ୍ତ ପବିତ୍ର ହୃଦେ ଥାଇ | ପୁରାଣ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୧୭
ଯେବଣ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗେ ନର | ତତ୍ତ୍ୱକୁ କରଇ ଗୋଚର ॥ ୧୮
୫ ସେ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ର ଭଗବାନ | ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟା ଯା' ଅଧୀନ ॥ ୧୯
ସ୍ୱଭାବେ କ୍ରିୟା ନାହିଁ ଯାର | ଧରଣ ନାନା ଅବତାର ॥ ୨୦

	କରଇ ଯେତେ କର୍ମମାନ	ସୃଷ୍ଟିର ଅଦେଏ ଏ ଭୁବନ	॥ ୨୧
	ସର୍ଜିଲ୍ଲ ଯେବଣ ପ୍ରକାରେ	ପୁଣି ପାଳନା ଅବସରେ	॥ ୨୨
	କି ରୂପେ ବୃତ୍ତି ଜଗତର	ବିଧାନ କରଇ ଈଶ୍ୱର	॥ ୨୩
୬	ଯେମନ୍ତେ ହୃଦନ୍ତ ଆକାଶ	ମଧରେ ପୂରାଇ ଅଶେଷ	॥ ୨୪
	ସକଳ ବୃତ୍ତିକି ରୁନ୍ଧଇ	ଯୋଗମାୟାରେ ସେ ଶୁଅଇ	॥ ୨୫
	ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର	ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଏ ସଂସାର	॥ ୨୬
	ଏକ ଅନେକ ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ	କେମନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ହୁଅଇ	॥ ୨୭
୭	ମହାବ୍ଧ ନାନା ଅବତାର	ଧରି ଯେ କରନ୍ତି ବିହାର	॥ ୨୮
	ଦ୍ୱିଜ-ଗୋ-ଦେବକ୍ଷେମ ଅର୍ଥେ	କର୍ମକୁ କରଇ ଜଗତେ	॥ ୨୯
	ସେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଲୋକଙ୍କର	ମୁକୁଟ ଅଟେ ଦାମୋଦର	॥ ୩୦
	ତାହାର ଚରିତ ଅମୃତ	ଶୁଣନ୍ତେ ତୃପ୍ତ ନୋହେ ଚିତ୍ତ	॥ ୩୧
୮	ସେ ସର୍ବଲୋକନାଥ ହରି	ଯେବଣ ତତ୍ତ୍ୱଭେଦେ କରି	॥ ୩୨
	ଲୋକ-ଅଲୋକ[1] ଲୋକପାଳ	ସହିତେ ସର୍ଜିଲ୍ଲ ସକଳ	॥ ୩୩
	ଯହିଁ ସକଳ ଜୀବଙ୍କର	ଭେଦ ଯେ ଯାହା ଅଧିକାର	॥ ୩୪
	ତହିଁ ଅଛନ୍ତି ବଦ୍ଧ ହୋଇ	ଏକଥା ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ଯହିଁ	॥ ୩୫
୯	ସେ ଆତ୍ମଯୋନି ନାରାୟଣ	ବିଶ୍ୱସର୍ଜକ ଯେଣେ ପୁଣ	॥ ୩୬
	ପ୍ରଜାଙ୍କ ଆତ୍ମା[2] କର୍ମମାନ	ରୂପ ନାମକୁ କଲ ଭିନ୍ନ	॥ ୩୭
	ହେ ଦ୍ୱିଜବର ମୋ ଆଗର	ପ୍ରକାଶ କର ଏ ବିସ୍ତର	॥ ୩୮
୧୦	ଯେ ପରବର ଗୃହ ବର୍ଣ୍ଣି	ତାଙ୍କର ଯେବା ଧର୍ମମାନ	॥ ୩୯
	ବ୍ୟାସମୁଖରୁ ଅନୁକ୍ଷଣ	ସେ କଥା କରିଛୁ ଶ୍ରବଣ	॥ ୪୦
	ଅଳ୍ପ ସୁଖକୁ ସେ ବହନ୍ତି	ତହିଁରେ ତୋଷ ହେଲି ମତି	॥ ୪୧
	କୃଷ୍ଣର କଥାମୃତ ତହିଁ	ଯେ ଅବା ଅଛି ସୁସ୍ଥ ହୋଇ	॥ ୪୨
	ତହିଁରେ ନାହିଁ ତୃପ୍ତି ମୋର	କହିଲ ଶୁଣ ମୁନିବର !	॥ ୪୩
୧୧	ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜରେ	ପଣ୍ଡିତେ ଯାକୁ ସ୍ତୁତି କରେ	॥ ୪୪
	ସେ ତୀର୍ଥପଦର ଚରିତ	ତେଣେ କେ ତୋଷ ଲଭୁ ଚିତ୍ତ	॥ ୪୫
	ଯେଉଁ ଚରିତ ପୁରୁଷର	ପଶିଣ ଶ୍ରବଣବିବର	॥ ୪୬
	ଯେଣୁ ସଂସାରମତ ହୋଇ	ସେ ଗୃହରତିକି ଛିଣ୍ଡାଇ	॥ ୪୭

[1]—ଲୋକାଲୋକ ପର୍ବତ । [2]—ଆତ୍ମା = ସ୍ୱଭାବ ।

୧୨* ଭଗବାନର ଗୁଣମାନ । କହିବା ଅର୍ଥେ କର ମନ ॥ ୪୮
ତୁମ୍ଭର ସଖା ବେଦବ୍ୟାସ । ଭାରତ କଲେକ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୯
ଯହିଁରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଖମାନ । ଆଦ୍ୟରେ କରଣ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥ ୫୦
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ମନ ସେହି ଦ୍ୱାରେ । ରଞ୍ଜିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ-କଥାରେ ॥ ୫୧
୧୩ ଯେ ଲୋକ ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ ହୋଇ । ସେ ହରିକଥାକୁ ବଡ଼ାଇ ॥ ୫୨
ତାହାର ଇତର ସୁଖରେ । ଅବଶ୍ୟ ବିରକ୍ତି ସେ କରେ ॥ ୫୩
ହରିଚରଣ ଅନୁସ୍ମୃତି । ତେଣେ ଆନନ୍ଦ ଯାହା ମତି ॥ ୫୪
ତାର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖମାନ । ସେ ନଷ୍ଟେ କରଇ ଦହନ ॥ ୫୫
୧୪ ଯେ ଜନେ ପୂର୍ବଦୁରିତରେ । ବିମୁଖ ହରିକଥାଠାରେ ॥ ୫୬
ଯାଙ୍କୁ ଶୋଚନା କରେ ନର । ସେ ପୁଣି ଶୋଚ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ॥ ୫୭
ଅଜ୍ଞାନୀ ଅଟନ୍ତି ସେ ନରେ । ତାଙ୍କ ଆୟୁଷ କାଳ ହରେ ॥ ୫୮
ତାଙ୍କ ବଚନ ଗତି ସ୍ମୃତି । ସକଳ ବିଅର୍ଥ ଅଟନ୍ତି ॥ ୫୯
୧୫ ଯେ ହରି ସୁଖକୁ ବଢ଼ାଇ । ଆର୍ତ୍ତିଜନର ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ॥ ୬୦
ସଂସାରୁ ତାରେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର । ତେଣୁ ହେ ମୈତ୍ରେୟ ତାହାର ॥ ୬୧
ସକଳକଥାମଧ୍ୟେ ସାର । କଥାକୁ କହ ମୋ ଆଗର ॥ ୬୨
ପୁଷ୍ପରୁ ଭ୍ରମର ଯେସନ । ଉଦ୍ଧରି ମଧୁ କରେ ପାନ ॥ ୬୩
୧୬ ଜଗତ ଜନମ-ପାଳନ- । ନାଶ ଅର୍ଥେ ସେ ଭଗବାନ ॥ ୬୪
ବିହରେ ନାନା ଅବତାରେ । ନାନା ପ୍ରକାରେ ଶକ୍ତି ଧରେ ॥ ୬୫
ଅତିମାନୁଷ କର୍ମ ଯେତେ । କରଣ ଅଛି ଏ ଜଗତେ ॥ ୬୬
ସେମାନ ମୋହର ଆଗର । ବିସ୍ତାରି କହ ମୁନିବର ! ॥ ୬୭

---

* କାମିନୋ ବର୍ଣ୍ଣୟନ୍ କାମାନ୍ ଲୋଭଂ ଲୁବ୍ଧସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣୟନ୍ ।
ନରଃ କଂ ଫଳମାପ୍ନୋତି କୂପେଽନ୍ଧମିବ ପାତୟନ୍ ॥ ୧
ଲୋକତତ୍ତ୍ୱବତାର୍ଥଂ ବର୍ଣ୍ଣୟିତ୍ୱାନ୍ ତେନ ତୌ ।
ଇତିହାସୈଃ ପୁରାଣାଦ୍ୟୈଃ ପୁନସ୍ତନ୍ନୈବ ନିନ୍ଦତୌ ॥ ୨
ଅନ୍ୟଥା ଘୋରସଂସାରବନ୍ଧହେତୁ ଜନସ୍ୟ ତୌ ।
ବର୍ଣ୍ଣୟେତ୍ ସ କଥଂ ବିଦ୍ୱାନ୍ ମହାକାରୁଣିକୋ ମୁନିଃ ॥ ୩
(ସ୍ୱାମିଧୃତେ ଇତିହାସସମୁଚ୍ଚୟେ)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

୧୭ ଏମନ୍ତେ ବିଦୁରର ବାଣୀ । ସେ କୌଶାରବି[1] ମୁନି ଶୁଣି ॥ ୬୮
ତରିବା ଅର୍ଥେ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ପ୍ରଶ୍ନ ଅଟଇ ଯେଣୁ ତାର ॥ ୬୯
ସେ ଘେନି ସମ୍ମାନନା କଲେ । ଏମନ୍ତ ବଚନ କହିଲେ ॥ ୭୦

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୮ ବିଦୁର ! ସାଧୁ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର । ଯେଣେ ତରିବେ ସର୍ବନର ॥ ୭୧
କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ଦେଇ ମତି । ବିସ୍ତାର କଲୁ ନିଜ କୀର୍ତ୍ତି ॥ ୭୨
୧୯ ବ୍ୟାସବୀର୍ଯ୍ୟରୁ ଜାତ ତୁହି । ତୋଠାରେ ବିଚିତ୍ର ଏ ନୋହି ॥ ୭୩
ଅନନ୍ୟଭକ୍ତିଯୋଗମତେ । ହରିଙ୍କି ଧଇଲୁ ଯା ଚିତ୍ତେ ॥ ୭୪
୨୦ ତୁ ପ୍ରଜାସଂଯମନେ ଯମ । ମାଣ୍ଡବ୍ୟଶାପରୁ ଜନମ ॥ ୭୫
ଲଭିଲୁ ବ୍ୟାସର ବୀର୍ଯ୍ୟରେ । ବ୍ୟାସ-ଅନୁଜ[2] ଦାସୀଠାରେ ॥ ୭୬
୨୧ ଯେତେ ଆପଣା ଅନୁଚର । ତାଙ୍କ ସହିତେ ଦାମୋଦର ॥ ୭୭
ତୋ ଠାରେ କରନ୍ତି ଆଦର । ତୋ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ ସେ ବିଦୁର ! ॥ ୭୮
ଆଜ୍ଞା ଦେଇଣ ଛନ୍ତି ମୋତେ । ଆପଣା ପୁରକୁ ଚଳନ୍ତେ ॥ ୭୯
୨୨ ଏବେ ମୁଁ ତୋହର ଆଗରେ । ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି କ୍ରମରେ ॥ ୮୦
ଭଗବାନର ଲୀଳା ଯେହି । ଯୋଗମାୟାରେ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ॥ ୮୧
ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି-ସ୍ଥିତି-ନାଶ । ଯହିଁରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୮୨
୨୩ ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଜୀବଙ୍କର । ସୃଷ୍ଟିର ପୂର୍ବେ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୩
ଏ ବିଶ୍ୱରୂପେ ଏକ ହୋଇ । ଥିଲେ, ନ ଥିଲା ଆନ କେହି ॥ ୮୪
ମାୟାର ଲୟେ ପୁଣ ସେହି । ନାନା ମତରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୋହି ॥ ୮୫
୨୪ ସେ ଏକ ହୋଇ ଶୋଭାପାଇ । ଦେଖିଣ ଶକ୍ତିକି ବହଇ ॥ ୮୬
ଦୃଶ୍ୟକୁ ଯେଣୁ ନ ଦେଖିଲା । ଆତ୍ମାକୁ ମିଥ୍ୟାପ୍ରାୟେ କଲା ॥ ୮୭
ତା'ଠାରେ ସର୍ବଶକ୍ତି ରହି । ଜ୍ଞାନ ତାହାର ଲୀନ ନୋହି ॥ ୮୮
୨୫ ଶକ୍ତି ସେ ଦ୍ରଷ୍ଟା ପୁରୁଷର । ଜନ୍ମିଲା ମାୟା ନାମ ତାର ॥ ୮୯
କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ରୂପ ସେହି । ତାଦ୍ୱାରେ ଜଗତ ସର୍ଜଇ ॥ ୯୦
୨୬ ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ ମାୟାଠାରେ । ପୁରୁଷରୂପେ ସେ କାଳରେ ॥ ୯୧
ସ୍ଥାପିଲା ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ନେଇ । ସ୍ୱୟଂ ଚିତ୍ତଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୯୨

୧—ମୈତ୍ରେୟ । ୨—ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ।

୨୭*ସେ ମାୟା କାଳରେ ପ୍ରେରିତ । ତା ଠାରୁ ହେଲା ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୯୩
ବିଜ୍ଞାନ ଆତ୍ମା ସେ ଅଟଇ । ବିଶ୍ୱଦେହରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୯୪
ଆପଣା ଦେହତେଜଭର । ତେଣେ ନାଶଇ ଅନ୍ଧକାର ॥ ୯୫
୨୮ ସେ ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ଚିଦାଭାସ । ଗୁଣ-କାଳର ହୋଇ ବଶ ॥ ୯୬
ଭଗବାନର ଦୃଷ୍ଟିପାତେ । ଜଗତସର୍ଜନାର ଅର୍ଥେ ॥ ୯୭
ଆତ୍ମାକୁ ରୂପାନ୍ତର କଲା । ତା ଠାରୁ ଅହଂକାର ହେଲା ॥ ୯୮
୨୯ ବିକାରି ଯେଉଁ ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ । ତହିଁରୁ ଅହଂକାର ଜାତ ॥ ୯୯
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣକର୍ତ୍ତା ଦେହ । ଭୂତଇନ୍ଦ୍ରିୟମନୋମୟ ॥ ୧୦୦
୩୦ ବିକାରି, ରାଜସ, ତାମସ । ଏ ତିନି ରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୦୧
ବଇକାରିକ ଅହଂକାର । ଧରନ୍ତେ ପୁଣି ରୂପାନ୍ତର ॥ ୧୦୨
ଜାତ ହୋଇଲା ତହୁଁ ମନ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଧିଷ୍ଠାତାମାନ ॥ ୧୦୩
ଶବଦ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରକାଶ । ଅଟଇ ଯାହାଙ୍କର ବଶ ॥ ୧୦୪
୩୧ ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ହୋଇଣ ଜ୍ଞାନକର୍ମମୟ ॥ ୧୦୫
ତୈଜସ ଅହଂକାରୁଁ ଜାତ । ତାମସୁଁ ଶବଦ ସଂଭୂତ ॥ ୧୦୬
ଆତ୍ମାର ଲିଙ୍ଗ ଯେ ଆକାଶ । ସେ ଯେଉଁ ଶବଦୁଁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୦୭
୩୨ ଈଶ୍ୱରଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆକାଶ । ଲଭିଣ କାଳମାୟା ଅଂଶ ॥ ୧୦୮
ସେ ସ୍ପର୍ଶକୁ ଜାତ କଲା । ତାର ବିକାରୁଁ ବାତ ହେଲା ॥ ୧୦୯
୩୩ ଆକାଶସହିତେ ସମୀର । ସ୍ୱବଳେ ଲଭନ୍ତେ ବିକାର ॥ ୧୧୦
ସ୍ୱରୂପଜ୍ୟୋତି ଜାତ କଲା । ଲୋକପ୍ରକାଶ ସେ ହୋଇଲା ॥ ୧୧୧
୩୪ ପରମେଶ୍ୱର ଦୃଷ୍ଟିପାତେ । ସେ ଜ୍ୟୋତି ପବନସହିତେ ॥ ୧୧୨
ବିକାର ଲଭନ୍ତେ, ସଂଭୂତ । ଜଳ ତହିଁରୁ ରସଯୁତ ॥ ୧୧୩
୩୫ କାଳମାୟାଂଶଯୋଗ ପାଇ । ଜ୍ୟୋତିରେ ଜଳ ମିଶେ ଯାଇ ॥ ୧୧୪
ଈଶ୍ୱରଦୃଷ୍ଟିରେ ବିକାର । ଲଭନ୍ତେ ଗନ୍ଧଗୁଣାଧାର ॥ ୧୧୫
ପୃଥିବୀ ହୋଇଲା ସଂଭୂତ । ଶୁଣ ବିଦୁର ! ଏକଚିତ୍ତ ॥ ୧୧୬
୩୬ ଆକାଶ ଆଦି ଭୂତଙ୍କର । ଯେ ବା ଅଟଇ ପରାବର ॥ ୧୧୭

---

* ବିଷ୍ଣୋସ୍ତୁ ତ୍ରୀଣି ରୂପାଣି ପୁରୁଷାଖ୍ୟାନ୍ୟଥୋ ବିଦୁଃ । ପ୍ରଥମଂ ମହତଃ ସ୍ରଷ୍ଟୃ ଦ୍ୱିତୀୟଂ ତ୍ୱଣ୍ଡସଂସ୍ଥିତମ୍ । ତୃତୀୟଂ ସର୍ବଭୂତସ୍ଥଂ ତାନି ଜ୍ଞାତ୍ୱା ବିମୁଚ୍ୟତେ ॥ (ସାତ୍ୱତତନ୍ତ୍ର)

୧—ଗନ୍ଧଗୁଣାକାର ।

କାରଣସଂସର୍ଗୁଁ ଅଧିକେ । ଗୁଣପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଲୋକେ ॥ ୧୧୮
୩୭ ମହତ୍ତ ଆଦି ଯେ ଅଶେଷ । ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଏ ବିଶେଷ ॥ ୧୧୯
ବିକାର, ବିକ୍ଷେପ, ଚେତନା । ଏ ତିନି ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନାନା ॥ ୧୨୦
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସର୍ଜିଣ ନ ପାରି । କରଯୁଗଳ ଯୋଡ଼ି କରି ॥ ୧୨୧
ସମସ୍ତେ ମିଳି ସଂଭ୍ରମରେ । ସ୍ତୁତି[୧] ରଚିଲେ ହରିଠାରେ ॥ ୧୨୨

ଶ୍ରୀଦେବା ଊଚୁଃ

୩୮ ହେ ଦେବ ! ପ୍ରଣାମ ଆମ୍ଭର । ଚରଣପଦ୍ମକୁ ତୋହର ॥ ୧୨୩
ପ୍ରପନ୍ନ-ତାପ ନାଶିବାରେ । ଯେ ସଦା ଛତ୍ରରୂପ ଧରେ ॥ ୧୨୪
ଯେଉଁ ଚରଣକମଳର । ମୂଳରେ କରଣ ମଧୁର ॥ ୧୨୫
ସଂସାରଦୁଃଖ ଯେତେମାନେ । ବିନାଶ କରନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୧୨୬
ଯେସନେ ପଥିକ ଗୃହ ପାଇ । ପଥଶ୍ରମକୁ ପାସୋରଇ ॥ ୧୨୭
୩୯ ହେ ଧାତା ସଂସାରେ ଜନ୍ତୁଏ । ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ତାପତ୍ରୟେ ॥ ୧୨୮
ସୁଖକୁ ନ ଲଭନ୍ତି ଯେଣୁ । ତୋ ପାଦଚ୍ଛାୟା ଆମ୍ଭେ ତେଣୁ ॥ ୧୨୯
ଆଶ୍ରୟ କରୁଛୁଁ ନର୍ଭରେ । ବିଦ୍ୟାକୁ ଲଭନ୍ତି ଯହିଁରେ ॥ ୧୩୦
୪୦ ସଂସାରୁ ପ୍ରାଣିଙ୍କି ତାରଇ । ଏଣୁ ତୋ ପାଦ ତୀର୍ଥ ହୋଇ ॥ ୧୩୧
ତୋ ମୁଖପଙ୍କଜ ମଧୁର । ଅଟଇ ବେଦପକ୍ଷିଙ୍କର ॥ ୧୩୨
ତେଣୁ ଏକାନ୍ତେ ଋଷିଗଣ । ଖୋଜନ୍ତି ତୋହର ଚରଣ ॥ ୧୩୩
ଅଘନାଶନ ଜଳ ଯାର । ସ୍ଥାନ ଅଟଇ ସେ ଗଙ୍ଗାର ॥ ୧୩୪
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ସେ ଚରଣେ । ହେ ନାଥ ! ପଶୁଛୁଁ ଶରଣେ ॥ ୧୩୫
୪୧ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ତୋ ଗୁଣ ଶୁଣନ୍ତି । ଜାତ ହୁଅଇ ତେଣୁ ଭକ୍ତି ॥ ୧୩୬
ଭକ୍ତିରେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଏ ମନ । ସେ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ଯାହା ଜନ ॥ ୧୩୭
ପଣ୍ଡିତ ବୋଲନ୍ତି ସଂସାରେ । ବୈରାଗ୍ୟବଳଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୩୮
ସେ ପାଦକମଳେ ତୋହର । ଶରଣ ପଶୁଛୁଁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୩୯
୪୨ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତିସଂହାର । ଅର୍ଥେ ତୁ କରୁ ଅବତାର ॥ ୧୪୦
ତୋ ପାଦପଦ୍ମକୁ ଶରଣ । ପଶୁଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ନାରାୟଣ ! ॥ ୧୪୧
ସେ ପାଦ ମନେ ଯେ ଚିନ୍ତଇ । ତାର ସଂସାରଭୟ ନାହିଁ ॥ ୧୪୨

---

୧ —ମିଥଃ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟବୋ ଦେବା ନ ମିଳନ୍ତଃ ପରସ୍ପରମ୍
ବିଶ୍ୱକର୍ମଣ୍ୟସମର୍ଥାନା କର୍ଚ୍ଚିଣ୍ଡା ହରମୀଡ଼ିରେ (ସ୍ୱାମୀ) ॥

୪୩	ତୁଚ୍ଛ ଅଟଇ ଯେ ଶରୀର	। ଉପକରଣଭୁଲେ ଘର	॥ ୧୪୩
	ଅହନ୍ତା ମମତା ଆଚର	। ତହିଁ ଯେ ଥାନ୍ତି ଗ୍ରହ[୧] କରି	॥ ୧୪୪
	ଶରୀରେ ଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କର	। ଅଟଇ ଯେଉଁ ପାଦ ଦୂର	॥ ୧୪୫
	ହେ ଭଗବାନ ସେ ଚରଣ	। ଭଜନ୍ତୁ ତୋର ଅନୁକ୍ଷଣ	॥ ୧୪୬
୪୪	ସ୍ୱଷମ୍ଭଲସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ	। ମନ ଯାଙ୍କର ବନ୍ଦୀ ହୋଏ	॥ ୧୪୭
	ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖନ୍ତି	। ତୋ ପାଦଶୋଭାକୁ ଯେ ଚିନ୍ତି	॥ ୧୪୮
୪୫	ହେ ଦେବ ! ତୋ କଥା ଅମୃତ	। ପାନେ ନିର୍ମଳ ଯାଙ୍କ ଚିତ୍ତ	॥ ୧୪୯
	ବଢ଼ଇ ଭକ୍ତି ତୋହଠାରେ	। ବୈରାଗ୍ୟବଳଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରେ	॥ ୧୫୦
	ବୈକୁଣ୍ଠପୁରକୁ ସତ୍ୱରେ	। ଗମନ କରନ୍ତି ସେ ନରେ	॥ ୧୫୧
୪୬	ଆନ ପଣ୍ଡିତ ମହାତଳେ	। ଆତ୍ମ ସମାଧି ଯୋଗବଳେ	॥ ୧୫୨
	ବଳିଷ୍ଠ[୨] ଅଟେ ଯେ ପ୍ରକୃତ	। ତାହାକୁ ଜିଣି ଶାନ୍ତ-ମତ	॥ ୧୫୩
	ତୋ ଠାରେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି	। ସେମାନେ ଶ୍ରମକୁ ଲଭନ୍ତି	॥ ୧୫୪
	ଯେ ଭକ୍ତି କରେ ତୋହଠାରେ	। ସେ ଗତି ଲଭେ ନିଃଶ୍ରମରେ	॥ ୧୫୫
୪୭	ଲୋକସର୍ଜନା ଇଚ୍ଛା କଲୁ	। ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତ୍ରିଗୁଣେ ସର୍ଜିଲୁ	॥ ୧୫୬
	ଆମ୍ଭେ ବିରୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବନ୍ତ	। ମିଶି ନ ପାରି ଏକ ହୋଇ	॥ ୧୫୭
	ତୋ କ୍ରୀଡ଼ାଅର୍ଥେ ତୋରଠାଇଁ	। ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନ ପାରିଲୁ ଦେଇ	॥ ୧୫୮
୪୮	ହେ ଅଜ ! ବଳିକି ଯେମନ୍ତେ	। ଅର୍ପିବୁଁ ଯଥାକାଳେ ତୋତେ	॥ ୧୫୯
	ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ	। ଅନ୍ନକୁ ଭୁଂଜିବୁଁ ଭୁବନେ	॥ ୧୬୦
	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ଜନେ	। ବଳି ଦେଇଣ ତୋଷମନେ	॥ ୧୬୧
	ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜିବେ ଅବିଘ୍ନରେ	। ବିଧାନ କରି ସେ ପ୍ରକାରେ	॥ ୧୬୨
୪୯	କାରଣ ସହିତ ହୋଇଣ	। ଆମ୍ଭେ ଯେତେକ ସୁରଗଣ	॥ ୧୬୩
	ଆମ୍ଭର ଆଦ୍ୟ ତୁ ପ୍ରମାଣ	। କୂଟସ୍ଥ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ	॥ ୧୬୪
	ଗୁଣ-କର୍ମକୁ ଜାତ କରେ	। ଯେ ମାୟା ତୁ ଦେବ ତାଠାରେ	॥ ୧୬୫
	ପ୍ରଥମେ ନିବେଶିଲୁ ରେତ	। ଯେ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ	॥ ୧୬୬
୫୦	ମୁଁ[୩] ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱମାନେ ଯେତେ	। ତୋଠାରୁ ଜନ୍ମିଲୁଁ ଯଦର୍ଥେ	॥ ୧୬୭
	ତୋ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଘେନ ଭାବେ	। କହ ତୁ କି କରିବୁଁ ଏବେ	॥ ୧୬୮

୧---ଗ୍ରହ = ଆଗ୍ରହ

୨---ବରିଷ୍ଠ (?) ୩---ମୁଁ = ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ; ମତ୍ପ୍ରମୁଖା ମହଦାଦୟଃ (ସ୍ୱାମୀ)

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଅ ନିଜ ଜ୍ଞାନ	। ଶକ୍ତି ସମ୍ଭବତେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ	॥ ୧୬୯
ସଂସାରରଚନା ତୋହର	। ଏତେକ ଅନୁଗ୍ରହ ତୋର	॥ ୧୭୦
ହରିର ଚରଣ ପଙ୍କଜେ	। ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ	॥ ୧୭୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ମହଦାଦ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି-
ର୍ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଷ୍ଠେ ତୈଃଶସ୍ତ୍ରବହ୍ନିଷ୍ଠୈଃ ସୃଷ୍ଟିମାହ ବିରାଟ୍‌ତନୋଃ ।
ଅଧିଦୈବାଦିଭେଦଂ ଚ ତଥୈବ ଭଗବତ୍‌କୃତମ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ଋଷିରୁବାଚ

୧	କହେ ମୈତ୍ରେୟ ମୁନିବର	। ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହୋ ବିଦୁର	॥ ୧
୨	ସଂମେଳ[୧] ହୋଇଣ ନ ପାରି	। ଲୋକରଚନାକୁ ପାସୋରି	॥ ୨
	ଏ ରୂପେ ମହତ ଆଦିର	। ଗତିକି ଦେଖିଣ ଈଶ୍ୱର	॥ ୩
	ଯାହାର ନାମ କାଳ ଗୁଣ	। ସେ ଦେବୀ ଶକ୍ତିକି ଘେନିଣ	॥ ୪
	ତ୍ରୟୋବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱଗଣେ	। ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଏକକ୍ଷଣେ	॥ ୫
୩	ନିବୃତ୍ତ କର୍ମର ପ୍ରବୋଧେ	। ଚେଷ୍ଟାରୂପରେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ	॥ ୬
	ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଭଗବାନ	। ସେ ହୋଇଥିଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ	॥ ୭
	ଯଥାକ୍ରମରେ ତାହାଙ୍କର	। ସଂଯୋଗ କଲେ ସେ ଈଶ୍ୱର	॥ ୮
୪	ବଢ଼ିଲା କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ତହିଁ	। ଦଇବେ ନିଯୋଜିତ ହୋଇ	॥ ୯
	ତ୍ରୟୋବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱଗଣ	। ନିଜ ଅଂଶରେ ତତକ୍ଷଣ	॥ ୧୦
	ଅଧିପୁରୁଷ କଲା ଜାତ	। ବିରାଟ ରୂପରେ ବିଦିତ	॥ ୧୧
୫	ଈଶ୍ୱର ସେ ଗଣମଧ୍ୟରେ	। ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତେ ମାହାରେ	॥ ୧୨
	ଏଣୁ ଆରକେ କ୍ଷୋଭ ପାଇ	। ଚରାଚର ଲୋକ ଯହିଁ	॥ ୧୩
୬	ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ସେ ପୁରୁଷ	। ଜଳରେ ସହସ୍ର ବରଷ	॥ ୧୪
	ରହିଲା ଅଣ୍ଡକୋଷଗତେ	। ସକଳ ଜୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ	॥ ୧୫

୧—ସଂମେଳ = ଏକତ୍ର ମିଳନ ।

୭ ବିଶ୍ୱସର୍ଜନାରେ ନପୁଣ । ମହତ ଆଦ ଯେଉଁ ଗଣ ॥ ୧୬
ତାହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରୁ ସମ୍ଭୂତ । ବିରାଟ ରୂପ ଯେ ବିଦିତ ॥ ୧୭
ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିରେ ଏକ ହୋଇ । ଚୈତନ୍ୟ ରୂପରେ ସେ ରହି ॥ ୧୮
କ୍ରିୟାଶକ୍ତିରେ ବାହ୍ୟାନ୍ତରେ । ସେ ଦଶପ୍ରାଣ-ରୂପ[୧] ଧରେ ॥ ୧୯
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଶବ୍ଦାଦ ବିଷୟ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟପତି ଦେବମୟ ॥ ୨୦
ଏରୂପେ ତ୍ରିବିଧ ହୋଇଲା । ଭୋଗଶକ୍ତିକି ଆଶ୍ରେ କଲା ॥ ୨୧
୮ ଅଶେଷ-ପ୍ରାଣି ଆତ୍ମା ସେହି । ପରମାତ୍ମାର ଅଂଶ ହୋଇ ॥ ୨୨
ବିଷ୍ଣୁର ଆଦ୍ୟ ଅବତାର । ଯହିଁରେ ଅଛି ଚରାଚର ॥ ୨୩
୯ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ଅଧିଭୂତ ଦୁଇ । ସେ ଅଧିଦୈବ ରୂପ ହୋଇ ॥ ୨୪
ଏ ରୂପେ ତ୍ରିବିଧ ସେ ପୁଣ । ବିରାଟ ହୋଇ ଦଶ ପ୍ରାଣ ॥ ୨୫
ହୃଦୟରୂପେ ଏକ ଯେହି । ଏ ରୂପେ ଭେଦ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୨୬
୧୦ ସେ ବିଶ୍ୱସୃଜମାନେ ଯାହି । ପୂର୍ବରେ ଅଛନ୍ତି ଜଣାଇଁ ॥ ୨୭
ତା' ଅଧୋକ୍ଷଜ ଚିନ୍ତା କରି । ବିବିଧ ଲଭି ମନେ ଧରି ॥ ୨୮
ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିରେ ବିରାଟର । ପଶିଲେ ହୃଦୟଭିତର ॥ ୨୯
୧୧ ଈଶ୍ୱର-ଅନୁପ୍ରବେଶରେ । ତକ୍ଷଣେ ବିରାଟଦେହରେ ॥ ୩୦
ଜନ୍ମିଲେ ଯେତେ ଯେତେ ସ୍ଥାନ । କହିବା ଶୁଣ ତୁ ସେମାନ ॥ ୩୧
୧୨ ମୁଖ ଜନ୍ମିଲା ବିରାଟର । ବାଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ବୈଶ୍ୱାନର ॥ ୩୨
କଲା ତହିଁରେ ନିଜ ସ୍ଥାନ । ଯେଣେ ସେ କହଇ ବଚନ ॥ ୩୩
୧୩ ତାଳୁ ତାହାର ଜାତ ହୋଇ । ଜିହ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଘେନ ତହିଁ ॥ ୩୪
ବରୁଣ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ । ଯେଣେ ସେ ଜାଣେ ସର୍ବରସ ॥ ୩୫
୧୪ ନାସିକା ବେନି ଜାତ ତାର । ତହିଁରେ ଅଶ୍ୱିନି କୁମାର ॥ ୩୬
ଘ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଘେନ ମିଳ । ଯେଣେ ସେ ଗନ୍ଧକୁ ଆକଳ ॥ ୩୭
୧୫ ଜାତ ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ବେନି । ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭଷ୍ଟା[୨] ଘେନି ॥ ୩୮
ପ୍ରବେଶ ହେଲା ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ ରୂପକୁ ଦେଖଇ ॥ ୩୯
୧୬ ତାହାର ଚର୍ମମାନେ ଜାତ । ତହିଁରେ ଲୋକପାଳ ବାତ[୩] ॥ ୪୦

୧—"ନାଗଃ କୂର୍ମୋଽଥ କୃକରୋ ଦେବଦତ୍ତୋ ଧନଂଜୟଃ ।" ଏହି ପଞ୍ଚ ପ୍ରାଣ ବୃତ୍ତିଭେଦରେ ଦଶବିଧ ହୁଏ ।

୨—ଆଦିତ୍ୟ ; ୩—ପବନ ।

ତ୍ୱକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଘେନି ହୋଇ । ଯେଣେ ସେ ସ୍ପର୍ଶକୁ ଜାଣଇ ॥ ୪୧
୧୭ ଜାତ ହୋଇଲେ ବେନି କର୍ଣ୍ଣେ । ଶ୍ରୋତ୍ର ଅଂଶରେ ଦିଗମାନେ ॥ ୪୨
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ ଶବ୍ଦକୁ ଶୁଣଇ ॥ ୪୩
୧୮ ଚର୍ମ ତାହାର ହେଲା ଜନ୍ମ । ଲୋମ ଅଂଶେ ଔଷଧିମାନ ॥ ୪୪
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ କଣ୍ଡୁକୁ ଜାଣଇଁ ॥ ୪୫
୧୯ ଜନ୍ମିଲା ତାର ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତି । ରେତ ଅଂଶରେ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୪୬
ପ୍ରବେଶ ହେଲା ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ ଆନନ୍ଦ ଲଭଇ ॥ ୪୭
୨୦ ଗୁଦ ତାହାର ଜାତ ହୋଇ । ପ୍ରବେଶ ହେଲା ମିତ୍ର[1] ତହିଁ ॥ ୪୮
ପାୟୁକୁ ଘେନି ସଙ୍ଗତରେ । ଯେଣେ ସେ ମଳତ୍ୟାଗ କରେ ॥ ୪୯
୨୧ ଜନ୍ମିଲେ ତାର ହସ୍ତବେନି । ବାର୍ତ୍ତା[2] ଅଂଶକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଘେନି ॥ ୫୦
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ ବୃତ୍ତିକ[3] କରଇ ॥ ୫୧
୨୨ ତାର ସମ୍ଭବେ ପାଦବେନି । ଗତି ଅଂଶକୁ ବିଷ୍ଣୁ[4] ଘେନି ॥ ୫୨
ସେ ସ୍ଥାନେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ । ଯେଣେ ସେ ଲଭେ ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେଶ ୫୩
୨୩*ବୁଦ୍ଧି ତାହାର ଜାତ ହୋଇ । ବାଗୀଶ ପ୍ରବେଶିଲା ତହିଁ ॥
ବୋଧ ଅଂଶକୁ ଘେନି ଯେଣେ । ବୋଦ୍ଧବ୍ୟ ବିଷୟ ସେ ଜାଣେ ॥
୨୪ ହୃଦୟ ଜନମିଲା ତାର । ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ନିଶାକର ॥ ୫୪
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଂଶ ସେହି । ସଂକଳ୍ପ ଆଦି ଯହିଁ ପାଇ ॥ ୫୫
୨୫ ଜନ୍ମିଲା ଅହଙ୍କାର ତାର । ରୁଦ୍ର ପ୍ରବେଶ ସେ ସ୍ଥାନର ॥ ୫୬
ଅହଂମତିରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଯେଣେ ସେ କ୍ରିୟାକୁ କରଇ ॥ ୫୭
୨୬ ସତ୍ତ୍ୱ ତାହାର ହେଲା ଜାତ । ସେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରବେଶ ମହତ[5] ॥ ୫୮
୨୭ ମୂର୍ଦ୍ଧାରୁ ସ୍ୱର୍ଗ, ପାଦୁଁ ମହୀ । ଆକାଶ ତା’ ନାଭିରୁ ହୋଇ ॥ ୫୯

---

୨୩ * "ବୁଦ୍ଧିଂଚାସ୍ୟ ବିନିର୍ଭିନ୍ନାଂ ବାଗୀଶୋ ଧିଷ୍ଣ୍ୟମାବିଶତ୍ । ବୋଧେନାଂଶେନ ବୋଦ୍ଧବ୍ୟପ୍ରତିପତ୍ତିର୍ଯତୋ ଭବେତ୍ ॥" ଏହି ଶ୍ଳୋକ ପୋଥିରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ଥିବା ହେତୁ ଏହାର ଅନୁବାଦ କରାହେଲା । ବିଶ୍ୱନାଥ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ‘ଅସ୍ମତ୍ସମ୍ମତ’ କହିଛନ୍ତି ।

୧ । ମିତ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ୨—କ୍ରୟବିକ୍ରୟାଦି ଶକ୍ତି । ୩—ଜୀବିକା । ୪—ଦେଶାନ୍ତର । ୫—ବ୍ରହ୍ମା ।

ନିଜ ଅଂଶରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ । ଯେତେ ସେ ବଞ୍ଛାନକୁ ପାଇ ॥ ୬୦
ଗୁଣର ପରିଣାମ ପାଇ । ଅଛନ୍ତି ସୁର ଆଦି ଯହିଁ ॥ ୬୧
୨୮ ଉତ୍କଟ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୁଁ କରି । ଦେବତା ସ୍ୱର୍ଗରେ ବିହରି ॥ ୬୨
ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଆଦି ମହୀ । ଭଜିଲେ ରଜଗୁଣ ବହି ॥ ୬୩
୨୯ ଭୂମି ଆକାଶ ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ । ଈଶ୍ୱରନାଭି ଯେ ଗଗନ ॥ ୬୪
ତାକୁ ଲଭିଲେ ତମୋଗୁଣେ । ରୁଦ୍ରପାର୍ଷଦ ଭୂତଗଣେ ॥ ୬୫
୩୦ ମୁଖୁଁ ତାହାର ବେଦ ଜାତ । ତା ମୁଖୁଁ ହେଲେକ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୬୬
ଯେ ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣମୁଖ୍ୟ ଗୁରୁ । ସେ ବିପ୍ର ହୋଇଲେ ମୁଖରୁ ॥ ୬୭
୩୧ ପାଳନ ବୃତ୍ତି ପୁରୁଷର । ଭୁଜରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥ ୬୮
ସେହି ବୃତ୍ତିକି ଅନୁଗତ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ତା ଭୁଜୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୬୯
ଯେ ଅଟେ ପୁରୁଷର ଅଂଶ । ଚୋରାଦି ଭୟ କରେ ଧ୍ୱଂସ ॥ ୭୦
ଯେ ରକ୍ଷା କରେ ହୋଇ ଜନ୍ମ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୭୧
୩୨ କୃଷ୍ୟାଦି ବ୍ୟବସାୟ ଯେତେ । ଲୋକର ଜୀବିକା ଜଗତେ ॥ ୭୨
ସେ ତାର ଊରୁରୁ ସମ୍ଭୂତ । ବୈଶ୍ୟ ହିଁ ହେଲେ ତହୁଁ ଜାତ ॥ ୭୩
ଆପଣା ବୃତ୍ତି କରି ଯେହି । ପରଜୀବିକା ସମ୍ପାଦଇ ॥ ୭୪
୩୩ ଧର୍ମର ସିଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ତାର । ଚରଣୁଁ ଶୁଶ୍ରୂଷା ବାହାର ॥ ୭୫
ସେହି ବିଷୟେ ଶୂଦ୍ର ଜାତ । ଯା' କର୍ମେ ହରି ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୭୬
୩୪ ଏ ଚତୁରବର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜଗତେ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ॥ ୭୭
ସ୍ୱଧର୍ମେ ହରିଙ୍କି ଭଜନ୍ତି । ଆପଣା ଗୁରୁ ବୋଲି ଚିନ୍ତି ॥ ୭୮
ଯେନ ଆପଣା ବୃତ୍ତିମାନ । ଯେଣୁ ତା ଠାରୁ ହେଲେ ଜନ୍ମ ॥ ୭୯
୩୫ ଦଇବ କର୍ମ ଆତ୍ମାରୂପୀ । ଯେ ଭଗବାନ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥ ୮୦
ତା ଯୋଗମାୟାବଳୁଁ ଜାତ । ବିରାଟ ରୂପ ଏ ସାକ୍ଷାତ ॥ ୮୧
ଏହା ସଂମତ୍ରେ କହିବାରେ । କେ ଇଚ୍ଛା କରିବ ମନରେ ॥ ୮୨
୩୬ ତଥାପି ଯେତେ ଅଛି ଶୁଣି । ବୁଦ୍ଧିରେ ଯେତେ ଅଛି ଜାଣି ॥ ୮୩
ସେ ରୂପେ କୀର୍ତ୍ତିକ ହରିର । କହିବି ତୋହର ଆଗର ॥ ୮୪
ତା' ବିନୁ ଆନ କଥା ଭଣି । ମଳିନ ହୋଇଛି ଯେ ବାଣୀ ॥ ୮୫
ସେ ବାଣୀ ହୋଇବ ସଂସ୍କାର । ହରିର କୀର୍ତ୍ତନେ ବିଦୁର ॥ ୮୬
୩୭ ଗୁଣାନୁବାଦ ମୁକୁନ୍ଦର । ଏକାନ୍ତ ଲଭ ବଚନର ॥ ୮୭
ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯାହା ଭଣି । ସେ କଥାମୃତ ଯେବେ ଶୁଣି ॥ ୮୮

କର୍ଣ୍ଣର ଲଭ୍ୟ ସେ ଅଟଇ । କହିବା ଏବେ ଶୁଣ ତାହି ॥ ୮୯
୩୮ ଯୋଗେ ନିର୍ମଳ ଯେଉଁ ମତି । ତେଣେ ଆପଣେ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୯୦
ସହସ୍ର ବରଷେ ହରର । ମହିମା ନ କଲେ ଗୋଚର ॥ ୯୧
୩୯ ଭଗବାନର ମାୟା ଯେହି । ମାୟାବୀ ଲୋକଙ୍କୁ ମୋହଇ ॥ ୯୨
ହରହିଁ ନିଜେ ଆତ୍ମଗତି[1] । ନ ଜାଣେ, ଆନ କେ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୯୩
୪୦ ମନର ସହିତେ ବଚନ । ନିବର୍ତ୍ତେ ଯାକୁ ନ ଜାଣିଣ ॥ ୯୪
ଜାଣି ନ ପାରେ ଯାକୁ ଶିବ । ଆନ ସକଳ ଯେତେ ଦେବ ॥ ୯୫
ସେମାନେ ନ କଲେ ଗୋଚର । ତାକୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୯୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧାନବନ୍ଧୁ କହେ । ସୁଜନେ କର ଏଣେ ଲୟେ ॥ ୯୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟ ସଂବାଦେ
ମହଦାଦ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର୍ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତମେ ସଂଶୟୁଚ୍ଛେଦ ପ୍ରତିନନ୍ଦ୍ୟ ମୁନେର୍ବଚଃ ।
ପୁନଃ କ୍ଷତ୍ତା କୃତା ନାନା ପ୍ରଶ୍ନାଃ ସମ୍ୟଗୁଦୀରିତାଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତେ ମୈତ୍ରେୟର ବାଣୀ । ବିଦୁର ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ଶୁଣି ॥ ୧
ସନ୍ତୋଷେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ପଚାରେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୨

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୨ ହେ ବିପ୍ର ! ଜ୍ଞାନରୂପୀ ହରି । ଅଟେ ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ବିକାରୀ ॥ ୩
ତାହାର କ୍ରିୟା ଅବା କାହିଁ । ଏ ତ ଲୀଳାରେ ନ ଘଟଇ ॥ ୪
ଯେ ହରି ଅଟଇ ନିର୍ଗୁଣ । ତାହାର କାହିଁ ଗୁଣ ପୁଣ ॥ ୫
୩ ବାଳକ ଖେଳଇ ଇଚ୍ଛାରେ । ଅଥବା ମିଥ୍ୟବଚନରେ ॥ ୬
ଯେ ହରି ଆପ୍ତକାମ ହୋଇ । ତାହାର ଇଚ୍ଛା ଅଛି କାହିଁ ॥ ୭
ଯାହାର ସଙ୍ଗଲେଶ ନାହିଁ । କେ ଅବା ତାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୮

୧—ସ୍ୱମାୟାଗତ (ସ୍ୱାମୀ)

୪ ନିର୍ଗୁଣ ମାୟାରେ ସଂସାର । ସର୍ଜନା କରଇ ଈଶ୍ୱର ॥ ୯
ପୁଣି ତା ପାଳନା କରଇ । ପ୍ରାନ୍ତ କାଳରେ ସଂହାରଇ ॥ ୧୦
୫ ଦେଶରୁ, କାଳୁଁ, ଅବସ୍ଥାରୁ । ଆତ୍ମାରୁ[୧] ପରସକାଶରୁ ॥ ୧୧
ଯାହାର ଜ୍ଞାନନାଶ ନାହିଁ । ସେ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ହୋଇ ॥ ୧୨
ଅବିଦ୍ୟା-ସଙ୍ଗତେ ବିହରେ । କି କାର୍ଯ୍ୟ କହ ମୋ ଆଗରେ ॥ ୧୩
୬ ସକଳ ଦେହେ ଭଗବାନ । ଆତ୍ମାରୂପରେ ସନ୍ନିଧାନ ॥ ୧୪
ତାର କି କାର୍ଯ୍ୟେ ସୁଖନାଶ । କର୍ମସକାଶୁଁ ହୋଏ କ୍ଲେଶ ॥ ୧୫
୭ ଅଜ୍ଞାନସଙ୍କଟେ ମୋ ମନ । ପଡ଼ି ହେଉଛି ଛନଛନ ॥ ୧୬
ସେ ଘେନି ଚିନ୍ତା ମୋହ ମୋର । ବିନାଶ କର ମୁନିବର ! ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୮ କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର । ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧର ॥ ୧୮
ଜାଣିମାପାଇଁ ତତ୍ତ୍ୱସାର । ଏ ରୂପେ ପୃଚ୍ଛନ୍ତେ ବିଦୁର ॥ ୧୯
ବିଦୁର ଠାରେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ । ଅଳ୍ପ ହସିଲ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୨୦
ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତି ବଚନ । ସଂଦେହ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ମନ ॥ ୨୧

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୯ ତର୍କବିରୋଧ ଯହିଁ ହୋଇ । ଈଶ୍ୱରମାୟା ଅଟେ ସେହି ॥ ୨୨
*ଈଶ୍ୱର ଅଟେ ଯେଉଁ ଜୀବ । ସର୍ବଦା ବିମୁଖସ୍ୱଭାବ ॥ ୨୩
ଦୁଃଖିତ ଭାବକୁ ସେ ପାଇ । ବନ୍ଧନ ଅବିଦ୍ୟାରେ ହୋଇ ॥ ୨୪
୧୦ ଶିରଚ୍ଛେଦନ-ରୂପ କଥା । ଯେହ୍ନେ ନ ଥିଲେହେଁ ସର୍ବଥା ॥ ୨୫
ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ଲୋକଠାଇଁ । ମିଥ୍ୟାରେ ପ୍ରତେ ସେ ହୁଅଇ ॥ ୨୬
୧୧ ଯେସନେ ଜଳେ ଚନ୍ଦ୍ରମାର । ଚଞ୍ଚଳ ଦିଶଇ ଶରୀର ॥ ୨୭
ଆକାଶେ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଥାଇ । ଚଞ୍ଚଳ ଗୁଣ ତାର ନାହିଁ ॥ ୨୮
ଦେହାଦି-ଧର୍ମ ସେରୂପରେ । ଦେହାଭିମାନୀ ଜୀବଠାରେ ॥ ୨୯
ଭ୍ରମେ ସେ ପ୍ରକାଶ ହୁଅଇ । ଈଶ୍ୱରଠାବରେ ସେ ନାହିଁ ॥ ୩୦

୧ — ସ୍ୱତଃ (ମୂଳପାଠ)

* ଅତ୍ର······କିଂଚିଦୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟସଦ୍ଭାବାତ୍ ଜୀବୋଽପି ଈଶ୍ୱରଶବ୍ଦେନ ଉକ୍ତଃ (ବିଶ୍ୱନାଥ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ) । ଜୀବଠାରେ ମଧ୍ୟ କିଂଚିତ୍ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଥିବାହେତୁ ଏଠାରେ 'ଈଶ୍ୱର' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା 'ଜୀବ' ହିଁ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

୧୨ ସେ ଗୁଣ ନିବୃତ୍ତିଧର୍ମରେ । ବାସୁଦେବର କରୁଣାରେ ॥ ୩୧
ବିଷ୍ଣୁରେ ଭକ୍ତ ଯେବେ ହୋଇ । ଜନ୍ମରେ ବିନାଶକୁ ପାଇ ॥ ୩୨
୧୩ ଯେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀରୂପେ ହରି । ସକଳ ଦେହେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରି ॥ ୩୩
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ତାଂ ବଶହେ । ଯେବେ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ରହେ ॥ ୩୪
ସୁଷୁପ୍ତି ଲୋକପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ତେବେ ସକଳ କ୍ଲେଶ ଯାଇ ॥ ୩୫
୧୪ ମୁରାରିଗୁଣାନୁବାଦନ । ଯେବେ ଶ୍ରବଣ କରେ ଜନ ॥ ୩୬
ଅଶେଷ ସଂକ୍ଲେଶ-ବିନାଶ । ବିଧାନ କରେ ସେ ଅବଶ୍ୟ ॥ ୩୭
ତାଂ ପାଦପଦ୍ମ-ସେବା-ରତି । ଯେବେ ମନରେ ହୋଏ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ॥ ୩୮
ସେ କ୍ଲେଶ ବିନାଶ କରଇ । ଏ କଥା ବିଚିତ୍ର ନୁହଇ ॥ ୩୯

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୧୫ ହେ ମୁନି ! ତୋର ବାକ୍ୟ-ଅସି । ମୋ ଚିତ୍ତସଂଶୟ ବିନାଶି ॥ ୪୦
ତଥାପି ଏ ବେନି କଥାରେ । ମନ ମୋ ଧାଇଁ ସଂଶୟରେ ॥ ୪୧
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର । ଜୀବ ଲଭଇ ବନ୍ଧ ଘୋର ॥ ୪୨
୧୬ ହେ ବିପ୍ର ! ସାଧୁ ଏ ବଚନ । ହରିର ମାୟାରେ ରଚନ ॥ ୪୩
ଜୀବର ଦୁଃଖୀ ଭାବ ହୋଇ । ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ଏ ଅଟଇ ॥ ୪୪
ତହିଁରେ ମୂଳ କିଛି ନାହିଁ । ମାୟାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ କାହିଁ ॥ ୪୫
ସଂସାରମୂଳ ଯେ ଅଜ୍ଞାନ । ସେ ଅଟେ ମାୟାର ରଚନ ॥ ୪୬
୧୭ ଯେ ଲୋକଂ[1] ଅତି ମୂଢ଼ ହୋଇ । ଯେ ବୁଦ୍ଧିପାରକୁ ଗମଇ ॥ ୪୭
ସେ ବେନି ସୁଖ ଲଭିଥାଇ । କ୍ଲେଶକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ପାଇ ॥ ୪୮
୧୮ ଆତ୍ମାରୁ ଆନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ । ସତ୍ୟରୂପରେ ହୋଏ ପ୍ରତେ ॥ ୪୯
ତହିଁରେ ଅର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । କେବଳ ପ୍ରତୀତି[2] ଅଟଇ ॥ ୫୦
ତୁମ୍ଭର ଚରଣସେବାଏ । ଏମନ୍ତ କରଣ ନିଶ୍ଚୟେ ॥ ୫୧
ଜନ୍ମରେ ପୁଣି ସେ ପ୍ରଶାନ୍ତ । ନାଶ କରିବ ନିଜମତ ॥ ୫୨
୧୯ ଯେ ହରି ଆତ୍ମାରେ ବିହରେ । ସାଧୁସେବାରୁ ତାଂ ପାଦରେ ॥ ୫୩
ପ୍ରେମଉତ୍ସବ ଅତି ହୋଇ । ଯେଣେ ବ୍ୟସନ ନାଶ ଯାଇ ॥ ୫୪
୨୦ ଅଳ୍ପ ତପସ୍ୟା ଯାର ଥାଇ । ତାହାର ସାଧୁଲୋକଠାଇଁ ॥ ୫୫
ଦୁର୍ଲଭ ଅଟଇ ସେବନ । ଯେ ସାଧୁଜନେ ଅନୁଦିନ ॥ ୫୬

୧—ଲୋକେ । ୨—ପ୍ରତୀତ ।

ଦେବତାଙ୍କର ଦେବ ହରି । ତାଙ୍କୁ ଗାଆନ୍ତି ଅନୁସରି ॥ ୫୭
୨୧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦିରେ[1] ସହିତ । ମହତ ଆଦିଙ୍କି ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୫୮
ଯଥାକ୍ରମରେ ଜାତ କରି । ତହୁଁ ବିରାଜକୁ ଉଦ୍ଧରି ॥ ୫୯
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲ ତହିଁରେ । ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟ ସମୟରେ ॥ ୬୦
୨୨ ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟ ଅଟେ ଯାର । ଊରୁ, ଚରଣ, ବାହୁ, ଶିର ॥ ୬୧
ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ବୋଲି ମୂଳ । ଯାହାକୁ କହନ୍ତି[2] ସକଳ ॥ ୬୨
ଯହିଁରେ ସାବକାଶ ହୋଇ । ସକଳ ଲୋକ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୬୩
୨୩ ଯା' ଠାରେ ଦଶବିଧ ପ୍ରାଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମହାଭୂତଗଣ ॥ ୬୪
ଯେବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅଧିପତି । ଏ ତିନି ସଙ୍ଗେ କରି ସ୍ଥିତି ॥ ୬୫
ରହିଅଛି ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରାଣ । ଯା' ଠାରୁ ବର୍ଣ୍ଣସଂଚରଣ ॥ ୬୬
ବ୍ରହ୍ମାଣଙ୍କର ଆଦି ହୋଇ । ଯେତେକ ଦେବତା ଅଛଇ ॥ ୬୭
ସେମାନେ ବିଭୂତି ତାହାର । ତାହାଙ୍କୁ କହ ମୋ ଆଗର ॥ ୬୮
୨୪ ତିନି-ଆକୃତି ପ୍ରଜାଜନେ । ପୁତ୍ର, ପଉତ୍ର, ନାତିମାନେ ॥ ୬୯
ଜ୍ଞାତିବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହୋଇ । ରହି-ଅଛନ୍ତି ଯାହାଠାଇଁ ॥ ୭୦
ଯେଉଁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ସର୍ଗ କରି । ସର୍ବ ଜଗତ ଅଛି ପୂରି ॥ ୭୧
୨୫ କେବଣ ପ୍ରଜାପତିମାନ । କଲେ ସେ କମଳ-ଆସନ ॥ ୭୨
କହ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସର୍ଗ ଯେତେ । ଯେ ଅନୁସର୍ଗ ଏ ଜଗତେ ॥ ୭୩
ଯେ ମନୁ, ମନ୍ୱନ୍ତର-ଈଶ । ତାହାଙ୍କ ତହୁଁ ଯେତେ ବଂଶ ॥ ୭୪
୨୬ ବଂଶାନୁଚରିତ ତାଙ୍କର । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତଳ-ଉପରର ॥ ୭୫
ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଲୋକମାନ । ମୈତ୍ରେୟ ! ତାଙ୍କର ସଂସ୍ଥାନ ॥ ୭୬
୨୭ ପ୍ରମାଣ ଯେତେ ଭୂଲୋକର[3] । ବିସ୍ତାରି କହ ସେ ପ୍ରକାର ॥ ୭୭
ପଶୁ, ମନୁଷ୍ୟ, ଦେବଗଣ, । ଯେ ବା ଉରଗ ପକ୍ଷିମାନ ॥ ୭୮
ଯେ ଗର୍ଭୁଁ ଜାତ, ସ୍ୱେଦଭବ । ଅଟନ୍ତି ଯେ ଅଣ୍ଡସଂଭବ ॥ ୭୯
ଯେ ବା ଅଛନ୍ତି ବୃକ୍ଷମାନ । କହ ତାହାଙ୍କର ସର୍ଜନ ॥ ୮୦
୨୮ ଗୁଣାବତାରେ ଜଗତର । ସର୍ଜନ, ପାଳନ, ସଂହାର ॥ ୮୧
କରଇ ଯେହୁ ଶ୍ରୀନିବାସ । ପ୍ରକାଶ କରି ତାର ଯଶ ॥ ୮୨
୨୯ ଯେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମର ବିଭାଗ । ଯେ ରୂପ, ଚରିତ, ସ୍ୱଭାବ ॥ ୮୩

୧—ଆଦିରେ । ୨—କରନ୍ତି (ଭୂଂ ଆହୁଃ) । ୩—ଭୂର୍ଲୋକର ।

ଋଷିଙ୍କ ଜନ୍ମକର୍ମ ଯେତେ । ବେଦବିଭାଗ ଶାଖାମତେ ॥ ୮୪

୩୦ ଯଜ୍ଞର ଯେ ଅବା ବିତାନ । ଯୋଗର ଯେତେ ପଥମାନ ॥ ୮୫

ଜ୍ଞାନର, ସାଂଖ୍ୟର ବିଧାନ । ଯାହା କହିଲେ ଭଗବାନ ॥ ୮୬

୩୧ ପାଷାଣ ପଥ ବଇଷମ୍ୟ । ନିବେଶ ଅଟେ ପ୍ରତିଲୋମ ॥ ୮୭

ଗୁଣକର୍ମରୁ ଜାତ ହୋଇ । ଯେତେକ ଗତି ଜୀବ ପାଇ ॥ ୮୮

୩୨ ଧର୍ମାର୍ଥକାମ ମୋକ୍ଷଙ୍କର । ବିରୋଧାଭାବେ[1] ପରସ୍ପର ॥ ୮୯

ଅଛନ୍ତି ଯେ ଉପାୟମାନ । ବାର୍ତ୍ତା, ଦଣ୍ଡନୀତି, ବିଧାନ ॥ ୯୦

ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଛି ଯେ ବା ବିଧି । ଯା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତେ ସାଧି ॥ ୯୧

୩୩ ଶ୍ରାଦ୍ଧର ଯେ ଅବା ବିଧାନ । ଯେ ବା ପିତୃଙ୍କ ସର୍ଗମାନ ॥ ୯୨

ଗ୍ରହ-ନକ୍ଷତ୍ର-ତାରାଙ୍କର । କାଳଚକ୍ରରେ ଯେ ସଞ୍ଚର ॥ ୯୩

୩୪ ଦାନ ତପରେ ଫଳ ଯେତେ । ଯେ ଫଳ ଅବା ଇଷ୍ଟାପୂର୍ତ୍ତେ[2] ॥ ୯୪

ବାନପ୍ରସ୍ଥର ଯେ ବା ଧର୍ମ । ବିପତ୍ତିକାଳେ ଯେ ବା କର୍ମ ॥ ୯୫

୩୫ ଯେ ଧର୍ମଜନକ ବୋଲାଇ । ସେ କୃଷ୍ଣ ଯେଣେ ତୋଷହୋଇ॥ ୯୬

ଯାହାକୁ ହୋଏ ସେ ପ୍ରସନ୍ନ । ହେ ମୁନି ! କହସି ଏମାନ ॥ ୯୭

୩୬ ହେ ଦ୍ୱିଜବର ! ଶିଷ୍ୟ, ସୁତ । ଯେବେ ହୁଅନ୍ତି ଅନୁଗତ ॥ ୯୮

ସେ ନ ପଚାରିଲେହେଁ ସାର । କଥାକୁ ତାହାଙ୍କ ଆଗର ॥ ୯୯

ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଭୁବନେ । ଦୀନବତ୍ସଳ ଗୁରୁମାନେ ॥ ୧୦୦

୩୭ ମହତ ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କର । ପ୍ରଳୟ କେତେକ ପ୍ରକାର ॥ ୧୦୧

ପ୍ରଳୟଜଳେ ଭଗବାନ । ଯେବେ ସେ କରନ୍ତି ଶୟନ ॥ ୧୦୨

ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଶୟନ କରନ୍ତି କେ ତହିଁ ॥ ୧୦୩

୩୮ ଆତ୍ମାର ଯେ ଅବା ବିଚାର । ଯେ ରୂପ ପରମେଶ୍ୱରର ॥ ୧୦୪

ଯେ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟପ୍ରୟୋଜନ । ଉପନିଷଦୁଁ ଜାତ ଜ୍ଞାନ ॥ ୧୦୫

୩୯ ପଣ୍ଡିତେ ସେ ଜ୍ଞାନସାଧନ । କହି ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନ ॥ ୧୦୬

ସେ କଥା କହ ମୋ ଆଗରେ । ନ ସେବି ଗୁରୁଚରଣରେ ॥ ୧୦୭

ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ କେଉଁ ଜନ । ଲଭେ ବୈରାଗ୍ୟ, ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ॥ ୧୦୮

୪୦ ମାୟାରେ ନଷ୍ଟଜ୍ଞାନ ହୋଇ । ଯେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି ମୁହିଁ ॥ ୧୦୯

୧—ବିରୋଧର ଅଭାବରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅବିରୋଧରେ ।

୨—ବାପୀ, କୂପ ତଡ଼ାଗାଦିର ନିର୍ମାଣ ।

ହରିର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିମାରେ । ସେକଥା କହ ମୋ ଆଗରେ ॥ ୧୧୦
ମୋଠାରେ ଧରି ମିତ୍ରଭାବ । ହେ ମୁନି କହ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ॥ ୧୧୧
୪୧ ଯେତେକ ବେଦ, ଯାଗମାନ । ଯେତେକ ତପ, ଯେତେ ଦାନ ॥ ୧୧୨
ଜୀବକୁ ଅଭୟ ଯେ ଦେଇ । ତାର କଳାକୁ ସରି ନୋହି ॥ ୧୧୩

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୪୨ ପୁରାଣମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ । ଯେ ନିଜ ମନର[୧] ସନ୍ଦେଶ ॥ ୧୧୪
କୁରୁପୁଙ୍ଗବ ସେ ଅର୍ଥକୁ । ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ମୁନିପ୍ରଧାନକୁ ॥ ୧୧୫
ସେ ଅତି ଆନନ୍ଦ ହୋଇଣ । କୃଷ୍ଣକଥାରେ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୧୬
ମନ୍ଦ ହସିଲ ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ବୋଲନ୍ତି ବିଦୁରକୁ ଚାହିଁ ॥ ୧୧୭
ଏ ଭଗବତ ପ୍ରଶ୍ନବାଣୀ । କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ବା ପ୍ରାଣୀ ॥ ୧୧୮
ଯେ ଅବା ବଦନେ ଉଚ୍ଚାରି । ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥ ୧୧୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧାନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ମନ ଦିଅ ଏଣେ ॥ ୧୨୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀବିଦୁରପ୍ରଶ୍ନୋ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟମେ ସମଭୂଦ୍ ବ୍ରହ୍ମା ନାଭେସ୍ତୁ ଜଳଶାୟିନଃ ।
ତମଜାନନ୍ ଜଲେ ବିଚଂତ୍ୟ ତପସାତୋଷୟତ୍ ପ୍ରଭୂମ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ପୁରୁବଂଶ ମହାଭାଗ୍ୟ । ଅଟଇ ସାଧୁସେବାଯୋଗ୍ୟ ॥ ୧
ପ୍ରଧାନ ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁ ତୋର । ଭୁ ଲୋକପାଳ ଦଣ୍ଡଧର ॥ ୨
ଏ ବଂଶେ ଲଭି ଜନ୍ମଲୀଳା । ଭଗବାନର କୀର୍ତ୍ତିମାଳା ॥ ୩
ପଦେ ପଦେକେ ଆନୁଁ ଆନ[୨] । ପ୍ରଶ୍ନରେ କରୁଛୁ ନବୀନ ॥ ୪
୨ ଅଳ୍ପ ସୁଖକୁ ମନେ ଚିନ୍ତି । ବହୁତ ଦୁଃଖ ଯେ ଲଭନ୍ତି ॥ ୫
ତାହାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଉପଶମ- । ନିମିତ୍ତେ ଭଗବତ ନାମ ॥ ୬

୧—ମନରେ । ୨—ବିଭିନ୍ନ ।

ଧ୍ରୁବାଣ କହୁଥାଇ ଏବେ । ଯେବଣ ଧ୍ରୁବାଣକୁ ପୂର୍ବେ ॥ ୭
କହି ଅଛନ୍ତି ଭଗବାନ । ଋଷିମାନଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନ ॥ ୮
୩ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ବାସୁଦେବଙ୍କର । ଜାଣିମା କରି ଏ ବଗ୍ଗର ॥ ୯
କୁମାର ଆଦ୍ୟ ଋଷି ଗଲେ । ସଂକରଷଣଙ୍କୁ ପୃଚ୍ଛିଲେ ॥ ୧୦
ପାତାଳେ କରିଛନ୍ତି ସ୍ଥାନ । ଯେ ଆଦ୍ୟ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୧୧
ତାହାର ସତ୍ତ୍ୱ ଶୋଭା ପାଇ । କେବେହେଁ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହଇ ॥ ୧୨
୪ ଯେ ନିଜ ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ । ଯାହାକୁ ବାସୁଦେବ କହି ॥ ୧୩
ତାହାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନପଥେ ଚିନ୍ତି । ଉତ୍ତମ ଭାବେ ଯେ ମାନନ୍ତି ॥ ୧୪
ନେତ୍ରକମଳକୋଷ ବୁଜ । ଥିଲେ ଯେ ଧ୍ୟାନପଥେ ହେଜ ॥ ୧୫
କୁମାର[୧] ଆଦ୍ୟ ଅନୁଗ୍ରହେ । ଅଳ୍ପ ପ୍ରକାଶି ଯେ ତା ଗୃହେଁ ॥ ୧୬
୫ ସୁରନଦୀରେ କରି ସ୍ନାନ । ଓଦା ହୋଇଛୁ ଜଟାମାନ ॥ ୧୭
ଚରଣପୀଠପଦ୍ମେ ତାର । ଲଗାଇ କଲେ ନମସ୍କାର ॥ ୧୮
ନାଗରାଜକନ୍ୟାଏ ମିଳି । ସପ୍ରେମେ ଘେନି ନାନା ବଳି ॥ ୧୯
ଯେବଣ ପାଦ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ । ପୂଜନ୍ତି ବରପ୍ରାପ୍ତି-ଅର୍ଥେ ॥ ୨୦
୬ ଏ ଅନନ୍ତର କର୍ମ ଯେତେ । ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛୁ ଜଗତେ ॥ ୨୧
ସ୍ନେହେ ସ୍ଖଳିତପଦ ହୋଏ । ପ୍ରତି କ୍ଷଣରେ ତାହା ଗାଏ ॥ ୨୨
ଜାଣନ୍ତି କର୍ମମାନ ତାର । କୁମାର ଆଦ୍ୟ ମୁନିବର ॥ ୨୩
କିରୀଟସହସ୍ରେ ଶୋଭିତ । ଦିବ୍ୟ ମଣିରେ ପ୍ରଦୀପିତ ॥ ୨୪
ଫଣା ସହସ୍ର ଅଟେ ଯାର । ମିଳି ସେ ଅନନ୍ତସ୍ୱାମୀର ॥ ୨୫
କୁମାର ଆଦ୍ୟ ମୁନିଜନ । ପୃଚ୍ଛିଲେ ତତ୍ତ୍ୱସାର ଜ୍ଞାନ ॥ ୨୬
୭ ନିବୃତ୍ତିଧର୍ମେ ଅଭିରତ । କୁମାର ଆଗରେ ଅନନ୍ତ ॥ ୨୭
ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶିଲେ । ସାଂଖ୍ୟାୟନଙ୍କୁ ସେ କହିଲେ ॥ ୨୮
୮ ସେ ସାଂଖ୍ୟାୟନ ମୁନିବର । ପରମହଂସ-ଧର୍ମେ ସାର ॥ ୨୯
ହରିର ବିଭୂତି ସଂସାରେ । ପ୍ରକାଶ କରିବା ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୩୦
ଯେ ଆମ୍ଭ ଗୁରୁ ପରାଶର । କହିଲେ ତାହାଙ୍କ ଆଗର ॥ ୩୧
ଆବର ବୃହସ୍ପତି ଆଗେ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଅନୁରାଗେ ॥ ୩୨

୧—ସନତ୍କୁମାର ।

୯ ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ମୁନି-ବଚନରେ* । ଦୟାକୁ ପରାଶର ମୋରେ ॥ ୩୩
ସେ ଆଦ୍ୟ ପୁରାଣକୁ ଭଣି । ମୁଁ ତାହା ତୋର ଆଗେ ପୁଣି ॥ ୩୪
କହିବି, ଯେଣୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ । ତୁ ଅଟୁ ମୋତେ ଅନୁଗତ ॥ ୩୫
୧୦ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାସୃଷ୍ଟି[1] ପୂର୍ବେ ଥିଲା । ପ୍ରଳୟଜଳେ ମଗ୍ନ ହେଲା ॥ ୩୬
ଅନନ୍ତଶଯ୍ୟାରେ ଲେଚନ । ବୁଜିଣ ଥିଲେ ଭଗବାନ ॥ ୩୭
ସଙ୍ଗରେ ନାହିଁ କେହି ଆନ । ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ॥ ୩୮
ନିଜ ଆନନ୍ଦେ ସୁଖ ପାଇ । ରହିଲେ ଚେଷ୍ଟା କରୁ ନାହିଁ ॥ ୩୯
୧୧ ସକଳ ଭୂତସୂକ୍ଷ୍ମମାନ । ଶରୀରମଧ୍ୟେ କରି ଲୀନ ॥ ୪୦
କାଳଶକ୍ତିକି ନିଜକାଳେ । ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ ସେ ଜଳେ ॥ ୪୧
ଶୟନ କଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ । ଦାରୁରେ ଅନଳ ଯେସନେ ॥ ୪୨
ଥାଇ ନିରୁଦ୍ଧବୀର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ । ଯଥାକାଳରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୪୩
୧୨ ଯେ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଆପଣାର । ତାହାକୁ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗର ॥ ୪୪
ଚତୁ ସହସ୍ର ଯୁଗ ଜଳେ । ଶୟନ କରନ୍ତେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥ ୪୫
ପ୍ରବୋଧ-ଅର୍ଥେ ଆପଣାର । ନିଯୁକ୍ତ କାଳଶକ୍ତି ତାର ॥ ୪୬
ଈଶ୍ୱରମନରେ ସେ ଆସି । କ୍ରିୟାକଳାପକୁ ପ୍ରକାଶି ॥ ୪୭
ଯେ ଲୋକେ ନିଜ ଦେହେ ଲୀନ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଭଗବାନ ॥ ୪୮
୧୩ ସେ ଲୋକସୃଷ୍ଟି ହେବା ପାଇଁ । ଅର୍ଥସୂକ୍ଷ୍ମରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୪୯
ଏ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅର୍ଥ ତାର । ଥିଲା ଯେ ହୃଦୟ ଭିତର ॥ ୫୦
କାଳାନୁଗତ ରଜୋଗୁଣେ । କ୍ଷୋଭିତ ହୋଇ ତତକ୍ଷଣେ ॥ ୫୧
ତା' ନାଭିଦେଶରୁ ବାହାର । ହୋଇଲା ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ତାର ॥ ୫୨
୧୪ ଜୀବମାନଙ୍କ ଅଦୃଷ୍ଟରେ । ପ୍ରତିବୋଧିତ କାଳଦ୍ୱାରେ ॥ ୫୩
ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅର୍ଥ ପଦ୍ମକୋଷ । ରୂପରେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥ ୫୪
ନିଜ ତେଜରେ ମହାଜଳ । ପ୍ରକାଶ କରଇ ସକଳ ॥ ୫୫

---

* ଅନ୍ୟ ଆଖ୍ୟାୟିକା—ପିତାଙ୍କୁ ରାକ୍ଷସ ଭକ୍ଷଣ କଲା ବୋଲି ଶୁଣି ପରାଶର ରାକ୍ଷସ ସତ୍ରକୁ ଦିବା ପାଇଁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କଥା ମାନି ସେ ତହିଁରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ନିଜ ସନ୍ତତିମାନଙ୍କ ରକ୍ଷଣ ହେତୁ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବର ଦେଲେ—"ତୁମ୍ଭେ ପୁରାଣବକ୍ତା ହେବ ।" (ସ୍ୱାମୀ)

୧—ବ୍ରହ୍ମାସୃଷ୍ଟି = ବିଶ୍ୱ ।

ବିଷ୍ଣୁର ଠାରୁ ଅଟେ ଜାତ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟ ତେଜବନ୍ତ ॥ ୫୬
୧୫ ଯେ ଜୀବଭୋଗ୍ୟ ଅର୍ଥମାନ । ପ୍ରକାଶ କରେ ଅନୁଦିନ ॥ ୫୭
ସେ ଲୋକାତ୍ମକ ପଦ୍ମ ତହିଁ । ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଯାଇଁ ॥ ୫୮
ଧାତା ଜନ୍ମିଲା ସେ ପଦ୍ମର । ଶରୀର ବେଦମୟ ଯାର ॥ ୫୯
ଯାହାକୁ ସ୍ୱୟଂଭୂ ନାମରେ । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ॥ ୬୦
୧୬ ସେ ପଦ୍ମ କର୍ଣ୍ଣିକାରେ ରହି । ଲୋକଙ୍କୁ କାହାକୁ ନ ଚାହିଁ ॥ ୬୧
ଗ୍ରୀବାକୁ ଚାଳଣ ଆକାଶେ । ରହନ୍ତେ ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶେ ॥ ୬୨
ନୟନ ଲେଉଟାଇ ଚାହିଁ । ଚାରି ଦିଗକୁ ମନ ଦେଇ ॥ ୬୩
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ତାହାର । ଚାରି ବଦନ ମନୋହର ॥ ୬୪
୧୭ ପ୍ରଳୟ ପବନେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ । ସଲିଳ-ଊର୍ମିରେ ଆବର୍ତ୍ତ ॥ ୬୫
ଅଛଇ ଅନେକ ଯହିଁରେ । ଏମନ୍ତ ସଲିଳ ମଧ୍ୟରେ ॥ ୬୬
ଯେବଣ ସରୋରୁହ ଜାତ । ତହିଁରେ ବସି ସେ ବିଧାତ ॥ ୬୭
ସକଳ ଦେବଙ୍କର ଆଦି । ହେଲେହେଁ ଆତ୍ମାକୁ ସଂପାଦି ॥ ୬୮
ମୁଁ କେ ବୋଲିଣ ନ ପାରିଲା । ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ହିଁ ନ ଜାଣିଲା ॥ ୬୯
ଏ ପଦ୍ମମଧ୍ୟେ ଅଛି ରହି । ମୁଁ ଅବା କେ ପୁଣ ଅଟଇ ॥ ୭୦
ଏ ପଦ୍ମ କାହୁଁ ଉପୁଜିଲା । ଏକା ହୋଇ ଏ ଜଳେ ଥିଲା ॥ ୭୧
*ଏଥି ତଳରେ ଅଛି କିଛି । ଯହିଁ ଏ ପଦ୍ମ ରହିଅଛି ॥ ୭୨
ଏମନ୍ତ ମନେ ମନେ ପାଞ୍ଚି । ବିସ୍ମୟ ଲଭି ସେ ବିରଞ୍ଚି ॥ ୭୩
କେବେହେଁ ଲକ୍ଷି ନ ପାରିଲା । ଏମନ୍ତେ କେତେକାଳ ଗଲା ॥ ୭୪
୧୯ ଏତେ ବିଚାରି ମନଦୁଃଖେ । ପୁଣି ରହିଲା ଅଧୋମୁଖେ ॥ ୭୫
ସେ ପଦ୍ମନାଳଛିଦ୍ରଦ୍ୱାରେ । ପଶିଲା ଜଳର ଭିତରେ ॥ ୭୬
ସେ ପଦ୍ମ ରହିଅଛି ଯହିଁ । ଖୋଜନ୍ତେ ତାହା ମନ ଦେଇ ॥ ୭୭
କେବେହେଁ ଖୋଜି ନ ପାଇଲା । ଶ୍ରମେ ତଳକୁ ବୋଲି ଗଲା ॥ ୭୮
୨୦ ଏମନ୍ତେ ମହା ଅନ୍ଧକାରେ । ଆତ୍ମସର୍ଗକୁ ଖୋଜିବାରେ ॥ ୭୯
ଗଲା କେତେକ କାଳ ତାର । ଭୟ ଜନ୍ମାଇ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ॥ ୮୦
ଆୟୁଷ ବିନାଶ ଯେ କରେ । ଶତ-ବରଷ-ସଂଖ୍ୟା ଧରେ ॥ ୮୧

---

*"ସୋଽପଶ୍ୟତ୍ ପୁଷ୍କରପର୍ଣ୍ଣେ ତିଷ୍ଠନ୍ ସୋଽମନ୍ୟତ ଅସ୍ତିବୈ ।
ତଦ୍ ଯସ୍ମିନ୍ନିଦମଧିତିଷ୍ଠତ ।" (ଶ୍ରୁତିଃ)

ଜନ୍ମରହିତ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଆୟୁଧ[1] ଅଟେ ସେ ତାହାର ॥ ୮୨
୨୧ ସିଦ୍ଧ ନୋହନ୍ତେ ମନୋରଥ । ତହୁଁରୁ ହୋଇଲା ନିର୍ଗତ ॥ ୮୩
ସେହି ଝବରେ ବାହାରିଲା । ନିଜ ଆସନେ ଝଜେ କଲା ॥ ୮୪
ନିଜ ଆସନ ଦୃଢ଼ କରି । ମନପବନ ହୃଦେ ଧରି ॥ ୮୫
ଯୋଗମାର୍ଗରେ ପ୍ରଜାପତି । ନିବେଶ କଲା ନିଜମତି ॥ ୮୬
୨୨ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ବସି ଯୋଗାସନେ । ଶତେ ବରଷ ଦୃଢ଼ମନେ ॥ ୮୭
ସେ କଥା ହୃଦୟେ ଦେଖିଲା । ପୂର୍ବେ ଯା' ଖୋଜି ନ ପାଇଲା ॥ ୮୮
୨୩ ମୃଣାଳଦେହ ଗୌରକାନ୍ତି । ଶେଷପର୍ଯ୍ୟଙ୍କେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥ ୮୯
ଏକା ହୋଇଣ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଅନନ୍ତଫଣାରତ୍ନଦ୍ୟୁତି ॥ ୯୦
ତେଣେ ନିବୃତ୍ତ ଅନ୍ଧକାର । ଯୁଗାନ୍ତ ସଲିଳମଧ୍ୟର ॥ ୯୧
୨୪ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟ ମେଘ ଯହିଁ । ବସନପ୍ରାୟ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୯୨
ଅନେକ ହେମମୟ ଗିରି । ରତ୍ନ, ଔଷଧି, ଜଳଧାର ॥ ୯୩
କୁସୁମମାନ, ବନମାଳ । ଯହିଁରେ ଦିଶନ୍ତି ନିର୍ମଳ ॥ ୯୪
ଭୁଜପ୍ରାୟକ ବେଣୁମାନେ । ଚରଣ ପ୍ରାୟ ବୃକ୍ଷଗଣେ ॥ ୯୫
ଏମନ୍ତ ମରକତଗିରି । ଶୋଭା ଯେ ହେଲେ ଅପହରି ॥ ୯୬
୨୫ ଉର୍ଦ୍ଧେ ବିସ୍ତାରେ ତିନି ପୁର । ଆକ୍ରମି ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥ ୯୭
ଦିବ୍ୟ ଭୂଷଣ ବସ୍ତ୍ରମାନ । ଯା ସଙ୍ଗୁ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭନ ॥ ୯୮
ଯହିଁ ଉପମା ନ ଘଟଇ । ଏମନ୍ତ ଦେହେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୯୯
ସକଳ ବେଶେ ମନୋହର । ଦିଶଇ ଯାହାର ଶରୀର ॥ ୧୦୦
୨୬ ନିଜ କାମନାସିଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ । ଶୁଦ୍ଧ ନିଗମ-ଉକ୍ତ ପଥେ ॥ ୧୦୧
ପୂଜା କରନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ । ତାଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟସମ୍ପାଦନେ ॥ ୧୦୨
ଯେ ଅଟେ କାମଧେନୁସମ । ସେ ପାଦପଦ୍ମ ମନୋରମ ॥ ୧୦୩
କୃପାରେ ଦେଖାଉ ଅଛନ୍ତି । ଯହିଁରେ ନଖ-ସିତଦ୍ୟୁତି ॥ ୧୦୪
ତାର କାନ୍ତିରେ ସ୍ଫୁଟ ହୋଇ । ଅଙ୍ଗୁଳିପତ୍ର ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୦୫
୨୭ ଲୋକର ତାପ କରେ ହତ । ଯହିଁରେ ମନୋହର ସ୍ମିତ ॥ ୧୦୬
ସୁନ୍ଦର କୁଣ୍ଡଳେ ମଣ୍ଡିତ । ଅଧରକାନ୍ତିରେ ଶୋଭିତ ॥ ୧୦୭
ସୁନ୍ଦର ନାସିକା ଯହିଁରେ । ସେ ମୁଖେ ଗୁରୁ ଭ୍ରୂଲତାରେ ॥ ୧୦୮

୧—ଆୟୁଧ = ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର ।

	କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ତାଙ୍କର	ପୂଜା କରନ୍ତି ଯେତେ ନର	॥ ୧୦୯
୨୮	କଦମ୍ବକେଶର ସମାନ	ପିଙ୍ଗଳ ଦିଶଇ ବସନ	॥ ୧୧୦
	ସେ ବସ୍ତ୍ରେ ମେଖଳାରେ ତାର	ନିତମ୍ବ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର	॥ ୧୧୧
	ଶ୍ରୀବତ୍ସ[୧] ଲକ୍ଷଣେ ସଂଯୁତ	ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଯେ ଆଶ୍ରିତ	॥ ୧୧୨
	ବହୁତ ମୂଲ୍ୟ ଅଟେ ଯାର	ଏମନ୍ତ ହାରରେ ସୁନ୍ଦର	॥ ୧୧୩
୨୯	ଦିବ୍ୟ କେୟୂର ମଣିବର	ତେଣେ ଯେ ଦିଶନ୍ତି ସୁନ୍ଦର	॥ ୧୧୪
	ଏମନ୍ତ ଭୁଜଦଣ୍ଡମାନ	ଅନନ୍ତଶାଖା ଶୋଭମାନ	॥ ୧୧୫
	ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ ମୂଳ ଯାର	ଭୁବନରୂପୀ ବୃକ୍ଷବର[୨]	॥ ୧୧୬
	ଅହୀନ୍ଦ୍ରଫଣାରେ ବେଷ୍ଟିତ	ସ୍କନ୍ଧ ଦିଶଇ ସୁଶୋଭିତ	॥ ୧୧୭
୩୦	ସଚରାଚରର ଯେ ସ୍ଥାନ	ଅହୀନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ଶୋଭମାନ	॥ ୧୧୮
	ହିରଣ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟେ ଯହିଁ	କିରୀଟସହସ୍ର ଶୋଭଇ	॥ ୧୧୯
	ସକଳେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ	କୌସ୍ତୁଭମଣି ଗର୍ଭଗତ	॥ ୧୨୦
	ଏଣୁ ପର୍ବତ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ	ଯେ ଭଗବାନ ଶୋଭା ପାଇ	॥ ୧୨୧
୩୧	ଭ୍ରମର ପ୍ରାଏ ବେଦମାନ	ଯହିଁରେ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭନ	॥ ୧୨୨
	ଆପଣା କୀର୍ତ୍ତିପ୍ରାୟେ ହୋଇ	ଯେ ନିଜ କାନ୍ତିରେ ଶୋଭଇ	॥ ୧୨୩
	ଯାର ଏମନ୍ତ ବନମାଳ	କଣ୍ଠୁ ଲମ୍ବଇ ପାଦତଳ	॥ ୧୨୪
	ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଶଶୀଙ୍କ ସମୀର	ଅଗ୍ନିରେ ଅଟେ ଅଗୋଚର	॥ ୧୨୫
	ତିନି ଲୋକରେ ଯେ ଶୋଭନ୍ତି	ରକ୍ଷାର ନିମିତ୍ତେ ଧାବନ୍ତି	॥ ୧୨୬
	ଯୁଦ୍ଧେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରୟୋଜନ	ଚକ୍ର ଗଦାଦି ଶସ୍ତ୍ରମାନ	॥ ୧୨୭
	ତେଣେ ଅଗମ୍ୟ ଯାର ଦେହ	ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପିତାମହ	॥ ୧୨୮
୩୨	ଲୋକସର୍ଜନେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ	ଯେବେ ସେ ହରିଙ୍କି ଦେଖିଲେ	॥ ୧୨୯
	ସେ କାଳେ ନାଭିସରୋବର	ପଦ୍ମକୁ କଲେ ସେ ଗୋଚର	॥ ୧୩୦
	ଆପଣା ରୂପ, ଜଳ, ବାତ	ଆକାଶ ଦେଖିଲେ ବିଧାତ	॥ ୧୩୧
	ଏଥିରୁ ଆନ କିଛି ତହିଁ	କଥାଏ ଦେଖିଲେ ସେ ନାହିଁ	॥ ୧୩୨
୩୩	ରଜଗୁଣରେ ହୋଇ ଯୁତ	ପ୍ରଜାସର୍ଗରେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ	॥ ୧୩୩
	ଲୋକ ସୃଷ୍ଟିକି ହେତୁ କରି	ଏତେ ମାନଙ୍କ ଅବଧାରି[୩]	॥ ୧୩୪

୧—ଶ୍ରୀବତ୍ସ = ଭୃଗୁଙ୍କର ପାଦଚିହ୍ନ; ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ରୋମାବଳୀ ।
୨—ମହାଚନ୍ଦନବୃକ୍ଷ । (ସ୍ୱାମୀ) ୩—ଅବଧାରଣ କରି ।

ବିସର୍ଗେ ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ଈଶ୍ୱରଠାରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୧୩୫
ସ୍ତୁତିକି ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଶ୍ରୀପତି । ତାହାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା କଲ ସ୍ତୁତି ॥ ୧୩୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ! ଲୟ କର ଏଣେ ॥ ୧୩୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଭଗବଦ୍ଦର୍ଶନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ନବମେ ତପସା ତୁଷ୍ଟଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ନାରାୟଣଂ ଭଜଃ ।
ଅସ୍ତୌଦେକାର୍ଣ୍ଣବେ ସୀଦନ୍ ଲୋକସର୍ଗଚିକୀର୍ଷୟା ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୧ ଅନେକ କାଳ ତପ କରି । ତୋତେ ମୁଁ ଜାଣିଲଇଁ ହରି ॥ ୧
ତୋ ଗତି ନ ଜାଣେ ଯେ ନର । ଏ କଥା ଦୋଷ ଅଟେ ତାର ॥ ୨
ତୋ ତହୁଁ ଆନ କେହି ନାହିଁ । ଯେ ଅଛି ସତ୍ୟ ସେ ନୁହଇ ॥ ୩
ତୁ ମାୟାଗୁଣ-କ୍ଷୋଭୁଁ କରି । ବିଶ୍ୱକୁ ନାନା ରୂପ ଧରି ॥ ୪
୨ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ନିତ୍ୟ ଜ୍ଞାନରସ । ଉଦୟେ ତମ କର ନାଶ ॥ ୫
ସାଧୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଦ୍ୱାରେ । ଏ ରୂପ ଧରିଲ ଆଦ୍ୟରେ ॥ ୬
ଶତସଂଖ୍ୟକ ଅବତାର । ମୂଳ କାରଣ ଏ ଶରୀର ॥ ୭
ଯା' ନାଭିପଦ୍ମଭବନରୁ । ମୁଁ ଜାତ ହୋଇଲି ଆଦ୍ୟରୁ ॥ ୮
୩ ଆନନ୍ଦ ମାତ୍ର ଭେଦହୀନ । ଅଟେ ସ୍ୱଭାବେ ନୈ୍ୟାତିପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୯
ତୋର ଏମନ୍ତ ରୂପୁଁ ଭିନ୍ନ । ଦେଖୁନାହିଁ ମୁଁ ଏ ଲୋଚନ[୧] ॥ ୧୦
ଏ ବିଶ୍ୱ ତୋହର ସର୍ଜନ । ତୁ ଏକ ଏଥୁଁ ଅଛୁ ଆନ ॥ ୧୧
ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଆତ୍ମା ତୁହି । ତୋତେ ଆଶ୍ରୟ କଲି ମୁହିଁ ॥ ୧୨
୪ ଭୁବନମଙ୍ଗଳ ! ତୋହର । ଏହି ଅଟଇ ସେ ଶରୀର ॥ ୧୩
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଜୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲ ଧ୍ୟାନେ ॥ ୧୪
ଶ୍ରୀଭଗବାନ ! ନମସ୍କାର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସତତେ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୫
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରି ଅନାଦର । ପଡ଼ନ୍ତି ନରକରେ ନର ॥ ୧୬

୧—ଲୋଚନଦ୍ୱାରା ।

ଜଗତେ ଈଶ୍ୱର ନାହାନ୍ତି । ଏହି କୁତର୍କ ଯେଣଥାନ୍ତି ॥ ୧୭
୫ ବେଦ-ପବନ ଯାହା ନେଇ । କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କରଇ ॥ ୧୮
ସେ ତୋର ପାଦପଦ୍ମଗନ୍ଧେ । ଯେ ଆସ୍ୱାଦଇ କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ ॥ ୧୯
ପରମ ଭକ୍ତିରେ ତୋହର । ପାଦକୁ ଧରନ୍ତି ସେ ନର ॥ ୨୦
ତାଙ୍କ ହୃଦୟପଦ୍ମେ ଥାଉ । କେବେହେଁ କେଣିକି ନ ଯାଉ ॥ ୨୧
୬ ଦ୍ରବଣ, ଦେହ, ମିତ୍ର ଅର୍ଥେ । ତାବତ ଭୟ ଥାଇ ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୨
ଯେ ଶୋକ, ସ୍ପୃହା ପରଭବ । ମମତା ଦୁଃଖହେତୁ, ଲୋଭ ॥ ୨୩
ଏମାନେ ଥାନ୍ତି ତେତେ କାଳ । ଯାବତ ତୋ ପାଦକମଳ ॥ ୨୪
ଲୋକ ଆଶ୍ରୟ ନ କରଇ । ଯାହା ସେବିଲେ ଭୟ ନାହିଁ ॥ ୨୫
୭ ସେ ଲୋକମାନେ ଦଇବରେ । ବିନଷ୍ଟମତି ଏ ସଂସାରେ ॥ ୨୬
ସର୍ବ-ଅଶୁଭ-ବିନାଶନ । ତୁମ୍ଭର ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୨୭
ଏ ଆଦି ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ପୁଣି । ବିମୁଖ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୨୮
କାମସୁଖର ଲେଶଲବ । ନିମିତ୍ତେ ଯେବଣ ମାନବ ॥ ୨୯
ଲୋଭଭିଭୂତମନା[୧] ହୋନ୍ତି । ଅଭଦ୍ର ନିତ୍ୟେ ଆଚରନ୍ତି ॥ ୩୦
୮ କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ବାତ, ପିତ୍ତ । ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ଶୀତୋଷ୍ଣ, ବୃଷ୍ଟି, ବାତ ॥ ୩୧
ଏକ ଆରେକ ବିରୋଧରେ । ଦୁଃସହ କାମାଗ୍ନି, ରୋଷରେ ॥ ୩୨
ପୀଡ଼ିତ ଦେଖି ପ୍ରଜାମାନ । ବିଷାଦ ଲଭୁଛି ମୋ ମନ ॥ ୩୩
୯ ଯାବତ ମାୟାବଳ୍କୁଁ ତୋର । ଦେହକୁ ଆତ୍ମା ମଣେ ନର ॥ ୩୪
ତାବତ ନ ତୁଟେ ସଂସାର । ଜାତ କରଇ ଦୁଃଖ ଘୋର ॥ ୩୫
କର୍ମଫଳକୁ ଯେ ବିଅଇ । ତେଣେ ଏ ଜୀବ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥ ୩୬
୧୦ ନାନା ବ୍ୟାପାରରେ ଦିବସେ । ଆର୍ତ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ପୋଷେ ॥ ୩୭
ରାତ୍ରରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ଯେବେ । ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖଇ ନାନାଭାବେ ॥ ୩୮
ଚିନ୍ତଣ ନାନା ମନୋରଥ । କ୍ଷଣେକ୍ଷଣକେ ନିଦ୍ରା ହତ ॥ ୩୯
ଯେବଣ ଅର୍ଥକୁ ପାଞ୍ଚଇ । ସେ କଥା ଦଇବ ଭାଙ୍ଗଇ ॥ ୪୦
ଏ ଯେଣୁ ତୋର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ବିମୁଖ ହୋଇ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୪୧
ମୁନିହିଁ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ । ଲଭଣ ଜନମ ମରଣ ॥ ୪୨
୧୧ ତୁ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ବିଶୋଧିତ । ହୃଦୟପଦ୍ମରେ ବିଦିତ ॥ ୪୩

[୧]—ମନ ।

ଶ୍ରବଣ କରି କଥା ତୋର । ତୋ ମାର୍ଗ ଜାଣିପାରେ ନର ॥ ୪୪
ହେ ଉରୁଗାୟ ! ତୋର ଜନେ । ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯେଉଁ ରୂପ ମନେ ॥ ୪୫
ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ-ଅର୍ଥେ । ସେ ରୂପ ପ୍ରକାଶୁ ଜଗତେ ॥ ୪୬
୧୨ ସକାମ ହୋଇ ସୁରଗଣ । ଯେଣିକି ଉପହାରମାନ ॥ ୪୭
ତୋତେ କରନ୍ତି ଆରାଧନ । ତୁ ତେଣେ ନୋହୁ ତୋଷମନ ॥ ୪୮
ଅସାଧୁ ଜନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ । ସକଳ ଜୀବେ ଦୟାଭାବ ॥ ୪୯
ତେଣେ ସଂତୋଷ ତୋର ଚିତ୍ତ । ତୁ ଆତ୍ମା ସର୍ବଭୂତେ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୦
୧୩ ଏଣୁ ଯାଗାଦି କର୍ମମାନ । ଉଗ୍ର ତପସ୍ୟା ବ୍ରତ ଦାନ ॥ ୫୧
ଏଣେ ତୋହର ଆରାଧନ । କରନ୍ତି ଯେବେ ସାଧୁଜନ ॥ ୫୨
ତାହାଙ୍କ କ୍ରିୟା ଫଳସାର । ଯେଣୁ ଧର୍ମକୁ ତୋହଠାର ॥ ୫୩
ଅର୍ପିତ କଲେ କଦାଚିତ । ହେ ନାଥ ! ନୁହଇ ସେ ହତ ॥ ୫୪
୧୪ ତୋହ ସ୍ୱରୂପ-ଚଇତନ । ବିନାଶ କରେ ଭେଦଜ୍ଞାନ ॥ ୫୫
ପ୍ରବୋଧ ବିଦ୍ୟାଶକ୍ତି ତୋର । ହେ ଦେବ ! ତୋତେ ନମସ୍କାର॥ ୫୬
ବିଶ୍ୱ-ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥିତିନାଶେ । ନମିତ୍ତଲୀଳା ତୋ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୫୭
ତୁ ଅଟୁ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର । ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୫୮
୧୫ ଯା' ଅବତାର-ଗୁଣ-କର୍ମ । ଏଥକୁ ସଦୃଶ ଯେ ନାମ ॥ ୫୯
ପ୍ରାଣପ୍ରୟାଣକାଳେ ଚିନ୍ତି । ଯେ ତାହା ବିବଶେ ଗାଆନ୍ତି ॥ ୬୦
ଅନେକ ଜନ୍ମର କଳୁଷ । ସେମାନେ କରିଣ ବିନାଶ ॥ ୬୧
ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମରେ । ନାହିଁ ଆବରଣ ଯହିଁରେ ॥ ୬୨
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅଟଇ । ତାକୁ ପ୍ରପନ୍ନ ହେଲ ମୁହିଁ ॥ ୬୩
୧୬ ଯେ ଆଦ୍ୟେ ଏକ ହୋଇଥିଲି । ପଛେ ପ୍ରକୃତିକି ଭେଦିଲି ॥ ୬୪
ସୃଷ୍ଟି-ସଂହାର-ପାଳନରେ । ଯେ ହେତୁ ରଜଆଦିଦ୍ୱାରେ ॥ ୬୫
ମୁଁ, ଶିବ, ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ସେହି । ଏ ରୂପେ ତିନ ସ୍କନ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୬୬
ମରୀଚ ଆଦି ଋଷିଗଣ । ଯାହାର ନାନା ଶାଖାମାନ ॥ ୬୭
ଭୁବନଦ୍ରୁମ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୬୮
୧୭ *ଲୋକ ବିକର୍ମରତ ହୋଇ । ତୁମ୍ଭେ ଯା ସ୍ୱୟଂ ଅଛ କହି ॥ ୬୯

---

* ଯତ୍ କରୋଷି ଯଦଶ୍ନାସି ଯଜ୍ଜୁହୋଷି ଦଦାସି ଯତ୍ ।
ଯତ୍ ତପସ୍ୟସି କୌନ୍ତେୟ ତତ୍କୁରୁଷ୍ୱ ମଦର୍ପଣମ୍ ॥ (ଗୀତା)

ହିତ ଅଟଇ ଆପଣାର । ଅର୍ଚ୍ଚନବିଧାନ ତୁମ୍ଭର ॥ ୭୦
ତହିଁରେ ସାବଧାନ ନୋହେ । ଗୃହରେ ଥାଇ ମାୟାମୋହେ ॥ ୭୧
ଜୀବନ-ଆଶାକୁ ତାହାର । ଯେ ତୁମ୍ଭେ କାଳରୂପ ଧର ॥ ୭୨
କ୍ଷଣକ ମାତ୍ରକେ ସଂହାର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୭୩

୧୮ ସକଳ ଲୋକେ ଯା ବଦନ୍ତି । ପାଇ ସେ ଦ୍ୱିପରାର୍ଦ୍ଧସ୍ଥିତି ॥ ୭୪
ମୁଁ ଯାହାଠାରୁ ଭୟ ପାଇ । ଯାହାକୁ ଲଭିବାର ପାଇଁ ॥ ୭୫
ଅନେକ କାଳ କଲି ତପ । ସେ ଯଜ୍ଞ-ଅଧିପତି ରୂପ ॥ ୭୬
ସକଳ ଲୋକର ଈଶ୍ୱର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୭୭
୧୯ ସ୍ୱକୃତ ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାର । ପାଳନଇଚ୍ଛା ଏ ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୮
ପଶୁ-ମନୁଷ୍ୟ-ଦେବାଦିରେ । ଜନମ ଲଭି ଯେ ବହିରେ ॥ ୭୯
ବିଷୟସୁଖ ଯାର ନାହିଁ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ[୧] ଯେ ବୋଲାଇ ॥ ୮୦
ସେ ଭଗବାନ ସର୍ବେଶ୍ୱର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୮୧
୨୦ ପଞ୍ଚବୃତ୍ତି ଅବିଦ୍ୟା ଯାର । କରି ନ ପାରେ ଅପକାର ॥ ୮୨
ଉଦରେ ଧରି ଲୋକମାନ । ପ୍ରଳୟଜଳରେ ଶୟନ ॥ ୮୩
କରି କୋମଳ ଅହିଶେଷେ । ନିଜ[୨] ଆନନ୍ଦକୁ ଯେ ଭଜେ ॥ ୮୪
୨୧ ତ୍ରିଲୋକ ଉପକାର କର୍ମେ । ମୋ ଜନ୍ମ ଯାର ନାଭିପଦ୍ମେ ॥ ୮୫
ଯୋଗନିଦ୍ରାର ଅବସାନେ । ବିକାଶ ଯା' ପଦ୍ମନୟନେ ॥ ୮୬
ଯା' ଗର୍ଭେ ଅଛି ଏ ସଂସାର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୮୭
୨୨ ସମସ୍ତ ଜଗତର ଏହି । ସୁହୃଦ ଏକ ଆତ୍ମା ହୋଇ ॥ ୮୮
ଯେବଣ ଜ୍ଞାନଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ । ସର୍ବଜଗତସୁଖ କରେ ॥ ୮୯
ପ୍ରଣତପ୍ରିୟ ସେ ଜଗତେ । ଜ୍ଞାନଦୃଷ୍ଟିକି ଦେଉ ମୋତେ ॥ ୯୦
ତା' ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ମୁଁ ଯେମନ୍ତେ । ସୃଷ୍ଟି କରିବି ପୂର୍ବ ମତେ ॥ ୯୧
୨୩ ଶରଣାଗତ ଯେ ହୁଅଇ । ତାହାକୁ ବର ଏ ଦିଅଇ ॥ ୯୨
ଧରଣ ଗୁଣ ଅବତାର । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଯେଉଁଣ ସଙ୍ଗର ॥ ୯୩
କରିବ ଯେତେ କର୍ମମାନ । ତହିଁରେ ହୋଇ ସାବଧାନ ॥ ୯୪

୧—ଯସ୍ମାତ୍ କ୍ଷରମତୀତୋଽହମକ୍ଷରାଦପି ଚୋତ୍ତମଃ ।
ଅତୋଽସ୍ମି ଲୋକେ ବେଦେ ଚ ପ୍ରଥିତଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଃ ॥ (ଗୀତା)

୨—ନିଜ ।

ତାହାର ଆଜ୍ଞାରେ ଜଗତ । ସର୍ଜନା କରନ୍ତେ ନିସୃତ ॥ ୯୫
ଚିତ୍ତକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାନ୍ତି ମୋର । ଯେଣେ ଛୁଟିବ ପାପ ଘୋର ॥ ୯୬
୨୪ ପ୍ରଳୟଜଳେ ମୁଁ ଯାହାର । ନାଭିରୁ ହୋଇଲି ବାହାର ॥ ୯୭
ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ଅଟେ ସେହି । ବିଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ମୁଁ ଅଟଇ ॥ ୯୮
ଏ ବିଶ୍ୱ ଅଟେ ରୂପ ତା'ର । ଏହା ମୁଁ କରନ୍ତେ ବିସ୍ତାର ॥ ୯୯
ମୋହର ବେଦ-ଉଚ୍ଚାରଣ । କେବେହେ ନୋହୁ ପରିକ୍ଷଣ ॥ ୧୦୦
୨୫ ଏ ଅଟେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁରୁଷ । ଯାହାର କରୁଣା ଅଶେଷ ॥ ୧୦୧
ସଂସାରଜୟ ନିମିତ୍ତରେ । ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିଣ ସତ୍ତ୍ୱରେ ॥ ୧୦୨
ଗାଢ଼ ସ୍ନେହରେ ମନ୍ଦ ହସି । ନୟନ କମଳ ପ୍ରକାଶି ॥ ୧୦୩
ମଧୁର ବାକ୍ୟରେ ମୋହର । ମନ ବିଷାଦ କରୁ ଦୂର ॥ ୧୦୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୬ ଯାହାର ଠାରୁ ଆପଣାର । ଜାତ ହୋଇଛୁ କଳେବର ॥ ୧୦୫
ତପସ୍ୟା, ବିଦ୍ୟା, ସମାଧିରେ । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୦୬
ଯେତେ ତା ମନବାକ୍ୟ ଗତି । ତେତେ ପ୍ରକାରେ କରି ସ୍ତୁତି ॥ ୧୦୭
ଖେଦଯୁକ୍ତ କଲୁ ଯେନି । ହୋଇଲ ପିତାମହ ତୁନି ॥ ୧୦୮
୨୭ ବିଷାଦଚିତ୍ତେ ସେ ଭଜଇ । ପ୍ରଳୟ-ଜଳ-ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥ ୧୦୯
ନ ଲଭି ଲୋକସୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନ । ଏ ଯେନି ଲଭେ ଖେଦ ମନ ॥ ୧୧୦
ଏମନ୍ତ ଅଭିପ୍ରାୟ ତାର । ଦେଖିଣ[୧] ଦେବ ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୧୧
ଅତି ଗମ୍ଭୀର ବାକ୍ୟ କହି । ମୋହ ନାଶିଲି ପ୍ରାଜ୍ଞ ହୋଇ ॥ ୧୧୨

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୯ ହେ ବେଦଗର୍ଭ ! ଚତୁର୍ମୁଖ । ବେଗେ ତୁ ଛାଡ଼ି ମନଦୁଃଖ ॥ ୧୧୩
ଯେମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ଜାତ ହୋଇ । ତହିଁ ଉପାୟ କର ତୁହି ॥ ୧୧୪
ତୁ ଯେଉଁ କଥା ମୋତେ ମାଗୁ । ମୁଁ ତାହା ସମ୍ପାଦିଛୁ ଆଗୁଁ ॥ ୧୧୫
୩୦ ପୁଣି ତପକୁ ଆଶ୍ରେ କର । ମୋ ଆଶ୍ରେ ବିଦ୍ୟା ତୁ ଆଚର ॥ ୧୧୬
୩୧ ତେଣୁ ସକଳ ଲୋକମାନ । ହୃଦେ କରିବୁ ଦରଶନ ॥ ୧୧୭
ତୁ ପୁଣି ଭକ୍ତିଯୁତ ହୋଇ । ସମାଧିଠାରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୧୧୮
ଆତ୍ମାରେ ଲୋକରେ ସତତ । ମୁଁ ଅଛି, ଦେଖିବୁ ଏମନ୍ତ ॥ ୧୧୯

୧—ଜାଣିଣ ।

ଜୀବମାନଙ୍କୁ ମୋହଠାରେ । ଦେଖିବୁ ଲୋକସନ୍ତତରେ ॥ ୧୨୦
୩୨ ସକଳ ଭୂତରେ ମୁଁ ଥାଇ । ଦାରୁରେ ଅଗ୍ନିପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୧୨୧
ଏ ରୂପେ ଦେଖଇ ଯେ ମୋତେ । ମୋହ ନ ଲଭେ ନିଜ ଚତ୍ତେ ॥ ୧୨୨
୩୩ ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଗୁଣାଶୟେ । ରହିତ ଆତ୍ମା ଯେବେ ହୋଏ ॥ ୧୨୩
ମୁଁ ତହିଁ ଏକ ହୋଇଥାଇ । ଏ ରୂପେ ଦେଖି ମୋକ୍ଷ ପାଇ ॥ ୧୨୪
୩୪ କର୍ମବିତାନେ ନାନାମତେ । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସର୍ଜନ୍ତେ ଜଗତେ ॥ ୧୨୫
ତୋ ଆତ୍ମା ମୋର ଅନୁଗ୍ରହେ । ବୃଦ୍ଧିବ ନାହିଁ ମାୟାମୋହେ ॥ ୧୨୬
୩୫ ତୁ ଆଦ୍ୟ ଋଷି ମୋରେ ମନ । ଦେଇ ସର୍ଜିବୁ ପ୍ରଜାଜନ ॥ ୧୨୭
ଏ ଯେ ପାପିଷ୍ଠ ରଜୋଗୁଣ । ତୋତେ ନ କରିବ ବନ୍ଧନ ॥ ୧୨୮
୩୬ ପ୍ରାଣି ଦୁର୍ଲଭ ମୁଁ ଜଗତେ । ତୁ ଯେ ଜାଣିଲୁ ଏବେ ମୋତେ ॥ ୧୨୯
ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିରେ ଯେଣୁ । ଅଯୁକ୍ତ କରି ମୋତେ ମଣୁ ॥ ୧୩୦
୩୭ ତୁ ଯେ ସଂଶୟଚିତ୍ତ ହୋଇ । କମଳନାଳମଧ୍ୟେ ଯାଇ ॥ ୧୩୧
ମୂଳ ଦେଖିବା ଇଚ୍ଛା କଲୁ । ଅନେକ କାଳହିଁ ଭ୍ରମିଲୁ ॥ ୧୩୨
ଦୟା ବସିଲା ମୋର ଚତ୍ତେ । ଅନ୍ତରେ ଦେଖା ଦେଲି ତୋତେ ॥ ୧୩୩
୩୮ ମୋହର ଚରିତେ ମିଶାଇ । ମୋ ସ୍ତୁତି କଲୁ ଯାହା ତୁହି ॥ ୧୩୪
ଯେ ବା ତପରେ ନିଷ୍ଠା ତୋର । ସେ ଅଟେ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋର ॥ ୧୩୫
୩୯ ସୁପ୍ରୀତ ହୋଇଲି ମୁଁ ତୋତେ । କଲ୍ୟାଣ ଲଭ ତୁ ଜଗତେ ॥ ୧୩୬
ଲୋକ-ବିଜୟ-କାମନାରେ । ଯେ ସ୍ତୁତି କଲୁ ମୋହଠାରେ ॥ ୧୩୭
ମୁଁ ଗୁଣମୟ ପ୍ରାୟ ଖ୍ୟାତ । ବର୍ଣ୍ଣିଲୁ ନିର୍ଗୁଣ ଚରିତ ॥ ୧୩୮
୪୦ ଏ ତୋର ସ୍ତୋତ୍ରେ କରି ସ୍ତୁତି । ଯେ ମୋତେ ଭଜେ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୧୩୯
ମୁଁ ସର୍ବକାମବରପତି । ତା' ଠାରୁ ହୋଇ ତୋଷମତି ॥ ୧୪୦
୪୧ ପୂର୍ତ୍ତ, ତପସ୍ୟା, ଯଜ୍ଞ, ଦାନ । ଯୋଗ, ସମାଧି ଦ୍ୱାରେ ଜନ ॥ ୧୪୧
ଯେଉଁଣ ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭଇ । ସେ ମୋର ପ୍ରୀତି ଜ୍ଞାନୀ[୧] କହି ॥ ୧୪୨
୪୨ ମୁଁ ଆତ୍ମାଙ୍କର ଆତ୍ମା ହୋଇ । ପ୍ରିୟମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ମୁହିଁ ॥ ୧୪୩
ଏଣୁ ମୋଠାରେ ପ୍ରୀତି କରେ । ଦେହାଦି ପ୍ରିୟ ଯା' ହେତୁରେ ॥ ୧୪୪
୪୩ ତୁ ଆତ୍ମା ସର୍ବ ବେଦସାର । ମୁଁ ଆତ୍ମା ଅଟଇ ତୋହର ॥ ୧୪୫
ପ୍ରଜାଏ ଛନ୍ତି ମୋର ଠାଇଁ । ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ଜ ପୂର୍ବପ୍ରାୟେ ॥ ୧୪୬

୧—ଜ୍ଞାନୀମାନେ କହନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୪ ପ୍ରଧାନ-ପୁରୁଷ-ଈଶ୍ୱର　।　ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କହି ଏ ଉତ୍ତର　॥ ୧୪୬
ପ୍ରକାଶି ଜଗତର ଭାବ　।　ଅନ୍ତର ହେଲେ ପଦ୍ମନାଭ　॥ ୧୪୮
ସେ ପଦ୍ମନାଭର ଚରଣ　।　ଯାନକବନ୍ଧୁର ସେ ଶରଣ　॥ ୧୪୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମସ୍ତବୋ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦଶମେ କାଳସଂପ୍ରଶ୍ନଂ ପ୍ରତିବକ୍ତୁଂ ତଦୁଦ୍ଭବଃ ।
ପ୍ରାକୃତାଦିବିଭାଗେନ ସର୍ଗସ୍ତୁ ଦଶଧୋଚ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧ ମୈତ୍ରେୟପାଦେ ଦେଇ ଶିର　।　ଆନନ୍ଦେ ପଚ୍ଛରେ ବିଦୁର　॥ ୧
୨ ହେ ମୁନି ! କହ ଶୁଦ୍ଧ ମନେ　।　ହରି ଯେ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଧାନେ　॥ ୨
କେତେ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଜାମାନ　।　ସର୍ଜିଲେ କମଳ-ଆସନ　॥ ୩
ଦେହରୁ କେତେ କଲେ ଜାତ　।　ମନରୁ କେତେକ ସଂଭୂତ　॥ ୪
ବହୁତ ଅର୍ଥ ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ　।　ଯେତେକ ପଚ୍ଛରିଲୁଁ ଆମ୍ଭେ　॥ ୫
ସେ କଥାମାନ କ୍ରମେ କହ　।　ଛିଣ୍ଡାଅ ସକଳ ସଂଶୟ　॥ ୬

ଶ୍ରୀସୂତ[୧] ଉବାଚ

୩ ବିଦୁର ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ଏମନ୍ତ　।　ମୈତ୍ରେୟ ହୋଇ ତୋଷଚିତ୍ତ　॥ ୭
କହିଲେ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନମାନ　।　ଯେ ଥିଲା ଆପଣାର ମନ　॥ ୮

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪ ଗୋବିନ୍ଦବାକ୍ୟେ ପ୍ରଜାପତି　।　ଆତ୍ମାରେ ନିବେଶିଣ ମତି　॥ ୯
ଶତେ ବର୍ଷର ଦେବମତେ　।　ତପ ସାଧିଲା ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ　॥ ୧୦
୫ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଯହିଁ ଥିଲେ ବସି　।　ସେ ପଦ୍ମ ସଙ୍ଗେ ଜଳରାଶି　॥ ୧୧
୬ କାଳସକାଶୁଁ ବଳୟାର　।　ପବନେ କମ୍ପେ ଅତି ଖର　॥ ୧୨

୧—ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ ।

ଦେଖି ଏମନ୍ତ ମହାତପେ । ଆପଣା ବଦ୍ୟାର ପ୍ରତାପେ ॥ ୧୩
ପିଇଲେ ଜଳସଙ୍ଗେ ବାତ । ବଜ୍ଞାନବଳ-ଅପ୍ରମିତ ॥ ୧୪
୭ ଯହିଁରେ କରଛନ୍ତି ଆସନ । ସେ ପଦ୍ମ ବ୍ୟାପିଛି ଗଗନ ॥ ୧୫
ଦେଖି ବଗ୍ଭରଲ୍ ଏମନ୍ତ । ଯେ ଲୋକମାନେ ହେଲେ ହତ ॥ ୧୬
ସେ ଲୋକମାନ ଏ ପଦ୍ମରେ । କଲ୍ପିବ ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ॥ ୧୭
୮ ଲଭିଣ ଈଶ୍ୱର ଆଦେଶ । ସେ ପଦ୍ମେ ହୋଇଣ ପ୍ରବେଶ ॥ ୧୮
ତାହାକୁ ତିନ ଭାଗ କଲ । ତ୍ରିଲୋକ ତହିଁରେ ସର୍ଜିଲ ॥ ୧୯
କ୍ରମରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୋକ । କଲ୍ପିବ ଆଉରି ଅନେକ ॥ ୨୦
୯ ଜୀବଙ୍କ କର୍ମଭୋଗସ୍ଥାନ । ରଚନା ଏ ତିନଭୁବନ ॥ ୨୧
ନିଷ୍କାମ କର୍ମର[୧] ବପାକ । ଅଟେ କେବଳ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ॥ ୨୨

ଶ୍ରୀ ବଦୁର ଉବାଚ

୧୦ ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ଭଗବାନ । ଧରଇ ନାନା ରୂପମାନ ॥ ୨୩
କାଳ ଅଟଇ ରୂପ ତାର । ତୁମ୍ଭେ କହିଛ ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୨୪
କାଳକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ । ହେ ମୁନି ! କହ ମୋ ଆଗରେ ॥ ୨୫

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୧ ଯେ ଗୁଣମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟରେ । ମହତ ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱ କରେ ॥ ୨୬
ଯାକୁ ବଶେଷି ନୋହେ କହି । ଯାହାର ଆଦିଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥ ୨୭
ସେ କାଳ, ତାକୁ ଉପାଦାନ । କରିଣ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୨୮
ଆତ୍ମାକୁ କଲେକ ସର୍ଜନ । ଯେଣୁ ତା' ଠାରୁଁ ନାହିଁ ଆନ ॥ ୨୯
୧୨ ବଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଯା' ସଂହାର । ବ୍ରହ୍ମ ଅଟଇ ଏ ସଂସାର ॥ ୩୦
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ ମୂର୍ତ୍ତି ଯାର । ଯେ ଅଟେ ଜଗତଈଶ୍ୱର ॥ ୩୧
ସେ କାଳବଳେ ପ୍ରକାଶିତ । ହୋଇଣ ଅଛି ଏ ଜଗତେ ॥ ୩୨
୧୩ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଏ ସଂସାର । ହୋଇଛି ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାର ॥ ୩୩
ପୂର୍ବେ ଏ ରୂପେ ଥିଲା ହୋଇ । ପଛେ ଏ ରୂପେ ଥିବ ରହି ॥ ୩୪
୧୪ ପ୍ରାକୃତ ଷଟ ସର୍ଗ ତାର । ବକୃତ ତିନସର୍ଗ ଆର ॥ ୩୫
ତ୍ରିବଧ ପ୍ରଳୟ ଏହାର । କହିବା ଶୁଣ ତୁ ବଦୁର ! ॥ ୩୬
କେବଳ କାଳରେ ଯେ ହୋଇ । ନିତ୍ୟ ପ୍ରଳୟ ସେ ବୋଲଇ ॥ ୩୭

୧—କର୍ମରୁ ।

	ଅନନ୍ତ-ମୁଖାନଳୁଁ ଜାତ	ନଇମିତ୍ତିକ ସେ ବିଦିତ	॥ ୩୮
	ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଗୁଣମାନେ	ଗ୍ରାସ କରନ୍ତି ଯେଉଁ ଦିନେ	॥ ୩୯
	ଅଟେ ପ୍ରାକୃତ ନାମ ତାର	ପ୍ରଳୟ ଯହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମାର	॥ ୪୦
୧୫	ହରିସକାଶୁ ଗୁଣଙ୍କର	ବୈଷମ୍ୟ ଅଟେ ରୂପ ଯାର	॥ ୪୧
	ମହତ ତତ୍ତ୍ୱ ସେ ବୋଲାଇ	ତା' ଜନ୍ମ ଆଦ୍ୟ ସର୍ଗ ହୋଇ	॥ ୪୨
	ଜାତ ହୁଅଇ ଅହଂକାର	ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ ସେ ବିଦୁର !	॥ ୪୩
	ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ-କ୍ରିୟା ତିନ	ଯହିଁରେ ଉଦୟକୁ ଘେନ	॥ ୪୪
୧୬	ତୃତୀୟେ ଭୂତସୂକ୍ଷ୍ମ ସର୍ଗ	ଯହିଁରେ ମହାଭୂତବର୍ଗ	॥ ୪୫
	ଚତୁର୍ଥେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜନମ	ଯେ ଜ୍ଞାନ-କ୍ରିୟାରୂପେ ଭିନ୍ନ	॥ ୪୬
୧୭	ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ ବୈକାରିକ	ସେ ରୂପୁଁ ମାନସ ସାତ୍ତ୍ୱିକ	॥ ୪୭
	ଷଷ୍ଠ ଅବିଦ୍ୟା ସର୍ଗ ହୋଇ	ଯେ ମନବିକ୍ଷେପ କରଇ	॥ ୪୮
୧୮	ପ୍ରାକୃତ ସର୍ଗ ଏହୁ ଜାଣ	ବୈକୃତ ସର୍ଗ ଏବେ ଶୁଣ	॥ ୪୯
	ଯାର ବିଷୟେ ଦେଇ ମତି	ପ୍ରାଣିଏ ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି	॥ ୫୦
	ସେ ହରି ଧରେ ରଜୋଗୁଣ	ଯାହାର ଲୀଳା ଏହୁ ଜାଣ	॥ ୫୧
୧୯	ସପ୍ତମ ମୁଖ୍ୟ ସର୍ଗ ହୋଇ	ସ୍ଥାବର ଷଡ଼୍‌ବିଧ ଯେହି	॥ ୫୨
	ଲତା, ଔଷଧି, ବନସ୍ପତି	ବେଣୁ, ବୀରୁଧ ଦ୍ରୁମ ଜାତି	॥ ୫୩
	ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସଞ୍ଚର ଏହାଙ୍କର	ଅଜ୍ଞାନ ଅଟଇ ପ୍ରଚୁର	॥ ୫୪
	ସ୍ପରଶ ଜାଣନ୍ତି ଅନ୍ତରେ	ନାନା ପ୍ରକାରେ ଭେଦ ଧରେ	॥ ୫୫
୨୦	*ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ ପଶୁଙ୍କର	ସେ ଅଷ୍ଟାବିଂଶତି ପ୍ରକାର	॥ ୫୬
	ସ୍ଥିର ନୁହଇ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ	ଭକ୍ଷ୍ୟେ କେବଳ ଥାଇ ମନ	॥ ୫୭
	ଆଘ୍ରାଣେ ଅର୍ଥକୁ ଜାଣନ୍ତି	ଅନୁସନ୍ଧାନ ନ କରନ୍ତି	॥ ୫୮
୨୧	ଗାଈ, ମହିଷ, ଛାଗ ତିନ	ଗବୟ, ଶୂକର ହରିଣୀ	॥ ୫୯
୨୪	ଯେ ମୃଗ, ମେଷ, ଉଷ୍ଟ୍ର ହୋଇ	ଦ୍ୱିଶଫ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ କହି	॥ ୬୦
	ଯେ ଖର, ଅଶ୍ୱ, ଅଶ୍ୱତର	ଚମରୀ, ଶରଭ, ଗଉର	॥ ୬୧
	ଏକଶଫ ଏ ଜନ୍ତୁଗଣ	ପଞ୍ଚନଖାଙ୍କୁ ଏବେ ଶୁଣ	॥ ୬୨
	ଶ୍ୱାନ, ଶୃଗାଳ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ବୃକ	ମାର୍ଜାର, ଶଶକ, ଶଲ୍ଲକ	॥ ୬୩

*"ଅଥ ଇତରେଷାଂ ପଶୂନାମ୍ ଅଶନାପିପାସେ ଏବାଭିବିଜ୍ଞାନଂ ନ ବିଜ୍ଞାତଂ ବଦନ୍ତି, ନ ବିଜ୍ଞାତଂ ପଶ୍ୟନ୍ତି, ନ ବିଦୁଃ ଶ୍ୱସ୍ତନମ୍, ନ ଲୋକାଲୋକୌ ॥"

(ଶ୍ରୁତିଃ)

ସିଂହ, ବାନର, ଗଜ, କୂର୍ମ । ଗୋଧା ବୋଲିଣ ଯାର ନାମ ॥ ୬୪
ମକର ଆଦି ଜଳଚରେ । ଗଗନଚର ଶୁଣ ଏବେ ॥ ୬୫
ଯେ କଙ୍କ[1], ବକ, ଗୃଧ୍ର, ଶ୍ୟେନ । ଭାସ[2], ଭଲ୍ଲୁକ[3], ବରହିଣ ॥ ୬୬
ହଂସ, ସାରସ, ଚକ୍ରବାକ । ଇତ୍ୟାଦି, ଯେ କାକ, ଉଲୂକ ॥ ୬୭
୨୫ ନବମ ସର୍ଗ ନରଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ସେ ଏକ ପ୍ରକାର ॥ ୬୮
ଭୂମିରେ ଆହାର ସଞ୍ଚର । ରଜ-ଅଧିକ, କର୍ମପର ॥ ୬୯
ଦୁଃଖକୁ ସୁଖ କରି ଚିନ୍ତି । ଗୃହରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥାନ୍ତି ॥ ୭୦
୨୬ ବୈକୃତ ସର୍ଗ ଏହୁ ତିନି । ଦେବସର୍ଗ ହିଁ ଏଥି ଘେନି ॥ ୭୧
ପ୍ରାକୃତ ସର୍ଗେ ଥାଇ କହି । ବଇକାରିକଙ୍କୁ ମିଶାଇ ॥ ୭୨
ମନୁଷ୍ୟ-ଦେବତା ସ୍ୱଭାବ । କୁମାର ସର୍ଗ ବେନିଭାବ ॥ ୭୩
୨୭ ବଇକାରିକ ଦେବଗଣ । ଆଠ ପ୍ରକାରେ ହୋଏ ଶୁଣ ॥ ୭୪
୨୮ ବିବୁଧ, ପିତୃ, ଦୈତ୍ୟଗଣ । ଗନ୍ଧର୍ବାପ୍ସର ଏକ ଜାଣ ॥ ୭୫
ଯକ୍ଷ ରାକ୍ଷସ ଏକ ହୋଇ । ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ପିଶାଚ ଯେହି ॥ ୭୬
ସେ ତିନି ଏକଇ ପ୍ରକାର । ସିଦ୍ଧ, ଚାରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ॥ ୭୭
ଏହାଙ୍କୁ ଏକ କରି ମାନି । କିନ୍ନର ଆଦି[4] ଏକ ଘେନି ॥ ୭୮
ବ୍ରହ୍ମାର କୃତ ସର୍ଗ ଦଶ । ତୋ ଆଗେ କଲଇଁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୭୯
୨୯ ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ତୋ ଆଗର । କହିବା ବଂଶ, ମନ୍ୱନ୍ତର ॥ ୮୦
ରଜୋଗୁଣରେ ହୋଇ ଯୁତ । କଳ୍ପ ଆଦିରେ ରମାକାନ୍ତ ॥ ୮୧
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ସର୍ଜଇ । ଅମୋଘସଂକଳ୍ପ ବୋଲଇ ॥ ୮୨
୩୦ ଆବର୍ତ୍ତିବୁଦ୍‌ବୁଦ ଯେମନ୍ତ । ନଦୀରେ ଜନ୍ମେ ଯୁଗପତ ॥
ମାୟାବି-ପଣରୁ ପ୍ରଭୁର । ସୃଷ୍ଟିରେ ତେମନ୍ତ ପ୍ରକାର ॥
ସକଳ ହୋଏ ଯୁଗପତ । ଏ ଘେନ ସୂକ୍ଷ୍ମାର୍ଥୀ ପଣ୍ଡିତ ॥
ପୂର୍ବ ଅପର ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି । ଏ ଅଟେ ସର୍ଜନାର ରୀତି ॥
୩୧ ନାମରୂପର ଅନୁସାରେ । ଏ କଳ୍ପେ ଯେତେ ଦେବାସୁରେ ॥
କୀର୍ତ୍ତିତ ହୁଅନ୍ତି ବିଦୁର ! । ବିଗତ ଯେଉଁ ମନ୍ୱନ୍ତର ॥
ତହିଁରେ ଥିଲେ ସେହିମାନ । ସେ ନାମ ସେ ରୂପ ବହିଣ ॥

୧—ଲୋହପୃଷ୍ଠସ୍ତୁ କଙ୍କଃ ସ୍ୟାଦଥ ଗୃଧ୍ରଃ କକୀଦିବ । (ଅମରକୋଷ)
୨—ଭାସ = ଶିକାରୀ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ । ୩—ଭଲ୍ଲୂକ । ୪ = କିଂପୁରୁଷ ଅଶ୍ୱମୁଖ ।

ବିଦୁର ଆଗରେ ଏ ବାଣୀ । ମୈତ୍ରେୟ ଋଷି ଛନ୍ତି ଭଣି ॥ ୮୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାନବନ୍ଧୁ ଭଣି । ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥ ୮୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ତତ୍ତ୍ୱାଦ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିକ୍ରମୋ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତ ଏକାଦଶେ କାଳଃ ପରମାଣ୍ୱାଦିଲକ୍ଷଣୈଃ ।
ଯୁଗମନ୍ୱନ୍ତରାଦିଭ୍ୟଃ କଳ୍ପମାନାଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ କାଳବିଶେଷନିରୂପଣ । ବିଦୁର ! ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥ ୧
ନୟନଗୋଚର ଯେ ହୋଇ । ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କହି ॥ ୨
ତାହାର ଅଂଶମାନଙ୍କରେ । ଯେ ଅଂଶ ରହଇ ପ୍ରାନ୍ତରେ ॥ ୩
ଯାହାର ଆଉ ଅଂଶ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟ ଅବସ୍ଥାକୁ ନ ପାଇ ॥ ୪
ସଂଯୁତ ନୁହଇ ଆନରେ । ସେ ପରମାଣୁ ନାମ ଧରେ ॥
ଯେବଣ ପରମାଣୁମାନେ । ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ଏକସ୍ଥାନେ ॥ ୫
ତହିଁରୁ ଅବୟବ-ମତ । ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ହୁଅନ୍ତି ॥ ୬
୨ ସ୍ୱରୂପେ ହୋଇ ଅବସ୍ଥିତ । ବର୍ତ୍ତିଣ ଥାଇ ଯେ ପଦାର୍ଥ ॥ ୭
ତାହାର ଐକ୍ୟ ଭାବ ଯେହି । ପରମ ମହାନଟି ସେହି ॥ ୮
ବିଶେଷ-ବିଗ୍ରହରହିତ । ଭେଦବୁଦ୍ଧିରେ ବିବର୍ଜିତ ॥ ୯
ହେଲେ ଏ ଲକ୍ଷଣ ଘଟଇ । ସକଳ ପ୍ରପଞ୍ଚେ ମିଶଇ ॥ ୧୦
୩ ପରମାଣୁକୁ ଆଦ୍ୟ ହୋଇ । ଯେତେକ ଅବସ୍ଥା ଅଛଇ ॥ ୧୧
ଯାହାଙ୍କୁ ବ୍ୟାପି ଏ ସଂସାରେ । ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତେ ଭୋଗକରେ ॥ ୧୨
ଏମନ୍ତ ଯେ କାଳ ଅଟଇ । ତା' ସ୍ଥୂଳସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବ ଦୁଇ ॥ ୧୩
ଏ ରୂପେ କର ଅନୁମାନ । ଦ୍ରବ୍ୟର ବିଭାଗ ଯେସନ ॥ ୧୪
୪ ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚର ପରମାଣୁ । ଅବସ୍ଥା ଭୋଗକରେ ଯେଣୁ ॥ ୧୫
ସେ କାଳ ପରମାଣୁ ହୋଇ । ଯେବେ ଅବିଶେଷ[1] ଭୁଞ୍ଜଇ ॥ ୧୬

୧—ଅବିଶେଷ = ସାମାନ୍ୟ, ସାକଲ୍ୟ ।

ପରମ ମହାନ ସେ ହୋଏ । ଯେ ସଂବତ୍ସର-ସଂଜ୍ଞା ବହେ ॥ ୧୭
୫ ମିଶିଲେ ପରମାଣୁ ଦୁଇ । ତାହାକୁ ଅଣୁ ବୋଲି କହି ॥ ୧୮
ସଂଯୋଗ ହେଲେ ତିନି ଅଣୁ । ତା' ନାମ ହୋଏ ତ୍ରସରେଣୁ ॥ ୧୯
ଗବାକ୍ଷମାର୍ଗେ ରବିକରେ । ଦିଶୁଣ ଥାଇ ଯେ ଶୂନ୍ୟରେ ॥ ୨୦
୬ ଯେ ଭୁଞ୍ଜେ ତ୍ରସରେଣୁ ତିନି । ସେ କାଳ ତ୍ରୁଟି ବୋଲି ମାନି ॥ ୨୧
ଯହିଁରେ ଶତେ ତ୍ରୁଟି ଥାଇ । ତାହାକୁ ବେଧ ବୋଲି କହି ॥ ୨୨
ଏକ ହୋଇଲେ ବେଧ ତିନି । ତାହାକୁ ଲବ ବୋଲି ଘେନି ॥ ୨୩
୭ ତିଲବେ ନିମେଷ ହୁଅଇ । ତିନି ନିମେଷେ କ୍ଷଣ କହି ॥ ୨୪
କାଷ୍ଠା ବୋଲଇ ପଞ୍ଚକ୍ଷଣ । ତା' ପଞ୍ଚଦଶ ଲଘୁ ଜାଣ ॥ ୨୫
୮ ପନ୍ଦର ଲଘୁ ଯେବେ ହୋଇ । ତାହାକୁ ନାଡ଼ି ବୋଲି କହି ॥ ୨୬
ଯୋଗ ହୋଇଲେ ନାଡ଼ି ଦୁଇ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବୋଲି ତାକୁ କହି ॥ ୨୭
ଛ ନାଡି ଅବା ନାଡ଼ି ସାତ । ପ୍ରହର ଯାମ ସେ ବିଦିତ ॥ ୨୮
୯ ଷଟ୍ ପଳକୃତ ତାମ୍ରପାତ୍ରେ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୃରମଷା ମାତ୍ରେ ॥ ୨୯
ଚତୁରଙ୍ଗୁଳ ପରିମାଣ । ଶଳାକାରଚନା-ଭିଆଣ ॥ ୩୦
ମୂଳରେ ଥାଇ ଛିଦ୍ର କରି । ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ତହିଁ ବାରି ॥ ୩୧
ସେ ଯେବେ ଜଳରେ ବୁଡ଼ଇ । ତାବତ କାଳେ ନାଡ଼ି ହୋଇ ॥ ୩୨
୧୦ ଆଠ ପ୍ରହରେ ହୋଏ ଶେଷ । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ରଜନୀଦିବସ ॥ ୩୩
ପନ୍ଦର ଅହୋରାତ୍ରେ ପକ୍ଷ । ଏ ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ରୂପେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ॥ ୩୪
୧୧ ବେନି ପକ୍ଷରେ ମାସ ହୋଇ । ପିତୃଙ୍କ ଅହୋରାତ୍ର ସେହି ॥ ୩୫
ଦୁଇ ମାସରେ ଋତୁ ହୋଇ । ଛ' ମାସେ ଅୟନ ବୋଲଇ ॥ ୩୬
ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ସଂଜ୍ଞାରେ । ଅୟନ ବିଦିତ ସଂସାରେ ॥ ୩୭
୧୨ ବେନି ଅୟନ ଅବସାନ । ଦେବଙ୍କୁ ହୋଏ ରାତ୍ରିଦିନ ॥ ୩୮
ଦ୍ୱାଦଶମାସେ ସଂବତ୍ସର । ହୋଏ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ॥ ୩୯
ଶତେ ବରଷ ପରିମାଣ । ପରମାୟୁଷ ନିରୂପଣ ॥ ୪୦
୧୩ ପରମାଣୁକୁ ଆଦ୍ୟ ହୋଇ । ଯେ କାଳ ବରଷ ବୋଲଇ ॥ ୪୧
ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିରେ ପ୍ରଚୁର । ହୁଅଇ ତେତଣେ ଦିବାକର ॥ ୪୨
କାଳଚକ୍ରର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିତ । ଜଗତପ୍ରଭୁ ସେ ବିଦିତ ॥ ୪୩
୧୪ ବାର ରାଶିରେ ଦିବାକର । ଭ୍ରମନ୍ତେ ହୋଏ ସଂବତ୍ସର ॥ ୪୪
ରାଶିଏ ଗୁରୁ ଭୋଗ କଲେ । ପରିବତ୍ସର ବୋଲି ଭଲେ ॥ ୪୫

ଦିନଗଣନାରେ ଯେ ଶେଷ । ଇଦାବତ୍ସର ସେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୬
ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରମାନେ ବ୍ୟବହାର । ଅନୁବତ୍ସର ନାମ ତାର ॥ ୪୭
ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ଯାକୁ ଗଣି । ବତ୍ସର ବୋଲି ତାକୁ ଜାଣି ॥ ୪୮
୧୫ ସର୍ଜନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଅନନ୍ତ । ତାଙ୍କ ବିଷୟେ ନିଜ ଶକ୍ତ ॥ ୪୯
ଯେ ନିଜ କାଳାକ୍ଷ ଶକ୍ତିରେ । ପ୍ରକାଶେ ବହୁତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୦
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଭ୍ରମ ନିବାରଇ । ଯେ ମହାଭୂତ ରୂପ ହୋଇ ॥ ୫୧
ଧାମଇଁ ଆକାଶମଧ୍ୟରେ । ଯାଗରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ବିସ୍ତାରେ ॥ ୫୨
ଯେ କରେ ବତ୍ସରପଞ୍ଚକ । ସେ ଆଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ସର୍ବଲୋକ ॥ ୫୩
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଉପହାର । ଘେନିଣ ବେଗେ ପୂଜା କର ॥ ୫୪

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧୬ ଯେ ପିତୃ ଦେବତା ମନୁଷ୍ୟ । ଶୁଣିଲୁଁ ତାଙ୍କର ଆୟୁଷ ॥ ୫୫
ଗତିକ କହ ତାହାଙ୍କର । ଯେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ସଂସାରୁ ବାହାର ॥ ୫୬
୧୭ ହେ ମୁନି ! ଗତିକ କାଳର । ତୁମ୍ଭେ ଯେ କରିଛ ଗୋଚର ॥ ୫୭
ଯୋଗଚକ୍ଷୁରେ ଯୋଗିଜନ । ଦେଖନ୍ତି ସକଳ ଭୁବନ ॥ ୫୮

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୮ ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର, କଳି । ଏ ରୂପେ ଚତୁର୍ଯୁଗ ମିଳି ॥ ୫୯
ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ର ବରଷ । ଦେବତାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୬୦
୧୯ ଚତୁର ସହସ୍ର ଯୁଗସତ୍ୟ । ତିନି ସହସ୍ର ତ୍ରେତା ମତ ॥ ୬୧
ଦ୍ୱାପର ଦ୍ୱିସହସ୍ର ଜାଣି । କଳି ସହସ୍ରେ ପରିମାଣି ॥ ୬୨
ଯେତେ ସହସ୍ର ଯେବା ହୋଇ । ଦ୍ୱିଗୁଣ ଶତ ତହିଁ ଦେଇ ॥ ୬୩
ଏମନ୍ତେ ଦେବସଂଖ୍ୟା ମତେ । ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ର ସମସ୍ତେ ॥ ୬୪
୨୦ ଅଧିକ ଯେତେ ଶତମାନ । ଯେ ସନ୍ଧ୍ୟାସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ ବିଧାନ ॥ ୬୫
ଯହିଁ ଧର୍ମବିଶେଷମାନ । ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି ବିଧାନ ॥ ୬୬
୨୧ ଚତୁଷ୍ପାଦରେ ଜନଠାରେ । ଧର୍ମ ଅନୁବର୍ତ୍ତେ ସତ୍ୟରେ ॥ ୬୭
ଆନ ଯୁଗରେ ପୁଣି ସେହି । ପାଦେ ପାଦେକେ ଊଣା ହୋଇ॥ ୬୮
ଅଧର୍ମ ବଢ଼ଇ କ୍ରମରେ । ପାଦେ ପାଦେକେ ସେ ଯୁଗରେ॥ ୬୯
୨୨ ଏ ତିନି ଲୋକୁଁ ହୋଇ ଆନ । ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଲୋକମାନ ॥ ୭୦
ମହର୍ଲୋକକୁ ଆଦି ହୋଇ । ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ତହିଁ ॥ ୭୧

	ଚାରି ସହସ୍ର ଯୁଗ ଶେଷ	ହୁଅଇ ଏକଇ ଦିବସ	॥ ୭୨
	ପୁଣି ତେତିକ ନିଶା ହୋଇ	ଯହିଁରେ ପିତାମହ ଶୋଇ	॥ ୭୩
୨୩	ଆରମ୍ଭ ନିଶାଅବସାନେ	ଏ ଲୋକକଳ୍ପ ପ୍ରତିଦିନେ	॥ ୭୪
	ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାର ଦିବସ	ଭୁଞ୍ଜଇ ମନୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ	॥ ୭୫
	କିଛି ଅଧିକ ଏକସ୍ତରି	ଯୁଗରେ ମନୁ ହୋଏ ସରି	॥ ୭୬
	ଯେଉଁ ମନୁର କାଳ ଯେତେ	ଭୋଗ କରଇ ସେହୁ ତେତେ	॥ ୭୭
୨୪	ମନୁଅନ୍ତରେ ମନୁମାନ	ସପତ ଋଷି ସୁରଗଣ	॥ ୭୮
	ଇନ୍ଦ୍ର, ଏହାଙ୍କ ଗଣ ଯେତ୍ବ	ହୁଅନ୍ତି ଏକକାଳେ ସେହ୍ବ	॥ ୭୯
	ମନୁଙ୍କ ବଂଶେ ଜାତ ପୁଣି	କ୍ରମରେ ପାଳନ୍ତି ଧରଣୀ	॥ ୮୦
୨୫	ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ତ୍ରିଲୋକ-ଈଶ୍ୱର	ଏ ଦିନେ ଦିନେ ସର୍ଗ[1] ତାର	॥ ୮୧
	ପଶୁ, ମନୁଷ୍ୟ, ପିତୃ, ଦେବ	ଯହିଁରେ ସ୍ୱକର୍ମେ ସମ୍ଭବ	॥ ୮୨
୨୬	ମନୁ-ଅନ୍ତରେ ଭଗବାନ	ସତ୍ତ୍ୱକୁ ଧରି ମୂର୍ତ୍ତିମାନ	॥ ୮୩
	ବିଶ୍ୱକୁ ମନୁ ଆଦିଦ୍ୱାରେ	ପାଳଇ ନିଜ ପୌରୁଷରେ	॥ ୮୪
୨୭	ତମଳେଶକୁ ପୁଣି ଧରି	ଆପଣା ବିକ୍ରମ ସଂହରି	॥ ୮୫
	କାଳେ ଉଦରେ ସର୍ବ ଘେନି	ଦିବସଶେଷେ ହୋଏ ତୂଷ୍ଣୀ	॥ ୮୬
୨୮	ରଜନୀ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାର	ନ ଥାନ୍ତି ଶଶି ଦିବାକର	॥ ୮୭
	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ	ଏ ତିନି ଲୋକ ନାଶ ଯାଇ	॥ ୮୮
୨୯	ସଙ୍କରଷଣମୁଖାନଳେ	ତ୍ରିଲୋକ ପୋଡେ଼ ଯେଉଁକାଳେ	॥ ୮୯
	ଋଷିଏ ଭୃଗୁ ଆଦି ହୋଇ	ଉଷ୍ମ ତରଙ୍ଗେ ପୀଡ଼ା ପାଇ	॥ ୯୦
	ମହର୍ଲୋକକୁ ଛାଡ଼ି ଶୋକେ	ମିଳନ୍ତି ଯାଇଁ ଜନଲୋକେ	॥ ୯୧
୩୦	କଳ୍ପାନ୍ତ କାଳେ ସିନ୍ଧୁମାନ	ବଢ଼ିଣ କରନ୍ତି ଗର୍ଜନ	॥ ୯୨
	ଅତି ଆଟୋପ ଚଣ୍ଡାନିଳେ	ଊର୍ମି ଧାମନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ	॥ ୯୩
	ଏ ତିନି ଭୁବନ ସେ କାଳେ	ମଗ୍ନ କରନ୍ତି ନିଜ ଜଳେ	॥ ୯୪
୩୧	ନୟନ ଯୋଗନିଦ୍ରାଭରେ	ବୁଜି ଅନନ୍ତଶୟନରେ	॥ ୯୫
	ସେ ଜଳେ ଶୋଏ ପ୍ରଜାପତି[2]	ଋଷି ଯେ ଜନଲୋକେ ଥାନ୍ତି	॥ ୯୬
	ନାନା ପ୍ରକାରେ ସ୍ତୁତିମାନ	ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ବିଧାନ	॥ ୯୭
୩୨	କାଳଗତିରେ ଯେ ଗଣନ	ଏ ରୂପେ ଅହୋରାତ୍ରମାନ	॥ ୯୮

୧—ସର୍ଗ=ସୃଷ୍ଟି । ୨—ମୂଳପାଠସ୍ଥ 'ହରି'ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ । ହରିର୍ବ୍ରହ୍ମା (ସ୍ୱାମୀ)

ଏ ଭାବେ ଶତେକ ବରଷ । ବ୍ରହ୍ମାର ପରମ ଆୟୁଷ ॥ ୯୯
ସେହି କାଳର ବଶୁଁ କ୍ଷୀଣ । ହୋଇଲ୍‌ ପ୍ରାୟ ବୋଲି ଜାଣ ॥ ୧୦୦
୩୩ ବ୍ରହ୍ମାର ଆୟୁଷ ଯେ ଅର୍ଦ୍ଧ । ତା' ନାମ ବୋଲୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ॥ ୧୦୧
ପୂର୍ବ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଅବଶେଷ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପରାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରବେଶ ॥ ୧୦୨
୩୪ ପୂର୍ବ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଆଦ୍ୟେ ଯେହି । ସେ ବ୍ରାହ୍ମ କଳ୍ପ ନାମ ବହି ॥ ୧୦୩
ଯହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମା ହେଲେ ଜାତ । ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ସେ ବଦିତ ॥ ୧୦୪
୩୫ ଯେ କଳ୍ପ ତାହାର ଅନ୍ତରେ । ସେ ପାଦ୍ମକଳ୍ପ ନାମ ଧରେ ॥ ୧୦୫
ହରିର ନାଭିସରୁଁ ଯହିଁ । ଏ ଲୋକରୂପୀ ପଦ୍ମ ହୋଇ ॥ ୧୦୬
୩୬ ଦ୍ୱିତୀୟ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଆଗମ । ବାରାହ ଏ କଳ୍ପର ନାମ ॥ ୧୦୭
ଯହିଁ ବରାହତନୁ ଧରି । ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ଦେବ ହରି ॥ ୧୦୮
୩୭ ଯେହୁ ଅନନ୍ତ ଅବକାର । ଅନାଦ୍ୟ, ଆତ୍ମା ଜଗତର ॥ ୧୦୯
ଯେ କାଳ ଦ୍ୱିପରାର୍ଦ୍ଧ ଗଣି । ତାର ନିମେଷ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୧୧୦
୩୮ ଏ କାଳ ପରମାଣୁ ଆଦି । ଦୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଅନ୍ତେ ସିଦ୍ଧି ॥ ୧୧୧
ସକଳ ଲୋକେ ତେଜ ଧରେ । ପ୍ରଭୁ ନୁହଇ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ॥ ୧୧୨
୩୯ ଅଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତିରେ ସଂଯୁତ । ଷୋଡ଼ଶ ବିକାର ସହିତ ॥ ୧୧୩
୪୦ କ୍ରମରେ ଦଶ ଦଶ ଗୁଣ । ପୃଥିବୀ ଆଦି ଆବରଣ ॥ ୧୧୪
ବେଢ଼ିଣ ଅଛନ୍ତି ବାହାରେ । ପଞ୍ଚାଶ କୋଟି ଯେ ବିସ୍ତାରେ ॥ ୧୧୫
ପରମାଣୁର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଏ ଅଣ୍ଡକୋଷ ଅଛି ରହି ॥ ୧୧୬
ଏ ରୂପେ କୋଟି ସଂଖ୍ୟା ଯହିଁ । ଅଛନ୍ତି ଅଣ୍ଡକୋଷ ରହି ॥ ୧୧୭
୪୧ ସେ ସର୍ବକାରଣକାରଣ । ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଜାଣ ॥ ୧୧୮
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ମହାତ୍ମା ପୁରୁଷ । ତାହା ସ୍ୱରୂପ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୧୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧାନବନ୍ଧୁ କହେ । ସୁଜନେ କର ଏଣେ ଲୟେ ॥ ୧୨୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
କାଳସ୍ୱରୂପକଥନଂ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାଦଶେ ତୁ କୁମାରାଦିମନଃସର୍ଗାସମେଧନାତ୍ ।
କାୟାଦ୍ ଦ୍ୱୈଧେନ ଯୌନସ୍ତୁ ମନୁସର୍ଗୋଽନୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ କହିଲୁଁ ବିଦୁର ! । କାଳବ୍ୟବସ୍ଥା ତୋ ଆଗର ॥ ୧
ଯେ ହରି ଆତ୍ମା ସକଳର । ସେ କାଳ ମହିମା ତାହାର ॥ ୨
ବିଧାତା ସଂସାର ଯେମନ୍ତେ । ସର୍ଜିଲେ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥ ୩
୨ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟରେ ବିଧାତ । ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର[୧] କଲେ ଜାତ ॥ ୪
ତାମିସ୍ର, ମହାମୋହ ବେନି । ମୋହ, ତମକୁ କଲେ ପୁଣି ॥ ୫
ଅବିଦ୍ୟାବୃତ୍ତି ଏହୁ ପଞ୍ଚ । ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ବିରଞ୍ଚ ॥ ୬
୩ ପାପବହୁଳ ସୃଷ୍ଟି ଜାଣି । ଆତ୍ମାକୁ ଶୁଦ୍ଧ କରି ମଣି ॥ ୭
ଭଗବାନଙ୍କୁ କରି ଧ୍ୟାନ । ପବିତ୍ର କରି ନିଜ ମନ ॥ ୮
ଆନମାନଙ୍କୁ ତଦନ୍ତରେ । ସର୍ଜନା କଲେ ସେ ମନରେ ॥ ୯
୪ ସନକ, ସନନ୍ଦ ଯେ ବେନି । ଆବର ସନାତନ ମୁନି ॥ ୧୦
ସନତ୍‌କୁମାର ଯେ ସିଦ୍ଧି । ଏହାଙ୍କୁ ଜାତ କଲେ ବିଧି ॥ ୧୧
ସର୍ବେ ଅଟନ୍ତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା । କର୍ମବର୍ଜିତ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ॥ ୧୨
୫ ତାହାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ବିଧାତ । ହେ ପୁତ୍ରେ ! ପ୍ରଜା କର ଜାତ ॥ ୧୩
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବପରାୟଣ । ହୋଇଣ ସମସ୍ତେ ସେ ପୁଣ ॥ ୧୪
ମୋକ୍ଷମାର୍ଗରେ ରତ ହେଲେ । ପିତାର ବଚନ ନ କଲେ ॥ ୧୫
୬ ଏ ରୂପେ ନ କରି ବଚନ । ଅବଜ୍ଞା କଲେ ସୁତମାନ ॥ ୧୬
ତେଣୁ ଯେବଣ କ୍ରୋଧ ଜାତ । ତାର ନିରୋଧେ କଲେ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୭
୭ କ୍ରୋଧବିନାଶକୁ ବିଧିର । କରନ୍ତେ ଭ୍ରୂମଧ୍ୟୁଁ ତାର ॥ ୧୮

୧—ତମୋଽବିବେକୋ ମୋହଃ ସ୍ୟାଦନ୍ତଃକରଣବିଭ୍ରମଃ ।
ମହାମୋହସ୍ତୁ ବିଜ୍ଞେୟୋ ଗ୍ରାମ୍ୟଭୋଗସୁଖୈଷଣା ॥ ୧ ॥
ମରଣଂ ହ୍ୟନ୍ଧତାମିସ୍ରଂ ତାମିସ୍ରଃ କ୍ରୋଧ ଉଚ୍ୟତେ ।
ଅବିଦ୍ୟା ପଞ୍ଚପର୍ବୈଷା ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତା ମହାତ୍ମନଃ ॥ ୨ ॥ (ବୈଷ୍ଣବେ)
"ଅବିଦ୍ୟା—ଅସ୍ମିତା—ରାଗ—ଦ୍ୱେଷ—ଅଭିନିବେଶାଃ ପଞ୍ଚକ୍ଲେଶାଃ"
(ପାତଞ୍ଜଳେ)

	ସେ କ୍ରୋଧ ପୁଅରୂପେ ଜାତ	ହସଇ ସେ ନୀଳଲୋହିତ	॥ ୧୯
୮	ଦେବଙ୍କ ପୂର୍ବେ ଜାତ ହୋଇ	ସେ ଭବ ରୋଦନ କରଇ	॥ ୨୦
	ତୁମ୍ଭେ ତ ଗୁରୁ ଜଗତର	ମୋ ନାମ-ସ୍ଥାନମାନ କର	॥ ୨୧
୯	ଏମନ୍ତ ତାହାର ବଚନ	ସେ ବ୍ରହ୍ମା କରନ୍ତେ ପାଳନ	॥ ୨୨
	ବୋଇଲେ ନ କାନ୍ଦ କୁମର !	ସେ କଥା କହିବ ତୋହର	॥ ୨୩
୧୦	ବାଳକ ପ୍ରାୟେକ ଅସ୍ଥିର	ଯେଣୁ କାନ୍ଦିଲୁ ସୁରବର !	॥ ୨୪
	ଏଣୁ ସକଳ ପ୍ରଜା ତୋତେ	ରୁଦ୍ର ବୋଲିବେ ଏ ଜଗତେ	॥ ୨୫
୧୧	ମନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପ୍ରାଣ, ବ୍ୟୋମ	ବାୟୁ, ଅନଳ, ଜଳ, ନାମ	॥ ୨୬
	ମହୀ, ମିହିର, ଚନ୍ଦ୍ର, ତପ	ଏମନ୍ତେ ଏକାଦଶ ରୂପ	॥ ୨୭
	ସ୍ଥାନକୁ ତୋହ ନିମିତ୍ତରେ	ସମ୍ପାଦେ ଅଛି ମୁଁ ପୂର୍ବରେ	॥ ୨୮
୧୨	ପ୍ରଥମେ ମନ୍ୟୁ, ମନୁ ଦୁଇ	ତୃତୀୟେ ମହିନସ ହୋଇ	॥ ୨୯
	ଚତୁର୍ଥେ ମହାନ ପଞ୍ଚମ	ଶିବ ଯେ ଋତଧ୍ୱଜ ନାମ	॥ ୩୦
	ତଦନ୍ତେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା, ଭବ	ଆବର କାଳ, ବାମଦେବ	॥ ୩୧
	ତଦନନ୍ତରେ ଧୃତବ୍ରତ	ଏମନ୍ତେ ତୋର ନାମ ଖ୍ୟାତ	॥ ୩୨
୧୩	ଧୀ, ବୃତ୍ତି[୧] ଅସହା[୨] ଏ ତିନ	ଉମା, ନିୟୁତ, ସର୍ପି, ଧେନ	॥ ୩୩
	ଇଡ଼ା, ଅମ୍ବିକା, ଇରାବତୀ	ଯେ ସୁଧା,[୩] ଦୀକ୍ଷା ତୋ ଯୁବତୀ	॥ ୩୪
୧୪	ହେ ରୁଦ୍ର ତୋର ଏକାଦଶ	ରୁଦ୍ରାଣୀ ଏ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ	॥ ୩୫
	ଏ ନାମ, ସ୍ଥାନ, ଭାର୍ଯ୍ୟାମାନ	ମୋହର ଆଦେଶରୁ ଘେନ	॥ ୩୬
	ଏଣେ ସର୍ଜନେ କର ମତି	ଯେଣୁ ତୁ ଅଟୁ ପ୍ରଜାପତି	॥ ୩୭
୧୫	ଏମନ୍ତ ଗୁରୁ-ଆଜ୍ଞା ପାଇ	ନୀଳ ଲୋହିତ ତୋଷ ହୋଇ	॥ ୩୮
	ନିଜ ସ୍ୱଭାବ, ବଳ, ବର୍ଣ୍ଣ	ସମାନେ କଲେ ପ୍ରଜାମାନ	॥ ୩୯
୧୬	ସେ ରୌଦ୍ର ରୁଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନ	ଗ୍ରାସନ୍ତେ[୪] ସକଳ ଭୁବନ	॥ ୪୦
	ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଗଣମାନ	ବ୍ରହ୍ମା ଆଶଙ୍କା କଲେ ମନ	॥ ୪୧

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧୭	ଏ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଭିଆଇ	ହେ ସୁରବର ! କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ	॥ ୪୨
	ମୋର ସହିତେ ଦିଗମାନ	ଚକ୍ଷୁରେ କରନ୍ତି ଦହନ	॥ ୪୩
୧୮	ଏବେ ତୁ ତପ ସାଧ କର	ଯେ ସର୍ବଜୀବ ସୁଖଧର	॥ ୪୪

୧—ଧୃତି । ୨—ଉସଲା, ଉସନା, ଉଶନା । ୩—ସ୍ୱଧା । ୪—ଗ୍ରାସନ୍ତେ ।

ତପର ବଳେ ଏ ଜଗତ । ସର୍ଜନା କର ପୂର୍ବମତ ॥ ୪୫
୧୯ ପରମ ଜ୍ୟୋତି ବିଦ୍ୟମାନ । ଯେ ଅଧୋକ୍ଷଜ ଭଗବାନ ॥ ୪୬
ସକଳ ପ୍ରାଣିମନେ ଥାଇ । ତାଙ୍କୁ ତପରେ ଲୋକ ପାଇ ॥ ୪୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୦ ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ମାଳଲୋହିତ ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୪୮
ସ୍ୱୀକାର କରି ସେ ବଚନ । ତାହାଙ୍କୁ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥ ୪୯
ତପସ୍ୟା କରିବା ଇଚ୍ଛାରେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ବନରେ ॥ ୫୦
୨୧ ସେ ପିତାମହ ତଦନ୍ତରେ । ପ୍ରଜା ସର୍ଜନା ଧ୍ୟାନ କରେ ॥ ୫୧
ସେ ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁ ଶକ୍ତିଯୁତ । ଜନ୍ମିଲେ ତାର ଦଶ ସୁତ ॥ ୫୨
ସେ ଲୋକ ସନ୍ତାନକାରଣ । କହିବା ତାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣ ॥ ୫୩
୨୨ ମରୀଚି, ଅତ୍ରି, ଅଙ୍ଗିରସ । ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ ପ୍ରକାଶ ॥ ୫୪
କ୍ରତୁ, ଭୃଗୁ, ବଶିଷ୍ଠ' ତନି । ଦକ୍ଷ ନାରଦ ମହାମୁନି ॥ ୫୫
୨୩ ନାରଦ ଜନ୍ମିଲେ କୋଡ଼ରୁ । ଦକ୍ଷ ସମ୍ଭୂତ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠରୁ ॥ ୫୬
୨୪ ପ୍ରାଣୁଁ ବଶିଷ୍ଠ ମୁନି ଜାତ । ଭୃଗୁ ଚର୍ମରୁ ଉପଗତ ॥ ୫୭
କ୍ରତୁ ସମ୍ଭବିଲେ କରରୁ । ପୁଲହ ହୋଇଲେ ନାଭିରୁ ॥ ୫୮
ପୁଲସ୍ତ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣଯୁଗୁଁ ଜାତ । ଅଙ୍ଗିରା ବଦନୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୫୯
ଅତ୍ରି ଲୋଚନୁଁ ସମ୍ଭବିଲେ । ମରୀଚି ମନରୁ ହୋଇଲେ ॥ ୬୦
୨୫ ଦକ୍ଷିଣ ସ୍ତନୁଁ ଧର୍ମ ହୋଏ । ଯହିଁରେ ନାରାୟଣ ଥାଏ ॥ ୬୧
ଅଧର୍ମ ପୃଷ୍ଠରୁ ବାହାର । ଯହିଁରେ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟଙ୍କର ॥ ୬୨
୨୬ କାମ ତା' ହୃଦରୁ ସମ୍ଭୂତ । ଭ୍ରୂମଧ୍ୟରୁ କ୍ରୋଧ ଜାତ ॥ ୬୩
ଅଧର ଓଷ୍ଠୁଁ ଲୋଭ ଜାତ । ମୁଖୁଁ ସରସ୍ୱତୀ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୬୪
ମେଢ୍ର[1] ଦେଶରୁ ସିନ୍ଧୁମାନ । ପାୟୁରୁ ନିର୍‌ଋତି[2] ଜନମ ॥ ୬୫
୨୭ କର୍ଦ୍ଦମ ଛାୟାରୁ ସଂଭୂତ । ଯେ ଅଟେ ଦେବହୂତିପତି ॥ ୬୬
ଏମନ୍ତେ ଅଶେଷ ଜଗତ । ବ୍ରହ୍ମାର ମନୁଁ ଦେହୁଁ ଜାତ ॥ ୬୭
୨୮ ଯେ କନ୍ୟା ବଦନୁଁ ଜନ୍ମିଲ । ବ୍ରହ୍ମାର ମନ ସେ ମୋହିଲ ॥ ୬୮
ତାର ନ ଥିଲ କାମମତି । ସକାମ ହୋଇ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୬୯
କାମନା କଲ ତାକୁ ପୁଣି । ଶୁଣିଲ ଥାଇ ଏହୁ ବାଣୀ ॥ ୭୦

୧—ମେଢ୍ର=ଲିଙ୍ଗ ୨—ନିର୍‌ଋତି—ମୃତ୍ୟୁଦେବତା ।

୨୯ ଅଧର୍ମେ ଦେଖି ମତ ତାର । ମରୀଚି ଆଦି ମୁନିବର ॥ ୭୧
ସେ ପୁତ୍ରେ ବିଶ୍ୱାସବଚନ । ପିତାଙ୍କୁ କଲେ ପ୍ରବୋଧନ ॥ ୭୨
୩୦ ଏ କଥା ପୂର୍ବକାଳେ କେହି । କରି ନାହାନ୍ତି ଦେହ ବହି ॥ ୭୩
କରିବେ ନାହିଁ ଆନଜନେ । କାମକୁ ନ ନିବାରି ମନେ ॥ ୭୪
ନିଜ ସୁତାକୁ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ । ଗମନ କରୁଛ ଗୋସାଇଁ ॥ ୭୫
୩୧ ତେଜସ୍ୱୀ ଲୋକର ହିଁ ଏହି । କୀର୍ତ୍ତିଦାୟକ କଥା ନୋହି ॥ ୭୬
ଯେଉଁ ତେଜସ୍ୱୀ ଲୋକଙ୍କର । ବୃତ୍ତିକି କରଣ ଆଚର ॥ ୭୭
ଆନ ଲୋକହିଁ କ୍ଷେମ ଅର୍ଥେ । କଳ୍ପିତ ହୁଅଇ ଜଗତେ ॥ ୭୮
୩୨ ଯେ ନିଜ ତେଜେ ଆତ୍ମସ୍ଥିତ । ଜଗତ କରଇ ବ୍ୟକତ ॥ ୭୯
ଆମ୍ଭେ ସେ ହରିଙ୍କି ପ୍ରଣାମ । କରୁଛୁଁ, ରଖୁ ସେ ଏ ଧର୍ମ ॥ ୮୦
୩୩ ଏକ ଆରକେ ପ୍ରଜାପତି । ସେ ପୁତ୍ରେ ଏ ରୂପେ କହନ୍ତି ॥ ୮୧
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଆଗର । ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ବର ॥ ୮୨
ମନରେ ଲଜ୍ଜାକୁ ଭଜିଲେ । ଆପଣା ତନୁକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ॥ ୮୩
୩୪ ସେ ଘୋର ତନୁ ଦିଗମାନେ । ଘେନିଣ ଗଲେ ତୋଷମନେ ॥ ୮୪
ନୀହାର ତମ ରୂପେ ଯେହି । ସକଳ ଦିଗେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୮୫
ସେ ପୁଣି କହୁଣସି ଦିନେ । ଏମନ୍ତ ବିଚାରିଲ ମନେ ॥ ୮୬
ପୂର୍ବ ପରିପ୍ରେ ବେଦମାନ । କେମନ୍ତେ କରିବି ସର୍ଜନ ॥ ୮୭
ଚାରିମୁଖରୁ ବେଦ ଚାରି । ଜନମ ହୋଇଲା ତାହାରି ॥ ୮୮
୩୫ ଯେ କର୍ମ ଚାରିହୋତେ ସିଦ୍ଧ । ନ୍ୟାୟ ସହିତେ ଉପବେଦ ॥ ୮୯
ଧର୍ମ, ଧର୍ମର ପାଦମତ । ଯେ ତପ ଦୟା ଶୌଚ ସତ୍ୟ ॥ ୯୦
ଚାରି ଆଶ୍ରମ ଜାତ ହେଲେ । ଆଶ୍ରମବୃତ୍ତି ତାଙ୍କ ଭୁଲେ ॥ ୯୧

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୩୬ ସେ ବିଶ୍ୱସୃଜଙ୍କର ପତି । ମୁଖରୁ ଜାତ କଲେ ଶ୍ରୁତି ॥ ୯୨
ଯେ ବେଦ ଯେ ମୁଖୁଁ ସୃଜନ । ତା' ମୋତେ କହ ତପୋଧନ ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୭ ଋଗବେଦ ପୂର୍ବମୁଖୁଁ କଲ । ଦକ୍ଷିଣୁଁ ଯଜୁ ପ୍ରକାଶିଲ ॥ ୯୪
ସାମ ପଶ୍ଚିମମୁଖୁଁ ଜାତ । ଅଥର୍ବ ଉତ୍ତରୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୯୫

ସେ ଶସ୍ତ୍ର,[୧] ଇଜ୍ୟା,[୨] ସ୍ତୁତସ୍ତୋମେ[୩] । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତକୁ[୪] କଲ କ୍ରମେ ॥ ୯୬
ହୋତା ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ଆଦିଙ୍କର । କର୍ମ ଏ ପ୍ରକାଶ ଯଜ୍ଞର ॥ ୯୭
୩୮ ଯେ ଆୟୁର୍ବେଦ, ଧନୁର୍ବେଦ । ଗାନ୍ଧର୍ବ, ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର ଭେଦ ॥ ୯୮
ପୂର୍ବାଦି ମୁଖରୁ ଏମାନ । ସର୍ଜିଲେ କମଳ-ଆସନ ॥ ୯୯
୩୯ ପଞ୍ଚମ ବେଦ ଇତିହାସ । ପୁରାଣ ରୂପେ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୦୦
ସକଳମୁଖୁଁ କଲ ଜାତ । ଜାଣିଲେ ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥ ୧୦୧
୪୦ ପୂର୍ବ ମୁଖରୁ କଲ ଜାତ । ଷୋଡ଼ଶୀ[୫] ଉକ୍‌ଥକୁ[୬] ବିଧାତ ॥ ୧୦୨
ପୁଣି ଚୟନ, ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ । ଏ ବେନି କଲ ସେ ଜନମ ॥ ୧୦୩
ଆପତୋର୍ଯାମ[୭] ଅତିରାତ୍ର । ଗୋସବ,[୮] ବାଜପେୟ ମତ ॥ ୧୦୪
୪୧ ବିଦ୍ୟା[୯] ଦାନ ତପସ୍ୟା ସତ୍ୟ । ଧର୍ମର ପାଦ ଏ ବିଦିତ ॥ ୧୦୫
ଆଶ୍ରମବୃତ୍ତିଙ୍କ ସହିତେ । ସର୍ଜନା କଲେ ଯଥାମତେ ॥ ୧୦୬
୪୨ ସାବିତ୍ର, ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମ । ବୃହତ ନାମେ ଯେଉଁ କର୍ମ ॥ ୧୦୭
ଯେ ବାର୍ତ୍ତା,[୧୦] ସଚୟ, ଶାଳୀନ । ଶିଳୋଞ୍ଛ ଗୃହେ ଏ ବିଧାନ ॥ ୧୦୮

୧—ଶସ୍ତ୍ର = ଋଗ୍‌ବେଦୀ (ହୋତା)ର କର୍ମ ।
୨—ଇଜ୍ୟା = ଯଜୁର୍ବେଦୀ (ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ)ର କର୍ମ ।
୩—ସ୍ତୁତସ୍ତୋମ = ସାମବେଦୀ (ଉଦ୍‌ଗାତା)ର କର୍ମ ।
୪—ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ = ଅର୍ଥର୍ବବେଦୀ (ବ୍ରହ୍ମା)ର କର୍ମ ।
୫—ଷୋଡ଼ଶୀ = ୧୬ ସ୍ତବବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ତୋମ ବା ସ୍ତୋତ୍ର ।
୬—ଉକ୍‌ଥ = ଏକପ୍ରକାର ସାମଗାନପଦ୍ଧତି ।
୭—ଅପତ୍ତୁର୍ଯାମ (ଆପ୍ତୋର୍ଯାମ, ମୂଳପାଠ) ।
୮—ଗୋସବ = ଗୋଯଜ୍ଞ ।
୯—କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞସ୍ୟେଶ୍ୱରଜ୍ଞାନାତ୍ ବିଶୁଦ୍ଧିଃ ପରମା ମତା ।
ଭୂତାଭୟପ୍ରଦାନସ୍ୟ କଲାଂ ନାର୍ହନ୍ତି ଷୋଡ଼ଶୀମ୍ ॥
୧୦—ବାର୍ତ୍ତା—ଅତନର୍ଦ୍ଦନେ କୃଷ୍ୟାଦିବୃତ୍ତି ।
ସଚୟ—ଯାଜନାଦି ବୃତ୍ତି ।
ଶାଳୀନ—ଅଯାଚିତ ବୃତ୍ତି ।
ଶିଳୋଞ୍ଛ—ପତିତକଣିଶକଣ ବୃତ୍ତି ।

୪୩	ବନସ୍ଥଗୃହସ୍ଥଙ୍କି ସର୍ଜିଲ	ଯେ ବୈଖାନସ,[୧] ବାଳଖିଲ୍ୟା	॥ ୧୦୯
	ଅଉଡମ୍ବର, ଫେନପାନ	ନ୍ୟାସରେ କଲ ଯାହା ଶୁଣ	॥ ୧୧୦
	ପ୍ରଥମେ କଲ କୁଟୀଚକ	ତଦନନ୍ତରେ ବହ୍ୱୋଦକ	॥ ୧୧୧
	ହଂସ,[୨] ନିଷ୍କ୍ରିୟ କଲ ବେନ	କ୍ରମରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏହୁ ଜ୍ଞାନ	॥ ୧୧୨
୪୪	ଆନ୍ୱୀକ୍ଷିକୀ[୩] ହେଲ ଉତ୍ପତ୍ତି	ଯେ ତ୍ରୟୀ, ବାର୍ତ୍ତା, ଦଣ୍ଡନୀତି	॥ ୧୧୩
	ବ୍ୟାହୃତିମାନେ[୪] ହେଲେ ଜାତ	ପ୍ରଣବ ହୃଦୟୁଁ ସମ୍ଭୂତ	॥ ୧୧୪
୪୫	ଉଷ୍ଣିକ ଛନ୍ଦ ରୋମୁଁ ଜାତ	ଗାୟତ୍ରୀ ଚର୍ମରୁ ସମ୍ଭୂତ	॥ ୧୧୫
	ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ ମାଂସୁଁ ସମ୍ଭବିଲ	ସ୍ନାୟୁରୁ ଅନୁଷ୍ଟୁପ ହେଲ	॥ ୧୧୬
	ଜଗତୀ ହୋଇଲ ଅସ୍ଥିରୁ	ପଂକ୍ତି ଉପୁଜିଲ ମଜ୍ଜାରୁ	॥ ୧୧୭
	ବୃହତୀ ନାମେ ଛନ୍ଦ ତାର	ପ୍ରାଣରୁ ହୋଇଲ ବାହାର	॥ ୧୧୮
୪୬	ସ୍ପର୍ଶ[୫] ହୋଇଲ ଜୀବ ତାର	ସ୍ୱର ଉପୁଜିଲ ଶରୀର	॥ ୧୧୯
	ଉଷ୍ମକୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କହନ୍ତି	ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବଳ ବୋଲି ଚିନ୍ତି	॥ ୧୨୦

୧—ବୈଖାନସ—ଅକୃଷ୍ଟପଚ୍ୟବୃତ୍ତିକ ।

ବାଲଖିଲ୍ୟ—ନୂତନ ଅନ୍ନ ମିଳିଲେ ପୂର୍ବସଞ୍ଚିତ ଅନ୍ନ ଯେ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ।

ଔଡୁମ୍ବର—ସକାଳୁ ଉଠି ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଗୃହାନ୍ତି ସେହି ଦିଗରୁ ଆହୃତ ଫଳମୂଳ ଦ୍ୱାରା ଯେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ।

ଫେନପ—ସ୍ୱୟଂ ପଡ଼ିଥିବା ଫଳଦ୍ୱାରା ଯେ ଜୀବିକା ଚଳାନ୍ତି ।

କୁଟୀଚକ—ସ୍ୱାଶ୍ରମଧର୍ମପ୍ରଧାନ ।

ବହ୍ୱୋଦ—କର୍ମତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଜ୍ଞାନାଭ୍ୟ ସରତ ।

୨—ହଂସ—ଜ୍ଞାନାଭ୍ୟାସନିଷ୍ଠ । ନିଷ୍କ୍ରିୟ—ପ୍ରାପ୍ତତତ୍ତ୍ୱ ।

୩—ଆନ୍ୱୀକ୍ଷିକୀ ଆଦି ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷସାଧନର ବିଦ୍ୟା ।

୪—"ଭୂର୍ଭୁବଃ ସ୍ୱର"—ଏହି ତିନୋଟି ବ୍ୟସ୍ତା ବ୍ୟାହୃତି । ଚତୁର୍ଥୀ (ମହଃ) ବ୍ୟାହୃତିକୁ ସମସ୍ତା କୁହାଯାଏ । "ଏବଂ ବ୍ୟାହୃତୟଃ ପ୍ରୋକ୍ତା ବ୍ୟସ୍ତାଃ ସମସ୍ତାଃ" ଇତି (ଆଶ୍ୱଲାୟନଃ) । "ଭୂର୍ଭୁବଃସ୍ୱରିତି ବା ଏତାସ୍ତିସ୍ରୋ ବ୍ୟାହୃତୟଃ । ତାସାଂ ମହଃ ସୈତାଂ ଚତୁର୍ଥୀଂ ମାହାଚମସ୍ୟ ପ୍ରବେଦୟତେ ମହ ଇତି ।" (ଶ୍ରୁତି)

୫—ସ୍ପର୍ଶ—'କ' ଠାରୁ 'ମ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ।

ସ୍ୱର—ଅକାରାଦି ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣ । ଉଷ୍ମ—ଶ, ଷ, ସ, ହ ।

ଅନ୍ତଃସ୍ଥ—ଯ ର ଲ ବ । ସପ୍ତସ୍ୱର—ଷଡ଼୍‌ଜ, ଋଷଭ, ଗାନ୍ଧାର, ମଧ୍ୟମ, ପଞ୍ଚମ, ଧୈବତ ଓ ନିଷାଦ ।

	ଷଡ଼ଜ ଆଦି ସପ୍ତସ୍ୱର	ବିହାରୁଁ ହୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମାର	॥ ୧୨୧
୪୭	ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ତାର ଦେହ	ଅଟଇ ବ୍ୟକ୍ତାବ୍ୟକ୍ତମୟ	॥ ୧୨୨
୪୮	ଏଣୁ ତା'ଠାରୁ ହୋଇ ପର	ପ୍ରକାଶେ ପରମ ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୨୩
	ଅବ୍ୟକ୍ତ ଆତ୍ମା ଯେଣୁ ହୋଇ	ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ଶୋଭା ପାଇ	॥ ୧୨୪
	ବ୍ୟକ୍ତ ଶକ୍ତିରୁଂ ନାନା ହୋଇ	ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ରୂପ ଶୋଭା ପାଇ	॥ ୧୨୫
	ସେ ଆନ ତନୁ ଧରି ପୁଣ	ସର୍ଗନିମିତ୍ତେ କଲା ମନ	॥ ୧୨୬
୪୯	ବିପୁଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଋଷିଙ୍କର	ସର୍ଗ ଯେ ନୋହିଲା ବିସ୍ତାର	॥ ୧୨୭
	ଏମନ୍ତ ଜାଣି ସେ ବିଧାତା	ମନେ ପାଇଲା ବଡ଼ ଚିନ୍ତା	॥ ୧୨୮
୫୦	ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟେ ଏ ମୋହର	ନିତ୍ୟରେ କରନ୍ତେ ବ୍ୟାପାର	॥ ୧୨୯
	ପ୍ରଜାସମୂହ ନ ବଢ଼ିଲା	ଦଇବ ବିଘାତକ ହେଲା	॥ ୧୩୦
୫୧	ଏମନ୍ତେ ଦଇବକୁ ଗୃହିଁ	କରନ୍ତେ ଉଚିତକୁ ତହିଁ	॥ ୧୩୧
୫୨	ଦ୍ୱିଭାଗ ହେଲା ତାର ଦେହ	ଅଦ୍ୟାପି ବୋଲାଇ ଯେ କାୟ	॥ ୧୩୨
୫୩	ସେ ବେନିଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଦେହେ	ନାରୀ-ପୁରୁଷ ଜାତ ହୋଏ	॥ ୧୩୩
୫୪	ଯେ ତହିଁ ପୁରୁଷ ଜନମ	ସେ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ ନାମ	॥ ୧୩୪
	ଯେ ତହିଁ ସ୍ତ୍ରୀରୂପ ବହି	ସେ ଶତରୂପା ନାମ ହୋଇ	॥ ୧୩୫
	ମନୁର ପତ୍ନୀ ସେ ହୋଇଲେ	ମୈଥୁନେ ପ୍ରଜା ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ	॥ ୧୩୬
୫୫	ସେ ମନୁ ଶତରୂପାଠାରେ	ପାଞ୍ଚ ଅପତ୍ୟ ଜାତ କରେ	॥ ୧୩୭
	ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ପ୍ରିୟବ୍ରତ	ଉତ୍ତାନପାଦ ଆର ସୁତ	॥ ୧୩୮
	ଅପର ତିନି କନ୍ୟା ଜାତ	କହିବା ଶୁଣ ହେ ଭରତ !	॥ ୧୩୯
୫୬	ଆକୂତି, ଦେବହୂତି ଦୁଇ	ପ୍ରସୂତି ନାମେ ଏକ ହୋଇ	॥ ୧୪୦
	ରୁଚି ନାମରେ ପ୍ରଜାପତି	ତାହାକୁ ଦେଲା ସେ ଆକୂତି	॥ ୧୪୧
	କର୍ଦମ ନାମେ ଋଷି ଥିଲା	ଦେବହୂତିକି ତାକୁ ଦେଲା	॥ ୧୪୨
	ପ୍ରସୂତି ଦେଲା ସେ ଦକ୍ଷରେ	ତାଙ୍କ ବଂଶରେ ବିଶ୍ୱ ପୂରେ	॥ ୧୪୩
	ଏମନ୍ତେ ଭଗବତ-ବାଣୀ	ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁରରେ ଭଣି	॥ ୧୪୪
	ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ	ସୁଜନେ ଶୁଣ ତୋଷଚିତ୍ତ	॥ ୧୪୫
	ଏଣେ ହରିଙ୍କି କରି ଲୟେ	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧନବନ୍ଧୁ କହେ	॥ ୧୪୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସମ୍ବାଦେ
ସୃଷ୍ଟିବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ ॥

ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟୋଦଶେ ସିସୃକ୍ଷାୟାଂ ମନୋର୍ବ୍ରହ୍ମ୍ପ୍ରୁକ୍ତ୍ରାମ୍ ।
ଧରମୁଦ୍ଧର୍ତ୍ତୁମୁଦ୍ଭୂତାତ୍ତ୍ କ୍ରୋଡ଼ାଦ୍ ଦୈତ୍ୟେନ୍ଦ୍ରସୂଦନମ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧	ମୈତ୍ରେୟମୁନିପୁଣ୍ୟବାଣୀ	ବିଦୁର ତୋଷମନେ ଶୁଣି	॥ ୧
	କୃଷ୍ଣକଥାରେ ଦେଇ ମନ	ପୁଣି ପଚ୍ଛରଇ ବଚନ	॥ ୨

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨	ପ୍ରିୟ ତନୟ ବିଧାତାର	ସେ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମୁନିବର	॥ ୩
	ପ୍ରିୟ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି	କି କଲେ ପଛେ ପୁଣି ମୁନି !	॥ ୪
୩	ସେ ଆଦିରାଜ ରାଜରଷି	ତାହାର ଚରିତ ବିଶେଷି	॥ ୫
	କହ ତହିଁରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋର	ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ କୃଷ୍ଣ ଯାର	॥ ୬
୪	ଶାସ୍ତ୍ରେ ବହୁତ ଶ୍ରମ ପାନ୍ତି	ଯେ ଅବା ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି	॥ ୭
	ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରମଫଳ ଏହି	ପଣ୍ଡିତ ଜନେ ଛନ୍ତି କହି	॥ ୮
	ମୁକୁନ୍ଦପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ	ଯାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଥାଇ	॥ ୯
	ସେ ସାଧୁଜନଙ୍କର ଗୁଣ	ଯାହା ସେ କରଇ ଶ୍ରବଣ	॥ ୧୦

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୫	ଯେ କୃଷ୍ଣଚରଣନଳିନ-	ଯୁଗର ଅଟେ ଉପଧାନ	॥ ୧୧
	ବିନୟ ହୋଇ ସେ ବିଦୁର	ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର	॥ ୧୨
	ପ୍ରେମପୁଲକ ଦେହେ ବହି	କୃଷ୍ଣକଥାରେ ମନ ଦେଇ	॥ ୧୩
	ସାନନ୍ଦେ କହିଲେ ଉତ୍ତର	ମୈତ୍ରେୟ ନାମେ ମୁନିବର	॥ ୧୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬	ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗର	ସେ ସ୍ୱୟଂଭୁବ ମନୁବର	॥ ୧୫
	କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବଚନ କହିଲ	॥ ୧୬
୭	ତୁ ସର୍ବଜନ୍ତୁଙ୍କର ପିତା	ଜନ୍ମକାରଣ ବୃତ୍ତିଦାତା	॥ ୧୭
	ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ତୋର ପ୍ରଜା	ତୋତେ କରିବୁଁ କେଣେ ପୂଜା	॥ ୧୮
୮	ଆମ୍ଭେ ପାରିବୁଁ ଯାହା କରି	କର୍ମମାନଙ୍କେ ତା' ବିଚାରି	॥ ୧୯
	ତାହା ବିଧାନ ତୁମ୍ଭେ କର	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର	॥ ୨୦
	କରନ୍ତେ ଯାହାର ବଚନ	ରହଇ ଯଶ ଏ ଭୁବନ	॥ ୨୧

ପରଲୋକରେ ସେ ଲୋକର । ଗତି ହୁଅଇ ସର୍ବସାର ॥ ୨୨

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୯ ହେ କ୍ଷିତୀଶ୍ୱର ! ତୋର ଠାରେ । ପ୍ରୀତି ମୁଁ ଲଭିଲି ନିର୍ଭରେ ॥ ୨୩
ପତ୍ନୀର ସହିତେ ତୋହର । କୁଶଳ ହେଉ ନିରନ୍ତର ॥ ୨୪
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି କରିବି ସେବା । ସେ କଥା ମୋତେ ଆଜ୍ଞାଦେବା ॥ ୨୫
ଯେଣୁ ନିଷ୍କପଟ ଭାବରେ । ଏମନ୍ତ କହିଲୁ ମୋ ଠ'ରେ ॥ ୨୬
୧୦ ଏତେମାନଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ । ପୂଜା କରିବେ ଗୁରୁଜନେ ॥ ୨୭
ସାଦରେ ସାବଧାନ ହୋଇ । ମତ୍ସର[୧] ଚିତ୍ତରେ ନ ବହି ॥ ୨୮
ଯଥାଶକ୍ତିରେ ଗୁରୁଙ୍କର । ଆଜ୍ଞା ବହିବେ ନିରନ୍ତର ॥ ୨୯
୧୧ ତୁ ଏହି ଶତରୂପାଠାରେ । ଆପଣା ଗୁଣସମାନରେ ॥ ୩୦
ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଜାତ କରି । ଧର୍ମରେ ପାଳ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୩୧
ନାନାପ୍ରକାର ଯଜ୍ଞମାନ । କରିଣ ତୋଷ ଭଗବାନ ॥ ୩୨
୧୨ ହେ ନୃପ ! ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳିଲେ । ମୋହର ସେବା ହେବ ଭଲେ ॥ ୩୩
ଯେ ରାଜା ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳଇ । ତାହାକୁ ବିଷ୍ଣୁ ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୩୪
୧୩ ସେ ଯଜ୍ଞଲିଙ୍ଗ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ । ଯାହାକୁ ନୋହେ ତୋଷମନ ॥ ୩୫
ତା' ଶ୍ରମ ବ୍ୟର୍ଥ ଏ ସଂସାରେ । ଯେଣୁ ଆତ୍ମାକୁ ନ ଆଦରେ ॥ ୩୬

ଶ୍ରୀମନୁରୁବାଚ

୧୪ ହେ ପାପନାଶନ ! ତୁମ୍ଭର । ଆଜ୍ଞାରେ ଥିବି ନିରନ୍ତର ॥ ୩୭
ମୋହର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର । ସ୍ଥାନକୁ କରସି ବିସ୍ତର ॥ ୩୮
୧୫ ଯେ ସର୍ବ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ସେ ମହୀ ମହାଜଳେ ମଗ୍ନ ॥ ୩୯
ହେ ଦେବ ! ଉଦ୍ଧାରଣେ ତାର । ଅବଲମ୍ବରେ ଯତ୍ନ କର ॥ ୪୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୬ ଜଳମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଜାପତି । ସେ ରୂପେ ମଗ୍ନ ଦେଖି କ୍ଷିତି ॥ ୪୧
କି ରୂପେ ଏହାକୁ ଉଦ୍ଧାର । କରିବି ବୋଲିଣ ମନର ॥ ୪୨
ବହୁତ ବେଳ କଲା ଧ୍ୟାନ । ମନରେ ଚିନ୍ତଇ ଏସନ ॥ ୪୩
୧୭ ସର୍ଜନା କରନ୍ତେଣ ମୁହିଁ । ଜଳସକାଶେ ଭଗ୍ନ ପାଇ ॥ ୪୪
ପୃଥିବୀ ଗଲା ରସାତଳେ । କିବା କରିବା ଆମ୍ଭେ ବଳେ ॥ ୪୫

୧—ମତ୍ସର—ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ।

ସୃଷ୍ଟିସର୍ଜନା ଅର୍ଥେ ହରି । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଛୁ ଜାତ କରି ॥ ୪୬
ଯାହା ହୃଦୟୁଁ ଜାତ ମୁହିଁ । ଏ କଥା ସମ୍ପାଦିବ ସେହି ॥ ୪୭
୧୮ ଏମନ୍ତ କରନ୍ତେ ବିଚାର । ନାସିକାବିବରୁଁ ତାହାର ॥ ୪୮
ବରାହବାଳକ ବାହାର । ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠମାତ୍ର ତନୁ ତାର ॥ ୪୯
୧୯ ଶୁଣିଁ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି । କ୍ଷଣେ ଆକାଶେ କରି ସ୍ଥିତି ॥ ୫୦
ପୁଣି ବଢ଼ିଲା ଗଜପ୍ରାୟେ । ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ସେହୁ ହୋଏ ॥ ୫୧
୨୦ ମରୀଚି ଆଦି ମୁନି ଯେତେ । କୁମାର, ମନୁଙ୍କ ସମେତେ ॥ ୫୨
ଦେଖି ସେ ଶୂକରଶରୀର । ତର୍କିଲେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ॥ ୫୩
୨୧ କିଏ ଶୂକରବ୍ୟାଜେ ସ୍ଥିତ । ଅଟଇ ଏହୁ ଦିବ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱ ॥ ୫୪
ଏ କଥା ଅଟଇ ଅଦ୍ଭୁତ । ମୋର ନାସାରୁ ବିନିର୍ଗତ ॥ ୫୫
୨୨ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଅଗ୍ର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ପ୍ରଥମେ ଦେଖା ଦେଲା ଏହି ॥ ୫୬
କ୍ଷଣକେ ଗଣ୍ଡଶିଳା[1] ସମ । ହୋଇଲା ବିସ୍ତାର ଆୟାମ ॥ ୫୭
ଏ ଅବା ଯଜ୍ଞରୂପୀ ହରି । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ॥ ୫୮
ଖେଦ କରୁଛୁ ମନ ମୋର । ସୁତଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ବିଚାର ॥ ୫୯
୨୩ ଏ ରୂପେ କରନ୍ତେ ବିଧାତା । ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା ॥ ୬୦
ଗର୍ଜ୍ଜନ କଲେ ବାସୁଦେବ । ହୋଇଣ ପର୍ବତସନ୍ନିଭ ॥ ୬୧
୨୪ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଋଷିଙ୍କ ସମେତେ । ହରଷ କରାଇଲେ ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୨
ନିଜଗର୍ଜନେ ଭଗବାନ । ଯେସନେ ଦିଗରେ ପ୍ରତିସ୍ୱନ ॥ ୬୩
୨୫ ସେ ମାୟାମୟ[2] ବରାହର । ଶୁଣିଣ ଗର୍ଜନଘର୍ଘର ॥ ୬୪
ଆପଣା ଖେଦବିନାଶନ । ଅଟଇ ଯେବଣ ଗର୍ଜନ ॥ ୬୫
ଯେ ଜନ-ତପ-ସତ୍ୟଲୋକେ । ଋଷିଏ ରହିଥିଲେ ଥୋକେ ॥ ୬୬
ପବିତ୍ର ଋକ, ଯଜୁ, ସାମ । ବେଦଙ୍କୁ ପଢ଼ି ଅବିଶ୍ରାମ ॥ ୬୭
ମନେ ଆନନ୍ଦେ କଲେ ସ୍ତୁତି । ସେ ବେଦ ଶୁଣି ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି ॥ ୬୮
୨୬ ସେ ନିଜ ଗୁଣାନୁବାଦନ । ପୁଣିହିଁ କରିଣ ଗର୍ଜନ ॥ ୬୯
ଦେବଙ୍କ ଉଦୟ ବିଚାରି । ଗଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରାୟ ଲୀଳା କରି ॥ ୭୦
ସଲିଳମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ । ହୋଇଲେ ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ॥ ୭୧
୨୭ ନିଜ ଲାଙ୍ଗୁଳ ଉର୍ଦ୍ଧେ କ୍ଷେପି । କଠିନ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବ୍ୟାପି ॥ ୭୨

୧—ସ୍ଥୂଳ ପାଷାଣ । ୨—ମାୟାମୟ = କୃପାମୟ ବା ଜ୍ଞାନମୟ (ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀପାଦ)

ସଟାକୁ କରନ୍ତି କମ୍ପିତ । କର୍କଶ ଲୋମେ ଚର୍ମ ଯୁତ ॥ ୭୩
ଖୁରେ ଆହତ ଜଳଧର । ଶୁକ୍ଳ ଦଶନ ଦନ୍ତ ଯାର ॥ ୭୪
ଜ୍ୟୋତିଲୋଚନ ମହୀଧର । ଶୋଭା ପାଇଲେ ସେ ଶୂକର ॥ ୭୫
୨୮ ଆଘ୍ରାଣ କରି ପୃଥିବୀର । ମାର୍ଗକୁ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥ ୭୬
ବ୍ୟାଜେ ବରାହତନୁ ବହେ । ଅଟେ ସେ ଯଜ୍ଞଅଙ୍ଗ[୧] ସ୍ୱୟେ ॥ ୭୭
କରାଳ ଦଶଇ ଦଶନ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଦ୍ୱିଜଜନ ॥ ୭୮
ତାହାଙ୍କୁ ଚେକ କରି ଗୁହିଁ । ଜଳେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଯାଇଁ ॥ ୭୯
୨୯ ବଜ୍ରକୂଟର ପ୍ରାୟେ ଅଙ୍ଗ । ତାହାର ନିପାତନବେଗ ॥ ୮୦
ତେଣେ ବିଶୀର୍ଣ୍ଣକୁକ୍ଷି ହୋଇ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚରେ ଗର୍ଜଇ ॥ ୮୧
ପ୍ରସାରି ଦୀର୍ଘ ଊର୍ମିକର । ଆରତ ପ୍ରାୟେ ସେ ସାଗର ॥ ୮୨
ହେ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ! କର ତ୍ରାହି । ଏମନ୍ତ ବୋଲି କି ଡାକଇ ॥ ୮୩
୩୦ ସବନତ୍ରୟ[୨] ମୂର୍ତ୍ତି ଯାର । ସେ ଭଗବାନ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥ ୮୪
ଯେବଣ ଜଳେ ପ୍ରଳୟରେ । ଶୟନ ଇଚ୍ଛାକୁ ସେ ଧରେ ॥ ୮୫
କ୍ଷୁରପ୍ର[୩] ସମ ନିଜ ଖୁରେ । ସେ ଜଳ ଭେଦି ପାତାଳରେ ॥ ୮୬
ଅପାର ଲୋକଙ୍କର ପାର । ଧରଣୀ କଲେ ସେ ଗୋଚର ॥ ୮୭
ଜୀବନିବାସ ଯେଉଁ କ୍ଷିତି । ଯାହାକୁ ସ୍ୱୟେଂ ଧରିଛନ୍ତି ॥ ୮୮
୩୧ ଜଳନିମଗ୍ନ ବସୁନ୍ଧରା । ତତ୍କ୍ଷଣେ ଦନ୍ତଅଗ୍ରେ ଧରି ॥ ୮୯
ପାତାଳୁଁ ହୁଅନ୍ତେ ବାହାର । ଶୋଭା ପାଇଲେ ସେ ଶୂକର ॥ ୯୦
ଚକ୍ଷର ପ୍ରାୟେ ଦୀପ୍ତ ହୋଇ । ଯାହାର କ୍ରୋଧ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୯୧
୩୨ ସେଠାରେ ଗଦା ଧରି କରେ । ଆସନ୍ତେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଖରେ ॥ ୯୨
ଅସହ୍ୟ ବିକ୍ରମକୁ ବହି । ରୁନ୍ଧନ୍ତେ ଗୃରିଦିଗେ ତହିଁ ॥ ୯୩
ତାହାକୁ ମାଇଲେ ଲୀଳାରେ । ହସ୍ତୀକି ସିଂହ ଯେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୯୪
ତା'ରକ୍ତପଙ୍କରେ ଅଙ୍କିତ । ଗଣ୍ଡବଦନ ସୁଶୋଭିତ ॥ ୯୫
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ଦଶନରେ । ଧରଣୀତଳକୁ ବିଦାରେ ॥ ୯୬
୩୩ ତମାଳପ୍ରାୟ ଦେହକାନ୍ତି । ଗଜଲୀଳାକୁ ଧରି କ୍ଷିତି ॥ ୯୭
ନଶିତ ଦଶନକୋଟିରେ । ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତେ ସତ୍ତ୍ୱରେ ॥ ୯୮

୧—ଯଜ୍ଞଅଙ୍ଗ=ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି । ୨—ପ୍ରାତଃ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ସାୟଂକାଳୀନ ଯଜ୍ଞ ।
୩—ଆୟତାଗ୍ର ଶର ।

ଦେଖି ବିରଞ୍ଚି ଆଦି ହୋଇ । ଯେତେକ ଋଷି ଥିଲେ ତହିଁ ॥ ୯୯
କରଯୁଗଳ ଶିରେ ଦେଲେ । ବେଦବାକ୍ୟରେ ସ୍ତୁତି କଲେ ॥ ୧୦୦

ଶ୍ରୀଋଷୟ ଊଚୁଃ

୩୪ ହେ ଯଜ୍ଞଭାବନ ଅଜିତ । ଜୟିଲ, ଜୟିଲ ସମସ୍ତ ॥ ୧୦୧
କମ୍ପାଉ ଅଛ ନିଜ ମୂର୍ତ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଅଟଇ ଯେ ଶ୍ରୁତି ॥ ୧୦୨
ଯାର ଶରୀରରୋମଗର୍ତ୍ତେ । ଲୀନ ହୋଇଲେ ସିନ୍ଧୁସାତେ ॥ ୧୦୩
ସେ ତୁମ୍ଭେ କାରଣଶୂକର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୦୪
୩୫ ଏ ତୋର ରୂପ ପାପିଜନେ । ଦେଖି ନ ପାରନ୍ତି ଲୋଚନେ ॥ ୧୦୫
ଯେଣୁ ସେ ଯଜ୍ଞମୟ ହୋଏ । ଯା' ଚର୍ମେ ଛନ୍ଦମାନ ରହେ ॥ ୧୦୬
ଅନଳ ରୋମେ ନେତ୍ରେ ଘୃତ । ପାଦମାନଙ୍କେ ଚାତୁର୍ହୋତ୍ର* ॥ ୧୦୭
୩୬ ସ୍ରୁକ ରହିଲ ତୁଣ୍ଡେ ତୋର । ସ୍ରୁବ ନାସିକା ଯୁଗଳର ॥ ୧୦୮
ଇଡା[୧] ଉଦରେ ତୋର ରହି । ଚମସ[୨] କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ ଥାଇ ॥ ୧୦୯
ପ୍ରାଶିତ୍ର[୩] ବଦନେ ତୋହର । ଗ୍ରହ[୪] ବଦନଛିଦ୍ରେ ଆର ॥ ୧୧୦
ହେ ଈଶ ! ତୋହର ଚର୍ବଣ । ଅଟଇ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ପୁଣ ॥ ୧୧୧
୩୭ ଯେ ଦୀକ୍ଷା ବାରମ୍ବାର ହୋଇ । ସେ ତୋର ଗ୍ରୀବା ବୋଲି କହି ॥ ୧୧୨
ଦୀକ୍ଷାନନ୍ତରେ ଇଷ୍ଟି[୫] ଯେହି । ଯେ ଦୀକ୍ଷା ସମାପ୍ତିରେ ହୋଇ ॥ ୧୧୩
ସେ ବେନି ଦୀକ୍ଷା ତୋ ଦଶନ । ପ୍ରବର୍ଗ୍ୟ[୬] ଅଟଇ ରସନ ॥ ୧୧୪
ଯେ ଅଗ୍ନି ହୋମରୁ ରହିତ । ଯେ ଉପାସନା ଅର୍ଥେ ଜାତ ॥ ୧୧୫
ସେ ବେନି ଅଟେ ତୋର ଶିର । ଇଷ୍ଟକଚୟନ ପ୍ରାଣର ॥ ୧୧୬
୩୮ ତୋହର ରେତ ସୋମମୂର୍ତ୍ତି । ସବନମାନେ ଅବସ୍ଥିତି ॥ ୧୧୭
ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମକୁ ଆଦି ହୋଇ । ସଂସ୍ଥାଦି[୭] ଭେଦ ଯାହା କହି ॥ ୧୧୮

---

* ହୋତା, ଉଦ୍‌ଗାତା, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ଓ ବ୍ରହ୍ମାର କର୍ମ ।

୧ = ଭକ୍ଷଣପାତ୍ର । ୨ = ସୋମପାତ୍ରବିଶେଷ । ୩ = ବ୍ରହ୍ମଭାଗପାତ୍ର

୪ = ସୋମପାତ୍ରବିଶେଷ । ୫ = ଏକପ୍ରକାର ଯଜ୍ଞ ।

୬—ପ୍ରବର୍ଗ୍ୟ = ମହାବୀର; ରସନ = ଜିହ୍ୱା ।

୭—"ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ଅତ୍ୟଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ଉକ୍‌ଥ, ଷୋଡ଼ଶୀ, ବାଜପେୟ, ଅତିରାତ୍ର ଓ ଆପ୍ତୋର୍ଯ୍ୟାମ"—ସପ୍ତ ଯଜ୍ଞସଂସ୍ଥା ।

ସେମାନେ ତୋର ସପ୍ତଧାତୁ । ଦ୍ୱାଦଶାହାବ୍ଦ[୧] ଯେତେ କ୍ରତୁ ॥ ୧୧୯
ଶରୀରସନ୍ଧି ସେ ତୋହର । ତୁ ସର୍ବଯଜ୍ଞକ୍ରତୁବର ॥ ୧୨୦
ତୋର ଶରୀର ଭଗବାନ । ଇଷ୍ଟିରେ ହୋଇଛି ବନ୍ଧନ ॥ ୧୨୧
୩୯ ତୁ ସର୍ବମନ୍ତ୍ରଦେବରୂପୀ । ତୁ ଦ୍ରବ୍ୟକ୍ରତୁକ୍ରିୟାବ୍ୟାପୀ ॥ ୧୨୨
ବୈରାଗ୍ୟ ଭକ୍ତି ବେନି ଦ୍ୱାରେ । ଆତ୍ମାକୁ ସ୍ଥିର ପ୍ରାଣୀ କରେ ॥ ୧୨୩
ତେବେଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ସେ ତୁମ୍ଭ ରୂପ ଭଗବାନ ॥ ୧୨୪
ତୁ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ଜନଙ୍କର । ତୋତେ ଆମ୍ଭର ନମସ୍କାର ॥ ୧୨୫
୪୦ ଧରଣୀ ପର୍ବତସହିତ । ତୋ ଦନ୍ତ-ଅଗ୍ରରେ ଶୋଭିତ ॥ ୧୨୬
ଜଳରୁ ହୁଅନ୍ତେ ବାହାର । ମତ୍ତଗଜେନ୍ଦ୍ରଦଶନର ॥ ୧୨୭
ଯେହ୍ନେ ନଳିନ ଶୋଭା ପାଇ । ପତ୍ରମାନଙ୍କେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୧୨୮
୪୧ ସକଳ ବେଦମୟ ତୋର । ଅଟେ ଶୂକରକଳେବର ॥ ୧୨୯
ଦନ୍ତେ ଧରିଛ ଯେଉଁ ମହୀ । ତେବେଣ ଏ ଅତି ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୩୦
ଶୃଙ୍ଗରେ ଜଳଧର ବହି । କୁଳ-ଅଚଳ ଯେହ୍ନେ ଶୋହି ॥ ୧୩୧
୪୨ ସ୍ଥାବର-ଜଙ୍ଗମଙ୍କ ଅର୍ଥେ । ମହୀକି ସ୍ଥାପ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୩୨
ଏ ତୁମ୍ଭ ପତ୍ନୀ ବିଶ୍ୱମାତା । ତୁମ୍ଭେ ସକଳଲୋକପିତା ॥ ୧୩୩
ଯହିଁରେ ଥାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ । ହେଉଁ କ୍ଷିତିକି ଅନୁଦିନେ ॥ ୧୩୪
ତୋର ସହିତେ ନମସ୍କାର । କରି ସେବିବୁଁ ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୩୫
ଯେବଣ କ୍ଷିତିଠାରେ ତୁହି । ଧାରଣାଶକ୍ତି ଅଛୁ ଦେଇ ॥ ୧୩୬
ଅଗ୍ନିକି ଯେହ୍ନେ ଅରଣି[୨]ରେ । ଯାଜ୍ଞିକ ପ୍ରକାଶେ ସତ୍ତ୍ୱରେ ॥ ୧୩୭
୪୩ ତୋର ବିହୁନେ କେବା ଆନ । ମହୀ-ଉଦ୍ଧାରେ କରେ ମନ ॥ ୧୩୮
ତୋ' ଠାରେ ବିସ୍ମୟ ଏ ନୋହି । ସବୁ ବିସ୍ମୟ ତୋହ ଠାଇଁ ॥ ୧୩୯
ଅତି ବିସ୍ମୟ ଏ ଜଗତ । ତୁ କଲୁ ମାୟାରେ ନିର୍ମିତ ॥ ୧୪୦
୪୪ ଶରୀର ବେଦମୟ ତୋର । କମ୍ପାନ୍ତେ ତାହା ହେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୪୧
ଜନ-ତପ-ସତ୍ୟ-ନିବାସୀ । ଆମ୍ଭେ ସକଳ ମହର୍ଷି ॥ ୧୪୨
ତୋ ସଟାଶିଖା-ଉଚ୍ଛଳିତ । ସଳିଳବିନ୍ଦୁରେ ସିଞ୍ଚିତ ॥ ୧୪୩
ହୋଇଲୁ ଯେଣୁ ଆମ୍ଭ ଗାତ୍ର । ଏ ବେନି ହୋଇଲୁଁ ପବିତ୍ର ॥ ୧୪୪

---

୧ = ଦ୍ୱାଦଶାହ + ଅବ୍ଦ । ଦ୍ୱାଦଶାହ = ଏକପ୍ରକାର ଯଜ୍ଞ ।
୨—ଅରଣି = ଅଗ୍ନି-ଉତ୍ପାଦକ କାଠି ।

୪୫ ଅପାର ଅଟେ କର୍ମ ତୋର | ତୋ କର୍ମମାନଙ୍କର ପାର || ୧୪୫
ଜାଣିମାକୁ ଯେ ମତି କରେ | ସେ ଭ୍ରଷ୍ଟମତି ଏ ସଂସାରେ || ୧୪୬
ତୋ ମାୟାଗୁଣରେ ମୋହିତ | ଅଟଇ ଏ ସର୍ବଜଗତ || ୧୪୭
ଏହା କୁଶଳ ଭଗବାନ | ସତ୍ୱରେ କର ତୁ ବିଧାନ || ୧୪୮

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୬ ଏ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ପତି | କଲେ ସେ ବରାହଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି || ୧୪୯
ସ୍ୱପାଦ ଆକ୍ରାନ୍ତ ସଲିଳେ | ପୃଥ୍ୱୀ ରଖିଲେ ଯୋଗବଳେ || ୧୫୦
୪୭ ଏ ରୂପେ ରସାତଳୁଁ କ୍ଷିତି | ଆଣି ସେ ଦେବ ପ୍ରଜାପତି || ୧୫୧
ଜଳରେ ନ୍ୟାସ ତାକୁ କରି | ଯଥାସୁଖରେ ଗଲେ ହରି || ୧୫୨
୪୮ କଥନଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ ଯାର | ମାୟାଚରିତ ମନୋହର || ୧୫୩
ତାର ମଙ୍ଗଳଲୀଳାବାଣୀ | ଶୁଣେ, ଶୁଣାଇ ଯେବା ପ୍ରାଣୀ || ୧୫୪
ତାର ହୃଦୟେ ଭଗବାନ | ତୁରିତେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ || ୧୫୫
୪୯ ସକଳ ମଙ୍ଗଳର ପତି | ସେ ଯେବେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି || ୧୫୬
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କ ଅବା ଦୁର୍ଲଭ | ବ୍ୟର୍ଥ ଇତର ସୁଖଲବ || ୧୫୭
ଯେ ତାଙ୍କୁ ଅନନ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ | ସେବା କରନ୍ତି ସାଧୁ ନରେ || ୧୫୮
ତାଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ନିଜଗତି | ସେ ଗୁହାଶୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି || ୧୫୯
୫୦ ପୁରୁଷ-ଅର୍ଥସାର ଜାଣି | କେବା ଏ ରୂପେ ଅଛି ପ୍ରାଣୀ || ୧୬୦
ଶୁଣନ୍ତେ ପ୍ରାଚୀନ ଚରିତ | ତା' ମଧ୍ୟେ ହରିକଥାମୃତ || ୧୬୧
ପିଇଣ କର୍ଣ୍ଣ-ଅଞ୍ଜଳିରେ | ବିରକ୍ତ ହୋଇବ ସଂସାରେ || ୧୬୨
କେବା ପଶୁରୁ ଆନ ହୋଇ | ହରିକଥାରେ ନ ରମଇଁ || ୧୬୩
ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ | ଅଦ୍ଭୁତ ଗୋବିନ୍ଦଚରିତ || ୧୬୪
ମନନିବେଶ କର ଏଣେ | ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ || ୧୬୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥ୍ୱ୍ୟୁଦ୍ଧରଣଂ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ||

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ନିଦାନଂ ତୁ ତଦ୍‌ବଧେ ବକ୍ତୁମୁଚ୍ୟତେ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାୟାଂ କଶ୍ୟପାଦ୍‌ଗର୍ଭସମ୍ଭବଃ [1]କାମତୋ ଦିତେଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ଯେ ହରି କାରଣଶୂକର । ତାହାଙ୍କ କଥା ମନୋହର ॥ ୧
ମୈତ୍ରେୟ କରନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣନ । ବିଦୁର ଶୁଣି ସେ ବଚନ ॥ ୨
ମନରେ ତୃପ୍ତିକି ନ ପାଇ । କର-ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ॥ ୩
ପୁଣି ପଚାରିଲେ ଏମନ୍ତ । ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ଧୃତବ୍ରତ ॥ ୪

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨ ହେ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି । ଅଟନ୍ତି ଦେବ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥ ୫
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷକୁ କଲେ ହତ । ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥ ୬
୩ ଲୀଳାରେ ଦନ୍ତଅଗ୍ରେ ମହୀ । ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତେଣ ସେହି ॥ ୭
କି ହେତୁ ଦୈତ୍ୟରାଜସଙ୍ଗେ । ସମର କଲେ ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥ ୮
୪ ଶୁଣିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋର ମନ । ବିସ୍ତାରି କହ ତାର ଜନ୍ମ ॥ ୯
ତୋଷ ନ ଲଭେ ମନ ମୋର । କୁତୁକ ଜନ୍ମଇ ଅପାର ॥ ୧୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫ ହେ ବୀର ! ସାଧୁ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର । ଯେଣୁ ହରିର ଅବତାର ॥ ୧୧
କଥା ପଚାରୁ ବାରମ୍ବାର । ଯେ ଲୋକମୃତ୍ୟୁପାଶହର ॥ ୧୨
୬ ପୂର୍ବେ ନାରଦ ଯାହା ଭଣି । ଉତ୍ତାନପାଦସୁତ ଶୁଣି ॥ ୧୩
ମୃତ୍ୟୁମୁଣ୍ଡରେ ପାଦ ଦେଲ । ପରମ ପଦ ଆରୋହିଲ ॥ ୧୪
୭ ପୂର୍ବେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ଦେବମାନେ । ବ୍ରହ୍ମା ତାହାଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନେ ॥ ୧୫
ଭଣି ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ବାଣୀ । ସେ ଇତିହାସ ଅଛି ଶୁଣି ॥ ୧୬
୮ ଦକ୍ଷଦୁହିତା ନାମ ଦିତି । ମାରୀଚ[2] କଶ୍ୟପ ତା' ପତି ॥ ୧୭
ସେ ପୁତ୍ରବାଞ୍ଛା ମନେ ଧରି । ମଦନେ ତନୁ ହୋଏ ଢାରି ॥ ୧୮
ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ତାଙ୍କ ପାଶେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲା ରତି-ଆଶେ ॥ ୧୯
୯ ସେ ମହାତ୍ମା ଅଗ୍ନିଘରେ । ଆଦିତ୍ୟ-ଅସ୍ତ ସମୟରେ ॥ ୨୦
ଯାହାର ଜିହ୍ୱାରୂପୀ ହୋଇ । ଅଗ୍ନିଦେବତା ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୨୧

୧—କାମସ୍ପୃହତଃ । ୨=ମରୀଚଙ୍କ ପୁତ୍ର ।

ସେ ଯଜ୍ଞପତିଙ୍କି ପୂଜିଣ	ଅଚ୍ଛନ୍ତି ହୋଇ ଶାନ୍ତମନ	॥ ୨୨
ତାହାଙ୍କ ପାଶରେ ମିଳିଲ	ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲ	॥ ୨୩

ଶ୍ରୀଦିତିରୁବାଚ

୧୦ ହେ ନାଥ ! ଶୁଣ ତପୋଧନ	ଏ କାମ ଧରି ଶରାସନ	॥ ୨୪
ବନ୍ଦମି ତୋହର ନମିତ୍ତେ	ଦୁଃଖିତ କରୁଅଛି ମୋତେ	॥ ୨୫
ରମ୍ଭାକୁ ଯେହ୍ନେ ମତଙ୍ଗଜ[୧]	ବନ୍ଦମି କରଇ ନସ୍ତେଜ	॥ ୨୬
୧୧ ମୋର ସପତ୍ନୀ ଯେତେ ଛନ୍ତି	ସର୍ବେ ଅଟନ୍ତି ପୁତ୍ରବନ୍ତି	॥ ୨୭
ତାହାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିକ ଗୃହିଁ	ଚିତ୍ତରେ ହେଉଛି ମୁଁ ଦହି	॥ ୨୮
ମୋଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ କର	ମଙ୍ଗଳ ଉପୁଜୁ ତୁମ୍ଭର	॥ ୨୯
୧୨ ଭର୍ତ୍ତାକୁ ମାନନା ଯେ କରେ	ତା' ଯଶ ରହଇ ସଂସାରେ	॥ ୩୦
ତୁମ୍ଭର ପରି ପତି ଯହିଁ	ପୁତ୍ରରୂପରେ ଜାତ ହୋଇ[୨]	॥ ୩୧
୧୩ ମୋ ପିତା ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି	ଦୁହିତାବତ୍ସଳ ସେ ଅତି	॥ ୩୨
କାହାକୁ ବରିବ ବୋଲିଣ	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପୁଚ୍ଛି ଜଣେ ଜଣ	॥ ୩୩
୧୪ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାବ ଜାଣି	ସନ୍ତାନବୃଦ୍ଧି ମନେ ଗୁଣି	॥ ୩୪
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲ ତ୍ରୟୋଦଶ	ଦୁହିତା କରିଣ ବିଶ୍ୱାସ	॥ ୩୫
ଯେତେ ତୁମ୍ଭର ସୁଚରିତ	ତହିଁକି ହେଲୁଁ ଅନୁଗତ	॥ ୩୬
୧୫ ହେ କଂଜଲୋଚନ ମୋହର	ମନୋରଥକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର	॥ ୩୭
ବଡ଼ଙ୍କୁ ଶରଣ ପଶଇ	ଯେବଣ ଲୋକ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ	॥ ୩୮
କେବେହେଁ ବିଫଳ ସେ ନୋହି	ଅବଶ୍ୟ ଫଳକୁ ଲଭଇ	॥ ୩୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୬ ଏ ରୂପେ କହନ୍ତେ ବହୁତ	କାମରେ ହୋଇ ମୋହଚିତ୍ତ	॥ ୪୦
ଦିତିକ ଅନୁନୟ କଲେ	କଶ୍ୟପ ବଚନ ବୋଇଲେ	॥ ୪୧
୧୭ ତୁ ଯାହା କରିଅଛୁ ମନ	ମୁଁ ତାହା କରିବ ବିଧାନ	॥ ୪୨
ତ୍ରିବର୍ଗସିଦ୍ଧି ଯହିଁ ଜାତ	କେ ନ କରେ ତା' ମନୋରଥ	॥ ୪୩
୧୮ ଏଣୁ କଳତ୍ରବନ୍ତ ଯେହି	ସେ ଅନ୍ନ ଜଳ ଆଦି ଦେଇ	॥ ୪୪
ଇତର ଯେ ଆଶ୍ରମମାନ	ତାହାଙ୍କୁ କରି ଉପାଦାନ	॥ ୪୫
ବ୍ୟସନଜଳଧିକ ତରେ	ସିନ୍ଧୁକୁ ଯେହ୍ନେ ବୋହିତରେ	॥ ୪୬

୧—ହାତୀ ।

୨—ତତ୍‌ଜାୟାଂ ଜାୟା ଭବତି ଯଦସ୍ୟାଂ ଜାୟତେ ପୁନଃ । (ଶ୍ରୁତିଃ)

୧୯ ମଙ୍ଗଳକାମନା ଲୋକର । ଅର୍ଦ୍ଧ ଯେ ଅଟଇ ଶରୀର ॥ ୪୭
ଯାହାର ତହିଁ[1] ଗୃହଘର । ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥାଇ ନର ॥ ୪୮
୨୦ ଇତର ଆଶ୍ରମେ ଅଜିତ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅରାତି[2] ବହୁତ ॥ ୪୯
ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରେ କରି ପୁଣି । ଆମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ହେଲେ ଜିଣି ॥ ୫୦
ଯେସନେ ଦୁର୍ଗପତି ଜନ । ହେଲେ ଜିଣଇ ଦସ୍ୟୁମାନ ॥ ୫୧
୨୧ ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭର ଗୃହେଶ୍ୱରୀ । ଅନେକ ଉପକାର କରି ॥ ୫୨
ସମାନ ହୋଇବାକୁ ତୋତେ । ନ ପାରୁ ଆମ୍ଭେ ଏ ଜଗତେ ॥ ୫୩
ଅଛନ୍ତି ଗୁଣପ୍ରିୟ ଯେହି । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆୟୁଷକୁ ଦେଇ ॥ ୫୪
ପତ୍ନୀର ଯେତେ ଉପକାର । ଶୁଝି ନ ପାରିବେ ସେ ନର ॥ ୫୫
୨୨ ତୋହର କାମ ପୁତ୍ରଅର୍ଥେ । ମୁଁ ତାହା କରିବି ନିଶ୍ଚିତେ ॥ ୫୬
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତ୍ର ପ୍ରତିପାଳ । ନିନ୍ଦା ନ କରନ୍ତୁ ସକଳ ॥ ୫୭
୨୩ ଘୋର ଜନ୍ତୁଙ୍କ ବେଳ ଏହି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଘୋର ଏ ଦିଶଇ ॥ ୫୮
ମହେଶ-ଅନୁଚର ଭୂତେ । ଚରନ୍ତି ଯହିଁ ଅବିରତେ ॥ ୫୯
୨୪ ହେ ସାଧ୍ୱି ଏ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ । ଭୂତଗଣଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ॥ ୬୦
ଭୂତଭାବନ ଭଗବାନ । ବୃଷେ ବୁଲନ୍ତି ତ୍ରିଲୋଚନ ॥ ୬୧
୨୫ ଶ୍ମଶାନ-ଚକ୍ରବାତ-ଧୂଳି । ଧୂସର ଦିଶେ ଜଟାବଳୀ ॥ ୬୨
ଦେହ ନିର୍ମଳ ହେମପ୍ରାୟେ । ଭସ୍ମ ଗୁଣ୍ଠନ ତହିଁ ହୋଏ ॥ ୬୩
ତିନି ଲୋଚନେ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ଗତିକି ଦେଖେ ତୋ ଦେବର[3] ॥ ୬୪
୨୬ ତାହାର ନିଜ ପର ହୋଇ । ସଂସାରମଧ୍ୟେ କେହି ନାହିଁ ॥ ୬୫
କାହାକୁ ଆଦରଇ ନାହିଁ । ନିନ୍ଦା କେବେହେଁ ନ କରଇ ॥ ୬୬
ମାୟାକୁ ଭୋଗ କରି ଯେହି । ଚରଣେ ଅଛି ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ॥ ୬୭
ନାନା ପ୍ରକାରେ ବ୍ରତମାନ । କରିଣ ଆମ୍ଭେ ଅନୁଦିନ ॥ ୬୮
ଲଭିବା ଅର୍ଥେ ସେ ସମ୍ପତ୍ତି । କରିଣ ଅଛୁଁ ନିଜ ମତି ॥ ୬୯
୨୭ ଅବିଦ୍ୟାପଟଳ ଭେଦନ । କରିବା ଅର୍ଥେ ବୁଧଜନ ॥ ୭୦
ଯାହାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଚରିତ । ଗାୟନ କରନ୍ତି ସତତ ॥ ୭୧
ନାହିଁ ଯା' ସମ ହୋଇ କେହି । ଯା ଠାରୁ ଅତିଶୟ ନାହିଁ ॥ ୭୨

୧—ଯାହାର ତହିଁ=ଯାହାର ଠାରେ ।
୨—ଅରାତି=ଶତ୍ରୁ । ୩—ଦେବର=ଭଣୋଇ ।

ସାଧୁ ଲୋକଙ୍କ ଗତି ସେହି । ପିଶାଚଚେଷ୍ଟା ଆଚରଇ ॥ ୭୩

୨୮ ଯେ ଅଟେ ନିଜ ଆତ୍ମାରତ । ନ ଜାଣି ତାହାର ଚରିତ ॥ ୭୪

ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ପ୍ରାଣିମାନେ । ହାସ୍ୟ କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟମନେ ॥ ୭୫

ଭକ୍ଷ୍ୟ ଅଟଇ କୁକ୍କୁରର । ଯେବଣ ଦେହ ଆପଣାର ॥ ୭୬

ଭୂଷଣ, ଗନ୍ଧ, ମାଲ୍ୟ, ବାସେ । ପୋଷନ୍ତି ତାହା ପ୍ରୀତିଆଶେ ॥ ୭୭

୨୯ ଯା କୃତ କର୍ମସେତୁ[1] ମାନ । ବ୍ରହ୍ମାଦି କରନ୍ତି ପାଳନ ॥ ୭୮

ସଂସାରକାରଣ ଯେ ଅଟେ । ମାୟା ଯାହାର ପାଦେ ଖଟେ ॥ ୭୯

ପିଶାଚ-ଆଚରଣ ତାର । ବିଭୁଚରିତ ଅଗୋଚର ॥ ୮୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୦ ଏମନ୍ତ ସ୍ୱାମିବାକ୍ୟ ଶୁଣି । ମଦନେ ମୋହିତ ତରୁଣୀ ॥ ୮୧

ଧରିଲା[2] ବିପ୍ରର ବସନ । ନିର୍ଲଜ୍ଜବୃଷଳୀ ଯେସନ ॥ ୮୨

୩୧ ଅକର୍ମ କଥାରେ ଭାର୍ଯ୍ୟାର । ନିର୍ବନ୍ଧ ଦେଖି ମୁନିବର ॥ ୮୩

ଦୈବକୁ କରି ନମସ୍କାର । ଏକାନ୍ତ ହେଲେ ତା' ସଙ୍ଗର ॥ ୮୪

୩୨ ତଦନନ୍ତରେ ସ୍ନାନ ସାରି । ମଉନେ ପ୍ରାଣାୟାମ କରି ॥ ୮୫

ବିରଜ,[3] ସନାତନ ଜ୍ୟୋତି । ବ୍ରହ୍ମ[4] ଜପିଲେ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥ ୮୬

୩୩ କରି ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ ଅତି । ନିର୍ବେଦ ଲଭି ମନେ ଦିତି ॥ ୮୭

ଲଜ୍ଜାରେ ଅଧୋମୁଖୀ ହୋଇ । କହେ କଶ୍ୟପପାଶେ ଯାଇଁ ॥ ୮୮

ଶ୍ରୀଦିତିରୁବାଚ

୩୪ ହେ ବିପ୍ର ! ଏ ଗର୍ଭକୁ ମୋର । ରୁଦ୍ର ନ କରନ୍ତୁ ସଂହାର ॥ ୮୯

ଯେ ଭୂତମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଦୋଷ ମୁଁ କଲି ଯାହାଠାରେ ॥ ୯୦

୩୫ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର । ଯେ ଦେବ ଉଗ୍ର ମହେଶ୍ୱର ॥ ୯୧

ସକାମ ଜନ-କାମଦାୟୀ । ଯେ ଶିବ ନ୍ୟସ୍ତଦଣ୍ଡ ହୋଇ ॥ ୯୨

ଦୁଷ୍ଟ ଜନକୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଏ । ସଂହାରେ ମନ୍ୟୁରୂପ ବହେ ॥ ୯୩

୩୬ ଭଗିନୀପତି ସେ ମୋହର । ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୪

ଅତିନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟାଧ ଯେହି । ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କି ଦୟା ବହି ॥ ୯୫

କରନ୍ତି ଅନୁଗ୍ରହ ଅତି । ସେ ଭଗବାନ ସତୀପତି ॥ ୯୬

୧—ଧର୍ମସେତୁ । ୨—ବିପ୍ରର = କଶ୍ୟପଙ୍କର । ୩—ବିରଜ = ନିର୍ମଳ । ୪—ପ୍ରଣବ

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୭ ନିଜସନ୍ତାନ ଶୁଭ ଚିନ୍ତ । ଭୟରେ କମ୍ପ ଅନ୍ତ ଚିତ୍ତ ॥ ୯୭
ସନ୍ଧ୍ୟାନିୟମକୁ ବଢ଼ାଇ । ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ପ୍ରଜାପତି କହି ॥ ୯୮

ଶ୍ରୀକଶ୍ୟପ ଉବାଚ

୩୮ ତୋ ଚିତ୍ତ-ଅଶୁଚିଭାବରୁ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅଲଂଘ୍ୟ ଦୋଷରୁ ॥ ୯୯
୩୯ ମୋର ବଚନଲଙ୍ଘନରୁ । ରୁଦ୍ରଗଣଙ୍କ ହେଳନରୁ ॥ ୧୦୦
ଏ ଦୋଷେଁ ତୋର ଗର୍ଭଗତେ । ହେବେ ନିନ୍ଦିତ ବେନି ସୁତେ ॥ ୧୦୧
ଲୋକପାଳଙ୍କ ସହିତରେ । ତିନି ଲୋକଙ୍କୁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୦୨
କନ୍ଦାଇବେ ସେ ପୁଣପୁଣ । ହେ କୋପବତି ! ଏ ପ୍ରମାଣ ॥ ୧୦୩
୪୦ ଅନପରାଧୀ ଅତି ଦୀନ । ପ୍ରାଣିଙ୍କି କରନ୍ତେ ନିଧନ ॥ ୧୦୪
୪୧ ପର-ରମଣୀଙ୍କ କଷଣେ । କ୍ରୋଧ କରନ୍ତେ ସାଧୁଗଣେ ॥ ୧୦୫
ଲୋକଭାବନ ଭଗବାନ । ସେ କାଳେ ହୋଇ କ୍ଷୁବ୍ଧମନ ॥ ୧୦୬
ଧରଣୀମଧ୍ୟେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର । ସେ ବେନି କରିବେ ସଂହାର ॥ ୧୦୭
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ ବଜ୍ର ଧରେ । ଘୋର ପର୍ବତଦର୍ପ ହରେ ॥ ୧୦୮

ଶ୍ରୀଦିତିରୁବାଚ

୪୨ ଭୋ ମୁନି ଯେବେ ଚକ୍ରଧର । ମାରିବେ ମୋ ବେନିକୁମର ॥ ୧୦୯
ତହିଁକି ଭୟ ମୋର ନାହିଁ । ସେ କଥା ବାଞ୍ଛା ମୁଁ କରଇ ॥ ୧୧୦
କ୍ରୋଧୀ-ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶାପ ପାଇ । ନ ମରନ୍ତୁ ସେ ବେନି ଭାଇ ॥ ୧୧୧
୪୩ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡେ ହତ ହୋଇ । ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଦେଇ ॥ ୧୧୨
ଯେବଣ ଯେବଣ ଯୋନିରେ । ଜନମ ଲଭେ ସେ ସଂସାରେ ॥ ୧୧୩
ନରକଗଣ ତାକୁ ତହିଁ । ଚିତ୍ତରେ ଦୟାକୁ ନ ବହି ॥ ୧୧୪

ଶ୍ରୀକଶ୍ୟପ ଉବାଚ

୪୪ ଶୋକରେ ଅନୁତାପ କଲୁ । ଯୁକ୍ତ-ଅଯୁକ୍ତ ବିଗୃହିଲୁ ॥ ୧୧୫
ଅତିମାନନା ହରିଠାରେ । ଆଦର କଲୁ ମହେଶରେ ॥ ୧୧୬
ମୋତେ ତୁ ଆଦରିଲୁ ଯେଣୁ । ନାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତେଣୁ ॥ ୧୧୭
ଜନମ ହେବ ଏକ ତୋର । ସେ ସାଧୁ ମଧ୍ୟେ ହେବ ବର ॥ ୧୧୮
୪୫ ଯା' ଯଶ କରିବେ ଗାୟନ । ବିଷ୍ଣୁ ଯଶରେ ମିଶାଇଣ ॥ ୧୧୯
୪୬ ଯାହାର ସୁଚରିତମାନ । ଲଭିବା ଅର୍ଥେ ସାଧୁଜନ ॥ ୧୨୦

	ଆତ୍ମାକୁ ନିର୍ବେଦ ଆଦରେ	। ଭାବନା[୧] କରିବେ ସଂସାରେ	॥ ୧
	ମଳିନ ହେମ ଦେଇ ଜାଳ	। ଯେସନେ କରନ୍ତେ ନିର୍ମଳ	॥ ୧
୪୭	ଏ ବିଶ୍ୱ ଯାହାର ପ୍ରସାଦେ	। ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ଅପ୍ରମାଦେ	॥ ୧
	ଏ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଯେହୁ	। ଆତ୍ମାର ସାକ୍ଷୀ ଯେ ବୋଲାଇ	॥ ୧
	ତୋଷ ହେବେ ସେ ଚକ୍ରଧର	। ଅନନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯାହାର	॥ ୧
୪୮	ମହାତ୍ମା, ମହାଭାଗବତ	। ମହାନୁଭାବ ଯେ ସମ୍ମତ	॥ ୧
	ମହତ ଜନମାନଙ୍କର	। ମଧ୍ୟରେ ଅଟଇ ସେ ବର	॥ ୧
	ଦୃଢ଼ଭଗତି-ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ	। ହରିଙ୍କି ନିବେଶି ସଂତତେ	॥ ୧
	ନିଜ ଦେହରେ ଅଭିମାନ	। ଯେ ଥିବ, କରିବ ଦହନ	॥ ୧
୪୯	ସେ ଅଳମ୍ପଟ ଗୁଣାକର	। ଅଟଇ ସୁଚରିତଧର	॥ ୧୨
	ପରସଂପଦେ ସୁଖୀ ହୋଇ	। ପରଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ଯେହି	॥ ୧୨
	ତାର ନଥିବେ ଶତ୍ରୁଲୋକ	। ହରିବ ଜଗତର ଶୋକ	॥ ୧୨
	ନିଦାଘ ଜାତ ତାପମାନ	। ହରଇ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଯେସନ	॥ ୧୨
୫୦	ଯେ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ନିର୍ମଳ	। ସୁନ୍ଦର ନୟନ କମଳ	॥ ୧୩
	ଭକ୍ତ ଯେମନ୍ତ ଇଚ୍ଛା କରେ	। ସେ ଅନୁରୂପେ ତନୁ ଧରେ	॥ ୧୩
	ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାମାର[୨] ମଣ୍ଡନ	। କୁଣ୍ଡଳେ ଶୋହେ ଯା' ଆନନ	॥ ୧୩
	ସେ ପ୍ରଭୁ ଏମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି	। ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବ ତୋର ନାତି	॥ ୧୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫୧	ନାତିକ ଶୁଣି ଭାଗବତ[୩]	। ହୃଷ୍ଟ ହୋଇଲା ତୋଷଚିତ୍ତ	॥ ୧୩
	କୃଷ୍ଣସକାଶୁଁ ବେଦସୁତ	। ମରିବେ ଶୁଣି ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ	॥ ୧୩
	ପୁତ୍ରଙ୍କ ଗତି ମନେ ଗୁଣି	। ଉତ୍ସାହ ଲଭିଲା ତରୁଣୀ	॥ ୧୪
	ଦିତି-କଶ୍ୟପର ସଂବାଦ	। ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ	॥ ୧୪
	ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ଏ ବାଣୀ	। ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବନ୍ଧୁ ଭଣି	॥ ୧୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ ଶ୍ରୀଦିତିଗର୍ଭାଧାନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

୧— ଶୋଧନ ।　　୨—ବାମା = ଲଳନା ।

୩—ଭାଗବତ = ଭକ୍ତ ।

ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ହୃତପ୍ରଭୈଃ ସୁରୈଃ ପୃଷ୍ଟଃ ପ୍ରାହ ପଞ୍ଚଦଶେ ବିଧିଃ ।
ତଦ୍ବୀଜଂ ବିପ୍ରଶାପାଦ୍ ବୈକୁଣ୍ଠେ ବିଷ୍ଣୁଭୃତ୍ୟୟୋଃ ॥

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ କଶ୍ୟପ-ପ୍ରଜାପତି-ବୀର୍ଯ୍ୟ । ବିନାଶ କରେ ପରତେଜ ॥ ୧
ଶତେ ବରଷ ଗର୍ଭେ ଥିତି । ଧରିଲା ସୁରପୀଡ଼ା ଚିନ୍ତି ॥ ୨
୨ ସେ ଗର୍ଭତେଜରେ ଭୁବନ । ହୁଅନ୍ତେ ଆଲୋକରେ ଶୂନ୍ୟ ॥ ୩
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗପାଳେ । ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ଏକ ମେଳେ ॥ ୪
ଦିଗମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧକାର । କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଗର ॥ ୫

ଶ୍ରୀଦେବା ଊଚୁଃ

୩ ହେ ପ୍ରଭୁ ! ତୁମ୍ଭେ ଅଛ ଜାଣି । ଏ ଅନ୍ଧକାରକୁ ପ୍ରମାଣି ॥ ୬
ଯେବଣ ଅନ୍ଧକାରୁଁ ମନେ । ଭୟ ପାଉଛୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୭
ତୁମ୍ଭର ଅଗୋଚର ହୋଇ । ସଂସାରେ କଥା କିଛି ନାହିଁ ॥ ୮
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରକାର ଯେ ଅଛଇ । କାଳକଳିତ ସେ ନୁହଇ ॥ ୯
୪ ହେ ଦେବଦେବ ! ଜଗନ୍ନାଥ । ତୁ ଲୋକପାଳଶ୍ରେଷ୍ଠଭୂତ ॥ ୧୦
ପର ଅପର ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ଭାବକୁ କରୁ ତୁ ଗୋଚର ॥ ୧୧
୫ ବିଜ୍ଞାନ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ତୋର । ମାୟାରେ ଧରୁ ଏ ଶରୀର ॥ ୧୨
ରଜୋଗୁଣକୁ ଅଛୁ ଧରି । ଅବ୍ୟକ୍ତ ଉତ୍ପତ୍ତି ତୋହରି ॥ ୧୩
ତୋତେ କରୁଛୁଁ ନମସ୍କାର । ତୁ ସର୍ବ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୪
୬ ଜୀବଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ କର ଜାତ । ଆତ୍ମାରେ ଗୁନ୍ଥ ଏ ଜଗତ ॥ ୧୫
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ଦେହଙ୍କର । ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଆତ୍ମା ତହୁଁ ପର ॥ ୧୬
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନନ୍ୟ ଭାବରେ । ଭାବନା କରନ୍ତି ଯେ ନରେ ॥ ୧୭
୭ ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ଜିଣି । ସୁପକ୍ୱ-ଯୋଗ ସେହୁ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୧୮
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦ ଲଭିଥାନ୍ତି । ସେ ପରାଭବ ନ ପାଆନ୍ତି ॥ ୧୯
ଯାର ବଚନରଜ୍ଜୁଂ[୧] ଜାଣି । ତେଣେ ନିବଦ୍ଧ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୨୦
ଆୟତ୍ତ ହୋଇଣ ତାହାର । କରନ୍ତି ପୂଜା-ଉପହାର ॥ ୨୧

୧—ଯସ୍ୟ ବାକ୍ ତନ୍ତ୍ରୀଃ, ନାମାନି ଦାମାନି । (ଶ୍ରୁତିଃ)

ମୁଖ୍ୟ ସକଳ ଲୋକଙ୍କର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଅମ୍ଭର ॥ ୨୨
୯ ବିନଷ୍ଟକର୍ମ ଲୋକଙ୍କର । ନାଥ ! ମଙ୍ଗଳ ତୁମ୍ଭେ କର ॥ ୨୩
ବିପତ୍ତି ଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ପାଇ । ଦୟାଦୃଷ୍ଟିରେ ବାରେ ଚାହିଁ ॥ ୨୪
୧୦ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ତୁମ୍ଭେ କର । ଦିତିଗର୍ଭରେ କଶ୍ୟପର ॥ ୨୫
ବୀର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ୁଛି ଦିନୁଁଦିନ । କାଷ୍ଠରେ ଅନଳ ଯେସନ ॥ ୨୬
ଦିଗମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକାରେ । ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରାଇ ସତ୍ତ୍ୱରେ ॥ ୨୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୧ ଶବ୍ଦଗୋଚର ଭଗବାନ । ହସିଣ କମଳ-ଆସନ ॥ ୨୮
ମଧୁର ବାକ୍ୟେ କରି ପ୍ରୀତି । ଦେବଙ୍କୁ ବଚନ କହନ୍ତି ॥ ୨୯

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧୨ ତୁମ୍ଭର ଠାରୁ ପୂର୍ବେ ଜାତ । ମାନସ ପୁତ୍ର ମୋ ବିଦିତ ॥ ୩୦
ଚଳିଲେ ଆକାଶମାର୍ଗରେ । ସ୍ପୃହା ନ କରନ୍ତି ଲୋକରେ ॥ ୩୧
୧୩ ଅମଳ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ବୈକୁଣ୍ଠ ନାମେ ତାର ସ୍ଥାନ ॥ ୩୨
ସକଳଲୋକେ ନମସ୍କୃତ । ତହିଁକି ଗଲେ ସେ ତ୍ୱରିତ ॥ ୩୩
୧୪ ପୁରୁଷମାନେ ଯହିଁ ଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ବଇକୁଣ୍ଠମୂର୍ତ୍ତି ॥ ୩୪
ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମକୁ ଆଚରି । ଯେ ଆରାଧନା କଲେ ହରି ॥ ୩୫
୧୫ ଶବ୍ଦଗୋଚର ଭଗବାନ । ଯହିଁରେ କରିଛନ୍ତି ସ୍ଥାନ ॥ ୩୬
ନିର୍ମଳ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଧରି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସୁଖୀ କରି ॥ ୩୭
ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଧର୍ମମୂର୍ତ୍ତି । ସ୍ୱଜନେ ମୁଖ ଦିଏ ନିତି ॥ ୩୮
୧୬ ଯହିଁରେ ନୈଃଶ୍ରେୟସ ନାମେ । ବିପିନ କାମଦୁଘ[1] ଦ୍ରୁମେ ॥ ୩୯
କୈବଲ୍ୟ କିବା ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ । ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ ତେମନ୍ତ ॥ ୪୦
ସର୍ବଋତୁରେ ଶୋଭା ପାନ୍ତି । ଯେତେକ ବୃକ୍ଷେ ତହିଁ ଛନ୍ତି ॥ ୪୧
୧୭ ବିମାନବନ୍ତ ଲୋକେ ଯହିଁ । ନାରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥାଇଁ ॥ ୪୨
ଗାଆନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ । ଯେ କରେ ନିଜ ପାପ ହତ ॥ ୪୩
ବନ[2] ମଧ୍ୟରେ ବିକସିତ । ମାଧବୀମଧୁ[3] ଗନ୍ଧେ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୪
ଖଣ୍ଡିତ ହୁଅଇ ତାଙ୍କର । ବାତକୁ କରନ୍ତି ଧିକ୍କାର[4] ॥ ୪୫

୧—କାମପୂରକ । ୨—ଜଳ ।
୩—ମାଧବୀ = ବସନ୍ତକାଳୀନ ଲତା ବା ଫୁଲ । ମଧୁ—ମକରନ୍ଦ ।
୪—ତିରସ୍କୁର୍ବନ୍ତି (ସ୍ୱାମୀ) ।

୮ ପାରାବତ, ପିକ, ସାରସ । ଦାତ୍ୟୂହ[1], ଚକ୍ରବାକ ହଂସ ॥ ୪୬
ଶୁକ, ତିତ୍ତିର, ଶିଖିଙ୍କର । କଳହ ନବର୍ତ୍ତେ ଯହିଁର ॥ ୪୭
ଗାଆନ୍ତେ ଭୃଙ୍ଗରାଜ ଯହିଁ । ହରିକଥାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ॥ ୪୮
୯ ମନ୍ଦାର, କୁନ୍ଦ, କୁରୁବକ । ଉତ୍ପଳ, ପୁନ୍ନାଗ, ଚମ୍ପକ ॥ ୪୯
ବକୁଳ, ପଦ୍ମ, ପାରଜାତ । ଇତ୍ୟାଦି କୁସୁମ ବହୁତ ॥ ୫୦
ଯହିଁ ତୁଳସୀତପ ଚନ୍ତ । ବହୁତ ମାନନା କରନ୍ତ ॥ ୫୧
ଯେଣୁ ତୁଳସୀଗନ୍ଧ ହରି । ପୂଜନ୍ତ ଆଭରଣ କରି ॥ ୫୨
୧୦ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ, ମରକତ, ହେମ । ଘଟିତ ବିମାନ ଉତ୍ତମ ॥ ୫୩
ତେଣେ ପୂରିତ ଯେଉଁ ପୁର । ଯେଉଁ ବିମାନେ ଭକ୍ତଙ୍କର ॥ ୫୪
ଯେ ହରିପାଦେ ନମ୍ର ନୋହି । ସେ ବିମାନ ସେ ନ ଦେଖଇ ॥ ୫୫
କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ମନ ଦେଇ । ଅଛନ୍ତି ଭକ୍ତଜନେ ଯହିଁ ॥ ୫୬
ସେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ । କାମେ କରିବାକୁ ମୋହିତ ॥ ୫୭
ସସ୍ମିତମୁଖୀ ନାରୀଜନ । ଚେଷ୍ଟାରେ ନୋହିଲେ ଭାଜନ ॥ ୫୮
୧୧ ସ୍ଫଟିକ ବାଡ଼ ମଧ୍ୟେ ଯହିଁ । ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୫୯
ସେ ହରିଗୃହେ ଯେଉଁ ପୁରେ । ଲୀଳାକମଳ ଘେନି କରେ ॥ ୬୦
କରିବା ପ୍ରାପ୍ତେ ସମ୍ମାର୍ଜନ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦିଶଇ ଶୋଭମାନ ॥ ୬୧
ଗୃହନ୍ତେ ଚରଣ ଯାହାର । ନୂପୁରଧ୍ୱନି ମନୋହର ॥ ୬୨
ଦୋଷବର୍ଜିତ ଯେ ଅଟଇ । ଯାହାର ଅନୁଗ୍ରହପାଇଁ ॥ ୬୩
ଯତ୍ନ କରନ୍ତ ଅବିରତେ । ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ ଯେଝାମତେ ॥ ୬୪
୧୨ ଯେବଣ ପୁରେ ନିଜ ବନେ । ସଙ୍ଗତେ ଛନ୍ତି ଦାସୀଜନେ ॥ ୬୫
ଘେନି ତୁଳସୀଦଳମାନ । ହରିଙ୍କି କରନ୍ତେ ପୂଜନ ॥ ୬୬
ବିଦ୍ରୁମତଟ ସୁନିର୍ମଳ । ସୁଧାସମାନ ଯହିଁ ଜଳ ॥ ୬୭
ଏମନ୍ତ ବାପୀମଧ୍ୟେ ତହିଁ । ନିଜ ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ଗୃହିଁ ॥ ୬୮
ହରିଚୁମ୍ବିତ ବୁଦ୍ଧି କରି । ମଣନ୍ତି ଜଳଧିକୁମାରୀ ॥ ୬୯
୧୩ ହରିର ସଂସାରରଚନ । ଅନୁବାଦରୁ ଯେବା ଆନ ॥ ୭୦
ବୁଦ୍ଧିକି ନାଶ ସେ କରନ୍ତ । କୁକଥା ବୋଲି ଯାକୁ ଚିନ୍ତ ॥ ୭୧
ଯାହାକୁ ହତଭାଗ୍ୟ ନରେ । ଶୁଣନ୍ତି, ଯେହୁ ପୁଣ୍ୟ ହରେ ॥

୧—ଗୃତକ (ସ୍ୱାମୀ) ।

ଶୁଣିଲ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେ କଥା । ନରକେ ପକାନ୍ତି ସର୍ବଥା ॥ ୭୨
ସେ କଥା ଶ୍ରବଣ ଯେ କରେ । ପ୍ରବେଶ ନୋହେ ସେ ଯହିଁରେ ॥ ୭୩
୨୪ ଧର୍ମସତ୍ତ୍ୱରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ । ସମ୍ଭବେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଯହିଁ ॥ ୭୪
ଆମ୍ଭେମାନେହେଁ ଯାହା ଶନ୍ତ । ଲଭୁ ଏମନ୍ତ ନରଗନ୍ତ ॥ ୭୫
ଯେ ବସ୍ତୁ ପୂଜା ନ କରନ୍ତି । ସେ ତା'ମାୟାରେ ମୋହ ହୋନ୍ତି ॥ ୭୬
୨୫ ଦେବମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହରି । ତାହାଙ୍କ ସେବାଫଳୁଁ କରି ॥ ୭୭
ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତଦୂର । ହୋଇଣ ଅଛି ଦଣ୍ଡଧର ॥ ୭୮
ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସୁଚରିତ । ବାଞ୍ଛା କରଇ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥ ୭୯
ନିଜ ଭର୍ତ୍ତାର ଯଶମାନ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ କରିଣ କଥନ ॥ ୮୦
ଅନୁରାଗରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର । ପୁଲକେ ପୂରିତ ଶରୀର ॥ ୮୧
ଏମନ୍ତ ସୁଚରିତ ନରେ । ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ଯହିଁରେ ॥ ୮୨
୨୬ ସକଳଗୁରୁ ଭଗବାନ । ଯହିଁରେ କରିଛନ୍ତି ସ୍ଥାନ ॥ ୮୩
ବିବୁଧଶ୍ରେଷ୍ଠମାନଙ୍କର । ବିମାନତେଜରେ ଭାସ୍ୱର[୧] ॥ ୮୪
ସକଳଭୁବନେ ବନ୍ଦିତ । ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ବିରାଜିତ ॥ ୮୫
ଯୋଗମାୟାର ବଳେ ତହିଁ । ପ୍ରବେଶ ମୁନିମାନେ ହୋଇ ॥ ୮୬
ଅତି ଆନନ୍ଦ ନିଜମନେ । ଲଭିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠଦର୍ଶନେ ॥ ୮୭
୨୭ ଅଦ୍ଭୁତ ଯେତେ କଥାମାନ । ତହିଁରେ ନ ଦେଇ ନୟନ ॥ ୮୮
ସେ ପୁରେ ଷଷ୍ଠ ଦ୍ୱାର ଜିଣି । ସପ୍ତମ ଦ୍ୱାରେ ହୋନ୍ତେ ପୁଣି ॥ ୮୯
ଦେଖିଲେ ବେନି ଗଦା ଧରି । ରହି ଅଛନ୍ତି ବେନି ଦ୍ୱାରୀ ॥ ୯୦
ଅମୂଲ୍ୟ ମୁକୁଟ କୁଣ୍ଡଳ । ଅଙ୍ଗଦେ ଦିଶନ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ॥ ୯୧
ଏକ ଆରକେ ବେନି ଜନ । ବୟସେ ଦିଶନ୍ତି ସମାନ ॥ ୯୨
୨୮ ମତ୍ତ ହୋଇଣ ମଧୁପାନ । କରନ୍ତି ଯହିଁ ଭୃଙ୍ଗମାନ ॥ ୯୩
ଶ୍ୟାମଳ ଚାରି ଭୁଜଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ଯେ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥ ୯୪
ଏମନ୍ତ ରୂପ ବନମାଳା । ଲମ୍ବିଣ ଅଛି ତାଙ୍କ ଗଳା ॥ ୯୫
କୁଟିଳ ଭ୍ରୂଲତା ଶୋଭନ । ଅରୁଣ ଦିଶଇ ଲୋଚନ ॥ ୯୬
ନାସିକା ଫୁଲନ୍ତେ ବଦନ । ଦିଶଇ କୁପିତ ଯେସନ ॥ ୯୭
୨୯ ଗୃହୁଁ ଅଛନ୍ତି ବେନି ଦ୍ୱାରୀ । ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନହିଁ ନ କରି ॥ ୯୮

[୧] — ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

ସୁବର୍ଣ୍ଣକବାଟେ ସୁନ୍ଦର । ଯେମନ୍ତେ ଲଙ୍ଘିଲେ ଷଷ୍ଠ ଦ୍ୱାର ॥ ୯୯
ପୁଣି ସେ ସପ୍ତମ ଦ୍ୱାରରେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୦୦
ସେ ଋଷିମାନଙ୍କର କାହିଁ । ବିଷମ ବୁଦ୍ଧି ନ ହୁଅଇ ॥ ୧୦୧
ଆଶଙ୍କା ଛାଡ଼ି ନିଜମନେ । ଭ୍ରମୁଣ ଥାନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥାନେ ॥ ୧୦୨
୩୦ ସ୍ୱଭାବେ ବୃଦ୍ଧ ସେ ଅଟନ୍ତି । ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୧୦୩
ପାଞ୍ଚବରଷ ପୁତ୍ରପ୍ରାଏ । ଦିଶନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ଦେହେ ॥ ୧୦୪
ତେଜକୁ ହସି ତାହାଙ୍କର[1] । ବେନି ଧରିଣ ନିଜ କର ॥ ୧୦୫
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ଯେ ଶ୍ରୀପତି । ନ ଜାଣି କରି ତାଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ॥ ୧୦୬
ତାଙ୍କ ଗମନ-ନିବାରଣ । କଲେ ସେ ବେନି ଦ୍ୱାଃସ୍ଥ ପୁଣ ॥ ୧୦୭
ଦ୍ୱାରନିରୋଧକୁ ଉଚିତ । ନୁହନ୍ତି ସେହୁ ଗୁରୁଭ୍ରାତ ॥ ୧୦୮
୩୧ ଦେଖନ୍ତି ଦେବମାନେ ରହି । ସେ ବେନି ଦ୍ୱାରପାଳେ ତହିଁ ॥ ୧୦୯
ନିଷେଧ କରନ୍ତେ ସେ ଦ୍ୱାର । ପୂଜିତ ସେ ଗୁରୁ କୁମାର ॥ ୧୧୦
ଆପଣା ମିତ୍ର ଭଗବାନ । ଦେଖିବା ଅର୍ଥେ ତାଙ୍କୁ ମନ ॥ ୧୧୧
କଟଣ ମିଳିଥିଲେ ସେହି । ତା' ଭଙ୍ଗେ ଅଲ୍ପକ୍ରୋଧ ବହି ॥ ୧୧୨
ବିକାର ଦିଶଇ ନୟନ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୧୧୩

ଶ୍ରୀମୁନୟ ଊଚୁଃ

୩୨ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସେବା କରି । ଏ ପୁରେ ହୋଇଅଛ ଦ୍ୱାଃସ୍ଥ ॥ ୧୧୪
ସମଦରଶୀ ଏଥି ଜନ । ଯେସନେ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୧୧୫
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅଛ ରହି । ବିଷମ ସ୍ୱଭାବ କିମ୍ପାଇଁ ॥ ୧୧୬
ବିଗ୍ରହଲେଶ ତାର ନାହିଁ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ପୁରୁଷ ଅଟଇ ॥ ୧୧୭
ଆପଣା ଆତ୍ମା ଅନୁସାରେ । କୁଟିଳ ଭାବ ହରିଠାରେ ॥ ୧୧୮
ଆଶଙ୍କା କର କାହିଁପାଇଁ । ଏ ଭାବ ତାର ଠାରେ ନାହିଁ ॥ ୧୧୯
୩୩ ଜଗତ ଅଛି ଯା' ଉଦରେ । ପଣ୍ଡିତେ ସେହି ହରିଠାରେ ॥ ୧୨୦
ଆତ୍ମାର ଭେଦ ନ ଦେଖନ୍ତି । ଆତ୍ମାରୂପରେ ପ୍ରମାଣନ୍ତି ॥ ୧୨୧
ମହା ଆକାଶରେ ଯେସନ । ଘଟ ଆକାଶ ଦେଖେ ଜନ ॥ ୧୨୨
ତୁମ୍ଭେ ଧରିଛ ସୁରଚିହ୍ନ । ଉଦରଭେଦୀ[2] ଭୟମାନ ॥ ୧୨୩
ଏ ବସ୍ତୁଠାରେ ବଇରିଲ । ଇତର ସଜାପ୍ରାୟେ କଲ ॥ ୧୨୪

୧—ଚତୁଃସନଙ୍କର । ୨—ଉଦର ଭେଦଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେହାତ୍ମବୋଧ ବିଶିଷ୍ଟ ।

୩୪ ସେ ଯେଣୁ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥର । ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବେନି ଅନୁଚର ॥ ୧୨୫
ସ୍ୱଭାବେ ମନ୍ଦମତି ତୁମ୍ଭେ । ଚିନ୍ତୁଛୁଁ ତୁମ୍ଭ ଭଲ ଆମ୍ଭେ ॥ ୧୨୬
ଭେଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖ ଯେଣୁ । ଏ ଲୋକୁଁ ଚ୍ୟୁତ ହୁଅ ତେଣୁ ॥ ୧୨୭
ଆନ ଲୋକରେ ମିଳ ଯାଇଁ । ପାପିଷ୍ଠ ଲୋକଙ୍କର ଯହିଁ ॥ ୧୨୮
କାମକ୍ରୋଧାଦି ତିନି ଅରି । ଅଛନ୍ତି ସର୍ବଭାବେ ପୂରି ॥ ୧୨୯

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୩୫ ଅସ୍ତ୍ରସମୂହେ ଅନିବାର । ସେ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡ ଅଟେ ଘୋର ॥ ୧୩୦
ଏ ରୂପେ ତାହାଙ୍କ ବଚନ । ଶ୍ରବଣ କରି ବେନି ଜନ ॥ ୧୩୧
ଅତି କାତରେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟେ । ପଡ଼ିଲେ ଋଷିଙ୍କର ପାଏ ॥ ୧୩୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଅବଜ୍ଞାରୁ ଅତି । ଭୟେ ଯେ ଲଭେ ରମାପତି ॥ ୧୩୩
ସେ ବେନି ଦାସ ତାହାଙ୍କର । କହନ୍ତି ବଚନ ମଧୁର ॥ ୧୩୪

ଶ୍ରୀଦ୍ୱାରପାଳାବୂଚତୁଃ

୩୬ ହେ ମୁନିମାନେ ! ପାପୀଠାରେ । ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୧୩୫
ତାହା ବିଧାନ କଲ ତୁମ୍ଭେ । ଯେବେଣେ ତରିବୁଁ ପାପୁଁ ଆମ୍ଭେ ॥ ୧୩୬
ମୂଢ଼ ଯୋନିକି କର୍ମଦୋଷେ । ଗମନ କରନ୍ତେ ଅବଶେ ॥ ୧୩୭
ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହଲେଶ । ହୃଦୟେ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୩୮
ହରିଚରଣସ୍ମୃତିହର । ମୋହନ ସଂଭବୁ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୩୯

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୩୭ ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଦେବଗଣ ! । ସେ ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ॥ ୧୪୦
ଦୋଷକୁ ବଡ଼ ଲୋକଠାରେ । କଲେ ଯେ ନିଜ ଚରଣରେ ॥ ୧୪୧
ସେ କଥା ତତକ୍ଷଣେ ଜାଣି । ଲକ୍ଷ୍ମୀସହିତେ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୧୪୨
ପରମ ହଂସ ମୁନିଜନ । ଅବଲୋକନେ କରି ମନ ॥ ୧୪୩
ଉଗ୍ରରେଂ ଯାନ ନ ଆରୋହି । ପାଦେ ଗମିଲେ ଭବଗ୍ରାହୀ ॥ ୧୪୪
୩୮ ଛତ୍ର ପାଦୁକା ଆଦିମାନ । ଘେନି ଧାଇଁଲେ ନିଜ ଜନ ॥ ୧୪୫
ହରିଙ୍କି ଲୋଚନେ ଗୋଚର । କଲେକ ସେ ଗୁରି କୁମାର ॥ ୧୪୬
କରନ୍ତି ଯେବଣ ସମାଧି । ତାହାର ଭାଗ୍ୟ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୧୪୭
ହଂସର ପ୍ରାୟେକ ନିର୍ମଳ । ଯେ ଶୁକ୍ଳ ଚାମର ଯୁଗଳ ॥ ୧୪୮
ତାହାର ପବନେ କମ୍ପିତ । ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ ଶ୍ୱେତଛତ୍ର ॥ ୧୪୯

ତାର କେଶରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ମୁକୁତା ହାର ଯେ ଲମ୍ବଇ ॥ ୧୫୦
ତହୁଁ ଶୀକର[୧] ଜଳ-ପନ୍ତ । ଗଳ ଯା' ଉପରେ ପଡ଼ନ୍ତ ॥ ୧୫୧
୩୯ ସକଳ ଜନେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ । ଅଟଇ ଯାହାର ବଦନ ॥ ୧୫୨
ସ୍ପୃହା କରନ୍ତି ସକୁ ଜନ । ସେ ଗୁଣଙ୍କର ଯେ ସଦନ ॥ ୧୫୩
ପ୍ରେମ ସହିତ ବିଲୋକନ । ଛେଣେ ହରନ୍ତି ଜନମନ ॥ ୧୫୪
ଶ୍ୟାମ ବିପୁଳ ଉରସ୍ଥଳେ । ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବସଇ ନିଷ୍ଠଳେ ॥ ୧୫୫
ତେଣେ ଯେ କରନ୍ତି ସୁନ୍ଦର । ଆପଣା ବୈକୁଣ୍ଠମନ୍ଦିର ॥ ୧୫୬
ସ୍ୱର୍ଗର ଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରାୟେ । ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୧୫୭
୪୦ ପୃଥୁ ନିତମ୍ବେ ପୀତବାସ । ତଥିରେ ମେଖଳା ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୫୮
ଯହିଁ ଭ୍ରମର ଧ୍ୱନି କରେ । ସେ ବନମାଳା ଅଛି ଉରେ ॥ ୧୫୯
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଚାରି ଭୁଜେ । କନକବଳୟ ବିରାଜେ ॥ ୧୬୦
ସ୍କନ୍ଧରେ ବିନତା ସୁତର[୨] । ନିବେଶିଛନ୍ତି ଏକ କର ॥ ୧୬୧
ପଦ୍ମେ ଧରିଣ ଆର କରେ । କମ୍ପାଉ ଅଛନ୍ତି ସଧୀରେ ॥ ୧୬୨
୪୧ ବିଜୁଳି ଜିଣି ଶୋଭମାନ । ମକରକୁଣ୍ଡଳେ ମଣ୍ଡନ ॥ ୧୬୩
ତହିଁକି ଯୋଗ୍ୟ ଗଣ୍ଡ ଯାର । ଉଚ୍ଚ ନାସାରେ ମୁଖ ସାର ॥ ୧୬୪
ମଣିଗଣରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଶିରେ କିରୀଟ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୬୫
ଅମୂଲ୍ୟ ହାର ଶୋଭେ ଉରେ । କୌସ୍ତୁଭ ରତ୍ନ ସୁକଣ୍ଠରେ ॥ ୧୬୬
୪୨ ସୁନ୍ଦରପଣେ କମଳାର । ଯେ ଅବା ଥିଲି ଅହଂକାର ॥ ୧୬୭
ସେ ନାଶ ଏ ରୂପଦର୍ଶନେ । ଏମନ୍ତ ନିଜ ଦାସ ମନେ ॥ ୧୬୮
ବିଶ୍ୱରେ ଯାହା ରୂପ ଗୃହିଁ । ଅତିସୁନ୍ଦର ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୬୯
ମୋର, ତୁମ୍ଭର, ଶିବଙ୍କର । ଅର୍ଥେ ଯେ ଧରେ କଳେବର ॥ ୧୭୦
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଆନନ୍ଦେ । ପ୍ରଣାମ କଲେ ଋଷିବୃନ୍ଦେ ॥ ୧୭୧
ସେ ଭଗବାନ ରୂପ ଚାହିଁ । ନିଜ ଲୋଚନେ ତୋଷ ନାହିଁ ॥ ୧୭୨
୪୩ ସେ ଅରବିନ୍ଦ ଲୋଚନର । ଚରଣପଙ୍କଜକେଶର ॥ ୧୭୩
ତହିଁ ମିଶ୍ରିତ ଯେ ତୁଳସୀ । ତା' ମକରନ୍ଦ ବାତେ ଆସି ॥ ୧୭୪
ଅନ୍ତରେ ଆସି ନାସାଦ୍ୱାରେ । ସେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞମାଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ॥ ୧୭୫
ଆନନ୍ଦଭର କଲା ଜାତ । ତନୁକୁ କଲା ପୁଲକିତ ॥ ୧୭୬

୧—ଶୀକର—ଜଳକଣା । ୨—ଗରୁଡ଼ ।

୪୪ କୃଷ୍ଣର ବଦନ ପ୍ରକାଶ । ଯେହ୍ନେ ଅସିତ ପଦ୍ମକୋଷ ॥ ୧୭୭
ସେ ମୁଖେ ସୁନ୍ଦର ଅଧରେ । କୁନ୍ଦଧବଳ ହାସ ସ୍ଫୁରେ ॥ ୧୭୮
ଦେଖିଣ ଏମନ୍ତ ବଦନ । ଲଭିଲେ ମନୋରଥମାନ ॥ ୧୭୯
ନଖ-ଅରୁଣ ମଣିଗଣ । ଆଶ୍ରୟ ଯେବଣ ଚରଣ ॥ ୧୮୦
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ତାହା ଚାହିଁ । ଅତି ହରଷମନା ହୋଇ ॥ ୧୮୧
ସର୍ବାଙ୍ଗ ଶୋଭା ଏକାବେଳେ । ଯେନ ନ ପାରିଣ ନିଷ୍ଟଳେ ॥ ୧୮୨
ନୟନ ବୁଜି କଲେ ଧ୍ୟାନ । ଯେଣୁ ସେ ଧ୍ୟାନରେ ନିପୁଣ ॥ ୧୮୩
୪୫ ଯୋଗମାର୍ଗରେ ନିଜଗତି । ଯେ ଜନ ବାଞ୍ଛିତ କରନ୍ତି ॥ ୧୮୪
ତାହାଙ୍କ ଧ୍ୟାନକୁ ଉଚିତ । ବହୁତ ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ସମ୍ମତ ॥ ୧୮୫
ପ୍ରାଣିନୟନମନୋହର । ଆପଣା ପୁରୁଷଶରୀର ॥ ୧୮୬
ଭଗତଜନଙ୍କୁ ଯେ ପୁଣି । ଦେଖାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଭାବ ଜାଣି ॥ ୧୮୭
ଦୁର୍ଲଭ ଆନଲୋକଠାଇଁ । ଆପଣାଠାରେ ନିତ୍ୟେ ଥାଇ ॥ ୧୮୮
ଏମନ୍ତ ଅଷ୍ଟବିଭୂତିରେ । ଯୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ନିର୍ଭରେ ॥ ୧୮୯
ସେ ମୁକୁନ୍ଦଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟ ସ୍ତୁତି । କଲେ ହରଷେ ଗୁରୁ ଯତି ॥ ୧୯୦

ଶ୍ରୀକୁମାରା ଊଚୁଃ

୪୬ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁରାତ୍ମା ଲୋକର । ହୃଦେ ଥିଲେହେଁ ଅଗୋଚର ॥ ୧୯୧
ସେ ଆଜ ଆମ୍ଭ ନେତ୍ରପଥ । ଗୋଚର ହୋଇଲ ଅନନ୍ତ ! ॥ ୧୯୨
ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଯା' ଉତପତି । ସେ ଆମ୍ଭ ପିତା ପ୍ରଜାପତି ॥ ୧୯୩
ତୁମ୍ଭ ରହସ୍ୟ ଅନୁରାଗେ । ଯେବେ ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଆମ୍ଭ ଆଗେ ॥ ୧୯୪
କର୍ଣ୍ଣବିବରେ ସେହିଦିନେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲ ଆମ୍ଭ ମନେ ॥ ୧୯୫
୪୭ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ବହି । ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରୀତି କରୁ ତୁହି ॥ ୧୯୬
ପରମ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଯେହି । ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁଛୁ ତୁ ଟି ସେହି ॥ ୧୯୭
ଛାଡ଼ି ସକଳ ଅହଂକାର । ବିଷୟରାଗ କରି ଦୂର ॥ ୧୯୮
ତୋହର କୃପାରେ ଚିତ୍ତଭାଗେ । ମୁନିଏ ଦୃଢ଼ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ॥ ୧୯୯
ଯେବଣ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣନ୍ତି । ଯେଣେ ସଂସାରକୁ ତରନ୍ତି ॥ ୨୦୦
୪୮ ପ୍ରାଣିଙ୍କି ଭବୁଁ କରେ ପାର । କୀର୍ତ୍ତନଯୋଗ୍ୟ ଯଶ ଯା'ର ॥ ୨୦୧
ହେ ନାଥ ! ଏମନ୍ତ ତୁ ପୁଣି । ତୋ କଥାରସକୁ ଯେ ଜାଣି ॥ ୨୦୨
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟେ କୁଶଳ ଅଟନ୍ତି । ତୋ' ପାଦେ ଶରଣ ପଶନ୍ତି ॥ ୨୦୩

ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ସେ ମୋକ୍ଷପଦ । ଯେ ଅଟେ ତୋହର ପ୍ରସାଦ ॥ ୨୦୪
ଭ୍ରୂଲତାଘାତରେ ତୋହର । ଯହିଁରେ ଭୟ ମହାଘୋର ॥ ୨୦୫
ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଆଦି ପଦମାନ । କିଂପାଇଁ ବାଞ୍ଛିବେ ସେ ମନ ॥ ୨୦୬
୪୯ ତୁମ୍ଭ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଶାପ ଦେଇ । ବୃଜିନ ଅରଜିଲୁଁ ଯାହି ॥ ୨୦୭
ସେ ଯେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ଉପୁଜୁ ନାରକୀ ଶରୀର ॥ ୨୦୮
ଚିତ୍ତ ଭ୍ରମରପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ଯେବେ ରହି ॥ ୨୦୯
ତୋ' ପାଦପଦ୍ମସଙ୍ଗ ଲାଗି । ଯେସନ୍ତେ ତୁଳସୀ ସଉଭାଗୀ ॥ ୨୧୦
ସେ ରୂପେ ହୋଇବ ବଚନ । କରଣ ତୋହର କୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୨୧୧
ତୋ' ଗୁଣଗଣଶ୍ରବଣରେ । କର୍ଣ୍ଣବିବର ଯେବେ ପୂରେ ॥ ୨୧୨
୫୦ ହେ ପୁରୁହୂତ ! ଏ ଶରୀର । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କଲ ଯା ଗୋଚର ॥ ୨୧୩
ତେଣୁ ଆମ୍ଭର ନେତ୍ରମାନ । ସୁଖ ଲଭିଲେ ଭଗବାନ ! ॥ ୨୧୪
ଅଜିତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ପ୍ରାଣୀ । ସେ ତୋତେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ॥ ୨୧୫
ଆମ୍ଭ ଭାବରେ ହୋଇ ବଶ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହୋଇଲେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୨୧୬
ଆମ୍ଭେହେଁ ନମସ୍କାର ତୋତେ । ବିଧାନ କରୁଅଛୁଁ ନିତ୍ୟେ ॥ ୨୧୭
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଭୟଚରଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ॥ ୨୧୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀବୈକୁଣ୍ଠବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ହରିଣା ସାନ୍ତ୍ୱ୍ୟତେ ବିପ୍ରୈରନୁତପ୍ତୈସ୍ତୁ ଷୋଡ଼ଶେ ।
ତୟୋରସୁରଭାବେଽପି କୃତୋଽନୁଗ୍ରହ ଈର୍ଯ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧ ସେ ଯୋଗଧର୍ମୀ ମୁନିଜନ । କହନ୍ତେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୧
ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟକୁ ପୂଜା କରି । କହିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠବିହାରୀ ॥ ୨

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨ ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ବୀର । ଅଟନ୍ତି ପାରିଷଦ ମୋର ॥ ୩
ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କରି ଭଲେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କଲେ ॥ ୪

୩　ହେ ମୁନିମାନେ ! ଅବିରତ । ତୁମ୍ଭେ ମୋ'ଠାରେ ଅନୁବ୍ରତ ॥ ୫
ଏହାଙ୍କୁ ଚିତ୍ତେ କ୍ରୋଧ[୧] ବହି । ଯେବଣ ଦଣ୍ଡ ଅଛ ଦେଇ ॥ ୬
ଦେବହେଳନୁଁ ଏହାଙ୍କର । ସେ କଥା ଆମ୍ଭର ସ୍ୱୀକାର ॥ ୭
୪　ସେ ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ । କରଉଁ ଅଛୁ ମୁନିଜନ ! ॥ ୮
ପରମ ଦେବତା ମୋହର । ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ଦ୍ୱିଜବର ॥ ୯
ମୋହର ଲୋକେ ଅସତ୍କାର । କଲେ ଯାହାଟି ତୁମ୍ଭଠାର ॥ ୧୦
ସେ କଥା ନିଶ୍ଚେ କରି ମୁହିଁ । ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗୁରଇ ॥ ୧୧
୫　ଭୃତ୍ୟ କରନ୍ତେ ଅପକାର । ଲୋକେ ଧରନ୍ତି ନାମ ଯାର ॥ ୧୨
ସେ ସ୍ୱାମୀଯଶ ଯେତେ ଥାଇ । ସେ ଅପବାଦ ତା' ନାଶଇ ॥ ୧୩
କୁଷ୍ଠ ଯେସନ ଦେହେ ହୋଇ । ଚର୍ମକୁ ବିନାଶ କରଇ ॥ ୧୪
୬　ନିର୍ମଳ ଅମୃତ ସମାନ । ଯା' ଯଶ ଶ୍ରବଣମଙ୍ଗଳ ॥ ୧୫
ଚଣ୍ଡାଳ ଆଦି ଏ ଜଗତ । ପବିତ୍ର କରେ ଅବିରତ ॥ ୧୬
ସେ ବଇକୁଣ୍ଠନାଥ ମୁହିଁ । ତୁମ୍ଭ ସକାଶୁଁ କୀର୍ତ୍ତି ପାଇ ॥ ୧୭
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେ ଅପକାର । ଛେଦିବି[୨] ଭୁଜକୁହିଁ ମୋର ॥ ୧୮
୭　ପବିତ୍ର ଧୂଳି ମୋ ପାଦର । ମୁଁ ସର୍ବଲୋକପାପହର ॥ ୧୯
ଲଭିଅଛି ମୁଁ ସୁଚରିତ । ଏ ଯେଣୁ ସକଳ ବନ୍ଦିତ ॥ ୨୦
ଯାର କଟାକ୍ଷଲବ ଚିନ୍ତ । ବ୍ରହ୍ମାଦି ତପ ଆଚରନ୍ତି ॥ ୨୧
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋତେ ନ ଛାଡ଼ଇ । ବିରକ୍ତ ହୋଇଲେହେଁ ମୁହିଁ ॥ ୨୨
ଏତେକ ଗୁଣ ମୋହଠାରେ । ରହିଛି ତୁମ୍ଭର ସେବାରେ ॥ ୨୩
୮　ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ ମୋତେ ଭାବି । ଅର୍ପିଇ ଯଜମାନ ହବି ॥ ୨୪
ଅନଳ ମୁଖେ ତାହା ମୁହିଁ । ତେମନ୍ତ କରିଣ ନ ଖାଇ ॥ ୨୫
କର୍ମଫଳକୁ ମୋହଠାରେ । ଅର୍ପିତ କରି ସ୍ୱଭାବରେ ॥ ୨୬
ଯେ ବିପ୍ର ହୋଇଣ ସନ୍ତୋଷ । ଘୃତ ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରତିଗ୍ରାସ ॥ ୨୭
ଭୁଞ୍ଜଇ ତାହା ମୁଖେ ମୁହିଁ । ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥ ୨୮
୯　ଯାର ଅଖଣ୍ଡ ଅକୁଣ୍ଠିତ । ମାୟାବିଭୂତି ଅପ୍ରମିତ ॥ ୨୯
ପବିତ୍ର କରେ ପାଦୋଦକ । ଯାହାର ଶିବ ଆଦି ଲୋକ ॥ ୩୦
ଏମନ୍ତ ପରମ ଈଶ୍ୱର । ହୋଇଲେହେଁ ମୁଁ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୩୧

୧—କୋପ ।　　୨—କାଟିବି ।

	ଅମଳ ପାଦ-ରଜ ନେଇ	ମୁକୁଟ-ଅଗ୍ରରେ ବହଇ	॥ ୩୨
	ସେ ବିପ୍ର କଲେହେଁ ଅସାର	କେ ତାଙ୍କୁ ନ ସହିବ ନର	॥ ୩୩
୧୦	ମୋହର ତନୁ ବିପ୍ରବର	ସୁରଭିଗଣ ଯେ ଆବର	॥ ୩୪
	ଅରକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀମାନେ ପୁଣି	ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେ ନ ଜାଣି	॥ ୩୫
	ଅଘଦୂଷିତଦୃଷ୍ଟି ହୋଇ	ସର୍ପର ପ୍ରାୟେ କ୍ରୋଧ ବହି	॥ ୩୬
	ଗୃହାନ୍ତି ଭେଦ ଦୃଷ୍ଟି କରି	ତାହାଙ୍କୁ ପରଲୋକେ ଧରି	॥ ୩୭
	ଗୃଧ୍ର ଆକାର ଯମଦୂତେ	ଥଣ୍ଟେ ଛିଣ୍ଡାନ୍ତି ଅବିରତେ	॥ ୩୮
୧୧	ଗାଳି ଦେଲେହେଁ ବିପ୍ରମାନେ	ମୋ ବୁଦ୍ଧି କରି ତାଙ୍କୁ ଜନେ	॥ ୩୯
	ସନ୍ତୋଷମନେ ଯେ ପୂଜନ୍ତି	ସୁସ୍ମିତବଦନ ହୁଅନ୍ତି	॥ ୪୦
	ଆତ୍ମଜପ୍ରାୟେ ଅନୁରାଗେ	କରନ୍ତି ସମ୍ବୋଧନ ଆଗେ	॥ ୪୧
	ମୋହର ପ୍ରାୟ କରି ମୋତେ	ବଶ କରନ୍ତି ସେ ଜଗତେ	॥ ୪୨
୧୨	ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଭୁ ମୁଁ ଅଟଇ	ମୋହର ଆଶ୍ରୟ ନ ପାଇ	॥ ୪୩
	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେ ଦୁଷ୍ଟମତି	ବେଗ କରିଣ ତହିଁ ଗତି	॥ ୪୪
	ପୁଣି ଆସିବେ ପାଶେ ମୋର	ଏ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋତେ କର	॥ ୪୫
	ଏ ବେନି ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବାସ	ଅଳପ କାଳରେ ପ୍ରକାଶ	॥ ୪୬

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧୩	ଋଷିକୁଳଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟ ବାଣୀ	ଯାହା କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି	॥ ୪୭
	ସେ ବାକ୍ୟ କରି ଆସ୍ୱାଦନ	ସେ ଋଷିମାନଙ୍କର ମନ	॥ ୪୮
	କେବେହେଁ ତୃପ୍ତ ନ ଲଭିଲା	କ୍ରୋଧଦଂଶିତ ହୋଇଥିଲା	॥ ୪୯
୧୪	ଅତିସଂକ୍ଷେପ ସବସାର	ଗୁରୁ, ଅର୍ଥରେ ସୁଗହ୍ୱର	॥ ୫୦
	ଅଗାଧ ଗମ୍ଭୀର ବଚନ	ଶୁଣନ୍ତେ ପ୍ରସାରି ବଦନ	॥ ୫୧
	ଏତେ ପ୍ରଶଂସା କି ହେତୁରେ	କରୁଅଛନ୍ତି ଆତ୍ମଠାରେ	॥ ୫୨
	ଏହା ବିଚାରି ନିଜ ମନେ	ଜାଣିଲେ ନାହିଁ ମୁନିଜନେ	॥ ୫୩
୧୫	ଯା' ଯୋଗମାୟାରେ ନିବାହ	ପରମୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମହୋଦୟ	॥ ୫୪
	ତାହାଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର	ଆନନ୍ଦେ ରୋମାଞ୍ଚଶରୀର	॥ ୫୫
	ବିନୟ ହୋଇ ମୁନିଜନ	କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ	॥ ୫୬

ଶ୍ରୀକୁମାରା ଊଚୁଃ

୧୬	ହେ ଦେବଦେବ ! ଭଗବାନ	ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁଁ ତୋର ମନ	॥ ୫୭
	ତୁମ୍ଭେ ସକଳ-ଅଧୀଶ୍ୱର	ବୋଲୁଛ ଅନୁଗ୍ରହ କର	॥ ୫୮

୧୭ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଭଗବାନ । ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ବିପ୍ରଜନ ॥ ୫୯
ପରମ ଦେବତା ସେ ତୋର । ଯେ ବିପ୍ରେ ଇଷ୍ଟ ଦେବଙ୍କର ॥ ୬୦
ତୁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ନାଥ । ବୋଲାଉ ଆତ୍ମା ଦଇବତ ॥ ୬୧
୧୮ ତୋ' ଠାରୁ ନିତ୍ୟ ଧର୍ମ ଜାତ । ତୋର ତନୁରେ ସେ ରକ୍ଷିତ ॥ ୬୨
ଧର୍ମର ଗୁହ୍ୟ ଫଳ ତୁହି । ଯହିଁ ବିକାରଲେଶ ନାହିଁ ॥ ୬୩
୧୯ ଯା' ଅନୁଗ୍ରହେଁ ଯୋଗିଜନ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ତରନ୍ତି ବହନ ॥ ୬୪
ତୁ ସେ ଈଶ୍ୱର ତୋତେ ଆନ । କେ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ଜନ ॥ ୬୫
୨୦ ଅର୍ଥକାମୁକ ଲୋକ ଯାର । ପାଦରେଣୁକୁ ଧରେ ଶିର ॥ ୬୬
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାକୁ କାଳେ କାଳେ । ସେବା କରଇ ଚିତ୍ତଭୋଳେ ॥ ୬୭
ସୁକୃତବନ୍ତ ଲୋକେ ନେଇ । ପାଦେ ତୁଳସୀମାଳ ଦେଇ ॥ ୬୮
ସେ ମାନେ ଥାଇ ଭୃଙ୍ଗବର । ଏଣୁ ସେ ପାଦ ସ୍ଥାନ ତାର ॥ ୬୯
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତା ବାଞ୍ଛା କଲ ପ୍ରାୟେ । ଅନ୍ୟ ମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଏ ॥ ୭୦
୨୧ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଶୁଦ୍ଧ ଚରିତେ । ସେବା କରଇ ଅବିରତେ ॥ ୭୧
ତାକୁ ତୁ ନ କରୁ ଆଦର । ବୈଷ୍ଣବ ଜନେ ସଙ୍ଗ ତୋର ॥ ୭୨
ବ୍ରାହ୍ମଣପଥ[1]-ପୁଣ୍ୟରେଣୁ । ଶ୍ରୀବତ୍ସଚିହ୍ନ ତୋତେ ତେଣୁ ॥ ୭୩
କି ରୂପେ କରିବେ ପାବନ । ତୁ ସର୍ବସୌଭାଗ୍ୟଭାଜନ ॥ ୭୪
୨୨ ତୁ ଧର୍ମରୂପୀ ଭଗବାନ । ଷଡ଼ଗୁଣରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୭୫
ତପ ଆଦିକ ବିନାଶଇ । ଯେ ରଜ ତମ ଗୁଣ ଦୁଇ ॥ ୭୬
ବିନାଶି ତା ସତ୍ତ୍ୱଂଶରେ । ତପ ଆଦି ତିନି ପାଦରେ ॥ ୭୭
ଦ୍ୱିଜ ଦେବତାଙ୍କ ଅର୍ଥରେ । ପାଳନା କରୁ ଚରାଚରେ ॥ ୭୮
୨୩ ଉତ୍ତମ ପୂଜାବିଧି କରି । ସୂନୃତ[2] ବଚନ ଉଚ୍ଚାରି ॥ ୭୯
ଉତ୍ତମ ଦ୍ୱିଜଗଣମାନ । ଯେବେ ନ କରିବ ରକ୍ଷଣ ॥ ୮୦
ତୁମ୍ଭର ଭଗ୍ନ ବେଦପଥ । ହୋଇବ ତତକ୍ଷଣେ ହତ ॥ ୮୧
* ଇତର ଲୋକ ତା ପ୍ରମାଣ । କରି ନ ପୂଜିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥ ୮୨
୨୪ ସେ ବେଦମାର୍ଗର ସଂହାର । ଅଭୀଷ୍ଟ ନୁହଇ ତୋହର ॥ ୮୩

୧—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗମନ କରୁଥିବା ପଥ । ୨—ସୂନୃତ—ମିଠାକଥା ।

* ଯଦ୍ ଯଦାଚରତି ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ତତ୍ତଦେବେତରୋ ଜନଃ ।
ସ ଯତ୍ ପ୍ରମାଣଂ କୁରୁତେ ଲୋକସ୍ତଦନୁବର୍ତ୍ତତେ ॥ (ଗୀତା)

ତୁ ଅଟୁ ସର୍ବସତ୍ତ୍ୱନିଧି । ଲୋକର କରୁ କ୍ଷେମବୃଦ୍ଧି ॥ ୮୪
ଧରିଣ ନିଜ ଶକ୍ତିମାନ । ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ କରି ବିନାଶନ ॥ ୮୫
ତୁ ଅଟୁ ଜଗତର ନାଥ । ବିପ୍ରଙ୍କୁ ହେଉ ଯା ପ୍ରଣତ ॥ ୮୬
ତେବେଣେ ତୋ ତେଜ ନାଶ ନୋହି । ତୋର ବିନୋଦ ସେ ଅଟଇ ॥ ୮୭
୨୫ ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡକୁ ଏହାଙ୍କର । ବିଧାନ କରିବ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୮
ଅଧିକେ ଦେବ ଅବା ବୃତ୍ତି । ଆମ୍ଭେ ତା କରୁଛୁଁ ସମ୍ମତି ॥ ୮୯
କପଟଲେଶ ଏ ବିଷୟେ । ନାହିଁଟି ଆମ୍ଭର ହୃଦୟେ ॥ ୯୦
ନୋହିଲେ ଅବା ଆମ୍ଭଠାରେ । ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଏ ଦୋଷରେ ॥ ୯୧
ବିଧାନ କର ଭଗବାନ । ଯେଣୁ ତୋହର ପରିଜନ ॥ ୯୨
ଅନପରାଧୀ ସେ ଅଟନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲୁଁ ଏହୁ ଶାସ୍ତି ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୬ ଜୟ ବିଜୟ ଏହି ଦୁଇ । ଅସୁରକୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୯୪
କ୍ରୋଧବଶରେ ମୋତେ ଧ୍ୟାଇ । ସମାଧି ଅନୁବନ୍ଧ ପାଇ ॥ ୯୫
ପୁଣି ଆସିବେ ମୋ ସମୀପ । ମୋର ନିର୍ମାଣ ଏହୁ ଶାପ ॥ ୯୬
ତୁମ୍ଭେ ବିଶୁଦ୍ଧ ବିପ୍ରଗଣ । ଏକଥା ତତ୍ତ୍ୱ କରି ଜାଣ ॥ ୯୭

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୨୭ ନୟନ-ଆନନ୍ଦଭାଜନ । ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ଭଗବାନ ॥ ୯୮
ତାହାଙ୍କ ସ୍ଥାନ-ରୂପ ହୋଇ । ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ବିରାଜଇ ॥ ୯୯
୨୮ ତାହା ଦେଖି ସେ ବିପ୍ରଗଣ । ହରିଙ୍କି କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥ ୧୦୦
ପ୍ରଣାମ କରି ତୋଷଚିତ୍ତେ । ଗମନ କଲେ ଯେଝାମତେ ॥ ୧୦୧
ଦେଖିଣ ବିଷ୍ଣୁର ବିଭୂତି । ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ॥ ୧୦୨
୨୯ ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କ ମୁଖ ଚୁହିଁ । କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭବଗ୍ରାହୀ ॥ ୧୦୩
ତୁମ୍ଭେ ଏ ପୁରୁଁ ବେଗେ ଯାଅ । ମନରେ ଭୟକୁ ନ ପାଅ ॥ ୧୦୪
ମଙ୍ଗଳ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର । ମୁଁ ପୁଣି ହେଲେହେଁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୦୫
ବ୍ରାହ୍ମଣତେଜ ନ ନାଶଇ । ଏ ଶାପ ବାଞ୍ଛି ଅଛୁ ମୁହିଁ ॥ ୧୦୬
୩୦ *ମୋହର ଯୋଗନିଦ୍ରା ଗତେ । ରମା ସେ ଦ୍ୱାରେ ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ॥

* "ଏତତ୍ପୁରୈବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଂ ରମୟା କ୍ରୁଦ୍ଧୟା ଯଦା । ପୁରାପବାରିତା ଦ୍ୱାରି ବିଶନ୍ତୀ ମୟ୍ୟୁପାରତେ ।" ସ୍ୱାମିଟୀକା ଏହି ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରାମାଣିକତା ସୂଚାଏ ।

ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ କବାରଲ । ତାହାଙ୍କ କ୍ରୋଧ ଜନ୍ମାଇଲ ॥
ସେ କାଳେ ରମା ତୁମ୍ଭ ଠାଇଁ । ଏ ଶାପ କର୍ଦ୍ଦେଶି ଅଛଇ ॥
ଯାହାକୁ ଏବେ ମୁନିଜନ । ବାକ୍ୟରେ କଲେ ଉଚ୍ଚାରଣ ॥
୩୧ ମୋ ଠାରେ କ୍ରୋଧକୁ ଆଚରି । ବ୍ରାହ୍ମଣଦଣ୍ଡରୁ କସ୍ତରି ॥ ୧୦୭
୩୩ ଅଳପ କାଳର ଅନ୍ତରେ । ପ୍ରବେଶ ହେବ ମୋ ପାଶରେ ॥ ୧୦୮
ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କୁ ଏ ବଚନ । ଆଦେଶ କରି ଭଗବାନ ॥ ୧୦୯
ବିମାନଶ୍ରେଣୀରେ ଭୂଷିତ । ସର୍ବ-ଅଧିକ ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ॥ ୧୧୦
ଅଟେ ଯେ ଆପଣା ମନ୍ଦିର । ତହିଁ ମିଳିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୧୧
ଦେବତାଗଣମଧ୍ୟେ ସାର । ଜୟ ବିଜୟ ଦେନି ବୀର ॥ ୧୧୨
ଦୁସ୍ତର ବ୍ରହ୍ମଶାପ ପାଇ । ତକ୍ଷଣେ ହତଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୋଇ ॥ ୧୧୩
ବିନଷ୍ଟଗର୍ବ ସେ ହୋଇଲେ । ବୈକୁଣ୍ଠଲୋକରୁ ପଡ଼ିଲେ ॥ ୧୧୪
୩୪ ବୈକୁଣ୍ଠପୁରରୁ ସେ ଦେନି । ପଡ଼ନ୍ତେ ହାହାକାର ଧ୍ୱନି ॥ ୧୧୫
ହେଲା ବିମାନମାନଙ୍କରେ । ଏବେ କହିବା ଶୁଣ ସୁରେ ! ॥ ୧୧୬
୩୫ ସେ ହରିପାରିଷଦ ଦୁଇ । କଶ୍ୟପରିଷିବୀର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ॥ ୧୧୭
କାଳବଶରୁ ଆସି ଏବେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଦିତିଗର୍ଭେ ॥ ୧୧୮
୩୬ ଯାମଳ ସେ ଦେନି ଅସୁର । ତାହାଙ୍କ ତେଜରେ ସ୍ୱର୍ଗର ॥ ୧୧୯
ଊଣା ହୋଇଛି ତେଜମାନ । ହରି ତା କରିବେ ବିଧାନ ॥ ୧୨୦
୩୭ ବିଶ୍ୱ ଉଦ୍ଭବ-ସ୍ଥିତି-ନାଶେ । ହେତୁରୂପରେ ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୧୨୧
ଯା' ମାୟା ଯୋଗେଶ୍ୱରମାନେ । ଜାଣି ନ ପାରନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୧୨୨
ତ୍ରିଗୁଣ-ଅଧୀଶ୍ୱର ହରି । ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ଆମ୍ଭରି ॥ ୧୨୩
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିଚାରରେ । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ବା ତହିଁରେ ॥ ୧୨୪
ଦେବଙ୍କ ଆଗେ ଏହୁ ବାଣୀ । ବିଧାତା ପୂର୍ବେ ଛନ୍ତି ଭଣି ॥ ୧୨୫
ସେ ହରିଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥ ୧୨୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଜୟବିଜୟଭ୍ରଂଶୋ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଃ ସପ୍ତଦଶେ ଜନ୍ମ ତୟୋର୍ଲୋକଭୟଙ୍କରମ୍ ।
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷପ୍ରଭାବଶ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ଦିଗ୍‌ଜୟୋଽଦ୍ଭୁତଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖଁୁ ଦେବଗଣ । ଶୁଣିଣ ଅଦ୍ଭୁତ କାରଣ ॥ ୧
ଆଶଙ୍କା ଛାଡ଼ି ନିଜମନେ । ମିଳିଲେ ଆପଣା ଭୁବନେ ॥ ୨
୨ ଦିତି କଶ୍ୟପ-ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ପୁତ୍ରଜନ୍ମରେ ଶଙ୍କା ବହି ॥ ୩
ଶତେ ବରଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ । ବେନି କୁମର ଜନ୍ମ କଲ ॥ ୪
୩ ସେ ବେନିପୁତ୍ର ଜନ୍ମକାଳେ । ସ୍ୱର୍ଗ, ମେଦିନୀ, ଅନ୍ତରୀଳେ[1] ॥ ୫
ଜନ୍ମିଲେ ଉତ୍ପାତ ବହୁତ । ଯେଣେ ସଭୟ ଲୋକଚିତ୍ତ ॥ ୬
୪ ଅଚଳସଙ୍ଗେ ମହୀ ଚଳି । ସକଳ ଦିଗମାନ ଜଳି ॥ ୭
ଉଲ୍‌କାରେ ହୋଇଣ ସହିତ । ଅଶନି ପଡ଼ିଲ ବହୁତ ॥ ୮
୫ ଲୋକମାନଙ୍କ ପୀଡ଼ାହେତୁ । ଆକାଶେ ଉଦେ ହେଲେ କେତୁ[2] ॥ ୯
କର୍କଶ ବହିଲ ସମୀର । ଉଚ୍ଚେ କରଇ ଫୁଫୁକାର ॥ ୧୦
ଉପାଡ଼େ ମହାଦ୍ରୁମମାନ । ସଙ୍ଗତେ ଯେନ ବାତ୍ୟାସୈନ୍ୟ ॥ ୧୧
ଧୂଳି ଆକାଶରେ ଉଡ଼ନ୍ତି । ଧ୍ୱଜର ପ୍ରାଏ ଶୋଭା ପାନ୍ତି ॥ ୧୨
୬ ଉଚ୍ଚେ ହସିଲ ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ବିଜୁଳି ଯହିଁ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୩
ସେ ମେଘେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦିଙ୍କର । କିରଣ ହୁଅନ୍ତେ ସଂହାର ॥ ୧୪
ଆକାଶେ ବ୍ୟାପେ ଅନ୍ଧକାର । ସ୍ଥାନ ହୋଇଲ ଅଗୋଚର ॥ ୧୫
୭ ସମୁଦ୍ର ହୋଇଣ ବିମନ । ଜାତ କରଣ ଊର୍ମିମାନ ॥ ୧୬
ଗର୍ଜିଲ, ତାର ଗର୍ଭସ୍ଥାନେ । କ୍ଷୋଭ ପାଇଲେ ଜନ୍ତୁମାନେ ॥ ୧୭
ସହିତ ହୋଇ ଉଦପାନେ[3] । କ୍ଷୋଭିତ ହେଲେ ନଦୀମାନେ ॥ ୧୮
ପଙ୍କଜମାନେ ଥିଲେ ତହିଁ । ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ॥ ୧୯
୮ ରାହୁରେ ଗ୍ରସ୍ତ ରବିଶଶୀ । ମଣ୍ଡଳମାନ ତହିଁ ଦିଶି ॥ ୨୦
ନିର୍ଘାତ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନିସ୍ୱନ । ବିବରୁଁ ହୋଇଲେ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥ ୨୧
ରଥଗର୍ଜନ ସମ ଧ୍ୱନି । କରନ୍ତି ଅନଭ୍ର[4] ଅଶନି ॥

୧—ଅନ୍ତରୀଳ=ଆକାଶ । ୨—କେତୁ=ଲଂକାତାରା ।
୩—ଉଦପାନ—ବାପୀକୂପାଦି । ୪—ମେଘରହିତ ।

୯ ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ ଶିବାକୁଳ[1] । ମୁଖରୁ ବମନ୍ତେ ଅନଳ ॥ ୨୨
ଶୃଗାଳ ଉଲୂକ ନସ୍ୱନ । ସନ୍ତତେ କଲେକ ଗର୍ଜନ ॥ ୨୩
୧୦ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରାୟେ କେହ୍ନ କେହ୍ନ । କେହ୍ନ ରୋଦନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୨୪
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଟେକି ଗ୍ରୀବାମାନ । ଶ୍ୱାନେ ରଚିଲେ ନାନା ସ୍ୱନ ॥ ୨୫
୧୧ କର୍କଶ ଖୁରେ ମହୀତଳ । ଆଘାତ କରି ଖରକୁଳ[2] ॥ ୨୬
ଖାତ୍କାର[3] ଧ୍ୱନିମାନ କଲେ । ପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇଣ ଧାଇଁଲେ ॥ ୨୭
୧୨ ରାସଭ ଠାରୁ[4] ଠାରୁ ପାଇ ତ୍ରାସ । ଶବଦ କରନ୍ତି ବିଶେଷ ॥ ୨୮
ବସାବୃକ୍ଷରୁ ମହୀତଳ । ପଡ଼ିଲେ ଯାଇଁ ଖଗକୁଳ ॥ ୨୯
ଘୋଷେ[5] ଅରଣ୍ୟେ ପଶୁ ଥିଲେ । ଅନେକ ମଳମୂତ୍ର କଲେ ॥ ୩୦
୧୩ ତ୍ରାସ ଲଭିଲେ ଧେନୁମାନେ । ରକତ ସ୍ରବିଲେ ଦୋହନେ ॥ ୩୧
ଆକାଶେ ରହି ମେଘଗଣ । କଲେକ ପୂଜ ବରଷଣ ॥ ୩୨
ପ୍ରତିମାମାନେ ଯେତେ ଥିଲେ । ଦୁଃଖେ ରୋଦନ ସର୍ବେ କଲେ ॥ ୩୩
ବାତବହ୍ନେ ଦ୍ରୁମକୁଳ । ଭାଜି ପଡ଼ିଲେ ମହୀତଳ ॥ ୩୪
୧୪ ଗୁରୁବୁଧ[6]ଙ୍କୁ ଆଦି ହୋଇ । ଯେ ପୁଣ୍ୟଗ୍ରହେ ଥିଲେ ରହି ॥ ୩୫
ସେ ଅବା ଅନ୍ୟ ତାରାଗଣ । ବକ୍ର ଗତିରେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣ ॥ ୩୬
ବଳଣ ପାପଗ୍ରହେ ଗଲେ । ଏକ ଆରକେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ॥ ୩୭
୧୫ ସନକାଦିଙ୍କ ଗୁଡ଼ ଯେତେ । ପ୍ରଜାଏ ଥିଲେ ଏ ଜଗତେ ॥ ୩୮
ଦେଖିଣ ଉତପାତ ଘୋର । କାରଣ ନ ଜାଣି ତହିଁର ॥ ୩୯
ପ୍ରଳୟ ହୋଇଲା ସଂସାର । ଏମନ୍ତ ମଣିଲେ ମନର ॥ ୪୦
୧୬ ସେ ବେନି ଦନୁଜ ଦନ୍ତର । ପ୍ରକାଶି ତେଜ ଆପଣାର ॥ ୪୧
ବଜ୍ରକଠିନ ନିଜକାୟେ । ବଢ଼ିଲେ ଗିରିବରପ୍ରାଏ ॥ ୪୨
୧୭ ହେମମୁକୁଟ ଶିରେ ଶୋହେ । ବ୍ୟାପିଣ ଦେବମାର୍ଗଯାଏ ॥ ୪୩
ଭୁଜେ ଅଙ୍ଗଦ ଶୋଭମାନ । ଦେହେ ବ୍ୟାପିଲେ ଦିଗମାନ ॥ ୪୪
ଗମନ କରନ୍ତେ ସେ ବେନି । ପାଦରେ କଂପାଇ ମେଦିନୀ ॥ ୪୫
କଟିରେ ଗୁରୁ କାଞ୍ଚି ଶୋହି । ତେଜେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ବଳି ରହି ॥ ୪୬

୧—ଶିବାକୁଳ = ଶୃଗାଳ । ୨—ଖର = ଗଧ । ୩—ଖାର୍କାର । ୪—ରାସଭ = ଗଧ ।
୫—ଘୋଷ = ଗଉଡ଼ସାଇ । ୬—ଶୁକ୍ର ।

୧୮ * ସେ ବେନି ଦୈତ୍ୟଙ୍କର ମଧ୍ୟେ । ଯେ ନିଜ ଦେହୁଁ ଜାତ ଆଦ୍ୟେ ॥ ୪୭
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଖ୍ୟାତ । କଲେ ତାହାକୁ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୪୮
ଯେ ଆଗେ ଦିତିଗର୍ଭୁଁ ଜାତ । ସେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୯
୧୯ ବ୍ରହ୍ମାରଠାରୁ ପାଇ ବର । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅସୁର ॥ ୫୦
ସ୍ୱଭାବେ ଉଦ୍ଧତ ଅଟଇ । କାହାଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ॥ ୫୧
ଲୋକପାଳଙ୍କୁ ଭୁଜବଳେ । ବଶେ ରଖିଲା ଲୋକମେଳେ ॥ ୫୨
୨୦ ତାର ଅନୁଜ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ । ଗଦାସଂଗ୍ରାମେ ମହାଦକ୍ଷ ॥ ୫୩
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାର ପ୍ରିୟକାରୀ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲା ଗଦା ଧରି ॥ ୫୪
ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ବୃତ୍ତି । ବୀରଙ୍କୁ ଖୋଜେ ଅନୁସରି ॥ ୫୫
୨୧ ଦୁଃସହ ଅଟେ ବେଗ ତାର । ଚରଣେ କନକନୂପୁର ॥ ୫୬
୨୨ ବୈଜୟନ୍ତୀ ମାଳା ଶୋଭି । କାନ୍ଧରେ ଗଦାକୁ ପକାଇ ॥ ୫୭
ଶଉର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମାବର । ଏତେ କଥାରେ ବଳିଆର ॥ ୫୮
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ନିରଙ୍କୁଶ । କାହିଁରୁ ନାହିଁ ଭୟଲେଶ ॥ ୫୯
ଦେଖି ତାହାକୁ ଦେବମାନେ । ଭୟେ ଲୁଚିଲେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୬୦
ଗରୁଡ଼ଠାରୁ ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ । ଗର୍ତ୍ତେ ଲୁଚନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଅହି ॥ ୬୧
୨୩ ଆପଣା ତେଜେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ । ଲୁଚିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ସୁରେ ॥ ୬୨
ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଦୈତ୍ୟପତି । ଗର୍ଜିଲା ହୋଇ ମତ୍ତ ଅତି ॥ ୬୩
୨୪ ସେ ବୀର ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ନିବର୍ତ୍ତିଲା । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବ ବିଚାରିଲା ॥ ୬୪
ଯେ ସିନ୍ଧୁ ଅଟଇ ଅଗାଧ । କରଇ ଭୟଙ୍କର ନାଦ ॥ ୬୫

---

* ଦୁଇ ଯାଆଁଳା ସନ୍ତାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେ ପ୍ରଥମେ କଶ୍ୟପଙ୍କ ଦେହରୁ ଦିତିଗର୍ଭରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ତାର ନାମ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଦିତି ଯାହାକୁ ପ୍ରଥମେ ଜାତ କଲା ତାର ନାମ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ହେଲା । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—ଗର୍ଭାଧାନ ସମୟରେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯୋନିପୃଷ୍ଠରେ ପ୍ରବେଶ କରୁ କରୁ ଯଦି ତାହା ଆଗପଛ-କ୍ରମେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଏ, ତେବେ ଯାଆଁଳା ସନ୍ତାନ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି । ଦୁହିଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେ ପ୍ରଥମେ ପିତାର ଦେହରୁ ମାତାର ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ, ସେ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ପ୍ରଥମେ ବାହାର ନ ହୋଇ ପରେ ବାହାର ହୁଏ ।

"ଯଦା ବିଶେଦ୍ ଦ୍ୱିଧାଭୂତଂ ବୀର୍ଯ୍ୟଂ ଦୃଷ୍ଟଂ ପରିକ୍ଷରତ୍ ।
ଦ୍ୱୌ ତଦାଭବତୋ ଗର୍ଭୌ ସୂତିବେଶବିପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍ ॥" —(ସ୍ୱାମୀ)

	ଅବଗାହନ କଲା ତହିଁ	ମତ୍ତ ବାରଣ ପ୍ରାୟ ହୋଇ	॥ ୬୬
୨୫	ସେ ଜଳେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତେ	ବରୁଣସୈନ୍ୟ ଥିଲେ ଯେତେ	॥ ୬୭
	ସଭୟେ ଜଳଜନ୍ତୁଗଣ	ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ବୃଦ୍ଧିହୀନ	॥ ୬୮
	ବଧ ନ କଲେହେଁ ଅସୁର	ତା' ତେଜେ ହୋଇଣ କାତର	॥ ୬୯
	ଦୂରକୁ ବୋଲି ପଳାଇଲେ	ନିକଟେ ରହି ନ ପାରିଲେ	॥ ୭୦
୨୬	ବହୁତ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ	ରହିଲା ମହୋଦଧି-ଅନ୍ତେ	॥ ୭୧
	ପବନେ କଂପିତ ହୋଇଣ	ଯେ ଥିଲେ ମହାଊର୍ମିମାନ	॥ ୭୨
	ମୁର୍ବା[୧]ରଜ୍ଜୁରେ ଦୃଢ଼େ ବନ୍ଧା	ହୋଇଣ ଥିଲା ଯେହ୍ନେ ଗଦା	॥
	ସେ ଗଦାଘାତେ ତା' ସଂହାର	ମିଳିଲା ବରୁଣର ପୁରୀ	॥ ୭୩
	ନାମ ଯାହାର ବିଭାବରୀ	ସର୍ବସଂପଦେ ଅଛି ପୂରି	॥
୨୭	ସେ ପ୍ରଭୁ ପାତାଳପୁରର	ଜଳଜନ୍ତୁଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ବର	॥ ୭୪
	ସେ ବରୁଣର ପାଶେ ଯାଇଁ	ନୀଚ ଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ	॥ ୭୫
	ପ୍ରଣାମ କରି ଉପହାସେ	ବଚନ ବୋଇଲା ବିଶ୍ବାସେ	॥ ୭୬
	ତୁ ହେ। ବରୁଣ ! ଅଧିରାଜ	ସଂଗ୍ରାମ ଦିଅ ମୋତେ ଆଜ	॥ ୭୭
୨୮	ତୁ ଲୋକପାଳମଧ୍ୟେ ବର	ଗର୍ବ ବିନାଶୁ ବୀରଙ୍କର	॥ ୭୮
	ଦେବଦାନବଙ୍କୁ ଜିଣିଲୁ	ତୁ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ କଲୁ	॥ ୭୯
୨୯	ଉନ୍ମତ୍ତଗର୍ବୀ ସେ ରାକ୍ଷସ	କରନ୍ତେ ଏହୁ ପରିହାସ	॥ ୮୦
	ଯେ ରୋଷ ଚିତ୍ତେ ଜାତ ଆସି	ତା' ନିଜ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ନାଶି	॥ ୮୧
	ବଚନ କହେ ଜଳେଶ୍ବର	ଶୁଣ ଅସୁର ମହାବୀର	॥ ୮୨
	ଲଭିଣ ଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ଶାନ୍ତ	ରଣରସରେ ନାହିଁ ମତ	॥ ୮୩
୩୦	ଯେ ହରି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ	ତା' ବିନୁ ଦେଖୁନାହିଁ ଆନ	॥ ୮୪
	ରଣେ ତୋଷିବ କେ ତୋ' ଚିତ୍ତ	ତୁ ରଣମାର୍ଗରେ ପଣ୍ଡିତ	॥ ୮୫
	ତାହାର ପ୍ରାଏ ବୀର ରଣେ	ଯାକୁ ଖୋଜନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ	॥ ୮୬
	ତୁ ଏବେ ମୋର ବୋଲ କର	ପ୍ରବେଶ ହୁଅ ତା' ଗ୍ରାମର	॥ ୮୭
୩୧	ସେ ବୀରଠାରେ ହେବୁ ଯେବେ	ଗର୍ବ ତୋହର ଯିବ ତେବେ	॥ ୮୮
	ଶୋଇବୁ ରଣଭୂମିଗତେ	କୁକ୍କୁର ବେଢ଼ିଥିବେ ତୋତେ	॥ ୮୯
	ତୋହର ପ୍ରାଏ ଦୁଷ୍ଟ ଯେତେ	ତାଙ୍କ ନାଶକୁ ଏ ଜଗତେ	॥ ୯୦

୧—ମୁର୍ବା = ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ ।

ଯେ ହରି ନାନା ରୂପ ଧରେ । ସାଧୁଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ॥ ୯୧
ସେ ହରିଚରଣାରବିନ୍ଦେ । ସ୍ୱଜନେ ଚିନ୍ତ ହେ ଆନନ୍ଦେ ॥ ୯୨
କହଇ ବିପ୍ର ଧାନବନ୍ଧୁ । ଏଣେ ତରିବ ଭବବନ୍ଧୁଁ ॥ ୯୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଦିଗ୍‌ବିଜୟେ ଆଦିଦୈତ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତିର୍ନାମ
ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାଦଶେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ-ଧରୋଦ୍ଧର୍ତ୍ତ୍ରିବରାହୟୋଃ ।
ନିର୍ବିଶେଷଂ ମହାଯୁଦ୍ଧଂ ଦେବକ୍ଷୋଭି ନିରୂପ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ବରୁଣର ବାଣୀ । ସେ ମହାବୀର କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ॥ ୧
ମନେ ନ କଲା ଭୟ କିଛି । ରଣେ ଦୁର୍ମଦ ହୋଇଅଛି ॥ ୨
ବରାହରୂପେ ଚକ୍ରପାଣି । ଦନ୍ତରେ ଧଇଲେ ଧରଣୀ ॥ ୩
ନାରଦଠାରୁ ଶୁଣି ଏହା । ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଣ ଉତ୍ସାହା ॥ ୪
ପାତାଳେ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ । କ୍ରୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଣ ଲାଳସ ॥ ୫
୨ ଯେ ସବୁଠାରେ ଜୟ କରି । ଦନ୍ତେ ଧରଣୀ ଅଛି ଧରି ॥ ୬
ଅରୁଣ ଅଟେ ନେତ୍ରକାନ୍ତି । ହେଲେ ନାଶଇ ଦୈତ୍ୟଜ୍ୟୋତି ॥ ୭
ହରିଙ୍କି ଏ ରୂପେ ଦେଖିଲା । ହସିଣ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲା ॥ ୮
ଏ କଥା ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟଇ । ବରାହ ଜଳମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥ ୯
୩ ବୋଲେ ଶୂକରମୁଖ ଗୃହୀଁ । ଦଶନ୍ତୁଁ ବେଗେ ମୁଞ୍ଚ ମହୀ ॥ ୧୦
ପାତାଳଲୋକଙ୍କୁ ମେଦିନୀ । ଦେଇଣ ଅଛି ପଦ୍ମଯୋନି ॥ ୧୧
ଯେବେ ତୁ ଏହା ନ ଛାଡ଼ିବୁ । ମୋ ଠାରୁ କୁଶଳେ ନ ଯିବୁ ॥ ୧୨
ସୁର-ଅଧମ, ଅଜ୍ଞ ତୁହି । ଅଛୁ ଶୂକରରୂପ ବହି ॥ ୧୩
୪ ଆମ୍ଭର ଶତ୍ରୁମାନେ ତୋତେ । ପୋଷିଲେ ଆମ୍ଭ ନାଶ ଅର୍ଥେ ॥ ୧୪
ମାୟାରେ ମାରୁ ତୁ ଅସୁର । ଧରିଣ କପଟଶରୀର ॥ ୧୫
ତୋ ବଳ ଯୋଗମାୟା ହୋଏ । ଅଳ୍ପ ପୌରୁଷ ତୋର ଠାଏ ॥ ୧୬

ତୋତେ ମୁଁ କରଣ ସଂହାର । ଶୋକ ନାଶିବ ମିତ୍ରଙ୍କର ॥ ୧୭
୫ ମୋ ଗଦାଘାତେ ଭଗ୍ନ ଶିର । ମରଣ ହୁଅନ୍ତେ ତୋହର ॥ ୧୮
ଯେବଣ ଋଷି ଦେବତାଏ । ବଳି[1] ହରଅନ୍ତୁ ତୋର ଠାଏ ॥ ୧୯
ମୂଳବିନାଶେ ବୃକ୍ଷ ଯେହ୍ନେ । ସକଳ ମରିବେ ତେସନେ ॥ ୨୦
୬ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ଦୁଷ୍ଟ ବାଣୀ । ବାଜନ୍ତେ ହୃଦେ କୁନ୍ତ ଜାଣି ॥ ୨୧
ଦନ୍ତ-ଅଗ୍ରରେ କମ୍ପେ ମହୀ । ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଭବଗ୍ରାହୀ ॥ ୨୨
ଦୁଷ୍ଟ ବଚନ ଶୁଣି ତାର । ଜଳରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥ ୨୩
ବାରଣ ହସ୍ତିମା ସହିତେ । ଯେସନେ କୁମ୍ଭୀର-ଆଘାତେ ॥ ୨୪
୭ ଜଳୁଁ ସେ ହୁଅନ୍ତେ ବାହାର । ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲା ଅସୁର ॥ ୨୫
ହସ୍ତୀର ଆଗେ ଯେହ୍ନେ ଝଷ[2] । ତେମନ୍ତେ ଦିଶଇ ରାକ୍ଷସ ॥ ୨୬
କରାଳ ଅଟେ ଦନ୍ତ ତାର । ବଚନ ବଜ୍ରପ୍ରାୟ ଘୋର ॥ ୨୭
ଗୃହ୍ଣିଣ ବରାହବଦନ । ଅସୁର ବୋଲଇ ବଚନ ॥ ୨୮
ଯାହାର ମୁଖେ ଲଜ ନାହିଁ । ତାର କି ନିନ୍ଦିତ ଅଛଇ ॥ ୨୯
୮ ସଲିଳପରେ ବସୁମତୀ । ରଖିଣ ଦେବ ରମାପତି ॥ ୩୦
ଧାରଣା ଶକ୍ତି ଆପଣାର । ରଖିଲେ ବସୁମତୀଠାର ॥ ୩୧
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି । ଦେବେ କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ॥ ୩୨
ଏମନ୍ତ ବିଧି ଗୋବିନ୍ଦରେ । ସଂଭ୍ରମେ ଦେଖଇ ଅସୁର ॥ ୩୩
୯ ପୃଷ୍ଠେ ହୋଇଛି ଅନୁଗତ । ସୁବର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣେ ଭୂଷିତ ॥ ୩୪
ମହାଗଦାକୁ ଅଛି ଧରି । ହେମକବଚ ଦେହେ ଭରି ॥ ୩୫
କହିଣ ଦୁର୍ବଚନମାନ । ମର୍ମକୁ କରୁଛି ଭେଦନ ॥ ୩୬
ଏମନ୍ତ ଅସୁରକୁ ଚାହିଁ । ମନେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପ ବହି ॥ ୩୭
ଉଚ୍ଚରେ ହସି ଭଗବାନ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୩୮

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୦ କହିଲୁ ସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ ତୁହି । ବନଗୋଚର ମୃଗ ମୁହିଁ ॥ ୩୯
ତୋହର ପ୍ରାୟ ଏ ଜଗତେ । ଅଛନ୍ତି ଗ୍ରାମସିଂହ[3] ଯେତେ ॥ ୪୦
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତେ । ବୁଲୁଣ ଥାଇ ମୁଁ ସନ୍ତତେ ॥ ୪୧

୧—ବଳି = ପୂଜୋପହାର । ୨—ଝଷ = କୁମ୍ଭୀର । (ସ୍ୱାମୀ)
୩—ଗ୍ରାମ୍ୟସିଂହ = କୁକ୍କୁର ।

	ମୃତ୍ୟୁପାଶରୁ ମୁକ୍ତ ନୋହ୍ନ	ଯେତେ କହୁଛୁ ଗର୍ବ ବହ୍ନ	॥ ୪୨
	ପଣ୍ଡିତେ ସେ କଥାକୁ ତୋର	ନିନ୍ଦା କରିବେ ଶୁଣ ଅସୁର	॥ ୪୩
୧୧	ପାତାଳବାସୀ ଲୋକଙ୍କର	ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଟେ ଏ ବସୁନ୍ଧରା	॥ ୪୪
	ଏହାକୁ ଆମ୍ଭେ ହରିଥାଇଁ	ଲଜ୍ଜା ଆମ୍ଭର ଯେଣୁ ନାହିଁ	॥ ୪୫
	ତୋହର ଗଦାଘାତ ପାଇ	ସମରଭୂମିରୁ ପଳାଇ	॥ ୪୬
	ତଥାପି ଅତିକଷ୍ଟ ପାଇ	ରଣଭୂମିରେ ଅଛୁଁ ରହି	॥ ୪୭
	ଥିବାର ଉଚିତ ଆମ୍ଭର	ବଳିଷ୍ଠସଙ୍ଗତେ ବଇର	॥ ୪୮
	ବିଧାନ କରିଅଛୁଁ ପୂର୍ବେ	କେଣିକି ଯିବୁଁ ଅବା ଏବେ	॥ ୪୯
୧୨	ପଦାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟର	ତୁ ଯୂଥପତି ଅଟୁ ବୀର	॥ ୫୦
	ଆମ୍ଭର ଅମଙ୍ଗଳ-ଅର୍ଥେ	ପ୍ରଯତ୍ନ କର ତୁ ତୁରିତେ	॥ ୫୧
	ମନରେ ଆଶଙ୍କା ନ କରି	ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧେ ମାରି	॥ ୫୨
	ଲୋଚନୁଁ ନିଜ ଜନଙ୍କର	ମାର୍ଜନା କର ଅଶ୍ରୁଧାର	॥ ୫୩
	ଯେ ନିଜ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ନ ପାଳେ	ଅସଭ୍ୟ ଅଟେ ସେ ଭୂତଳେ	॥ ୫୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୩	ଏ ରୂପେ ରୋଷେ ଭଗବାନ	କହନ୍ତେ ଆକ୍ଷେପବଚନ	॥ ୫୫
	କରନ୍ତେ ପୁଣ ଉପହାସ	ଦୈତ୍ୟ ଲଭିଲା ମହାରୋଷ	॥ ୫୬
	କ୍ରୀଡ଼ାସମୟେ ମହା ଅହି	ଯେସନେ ମହାରୋଷ ବହି	॥ ୫୭
୧୪	କ୍ରୋଧ ଘେନନ୍ତେ ନିଜମନ	ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼େ ଘନଘନ	॥ ୫୮
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଯେତେ ଥିଲେ	କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲେ	॥ ୫୯
	ଧାଇଁ ଆସିଣ ଅତି ବେଗେ	ଗଦା ପିଟିଲା ହରି-ଅଙ୍ଗେ	॥ ୬୦
୧୫	ଶତ୍ରୁ ଯା' ନିଜ ଭୁଜବଳେ	ପ୍ରହାର କଲା ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ	॥ ୬୧
	ବକ୍ର ହୋଇଣ ହରି ଗଲେ	ସେ ଗଦାବେଗ ବଞ୍ଚାଇଲେ	॥ ୬୨
	ଯୋଗନିବିଷ୍ଟ[୧] ହୋଇ ଜନ	ମୃତ୍ୟୁକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଯେସନ	॥ ୬୩
୧୬	ଅତି କୋପରେ ସେ ଅସୁର	ଦନ୍ତରେ ଚୁପିଣ ଅଧର	॥ ୬୪
	ପୁଣି ଆପଣା ଗଦା ଧରି	ବୁଲନ୍ତେ ଅତି ବେଗ କରି	॥ ୬୫
	ହରି ହିଁ ଅତି କ୍ରୋଧ କଲେ	ତାର ନିକଟକୁ ଧାଇଁଲେ	॥ ୬୬
୧୭	ଧରିଣ ଗଦା ଆପଣାର	ଦକ୍ଷିଣ ଭ୍ରୂଲତାରେ ତାର	॥ ୬୭

୧—ଯୋଗାରୂଢ଼ । (ମୂଳପାଠ)

ପ୍ରହାର କରନ୍ତେ ଅଚ୍ୟୁତ । ଅସୁର ରଣରେ ପଣ୍ଡିତ ॥ ୬୮
ନିଜ ଗଦାରେ ଗଦା ତାର । ବିନାଶ କଲା ମହାସୁର ॥ ୬୯
୧୮ ଏ ରୂପେ ଗୁରୁ ଗଦା ଘେନି । ବରାହ-ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବେନି ॥ ୭୦
ଜିଣିମା ଅର୍ଥେ ମନ ଦେଲେ । ଏକକୁ ଆରକ ପିଟିଲେ ॥ ୭୧
୧୯ ବାଜଣ ବେନି ଗଦାଘାତ । ହୋଇଲା ବେନି ଅଙ୍ଗ କ୍ଷତ ॥ ୭୨
ଜିଣିମା କଥାକୁ ବିସ୍ତର । ଏକ ଆରକେ ସ୍ପୃହା କରି ॥ ୭୩
ଆଘ୍ରାଣ କରନ୍ତେ ରକତ । କ୍ରୋଧ ହୋଇଲା ଦେହେ ଜାତ ॥ ୭୪
ଗଦା ବିଚିତ୍ର ମାର୍ଗ କରି । ପିଟନ୍ତେ ବେଗେ ଅନୁସରି ॥ ୭୫
ଶବଦ ଶୁଭଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ । ଯେହ୍ନେ ଯୁଝନ୍ତି ବେନି ଷଣ୍ଢ ॥ ୭୬
ଗାଭୀକୁଂ କରଣ ନିମିତ୍ତ । ପୃଥିବୀ ପାଇଁ ତେହ୍ନେ ମତ୍ତ ॥
୨୦ ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଚକ୍ରଧର । ମାୟାରେ ବରାହଶରୀର ॥ ୭୭
ତା' ଯୁଦ୍ଧ ଦନୁଜସଙ୍ଗରେ । ହୁଅନ୍ତେ ପୃଥିବୀହେତୁରେ ॥ ୭୮
ସେ ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖିବାର ପାଇଁ । ଋଷିଗଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୭୯
ଆପଣେ କମଳ-ଆସନ । ମିଳିଲେ ଆସିଣ ଗଗନ ॥ ୮୦
୨୧ ଦେଖିଲେ ଅସୁରକୁ ତହିଁ । ବହୁତ ବଳ ଅଛି ପାଇ ॥ ୮୧
କଲା କଥାକୁ ପ୍ରତିକାର । କରଇ, ଭୟ ନାହିଁ ତାର ॥ ୮୨
ଯେତେ ବିକ୍ରମ ଅଛି ତାର । ତହିଁକି ନାହିଁ ପ୍ରତିକାର ॥ ୮୩
ଏ ରୂପେ ଅସୁରକୁ ଚହିଁ । ନାରାୟଣଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା କହି ॥ ୮୪

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୨୨ ହେ ଦେବ ! ତୋହର ଚରଣେ । ନିତ୍ୟେ ଯେ ପଶିଲେ ଶରଣେ ॥ ୮୫
ସେ ଦେବ-ଦ୍ୱିଜ-ଗୋରୁମାନ । ଅନପରାଧୀ ଯେବା ଜନ ॥ ୮୬
ତାହାଙ୍କ ଅପରାଧକର । ଭୟଦ, ଦୁଷ୍ଟ, ଏ ଅସୁର ॥ ୮୭
ମୋ ଠାରୁ ବର ଅଛି ପାଇ । ଏହାକୁ ପ୍ରତିଯୋଦ୍ଧା ନାହିଁ ॥ ୮୮
ସକଳ ଲୋକେ ଏ ବୁଲଇ । ଜଗତକଣ୍ଟକ ଅଟଇ ॥ ୮୯
୨୩ ଏ ଗର୍ବୀ ଅଟେ ମାୟାବଶ । ଦୁଷ୍ଟସ୍ୱଭାବ ନିରଙ୍କୁଶ ॥ ୯୦
୨୪ ଯେହ୍ନେ ବାଳକ ପୁଚ୍ଛ ଧରି । ଦୁଷ୍ଟ ସର୍ପକୁ ଲୋଡ଼େ ମାରି ॥ ୯୧
ସେ ରୂପେ ନ କରସି ହେଳା । ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଲଭି ନିଜ ବେଳା ॥ ୯୨

୧—ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ 'ଇଳା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଭୂ, ଗୌ ଓ ବାକ୍ ।

ଯାବତ ନ ବଢ଼େ ଅସୁର । ନିଜ ମାୟାରେ ତୁମ୍ଭେ ମାର ॥ ୯୩
୨୫ ଆସୁରୀ-ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ଘୋର । ବିନାଶକର ଯେ ଲୋକର ॥ ୯୪
ବେଗେଣ ବିନାଶ ଅସୁର । ଜୟ ପ୍ରକାଶ ଦେବଙ୍କର ॥ ୯୫
୨୬ ଏବେ ଏ ଅଭିଜିତ[୧] ନାମ । ମୁହୂର୍ତ୍ତି ହେଲା ଅନୁପମ ॥ ୯୬
ମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥେ ମିତ୍ରଙ୍କର । ତୁ ଏ ଦୁସ୍ତରରୁ ନିସ୍ତର ॥ ୯୭
୨୭ ହେ ନାଥ ! ମୃତ୍ୟୁ ତୁ ଏହାର । ଭାଗ୍ୟେ ମିଳିଲା ତୋ ଛାମୁର ॥ ୯୮
ଏହାକୁ ପରାକ୍ରମେ ମାର । ମଙ୍ଗଳ କର ଲୋକଙ୍କର ॥ ୯୯
ସେ ହର ବରାହଚରଣେ । ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୧୦୦
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ଏ ବାଣୀ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାନବନ୍ଧୁ ଭଣି ॥ ୧୦୧
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲଏ । ଯେଣେ ତରିବ ଭବଭୟେ ॥ ୧୦୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଯୁଦ୍ଧେଽଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଊନବିଂଶେ ବରାହସ୍ୟାଦ୍ୱପ୍ରାର୍ଥିତେନ ମହାମୃଧେ ।
ବରାହେଣ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷବଧଃ ଶ୍ଳାଘ୍ୟୋଽନୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନ । ଅବ୍ୟାଜ ଅମୃତ ଯେସନ ॥ ୧
ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଭଗବାନ୍ହି । ପ୍ରେମକଟାକ୍ଷେ ହସି ଗୃହ୍ନି ॥ ୨
୨ ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ସେ ଅସୁର । ଚରନ୍ତେ ଆଗେ ଆପଣାର ॥ ୩
ଗଦା ଧରିଣ ଡେଇଁ ରୋଷେ । ପିଟିଲେ ତାର ହନୁଦେଶେ ॥ ୪
୩ ଆପଣା ଗଦାକୁ ଅସୁର । ପିଟିଲା ସେ ଗଦା ଉପର ॥ ୫
ହରିକରରୁ ହୋଇ ଚ୍ୟୁତ । ସେ ଗଦା ହୋଇଲା ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ॥ ୬
ପଡ଼ିଣ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା । ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରାୟେ ସେ ହୋଇଲା ॥ ୭
୪ ଆୟୁଧ ନାହିଁ ହରିକର । ପାଇ ଏମନ୍ତ ଅବସର ॥ ୮

[୧] = ମଧ୍ୟାହ୍ନ ।

	ହରିଙ୍କି ଘାତ ସେ ନ କଲା	। କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ବିଗ୍ଭରିଲା	॥ ୯
	ହରିର କୋପ କରି ଜାତ	। ସମର କରଇ ସେ ଦୈତ୍ୟ	॥ ୧୦
୫	ହରିର କରୁଁ ବିଗଳିତ	। ଗଦା ହୁଅନ୍ତେ ଭୂମିଗତ[୧]	॥ ୧୧
	ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ହାହାକାର	। ହୁଅନ୍ତେ ସକଳ ହିଗର	॥ ୧୨
	ଭୟ ନ କରି କେହି ମନ	। ଦେବଙ୍କୁ କହି ଏ ବଚନ	॥ ୧୩
	ନିଜ ଚକ୍ରକୁ ଭଗବାନ	। ତକ୍ଷଣେ ସୁମରିଲେ ମନ	॥ ୧୪
୬	ହିତିତନୟ ନାମ ତାର	। ଆପଣା ଭୃତ୍ୟମଧ୍ୟେ ସାର	॥ ୧୫
	ତାହାର ସଙ୍ଗେ ରଣ କରି	। ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଚକ୍ରକୁ ଛନ୍ତି ଧରି	॥ ୧୬
	ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ଖେଚର	। ପ୍ରଭାବ ନ ଜାଣି ତାହାର	॥ ୧୭
	ବୋଇଲେ ସ୍ୱସ୍ତି ହେଉ ତୋର	। ମାରି ଏ ଦୁଷ୍ଟ ନିଶାଚର	॥ ୧୮
୭	ପଦ୍ମପଲାଶନେତ୍ର ହରି	। ଅଛନ୍ତି ଆଗେ ଚକ୍ର ଧରି	॥ ୧୯
	ଅସୁର ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା	। ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧରେ କମ୍ପିଲା	॥ ୨୦
	ରୋଷରେ ଗୃପଇ ଅଧର	। ନିଃଶ୍ୱାସ ବହଇ ପ୍ରଖର	॥ ୨୧
୮	କରାଳ ହିଶଇ ଦଶନ	। ଅନଳ ପ୍ରକାଶେ ନୟନ	॥ ୨୨
	ଦହନ କଲା ପ୍ରାୟେ ଗ୍ରହିଁ	। ଗଦା ଧରିଣ ବେଗେ ଧାଇଁ	॥ ୨୩
	ମଲୁ ତୁ ବୋଲି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ	। ହରିଙ୍କି ପିଟିଲା ସତ୍ୱରେ	॥ ୨୪
୯	ପବନପ୍ରାପ୍ତ ବେଗ ହୋଇ	। ସେ ଗଦା ଆସନ୍ତେଣ ଧାଇଁ	॥ ୨୫
	ସେ ଯଜ୍ଞଶୂକର ଲୀଳାରେ	। ମାଇଲେ ବାମପାଦେ ତାରେ	॥ ୨୬
	ନିକଟେ ଥାଇଣ ଅସୁର	। ଦେଖଇ ପରାକ୍ରମ ତାର	॥ ୨୭
୧୦	ଆୟୁଧ ଧରି ଚେଷ୍ଟା କରି	। ଯେବେ ଜିଣିମା ମନ ତୋର	॥ ୨୮
	ଏମନ୍ତ ବୋଇଲେ ଅଚ୍ୟୁତ	। ପୁଣି ସେ ଗଦାରେ ଦଇତ	॥ ୨୯
	ପିଟିଲା ବରାହଉପରେ	। ଗର୍ଜନ କଲା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ	॥ ୩୦
୧୧	ଗଦା ଆସିବା ବେଗ ଜାଣି	। ନିଷ୍ଠୁରେ ରହି ଚକ୍ରପାଣି	॥ ୩୧
	ସେ ଗଦା ଧଇଲେ ତେସନେ	। ଗରୁଡ଼ ଭୁଜଙ୍ଗୀ[୨]କ ଯେସନେ	॥ ୩୨
୧୨	ନିଜ ପୌରୁଷ ଯାନ୍ତେ ନାଶ	। ଅସୁରଗର୍ବ ହେଲା ଧ୍ୱଂସ	॥ ୩୩
	ହରି ହିଅନ୍ତେ ଗଦା ନେଇ	। ନ ନେଲା ହତପ୍ରଭ ହୋଇ	॥ ୩୪

୧—ବିଚଳିତ । ୨—ଭୁଜଙ୍ଗୀ = ସର୍ପିଣୀ ।

୧୩ ଲୀଳାବିଧୃତ-କଳେବର । ସେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଚକ୍ରଧର ॥ ୩୫
୧୪ ତାଙ୍କୁ ମାରିବା ଭଦ୍ର ନୋହେ । ବିପ୍ରଙ୍କୁ କୃତ୍ୟା[1] କଲ ପ୍ରାୟେ ॥ ୩୬
ତଥାପି ଅଜ୍ଞାନ ଅସୁର । ତ୍ରିଶୂଳ ଧରିଲ ସେ କର ॥ ୩୭
ଜଳନ୍ତ ଅନଳର ପ୍ରାୟେ । ସେ ଶୂଳ ଗ୍ରାସିବାକୁ ଧାଏଁ ॥ ୩୮
ସେ ଦୈତ୍ୟରାଜ ମହାବଳ । ବେଗେ ଫିଙ୍ଗିଲ ଯେଉଁ ଶୂଳ ॥ ୩୯
ଆକାଶମଧ୍ୟେ ଶୋଭା ପାଇ । କିରଣଗଣ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୪୦
ନିଶିତ ଚକ୍ର ଘେନି କର । ଛେଦିଲେ ତାହା ଚକ୍ରଧର ॥ ୪୧
ଯେହ୍ନେ ପକ୍ଷିକ ଗରୁଡ଼ର । କାଟିଲ ପୂର୍ବେ ସୁନାସୀର[2] ॥ ୪୨
୧୫ ଚକ୍ରେ ବହୁତ ଖଣ୍ଡ କରି । ଶୂଳକୁ କାଟନ୍ତେ ଶ୍ରୀହରି ॥ ୪୩
ଅସୁର ଧାଇଁ ରୋଷଭରେ । ହରିର ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ଉରେ ॥ ୪୪
କଠୋର ମୁଷ୍ଟିରେ ମାରିଲ । ଗର୍ଜ୍ଜିଣ ଅନ୍ତର୍ଧାନେ ଗଲ ॥ ୪୫
୧୬ ତାର ପ୍ରହାରେ ଯଜ୍ଞରୂପ । କିଛିହିଁ ନ ଲଭିଲେ କମ୍ପ ॥ ୪୬
ମାରନ୍ତେ ପୁଷ୍ପମାଳା ଧରି । ଯେସନେ ନ କମ୍ପଇ କରୀ ॥ ୪୭
୧୭ ଯୋଗମାୟାର ଅଧିପତି । ସେ ହରି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟନ୍ତି ॥ ୪୮
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ମାୟାମାନ । ରଚିଲ ଦିତିର ନନ୍ଦନ ॥ ୪୯
ପ୍ରଳୟ ବୋଲି ନିଜ ମନେ । ମଣିଲେ ଯାହା ଦେଖି ଜନେ ॥ ୫୦
୧୮ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବହିଲେ ସମୀର । ଧୂଳିରେ କଲେ ଅନ୍ଧକାର ॥ ୫୧
ଲେନ୍ତ୍ର[3]ରେ ଫିଙ୍ଗିଲ ପଥରାଏ । ପାଷାଣବୃଷ୍ଟି ବେଗେ ହୋଏ ॥ ୫୨
୧୯ ବିଜୁଳିସଙ୍ଗେ ହୋଇ ଯୁକ୍ତ । ଜଳଦଜାଳେ[4] ଅବିରତ ॥ ୫୩
ମୂତ୍ର, ପୁରୀଷ, ପୂଜ, ଅସ୍ଥି । କେଶ, ରକତ ବରଷନ୍ତି ॥ ୫୪
ମେଘରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଆକାଶ । ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ ଅପ୍ରକାଶ ॥ ୫୫
୨୦ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଲେ ଗିରିଗଣ । ମୁଞ୍ଚନ୍ତି [5]ନାନାୟୁଧମାନ ॥ ୫୬
ବିବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଶୂଳ ଧରି । କେଶମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ॥ ୫୭
ରାକ୍ଷସୀଗଣେ ସେ ସ୍ଥାନରେ । ଦିଶିଲେ ସକଳ ଦିଗରେ ॥ ୫୮

୧—କୃତ୍ୟା = ଆଭିଚାରିକ କର୍ମ; କୁହୁକରଚନା; ପରର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଦେବତାଙ୍କୁ ବଳି ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ ।
କୃତ୍ୟା କ୍ରିୟାଦେବତୟୋଃ (ଅମରଃ) । ୨ = ଇନ୍ଦ୍ର ।

୩—ଲେନ୍ତ୍ର = କ୍ଷେପଣଯନ୍ତ୍ର । ୪—ଜାଳେ = ସମୂହ । ୫ = ନାନା + ଆୟୁଧ ।

୨୧ ଯକ୍ଷରାକ୍ଷସ ଅପ୍ରମିତ । ପତ୍ତି, କୁଞ୍ଜର, ଅଶ୍ୱ, ରଥ ॥ ୫୯
ଆତତାୟିଏ ହୋଇ ମେଳ । କରନ୍ତି ହାଣମାର ଗୋଳ ॥ ୬୦
୨୨ ଆସୁରୀ ମାୟା ବିନାଶନ । ନିମିତ୍ତେ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୬୧
ଯେ ଥିଲ ପ୍ରିୟ ଚକ୍ର କରେ । ତାହାକୁ ଫିଙ୍ଗିଲେ କୋପରେ ॥ ୬୨
୨୩ ସେ କାଳେ ହୃଦୟ ବିଦର । କମ୍ପିଲ୍ ହୋଇଣ କାତର ॥ ୬୩
ଭର୍ତ୍ତାର ବଚନ ସୁମରେ । ସ୍ତନୁଁ ରୁଧିରଧାରା ଝରେ ॥ ୬୪
୨୪ ଚକ୍ରତେଜରେ ମାୟାଗଣ । ନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୬୫
ହରିଙ୍କି ସ୍ୱଭୁଜମଧର । ଭିଡ଼ିଣ ହଣିଲ ଅସୁର ॥ ୬୬
୨୫ ତା' ମୁଷ୍ଟି ଅଟେ ବଜ୍ରପ୍ରାଏ । ମାରନ୍ତେ ତାହା ବକ୍ଷ ଦେହେ ॥ ୬୭
କର ପ୍ରସାରି କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ । ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରହାରିଲେ ବଳେ ॥ ୬୮
ପୂର୍ବେ ଯେସନେ ସୁରରାୟେ । ମାଇଲେ ବୃତ୍ରାସୁରଦେହେ ॥ ୬୯
୨୬ ଏ ରୂପେ ଅବଜ୍ଞାରେ କରି । ମାରନ୍ତେ ତାକୁ ଦେବ ହରି ॥ ୭୦
ଭୂମିରେ ପଡ଼ ଦେହ ଲୋଟି । ବେନି ଲୋଚନ ଗଲ ଫୁଟି ॥ ୭୧
ଭୁଜ, ଚରଣ, ଗ୍ରୀବା ସ୍ଥାନ । ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ଏମାନ ॥ ୭୨
ପବନଭଗ୍ନ ଦ୍ରୁମ ଜାଣି । ଅସୁର ଶୋଇଲ୍ ଧରଣୀ ॥ ୭୩
୨୭ ଭୂମିରେ ଦୈତ୍ୟ ଅଛି ଶୋଇ' । ଦେହରୁ କାନ୍ତି ଲଭେ ନାହିଁ ॥ ୭୪
କରାଳ ଅଟେ ଦନ୍ତ ତାର । ରୋଷରେ ଭିଡ଼ୁଛି ଅସୁର ॥ ୭୫
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେଖିଣ ଏମନ୍ତ । ପ୍ରଶଂସା କଲେକ ବହୁତ ॥ ୭୬
ଅଦ୍ଭୁତ ମରଣ ଏହାର । ଏହା କେ ଲଭୁଁ ଆନ ନର ॥ ୭୭
୨୮ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ମିଥ୍ୟା ଯେହ୍ନ । ତହିଁରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ॥ ୭୮
ଯୋଗସମାଧିରେ ଏକାନ୍ତେ । ଯାହାକୁ ଯୋଗିଜନ ଚିନ୍ତେ ॥ ୭୯
ତାହାର କରରେ ପ୍ରହାର । ପାଇଣ ଏ ଦିତିକୁମର ॥ ୮୦
ଗୃହିଁଣ ମୁଖକୁ ତାହାର । ଛାଡ଼ିଲ ନିଜ କଳେବର ॥ ୮୧
୨୯ ଏହାର ପାରିଷଦ ଦୁଇ । ଜୟ, ବିଜୟ ବେନି ଏହି ॥ ୮୨
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପକୁ ଲଭିଲେ । ଅଧୋଗତିକି ଏ ପାଇଲେ ॥ ୮୩
ପୁଣି ଏ କେତୁ ଜନ୍ମ ଅନ୍ତେ । ସ୍ଥାନକୁ ଲଭିବେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥ ୮୪
ଏତେ ବିଚାରି ଦେବଗଣ । ହରିଙ୍କି କଲେ ସ୍ତୁତି ପୁଣ ॥ ୮୫

ଶ୍ରୀଦେବା ଊଚୁଃ

୩୦ ନମସ୍ତେ ସର୍ବଯଜ୍ଞତନୁ । ପାଳନେ ତୋର ରୂପ ହେତୁ ॥ ୮୬
ଆମ୍ଭର ସ୍ୱାଗେୟ ଭଗବାନ । ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଲଭିଲ୍ ନିଧନ ॥ ୮୭
ତୋ' ପାଦଭକ୍ତିରେ ଭୁବନେ । ସୁଖୀ ହୋଇଲୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୮୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୧ ଏ ରୂପେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ମାରି । ଆଦ୍ୟ ଶୂକରରୂପ ହରି ॥ ୮୯
ନିଜ ଭୁବନେ କଲେ ବିଜେ । ଯେ ପୃଥ୍ୱୀ ଉଦ୍ଧରେ ବରାହେ ॥ ୯୦
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣ ତୋଷେ । ସ୍ତୁତି ଭଣିଲେ ଚଉପାଶେ ॥ ୯୧
୩୨ ବିଦୁର ! ତୋହର ଆଗରେ । କହିଲି ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୯୨
ଯେଉଁ ରୂପରେ ଥିଲ ଶୁଣି । ଯଜ୍ଞବରାହଙ୍କ ଲୀଳାବାଣୀ ॥ ୯୩
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷକୁ ଯେ ପ୍ରକାରେ । ମାଇଲେ ମହା ସଂଗ୍ରାମରେ ॥ ୯୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୩ ମୈତ୍ରେୟଠାରୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ହରିର କଥା ଶୁଣି ଧୀରେ ॥ ୯୫
ବିଦୁର ମହାଭାଗବତ । ତୋଷ ଲଭିଲେ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୯୬
୩୪ ଯେ ଆନ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଜନେ । ଉଦାମକୀର୍ତ୍ତି ସାଧୁମାନେ ॥ ୯୭
ଶୁଣିଲେ ଚରିତ ତାଙ୍କର । ହରଷ ହୁଅଇ ମନର ॥ ୯୮
କୃଷ୍ଣଚରିତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି । ତୋଷ ନ ଲଭେ କେବା ପ୍ରାଣୀ ॥ ୯୯
୩୫ ଜଳେ ପଶନ୍ତେ ଗଜବର । ତାହାକୁ ଧଇଲା କୁମ୍ଭୀର ॥ ୧୦୦
ହସ୍ତିଣୀମାନେ ଗୁରୁପାଶେ । ରୋଦନ କରନ୍ତେ ଅବଶେ ॥ ୧୦୧
ଜଳରେ ଥାଇ ସେ ବାରଣ । ଚିନ୍ତିଲି ପଙ୍କଜଚରଣ ॥ ୧୦୨
ତାହାକୁ ସେ କଷ୍ଟୁଁ ଉଦ୍ଧାରି । କଲେ ଯେ ଦେବ ଚକ୍ରଧର ॥ ୧୦୩
୩୬ ଆନକୁ ନ ଯାଇ ଶରଣ । ଋଜୁ[୧] ଚରିତ ମୁନିଗଣ ॥ ୧୦୪
ଯାହାକୁ ସୁଖେ ଆରାଧନ୍ତି । ଅସାଧୁ ଜନେ ନ ଲଭନ୍ତି ॥ ୧୦୫
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସଂସାରେ । କେ ଅବା ଭଜନ ନ କରେ ॥ ୧୦୬
୩୭ ଶୂକରରୂପ ଧରି ହରି । ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ॥ ୧୦୭
ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ । ବିନାଶ ଯହିଁରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୧୦୮
ସେ କଥା ଯେ ଶୁଣେ ଯେ ଗାଇ । ଯେ ଅବା ଶୁଣି ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୧୦୯

୧—ଋଜୁ = ସରଳ ।

ବିପ୍ରବଧ ହିଁ କରିଥିଲେ | ଦୋଷ ନ ଲଗେ ତାଙ୍କୁ ଭଲେ ॥ ୧୧୦
୩୮ ଏ ମହାପୁଣ୍ୟ ହରିକଥା | ପବିତ୍ର, ଧନ୍ୟ, ଯଶଦାତା ॥ ୧୧୧
ଆୟୁଷ ମଙ୍ଗଳର ସ୍ଥାନ | ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ବର୍ଦ୍ଧନ ॥ ୧୧୨
ଯେ ଏହା କରଇ ଶ୍ରବଣ | ଅନ୍ତେ ତା' ଗତି ନାରାୟଣ ॥ ୧୧୩
ସେ ହରିଚରଣପଙ୍କଜେ | ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧାନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥ ୧୧୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷବଧୋ ନାମ ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ବିଂଶେ ବିରିଞ୍ଚିଜନ୍ମାଦିବ୍ୟବଧାନାଦଥାଦିତଃ ।
ସର୍ଗୋଽନୁସ୍ମାର୍ଯ୍ୟତେ ବକ୍ତୁମନ୍ୱୟଂ ପ୍ରସ୍ତୁତଂ ମନୋଃ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧ ହେ ସୂତ ! ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର | ମନୁ ବିଖ୍ୟାତ ଏ ସଂସାର ॥ ୧
କ୍ଷିତିକି ଲଭି ନିଜ ସ୍ଥାନ | କରିବା ଅର୍ଥେ ପ୍ରଜାମାନ ॥ ୨
କଲା ସେ କେବଣ ଉପାୟ | ସେ କଥା ଆମ୍ଭ ଆଗେ କହ ॥ ୩
୨ ବିଦୁର ଭଗବତବର | ଏକାନ୍ତ ମିତ୍ର ମୁକୁନ୍ଦର ॥ ୪
ଏ କୃଷ୍ଣଠାରେ ଅପରାଧୀ | ନିଷ୍ଠୁର କରି ଏହି ବୃଦ୍ଧି ॥ ୫
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇକ ପୁତ୍ରମାନେ | ତ୍ୟାଗ ଯେ କଲା ପୂର୍ବକାଳେ ॥ ୬
୩ ଯେ ଅଟେ ବ୍ୟାସର ନନ୍ଦନ | ଗୁଣେ ତା'ଠାରୁ ନୋହେ ସାନ ॥ ୭
ହରିଙ୍କି ଭଜେ ସର୍ବାତ୍ମାରେ | ତାଙ୍କର ସାଧୁଜନଠାରେ ॥ ୮
୪ ସେବାରୁ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କର | ନିର୍ମଳ ଅଟେ ତା' ଶରୀର ॥ ୯
ମୈତ୍ରେୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ହୋଇ | ଥିଲେ ଯେ କୁଶାବର୍ତ୍ତେ[୧] ରହି ॥ ୧୦
ତାହାଙ୍କ ଠାବରେ ମିଳଣ | କି ଅବା କଲେ ପ୍ରଶ୍ନ ଆନ ॥ ୧୧
୫ ସେ ବେନି ଜନ ଏକସ୍ଥାନେ | ସଂବାଦ କରନ୍ତେ ସୁମନେ ॥ ୧୨
ନିର୍ମଳ ବିଷ୍ଣୁକଥାମାନ | ପଡ଼ିଣ ଥିବ ସେହିସ୍ଥାନ ॥ ୧୩
ପାପନାଶନେ ଯେ କୁଶଳ | କି ଜାଣି ଭାଗୀରଥୀଜଳ ॥ ୧୪

୧—କୁଶାବର୍ତ୍ତ = ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର ।

୬ କୀର୍ତ୍ତନଯୋଗ୍ୟ କର୍ମ ଯାର । କଥାମାନଙ୍କୁ ସେ କୃଷ୍ଣର ॥ ୧୫
ପ୍ରକାଶ ଆମ୍ଭର ଆଗର । ରସଜ୍ଞ ହୋଇ କେଉଁ ନର ॥ ୧୬
ପିଅନ୍ତେ ହରିଲୀଳାମୃତ । ତୋଷ କରିବ ଅବା ଚିତ୍ତ ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ-ବାକ୍ୟମ୍

୭ ନୈମିଷବାସୀ ମୁନିଜନ । ଏମନ୍ତେ କରନ୍ତେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ॥ ୧୮
ସେ ଉଗ୍ରଶ୍ରବା[୧] ନାମେ ସୂତ । କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୯
ଶୁଣ ବୋଲିଣ ଅନୁରାଗେ । ବାକ୍ୟ କହିଲେ ତାଙ୍କ ଆଗେ ॥ ୨୦

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୮ ବିଷ୍ଣୁ ଶୂକରରୂପ ଧରି । ଧରଣୀ ପାତାଳୁଁ ଉଦ୍ଧରି ॥ ୨୧
ଅବଜ୍ଞା କରି ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ । ଦୈତ୍ୟକୁ ମାଇଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୨୨
ସେ କଥା ଶୁଣି ତୋଷ ହୋଇ । ପୁଣି ବିଦୁର ପଚାରିଲି ॥ ୨୩

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୯ ବିଷ୍ଣୁ ନାଭିରୁ ଅବତାର । ଯେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୪
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କି ଜାତ କଲି । ସେ ପୁଣି କିବା ଆରମ୍ଭିଲି ॥ ୨୫
ସେ କଥା ମୋ ଆଗେ ବଖାଣ । ତୁମ୍ଭେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମାର୍ଗ ଜାଣ ॥ ୨୬
୧୦ ମରୀଚିମୁଖ୍ୟ ବିପ୍ରଗଣ । ଯେ ମନୁ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ପୁଣ ॥ ୨୭
ସେମାନେ ବ୍ରହ୍ମାର ଆଜ୍ଞାରେ । ଏ ସୃଷ୍ଟି କଲେ କି ପ୍ରକାରେ ॥ ୨୮
୧୧ ବିବାହ ହୋଇ ଭାର୍ଯ୍ୟାମାନ । ନିର୍ମାଣ କଲେ ଏ ଭୁବନ ॥ ୨୯
ଅଥବା ଭାର୍ଯ୍ୟାହି ନ ଘେନି । ନିର୍ମାଣ କଲେ ମହାମୁନି ! ॥ ୩୦
ଅଥବା ଏକ ଆରକରେ । ମିଳିଣ ସକଳ କର୍ମରେ ॥ ୩୧
ନିର୍ମାଣ କଲେ ଏ ଭୁବନ । ହେ ମୁନି ! କହ ଏ ବଚନ ॥ ୩୨

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨*ଅତର୍କ୍ୟ ଜୀବ-ଅଦୃଷ୍ଟରୁ । ଈଶ୍ୱର, କାଳର ହେତୁରୁ ॥ ୩୩
ବିଷ୍ଣୁ ସକାଶୁଁ ପ୍ରକୃତିର । କ୍ଷୋଭ ହୁଅନ୍ତେ ଦୁର୍ନିବାର ॥ ୩୪

୧—ଉଗ୍ରଶ୍ରବା = ରୋମହର୍ଷଣପୁତ୍ର । ସୂତ = ପୁରାଣପ୍ରବକ୍ତା ।
* ବିଷ୍ଣୋସ୍ତୁ ତ୍ରୀଣି ରୂପାଣି ପୁରୁଷାଖ୍ୟାନ୍ୟଥୋ ବିଦୁଃ ।
ପ୍ରଥମଂ ମହତଃ ସ୍ରଷ୍ଟୃ ଦ୍ୱିତୀୟଂତ୍ୱଣ୍ଡସଂସ୍ଥିତମ୍ ।
ତୃତୀୟଂ ସର୍ବଭୂତସ୍ଥଂ ତାନି ଜ୍ଞାତ୍ୱା ବିମୁଚ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥ (ତନ୍ତ୍ରେ)

ତା' ଠାରୁ ହୋଇଲା ସଂଭୂତ । ଆଦ୍ୟେ ମହତ ନାମେ ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୩୫
୧୩ ରଜପ୍ରଧାନ ସେ ମହତ । ଅଟଇ ଦଇବପ୍ରେରିତ ॥ ୩୬
ତା'ଠାରୁ ଅହଂକାର ଜାତ । ତ୍ରିଗୁଣ ଅଟେ ସେ ବିଦିତ ॥ ୩୭
ଆକାଶ ଆଦି ମହାଭୂତ । ପଞ୍ଚ ସେ ଅହଂକାରୁ ଜାତ ॥ ୩୮
ଶବଦ ଆଦି ପଞ୍ଚ ଯେହି । ସେ ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇ ॥ ୩୯
ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅଧିପତି । ଏ ଅହଂକାରୁ ଉତପତି ॥ ୪୦
୧୪ ସେ ଏକେ ଏକେ ଏ ଜଗତ । ନିର୍ମାଣେ ହୋଇ ଅଶକତ ॥ ୪୧
ଦୈବେ ସମସ୍ତେ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଣ୍ଡ ଜାତ କଲେ ॥ ୪୨
୧୫ ଜଳମଧ୍ୟେ ସେ ଅଣ୍ଡକୋଷ । ଶୋଇଲା ସହସ୍ରେ ବରଷ ॥ ୪୩
ତହିଁ ଉଠିରୁ ମଧ୍ୟେ ତାର । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୪୪
୧୬ ତାର ନାଭିରୁ ପଦ୍ମ ଜାତ । ସହସ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟଦୀପ୍ତିମନ୍ତ ॥ ୪୫
ସମସ୍ତ ଜୀବମାନଙ୍କର । ସେ ପଦ୍ମ ଅଟଇ ମନ୍ଦିର ॥ ୪୬
ଯେଉଁ ପଦ୍ମରେ ପ୍ରଜାପତି । ସ୍ୱୟଂ ହୋଇଲେ ଉତପତି ॥ ୪୭
୧୭ ଯେ ଭଗବାନ ଜଳଶାୟୀ । ତା' ହୃଦେ ପଶନ୍ତେ ସେ ଯାଇଁ ॥ ୪୮
ପୂର୍ବ ସଂସ୍ଥାରେ ଲୋକମାନ । ସର୍ଜିଲା କମଳ-ଆସନ ॥ ୪୯
୧୮ ଅବିଦ୍ୟାପଞ୍ଚପର୍ବ ପୁଣ । ପ୍ରଥମରେ କଲା ସେ ନିର୍ମାଣ ॥ ୫୦
ତାମିସ୍ର, ମୋହ, ମହାତମ । ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର, ତମ ନାମ ॥ ୫୧
୧୯ ସେ ସୃଷ୍ଟି ଦେଖି ତମୋମୟ । ଧାତା ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ ଦେହ ॥ ୫୨
ସେ ଦେହ ହୋଇଲା ରଜନୀ । ଯହିଁରେ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ବେନି ॥ ୫୩
ଯକ୍ଷରକ୍ଷସେ ଜାତ ହେଲେ । ସେ ତନୁ[1] ଅଙ୍ଗୀକାର କଲେ ॥ ୫୪
୨୦ କ୍ଷୁଧାତୃଷାର ବଶ ହେଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଖାଇ[2] ସେ ଧାଇଁଲେ ॥ ୫୫
କ୍ଷୁଧାତୃଷାରେ ଆର୍ତ୍ତ[3] ଦେହ । ପୀଡ଼ା କରୁଛି ଅତିଶୟ ॥ ୫୬
କେ-ବୋଲେ ଏହାଙ୍କୁ ନ ରଖ । କେ ବୋଲେ ବେଗ କର ଭକ୍ଷ ॥ ୫୭
୨୧ ବ୍ରହ୍ମା ତାହାଙ୍କୁ ଭୟ କଲେ । ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୫୮
ତୁମ୍ଭେ ସକଳେ ରଖ ମୋତେ । ଭକ୍ଷ ନ କର କଦାଚିତେ ॥ ୫୯

୧—ଯାସ୍ୟ ତନୁରାସୀତ୍ ତାମପାହରତ୍ ସା ତମିସ୍ରାଭବତ୍ ।　　(ଶ୍ରୁତିଃ)
୨—ଖାଇ = ଖାଇବାକୁ ।　(ଜଗ୍ଧୁମ୍)
୩—ଆର୍ତ୍ତି ।

ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ପ୍ରଜା ହୁଅ । ଯକ୍ଷରାକ୍ଷସ ନାମ ବହ ॥ ୬୦
୨୨ ପ୍ରଧାନେ ଦେବଗଣମାନ । ସର୍ଜିଲେ କମଳ-ଆସନ ॥ ୬୧
ନିଜ ପ୍ରଭାକୁ ତ୍ୟାଗ କଲା । ଦିବସରୂପ ସେ ହୋଇଲା ॥ ୬୨
ଦେବତାମାନେ ବିହରନ୍ତେ । ତାହାକୁ ଘେନିଲେ ସମସ୍ତେ ॥ ୬୩
୨୩ ଅସୁରଗଣକୁ ବିଧାତ । ଜଘନଦେଶୁଁ କଲା ଜାତ ॥ ୬୪
ସେମାନେ ଲମ୍ପଟ ଭାବରେ । ମୈଥୁନ କରିବା ଆଶାରେ ॥ ୬୫
ସମସ୍ତେ ଏକମେଳ ହେଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଖି ଗୋଡ଼ାଇଲେ ॥ ୬୬
୨୪ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅସୁରସମୂହ । ଧାମନ୍ତେ ହସି ପିତାମହ ॥ ୬୭
ମନରେ କ୍ରୋଧ ସେ ବହିଲେ । ଭୟ କରିଣ ପଳାଇଲେ ॥ ୬୮
୨୫ ଯେ ହରି ଭକ୍ତଜନଙ୍କର । ଆର୍ତ୍ତିକୁ କରଇ ସଂହାର ॥ ୬୯
ଯେ ରୂପେ ବାଞ୍ଛି ଭକ୍ତଜନ । ସେ ରୂପେ ଦିଅନ୍ତି ଦର୍ଶନ ॥ ୭୦
ତାହାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତିଣ ଏକାନ୍ତ । ବୋଇଲେ ବଚନ ଏମନ୍ତ ॥ ୭୧
୨୬ ହେ ନାଥ ! ମୋତେ ରକ୍ଷାକର । ଅବଲୋକନରେ ତୋହର ॥ ୭୨
ପ୍ରଜାସର୍ଜନା କଲି ମୁହିଁ । ସେ ମୋତେ ମୈଥୁନର ପାଇଁ ॥ ୭୩
ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ । ପାପିଷ୍ଠମାନେ ଏକଚିତ୍ତେ ॥ ୭୪
୨୭ କ୍ଲେଶ ପାଇଲା ଲୋକଙ୍କର । କ୍ଲେଶନାଶନ ତୁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୫
ଯାହାଙ୍କୁ ଦୂର ତୋର ପାଦ । ତୁ ନାଥ ! ତାଙ୍କର କ୍ଲେଶଦ ॥ ୭୬
୨୮ ନିଷ୍ଟୟେ କରି ପରମନ । ଜାଣନ୍ତି ଯେଉଁ ଭଗବାନ ॥ ୭୭
ବ୍ରହ୍ମାର ଆତଙ୍କ ଶୁଣିଲେ । ସେ ତନୁ ଛାଡ଼ ତୁ ବୋଇଲେ ॥ ୭୮
ହରିବଚନେ ପିତାମହ । ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ିଲେ ସେ ଦେହ ॥ ୭୯
୨୯ ସେ ତନୁ ନାରୀରୂପ ହୋଇ । ଅସୁରଙ୍କର ମନ ମୋହି ॥ ୮୦
ଚରଣେ ନୂପୁରର ସ୍ୱନ । ମଦେ ବିହ୍ୱଳିତ ଲୋଚନ ॥ ୮୧
କାଞ୍ଚୀଭୂଷଣେ ବିରାଜିତ । ବସନେ କଟି ଆଚ୍ଛାଦିତ ॥ ୮୨
୩୦ ଏକ ଆରକେ ଲାଗି ଘଞ୍ଚ । ସ୍ତନଯୁଗଳ ଦିଶେ ଉଚ୍ଚ ॥ ୮୩
ସୁନ୍ଦର ନାସା ଦନ୍ତମାନ । ସୁସ୍ମିତ ଲୀଳାବଲୋକନ ॥ ୮୪
୩୧ ବସ୍ତ୍ର-ଅଞ୍ଚଳ ଲଜ୍ଜାଭରେ । ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରେ କଳେବରେ ॥ ୮୫
ନୀଳ ଅଳକ ମନୋହର । ଅମୂଲ୍ୟ ଅଟେ ରୂପ ତାର ॥ ୮୬
ପାଇ ସେ ଯୁବତିରତନ । ମୋହିତ ଅସୁରଙ୍କ ମନ ॥ ୮୭

୩୨	ବୋଲନ୍ତି ଏକୁ ଏକ ଗୃହଁ	। ଏ ରୂପ ଦେଖିଲୁ ତ ନାହିଁ	॥	୮୮
୩୩	ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏହାର ନୋହେ ନାଶ	। ଅଦ୍ଭୁତ ନବୀନ ବୟସ	॥	୮୯
	ଆମ୍ଭର ଏହାକୁ କାମନା	। ଅକାମା ପ୍ରାୟେ ଏ ଅଙ୍ଗନା	॥	୯୦
	ଏମନ୍ତେ ସୁଧାରୂପ ଦେଖି	। ପ୍ରମଦା ପ୍ରାୟ ଉପଲକ୍ଷି	॥	୯୧
	ବହୁତ ତର୍କ ତାକୁ କଲେ	। ଅନେକ ଗୌରବ ବହିଲେ	॥	୯୨
	ବିଶ୍ୱାସ କରି ପଚାରନ୍ତି	। ଯେଣୁ ସେ ଅଟନ୍ତି କୁମତି	॥	୯୩

ଶ୍ରୀଅସୁର ଉଚୁଃ

୩୪	ରମ୍ଭାର ପ୍ରାୟେ ଉରୁ ତୋର	। ତୁ କେବା ଦୁହିତା କାହାର	॥	୯୪
	ଅମୂଲ୍ୟ ରୂପ ତୋର ବର	। କିଣି ପାରିବ ସେ ଜଗତ	॥	୯୫
	ତେଣୁ ବାନ୍ଧୁଛୁ ଆମ୍ଭ ମନ	। ଆମ୍ଭେ ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଜନ	॥	୯୬
୩୫	ତୁ ଅବା ହୁଅ ଯେହୁ କେହୁ	। ଆମ୍ଭେ ତ ଭାଗ୍ୟେ ଦେଖିଲୁଁ	॥	୯୭
	କନ୍ଦୁକକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଆମ୍ଭର	। ମନକୁ କରୁଛୁ ଅସ୍ଥିର	॥	୯୮
୩୬	କନ୍ଦୁକ ପଡ଼ନ୍ତେ ଭୂମିରେ	। ତା' ପୁଣି ଧରି ଫିଙ୍ଗୁ କରେ	॥	୯୯
	ପାଦପଙ୍କଜ ସ୍ଥିର ହୋଇ	। ଚସ ଯେହ୍ନ ତୋର ନ ରହଇ	॥	୧୦୦
	ଲଭି ବିଶାଳ ସ୍ତନଭର	। ବିଷାଦ ପାଏ ମଝି ତୋର	॥	୧୦୧
	ମନ୍ଥର ଅଟେ ଦୃଷ୍ଟି ତୋର	। କେଶସମୂହ ମନୋହର	॥	୧୦୨
୩୭	ଏ ରୂପେ ପ୍ରମଦା ପରିଏ	। ଦନ୍ତାନ୍ତ ସୁଧା ଶୋଭା ପାଏ	॥	୧୦୩
	ଲୋକଙ୍କୁ କରଇ ମୋହିତ	। ଦେଖି ଅସୁରେ ମୂଢ଼ଚିତ୍ତ	॥	୧୦୪
	ଯୁବତିପ୍ରାୟେ ତାକୁ ମଣି	। ଘେନିଲେ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ନ ଜାଣି	॥	୧୦୫
୩୮	ଭାବଗମ୍ଭୀର ସେହୁ ହସି	। ଯେ କାନ୍ତି ଦେହେ ଅଛି ମିଶି	॥	୧୦୬
	ତେତେଣେ ନିର୍ମାଣ କଲେ ପୁଣ	। ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରାଗଣ	॥	୧୦୭
୩୯	ଚନ୍ଦ୍ରକାମୟ କାନ୍ତିଯୁତ	। ସେ ତନୁ ଗ୍ରହିଲ ବିଧାତ	॥	୧୦୮
	ଗନ୍ଧର୍ବମାନେ ତା' ଘେନିଲେ	। ଯେ ବିଶ୍ୱାବସୁ ଆଦି ଥିଲେ	॥	୧୦୯
୪୦	ଆଳସ୍ୟ ଭାବେ ଭଗବାନ	। କଲେ ପିଶାଚଭୂତମାନ	॥	୧୧୦
	ସେମାନେ ଅତି ଭୟଙ୍କର	। ବିମୁକ୍ତକେଶ ଦିଗମ୍ବର	॥	୧୧୧
	ତାଙ୍କ ଏସନ ରୂପ ଦେଖି	। ବ୍ରହ୍ମା ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି	॥	୧୧୨
୪୧	ଜୃମ୍ଭଣ ନାମେ ସେ ବିଗ୍ରହ	। ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତେ ପିତାମହ	॥	୧୧୩

୧—କଟି ।

ସେମାନେ ଯେବେ ଲେ ତା' ଯାଇ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗ୍ଲାନ ଯେଣେ ହୋଇ ॥ ୧୧୪
ନିଦ୍ରା ହୋଇଲା ନାମ ଯାର । ହରଇ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଠାର ॥ ୧୧୫
ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଦୃଶ୍ୟରେ । ଶପ୍ନ-କଲ୍ ଲୋକ ଠାରେ ॥ ୧୧୬
ଭ୍ରମକୁ ଜାତ ସେ କରନ୍ତି । ତାହାକୁ ଉନ୍ମାଦ ବୋଲନ୍ତି ॥ ୧୧୭
୪୨ ଆତ୍ମାକୁ ବଳବନ୍ତ ମଣି । ସେ ଭଗବାନ ପଦ୍ମଯୋନି ॥ ୧୧୮
ଯେ ସାଧ୍ୟ, ପିତୃଗଣମାନ । ପରୋକ୍ଷେ କଲ୍ ତା' ସର୍ଜନ ॥ ୧୧୯
୪୩ ସେ ଦେହ କଲ୍ ବିସର୍ଜନ । ଯେବେ ଲେ ପିତୃଗଣମାନ ॥ ୧୨୦
ଯେ ସାଧ୍ୟ-ପିତୃଗଣ ଅର୍ଥେ । ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୧୨୧
ସେ ହବ୍ୟ¹ କବ୍ୟ ରୂପ ହୋଇ । ବ୍ରହ୍ମାର ତନୁ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୧୨୨
୪୪ ସେ ସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଧରଗଣ । ସର୍ଜିଲ୍ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ପୁଣ ॥ ୧୨୩
ସେ ତନୁ ନାମ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । କଲ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ ॥ ୧୨୪
୪୫ କିନ୍ନର କିଂପୁରୁଷ ବେନି । ସର୍ଜିଲ୍ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଘେନି ॥ ୧୨୫
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ମାନିଲ । ପ୍ରତିବିମ୍ବକୁ ଦେଖାଇଲ ॥ ୧୨୬
୪୬ ଧାତା ଛାଡ଼ନ୍ତେ ସେ ଶରୀର । ସର୍ବ କିଂପୁରୁଷ, କିନ୍ନର ॥ ୧୨୭
ସେ କଳେବରକୁ ଧଇଲେ । ଯୁବତିମାନଙ୍କର ଭୁଲେ ॥ ୧୨୮
ବ୍ରହ୍ମାର ଯେତେ କର୍ମମାନ । ପ୍ରଭାତେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୧୨୯
୪୭ ବିସ୍ତାରବନ୍ତ ଦେହ ଧରି । ଶୋଇଁ ବହୁତ ଚିନ୍ତା କରି ॥ ୧୩୦
ବୃଦ୍ଧି ନୁହନ୍ତେ ସର୍ଗ ତାର । ବ୍ରହ୍ମା ଛାଡ଼ିଲ ସେ ଶରୀର ॥ ୧୩୧
୪୮ ଯେ କେଶମାନେ ବିଗଳିତ । ସେ ଅହିରୂପେ ହେଲେ ଜାତ ॥ ୧୩୨
ଚରଣ ଆଦି ଆକୁଞ୍ଚନେ । ଜାତ ହୋଇଲେ ସର୍ପମାନେ ॥ ୧୩୩
ସମସ୍ତେ ଅଟନ୍ତି ସେ କ୍ରୂର । ଫଣାରେ ବିସ୍ତାର କନ୍ଧର ॥ ୧୩୪
୪୯ ଆତ୍ମାକୁ ଯେତେବେଳେ ପୁଣି । ସେ କୃତକୃତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ମଣି ॥ ୧୩୫
ଲୋକଭାବନ ମନୁମାନ । ପ୍ରାନ୍ତରେ କଲେ ସେ ସର୍ଜନ ॥ ୧୩୬
୫୦ ପୁରୁଷାକାର ନିଜ ଦେହ । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ପିତାମହ ॥ ୧୩୭
ଯେ ପୂର୍ବେ ହୋଇଥିଲେ ଜନ୍ମ । ମନୁମାନଙ୍କୁ ସେ ଦେଖିଣ ॥ ୧୩୮
ପିତାମହକୁ ପ୍ରଶଂସିଲେ । ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୧୩୯
୫୧ ତୁମ୍ଭେ ଏ ଜଗତର ତାତ । ରଚିଲ ଉତ୍ତମ ସୁକୃତ ॥ ୧୪୦

୧—ହବ୍ୟ-କବ୍ୟ=ଦେବତା ଓ ପିତୃମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ।

ଯହିଁ ସକଳ କ୍ରିୟାମାନ । ଆମ୍ଭେ ଭୁଞ୍ଜିବୁଁ ହବିଅନ୍ନ ॥ ୧୪୧
୫୨ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ତପସ୍ୟାବିଦ୍ୟାରେ । ସଂଯୁକ୍ତ ଯୋଗସମାଧିରେ ॥ ୧୪୨
ଋଷିମାନଙ୍କୁ କଲେ ଜାତ । ସେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଜା ଅଭିମତ ॥ ୧୪୩
୫୩ ଜଣେ ଜଣେକେ ନିଜ ଦେହ । ଅଂଶକୁ ଦେଲେ ପିତାମହ ॥ ୧୪୪
ସମାଧି, ଯୋଗ, ବିଦ୍ୟା, ତପ । ବିରକ୍ତିମନ୍ତ ଯେଉଁ ରୂପ ॥ ୧୪୫
ଏମନ୍ତ ଭଗବତ ବାଣୀ । ମୈତ୍ରେୟ ମୁନି ଆଗେ ଭଣି ॥ ୧୪୬
ବନେ ପିପ୍ପଳ ବୃକ୍ଷମୂଳେ । କୃଷ୍ଣ କହିଲେ ଯିବାବେଳେ ॥ ୧୪୭
ସେ କଥା ବ୍ୟାସ ସୁତ ଆଗେ । ମୁନି କହିଲେ ଅନୁରାଗେ ॥ ୧୪୮
ହରିଚରିତ ସୁଧାବାଣୀ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘନବନ୍ଧୁ ଭଣି ॥ ୧୪୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଜଗତ୍ସୃଷ୍ଟିର୍ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକବିଂଶେ ତପୋବିଦ୍ୟାତୋଷିତେନ ତୁ ବିଷ୍ଣୁନା ।
କର୍ଦ୍ଦମସ୍ୟ ମନୋଃ ପୁତ୍ର୍ୟା ବିବାହଘଟନୋଚ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧ ଯେ ମନୁ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ଜାତ । ତା' ବଂଶ ପରମ ସମ୍ମତ ॥ ୧
ହେ ମୁନି ! କହ ମୋ ଆଗରେ । ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ-ସଂଯୋଗରେ ॥ ୨
ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଲେ ପ୍ରଜାଗଣ । ଯେଉଁ ବଂଶରେ ପୂର୍ବେ ପୁଣ ॥ ୩
୨ ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କର । ଜନ୍ମିଲେ ଯେ ବେନି କୁମର ॥ ୪
ପ୍ରଥମ ଅଟେ ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ଉତ୍ତାନପାଦ ଆର ସୁତ ॥ ୫
ଧର୍ମେ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ମହୀ । ଯେମନ୍ତେ ପାଳିଲେ ସେ ଦୁଇ ॥ ୬
୩ ତାର ଦୁହିତା ଦେବହୂତି । କର୍ଦ୍ଦମ ଅଟେ ତାର ପତି ॥ ୭
୪ ଯୋଗଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ଅତି । ଅଟେ ସେ ସାଧ୍ୱୀ ଦେବହୂତି ॥ ୮
ସେ ମହାଯୋଗୀ ଗର୍ଭେ ତାର । ସର୍ଜିଲେ କେତେକ କୁମର ॥ ୯
ସେ କଥା କହ ମୁନିବର ! । ଶ୍ରବଣେ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ମୋର ॥ ୧୦
୫ ଯେ ରୁଚି ନାମେ ମୁନିବର ! । ଯେ ଦକ୍ଷ ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର ॥ ୧୧

ଆକୂତି ପ୍ରସୂତି ଯେ ବେନି	ମନୁଦୁହିତା ତାଙ୍କୁ ଘେନି	॥ ୧୨
ଯେଉଁ ରୂପରେ ପ୍ରଜାମାନ	ସର୍ଜିଲେ କହ ସେ ବିଧାନ	॥ ୧୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬ ମୈତ୍ରେୟ ନାମେ ମୁନିବର	କହନ୍ତି ବିଦୁର ଆଗର	॥ ୧୪
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କର ତୁ ସର୍ଜନ	ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲନ୍ତେ ଏ ବଚନ	॥ ୧୫
ବ୍ରହ୍ମାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ	କର୍ଦ୍ଦମ ସରସ୍ୱତୀତୀରେ	॥ ୧୬
ଦଶ ସହସ୍ର ସମ୍ବତ୍ସର	ତପ ସାଧିଲ ମୁନିବର	॥ ୧୭
୭ ସମାଧିଯୋଗ କ୍ରିୟାଯୋଗେ	କର୍ଦ୍ଦମ ଅତି ଅନୁରାଗେ	॥ ୧୮
ପ୍ରପନ୍ନବରଦାତା ହରି	ତାଙ୍କୁ ଭଜିଲେ ଦୃଢ଼ କରି	॥ ୧୯
୮ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଭଗବାନ	ତାହାଙ୍କ ହୋଇଣ ପ୍ରସନ୍ନ	॥ ୨୦
ଶବ୍ଦଗମ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମରୂପ	ଧରି ମିଳିଲେ ତା' ସମୀପ	॥ ୨୧
୯ ଅତି ନିର୍ମଳ କଳେବର	ତେଜେ ସମାନ ଦିବାକର	॥ ୨୨
୧୨ ସିତ ଉତ୍ପଳ ପଦ୍ମମାଳ	ଶୋଭା ଦିଶଇ ଉରସ୍ଥଳ	॥ ୨୩
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅସିତ ଚୂର୍ଣ୍ଣକେଶ	ସମ୍ମୁହେ ଶୋଭା ଭାଲଦେଶ	॥ ୨୪
ନିର୍ମଳ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ	କନକ କୁଣ୍ଡଳେ ଶୋଭନ	॥ ୨୫
ଶଙ୍ଖ, ରଥାଙ୍ଗ, ଗଦାବର	ଶ୍ୱେତ ଉତ୍ପଳ ଶୋହେ କର	॥ ୨୬
ସୁସ୍ମିତ କଟାକ୍ଷପାତରେ	ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ମନ ହରେ	॥ ୨୭
ଚରଣସରସିଜ ଦୁଇ	ଗରୁଡ଼କାନ୍ଧେ ଶୋଭା ପାଇ	॥ ୨୮
କମଳା ଶୋହେ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ	କୌସ୍ତୁଭରତ୍ନ ଶୋହେ ଗଳ	॥ ୨୯
ଏ ରୂପେ ଆକାଶମଣ୍ଡଳେ	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦେଖି ତତକାଳେ	॥ ୩୦
ହରଷ କେ କହିବ ଅନ୍ତ	ଲଭିଲ ନିଜ ମନୋରଥ	॥ ୩୧
ଭୂମିରେ ମସ୍ତକ ଲଗାଇ	ଶୋଇଲ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟେ ହୋଇ	॥ ୩୨
ପ୍ରୀତିରେ ବଶଚିତ୍ତ ହେଲ	କର ଯୋଡ଼ିଣ ସ୍ତୁତି କଲ	॥ ୩୩

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୧୩ *ହେ ନାଥ ! ସକଳ ସତ୍ତ୍ୱର	ତୁ ନିଧି ପରମ ଈଶ୍ୱର	॥ ୩୪
ପାଇ ତୋହର ଦରଶନ	ସଫଳ ହେଲ ମୋ ନୟନ	॥ ୩୫

---

* ତ୍ୱାମୃତେ ପରମାତ୍ମାନଂ ଧିଗନ୍ୟବରକାମୁକଂ ।
ତଥାପି କୃପଣଂ ମାନୁଗୃହାଣ ବରଦାନତଃ ॥ (ସ୍ୱାମିଶ୍ଳୋକଃ)

	ଯୋଗମାର୍ଗରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ	କ୍ରମେ ଉତ୍ତମ ଜନ୍ମ ପାଇ	॥ ୩୬
	ତୋହର ଯେଉଁ ଦରଶନ	ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ଯୋଗିଜନ	॥ ୩୭
୧୪	ଚରଣପଦ୍ମ ତୋର ନାଥ	ସଂସାରସିନ୍ଧୁକୁ ବୋହିତ	॥ ୩୮
	ନରକେ ପଡ଼ିଥିଲ ଜନ	ଲଭନ୍ତି ଯେଉଁ କାମମାନ	॥ ୩୯
	ସେ କାମଲେଶର ନିମିତ୍ତେ	ଯେ ଅବା ଭଜନ୍ତି[୧] ଜଗତେ	॥ ୪୦
	ତୋହର ମାୟାରେ ମୋହିତ	ଅଟଇ ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ	॥ ୪୧
	ସେମାନଙ୍କର କାମମାନ	ହେ ନାଥ ! କରୁ[୨] ତୁ ପ୍ରଦାନ	॥ ୪୨
୧୫	ଆପଣାସମ ସୁଚରିତ	ଗୃହକୁ କାମଧେନୁମତ	॥ ୪୩
	ଏମନ୍ତ ଭାର୍ଯ୍ୟା ବରପାଇଁ	ତଥାପି ବାଞ୍ଛା ମୁଁ କରଇ	॥ ୪୪
	ଏଣୁ ମୁଁ ଅଟେ ଦୁବଶଯ୍ୟ	ତୁ ନାଥ ! କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ପ୍ରାୟ	॥ ୪୫
	ତୋର ପାଦକୁ ଉପଗତ	ହେଲି ସେ ହେତୁ ରମାକାନ୍ତ	॥ ୪୬
୧୬	ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପୀ ତୁମ୍ଭେ ନାଥ	ତୁମ୍ଭ ବଚନ ରଜ୍ଜୁମତ	॥ ୪୭
	ତେଣେ ଏ କାମହତ ଜନ	ସକଳ ହୋଇଛନ୍ତି ବନ୍ଧନ	॥ ୪୮
	ଯେ ତୁମ୍ଭେ କାଳରୂପଧର	ବିଶୁଦ୍ଧ-ସତ୍ତ୍ୱ କଳେବର	॥ ୪୯
	ଲୋକଙ୍କ ଅନୁଗତ ହୋଇ	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେବା କରିବାଇଁ	॥ ୫୦
	ସେ ହେତୁ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଇଚ୍ଛା ମୋର	କହିଲ ତୁମ୍ଭର ଛାମୁର	॥ ୫୧
୧୭	ସକାମ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ	ତାଙ୍କୁ ଯେ ଅନୁଗତ ଆନେ	॥ ୫୨
	ସେମାନେ ପଶୁଙ୍କ ସମାନ	ତାହାଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ ଯେଉଁଜନ	॥ ୫୩
	ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଛନ୍ଦିଛଇ	ଆଶ୍ରେ କରନ୍ତି ସୁଖ ପାଇ	॥ ୫୪
	ତୁମ୍ଭର ଗୁଣାନୁକଥନ	ଅଟଇ ମଦିରାସମାନ	॥ ୫୫
	ଯେଣୁ ସଂସାର ପାସୋରଇ	ଅମୃତପ୍ରାୟ ରୁଚ୍ୟ ହୋଇ	॥ ୫୬
	ତେଣେ ଯେ କରେ ବିନାଶନ	କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଆଦିମାନ	॥ ୫୭
୧୮	ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଓଟାରି ଜଗତ	ଧାଉଁ ଯେ ଅଛି ଅବିରତ	॥ ୫୮
	ସେ କାଳଚକ୍ରହିଁ ତୁମ୍ଭର	ଆୟୁଷ ହେତୁ ଏହାଙ୍କର	॥ ୫୯
	ଧାଇଁମାକୁ ସମର୍ଥ ନୋହି	ସେ ଚକ୍ର କେମନ୍ତ ଅଟଇ	॥ ୬୦
	ବ୍ରହ୍ମ ଅଟଇ ଅକ୍ଷମତ	ତହିଁ ଯେ ଭ୍ରମୁଛି ସତତ	॥ ୬୧
	ଅଧିମାସ[୩]କୁ ମିଶି ତେର	ମାସ ଅଟନ୍ତି ଯାର ଅର	॥ ୬୨

୧—ପଜନ୍ତି । ୨—କର । ୩ = ମଳମାସ ।

ଯାହାର ପର୍ବ ତିନି ଶତ | ଷାଠି ଅଧିକ ଅହୋରାତ୍ର ॥ ୬୩
ଋତୁଷଟ୍କ ନେମିପ୍ରାପ୍ତେ | ଯହିଁରେ ଗତାଗତ ହୋଏ ॥ ୬୪
ଯହିଁ ଅନନ୍ତ ଲବ କ୍ଷଣ | ନିମେଷ ଆଦି କାଳମାନ ॥ ୬୫
ପତ୍ର ପ୍ରକାରେ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇ | ଧାରାରୂପରେ ଛନ୍ତ ରହି ॥ ୬୬
ଯହିଁରେ ତିନି ଚତୁର୍ମାସ | ନାଭିରୂପରେ ପରକାଶ ॥ ୬୭
ଅଛଇ ଅତି ବେଗବନ୍ତ | ସେ ସମ୍ବତ୍ସରରୂପେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୬୮
୧୯ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ ଏକ ହୋଇ | ଜଗତ ସର୍ଜିବାର ପାଇଁ ॥ ୬୯
ଆତ୍ମାରୁ ମାୟା କର ଜାତ | ଦ୍ୱିତୀୟ ହୋଇ ସେ ବିଦିତ ॥ ୭୦
ତେଣେ ସତ୍ତ୍ୱାଦି ରୂପ ଧର | ସର୍ଜନା ଆଦି ଲୀଳା କର ॥ ୭୧
ଯେସନେ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି ଥାଇ | ଆତ୍ମାରୁ ସୃଷ୍ଟି ଏ ଭିଆଇ ॥ ୭୨
୨୦ ଶବ୍ଦକୁ ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ | ବିଷୟସୁଖ ଏ ଜଗତେ ॥ ୭୩
ମାୟାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର | ନିମିତ୍ତେ କରୁଛ ବିସ୍ତାର ॥ ୭୪
ତୋହର ବାଞ୍ଛିତ ସେ ନୋହେ | ହେଉ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହେ ॥ ୭୫
ଲକ୍ଷିତ ତୁଳସୀମାଳାରେ | ତୋ' ରୂପ ଦିଶୁଛି ମାୟାରେ ॥ ୭୬
୨୧ ଆପଣା ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶି | କର୍ମଫଳକୁ ଅଛ ନାଶି ॥ ୭୭
ଆପଣା ମାୟାରେ ନିର୍ମିତ | କରିଛ ସଂସାରଚରିତ ॥ ୭୮
ପ୍ରାଣୀ କରନ୍ତୁ ନମସ୍କାର | ଚରଣପଦ୍ମକୁ ତୁମ୍ଭର ॥ ୭୯
ଅଳ୍ପ ଭଜନ କଲେ ଜନ | ତୁମ୍ଭେ ବରଷ କାମମାନ ॥ ୮୦
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର | କରୁଅଛି ମୁଁ ନିରନ୍ତର ॥ ୮୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୨ ଏ ରୂପେ ନିଷ୍କପଟ ଚିତ୍ତେ | କର୍ଦ୍ଦମ ସ୍ତୁତିକି କରନ୍ତେ ॥ ୮୨
ଗରୁଡ଼ପକ୍ଷ ପରେ ଥାଇ | ପ୍ରେମକଟାକ୍ଷେ ହସି ଚାହିଁ ॥ ୮୩
ଅମୃତସମାନ ବଚନ | କହିଲେ ତାକୁ ଭଗବାନ ॥ ୮୪

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୩ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଜାଣି ତୋର ଚିତ୍ତ | କଲି ଏଥିରେ ନିଯୋଜିତ ॥ ୮୫
ତୁ ମୋତେ ଯେଉଁ ନିମିତ୍ତରେ | ପୂଜିଲୁ ବ୍ରତନିୟମରେ ॥ ୮୬
୨୪ ମୋହର ଠାରେ ଦେଇ ମନ | ଯେ ମୋତେ କରନ୍ତି ପୂଜନ ॥ ୮୭
କେବେହେଁ ବିଫଳ ସେ ନୋହି | ଯେ ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ପରି ହୋଇ ॥ ୮୮
ପୂଜା କରଇ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ | ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇବ ସେ କେମନ୍ତେ ॥ ୮୯

୨୫ ସେ ମନୁ ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର । ମଙ୍ଗଳ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ଯାର ॥ ୯୦
ସେ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ଦେଶେ ଥାଇ । ପାଳଇ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ମହୀ ॥ ୯୧
୨୬ ତାର ମହିଷୀ ଅନୁପମ । ଅଟଇ ଶତରୂପା ନାମ ॥ ୯୨
ସେ ୧ପରଜନ ତା'୨ ସଙ୍ଗତେ । ଆସିବ ଦେଖିବାକୁ ତୋତେ ॥ ୯୩
୨୭ ନବବୟସୀ ସୁଚରିତା । ଗୁଣରେ ଅଟଇ ସଂଯୁତା ॥ ୯୪
୨୮ ଅସିତ ଅଟେ ନେତ୍ରକାନ୍ତ । ବାଞ୍ଛିଲ ନିଜ ମନେ ପତି ॥ ୯୫
ଏମନ୍ତ ଦୁହିତା ତାହାର । ତୁ ତାକୁ ଅନୁରୂପ ବର ॥ ୯୬
ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ପ୍ରଦାନ । କରିବ ତୋତେ ସେ ରାଜନ ॥ ୯୭
ଏତେ ବରଷ ମନ ତୋର । ନିମଗ୍ନ ଯେଉଁ ଭାର୍ଯ୍ୟାଠାର ॥ ୯୮
ସେ ମନୁକନ୍ୟା ଶୀଘ୍ର ତୋତେ । ସେବା କରିବ ଇଚ୍ଛାମତେ ॥ ୯୯
ତୋ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ଭେ ସେ ଧରିବ । ନବ ଦୁହିତା ପ୍ରସବିବ ॥ ୧୦୦
ଋଷିଏ ସେ କନ୍ୟାଙ୍କ ଠାର । ବିହିବେ ତନୁଜ ଅପାର ॥ ୧୦୧
୩୦ ତୁ ପୁଣି ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ହୋଇ । ମୋହର ନିଦେଶରେ ଥାଇ ॥ ୧୦୨
ମୋ'ଠାରେ କର୍ମଫଳମାନ । ସମର୍ପି ହୋଇବୁ ପ୍ରପନ୍ନ ॥ ୧୦୩
୩୧ ସକଳ ଭୂତେ ଦୟା କରି । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଭୟ ଅପହରି ॥ ୧୦୪
ମୋ'ଠାରେ ଦେଖିବୁ ଜଗତ । ଆତ୍ମାକୁ କରି ଏକମତ ॥ ୧୦୫
ସେହି ଆତ୍ମାରେ ପୁଣ ମୋତେ । ଦେଖିବୁ ଭାବଣ ସତତେ ॥ ୧୦୬
୩୨ ଅଂଶକଳାରେ ମୁଁ ତୋହର । ବୀର୍ଯ୍ୟରେ ଲଭି ଅବତାର ॥ ୧୦୭
ତୋହର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଦେବହୂତି । ତା ଗର୍ଭୁଁ ଲଭି ଉତପତି ॥ ୧୦୮
ସାଂଖ୍ୟଯୋଗକୁ ଏ ସଂସାରେ । ପ୍ରକାଶ କରିବ ନିର୍ଭରେ ॥ ୧୦୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୩ ମୁନିଙ୍କି କହି ଏ ବଚନ । ସମାଧିଗମ୍ୟ ଭଗବାନ ॥ ୧୧୦
ଯେ ସରସ୍ୱତୀରେ ବେଷ୍ଟିତ । ଅଟଇ ବିନ୍ଦୁସରତୀର୍ଥ ॥ ୧୧୧
ସେଠାରୁ ଗଲେ ଦୂର ହୋଇ । କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷି ଛନ୍ତି ଚାହିଁ ॥ ୧୧୨
୩୪ ଯା' ସିଦ୍ଧ ମାର୍ଗକୁ ସଂସାରେ । ସିଦ୍ଧ-ସମୂହ ସ୍ତୁତି କରେ ॥ ୧୧୩
ଗରୁଡ଼ପକ୍ଷ ଚଳିବାରେ । ଯେ ସାମବେଦ ଉଠେ ସ୍ଫୁଟରେ ॥ ୧୧୪
ସେ କଥା କରନ୍ତେ ଶ୍ରବଣ । ଗମନ କଲେ ନାରାୟଣ ॥ ୧୧୫

---

୧ = ମନୁ । ୨ – ତା' = ଶତରୂପାର ।

୩୫ ଗମନ କରନ୍ତେ ଈଶ୍ୱର । କର୍ଦ୍ଦମ ନାମ ମୁନିବର ॥ ୧୧୬
ମନୁ ଆସିବା କାଳ ଗୁହ୍ନି । ରହିଲେ ବିନ୍ଦୁସରଠାଇଁ ॥ ୧୧୭
୩୬ ଏମନ୍ତ ଶୁଣ ହେ। ବିଦୁର । ମନୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର ॥ ୧୧୮
ସୁବର୍ଣ୍ଣବିଭୂଷିତ ରଥେ । ଆରୋହି ଭାର୍ଯ୍ୟାର ସମେତେ ॥ ୧୧୯
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଦେବହୂତି । ଭୂମି ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରନ୍ତି ॥ ୧୨୦
୩୭ ଯେବଣ ବନ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ । ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥ ୧୨୧
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ମୁନିର । ଆଶ୍ରମପଦେ ସେ ବନର ॥ ୧୨୨
୩୮ କର୍ଦ୍ଦମଠାରେ ଭଗବାନ । କରନ୍ତେ କୃପାବଲୋକନ ॥ ୧୨୩
ନେତ୍ରୁଁ ଆନନ୍ଦଜଳ ବହି । ପଡ଼ନ୍ତେ ବିନ୍ଦୁମାନେ ଯହିଁ ॥ ୧୨୪
୩୯ ସେ ବିନ୍ଦୁସର ନାମେ ସିଦ୍ଧି । ବେଢ଼ିଛି ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ॥ ୧୨୫
ପୁଣ୍ୟ ଆରୋଗ୍ୟ[1] ସ୍ୱାଦୁ ଜଳ । ଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ଋଷିକୁଳ ॥ ୧୨୬
୪୦ ପୁଣ୍ୟ ହରିଣ ଖଗମାନ । ଯହିଁରେ କରନ୍ତି ନିସ୍ୱନ ॥ ୧୨୭
ଏମନ୍ତ ଦ୍ରୁମଲତାଜାଳ । ବେଷ୍ଟିତ ଅଟେ ଯାର କୂଳ ॥ ୧୨୮
ସର୍ବ ଋତୁରେ ଦ୍ରୁମମାନ । ଫଳପୁଷ୍ପରେ ଶୋଭିବନ ॥ ୧୨୯
୪୧ ବନସମୂହେ ଶୋଭା ପାଇ । ମତ୍ତ ବିହଗେ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ॥ ୧୩୦
ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି ମତ୍ତ ଭୃଙ୍ଗେ । ମତ୍ତ ମୟୂରେ ନାଚେ ରଙ୍ଗେ ॥ ୧୩୧
ମତ୍ତ କୋକିଳମାନେ ଯହିଁ । ଶବଦ କରୁଛନ୍ତି ରହି ॥ ୧୩୨
୪୨ କଦମ୍ବ, ପନସ, ଚମ୍ପକ, । କରଞ୍ଜ, ଅସନ, ଅଶୋକ ॥ ୧୩୩
କୁନ୍ଦ, ମନ୍ଦାର, ଚୂତଦ୍ରୁମ । କୁଟଜେ ଦିଶେ ମନୋରମ ॥ ୧୩୪
୪୩ ଯେ କାରଣ୍ଡବ, ପ୍ଲବ, ହଂସ । କୁରର, ଚକୋର, ସାରସ ॥ ୧୩୫
ଜଳକୁକ୍କୁଟ, ଚକ୍ରସ୍ୱନ[2] । ତେଣେ ଯେ ଅଟଇ ଶୋଭନ ॥ ୧୩୬
୪୪ ହରିଣ, କୁଞ୍ଜର, ବରାହ । ଗୋପୁଚ୍ଛ, ଶଲ୍ଲକ, ଗବୟ ॥ ୧୩୭
ଯେ ହରି, ମର୍କଟ, ନକୁଳ । ମୃଗନାଭିରେ ସମାକୁଳ ॥ ୧୩୮
୪୫ ସେ ତୀର୍ଥେ ମିଳି ଆଦିରାଜା[3] । ସୈନ୍ୟସହିତେ ମହାତେଜା ॥ ୧୩୯
ଦେଖିଲେ ଅଛନ୍ତି କର୍ଦ୍ଦମ । ଅନଳେ ସାରି ନିତ୍ୟ ହୋମ ॥ ୧୪୦
୪୬ ସ୍ୱଭାବେ ଘୋର ତପତେଜେ । ସୁନ୍ଦର ଶରୀର ବିରାଜେ ॥ ୧୪୧
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅପାଙ୍ଗେ ଭଗବାନ । କରି ଅଛନ୍ତି ବିଲୋକନ ॥ ୧୪୨

୧—ଅରୋଗ । ୨=ଚକ୍ରବାକର ଧ୍ୱନି । ୩—ଆଦିରାଜା=ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ ।

	ବିଷ୍ଣୁର ବଚନ ଅମୃତ	। ହୋଇଣ ଅଛି କର୍ଣ୍ଣଗତ	॥ ୧୪୩
	ଏ ଯେଣୁ ଅଜିତକୁଶ ତାର	। ହୋଇଣ ନାହିଁ କଳେବର	॥ ୧୪୪
୪୭	ଭଗ ଅଟଇ ତାଙ୍କ କାୟେ	। ସୁନ୍ଦର ଜଟା ଶିରେ ଶୋହେ	॥ ୧୪୫
	ଲୋଚନ ପଦ୍ମପତ୍ର ପ୍ରାୟେ	। କୌପୀନ କଟିଦେଶେ ବହେ	॥ ୧୪୬
	ମଳିନ ହୋଇଛି ଶରୀର	। ବିଶୁଣ ନାହିଁ ସେ ସଂସ୍କାର	॥ ୧୪୭
	ନିକଟେ ମିଳି ନରପତି	। ଦେଖିଲେ ଏମନ୍ତ ମୂରତି	॥ ୧୪୮
୪୮	ପର୍ଣ୍ଣଶାଳାରେ ନୃପମଣି	। ମିଳନ୍ତେ ଯୋଡ଼ି ବେନି ପାଣି	॥ ୧୪୯
	ଦେଇ ଉଚିତ ଉପଚାର	। ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ମୁନିବର	॥ ୧୫୦
	ତାହାଙ୍କୁ କରି ହିବ୍ୟ ପୂଜା	। ବଶ କଲେ ସେ ମହାତେଜା	॥ ୧୫୧
୪୯	ସ୍ୱୀକାର କରି ସେ ପୂଜନ	। ସୁଖତେ ବସନ୍ତେ ରାଜନ	॥ ୧୫୨
୫୦	ବିଷ୍ଣୁ-ଆଦେଶ ମନେ ଗୁଣି	। ସନ୍ତୋଷ ଚିତ୍ତରେ ସେ ମୁନି	॥ ୧୫୩
	ଗୃହିଁଣ ରାଜାର ବଦନ	। କହନ୍ତି ଅମୃତ ବଚନ	॥ ୧୫୪
	ତୁମ୍ଭ ଭ୍ରମଣ ଏ ଜଗତେ	। ସାଧୁଜନଙ୍କ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ	॥ ୧୫୫
	ଅସାଧୁଜନ ନାଶପାଇଁ	। ବିଷ୍ଣୁ-ପାଳନା ଶକ୍ତି ତୁହି	॥ ୧୫୬
୫୧	ଯେ ଅର୍କ, ଇନ୍ଦୁ, ଅଗ୍ନି, ବାତ	। କୃତାନ୍ତ, ଧର୍ମ, ଜଳନାଥ	॥ ୧୫୭
	ଏହାଙ୍କ ରୂପକୁ ପାଳନେ	। ଧରିଣ ଭ୍ରମଇ ଭୁବନେ	॥ ୧୫୮
	ସେ ଶୁଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ଚକ୍ରଧର	। ତୁ ଅଛୁ, ତୋତେ ନମସ୍କାର	॥ ୧୫୯
୫୨	ଯଦ୍ୟପି ଧର୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ	। ତୁମ୍ଭେ ବୁଲନ୍ତେ ସବୁଠାଇଁ	॥ ୧୬୦
	ଏଠାକୁ ତୁମ୍ଭ ଆଗମନ	। ସମ୍ଭବ ଅଟେ ହେ ରାଜନ !	॥ ୧୬୧
	ତଥାପି ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟରେ	। ଆସିଛ ଯେବେ କହ ବାରେ	॥ ୧୬୨
	ମଣିଗଣରେ ବିଭୂଷିତ	। ଜୟ କରଇ ଯେ ସତତ	॥ ୧୬୩
	ଏମନ୍ତ ରଥକୁ ଆରୋହି	। ଚଣ୍ଡ କୋଦଣ୍ଡ କରେ ବହି	॥ ୧୬୪
	ଅସାଧୁ ଜନଙ୍କର ଚିତ୍ତେ	। ଭୟକୁ ଜନ୍ମାଇ ସେ ରଥେ	॥ ୧୬୫
୫୩	ଆପଣା ସୈନ୍ୟପାଦଘାତ	। ଲାଗି ଯେ ହୋଇଛି ଖଣ୍ଡିତ	॥ ୧୬୬
	ସେ ମହୀମଣ୍ଡଳ କମ୍ପାଇ	। ବିପୁଳ ସୈନ୍ୟକୁ ଘେନାଇଁ	॥ ୧୬୭
	ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟ ତେଜ ବହି	। ଯେବେ ତୁ ନ ବୁଲିବୁ ମହୀ	॥ ୧୬୮
୫୪	ତେବେ ଏ ଧର୍ମସେତୁମାନ	। ବର୍ଣ୍ଣ-ଆଶ୍ରମ-ନିବନ୍ଧନ	॥ ୧୬୯

ଯାହା ରଚିଛୁ¹ ଭଗବାନ । ତାହା ନାଶିବେ ଦୁଷ୍ଟଜନ ॥ ୧୭୦
୫୫ ଲୋକେ ଅଟନ୍ତି ନିରଙ୍କୁଶ । ସ୍ୱଭାବେ ବିଷୟେ ଲାଳସ ॥ ୧୭୧
ତେଣୁ ଅଧମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବ । ତୁମ୍ଭେ ନିଷ୍ଠନେ ଯେବେ ଥିବ ॥ ୧୭୨
ଏ ଲୋକ ଦସ୍ୟୁଗ୍ରସ୍ତ ହେବ । ତେବେ ନିଷ୍ଠୟେ ନାଶ ଯିବ ॥ ୧୭୩
୫୬ ଏବେ ମୁଁ ପଚ୍ଚରଇ ବୀର ! । ଯଦର୍ଥେ ଆଗମନ ତୋର ॥ ୧୭୪
ସେ କଥା ନିଷ୍କପଟ ହୋଇ । ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥାଇଁ ॥ ୧୭୫
ଏମନ୍ତ କହି ରାଜା ଆଗେ । କର୍ଦ୍ଦମ ଅତି ଅନୁରାଗେ ॥ ୧୭୬
ବିଷ୍ଣୁ ବଚନ ସୁମରିଲେ । ଅଧିକ ପ୍ରିୟଭାବ କଲେ ॥ ୧୭୭
ସେ ମୁନି ଚରଣ ପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥ ୧୭୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମନୁକର୍ଦ୍ଦମସଂବାଦୋ
ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାବିଂଶେ କର୍ଦ୍ଦମାୟାଦାଦ୍ ଯଥାଦିଷ୍ଟଂ ହି ବିଷ୍ଣୁନା ।
ମନୁର୍ଦୁହିତରଂ ଦେବହୂତିମିତ୍ୟନୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତେ ରାଜାଗୁଣକର୍ମ । ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ କର୍ଦ୍ଦମ ॥ ୧
ରାଜା ସଲଜ୍ଜ ପ୍ରାୟେ ହେଲେ । ମୁନିଙ୍କି ବଚନ କହିଲେ ॥ ୨

ଶ୍ରୀମନୁରୁବାଚ

୨ ବେଦସ୍ୱରୂପୀ ପ୍ରଜାପତି । ଜାଣିମା ଅର୍ଥେ ନିଜ ଗତି ॥ ୩
ତପସ୍ୟା-ବିଦ୍ୟା-ଯୋଗରତ । ବିଷୟମାର୍ଗରେ ବିରତ ॥ ୪
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଏମନ୍ତ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଖୁଁ କଲି ଜାତ ॥ ୫
୩ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ସହସ୍ରଚରଣ । ଧରେ ସହସ୍ର ଭୁଜଗଣ ॥ ୬
ସେ ବିପ୍ରଙ୍କର ରକ୍ଷାଅର୍ଥ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଭୁଜୁ କଲି ଜାତ ॥ ୭
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ହୃଦ ତାର । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅଟଇ ଶରୀର ॥ ୮
୪ ଏ ଯେଣୁ ବିପ୍ର କ୍ଷତ୍ର ଦୁଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ରଖଇ ॥ ୯

୧—ରଚିଛୁ ।

ଯେ ଦେବ ଅବ୍ୟୟ ଅଟଇ । ସତ-ଅସତ-ଆତ୍ମା[1] ହୋଇ ॥ ୧୦
ସେ ପୁଣି ବିପ୍ର-କ୍ଷତ୍ର ବେନି । ରକ୍ଷା କରଇ ଭବ ଘେନି ॥ ୧୧
୫ ତୁମ୍ଭର ଦରଶନୁଁ ମୋର । ସର୍ବ ସଂଶୟ ଗଲା ଦୂର ॥ ୧୨
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱସ୍ୱେ[2] ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧି । ରକ୍ଷା କରିବା ଧର୍ମ କନ୍ଧି ॥ ୧୩
୬ ଭାଗ୍ୟେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ । ଅଜ୍ଞାନୀ ନ ଦେଖେ ଯାହାକୁ ॥ ୧୪
ଭାଗ୍ୟେ ତୁମ୍ଭର ପାଦଧୂଳି । ନିଜ ଶିରରେ ହେଲି ବୋଳି ॥ ୧୫
୭ ଭାଗ୍ୟରେ ମୋତେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲ । ସେ ଘେନି ଅନୁଗ୍ରହ କଲ ॥ ୧୬
ଭାଗ୍ୟେ ତୁମ୍ଭର ବାକ୍ୟସାର । ପଶିଲା କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ ମୋର ॥ ୧୭
୮ ଦୁହିତା ସ୍ନେହେ ଆତ୍ମା ମୋର । ଲଭୁଛି କ୍ଲେଶ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୮
ଏଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ନିଧାନ । ଯାହା କହୁଛି ହୋଇ ଦୀନ ॥ ୧୯
ସେ କଥା ଶୁଣି ମୁନିବର । ମୋହର ଠାରେ କୃପା କର ॥ ୨୦
୯ ଉତ୍ତାନପାଦ, ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ଅଟନ୍ତି ମୋର ବେନି ସୁତ ॥ ୨୧
ସେ ବେନି ଜନଙ୍କ ଭଗିନୀ । ଅଟଇ ଏ ମୋର ନନ୍ଦିନୀ ॥ ୨୨
ବୟସ, ଶୀଳ, ଗୁଣେ ଯୁତ । ପତିଙ୍କୁ କରୁଛି ବାଞ୍ଛିତ ॥ ୨୩
୧୦ ତୁମ୍ଭ ଚରିତ, ରୂପ, ଗୁଣ । ଶାସ୍ତ୍ର, ବୟସ, ଯେବା ପୁଣ ॥ ୨୪
ନାରଦଠାରୁ ତା' ଶୁଣିଲା । ନିଷ୍ଠୟ ତୁମ୍ଭ ଠାରେ କଲା ॥ ୨୫
୧୧ ମୁହିଁ ଏହାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାଶତ୍ତେ । ଘେନି ମିଳିଲି ତୋ' ଅଗ୍ରତେ ॥ ୨୬
ସେ ଘେନି ତୁମ୍ଭେ ଦ୍ୱିଜବର । ଏହାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥ ୨୭
ଏ ଗୃହମେଧୀ କର୍ମ ଯେତେ । ତହିଁକି ଅନୁରୂପ ତୋତେ ॥ ୨୮
୧୨ ଯେ କାମ[2] ଦଇବବଶରେ । ମିଳଇ ତାହାର ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୨୯
ସଙ୍ଗ[3] ରହିତ ଲୋକର ହିଁ । ତାହା ଛାଡ଼ିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥ ୩୦
ଯେ କାମଯୁତ ହୋଇଥିବ । ସେ ଅବା କମ୍ପାଇ ଛାଡ଼ିବ ॥ ୩୧
୧୩ ମିଳିବା ଅର୍ଥ ଯେ ଛାଡ଼ଇ । କୃପଣ ଲୋକକୁ ମାଗଇ ॥ ୩୨
ତାହାର ଯଶ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ । ମାନ ହିଁ ଅବଜ୍ଞାରେ ଯାଇ ॥ ୩୩
୧୪ ତୁମ୍ଭର ଯତ୍ନ ବଡ଼ପାଇଁ । ଏମନ୍ତ ଶୁଣିଲଇଁ ମୁହିଁ ॥ ୩୪
ଏ ଘେନି ଦେଲି ମୋର ସୁତା । ଏହାକୁ ଘେନ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ॥ ୩୫

୧—ଆତ୍ମ । ୨ = ବିଷୟ । ୩—ରଙ୍ଗ (?)

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୧୫ ବିବାହ-ଅର୍ଥେ ମୋର ମନ । ଏହାର ନୋହିଛି ପ୍ରଧାନ ॥ ୩୬
ଆମ୍ଭର ଅନୁରୂପ ଏହି । ଆଦ୍ୟ ବିବାହବିଧି ଯେହି ॥ ୩୭
୧୬ ହେ ନରନାଥ ! ତୋ ସୁତାର । ସେ କାମ ହେଉ ବାରଂବାର ॥ ୩୮
ଯେ କାମ ବେଦବିଧାନରେ[1] । ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଛି ସଂସାରେ ॥ ୩୯
ତୋହର ସୁତାକୁ ଆଦର । କରିବ ନାହିଁ କେଉଁ ନର ॥ ୪୦
ନିଜ କାନ୍ତିରେ ଯେହୁ ଶୋହେ । ଶ୍ରୀକି ଆକ୍ଷେପ କଲା ପ୍ରାୟେ ॥ ୪୧
୧୭ ନୂପୁରସ୍ୱନେ ପାଦ ଶୋହି । ଜଗତ୍ତ-ଉପରେ ଖେଳଇ ॥ ୪୨
ହସ୍ତରୁ କନ୍ଦୁକପତନ । ହୁଅନ୍ତେ ବିହ୍ୱଳନୟନ ॥ ୪୩
ଯାହାକୁ ଏ ରୂପରେ ଗୃହିଁ । ବିମାନେ ବିଶ୍ୱାବସୁ ଥାଇ ॥ ୪୪
ମୋହେ ବିମୂଢ଼ଚିତ୍ତ ହେଲା । ବିମାନୁଁ ତଳରେ ପଡ଼ିଲା ॥ ୪୫
୧୮ ଯେତେ ଅନ୍ଧନ୍ତ ନାରୀଗଣ । ତାଙ୍କର ଅଟଇ ଭୂଷଣ ॥ ୪୬
ଲକ୍ଷ୍ମୀକି ନ ସେବିଲା ଜନ । ଯାକୁ ନ କରେ ଦରଶନ ॥ ୪୭
ମନୁର ଅଟଇ ନନ୍ଦନୀ । ଉତ୍ତାନପାଦର ଭଗିନୀ ॥ ୪୮
ଆପଣା ଇଚ୍ଛାଏଁ ସେ ଆସି । ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ବିଶେଷି ॥ ୪୯
ତାକୁ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ହୋଇ । କେ ଅବା ଇଚ୍ଛା ନ କରଇ ॥ ୫୦
୧୯ ଏ ଯେନ ନିବନ୍ଧ ମୁଁ କରି । ଭଜିବି ତୋହର କୁମାରୀ ॥ ୫୧
ଏ ଯେତେକାଳେ ବର୍ଯ୍ୟ ମୋର । ଧରିବ ଗର୍ଭେ ଆପଣାର ॥ ୫୨
ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ସୁପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ପରମହଂସଜ୍ଞାନମୁଖ୍ୟ ॥ ୫୩
ଅହିଂସ୍ର [2]ଶୁକ୍ଳରେ କଥିତ । ଧର୍ମକୁ ମନେଇଁ ବହୁତ ॥ ୫୪
୨୦ ବିଚିତ୍ର ସଂସାର ନିର୍ମାଣ । ଯା'ଠାରୁ ହୋଇଛି ପ୍ରମାଣ ॥ ୫୫
ଯାହାର ଠାରେ ସ୍ଥିତ ହୋଇ । ପ୍ରବେଶ ହୋଏ ଯାର ଠାଇଁ ॥ ୫୬
ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ନାଥ । ଏଥିରେ ପ୍ରମାଣ ଅନନ୍ତ ॥ ୫୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୧ ସେ ଋଷି ଏତେମାତ୍ର କହି । ରହିଲେ ପୁଣି ତୂଷ୍ଣୀ ହୋଇ ॥ ୫୮
ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ଚିନ୍ତା ଧରି । ପଦ୍ମନାଭଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ କରି ॥ ୫୯

---

୧ = ଶୃଣୁମି ତେ ସୌଭଗଦ୍ୱାସ୍ତୁ ହସ୍ତଂ ମସ୍ତା ପତ୍ୟାକରଦଷ୍ଟି ଯଁଥାସଃ । (ଶ୍ରୀ ଟୀଃ)
୧ — ଶୁକ୍ଳ = ବିଷ୍ଣୁ ।

ଦେଖାଇ ସୁସ୍ମିତ ବଦନ । ହରିଲେ ଦେବହୂତିମନ ॥ ୬୦
୨୨ ସେ ମନୁ ଭାର୍ଯ୍ୟାଚିତ୍ତ ଜାଣି । ଦୁହିତାର ଭାବ ପରିମାଣି ॥ ୬୧
ମନରେ ହରଷ ଲଭିଲ । ଋଷିଙ୍କି ଦୁହିତାକୁ ଦେଲ ॥ ୬୨
ଯେ ମୁନି ଗୁଣଗଣେ ଯୁତ । ସୁତାହିଁ ଅଟଇ ତେମନ୍ତ ॥ ୬୩
୨୩ ମନର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅନୁପମ । ଅଟଇ ଶତରୂପା ନାମ ॥ ୬୪
ସେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଅନେକ । ପ୍ରଦାନକଲା ଯଉତୁକ ॥ ୬୫
ଯେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ବିଭୂଷଣ । ବସନ, ଗୃହୋପକରଣ ॥ ୬୬
୨୪ ସଦୃଶ ବରକୁ ପ୍ରଦାନ । କରିଣ ସୁତାକୁ ରାଜନ ॥ ୬୭
ବ୍ୟଥା ଗ୍ରୁଡ଼ିଣ ନିଜମନ । ଦୁହିତାକୁ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ॥ ୬୮
ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବରୁ ମଥିତ । ହୋଇଣ ଅଛି ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୬୯
୨୫ ବିରହ ନ ପାରନ୍ତେ ସହି । ଲୋଚନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହି ॥ ୭୦
ବୋଲନ୍ତେ ହେ ବତ୍ସା ହେ ମାତ । ଯେ ଜଳ ନେତ୍ରରୁ ଗଳିତ ॥ ୭୧
ତତଣେ ସିଞ୍ଚିଲ ଦୁହିତାର । କେଶପାଶକୁ ନୃପବର ॥ ୭୨
୨୬ ମୁନିଙ୍କି କରି ଆମନ୍ତ୍ରଣ । ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଲଭି ପୁଣ ॥ ୭୩
ସଙ୍ଗତେ ନିଜ ଗଣ ଛନ୍ତି । ରଥରେ ଚଢ଼ିଣ ନୃପତି ॥ ୭୪
ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗର । ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ନିଜପୁର ॥ ୭୫
୨୭ ଋଷିକୁଳକୁ ହିତ ହୋଇ । ଯେ ସରସ୍ୱତୀ ଅଛି ବହି ॥ ୭୬
ତାହାର ବେନି କୂଳେ ସ୍ଥାନ । କରି ଅଛନ୍ତି ଋଷିମାନ ॥ ୭୭
ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରମସଂପତ୍ତି । ଦେଖିଣ ଚଳିଲେ ନୃପତି ॥ ୭୮
୨୮ ଜାଣି ତାହାଙ୍କ ଆଗମନ । ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତରୁ ପ୍ରଜାମାନ ॥ ୭୯
ଗୀତବାଦ୍ୟ ସ୍ତୁତି କଲେ । ହରଷେ ପାଛୋଟି ଅଇଲେ ॥ ୮୦
୨୯ ଯେ ବର୍ହିଷ୍ମତୀ ନାମ ପୁରୀ । ସର୍ବସମ୍ପଦେ ଅଛି ପୂରି ॥ ୮୧
ଅଙ୍ଗ କଂପାନ୍ତେ ଯଜ୍ଞ[1] ଯହିଁ । ପଡ଼ିଲେ ରୋମମାନେ ଯାଇ ॥ ୮୨
୩୦ ସେ ରୋମ ହେଲେ କୁଶ କାଶ । ନିତ୍ୟରେ ହରିତ ବର୍ଚ୍ଚସ[2] ॥ ୮୩
ଯେଣେ ସକଳ ଋଷିଜନ । ଯଜ୍ଞନାଶକ ଦୈତ୍ୟମାନ ॥ ୮୪
ବହୁତ ପରାଭବ କରି । ଯଜ୍ଞେ ସନ୍ତୋଷ କଲେ ହରି ॥ ୮୫
୩୧ ସେ କୁଶ କାଶ ବର୍ହିମାନ । ମନୁ କରିଣ ଆସ୍ତରଣ ॥ ୮୬

୧—ଯଜ୍ଞବରାହ   ୨—ତେଜ

	ଯଜ୍ଞପୁରୁଷକୁ ପୂଜିଲେ	ଯା'ଠାରୁ ଭୂମିକି ଲଭିଲେ	॥ ୮୭
୩୨	ସେ ବର୍ହିଷ୍ମତୀ ନାମେ ପୁର	ତହିଁରେ ମିଳି ନୃପବର	॥ ୮୮
	ମିଳିଲେ ଆପଣା ଭବନ	ଯେ ତାପତ୍ରୟ ବିନାଶନ	॥ ୮୯
୩୩	ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଭାର୍ଯ୍ୟାସୁତ	ବିଷୟ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ବହୁତ	॥ ୯୦
	ଯେ ଆନ ଥିଲେ ଧର୍ମ ଆଦି	ତାଙ୍କ ବିରୋଧକୁ ନ ସାଧି	॥ ୯୧
	ପ୍ରଭାତେ ସ୍ତ୍ରୀଗଣ ସଙ୍ଗେ	ସୁରଗାୟକମାନେ ରଙ୍ଗେ	॥ ୯୨
	ଯାର ଉତ୍ତମ କୀର୍ତ୍ତିମାନ	ହରଷେ କରନ୍ତି ଗାୟନ	॥ ୯୩
	ସେ ମନୁ କରି ଦୃଢ଼ମନ	ଶୁଣନ୍ତି ହରିକଥାମାନ	॥ ୯୪
୩୪	ସେ ଯୋଗମାୟାରେ ନିଷ୍ଠାତ	ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ସ୍ୱୟଂଭୂର ସୁତ	॥ ୯୫
	ହରିଙ୍କି ଭଜନ କରନ୍ତି	ଚେଷ୍ଟାରେ ମୁନି[1] ସେ ବୋଲନ୍ତି	॥ ୯୬
	ତାହାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ-ବିନାଶନେ	ଯୋଗ୍ୟ ନୋହିଲେ ଭୋଗମାନେ	॥ ୯୭
୩୫	ଶୁଣନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ଗୁଣମାନ	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ସେ ଧ୍ୟାନ	॥ ୯୮
	ବିଷ୍ଣୁର କଥା ନିରନ୍ତରେ	କହନ୍ତେ ନିଜ ବଦନରେ	॥ ୯୯
	ଆପଣା ମନ୍ୱନ୍ତରେ ସ୍ଥିତ	ଯେ କାଳମାନେ ଅପ୍ରମିତ	॥ ୧୦୦
	ନିଷ୍ଫଳ ନୋହିଲେ ତାଙ୍କର	ଏ ରୂପେ ନିଜ ମନ୍ୱନ୍ତର	॥ ୧୦୧
୩୬	ଅଟଇ ଏକସ୍ତରି ଯୁଗ	ସେ ମନୁ କଲେ ତାହା ଭୋଗ	॥ ୧୦୨
	ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ସେ ନୃପତି	ଜିଣିଲେ ଜାଗ୍ରଦାଦି[2] ଗତି	॥ ୧୦୩
୩୭	ହେ ବ୍ୟାସସୁତ ଯେଉଁ କ୍ଳେଶ	ଶରୀରୁ ମନରୁ ପ୍ରକାଶ	॥ ୧୦୪
	ଯେ ବା ଆକାଶୁଁ ଉତପତ୍ତି	ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଯେ ହୁଅନ୍ତି	॥ ୧୦୫
	ଯେ ଭୂତଗଣରୁ ସମ୍ଭବ	ଶୀତ-ଉଷ୍ଣାଦି ନାନାଭାବ	॥ ୧୦୬
	ହରିସେବକଙ୍କୁ ସେମାନେ	କେମନ୍ତେ ବାଧିବେ ଭୁବନେ	॥ ୧୦୭
୩୮	ଯାହାଙ୍କୁ ନାନା ଧର୍ମମାନ	ପୃଚ୍ଛା କରନ୍ତେ ମୁନିଜନ	॥ ୧୦୮
	ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଧର୍ମମାନ	ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମର ଯେ ବିଧାନ	॥ ୧୦୯
	ସେ ସର୍ବ କଲେ ସେ ଉକତ	ଅଟନ୍ତି ସର୍ବଭୂତେ ହିତ	॥ ୧୧୦
୩୯	ଯେ ମନୁ ଆଦି ନୃପବର	ଅଦ୍ଭୁତ ଚରିତ ତାହାର	॥ ୧୧୧
	କହିଲି ତୋର ଆଗେ ମୁହିଁ	ବର୍ଣ୍ଣନାଯୋଗ୍ୟ ସେ ଅଟଇ	॥ ୧୧୨
	ତାହାର ସୁତା ଦେବହୂତି	ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ତା' ବିଭୂତି	॥ ୧୧୩

୧—ମନୁ । ୨—ସାର୍ତ୍ତିକାଦି (ବା) । ଜାଗ୍ରତ୍ + ଆଦି = ଜାଗ୍ରଦାଦି ।

ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ସଂବାଦେ । ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲଗେ ପ୍ରମାଦ ॥ ୧୧୪
ସୁଜନେ ଭକ୍ତି କର ଏଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନାତନ ଭଣେ ॥ ୧୧୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଦେବହୂତିପ୍ରଦାନଂ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟୋବିଂଶେ ତପୋଯୋଗନିର୍ମିତେ ସର୍ବସମ୍ପଦ ।
ବିମାନେ କାମଗେ ରେମେ ତୟୋ ଋତିରୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ପୁରକୁ ଗଲେ ନିଜ ପିତା । ସେ ଦେବହୂତି ପତିବ୍ରତା ॥ ୧
ଇଙ୍ଗିତେ ଅଟଇ ପଣ୍ଡିତ । ପତିଙ୍କ ସେବା କଲା ନିତ୍ୟ ॥ ୨
ଭବାନୀ ଯେସନ ପ୍ରୀତିରେ । ମହାଦେବଙ୍କୁ ସେବା କରେ ॥ ୩
୨ କରଣ ବିଶ୍ୱାସ, ଗୌରବ । ସେବା, ସୌହୃଦ, ଶୁଦ୍ଧ ଭାବ ॥ ୪
ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିଗ୍ରହ ଆଚରି । ମଧୁର ବଚନ ଉଚ୍ଚାରି ॥ ୫
୩ ଛାଡ଼ିଣ କାମ, ଦ୍ୱେଷ, ଦମ୍ଭ । ନିଷିଦ୍ଧାଚାର, ମଦ, ଲୋଭ ॥ ୬
ନିରତେ ସାବଧାନ ହେଲା । ତେଜସ୍ୱୀ ପତିଙ୍କ ତୋଷିଲା ॥ ୭
୪ ସେ ମନୁସୁତା ଦେବହୂତି । ସତତେ ଅଛି ଅନୁବର୍ତ୍ତି ॥ ୮
ଦେବତାଠାରୁ ଗୁରୁ ଅତି । ଅଟଇ ଯେ ଆପଣା ପତି ॥ ୯
ତାହା ସକାଶୁଁ ସୁଖମାନ । ଇଚ୍ଛା କରଇ ନିଜ ମନ ॥ ୧୦
୫ ବ୍ରତଚର୍ଯ୍ୟାରେ ଲଭି କ୍ଲେଶ । କାଳେ ହୋଇଲା ଅତି କୃଶ ॥ ୧୧
ତାହାର ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର । ଦେଖି ସେ ଦେବ ଋଷିବର ॥ ୧୨
ସପ୍ରେମ ଗଦଗଦ ବାଣୀ । କରୁଣାବଶ ହୋଇ ଭଣି ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୬ ହେ ମନୁସୁତେ ! ଅତିଶୟେ । ସେବା ତୁ କଲୁ ମୋର ଠାଏ ॥ ୧୪
ଦୃଢ଼ ଭଗତି ଦେଖି ତୋର । ସନ୍ତୋଷ ହେଲା ମନ ମୋର ॥ ୧୫
ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଯେ ଦେହ । ଅଟେ ଉଚିତ ନିଜ ପ୍ରିୟ ॥ ୧୬
ତା ନାଶ ଗଣିଲୁ ତୁ ନାହିଁ । ମୋହର ଅର୍ଥେ କ୍ଲେଶ ପାଇ ॥ ୧୭

୭ ନିଜ ଧର୍ମରେ ମୁଁ ତତ୍ପର । ତପ, ସମାଧି ଯେ ବା ମୋର ॥ ୧୮
ଯେ ବିଦ୍ୟା, ଆତ୍ମଯୋଗ ଦୁଇ । ତେଣେ ମୁଁ ଯାହା ଅଛି ପାଇ ॥ ୧୯
ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରସାଦୁଁ ସମ୍ଭୂତ । ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଭୋଗ ଅପ୍ରମିତ ॥ ୨୦
ମୋର ଚରଣସେବାଫଳେ । ତୋତେ ମିଳିଲେ ସେ ସକଳେ ॥ ୨୧
ଯହିଁରେ ନାହିଁ ଶୋକଭୀତି । ଏମନ୍ତ ଭୋଗ ସେ ଅଛନ୍ତି ॥ ୨୨
ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିକି ଦେବି ମୁହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କର ଏବେ ତାହି ॥ ୨୩
୮ ଯେ ଉରୁକ୍ରମ ଭଗବାନ । ତାହାର ଭ୍ରୂଲତାପତନ ॥ ୨୪
ତେଣେ ସକଳ ମନୋରଥ । ଯହିଁରେ ହୁଅଇ ବିହତ ॥ ୨୫
ଏ ରୂପେ ଆନ ଭୋଗ ଯେତେ । କି କାର୍ଯ୍ୟ ତହୁଁ ଏ ଜଗତେ ॥ ୨୬
ନିଜ ଧର୍ମରୁ ଯେ ସମ୍ଭବ । ନୃପଭୋଗରେ ଯେ ଦୁର୍ଲଭ ॥ ୨୭
ସେ ଦିବ୍ୟ ସୁଖ ଭୋଗ କର । ସିଦ୍ଧ ହୋଇଲ୍ ମୋ ସାଙ୍ଗର ॥ ୨୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୯ ଯେ ନାନା ଯୋଗମାୟାଗଣ । ବିଦ୍ୟାରେ ଅଛନ୍ତି ନିପୁଣ ॥ ୨୯
ଏମନ୍ତ ବଚନ କହନ୍ତେ । ତାହାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଦେବହୂତି ॥ ୩୦
ମନରେ ଯେତେ ଦୁଃଖ ଥିଲା । ତକ୍ଷଣେ ସକଳ ଛାଡ଼ିଲା ॥ ୩୧
ଲଜ୍ଜାବଶରେ ଅଳ୍ପ ଚାହିଁ । ମନ୍ଦହସିତମୁଖ ହୋଇ ॥ ୩୨
ବିନୟ-ପ୍ରେମ-ବେନିଭରେ । କହିଲି ଗଦ୍‌ଗଦ ବାକ୍ୟରେ ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୧୦ ହେ ନାଥ ! ଦ୍ୱିଜଗଣବର । ଏ ସବ ସିଦ୍ଧ ତୁମ୍ଭ ଠାର ॥ ୩୪
ଅମୋଘ ଯୋଗମାୟାଗତି । ତୁମ୍ଭେ, ଜାଣଇଁ ମୁଁ ଏ ସ୍ଥିତ ॥ ୩୫
ଗର୍ଭସମ୍ଭବଯାଏ ମୋର । ଗୃହସ୍ଥ-ଆଶ୍ରମ ବେଭାର ॥ ୩୬
ଯେଉଁ ନିବନ୍ଧ ଏ ପ୍ରକାରେ । କହିଛ, ହେଉ ସେ ଏଠାରେ ॥ ୩୭
ପତିସକାଶୁଁ ସତୀଙ୍କର । ପ୍ରସବ ଅଟେ ଗୁଣସାର ॥ ୩୮
୧୧ କାମଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁସାରେ । ଯେ ଉପଯୋଗ ସଙ୍ଗମରେ ॥ ୩୯
ଉପକଳ୍ପନା ତାହା କର । ତପବଶରୁ ମୋ ଶରୀର ॥ ୪୦
ବହୁତ କ୍ଳେଶ ଅଛି ପାଇ । ଯେଣେ ରତିକି ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୪୧
ତୁମ୍ଭ ସକାଶୁଁ ମନୋଭବ । ମୋତେ କରୁଛି ପରାଭବ ॥ ୪୨
ସେ ହେନ ସଦୃଶ ଭବନ । ହେ ନାଥ ! ବିଚାର ବହନ ॥ ୪୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ ବିତଲୁ ବସ୍ତୁର ପ୍ରିୟାର । ସେ ମୁନି କର୍ଦ୍ଦମ ବଦୁର ! ॥ ୪୪
ତକ୍ଷଣେ କାମଗ ବିମାନ । ଯୋଗରେ କଲେ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥ ୪୫
୧୩ ସକଳ କାମ କରେ ଜାତ । ସର୍ବ ରତ୍ନରେ ସମନ୍ୱିତ ॥ ୪୬
ସକଳ ସମ୍ପଦ ସମୃଦ୍ଧି । ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଯହିଁ ସିଦ୍ଧି ॥ ୪୭
ମଣିଘଟିତ ନାନା ସ୍ତମ୍ଭ । ତେଣେ ସେ ଦିଶଇ ଆରମ୍ଭ ॥ ୪୮
୧୪ ଦିବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଅଛି ଯହିଁ । ଯେ ସର୍ବକାଳେ ସୁଖ ଦେଇ ॥ ୪୯
ବିଚିତ୍ର ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ରେ ଜାତ । ପତାକା ଗଣେ ଅଲଂକୃତ ॥ ୫୦
୧୫ ବିଚିତ୍ର ପୁଷ୍ପମାଳାମାନ । ଯହିଁ ମଞ୍ଜୁଳ ଭୃଙ୍ଗସ୍ୱନ ॥ ୫୧
କୌଷେୟ ଆଦି ନାନା ବାସ । ତେତେଣି ସେ ଦିଶେ ସୁପ୍ରକାଶ ॥ ୫୨
୧୬ ଉପରେ ଉପରେ ରଚନ । ନାନା ପ୍ରକାରେ ଗୃହମାନ ॥ ୫୩
ଯହିଁରେ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ପଲ୍ୟଙ୍କ ବ୍ୟଜନ ଆସନ ॥ ୫୪
ଦିବ୍ୟବସନମାନ ଥାଇ । ତେଣେ ସେ ଅତି ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୫୫
୧୭ ନାନା ପ୍ରକାରେ ଶିଳ୍ପ ଯହିଁ । ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୫୬
୧୮ ଯେଉଁ ବିମାନ ମରକତ- । ସ୍ଥଳରେ ଅଟଇ ସଂଯୁକ୍ତ ॥ ୫୭
ଯେ ଦିବ୍ୟ ବିଦ୍ରୁମେ ଘଟିତ । ବେଦିକା ମାନରେ ଶୋଭିତ ॥ ୫୮
ଦ୍ୱାରରେ ବିଦ୍ରୁମନିର୍ମିତ । ଦେହଳୀ ଦିଶଇ ଶୋଭିତ ॥ ୫୯
ହୀରରେ ହୋଇଣ ଜଡ଼ିତ । କବାଟ ଦିଶଇ ଶୋଭିତ ॥ ୬୦
ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳରେ ଅଗ୍ରଦେଶ । ତହିଁରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣକଳଶ ॥ ୬୧
୧୯ ଉତ୍ତମ ପଦ୍ମରାଗେ ଯେହି । ନୟନବନ୍ତ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୬୨
ହୀରଖଚିତ ବାଡ଼ମାନ । ତହିଁ ସେ ଦିଶଇ ଶୋଭନ ॥ ୬୩
ବିଚିତ୍ର ବିତାନନକର । ଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ନିରନ୍ତର ॥ ୬୪
ହେମ ତୋରଣମାନେ ଛନ୍ତି । *ଦ୍ୱାରରେ ସହିତ ଅଟନ୍ତି ॥ ୬୫
୨୦ କୃତ୍ରିମ ହଂସ ଆଦି ଯେହି । ତାହାଙ୍କୁ ଆରୋହି ଆରୋହି ॥ ୬୬
ଆପଣା ବର୍ଗପ୍ରାୟ ମଣି । ମରାଳ ପାରାବତ ଶ୍ରେଣୀ ॥ ୬୭

---

* "ସଦ୍ୱାରୈର୍ହୈମତୋରଣୈଃ"—ଏହି ପାଠ ଅନୁସାରେ ପଦରଚନା ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ "ସଦ୍ୱାରୈଃ" ସ୍ଥାନରେ "ମହାର୍ହୈଃ" ପାଠାନ୍ତର ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ରକ୍ଷଣ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି ତୋଷମନେ ॥ ୬୮
୨୧ ବିହାରସ୍ଥାନ ଶଯ୍ୟାଘର । ଅଙ୍ଗଣ ସଂଭୋଗ ମନ୍ଦିର ॥ ୬୯
ବାହ୍ୟ ଅଙ୍ଗଣା ଯଥାସ୍ଥାନେ । ନିର୍ମିତ ଅଛନ୍ତି ଏମାନେ ॥ ୭୦
ବିସ୍ମୟ କରାଇଲା ପ୍ରାୟେ । ନିଜ ମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଏ ॥ ୭୧
୨୨ ସେ ଗୃହ ଗୃହେଁ ଦେବହୂତି । ମନରେ ନାହିଁ ଅତି ପ୍ରୀତି ॥ ୭୨
ଯେ ଜାଣେ ସର୍ବଭୂତମନ । ବୋଲେ ସେ କର୍ଦ୍ଦମ ବଚନ ॥ ୭୩
୨୩ ଏ ହ୍ରଦେ କରି ନିମଜ୍ଜନ । ସଖି ! ଆରୋହ ଏ ବିମାନ ॥ ୭୪
ଶୁକ୍ଳ[1] ନିର୍ମିତ ତୀର୍ଥ ଏହି । ପ୍ରାଣିଙ୍କି ମଙ୍ଗଳକୁ ଦେଇ ॥ ୭୫
୨୪ ନିଜ ସ୍ୱାମୀର ବାକ୍ୟ ମାନି । ସେ ଗୁରୁ ଉତ୍ପଳନୟନୀ ॥ ୭୬
ପିନ୍ଧିଛି ମଳିନ ବସନ । ଜଟା ହୋଇଛି କେଶମାନ ॥ ୭୭
୨୫ ମଳପଙ୍କରେ ଛନ୍ନ ହୋଇ । ସ୍ତନ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ ଯହିଁ ॥ ୭୮
ଧରିଣ ଏମନ୍ତ ଶରୀର । ମିଳଣ ସରସ୍ୱତୀତୀର ॥ ୭୯
ଯହିଁ ମଙ୍ଗଳଜଳେ[2] ଛନ୍ତି । ସେ ସରେ ମିଳିଲା ଯୁବତି ॥ ୮୦
୨୬ ସେ ସରମଧ୍ୟେ ଗୃହସ୍ଥିତ । ଦେଖିଲା କନ୍ୟା ଦଶ ଶତ ॥ ୮୧
ସମସ୍ତେ କିଶୋରବୟସୀ । ଉତ୍ପଳ ପ୍ରାୟେ ଦେହ ବାସି ॥ ୮୨
୨୭ ତାକୁ ଦେଖିଣ ସେ ଉଠିଲେ । ପ୍ରାଞ୍ଜଳି ହୋଇଣ ବୋଇଲେ ॥ ୮୩
ଆମ୍ଭେ ତୋ' ପରିଚାରୀଗଣ । କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁଁ ତା' ଭଣ ॥ ୮୪
୨୮ ଏମନ୍ତ କହି କନ୍ୟାଜନ । ଘେନିଣ ସ୍ନାନଦ୍ରବ୍ୟମାନ ॥ ୮୫
ତାହାକୁ ସ୍ନାନ କରାଇଲେ । ଦିବ୍ୟ ବସନ ବେନି ଦେଲେ ॥ ୮୬
୨୯ ଦିବ୍ୟ ବିବିଧ ଅଳଂକାର । ଖଞ୍ଜିଲେ ଶରୀରେ ତାହାର ॥ ୮୭
ସକଳଗୁଣଯୁକ୍ତ ଅନ୍ନ । ମାଦକ ସୁଧାସମ ପାନ ॥ ୮୮
ଏମାନ ସମର୍ପିଲେ ନେଇ । ସେ କନ୍ୟାମାନେ ଭବେ ତହିଁ ॥ ୮୯
୩୦ ଦର୍ପଣ ଘେନି ନିଜ କର । ଦେଖିଲା ଆପଣା ଶରୀର ॥ ୯୦
କୁସୁମମାଳାରେ ଶୋଭନ । ଦିବ୍ୟ ବସନ ପରିଧାନ ॥ ୯୧
ନିର୍ମଳ ମଙ୍ଗଳସଂଯୁକ୍ତ । କନ୍ୟାମାନଙ୍କରେ ସେବିତ ॥ ୯୨
୩୧ ଶିରରେ ଘେନିଣ ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ[3] । ଜଳେ କ୍ଷାଳିତ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗ ॥ ୯୩
ସକଳ ଭୂଷଣେ ଭୂଷିତ । କଣ୍ଠେ ପଦକ ବିରାଜିତ ॥ ୯୪

୧—ଶୁକ୍ଳ=ସ୍ୱଚ୍ଛ । ୨=ଜଳମାନେ । ୩=ତୈଳାଦି ।

ରତ୍ନବଳୟ ଶୋଭେ କରେ | କାଞ୍ଚନ ନୂପୁର ପାଦରେ || ୯୫
୩୨ ବହୁତ ରତ୍ନରେ ପ୍ରକଟ | କାଞ୍ଚନ କାଞ୍ଚୀ ଶ୍ରେଣୀତଟ || ୯୬
କଣ୍ଠରେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ହାର | କୁଙ୍କୁମ ଆଦରେ[୧] ସୁନ୍ଦର || ୯୭
୩୩ ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୂଲତା, ଦଶନ | ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅପାଙ୍ଗ ଶୋଭମାନ || ୯୮
ନୟନ ପଦ୍ମକୋଷସମ | ଅଳକେ ମୁଖେ ଅଭିରମ || ୯୯
୩୪ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଦେବହୂତି | ଚିନ୍ତିଲ ଯେତେବେଳେ ଚିତ୍ତ || ୧୦୦
ଋଷିଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର | ପ୍ରିୟ ଅଟନ୍ତି ଆପଣାର || ୧୦୧
ଏମନ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ପାଖରେ | ରହିଛି ସ୍ତ୍ରିୟାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ || ୧୦୨
୩୫ ସ୍ୱାମୀର ଆଗେ ନାରୀଗଣ | ସହିତେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖିଣ || ୧୦୩
ତା' ଯୋଗଗତି ବୋଲି ଜାଣି | ବିସ୍ମୟ ଲଭିଲ ତରୁଣୀ || ୧୦୪
୩୬ ସ୍ନାନେ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଜଳ | ଅପୂର୍ବ ଦିଶେ ଦେହ ଝଳ || ୧୦୫
ପୂର୍ବପ୍ରାପ୍ତକ ଦେହବର୍ଣ୍ଣ | ବସ୍ତ୍ରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଗୁରୁ ସ୍ତନ || ୧୦୬
୩୭ ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧରୀ | ପାଦେ ଅଛନ୍ତି ସେବା କରି || ୧୦୭
ପିନ୍ଧିଛି ରୁଚିର ଅମ୍ବର | ଏମନ୍ତ ଦେଖି ଋଷିବର || ୧୦୮
ତକ୍ଷଣେ ଭାବବଶ ହେଲେ | ବିମାନେ ତାକୁ ବସାଇଲେ || ୧୦୯
୩୮ ଯା'ର ମହିମା ନୋହେ ନାଶ | ନିଜ ପ୍ରିୟାର ହୋଇ ବଶ || ୧୧୦
ସେବନ୍ତି ବିଦ୍ୟାଧରୀମାନେ | କର୍ଦ୍ଦମ ବସି ସେ ବିମାନେ || ୧୧୧
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟଇ ସୁନ୍ଦର | ଶୋଭା ପାଇଲା ମୁନିବର || ୧୧୨
ସ୍ଫୁଟ କୁମୁଦଗଣ[୨] ବନ୍ତ | ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେମନ୍ତ || ୧୧୩
ତାରକାଗଣେ ବୃତ ହୋଇ | କୁମୁଦବନ୍ଧୁ[୩] ଶୋଭା ପାଇ || ୧୧୪
୩୯ ମଦନ ମିତ୍ର ସମୀରଣ | ବହନ୍ତେ ସୁଭଗ ଯେ ପୁଣ || ୧୧୫
ଗଙ୍ଗାପ୍ରବାହ ପଡ଼ିବାରେ | ମଙ୍ଗଳନାଦ ଯହିଁ ସ୍ଫୁରେ || ୧୧୬
ଯହିଁରେ ଅଷ୍ଟଲୋକପାଳ | କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ସର୍ବକାଳ || ୧୧୭
ଏ ରୂପେ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭନ | ଯେ କୁଳାଚଳ-ଦରୀମାନ || ୧୧୮
ତହିଁରେ କଲେ ସେ ବିହାର | ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ନାରୀବର || ୧୧୯

୧—ରୁଚକଂ ମଙ୍ଗଳଦ୍ରବ୍ୟେ ଗ୍ରୀବାଭରଣଦନ୍ତ୍ୟୋଃ । (ବିଶ୍ୱପ୍ରକାଶଃ)
ରୁଚକ = କୁଙ୍କୁମାଦି ମଙ୍ଗଳଦ୍ରବ୍ୟ ।
୨—ଗୁଣ (?) (ଭୁ ମୂଳପାଠ) । ୩ = ଚନ୍ଦ୍ର ।

ଯେ ବନ ନାମେ ଚୈତ୍ରରଥ । ମାନସ ସର ଯେ ବିଦିତ ॥ ୧୨୨
ରମାର ସଙ୍ଗେ ରତ ହୋଇ । ତହିଁରେ ବିହରିଲେ ଯାଇଁ ॥ ୧୨୩
୪୧ କାମଗ, ଅତି ପୂଜ୍ୟମାନ । ଚଢ଼ିଣ ଏମନ୍ତ ବିମାନ ॥ ୧୨୪
ପବନ ପରିଏ ଭ୍ରମନ୍ତେ । ବିମାନବନ୍ତ ଲୋକ ଯେତେ ॥ ୧୨୫
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ଅତିକ୍ରମ । ଯେ ମହାଯଶସ୍ୱୀ କର୍ଦ୍ଦମ ॥ ୧୨୬
୪୨ ଉଦ୍ଧାମଚିତ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । କିବା ଅସାଧ୍ୟ ଏ ସଂସାର ॥ ୧୨୭
ଯେଣେ ବ୍ୟସନ ହୋଏ ଶାନ୍ତ । ସେ ବିଷ୍ଣୁପଦ ଯେ ସେବନ୍ତ ॥ ୧୨୮
୪୩ ଦ୍ୱୀପବର୍ଷାଢ଼୍ୟ[1] ସମେତେ । ଭୂମିମଣ୍ଡଳ ଅଛି ଯେତେ ॥ ୧୨୯
ଅନେକ ଅଦଭୁତ ତହିଁ । ନିଜ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ତା' ଦେଖାଇ ॥ ୧୩୦
ସେ ମହାଯୋଗୀ ଲେଉଟିଲେ । ନିଜ ଆଶ୍ରମରେ ମିଳିଲେ ॥ ୧୩୧
୪୪ ରତି-ଉତ୍ସୁକ ଅଟେ ଅତି । ମନୁର ସୁତା ଦେବହୂତି ॥ ୧୩୨
ତାକୁ ରମନ୍ତେ ଅନୁରାଗେ । ଆତ୍ମାକୁ କଳ୍ପି ନବ ଭାଗେ ॥ ୧୩୩
ଏମନ୍ତେ ବହୁତ ବରଷ । ମୁହୂର୍ତ୍ତପ୍ରାୟ କଲେ ଶେଷ ॥ ୧୩୪
୪୫ ସେ ବିମାନରେ ଦେବହୂତି । ଉତ୍ତମ ଶେଯେ କରି ସ୍ଥିତି ॥ ୧୩୫
ସୁନ୍ଦର ଅଟେ ନିଜ ନାଥ । ତା' ସଙ୍ଗେ ହୋଇଣ ସଙ୍ଗତ ॥ ୧୩୬
ଏ ରୂପେ ଯେତେ କାଳ ଗଲା । ସେ ତାହା ଜାଣି ନ ପାରିଲା ॥ ୧୩୭
୪୬ ଏମନ୍ତେ ଯୋଗ ଅନୁଭବେ । ରମନ୍ତେ ଦମ୍ପତିସ୍ୱଭାବେ ॥ ୧୩୮
କାମକ୍ରୀଡ଼ାରେ ବେନିଜନ । ଲାଳସ ହୋଇ ଅନୁଦିନ ॥ ୧୩୯
ଅଳପ କାଳ ପ୍ରାୟ ଶେଷ । ହୋଇଲା ଶତେକ ବରଷ ॥ ୧୪୦
୪୭ ସକଳ ଜନମାନଙ୍କର । ସଂକଳ୍ପ ଯାହାଙ୍କୁ ଗୋଚର ॥ ୧୪୧
ସେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ତପସ୍ୱୀ । ଆତ୍ମାକୁ ନବ[2] ଭାଗ କରି ॥ ୧୪୨
ମୋ' ଅର୍ଦ୍ଧଦେହ ଦେବହୂତି । ତାକୁ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଚିନ୍ତି ॥ ୧୪୩
ତାହାର ଗର୍ଭେ ନିଜ ରେତ । ସେ ମୁନି କଲେକ ସ୍ଥାପିତ ॥ ୧୪୪
୪୮ ସେ ଦେବହୂତି ଏକାଦିନ । ଜନ୍ମିଲା[3] ସ୍ତ୍ରିଶ୍ରୀ ପ୍ରଜାମାନ ॥ ୧୪୫
ସମସ୍ତେ ଅଟନ୍ତି ସୁନ୍ଦର । ଉତ୍ପଳଗନ୍ଧ-କଳେବର ॥ ୧୪୬

---

୧ = ଦ୍ୱୀପବର୍ଷ + ଆଢ଼୍ୟ ।
୨—"ପ୍ରମାନ ପୁଂସୋଽଧିକେ ଶୁକ୍ରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଭବେଦଧିକେ ସ୍ତ୍ରିୟାଃ ।" (ସୁଶ୍ରୁତଃ)
୩ = ଜନ୍ମ କଲା ।

୪୯ ସନ୍ନ୍ୟାସ କରିବେ ସ୍ୱପତି । ଏ କଥା ଜାଣି ଦେବହୂତି ॥ ୧୪୭
ମୁଖେ ମଣ୍ଡିତ ମନ୍ଦହାସ । ବିକଳ ହୋଇ ହୃଦଦେଶ ॥ ୧୪୮
୫୦ ଯେ ନଖମଣିରେ ଶୋହଇ । ସେ ପାଦେ ଭୂମିକି ଲେଖଇ ॥ ୧୪୯
ଲୋଚନଯୁଗୁଁ ବହେ ବାରି । ତାହା ଭ୍ରମରେ ରୋଧ କରି ॥ ୧୫୦
ତଳକୁ ପୋତିଣ ବଦନ । କହିଲି ଲଳିତ ବଚନ ॥ ୧୫୧

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୫୧ ଯେତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋତେ କଲ । ନିର୍ବାହ ହେଲା ସେ ସକଳ ॥ ୧୫୨
ତଥାପି ଶରଣ ମୁଁ ତୋରେ । ଅଭୟ ଦାନ ଦିଅ ମୋରେ ॥ ୧୫୩
୫୨ ହେ ବିପ୍ର ! ତୁମ୍ଭ ସୁତାଙ୍କର । ସମାନ ବରଙ୍କୁ ବିଭାର ॥ ୧୫୪
ବନକୁ ଯାଆନ୍ତେ ତୁମ୍ଭର । ଯେ ଶୋକ ହରିବ ମୋହର ॥ ୧୫୫
୫୩ ହେ ନାଥ ! ହୋଇଣ ନିଷ୍ଫଳ । ଗଲା ମୋହର ଏତେ କାଳ ॥ ୧୫୬
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅର୍ଥପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ଆମ୍ଭାକୁ କଲ ଅନ୍ତଦୂରେ ॥ ୧୫୭
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ସକ୍ତ ହୋଇ । ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗ କଲି ମୁହିଁ ॥ ୧୫୮
୫୪ ତୁମ୍ଭେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ । ଏ ଭାବ ନ ପାରିଲି ଚିହ୍ନି ॥ ୧୫୯
ତଥାପି ସଙ୍ଗମ ତୁମ୍ଭର । ଅଭୟ ଅର୍ଥେ ହେଉ ମୋର ॥ ୧୬୦
୫୫ ଅଜ୍ଞାନେ ଦୁଷ୍ଟ ଜନଠାରେ । ଯେଉଁ ସଙ୍ଗକୁ ପ୍ରାଣୀ କରେ ॥ ୧୬୧
ସେ ଅଟେ ଭବକୁ କାରଣ । ତା' ସାଧୁଠାରେ କଲେ ପୁଣ ॥ ୧୬୨
ଅସଙ୍ଗଭାବକୁ ଲୋକର । କଳ୍ପନା କରେ ଦ୍ୱିଜବର ! ॥ ୧୬୩
୫୬ ଯା' କର୍ମ ଧର୍ମଅର୍ଥେ ନୋହି । ବିରାଗଅର୍ଥେ ନ କଳ୍ପଇ ॥ ୧୬୪
ବିଷ୍ଣୁର ସେବାରେ ନୋହିଲା । ସେ ଲୋକ ଜୀଉଁ ଜୀଉଁ ମଲା ॥ ୧୬୫
୫୭ ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଦୃଢ଼ ହୋଇ । ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛି ମୁହିଁ ॥ ୧୬୬
—ତୁମ୍ଭେ ମୁକତିଦାତା ଅତି । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରି ନିଜପତି ॥ ୧୬୭
ସଂସାରବନ୍ଧନୁଁ ମୁକତ । ଯେଣୁ ନୋହିଲି ପ୍ରାଣନାଥ ! ॥ ୧୬୮
ଏମନ୍ତ କର୍ଦ୍ଦମସମ୍ମୁଖେ । ସେ ଦେବହୂତି ମନଦୁଃଖେ ॥ ୧୬୯
କରନ୍ତି ଯିଉମାନେ ସ୍ତୁତି । ଯେସନେ ଶୋହେ ଧନପତି ॥ ୧୭୦
୪୦ ବଇଶ୍ରମ୍ଭକ, ସୁରସେନ । ଯେ ପୁଷ୍ପଭଦ୍ରକ, ନନ୍ଦନ ॥ ୧୭୧

୧—(କେ) ?

ଯେତେକ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସେ । ସୁଜନେ ରସ ଏହିରସେ ॥ ୧୭୦
ତରିବ ଘୋର ଭବସିନ୍ଧୁ । କହଇ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ ॥ ୧୭୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଦେବହୂତ୍ୟନୁତାପୋନାମ
ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ବିଂଶେ ତତୋ ଜନ୍ମ କପିଳସ୍ୟାହ ତତ୍‌ପିତୁଃ ।
ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟାଂ ତମନୁଜ୍ଞାପ୍ୟ ଋଣତ୍ରୟବିମୋକ୍ଷତଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ମନୁଦୁହିତା ଏ ପ୍ରକାରେ । ନିର୍ବେଦ କହନ୍ତେ ଆଗରେ ॥ ୧
ଶୁକ୍ଳର ବଚନ ସଂସ୍ମରି[1] । ଦୟାଳୁ ମୁନି ତାଙ୍କୁ କହି ॥ ୨

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୨ ହେ ରାଜପୁତ୍ରି ! ଅନିନ୍ଦିତା । ଆମ୍ଭାକୁ ନ କର ତୁ ଚିନ୍ତା ॥ ୩
ମୁକୁନ୍ଦ ଏହି ନିକଟରେ । ପ୍ରବେଶ ହେବେ ତୋ ଉଦରେ ॥ ୪
୩ ତୁ ଧରିଅଛୁ ନାନା ବ୍ରତ । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ଜାତ ॥ ୫
ଯମ, ନିୟମ, ତପ, ଦାନ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଭଜ ଭଗବାନ ॥ ୬
୪ କରନ୍ତେ ଆରାଧନା ତୋର । ଶୁକ୍ଳ ଜନ୍ମିଣ ତୋ' ଉଦର ॥ ୭
ପ୍ରକାଶ କରି ଯଶ ମୋର । ଛେଦିବେ ହୃଦଗ୍ରନ୍ଥି ତୋର ॥ ୮
ଯେ ବ୍ରହ୍ମମାର୍ଗ ଅଗୋଚର । ତାହା କହିବେ ତୋ' ଆଗର ॥ ୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫ ସେ ପ୍ରଜାପତିର ସନ୍ଦେଶ । ଗୌରବେ କରିଣ ବିଶ୍ୱାସ ॥ ୧୦
କୂଟସ୍ଥ ପୁରୁଷ ଶ୍ରୀପତି । ତାଙ୍କୁ ଭଜିଲ ଦେବହୂତି ॥ ୧୧
୬ ବହୁତ କାଳର ଅନ୍ତରେ । ମଧୁସୂଦନ ତା' ଉଦରେ ॥ ୧୨
କର୍ଦ୍ଦମବୀର୍ଯ୍ୟେ ହେଲେ ଜାତ । କାଷ୍ଠରୁ ଅନଳ ଯେମନ୍ତ ॥ ୧୩
୭ ବରଷା କଲେ[2] ମେଘମାନେ । ବାଦ୍ୟ ବଜାଇଲେ ଗଗନେ ॥ ୧୪

---

[1] ସଂସ୍ମରି = ମନେ ପକାଇ (ସ୍ମରନ୍) । [2] ବର୍ଷନ୍ତ୍ୟୋ ଘନାଃ ।

	ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗାଇଲେକ ଗୀତ	ନାଚିଲେ ଅପସରସୁଥ	॥ ୧୫
୮	ଖେଚରକରୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ	ପଡ଼ିଲେ ଦିବ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ମହୀ	॥ ୧୬
	ସକଳ ଦିଗ, ଜନମନ	ସଲିଳ ହୋଇଲେ ପ୍ରସନ୍ନ	॥ ୧୭
୯	କର୍ଦ୍ଦମ ଆଶ୍ରମମଣ୍ଡଳ	ବେଷ୍ଟିତ ସରସ୍ୱତୀଜଳ	॥ ୧୮
	ମରୀଚି ଆଦି ଋଷିଭୁଲେ	ବ୍ରହ୍ମା ସେ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ	॥ ୧୯
୧୦	ସତ୍ତ୍ୱ ଅଂଶରେ ଅବତାର	ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ତା' ମନ୍ଦିର	॥ ୨୦
	ସାଂଖ୍ୟଯୋଗର ଖ୍ୟାତିପାଇଁ	ସେ ଅଜ ଏମନ୍ତ ଜାଣିଇଁ	॥ ୨୧
୧୧	ସେ କର୍ଦ୍ଦମର ଚେଷ୍ଟା ଯେତେ	ବିଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ପ୍ରଶଂସନ୍ତେ	॥ ୨୨
	ହୃଷ୍ଟ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ହୋଇ	ସେ ପତିପତ୍ନୀମୁଖ ଚାହିଁ	॥ ୨୩
	କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ	ଆପଣେ କମଳ-ଆସନ	॥ ୨୪

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧୨	ହେ ତାତ ! ପୂଜାକୁ ମୋହର	କଲ୍ପନା କଲୁ ତୁ ଅପାର	॥ ୨୫
	ମୋ ବାକ୍ୟ ନିଷ୍କପଟ ହୋଇ	ମାନି ଦେଲୁ ଯେଣୁ ତୁହି	॥ ୨୬
୧୩	ପିତାର ଠାରେ ସୁତେ ଏତେ	ସେବା କରିବେ ଏ ଜଗତେ	॥ ୨୭
	ପିତାବଚନ ଗଉରବେ	ସ୍ୱୀକାର କରି ଆଚରିବେ	॥ ୨୮
୧୪	ହେ ବତ୍ସ ! ଅଛନ୍ତି ଏ ତୋର	ନବ ଦୁହିତା ମନୋହର	॥ ୨୯
	ଏ ସୃଷ୍ଟି ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ	ବୃଦ୍ଧି କରିବେ ପ୍ରଭାବରେ	॥ ୩୦
୧୫	ଏ ଦେନି ଯଥାରୁଚି କରି	ସୁଚରିତକୁ ଅନୁସରି	॥ ୩୧
	ଯେ ମରୀଚ୍ୟାଦି ଋଷିବର	ତାଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କୁ ବିଭା କର	॥ ୩୨
	ତୋହର ଯଶ ସର୍ବକାଳେ	ପ୍ରକାଶ[୧] ଭୁବନମଣ୍ଡଳେ	॥ ୩୩
୧୬	ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ତୋ' ମନ୍ଦିର	ନିଜ ମାୟାରେ ଅବତାର	॥ ୩୪
	ଭଗତ ଜନଙ୍କର ନିଧି	କପିଳ ରୂପ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି	॥ ୩୫
	ଏ କଥା ଭଲେ ପରମାଣି	ହେ ମୁନି ! ଅଛଇଁ ମୁଁ ଜାଣି	॥ ୩୬
୧୭	ଏମନ୍ତ କର୍ଦ୍ଦମକୁ କହି	ଦେବହୂତିଙ୍କ ବୋଲେ ଚାହିଁ	॥ ୩୭
	ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ଦେବ	କର୍ମବାସନା ବିନାଶିବ	॥ ୩୮
	ହିରଣ୍ୟପ୍ରାୟ କେଶବର୍ଣ୍ଣ	ଅମଳ ପଙ୍କଜଲୋଚନ	॥ ୩୯
	ପଦ୍ମମୁଦ୍ରାରେ ଯୁତ ହୋଇ	ପାଦପଙ୍କଜ ଶୋଭା ପାଇ	॥ ୪୦

୧ = ପ୍ରକାଶ କର (ବିଧ୍ୟର୍ଥୀ) ।

୧୮ ହେ ମନୁପୁତ୍ରି ! ଗର୍ଭେ ତୋର । ଏରୂପେ ବଳେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୪୧
ଅବିଦ୍ୟା[1] ସଂଶୟ[2]ର ଗ୍ରନ୍ଥି । ଛିଣ୍ଡାଇ ବୁଲିବେ ସେ ପୃଥ୍ୱୀ ॥ ୪୨
୧୯ ଏ ସିଦ୍ଧଗଣଙ୍କର ନାଥ । ସାଂଖ୍ୟ-ଆଚାର୍ଯ୍ୟରେ[3] ସମ୍ମତ ॥ ୪୩
ଲୋକେ କପିଳ ନାମ ହେବ । ତୋର କୀର୍ତ୍ତିକି ବଢ଼ାଇବ ॥ ୪୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୦ କର୍ଦ୍ଦମ-ଦେବହୂତି ବେନି । ଆଶ୍ୱାସି ଦେବ ପଦ୍ମଯୋନି ॥ ୪୫
କୁମାର-ନାରଦ ସଙ୍ଗତେ । ବସିଣ ହଂସମୟ ରଥେ ॥ ୪୬
ଯେ ସାର ସ୍ୱର୍ଗର ଉପରେ । ମିଳିଲେ ସେ ସତ୍ୟ ଲୋକରେ ॥ ୪୭
୨୧ ବିଧାତା କରନ୍ତେ ଗମନ । କର୍ଦ୍ଦମ ଶୁଣି ତା' ବଚନ ॥ ୪୮
ଋଷିଙ୍କି ଦେଲା ତୋଷଚିତ୍ତେ । ନିଜ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଯଥୋଚିତେ ॥ ୪୯
୨୨ ଯେ କନ୍ୟା କଳା ନାମେ ଥିଲା । ମରୀଚିଋଷିଙ୍କ ତା' ଦେଲା ॥ ୫୦
୨୩ ଯାହାର ଅନସୂୟା ନାମ । ଅତ୍ରିଙ୍କି ଦେଲା ତା କର୍ଦ୍ଦମ ॥ ୫୧
ଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ ଦେଲା ଅଙ୍ଗିରଙ୍କୁ । ହବିର୍ଭୂ ଦେଲା ପୁଲସ୍ତ୍ୟଙ୍କୁ ॥ ୫୨
ଗତିକି ପୁଲହଙ୍କୁ ଦେଲା । କ୍ରତୁଙ୍କୁ କ୍ରିୟା ବିଭା ହେଲା ॥ ୫୩
ଭୃଗୁଙ୍କୁ ସମର୍ପିଲା ଖ୍ୟାତି । ବଶିଷ୍ଠେ ଦେଲା ଅରୁନ୍ଧତୀ ॥ ୫୪
୨୪ ଶାନ୍ତିକି ଦେଲା ଅଥର୍ବରେ । ଯଜ୍ଞବିସ୍ତାର ଯେଣେ କରେ ॥ ୫୫
ବିବାହ ହୋଇ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଘେନି । ଗଲେ ଯେ ନବ ମହାମୁନି ॥ ୫୬
କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷି ଯଥୋଚିତ । ସନ୍ତୋଷ କଲେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ॥ ୫୭
୨୫ ସେ ଋଷିମାନେ ବିଦା ହୋଇ । କର୍ଦ୍ଦମଋଷି ଆଗେ କହି ॥ ୫୮
ମନରେ ଲଭିଣ ସନ୍ତୋଷ । ଯେ ଯାହା ଆଶ୍ରମେ ପ୍ରବେଶ ॥ ୫୯
୨୬ ବିବୁଧଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବ ହରି । ଗୃହେ ଅଛନ୍ତି ଅବତରି ॥ ୬୦
ସେ ମୁନି ଜାଣିଣ ଏମନ୍ତ । ଏକାନ୍ତେ ହୋଇ ଉପଗତ ॥ ୬୧
ନିଜ କପୋଳେ ଦେଇ କର । କହିଲେ ବଚନ ମଧୁର ॥ ୬୨

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୨୭ ନିଜ ଦୁରିତୁଁ ଏ ସଂସାରେ । ଦଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି ଯେଉଁ ନରେ ॥ ୬୩
ତାହାଙ୍କୁ ବହୁତ କାଳରେ । ପ୍ରସନ୍ନ ହୋନ୍ତି ନଷ୍ଟେ ସୁରେ ॥ ୬୪

୧—ଅବିଦ୍ୟା = ସ୍ୱରୂପାଜ୍ଞାନ ।
୨—ସଂଶୟ = ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ । ୩—(ଆଚାର୍ଯ୍ୟଃ) ।

୨୮	ବହୁତ ଜନ୍ମେ କରି ସିଦ୍ଧି	। ଭଗତି ଯୋଗ ସୁସମାଧି	॥ ୬୫
	ତେବେଣେ ଯା' ପାଦ ମୂଳଜନେ	। ଦେଖି ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନେ	॥ ୬୬
୨୯	ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ସେ ଭଗବାନ	। ନ ଗଣି ଆମ୍ଭର ହେଳନ	॥ ୬୭
	ସ୍ୱଭାବେ ଆମ୍ଭେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନ	। ଆମ୍ଭର ଘରେ ହେଲ ଜନ୍ମ	॥ ୬୮
	ଯେ ତୁମ୍ଭେ ନିଜଜନପକ୍ଷ	। ସ୍ଥାପନେ ଅଟ ଅତି ଦକ୍ଷ	॥ ୬୯
୩୦	ବଚନ କହିଅଛୁ ଯାହା	। ସତ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ତାହା	॥ ୭୦
	ମୋ ଘରେ ନାଥ ! ହେଲୁ ଜନ୍ମ	। କରିବା ଅର୍ଥେ ସାଂଖ୍ୟଜ୍ଞାନ	॥ ୭୧
	ଭଗତ ଜନଙ୍କର ମାନ-	। ବୃଦ୍ଧି କି ଅଟ୍ଟ ତୁ ନିଦାନ	॥ ୭୨
୩୧	ଅଛନ୍ତି ଅଲୌକିକ ହୋଇ	। ଚତୁର୍ଭୁଜାଦି ରୂପ ଯେହି	॥ ୭୩
	ତୋହର ଧାରଣକୁ ନାଥ	। ସେ ରୂପମାନେ ହିଁ ଉଚିତ	॥ ୭୪
	ମନୁଷ୍ୟାକାର ରୂପମାନ	। ଯାହା ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଭକ୍ତଜନ	॥ ୭୫
	ଯୋଗାଇ ତୋତେ ସେ ରୂପ ହିଁ	। ସ୍ୱଭାବେ ରୂପ ତୋର ନାହିଁ	॥ ୭୬
୩୨	ପଣ୍ଡିତେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ	। ତୋ ପାଦପୀଠକୁ ଜଗତେ	॥ ୭୭
	କରନ୍ତି ସଦା ନମସ୍କାର	। ତୁ ଅଟୁ ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱର	॥ ୭୮
	ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ବଇରାଗ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ	। ଯଶ, ବୀର୍ଯ୍ୟରେ ଅଟୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ	॥ ୭୯
	ହେ ନାଥ ! ମୁହିଁ ଅବରତେ .	। ଶରଣ ପଶୁଅଛି ତୋତେ	॥ ୮୦
୩୩	ତୁ ନାଥ ! ପରମ ଈଶ୍ୱର	। ଅଧୀନ ଶକ୍ତିମାନେ ତୋର	॥ ୮୧
	ପ୍ରଧାନ, ପୁରୁଷ ବୋଲାଇ	। ମହତ, କାଳରୂପୀ ହୋଇ	॥ ୮୨
	ତୁ ଅହଂକାର ଲୋକରୂପୀ	। ତୁ ଲୋକପାଳ ରୂପେ ବ୍ୟାପୀ	॥ ୮୩
	ଚିତ୍‌ଶକ୍ତିଯୋଗେ ହୋଏ ଲୀନ	। ତୋ'ଠାରେ ସକଳ ଭୁବନ	॥ ୮୪
	ସର୍ବଜ୍ଞ କପିଳ-ଶରୀର	। ଶରଣ ପଶିଲି ତୋ' ଠାର	॥ ୮୫
୩୪	ତୁ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ନାଥ	। ତୁ ଯେ ହୋଇଲୁ ମୋର ସୁତ	॥ ୮୬
	ତେଣୁ ଶୁଝିଲି ଋଣମାନ	। କାମ ହିଁ ହେଲା ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ	॥ ୮୭
	ଏବେ ମୁଁ ପଚାରୁଛି ତୋତେ	। ପରିବ୍ରାଜକଦୀକ୍ଷାମତେ	॥ ୮୮
	ନିଜ ହୃଦରେ ତୋତେ ଧରି	। ଭ୍ରମିବି ଶୋକ ଦୂର କରି	॥ ୮୯

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୩୫	ବୈଦିକ ଲୌକିକ ଯେ କୃତ୍ୟ	। ତହିଁ ପ୍ରମାଣ ମୋ ଭଣିତ	॥ ୯୦
	ତୋହର ପୁତ୍ର ହେବ ବୋଲି	। ପୂର୍ବେ ମୁଁ ବଚନ କହିଲି	॥ ୯୧
	ସେ ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ କରିବାରେ	। ଜନ୍ମ ଲଭିଲି ତୋର ଘରେ	॥ ୯୨

୩୬ ଲିଙ୍ଗଶରୀରୁଁ ବିମୋକ୍ଷଣ । ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଯେଉଁ ମୁନିଗଣ ॥ ୯୩
ତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ଦରଶନେ । ସମ୍ମତ ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଗଣନେ ॥ ୯୪
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରେ ମୋହର । ଏ ଜନ୍ମ ଜାଣ ମୁନିବର ॥ ୯୫
୩୭ ଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆତ୍ମମାର୍ଗ ଥିଲା । କାଳବଶେଷୁଁ ନାଶ ଗଲା ॥ ୯୬
ତାହା ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ପାଇଁ । ଏ ଦେହ ଧଇଲଇଁ ମୁହିଁ ॥ ୯୭
୩୮ ଅନୁଜ୍ଞା ଦେଲଇ ମୁଁ ତୋତେ । ଗମନ କର ଯଥାମତେ ॥ ୯୮
ମୋ' ଠାରେ କର୍ମ ସମର୍ପିଣ । * ଦୁର୍ଜୟ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜିଣିଣ ॥ ୯୯
ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭିବା ନିମିତ୍ତେ । ମୋତେ ତୁ ଭଜ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୦୦
୩୯ ମୁଁ ଆତ୍ମାରୂପୀ ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତି । ସକଳ ହୃଦେ ମୋର ସ୍ଥିତି ॥ ୧୦୧
ମୋତେ ତୁ ଆପଣାର ଠାରେ । ଦେଖନ୍ତେ ନିଜ ମନଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୦୨
ସକଳ ଶୋକ ଛାଡ଼ି ଦୂରେ । ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭିବୁ ନିର୍ଭରେ ॥ ୧୦୩
୪୦ ସକଳ-କର୍ମବିନାଶନ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥ ୧୦୪
ତାହା ମାତାକୁ ଦେବ ମୁହିଁ । ଯେଣେ ନିର୍ଭୟ ହେବ ଏହି ॥ ୧୦୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୧ ଏମନ୍ତେ କପିଳବଚନ । ଶୁଣି କର୍ଦ୍ଦମ ତୋଷମନ ॥ ୧୦୬
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲେ । ବନମାର୍ଗକୁ ଚଳିଗଲେ ॥ ୧୦୭
୪୨ ମଉନ ବ୍ରତକୁ ଧରିଣ । ଆତ୍ମାକୁ କରି ସେ ଶରଣ ॥ ୧୦୮
ସକଳ ସଙ୍ଗ ଦୂର କରି । ଅଗ୍ନି ସେବନ ଅପହରି ॥ ୧୦୯
ଧରଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମିଲେ । ଗୃହ-ଆସକ୍ତି ଦୂର କଲେ ॥ ୧୧୦
୪୩ ଯେ ସତ, ଅସତ ରୂପର । ନିର୍ଗୁଣ, ସଗୁଣ ପ୍ରକାର ॥ ୧୧୧
ଅବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭଗବତରେ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଏ ଯେ ଆତ୍ମାରେ ॥ ୧୧୨
୪୪ ସେ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ ଦେଇ ମନ । ନିରତେ ଅହଂକାରଶୂନ୍ୟ ॥ ୧୧୩
ହୋଇଣ ମମତାରହିତ । ସହି ବରଷା, ଝଡ଼, ଶୀତ ॥ ୧୧୪
ସମଦରଶୀ ସବୁଠାରେ । ସ୍ୱଦୃଷ୍ଟି ଅଟଇ ଆତ୍ମାରେ ॥ ୧୧୫
ବ୍ରହ୍ମପ୍ରବଣ ଶାନ୍ତ ମତି । ସେ ଧୀର ଜାଣେ ସର୍ବଗତି ॥ ୧୧୬
ଶାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ଊର୍ମିମାନ । ସମୁଦ୍ର ଦିଶଇ ଯେସନ ॥ ୧୧୭
୪୫ ଆତ୍ମା ସକଳ ଜୀବଙ୍କର । ଯେ ବାସୁଦେବ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥ ୧୧୮

* "ଅବିଦ୍ୟୟା ମୃତ୍ୟୁଂ ତୀର୍ତ୍ୱା ବିଦ୍ୟୟାମୃତମଶ୍ନୁତେ ॥" (ଈଶ-ଉପ.)

	ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ତାଙ୍କଠାରେ	ମନ ଦେଇଣ ନିରନ୍ତରେ	॥ ୧୧୯
୪୬	ଆତ୍ମାରୂପରେ ସର୍ବଭୂତେ	ହରିଙ୍କି ଦେଖିଲା ସଫତରେ	॥ ୧୨୦
୪୭	ଯେ ଆତ୍ମରୂପୀ ଭଗବାନ	ତହିଁ ଦେଖିଲା ଭୂତମାନ	॥ ୧୨୧
	ଯେ ଇଚ୍ଛାଦ୍ୱେଷରେ ରହିତ	ସକଳଠାରେ ସମଚିତ୍ତ	॥ ୧୨୨
	ତେଣେ ବିଷ୍ଣୁରେ କରି ରତି	ଲଭିଲା ଭାଗବତଗତି	॥ ୧୨୩
	ଏମନ୍ତ ବିଦୁରର ଆଗେ	ମୈତ୍ରେୟ କହେ ଅନୁରାଗେ	॥ ୧୨୪
	ନିର୍ମଳ ଭାଗବତ ବାଣୀ	ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ପରମାଣି	॥ ୧୨୫
	ସକଳ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ହିତ	ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ	॥ ୧୨୬
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ	ସୁଜନେ କର ଏତେ ଲୟେ	॥ ୧୨୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟା ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚବିଂଶେ ଜନନ୍ୟା ତୁ ପୃଷ୍ଟୋ ବନ୍ଧବିମୋଚନମ୍ ।
ଆଦାବାହ ପରଂ ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣଂ କପିଳଃ ସୁତଃ ॥ ୧ ॥
କପିଳେନାର୍ପିତା ମାତେ ଗୂଢ଼ଭାବନୟାନ୍ୱିତା ।
ଯୋଗମାଣିକ୍ୟମଞ୍ଜୁଷା ସ୍ଫୁଟମୁଦ୍‌ଘାଟ୍ୟତେଽଧୁନା ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧	ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ	ତତ୍ତ୍ୱସଂଖ୍ୟାନ ଏ ଜଗତେ	॥ ୧
	କପିଳରୂପେ ଭଗବାନ	ନିଜମାୟାରେ ହେଲେ ଜନ୍ମ	॥ ୨
୨	ଅନେକ ବାର ମନ ଦେଇ	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଶୁଣି ମୁଁ ଅଛଇ	॥ ୩
	ପୁରୁଷଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ସାର	ଏ ସର୍ବଯୋଗିମଧ୍ୟେ ବର	॥ ୪
	ଶୁଣନ୍ତେ ତାହାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି	ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ତୃପ୍ତି ନ ଲଭନ୍ତି	॥ ୫
୩	ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ	ମାୟାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ମାନ	॥ ୬
	ବିଧାନ କରେ ଏ ଜଗତେ	ସେ କଥାମାନ କହ ମୋତେ	॥ ୭
	କୀର୍ତ୍ତନଯୋଗ୍ୟ କଥା ସେହି	ତହିଁରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋ ଅଛଇ	॥ ୮

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪ ମିତ୍ର ଅଟନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର । ମୈତ୍ରେୟ ନାମେ ମୁନିବର ॥ ୯
ତାଙ୍କୁ ବିଦୁର ଏ ପ୍ରକାରେ । ପୃଚ୍ଛନ୍ତେ ସେ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟାରେ ॥ ୧୦
ଚିତ୍ତେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ମୁନି । କହିଲେ ପ୍ରଶ୍ନକ୍ରମ ଘେନି ॥ ୧୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫ ପିତା ଗମନ୍ତେ ବନପଥେ । ନିଜ ଜନନୀପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ ॥ ୧୨
ସେ ବିନ୍ଦୁସରେ କଲେ ସ୍ନାନ । କପିଳରୂପୀ ଭଗବାନ ॥ ୧୩
୬ ପ୍ରାଣିଙ୍କି ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗପାର । ଦେଖାଇବାରେ ଶକ୍ତ ଯାର ॥ ୧୪
ଅଟନ୍ତି କର୍ମରେ ରହିତ । ସ୍ୱଭାବେ ଆପଣାର ସୁତ ॥ ୧୫
ସ୍ମରନ୍ତେ ବିଧାତାର ବାଣୀ । ତାହାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୧୬
ଜ୍ଞାନମାର୍ଗରେ ଦେଇ ମତି । ବୋଇଲେ ମାତା ଦେବହୂତି ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୭ ବିଷୟ-ଅଭିଳାଷୁଁ ମୁହିଁ । ହେ ନାଥ ! ଶ୍ରାନ୍ତ ଲଭିଲଇଁ ॥ ୧୮
ଯେଉଁ ବିଷୟରସ ନିତ୍ୟ । କରନ୍ତେ ସଂଭବନା ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୯
ଘୋର ସଂସାର ଅନ୍ଧକାରେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲି ମୁଁ ତହିଁରେ ॥ ୨୦
୮ ଅପାର ଘୋର ଅନ୍ଧକାର । ପାରଗ ଚକ୍ଷୁ ତୁ ମୋହର ॥ ୨୧
ଅନେକ ଜନ୍ମ ଅନ୍ତେ ମୁହିଁ । ତୋ' ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଲଭିଲଇଁ ॥ ୨୨
୯ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅଟଇ । ସେ ଆଦ୍ୟ ଭଗବାନ ତୁହି ॥ ୨୩
ଅଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ଧ ଲୋକଙ୍କର । ତୁ ନେତ୍ର ଯେହ୍ନେ ଦିବାକର ॥ ୨୪
୧୦ ହେ ଦେବ ଏବେ ମୋର ମୋହ । ନାଶିବାକୁ ତୁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅ ॥ ୨୫
ଅହଂତା ମମତା ଏ ଦୁଇ । ଆଗ୍ରହ ଦେହେ ଯେ ଅଛଇ ॥ ୨୬
ସେ ବେନି କଥା ହେ ଈଶ୍ୱର । କଳ୍ପିତ ଅଟଇ ତୋହର ॥ ୨୭
୧୧ ତୁ ନିଜ ଭୃତ୍ୟ ଜନଙ୍କର । ସଂସାରତରୁକୁ କୁଠାର ॥ ୨୮
ଶରଣଯୋଗ୍ୟ ଅଟୁ ତୁହି । ତୋତେ ଶରଣ ଗଲି ମୁହିଁ ॥ ୨୯
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଯେ ଦୁଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିମାର ପାଇଁ ॥ ୩୦
ତୋତେ କରୁଛି ନମସ୍କାର । ତୁ ଧର୍ମବନ୍ତମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୩୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଯେହି । ଅପବର୍ଗକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୩୨
ଏ ରୂପେ ମାତାର ବାଞ୍ଛିତ । ଶ୍ରବଣ କରି କର୍ଣ୍ଣପଥ ॥ ୩୩

ପ୍ରଶଂସା କରି ନିଜ ମତ । ସେ ଅନୁବ୍ରତ ସାଧୁଗତ ॥ ୩୪
ମୁଖେ ଶୋଭିତ ମନ୍ଦହାସ । ବଚନ କଲେକ ପ୍ରକାଶ ॥ ୩୫

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୩ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଯୋଗ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ମୋକ୍ଷାର୍ଥେ ମତ ଏ ମୋହର ॥ ୩୬
ଯହିଁରେ ଦୁଃଖସୁଖ ଦୁଇ । ନିବୃତ୍ତି ଅତିଶୟେ ହୋଇ ॥ ୩୭
୧୪ ସେ ଯୋଗ କହିବଇଁ ତୋତେ । ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଋଷିଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥ ୩୮
ଯେ ଯୋଗ କରିଛି ବଖାଣ । ଯେ ଅଟେ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗନିପୁଣ ॥ ୩୯
୧୫ ଯେ ଆତ୍ମା ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ ଦୁଇ । ମନ କାରଣ ଅଟେ ତହିଁ ॥ ୪୦
ଗୁଣେ ଆସକ୍ତ ହୋଇ ଯେବେ । ବନ୍ଧନିମିତ୍ତେ ହୋଏ ତେବେ ॥ ୪୧
ଈଶ୍ୱରଠାରେ ହେଲେ ରତ । ଅପବର୍ଗକୁ କରେ ଜାତ ॥ ୪୨
୧୬ ଅହଂତା ମମତା ରୂପରେ । ଯେ ଅଭିମାନ ପ୍ରାଣିଠାରେ ॥ ୪୩
ତହୁଁ ଅଛନ୍ତି ଜାତ ହୋଇ । କାମଲୋଭାଦି ମଳ ଯେହି ॥ ୪୪
ତେଣେ ରହିତ ଯେବେ ମନ । ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁଖଦୁଃଖହୀନ ॥ ୪୫
୧୭ ତେବେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖେ ନର । ଯେ ଏକ, ପ୍ରକୃତିରୁ ପର ॥ ୪୬
ଭେଦରହିତ, ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତି । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅତି ॥ ୪୭
୧୮ ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟ-ଭକ୍ତିଯୁତ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୮
ତେଣେ ଆତ୍ମାକୁ ଉଦାସୀନ । କରିଣ ଦେଖଇ ସେ ଜନ ॥ ୪୯
ସେ ଲୋକ ନିସ୍ତେଜ କରିଣ । ଦେଖଇ ପ୍ରକୃତିକି ପୁଣ ॥ ୫୦
୧୯ ସର୍ବାତ୍ମା ଭଗବାନଠାରେ । ଯେବେ ଭକ୍ତିକି ଯୁକ୍ତ କରେ ॥ ୫୧
ଯୋଗିଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧି ପାଇଁ । ତା' ସମ ସୁଖମାର୍ଗ ନାହିଁ ॥ ୫୨
୨୦ ସଙ୍ଗକୁ ମଣନ୍ତି ଆତ୍ମାର । ସୁଦୃଢ଼ ପାଶ ଜ୍ଞାନୀ ନର ॥ ୫୩
ସେ ସଙ୍ଗ କଲେ ସାଧୁଠାର । ନିରାବରଣ ମୋକ୍ଷଦ୍ୱାର ॥ ୫୪
୨୧ ସହିଷ୍ଣୁ, କରୁଣାସଂଯୁତ । ସକଳ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ମିତ ॥ ୫୫
ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଯେ ଅଟନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅନୁବର୍ତ୍ତି ଥାନ୍ତି ॥ ୫୬
ସର୍ବଦା ଅଟନ୍ତି ଯେ ଶାନ୍ତ । ଉତ୍ତମ ଚରିତେ ଭୂଷିତ ॥ ୫୭
୨୨ ଅନନ୍ୟଭାବେ ମୋତେ ଚିନ୍ତ । ଦୃଢ଼ ଭଗତି ଯେ କରନ୍ତି ॥ ୫୮
ମୋର ନିମିତ୍ତେ କର୍ମମାନ । ଛାଡ଼ନ୍ତି ବାନ୍ଧବସ୍ୱଜନ ॥ ୫୯
୨୩ ମୋର ମଧୁର କଥାମାନ । ଶୁଣନ୍ତି, କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୬୦

ତାଙ୍କୁ ବିବିଧ ତାପମାନେ । ବାଧି ନ ପାରନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୬୧
ଯେଣୁ ସେ ମୋରଠାରେ ଚିତ୍ତ । ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ଅବିରତ ॥ ୬୨
୨୪ ହେ ସାଧ୍ୱି ! ସାଧୁ ସେ ଅଟନ୍ତି । ସକଳ ସଙ୍ଗକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥ ୬୩
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭେ କର । ସେ ଯେଣୁ ସଙ୍ଗଦୋଷହର ॥ ୬୪
୨୫ ପ୍ରସଙ୍ଗୁଁ ସାଧୁଜନଙ୍କର । ବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶକ ମୋହର ॥ ୬୫
ଜାତ ହୁଅନ୍ତି କଥାମାନ । ଯେ ହୃଦକର୍ଣ୍ଣ-ରସାୟନ ॥ ୬୬
ଅପବର୍ଗକୁ ମାର୍ଗ ମୁହିଁ । ସେକଥା ଶ୍ରବଣୁଁ ମୋଠାଇଁ ॥ ୬୭
ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ପୁଣି ରତି । ଜାତ ହୁଅଇ କ୍ରମେ ଭକ୍ତି ॥ ୬୮
୨୬ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦି ଲୀଳା ମୋର ଯେତେ । ତା' ଅନୁଚିନ୍ତା କରି ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୯
ଯେବଣ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଜାତ । ତେଣେ ପୁରୁଷ ହୋଇ ରତ ॥ ୭୦
ନୟନଶ୍ରବଣଗୋଚରେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୭୧
ତହିଁରୁ ବଇରାଗ୍ୟ ପାଇ । ଆପଣେ ଯୋଗଯୁତ ହୋଇ ॥ ୭୨
ଯେ ଋଜୁ ଯୋଗମାର୍ଗମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରିଣ ସାଧନ ॥ ୭୩
ଆପଣା ଚିତ୍ତବଶ ଅର୍ଥେ । ଯତ୍ନ କରିବ ଅବିରତେ ॥ ୭୪
୨୭ ପ୍ରକୃତିଗୁଣମାନଙ୍କର । ସେବାକୁ କରି ପରିହାର ॥ ୭୫
ବୈରାଗ୍ୟ ବିଜୃମ୍ଭିତ[୧] ଜ୍ଞାନେ । ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗର ବିଧାନେ ॥ ୭୬
ମୋ ଠାରେ ସମର୍ପିତ ହୋଇ । ଯେବଣ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଥାଇ ॥ ୭୭
ତେଣେ ପୁରୁଷ ମୋତେ ପାଇ । ସକଳ ଆତ୍ମାରୂପ ମୁହିଁ ॥ ୭୮

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୨୮ ତୁମ୍ଭର ଠାରେ ଯେ ଉଚିତ । ସେ ଭକ୍ତି କିରୂପେ ବିହିତ ॥ ୭୯
ସେ ଅବା କିରୂପେ ମୋହର । ହେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇବ ଗୋଚର ॥ ୮୦
ତୋର ନିର୍ବାଣପଦ ମୁହିଁ । ଯେଉଁ ଭକ୍ତିରେ ଲଭିବଇଁ ॥ ୮୧
୨୯ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ । ସ୍ୱୟଂ ନିର୍ବାଣରୂପ ଧରେ ॥ ୮୨
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଅଛୁ କହି । ଯେଉଁ ଯୋଗକୁ ପୂର୍ବେ ତୁହି ॥ ୮୩
ସେ ଯୋଗ ଅଟେ କି ପ୍ରକାର । କେତେ ଅଛନ୍ତି ଅଙ୍ଗ ତାର ॥ ୮୪
ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗର ଅବବୋଧ । ଯେବଣ ଯୋଗରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥ ୮୫
୩୦ ଦୁର୍ବୋଧ ଅଟଇ ସେ ଯୋଗ । ପ୍ରକାଶି କହ ତା' ମୋ ଆଗ ॥ ୮୬

୧—ବିଜୃମ୍ଭିତ = ପ୍ରକାଶିତ ।

	ହେ ହରି ! ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ମୁହିଁ	ସ୍ୱଭାବେ ବନିତା ଅଟଇ	॥ ୮୭
	ଯେମନ୍ତେ ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ତୋର	ସୁଖେ ଜାଣିମି ସେ ପ୍ରକାର	॥ ୮୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୧	ଏମନ୍ତେ ମାତାଙ୍କର ଅର୍ଥ	ଜାଣି କପିଳ ତୋଷଚିତ୍ତ	॥ ୮୯
	ଯାହା ଗର୍ଭରୁ ଦେହ ବନ୍ଧ	ସ୍ୱୟେଂ ଅଛନ୍ତି ଜନ୍ମ ହୋଇ	॥ ୯୦
	ଯହିଁରେ ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଗଣନ	ଯାହାଙ୍କୁ ସାଂଖ୍ୟ ବୋଲେ ଜନ	॥ ୯୧
	ତାହା କହିଲେ ତାଙ୍କ ଆଗ	ଆବର ଭକ୍ତିଯୋଗ, ଯୋଗ	॥ ୯୨

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

୩୨	ଯାହାର ବିଶୁଦ୍ଧ ମାନସ	ନ ଥାଇ ବିଷୟାଦି ଦୋଷ	॥ ୯୩
୩୩	ତାହାର ଯେତେକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ	ଯେତେ ଦେବତା ତଦାଶ୍ରୟ	॥ ୯୪
	ତାହାଙ୍କ କର୍ମ ବେଦେ ଉକ୍ତ	ରୂପ ଆଦିରେ ସେହୁ ବ୍ୟକ୍ତ	॥ ୯୫
	ସେମାନଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁଠାରେ	ଯେ ବୃତ୍ତି ହୋଏ ସ୍ୱଭାବରେ	॥ ୯୬
	ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି ସେ ବୋଲାଇ	ମୋକ୍ଷସୁଖରୁ ସେ ବଳଇ	॥ ୯୭
	ଲିଙ୍ଗଶରୀରକୁ ସେ ଦହେ	ଜଠରାନଳ ଯେହ୍ନେ ଦେହେ	॥ ୯୮
	ଅନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଦିମାନ	ତତ୍କ୍ଷଣେ କରଇ ଦହନ	॥ ୯୯
୩୪	ଯେ ମୋର ପାଦେ ଅଭିରତ	ମୋ' ଅର୍ଥେ ଯାହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟିତ	॥ ୧୦୦
	ସାୟୁଜ୍ୟ ନାମେ ମୋକ୍ଷ ମୋର	ଇଚ୍ଛା ନ କରନ୍ତି ସେ ନର	॥ ୧୦୧
	ଯେବଣ ଭାଗବତମାନେ[୧]	ଆସକ୍ତି କରି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ[୨]	॥ ୧୦୨
	ମୋହର ପଉରୁଷମାନ	ଶୁଣି କରନ୍ତି ସମ୍ମାନନ	॥ ୧୦୩
୩୫	ହେ ମାତ ! ସେହି ସାଧୁମାନେ	ମୋହର ଗୁଣାନୁବାଦନେ	॥ ୧୦୪
	ରୁଚିର ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ	ବରଦ ଅରୁଣଲୋଚନ	॥ ୧୦୫
	ଏମନ୍ତ ଦିବ୍ୟ ରୂପମାନ	କରନ୍ତି ମୋର ଦରଶନ	॥ ୧୦୬
	ସେ ରୂପମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ	ଭାଷନ୍ତି ବଚନ ମଧୁରେ	॥ ୧୦୭
୩୬	ଏହିଁ ରୁଚିର ଅଙ୍ଗଠାଣି	ବିଳାସ ହାସ ନେତ୍ର ବାଣୀ	॥ ୧୦୮
	ସେ ରୂପେ ଯାହାର ମାନସ	ଲୋଚନ ଆଦି ହୋଏ ବଶ	॥ ୧୦୯
	ଇଚ୍ଛା ନ କଲେହେଁ ତାହାଙ୍କୁ	ମୋ ଭକ୍ତି ଦିଅଇ ମୋକ୍ଷକୁ	॥ ୧୧୦
୩୭	ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ମାୟାଧର	ଯେ ବା ବିଭୂତି ଅଛି ମୋର	॥ ୧୧୧

୧ = ଭକ୍ତମାନେ । ୨—ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ପରସ୍ପରେ ।

ଯେ ଜାତ ଭକ୍ତ ଅନନ୍ତର । ଅଣିମା ଆଦି ଯୋଗସାର ॥ ୧୧୨
ମଙ୍ଗଳରୂପୀ ମୋ ସମ୍ପତ୍ତି । ସେମାନେ ସ୍ପୃହା ନ କରନ୍ତି ॥ ୧୧୩
ତଥାପି ବଇକୁଣ୍ଠଲୋକେ । ଏମାନ ଲଭନ୍ତି ସେ ସୁଖେ ॥ ୧୧୪
୩୮ ଭ୍ରେ ମାତ ଯେ ମୋହର ଦାସ । କେବେହେଁ ନୁହନ୍ତି ସେ ନାଶ ॥ ୧୧୫
ଯେ କାଳଚକ୍ର ମୋ ଆୟୁଧ । ତାହାଙ୍କୁ ନ କରଇ ବଧ ॥ ୧୧୬
ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ମୁହିଁ । ସୁତପ୍ରାୟକ ସ୍ନେହଭୂଇଁ ॥ ୧୧୭
ସଖାର ପ୍ରାୟକ ବିଶ୍ୱାସୀ । ଗୁରୁପ୍ରାୟକ ହିତାଶଂସୀ¹ ॥ ୧୧୮
ସୁହୃଦପ୍ରାୟ ହିତକାରୀ । ପୂଜ୍ୟ ଇଷ୍ଟଦେବତା ପରି ॥ ୧୧୯
୩୯ ଯେ ଇହ ପର ଲୋକ ଦୁଇ । ଆତ୍ମା ଏଥିରେ ସଂଚରଇ ॥ ୧୨୦
୩୦ ଆତ୍ମାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ, ପଶୁ, ଗୃହ, ମହୀ ॥ ୧୨୧
ଛାଡ଼ି ସକଳ ଆନ ସୁଖ । ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ବିଶ୍ୱମୁଖ ॥ ୧୨୨
ଯେ ମୋତେ ଅନନ୍ୟ ଭକ୍ତିରେ । ଭଜନ୍ତି, ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ତାରେ ॥ ୧୨୩
୪୧ ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ଭଗବାନ । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ॥ ୧୨୪
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର । ମୋହର ବିନୁ ଆନଠାର ॥ ୧୨୫
ନିବର୍ତ୍ତି² ନୁହଇ ସଂସାର- । ଜନିତ ଭୟ ମହାଘୋର ॥ ୧୨୬
୪୨ *ମୋହର ଭୟୁଁ ବହେ ବାତ । ମୋ ଭୟେ ତାପଇ ଆଦିତ୍ୟ ॥ ୧୨୭
ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷେ ଅଗ୍ନି ଦହେ । ମୃତ୍ୟୁ ଭ୍ରମଇ ଜନ୍ତୁଦେହେ ॥ ୧୨୮
୪୩ ଜ୍ଞାନ-ବୈରାଗ୍ୟରେ ସଂଯୁତ । ଭଗବତ୍‌ଯୋଗରେ ଭ୍ରେ ମାତ ॥ ୧୨୯
ଆପଣା ମଙ୍ଗଳକାରଣେ । ମୋ ପାଦମୂଳେ ଯୋଗିଗଣେ ॥ ୧୩୦
ଶରଣ ପଶନ୍ତି ସେ ଯାଇଁ । ଯହିଁ କାହିଁରୁ ଭୟ ନାହିଁ ॥ ୧୩୧
୪୪ ଏତେକ ମାତ୍ର ଏ ସଂସାରେ । ତୀବ୍ର ଭକ୍ତିରେ ମୋର ଠାରେ ॥ ୧୩୨
ମନକୁ ଯାହା ସ୍ଥିର କରେ । ପୁରୁଷ ମଙ୍ଗଳ ବିସ୍ତାରେ ॥ ୧୩୩
ଏମନ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ବାଣୀ । ଭବେ କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୧୩୪

୧—ହିତାଶଂସୀ=ହିତୋପଦେଷ୍ଟା । ୨—ନିବୃତ୍ତି ।(?)

* ଭୀଷାସ୍ମାଦ୍ ବାତଃ ପବତେ ଭୀଷୋଦେତି ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ।
ଭୀଷାସ୍ମାଦଗ୍ନିଶ୍ଚେନ୍ଦ୍ରଶ୍ଚ ମୃତ୍ୟୁର୍ଧାବତି ପଞ୍ଚମଃ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

ସେ ଦୟାସାଗର ମୁରାରି । ମାତାବିଷୟେ ଦୟା କରି ॥ ୧୩୫
ସୁଜନ ଜନେ ରସ ତେଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦାନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ॥ ୧୩୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତିଯୋଗୋ ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଡ୍‌ବିଂଶେ ପୁଂପ୍ରକୃତ୍ୟୋସ୍ତୁ ବିବେକାୟୋପବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।
ସାଂଖ୍ୟେନ ସର୍ବଭାବାନାଂ ଜନ୍ମ ଲକ୍ଷଣଭେଦତଃ ॥ ୧॥
ଧ୍ୟାନା ପୂର୍ବାୟ ଯତ୍ ପ୍ରୋକ୍ତଂ କ୍ଷଣେ ମିଶ୍ରାସୁତେନ ସତ୍ ।
ମାନେ ସାଂଖ୍ୟଂ ତଦଧ୍ୟାତ୍ମଂ ପ୍ରାଧାନ୍ୟେନାହ ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧ ଏବେ ଗୋ ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ । କହିବା ଏକେ ଏକେ ଶୁଣ ॥ ୧
ପୁରୁଷ ଯାହା ଜାଣିଥାଇ । ପ୍ରକୃତିଗୁଣୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୨
୨ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଜ୍ଞାନ ଯେହି । ହୃଦୟଗ୍ରନ୍ଥିକି ଭେଦଇ ॥ ୩
ତେଣେ ପୁରୁଷ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ । ଏମନ୍ତ ଜ୍ଞାନୀ ଛନ୍ତି କହି ॥ ୪
ତୋହର ଅଗ୍ରତେ ସେ କଥା । ପ୍ରକାଶ କରିବା ଗୋ ମାତା ॥ ୫
୩ ଯେ ଆତ୍ମା ସେ ଅଟେ ପୁରୁଷ । ପ୍ରତିଲୋମରେ ତା' ପ୍ରକାଶ ॥ ୬
ଅନାଦି, ପ୍ରକୃତିରୁ ପର । ଗୁଣସଂବନ୍ଧ ନାହିଁ ତାର ॥ ୭
ସେ ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତିରୂପ ହୋଇ । ଯେଣେ ଜଗତ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୮
୪ ବିଷ୍ଣୁର ସଂବନ୍ଧୀ ଯେ ହୋଇ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରକୃତି ଗୁଣମୟୀ ॥ ୯
ମିଳିଲା ଆସି ଯଦୃଚ୍ଛାରେ । ତାକୁ ଭଜିଲା ସେ ଲୀଳାରେ ॥ ୧୦
୫ *ସତ୍ତ୍ୱାଦି ତିନ ଗୁଣ ଯେହି । ତେଣେ ସେ ବିଚିତ୍ର ଅଟଇ ॥ ୧୧
ଆତ୍ମାସମାନେ ପ୍ରଜାମାନ । କରଇ ନିଜ ଦେହୁଁ ଜନ୍ମ ॥ ୧୨

---

* ଅଜାମେକାଂ ଲୋହିତଶୁକ୍ଳକୃଷ୍ଣାଂ ବହ୍ୱୀଃ ପ୍ରଜାଃ ସୃଜମାନାଂ ସରୂପାଃ ।
ଅଜୋ ହ୍ୟେକୋ ଜୁଷମାଣୋଽନୁଶେତେ
ଜହାତ୍ୟେନାଂ ଭୁକ୍ତଭୋଗାମଜୋଽନ୍ୟଃ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

	ଏମନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଦେଖିଲା	ଜୀବ ତତ୍କାଳ ମୋହ ହେଲା	॥ ୧୩
	ଲୋକର ଜ୍ଞାନ ଯେବା ଥାଇ	ତାହା ସେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରଇ	॥ ୧୪
୬	ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ପୁରୁଷ	ଲଭିଣ ପ୍ରକୃତିସ୍ପରଶ	॥ ୧୫
	ପ୍ରକୃତିଗୁଣେ ଦେଇ ମନ	କରନ୍ତେ ନାନା କର୍ମମାନ	॥ ୧୬
	ନିଜ ଆତ୍ମାରେ କର୍ତ୍ତୃଭାବ	ମଣଇ ସେ କାରଣୁଁ ଜୀବ	॥ ୧୭
୭	ସାକ୍ଷୀରୂପରେ ଯେଣୁ ଥାଇ	ଏ ହେତୁ କର୍ତ୍ତା ସେ ନୋହଇ	॥ ୧୮
	ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ତାହାର	ହୁଅଇ କର୍ମବନ୍ଧ ଘୋର	॥ ୧୯
	ଯଦ୍ୟପି ଅଟେ ସେ ଈଶ୍ୱର	ପର-ଅଧୀନ ଭୋଗ ତାର	॥ ୨୦
	ସୁଖସ୍ୱରୂପ ସେ ଅଟଇ	ଜନମମୃତ୍ୟୁକୁ ଲଭଇ	॥ ୨୧
	ଆତ୍ମାକୁ କର୍ତ୍ତାପ୍ରାପ୍ତ ମଣି	ଏତେକ ଲଭେ ଜୀବ ପୁଣି	॥ ୨୨
୮	କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟଇ ଯେ ଶରୀର	କାରଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିକର	॥ ୨୩
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟପତି ଦେବଗଣ	କର୍ତ୍ତାରୂପରେ ସେ ପ୍ରମାଣ	॥ ୨୪
	ଜୀବର ଜନ୍ମାନ୍ତେ ଏ ପୁଣ	ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରକୃତି କାରଣ	॥ ୨୫
	ଯେ ଅଟେ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର	ସେ ପୁରୁଷକୁ ଜାଣ ନର	॥ ୨୬
	ସୁଖଦୁଃଖଙ୍କ ଭୋକ୍ତାଭାବେ	କାରଣ ବୋଲନ୍ତି ସ୍ୱଭାବେ	॥ ୨୭

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୯	ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ! ବଖାଣ	ପ୍ରକୃତିପୁରୁଷଲକ୍ଷଣ	॥ ୨୮
	ବିଶ୍ୱକାରଣ ଯେହୁ ଦୁଇ	ଯହିଁରୁ ସ୍ଥୂଳସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇ	॥ ୨୯

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୦	ହେ ମାତ ! ପ୍ରଧାନ ଯେ ହୋଇ	ତାକୁ ପ୍ରକୃତି ବୋଲି କହି	॥ ୩୦
	ବିଶେଷି ଯାକୁ ନୋହେ କହି	ବିଶେଷ-ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ	॥ ୩୧
	ଅବ୍ୟକ୍ତରୂପ ସେ ତ୍ରିଗୁଣ	କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ରୂପେ ଜାଣ	॥ ୩୨
୧୧	ଯେ ପଞ୍ଚ, ପଞ୍ଚ, ଚାରି, ଦଶ	ଏ ରୂପେ ଗଣ ଚତୁର୍ବିଂଶ	॥ ୩୩
	ପ୍ରଧାନକାର୍ଯ୍ୟରୂପୀ ଏହି	ଏହାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କହି	॥ ୩୪
୧୨	ଭୂମି, ସଳିଳ, ଅଗ୍ନି, ବାତ	ନଭ ଏ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ	॥ ୩୫
	ଗନ୍ଧ, ସ୍ପରଶ ରୂପ ଆଦି	ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି	॥ ୩୬
୧୩	ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଦଶ ପୁଣ	ରସନ, ନୟନ, ଶ୍ରବଣ	॥ ୩୭
୧୪	ଚର୍ମ, ନାସିକା, ପାଦ, କର	ବଚନ, ଶିଶ୍ନ, ଗୁଦଦ୍ୱାର	॥ ୩୮

ମାନସ, ଅହଂକାର, ବୁଦ୍ଧି । ଚିତ୍ତ ଏ ରୂପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୩୯
ଅନ୍ତଃକରଣ ଭେଦ ଗ୍ଚର । ବୃତ୍ତି ଲକ୍ଷଣେ ଜାଣିପାର ॥ ୪୦
୧୫ ସଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ସନ୍ନିବେଶ । ଯେତେକ କଲି ମୁଁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୧
ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କେ କହନ୍ତି ଏତେକ । କାଳାଖ୍ୟ ଯେ ପଞ୍ଚବିଂଶକ ॥ ୪୨
୧୬ ଈଶ୍ୱରପ୍ରଭାବକୁ କେହ୍ନ । କାଳ ବୋଲିଣ ଚ୍ଛନ୍ତି କହ୍ନ ॥ ୪୩
ଯେ ଅହଂକାରେ ମୂଢ଼ ହୋଇ । ପ୍ରକୃତିବଶ ହୋଇଥାଇ ॥ ୪୪
ସେ କର୍ତ୍ତାରୂପୀ ଜୀବ ତାର । ଯାହା ସକାଶୁଁ ଭୟ ଘୋର ॥ ୪୫
୧୭ ଯେ ଗୁଣସାମ୍ୟରୂପ ହୋଇ । ପ୍ରକୃତି ବିଖ୍ୟାତ ଅଟଇ ॥ ୪୬
ସେ ପୁଣି ଅଟେ ନିର୍ବିଶେଷ । ତା' ଚେଷ୍ଟା ଯା'ଠାରୁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୭
ହେ ମନୁପୁତ୍ରି ! କାଳ ହୋଇ । କଥିତ ହୋଇଅଛି ସେହ୍ନ ॥ ୪୮
୧୮ ପୁରୁଷରୂପେ ଯେ ଅନ୍ତରେ । ବାହାରେ କାଳସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୪୯
ମାୟାରେ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଭଗ୍ବାନ ସେହ୍ନ ॥ ୫୦
୧୯ ଜୀବ-ଅଦୃଷ୍ଟଂ[୧] ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ । କ୍ଷୁଭିତ ହେଲେ ଗୁଣମାନେ ॥ ୫୧
ଆପଣା ଯୋନି ସେ ଅଟଇ । ପ୍ରକୃତିନାମକୁ ବହଇ ॥ ୫୨
ତା'ଠାରେ ପରମ ପୁରୁଷ । ଚିଚ୍ଛକ୍ତି[୨]କଲେକ ନିବେଶ ॥ ୫୩
ସେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ କଲ୍ ଜାତ । ସେ ଅଟେ ଅତି ତେଜବନ୍ତ ॥ ୫୪
୨୦ ଲୟ-ବିକ୍ଷେପ ନାହିଁ ଯାର । ଯେ ଅଟେ ଜଗତ-ଅଙ୍କୁର ॥ ୫୫
ସକଳ ଲୋକ ଆତ୍ମଗତେ । ସେ ପୁଣି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ ॥ ୫୬
ଯେବା ପ୍ରଳୟତମ[୩]-ଥିଲ୍ । ଆପଣା ତେଜେ ତା' ନାଶିଲ୍ ॥ ୫୭
ଯେଉଁ ତମରେ ଲୀନ ହୋଇ । ଥିଲ୍ ସେ ପ୍ରକୃତିରେ ରହ୍ନ ॥ ୫୮
୨୧ ଯେ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଶାନ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱଗଣ । ଭଗବାନର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ ॥ ୫୯
ତାହାକୁ ବାସୁଦେବ କହ୍ନ । ସେ ଚିତ୍ତ ମହଦାତ୍ମା ସେହ୍ନ ॥ ୬୦
୨୨ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଅବିକାର । ଏଭାବେ ପୁଣ ସେ ଚିତ୍ତର ॥ ୬୧
ବୃତ୍ତିରେ ଲକ୍ଷଣ କଥିତ । ଜଳର ପ୍ରକୃତି ଯେମନ୍ତ ॥ ୬୨
ମଧୁର, ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଶାନ୍ତ ହୋଇ । ଭୂମି[୪] ସଂସର୍ଗକୁ ନ ପାଇ ॥ ୬୩
୨୩ ଭଗବାନର ବୀର୍ଯ୍ୟଁ ଜାତ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୬୪

୧—ଜୀବର ଅଦୃଷ୍ଟରୁ । ୨—ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି । ୩—ପ୍ରଳୟ ଅନ୍ଧକାର
୪—ଭୂତ ।

ବିକାର ଲଭନ୍ତେ ତାହାର । କ୍ରିୟାଶକତ ଅହଂକାର ॥ ୬୫
ତତକ୍ଷଣେ ସମ୍ଭୂତ ହୋଇଲା । ତ୍ରିବିଧ ରୂପ ସେ ଧଇଲା ॥ ୬୬
୨୪ ବୈକାରିକ, ତୈଜସ । ତାମସରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୬୭
ମନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମହାଭୂତେ । ଅଧୀଶ ଦେବତା ସବୁତେ ॥ ୬୮
ସେ ତିନି ଅହଂକାରୁ ଜାତ । ଏବେ କହିବି ଶୁଣ ମାତ ! ॥ ୬୯
୨୫ ସଙ୍କରଷଣାଖ୍ୟ[1] ପୁରୁଷ । ଅନନ୍ତ ସହସ୍ରଶିରଷ ॥ ୭୦
ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋବ୍ୟାପୀ । ଯେବଣ ଅହଂକାରରୂପୀ ॥ ୭୧
୨୬ ସେ ଅହଂକାରେ କର୍ତ୍ତାଭାବ । ଦେବତାରୂପେ ଅନୁଭବ ॥ ୭୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୂପେ ଗୁଣ ତହିଁ । କାରଣଭାବେ ଅଛି ରହି ॥ ୭୩
କାର୍ଯ୍ୟତ୍ୱ ସେହି ଅହଂକାରେ । ରହିଛି ଭୂତସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୭୪
ଶାନ୍ତ, ଘୋର, ମୂଢ଼ତ୍ୱ ତହିଁ । ସତ୍ତ୍ୱାଦିରୂପେ ଅଛି ରହି ॥ ୭୫
୨୭ ବୈକାରିକ ଅହଂକାର । ତତକ୍ଷଣେ ଲଭନ୍ତେ ବିକାର ॥ ୭୬
ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ହେଲା ତହିଁରୁ । ଯାର [2]ସଙ୍କଳ୍ପ ବିକଳ୍ପରୁ ॥ ୭୭
କାମ ସମ୍ଭବ ହେଲା ତହିଁ । ସେ ବୃତ୍ତିରୂପେ ଏଣୁ ରହି ॥ ୭୮
୨୮ ଯାହାକୁ ଅନିରୁଦ୍ଧ କହି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅଧୀଶ ଅଟଇ ॥ ୭୯
ଶରଦକାଳ ଇନ୍ଦୀବର- । ସମାନ ଶ୍ୟାମ କଳେବର ॥ ୮୦
ଦୁର୍ଗ୍ରହ ଭାବୁଁ ମନ୍ଦମନ୍ଦେ । ସାଧନ୍ତି ଯାକୁ ଯୋଗିବୃନ୍ଦେ ॥ ୮୧
୨୯ ତୈଜସ ନାମ ଅହଂକାର । ହେ ସତି ! ଲଭନ୍ତେ ବିକାର ॥ ୮୨
ଯାହାର ବୁଦ୍ଧିତତ୍ତ୍ୱ ନାମ । ତହିଁରୁ ହେଲା ସେ ଜନମ ॥ ୮୩
ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ଫୁରଣରୂପ ହୋଇ । ବିଜ୍ଞାନ ଉପୁଜଇ ଯହିଁ ॥ ୮୪
ସର୍ବଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର । ଅନୁଗ୍ରହର ଯେ ଆକାର[3] ॥ ୮୫
୩୦ *ସଂଶୟ, ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ ଦୁଇ । ନିଶ୍ଚୟ, ସ୍ମୃତି ଯେବା ହୋଇ ॥ ୮୬
ନିଦ୍ରାସହିତେ ପଞ୍ଚ ପୁଣ । ଅଟନ୍ତି ବୁଦ୍ଧିର ଲକ୍ଷଣ ॥ ୮୭
ବୃତ୍ତିଭେଦରୁ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ । ପ୍ରକାଶ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ॥ ୮୮

୧—ସଙ୍କର୍ଷଣନାମକ ।
୨—ସଙ୍କଳ୍ପ = ଚିନ୍ତନ; ବିକଳ୍ପ = ବିଶେଷଚିନ୍ତନ (ସ୍ୱାମୀ) ।
୩—ଆକର (?)
*"ପ୍ରମାଣ—ବିପର୍ଯ୍ୟୟ—ବିକଳ୍ପ—ନିଦ୍ରା—ସ୍ମୃତୟଃ"
(ପାତଂଜଳ ଯୋଗସୂତ୍ର) ।

୩୧ ବିଷୟଙ୍କ କ୍ରିୟାର ଜ୍ଞାନର । ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଯେ ବେନି ପ୍ରକାର ॥ ୮୯
ତୈଜସ ଅହଂକାରୁଁ ଜାତ । ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ସମସ୍ତ ॥ ୯୦
ତୈଜସ ଅଟଇ ଯେ ପ୍ରାଣ । ତାହାର କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ଗୁଣ ॥ ୯୧
ସେ କ୍ରିୟାଯୋଗୁଁ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ । ଅଟନ୍ତି ତଇଜସମୟ ॥ ୯୨
ଯେ ବୁଦ୍ଧି ତୈଜସ ଅଟଇ । ବିଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଅଛି ଯହିଁ ॥ ୯୩
ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ସେ ହେତୁରେ । ତୈଜସ ଅଟନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୯୪
୩୨ ନିଜ ବୀର୍ଯ୍ୟକୁ ଭଗବାନ । କରନ୍ତେ ନେଇ ନିଯୋଜନ ॥ ୯୫
ତାମସ ନାମେ ଅହଂକାର । ତକ୍ଷଣେ ଲଭିଲା ବିକାର ॥ ୯୬
ତହିଁରୁ ହୋଇଲା ଅମ୍ବର[୧] । ତନ୍ମାତ୍ର ଅଟେ ଶବ୍ଦ ଯାର ॥ ୯୭
୩୩ ଶବ୍ଦକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଶ୍ରୋତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୯୮
ଅର୍ଥକୁ ବ୍ୟକତ କରଇ । ବକ୍ତାର ସ୍ୱରକୁ ଚିହ୍ନଇ ॥ ୯୯
ନଭର ତନ୍ମାତ୍ର ଅଟଇ । ଶବ୍ଦଲକ୍ଷଣ ଜ୍ଞାତା କହି ॥ ୧୦୦
୩୪ ବାହ୍ୟେ ଅନ୍ତରେ ଅବକାଶ । ପ୍ରାଣିଙ୍କି କରଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୦୧
ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆତ୍ମା[୧]ଙ୍କର । ନାଡ଼ି-ଛିଦ୍ରଭାବୁଁ ଆଧାର ॥ ୧୦୨
ଆକାଶବୃତ୍ତି ଏ ଲକ୍ଷଣ । ହେ ମାତ ! ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥ ୧୦୩
୩୫ ଶବ୍ଦତନ୍ମାତ୍ର ଅଟେ ଯାର । କାଳବଳେ ସେ ଆକାଶର ॥ ୧୦୪
ବିକାର ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ । ତହିଁରୁ ହୋଇଲା ସ୍ପରଶ ॥ ୧୦୫
ତହୁଁ ପବନ ଜନ୍ମ ହୋଇ । ସ୍ପର୍ଶସଂଗ୍ରହ ଯହିଁ ପାଇ ॥ ୧୦୬
୩୬ ମୃଦୁ କଠିନ ଭାବବେନି । ଶୀତତ୍ୱ, ଉଷ୍ଣତ୍ୱ ଯା' ବେନି ॥ ୧୦୭
ସ୍ପର୍ଶର ଲକ୍ଷଣ ଅଟଇ । ପବନ-ତନ୍ମାତ୍ରହିଁ ସେହି ॥ ୧୦୮
୩୭ ଶାଖାଦି କରଇ ଚାଳନ । ତୃଣାଦି କରଇ ମେଳନ ॥ ୧୦୯
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଥାଇ ସ୍ଥିର । ତାକୁ ପୁଆଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ॥ ୧୧୦
— ଓଯ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇ ଗନ୍ଧବନ୍ତ । ତାକୁ ନିଅଇ ନାସାପଥ ॥ ୧୧୧
ଯେ ଶବ୍ଦ ଦୂରରେ ଶୁଭଇ । ତାହାକୁ ଶ୍ରବଣକୁ ନେଇ ॥ ୧୧୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର ଆତ୍ମା ହୋଇ । ପବନକର୍ମ ଏ ଅଟଇ ॥ ୧୧୩
୩୮ ଦଇବପ୍ରେରିତ ଯେ ହୋଇ । ସ୍ପରଶତନ୍ମାତ୍ର ବହଇ ॥ ୧୧୪
୩୯ ସେ ପବନରୁ ରୂପ ଜାତ । ତହିଁରୁ ତେଜ ସମୁତ୍ପନ୍ନ ॥ ୧୧୫

୧—ଅମ୍ବର=ଆକାଶ। ୧—ଆତ୍ମା=ମନ। (ସ୍ୱାମୀ)

ନୟନମୂର୍ତ୍ତି ସେ ହୋଇଣ	ରୂପକୁ କରଇ ଗ୍ରହଣ	॥ ୧୧୬
ଦ୍ରବ୍ୟର ଆକୃତି ଅଟଇ	ଦ୍ରବ୍ୟରେ ମିଶି ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ	॥ ୧୧୭
ଦ୍ରବ୍ୟର ଯେତେ ସନ୍ନିବେଶ	ସେ ରୂପେ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ	॥ ୧୧୮
ତେଜର ତନମାତ୍ର ଅଟଇ	ରୂପମାତ୍ରର ବୃତ୍ତି ଏହି	॥ ୧୧୯
୪୦ ଦ୍ୟୋତ[୧]-ପଚନ-ଭକ୍ଷ-ପାନ	ଶୋଷଣ, ହିମତ୍ୱନାଶନ	॥ ୧୨୦
ଆଉର କ୍ଷୁଧାତୃଷା ବେନି	ତେଜର ବୃତ୍ତିରୂପ ଘେନି	॥ ୧୨୧
୪୧ ରୂପ ତନ୍ମାତ୍ର ଅଟେ ଯାର	ଦଇବବଶୁଁ ସେ ତେଜର	॥ ୧୨୨
ବିକାରୁଁ ସମ୍ଭବିଲା ରସ	ତହିଁରୁ ସଲିଳ ପ୍ରକାଶ	॥ ୧୨୩
ଜିହ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ ହୋଇ	ରସକୁ ଗ୍ରହଣ କରଇ	॥ ୧୨୪
୪୨ କଷାୟ, ମଧୁର, ଲବଣ	ତିକ୍ତ, କଟୂମ୍ଳ ରୂପେ ପୁଣ	॥ ୧୨୫
ଭୌତିକ ବିକାରୁଁ ପ୍ରକାଶ	ଷଡ଼ ପ୍ରକାର ଏକା ରସ	॥ ୧୨୬
୪୩ ମୃତ୍ତିକା ଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟମାନ	କରଇ କ୍ଳେଦନ, ପିଣ୍ଡନ,	॥ ୧୨୭
ତୋଷକୁ ଦିଅଇ, * ଜୀଆଇ	ଆପ୍ୟାନ[୨], ମୃଦୁତ୍ୱ କରଇ	॥ ୧୨୮
ତାପ ନାଶଇ, ହୋଏ ବୃଦ୍ଧି	ଜଳପ୍ରକୃତି ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି	॥ ୧୨୯
୪୪ ରସତନମାତ୍ର ଜଳ ଯେହ୍ନି	ଦଇବୁଁ ବିକାର ଲଭଇ	॥ ୧୩୦
ତହିଁରୁ ଗନ୍ଧମାତ୍ର ଧର	ଜାତ ହୋଇଲା ବସୁନ୍ଧରା	॥ ୧୩୧
ନାସିକା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇଣ	ସେ ଗନ୍ଧ କରଇ ଆଘ୍ରାଣ	॥ ୧୩୨
୪୫ ମିଶ୍ରିତ, ପୂତି, ସଉରଭ	ଶାନ୍ତ, ଉଗ୍ର, ଅମ୍ଳାଦି ଭାବ	॥ ୧୩୩
ଏ ରୂପେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମେ	ଦ୍ରବ୍ୟ-ଅଂଶର ବଇଷମ୍ୟେ	॥ ୧୩୪
ଏକା ଗନ୍ଧର ଭେଦମାନେ	ପ୍ରକାଶି ଅଛନ୍ତି ଭୁବନେ	॥ ୧୩୫
୪୬ ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରତିମାଦିଦ୍ୱାରେ	ସାକାର ଭାବ ସିଦ୍ଧି କରେ	॥ ୧୩୬
ଜଳ-ଆଦିରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ	ନିରପେକ୍ଷରେ ଥାଇ ରହି	॥ ୧୩୭
ସକଳ କରଇ ଧାରଣ	ଆକାଶ-ଆଦି-ବିଶେଷଣ	॥ ୧୩୮
ସର୍ବ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପୁଂସ୍ତ୍ୱ[୩] ଆଦି	ପରିଣାମରେ ପାରେ ସାଧି	॥ ୧୩୯
ଏତେକ କଥାଏ ବିଖ୍ୟାତ	ପୃଥିବୀଲକ୍ଷଣ ହେ ମାତ !	॥ ୧୪୦

୧—ଦ୍ୟୋତ=ପ୍ରକାଶ ।

* "ଅପୋମୟଃ ପ୍ରାଣଃ" (ଶ୍ରୁତିଃ)

୨—ତୃଷାକଷ୍ଟନିବାରଣ । ୩—ପୁଂସ୍ତ୍ୱ—ପୁରୁଷତ୍ୱ ।

୪୭ ଆକାଶଗୁଣ ଶବ୍ଦ ଯାର । ବିଷୟ ଶ୍ରୋତ୍ର ନାମ ତାର ॥ ୧୪୧
ଗୁଣବିଶେଷ ପବନର । ବିଷୟ ଅଟଇ ଯାହାର ॥ ୧୪୨
ସ୍ପର୍ଶନ ନାମେ ଜ୍ଞାନୀ ଜନେ । ତାହାକୁ ଜାଣନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୧୪୩
୪୮ ତେଜ-ଗୁଣବିଶେଷ ଯାର । ବିଷୟ ଚକ୍ଷୁ ନାମ ତାର ॥ ୧୪୪
ଜଳଗୁଣବିଶେଷ ରସ । ଯାହାର ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୪୫
ରସନା ବୋଲି ସାଧୁଜନ । ତାହାକୁ କରନ୍ତି କଥନ ॥ ୧୪୬
ଗୁଣବିଶେଷ ଧରଣୀର । ଗନ୍ଧ ବିଷୟ ଅଟେ ଯାର ॥ ୧୪୭
ଘ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେ ବୋଲାଇ । କହିବା ଶୁଣ ମନ ଦେଇ ॥ ୧୪୮
୪୯ କାରଣଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟଠାଇଁ । ଅନ୍ୱୟଭାବରୁ ଦିଶଇ ॥ ୧୪୯
ଏଣୁ ଆକାଶ ଆଦିଙ୍କର । ଶବ୍ଦାଦି ଗୁଣ ଯେ ପ୍ରକାର[୧] ॥ ୧୫୦
ଧରଣୀରେ ସେ ସବୁଗୁଣ । ପ୍ରକାଶ ହୋଇଅଛି ପୁଣ ॥ ୧୫୧
୫୦ ଏ ମହଦାଦି ସପ୍ତ ଯେବେ । ମିଶିଲେ[୨] ନାହିଁ ଏକଭାବେ ॥ ୧୫୨
କାଳ-କର୍ମ-ଗୁଣ ସଙ୍ଗରେ । ଈଶ୍ୱର ମିଳଲେ ତହିଁରେ ॥ ୧୫୩
୫୧ ସେ ସବେ ଈଶ୍ୱରପ୍ରବେଶେ । କ୍ଷୋଭିତ ହୁଅନ୍ତେ ଅବଶେ ॥ ୧୫୪
ତହିଁରୁ ଅଣ୍ଡ ହେଲା ଜନ୍ମ । ଅଟଇ ସେହୁ ଅଚେତନ ॥ ୧୫୫
ଯହିଁରୁ ବିରାଟ ପୁରୁଷ । ପ୍ରଥମେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୫୬
୫୨ ବିଶେଷ ନାମ ଏ ଅଣ୍ଡର । କ୍ରମବୃଦ୍ଧିରେ ଦଶୋତ୍ତର ॥ ୧୫୭
ଜଳାଦି-ଆବରଣେ ଯୁତ । ପ୍ରଧାନେ ବାହ୍ୟେ ସେ ବେଷ୍ଟିତ ॥ ୧୫୮
ହରିସ୍ୱରୂପ ଏ ଜଗତ । ଯହିଁରେ ହୋଇଛି ବିଦିତ ॥ ୧୫୯
୫୩ ହିରଣ୍ୟମୟ ଅଣ୍ଡକୋଷ । ଯେ ରହିଥିଲା ଜଳଦେଶ ॥ ୧୬୦
ତହିଁରୁ ସଚେତନ ହୋଇ । ବିରାଟହୃଦେ ମିଶି ଯାଇଁ ॥ ୧୬୧
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଛିଦ୍ରମାନ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଭଗବାନ ॥ ୧୬୨
୫୪ ପ୍ରଥମେ ମୁଖ, ବାଣୀ ଜାତ । ତା' ସଙ୍ଗେ ଅନଳ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୧୬୩
ନାସିକାବେନ୍ଧ ହେଲେ ଜାତ । ପ୍ରାଣରେ[୩] ହୋଇଣ ଗ୍ରଥିତ ॥ ୧୬୪
ସେ ବେନ୍ଧ ନାସିକାରେ ଘ୍ରାଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ ହେଲା ପୁଣ ॥ ୧୬୫
୫୫ ଘ୍ରାଣେଁ ପବନ ସମ୍ଭବିଲା । ଲୋଚନ ଯୁଗ ପୁଣ ହେଲା ॥ ୧୬୬
ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହେଲା ଜାତ । ତହିଁରେ ମିଳଲା ଆଦିତ୍ୟ ॥ ୧୬୭

୧—ପ୍ରସର । ୨—ମିଳଲେ । ୩—ପ୍ରାଣରେ (ଭୂ. ପ୍ରାଣୋଽତଃ) ।

କର୍ଣ୍ଣଯୁଗଳ ସମ୍ଭବିଲା । ଶ୍ରୋତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତହୁଁ ହେଲା ॥ ୧୬୮
ଦେବତାରୂପେ ଦିଗମାନେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ॥ ୧୬୯
୫୬ ଜାତ ହୋଇଲା ତାର ଚର୍ମ । ଜନ୍ମିଲେ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଆଦି ରୋମ ॥ ୧୭୦
ଔଷଧିମାନେ ତଦନ୍ତରେ । ଜାତ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ॥ ୧୭୧
ତଦନନ୍ତରେ ଶିଶ୍ନ ଜାତ । ତହିଁରୁ ହେଲା ଜଳ ରେତ ॥ ୧୭୨
୫୭ ଗୁଦୁଁ ଅପାନ ସମ୍ଭବିଲା । ଅପାନୁଁ ମୃତ୍ୟୁ ଜାତ ହେଲା ॥ ୧୭୩
ସକଳ ଲୋକମାନଙ୍କର । ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ଅଟେ ଭୟଙ୍କର ॥ ୧୭୪
୫୮ ହସ୍ତଯୁଗଳୁଁ ବଳ ଜାତ । ତହିଁ ରହିଲା ସୁରନାଥ ॥ ୧୭୫
ଜନ୍ମିଲା ପାଦ ତହୁଁ ଗତି । ତହିଁରେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଧିପତି ॥ ୧୭୬
୫୯ ହୋଇଲେ ନାଡ଼ିମାନେ ଜାତ । ତହିଁରେ ଜନ୍ମିଲା ରକତ ॥ ୧୭୭
ତହିଁରୁ ଜାତ ନଦୀମାନ । ପୁଣ ଉଦର ହେଲା ଜନ୍ମ ॥ ୧୭୮
୬୦ କ୍ଷୁଧାପିପାସା ତହୁଁ ଜାତ । ତହିଁରେ ସମୁଦ୍ର ସମ୍ଭୂତ ॥ ୧୭୯
ତାର ହୃଦୟୁ ଜାତ ହେଲା । ହୃଦୟୁଁ ମନ ସମ୍ଭବିଲା ॥ ୧୮୦
୬୧ ମନୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜାତ ହେଲା । ତଦନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ଭବିଲା ॥ ୧୮୧
ପୁଣ ଅହଂକାର ସମ୍ଭୂତ । ସେ ଅହଂକାରୁଁ ରୁଦ୍ର ଜାତ ॥ ୧୮୨
ବୁଦ୍ଧିରୁ ବ୍ରହ୍ମା ହେଲା ଜାତ । କ୍ରମରେ ସମ୍ଭବିଲା ଚିତ୍ତ ॥ ୧୮୩
ଚିତ୍ତରୁ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ପୁରୁଷ । ଯେ ମାତ୍ର ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୮୪
୬୨ ଏ ସର୍ବ ଦେବଗଣ ମିଳି । ତାହାକୁ ନ ପାରିଲେ ତୋଳି ॥ ୧୮୫
ତାହାର ଉତ୍‌ଥାପନ ପାଇଁ । ମିଳିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ଯାଇଁ ॥ ୧୮୬
୬୩ ବଚନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରରେ । ତକ୍ଷଣେ ବଦନମଧ୍ୟରେ ॥ ୧୮୭
ଅନଳ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୧୮୮
ଘ୍ରାଣ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରି ଦ୍ୱାର । ନାସିକାବିବରକୁ ତାର ॥ ୧୮୯
ପବନ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୧୯୦
୬୪ ଚକ୍ଷୁ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରେ ତାର । ନେତ୍ରଯୁଗଳେ ଦିବାକର ॥ ୧୯୧
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୧୯୨
ଶ୍ରୋତ୍ରଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରି ଦ୍ୱାର । କର୍ଣ୍ଣଯୁଗଳକୁ ତାହାର ॥ ୧୯୩
ଦିଗସମୂହ ଯେ ମିଳିଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୧୯୪
୬୫ ଲୋମମାନଙ୍କୁ କରି ଦ୍ୱାର । ଚର୍ମଦେଶରେ ପୁରୁଷର ॥ ୧୯୫

ଔଷଧିସମୂହ ମିଳିଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୧୯୬
ତାର ରେତକୁ ଦ୍ୱାର କରି । ଶିଶ୍ନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଆବୋରି ॥ ୧୯୭
ସଲିଳ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୧୯୮

୬୬ କରିଣ ଅପାନକୁ ଦ୍ୱାର । ଗୁଦଦେଶକୁ ପୁରୁଷର ॥ ୧୯୯
ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୨୦୦
ହସ୍ତଯୁଗଳରେ ତାହାର । ବଳଦ୍ୱାରରେ ସୁନାସୀର ॥ ୨୦୧
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୨୦୨

୬୭ ଚରଣଯୁଗକୁ ତାହାର । ଗମନ କରିଣ ଦୁଆର ॥ ୨୦୩
ବିଷ୍ଣୁହିଁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୨୦୪
ଲୋହିତ କରି ନିଜଦ୍ୱାର । ନାଡ଼ୀମାନଙ୍କୁ ପୁରୁଷର ॥ ୨୦୫
ନଦୀସମୂହ ଯେ ମିଳିଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୨୦୬

୬୮ କ୍ଷୁଧାପିପାସା କରି ଦ୍ୱାର । ଉଦରମଧ୍ୟେ ପୁରୁଷର ॥ ୨୦୭
ସିନ୍ଧୁ ଯେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୨୦୮
ମନକୁ କରି ନିଜ ଦ୍ୱାର । ହୃଦୟ ମଧ୍ୟେ ପୁରୁଷର ॥ ୨୦୯
ଚନ୍ଦ୍ରମା ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୨୧୦

୬୯ ସେ ପୁରୁଷର ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରେ । ତକ୍ଷଣେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ॥ ୨୧୧
ବ୍ରହ୍ମାହିଁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୨୧୨
ଅଭିମାନକୁ କରି ଦ୍ୱାର । ହୃଦୟମଧ୍ୟେ ପୁରୁଷର ॥ ୨୧୩
ରୁଦ୍ରହିଁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥ ୨୧୪

୭୦ ଚିତ୍ତରେ ହୃଦୟକୁ ଯେବେ । କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ମିଳିଲେ ସେ ତେବେ ॥ ୨୧୫
ସଲିଳୁଁ ବିରାଟ ପୁରୁଷ । ଉଠିଲା ହୋଇଣ ହରଷ ॥ ୨୧୬

୭୧ ଯେସନେ ଶୋଇଥିଲେ ଜନ । ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ବୁଦ୍ଧି, ମନ ॥ ୨୧୭
ଅଶକ୍ତ ତା' ଉତ୍ଥାପନରେ । ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଅଭାବରେ ॥ ୨୧୮

୭୨ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ-ରୂପ ଧରି ଯେହି । ଅଛୁ ଏ ଶରୀରରେ ରହି ॥ ୨୧୯
ଭକ୍ତି, ବିରକ୍ତି, ଯୋଗମତ । ଜ୍ଞାନେ ବିଶେଷି ତାକୁ ଚିନ୍ତ ॥ ୨୨୦
ଏମନ୍ତେ ମାତାଙ୍କର ଆଗେ । ସାଂଖ୍ୟ ଯୋଗକୁ ଅନୁରାଗେ ॥ ୨୨୧

ଜଗତନ୍ତ୍ରେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ	। କହିଲେ ଦେବ ଭଗବାନ	॥ ୨୨୨
ତାଙ୍କ ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ	। ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜନବନ୍ଧୁ କହି	॥ ୨୨୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁର ମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ତତ୍ତ୍ୱସମାମ୍ନାୟୋ ନାମ ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତବିଂଶେ ତତଃ ସମ୍ୟଗ୍ ବହୁସାଧନଯୋଗତଃ ।
ପୁଂପ୍ରକୃତ୍ୟୋର୍ବିବେକେନ ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତିର୍ନିରୂପ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧	ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତିରେ ଥାଇ	। ପ୍ରକୃତିଗୁଣ ଅଟେ ଯେହି	॥ ୧
	ସେ ସୁଖଦୁଃଖେ ବଶ ନୋହେ	। ଯେଣୁ ନିର୍ଗୁଣ ଭାବ ବହେ	॥ ୨
	ଏ ଯେଣୁ କର୍ତ୍ତା ସେ ନୋହଇ	। ବିକାର ଭାବ ତାର ନାହିଁ	॥ ୩
	ଯେସନେ ସଲିଳ-ମଧ୍ୟର	। ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଦିବାକର	॥ ୪
	ଜଳଚଳାଦି[2] ଗୁଣ ଯେହି	। ସେ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରେ ନାହିଁ	॥ ୫
୨	ସେ ଯେବେ ପ୍ରକୃତିଗୁଣରେ	। ଆସକ୍ତ ହୁଅଇ ସଂସାରେ	॥ ୬
୩	ଅହଂକାରରେ ମୂଢ଼ ହୋଏ	। ଆତ୍ମାରେ କର୍ତ୍ତାଭାବ ବହେ	॥ ୭
	ତେଣୁ ପ୍ରକୃତିସଙ୍ଗୁଁ ଜାତ	। କର୍ମ ଦୋଷରେ ଅନିର୍ବୃତ[3]	॥ ୮
	ଦେବତା ନର ପଶୁ ଆଦି	। ନାନା ଜାତିରେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି	॥ ୯
	ତାଙ୍କ ଯୋନିରେ ଜାତ ହୋଇ	। ଅବଶେ ସଂସାରକୁ ଯାଇ	॥ ୧୦
୪	ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନ ଥିଲେହେଁ ଅର୍ଥ	। ସଂସାର ନୁହଇ ନିବୃତ୍ତ	॥ ୧୧
	ଯେଣୁ ବିଷୟ ସୁଖମାନ	। ମନେ ଚିନ୍ତଣ ଥାଇ ଜନ	॥ ୧୨
	ସ୍ୱପ୍ନରେ ଅର୍ଥ ନ ଥିଲେହେଁ	। ଯେସନେ ଅନର୍ଥ ତହୁଁ ହୋଏ	॥ ୧୩

୧—ଜଗଦ୍ୟନ୍ତେ ।

୨—ଜଳଗତ କଂପାଦି ଗୁଣ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବସ୍ତୁତଃ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗୁଣ ନୁହେଁ ।

୩—ଅନିର୍ବୃତ = ଅଶାନ୍ତ ।

୫ ଯେଣୁ ଏ ମନ ଗୁଣେ ରତ । ହୋଇଣ ବନ୍ଧ କରେ ଜାତ ॥ ୧୪
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ମାର୍ଗରେ । ଆସକ୍ତ ଅଟେ ସ୍ୱଭାବରେ ॥ ୧୫
ଏ ଯେନ ତୀବ୍ର ଭକ୍ତିଯୋଗେ । ଦୃଢ଼ ସଂସାର-ବଇରାଗ୍ୟେ ॥ ୧୬
ଏହାକୁ କରିବ ସ୍ୱବଶ । ସର୍ବ ଅନର୍ଥ ହୋଏ ନାଶ ॥ ୧୭
୬ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ହୋଇଣ ଅନ୍ୱିତ[1] । ଯମାଦି ଯେତେ ଯୋଗପଥ ॥ ୧୮
ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତେ ତହିଁରେ । ଅବ୍ୟାଜ ପ୍ରେମେ ମୋହଠାରେ ॥ ୧୯
ଯେବା ମୋହର କଥାମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରିବ ଶ୍ରବଣ ॥ ୨୦
୭ ସକଳ ଭୂତେ ସମ ହେବ । କାହିଁ ବଇର ନ କରିବ ॥ ୨୧
ଛାଡ଼ି ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗମାନ । କରିବ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ମୌନ ॥ ୨୨
ଆପଣା ଧର୍ମ ଯେତେ ଥିବ । ଈଶ୍ୱରଠାରେ ସମର୍ପିବ ॥ ୨୩
୮ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳେ ଅଯତ୍ନରେ । ସନ୍ତୋଷ ହୋଇବ ତହିଁରେ ॥ ୨୪
ଅଳ୍ପ ଆହାରୀ ମୁନି ହୋଇ । ରହିବ ଏକାନ୍ତରେ ଯାଇ ॥ ୨୫
ଶାନ୍ତସ୍ୱଭାବ, ମୈତ୍ରଯୁତ । କରୁଣାଶୀଳ ଆତ୍ମବନ୍ତ ॥ ୨୬
୯ ପୁତ୍ରଦାରାଦିଯୁତ ହୋଇ । ଯେବଣ ଶରୀର ଅଛଇ ॥ ୨୭
ତହିଁ ଛାଡ଼ିବ ଅହଂକାର । କରିବ ମମତାକୁ ଦୂର ॥ ୨୮
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷର ତତ୍ତ୍ୱ । ଯହିଁ ସେ ଜ୍ଞାନେ ହେବ ରତ ॥ ୨୯
୧୦ ଜାଗ୍ରତ ଆଦି ଅପହରି । ଅନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଦୂର କରି ॥ ୩୦
ଯେ ଅହଂକାରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଆତ୍ମା ଶରୀରେ ଅଛି ରହି ॥ ୩୧
ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମାକୁ ତାହା ଦ୍ୱାରେ । ଜାଣିମ ମନ ଆଦି ଦ୍ୱାରେ ॥ ୩୨
ଅର୍କଅଂଶଭୂତ ନୟନେ । ଅର୍କକୁ ଦେଖଇ ଯେସନେ ॥ ୩୩
୧୧ ଯେ ନିରୁପାଧି ହୋଇ ସ୍ଥୂଳେ । ସନ୍ତରୂପରେ ଅହଂକାରେ ॥ ୩୪
ପ୍ରକୃତିର ଯେ ଅଧିଷ୍ଠାନ । କାର୍ଯ୍ୟକୁ କରେ ପ୍ରକାଶନ ॥ ୩୫
ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବ ଅନୁଗତ । ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଲଭଇ ସାକ୍ଷାତ ॥ ୩୬
୧୨ ଯେସନ୍ତେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟର । ପ୍ରକାଶି ଥାଇ ସଲିଳର ॥ ୩୭
ସେ ପ୍ରତିବିମ୍ବକାନ୍ତି ଯାଇ । ଗୃହ ଭିତରେ ପଡ଼ିଥାଇ ॥ ୩୮
ଗୃହ-କୋଣରେ ଥିଲା ନର । ସେ କାନ୍ତି କରିଣ ଗୋଚର ॥ ୩୯
ଜଳପ୍ରତିବିମ୍ବକୁ ଚାହିଁ । ସେ ଦ୍ୱାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଜାଣଇ ॥ ୪୦

୧—ଅନ୍ୱିତ=ଯୁକ୍ତ ।

୧୩ ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋମୟ । ଯେ ଆତ୍ମା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ୍ୟ ॥ ୪୧
ସେ ତିନ ଗୁଣରେ ସଂଯୁତ । ଯେ ଅହଂକାର ଯେ ବିକୃତ ॥ ୪୨
ବ୍ରହ୍ମ ଆଭାସ ଅଛି ଯହିଁ । ସେ ରୂପେ ତାକୁ ଲକ୍ଷି ହୋଇ ॥ ୪୩
ସେ ଅହଂକାରେ ସତ୍ୟରୂପୀ । ଆତ୍ମାକୁ ହୁଅଇ ନିରୂପି ॥ ୪୪
୧୪ ଭୂତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ । ବୁଦ୍ଧ୍ୟାଦି ନିଦ୍ରାରେ ବିଲୀନ ॥ ୪୫
ଦେହେ ହୁଅନ୍ତେ ତହିଁ ଥାଇ । ଯେ ନିଦ୍ରା ଅହଂବଶ ନୋହି ॥ ୪୬
୧୫ ପୂର୍ବେ ଯେ ଦ୍ରଷ୍ଟାରୂପେ ଥାଇ । ସୁଷୁପ୍ତିକାଳେ ପୁଣ ସେହି ॥ ୪୭
ଭୂତାଦି ବିଲୀନ ହୁଅନ୍ତେ । ଅହଂକାର ନାଶ ଯାଆନ୍ତେ ॥ ୪୮
ମୃଷାରେ[୧] ମଣେ ନଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତେ । ଆତ୍ମାକୁ, ଅନଷ୍ଟ ହେଲେହେଁ ॥ ୪୯
ଯାହାର ବିତ୍ତ ନାଶ ଯାଇ । ସେ ଯେହ୍ନେ ନଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ॥ ୫୦
୧୬ ଏ ରୂପେ କରଣ ବିଗ୍ରହ । ଆତ୍ମାକୁ ଲଭେ ଜ୍ଞାନୀ ନର ॥ ୫୧
ସଂଯୁତ ହୋଇ ଅହଂକାରେ । ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେହରୂପେ ସ୍ଥୂଳରେ ॥ ୫୨
ଆତ୍ମା ତାହାର ଅଧିଷ୍ଠାନ । ପ୍ରକାଶକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ଘେନ ॥ ୫୩

ଶ୍ରୀ ଦେବହୂତିରୁବାଚ

୧୭ ହେ ବିଭୁ[୨] ! ପୁରୁଷକୁ ପାଇ । ପ୍ରକୃତି ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥ ୫୪
ଦୁହେଁ ଆଶ୍ରୟ ଦୁହିଁ କରି । ଅଛନ୍ତି ନିତ୍ୟତାକୁ ଧରି ॥ ୫୫
୧୮ ଯେସନେ ଭୂମିର ଗନ୍ଧର । ଏକ ଅଭାବେ ନାହିଁ ଆର ॥ ୫୬
ଜଳର ରସର ଯେସନ । ଏକ ଅଭାବେ ନାହିଁ ଆନ ॥ ୫୭
ତେହ୍ନେ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷହିଁ । ଏକ ଅଭାବେ ଆର ନାହିଁ ॥ ୫୮
୧୯ ଯାହା ଆଶ୍ରୟୁଁ ପୁରୁଷର । କର୍ମଜନିତ ବନ୍ଧ ଘୋର ॥ ୫୯
ପ୍ରକୃତିର ସେ ଗୁଣେ ଥାଉଁ । କୈବଲ୍ୟ ପୁରୁଷର କାହୁଁ ॥ ୬୦
୨୦ ଉତ୍କଟ ଭୟ ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କନେ । ନିବର୍ତ୍ତେ କହୁଣିସି ମନେ ॥ ୬୧
ଅନିବୃତ୍ତିରୁ ଗୁଣଙ୍କର । ପୁଣି ହୋଏ ସେ ଭୟ ଘୋର ॥ ୬୨

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

୨୧ ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମ କରିବାରେ । ସମାଧି-ନିର୍ମଳ ମନରେ ॥ ୬୩
ଯେ କଥାଶ୍ରବଣୁଁ ଜନ୍ମଇ । ସେ ତୀବ୍ର ଭକ୍ତିରେ ମୋ ଠାଇଁ ॥ ୬୪
୨୨ ତତ୍ତ୍ୱପ୍ରକାଶକ ଜ୍ଞାନରେ । ବଳବନ୍ତର ବୈରାଗ୍ୟରେ ॥ ୬୫
୨୩ ତପସ୍ୟାସଂଯୁତ ଯୋଗରେ । ସୁତୀବ୍ର ଆତ୍ମସମାଧିରେ ॥ ୬୬

୧—ମୃଷାରେ = ବୃଥାରେ । ୨—ପ୍ରଭୁ ।

ସ୍ୱବ ହବସେ ଦଗଧ ହୋଇ । ପୁରୁଷର ପ୍ରକୃତି ଯେହ୍ନ ॥ ୬୭
ହମରେ ହୋଇବ ବଲ୍ଲୀନ । ଅଗ୍ନିରେ ଅରଣି ଯେସନ ॥ ୬୮
୨୪ ଭୋଗମାନଙ୍କୁ ଭୁଂଜେ ଯାର । କରଣ ଥାଇ ଷଡ଼ହାର ॥ ୬୯
ନିତ୍ୟରେ ଦୋଷମାନ ଯାର । କରଣ ଥାଇ ସେ ଗୋଚର ॥ ୭୦
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଯେ ହୋଇ । ଆତ୍ମା-ଅଶୁଭ ନ କରଇ ॥ ୭୧
ଯେ ଆତ୍ମା ଈଶ୍ୱର ଅଟଇ । ଆପଣା ମହିମାରେ ଥାଇ ॥ ୭୨
୨୫ ଯେସନେ ଶୋଇଲା ଲୋକର । ସ୍ୱପ୍ନେ ଅନର୍ଥ ହୋଏ ଘୋର ॥ ୭୩
ସେ ପୁଣ ଲଭିଲେ ଚେତନା । ସେ ସ୍ୱପ୍ନଜନିତ ବେଦନା ॥ ୭୪
ସେ ଲୋକମୋହନମିତ୍ତରେ । କଳ୍ପିତ ନୋହେ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୭୫
୨୬ ଏ ରୂପେ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ଯେହ୍ନ । ମୋ'ଠାରେ ମନ ସମର୍ପଇ ॥ ୭୬
ପ୍ରକୃତି ସେ ଆତ୍ମାସ୍ୱମର । କେବେହେଁ ନ କରେ ଅସାର ॥ ୭୭
୨୭ କାଳେ ଅନେକ ଜନ୍ମେ ଯାଇ । ଯେବେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମେ ରତ ହୋଇ ॥ ୭୮
ବ୍ରହ୍ମାଭୁବନୁଁ ଆଦ ହୋଇ । ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭେ ସବୁଠାଇଁ ॥ ୭୯
୨୮ ମୋର ପ୍ରସାଦୁଁ ମୋ ଭଗତ । ଜାଣି ସକଳ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୮୦
ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ ମୁଁ ଯାର । ଯେ ଅଟେ ଦେହାଦରୁ ପର ॥ ୮୧
ମୋର କୈବଲ୍ୟ ନାମ ହୋଇ । ନିରତିଶୟ ସୁଖ ଯେହ୍ନ ॥ ୮୨
୨୯ ବେଗେ ତା ଲଭଇ ସେ ଧୀର । ଜ୍ଞାନେ ସଂଶୟ କରି ଦୂର ॥ ୮୩
ଲିଙ୍ଗଶରୀରଭଙ୍ଗେ ଯାଇ । ଯହିଁରୁ ଯୋଗୀ ନ ଆସଇ ॥ ୮୪
୩୦ ଯୋଗସାଧନୁଁ ଆନ ହୋଇ । କାରଣ ଯା ସଂଭବେ ନାହିଁ ॥ ୮୫
ଯୋଗସାଧନେ ହୋନ୍ତ ବୃଦ୍ଧି । ଯେ ମାୟା ଅଣିମାଦ ସିଦ୍ଧି ॥ ୮୬
ହେ ମାତ ! ସିଦ୍ଧଲୋକଚତ୍ତ । ଯେବେ ତହିଁରେ ଅସକତ[୧] ॥ ୮୭
ତେବେ ସେ ମୋର ଗତି ପାଇ । ଯହିଁ ମୃତ୍ୟୁର ଗଦ ନାହିଁ ॥ ୮୮
ହରିଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ । ସୁଜନମାନଙ୍କର ପାଇଁ ॥ ୮୯
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ଏ ବାଣୀ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି ॥ ୯୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ପ୍ରକୃତିବବେକୋ ନାମ ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧—ଅସକତ = ଅନାସକ୍ତ ।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାବିଂଶେ ତତୋଽଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗେନ ଧ୍ୟାନଶୋଭନା ।
ସର୍ବୋପାଧିବିନିର୍ମୁକ୍ତଂ ସ୍ୱରୂପଞ୍ଚାନମୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥
ଭକ୍ତିଂ ସଂକ୍ଷେପତଃ ପ୍ରୋଚେ ସାଂଖ୍ୟମାଖ୍ୟାୟ ବିସ୍ତୃତମ୍ ।
ଅଥାହ ବୈଷ୍ଣବଂ ଯୋଗମଷ୍ଟାଙ୍ଗଂ କପିଳୋ ହରି ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

୧ ସବୀଜ ଯୋଗର ଲକ୍ଷଣ । କହିବା ନୃପସୁତା ! ଶୁଣ ॥ ୧
ଯେବଣ ବିଧିରେ ପ୍ରସନ୍ନ । ହୋଇ ସତ୍ପଥେ ଗମେ ମନ ॥ ୨
୨ ଶକ୍ତିରେ ସ୍ୱଧର୍ମ କରିବ । ପାପ କଥାରୁ ନିବର୍ତ୍ତିବ ॥ ୩
ଦଇବେ ମିଳିବ ଯେ ବିତ୍ତ । ତେଣେ ହୋଇବ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୪
ଯେ ଆତ୍ମବନ୍ତ ସାଧୁଗଣ । ପୂଜିବ ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ॥ ୫
୩ ତ୍ରିବର୍ଗଧର୍ମୁଁ ନିବର୍ତ୍ତିବ । ମୋକ୍ଷଧର୍ମରେ ରତ ହେବ ॥ ୬
ପବିତ୍ର ଅଟେ ଯେବା ଅନ୍ନ । ତା, ଅଳ୍ପ[1] କରିବ ଭୋଜନ ॥ ୭
ଯେ ବା ଏକାନ୍ତ ଭୟଶୂନ୍ୟ । ନିବାସ କରିବ ସେ ସ୍ଥାନ ॥ ୮
୪*ସର୍ବଦା କୋମଳ କହିବ । ସକଳଭୂତହିତେ ଥିବ ॥ ୯
ଅହିଂସା ସତ୍ୟ ଆଚରିବ । ପରର ବିତ୍ତ ନ ହରିବ ॥ ୧୦
ଯେତେକେ ରକ୍ଷା ହେବ ଦେହ । କରିବ ତେତେ ପରିଗ୍ରହ ॥ ୧୧
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟକୁ ଆଚରିବ । ତପସ୍ୟା ଶଉଚ କରିବ ॥ ୧୨
୫ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ପୁରୁଷପୂଜନ । ଆସନଜୟ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ମୌନ ॥ ୧୩
ସାଧନକ୍ରମେ ସ୍ଥିର ସ୍ଥିର । ବିଜୟ ପ୍ରାଣ ପବନର ॥ ୧୪
ବିଷୟଠାରୁ ମନଦ୍ୱାରେ । ଓଟାରି ଆଣି ହୃଦୟରେ ॥ ୧୫
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ । କରିବ ହୋଇଣ ଯତନ ॥ ୧୬
୬ ମୂଳାଧାରକୁ ଆଦି ହୋଇ । ପ୍ରାଣର ସ୍ଥାନ ଯେ ଅଛଇ ॥ ୧୭

---

୧ —ମିତଭୋଜନ:—
ଦ୍ୱୌ ଭାଗୌ ପୂରୟେଦନ୍ନୈସ୍ତୋୟେନୈକଞ୍ଚ ପୂରୟେତ୍ ।
ମାରୁତସ୍ୟ ପ୍ରଚାରାର୍ଥଂ ଚତୁର୍ଥମବଶେଷୟେତ୍ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

* "ସର୍ବଦା ମୃଦୁଭବିଦ୍ଧଂ ସର୍ବଭୂତହିତେ ରତଃ ।" ଏହି ଶ୍ଳୋକାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ବୋଧହୁଏ ।

ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଏକସ୍ଥାନେ । ପ୍ରାଣକୁ ନିରୋଧିବ ମନେ ॥ ୧୮
ବଇକୁଣ୍ଠର ଲୀଳାମାନ । କରିବ ତାହା ଅଭିଧ୍ୟାନ ॥ ୧୯
ମନକୁ କରି ଆତ୍ମାକାର । ତେଜିବ ବିଷୟବିଗ୍ରର ॥ ୨୦
୭ ଯେ ମନ ଦୁଷ୍ଟମାର୍ଗେ ଥାଇ । ତାକୁ ଏ ଆଦ୍ୟ ମାର୍ଗେ ନେଇ ॥ ୨୧
ବୁଦ୍ଧିର ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଧୀର । ଯୋଗ କରିବ ହୋଇ ସ୍ଥିର ॥ ୨୨
ପ୍ରାଣବାତକୁ ଜିଣିଥିବ । ପରର[1]ଅଧୀନ ନୋହିବ ॥ ୨୩
୮ ପ୍ରଥମେ ହୋଇ ଜିତାସନ । ପବିତ୍ର ଅଟେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ॥ ୨୪
ତହିଁରେ ଆସନ ପକାଇ । ସ୍ୱସ୍ତିକାସନେ[2]ବସି ଥାଇ ॥ ୨୫
ହୋଇଣ ଋଜୁ-କଳେବର । ସାଧିବ ପବନକୁ ଧୀର ॥ ୨୬
୯ ପୂରକ, କୁମ୍ଭକ, ରେଚକ । ପ୍ରାଣାୟାମରେ କ୍ରମ ଲେକ ॥ ୨୭
ଅଥବା ପ୍ରତିକୂଳ କରି । ଏ ପ୍ରାଣାୟାମକୁ ଆଚରି ॥ ୨୮
ପ୍ରାଣର ମାର୍ଗକୁ ଶୋଧିବ । ମନ ଯେମନ୍ତେ ସ୍ଥିର ହେବ ॥ ୨୯
୧୦ ଯେ ଯୋଗୀ ଜିଣଇ ପବନ । ବେଗେ ନିର୍ମଳ ହୋଏ ମନ ॥ ୩୦
ଯେସନେ ଅଗ୍ନି ବାତଯୋଗୁଁ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଳ ଗୁଡ଼େ ଅଙ୍ଗୁଁ ॥ ୩୧
୧୧ ବାତପିତ୍ତାଦି ଦେହଦୋଷ । ପ୍ରାଣାୟାମରେ କରେ ନାଶ ॥ ୩୨
ଧାରଣାବଶରୁ ବିନାଶ । କରଇ ସକଳ କଲ୍ମଷ ॥ ୩୩
ବିଷୟସଙ୍ଗ ଯେ ବା ଥାଇ । ପ୍ରତ୍ୟାହାରରେ ତା' ନାଶଇ ॥ ୩୪
ଯେବା ରାଗାଦି ଗୁଣମାନ । ଧ୍ୟାନରେ କରେ ତା' ଦହନ ॥ ୩୫
୧୨ ଯେବେ ଯୋଗରେ ସମାହିତ । ହୋଇ ନିର୍ମଳ ହୋଏ ଚିତ୍ତ ॥ ୩୬
ନାସା-ଅଗ୍ରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ । ଭଗବାନର ମୂର୍ତ୍ତି ଧ୍ୟାୟି ॥ ୩୭
୧୩ ବଦନକମଳ ଯାହାର । ଅଟେ ପ୍ରସନ୍ନ ମନୋହର ॥ ୩୮
ପଦ୍ମଗର୍ଭର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଅରୁଣ ଅଟେ ନେତ୍ର ଦୁଇ ॥ ୩୯
ନୀଳଉତ୍ପଳଦଳାକାର । ଶ୍ୟାମ ଅଟଇ କଳେବର ॥ ୪୦
ଶଙ୍ଖ, ସୁଦରଶନ, ଗଦା । କରରେ ଶୋହଇ ସର୍ବଦା ॥ ୪୧

୧—'ଅତନ୍ଦ୍ରିତଃ' ଇତି ପାଠେ । 'ଅତନ୍ତ୍ରିତଃ ଇତି ପାଠେ "ତନ୍ତ୍ରର ଅଧୀନ ନୋହିବ ।" ଏହିପରି ଅନୁବାଦ ହେବ ।

୨—ଊରୁଜଙ୍ଘାନ୍ତରଧାୟ ପାଦାଗ୍ରେ ଜାନୁମଧ୍ୟଗେ ।
ଯୋଗିନୋ ଯଦବସ୍ଥାନଂ ସ୍ୱସ୍ତିକଂ ତଦ୍ବିଦୁର୍ବୁଧାଃ ।

୧୪ ପଦ୍ମକେଶରପ୍ରାୟ ପୀତ । କୌଶେୟ ବସ୍ତ୍ର ବିରାଜିତ ॥ ୪୨
ଶ୍ରୀବତ୍ସଚିହ୍ନ ଶୋହେ ଉର । ପ୍ରଦୀପ୍ତ କୌସ୍ତୁଭ କନ୍ଧର ॥ ୪୩
୧୫ ମତ୍ତ ଭ୍ରମରଧ୍ୱନିଯୁକ୍ତ । ବନମାଳାରେ ସୁଶୋଭିତ ॥ ୪୪
ଅମୂଲ୍ୟ ସୁବଳୟ ହାର । କଙ୍କଣ ଅଙ୍ଗଦ ନୂପୁର ॥ ୪୫
୧୬ କାଞ୍ଚୀରେ ଶ୍ରୋଣୀ ଉଲ୍ଲସିତ । ଭକ୍ତହୃଦୟପଦ୍ମେ ସ୍ଥିତ ॥ ୪୬
ସୁଶାନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର । ମନ-ନୟନପ୍ରୀତିକର ॥ ୪୭
୧୭ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟିପାତ । ସକଳ ଲୋକରେ ବନ୍ଦିତ ॥ ୪୮
କିଶୋର ବୟସରେ ସ୍ଥିତ । ଭୃତ୍ୟାନୁଗ୍ରହେ ଦତ୍ତଚିତ୍ତ ॥ ୪୯
୧୮ କୀର୍ତ୍ତନଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ତାରଣହେତୁ ଯଶ ଯାର ॥ ୫୦
ଯେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ବଳି ଆଦି । ସେମାନଙ୍କର ଯଶ ସାଧି ॥ ୫୧
ସକଳ ଅଙ୍ଗେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କରିବ ଏ ରୂପରେ ଧ୍ୟାନ ॥ ୫୨
ଯାବତ କାଳଯାଏ ଚିତ୍ତ । ହୋଇ ନ ଥିବ ବିଚଳିତ ॥ ୫୩
୧୯ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମାନସେ ଯେ ସ୍ଥିତ । ଦର୍ଶନେ ଯୋଗ୍ୟ ଯା' ଚେଷ୍ଟିତ ॥ ୫୪
ସେ ପ୍ରଭୁ ଉଭା ହୋଇଛନ୍ତି । କିବା ଗମନ କରୁଛନ୍ତି ॥ ୫୫
ବସିଛନ୍ତି ବା ଛନ୍ତି ଶୋଇ । ଏ ରୂପେ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାୟି ॥ ୫୬
୨୦ ହରିର ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ଚିତ୍ତ । ହୋଇଲା ଦୃଢ଼ଭାବେ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୭
ବିଶେଷି ମୁନି ଏହା ଜାଣି । ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେକେ ପରିମାଣି ॥ ୫୮
କରିବ ନେଇ ନିୟୋଜିତ । ନିଷ୍କଳ ଭାବେ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୫୯
୨୧ ଚରଣପଦ୍ମକୁ ବିଷ୍ଣୁର । ଚିନ୍ତିବ ଆପଣା ମନର ॥ ୬୦
ଧ୍ୱଜ, କମଳ, ବଜ୍ରାଙ୍କୁଶ । ଲାଞ୍ଛନ ଯହିଁରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୬୧
ତୁଙ୍ଗ ଅରୁଣସୁଶୋଭନ । ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ନଖମାନ ॥ ୬୨
ତାଙ୍କ କାନ୍ତିରେ ଅନ୍ଧକାର । ଯେ ନାଶେ ସାଧୁହୃଦୟର ॥ ୬୩
୨୨ ଯାହା ପ୍ରକ୍ଷାଳନୁଁ ନିର୍ଗତ । ଗଙ୍ଗାଉଦକ ନାମେ ତୀର୍ଥ ॥ ୬୪
ତା' ନିଜ ଶିରରେ ଧରିଲେ । ଶିବ ହିଁ ଶିବ ବୋଲାଇଲେ ॥ ୬୫
ଯେ ଧ୍ୟାନକଲା ଲୋକଙ୍କର । ପାପପର୍ବତକୁ[୧] ଭିଦୁର ॥ ୬୬
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣକମଳ । ଧ୍ୟାନ କରିବ ଚିରକାଳ ॥ ୬୭
୨୩ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜଳଜଲୋଚନା । ଜଗତଧାତାର ଜନନୀ ॥ ୬୮

୧—ଭିଦୁର—ବଜ୍ର ।

ଅମରବନ୍ଦିତ ଅଟଇ । ସେ ନିଜ ଊରୁପରେ ଥୋଇ ॥ ୬୯
କରପଲ୍ଲବେ ଯା ଘଷଇ । ଜାନୁପାଏଁ ସେ ପାଦଦୁଇ ॥ ୭୦
ସ୍ମରଣ କରିବ ଅଜର । ଅଭବ ଅର୍ଥେ ହୃଦେ ଧୀର ॥ ୭୧
୨୪ ଗରୁଡ଼ସ୍କନ୍ଧେ ଶୋଭମାନ । ଅତସୀପୁଷ୍ପସମବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୭୨
ବିଷ୍ଣୁର ଊରୁଯୁଗ ନର । ଚିନ୍ତିବ ଯେ ବଳ-ଆଧାର ॥ ୭୩
ଲମ୍ବିତ ଯାର ପୀତପଟେ । କାଞ୍ଚୀକଳାପ ସୁପ୍ରକଟେ ॥ ୭୪
ନିତମ୍ବବିମ୍ବସଙ୍ଗ ତହିଁ । ଚିନ୍ତା କରିବ ହୃଦେ ଚାହିଁ ॥ ୭୫
୨୫ ଭୁବନ କୋଷର ଆଧାର । ଅଟଇ ଯେବଣ ଉଦର ॥ ୭୬
ତହିଁରେ ଯାହାର ସମ୍ଭବ । ସେ ନାଭିହ୍ରଦକୁ ଚିନ୍ତିବ ॥ ୭୭
ଭୁବନାତ୍ମକ ପଦ୍ମ ଯହିଁ । ଜନ୍ମିଲ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ଥାନ ସେହି ॥ ୭୮
ହରିତମଣିପ୍ରାୟ ଯାର । ସ୍ତନଯୁଗଳକୁ ବିଷ୍ଣୁର ॥ ୭୯
ଚିନ୍ତା କରିବ ମୁକ୍ତାହାର । କାନ୍ତିସମୂହେ ଯେ ଗଉର ॥ ୮୦
୧୬ ବକ୍ଷତଟକୁ ବୃଷଭର । ଚିନ୍ତିବ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ଦିର ॥ ୮୧
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ମାନସ-ନୟନ । ସୁଖକୁ କରେ ଯେ ବିଧାନ ॥ ୮୨
ସକଳ ବନ୍ଦିତ ବିଷ୍ଣୁର । କଣ୍ଠକୁ ଚିନ୍ତିବ ମନର ॥ ୮୩
ଆପଣା କାନ୍ତିଭରେ ଯେହି । କୌସ୍ତୁଭମଣିକି ମଣ୍ଡଇ ॥ ୮୪
୨୭ ମନ୍ଦରଗିରି ଉତ୍ପାଟନ । ସମୟେ ପାଇ ସଂଘଟନ ॥ ୮୫
ବାହୁ ବଳୟମାନେ ଯହିଁ । ଅଛନ୍ତି ଅତିଘାସ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮୬
ଯହିଁରେ ଲୋକପାଳମାନ । କରି ଅଛନ୍ତି ନିଜସ୍ଥାନ ॥ ୮୭
ସେ ବାହୁମାନଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁର । ଚିନ୍ତା କରିବ ସ୍ୱମନର ॥ ୮୮
ଅସହ୍ୟ ଅଟେ ତେଜ ଯାର । ସେ ଚକ୍ର ଚିନ୍ତିବ କରର ॥ ୮୯
ତା' କରପଦ୍ମ ହଂସ ଜାଣି । ଶଙ୍ଖକୁ ଚିନ୍ତା କରେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୯୦
୨୮* ଗଦାକୁ ସ୍ମରିବ ବିଷ୍ଣୁର । କଉମୋଦକୀ ନାମ ଯାର ॥ ୯୧
ବିପକ୍ଷ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କ ଶୋଣିତ । କର୍ଦ୍ଦମେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ ॥ ୯୨
ମାଳାକୁ କରିବ ସ୍ମରଣ । ଯହିଁ ଶବ୍ଦିତ ଭୃଙ୍ଗଗଣ ॥ ୯୩
କଣ୍ଠରେ ସୁମରିବ ମଣି । ଯାକୁ ଜୀବର ତତ୍ତ୍ୱ ଭଣି ॥ ୯୪

---

* ଆତ୍ମାନମସ୍ୟ ଜଗତୋ ନିର୍ଲେପମଗୁଣାମଳମ୍ ।
ବିଭର୍ତ୍ତି କୌସ୍ତୁଭମଣିସ୍ୱରୂପଂ ଭଗବାନ୍ ହରିଃ ॥ ୧ ॥ (ବୈଷ୍ଣବେ)

୨୯ ଭୃତ୍ୟରେ କରି କୃପାମନ୍ତ | ଯେ ପ୍ରଭୁ ଧରିଛନ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତି || ୯୫
ମୁଖପଦ୍ମକୁ ସେ ବିଷ୍ଟୁର | ଚିନ୍ତିବ ଚିତ୍ତେ ସାଧୁ ନର || ୯୬
ସ୍ଫୁରିତ ମକର-ଆକାର | କୁଣ୍ଡଳ ଚଳନେ ଯାହାର || ୯୭
ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ଶୋଭା ପାଇ | ଅମଳ ସୁକପୋଳ ଦୁଇ || ୯୮
ଯେଉଁ ବଦନେ ଶୋଭା ପାଇ | ଉନ୍ନତ ନାସାପୃଷ୍ଠ ଦୁଇ || ୯୯

୩୦ ଯହିଁରେ ପଦ୍ମପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ | ନେତ୍ରଯୁଗଳ ଶୋଭାପାଇ || ୧୦୦
କୁଟିଳ କେଶବୃନ୍ଦମାନେ | ସଂଯୁକ୍ତ ଯେବଣ ବଦନେ || ୧୦୧
ଅଳିଗଣରେ ନିଷେବିତ | ମୀନ ଯୁଗଳରେ ସଂଯୁତ || ୧୦୨
ଏମନ୍ତ ପଦ୍ମ ନିନ୍ଦାକରେ | ଯେ ମୁଖ ଆପଣା ଶୋଭାରେ || ୧୦୩
ଭ୍ରୂଲତାଯୁଗ ଶୋହେ ଯହିଁ | ମନେ ଯେ ପ୍ରକାଶ ଅଟଇ || ୧୦୪
ଚିନ୍ତା କରିବ ସେ ବଦନ | ଆଳସ୍ୟ ଛାଡ଼ି ସାଧୁଜନ || ୧୦୫

୩୧ ଯେ ତାପତ୍ରୟ ଅନ୍ତଘୋର | ବିନାଶ ନିମିତ୍ତେ ତାହାର || ୧୦୬
ନେତ୍ରଯୁଗରୁ ଜାତ କରି | ଅଛନ୍ତି କୃପାରେ ଯା' ହରି || ୧୦୭
ସେ ଅବଲୋକନ ଚିତ୍ତରେ | ଚିନ୍ତିବ ଦୃଢ଼ ଭାବନାରେ || ୧୦୮
ଯହିଁରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମନ୍ଦହାସ | ବିପୁଳ ପ୍ରସାଦ ପ୍ରକାଶ || ୧୦୯

୩୨ ନମ୍ର ଅଖିଳ ଲୋକଙ୍କର | ଯେ ତୀବ୍ର ଶୋକାଶ୍ରୁସାଗର || ୧୧୦
ତାହାକୁ ଶୋଷଣ ଯେ କରେ | ସେ ହାସ ଚିନ୍ତିବ ମନରେ || ୧୧୧
ମୁନିଙ୍କ ଉପକାର ଅର୍ଥେ | କାମକୁ ମୋହିବା ନିମିତ୍ତେ || ୧୧୨
ନିଜ ମାୟାରେ ଭଗବାନ | କରି ଅଛନ୍ତି ଯା' ରଚନ || ୧୧୩
ଚିନ୍ତିବ ସେ ଭ୍ରୂଲତା ଦୁଇ | ଅତି ଉଦାର ଯେ ଅଟଇ || ୧୧୪

୩୩ ଯେ ବିଷ୍ଣୁସ୍ମିତେ ପ୍ରକାଶ | ଚିନ୍ତିବ ତାରି ଉଚ୍ଚ ହାସ || ୧୧୫
ବହଳ ଅଧର ଓଷ୍ଠର | କାନ୍ତିରେ ଅରୁଣ ଆକାର || ୧୧୬
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦଶନ-କୁନ୍ଦରାଜ | ଯହିଁରେ ଅଛନ୍ତି ବିରାଜ || ୧୧୭
ଧ୍ୟାନ-ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ କରି | ଯେବଣ ହାସ ଅଛି ସ୍ଫୁରି || ୧୧୮
ପ୍ରେମଭକ୍ତିରେ ସେ ବିଷ୍ଣୁରେ | ମନକୁ ନିବେଶି ନିର୍ଭରେ || ୧୧୯
ଦେଖିବାପାଇଁ ତହୁଁ ଆନ | କେବେହେଁ ନ କରିବ ମନ || ୧୨୦

୩୪* ଏ ରୂପେ ସାଧନ-ଭକ୍ତିରେ । ଭାବକୁ ଲଭି ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ॥ ୧୨୧

ପ୍ରେମଭକ୍ତିରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ । ହୋଇଣ ଥିବ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୨୨

ଆନନ୍ଦଭରେ ନିଜ ଦେହେ । ପୁଲକମାନ ଜାତ ହୋଏ ॥ ୧୨୩

ଉତ୍କଣ୍ଠାବଶୁଁ ଅଶ୍ରୁ ଜାତ । ତେଣୁ ହୋଇଣ ନିପୀଡ଼ିତ ॥ ୧୨୪

ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରିବାକୁ ବଶ । ବଡ଼ିଶ[୧] ଅଟେ ଯେ ମାନସ ॥ ୧୨୫

ତାହାକୁ ପୁଣ ବିଷ୍ଣୁଠାରୁ । ବିଚ୍ଛେଦ କରିବ କ୍ରମରୁ ॥ ୧୨୬

୩୫ ଏ ରୂପେ ବିଷୟରହିତ । ଯେବେ ହୁଅଇ କ୍ରମେ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୨୭

ଧ୍ୟେୟ-ସଂବନ୍ଧ ଯେଣୁ ନାହିଁ । ଏ ହେନ ଆଶ୍ରୟ ଛାଡ଼ଇ ॥ ୧୨୮

ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟହିଁ ନୋହି । ଯେଣୁ ସେ ବିରକ୍ତ ଅଟଇ ॥ ୧୨୯

ଏ ହେନ ନିର୍ବାଣକୁ ପାଏ । କାଷ୍ଠ-ବିନାଶେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାୟେ ॥ ୧୩୦

ଯାହାକୁ କରଇ ଚିନ୍ତନ । ଚିନ୍ତା କରଇ ଯେବା ଜନ ॥ ୧୩୧

ଏ ରୂପେ ଭେଦ ଯହିଁ ନାହିଁ । ଅଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଅଛି ରହି ॥ ୧୩୨

ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖେ ଏ ଦଶାରେ । ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୩୩

ଯେଣୁ ନିବର୍ତ୍ତିଲ ତାହାର । 'ଗୁଣପ୍ରବାହ ଦୁର୍ନିବାର ॥ ୧୩୪

୩୬ ଏ ରୂପେ ଯୋଗକୃତ ଥାଇ । ମନ ନିବୃତ୍ତି ଯେବେ ହୋଇ ॥ ୧୩୫

ସୁଖଦୁଃଖରୁ ବାହ୍ୟ ଯେହ୍ନ । ସେ ବ୍ରହ୍ମେ ନିଷ୍ଠାକୁ ଲଭଇ ॥ ୧୩୬

ସୁଖଦୁଃଖକୁ ହେତୁଭାବ । ଆତ୍ମାର ଥିଲା ଯେବା ପୂର୍ବ ॥ ୧୩୭

ଅବିଦ୍ୟାକୃତ ଅହଂକାରେ । ତାକୁ ବିଧାନ ନେଇ କରେ ॥ ୧୩୮

ଯେଣୁ ସେ ପରମ ଆତ୍ମାରେ । ତତ୍ତ୍ୱକୁ କରିଛି ଗୋଚର ॥ ୧୩୯

୩୭ ଏ ରୂପେ ସିଦ୍ଧ ଯେ ହୁଅଇ । ନିଜ ଦେହକୁ ନ ଦେଖଇ ॥ ୧୪୦

ଯେବଣ ଦେହରେ ଆତ୍ମାର । ସ୍ଥିତିକି କରଇ ଗୋଚର ॥ ୧୪୧

ସେ ଦେହ ଆସନରେ ଅଛି । ଅଥବା ଉତ୍ଥିତ ହୋଇଛି ॥ ୧୪୨

---

* ନିର୍ବୀଜ ଯୋଗ :—(ଗୀତାସ୍ଥାନ)

"ଯତୋ ଯତୋ ନିଶ୍ଚଳତି ମନଶ୍ଚଞ୍ଚଳମସ୍ଥିରମ୍ ।

ତତସ୍ତତୋ ନିୟମ୍ୟୈତଦାତ୍ମନ୍ୟେବ ବଶଂ ନୟେତ୍ ॥ ୧ ॥

ସବୀଜ ଯୋଗ—"ହୃତାତ୍ମନୋ ହୃତପ୍ରାଣାଂଶ୍ଚ ଭକ୍ତିରନିଚ୍ଛତୋ ଗତିମର୍ଣ୍ଣ୍ୱୀଂ ପ୍ରୟୁଂକ୍ତେ ।"

୧—ବଡ଼ିଶ = ବନ୍ସୀ ।

	ସେ ଆସନରୁ କେଣେ ଗଲା	ଅଥବା ଦୈବରେ ଅଇଲା	॥ ୧୪୩
	ମଦ୍ୟମଦଅନ୍ଧ ଜନ	କଟିରେ ଅଛଇ ବସନ	॥ ୧୪୪
	ଅଥବା ଗଳିତ ହୋଇଛି	ଯେସନ୍ତେ ନ ଜାଣେ ଏହା କିଛି	॥ ୧୪୫
୩୮	ପୂର୍ବ ସଂସ୍କାରର ଆଯୁତ୍ତ	ଦେହ ହୁଅଇ ଗତାଗତ	॥ ୧୪୬
	ନିଜ ସଂଭବ ଯହୁଁ ହୋଇ	ସେ କର୍ମ ଯେତେ କାଳ ଥାଇ	॥ ୧୪୭
	ଦେହହିଁ ତେତେ କାଳ ଥାଇ	ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ଯୁତ ହୋଇ	॥ ୧୪୮
	ସମାଧିଯୋଗକୁ ଯେ ପାଇ	ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣିଥାଇ	॥ ୧୪୯
	ସ୍ୱପ୍ନାଦି ସମ୍ବିତ ଯେ କାୟ	ତାକୁ ମଣଇଁ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ	॥ ୧୫୦
	ଦେହେ ମମତା ଅହଂକାର	କେବେହେଁ ନ କରେ ସେ ନର	॥ ୧୫୧
୩୯	ଆତ୍ମାଭାବରେ ଅତସ୍ନେହେ	ଯେଜନ୍ମେ ଥାଇ ଯାହା ମୋହେ	॥ ୧୫୨
	ସେ ବସ୍ତୁପୁତ୍ରୁଁ ଭିନ୍ନ ଥାଇ	ଯେସନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ	॥ ୧୫୩
	ଆତ୍ମା ତେସନ ଭିନ୍ନ ଥାଇ	ଦେହ ଆଦିରୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ	॥ ୧୫୪
୪୦	ଯେସନେ ଜ୍ୱଳିତ ଅଙ୍ଗାର	ହେଲେହେଁ ଅଗ୍ନିର ଆକାର	॥ ୧୫୫
	ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ, ଧୂମ ଯେସନ୍ତେ ଦୁଇ	ଅଗ୍ନିମଧ୍ୟରୁ ଜାତ ହୋଇ	॥ ୧୫୬
	ଅଗ୍ନିରୁ ଭିନ୍ନ କରି ଜନ	ତାହାକୁ ମଣଇଁ ଯେସନ	॥ ୧୫୭
୪୧	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମହାଭୂତଗଣ	ସମ୍ବିତେ ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣ	॥ ୧୫୮
	ଏମାନଙ୍କରୁଁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ	ଯେ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଆତ୍ମା ସେ ଅଟଇ	॥ ୧୫୯
	ଅଟଇ ଜୀବସଂଜ୍ଞା ତାର	ବ୍ରହ୍ମସଂଜ୍ଞକ ତହୁଁ ପର	॥ ୧୬୦
	ପ୍ରକୃତିଠାରୁ ଅଟେ ଭିନ୍ନ	ସେହି ପ୍ରକାରେ ଭଗବାନ	॥ ୧୬୧
୪୨	ଅନନ୍ୟ ଭାବେ ସର୍ବଭୂତେ	ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖିବ ଯତତେ	॥ ୧୬୨
	ଆତ୍ମାକୁ ସକଳ ଭୂତରେ	ଦେଖିବ ସେହି ପରକାରେ	॥ ୧୬୩
	ଯେସନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦେହଗତ	ବିଦିତ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ	॥ ୧୬୪
୪୩	ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ଏକ ହୋଇ	କାଷ୍ଠର ମଧ୍ୟେ ରହିଥାଇ	॥ ୧୬୫
	ସେ କାଷ୍ଠ ହ୍ରସ୍ୱ ଦୀର୍ଘ ଯେତେ	ଅଗ୍ନିହିଁ ପ୍ରସରଇ ତେତେ	॥ ୧୬୬
	ସେ ରୂପେ ଦେହେ ଆତ୍ମା ଥାଇ	ଦେହକୁ ଅନୁରୂପ ହୋଇ	॥ ୧୬୭
୪୪	ତେଣୁ ଯେ ସଦସତ[୧] ହୋଇ	ବସ୍ତୁର ଶକ୍ତି ପ୍ରସରଇ[୨]	॥ ୧୬୮
	ବନ୍ଧନହେତୁ ସେ ଜୀବର	ତାହାକୁ ଜିଣି ସାଧୁ ନର	॥ ୧୬୯

୧—ସଦସତ = ସତ୍ତ୍ୱ + ଅସତ୍ତ୍ୱ । ୨—ପ୍ରକାଶଇ ।

ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ପ୍ରକାଶଇ । ତାର ସଂସାରବନ୍ଧ ନାହିଁ ॥ ୧୬୦
କହଇ ବିପ୍ର ଘନବନ୍ଧୁ । ଏଣେ ତରିବ ଭବସିନ୍ଧୁ ॥ ୧୬୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ସାଧନାନୁଷ୍ଠାନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକୋନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକୋନତ୍ରିଂଶକେ ଭକ୍ତିଯୋଗସ୍ତୁ ବହୁଧୋଚ୍ୟତେ ।
କାଳସ୍ୟ ଚ ବଳଂ ଘୋରଂ ସଂସୃତିଶ୍ଚ ବିରକ୍ତୟେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୧ ମହାଦାଦିଙ୍କର ଲକ୍ଷଣ । ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷର ପୁଣ ॥ ୧
୨ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗରେ ଅଛ କହି । ଯେଣେ ତାହାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷି ହୋଇ ॥ ୨
ଏକ ଆରକେ କରି ଭିନ୍ନ । କହିଛ ତାହାଙ୍କର ଚିହ୍ନ ॥ ୩
ସାଂଖ୍ୟର ଭକ୍ତିଯୋଗ ମୂଳ । ଏମନ୍ତ କହନ୍ତି ସକଳ ॥ ୪
ହେ ପ୍ରଭୁ ଭକ୍ତିଯୋଗମାର୍ଗ । ବିସ୍ତାରି କହ ମୋର ଆଗ ॥ ୫
୩ ବିରକ୍ତ ହୋଏ ସବୁଠାରୁ । ପୁରୁଷ ଯାହା ଶ୍ରବଣରୁ ॥ ୬
କହ ସେ ସକଳ ଲୋକର । ବିବିଧପ୍ରକାର ସଂସାର ॥ ୭
୪ ତୁ କାଳସ୍ୱରୂପୀ ଈଶ୍ୱର । ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠଲୋକଙ୍କର ॥ ୮
ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ କାଳ ତୋର । ଯା' ଭୟେ ପୁଣ୍ୟ କରେ ନର ॥ ୯
୫ ଯହିଁ ଆଶ୍ରୟ କେହି ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ସଂସାରରେ ଥାଇ ॥ ୧୦
ଦେହରେ ବହି ଅଭିମାନ । ଅଜ୍ଞାନେ ଶୋଇଅଛି ଜନ ॥ ୧୧
କର୍ମମାନଙ୍କେ ମତି ଦେଇ । ବିଶେଷ ଅଛି ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ॥ ୧୨
ପ୍ରବୋଧ ଅର୍ଥରେ ତାହାର । ତୁ ଯୋଗପ୍ରକାଶଭାସ୍କର ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬ ଏରୂପେ ବଚନ ମଧୁର । ଶୁଣିଣ ନିଜ ଜନନୀର ॥ ୧୪
ହେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ପ୍ରୀତ ହୋଇ । ମୁନି କହିଲେ କୃପା ବହି ॥ ୧୫

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୭ ଭକ୍ତିଯୋଗ ହିଁ ମାର୍ଗ ଭେଦ । ନାନା ପ୍ରକାର ଗୋ ଭାବିନି ! ॥ ୧୬

ପ୍ରାଣିଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ଅଟଇ । ସତ୍ତ୍ୱାଦି ତିନି ଗୁଣ ଯେହ୍ନ ॥ ୧୭
ବୃତ୍ତିଭେଦରୁ ତାହାଙ୍କର । ଭାବ-ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ॥ ୧୮
ନନାପ୍ରକାର ଅଟେ ଯେଣୁ । ଭକ୍ତିଯୋଗହିଁ ନାନା ତେଣୁ ॥ ୧୯
୮ ପରହିଂସାରେ ମନ ଦେଇ । ମୋ'ଠାରେ ଭାବ ଯେ କରଇ ॥ ୨୦
ସେ ଅଟେ ଅଧମ ତାମସ । ଯେ ଦମ୍ଭ କରଣ ଉଦ୍ଦେଶ ॥ ୨୧
ମୋଠାରେ ଭକ୍ତିକ କରଇ । ମଧ୍ୟମ ତାମସ ବୋଲାଇ ॥ ୨୨
ମତ୍ସର ଭାବକୁ ଉଦ୍ଦେଶି । ଯେ ମୋତେ ଭଜଇ ବିଶେଷି ॥ ୨୩
ଉତ୍ତମ ତାମସ ବୋଲାଇ । କହିବା ଶୁଣ ମନ ଦେଇ ॥ ୨୪
୯ ଯେ ଭେଦଦରଶୀ ଅଟଇ । ବିଷୟସୁଖେ ମନ ଦେଇ ॥ ୨୫
ପ୍ରତିମାଦିରେ ପୂଜେ ମୋତେ । ରାଜସାଧମ ସେ ଜଗତେ ॥ ୨୬
ଯଶ ଉଦ୍ଦେଶି ଯେ ଭଜଇ । ରାଜସ ମଧ୍ୟମ ବୋଲାଇ ॥ ୨୭
ଯେ ଭଜେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟପାଇଁ । ରାଜସ ଉତ୍ତମ ଅଟଇ ॥ ୨୮
୧୦ ଯେ ଭେଦଦରଶୀ ଭାବରେ । ସକଳ ପାପ ନାଶିବାରେ ॥ ୨୯
ମୋତେ ଗୋ ଭଜନ କରଇ । ଅଧମ ସାତ୍ତ୍ୱିକଟି ସେହି ॥ ୩୦
ଯେ ପୁଣି ସବୁ କର୍ମ କରେ । ଅର୍ପଣ କରଇ ମୋ'ଠାରେ ॥ ୩୧
ମଧ୍ୟମ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୋଲାଇ । ଯେ ପୁଣି ମୋରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୩୨
ହରି ସେ ପୂଜାଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ । ବୋଲିଣ ପୂଜଇ ଏ ବାଟେ ॥ ୩୩
ଉତ୍ତମ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୋଲିଣ । ହେ ମାତ ! ତାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ॥ ୩୪
୧୧ ସକଳ ଭୂତହୃଦେ ଥାଇ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅଟେ ମୁହିଁ ॥ ୩୫
୧୨ ଶୁଣନ୍ତେ ମାତ୍ର ଗୁଣ ମୋର । ମୋ' ଠାରେ ମନଗତି ଯାର ॥ ୩୬
ସମୁଦ୍ରେ ଗଙ୍ଗାନୀର ପ୍ରାୟେ । କେବେହେଁ ବିଚ୍ଛେଦ ସେ ନୁହେ ॥ ୩୭
ଫଳାନୁସନ୍ଧାନେ ରହିତ । ଭେଦଦୃଷ୍ଟିରେ ବିବର୍ଜିତ ॥ ୩୮
ଏମନ୍ତ ମନୋଗତି ଯେହ୍ନ । ଭକ୍ତି ବୋଲିଣ ତାକୁ କହି ॥ ୩୯
କହିଲୁଁ ନିର୍ଗୁଣ ଭକ୍ତିର । ସ୍ୱରୂପ ତୋହର ଆଗର ॥ ୪୦
୧୩ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଏକାଲୋକେ ବାସ । ମୋ' ସମ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟପ୍ରକାଶ ॥ ୪୧
ମୋହ ନିକଟରେ ଥିବାର । ମୋର ସମାନ କଳେବର ॥ ୪୨
ମୋର ଶରୀର ଐକ୍ୟଗତି । ଏ ପଞ୍ଚ ପ୍ରକାରେ ମୁକତି ॥ ୪୩
ଯେବେହେଁ ନାହିଁ ଦେଲେ ମୋର । ସେବକ ବିନୁ ସାଧୁନର ॥ ୪୪
୧୪ ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ । କହିଅଛନ୍ତି ସାଧୁଲୋକ ॥ ୪୫

ଯେବଣ ନିର୍ଗୁଣଙ୍କୁ କହଇଁ　। ବ୍ରହ୍ମଭାବକୁ ଲୋକ ପାଇ　॥ ୪୬
୧୫ ଯେ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କର୍ମେ　। ତାଙ୍କୁ ଆଚରିବ ନିଷ୍କାମେ　॥ ୪୭
ପରର ହିଂସା ନ କରୁଣ　। ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ରିୟାଯୋଗେ କରି　॥ ୪୮
୧୬ ମୋ' ମୂର୍ତ୍ତିସ୍ପରଶଦର୍ଶନ　। ଅର୍ଚ୍ଚନ, ସ୍ତବନ, ବନ୍ଦନ　॥ ୪୯
ମୋର ଭାବନା ସର୍ବଭୂତେ　। ସତ୍ତ୍ୱରେ ଅସଙ୍ଗମ ପଥେ　॥ ୫୦
୧୭ ବଡ଼ଲୋକର ସମାନନେ　। ଦୀନରେ କରୁଣା ବିଧାନେ　॥ ୫୧
୧୮ ସମାନ ଲୋକେ ମିତ୍ରପଣେ　। ଯମ-ନିୟମ ଆଚରଣେ　॥ ୫୨
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ କଥା ଶ୍ରବଣରେ　। ମୋହର ନାମକୀର୍ତ୍ତନରେ　॥ ୫୩
ଋଜୁ ଭାବରେ ସାଧୁସଙ୍ଗେ　। ଅହଂକାରର ପରିତ୍ୟାଗେ　॥ ୫୪
୧୯ ମୋ' ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବି ଯାର　। ଏତେ ଗୁଣରେ ସେ ଲୋକର　॥ ୫୫
ନିର୍ମଳ ମନ ପାଇ ମୋତେ　। ମୋ' ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ଶୁଣନ୍ତେ　॥ ୫୬
୨୦ ବାତକୁ ରଥ କରି ପାଇ　। ଆଶ୍ରୟ ଠାରୁ ଗନ୍ଧ ଯାଇ　॥ ୫୭
ନାସାକୁ ଆବୋରେ ଯେମନ୍ତ　। ସେ ରୂପେ ଯୋଗରତ ଚେତ[୧]　॥ ୫୮
ବିକାରରହିତ ହୋଇଣ　। ଆତ୍ମାକୁ ଲଭଇ ତକ୍ଷଣ　॥ ୫୯
୨୧ ସକଳ ଭୂତେ ଅଛି ମୁହିଁ　। ଭୂତାତ୍ମା ରୂପ ସଦା ହୋଇ　॥ ୬୦
ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କରି ଜନ　। କରଇ ଅର୍ଚ୍ଚାବିଡ଼ମ୍ବନ　॥ ୬୧
୨୨ ସକଳ ଭୂତରେ ମୁଁ ଥାଇ　। ଆତ୍ମା ଈଶ୍ୱରରୂପୀ ହୋଇ　॥ ୬୨
ଯେ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ　। ପ୍ରତିମାପୂଜାକୁ ଆଚରେ　॥ ୬୩
ସେ ଲୋକ ମୂଢ଼ ଭାବ ବହି　। ଭସ୍ମରେ ହୋମ ଆଚରଇ　॥ ୬୪
୨୩ ମୁଁ ଥାଇ ପରଦ୍ଦେହଗତେ　। ଅପ୍ରୀତି ଆଚରଇ ମୋତେ　॥ ୬୫
୨୪ ମାନକୁ ଆଚରଣ ଥାଇ　। ପ୍ରାଣିଙ୍କି ଭେଦବୁଦ୍ଧି ବହି　॥ ୬୬
ପ୍ରାଣିରେ ହୋଏ ବଦ୍ଧବୈର　। ନ ଭଜେ ମନ ଶାନ୍ତି ତାର　॥ ୬୭
ଯେବଣ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟମାନ　। ଯେ କରେ ପ୍ରତିମା ପୂଜନ　॥ ୬୮
ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦାକରେ　। ମୁଁ ତୋଷ ନୁହଇ ତା'ଠାରେ　॥ ୬୯
୨୫ ତେତେକ କାଳ ପରିଯନ୍ତେ　। ପୂଜିବ ପ୍ରତିମାରେ ମୋତେ　॥ ୭୦
ସ୍ୱହୃଦେ ସର୍ବଭୂତଗତେ　। ଯାବତ ନ ଜାଣିମ ମୋତେ　॥ ୭୧

୧—ଚିତ୍ତ ।

୨୬ ଯେ ଲୋକ ନିଜ ମରଠାରେ । ଅଳ୍ପହିଁ[1] ଭେଦକୁ ଆଚରେ ॥ ୭୨
ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁସ୍ୱରୂପୀ ତାହାର । କରଇ ଭୟ ଅତି ଘୋର ॥ ୭୩
୨୭ ଏଣୁ ସକଳ ଭୂତେ ମୁହିଁ । ଅଛଇ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ହୋଇ ॥ ୭୪
ମୋତେ ପୂଜିବ ଦାନମାନେ । ମୈତ୍ରୀରେ ସମାନ ଦର୍ଶନେ ॥ ୭୫
୨୮ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଅଚେତନେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତହିଁରୁ ଜୀବମାନେ ॥ ୭୬
୨୯ ପ୍ରାଣବୃତ୍ତିକ ଯେ ଧରନ୍ତି । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୭
ତହୁଁ ସଚିତ୍ତମାନେ ସାର । ଇନ୍ଦ୍ରିୟବନ୍ତ ତହୁଁ ବର ॥ ୭୮
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବନ୍ତ ସେ ବୋଲନ୍ତି । *ଯେ ବୃକ୍ଷେ ସ୍ପରଶ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୭୯
ରସ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ମତ୍ସ୍ୟାଦି । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୮୦
ଗନ୍ଧଜ୍ଞମାନେ ସାର ତହୁଁ । ଅଟନ୍ତି ଭ୍ରମରାଦି ଯେହୁ ॥ ୮୧
ଶବ୍ଦ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ସର୍ପାଦି । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୮୨
୩୦ ରୂପଭେଦଜ୍ଞ ତହୁଁ ସାର । କାକାଦି ନାମ ତାହାଙ୍କର ॥ ୮୩
ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱେ ଦନ୍ତ ଯାର । ତହିଁରୁ ଅଟନ୍ତି ସେ ବର ॥ ୮୪
ପାଦ ନ ଥିଲା ପ୍ରାଣିଙ୍କରୁ । ଅଟନ୍ତି ବହୁପାଦେ ଗୁରୁ ॥ ୮୫
ତହିଁରୁ ଚତୁଷ୍ପାଦ ସାର । ମନୁଷ୍ୟ ଅଟେ ତହୁଁ ବର ॥ ୮୬
୩୧ ତହିଁରୁ ଚତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ତହିଁରୁ ଗରିଷ୍ଠ ॥ ୮୭
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ବେଦଜ୍ଞ ସାର ଏ ସଂସାରେ ॥ ୮୮
ଅର୍ଥ ଅଛନ୍ତି ଯେବା ଜାଣି । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ଗଣି ॥ ୮୯
୩୨ ଅର୍ଥଜ୍ଞଠାରୁ ଅଟେ ସାର । ସଂଶୟ[2] ଛେଦଇ ଯେ ନର ॥ ୯୦
ନିଜ ଧର୍ମରେ ଯେବା ଥାଇ । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଅଟଇ ॥ ୯୧
ତହିଁରୁ ମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ସାର । ନିଷ୍କାମ ଅଟଇ ଯେ ନର ॥ ୯୨
୩୩ ସକଳ କର୍ମଫଳ ଦୁଇ । ଆତ୍ମା[3]କୁ ମୋତେ ଯେ ଅର୍ପଇ ॥ ୯୩
ସେ ପୁଣି ତହୁଁ ଅଟେ ସାର । ଅବ୍ୟବହିତ ସେହୁ ନର ॥ ୯୪

୧—ମୂଳଶବ୍ଦ "ଉଦର" ର ଅର୍ଥ ।
(ଉତ = ଅପି; ଅରମ୍ = ଅଳ୍ପମ, ଅତଏବ ଉଦର = ଅଳ୍ପହିଁ ।)
* "ତସ୍ମାତ୍ ପଶ୍ୟନ୍ତି ପାଦପାଃ, ତସ୍ମାତ୍ ଜିଘ୍ରନ୍ତି ପାଦପାଃ ।" ଇତ୍ୟାଦି ।
(ମହାଭାରତ, ମୋକ୍ଷଧର୍ମ)
୨—ସଂଶୟଚ୍ଛେତ୍ତା = ମୀମାଂସକ । ୩—ଆତ୍ମା = ଦେହ ।

ଯେ ମୋର.ଠାରେ ମନ ଦେଇ । କର୍ମ ମୋ'ଠାରେ ସମର୍ପଇ ॥ ୯୫
ସମଦରଶୀ ସେ ମାନବ । ନାହିଁ ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭାବ ॥ ୯୬
ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ କରଣ । ଦେଖୁନାହିଁ ମୁଁ ଆନ ଜଣ ॥ ୯୭
୩୪ ମନରେ କରଣ ମାନନ । ପ୍ରାଣିଙ୍କି କରବ ବନ୍ଦନ ॥ ୯୮
ଅନ୍ତରଯାମୀ ରୂପ ଧର । ପ୍ରବେଶ ଏଥି ଯେଣୁ ହର ॥ ୯୯
୩୫ ହେ ମନୁପୁତ୍ରି ! ତୋର ଆଗ । କହିଲ ଭକ୍ତିଯୋଗ, ଯୋଗ ॥ ୧୦୦
ଏଥୁଁ କଥାଏ ମାତ୍ର ଜାଣି । ମୋତେ ଲଭଇ ସାଧୁ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୧୦୧
୩୬ ବ୍ରହ୍ମ ପରମଆତ୍ମା ଯେହ୍ନ । ତାହାର ରୂପ ଏ ଅଟଇ ॥ ୧୦୨
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଆକାର । ତହିଁରୁ ଅଟେ ପୁଣ ପର ॥ ୧୦୩
ତାକୁ ଦଇବ ବୋଲି ପୁଣ । ସେ ନାନା ଫସ୍ତୁତଲକ୍ଷଣ ॥ ୧୦୪
୩୭ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ରୂପଭେଦ ସ୍ଥାନ । ଯାହାଙ୍କୁ କାଳ ବୋଲେ ଜନ ॥ ୧୦୫
୩୮ ମହତ ଆଦ ଭୂତମାନେ । ସେ ଭିନ୍ନଦର୍ଶୀ ଅବା ଜନେ ॥ ୧୦୬
ତାଙ୍କର ଯାହା ଠାରୁ ଭୟ । ସେ ପଶି ପ୍ରାଣିଙ୍କ ହୃଦୟ ॥ ୧୦୭
ପ୍ରାଣିଙ୍କି ପ୍ରାଣିରେ ନାଶଇ । ସକଳ-ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ ॥ ୧୦୮
ଅଟଇ ବିଷ୍ଣୁ ନାମ ତାର । ସେ ଯଜ୍ଞଫଳଦାତା ବର ॥ ୧୦୯
ଜଗତ କରନ୍ତି ଯେ ବଶ । ସେ କାଳରୂପୀ ତାଙ୍କ ଈଶ ॥ ୧୧୦
୩୯ ପ୍ରିୟ, ସ୍ୱପକ୍ଷ, ବନ୍ଧୁ ହୋଇ । ତାହାର ପ୍ରାଣୀ କେହ୍ନ ନାହିଁ ॥ ୧୧୧
ଅସାବଧାନ ଯେଉଁ ଜନ । ତା' ଠାରୁ ହୋଏ ସାବଧାନ ॥ ୧୧୨
ଏ କାଳ ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ । ସକଳ ଅନ୍ତ ଏ କରଇ ॥ ୧୧୩
୪୦ ଯା' ଭୟେ ବହଇ ସମୀର । ଯା' ଭୟେ ତାପେ ଦିବାକର ॥ ୧୧୪
ଯା' ଭୟେ ବାସବ ବରଷେ । ଯା' ଭୟେ ଭଗଣ[୧] ପ୍ରକାଶେ ॥ ୧୧୫
୪୧ ଯାହାର ଠାରୁ ଲଭି ଖିନ୍ତ । ଲତା, ଓଷଧି, ବନସ୍ପତି ॥ ୧୧୬
ଯେ ଯାହା କାଳେ ଅନୁଆନ[୨] । ଘେନନ୍ତି ପୁଷ୍ପଫଳମାନ ॥ ୧୧୭
୪୨ ଯାଁ ଭୟେ ନଦୀମାନେ ବହି । ସମୁଦ୍ର କୂଳ ନ ଲଂଘଇ ॥ ୧୧୮
ଅନଳ ଇନ୍ଧିକ ଭଜଇ । ନ ବୁଡ଼େ ଗିରିସଙ୍ଗେ ମହୀ ॥ ୧୧୯
୪୩ ଗଗନ ଯାର ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ପ୍ରାଣିଙ୍କି ମାର୍ଗକୁ ଦିଅଇ ॥ ୧୨୦
ସପ୍ତ ଆବରଣେ ବେଷ୍ଟିତ । ନିଜ ଦେହକୁ ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୧୨୧

---

[୧] = ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ । [୨] = "ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟ"ର ଅପଭ୍ରଂଶ ।

ଲୋକ ରୂପରେ ବିସ୍ତାରଇ । ଯେଉଁ କାଳର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥ ୧୨୨
୪୪ ସର୍ଜନ-ପାଳନ-ନାଶନେ । ବିଧାତା ଆଦି ଦେବମାନେ ॥ ୧୨୩
ଯାହାର ଠାରୁ ଲଭି ଖ୍ୟାତି । ପ୍ରତି ଯୁଗରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ୍ତି ॥ ୧୨୪
ଯେଉଁ ଦେବତାମାନଙ୍କର । ବଶରେ ଅଛି ଚରାଚର ॥ ୧୨୫
୪୫ ସେ କାଳ ଅଟଇ ଅନନ୍ତ । କରଇ ଜଗତର ଅନ୍ତ ॥ ୧୨୬
ଜନକୁ ଜନେ[୧] ଜାତ କରେ । ଯମକୁ ମୃତ୍ୟୁରେ ସଂହାରେ ॥ ୧୨୭
କପିଳ ଦେବହୂତି-ଆଗେ । ଯାହା କହିଲେ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ॥ ୧୨୮
ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ॥ ୧୨୯
ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ' ନ ଧର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥ ୧୩୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଭକ୍ତିଯୋଗୋ ନାମ ଏକୋନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରିଂଶେ ତୁ କାମ୍ୟକାନ୍ତାଦିଲଲନାକୁଳଚେତସାମ୍ ।
କାମିନାଂ ତାମସୀ ପାପାଦଧୋଗତିରୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧ ସେ କାଳ ସମସ୍ତ କାଳଇ[୨] । ତାହାର ପରାକ୍ରମ କେହି ॥ ୧
ଜାଣି ପାରଇ ନାହିଁ ନର । ମେଘ ଯେସନେ ପବନର ॥ ୨
୨ ଦୁଃଖରେ ଯେତେ ଯେତେ ଅର୍ଥ । ଯେନଇଁ ସୁଖ ବାଞ୍ଛି ଚିତ୍ତ ॥ ୩
କାଳ ତା' କରଇ ସଂହାର । ଯେଣେ ଶୋଚନା କରେ ନର ॥ ୪
୩ ପୁତ୍ରଦାରାଦିଯୁତ ହୋଇ । ଯେ ଦେହ ଅନିତ୍ୟ ଅଟଇ ॥ ୫
ତାହାର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ହୋଇଣ । ଯେ ଗୃହ-କ୍ଷେତ୍ର-ବିତ୍ତଗଣ ॥ ୬
ଅଥାଇଁ[୩] ସତ୍ୟ କରି ମଣି । ଯେଣୁ ଦୁର୍ମତି ଅଟେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୭
୪ ଯେବଣ ଯେବଣ ଯୋନିରେ । ଜନ୍ତୁ ଜନ୍ମଇ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୮

୧—ଜନେ = ଜନଦ୍ୱାରା ।
୨—ବିଚଳିତ କରାଏ । କାଲ୍ୟମାନଃ ବିଚାଲ୍ୟମାନଃ (ସ୍ୱାମୀ) ।
୩—ଅସ୍ଥାୟୀ ।

ସୁଖ ଲଭଇଂ ତହିଁ ତହିଁ । କେବେହେଁ ବିରକ୍ତ ନୋହଇ ॥ ୯
୫ ପ୍ରାଣୀ ନରକମଧ୍ୟେ ଥାଇ । ଦେହକୁ ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥ ୧୦
ଯେଣୁ ସେ ନରକଭୋଗରେ । ସୁଖକୁ ଲଭଇ ମନରେ ॥ ୧୧
ଦେବମାୟାରେ ବିମୋହିତ । ହୋଇଣ ଥାଇ ଅବିରତ ॥ ୧୨
୫(କ) ହୋଇଣ ସାଧୁସଙ୍ଗହୀନ । ସେବା ନ କରି ବୃଦ୍ଧଜନ ॥ ୧୩
ମୋତେ ନ ସେବି ଦୁଃଖ ପାଇ । କୁଟୁମ୍ବଠାରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୧୪
୬ ଦେହ, ବନିତା, ଗୃହ, ସୁତ । ପଶୁନିଚୟ, ବନ୍ଧୁ ବିତ୍ତ ॥ ୧୫
ଏଥିରେ ମନ ଦୃଢ଼େ ଦେଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଅଧିକ ମଣଇଁ ॥ ୧୬
୭ ସେ ପୁତ୍ର-ଦାର ଆଦିଙ୍କର । ପୋଷଣଚିନ୍ତାଏ ଶରୀର ॥ ୧୭
ଅନବରତ ହୋଏ ଦହି । ତେଣୁ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଭବ ବହି ॥ ୧୮
ଅନବରତେ ପାପମାନ । କରୁଣ ଥାଇ ମୂଢ଼ ଜନ ॥ ୧୯
୮ ଅସତ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯାହା । ଏକାନ୍ତେ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ମାୟା ॥ ୨୦
ସମ୍ଭୋଗ ଆଦିରୂପ ସେହି । ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ସେ ମୋହି ॥ ୨୧
ମଧୁରଭାଷୀ ଶିଶୁଙ୍କର । ଆଳାପେ ବଶ ହୋଇ ନର ॥ ୨୨
୯ ଯହିଁରେ କୂଟ ଧର୍ମମାନ । ଅଟଇ ଯେ ଦୁଃଖ-ପ୍ରଧାନ ॥ ୨୩
ସେ ଗୃହେ ଦୁଃଖପ୍ରତୀକାର । କରନ୍ତେ ସୁଖ ମଣେ ନର ॥ ୨୪
୧୦ ଅତିହିଂସାରେ ଅର୍ଥମାନ । ଆଣିଣ ଏଣୁ ତେଣୁ ଜନ ॥ ୨୫
ଯେବଣ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଇ । ସେ ଦୋଷେ ନରକକୁ ଯାଇ ॥ ୨୬
୧୧ ଜୀବିକା ପୁଣ ପୁଣ କରେ । ସେ ନାଶ ଯାଆନ୍ତେ କର୍ମରେ ॥ ୨୭
ଅଶକ୍ତ ହୋଇ ଲୋଭ ବହି । ପରର ବିତ୍ତକୁ ବାଞ୍ଛଇ ॥ ୨୮
୧୨ କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣେ ଅଯୋଗ୍ୟ । ହୁଅଇ ଯେଣୁ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ॥ ୨୯
ଉଦ୍ୟମମାନ ହୋଏ ବ୍ୟର୍ଥ । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅଭାବୁଁ ଦୁଃଖିତ ॥ ୩୦
ନିଃଶ୍ୱାସମାନଙ୍କୁ ପକାଇ । ସେ ମୂଢ଼ମତି ଚିନ୍ତା ବହି ॥ ୩୧
୧୩ ଏ ରୂପେ ନିଜ ପୋଷଣରେ । ଅଶକ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ତା'ଠାରେ ॥ ୩୨
ପୂର୍ବର ପ୍ରାୟିକ ଆଦର । ପ୍ରସାଦ ନ କରନ୍ତି ତାର ॥ ୩୩
ବୃଦ୍ଧ ବଳଦଠାରେ ଯେସନ୍ତେ । ହେଳା କରନ୍ତି ଗୃହୀମାନେ ॥ ୩୪

---

୫ (କ) ସତ୍ସଙ୍ଗରହିତୋ ମର୍ତ୍ତ୍ୟୋ ବୃଦ୍ଧସେବାପରିଚ୍ୟୁତଃ ।
ମାମନାରାଧ୍ୟ ଦୁଃଖାର୍ତ୍ତଃ କୁଟୁମ୍ବାସକ୍ତମାନସଃ ॥ ୧ ॥

୧୪ ତେତେବେଳେ ନବେଦ ନୁହଇ । ପୂର୍ବେ ଯାହାକୁ ପୋଷିଥାଇ ॥ ୩୫
ଖାଇ ତାହାଙ୍କ ଦେଲ ଅନ୍ନ । ଜଗତରେ ହୁଅଇ ବିବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୩୬
ମରଣ ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଥାଇ ॥ ୩୭
୧୫ ଅବମାନନା କରି ଅନ୍ନ । ଦିଅନ୍ତି ଯାହା ଜ୍ଞାତିଜନ ॥ ୩୮
କୁକୁରପ୍ରାୟ ତାହା ଖାଇ । ରୋଗୀ ମନ୍ଦାଗ୍ନି ସେ ହୁଅଇ ॥ ୩୯
କ୍ରମେ ଆହାର ଊଣା ହୋଇ । ସେ ଯେଣି ଚଳି ନ ପାରଇ ॥ ୪୦
୧୬ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଟେକନ୍ତେ ପବନ । ଖୋସିଣ ଯିଅଇ ନୟନ ॥ ୪୧
କଫସକାଶୁଁ ଦେହଗତେ । ରୁଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି ନାଡ଼ି ଯେତେ ॥ ୪୨
କାସଶ୍ୱାସରେ ପୀଡ଼ା ପାଇ । କଣ୍ଠରେ ଘଡ଼ଘଡ଼ ହୋଇ ॥ ୪୩
୧୭ କରୁଣ ଥାଇ ସେ ଶୟନ । ଶୋଚନା କରି ବନ୍ଧୁଜନ ॥ ୪୪
ବୋଲନ୍ତେ ବୋଲି ନ ପାରଇ । କାଳପାଶରି ବଶ ହୋଇ ॥ ୪୫
୧୮ କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣ ବ୍ୟାପାରେ । ଚିତ୍ତ ଦେଇଣ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୪୬
କାନ୍ଦିଲ ଲୋକଙ୍କ ବେଦନା । ଯେଣି ହୁଅଇ ହତମନା ॥ ୪୭
ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ଅଟଇ । ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ମରଇ ॥ ୪୮
୧୯ ସକ୍ରୋଧ ନେତ୍ର ଭୟଙ୍କର । ଯମର ବେନି ପରିଚର ॥ ୪୯
ମିଳନ୍ତେ ଭୟେ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ । ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ସେ କରଇ ॥ ୫୦
୨୦ ପାଶେ ବନ୍ଧନ କରି ଗଳେ । ଯାତନାଦେହେ ଭରି ବଳେ ॥ ୫୧
ଦୂରକୁ ନିଅନ୍ତି ଯେସନେ । ଚୋରକୁ ରାଜଭଟ[୧] ମାନେ ॥ ୫୨
୨୧ କମ୍ପଇ ତର୍ଜନେ ତାଙ୍କର । ହୃଦୟ ହୋଇଣ ଅଧୀର ॥ ୫୩
ବାଟେ ଭକ୍ଷନ୍ତି ତାକୁ ଶ୍ୱାନ । ଚିନ୍ତଇ ନିଜ ପାପମାନ ॥ ୫୪
୨୨ ଯହିଁ ବାଲୁକା ତାତି ଥାଇ । ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ, ଜଳ ନାହିଁ ॥ ୫୫
ସେ ବାଟେ ଗମନ କରଇ । ବାଧଇ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ଦୁଇ ॥ ୫୬
ବନଅନଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବାତେ । ସନ୍ତାପ ପାଇ ଅବିରତେ ॥ ୫୭
ଚର୍ମରଜ୍ଜୁକୁ ଯେଣି କରି । ପିଠିରେ କରନ୍ତି ପ୍ରହାର ॥ ୫୮
୨୩ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଣ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଇ । ପଡ଼ନ୍ତେ ସେଠି ସେଠି ଠାଇଁ ॥ ୫୯
ଉଠି ଗମଇ ଅନ୍ଧକାରେ । ପାପମାର୍ଗରେ ଯମଦ୍ୱାରେ ॥ ୬୦
୨୪ ନବ୍ଦ ସହସ୍ର ନବାଧିକ । ଯୋଜନ ଯମମାର୍ଗ ଏକ ॥ ୬୧

୧—ରାଜଭଟ = ରାଜାନୁଚର ।

ତିନ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଯାଇ ଏଥେ । ଅଥବା ଦ୍ୱିମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତେ ॥ ୬୨
ତଦନନ୍ତରେ ପାପୀଜନ । ଲଭେ ଯମଯାତନାମାନ ॥ ୬୩
୨୫ ତୃଣାଦି ଦେହେ ଗୁଡ଼ିଆଇ । ଦହନ୍ତି ଅନଳ ଲଗାଇ ॥ ୬୪
ସ୍ୱହସ୍ତେ ଯାହା କାଟିଥାଇ । ପରଚ୍ଛେଦିତ ଅବା ହୋଇ ॥ ୬୫
ଏମନ୍ତ ମାଂସ ଆପଣାର । ଭକ୍ଷଣ କରଇ ସେଠାର ॥ ୬୬
୨୬ ଜୀଇ ଥାଆନ୍ତେ ଅନ୍ତ ତାର । ଓଟାରେ ଶାଗୁଣା କୁକୁର ॥ ୬୭
ସର୍ପ ବୃଶ୍ଚିକ ଡାଂଶମାନେ । ଖାଆନ୍ତି ଯମର ସଦନେ ॥ ୬୮
ଆପଣା ପୀଡ଼ାକୁ ସ୍ମରଣ । କରୁ ଥାଆନ୍ତେ ପୁଣ ପୁଣ ॥ ୬୯
୨୭ କାଟନ୍ତି ଟିକି ଟିକି କରି । ଗଜ ଆଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଚିରି ॥ ୭୦
ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗରୁ ପକାନ୍ତି । ସଲିଳେ, ଗର୍ତ୍ତରେ ରୁନ୍ଧନ୍ତି ॥ ୭୧
୨୮ ତାମିସ୍ର, ରଉରବ ଆଦି । ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୭୨
ଭୁଂଜେ ସେ ଯାତନା ପୁରୁଷ । ନାରୀ ବା ଲଭି ସଙ୍ଗଦୋଷ ॥ ୭୩
୨୯ ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ଯେବା ଦୁଇ । ହେ ମାତ ! ଏଥି ସେ ଅଛଇ ॥ ୭୪
ନରକଯାତନାକୁଁ ଏଥି । ଏମନ୍ତ ପଣ୍ଡିତେ ବୋଲନ୍ତି ॥ ୭୫
୩୦ ଏ ରୂପେ ଆପଣା ଉଦର । କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଇ ଯେ ନର ॥ ୭୬
ସେ ବେନି ଛାଡ଼ି ପ୍ରେତଦେହେ । ଏମନ୍ତ ଫଳ ତହୁଁ ପାଏ ॥ ୭୭
୩୧ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଠାରେ କରି ଦ୍ରୋହ । ପୋଷିଣ ଥାଇ ଯେଉଁ ଦେହ ॥ ୭୮
ଛାଡ଼ି ସେ ଆପଣା ଶରୀର । ଏକେ ଲଭଇ ତମ ଘୋର ॥ ୭୯
ଯେଉଁ ଦୁରିତ ଅର୍ଜିଥାଇ । ବାଟକୁ ସମ୍ବଳ ସେ ହୋଇ ॥ ୮୦
୩୨ କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣ ଦୁରିତ । ଭଇବେ ହୁଅଇ ପ୍ରାପତ ॥ ୮୧
ନରକଭୋଗ ସେ କରଇ । ଅବଶଚିତ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮୨
୩୩ କେବଳ ଅଧର୍ମ କରଣ । କୁଟୁମ୍ବ କରେ ଯେ ପୋଷଣ ॥ ୮୩
ଅନ୍ଧତାମିସ୍ରକୁ ସେ ଯାଇ । ନରକପ୍ରାନ୍ତ ସ୍ଥାନ ସେହି ॥ ୮୪
୩୪ ମନୁଷ୍ୟଦେହ ନେ ହୁଁ ତଳ । ଯେତେକ ଯାତନା ସକଳ ॥ ୮୫
ଶ୍ୱାନ ଶୂକର ଆଦି ଯୋନି । ସେ ସର୍ବଠାରେ ଜନ୍ମ ଘେନି ॥ ୮୬
କର୍ମରେ କଷ୍ଟାପ ହୋଇଣ । ମନୁଷ୍ୟଦେହ ଧରେ ପୁଣ ॥ ୮୭

ହରିଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ । ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ॥ ୮୮
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାଜନ୍ତୁ ଭଣି । ସଂସାରସାଗରତରଣୀ ॥ ୮୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
କର୍ମବିପାକୋ ନାମ ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକତ୍ରିଂଶେ ବିମିଶ୍ରେଷୁ ପୁଣ୍ୟପାପୈରିହାନ୍ତରା ।
ମନୁଷ୍ୟଯୋନିସଂପ୍ରାପ୍ତିର୍ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ରାଜସୀ ଗତିଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

୧ ଦଇବ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିକ ଯହିଁ । ସେ କର୍ମେ ଦେହ ହେବା ପାଇଁ ॥ ୧
ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ନାରୀଗର୍ଭେ । ପୁରୁଷରେତ-ଅବଲମ୍ବେ ॥ ୨
୨ ଶୁକ୍ର ଶୋଣିତ ଏହୁ ଦୁଇ । ମିଶ୍ରିତ ଏକରାତ୍ରେ ହୋଇ ॥ ୩
ସେ ପୁଣି ପଞ୍ଚରାତ୍ରଶେଷେ । ବର୍ତ୍ତୁଳ ହୋଏ ଗର୍ଭଦେଶେ ॥ ୪
ବଦରୀ ଫଳର ପରାଏ । କଠିନ ଦଶଦିନେ ହୋଏ ॥ ୫
ତଦନ୍ତେ ମାଂସପିଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ । ଯୋନି ଭେଦରେ ଅଣ୍ଡ ହୋଏ ॥ ୬
୩ ମାସକେ ଶିର ଜାତ ହୋଇ । ବାହୁ, ଚରଣ ଆଦି ଯେହି ॥ ୭
ସେ ଅଙ୍ଗମାନେ ବେନିମାସ । ଅନ୍ତରେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥ ୮
ଯେ ନଖ ଲୋମ ଚର୍ମ ଅସ୍ଥି । ଯେ ଲିଙ୍ଗଚ୍ଛିଦ୍ରମାନେ ଛନ୍ତି ॥ ୯
ହୁଅନ୍ତେ ତିନି ମାସ ଶେଷ । ସେମାନେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୦
୪ ଚାରି ମାସର ଅନ୍ତେ ତହିଁ । ସପତ ଧାତୁ ସମ୍ଭବଇ ॥ ୧୧
ଯେ କ୍ଷୁଧାତୃଷା ସେହୁ ଦୁଇ । ପାଞ୍ଚ ମାସରେ ସମ୍ଭବଇ ॥ ୧୨
ଛମାସେ ଜରାୟୁବେଷ୍ଟିତ । ଭ୍ରମେ ଦକ୍ଷିଣକୁକ୍ଷିଗତ ॥ ୧୩
୫* ଯହିଁରେ ଜନ୍ତୁ ହୋଏ ଜାତ । ଅଟେ ସେ ପ୍ରାଣି-ଅସମ୍ମତ ॥ ୧୪

---

* ନାଡୀ ଲୂପ୍ୟାୟୁମା ନାମ ନାଭ୍ୟାଂ ତସ୍ୟ ନିବଧ୍ୟତେ ।
ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ତଥାନ୍ତ୍ରଶୁଷିରେଷ୍ୱାନିବଦ୍ଧୋପଜାୟତେ ॥ ୧ ॥
କ୍ରମନ୍ତେ ଭୁକ୍ତପୀତାନି ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ଗର୍ଭୋଦରେ ତଯା ।
ତୈରାପ୍ୟାୟିତଦେହୋଽସୌ ଜନ୍ତୁର୍ବୃଦ୍ଧିମୁପୈତି ବୈ ॥ ୨ ॥

ବିଶେଷେ ବିଷ୍ଠାମୂତ୍ରଙ୍କର । ଗର୍ତ୍ତ ଅଛଇ ଯେ ଉଦର ॥ ୧୫
ତହିଁରେ ଜନ୍ତୁ ଶୋଇଥାଇ । ମାତା ଯେ ଅନ୍ନପାନ ଖାଇ ॥ ୧୬
ତେଣେ ଜୀବର ଧାତୁମାନେ । ବୃଦ୍ଧି ହୁଅନ୍ତି ଦିନେ ଦିନେ ॥ ୧୭
୬ ଉଦରମଧ୍ୟେ କ୍ଷୁଧା ପାଇ । ଯେ କୃମିମାନେ ଥାନ୍ତି ରହି ॥ ୧୮
କ୍ଷତ କରନ୍ତି ତା ଶରୀର । ଯେଣୁ ସେ ଅଟେ ସୁକୁମାର ॥ ୧୯
ଏ ଯେହ୍ନ ଅତି କ୍ଳେଶ ପାଇ । ପ୍ରତି କ୍ଷଣରେ ମୋହ ହୋଇ ॥ ୨୦
୭ କଟୁ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଉଷ୍ଣ, ଲବଣ । ଅମ୍ଳାଦି ରସ ଯେ ଉଲ୍ବଣ[1] ॥ ୨୧
ମାତା ଭକ୍ଷନ୍ତେ ତାହା ଖାଇ । ସର୍ବାଙ୍ଗେ ବେଦନା ଲଭଇ ॥ ୨୨
୮ ସେ ଅଟେ ଜରାୟୁବେଷ୍ଟିତ । ଅନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଆବୃତ ॥ ୨୩
ପେଟେ ଲଗାଇ ଥାଇ ଶିର । କୁଟିଳ ପୃଷ୍ଠ ଗ୍ରୀବା ତାର ॥ ୨୪
ଅଙ୍ଗକୁ ଚଳଣ ନ ପାରେ । ଶକୁନ୍ତ ଯେସନେ ପଞ୍ଜରେ ॥ ୨୫
୯ ସେ ପୁଣି ଦୈବବଶ ହୋଇ । ଯା ଶତଜନ୍ମେ କରିଥାଇ ॥ ୨୬
ସେ କର୍ମ କରନ୍ତେ ସ୍ମରଣ । ନିରତେ ଉଦବେଗ ହୋଇଣ ॥ ୨୭
୧୦ କେଉଁ ସୁଖକୁ ଅବା ପାଇ । ସପ୍ତମ ମାସ ଆଦି ହୋଇ ॥ ୨୮
ଜ୍ଞାନ ତାହାର ଜାତ ହୋଇ । ସେ ଯେହ୍ନ ଉପୁରେ କଂପଇ ॥ ୨୯
ପ୍ରସୂତିପବନଚେଷ୍ଟାଏ । ରହି ନ ପାରେ ଏକଠାଏଁ ॥ ୩୦
ବିଷ୍ଠାଜନିତ କୃମିଙ୍କର । ଅଛଇ ଯେସନେ ସୋଦର ॥ ୩୧
୧୧ ସେ ଋଷି[2] ଉପତାପ ପାଇ । ଗର୍ଭବାସରୁ ଖିନ୍ନ ହୋଇ ॥ ୩୨
ତାହାର ବନ୍ଧନକୁ ହେତୁ । ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ସପ୍ତଧାତୁ ॥ ୩୩
ଯେ ତାକୁ ଉଦରରେ ନେଇ । ଈଶ୍ୱର ଅର୍ପିତ କରଇ ॥ ୩୪
ତାହାକୁ ସକଳ ସବରେ । କର ଯୋଡ଼ିଣ ସ୍ତୁତି କରେ ॥ ୩୫

ଶ୍ରୀଜୀବ ଉବାଚ

୧୨ ହୁଅଇ ଯେ ଶରଣାଗତ । ରଖିବା ପାଇଁ ସେ ଜଗତ ॥ ୩୬
ଇଚ୍ଛାଏ ନାନା କଳେବର । ଧରନ୍ତି ଯେ ପରମେଶ୍ୱର ॥ ୩୭
ତାଙ୍କ ଚରଣପଦ୍ମ ଦୁଇ । ଲୀଳାରେ ଭୂମିରେ ଚଳଇ ॥ ୩୮
ଶରଣ ପଶୁଛି ମୁଁ ତହିଁ । ଯହିଁରେ କିଛି ଭୟ ନାହିଁ ॥ ୩୯

୧—ଉଲ୍ବଣ—ଦୁଃସହ । (ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ)
୨—ଋଷି = ଦେହାସ୍ପଦର୍ଶୀ ।

ଏ ରୂପେ ଗର୍ଭବାସଗତ । ଯେ ମୋତେ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତ ॥ ୪୦
ଦୁଷ୍ଟ ଅଟଇ ଯେଣୁ ମୁହିଁ । ମୋତେ ଏ ଉଚିତ ଅଟଇ ॥ ୪୧
୧୩ ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋମୟୀ । ମାୟାକୁ ଅବଲମ୍ବ ପାଇ ॥ ୪୨
କର୍ମରେ ବଦ୍ଧପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଏ ଗର୍ଭମଧ୍ୟେ ମୁଁ ଅଛଇ ॥ ୪୩
ସନ୍ତାପବନ୍ତ ହୃଦେ ମୋର । ପ୍ରକାଶ ଶୁଦ୍ଧ ଅବିକାର ॥ ୪୪
ଅଖଣ୍ଡବୋଧ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୪୫
୧୪ ପୃଥ୍ୱୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ । ତେଣେ ଏ ଶରୀର ନିର୍ମିତ ॥ ୪୬
ଏଥି ମାୟାରେ ଛନ୍ନ ହୋଇ । ଅଛି ମୁଁ ଅସଙ୍ଗ ଅଟଇ ॥ ୪୭
ମୋର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ଗୁଣ । ଇତ୍ୟାଦି ଅଟେ ଅପ୍ରମାଣ ॥ ୪୮
ଅକୁଣ୍ଠ ମହିମା ଯାହାର । ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷୁଁ ଯେ ପର ॥ ୪୯
ଯେ ପ୍ରଭୁ ସର୍ବଜ୍ଞ ଅଟନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ମୋହର ପ୍ରଣତି ॥ ୫୦
୧୫ ଯହିଁରେ ଗୁଣରୁ ନିର୍ମିତ । କର୍ମବନ୍ଧନ ଅପ୍ରମିତ ॥ ୫୧
ସେ ଭବମାର୍ଗେ ଅତିଶ୍ରମେ । ଯାର ମାୟାରେ ମତିଭ୍ରମେ ॥ ୫୨
ଏ ଜନ କରଇ ଭ୍ରମଣ । ତା ଅନୁଗ୍ରହ ବିନୁ ପୁଣ ॥ ୫୩
କେଉଁ ଯୁଗୁତିବଳେ ଏହି । ଆପଣା ରୂପକୁ ଜାଣଇଁ ॥ ୫୪
୧୬ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଏ କାଳବିଷୟ ଯେ ଜ୍ଞାନ ॥ ୫୫
ତାହାଙ୍କ ବିନୁ ମୋହଠାଇଁ । କେ ତାହା ଅଛି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୫୬
ଏଣୁ ସେ ଅଟନ୍ତି ଈଶ୍ୱର । ସ୍ଥିର-ଜଙ୍ଗମେ ଅଂଶ ଯାର ॥ ୫୭
ଜୀବରୂପ କର୍ମପଦ୍ଧତି । ତହିଁକି ଥାଇ ଅନୁବର୍ତ୍ତି ॥ ୫୮
ତାପତ୍ରୟର ନାଶପାଇଁ । ଆମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ଭଜୁଥାଇଁ ॥ ୫୯
୧୭ ମାତାଉଦର ଅଟେ କୂପ । ରକତ-ବିଷ୍ଠା-ମୂତ୍ରରୂପ ॥ ୬୦
ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଥାଇ । ଜଠରାନଳେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୬୧
ତହୁଁ ନିର୍ଗମ ବାଞ୍ଛି ମନ । ଗଣନ୍ତେ ନିଜ ମାସମାନ ॥ ୬୨
ଏ ଜୀବ ଅଛି ଦୁଃଖୀ ହୋଇ । ହେ ଭଗବାନ କେବେ ତୁହି ॥ ୬୩
ଏ କୂପମଧ୍ୟରୁ ବାହାର । କରିବୁ ଏହାକୁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୪
୧୮ ଏ ଜୀବ ଅଟେ ଦଶମାସ୍ୟ[୧] । ଏହାକୁ ଏ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶ ॥ ୬୫
କରିଣ ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଯେହି । ଚିତ୍ତରେ ଅତି ଦୟା ବହି ॥ ୬୬

୧ — ଦଶମାସ ।

ସେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛାରେ । ତୋଷକୁ ଲଭ ସ୍ୱମନରେ ॥ ୬୭
କରଯୁଗଳ ନିଜ ଶିରେ । ଅର୍ପଣ କରିବା ବାହାରେ ॥ ୬୮
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତି-ଉପକାର । କରି ପାରିବ କେଉଁ ନର ॥ ୬୯
୧୯ ଯେ ପଶୁ ଆଦି ଜୀବ ଆନ । ଶରୀରସୁଖଦୁଃଖମାନ ॥ ୭୦
କେବଳମାତ୍ର ସେ ଦେଖଇ । ମୁଁ ଯାହାଠାରୁ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥ ୭୧
ଦଶମ ଆଦିରେ ସଂଯୁକ୍ତ । ଶରୀର ହୋଇଛୁ ବିଦିତ ॥ ୭୨
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ରୂପରେ । ତାହାଙ୍କୁ ଭିତରେ ବାହାରେ ॥ ୭୩
ଦେଖୁଣ ଅଛୁ ମୁଁ ସତତ । ଯେ ଚୈତ୍ତ୍ୟପ୍ରାପ୍ତିକ ବିଦିତ ॥ ୭୪
୨୦ ହେ ପ୍ରଭୁ ନାନା ଦୁଃଖ ପାଇ । ଗର୍ଭରେ ରହିଲେହେଁ ମୁହିଁ ॥ ୭୫
ଏ ଗର୍ଭମଧ୍ୟରୁ ବାହାର । ହେବାକୁ ନାହିଁ ମନ ମୋର ॥ ୭୬
ବାହାର ଅନ୍ଧକୂପପ୍ରାୟେ । ତହିଁରେ ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ ହୋଏ ॥ ୭୭
ତାକୁ ଘୋଟଇ ମାୟା ତୋର । ଯହୁଁ ଉପୁଜେ ଅହଂକାର ॥ ୭୮
ସଂସାରଚକ୍ରେ ଜାତ ହୋଇ । କ୍ରମେ ପ୍ରବାହସଙ୍ଗ ପାଇ ॥ ୭୯
୨୧ ସେ ଯେଣୁ ଅବିକଳ ହୋଇ । ଏହି ଗର୍ଭରେ ଥାଇ ମୁହିଁ ॥ ୮୦
ମନକୁ ମିତ୍ର କରି ଲଭି । ଆତ୍ମାକୁ ସଂସାରୁ ତାରିବି ॥ ୮୧
ଯେମନ୍ତେ ନାନା ଗର୍ଭେ ମୋର । ନିବାସ ନୋହିବ ଆବର ॥ ୮୨
ତେଣୁ ବିଷ୍ଣୁର ପାଦ ଦୁଇ । ହୃଦୟେ ଚିନ୍ତା କଲି ମୁହିଁ ॥ ୮୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୨ ଏ ରୂପେ ଗର୍ଭେ ଜୀବ ଥାଇ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ମନ ଦେଇ ॥ ୮୪
ଦଶମ ମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ତାର । ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରସୂତିସମୀର ॥ ୮୫
ପ୍ରସବ ଅର୍ଥରେ ଓଟାରେ । ତାହାକୁ ଅଧୋବଦନରେ ॥ ୮୬
୨୩ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରସୂତିପବନ । ତଳକୁ କରିଣ ବଦନ ॥ ୮୭
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଣ ଆତୁର । କଷ୍ଟରେ ହୁଅଇ ବାହାର ॥ ୮୮
ଲଭଇ ନାହିଁ ସେ ଆଶ୍ୱାସ । ପୂର୍ବ ଜ୍ଞାନହିଁ ହୋଏ ନାଶ ॥ ୮୯
୨୪ ଧରଣୀତଳରେ ପଡ଼ଇ । ରକ୍ତମିଶ୍ରିତ- ତନୁ ହୋଇ ॥ ୯୦
ଚେଷ୍ଟା କରଇ କୃମିପ୍ରାୟେ । କାନ୍ଦଇ ନିଜ ଜ୍ଞାନକ୍ଷୟେ ॥ ୯୧
ଗର୍ଭେ ଯେମନ୍ତ ହୋଇଥାଇ । ତହିଁକି ବିପରୀତ ହୋଇ ॥ ୯୨
୨୫ ତାହାର ଅଭିପ୍ରାୟମାନ । ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବନ୍ଧୁଜନ ॥ ୯୩

କାନ୍ଦନ୍ତେ ସ୍ତନପାନ ଅର୍ଥେ । ଉଦରବ୍ୟଥା କଲ ଗର୍ଭେ ॥ ୯୪
କରନ୍ତି ଜାମ୍ବରସ ପାନ । ଉଦରବ୍ୟଥାରେ ବେଦନ ॥ ୯୫
କରନ୍ତେ ସ୍ତନ୍ୟ ମୁଖେ ଦ୍ୟନ୍ତି । ଏ ରୂପେ ପୋଷଣ କରନ୍ତି ॥ ୯୬
ସ୍ୱ ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ନ ପାଇ । କଥାହିଁ କହି ନ ପାରଇ ॥ ୯୭
୨୬ ଅଶୁଚି ଶେଯେ ଶୋଇଥାଇ । ମଶକମାନେ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ॥ ୯୮
ଆପଣା ଅଙ୍ଗକଣ୍ଡୂୟନ । କରିତ ନୁହଇ ଭାଜନ ॥ ୯୯
ବସି ଉଠିଣ ନ ପାରଇ । ଚେଷ୍ଟନ[୧] କରନ୍ତେ କାନ୍ଦଇ ॥ ୧୦୦
୨୭ କୋମଳ ଚର୍ମ ଅଟେ ତାର । ଦଂଶାଦ୍ୟ[୨] କରନ୍ତି ଆହାର ॥ ୧୦୧
ନରକେ କୃମିକ ଯେସନେ । ଖାଉ ଥାଆନ୍ତି କୃମିମାନେ ॥ ୧୦୨
ଏ ଘେନି କରଇ ରୋଦନ । ନ ଥାଇ ଗର୍ଭକାଳଜ୍ଞାନ ॥ ୧୦୩
୨୮ ଏ ରୂପେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷଯାଏ । ନାନା ପ୍ରକାରେ ଦୁଃଖ ପାଏ ॥ ୧୦୪
୨୯ ପାଞ୍ଚବରଷ ତଦନ୍ତରେ । ପୌଗଣ୍ଡ କାଳ ଦୁଃଖେ ହରେ ॥ ୧୦୫
ଯେବଣ କଥାକୁ ବାଞ୍ଛଇ । ସିଦ୍ଧି ନୋହନ୍ତେ ଶୋକ ପାଇ ॥ ୧୦୬
ଅଜ୍ଞାନୁଁ ଅତି କ୍ରୋଧ ହୋଇ । ଯେତେ ତା ଦେହ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ॥ ୧୦୭
ତେତିକ ହୋଇ ଗର୍ବ, ରୋଷ । ବୃଦ୍ଧି ହୁଅନ୍ତେ ସେ ପୁରୁଷ ॥ ୧୦୮
ଆପଣେ କାମୁକ ହୋଇଣ । କାମୁକ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ ॥ ୧୦୯
ବିଗ୍ରହ କରନ୍ତେ କରଇ । ଆପଣା ବିନାଶର ପାଇଁ ॥ ୧୧୦
୩୦ ପୃଥିବୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ । ତେଣେ ଏ ଶରୀର ଘଟିତ ॥ ୧୧୧
ଅହଂତା ମମତାକୁ ବନ୍ଧି । ଅଜ୍ଞାନପଣେ ଏଥି ଦେହୀ ॥ ୧୧୨
ମନ କବେଶେ ଅବିରତ । ଏଣୁ ସେ ଦୁର୍ମତି ବାଦତ ॥ ୧୧୩
୩୧ ଦେହନିମିତ୍ତେ କର୍ମ କରେ । ନିବଦ୍ଧ ହୋଇଣ ଯହିଁରେ ॥ ୧୧୪
ଏ ଜୀବ-ସଂସାରକୁ ଯାଇ । ସେ ଦେହ ଗତାଗତ ହୋଇ ॥ ୧୧୫
ଭୁଞ୍ଜଇ ନାନା କ୍ଳେଶମାନ । ଅବିଦ୍ୟା-କର୍ମ ସେ ବନ୍ଧନ ॥ ୧୧୬
୩୨ ଶିଶ୍ନ-ଉଦର ସୁଖ ଚିନ୍ତି । ଯେ ନିତ୍ୟେ ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତି ॥ ୧୧୭
ଯେବେ ସେ ଅସାଧୁଙ୍କ ମାର୍ଗେ । ଜନ୍ତୁ ରମଇ ଅନୁରାଗେ ॥ ୧୧୮
ପୂର୍ବେ ଯେ ରୂପେ କହିଥାଇଁ । ସେ ରୂପେ ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥ ୧୧୯
୩୩ ସତ୍ୟ, ଶଉଚ, ତପ, ଶମ । ଯେ ଦାନ, ବୁଦ୍ଧି, ଲଜ୍ଜା, ଦମ ॥ ୧୨୦

୧—ଚେଷ୍ଟା ନ (?) । ୨—ଦଂଶାଦି=ଡାଆଁଶ ପ୍ରଭୃତି ।

	ସମ୍ପଦ, କ୍ଷମା, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଯଶ	ଯା' ସଙ୍ଗୁଁ ହୁଅନ୍ତି ବିନାଶ	॥ ୧୨୧
୩୪	ଅଶାନ୍ତ, ମୂଢ଼ ସେହୁ ଜନେ	ଦେହାତ୍ମମତି ଦୁଷ୍ଟମାନେ	॥ ୧୨୨
	କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗର ପ୍ରାୟେ କରି	ବଶ କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ନାରୀ	॥ ୧୨୩
	ଶୋଚନାଯୋଗ୍ୟ ସେ ସଂସାରେ	ସଙ୍ଗ ନ କର ତାଙ୍କ ଠାରେ	॥ ୧୨୪
୩୫	ଲୋକର ବନ୍ଧ ମୋହ ଦୁଇ	ଆନ ସଙ୍ଗରୁ ତେତେ ନୋହି	॥ ୧୨୫
	ଯେତେ ହୁଅଇ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗରୁ	ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗୀ ଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ	॥ ୧୨୬
୩୬	ନିଜ ସୁତାକୁ ପ୍ରଜାପତି	ଦେଖି ତା' ରୂପେ ହେଲା ମତି	॥ ୧୨୭
	ସେ ମୃଗୀରୂପେ ପଳାଇଲା	ଧାତା ହିଁ ମୃଗରୂପ ହେଲା	॥ ୧୨୮
	ଲଜ୍ଜାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି	ଧାଇଁଲା ତାକୁ ଅନୁସରି	॥ ୧୨୯
୩୭	ସେ ବ୍ରହ୍ମା କରିଛି ସର୍ଜନ	ମରୀଚି ଆଦି ଋଷିମାନ	॥ ୧୩୦
	ମରୀଚି ଆଦି କଲେ ଜନ୍ମ	କଶ୍ୟପ ଆଦି ପୁତ୍ରମାନ	॥ ୧୩୧
	କଶ୍ୟପ ଆଦିରୁ ସମ୍ଭବ	ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦି ଜୀବ	॥ ୧୩୨
	ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କେବା ଜନ	ନାରାୟଣ ଋଷିରୁଁ ଆନ	॥ ୧୩୩
	ଅଛି ଅଖଣ୍ଡବୁଦ୍ଧି ହୋଇ	ଯାକୁ ସ୍ତ୍ରୀମାୟା ନ ଲାଗଇ	॥ ୧୩୪
୩୮	ସ୍ତ୍ରୀରୂପ ଅଟଇ ମାୟା ମୋର	ବଳିକୁ ଦେଖ ତୁ ତାହାର	॥ ୧୩୫
	ନିଜ ପ୍ରତାପେ ଦିଗମାନ	ଜିଣିଥାନ୍ତି ଯେ ବଳୀ[1]ଜନ	॥ ୧୩୬
	ତାଙ୍କୁ ଯେ କଟାକ୍ଷପାତରେ	ପ୍ରଣତ କରଇ ପାଦରେ	॥ ୧୩୭
୩୯	ସାଧୁସେବାରୁ ଆତ୍ମଲାଭ	ଲାଭ କରିଣ ଯେବେ ଜୀବ	॥ ୧୩୮
	ଯୋଗପାରକୁ ଆରୋହଣ	କରି ବାଞ୍ଛଇ ଯେଉଁ ଜନ	॥ ୧୩୯
	ସେ ଲୋକ ପ୍ରମଦାସଙ୍ଗତ	ହୋଇବ ନାହିଁ କଦାଚିତ	॥ ୧୪୦
	ଯେଉଁ ପ୍ରମଦା ଏ ଲୋକର	ଅଟଇ ନରକକୁ ଦ୍ୱାର	॥ ୧୪୧
୪୦	ଯେ ମାୟା ଦେବତାନିର୍ମିତ	କାମିନୀରୂପେ ସେ ବିଦିତ	॥ ୧୪୨
	ତାକୁ ଜାଣିମ ବିଜ୍ଞ ନର	ଯେସନେ ମୃତ୍ୟୁ ଆପଣାର	॥ ୧୪୩
	ଯେ ତୃଣେ ଛନ୍ନ ହୋଇ ଥାଇ	ସେ କୂପପ୍ରାୟ ସେ ଅଟଇ	॥ ୧୪୪
୪୧	ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗରୁ ସ୍ତ୍ରୀଭାବ	ଲାଭ କରିଣ ଏହୁ ଜୀବ	॥ ୧୪୫
୪୨	ପୁରୁଷପ୍ରାୟେ ଆଚରଣ[2]	ଯେ ମାୟା ଥାଇ ମୋର ପୁଣ	॥ ୧୪୬

୧—ବଳୀ=ବଳବାନ୍ ।

୨—ଆଚରଣ (?) ଭୁ. ପୁରୁଷବତ୍ ଆଚରନ୍ତୀମ୍ । (ସ୍ୱାମୀ)

ତାହାକୁ ପତି କରି ମଣେ । ବିତ୍ତପୁତ୍ରାଦି ଲଭେ ଯେଣେ ॥ ୧୪୭
ପତି-ଅପତ୍ୟ-ଗୃହାକାର । ଯେ ମାୟା ସମ୍ଭବନ୍ତି ମୋର ॥ ୧୪୮
ଆପଣା ମୃତ୍ୟୁ ସେ ଅଟଇ । ଧଇବ ଅଛୁ ତାହା ଦେଇ ॥ ୧୪୯
ଏ ରୂପେ ଜାଣିମ ସୁଜନ । ଯେସନେ ବ୍ୟାଧର ଗାୟନ ॥ ୧୫୦
କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଶୁଭେ ମନୋହର । ମୃତ୍ୟୁ ଅଟେ ସେ ହରିଣର ॥ ୧୫୧
୪୩ ଉପାଧିଭବରେ ଜୀବର । ଜନ୍ମିଲ ଯେ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ॥ ୧୫୨
ତେଣେ ଏ ଲୋକୁଁ ଲୋକାନ୍ତର । ଯାଆନ୍ତେ କର୍ମ କରେ ନର ॥ ୧୫୩
୪୪ ଆତ୍ମାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଯେ ଲିଙ୍ଗଦେହ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୧୫୪
ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋମୟ । ଭୋଗାୟତନ ସ୍ଥୂଳ ଦେହ ॥ ୧୫୫
ନିରୋଧ ସେ ବେନି ଦେହର । ମରଣ ନାମ ଅଟେ ତାର ॥ ୧୫୬
ଯେ ଦେହ ଯେବେ ସମ୍ଭବଇ । ତାହାକୁ ଜନ୍ମ ବୋଲି କହି ॥ ୧୫୭
୪୫ ଦ୍ରବ୍ୟର ଉପଲବ୍‌ଧି ସ୍ଥାନ । ନୟନଗୋଳକଦର୍ଶନ ॥ ୧୫୮
କାମଳ ଆଦି ଦୋଷେ ସେହି । ଯେବେ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ନ ଦେଖଇ ॥ ୧୫୯
ତେବେ ନୟନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟର । ପଞ୍ଚତ୍ୱ ବୋଲନ୍ତି ସୁଧୀର ॥ ୧୬୦
'ଏ ମୁଁ ଅଟଇ' ଏ ପ୍ରକାରେ । ଯେ ଅଭିମାନ ତାହା ଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୬୧
ସ୍ଥୂଳ ଦେହର ଦରଶନ । ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲନ୍ତି ସଜ୍ଜନ ॥ ୧୬୨
୪୬ ନେତ୍ରଗୋଳକର ଯେସନେ । ରୂପାବୟବଦରଶନେ ॥ ୧୬୩
ହୁଅଇ ଅଯୋଗ୍ୟତା ଯେବେ । ଚକ୍ଷୁର, ଦ୍ରଷ୍ଟାର ସେ ତେବେ ॥ ୧୬୪
ବିକଳ ହୋନ୍ତେ ତେହ୍ନେ ସ୍ଥୂଳ । ଲିଙ୍ଗ ସେ ହୁଅଇ ବିକଳ ॥
ସେ ଅଟେ ଜୀବର ମରଣ । ସ୍ୱତଃ ସେ ନ ଘଟଇ ପୁଣ ॥
୪୭ ଏଣୁ କାର୍ପଣ୍ୟ, ତ୍ରାସ, ଦୈନ୍ୟ । କେବେହେଁ ଚିତ୍ତେ ନ ଘେନିମ ॥ ୧୬୫
ଜୀବର ଗତି ଜାଣିଥାଇ । ଚରିବ ମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ହୋଇ ॥ ୧୬୬
୪୮ ଯେଣେ ସେ ଉତ୍ତମ ବିଗ୍ରହ । ଅବକଳନ କରେ ନର ॥ ୧୬୭
ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟ ଯହିଁ ସିଦ୍ଧି । ଏମନ୍ତ ଅଟଇ ଯେ ବୁଦ୍ଧି ॥ ୧୬୮
ତେଣେ ଏ ଲୋକେ ନିଜ ଦେହ । ଅର୍ପି ଭ୍ରମିବ ଛାଡ଼ି ସ୍ନେହ ॥ ୧୬୯
ଈଶ୍ୱରମାୟାରେ ନିର୍ମାଣ । ଅଟଇ ଯେ ଲୋକ ପ୍ରମାଣ ॥ ୧୭୦
କପିଳରୂପେ ଚକ୍ରପାଣି । ମାତା ଆଗରେ ତାହା ଭଣି ॥ ୧୭୧

ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତେ । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ହିତେ ॥ ୧୭୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଗନ୍ନାଥ ଭଣେ । ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ ॥ ୧୭୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଜୀବଗତିର୍ନାମ ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶେ ସାତ୍ତ୍ୱିକୈର୍ଧର୍ମୈରୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱା ଗତିରୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ।
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନବିହୀନସ୍ୟ ତତଶ୍ଚ ପୁନରାଗତିଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

୧ ଏବେ ଯେ ଗୃହାଶ୍ରମେ ଥାଇ । ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ ଆଚରଇ ॥ ୧
ବାଞ୍ଛନ୍ତେ କାମ-ଅର୍ଥମାନ । ସେ ଧର୍ମ କରଇ ଦୋହନ ॥ ୨
ସେ ଧର୍ମମାନ ପୁଣପୁଣ । କରି ସେ କରଇ ପୂରଣ ॥ ୩
୨ ବିଷ୍ଣୁ-ଆରାଧନଲକ୍ଷଣ । ଧର୍ମରୁ ବିମୁଖ ହୋଇଣ ॥ ୪
ସେ ଲୋକ କାମମୂଢ଼ ହୋଇ । ଯଜ୍ଞରେ ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜଇ ॥ ୫
ପିତୃଗଣଙ୍କୁ ପୂଜା କରେ । ସଂଯୁତ ହୋଇଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥ ୬
୩ ସେ ଦେବପିତୃଗଣଙ୍କର । ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଆହାନ୍ତମତି ନର ॥ ୭
ପିତୃଦେବତାଙ୍କ ନିମିତ୍ତେ । ବ୍ରତ କରଇ ଅବିରତେ ॥ ୮
ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକରେ ସୋମପାନ । କରି ଆସିବ ଏ ଭୁବନ ॥ ୯
୪ ଅନନ୍ତ ଆସନ ଯାହାର । ସେ ହରି ଶେଷଶଯ୍ୟାପର ॥ ୧୦
ଶୟନ ଆଚରଇ ଯେବେ । ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମୀଙ୍କର ତେବେ ॥ ୧୧
ଯେତେକ ଲୋକହିଁ ଥାଆନ୍ତି । ସେ ସବୁ ବିନାଶ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୧୨
୫ ଯେ କାମ ଅର୍ଥ ବେନି ଚିନ୍ତି । ନିଜ ଧର୍ମକୁ ନ ଦୁହନ୍ତି ॥ ୧୩
କାହିଁ ଆସକ୍ତି ନ କରନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରେ କର୍ମ ସମର୍ପନ୍ତି ॥ ୧୪
ଶାନ୍ତିକ ଭଜଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟ । ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ॥ ୧୫
୬ ନିବୃତ୍ତିଧର୍ମରେ ତତ୍ପର । ନିର୍ମମ, ଗତ¹ ଅହଂକାର ॥ ୧୬
ସ୍ୱଧର୍ମ ଲଭି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ । ତେଣେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ପୁଣ ॥ ୧୭

୧—ଗତ ।

୭*ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳଦ୍ୱାରେ ଯାଇଁ । ଲଭନ୍ତି ପୁରୁଷକୁ ସେହି ॥ ୧୮
ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଉତ୍ପତ୍ତି-ବିନାଶଭାବନ ॥ ୧୯
ପ୍ରକୃତ ଅଟେ ଏ ଈଶ୍ୱର । ପର-ଅପରର ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୦
୮ ଈଶ୍ୱର ଅଭେଦଦୃଷ୍ଟିରେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯେ ନରେ ॥ ୨୧
ଦୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଶେଷ ହୋଇ । ବ୍ରହ୍ମ-ପ୍ରଳୟ ଯେ ବୋଲାଇ ॥ ୨୨
ବ୍ରହ୍ମଲୋକରେ ଯେତେ କାଳ । ଥାନ୍ତି ସେ ସୁଖେ ହୋଇ ଭୋଳ ॥ ୨୩
୯ ଧରଣୀ, ସଲିଳ, ପବନ । ନଭ, ଅଗ୍ନି, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନ ॥ ୨୪
ଶବଦ ଆଦି ଅହଂକାର । ଏମାନେ ଆବରଣ ତାର ॥ ୨୫
ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସଂହାର । ଈଶ୍ୱର କରିଣ ମନର ॥ ୨୬
ଦୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଭୋଗ କରି । ବ୍ରହ୍ମା ନିର୍ଗୁଣରୂପଧାରୀ ॥ ୨୭
ଈଶ୍ୱରହୃଦୟରେ ଯାଇଁ । ଯେବେ ସେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ॥ ୨୮
୧୦†ସେ କାଳେ ଜିଣି ପ୍ରାଣମନ । ଯେ ରାଗଶୂନ୍ୟ ଯୋଗିଜନ ॥ ୨୯
ଦୂରକୁ ବୋଲିଣ ସେ ଯାଇ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥ ୩୦
ଅମୃତ, ପୁରାଣ ପୁରୁଷ । ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୩୧
ତାହାଙ୍କୁ ଲଭନ୍ତି ସେ ପୁଣ । ବ୍ରହ୍ମାର ସହିତେ ଯାଇଣ ॥ ୩୨
ଦେହ ଆଦିରେ ଅହଂକାର । ସେ କାଳେ ନ ଥାଇ ତାଙ୍କର ॥ ୩୩
୧୧ ଏବେ ଜନନି ! ତାଙ୍କୁ ପୁଣ । ଭାବରେ ପଶ ତୁ ଶରଣ ॥ ୩୪
ସକଳ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ହୃଦୟ-ପଦ୍ମେ ଗୃହ ଯାର ॥ ୩୫
ଯାହାର ଅନୁଭାବମାନ । ଶ୍ରବିତ ହୋଇଛି ଭୁବନ ॥ ୩୬
୧୨ ମରୀଚି ଆଦି ଋଷିବର । କୁମାର ଆଦି ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥ ୩୭
ଯେ ସିଦ୍ଧେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାନ୍ତି ଯୋଗ । ଘେନିଣ ଏମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗ ॥ ୩୮
ସ୍ଥାବର-ଜଙ୍ଗମଙ୍କ ଆଦ୍ୟ । ଅଟେ ଯେ ବେଦଗର୍ଭ ସିଦ୍ଧ ॥ ୩୯
୧୩ କରିଣ ଭେଦଦୃଷ୍ଟି ସେହି । ଦେହରେ ଅଭିମାନ ବହି ॥ ୪୦
ନିଃସଙ୍ଗ କର୍ମ ହିଁ କରିଣ । କର୍ତ୍ତାଭାବରୁ ସେହି ପୁଣ ॥ ୪୧

---

* ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରେଣ ତେ ବିରଜାଃ ପ୍ରୟାନ୍ତି, ଯତ୍ରାମୃତଃ ପୁରୁଷୋ ହ୍ୟବ୍ୟୟାତ୍ମା । (ଶ୍ରୁତିଃ)

† ବ୍ରହ୍ମଣା ସହ ତେ ସର୍ବେ ସଂପ୍ରାପ୍ତେ ପ୍ରତିସଂଚରେ ।
ପରସ୍ୟାନ୍ତେ କୃତାତ୍ମାନଃ ପ୍ରବିଶନ୍ତି ପରଂ ପଦମ୍ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

	ସଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ସେ ଅଟନ୍ତି	ଯେ କାଳ ଈଶ୍ୱରର ମୂର୍ତ୍ତି	॥ ୪୨
୧୪	ସଂସରଂ[1] ତାହା ସଙ୍ଗତରେ	ଜାତ ହୁଅନ୍ତେ ଏ ସଂସାରେ	॥ ୪୩
୧୫	ସେ ବ୍ରହ୍ମା ପୂର୍ବପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ	କଳ୍ପକୁ କଳ୍ପ ଜନମଇଁ	॥ ୪୪
	କର୍ମରେ ନିର୍ମିତ ଯେ ହୋଇ	ସେ ବ୍ରହ୍ମସଂପତ୍ତିକି ପାଇ	॥ ୪୫
	ପ୍ରଳୟେ ପୁରୁଷାବତାରେ	ମିଶିଣ କଳ୍ପର ଆଦ୍ୟରେ	॥ ୪୬
	ଋଷିଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ	ରହନ୍ତି ଯେଝା ଅଧିକାରେ	॥ ୪୭
୧୬	ଯେ ପୁଣି ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ ହୋଇ	କର୍ମମାର୍ଗରେ ମନ ଦେଇ	॥ ୪୮
୧୮	କରନ୍ତି ଅନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ	ଅଟନ୍ତି ଯେହୁ ନିତ୍ୟ, କାମ୍ୟ	॥ ୪୯
	ରଜକୁଣ୍ଠିତମତି ହୋଇ	କାମୀ ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ସେହି	॥ ୫୦
	ନିତ୍ୟରେ ପିତୃଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି	ଗୃହରେ ଦେଇଥାନ୍ତି ମତି	॥ ୫୧
	ସେମାନେ ତ୍ରିବର୍ଗତତ୍ପର	ଯା' ମତି ହରଇ ସଂସାର	॥ ୫୨
	ଯାହାର ପରାକ୍ରମମାନ	ଅଟଇ କୀର୍ତ୍ତିନଭାଜନ	॥ ୫୩
	ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁର କଥାରେ	ବିମୁଖ ଅଟନ୍ତି ସେ ନରେ	॥ ୫୪
୧୯	ତାଙ୍କୁ ଦଇବ କଲା ନାଶ	ଅଚ୍ୟୁତକଥା ସୁଧାରସ	॥ ୫୫
	ଛାଡ଼ି କରିଣ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ	ଅସନ୍ତ ଲୋକଗାଥା ଶୁଣି	॥ ୫୬
	ଯେ ଜନ ବିଷ୍ଠାକୁ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି	ସେ ଯେହ୍ନେ ବିଷ୍ଠାକୁ ରସନ୍ତି	॥ ୫୭
୨୦	ଦକ୍ଷିଣ ମାର୍ଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର	ପିତୃଲୋକକୁ ସେହୁ ନର	॥ ୫୮
	ଗମନ୍ତି, ଦେହର ଅନ୍ତରେ	ଜନ୍ମନ୍ତି ପୁତ୍ର ଆଦିଠାରେ	॥ ୫୯
	ଜନ୍ମ ମରଣଯାଏଁ ସେହି	କର୍ମ କରନ୍ତି ତୋଷ ହୋଇ	॥ ୬୦
୨୧	ହେ ସତି ! କାଳ କର୍ମମାନେ	କ୍ଷୀଣ ହୁଅନ୍ତେ ସେହି ଜନେ	॥ ୬୧
	ବିବଶ ହୋଇଣ ପଡ଼ନ୍ତି	ଏ ଲୋକେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି	॥ ୬୨
	ଦେବତାମାନେ ତାହାଙ୍କର	ଉଦୟ କରନ୍ତି ସଂହାର	॥ ୬୩
୨୨	ସେହି କାରଣୁ ସର୍ବଭାବେ	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଭଜ ତୁ ଗୋ ଏବେ	॥ ୬୪
	ସେ ବିଷ୍ଣୁଗୁଣ-ଆଶ୍ରୟରେ	ଯେବଣ ଭକ୍ତି ତାହା ଦ୍ୱାରେ	॥ ୬୫
	ସେବାକୁ ଉଚିତ ଅଟଇ	ଯାହାର ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ	॥ ୬୬
୨୩	ଭକ୍ତିଯୋଗକୁ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ	ଯେବେ ପ୍ରୟୋଗ ଲୋକ କରେ	॥ ୬୭
	ବେଗେ ବୈରାଗ୍ୟ କରେ ଜନ୍ମ	ଯେ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମଦରଶନ	॥ ୬୮

[1]—ସଂସାର=ସଂହାର ଲଭି ।

୨୪ ଯେବଣ କାଳେ ଏ ଭକ୍ତର । ବିଷ୍ଣୁର ଠାରେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର ॥ ୬୯
ସମାନ ସକଳ ଅର୍ଥରେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରେ ॥ ୭୦
ପ୍ରିୟ ଅପ୍ରିୟ ବୋଲି କାହିଁ । ବିଷମ ଭାବ ନ ଘେନଇ ॥ ୭୧
୨୫ ସେ କାଳେ ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ । ସେ ଲୋକ ଦେଖଇ ନିର୍ଭରେ ॥ ୭୨
ଯେ ଆତ୍ମା ଅସଙ୍ଗ ଅଟଇ । ଯାହାର ତ୍ୟାଜ୍ୟଗ୍ରାହ୍ୟ ନାହିଁ ॥ ୭୩
ପରମାନନ୍ଦ ମୁଁ ବୋଲିଣ । ବ୍ୟବସାୟକୁ ଆରୋହିଣ[1] ॥ ୭୪
ଥାଇ ସେ ଆତ୍ମା ଅନୁଦିନ । ଅଟଇ ସମଦରଶନ ॥ ୭୫
୨୬ ଅଟଇ ଜ୍ଞାନମାତ୍ର ଯେହୁ । ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ସେ ବୋଲଇ ॥ ୭୬
ପରମ ଆତ୍ମା ସେ ପୁମାନ । ଈଶ୍ୱର ଏକ ଭଗବାନ ॥ ୭୭
ଦୃଶ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଯେ ଅଟଇ । ତାହାକୁ ପୁଣ ସେ ଦେଖଇ ॥ ୭୮
ଦେଖଇ ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ । ତାହାଙ୍କ ଭେଦଭାବଦ୍ୱାରେ ॥ ୭୯
ନାନା ପ୍ରକାର ରୂପେ ସେହି । ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଷ୍ଣିତ ହୁଅଇ ॥ ୮୦
୨୭ ସମଗ୍ର ଯୋଗରେ ଯୋଗୀର । ବାଞ୍ଛିତ ଅର୍ଥେ ଏତେ ସାର ॥ ୮୧
ସକଳ ଭାବରେ ପ୍ରାକୃତ । ସଙ୍ଗକୁ କରେ ଯା ତ୍ୟକତ ॥ ୮୨
୨୮ ଯେ ଏକ ଅଟେ ଜ୍ଞାନରୂପୀ । ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥ ୮୩
ବିମୁଖ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ । ଭ୍ରାନ୍ତରେ ଶବ୍ଦାଦି ଧର୍ମରେ ॥ ୮୪
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅର୍ଥରୂପ ହୋଇ । ନନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୮୫
୨୯ ଯେସନେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଥାଇ । ସେ ଅହଂକାରରୂପ ହୋଇ ॥ ୮୬
ବଇକାରିକ ଆଦି ଦ୍ୱାରେ । ତ୍ରିବିଧ ରୂପକୁ ସେ ଧରେ ॥ ୮୭
ସେ ପଞ୍ଚଭୂତ-ରୂପ କ୍ରମେ । ଏଗାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ନାମେ ॥ ୮୮
ଜୀବରୂପକୁ ସେ ଧରଇ । ତା' ବପୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହୁଅଇ ॥ ୮୯
ସେ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମ ଏକ ହୋଇ । ନାନା ରୂପରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୯୦
୩୦ ଯେ ଅଟେ ସମାହିତମନ । ବିରକ୍ତ ସର୍ବସଙ୍ଗ ଶୂନ୍ୟ ॥ ୯୧
ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତିରେ ଯୋଗାଭ୍ୟାସେ । ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଖେ ହୃଦଦେଶେ ॥ ୯୨
୩୧ ହେ ମାତ କହିଲି ମୁଁ ଜ୍ଞାନ । ଯେଣେ ବ୍ରହ୍ମର ଦରଶନ ॥ ୯୩
ଯେଣେ ପ୍ରକୃତିପୁରୁଷର । ତତ୍ତ୍ୱକୁ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥ ୯୪
୩୨ ନିର୍ଗୁଣ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ଯେହି । ଯାହାକୁ ଭକ୍ତିଯୋଗ କହି ॥ ୯୫

୧—ଆରୋହଣ, ୨—ପୁରୁଷ

ସେ ବେଦଯୋଗ-ପ୍ରୟୋଜନ । ଅଟଇ ଏକ ଭଗବାନ[1] ॥ ୯୬

୩୩ ଯେସନେ ରୂପରସାଦିର । ଅଶ୍ରୟ ଗୁଡ଼ ମଧୁ କ୍ଷୀର ॥ ୯୭

ବିଭିନ୍ନ-ଭାବ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ । ତେଣେ ସେ ଏକ ହୋଇଲେହେଁ ॥ ୯୮

ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ । ଚକ୍ଷୁରେ ଶୁକ୍ଳ ବୋଲି କହି ॥ ୯୯

ଜିହ୍ୱାରେ ବୋଲଣ ମଧୁର । ସ୍ପରଶେ ବୋଲାଇ ଶିଶିର ॥ ୧୦୦

ସେ ରୂପେ ଏକ ଭଗବାନ । ଶାସ୍ତ୍ରର ଭେଦୁଁ ହୋଏ ଭିନ୍ନ ॥ ୧୦୧

୩୪ ବାର୍ତ୍ତୀ କୂପାଦି କ୍ରିୟାମାନ । ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମାଦି ଯଜ୍ଞ, ଦାନ ॥ ୧୦୨

ତପସ୍ୟା, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ, ବିସ୍ତର । ବିଜୟ ଆତ୍ମା-ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ॥ ୧୦୩

କର୍ମ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଅଶେଷ । ସେମାନଙ୍କର ଯେ ସନ୍ୟାସ ॥ ୧୦୪

୩୫ ବିବିଧ ଅଙ୍ଗେ ଯୋଗମାର୍ଗ । ଯେତୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭକ୍ତିଯୋଗ ॥ ୧୦୫

ଯେ ଧର୍ମ ଉଭୟ[2] ଲକ୍ଷଣ । ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗେଣ ॥ ୧୦୬

୩୬ ଯେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ-ଅବବୋଧ । ଯେ ବା ବୈରାଗ୍ୟ ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧ ॥ ୧୦୭

ଇତ୍ୟାଦି ମାର୍ଗେ ସାଧୁଜନ । ଲଭି ପାରନ୍ତି ଭଗବାନ ॥ ୧୦୮

ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ସଗୁଣ, ନିର୍ଗୁଣ । ଅଟଇ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ପୁଣ ॥ ୧୦୯

୩୭ ସ୍ୱରୂପ ଭଗତିଯୋଗର । କହିଲି ତୋହର ଆଗର ॥ ୧୧୦

ତ୍ରିଗୁଣ ନିର୍ଗୁଣ ଭେଦରେ । ଯେ ଭକ୍ତି ବିବିଧ ରୂପ ଧରେ ॥ ୧୧୧

ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ ଗତି ଯାର । ଧାମଇଁ[3] ଜନ୍ତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟର ॥ ୧୧୨

ଏମନ୍ତ କାଳ ଯେ ଅଟଇ । ତାହା ଗତିକି କହିଲଇଁ ॥ ୧୧୩

୩୮ ଅବିଦ୍ୟା-କର୍ମରେ ନିର୍ମିତ । ଜୀବର ସଂସାର ବହୁତ ॥ ୧୧୪

ଯହିଁ ପ୍ରବେଶ ଆତ୍ମା ହୋଇ । ଆପଣା ଗତି ନ ଜାଣଇଁ ॥ ୧୧୫

ତାହି କହିଲି ଆଗେ ତୋର । ସେ ମାତ କରଣ ବିସ୍ତର ॥ ୧୧୬

୩୯ ଯେ ଖଳ, ଅବିନୟବନ୍ତ । ସାଧୁରେ ନୁହଇ ପ୍ରଣତ ॥ ୧୧୭

ଦାମ୍ଭିକ, ଦୁରାଚାର ଯେହି । ତାହାକୁ ଏ ଜ୍ଞାନ ନ କହି ॥ ୧୧୮

୪୦ ଲମ୍ପଟ, ଗୃହେ ଆସକତ । ଯେ ନୋହେ ମୋ'ଠାରେ ଭଗତ ॥ ୧୧୯

ମୋର ଭଗତଦ୍ୱେଷୀ ଯେହି । ତାହାକୁ ଏ ଜ୍ଞାନ ନ କହି ॥ ୧୨୦

୪୧ ଯେ ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ, ଭକ୍ତିଯୁତ । ବିନୟୀ, ଅସୂୟାରହିତ ॥ ୧୨୧

୧—ତେ ପ୍ରାପ୍ନୁବନ୍ତି ମାମେବ ସର୍ବଭୂତହିତେ ରତାଃ । (ଗୀତା)

୨—ଉଭୟ—ସକାମ ନିଷ୍କାମ । ୩—ଉତ୍ପତ୍ତି, ନିଧନାଦି କରଇ ।

ଯେ ଭୂତେ ମିତ୍ରଭାବ ବନ୍ଧ । ଶୁଣିମା ଅର୍ଥେ ରତ ହୋଇ ॥ ୧୨୨
ବାହ୍ୟ ସୁଖରୁ ଯେ ବିରତ । ଅଟଇ ସଦା ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ॥ ୧୨୩
ମତ୍ସରହୀନ, ଶୁଚି ଯେହୁ । ଯାର ପ୍ରିୟରୁ ପ୍ରିୟ ମୁହିଁ ॥ ୧୨୪
ଏତେ ଗୁଣରେ ଯୁକ୍ତ ଯେହୁ । ତାକୁ ଏ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ କହୁ ॥ ୧୨୫
୪୨ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଏହା ବାରେ । ହେ ମାତ ! ଶୁଣେଁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥ ୧୨୬
ଯେ କହେ ମୋରେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ । ସେ ମୋର ପଦବଙ୍କ ପାଇ ॥ ୧୨୭
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବନ୍ଧୁ ଭଣି । ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଶୁଣି ॥ ୧୨୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
କର୍ମବିପାକୋ ନାମ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶେ ସ୍ତୁତସ୍ୟୈବ କପିଲସ୍ୟୋପଦେଶତଃ ।
ଜ୍ଞାନଲଭେନ ତନ୍ମାତୁର୍ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତିରୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ କର୍ଦମସୁବର୍ତ୍ତା । କପିଳମାତା ଦେବହୂତି ॥ ୧
ପୁତ୍ରର ବଚନକୁ ଶୁଣି । ବିନାଶ କରି ମୋହଶ୍ରେଣୀ ॥ ୨
ତତ୍ତ୍ୱଚନ୍ଦ୍ରିତ ସାଂଖ୍ୟଜ୍ଞାନ । ବକ୍ତା ଯେ ଆପଣା ନନ୍ଦନ ॥ ୩
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିଣ । ସ୍ତୁତିରଚନା କଲେ ପୁଣ ॥ ୪

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୨ ତୋହର ଜଠରୁଁ ସମ୍ଭବ । ହୋଇଣ ସ୍ୱୟେଁ ବେଦଗର୍ଭ ॥ ୫
ଯେ ସତ୍ୟ ଜଳେ ଅଛି ଶୋଇ । ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋମୟୀ ॥ ୬
ଗୁଣପ୍ରବାହ ଯହିଁ ଜାତ । ଜଗତବୀଜ ଯେ ବିଦିତ ॥ ୭
ଏମନ୍ତ ବପୁକୁ ତୋହର । ଚିନ୍ତିଲ, ଦେଖିଣ ନ ପାର ॥ ୮
୩ ସେ ତୁମ୍ଭେ ଜଗତସର୍ଜନ । ଆଦିକ କର ଭଗବାନ ॥ ୯
ଗୁଣ ପ୍ରବାହରୂପେ ଆଗେ । ଶକ୍ତିକି କରିଛ ବିଭାଗେ ॥ ୧୦
ସଂକଳ୍ପ ଅଟେ ସତ୍ୟ ତୋର । ତୁ ଜୀବମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୧
ସହସ୍ର ପରମିତ ତୋର । ଶକ୍ତି ତର୍କକୁ ଅଗୋଚର ॥

୪　ହେ ନାଥ ! ଉଦରେ ଯାହାର　। ଅଛି ଏ ସକଳ ସଂସାର　॥ ୧୨
ଯୁଗାନ୍ତେ ମାୟାଶିଶୁ ହୋଇ　। ଯେ ଥାଅ ବଟପତ୍ରେ ଶୋଇ　॥ ୧୩
ଆପଣା ଚରଣଙ୍କୁ ନେଇ　। ପିଅ ଅଧରପୁଟେ ଦେଇ　॥ ୧୪
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଉଦରେ　। ଧଇଲି ମୁଁ କେଉଁ ପ୍ରକାରେ　॥ ୧୫

୫　ପାପିମାନଙ୍କ ନାଶପାଇଁ　। ଦେହବନ୍ଧକୁ ଧରୁ ତୁହି　॥ ୧୬
ଯେ ତୋର ଆଜ୍ଞାରେ ଥାଆନ୍ତି　। କରିବା ଅର୍ଥେ ତାଙ୍କ ଭୂତି　॥ ୧୭
ସୂକର ଆଦି ଯେତେ ତୋର　। ଅଛନ୍ତି ନାନା ଅବତାର　॥ ୧୮
ସେ ରୂପେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇ　। ଧଇଲୁ ଏ ମୂର୍ତ୍ତିକି ତୁହି　॥ ୧୯

୬　ଯା' ନାମକୀର୍ତ୍ତନଶ୍ରବଣୁଁ　। ଯାହାର ପ୍ରଣାମସ୍ମରଣୁଁ　॥ ୨୦
ପ୍ରାଣୀ ଚଣ୍ଡାଳ ହୋଇଲେହେଁ　। ସବନ[1]ଯୋଗ୍ୟପ୍ରାୟେ ହୋଏ　॥ ୨୧
ତୁମ୍ଭର ଦରଶନୁଁ ପୁଣି　। ପବିତ୍ର ନୋହିବ କେ ପ୍ରାଣୀ　॥ ୨୨

୭　ବର୍ତ୍ତଇ ଯେବଣ ପ୍ରାଣିର　। ଜିହ୍ୱାଅଗ୍ରରେ ନାମ ତୋର　॥ ୨୩
ଚଣ୍ଡାଳ ହୋଇଲେହେଁ ସେହି　। ଏ ଯେଣୁ ଗରିଷ୍ଠ[2] ଅଟଇ　॥ ୨୪
ସେମାନେ ତପ, ହୋମ କଲେ　। ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ ଆଚରିଲେ　॥ ୨୫
ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ଜନ　। କଲେ ସେ ବେଦ-ଅଧ୍ୟୟନ　॥ ୨୬
ତୋର ନାମକୁ ଯେଉଁ ଜନ　। ହେ ନାଥ ! କରନ୍ତି ଗାୟନ　॥ ୨୭

୮　ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ତୁ ପୁରୁଷ　। ଆତ୍ମାରେ ଅଟେ ତୋ ପ୍ରକାଶ　॥ ୨୮
ଏ ଗୁଣପ୍ରବାହକୁ ତୁହି　। ନିଜ ତେଜରେ ଅଛୁ ବହି　॥ ୨୯
ତୋର ଉଦରେ ଭଗବାନ !　। ଅଛି ସକଳ ବେଦମାନ　॥ ୩୦
ତୁ ବିଷ୍ଣୁ କପିଳାବତାର　। ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର　॥ ୩୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୯　କପିଳ ଅଟେ ନାମ ଯାର　। ପରମ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର　॥ ୩୨
ମାତୃବତ୍ସଳ ସେ ଅଟନ୍ତି　। ଏ ରୂପେ ଶୁଣି ମାତାସ୍ତୁତି　॥ ୩୩
ଗମ୍ଭୀର ବାକ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାରେ　। କହିଲେ ମାତାଙ୍କ ଆଗରେ　॥ ୩୪

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୦　ହେ ମାତ ! ଯାହା କହିଲଇଁ　। ସୁସେବ୍ୟ ମାର୍ଗ ସେ ଅଟଇ　॥ ୩୫
ଏହି ମାର୍ଗକୁ ଆସ୍ଥା କଲେ　। ନିକଟେ ମୁକ୍ତ ହେବୁ ଭଲେ　॥ ୩୬

୧—ସବନ＝ସୋମଯାଗ । ୨—ବରିଷ୍ଠ ।

୧୧ ଯେମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଜନେ । ସେବା କରନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ॥ ୩୭
ତୁ ଏ ମତକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କର । ସଂଯତ ହୋଇଣ ଆଚର ॥ ୩୮
ଅଭୟ ଅଟଇ ଯେ ମୁହିଁ । ମୋତେ ଲଭିବୁ ଯେଣେ ତୁହି ॥ ୩୯
ଯେବଣ ମତକୁ ନ ଜାଣି । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଲଭୁଛନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ ଆତ୍ମାର ଗତି ଏ ପ୍ରକାରେ । ଦେଖାଇ ମାତାଙ୍କ ଆଗରେ ॥ ୪୦
ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ ସେ ଜନନୀ । ତାହାଙ୍କ ଅନୁଜ୍ଞାକୁ ଘେନି ॥ ୪୧
କପିଳ କଲେ ସେ ଗମନ । ଶୁଣ ବିଦୁର ! ମୋ ବଚନ ॥ ୪୨
୧୩ ଯହିଁରେ ମୁକୁଟପଗ୍ରିଏ । ବେଷ୍ଟିତ ସରସ୍ୱତୀ ହୋଏ ॥ ୪୩
ସେହି ଆଶ୍ରମେ ରହିଥାଇ । ପୂର୍ବ ଅଛନ୍ତି ଯାହା କହି ॥ ୪୪
ସେ ଉପଦେଶେ ସମାହିତ । ହୋଇ ହୋଇଲେ ଯୋଗଯୁକ୍ତ ॥ ୪୫
୧୪ ଅନବରତେ କରି ସ୍ନାନ । ପିଙ୍ଗ[୧], କୁଟିଳ କେଶମାନ ॥ ୪୬
ଉଗ୍ର ତପରେ ତନୁ କୃଶ । ବଲ୍କଳ ଶୋଭେ କଟିଦେଶ ॥ ୪୭
୧୫ କର୍ଦମ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର । ଯୋଗରୁ ପ୍ରକାଶ ଯାହାର ॥ ୪୮
ବିମାନସ୍ଥିତ ଦେବମାନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ଯାହା ମନେ ॥ ୪୯
ଅଟଇ ଯେହ୍ନ ଅନୁପମ । ଆପଣା ଗୃହସ୍ଥ-ଆଶ୍ରମ ॥ ୫୦
୧୬ ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ଶଯ୍ୟାମାନ । ଦିଶନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଦୁଗ୍ଧଫେନ ॥ ୫୧
ପଲଙ୍କେ ସୁବର୍ଣ୍ଣଘଟିତ । ଗଜଦନ୍ତରେ ବିନିର୍ମିତ ॥ ୫୨
ହେମ-ଆସନମାନ ଶୋହି । ସୁସ୍ପର୍ଶ ଆସ୍ତରଣ ତହିଁ ॥ ୫୩
୧୭ ସ୍ଫଟିକ ମରକତେ ଯହିଁ । ଭିତ୍ତି ନିର୍ମିତଛନ୍ତି ହୋଇ ॥ ୫୪
୧୮ ଯହିଁରେ ରତ୍ନଦୀପମାନେ । ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୫୫
ରତ୍ନରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ । ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ନାରୀ ଯହିଁ ॥ ୫୬
ଅନେକ ସୁରଦ୍ରୁମ ଯହିଁ । ଅଛନ୍ତି କୁସୁମିତ ହୋଇ ॥ ୫୭
ଗୃହ-ଉଦ୍ୟାନ ତେଣେ ଶୋହେ । ମତ୍ତ ଭ୍ରମର ଯହିଁ ଗାଏ ॥ ୫୮
ବିହଙ୍ଗମିଥୁନ ଯହିଁରେ । ଅନବରତେ ଧ୍ୱନି କରେ ॥ ୫୯
୧୯ କର୍ଦ୍ଦମ-ଋଷିଙ୍କର ସଙ୍ଗେ । ସେ ଦେବହୂତି ଅନୁରାଗେ ॥ ୬୦
ଯହିଁରେ ଉତ୍ପଳସୁବାସ । ବାପୀରେ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରବେଶ ॥ ୬୧
ବିବୁଧ-ଅନୁଚରମାନ । ହରଷେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୬୨

୧—ପିଙ୍ଗ = ପିଙ୍ଗଳ ।

୨୦ ପାକଶାସନ[୧]ନାରୀମାନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ଯାହା ମନେ ॥ ୬୩
ଏମନ୍ତ ସଦନ ଭୁଞ୍ଜିଲା । *କିଂଚିତ ଗୃହେ[୨]ଭିଆଇଲା ॥ ୬୪
ବିଚ୍ଛେଦୁଁ କରି ତନୟର । ହୋଇଣ ଅଛି ସେ ଆତୁର ॥ ୬୫
୨୧ ବନକୁ ଯାନ୍ତେ ନିଜ ପତି । ପୁଣବିରହେ ଖେଦମତି ॥ ୬୬
ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କୁ ଜାଣିଲେହେଁ । ବତ୍ସବିନାଶେ ଧେନୁପ୍ରାୟେ ॥ ୬୭
୨୨ ବତ୍ସଳଭାବ ଚିତ୍ତେ ବହି । କପିଳରୂପୀ ହରି ଯେହି ॥ ୬୮
ଅଟନ୍ତି ଆପଣା ନନ୍ଦନ । ତାଙ୍କୁ ସଂତତେ କରି ଧ୍ୟାନ ॥ ୬୯
ନିଃସ୍ପୃହ ହେଲ ସେ ମଧ୍ୟରେ । ହେ ବତ୍ସ ! ଅଚିର କାଳରେ ॥ ୭୦
୨୩ ପ୍ରସନ୍ନମୁଖ ହୋଇ ସୁତ । କରି ଅଛନ୍ତି ଯା' ଉକତ ॥ ୭୧
ଯେ ଅଟେ ଧ୍ୟାନର ଗୋଚର । ରୂପକୁ ସେ ଭଗବାନର ॥ ୭୨
ସମସ୍ତ-ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବେ ଚିନ୍ତି । ନିଜ ଚିତ୍ତରେ ଦେବହୂତି ॥ ୭୩
୨୪ ଭଗତିଯୋଗ ପ୍ରବାହରେ । ବଳବତ୍ତର ବୈରାଗ୍ୟରେ ॥ ୭୪
†ଉଚିତ କର୍ମର କରଣେ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମହେତୁ ଜ୍ଞାନ, ତେଣେ ॥ ୭୫
୨୫ ସର୍ବତୋମୁଖ ଆତ୍ମା ଯେହି । ତାଙ୍କୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ॥ ୭୬
ସ୍ୱରୂପପ୍ରକାଶେ ବିନାଶ । ଯେଉଁ ଆତ୍ମାରେ ମାୟାଦୋଷ ॥ ୭୭
୨୬ ଜୀବମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ । ଯେ ଭଗବାନ ବ୍ରହ୍ମମୟ ॥ ୭୮
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ନିଜ ମତି । ନିଶ୍ଚଳ କଲେ ଦେବହୂତି ॥ ୭୯
୨୭ ହୁଅନ୍ତେ ଜୀବଭାବ ଲୀନ । ନାଶ ହୋଇଲେ କ୍ଳେଶମାନ ॥ ୮୦
ସେ ଯେକ ସୁଖକୁ ଲଭିଲା । ସମାଧିନିଷ୍ଠ ନିତ୍ୟେ ହେଲା ॥ ୮୧
ତାହାର ଗୁଣୁଁ ଜାତ ଭ୍ରମ । କ୍ରମେ ହୁଅନ୍ତେ ଉପଶମ ॥ ୮୨
ଆପଣା ଦେହକୁ ସେ ପୁଣ । ସେ କାଳେ ନ କଲା ସ୍ମରଣ ॥ ୮୩
ସ୍ୱପ୍ନେ ଦେଖିଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେହ୍ନେ । ନ ଦେଖି ନିଦ୍ରା-ଅବସାନେ ॥ ୮୪

୧—ପାକଶାସନ = ଇନ୍ଦ୍ର । * ଅର୍ଥାତ୍ ଗୃହକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ମଣିଲା ।
୨—ମୁଖେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଖକୁ ଶୋକବ୍ୟାକୁଳ କଲା ।)
† ଯୁକ୍ତାହାରବିହାରସ୍ୟ ଯୁକ୍ତଚେଷ୍ଟସ୍ୟ କର୍ମସୁ ।
ଯୁକ୍ତସ୍ୱପ୍ନାବବୋଧସ୍ୟ ଯୋଗୋ ଭବତି ଦୁଃଖହା ॥ (ଗୀତା)

୨୮ ଯାହାକୁ ବିଦ୍ୟାଧରୀମାନେ । ପାଳଣ ଥିଲେ ଅତିଯତ୍ନେ ॥ ୮୫
ସେ ଦେହ ହୋଇନାହିଁ କୃଶ । ମନର ବ୍ୟଥା ଯେଣୁ ନାଶ ॥ ୮୬
ମଳରେ ସମାବୃତ ହୋଇ । ଶୋଭା ପାଇଲା ସେହୁ ତହିଁ ॥ ୮୭
ଯେହ୍ନେ ଧୂମରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ । ଅନଳ ସୁନ୍ଦର ଦଶଇ ॥ ୮୮

୨୯ ମୁକ୍ତ ହୋଇଛି ଯହିଁ କେଶ । ଅମ୍ବର ନାହିଁ କଟିଦେଶ ॥ ୮୯
ଯେ ଦେହ ତପଯୋଗଯୁକ୍ତ । ଦଇବେ ହୋଇଛି ରକ୍ଷିତ ॥ ୯୦
ତାହାକୁ ଜାଣି ନ ପାରିଲା । ଯେଣୁ ବସ୍ତୁରେ ମନ ଦେଲା ॥ ୯୧

୩୦ ଏ ରୂପେ ସେହୁ ଦେବହୂତି । କପିଳ ଯାହା କହିଛନ୍ତି ॥ ୯୨
ସେ ମାର୍ଗେ ଅଚିର କାଳରେ । ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ଲଭିଲା ହର୍ଷରେ ॥ ୯୩
ଯେ [1]ବ୍ରହ୍ମ ଆତ୍ମରୂପୀ ହରି । ନିତ୍ୟ ବିମୁକ୍ତରୂପଧାରୀ ॥ ୯୪

୩୧ ସେ କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ ପୁଣ୍ୟତମ । ଯାହାର ସିଦ୍ଧପଦ ନାମ ॥ ୯୫
ତ୍ରିଲୋକେ ଅଟେ ସେ ବିଖ୍ୟାତ । ଯହିଁ ତା' ସିଦ୍ଧି ହେଲା ଜାତ ॥ ୯୬

୩୨ ଯହିଁରେ ଧାତୁମଳମାନ[2] । ଯୋଗରେ ହୋଇଲେ ବିଲୀନ ॥ ୯୭
ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଶରୀର ତାହାର । ହୋଇଲା ଏକ ନଦୀବର ॥ ୯୮
ସିଦ୍ଧସେବିତ ସେ ଅଟଇ । ସିଦ୍ଧିଦା ବୋଲି ତାକୁ କହି ॥ ୯୯

୩୩ କପିଳ ମହାଯୋଗୀ ତହିଁ । ମାତାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଜଣାଇଁ ॥ ୧୦୦
ପିତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରୁ ଗଲେ । ଈଶାନ ଦିଗରେ ମିଳିଲେ ॥ ୧୦୧

୩୪ ଗନ୍ଧର୍ବ, ଅପସରଗଣ । ଯେ ସିଦ୍ଧ ମୁନି ସଚାରଣ ॥ ୧୦୨
ସେମାନେ ସ୍ତୁତି କରୁଛନ୍ତି । ଆପଣେ ଆସି ନଦୀପତି ॥ ୧୦୩
ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇଣ ପୂଜା କଲା । ଆପଣାଠାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲା ॥ ୧୦୪

୩୫ ଯୋଗକୁ ଆସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । କରନ୍ତି ସାଂଖ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟେ ସ୍ତୁତି ॥ ୧୦୫
ତିନି ଲୋକର ଶାନ୍ତି-ଅର୍ଥେ । ଅଛନ୍ତି ସମାହିତ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୦୬

୩୬ ହେ ତାତ ! ପଚାରିଲୁ ଯାହା । ତୋତେ ମୁଁ କହିଲଇଁ ତାହା ॥ ୧୦୭
କପିଳ-ଦେବହୂତିଙ୍କର । ସମ୍ବାଦ ଅଟେ ପାପହର ॥ ୧୦୮

୩୭ ଏ ଏ ଆତ୍ମଯୋଗରେ ଗୁପତ । କପିଳ ମୁନିଙ୍କର ମତ ॥ ୧୦୯

୧—ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଆତ୍ମା । ୨=ଦୈହିକ ମଳ ।

ଯେବଣ ଲୋକ ଏହା ଶୁଣେ	। ଯେ ଏହା ହରଷେ ବଖାଣେ ॥ ୧୧୦
ଯେ ହରି ଗରୁଡ଼ବାହନ	। ତାହାର ଠାରେ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୧୧
ପଦାରବିନ୍ଦକୁ ତାହାର	। ଅନ୍ତେ ଲଭଇ ସେହି ନର ॥ ୧୧୨
ସେ ହରି-ଅଭୟ ଚରଣେ	। ଚିତ୍ତ ନବେଶି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୧୧୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାନବଂଧୁ ଭଣି	। ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥ ୧୧୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀକପିଳୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ
ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସମାପ୍ତଶ୍ଚାୟଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧଃ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ

ଚତୁର୍ଥଃ ସ୍କନ୍ଧଃ

ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଥୈକଜିଂଶତାଧ୍ୟାୟୈର୍ବିସର୍ଗସ୍ତୁ ର୍ଯ୍ୟ ଈର୍ଯ୍ୟତେ ।
ବିସର୍ଗସ୍ତ୍ୱୀଶ୍ୱରାଧୀନୈ— ର୍ବ୍ରହ୍ମମନ୍ୱାଦିଭିଃ କୃତଃ । ୧ ।
ତତ୍ର ତୁ ପ୍ରଥମେଽଧ୍ୟାୟେ ମନୁକନ୍ୟାନ୍ୱୟାଃ¹ ପୃଥକ୍ ।
ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟନ୍ତେ² ଯତ୍ର ଯଜ୍ଞାଦିମୂର୍ତ୍ତିଭିଃ ପ୍ରଭବୋ ହରେଃ । ୨ ।

ବନ୍ଦଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ	ମଙ୍ଗଳମାନଙ୍କ କାରଣ	॥ ୧
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ଆଦି ସୁରେ	ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯାହା ମାନସରେ	॥ ୨
ସେ ପାଦସୁରଣରୁ ମୋର	ଅଜ୍ଞାନପୁଞ୍ଜ ହେଉ ଦୂର	॥ ୩
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁରଙ୍କ ଆଗେ	କହୁଅଛନ୍ତି ଅନୁରାଗେ	॥ ୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ମନୁର ଶତରୂପା ନାମ	ଯେବଣ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅନୁପମ	॥ ୫
ତା'ଠାରେ ହେଲେ କନ୍ୟାତିନ	ଆକୂତି ଦେବହୂତି ବେନ	॥ ୬
ପ୍ରସୂତି ଆରକ ଦୁହିତ	ଏ ରୂପେ ତିନହେଁ ଵିଖ୍ୟାତ	॥ ୭
୨ ଆକୂତି ନାମେ ଯେ ତନୁଜା	ଭାଇ ଥିଲେହେଁ ତାକୁ ରାଜା	॥ ୮
ରୁଚିଙ୍କି କଲେକ ପ୍ରଦାନ	ନିର୍ବନ୍ଧ କରି ଏ ବଚନ	॥ ୯
* ଏ କନ୍ୟା ଭୂଷଣେସଂଯୁତେ	ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛୁ ତୋତେ	॥ ୧୦
ଯେ ଏହାଠାରେ ସମ୍ଭବିବ	ମୋହର ପୁତ୍ର ସେ ହୋଇବ	॥ ୧୧
ଏହି ନିର୍ବନ୍ଧେ ବିଭାକଲେ	ଶତରୂପା ହିଁ ତା' ମଙ୍ଗିଲେ	॥ ୧୨

୧—ନ୍ୱୟଃ । ୨—ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।

* ଅଭ୍ରାତୃକାଂ ପ୍ରଦାସ୍ୟାମି ତୁଭ୍ୟଂ କନ୍ୟାମଲଂକୃତାମ୍ ।
ଅସ୍ୟାଂ ଯୋ ଜାୟତେ ପୁତ୍ରଃ ସ ମେ ପୁତ୍ରୋ ଭବେଦିତି । ୧ ।
ଏହାକୁ "ପୁତ୍ରିକାଧର୍ମ" କହନ୍ତି । (ସ୍ୱାମିଧୃତ ଶ୍ଳୋକ)

୩ ସେ ପ୍ରଜାପତି ରୁଚି ନାମ । ବ୍ରହ୍ମତେଜସ୍ୱୀ ଅନୁପମ ॥ ୧୩
ଅନ୍ତଃଶତ୍ରୁରେ ନିଜ ମନ । ବସ୍ତୁରେ କରି ନିବେଦନ ॥ ୧୪
ତା' ଠାରେ କଲେ ଦେବ ଜାତ । ଏକ ଦୁହିତା ଏକ ସୁତ ॥ ୧୫
୪ ସେ ଦେବନନ୍ଦଙ୍କରେ ଯେ ଜାତ । ପୁରୁଷ, ବସ୍ତୁ ସେ ସାକ୍ଷାତ ॥ ୧୬
ଯଜ୍ଞସ୍ୱରୂପୀ ସେ ଈଶ୍ୱର । ଯେଷ୍ଠୀ ଦକ୍ଷିଣା ନାମ ତାର ॥ ୧୭
ଅଂଶ ଅଟଇ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର । ଏଣୁ ବିନାଶ ନାହିଁ ତାର ॥ ୧୮
୫ ଯେ ଅନ୍ତଃଶତ୍ରୁ ତେଜଯୁତ । ଅଟଇ ଦୁହିତାର ସୁତ ॥ ୧୯
ହରଷ ହୋଇ ମନୁ ତାଙ୍କୁ । ଆଣିଲେ ଆପଣା ଗୃହକୁ ॥ ୨୦
ଯେ କନ୍ୟା ଦକ୍ଷିଣାନାମରେ । ରୁଚି ରଖିଲେ ତାଙ୍କୁ ଘରେ ॥ ୨୧
୬ ସେ କନ୍ୟା ବାଞ୍ଛିଲା ଯଜ୍ଞକୁ । ଯଜ୍ଞ ବିବାହ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ॥ ୨୨
ସେ କନ୍ୟା ଯଜ୍ଞଙ୍କର ଠାରେ । ତୋଷକୁ ଲଭିଲା ମନରେ ॥ ୨୩
ଯଜ୍ଞ ତା'ଠାରେ ତୋଷ ହେଲେ । ଦ୍ୱାଦଶ ପୁତ୍ର ଜାତ କଲେ ॥ ୨୪
୭ ତୋଷ, ପ୍ରତୋଷ, ଭଦ୍ର, ଶାନ୍ତ । ସନ୍ତୋଷ, ଇଧ୍ମ, ଇଡ଼ସ୍ପତି ॥ ୨୫
ସୁଦେବ, କବି, ବିଭୁ, ସ୍ୱାହ୍ନ । ରୋଚନ ଦ୍ୱାଦଶ ନନ୍ଦନ ॥ ୨୬
୮* ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନ୍ୱନ୍ତରେ । ତୁଷିତା ନାମେ ହେଲେ ସୁରେ ॥ ୨୭
ମରୀଚି ଆଦି ମୁନିବର । ଯଜ୍ଞ ହୋଇଲେ ସୁରେଶ୍ୱର ॥ ୨୮
୯ ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ଉତ୍ତାନପାଦ ମନୁସୁତ ॥ ୨୯
ସେ ଦେବପୁତ୍ରପୌତ୍ରନାତି- । ବଂଶେ ସେ ମନ୍ୱନ୍ତରସ୍ଥିତି ॥ ୩୦
୧୦ ଯେ ସୁତା ଦେବହୂତି ଥିଲା । ମନୁ ତା' କର୍ଦ୍ଦମକୁ ଦେଲା ॥ ୩୧
ହେ ତାତ ! ସମ୍ବନ୍ଧ ତାହାର । କହିଛି, ଶୁଣିଛୁ ଅପାର ॥ ୩୨
୧୧ ଯେ ଦକ୍ଷ ନାମରେ ବିଦିତ । ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସୁତ ॥ ୩୩

---

* ମନ୍ୱନ୍ତରଂ ମନୁର୍ଦ୍ଦେବା ମନୁପୁତ୍ରାଃ ସୁରେଶ୍ୱରାଃ ।
ଋଷୟୋଂଶାବତାରଶ୍ଚ ହରେଃ ଷଡ୍‌ବିଧମୁଚ୍ୟତେ । ୧ ।
(ସ୍ୱାମିଧୃତ ଶ୍ଳୋକ)

ଅର୍ଥ—ମନୁ, ଦେବ, ମନୁପୁତ୍ର, ସୁରେଶ୍ୱର, ଋଷି ଓ ହରିଙ୍କ ଅଂଶାବତାରକୁ ଷଡ୍‌ବିଧ ମନ୍ୱନ୍ତର କୁହାଯାଏ ।
ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ୧—ମନୁ—ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ, ୨—ଦେବ—ତୁଷିତା, ୩—ମନୁପୁତ୍ର—ପ୍ରିୟବ୍ରତ ଓ ଉତ୍ତାନପାଦ, ୪—ଋଷି—ମରୀଚ୍ୟାଦି, ୫—ସୁରେଶ୍ୱର—ଯଜ୍ଞ, ୬—ହରିଙ୍କ ଅଂଶାବତାର—ଯଜ୍ଞ ।

ପ୍ରସୂତିନାମେ ତନୁଜାକୁ । ମନୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ ତାକୁ ॥ ୩୪
ଯାହାର ସୃଷ୍ଟି ତ୍ରିଲୋକରେ । ବିସ୍ତାର ହେଲା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥ ୩୫
୧୨ କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷିଙ୍କର ଯେତେ । ଦୁହିତା କହିଲଇଁ ତୋତେ ॥ ୩୬
ସେମାନେ ବ୍ରହ୍ମଋଷିଙ୍କର । ପତ୍ନୀ ଅଟନ୍ତି ହେ ବିଦୁର ॥ ୩୭
ତାହାଙ୍କ ସନ୍ତତି ବିସ୍ତାର । ଶୁଣ କହୁଛି ତୋ' ଆଗର ॥ ୩୮
୧୩ କର୍ଦ୍ଦମସୁତା ନାମ କଳା । ମରୀଚିଋଷିଙ୍କ ଅବଳା ॥ ୩୯
ସେ ଜାତ କଲା ବେନି ସୁତ । କଶ୍ୟପ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଯେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୦
ଯାହାଙ୍କ ବଂଶରେ ପୂରିତ । ହୋଇଣ ଅଛି ଏ ଜଗତ ॥ ୪୧
୧୪ ବିରଜ, ବିଶ୍ୱଗ[୧] ଯେ ସୁତ । ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କଲେ ଜାତ ॥ ୪୨
ସୁତାଏ କଲେ ସେ ଜନମ । ତାହାର ଦେବକୁଲ୍ୟା ନାମ ॥ ୪୩
ହରିଚରଣଶୌଚରେ । ଯେ ଗଙ୍ଗା ହେଲା ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ॥ ୪୪
୧୫ ଅତ୍ରିର ଅନସୂୟା ନାମ । ପତ୍ନୀ ଅଟଇ ଅନୁପମ ॥ ୪୫
ସେ ଜାତକଲା ସୁତ ତିନ । ଦତ୍ତ, ଦୁର୍ବାସା, ସୋମମୁନି ॥ ୪୬
ସେ ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ ବ୍ରହ୍ମାଅଂଶେ । ସମ୍ଭବ, ପୂରିତ ସୁଯଶେ ॥ ୪୭

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୧୬ ପାଳନ ନାଶ ଉତ୍ପତ୍ତିର । ହେତୁ ଯେ ଦେବଗଣବର ॥ ୪୮
ସେ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଅତ୍ରିଙ୍କ ଗୃହରେ ॥ ୪୯
ହେ ଗୁରୁ ! ଏ କଥା ମୋହର । ଆଗରେ କରସି ବିସ୍ତାର ॥ ୫୦

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୭ ବେଦ ଜାଣିଲା ଲୋକଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅତ୍ରି ବର ॥ ୫୧
ସୃଷ୍ଟି ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ । ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ତାକୁ ॥ ୫୨
ଋକ୍ଷ ନାମରେ ସୁବିଦିତ । ଅଛଇ ଯେ କୁଳପର୍ବତ ॥ ୫୩
ତହିଁକି ନିଜ ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କୁଲେ । ତପସ୍ୱୀ ହୋଇଣ ଗମିଲେ ॥ ୫୪
୧୮ ସେ କୁଳାଚଳେ ଯେ ଶୋଭନ । ପଳାଶ, ଅଶୋକ କାନନ ॥ ୫୫
କୁସୁମସ୍ତବକ ନିକର । ଯହିଁ ଦିଶନ୍ତି ମନୋହର ॥ ୫୬
ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟା ନଦୀଜଳମାନେ । ସ୍ରବୁଅଛନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୫୭
ତେଣେ ସେ ଅଟଇ ନାଦିତ । ସେ ବନମଧ୍ୟେ ହୋଇ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୮

୧—ବିଶ୍ୱପ ।

୧୯ ପ୍ରାଣାୟାମରେ ନିଜ ଚିତ୍ତ । ସେ ମୁନି କରି ସଂଯମିତ ॥ ୫୯
ଛାଡ଼ି ସକଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱମାନ । ଅନିଳ କରିଣ ଭୋଜନ ॥ ୬୦
ଶତେ ବରଷ ଯାଏ ତହିଁ । ରହିଲେ ଏକପାଦ ହୋଇ ॥ ୬୧
୨୦ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର ଯେ ଅଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଶରଣ ପଶୁଛି ॥ ୬୨
ନିଜ ସମାନେ ମୋତେ ସୁତ । ଦେଉ ସେ ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଏମନ୍ତ ॥ ୬୩
୨୧ ଯେ ପ୍ରାଣାୟାମରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ । ସେ ଅଗ୍ନି ମୁନିଶିରୁଁ ଜାତ ॥ ୬୪
ସେ ଅନଳରେ ତିନିପୁର । ତପତ ହେଲା ନିରନ୍ତର ॥ ୬୫
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ତିନି । ବିଷ୍ଣୁ, ଶଙ୍କର, ପଦ୍ମଯୋନି ॥ ୬୬
୨୨ ତାହାର ଯେ ଆଶ୍ରମମାନ । ତହିଁକି କଲେ ସେ ଗମନ ॥ ୬୭
ମୁନି, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଅପସର । ଉରଗ, ସିଦ୍ଧ, ବିଦ୍ୟାଧର ॥ ୬୮
ତାହାଙ୍କ ଯଶକୁ ଏମାନେ । ବିସ୍ତାରୁଅଛନ୍ତି ବଚନେ ॥ ୬୯
୨୩ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ସଂଯୋଗେ । ନିର୍ମଳଚିତ୍ତ ହୋଇ ବେଗେ ॥ ୭୦
ଏକା ପାଦରେ ଥାନ୍ତେ ମୁନି । ଦେଖିଲେ ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠ ତିନି ॥ ୭୧
୨୪ ବୃଷଭ, ହଂସ, ଗରୁଡ଼ର । ଉପରେ ସ୍ଥିତ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୭୨
ଆପଣା ଆପଣାର ଚିହ୍ନେ । ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଭୁବନେ ॥ ୭୩
ଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟ ହୋଇ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଶୋଇ ॥ ୭୪
ପୁଷ୍ପାଦି ଧରି ଅଞ୍ଜଳିରେ । ପୂଜିଲେ ମୁନି ତାଙ୍କୁ ଧୀରେ ॥ ୭୫
ଯହିଁରେ କୃପା[୧] ବିଲୋକନ । ହସିଲା ଅଟେ ଯେ ବଦନ ॥ ୭୬
ତେଣେ ସେ ପ୍ରସନ୍ନ ଭାବରେ । ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଲୋକରେ ॥ ୭୭
୨୫ ତାଙ୍କ ତେଜରେ ନେତ୍ରବେନି । ହତ ହୁଅନ୍ତେ ବୁଜି ମୁନି ॥ ୭୮
ତାହାଙ୍କ ଠାବରେ ପ୍ରବଣ । ନିଜ ମାନସକୁ କରିଣ ॥ ୭୯
କରଯୁଗଳ ଯୋଡ଼ି ଧୀରେ । ମଧୁର ଗମ୍ଭୀର ବାକ୍ୟରେ ॥ ୮୦
ତାଙ୍କୁ ଏ ରୂପେ କଲେ ସ୍ତୁତି । ଯେ ସର୍ବଲୋକେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅତି ॥ ୮୧

ଶ୍ରୀ ଅତ୍ରିରୁବାଚ

୨୬ ବିଶ୍ୱ ଉଦ୍‌ଭବ, ସ୍ଥିତିନାଶେ । ଭିନ୍ନ ହୋଇଣ ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୮୨
ସେ ରଜ ଆଦି ତିନି ଗୁଣ । ମାୟାର ଅଟନ୍ତି ନିର୍ମାଣ ॥ ୮୩
ସେ ଗୁଣେ ନିଜ କଳେବର । ଯେ ତୁମ୍ଭେ କଳ୍ପେ କଳ୍ପେ ଧର ॥ ୮୪

୧—କୃପାରେ

ତୁମ୍ଭେ ସେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ହର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ମୋହର ॥ ୮୫
ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । କାହାକୁ ଡାକିଲି ଏଠାରେ ॥ ୮୬
୨୭ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଚାରେ । ଏକ ଦେବକୁ ମୁଁ ଏଠାରେ ॥ ୮୭
ଏକ ଭାବକୁ ନେଲି ଚିତ୍ତେ । ତନୁଜ-ଜନମ-ନିମିତ୍ତେ ॥ ୮୮
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ମନର ଅଟ ଅଗୋଚର ॥ ୮୯
ଏଠାକୁ ଆଇଲ କିମ୍ପାଇଁ । କହ ପ୍ରସନ୍ନ ମୋତେ ହୋଇ ॥ ୯୦
ଏହି ବିଷୟେ ଅତିଶୟ । ମୋହର ହେଉଛି ବିସ୍ମୟ ॥ ୯୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୮ ଏମନ୍ତ ତାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି । ସେ ତିନି ଦେବଶିରୋମଣି ॥ ୯୨
କୋମଳ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଶଂସି । କହିଲେ ସେ ଋଷିଙ୍କି ହସି ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀ ଦେବଦେବା ଊଚୁଃ

୨୯ ହେ ବିପ୍ର ! ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ସଙ୍କଳ୍ପ କଲୁ ତୁ ମନରେ ॥ ୯୪
ସେ କଥା ସେ ରୂପେ ହୋଇବ । କେବେହେଁ ଅନ୍ୟଥା ନୋହିବ ॥ ୯୫
ସଙ୍କଳ୍ପ ଅଟେ ସତ୍ୟ ଯାର । ତୁ ଅଟୁ ତେମନ୍ତ ପ୍ରକାର ॥ ୯୬
ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱକୁ କରୁ ଧ୍ୟାନ । ସେହିଟି ଆମ୍ଭେ ମନେ ଘେନ ॥ ୯୭
୩୦ ଆମ୍ଭ ଅଂଶରେ ତୋର ସୁତେ । ହୋଇବେ ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ ॥ ୯୮
ମଙ୍ଗଳ ହେଉ, ଯଶ ତୋର । ଭୁବନେ କରିବେ ବିସ୍ତାର ॥ ୯୯
୩୧ ତଦନ୍ତେ ପତିପତ୍ନୀ ଦୁଇ । ଗୃହାନ୍ତେ, ପୂଜା ବର ପାଇ ॥ ୧୦୦
ଏ ରୂପେ ଦେଇ କାମବର । ଗଲେ ସେ ତିନି ସୁରେଶ୍ୱର ॥ ୧୦୧
୩୨ ବ୍ରହ୍ମା ଅଂଶରେ ସୋମ ଜାତ । ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶରେ ହେଲେ ଦତ୍ତ ॥ ୧୦୨
ଦୁର୍ବାସା ଅଂଶ ମହେଶ୍ୱ'ର । ପୁତ୍ରକୁ ଶୁଣ ଅଙ୍ଗିରାର ॥ ୧୦୩
୩୩ ଅଙ୍ଗିରାପତ୍ନୀ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଖ୍ୟାତ । ଚାରି କନ୍ୟା କଲା ଜାତ ॥ ୧୦୪
ସେ ସିନୀବାଳୀ, କୁହୂ, ରାକା । ଚତୁର୍ଥ ଅନୁମତି ଏକା ॥ ୧୦୫
୩୪ ପୁଣ ତାହାର ହେଲେ ଜାତ । ଏଥୁଁ ଅପର ଦୁଇ ସୁତ ॥ ୧୦୬
ସେ ସ୍ୱାରୋଚିଷ ମନ୍ୱନ୍ତରେ । ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଲୋକରେ ॥ ୧୦୭
ଏକ ଉତଥ୍ୟ ଭଗବାନ । ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠ ବୃହସ୍ପତି ଆନ ॥ ୧୦୮
୩୫ ହବିର୍ଭୂ ନାମେ ପୁଲସ୍ତ୍ୟର । ଯେବଣ ଭାର୍ଯ୍ୟା ତାହାଠାର ॥ ୧୦୯

୧—ମହେଶ୍ୱର (?)

ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନାମେ ଏକ ସୁତ । ସେ ମହର୍ଷି କଲେ ଜାତ ॥ ୧୧୦
ଜଠର ଅନଳ ରୂପରେ । ସେ ଖ୍ୟାତ ଇତର ଜନ୍ମରେ ॥ ୧୧୧
ବିଶ୍ରବା ନାମେ ଆର ସୁତ । ସେ ମହା ତପସ୍ୱୀ ବିଦିତ ॥ ୧୧୨
୩୬ ସେ ବିଶ୍ରବାର ଯକ୍ଷେଶ୍ୱର । କୁବେର ନାମରେ କୁମର ॥ ୧୧୩
ଜନ୍ମିଲା ଇଳବିଳାଠାରେ । ପୁଣି ତା’ ଆରକ[୧] ଭାର୍ଯ୍ୟାରେ ॥ ୧୧୪
ରାବଣ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ପୁଣ । ତୃତୀୟ ସୁତ ବିଭୀଷଣ ॥ ୧୧୫
୩୭ ପୁଲହଭାର୍ଯ୍ୟାନାମ ଗତି । ତିନିପୁତ୍ର ଜାତକଲା ସତି ॥ ୧୧୬
ସେ କର୍ମଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବରୀୟାଂସ । ସହିଷ୍ଣୁ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୧୭
୩୮ କ୍ରତୁର ଭାର୍ଯ୍ୟା କ୍ରିୟା ନାମ । ବାଳଖିଲ୍ୟଙ୍କୁ କଲା ଜନ୍ମ ॥ ୧୧୮
ଷାଠିଏ ସହସ୍ର ସେ ମୁନି । ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ଘେନି ॥ ୧୧୯
୩୯ ଭାର୍ଯ୍ୟାର[୨] ଠାରେ ବସିଷ୍ଠର । ଜନ୍ମିଲେ ସପତ କୁମର ॥ ୧୨୦
ହେ ନୃପ ! ଚିତ୍ରକେତୁ ମୁଖ୍ୟ । ସପତ ଋଷି ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୧୨୧
୪୦ ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ରକେତୁ ମୁନି । ସୁରୋଚି, ବିରଜ ଏ ବେନି ॥ ୧୨୨
ମିତ୍ର, ଉଲ୍ବଣ ବେନି ଆନ । ଅପର ବସୁଭୃଦ୍ୟାନ ॥ ୧୨୩
ଦ୍ୟୁମନ୍ତ ଆରକ ନନ୍ଦନ । ଶକ୍ତିକ[୩] ଆଦି ସୁତେ ଭିନ୍ନ ॥ ୧୨୪
୪୧ ଅଥର୍ବପତ୍ନୀ ଚିତ୍ତି ଖ୍ୟାତ । ପୁତ୍ର ଲଭିଲା ଧୃତବ୍ରତ ॥ ୧୨୫
ଦଧ୍ୟଙ୍[୪] ଅଶ୍ୱଶିର ପୁଣ । ଭୃଗୁବଂଶକୁ ଏବେ ଶୁଣ ॥ ୧୨୬
୪୨ ଯେ ମହାଭାଗ ଭୃଗୁ ମୁନି । ଖ୍ୟାତି ନାମରେ ତା’ କାମିନୀ ॥ ୧୨୭
ତା’ ଠାରେ ପୁତ୍ର କଲା ଜାତ । ଧାତା, ବିଧାତା ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୧୨୮
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ । ତାକୁ ହିଁ ଜନ୍ମକଲା ପୁଣ ॥ ୧୨୯
୪୩ ମେରୁ ସେ ଧାତା, ବିଧାତାଙ୍କୁ । ଦେଲା ସ୍ୱବେନି ଦୁହିତାକୁ ॥ ୧୩୦
ଆୟତି, ନିୟତି ସେ ଦୁଇ । ଧାତା, ବିଧାତାଙ୍କର ତହିଁ ॥ ୧୩୧
ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ବେନି ସୁତ । ମୃକଣ୍ଡୁ, ପ୍ରାଣ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୧୩୨
୪୪ ମୃକଣ୍ଡୁ ଋଷିଙ୍କର ସୁତ । ନାମରେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଖ୍ୟାତ ॥ ୧୩୩
ପ୍ରାଣର ଠାରୁ ବେଦଶିର । ଜାତ ହୋଇଲେ ମୁନି ଆର ॥ ୧୩୪

୧—ଆରକ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ନାମ କେଶିନୀ (ସ୍ୱାମୀ) ।
୨—ବସିଷ୍ଠଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ନାମ ଊର୍ଜା ବା ଅରୁନ୍ଧତୀ ।
୩—ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି । (ଶକ୍ତ୍ର, ପାଠାନ୍ତର ।)
୪—ଦଧୀଚ (ସ୍ୱାମୀ)

	କବି ଅଛଇ ଭୃଗୁସୁତ	ଯା' ପୁତ୍ର ଉଶନା ବଦିତ	॥ ୧୩୫
	ସେମାନେ ପୁତ୍ର ଆଦି ଦ୍ୱାରେ	ସୃଷ୍ଟିକି କଲେ ଏ ସଂସାରେ	॥ ୧୩୬
୪୫	ଏ ଯେ କର୍ଦ୍ଦମସୁତାଙ୍କର	ବଂଶ କହିଲୁଁ ତୋ' ଆଗର	॥ ୧୩୭
	ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣେ ଯେ ପୁରୁଷ	ତତ୍‌କାଳ ହରେ ତା କଳୁଷ	॥ ୧୩୮
୪୬	ପ୍ରସୂତି ନାମରେ ମନୁର	ଯେବଣ କନ୍ୟା ମନୋହର	॥ ୧୩୯
	ବିବାହ ହେଲେ ତାକୁ ଦକ୍ଷ	ବ୍ରହ୍ମାର ସୁତ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ	॥ ୧୪୦
	ତା' ଠାରେ ଅମଳଲୋଚନା	ସର୍ଜିଲେ ଷୋଡ଼ଶ ନନ୍ଦନା	॥ ୧୪୧
୪୭	ଧର୍ମକୁ ତେର କନ୍ୟା ଦେଲେ	ଏକ ଅଗ୍ନିକି ବିଭା କଲେ	॥ ୧୪୨
	ସଂଯତ[୧] ଯେଉଁ ପିତୃଗଣ	ତାହାଙ୍କୁ ଏକ ଦେଲେ ପୁଣ	॥ ୧୪୩
	ଯେ ଭବଚ୍ଛେଦନ ଶଙ୍କର	ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ କନ୍ୟା ଆର	॥ ୧୪୪
୪୮	ଶ୍ରଦ୍ଧା, ମୈତ୍ରୀ, ଦୟା, ଶାନ୍ତି	ତୁଷ୍ଟି, ପୁଷ୍ଟି, କ୍ରିୟା, ଉନ୍ନତି	॥ ୧୪୫
	ବୁଦ୍ଧି, ମେଧା, ତିତିକ୍ଷା ଆର	ହ୍ରୀ, ମୂର୍ତ୍ତି ପତ୍ନୀ ଏ ଧର୍ମର	॥ ୧୪୬
୪୯	ଶ୍ରଦ୍ଧା ଶୁଭ[୨]କୁ ଜାତକଲା	ମୈତ୍ରୀ ପ୍ରସାଦ ପ୍ରସବିଲା	॥ ୧୪୭
	ଦୟା ଅଭୟକୁ ଜନମ	କଲା ସୁଖକୁ ଶାନ୍ତି ନାମ	॥ ୧୪୮
	ମୁଦକୁ ପ୍ରସବିଲା ତୁଷ୍ଟି	ସ୍ମୟକୁ ଜାତକଲା ପୁଷ୍ଟି	॥ ୧୪୯
୫୦	ଯୋଗକୁ କ୍ରିୟା କଲା ଜାତ	ଦର୍ପକୁ ଉନ୍ନତି ତା' ମାତ	॥ ୧୫୦
	ଅର୍ଥକୁ ବୁଦ୍ଧି ମେଧା ନାମ	ସ୍ମୃତିକି କଲାକ ଜନମ	॥ ୧୫୧
	ତିତିକ୍ଷା ପ୍ରସବେ କ୍ଷେମକୁ	ହ୍ରୀ ଜାତକଲା ପ୍ରଶ୍ରୟକୁ	॥ ୧୫୨
	ସକଳ ଗୁଣମାନଙ୍କର	ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା ଯାହାଠାର	॥ ୧୫୩
	ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ନରନାରାୟଣ	ଋଷିଙ୍କି ଜାତକଲା ପୁଣ	॥ ୧୫୪
୫୧	ଯାହାଙ୍କ ଜନ୍ମେ ଏ ଜଗତ	ହୋଇଲା ଆନନ୍ଦ ସୁଖିତ	॥ ୧୫୫
	ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ମାନସ	ନଦୀ ସାଗର[୩] ଦଶଦିଶ	॥ ୧୫୬
	ପବନ ସହିତ ଏମାନେ	ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ	॥ ୧୫୭
୫୨	ଯେ ଚତୁର୍ବିଧ ବାଦ୍ୟମାନେ	ଶବଦ କଲେ ସେ ଗଗନେ	॥ ୧୫୮

୧—ସଯୁତ । ସଂମିଳିତ (ସ୍ୱାମୀ)

୨—ଋତୁ ।

୩—ପର୍ବତ (?) (ତୁଂ ଅଦ୍ରୟଃ ଇତି ବା ପାଠଃ)

୫୩ ନାଚିଲେ ଦେବନାରୀକୁଳ	ହୋଇଲା ପରମ ମଙ୍ଗଳ	॥ ୧୬୧
ବ୍ରହ୍ମାଦି ସକଳ ଅମରେ	ଲାଗିଲେ ସ୍ତୁତିମାନଙ୍କରେ	॥ ୧୬୨

ଶ୍ରୀଦେବା ଉଚୁଃ

୫୪ ନିଜ ମାୟାରେ ବିରଚିତ	ଯେଉଁ ଆତ୍ମାରେ ଏ ଜଗତ	॥ ୧୬୩
ଆକାଶେ ଗନ୍ଧର୍ବନଗର	ପ୍ରାୟକ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର	॥ ୧୬୪
ସେ ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶଅର୍ଥରେ	ଧର୍ମଦେବତାସଦନରେ	॥ ୧୬୫
ଏ ଋଷି ମୂର୍ତ୍ତିରେ ପ୍ରକାଶ	କଲେ ଆତ୍ମାକୁ ସେ ପୁରୁଷ	॥ ୧୬୬
ସେ ସର୍ବଦେବଗଣେ ବର	ତାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭର ନମସ୍କାର	॥ ୧୬୭
୫୫ ବିଶ୍ୱମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନ୍ୟଭାବ	ନାଶ ଅର୍ଥରେ ସେହୁ ଦେବ	॥ ୧୬୮
ସତ୍ତ୍ୱରେ ଯାହାକୁ ନିର୍ମାଣ	କଲା, ସେ ଆମ୍ଭେ ସୁରଗଣ	॥ ୧୬୯
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅଟେ ନିଜ ବାସ	ଅମଳ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ	॥ ୧୭୦
ଏମନ୍ତ ପଦ୍ମକୁ ମଳିନ	କରଇ ଯେବଣ ନୟନ	॥ ୧୭୧
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୃହ୍ମ ସେ ନେତ୍ରରେ	ବିଶେଷ କରୁଣା ଯହିଁରେ	॥ ୧୭୨
ଶାସ୍ତ୍ରେ ବିଶ୍ୱର ତତ୍ତ୍ୱ ଯାର	ଅଟେ ଯେ ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୭୩
୫୬ ହେ ତାତ ! ସର୍ବ ସୁରଗଣ	ତାଙ୍କ ଦରଶନ ଲଭିଣ	॥ ୧୭୪
ସ୍ତୁତି କରିଣ ଏ ପ୍ରକାରେ	ପୂଜିଲେ ନାନା ଉପଚାରେ	॥ ୧୭୫
ଗନ୍ଧମାଦନକୁ ସେ ବେନି	ଗମନ କଲେ ମହାମୁନି	॥ ୧୭୬
୫୭*ଧରଣୀଭରର ବିନାଶ	ଅର୍ଥେ ସେ ବେନି ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ	॥ ୧୭୭
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଏ ଲୋକରେ	ବିଖ୍ୟାତ ସେ କୃଷ୍ଣ [1]ନାମରେ	॥ ୧୭୮
ଯଦୁବଂଶରେ ଏକ ବର	କୁରୁବଂଶରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆର	॥ ୧୭୯
୫୮ ଯେ ଦେବ ଅଗ୍ନି-ଅଭିମାନୀ	ତା'ଠାରୁ ସ୍ୱାହା ତା' କାମିନୀ	॥ ୧୮୦
ଜନମ କଲା ସୁତ ତିନି	ପାବକ ପବମାନ ବେନି	॥ ୧୮୧
ଶୁଚି ନାମରେ ଆର ସୁତ	ହୁତଭୋଜନ ଏ ବିଦିତ	॥ ୧୮୨
୫୯ ସେ ତିନିଠାରୁ ଉତପନ୍ନ	ପଞ୍ଚଚତ୍ୱାଳିଶି ହୁତାସନ	॥ ୧୮୩
ସେ ପିତୃପିତାମହ[2] ଭୁଲେ	ଏ ରୂପେ ଅଣଞ୍ଚାଶ ହେଲେ	॥ ୧୮୪

*"ଅର୍ଜ୍ଜୁନେ ତୁ ନରାବେଶଃ କୃଷ୍ଣୋ ନାରାୟଣଃ ସ୍ୱୟମ୍ ।"

୧—କୃଷ୍ଣ ଓ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଉଭୟଙ୍କ ନାମ କୃଷ୍ଣ । (ତନ୍ତ୍ର) ।

୨—ତ୍ରି ୩ ଜଣ, ପିତାମହ ୧ ଜଣ ।

୬୦ ବୈଦିକ କର୍ମରୂପ ହୋଇ । ଯେବଣ ଯଜ୍ଞ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୧୮୫
ତହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ନରେ । ଯେବଣ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ନାମରେ ॥ ୧୮୬
ଆଗ୍ନେୟୀ ଇଷ୍ଟିକ କରନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଅଗ୍ନି ସେ ବୋଲନ୍ତି ॥ ୧୮୭
୬୧ ଯେ ବର୍ହିଷଦ, ଅଗ୍ନିଷ୍ୱାତ୍ତ । ଆଜ୍ୟପ, ସୌମ୍ୟ ଯେ ବଦନ୍ତ ॥ ୧୮୮
ଯେ ସାଗ୍ନି, ନିରଗ୍ନି ରୂପରେ । ପିତୃଏ ପ୍ରକାଶ ଲୋକରେ ॥ ୧୮୯
ସ୍ୱଧା ତାହାଙ୍କର କାମିନୀ । ଅଟଇ ସେ ଦକ୍ଷନନ୍ଦିନୀ ॥ ୧୯୦
୬୨ ପିତୃଙ୍କ ଠାରୁ କନ୍ୟା ବେନି । ଧଇଲ ସ୍ୱଧା ଅନ୍ତର୍ଜ୍ଞାନୀ ॥ ୧୯୧
ସେ ବେନି ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ମତ । ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ ପାରଗତ ॥ ୧୯୨
୬୩ ଭବର ପତ୍ନୀ ନାମ ସତୀ । ଭବଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ଅତି ॥ ୧୯୩
ଗୁଣଶୀଳରେ ଆତ୍ମାସମ । ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ନକଲ ଜନମ ॥ ୧୯୪
୬୪ ନିରପରାଧୀ ଯେ ଶଙ୍କର । ଆପଣା ପିତା ତାଙ୍କ ଠାର ॥ ୧୯୫
ରୋଷେ କରନ୍ତେ ଦୁଷ୍ଟପଣ । ଅପ୍ରୌଢ଼ ବୟସେ ଯେ ପୁଣ ॥ ୧୯୬
ଯୋଗମାର୍ଗକୁ ଆଶ୍ରେ କଲା । ଆପଣା ଦେହକୁ ତ୍ୟଜିଲା ॥ ୧୯୭
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ । ଦେଶଭାଷାରେ କଣ ଗୀତ ॥ ୧୯୮
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାନବନ୍ଧୁ ମନ । ହରଷ ହୋଇ ଅନୁଦିନ ॥ ୧୯୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଦାକ୍ଷାୟଣଂ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱିତୀୟେ ପ୍ରଥମାଧ୍ୟାୟୋପକ୍ଷିପ୍ତେ ଭବଦକ୍ଷୟୋଃ ।
ବିଦ୍ୱେଷେ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ହେତୁର୍ବିଶ୍ୱସୃଗ୍‌ଯଜ୍ଞସମ୍ଭବଃ । ୧ ।

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୧ ଶୁଦ୍ଧଚରିତ ଲୋକଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଶଙ୍କର ॥ ୧
ଦକ୍ଷ କିଂପାଇଁ ତାଙ୍କ ଠାରେ । ଅପ୍ରୀତି କଲା ଏ ସଂସାରେ ॥ ୨
ସୁତାବତ୍ସଳ ହୋଇଥିଲା । ସତୀଙ୍କ ଆଦର ନକଲା ॥ ୩
୨ ଯେ ଚରାଚରଗୁରୁ ହର । ନିର୍ବୈର ଶାନ୍ତକଳେବର ॥ ୪

ଯେ ଆତ୍ମାରାମ ହୋଇ ଖ୍ୟାତ । ଜଗତଦେବତା ମହତ ॥ ୫
ତାଙ୍କୁ ଅପ୍ରୀତିଆଚରଣ । କେ କରେ କି କାରଣେ ପୁଣ ॥ ୬
୩ ହେ ବିପ୍ର ! କହ ଏ ପ୍ରକାର । ଯେଣୁ ଜାମାତାଶ୍ୱଶୁରର ॥ ୭
ଅପ୍ରୀତି ହେଲା ୧ଅକାରଣ । ସତୀ ତ୍ୟଜିଲେ ଯେଣୁ ପ୍ରାଣ ॥ ୮

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪ ପୂର୍ବେ ପରମ ଋଷିମାନେ । ଅମରଗଣ ଯେବା ଆନେ ॥ ୯
ଅନୁଗ ସହିତ ହୋଇଣ । ଅଗ୍ନି ସହିତେ ପିତୃଗଣ ॥ ୧୦
ମିଳିଲେ ଆସିଣ ଏମାନେ । ବିଶ୍ୱସୃଜଙ୍କ ସବସ୍ଥାନେ ॥ ୧୧
୫ ତେଜରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମାନ । ଦିଶୁଅଛନ୍ତି ଦୀପ୍ୟମାନ ॥ ୧୨
ସେ ମହାସଭା ଅନ୍ଧକାର । କରୁଂଅଛନ୍ତି ଅନ୍ତଦୂର ॥ ୧୩
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଦକ୍ଷ ତହିଁ । ତାହାଙ୍କୁ ଋଷିମାନେ ଚାହିଁ ॥ ୧୪
୬ ଆସନୁଁ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ତୁଲେ । ସଦସ୍ୟମାନେ ସେ ଉଠିଲେ ॥ ୧୫
ସେ ଦକ୍ଷତେଜରେ ତାଙ୍କର । ତେଜ ହୋଇଲା ଅପହାର ॥ ୧୬
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ବେନି ଥିଲେ । କେବଳ ସେହୁ ନ ଉଠିଲେ ॥ ୧୭
୭ ଦକ୍ଷକୁ ସଭାପତିଜନ । କଲେ ଉତ୍ତମ ସମ୍ମାନନ ॥ ୧୮
ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଗୁରୁ ଜଗତର । ତାହାଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ॥ ୧୯
ବସିଲା ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ । ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ କଛିଦୂରେ ॥ ୨୦
୮ ପୂର୍ବରୁହିଁ ବସିଥିଲେ ହର । ଦକ୍ଷକୁ ନ କଲେ ଆଦର ॥ ୨୧
ଦେଖି ସେ ନ ପାରିଲା ସହି । ଚକ୍ଷୁଯୁଗଳେ ବକ୍ରେ ଚାହିଁ ॥ ୨୨
ରୋଷେ କି କରୁଛି ଦହନ । କହିଲା ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୨୩
୯ ମୋ ବାକ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଋଷିମାନେ । ସୁରସହିତେ ହୁତାଶନେ ॥ ୨୪
ଶୁଣ ମୁଁ ସାଧୁଙ୍କ ଚରିତ । କହୁଛି ଯାହା ଯଥୋଚିତ ॥ ୨୫
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବରେ ମତ୍ସରେ । କହୁନାହିଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ॥ ୨୬
୧୦ ଲୋକପାଳଙ୍କ ଯଶହର । ଅଟେ ଏ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଶଙ୍କର ॥ ୨୭
ସାଧୁଜନରେ ଆଚରିତ । ମାର୍ଗକୁ ଯେ କଲା ଦୂଷିତ ॥ ୨୮
ଉଚିତ ଯେଉଁ କ୍ରିୟାମାନ । ତେଣେ ଏ ଅଟଇ ବିହୀନ ॥ ୨୯
୧୧ ସାବିତ୍ରୀ ପ୍ରାପ୍ତ ସୁତା ମୋର । ଏ ସାଧୁପ୍ରାପ୍ତ ଯେଣୁ ତାର ॥ ୩୦

୧—କଲା ।

ହସ୍ତକୁ ଧରିଛି ଶୁଭବରେ । ବ୍ରହ୍ମଅନଳସମକ୍ଷରେ ॥ ୩୧
ଶିଷ୍ୟଭାବକୁ ଭେଣ୍ଟି ମୋର । ଲଭିଅଛି ଏ ମହେଶ୍ୱର ॥ ୩୨
୧୨ ମୃଗଶାବକନେତ୍ରପ୍ରାୟ । ଅଟେ ମୋ ସୁତାନେତ୍ରଦ୍ୱୟ ॥ ୩୩
ମର୍କଟଲୋଚନ ଏ ପୁଣି । ତା' ପାଣି କରିଣ ଗ୍ରହଣି ॥ ୩୪
ପ୍ରତି-ଉତ୍ଥାନ, ନମସ୍କାର । ଏ ବେନଯୋଗ୍ୟ ମୁଁ ଶ୍ୱଶୁର ॥ ୩୫
ବଚନମାତ୍ରକ ହିଁ କହି । ମୋ' ଠାରେ ମାନ୍ୟ କଲନାହିଁ ॥ ୩୬
୧୩ ଏହାର ଇଚ୍ଛା କରୁ ନାହିଁ । ଅଶୁଚି, ମାନ୍ୟ ଅଟେ ଏହି ॥ ୩୭
ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯେତେ ଥିଲ । ଏ ସେ ସମସ୍ତ ନାଶ କଲ ॥ ୩୮
ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେହେଁ ଏହାକୁ । ପ୍ରଦାନ କଲି ମୁଁ ବାଳାକୁ ॥ ୩୯
ବେଦସ୍ୱରୂପ ବାକ୍ୟ ନେଇ । ଯେସନେ ଶୂଦ୍ର ଠାରେ ଦେଇ ॥ ୪୦
୧୪ ଯେ ଘୋର ଭୂତପ୍ରେତଗଣ । ତହିଁରେ ସେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଣ ॥ ୪୧
ଫିଟିଣ ଥାନ୍ତି କେଶମାନ । ହସନ୍ତେ, କରନ୍ତେ ରୋଦନ ॥ ୪୨
ବାତୁଳ ପ୍ରାୟେ ନଗ୍ନ ହୋଇ । ଶ୍ମଶାନମାନଙ୍କେ ବୁଲଇ ॥ ୪୩
୧୫ ଚିତାଭସ୍ମରେ ସ୍ନାନ କରି । ପ୍ରେତସମ୍ବନ୍ଧି ମାଳା ଧରି ॥ ୪୪
ମନୁଷ୍ୟ ଅସ୍ଥି ବିଭୂଷିତ । ମତ୍ତ ଜନଙ୍କ ପ୍ରିୟ, ମତ୍ତ ॥ ୪୫
ଏହାର ନାମମାତ୍ର ଶିବ । ଅଶିବ ଅଟଇ ବାସ୍ତବ ॥ ୪୬
କେବଳ ତମୋରୂପ ହୋଇ । ଯାହାଙ୍କ ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୪୭
ସେହୁ ପ୍ରମଥଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କର । ଅଟଇ ସେହୁ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୪୮
୧୬ ଯେ ଅଟେ ଉନ୍ମତ୍ତଙ୍କ ପତି । ନାହିଁ ଯାହାର ଶୌଚସ୍ଥିତି ॥ ୪୯
ଯା' ଚିତ୍ତ ଦୁଷ୍ଟଜନଠାରେ । ତାକୁ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ବଚନରେ ॥ ୫୦
ପ୍ରଦାନ କଲି ନିଜ ସୁତା । ଯେ ହାଦେ ଅଟେ ସୁଚରିତା ॥ ୫୧

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୭ ଦକ୍ଷକୁ ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇ । ଗିରିଶ ବସିଥିଲେ ତହିଁ ॥ ୫୨
ଦକ୍ଷ ତାହାଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ନିନ୍ଦା କରିଣ ସେ ସଭରେ ॥ ୫୩
ଜଳ କରିଣ ଆଚମନ । ଶାପ ଦେବାକୁ କଲା ମନ ॥ ୫୪
୧୮ ଏହୁ ଦେବତାମାନଙ୍କର । ଯଜନ ସମୟେ ଶଙ୍କର ॥ ୫୫

୧—ସମୟ ।

୨=ସହଜରେ, ଋଜୁ ଉରୂପେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଦେବ । ସଙ୍ଗତେ ଭାଗ ନ ଲଭିବ ॥ ୫୬
ଦେବତାଗଣମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଅଟେ ଏ ଅବର ॥ ୫୭
୧୯ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କେ ଯେ ମୁଖ୍ୟ । ନିଷେଧ କଲେହେଁ ସେ ଦକ୍ଷ ॥ ୫୮
ଶିବଙ୍କୁ ଶାପକୁ ଦେଇଣ । ସେଠାରୁ ବାହାର ହୋଇଣ ॥ ୫୯
ଗୃହକୁ ଗଲା ହେ ବିଦୁର ! । ବଢ଼ିଲା ଚିତ୍ତେ କୋପ ତାର ॥ ୬୦
୨୦ ଶିବସେବକମାନଙ୍କର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଅଟେ ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର ॥ ୬୧
ଶାପକୁ ଜାଣି ନେତ୍ର ଦୁଇ । ରୋଷେ ଆରକ୍ତ କରି ଥାଇ ॥ ୬୨
ଯେ ଶାପ ଅଟଇ ଦାରୁଣ । ଦକ୍ଷକୁ ଦେଲା ତାହା ପୁଣ ॥ ୬୩
ଯେବଣ ବିପ୍ରେ ସେ ଶିବର । ନିନ୍ଦାକୁ କଲେକ ସ୍ୱୀକାର ॥ ୬୪
ତାଙ୍କୁହିଁ ଶାପ ଅତି ଘୋର । ପ୍ରଦାନ କଲା ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର ॥ ୬୫
୨୧ ଦକ୍ଷରୂପରେ ଯେ ଶରୀର । ଏହାକୁ ମଣି କରି ବର ॥ ୬୬
ଦ୍ରୋହକୁ ଆଚରଲେ ନରେ । ଯେ ପ୍ରତିଦ୍ରୋହକୁ ନ କରେ ॥ ୬୭
ଏମନ୍ତ ଭଗବାନଠାରେ । ଦ୍ରୋହ ଯେ ଆଚରଣ କରେ ॥ ୬୮
ଭେଦଦରଶୀ ସେହୁ ମୂର୍ଖ । ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଅଟଇ ବିମୁଖ ॥ ୬୯
୨୨ ଯହିଁରେ କୂଟଧର୍ମମାନେ । ସକ୍ତ ହୋଇଣ ସେ ସଦନେ ॥ ୭୦
ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଖରେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ । କର୍ମତନ୍ତ୍ରକୁ ବିସ୍ତାରଇ ॥ ୭୧
ବେଦରେ ଅର୍ଥବାଦ[୧] ହୋଇ । ଯେ ବାକ୍ୟମାନ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୭୨
ତାର ଶ୍ରବଣେ ଯାର ମତି । ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଅତି ॥ ୭୩
୨୩ ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ଅଟେ କାୟ । ତାକୁ ଯେ ମଣେ ଅର୍ଥପ୍ରାୟ ॥ ୭୪
ସେ ବୁଦ୍ଧିହେତୁ ଆତ୍ମଗତି । ଯେହୁ ପାସୋରିଲା ଦୁର୍ମତି ॥ ୭୫
ସ୍ତ୍ରୀକାମ ଅଟେ ଅତିଶୟ । ଏଣୁ ସେ ଦକ୍ଷ ପଶୁପ୍ରାୟ ॥ ୭୬
ଛାଗର ମୁଖପ୍ରାୟ ତାର । ମୁଖ ହେଉ ଏ ନିକଟର ॥ ୭୭
୨୪ ଯେଉଁ[୨] ଅବିଦ୍ୟା କର୍ମମୟ । ତାଠାରେ ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ୟାପ୍ରାୟ ॥ ୭୮
ବୁଦ୍ଧିକି କରିଅଛି ଯେଣୁ । ପଶୁ ଅଟଇ ଏହୁ ତେଣୁ ॥ ୭୯
ଶିବର ଠାବରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଯେ ଅମାନନା କଲା ଦକ୍ଷ ॥ ୮୦
ତାହାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଯେ ଅବା ଅଛନ୍ତି ଏଠାଇଁ ॥ ୮୧

---

୧ —"ଅକ୍ଷଯ୍ୟଂ ହ ବୈ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟଯାଜିନଃ ସୁକୃତଂ ଭବତି ।" ଇତ୍ୟାଦି ।
(ଶ୍ରୁତି)

୨—ଜଡ଼ (?)

ସେ ଜନ୍ମମରଣ ରୂପରେ । ଦୁଃଖ ଲଭନ୍ତୁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୮୨

୨୫ ପୁଷ୍ପର ପ୍ରାୟକ ଶୋଭନ । ଯହିଁରେ ଅର୍ଥବାଦମାନ ॥ ୮୩

ସେ ବେଦରୂପି ବଚନର । ଯେ ବା ମଧୁଗନ୍ଧ-ଆକାର ॥ ୮୪

ମନକ୍ଷୋଭକ ବାକ୍ୟମାନ । ତେଣେ ମଥିତ ଯାଙ୍କ ମନ ॥ ୮୫

ଶିବବଇରି ସେହିମାନେ । ମୋହକୁ ଲଭନ୍ତୁ ଭୁବନେ ॥ ୮୬

୨୬ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଅଭକ୍ଷ୍ୟ ଏ ବସ୍ତୁର । ନାହିଁ ଯେବଣ ଦ୍ୱିଜଙ୍କର ॥ ୮୭

କେବଳ ଖାଇବାକାନମିତ୍ତ । ଧରନ୍ତି ବିଦ୍ୟାତପବ୍ରତ ॥ ୮୮

ଧନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଦେହେ ମତ୍ତ । ବିନଷ୍ଟ କରିଥିବେ ନିତ୍ତ ॥ ୮୯

ଯାଚକ ହୋଇ ଏ ଭୁବନେ । ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତୁ ସେମାନେ ॥ ୯୦

୨୭ ବିପ୍ରକୁଳକୁ ଏ ପ୍ରକାର । ଶାପ ଦିଅନ୍ତେ ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର ॥ ୯୧

ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡରୂପ । ଭୃଗୁ ସର୍ଜିଲେ ପ୍ରତିଶାପ ॥ ୯୨

୨୮ ଶିବବ୍ରତକୁ ଯେ ଧରନ୍ତି । ଯେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁବ୍ରତ ଥାନ୍ତି ॥ ୯୩

ପାଷଣ୍ଡି ହୋଇନ୍ତୁ ସେମାନେ । ଉତ୍ତମ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିହ୍ନେ ॥ ୯୪

୨୯ ନଷ୍ଟଶଉଚ ମୂଢ଼ମତି । ଧରିଣ ଜଟା-ଭସ୍ମ-ଅସ୍ଥି ॥ ୯୫

ପ୍ରବେଶ ହୋଇନ୍ତୁ ସେମାନେ । ଶିବଦୀକ୍ଷାରେ ଅନୁଦିନେ ॥ ୯୬

ସୁରା[1], ଆସବ[2] ଯହିଁ ଦୁଇ । ଦେବତାପ୍ରାପ୍ତ ପୂଜ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୯୭

୩୦ ଯେ ବର୍ଣ୍ଣଆଶ୍ରମଆସ୍ତର । ଯୁକ୍ତ ଅଟଇ ପୁଣ୍ୟତର ॥ ୯୮

ତାଙ୍କର ଧାରକ ହୋଇଣ । ଅଛି ଯେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରୂପେଣ ॥ ୯୯

ଯେଣୁ ସେ ବେଦକୁ ନନ୍ଦୁଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବାଛୁଛି ॥ ୧୦୦

ପାଷଣ୍ଡଭାବକୁ ସଂସାରେ । ଆଶ୍ରୟ କର[3] ଏ ହେତୁରେ ॥ ୧୦୧

୩୧ ଏ ବେଦ ଲୋକମାନଙ୍କର । ନିତ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ପନ୍ଥା ଆର ॥ ୧୦୨

ତାଙ୍କୁ ସେବିଲେ ଋଷିଜନ । ଯହିଁ ପ୍ରମାଣ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ॥ ୧୦୩

୩୨ ଯେ ଅଟେ ପରମ ପାବନ । ସାଧୁଙ୍କ ମାର୍ଗ ସନାତନ ॥ ୧୦୪

ନିନ୍ଦା କରିଣ ସେ ବେଦକୁ । ଲଭିଲ[4] ପାଷଣ୍ଡି ଭାବକୁ ॥ ୧୦୫

୧—ସୁରା = ଗୌଡ଼ୀ, ପୈଷ୍ଟୀ, ମାଧ୍ୱୀ ।

୨—ଆସବ = ତାଳାଦିରୁ ସମ୍ଭୂତ ମଦ୍ୟ ।

୩—କଲ ।

୪—ଯାତଃ ଲଭିଲ, 'ଯାତ' (ଲଭ) ଇତି ବା ପାଠଃ ।

ଯହିଁରେ ଦେବତା ଭୂମ୍ନର । ଭୂତମାନଙ୍କର ଈଶ୍ବର ॥ ୧୦୬

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୩ ସେ ଭୃଗୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ଶାପକୁ ଦଅନ୍ତେ ସେଠାରେ ॥ ୧୦୭
ଅନୁଗମାନଙ୍କୁ ଦେଖଣ । କହୁଁହିଁ ବିମନା ହୋଇଣ ॥ ୧୦୮
ସେଠାରୁ ବେଗରେ ଗମନ । କଲେ ସେ ଭବ ଭଗବାନ ॥ ୧୦୯
୩୪ ସେ ବିଶ୍ବସୃଜମାନଙ୍କର । ସହ ସହସ୍ର ସମ୍ବତ୍ସର ॥ ୧୧୦
ସେମାନେ ସାବଧାନ କରି । ଯହିଁରେ ପୂଜ୍ୟ ଦେବ ହରି ॥ ୧୧୧
୩୫ ଯହିଁରେ ଯମୁନା ସହିତ । ଜାହ୍ନବୀ ହୋଇଛି ସଯୁତ ॥ ୧୧୨
ସେଠାରେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ । କରି ସେ ଋଷିଗଣମାନ ॥ ୧୧୩
ସମସ୍ତେ ନିର୍ମଳ ଶରୀରେ । ମିଳିଲେ ଯେ ଯାହା ଗୃହରେ ॥ ୧୧୪
ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ନଳିନ । ଚିନ୍ତା କରିଣ ଅନୁଦିନ ॥ ୧୧୫
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧାନବନ୍ଧୁ କହେ । ସୁଜନେ ଏଣେ କରି ଲୟେ ॥ ୧୧୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଦକ୍ଷଶାପୋ ନାମ ଦ୍ବିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୃତୀୟେ ତୁ ସତୀ ତାତଯଜ୍ଞୋତ୍ସବଦିଦୃକ୍ଷୟା ।
ଗମିଷ୍ୟନ୍ତୀ ମହେଶେନ ବାରିତା ମତିହେତୁଭିଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ଜାମାତା ଶ୍ବଶୁର । କଲି କରନ୍ତେ ନିରନ୍ତର ॥ ୧
ସେ ଦେହୀଙ୍କର ହିଁ ବିଶେଷ । କାଳ ହୋଇଲା କ୍ରମେ ଶେଷ ॥ ୨
୨ ଦକ୍ଷକୁ ପରମେଷ୍ଠୀ ଯେବେ । ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପତିଭାବେ ॥ ୩
ଆପଣେ ଅଭିଷେକ କଲା । ସେ କାଳେ ତାର ଗର୍ବ ହେଲା ॥ ୪
୩ × ସେ କରି ବାଜପେୟ ଯାଗ । ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠ ଯେତେ ଥିଲେ ଆଗ ॥ ୫
ତାହାଙ୍କୁ କରି ପରାଭବ । ଯାʼ ନାମ ବୃହସ୍ପତିସବ ॥ ୬

× "ବାଜପେୟେନେଷ୍ଟ୍ବା ବୃହସ୍ପତିସବେନ ଯଜେତ ।" (ଶ୍ରୁତିଃ)

ସେ ଋଭୁବର ଆରମ୍ଭିଲ । ସେ ଯେଣୁ ଗର୍ବ ଅତି ହେଲ ॥ ୭
୪ ଯେ ବ୍ରହ୍ମରୃଷି ଦେବରୃଷି । ପିତୃଦେବତାଗଣ ମିଶି ॥ ୮
କରି ଯେ ଯାହାରେ ମଙ୍ଗଳ । ସେ ଯଜ୍ଞେ ମିଳିଲେ ସକଳ ॥ ୯
ଭର୍ତ୍ତା ସହିତେ ତାହାଙ୍କର । ପତ୍ନୀଏ ମିଳିଲେ ସେଠାର ॥ ୧୦
୫ ଖେଚରମାନେ ଆକାଶରେ । କହନ୍ତେ ତାହା ପରସ୍ପରେ ॥ ୧୧
ପିତାର ଯଜ୍ଞୋତ୍ସବ ବାର୍ତ୍ତା । ଶୁଣିଣ ଦକ୍ଷସୁତା ସତୀ ॥ ୧୨
୬ ଗନ୍ଧର୍ବ-ବରସ୍ତ୍ରିଙ୍କମାନେ । ସକଳଦିଗରୁ ସୁମନେ ॥ ୧୩
ବିମାନ ଚଢ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ପ୍ରିୟମାନେ ହିଁ ସଙ୍ଗେ ଛନ୍ତି ॥ ୧୪
କଣ୍ଠରେ ଅଛି ନିଷ୍କ[୧]ମାନ । ପିନ୍ଧିଅଛନ୍ତି ସୁବସନ ॥ ୧୫
୭ ଚଞ୍ଚଳନେତ୍ର ତାହାଙ୍କର । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣର ॥ ୧୬
ନିଜ ନିଳୟ ନିକଟରେ । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୭
ଭୂତମାନଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର । ଯେ ଦେବ ପତି ଆପଣାର ॥ ୧୮
ତାହାଙ୍କୁ ଉତ୍‌କଣ୍ଠା ଭାବେ । ଏମନ୍ତ ବୋଇଲେ ସେ ତେବେ ॥ ୧୯

ଶ୍ରୀସତ୍ୟୁବାଚ

୮ ହେ ଶିବ ! ଯେ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ୱଶୁର । ଆଜ ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ॥ ୨୦
ହୋଇଛି ଯଜ୍ଞ ମହୋତ୍ସବ । ଯାଉଛନ୍ତି ଏ ସର୍ବଦେବ ॥ ୨୧
ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ଅଛି ଯେବେ । ଆମ୍ଭେ ସେଠାକୁ ଯିବା ତେବେ ॥ ୨୨
୯ ମୋର ଭଗିନୀ ଏ ତହିଁରେ । ଭର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ସହିତରେ ॥ ୨୩
ଅବଶ୍ୟ କରିବେ ଗମନ । ଦେଖିବାପାଇଁ ମିତ୍ରଜନ ॥ ୨୪
ଭୂଷଣ ଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ପିତା ଯା' କରିବେ ପ୍ରଦାନ ॥ ୨୫
ତା' ତୁମ୍ଭ ସହିତେ ସ୍ୱୀକାର । କରିବା ଅର୍ଥେ ମନ ମୋର ॥ ୨୬
୧୦ ଭଗିନୀମାନେ ତହିଁ ମୋର । ସହିତ ଅଛନ୍ତି ଭର୍ତ୍ତାର ॥ ୨୭
ଥିବେ ଯେ ମାତାର ଭଗିନୀ । ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରଚିତ୍ତ ଯେ ଜନନୀ ॥ ୨୮
ତାଙ୍କୁ କରିବି ବିଲୋକନ । ଚିର ଉତ୍ସୁକ ମୋର ମନ ॥ ୨୯
ମିଳି ସକଳ ମହର୍ଷି । ଯା' ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଥିବେ ବସି ॥ ୩୦
ଯଜ୍ଞରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଅଟଇ । ତାହା ମୁଁ ଯାଇ ଦେଖିବଇଁ ॥ ୩୧

---

[୧] । ନିଷ୍କ = ପଦକ ।

୧୧ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ଏ ଜଗତ | ତୁମ୍ଭ ମାୟାରେ ବିନିର୍ମିତ || ୩୨
ଏ ଗୁଣ ବିଷୟରୂପୀ ହୋଇ | ହେ ଅଜ ! ଶୋହେ ତୁମ୍ଭ ଠାଇଁ || ୩୩
ଏଣୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ତୋର | ଯଦ୍ୟପି ନାହିଁ ହେ ଈଶ୍ୱର || ୩୪
ମୁଁ ଯେ ଜନ୍ମିଛି ସ୍ତ୍ରିୟ ହୋଇ | ତୋହର ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣଇଁ || ୩୫
ହେ ଭବ ! ଅଟଇ ମୁଁ ଘନ | ଦେଖିବି ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ || ୩୬
୧୨ ହେ ଅଜ ! ଭରି ଅଳଂକାର | କାନ୍ତକୁ ଘେନ ସଙ୍ଗତର || ୩୭
ଦେଖ ହୋଇଣ ଘନ୍ତ, ଘନ୍ତ | ଇତର ସ୍ତ୍ରିୟଏ ଯାଆନ୍ତ || ୩୮
ହେ ନୀଳକଣ୍ଠ ! ଯାହାଙ୍କର | ଗମନ୍ତେ ବିମାନ ନିକର || ୩୯
ସେ କଳହଂସପ୍ରାୟେ ଶ୍ୱେତ | କଲେ ଆକାଶକୁ ମଣ୍ଡିତ || ୪୦
୧୩ ହେ ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ପିତାଘର- | ଉତ୍ସବ ଶୁଣି ତନୟାର || ୪୧
ଦେହ କେମନ୍ତେ ନ ଚଳିବ୧ | ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେ ଉତ୍ସବ || ୪୨
ମିତ୍ରର, ପତିର, ଗୁରୁର | ନିଜ ପିତାର ଯେ ମନ୍ଦିର || ୪୩
ସେ ଡାକ ନଥିଲେ ହେଁ ଜନ | ତହିଁକି କରନ୍ତି ଗମନ || ୪୪
୧୪ ହେ ଦେବ ! ତେଣୁ ତୋଷଟତେ | ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ || ୪୫
କୃପାକୁ ତୁମ୍ଭେ ବାଞ୍ଛା ମୋର | କରିବା ଅର୍ଥେ ଯତ୍ନ କର || ୪୬
ନିଜ ଶରୀର-ଅର୍ଦ୍ଧେ ମୋତେ | ଧରିଛ ତୁମ୍ଭେ ଅବିରତେ || ୪୭
ଜ୍ଞାନ ହିଁ ଅଧିକ ତୁମ୍ଭର | ମାଗୁଛି ଅନୁଗ୍ରହ କର || ୪୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ[୨] ଉବାଚ

୧୫ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ | ପ୍ରିୟା କହନ୍ତେ ପଞ୍ଚାନନ || ୪୯
କହିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ହସିଣ | ଅଟନ୍ତି ମିତ୍ର ପ୍ରିୟ ଗୁଣ || ୫୦
ବିଶ୍ୱସୃଜଙ୍କ ନିକଟରେ | ଦକ୍ଷ ଯା’ ବୋଇଲା ପୂର୍ବରେ || ୫୧
ସେ ମର୍ମଭେଦ କୁବଚନ | ଅଟନ୍ତି ସ୍ପୃକ ଯେସନ || ୫୨
ସେମାନ ପ୍ରତିବଚନରେ | ସ୍ମରଣ ହୋଇଲେ ମନରେ || ୫୩

୧—ଚଳିବ । ତୁଂ କେଙ୍ଗତେ ନ ପ୍ରଚଳତ ? (ସ୍ୱାମୀ)

୨—ଶ୍ରୀ ଋଷିରୁବାଚ ।

ଶ୍ରୀ ମହେଶ୍ୱର[୧] ଉବାଚ

୧୬ ନ ଡାକିଲେ ହେଁ ବନ୍ଧୁଜନ । ଗୃହକୁ କରନ୍ତି ଗମନ ॥ ୫୪
ତୁ ଯେଉଁ ବଚନ ସୁନ୍ଦରୀ ! । ଏ ରୂପେ କହିଲୁ ବିସ୍ତରି ॥ ୫୫
ସୁନ୍ଦର ଅଟଇ ସେ ବାଣୀ । ସେ ବନ୍ଧୁମାନେ ଯେବେ ପୁଣି ॥ ୫୬
ଦେହାଦି ଅହଂକାରୁ ଜାତ । ଯେ ମଦ କ୍ରୋଧ ବଳବନ୍ତ ॥ ୫୭
ଦୋଷଦୃଷ୍ଟିକ ସେ ହେତୁରେ । ଆରୋପି ନ ଥାନ୍ତି ଉଦାରେ ॥ ୫୮
୧୭ ବିଦ୍ୟା, ତପ, ବିତ୍ତ, ଶରୀର । ବୟସ, କୁଳେ ଜନ୍ମିବାର ॥ ୫୯
ଏ ଛ' ହେଁ ସାଧୁ ଲୋକଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ବିବେକକୁ ଦ୍ୱାର ॥ ୬୦
ଅସାଧୁଙ୍କର ଏହି ପୁଣ । ଦୋଷକୁ ଅଟନ୍ତି କାରଣ ॥ ୬୧
ଏଣେ ବିବେକୁଁ ଜାତ ଜ୍ଞାନ । ନ୍ରମରେ ହୁଅନ୍ତେ ନିଧନ ॥ ୬୨
ଗର୍ବରେ ହୋଇ ନଷ୍ଟଦୃଷ୍ଟି । ବିଦ୍ୟା ଆଦିରେ ଲଭି ପୁଷ୍ଟି ॥ ୬୩
ମହତ ଜନମାନଙ୍କର । ତେଜକୁ ନ ଦେଖନ୍ତି ନର ॥ ୬୪
୧୮ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଯେଉଁମାନେ । ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୬୫
କରିଣ ନିଜ ବନ୍ଧୁଭାବ । ତାଙ୍କ ଗୃହକୁ ନ ଗୃହିବ ॥ ୬୬
ଅଇଲା ଲୋକକୁ ଯେ ନରେ । ଗୃହାନ୍ତି କୁଟିଳ ବୁଦ୍ଧିରେ ॥ ୬୭
ଭ୍ରୂଲତାଯୁଗ ଟେକି ଦେଇ । ସକ୍ରୋଧ ନୟନେ ଅନାଇଁ ॥ ୬୮
୧୯ କାଣ୍ଡେ ଯାହାର ଶତ୍ରୁଜନ । କାଟିଣ ଥିବେ ଅଙ୍ଗମାନ ॥ ୬୯
ତେତେ ବ୍ୟଥାକୁ ସେ ନପାଇ । ଯେଣୁ ସେ ଶୟନ କରଇ ॥ ୭୦
ବିହିବୁଦ୍ଧିରେ ନିଜ ଜନ । ବୋଲନ୍ତି ଯେଉଁ ଦୁର୍ବଚନ ॥ ୭୧
ତେଣେ ଦୁଃଖିତଚିତ୍ତ ହୋଇ । ମର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ପୀଡ଼ା ପାଇ ॥ ୭୨
ରାତ୍ର ଦିବସେ ସେହୁ ଜନ । ଯେତେ ଲଭଇ ତାପ[୨]ମାନ ॥ ୭୩
୨୦ ଜଗ ଅଟଇ ଗତି ଯାର । ହେ ସୁଭ୍ରୁ ! ସେ ପ୍ରଜାପତିର ॥ ୭୪
ସୁତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରିୟ ତୁହି । ନିଶ୍ଚୟେ ଜାଣିଅଛି ମୁହିଁ ॥ ୭୫
ପିତା ସକାଶୁଁ ତଥାପି ହି । ମାନନା ନ ପାଇବୁ ତୁହି ॥ ୭୬
ମୋର ଆଶ୍ରୟୁଁ ପ୍ରଜାପତି । ଯେଣୁ ତାପକୁ ଲଭେ ଅତି ॥ ୭୭
୨୧ ନିରହଂକାର ଲୋକଙ୍କର । ଯେ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି ଆଦି ଆର ॥ ୭୮
ତେଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦହେ ମନ । ଆତୁର-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେସନ ॥ ୭୯

୧—ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ ।
୨—ପାପ ।

ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଂକୁ ତାହାଙ୍କର । ସମ୍ପାଦ୍ୟ ନପାରି ସେ ନର ॥ ୮୦
ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଦ୍ୱେଷ କରେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଯେସନେ ଅସୁରେ ॥ ୮୧
୨୨ ଏକ ଆରକେ ଜନମାନେ । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଆଗମନେ ॥ ୮୨
ଉଠିଣ ଅନୁସରି ଯାନ୍ତି । ବିନମ୍ରେ ବନ୍ଦନ କରନ୍ତି ॥ ୮୩
ପଣ୍ଡିତେ ତା' ଉତ୍ତମ କରି । ଆଚରିଛନ୍ତି ହେ ସୁନ୍ଦରି ! ॥ ୮୪
ଚିତ୍ତରେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ସେ ମାନ କରନ୍ତି ॥ ୮୫
ଯେ ଅଟେ ଦେହମାନୀ ଜନ । ତାକୁ ନ କରନ୍ତି ସେ ମନ ॥ ୮୬
୨୩ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଅଟେ ଯେହ୍ନ । ତାହାକୁ ବସୁଦେବ କହ୍ନ ॥ ୮୭
ଯାହାର ଆବରଣ ନାହିଁ । ସେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରକାଶଇ ତହିଁ ॥ ୮୮
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱରେ ସଂସ୍ଥିତ । ଯେ ବାସୁଦେବ ଅବିରତ ॥ ୮୯
ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଦ୍ୱାରେ । ସେବା କରିଛି ସେ କାଳରେ ॥ ୯୦
୨୪ ଦକ୍ଷ ଅଟଇ ତୋର ତାତ । ଦେହକୁ କରିଛି ଯେ ଜାତ ॥ ୯୧
ମୋହର ବଇରି ସେ ଯେଣୁ । ଦେଖିବୁ ନାହିଁ ତାକୁ ତେଣୁ ॥ ୯୨
ତା' ଅନୁଗତ ଯେତେ ଜନ । ତାଙ୍କୁ ନ କରିବୁ ଲୋକନ ॥ ୯୩
ବିଶ୍ୱସୃଜଙ୍କ ଯଜ୍ଞଶାଳେ । ଥିଲି ସୁନ୍ଦରି ! ପୂର୍ବକାଳେ ॥ ୯୪
ତା'ଠାରେ ଅପରାଧମାନ । କରି ନ ଥିଲି ମୁଁ ରଞ୍ଜନ[1] ॥ ୯୫
ଦୁଷ୍ଟ ବଚନରେ ଅପାର । ଯେ ମୋତେ କଲା ତିରସ୍କାର ॥ ୯୬
୨୫ ବଳଆଇଣ ମୋ ବଚନ । ଯେବେ ତୁ କରିବୁ ଗମନ ॥ ୯୭
ଶୁଭ ନୋହିବ ତୋର ତେବେ । ସ୍ୱଜନସକାଶରୁ ଯେବେ ॥ ୯୮
ଦଇବବଶେ ତିରସ୍କାର । ହୋଏ ସମ୍ଭବତ ଲୋକର ॥ ୯୯
ମରଣନିମିତ୍ତ ସେ ଜନ । ତକ୍ଷଣେ ହୁଅଇ କଳ୍ପନ ॥ ୧୦୦
ଆହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୃପାସିନ୍ଧୁ । ମୁଁ ଯେ ପତିତ ଦୀନବନ୍ଧୁ ॥ ୧୦୧
ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର କର ବାରେ । ରଖ ତୁମ୍ଭ ପାଦସେବାରେ ॥ ୧୦୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ ଶ୍ରୀଉମାରୁଦ୍ର
ସଂବାଦୋ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

[1] = ରଚନ ।

ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଥେ ତୁ ପ୍ରଶ୍ରିଂ ହିତ୍ୱା ଗତା ପିତାବମାନତା ।
ରୁଷା କୂର୍ଭସ୍ୟ ତଂ ଯଜ୍ଞେ ଜହୌ ଦେହମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏତେ ମାତକ ବାକ୍ୟ କହି	ଶିବ ରହିଲେ ତୁନି ହୋଇ ॥ ୧
ଗଲେ ନ ଗଲେ ହେଁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟାର	ନାଶକୁ ଚିନ୍ତନ୍ତେ ମନର ॥ ୨
ମିବଙ୍କୁ ଦେଖିବା ବଗ୍ତର	ଶିବସକାଶୁଁ ଭୟ କର ॥ ୩
ଗୃହରୁ ବାହାର ହୁଅଇ	ପୁଣି ସେ ଗୃହରେ ମିଳଇ ॥ ୪
ଏ ରୂପେ ଆନ୍ଦୋଳିତମନା	ହେଲ ସେ ଦକ୍ଷର ନନ୍ଦନା ॥ ୫
୨ ମିବଜନଙ୍କ ଦରଶନେ	ଇଚ୍ଛା ଯେ ଥିଲ ତାର ମନେ ॥ ୬
ତା' ନାଶେ ହୋଇଣ ଦୁର୍ମନ	ସ୍ନେହରେ କରନ୍ତେ ରୋଦନ ॥ ୭
ଲୋଚକ କଳାମାନଙ୍କରେ	ଆକୁଳ ହୋଇଣ ସେଠାରେ ॥ ୮
ଯେବଣ ଶିବର ସମାନ	ଜଗତେ ନାହିଁ କେହି ଆନ ॥ ୯
ତାହାଙ୍କୁ ରହିଲ ଅନାଇଁ	ରୋଷେ ଦହିଲ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ॥ ୧୦
ନଜ ଶରୀରେ ତାର ଜାତ	କମ୍ପ ହେଉଛି ଅବିରତ ॥ ୧୧
୩ ଯେ ସାଧୁଜନ ମାନଙ୍କର	ପ୍ରିୟ ଅଟନ୍ତି ମହେଶ୍ୱର ॥ ୧୨
ପ୍ରେମରେ ଶରୀର-ଅର୍ଦ୍ଧକୁ	ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ତାକୁ ॥ ୧୩
ଛାଡ଼ିଣ ସେ ଶିବଙ୍କୁ ସତୀ	ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ତଡ଼ନ୍ତି[୧] ॥ ୧୪
ଶୋକରେ ରୋଷରେ ତା' ମନ	ସତତ ହେଉଅଛି ଗ୍ଲାନ ॥ ୧୫
ଯେ ପିତା ମାତାଙ୍କ ସଦନ	ତହିଁକି କଲ ସେ ଗମନ ॥ ୧୬
ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱଭାବରେ ମୂଢ଼ମତି	ଅଟେ ସେ ଦେବୀ ଯେଣୁ ସତୀ ॥ ୧୭
୪ ଏକା ହୋଇଣ ସେହୁ ସତୀ	ଗମନ କରନ୍ତେ ଝଟିତି ॥ ୧୮
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହୋଇଣ	ନିକେଶ ଅନୁଚରଗଣ ॥ ୧୯
ମୁଖ୍ୟ ପାର୍ଷଦେ ଯୁତ ହୋଇ	ମଣିମନ୍ତ ମଦାଦି ଯେହି ॥ ୨୦
ବୃଷଶ୍ରେଷ୍ଠକୁ କରି ଆଗେ	ତା' ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ବେଗେ ॥ ୨୧

୧—ତଡ଼ନ୍ତି (ଝଟିତି) = ଅତିଶୀଘ୍ର, ସତ୍ୱର ।

ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କଲେ । ଚିତ୍ତରେ ଭୟ ନ ଘେନଲେ ॥ ୨୨
୫ ସାରିକା, କନ୍ଦୁକ, ନକିନ । ଶ୍ୱେତ ଆତପତ୍ର, ବ୍ୟଜନ ॥ ୨୩
ଦର୍ପଣ, ମାଳ ଆଦିମାନ । ଗୀତ ଆଶ୍ରୟେ ଯେ ଶୋଭନ ॥ ୨୪
ଦୁନ୍ଦୁଭି-ଶଙ୍ଖ-ବେଣୁ ସ୍ୱରେ । ଏ ମହାରାଜ ଉପଚାରେ ॥ ୨୫
ଗଲେ ସେମାନେ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ । ଦେବୀଙ୍କି ବୃଷଭେ ବସାଇ ॥ ୨୬
୬ ଯେ ସର୍ବ ଜଗେ ବେଦସ୍ୱନ । ତେଣେ ଅଧିକ ଶୋଭମାନ ॥ ୨୭
ଯଜ୍ଞ ବିଷୟେ ପରସ୍ପର । ବିବାଦ ଯହିଁ ବିପ୍ରଙ୍କର ॥ ୨୮
ଦେବତା, ବିପ୍ର, ଋଷିମାନେ । ଯହିଁରେ ଛନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥାନେ ॥ ୨୯
ମୃତ୍ତିକା, ଦାରୁ, ଲୌହ, ହେମ । ଯେ ବା ଆବର କୁଶ, ଚର୍ମ ॥ ୩୦
ଏଣେ ଯହିଁରେ ପାତ୍ରମାନ । କରିଣ ଅଛନ୍ତି ରଚନ ॥ ୩୧
ସେ ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ ତତ୍‌କ୍ଷଣ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେ ସତୀ ॥ ୩୨
୭ ଯେ ମାତା ଯେ ଭଗିନୀମାନେ । ତାହାଙ୍କ ବାହାରେ ସେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୩୩
ଦକ୍ଷଭୟରେ ତାଙ୍କୁ ତହିଁ । କେହି ମାନନା କଲେ ନାହିଁ ॥ ୩୪
ଯେଣୁ ସେ ଦକ୍ଷ ପିତା ହୋଇ । ତାଙ୍କୁ ମାନନା ନ କରଇ ॥ ୩୫
ମାତା ଭଗିନୀଏ ସାଦରେ । ଆଶ୍ଳେଷ କଲେ ହରଷରେ ॥ ୩୬
ପ୍ରେମ-ଅଶ୍ରୁରେ କଣ୍ଠମାନ । ତାଙ୍କର ହେଉଛି ରୋଧନ ॥ ୩୭
୮ ସୋଦରଭାବେ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେତି । ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ବାର୍ତ୍ତା ଅବା ତହିଁ ॥ ୩୮
ତେଣେ ଜନନୀ ସନ୍ନିଧିରେ । ମାଉସୀମାନେ ହିଁ ସାଦରେ ॥ ୩୯
ଉତ୍ତମ ଆସନ ଦେଇଣ । ପୂଜା କରନ୍ତେ ତତ୍‌କ୍ଷଣ ॥ ୪୦
ସେମାନ ନକଲ ସ୍ୱୀକାର । ପିତା କରନ୍ତେ ଅନାଦର ॥ ୪୧
୯ ଯହିଁ ରୁଦ୍ରର ନାହିଁ ଭାଗ । ଏରୂପେ ଦେଖିଣ ସେ ଯାଗ ॥ ୪୨
ଶଙ୍କର ଠାରେ ପିତାକୃତ । ଅବଜ୍ଞା ଦେଖିଣ ବହୁତ ॥ ୪୩
ଆପଣେ ଆଦର ନପାଇ । ଯଜ୍ଞସଭାରେ ପୁଣ ଯାଇ ॥ ୪୪
କ୍ରୋଧ କଲ ସେ, ଲୋକମାନ । ରୋଷେ କି କରିବ ଦହନ ॥ ୪୫
୧୦ ଦକ୍ଷକୁ ମାରିବା କାରଣେ । ଉଠନ୍ତେ ନିଜ ଭୂତଗଣେ ॥ ୪୬
ତାହାଙ୍କୁ ନିବାରି ଆଜ୍ଞାରେ । ଶୁଣନ୍ତେ ସକଳେ ସେଠାରେ ॥ ୪୭
କର୍ମମାର୍ଗରେ ଶ୍ରମ କରି । ମନେ ଯେ ଅଛି ଗର୍ବ ଧରି ॥ ୪୮
ଯେ ଶିବଦ୍ୱେଷୀ ପ୍ରଜାପତି । ତାହାକୁ ନିନ୍ଦାକଲ ସତୀ ॥ ୪୯
କ୍ରୋଧରେ ଗଦଗଦ ହୋଇ । ବଚନ ତାହାର ଶୁଭଇ ॥ ୫୦

ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟୁବାଚ[1]

୧୧ ଯା'ଠାରୁ ମହତ ହୋଇଣ । ଜଗତେ ନାହିଁ ଆନଜଣ ॥ ୪୧
ପ୍ରିୟ ଅପ୍ରିୟ ଯାର ନାହିଁ । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ସେହି ॥ ୪୨
ସେ ସର୍ବରୂପୀ ମହେଶ୍ୱର । ବଇର ଭାବ ନାହିଁ ଯାର ॥ ୪୩
ତୋହ ବିହୁନେ ତାହାଠାରେ । କେ[2] ପ୍ରତିକୂଳ ପୁଣ କରେ ॥ ୪୪
୧୨ ହେ ଦ୍ୱିଜ ! ତୋହର ସମାନ । ଅସୂୟାପର ଯେତେ ଜନ ॥ ୪୫
ସେମାନେ ପରର ଗୁଣରେ । ଦୋଷକୁ ଦେଖନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୪୬
ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରାୟ କେହି ଥାନ୍ତି । ଗୁଣରେ ଦୋଷ ନ ଦେଖନ୍ତି ॥ ୪୭
ଗୁଣ କେବଳ ସାଧୁଜନ । ଦେଖନ୍ତି ଛାଡ଼ି ଦୋଷମାନ ॥ ୪୮
ଯେ ଅଳ୍ପ ଗୁଣମାନେ ଥାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ବହୁଳ କରନ୍ତି ॥ ୪୯
ମହତ୍ତମ ସେ ପୁରୁଷ । ତୁ ତାଙ୍କଠାରେ କଲୁ ଦୋଷ ॥ ୫୦
୧୩ ଜଡ ଶରୀରକୁ ଯେ ପ୍ରାଣୀ । ଆତ୍ମା ବୋଲିଣ ଥାନ୍ତି ଭଣି ॥ ୫୧
ଅସାଧୁ ଅଟନ୍ତି ସେ ନରେ । ଦ୍ୱେଷ-ସହିତେ ତାଙ୍କ ଠାରେ ॥ ୫୨
ସର୍ବଦା ସାଧୁନିନ୍ଦା କଥା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହଇ ସର୍ବଥା ॥ ୫୩
ମହାପୁରୁଷ ଯେ ହୁଅନ୍ତି । ନିଜ ନିନ୍ଦାକୁ ସେ ସହନ୍ତି ॥ ୫୪
ତଥାପି ତାଙ୍କ ପାଦରଜ । ନାଶେ ସେ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କର ତେଜ ॥ ୫୫
ସେ ଯେଣୁ ମହତ ନିନ୍ଦନ । ତାହାଙ୍କ ଠାବରେ ଶୋଭନ ॥ ୫୬
୧୪ ଶିବ ହୋଇଣ ନାମ ଯାର । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ ଦ୍ୱି-ଅକ୍ଷର ॥ ୫୭
ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଯେବେ ତାହା ନର । ବଚନେ କହେ ଏକବାର ॥ ୫୮
ତେବେ ସେ ଲୋକର କଳୁଷ । ତତ୍କ୍ଷଣେ କରଇ ବିନାଶ ॥ ୫୯
ଯା' ଆଜ୍ଞି ଅଟଇ ପାବନ । ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଅଟେ ଯା ଶାସନ ॥ ୬୦
ତୁ ସେ ଶିବଙ୍କୁ କରୁ ଦ୍ୱେଷ । ସ୍ୱୟଂ ତୁ ଅଶୁଭ ପୁରୁଷ ॥ ୬୧
୧୫ ବ୍ରହ୍ମ-ଆନନ୍ଦରୂପ ହୋଇ । ଯେବଣ ମଧୁ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୬୨
ତା' ବାଞ୍ଛା କରଣ ଯାହାର । ପାଦପଦ୍ମକୁ ନିରନ୍ତର ॥ ୬୩
ମହତ ମନଭୃଙ୍ଗମାନେ । ସେବାକୁ କଲେ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୬୪
ସକାମ ଲୋକର[3]ବାଞ୍ଛିତ । କାମ ଯେ କରଇ ପୂରିତ ॥ ୬୫

୧—ଶ୍ରୀ ଦେବ୍ୟୁବାଚ ।
୨—ଯେ ? କତମଃ

ସେ ଶିବ ଜଗତବାନ୍ଧବ । ତୁ ତାଙ୍କୁ କରୁ ଦ୍ୱେଷଭାବ ॥ ୭୬
୧୬ ଯେ ଜଟା ଫେଇ ଶ୍ମଶାନରେ । ଥିଲେ ପିଶାଚଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ॥ ୭୭
ଶ୍ମଶାନେ ପଡ଼ିଥ ଯେ ମାଳ । ଯେ ଭସ୍ମ, ଯେ ବା ନୃ-କପାଳ ॥ ୭୮
ଏମାନ ଭୂଷଣରୂପରେ । ଅଛନ୍ତି ଯାହାର ଦେହରେ ॥ ୭୯
ଶିବ ଅଟଇ ନାମ ଯାର । କିବା ଅଶିବ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୦
ଏରୂପେ ତୋର ତହୁଁ ଆନେ । ବ୍ରହ୍ମାଦ୍ୟ ଦେବଗଣମାନେ ॥ ୮୧
ତାଙ୍କୁ କ ନାହାନ୍ତି ଜାଣିଣ । ତା' ପାଦୁଁ ଗଳିତ ହୋଇଣ ॥ ୮୨
ନିର୍ମାଲ୍ୟ ପଡ଼ନ୍ତେ ଭୂମିରେ । ଯେ ତା' ଧରନ୍ତି ମସ୍ତକରେ ॥ ୮୩
୧୭ ଧର୍ମରକ୍ଷକ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ନିରଙ୍କୁଶ ନର ॥ ୮୪
କାହିଁନ୍ତେ ଆକ୍ଷେପବଚନ । ଅଶକ୍ତ[୧] ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୮୫
କର୍ଣ୍ଣଯୁଗକୁ ସେ ଘୋଡ଼ାଇ । ସେଠାରୁ ଯିବ ଆଡ଼ ହୋଇ ॥ ୮୬
ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଯେବେ ତାର ଥାଇ । ଯେ ଜିହ୍ୱା ନିଷ୍ଠୁର କହଇ ॥ ୮୭
ତାହାକୁ ଉତ୍ପାଟନ ବଳେ । ଛିଡ଼ାଇ ପକାଇବ ତଳେ ॥ ୮୮
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିବ ତଦନ୍ତର । ସେ କଥା ଧର୍ମ ଅଟେ ତାର ॥ ୮୯
୧୮ ତୁ ଶିବନିନ୍ଦକ[୨] ତୋହର । ସକାଶୁଁ ଜାତ ଏ ଶରୀର ॥ ୯୦
ଏଣୁ ଏହାକୁ ଛାଡ଼ିବଇଁ । ଯେ ମୋହେ ନିନ୍ଦ୍ୟ ଅନ୍ନ ଖାଇ ॥ ୯୧
ସେ ଅନ୍ନ କରନ୍ତେ ବମନ । ଶୁଦ୍ଧିକି କହନ୍ତି ସୁଜନ ॥ ୯୨
୧୯ ରମଇଁ ଯେ ନିଜ ଆତ୍ମାରେ । ସେ ମହାମୁନିର ସଂସାରେ ॥ ୯୩
ବେଦବାଦକୁ ଅନୁଗତ । ବୁଦ୍ଧି ନୁହଇ କଦାଚିତ ॥ ୯୪
ଯେହ୍ନେ ଦେବତାମାନଙ୍କର । ଗମନ ଆକାଶମଧ୍ୟର ॥ ୯୫
ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଗମନ । କ୍ଷିତିତଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୯୬
ନିଜ ଧର୍ମରେ ଯେହ୍ନୁ ଥାଇ । ଆନକୁ ନିନ୍ଦା ନ କରଇ ॥ ୯୭
୨୦ ଯେ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରା[୩]ଦି ରୂପରେ । ପ୍ରବୃତ୍ତ କର୍ମ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୯୮
ଶମ-ଦମାଦି ରୂପ ହୋଇ । ନିବୃତ୍ତ କର୍ମ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୯୯
ସେ ବେଦ କର୍ମ ସତ୍ୟ ପୁଣ । ବେଦେ ଯା' ବ୍ୟବସ୍ଥା କରଣ ॥ ୧୦୦
ବିଧାନ କରଛି ଅପାର । ରାଗ ବୈରାଗ୍ୟ ଚିହ୍ନ ଯାର ॥ ୧୦୧

୧—ଅଶକ୍ତ । ୨—ନିନ୍ଦିତ ।
୩—"ଯାବଜ୍ଜୀବମଗ୍ନିହୋତ୍ରଂ ଜୁହୋତି ଶାନ୍ତୋ ଦାନ୍ତଃ" (ଶ୍ରୁତିଃ)

ସେ ବେଦ ଏକ କର୍ତ୍ତାଠାରେ । ବରୋଧୀ ଏକା ସମସ୍ତରେ ॥ ୧୦୨
ଯେ ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ମହେଶ୍ୱର । ସେ ବେଦ ନଥାଇ ତା' ଠାର ॥ ୧୦୩
୨୧ ହେ ପିତା ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ସମୃଦ୍ଧି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଘର ॥ ୧୦୪
ତୁମ୍ଭ ସମୃଦ୍ଧି ଯଜ୍ଞଶାଳେ । ସମ୍ଭବ ହୋଏ କଳୁକାଳେ ॥ ୧୦୫
ସେ ଯଜ୍ଞଅନ୍ନେ ତୋଷ ହୋଇ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ତାହିଁ ॥ ୧୦୬
ଧୂମମାର୍ଗେ ସେ ଭୋଗ ହୋଇ । ଆମ୍ଭର ଏ ରୂପ ନୁହଇ ॥ ୧୦୭
ଆମ୍ଭ ସମୃଦ୍ଧିର କାରଣ । ତର୍କି ନ ପାରେ ଆନ ଜଣ ॥ ୧୦୮
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣମାନେ । ସେବନ୍ତି ଯାହା ଅନୁଦିନେ ॥ ୧୦୯
୨୨ କୁତ୍ସିତ ଠାରୁ ଜନ୍ମ ଯାର । ଏ ରୂପେ ଅଟେ ମୋ ଶରୀର ॥ ୧୧୦
ଯେ ହରଠାରେ ଅପରାଧୀ । ତା' ଠାରୁ ହୋଇଅଛୁ ସିଦ୍ଧି ॥ ୧୧୧
ଏଣୁ ଏ ଦେହେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । କୁଜନରୂପେ ଖ୍ୟାତ ତୁହି ॥ ୧୧୨
ତୋର ସମ୍ବନ୍ଧୁଁ ଲଜ୍ଜା ମୋର । ଜନମ ନୋହୁ ପୁନର୍ବାର ॥ ୧୧୩
ମହତଜନ ମାନଙ୍କର । ଅପ୍ରିୟ କର୍ତ୍ତା ଯେଉଁ ନର ॥ ୧୧୪
ତା'ଠାରୁ ଯେଉଁ ଜନ୍ମ ହୋଇ । ସେ ଜନ୍ମ ତ୍ରୁର ଧିକ ହୋଇ ॥ ୧୧୫
୨୩ ହେ ଦାକ୍ଷାୟଣି ! ବୋଲି ତୋର । ସମ୍ବନ୍ଧ ନାମେ ମୋତେ ହର ॥ ୧୧୬
ଯେବେ କରନ୍ତି ସମ୍ବୋଧନ । ତୁଟଇ ନର୍ମସ୍ମିତମାନ ॥ ୧୧୭
ଦୁଃଖିତଚିତ୍ତ ମୁଁ ହୁଅଇ । ଏଣୁ ଏ ଦେହ ଛାଡ଼ିବଇଁ ॥ ୧୧୮
ଏ ଦେହ ତୋର ଅଙ୍ଗୁଁ ଜାତ । ଶବସନ୍ନିଭ ଏ ବହିତ ॥ ୧୧୯

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୪ ଦକ୍ଷକୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ବଚନ କହିଣ ଯଜ୍ଞରେ ॥ ୧୨୦
ମୌନେ ଉତ୍ତରମୁଖ ହୋଇ । ବସିଲ ଧରଣୀରେ ଯାଇଁ ॥ ୧୨୧
ପୀତବସନରେ ସଂବୃତ । କରି ଆଚମନ ତୁରିତ ॥ ୧୨୨
ନୟନ ଯୁଗଳ ବୁଜିଲ । ଯୋଗ ପଥକୁ ଆଶ୍ରେ କଲ ॥ ୧୨୩
୨୫ ସେ ସଷ୍ଟ ଜିତାସନ ହୋଇ । ପ୍ରାଣ ଅପାନ ବାତ ଦୁଇ ॥ ୧୨୪
ନିରୋଧେ ସମାନ କରିଣ । ନାଭିଚକ୍ରରେ ନିବେଶିଣ ॥ ୧୨୫
ସେ ଉଦାନକୁ ହୃଦୟରେ । ସ୍ଥାପିଣ ବୁଦ୍ଧି ସହିତରେ ॥ ୧୨୬

୧—ତହିଁ ।

କଣ୍ଠମାର୍ଗରେ ପୁଣ ତାଙ୍କୁ । ନେଲ ସେ ଭ୍ରୂଲତା ମଧ୍ୟକୁ ॥ ୧୨୭
୨୬ ମହତଜନମାନଙ୍କର । ପୂଜ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଶଙ୍କର ॥ ୧୨୮
ସେ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗକୁ ଆଦରେ । ଆରୋପି ଅଛନ୍ତି ଅଙ୍କରେ ॥ ୧୨୯
ସେ ନିଜ ଦେହକୁ ଏ ରୂପେ । ଛାଡ଼ି[୧]ବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ଦକ୍ଷକୋପେ ॥ ୧୩୦
ଅନିଳ-ଅନଳଧାରଣ । ନିଜ ଦେହରେ କଲ ପୁଣ ॥ ୧୩୧
୨୭ ଜଗତଗୁରୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଭର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି ଆପଣାର ॥ ୧୩୨
ତାର ଚରଣ ପଙ୍କଜରେ । ଭଜନାନନ୍ଦ ଯେ ନିର୍ଭରେ ॥ ୧୩୩
ତାହା ସେ କରନ୍ତେ ଚିନ୍ତନ । ଭର୍ତ୍ତାରୁ ନ ଦେଖିଲ ଆନ ॥ ୧୩୪
ଯେବଣ ଶରୀରରୁ ତାର । କଲ୍ମଷମାନେ ହେଲେ ଦୂର ॥ ୧୩୫
ସମାଧିଜାତ ଅନଳରେ । ସେ ଦେହ ଜଳିଲ ବେଗରେ ॥ ୧୩୬
୨୮ ସେ କଥା ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟଇ । ଯେ ଦେଖୁଥିଲେ ତାହା ଥାଇ ॥ ୧୩୭
ଆକାଶେ ଭୂମିରେ ତାଙ୍କର । ହୋଇଲ ଅତି ହାହାକାର ॥ ୧୩୮
ଯେ ପୂଜ୍ୟତମ ପଶୁପତି । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟା ଦେବୀ ସତୀ ॥ ୧୩୯
କୋପ କରନ୍ତେ ଦକ୍ଷ ତାଙ୍କୁ । ଛାଡ଼ିଲ ଆପଣା ପ୍ରାଣକୁ ॥ ୧୪୦
୨୯ ପ୍ରଜା ଯାହାର ଚରାଚର । ଦେଖ ହୋ ଏ ପ୍ରଜାପତିର ॥ ୧୪୧
ଅତିଶୟରେ ଦୁଷ୍ଟ ଭାବ । ଯା' ଠାରୁ ଲଭି ପରାଭବ ॥ ୧୪୨
ଯେ ସତୀ ନିଜ ସୁତା ପୁଣ । ସେ ପରିତ୍ୟାଗ କଲ ପ୍ରାଣ ॥ ୧୪୩
ଅଟଇ ମନସ୍ୱିନୀ ଯେହ୍ନ । ନିତ୍ୟେ ମାନକୁ ଯୋଗ୍ୟସେହ୍ନ ॥ ୧୪୪
୩୦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇ । ଯାହା ହୃଦୟ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୧୪୫
ଜନମଧ୍ୟେ ସେ ପ୍ରଜାପତି । ଲଭିବ ନିନ୍ଦିତ ଅକୀର୍ତ୍ତି ॥ ୧୪୬
ନିଜ ଅପରାଧରେ ସୁତା । ମରଣେ ହୁଅନ୍ତେ ଉଦ୍ୟତା ॥ ୧୪୭
ଯେ ତାଙ୍କୁ ନିରୋଧିଲ ନାହିଁ । ଶିବର ଠାରେ ଦ୍ୱେଷ ବହି ॥ ୧୪୮
୩୧ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଜନମାନେ । କଥାକୁ କହନ୍ତେ ସେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୧୪୯
ସତୀର ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗବୃତ୍ତ । ଦେଖି ସେ ଗଣେ ଅଦ୍ଭୁତ ॥ ୧୫୦
ମାରିବା ନିମିତ୍ତେ ଦକ୍ଷକୁ । ଉଠିଲେ ଟେକି ଆୟୁଧକୁ ॥ ୧୫୧
୩୨ ସେମାନେ ଆସନ୍ତେ ତାଙ୍କର । ବେଗକୁ ଦେଖିଣ ସତ୍ୱର ॥ ୧୫୨
ହେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଭୃଗୁଋଷି । ହୋମ ଯେ କରୁଥିଲେ ବସି ॥ ୧୫୩

୧—ଛାଡ଼ି = ଛାଡ଼ିବାକୁ ।

ଯଜ୍ଞଘାତକ ଦୈତ୍ୟଗଣ । ଯେସଣେ ହୁଅନ୍ତି ନବାରଣ ॥ ୧୫୪
ସେ ମନ୍ତ୍ରଗଣଙ୍କୁ ପଢ଼ିଲେ । ଦକ୍ଷିଣାଗ୍ନିରେ ହୋମ କଲେ ॥ ୧୫୫
୩୩ ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ କରନ୍ତେ ତା ହୋମ । ଦେବତାମାନେ ଋଭୁ ନାମ ॥ ୧୫୬
ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ଉଠିଲେ । ତପରେ ସୋମକୁ ପାଇଲେ ॥ ୧୫୭
୩୪ ଯେକଣ ଋଭୁମାନଙ୍କର । ଆୟୁଧ ଜ୍ୱଳିତ ଅଙ୍ଗାର ॥ ୧୫୮
ବ୍ରହ୍ମତେଜରେ ସେ ସମସ୍ତ । ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଦୀପିତ ॥ ୧୫୯
ଗୁହ୍ୟକମାନଙ୍କ ସହିତେ । ପ୍ରମଥମାନେ ଥିଲେ ଯେତେ ॥ ୧୬୦
ତାଙ୍କୁ ସେ ଋଭୁଏ ମାଇଲେ । ସେ ବଗମାନଙ୍କୁ ଭଜିଲେ ॥ ୧୬୧
ହେ କୃଷ୍ଣ କମଳଲୋଚନ । ମୋ ଦୁଃଖ କର ବିମୋଚନ ॥ ୧୬୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ଚିତ୍ତ ଦିଅ ଏଣେ ॥ ୧୬୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ ଶ୍ରୀସତୀଦେହୋତ୍ସର୍ଗୋ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମେ ତୁ ସତୀଦେହତ୍ୟାଗମାକର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଶଙ୍କରଃ ।
ବୀରଭଦ୍ରଂ ରୁଷୋତ୍ପାଦ୍ୟ ତେନ ଦକ୍ଷମଘାତୟତ୍ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଦକ୍ଷସକାଶୁଁ ଅପମାନ । ଲଭନ୍ତେ ସତୀର ନିଧନ ॥ ୧
ତା' ଯଜ୍ଞେ ଜନମ ହୋଇଣ । ଋଭୁ ନାମରେ ଦେବଗଣ ॥ ୨
ପାର୍ଷଦ ସୈନ୍ୟ ଆପଣାର । ବାହାର କରିଦେଲେ ଦୂର ॥ ୩
ନାରଦଠାରୁ ଏହା ଶର । ଶୁଣିଣ କୋପିଲେ ଅପାର ॥ ୪
୨ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ସେ ମହେଶ୍ୱର । ଓଷ୍ଠ କାମୁଡ଼ି ଆପଣାର ॥ ୫
ତଡ଼ିତ ବହ୍ନି ସଟା¹ ପ୍ରାୟ । ଯେ ଉଗ୍ର ତେଜ ଅତିଶୟ ॥ ୬
ହସନ୍ତେ ସେ ଜଟା ଛିଣାଇ । ଉଠିଲେ ଅତିବେଗ ହୋଇ ॥ ୭
ଗମ୍ଭୀର କରି ନାଦ କଲେ । ସେ ଜଟା ତଳେ ପକାଇଲେ ॥ ୮
୩ ସେ ଜଟାସକାଶୁଁ ଜନମ । ପୁରୁଷ ବୀରଭଦ୍ର ନାମ ॥ ୯

¹—(ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ୱାଳା), ଜଟା (?)

ତନୁରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଛୁଅଇଁ । ସହସ୍ର ବାହୁ ସେ ଅଛଇ ॥ ୧୦
ମେଘର ସମ ତନୁବର୍ଣ୍ଣ । ତ୍ରିସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ତ୍ରିଲୋଚନ ॥ ୧୧
ଜଳନ୍ତ[୨] ଅଗ୍ନିର ସମାନ । ଅଟନ୍ତି ତାର କେଶମାନ ॥ ୧୨
କରାଳ ଦଂଷ୍ଟ୍ରମାନେ ତାର । କପାଳ ମାଳା ଶୋହେ ଉର ॥ ୧୩
ନାନା ଆୟୁଧମାନେ ଛନ୍ତି । ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ ଶୋଭା ପାନ୍ତି ॥ ୧୪
୪ କରଯୁଗଳକୁ ଯୋଡ଼ିଣ । ମୁଁ କିସ କରିବି ବୋଲିଣ ॥ ୧୫
କହନ୍ତେ ସେହୁ ଭଗବାନ । ଶଙ୍କର କହିଲେ ବଚନ ॥ ୧୬
ହେ ରୁଦ୍ର ! ଭଟ ! ତୁ ମୋହର । ଭଟମାନଙ୍କେ ଅଗ୍ରସର[୩] ॥ ୧୭
ଦକ୍ଷକୁ ଯଜ୍ଞ ସହିତରେ । ବିନାଶ କର ତୁ ସତ୍ୱରେ ॥ ୧୮
ବ୍ରହ୍ମତେଜକୁ ତୁ ନ ଡର । ଯେଣୁ ତୁ ଅଂଶ ଅଟୁ ମୋର ॥ ୧୯
୫ କ୍ରୋଧ କରିଣ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ ରୁଦ୍ର ତାରେ ॥ ୨୦
ଦେବଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ । କଲା ସେ ବୀରଭଦ୍ର ପୁଣ ॥ ୨୧
ଯେ କାହିଁ ନୋହେ ପ୍ରତିଘାତ । ସେ ନିଜ ବେଗରେ ହେ ତାତ ॥ ୨୨
ବଳିଷ୍ଠ ଲୋକଙ୍କ ବଳକୁ । ସହିଷ୍ଣୁ ମଣିଲା ଆତ୍ମାକୁ ॥ ୨୩
୬ ତା'ପଛେ ରୁଦ୍ରପାରିଷଦେ । ଗୋଡ଼ାଇଛନ୍ତି ଘୋର ନାଦେ ॥ ୨୪
ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ଜଗତମୃତ୍ୟୁର । ସେ ଶୂଳ ଟେକି ନିଜ କର ॥ ୨୫
ଗର୍ଜନ କଲା ଭୟଙ୍କର । ଚରଣେ ଶୋଭଇ ନୂପୁର ॥ ୨୬
ଧରିଣ ଏମନ୍ତ ବେଶକୁ । ଗଲା ସେ ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞକୁ ॥ ୨୭
୭ ଋତ୍ୱିକମାନେ, ଯଜମାନ । ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ ଯେତେ ଜନ ॥ ୨୮
ବ୍ରାହ୍ମଣେ, ଦ୍ୱିଜପତ୍ନୀମାନେ । ଏଥି ଉତ୍ତରେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ ॥ ୨୯
ରଜକୁ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ । ଦେଖିଣ ଚିନ୍ତିଲେ ମନରେ ॥ ୩୦
କି ଏ ଅନ୍ଧକାର ପୂରିତ । କାହୁଁ ଏ ଧୂଳି ହେଲା ଜାତ ॥ ୩୧
୮ ବହୁ ନାହାନ୍ତି ତ ପବନେ । ଗଚ୍ଛେ ନାହାନ୍ତି ଦସ୍ୟୁଜନେ ॥ ୩୨
ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ଅଛି ଜୀଇ । ଯେ ଉଗ୍ର ଦଣ୍ଡକୁ ଦିଅଇ ॥ ୩୩
ଆସୁ ତ ନାହାନ୍ତି ଗୋଗଣ । ଏ ରଜ କାହୁଁ ହେଲା ପୁଣ ॥ ୩୪
ପ୍ରଳୟୁନିମିତ୍ତେ ଜଗତ । ଏବେ କି ହେଉଛି କଳ୍ପିତ ॥ ୩୫
୯ ପ୍ରସୂତି ଆଦି ନାରୀମାନେ । କହିଲେ ଉଦବେଗ ମନେ ॥ ୩୬

୨—ଜଳନ୍ତା । ୩—ଅଗ୍ରଚର ।

ଦେଖନ୍ତେ ସୂତାମାନେ ଥାଇ । ଯାହାର ଅପରାଧ ନାହିଁ ॥ ୩୭
ସେ ସର୍ବ ସୂତାକୁ ଆଦର । ନକଲ ଯେଣୁ ପ୍ରଜେଶ୍ୱର ॥ ୩୮
ସେଥିଁ ଦୁରନ୍ତରୁ ଜନନ୍ତ । ସ୍ୱପାକ ଅଟେ ଏ ନିଯୁତ ॥ ୩୯
୧୦ ପ୍ରଳୟ କାଳେ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଫିଟାଇ ଦେଇ ଜଟାଭାର ॥ ୪୦
ଆପଣା ଶୂଳର ଅଗ୍ରରେ । ଗୁନ୍ଥି ଣ ଦିଗଦନ୍ତିବରେ ॥ ୪୧
ଯହିଁ ଆୟୁଧମାନେ ଥାନ୍ତି । ଧ୍ୱଜପ୍ରାୟକ ଯେ ଶୋଭନ୍ତି ॥ ୪୨
ସେ ଭୁଜମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ତାରି । ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ହସିକରି ॥ ୪୩
ଗର୍ଜନେ[1] ଦିଗେ ଫାଟି ଯାନ୍ତି । ଏ ରୂପେ ନୃତ୍ୟକୁ କରନ୍ତି ॥ ୪୪
୧୧ ଅସହ୍ୟ ଅଟେ ତେଜ ଯାର । ଯେ କ୍ରୋଧପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରନ୍ତର ॥ ୪୫
ଯେ ଦୁରାଲୋକ ଭ୍ରୂକୁଟିରେ । କରାଳ ଦଂଷ୍ଟ୍ରାମାନଙ୍କରେ ॥ ୪୬
ନକ୍ଷତ୍ରଗଣଙ୍କୁ କ୍ଷେପଣ । କରନ୍ତି ସ୍ଥାନରୁ ଯେ ପୁଣ ॥ ୪୭
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅଟଇ । ତାହାର କ୍ରୋଧକୁ କରାଇ ॥ ୪୮
ସେ ପୁଣି ବିଧାତାହିଁ ହେଲେ । ସ୍ୱସ୍ତି ହୋଏ କି ତାର ଭଲେ ॥ ୪୯
୧୨ ଏ ରୂପେ ଉଦ୍‌ବେଗ ଲୋଚନେ । ବହୁତ କହନ୍ତେଣ ଜନେ ॥ ୫୦
ଉତ୍ପାତମାନେ ଆକାଶରେ । ଭୂମିରେ, ସକଳ ଦିଗରେ ॥ ୫୧
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହୋଇଣ । ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୫୨
ଯେହୁ ମହାତ୍ମା ପ୍ରଜାପତି । କରାଉଛନ୍ତି ତାର ଖ୍ୟାତି ॥ ୫୩
୧୩ ଧରନ୍ତି ନାନା ଶସ୍ତ୍ରମାନ । କେ ପିଙ୍ଗ, ପିଶଙ୍ଗ ବାମନ ॥ ୫୪
ମକର ପ୍ରାୟକ ଉଦର- । ଆନନ ଦିଶେ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୫୫
ଧାବନ୍ତି ସକଳ ଦିଗରେ । ଏ ରୂପେ ରୁଦ୍ର-ଅନୁଚରେ ॥ ୫୬
ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ହେ ବିଦୁର ! । ରୁନ୍ଧିଲେ ସେ ଯଜ୍ଞମନ୍ଦିର ॥ ୫୭
୧୪ ପ୍ରାଗ୍‌ବଂଶ[2] ନାମେ କାଷ୍ଠ ଥାଇ । ତାହା ଭାଙ୍ଗିଲେ ପୁଣ କେହି ॥ ୫୮
କେ ପତ୍ନୀଶାଳା[3], ସଦଘର[4] । ଅଗ୍ନୀଧ୍ରଶାଳା[5] ଯେ ଆବର ॥ ୫୯

୧—ଗର୍ଜନ୍ତେ । ୨—ଯଜ୍ଞଶାଳାର ପୂର୍ବପଶ୍ଚିମ ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ଅର୍ପିତ ପୂର୍ବପଶ୍ଚିମାୟତ କାଷ୍ଠକୁ ପ୍ରାଗ୍‌ବଂଶ କୁହାଯାଏ ।

୩—ଯଜ୍ଞଶାଳାର ପଶ୍ଚିମକୁ ପତ୍ନୀଶାଳା ଥାଏ ।

୪—ଯଜ୍ଞଶାଳାର ପୂର୍ବଭାଗେ ସଦୋମଣ୍ଡପ ଥାଏ ।

୫—ସଦୋମଣ୍ଡପର ଆଗରେ ହବିର୍ଧାନ ଓ ତାର ଉତ୍ତରକୁ ଅଗ୍ନୀଧ୍ରଶାଳା ଥାଏ ।

ଯଜମାନର ଯେବା ସ୍ଥାନ । ଯେ ପ୍ରାକଶାଳା ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୬୦
ଏ ସ୍ଥାନମାନ ଆନମାନେ । ଭାଙ୍ଗିଲେ ତହିଁ କୋପମନେ ॥ ୬୧
୧୫ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଯଜ୍ଞପାତ୍ରମାନ । ଅଗ୍ନିକି କଲେ ବିନାଶନ ॥ ୬୨
କୁଣ୍ଡରେ କେହି ମୂତ୍ର କଲେ । ବେଦି-ମେଖଳା[୧]କୁ ଭାଙ୍ଗିଲେ ॥ ୬୩
୧୬ ମୁନିଙ୍କି କେହି ପୀଡ଼ା ଦେଲେ । କେ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କୁ ତର୍ଜିଲେ ॥ ୬୪
ନିକଟେ ଥିବା ଦେବମାନେ । ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତେ ଭୟମନେ ॥ ୬୫
କେତୁଣିମାନେ ପୁଣ ଯାଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଧଇଲେ ଗୋଡ଼ାଇ ॥ ୬୬
୧୭ ଭୃଗୁ ଋଷିଙ୍କି ମଣିମନ୍ତ । ବାନ୍ଧିଲା ହୋଇ କୋପଚିତ୍ତ ॥ ୬୭
ଯେ ବୀରଭଦ୍ର ନାମେ ଥିଲା । ପ୍ରଜାପତିଙ୍କି ସେ ବାନ୍ଧିଲା ॥ ୬୮
ପୂଷାକୁ ଚଣ୍ଡେଶ ଧଇଲା । ଭଗକୁ ନନ୍ଦୀ ବନ୍ଧ କଲା ॥ ୬୯
୧୮ ସେ ରୁଦ୍ରଗଣେ ପାଷାଣରେ । ପୀଡ଼ା ଦିଅନ୍ତେ କଳେବରେ ॥ ୭୦
ସଦସ୍ୟ, ଋତ୍ୱିଜ ସକଳେ । ଦେବତାମାନଙ୍କର ମେଳେ ॥ ୭୧
ଅନେକ ପ୍ରକାର ହୋଇଣ । ପଳାଇଗଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୭୨
୧୯ ସ୍ରୁବକୁ ନିଜ କରେ ଘେନି । ହୋମ କରନ୍ତେ ଭୃଗୁମୁନି ॥ ୭୩
କୋପେ ଉପାଡ଼ିଲେ ତାହାର । ଶ୍ମଶ୍ରୁକୁ ବୀରଭଦ୍ର ବୀର ॥ ୭୪
ଦାଢ଼ିକି ଦେଖାନ୍ତେ ପୂର୍ବରେ । ଯେ ହସିଥିଲା ସଭାପରେ ॥ ୭୫
୨୦ ଭଗକୁ ଭୂମିରେ ପକାଇ । ବେଗେ ତାହାର ନେତ୍ର ଦୁଇ ॥ ୭୬
ଉପାଡ଼ିଲେ ସେ ଭଗବାନ । ଯେ ପୂର୍ବେ ଥାଇ ସଭାସ୍ଥାନ ॥ ୭୭
ଦକ୍ଷ ଶପନ୍ତେ ମହେଶଙ୍କୁ । ନେତ୍ରରେ ସୂଚିଲା ତାହାଙ୍କୁ ॥ ୭୮
୨୧ ପୂଷା[୨] ଦେବତା ଦନ୍ତମାନ । ଭାଙ୍ଗିପକାଇଲେ ବହନ ॥ ୭୯
ଯେହ୍ନେ କଳିଙ୍ଗ ନୃପତିର । ଦନ୍ତ ଭାଙ୍ଗିଲେ ହଳଧର ॥ ୮୦
ରୁଦ୍ରକୁ ନିନ୍ଦନ୍ତେ ଯେ ଥାଇ । ହସିଲା ଦନ୍ତକୁ ଦେଖାଇ ॥ ୮୧

---

୧ — ସୀମାସୂତ୍ର ।

୨ — 'ପୂଷା' ଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିବଚନପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୁତିରେ ଆମ୍ନାତ ହୋଇଅଛି "ଐନ୍ଦ୍ରାପୌଷ୍ଣଶ୍ଚରୁର୍ଭବତି ।" ଅର୍ଥାତ୍ ଚରୁଅନ୍ନ ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ପୂଷାଙ୍କ ପାଇଁ ହୁଏ । "ପୂଷା ତୁ ଯଜମାନସ୍ୟ ଦଦ୍ଭିର୍ଜକ୍ଷତୁ ପିଷ୍ଟଭୁକ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ପିଷ୍ଟଭକ୍ଷଣକାରୀ ପୂଷା ଯଜମାନର ଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ଭକ୍ଷଣ କରୁ । "ପୂଷା ପିଷ୍ଟଭାଗୋଽଦନ୍ତକୋ ହି, ତଂ ଦେବା ଅସ୍ତୁବନ୍" (ଶ୍ରୁତିଃ)

୨୨ ଆହମି ଦକ୍ଷର ବକ୍ଷର । ଧରି ଖଡ଼ଗ ତୀକ୍ଷ୍ଣଧାର ॥ ୮୨
ଛେଦନ କରନ୍ତେ ହେଁ ଶିର । କାଟି ନ ପାରିଲେ ଶଙ୍କର ॥ ୮୩
୨୩ ଅସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ ଶସ୍ତ୍ରଙ୍କରେ । ଚର୍ମ ନ ଫାଟିଲା ଯା'ଠାରେ ॥ ୮୪
ଏ ରୂପେ ଦେଖି ତାକୁ ହର । ବିସ୍ମୟ ଲଭିଲେ ମନର ॥ ୮୫
ଅନେକ ବେଳ ପରଯନ୍ତେ । ଧ୍ୟାନକୁ କଲେ ସେ ତଦନ୍ତେ ॥ ୮୬
୨୪ ଯାଗରେ କଣ୍ଠକୁ ମୋଡ଼ଣ । ମାରଣ ଅନନ୍ତ ବନ୍ଧଣ ॥ ୮୭
ଦେଖି ସେ ଉପାୟ ତାହାର । କାଟିଲେ ସେ ପ୍ରକାରେ ଶିର[1] ॥ ୮୮
୨୫ ଦେଖନ୍ତେ ସେ କର୍ମ ତାହାର । ପ୍ରେତ-ପିଶାଚ-ଭୂତଙ୍କର ॥ ୮୯
ହୋଇଲା ସାଧୁ ସାଧୁ ସ୍ୱନ । ଯେ ଥିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଆନ ॥ ୯୦
ଅସାଧୁ ଶବଦ ଅପାର । ଜାତ ହୋଇଲା ତାହାଙ୍କର ॥ ୯୧
୨୬ ସେ ଶିର ଦକ୍ଷିଣ ଅଗ୍ନିରେ । ହୋମ କଲେ ସେ କୋଧଭରେ ॥ ୯୨
ଦହିଣ ସେ ଯଜ୍ଞଶାଳାକୁ । ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ କୈଳାସକୁ ॥ ୯୩
ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ଏହୁ ରସ । ସୁଜନେ ଶୁଣି ହୁଅ ତୋଷ ॥ ୯୪
ଚିନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଦାମ୍ବୁଜ । ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ ॥ ୯୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟା ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞବିଧ୍ୱଂସନଂ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଷ୍ଠେ ତୁ ଦେବସଙ୍ଘେନ ସହ ଗତ୍ୱା ଭବଂ ବିଧିଃ ।
ସାନ୍ତ୍ୱୟାମାସ ଦକ୍ଷାଦିଜୀବିତାଦ୍ୟର୍ଥମାଦରାତ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ । ସକଳ ଦେବଗଣମାନେ ॥ ୧
ରୁଦ୍ରର ସୈନ୍ୟ ଯେ ବହୁତ । ତେଣେ ହୋଇଣ ପରାଜିତ ॥ ୨
ଶୂଳ, ପଟ୍ଟିଶ, ନିସ୍ତ୍ରିଂଶରେ । ଗଦା, ପରିଘ, ମୁଦ୍‌ଗରେ ॥ ୩
୨ ସଞ୍ଛିନ୍ନ, ଭିନ୍ନ ଯାହାଙ୍କର । ହୋଇଲା ସର୍ବ କଳେବର ॥ ୪

---

[1] – ହର (?)

ଋତ୍ୱିକ, ସଭ୍ୟ ସର୍ବଜଣ । ଭୟରେ ଆକୁଳ ହୋଇଣ ॥ ୫
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କରିଣ ବନ୍ଦନ । ସକଳ କଲେ ନିବେଦନ ॥ ୬
୩ ପବଂହୁଂ ଜାଣିଣ ଏମାନ । ପଦ୍ମସଂଭବ ଭଗବାନ ॥ ୭
ଆତ୍ମା ସକଳ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ଯଜ୍ଞ ଚକ୍ରଧର ॥ ୮
ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞକୁ ଗମନ । ନ କଲେ ଏହୁ ବେଦ-ଜନ[1] ॥ ୯
୪ ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ବଚନ । ବୋଇଲେ କମଳ-ଆସନ ॥ ୧୦
ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ ଲୋକ ହୋଇ । ଯେବେ ଅପରାଧ କରଇ ॥ ୧୧
ତାହାର ଠାରେ ଯେବେ ଜନେ । ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଅପରାଧ ମନେ ॥ ୧୨
ସେ ବାଞ୍ଛା ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତେ । ନୋହେ ତାଙ୍କର କଦାଚିତେ ॥ ୧୩
୫ ଯଜ୍ଞରେ ଭାଗ ପାଏ ହର । ତୁମ୍ଭେ ସେ କଥା କଲ ଦୂର ॥ ୧୪
ଦ୍ୱେଷ କରିଛ ତାଙ୍କ ଠାରେ । ତଥାପି ବିଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତରେ ॥ ୧୫
ଧରି ଚରଣକମଳକୁ । ପ୍ରସନ୍ନ କରାଅ ତାହାଙ୍କୁ ॥ ୧୬
ଯେବେ ଭଜଇ ତାଙ୍କୁ ଜନ । ବେଗରେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୧୭
୬ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇବ ଅଧ୍ୱର । ଏମନ୍ତ ଯେବେ ବାଞ୍ଛା କର ॥ ୧୮
ଯେ କ୍ରୋଧ କରନ୍ତେ ପାଳକ । ସର୍ବତେ ନାଶ ଯାଏ ଲୋକ ॥ ୧୯
ଦୁଷ୍ଟ ବଚନମାନେ ଯାର । ଭେଦି ଅଛନ୍ତି ହୃଦୟର ॥ ୨୦
ସେ ଦେବ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ବିହୁନେ । ଅଛନ୍ତି ଆପଣା ସଦନେ ॥ ୨୧
ବେଗରେ ଯାଇଁ ତାର ଠାକୁ । କ୍ଷମା କରାଅ ଏ ଦୋଷକୁ ॥ ୨୨
୭ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା, ଯଜ୍ଞ[2] ଅବତାର । ଯେ ତୁମ୍ଭେ, ଯେତା ଆନ ନର ॥ ୨୩
ମୁନିଏ ଯାହାର ତତ୍ତ୍ୱକୁ । ବଳବୀର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରମାଣକୁ ॥ ୨୪
ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ କେବା ତାର । କରିବ ଉପାୟକୁ ନର ॥ ୨୫
ସେ ପୁଣି କେହୁଣି ଲୋକର । ଅଧୀନ ନୁହଇ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୬
୮ ସୁରମାନଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । କହିଣ ବ୍ରହ୍ମା ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨୭
ସପ୍ରଜାପତି ପିତୃଗଣ । ସର୍ବତେ ତାହାଙ୍କୁ ଘେନିଣ ॥ ୨୮
ଯେ ପ୍ରିୟସ୍ଥାନ ମହେଶର[3] । କୈଳାସ ନାମେ ଅଦ୍ରିବର ॥ ୨୯

୧—ନିବେଦନ ।
୨—ତଦାମନ୍ତ୍ରନ ଇନ୍ଦ୍ର । (ସ୍ୱାମୀ)
୩—ମହେଶ୍ୱର ।

ତହିଁକି କଲେ ସେ ଗମନ । ନିଜ ସ୍ଥାନରୁ ପଦ୍ମାସନ ॥ ୩୦
୯ ଜନ୍ମରୁ କେହ୍ବ ଔଷଧିରେ । ତପସ୍ୟା, ମନ୍ତ୍ର, ଯୋଗଦ୍ୱାରେ ॥ ୩୧
ଯେ ସିଦ୍ଧ, ନରରୁ ଇତର । ଅପ୍‌ସରା, ଗନ୍ଧର୍ବ, କିନ୍ନର ॥ ୩୨
ସେମାନଙ୍କରେ ଯେ ପର୍ବତ । ସର୍ବଦା ଅଟଇ ବେଷ୍ଟିତ ॥ ୩୩
୧୦-୧୧ ନାନା ପ୍ରକାର ମୃଗଗଣେ । ବେଷ୍ଟିତ ଯହିଁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୩୪
ନାନା ପ୍ରକାର ମଣିଯୁତ । ନାନା ଧାତୁରେ ବିଚିତ୍ରିତ ॥ ୩୫
ନାନା ପ୍ରକାର ଦ୍ରୁମମାନ । ଲତା ଗୁଳ୍ମରେ ଯେ ଶୋଭନ ॥ ୩୬
ନିର୍ମଳ ନାନା ଝରମାନେ । ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୩୭
ନାନା କନ୍ଦର ସାନୁମାନ । ଯହିଁ ଅଟନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୩୮
ଏମନ୍ତ ଶୃଙ୍ଗଙ୍କରେ ଯେହ୍ନ । ସିଦ୍ଧ ନାରୀଙ୍କ ସୁଖଦାୟୀ ॥ ୩୯
ଯେ ନାରୀମାନେ ପ୍ରିୟସଙ୍ଗେ । ବିହରୁଥାନ୍ତି ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥ ୪୦
୧୨ ମୟୂରଧ୍ୱନରେ ନାଦିତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ପର୍ବତ ॥ ୪୧
ମଦାନ୍ଧ ଭ୍ରମରନିକରେ । ମୂର୍ଚ୍ଛନା କରନ୍ତି ଯହିଁରେ ॥ ୪୨
କୋକିଳ-କଳସ୍ୱରେ ଯୁତ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀରେ ନିନାଦିତ ॥ ୪୩
୧୩ ଯେ କାମ କରନ୍ତି ଦୋହନ । ଉନ୍ନତଶାଖା ତରୁମାନ ॥ ୪୪
ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଡେଣେ କରି । ଡାକିଲା-ପ୍ରାୟ ଯେଉଁ ଗିରି ॥ ୪୫
ହସ୍ତୀ ଗମନ୍ତେ ଚଞ୍ଚଳେ । ଗୁଳ୍ମ-ପ୍ରାୟକ ଯେ ବଟେ ॥ ୪୬
ନିର୍ଝରଧ୍ୱନରେ ଯେ ପୁଣି । କି ଅବା କରୁଛି ଭାଷଣ ॥ ୪୭
୧୪ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ଅସନ, ତମାଳ । ଯେ କୋବିଦାର, ଶାଳ, ତାଳ ॥ ୪୮
ମନ୍ଦାର ତରୁ, ପାରିଜାତ । ସରଳ ଦ୍ରୁମରେ ଶୋଭିତ ॥ ୪୯
୧୫ କେଶର, ପୁନ୍ନାଗ, ଚମ୍ପକ । ବକୁଳ, ପାଟଳ, ଅଶୋକ ॥ ୫୦
ଚୂତ, କଦମ୍ବ, ନୀପ ଦ୍ରୁମ । କୁନ୍ଦ, କୁରୁବକ, ଉତ୍ତମ ॥ ୫୧
୧୬ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାର୍ଣ୍ଣ[1] ଶତପତ୍ର ଆଉ । ବୀର ଭେଣୁକ[2] ଜାତି[3] ସାର ॥ ୫୨
କୁବ୍‌ଜକ, ମଲ୍ଲିକା ବିତତ । ମାଧବୀମାନଙ୍କେ ମଣ୍ଡିତ ॥ ୫୩
୧୭ ପନସ ପ୍ଲକ୍ଷ, ଉଦୁମ୍ବର । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ ଆବର ॥ ୫୪
ଭୂର୍ଜ, ଓଷଧି, ହିଙ୍ଗୁ, ପୂଗ । ଜମ୍ବୁ ଆବର ରାଜପୂଗ ॥ ୫୫

[1] — ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । [2] — ଭେଣୁକ (ରେଣୁକା = ଏଳା) । [3] — ଜାତି = ମାଳତୀ ।

୧୮ ଖର୍ଜ୍ଜୁର,[1] ଆମ୍ବଡ଼ା ରସାଳ | ମଧୂକ, ଇଙ୍ଗୁଦ, ପିୟାଳ || ୫୬
ବେଣୁ କୀଚକ ଏଥୁ ଆନ | ଦ୍ରୁମକାଣ୍ଡରେ ଯେ ଶୋଭନ || ୫୭
୧୯ କୁମୁଦ, ଉତ୍ପଳ, କହ୍ଲାର | ଯେ ପଦ୍ମବନ ଋଦ୍ଧିସାର || ୫୮
ତେଣେ ପୁଷ୍କରିଣୀମାନରେ | ମଧୁର ଧ୍ୱନିକି ଯେ କରେ || ୫୯
ସେ ଖଗବୃନ୍ଦରେ ଶୋଭିତ | ଅଟଇ ସେକଣି ପର୍ବତ || ୬୦
୨୦ ବରାହ, ସିଂହ, ହସ୍ତୀ, ମୃଗ | ଋକ୍ଷ, ଭଲ୍ଲୁକ, ଶାଖାମୃଗ || ୬୧
ଗବୟ, ଶଲଭ ଯେ ଆନ | ରୁରୁ, ମହିଷ ଆଦିମାନ || ୬୨
କର୍ଣ୍ଣୋ[2]ର୍ଣ୍ଣ ଏକପଦ[3] ଯୁତ | ବ୍ୟାଘ୍ର, ବୃକ, ନାଭି[4]ସଂଯୁତ || ୬୩
୨୧ କଦଳୀ ସମୂହେ ଆବୃତ | ହୋଇଛନ୍ତି ଯେ ଅବିରତ || ୬୪
ନଳିନୀ[5]ମାନଙ୍କ ପୁଳିନ | ତେଣେ ଯେ ଦିଶଇ ଶୋଭନ || ୬୫
ସଙ୍କସ୍ଥାନରେ ଜଳ ଯହିଁ | ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଗନ୍ଧ ଅଟଇ || ୬୬
ସେ ନନ୍ଦା ନାମ ଗଙ୍ଗାଧାର | ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛି ଯହିଁର || ୬୭
୨୨ ଶଙ୍କର ଗିରିକି ଦେଖିଣ | ବିସ୍ମୟ ହେଲେ ଦେବଗଣ || ୬୮
ପୁଣି ସେ ଦେଖିଲେ ତହିଁର | ଅଳକା ନାମେ ରମ୍ୟ ପୁର || ୬୯
୨୩-୨୪ ସଉଗନ୍ଧିକ ନାମେ ବନ | ଯହିଁ ସେ ନାମରେ ନଳିନ || ୭୦
ନନ୍ଦା ଅଳକାନନ୍ଦା[6] ଦୁଇ | ପୁରବାହ୍ୟରେ ଶୋଭା ପାଇ || ୭୧
ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣନଳିନ | ଧୂଳିରେ ଯେ ଅତି ପାବନ || ୭୨
୨୫ ନିଜ ବିମାନୁଁ ଓହ୍ଲାଇଣ | ଯହିଁରେ ସୁର ନାରୀଗଣ || ୭୩
ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ହେ ବିଦୁର | ରତିରେ ଲଭି ଶ୍ରମଭର || ୭୪
ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ସିଞ୍ଚନ୍ତି | ହରଷେ କ୍ରୀଡ଼ାକୁ କରନ୍ତି || ୭୫
୨୬ ସେ ନାରୀମାନଙ୍କ ସ୍ନାନରେ | ଗଳିତ ନବକୁଙ୍କୁମରେ || ୭୬

୧—କାଶ୍ମରୀ
° ଗବୟ = ଗୋ ସଦୃଶ ପ୍ରାଣୀ । ରୁରୁ = ମୃଗବିଶେଷ । ଶଲଭ = ଅଷ୍ଟପାଦୀ ମୃଗ ।
୨—କର୍ଣ୍ଣୀ = ଗୋକର୍ଣ୍ଣୀ । ଊର୍ଣ୍ଣ = ପଶୁବିଶେଷ ।
୩—ଏକପଦ ଚମରୀମୃଗ
୪—ନାଭି = କସ୍ତୁରୀମୃଗ, ବୃକ = ଗଧିଆ (Wolf)
୫—ନଳିନୀ = ପୁଷ୍କରିଣୀ ।
୬—ଅଳକନନ୍ଦା ।

ଯେବଣ ବେନା ନଖଙ୍କର । ଉଦକ ଦିଶଇ ପିଞ୍ଜର[1] ॥ ୭୭
ତୃଷ୍ଣା ନ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ବାରି । ଗଜେ ପିଅନ୍ତି ଯତ୍ନ କରି ॥ ୭୮
ହସ୍ତିମାନେ ଯେ ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ହିଁ ତା' ପିଆନ୍ତି ॥ ୭୯
୨୭ ରଜତ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ । ଯେ ମହାରତ୍ନରେ ଘଟିତ ॥ ୮୦
ବିମାନମାନେ ମନୋହର । ତେଣେ ସଙ୍କୁଳ ଯେଉଁ ପୁର ॥ ୮୧
ପୁଣ୍ୟଜନସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କରେ । ସଂଯୁତ ଅଟେ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୮୨
ତଡ଼ିତ, ଘନରେ ସଂଯୁତ । ଯେସନେ ଆକାଶ ଶୋଭିତ ॥ ୮୩
୨୮ ଏ ରୂପେ ଦିଶେ ଯେ ସୁନ୍ଦର । ଲଙ୍ଘି ସେ କୁବେରର ପୁର ॥ ୮୪
ଯହିଁ ସେ ମାଲ୍ୟ, ଫଳ, ପତ୍ର । ଏମାନେ ଦିଶନ୍ତି ପବିତ୍ର ॥ ୮୫
ସେ କାମଦୁଘ ଦ୍ରୁମେ ଶୋଭା । ସୌଗନ୍ଧିକ ବନ ଯେହ୍ବା ॥ ୮୬
୨୯ କୋକିଳସମୂହ ନାଦରେ । ମଣ୍ଡିତ ଯହିଁ ଭୃଙ୍ଗସ୍ୱରେ ॥ ୮୭
ଯହିଁରେ କଳହଂସପ୍ରିୟ । ପଦ୍ମ ସହିତ ଜଳାଶୟ ॥ ୮୮
୩୦ ବନକୁଞ୍ଜରମାନଙ୍କର । ଘଷି ହେବାରେ ନିରନ୍ତର ॥ ୮୯
ହରିଚନ୍ଦନ ଦ୍ରୁମୁଁ[2] ଜାତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ମାରୁତ ॥ ୯୦
ତେଣେ ଯକ୍ଷବଧୂଙ୍କ ମନ । ଅଧିକେ ମନ୍ଥେ ପୁନଃପୁନ ॥ ୯୧
୩୧ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ସୋପାନ ରଚିତ । ଉତ୍ପଳମାଳାରେ ସଂଯୁତ ॥ ୯୨
ଏମନ୍ତ ବାପୀମାନେ ଯହିଁ । ଅଛନ୍ତି କିଂପୁରୁଷେ ରହି ॥ ୯୩
ସେ ବନ ଦେଖିଣ ସେ ବଟ । ତରୁକୁ ଦେଖିଲେ ନିକଟ ॥ ୯୪
୩୨ ଉଚ୍ଚରେ ହେ ଶତେ ଯୋଜନ । ଉଚ୍ଚକୁ[3] ପାଦେକ ନିଊନ ॥ ୯୫
ବିଟପମାନେ ଛନ୍ତି ତାର । ତେତିକ ଅଟେ ତା' ବିସ୍ତାର ॥ ୯୬
ସକଳ ଦିଗେ ଛାଇ ରୁଇ । କେବେହେଁ ଚଳିତ ନୁହଇ ॥ ୯୭
ପକ୍ଷୀ ବସନ୍ତି ନାହିଁ ଯହିଁ । ତାପବର୍ଜିତ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୯୮
୩୩ ସେ ଅଟେ ମହାଯୋଗମୟ । ମୁମୁକ୍ଷୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ॥ ୯୯
ତା' ମୂଳେ ବସିଛନ୍ତି ଶିବ । ଦେଖିଲେ ଯାଇଁ ସର୍ବଦେବ ॥ ୧୦୦
କ୍ରୋଧକୁ କରି ଉପଶମ । ଯେସନେ ବସିଥାଇ ଯମ ॥ ୧୦୧
୩୪ ଯେ ମହାସିଦ୍ଧ ଶାନ୍ତଯୁତ । ସନକ ଆଦି ରୂପେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୧୦୨

୧—ପିଞ୍ଜର = ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ।
୨—ମୂଳୁ । ୩—ଉଚ୍ଚକେ (?)

ଗୁହ୍ୟକ-ରାକ୍ଷସ ଈଶ୍ୱର । ସଖା ଅଟଇ ଯେ କୁବେର ॥ ୧୦୩
ସେମାନେ ଯାକୁ ସେବନ୍ତି । ଶାନ୍ତଶରୀର ଯେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୦୪
୩୫ ବିଦ୍ୟା-ତପସ୍ୟା-ଯୋଗଙ୍କର । ମାର୍ଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୦୫
ଯେ ବିଶ୍ୱମିତ୍ର ବତ୍ସଳରେ । ଲୋକମଙ୍ଗଳକୁ ଆଚରେ ॥ ୧୦୬
୩୬ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ ମେଘ ପ୍ରାୟେ । ଯେବଣ ଅଙ୍ଗ ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୧୦୭
ତେଜେଣ ତପସ୍ୱୀ ଇଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ । ଅଜିନ, ଭସ୍ମ, ଜଟାମାନ ॥ ୧୦୮
ଦଣ୍ଡକୁ ଅଛନ୍ତି ଧରିଣ । ଚନ୍ଦ୍ରମାକଳାକୁ ହିଁ ପୁଣ ॥ ୧୦୯
୩୭ ବସି କୁଶମୟ ଆସନେ । ଶୁଣନ୍ତେ ନାନା ସାଧୁମାନେ ॥ ୧୧୦
ନାରଦ ପୁଛନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ । କହୁଣ ଅଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମକୁ ॥ ୧୧୧
୩୮ ବାମ ଚରଣପଦ୍ମ ନେଇ । ଦକ୍ଷିଣ ଊରୁ ପରେ ଦେଇ ॥ ୧୧୨
ବାମ ଜାନୁର ପରେ ପୁଣ । ବାମ ବାହୁକୁ ନବେଶିଣ ॥ ୧୧୩
ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ ଅକ୍ଷମାଳା ଧରି । ଅଛନ୍ତି ତର୍କମୁଦ୍ରା[୧] କରି ॥ ୧୧୪
୩୯ ବ୍ରହ୍ମ ଆନନ୍ଦେ ନିଜ ଚିତ୍ତ । ଏକାଗ୍ର ଭାବକୁ ଆଶ୍ରିତ ॥ ୧୧୫
ବାମ ଜାନୁର ଦୃଢ଼ପାଇଁ । ଯୋଗପଟ୍ଟକୁ ବାନ୍ଧିଥାଇ ॥ ୧୧୬
ସକଳ ମନୁମାନଙ୍କର । ଆଦ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୧୭
ତାହାଙ୍କୁ ଲୋକପାଳ ଭୂଲେ । ମୁନିଏ ନମସ୍କାର କଲେ ॥ ୧୧୮
୪୦ ସୁର-ଅସୁର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାର । ପାଦେ କରନ୍ତି ନମସ୍କାର ॥ ୧୧୯
ପୂଜ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ । ଉତ୍ତମ ଅଟେ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୧୨୦
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ସେ ହର । ଉଠିଣ ନମ୍ର କଲେ ଶିର ॥ ୧୨୧
କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କି ଯେସନ । ପ୍ରଣତ ହୁଅନ୍ତି ବାମନ ॥ ୧୨୨
୪୧ ଶିବଙ୍କୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । ଋଷିମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗତ ॥ ୧୨୩
ଯେ ଶିବଗଣମାନେ ଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ॥ ୧୨୪
ପ୍ରଥମେ କଲେ ନମସ୍କାର । ଯେ ଦେବ ଶଶାଙ୍କଶେଖର ॥ ୧୨୫
ହସିଲା ପ୍ରାୟକ ବଚନ । କହିଲେ ତାଙ୍କୁ ପଦ୍ମାସନ ॥ ୧୨୬

ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୪୨ ତୁ ଅଟୁ ଜଗତଈଶ୍ୱର । ମୁଁ ତୋତେ କରିଛି ଗୋଚର ॥ ୧୨୭

୧—ତର୍ଜନ୍ୟଙ୍ଗୁଷ୍ଠୟୋରଗ୍ରେ ମିଥଃ ସଯୋଜ୍ୟ ଗୃଙ୍ଗୁଲୀଃ
ପ୍ରସାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧନଂ ପ୍ରାହୁସ୍ତର୍କମୁଦ୍ରେତି ମାନ୍ତ୍ରିକାଃ ॥ ୧ ॥ (ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର)

ଜଗତ ଯୋନି-ବୀଜ ହୋଇ । ଯେ ଶକ୍ତି-ଶିବ ରୂପେ ଦୁଇ ॥ ୧୨୮
ତୁ ସେ ପ୍ରକୃତି-ପୁରୁଷର । କାରଣ ଅଟୁ ମହେଶ୍ୱର ॥ ୧୨୯
ଅଭେଦ ବ୍ରହ୍ମ ଅଟେ ଯେହ୍ନ । ତୁ ସେ ଏରୂପେ ଜାଣେ ମୁହିଁ ॥ ୧୩୦
୪୩ ହେ ଈଶ ! ଅବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ । ଯେ ଅଟେ ଶିବ-ଶକ୍ତି ଦୁଇ ॥ ୧୩୧
ତା'ଠାରେ କରନ୍ତେ କ୍ରୀଡ଼ନ । ବିଶ୍ୱକୁ କରୁ ତୁ ସର୍ଜନ ॥ ୧୩୨
ପାଳୁ, ସଂହାର କରୁ ତୁହ୍ନ । ଊର୍ଣ୍ଣନାଭର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୧୩୩
୪୪*ଧର୍ମ, ଅର୍ଥକୁ ଯେ ଦୁହେଁ । ସେ ବେଦରକ୍ଷା ହେବାପାଇଁ ॥ ୧୩୪
ଦକ୍ଷକୁ ସୂତ୍ର କରି ପୁଣ । ଯାଗକୁ କଲୁ ତୁ ଭିଆଣ ॥ ୧୩୫
ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାମାନ ଯେତେ । ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୧୩୬
ତାହା ତୁ କରିଛୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ । ବ୍ରତକୁ ଧରି ବିପ୍ରଚୟ ॥ ୧୩୭
ଯେବଣ ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ । ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି କରିବାକୁ ॥ ୧୩୮
୪୫ ମଙ୍ଗଳ କର୍ମମାନଙ୍କର । କର୍ତ୍ତା ଅଟଇ ଯେଉଁ ନର ॥ ୧୩୯
ତୁ ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ଦେଉ । ମୋକ୍ଷଗତିକି ଅବା ନେଉ ॥ ୧୪୦
ଯେ କରେ ଅଶୁଭ କର୍ମକୁ । ଉଗ୍ର ନରକ ଦେଉ ତାକୁ ॥ ୧୪୧
କାହାର କେବଣ ହେତୁରେ । ଅନ୍ୟଥା ହୁଅଇ ତର୍କରେ ॥ ୧୪୨
୪୬ ତୁମ୍ଭର ଚରଣେ ଅର୍ପିତ । କରନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନେ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୪୩
ସମସ୍ତ ଭୂତଙ୍କର ଠାରେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱରେ ॥ ୧୪୪
ଆତ୍ମାରେ ଅଭିନ୍ନ କରିଣ । ଭୂତଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ପୁଣ ॥ ୧୪୫
ସେ ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ହେ ଈଶ । ଆକ୍ରମି ନ ପାରଇ ରୋଷ ॥ ୧୪୬
ଯେ ଦକ୍ଷ ପଶୁର ସମାନ । ତାକୁ ଆକ୍ରମିଲା ଯେସନ ॥ ୧୪୭
୪୭ ଯେ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ଭେଦମତି । କର୍ମରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାନ୍ତି ॥ ୧୪୮
ପର-ଉଦୟେ ଯାହାଙ୍କର । ହୃଦରେ ବ୍ୟଥା ନିରନ୍ତର ॥ ୧୪୯
ମର୍ମଭେଦକ ଦୁର୍ବଚନେ । ପରକୁ ପୀଡ଼ନ୍ତି ଯେ ଜନେ ॥ ୧୫୦
ଦଇବ ସକାଶୁଁ ତାଙ୍କର । ବଧ ବିହିତ ଏ ସଂସାର ॥ ୧୫୧
ତୁମ୍ଭର ପରି ସାଧୁ ହୋଇ । ତାଙ୍କୁ ମାରିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥ ୧୫୨
୪୮ ଯେବଣ କାଳେ ଯେଉଁ ଦେଶେ । ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାବଶେ ॥ ୧୫୩
ମୋହିତଚିତ୍ତ ଯେ ହୁଅନ୍ତି । ଭେଦଦୃଷ୍ଟିକି ଆଚରନ୍ତି ॥ ୧୫୪

* ଧର୍ମ ଅଧର୍ମକୁ ଯେ ଦୁଇ । (?)

ସେ ଅପରାଧେ ସାଧୁ ନରେ	। ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ତଦନ୍ତରେ	॥ ୧୫୫
ମୋହର ଦୈବ ଏ ପ୍ରକାର	। କ ଅପରାଧ ଏଥି ତୋର	॥ ୧୫୬
ଏରୂପେ କୃପା ଆଚରନ୍ତ	। ତାଙ୍କ ବଧକୁ ନ କରନ୍ତ	॥ ୧୫୭
୪୯ ବିଷ୍ଣୁମାୟାର ଅନ୍ତ ନାହିଁ	। ସେ ତୋ' ମତକ ନ ଛୁଅଇଁ	॥ ୧୫୮
ଏହି ସକାଶରୁ ତୋହର	। ସକଳ ଅଟଇ ଗୋଚର	॥ ୧୫୯
ସେ ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ବହତ'	। ହୋଇଛି ଯାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତ	॥ ୧୬୦
କର୍ମକୁ ଅନୁଗତମନ	। ହୋଇଅଛନ୍ତ ଯେଉଁ ଜନ	॥ ୧୬୧
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ	। କରିବାକୁ ସେ ଯୋଗ୍ୟ ତୁହ	॥ ୧୬୨
୫୦ ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଯାଗକୁ ଦକ୍ଷର	। ତୁ କରିଅଛୁ ଯେ ସଂହାର	॥ ୧୬୩
ତେଣୁ ସମାପ୍ତି ହୋଇ ନାହିଁ	। ତା' ସମାପ୍ତିକି କର ତୁହି	॥ ୧୬୪
ତୁ ଭଗବନ୍ତ ଅଟୁ ଆଗ	। ନ ଦେଲେ ଯହିଁ ତୋତେ ଭାଗ	॥ ୧୬୫
କୁତ୍ସିତ ଯାଗବନ୍ତ ସେହି	। ସେ ଯେନ ମଖ ନାଶ ହୋଇ	॥ ୧୬୬
୫୧ ଏ ଯଜମାନ ଲଭୁ ପ୍ରାଣ	। ନେତ୍ରକୁ ଲଭୁ ଭଗ ପୁଣ	॥ ୧୬୭
ଭୃଗୁ ଋଷିଙ୍କର ବଦନେ	। ଜାତ ହୁଅନ୍ତୁ ଲୋମମାନେ	॥ ୧୬୮
ପୂଷାର ହେଉ ଦନ୍ତମାନ	। ଥିଲେ ସେ ପୂର୍ବରେ ଯେସନ	॥ ୧୬୯
୫୨ ହେ ରୁଦ୍ର ! ଆୟୁଧ ପାଷାଣ	। ବାଜନ୍ତେ ଯାହିଁ ପୁଣ ପୁଣ	॥ ୧୭୦
ଋତ୍ୱିକ ଦେବମାନଙ୍କର	। ଭଗ୍ନ ହୋଇଛି ଯେ ଶରୀର	॥ ୧୭୧
ତୁମ୍ଭ ଅନୁଗ୍ରହେ ତାଙ୍କର	। ଆରୋଗ୍ୟ ହେଉ ହେ ଶଙ୍କର	॥ ୧୭୨
୫୩ ହେ ରୁଦ୍ର ! ଯଜ୍ଞ ସମାପତେ	। ଶେଷ ରହଇ ଅର୍ଥ ଯେତେ	॥ ୧୭୩
ସେ ଭାଗରୂପେ ହେଉ ତୋର	। ହେ ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞହର ! ହର !	॥ ୧୭୪
ତୋହର ଭାଗରେ ଦକ୍ଷର	। କଳ୍ପିତ ହେଉ ଏ ଅଧ୍ୱର	॥ ୧୭୫
ଆହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! କୃପାସିନ୍ଧୁ	। ମୁଁ ଯେ ପତିତ ପାମର ବନ୍ଧୁ	॥ ୧୭୬
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପତିତପାବନ	। ତେଣୁ ଲଗଇ ମୋ ଅବନ²	॥ ୧୭୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀରୁଦ୍ରସାନ୍ତ୍ୱନଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧—ମୋହିତ । ୨—ଅବନ = ରକ୍ଷଣ ।

ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତମେ ବସ୍ତ୍ରୁ ଶୁଭ୍ରତଃ ସ୍ତୁତୋ ଦକ୍ଷକ୍ଷାଦଭିଃ ।
ଯଜ୍ଞଂ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିୟାମାସ ଦକ୍ଷେଣେଷ୍ଟ ନରୂପ୍ୟତେ । ୧ ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ପ୍ରାର୍ଥନା ବଚନ । କହନ୍ତେ ପଙ୍କଜ-ଆସନ ॥ ୧
ସେ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ହେ ବଦୁର ! । ପରିତୋଷକୁ ଲଭି ହର ॥ ୨
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଶୁଣ ହେ ବୋଲିଣ । ଏ ରୂପେ କହିଲେ ହସିଣ ॥ ୩

ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ[୧] ଉବାଚ

୨ ହେ ପରମେଶ ଏ ସଂସାରେ । ମୋହିତ ଯେ ଦେବମାୟାରେ ॥ ୪
ସେ ମୂର୍ଖଙ୍କର ଦୋଷ ମୁହିଁ । କହଇ ନାହିଁ, ନ ଚିନ୍ତଇ ॥ ୫
ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ କୋପରେ । ଦଣ୍ଡ ଦେଲି ମୁଁ ଦକ୍ଷଠାରେ ॥ ୬
୩ ଯା’ ଶିର ହୋଇଲା ଦହନ । ସେ ପ୍ରଜାପତିର ବଦନ ॥ ୭
ଅଜାର ମୁଖ ଯହିଁ ସ୍ଥିତ । ସେ ରୂପେ ଶିର ହେଉ ଜାତ ॥ ୮
ଭଗ ନାମରେ ଯେ ଅମର । ସେ ଯାଗଭାଗ ଆପଣାର ॥ ୯
ମିତ୍ର ନାମରେ ଯେଉଁ ଦେବ । ତାର ଲୋଚନରେ ଦେଖିବ ॥ ୧୦
୪ ପୂଷା ଯଜମାନ ଦନ୍ତରେ । ପିଷ୍ଟକୁ ଖାଇବ ଯଜ୍ଞରେ ॥ ୧୧
ମୋତେ ଯଜ୍ଞର ଅବଶେଷ । ପ୍ରଦାନ କଲେ ଯେ ତ୍ରିଦଶ ॥ ୧୨
ଯଜ୍ଞରେ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗମାନ । ସକଳ ହୋଇଛି ଖଣ୍ଡନ ॥ ୧୩
୫ ଅଶ୍ୱିନ ବାହୁରେ ସଂଗତ । ହେଉନ୍ତୁ ସେହୁ ବାହୁଯୁତ ॥ ୧୪
ପୂଷା ହସ୍ତରେ କୃତହସ୍ତ । ସେମାନେ ହେଉନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ॥ ୧୫
ଋତ୍ୱିଜେ ଥିଲେ ଯେବା ଆନେ । ଏ ରୂପେ ହେଉନ୍ତୁ ସେମାନେ ॥ ୧୬
ବୋଦାର[୨] ପ୍ରାପ୍ତ ଦାଢ଼ି ଯାର । ଭୃଗୁ ହିଁ ହେଉ ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬ ସେ କାଳେ ସର୍ବଭୂତଗଣ । ଶିବର ବଚନ ଶୁଣିଣ ॥ ୧୮
ସନ୍ତୋଷମନେ ପୁଣ ପୁଣି । ବୋଇଲେ ସାଧୁ ସାଧୁ ବାଣୀ ॥ ୧୯

୧—ମହେଶ୍ୱର ।
୨—ଛେଦାର (?) (ଭୁଂ ବସ୍ତ)

୭ ସକଳ ଅଭୀଷ୍ଟ ସେଚନ　।　କରନ୍ତି ଯେଉଁ ତ୍ରିଲୋଚନ　॥ ୨୦
ସେ ଯଜ୍ଞଶାଳାକୁ ଯିବାକୁ　।　ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଣ ତାହାଙ୍କୁ　॥ ୨୧
ଶିବ, ବ୍ରହ୍ମାର ସହିତରେ　।　ଦେବତାମାନେ ତଦନ୍ତରେ　॥ ୨୨
ପୃଥିବୀ କଲେକ ଗମନ　।　ଯେଉଁଠାରେ ସେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ　॥ ୨୩
୮ ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଭଗବାନ　।　ବାକ୍ୟ କହିଲେ ତ୍ରିଲୋଚନ　॥ ୨୪
ସକଳ କଥା ସେ ପ୍ରକାରେ　।　ବିଧାନ କରି ତଦନ୍ତରେ　॥ ୨୫
ଯଜ୍ଞପଶୁର ଶିର ନେଲେ　।　ଦକ୍ଷଶରୀରେ ଯୋଡ଼ିଦେଲେ　॥ ୨୬
୯ ସନ୍ଧାନ କରନ୍ତେ ସେ ଶିର　।　ରୁଦ୍ର ଗୃହାନ୍ତେ ପ୍ରଜେଶ୍ୱର　॥ ୨୭
ଯେହ୍ନେ ଶୟନ କଲା ଜନ　।　ସେ ରୂପେ ଉଠିଲା ବହନ　॥ ୨୮
ଆଗେ ଅଛନ୍ତି ତ୍ରିଲୋଚନ　।　କଲା ତାହାଙ୍କୁ ବିଲୋକନ　॥ ୨୯
୧୦ ଶଙ୍କରବିଦ୍ୱେଷେ ମଳିନ　।　ହୋଇଣ ଥିଲା ତାର ମନ　॥ ୩୦
ଶିବଙ୍କୁ ଅବଲୋକ କଲା　।　ତେବେ ସେ ନିର୍ମଳ ହୋଇଲା　॥ ୩୧
ଶରଦ କାଳରେ ଅମଳ　।　ହୋଏ ଯେସନେ ହ୍ରଦଜଳ　॥ ୩୨
୧୧ ଶିବଙ୍କୁ କରିବାକୁ ସ୍ତୁତି　।　ମନ କଲେହେଁ ପ୍ରଜାପତି　॥ ୩୩
ସତୀ ଯେ ଲଭିଛି ମରଣ　।　ତାହାକୁ କରନ୍ତେ ସ୍ମରଣ　॥ ୩୪
ଅନୁରାଗରେ ସେ ଜନ୍ମିଲା　।　ଉତ୍କଣ୍ଠ ଭାବେ ବାଷ୍ପକଳା　॥ ୩୫
ସେ ଯେନ ସ୍ତୁତି କରିବାରେ　।　ଶକ୍ୟ ନୋହିଲା ସେ କାଳରେ　॥ ୩୬
୧୨ କଷ୍ଟରେ ମନକୁ ସ୍ତମ୍ଭିଣ　।　ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇଣ　॥ ୩୭
ମହାଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଜାପତି　।　ଅଦମ୍ଭ ଭାବେ କଲା ସ୍ତୁତି　॥ ୩୮

ଶ୍ରୀ ଦକ୍ଷ ଉବାଚ

୧୩ ଯଦ୍ୟପି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ପୂର୍ବ　।　କରିଣ ଥିଲି ପରାଭବ　॥ ୩୯
ସେ ଯେନ ଦଣ୍ଡକୁ ଭିଆଣ　।　କଲ ମୋଠାରେ ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ　॥ ୪୦
ହେ ରୁଦ୍ର ! ତୁମ୍ଭର, ବିଷ୍ଣୁର　।　ଅଧମ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଠାର　॥ ୪୧
ଉପେକ୍ଷା ନୋହେ କଦାଚିତ　।　ଯେହୁ ଅଟନ୍ତି ଧୃତବ୍ରତ　॥ ୪୨
ସେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଠାରେ　।　ସେ କାହୁଁ ହେବ ଏ ସଂସାରେ　॥ ୪୩
୧୪ ପ୍ରଥମେ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମା ହୋଇ　।　ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱର ରକ୍ଷାପାଇଁ　॥ ୪୪
ବିଦ୍ୟା, ତପସ୍ୟା, ବ୍ରତମାନ　।　ଧରିଛନ୍ତି ଯେ ବିପ୍ରଜନ　॥ ୪୫

ତାହାଙ୍କୁ [1]ମୁଖୁଁ କଲି ଜାତ । ତେଣୁ ହେ ପରମ ! ଏବଧତ ॥ ୪୬
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ସର୍ବ ବିପତ୍ତିରେ । ପାଳନା କର ନିରନ୍ତରେ ॥ ୪୭
ପାଳକ ଯେହ୍ନେ ଦଣ୍ଡ ଧରି । ପଶୁଙ୍କୁ ଥାଇ ରକ୍ଷା କରି ॥ ୪୮
୧୫ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନକୁ ଯା’ ବିଷୟେ । ନ ଜାଣି କରିଣ ସଂଶୟେ ॥ ୪୯
ଦୁଷ୍ଟବଚନ ବିଶିଖରେ । ଆକ୍ଷେପ କଲି ମୁଁ କ୍ରୋଧରେ ॥ ୫୦
ମୁଁ ବଡ଼ଲୋକର ନିନ୍ଦାରେ । ପଡ଼ନ୍ତେ ଯାଇଁ ନରକରେ ॥ ୫୧
ସେ ଦୋଷ ନ ଘେନିଣ ମନେ । କରୁଣା- ଆର୍ଦ୍ର ବିଲୋକନେ ॥ ୫୨
ଯେ ମୋତେ କଲେକ ରକ୍ଷଣ । ସେ ପ୍ରଭୁ ତା’ ଅନୁଗ୍ରହେଣ ॥ ୫୩
ସନ୍ତୋଷ ହେଉ, କେ ତାହାର । କରିବ ପ୍ରତି-ଉପକାର ॥ ୫୪

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୬ ଶିବଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରାଇଣ । ବ୍ରହ୍ମାର ଅନୁଜ୍ଞା ପାଇଣ ॥ ୫୫
ଋତ୍ୱିଜ, ଉପାଧ୍ୟାୟଯୁତ । ଅଗ୍ନିକ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗତ ॥ ୫୬
ସେ ଦକ୍ଷ ନାମ ପ୍ରଜାପତି । କର୍ମକୁ କଲେ ପୁଣ ଅନ୍ତି ॥ ୫୭
୧୭ ଯଜ୍ଞର ବିସ୍ତାର ଅର୍ଥରେ । ବସି ସକଳ ଦ୍ୱିଜ ବରେ ॥ ୫୮
ବୈଷ୍ଣବ ଚରୁ-ପୁରୋଡାଶ[2] । ନିର୍ମାଣ କଲେ ସେ ଅଶେଷ ॥ ୫୯
ପ୍ରମଥ[3] ଆଦି ଭୂତଙ୍କର । ସଂସର୍ଗ କଲେ ଯେ ନିବାର ॥ ୬୦
୧୮ ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ହବିର୍ଭାଗ ଧରି । ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତେ ଅନୁସରି ॥ ୬୧
ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ଭଗବାନ । ସକଳ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ॥ ୬୨
୧୯ ଉତ୍ତମ ବୃହଦ୍ରଥନ୍ତର । ସାମନିର୍ମିତ ପକ୍ଷ[4] ଯାର ॥ ୬୩
ସେ ଖଗପତି ଯାକୁ ବହି । ପ୍ରବେଶ କଲେ ଆସି ତହିଁ ॥ ୬୪
ନିଜ ତେଜରେ ଦଶ ଦିଶ । କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୬୫
ସେ ତେଜେ ସର୍ବଦେବଙ୍କର । ତେଜକୁ କରୁଛନ୍ତି ଦୂର ॥ ୬୬
୨୦ ଶ୍ୟାମ ଅଟଇ ବର୍ଣ୍ଣ ଯାର । ବସନ କନକ ଆକାର ॥ ୬୭
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମାନ ପ୍ରଦୀପିତ । କିରୀଟେ ଅଟନ୍ତି ସଂଯୁତ ॥ ୬୮
ଅସିତ ଅଳକ ନିକର । ଦିଶନ୍ତି ଯେସନେ ଭ୍ରମର ॥ ୬୯

୧—ତାହାଙ୍କ ।
୨—ଚରୁ=ଅନ୍ନ ପୁରୋଡାଶ=ଗୁଡ଼ଲଡ଼ୁନାର ପିଷ୍ଟକ ।
୩—ପ୍ରଥମ । ୩=ପକ୍ଷି । (‘ବୃହଦ୍ରଥନ୍ତରେ ପକ୍ଷୌ’) ଶ୍ରୁତିଃ

ଯାହାର କୁଣ୍ଡଳ-ସମ୍ଭୂତ | ମୁଖକୁ କଲେ ସେ ମଣ୍ଡିତ || ୭୦
ଶଙ୍ଖ, କମଳ, ଚକ୍ର, ଶର | ଯେ ଧନୁ, ଗଦା, ଖଡ୍ଗ ଆଉ|| ୭୧
ଯେ ଚର୍ମ, ସେ ଆୟୁଧଙ୍କରେ | ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ରଖିବାରେ || ୭୨
ବ୍ୟଗ୍ର ଅଟନ୍ତି ଯେ ସତତ | ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ, ପ୍ରଦୀପିତ || ୭୩
ସେ ଭୁଜେ ଯେହ୍ନ କର୍ଣ୍ଣିକାର | ବୃକ୍ଷପ୍ରାୟକ ମନୋହର || ୭୪
୨୧ ଯା' ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ଥିତ | ଯେ ବନମାଳାରେ ସଂଯୁକ୍ତ || ୭୫
ଉଦାର ହାସ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଲେଶ | ତେଣେ ଯେ ମୋହଇ ଅଶେଷ || ୭୬
ରାଜହଂସର ପ୍ରାୟ ହୋଇ | ବେନି ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବୁଲଇ || ୭୭
ଚାମର-ବ୍ୟଜନ ତାହାର | ଯେ ଶ୍ୱେତଛତ୍ର-ସୁଧାକର || ୭୮
ଉପରେ ଅଛି ଧବ୍ଧ ହୋଇ | ତେଣେ ଯେ ଶୋଭିତ ଦିଶଇ || ୭୯
୨୨ ବ୍ରହ୍ମା, ବାସବ; ମହେଶ୍ୱର | ଏମାନେ ମୁଖ୍ୟ ଯାହାଙ୍କର || ୮୦
ସେ ସୁରଗଣ ଆଦିମାନ | ଜାଣି ତାହାଙ୍କ ଆଗମନ || ୮୧
ଉଠି ସମସ୍ତେ ତତକାଳ | ନମିଲେ ତାଙ୍କ ପାଦତଳ || ୮୨
୨୩ ସେ ବସ୍ତୁ ତେଜେ ତାହାଙ୍କର | କାନ୍ତି ହୋଇଲା ଅତି ଦୂର || ୮୩
ଗଦ୍‌ଗଦ ହେଲା ତାଙ୍କ ସ୍ୱର | ଭୟ ଉପୁଜିଲା ମନର || ୮୪
କରଯୁଗଳ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଲେ | ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି ସେ ଭଣିଲେ || ୮୫
୨୪ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ଯା' ବଭୂତ | ଯା' ଠାରୁ ସଢେ ଉତପତ୍ତି || ୮୬
ତଥାପି ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ | ଗୁଣିଲେ ସ୍ତୁତି ଯେ ଯାହାରେ || ୮୭
ସେମାନଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ | ବାଞ୍ଛି ସେ ଧରଛନ୍ତି ଦେହ || ୮୮
୨୫*ଯେ ବିଶ୍ୱସୃଜମାନଙ୍କର | ନାୟକ, ଗୁରୁ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର || ୮୯
ସୁନନ୍ଦ, ନନ୍ଦ ଆଦି ଦାସେ | ବୃତ ଯାହାର ଚାରିପାଶେ || ୯୦
ପୂଜାସାମଗ୍ରୀ ପାତ୍ରମାନ | ଘେନିଲେ ଯେହ୍ନେ ଭଗବାନ || ୯୧
ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡ଼ି ପ୍ରଜାପତି | ହରଷେ କଲେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି || ୯୨

---

*ଦକ୍ଷରୁଦ୍ର କ୍ ସଦସ୍ୟଶଭୃଗୁବ୍ରହ୍ମେନ୍ଦ୍ରଯୋଷିତଃ ।
ଋତ୍ୱିକ୍ସ୍ତ ତଥା ସିଦ୍ଧା ଯଜମାନା ଚ ଲୋକପାଃ ।।୧।।
ଯୋଗିବ୍ରହ୍ମାଗ୍ନିଦେବାଶ୍ଚ ସ୍ତୁବନ୍ତି ଜଗଦୀଶ୍ୱରମ୍ ।
ତଥା ଗନ୍ଧର୍ବବିଦ୍ୟାଧ୍ରବ୍ରାହ୍ମଣାଶ୍ଚ ପୃଥକ୍ ମତୈଃ ।।୨।। (ସ୍ୱାମୀ)

ଶ୍ରୀ ଦକ୍ଷ ଉବାଚ

୨୬ ନିଜ ସ୍ୱରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଥିତ । ଶୁଦ୍ଧ ଚୈତନ୍ୟରେ ପୂରିତ ॥ ୯୩
ନାନା ଅବସ୍ଥା ଯେ ବୁଦ୍ଧିର । ସେ ଯାହାଠାରୁ ହୋଇ ଦୂର ॥ ୯୪
ତୁମ୍ଭେ ସେ ଅଟ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । କାହାର ଠାରୁ ନାହିଁ ଭୟ ॥ ୯୫
ମାୟାକୁ ପରାଭବ କରି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇଣ ବିହରି ॥ ୯୬
ସେ ମାୟାଅବଲମ୍ବେ ପୁଣ । ମନୁଷ୍ୟରୂପକୁ ଧରିଣ ॥ ୯୭
ଅଶୁଦ୍ଧ ଲୋକପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଥାଅ ସେ ମାୟାରେ ଗୋସାଇଁ ॥ ୯୮

ଶ୍ରୀ ଋତ୍ୱିଜ ଊଚୁଃ

୨୭ ହେ ନିରଞ୍ଜନ ! ମହେଶ୍ୱର । ଶାପରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ॥ ୯୯
କର୍ମନିବଦ୍ଧ ମତି ଯେଣୁ । ନ ଜାଣୁଁ ତୋର ତତ୍ତ୍ୱ ତେଣୁ ॥ ୧୦୦
ଯେ ଅଟେ ଧର୍ମ-ଉପଲକ୍ଷ । ବେଦରେ ବିହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୧୦୧
ଯଜ୍ଞ ହୋଇଣ ନାମ ଯାର । ସେ ରୂପ ଜାଣୁଁ ଆମ୍ଭେ ତୋର ॥ ୧୦୨
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ରୂପେ ଯହିଁ ଥାଇ । ଅଛ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିଆଇ ॥ ୧୦୩

ଶ୍ରୀ ସଦସ୍ୟା ଊଚୁଃ

୨୮ ଯହିଁରେ ବିଶ୍ରାମନିମିତ୍ତେ । ସ୍ଥାନ ନ ମିଳେ କଦାଚିତେ ॥ ୧୦୪
ଯହିଁରେ ବଡ଼ କ୍ଳେଶମାନ । ହୋଇଅଛନ୍ତି ଦୁର୍ଗସ୍ଥାନ ॥ ୧୦୫
ଯମ-ଅଜଗର ଲକ୍ଷିତ । ଯେବଣ ମାର୍ଗ ଅବିରତ ॥ ୧୦୬
ଯହିଁରେ ସୁଖଦୁଃଖମାନ । ଗର୍ତ୍ତରୂପରେ ଶୋଭମାନ ॥ ୧୦୭
ଖଳ-ବ୍ୟାଘ୍ରଙ୍କ ସକାଶରେ । ଭୟ ଉପୁଜଇ ଯହିଁରେ ॥ ୧୦୮
ବନ-ଅନଳ ପ୍ରାୟ ଯହିଁ । ଶୋକସମୂହ ଛନ୍ତି ରହି ॥ ୧୦୯
ଯହିଁରେ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ପ୍ରାୟ । ଅଛନ୍ତି ବିଷୟନିଚୟ ॥ ୧୧୦
ଏମନ୍ତ ଭବମାର୍ଗେ ଥାଇ । କାମରେ ନିପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ॥ ୧୧୧
ଶରୀର, ଗୃହ ଯେନି ଯାର । ଅଟନ୍ତି ଅତିଶୟ ଭାର ॥ ୧୧୨
ବେଳୁଁପ ଯେ ଉକ୍ଷକଜର । ଶରଣେ ଦାଚା ! ହେ ଈଶ୍ୱର ! ॥ ୧୧୩
ତୋ ପଦରୂପ ଯେ ନିବାସ । କେବେ ମିଳିବ ତାର ପାଶ ॥ ୧୧୪

ଶ୍ରୀ ରୁଦ୍ର ଉବାଚ

୨୯ ଦୀଏ ବରଦାୟକ ! ଅଚ୍ୟୁତ ! । କାମରେ ନୋହି ଆସକତ ॥ ୧୧୫
ଆଦର କରି ମୁନିଜନ । ଯାହାକୁ କରନ୍ତି ପୂଜନ ॥ ୧୧୬

ସକଳ-ଆଦ୍ୟ, ଅଟେ ସାର । ଯେବଣ ଚରଣ ତୁମ୍ଭର ॥ ୧୧୭
ତହିଁ ମୁଁ ଦେଇଥାଇ ମନ । ଅବଦ୍ୟାବନ୍ତ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୧୧୮
ଭ୍ରଷ୍ଟ ବୋଲିଣ ବୋଲେ ମୋତେ । ମୁଁ ତାହା ନ ଗଣଇଁ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୧୯
ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭର ବଡ଼ ହୋଇ । ମୋଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ ଥାଇ ॥ ୧୨୦

ଶ୍ରୀ ଭୃଗୁରୁବାଚ

୩୦· ଯାହାର ଦୁର୍ବୋଧ ମାୟାରେ । ବ୍ରହ୍ମାଦ ପ୍ରାଣୀ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୨୧
ମୋହରେ କରନ୍ତେ ଶୟନ । ଘୁଞ୍ଚିଲେ ନିଜ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥ ୧୨୨
ଆତ୍ମାକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । ଯେବଣ ତତ୍ତ୍ୱ ତୋର ସ୍ଥିତ ॥ ୧୨୩
ଆଜହିଁ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ସେମାନେ । ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୨୪
*ପ୍ରଣତ-ଆତ୍ମା-ବନ୍ଧୁଜନ । ସେ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୧୨୫

ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୩୧ ପଦାର୍ଥଙ୍କର ଭେଦଜ୍ଞାନ । ଯେଣେ ହୁଅଇ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥ ୧୨୬
ଏମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ନର । ଏରୂପ ନ ଦେଖଇ ତୋର ॥ ୧୨୭
ତୁ ଜ୍ଞାନ-ଅର୍ଥ-ଗୁଣାଶ୍ରୟ । ଯେଣୁ ଭିନ୍ନ ମାୟାମୟ ॥ ୧୨୮

ଶ୍ରୀ ଇନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

୩୨ ଜଗତପାଳ ଅବିରତ । ସ୍ତବନ୍ତି ଯାହା ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ! ॥ ୧୨୯
ମନ-ନୟନ-ସୁଖକର । ଏ ବପୁ ଅଟଇ ତୋହର ॥ ୧୩୦
ଯଜ୍ଞଦ୍ୱେଷୀ ବଧ ଯେ କରନ୍ତି । ଉଚ୍ଚେ ଆୟୁଧକୁ ଧରନ୍ତି ॥ ୧୩୧
ସେ ଅଷ୍ଟ ଭୁଜଦଣ୍ଡେ ସାର । ଲକ୍ଷିତ ଯେଉଁ କଳେବର ॥ ୧୩୨

ଋତ୍ୱିଜାଂ ପତ୍ନ୍ୟ ଊଚୁଃ

୩୩ ଯଜନନିମିତ୍ତେ ତୁମ୍ଭର । ଧାତା ସର୍ଜିଲା ଏ ଅଧ୍ୱର ॥ ୧୩୩
ଦକ୍ଷକୋପରେ ବିଲୋଚନ । ଆଜ ତା' କଲେ ବିନାଶନ ॥ ୧୩୪
·ଶୂନ୍ୟାନପ୍ରାପ୍ତେ ସେ ଦିଶଇ । ସେ ଅଛୁ ଶାନ୍ତମେଧ' ହୋଇ ॥ ୧୩୫
ହେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଭଗବାନ । ନଳିନପ୍ରାୟ ଯେ' ଶୋଭନ ॥ ୧୩୬
ଏମନ୍ତ ଲୋଚନେ ଆମ୍ଭର । ସେ ଯଜ୍ଞ ପବିତ୍ର ତୁ କର ॥ ୧୩୭

* ପ୍ରଣତମାନଙ୍କର ଆତ୍ମା ଓ ବନ୍ଧୁ । ପ୍ରଣତାନାମାତ୍ମାବନ୍ଧୁଷ୍ଟ (ସ୍ୱାମୀ)
୧—ପଶୁହିଂସାଦି ଉତ୍ସବ ପର୍ବରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀ ଋଷୟ ଊଚୁଃ

୩୪ ହେ ଭଗବାନ ! ତୋ ଚେଷ୍ଟିତ । ଘଟନା ନୋହେ କଦାଚିତ ॥ ୧୩୮
ତୁ ଯେ ଆପଣେ କର୍ମ କରୁ । ତହିଁ ଆସକତ ନ ଧରୁ ॥ ୧୩୯
ଯେବଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ଇତରେ । ଭଜନ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତି ହେତୁରେ ॥ ୧୪୦
ସ୍ୱୟେଂ ସେ ତୋତେ ଅନୁଗତ । ହେଲେହେଁ ନ ଯେନୁ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୧୪୧

ଶ୍ରୀ ସିଦ୍ଧା ଊଚୁଃ

୩୫ ହେ ନାଥ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ମାନସ ଅଟଇ କୁଞ୍ଜର ॥ ୧୪୨
କ୍ଲେଶଦ୍ୱପିନ-ଅନଳରେ । ଦହନ ହୋଇଣ ସଂସାରେ ॥ ୧୪୩
ତୋ' କଥାବିଶୁଦ୍ଧଅମୃତ । ନଦୀରେ ବୁଡ଼ନ୍ତି ଭରିତ ॥ ୧୪୪
ତୃଷାରେ ଆର୍ତ୍ତି ଏ ହୁଅଇ । ତହୁଁ ବାହାର ହେଉନାହିଁ ॥ ୧୪୫
ସେ କ୍ଲେଶଦାବ ନ ସ୍ମରଇ । ବ୍ରହ୍ମସମ୍ପନ୍ନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ॥ ୧୪୬

ଶ୍ରୀ ଯଜମାନୀ (ପ୍ରସୂତିଃ) ଉବାଚ

୩୬ ସୁଖେ ଆଗମନ ତୁମ୍ଭର । ହୋଇଲାଟିକ ହେ ଈଶ୍ୱର ! ॥ ୧୪୭
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହୁଅ ସୁପ୍ରସନ୍ନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ ॥ ୧୪୮
ଏ ଯଜ୍ଞ ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କରେ । ନ ଶୋହେ ତୁମ୍ଭ ନ ଥିବାରେ ॥ ୧୪୯
କବନ୍ଧ ପୁରୁଷ ଯେସନ । ଶିର ନ ଥିଲେ ଅଶୋଭନ ॥ ୧୫୦
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଟଇ କାନ୍ତା ତୋର । ତାର ସହିତେ ରକ୍ଷା କର ॥ ୧୫୧

ଶ୍ରୀ ଲୋକପାଳା ଊଚୁଃ

୩୭ ଅନାତ୍ୟ ବିଷୟନ୍ଦକର । ବର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଯେ କରନ୍ତ ଗୋଚର ॥ ୧୫୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ସେହୁ ଆର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେ କି ଗୋଚର ॥ ୧୫୩
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ତର ଦୃଷ୍ଟିରେ । ବିଶ୍ୱକୁ¹ କଲ ସ୍ୱଗୋଚରେ ॥ ୧୫୪
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ପଞ୍ଚଭୂତରେ ଅଛ ଶୋଭି ॥ ୧୫୫
ମାୟା ଅଟଇ ଏ ତୁମ୍ଭର । ତୁମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅଗୋଚର ॥ ୧୫୬

ଶ୍ରୀ ଯୋଗେଶ୍ୱରା ଊଚୁଃ

୩୮ ଆତ୍ମା ସକଳ ଲୋକଙ୍କର । ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ, ତୁମ୍ଭଠାର ॥ ୧୫୭
ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଜନ । କେବେହେଁ ନ ଦେଖଇ ଭିନ୍ନ ॥ ୧୫୮
ତାହାର ଠାରୁ ଅତିଶୟ । ନାହିଁ ତୁମ୍ଭର ଆନ ପ୍ରିୟ ॥ ୧୫୯

୧—ଦୃଶ୍ୟକୁ ।

ତଥାପି ଅନନ୍ୟ ବୃତ୍ତିରେ । ଭୃତ୍ୟ-ଈଶ୍ୱର ଏ ଭାବରେ ॥ ୧୬୦
ଭଜନ୍ତୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ! । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥ ୧୬୧

୩୯ ବିଶ୍ୱ-ଉଦୟ[୧]-ସ୍ଥିତି-ନାଶ । ଏ ତିନ ନିମିତ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୬୨
ଯେ ମାୟା ଜୀବ-ଅଦୃଷ୍ଟରେ । ଅନେକ ବିଭିନ୍ନ ଗୁଣରେ ॥ ୧୬୩
ତେଣେ ଯେ ଆତ୍ମାରେ ନିର୍ମାଣ । କଲ ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପେ ପୁଣ ॥ ୧୬୪
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଭେଦମତ । ପ୍ରକାଶି ପୁଣ' ଆତ୍ମଗତ ॥ ୧୬୫
ନିବର୍ତ୍ତାଇଲ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ଭ୍ରମଗୁଣଙ୍କୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୬୬
ତୁମ୍ଭର ମହିମା ଏସନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛୁଁ ବନ୍ଦନ ॥ ୧୬୭

ଶ୍ରୀ (ଶଙ୍କ) ବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୪୦ ସତ୍ତ୍ୱକୁ କରିଛ ସ୍ୱୀକାର । ଧର୍ମାଦି ଫଳ ଜନ୍ମ କର ॥ ୧୬୮
ଯେ ପୁଣି ଅଟ ଗୁଣହୀନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛୁଁ ବନ୍ଦନ ॥ ୧୬୯
ଯା' ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣନ୍ତି ମୂର୍ଖ । ଅପରେ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ॥ ୧୭୦

ଶ୍ରୀ ଅଗ୍ନିରୁବାଚ

୪୧ ଯାହାର ତେଜରେ ମୁଁ ପୁଣ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ତେଜସ୍ୱୀ ହୋଇଣ ॥ ୧୭୧
ପ୍ରଶସ୍ତ ଯଜ୍ଞେ ଘୃତଯୁତ । ହବିକ ବହଇ ତୁରିତ ॥ ୧୭୨
(ଯେ ଯଜ୍ଞ ଅଟଇ ବିଦିତ । ଯେ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ନାମେ ଖ୍ୟାତ)॥[୩]
ଯେ ଦର୍ଶପୌର୍ଣ୍ଣମାସ ନାମ । ଯେ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ, ପଶୁ, ସୋମ ॥ ୧୭୩
ଏରୂପେ ପଞ୍ଚବିଧ[୩] ହୋଇ । ପଞ୍ଚମନ୍ତ୍ରେ[୪] ଯେ ପୂଜା ପାଇ ॥ ୧୭୪
ଯେ ଅଟେ ଯଜ୍ଞରୂପଧର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୧୭୫

୧—ଉଦ୍ଭବ । ୨—ଗୁଣ ।

୩—"ସ ଏବ ଯଜ୍ଞଃ ପଞ୍ଚବିଧୋଽଗ୍ନିହୋତ୍ରଂ ଦର୍ଶ-ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୌ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟାନି ପଶୁଃ ସୋମଃ ।" (ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ)

୪—"ଆଶ୍ରାବୟ" ଇତି ଚତୁରକ୍ଷରମ୍; "ଅସ୍ତୁ ଶ୍ରୌଷଟ୍" ଇତି ଚତୁରକ୍ଷରମ୍; "ଯଜେ" ଇତି ଦ୍ୱ୍ୟକ୍ଷରମ୍; "ଯେ ଯଜାମହେ" ଇତି ପଞ୍ଚାକ୍ଷରମ; ଦ୍ୱ୍ୟକ୍ଷରୋ ବଷଟ୍କାରଃ) (ଶ୍ରୁତିଃ)
ଚତୁର୍ଭିଶ୍ଚ ଚତୁର୍ଭିଶ୍ଚ ଦ୍ୱାଭ୍ୟାଂ ପଞ୍ଚଭିରେବ ଚ ।
ହୂୟତେ ଚ ପୁନର୍ଦ୍ୱାଭ୍ୟାଂ ସ ମେ ବିଷ୍ଣୁଃ ପ୍ରସୀଦତୁ ॥ ୧ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

ଶ୍ରୀ ଦେବା ଊଚୁଃ

୪୨ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ନିର୍ମିତ । କରିଛ ଯେତେକ ଜଗତ ॥ ୧୭୬
ତା'ହାକୁ ରଖିଣ ଉଦରେ । ପୂର୍ବେ କଳ୍ପର ବିନାଶରେ ॥ ୧୭୭
ଜଳେ ନାଗେନ୍ଦ୍ର ରୂପ ହୋଇ । ଅଧିକ ଶଯ୍ୟା ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୭୮
ତହିଁରେ କରିଛ ଶୟନ । ଆଦ୍ୟପୁରୁଷ ଭଗବାନ ॥ ୧୭୯
ଯେ ଜନଲୋକ ଆଦି ସ୍ଥାନେ । ରହିଣ ଥା'ନ୍ତି ସିଦ୍ଧମାନେ ॥ ୧୮୦
ଯେ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗକୁ ଯାହାର । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ହୃଦପୁର ॥ ୧୮୧
ସେ ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର । ଯେ ଆଜ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ॥ ୧୮୨
ନୟନପଥେ ବିହରୁଛ । ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ପାଳନା କରୁଛ ॥ ୧୮୩

ଶ୍ରୀ ଗନ୍ଧର୍ବାପ୍ସରସ ଊଚୁଃ

୪୩ ବ୍ରହ୍ମା ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଗଣ । ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଗରେ କରିଣ ॥ ୧୮୪
ମରୀଚି ଆଦି ଯେ ଆବର । ଅଂଶର ଅଂଶ ଏ ତୋହର ॥ ୧୮୫
ଏ ବିଶ୍ୱ କ୍ରୀଡ଼ାଭାଣ୍ଡ ଯାର । ହେ ଦେବ ! ଅତି ଅଗୋଚର ॥ ୧୮୬
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିତି । ହେ ନାଥ ! କରୁଛୁଁ ପ୍ରଣତି ॥ ୧୮୭

ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧରା ଊଚୁଃ

୪୪ ଅର୍ଥସାଧନ କଳେବର । ପାଇଣ କର୍ମବଶେ ନର ॥ ୧୮୮
ହେ ନାଥ ! ମାୟାରେ ସେ ତୋର । ଉତ୍ପଥ ମାର୍ଗେ ଆପଣାର ॥ ୧୮୯
ମୋ ବିତ୍ତ ମୁଁ ଏରୂପେ କରି । ଏ ଦେହେ ମାନକୁ ଆଚରି ॥ ୧୯୦
ପୁତ୍ରକଳତ୍ର ଆଦିମାନେ । ଆକ୍ଷେପ କଲେହେଁ ସେମାନେ[୧] ॥ ୧୯୧
ଅନିତ୍ୟ ବିଷୟନିକରେ । ତୃଷ୍ଣାକୁ ଧରେ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୧୯୨
ତୁମ୍ଭର କଥାମୃତ ପୁଣ । ଯେ ନିତ୍ୟେ କରଇ ଶ୍ରବଣ ॥ ୧୯୩
ସେ ନିଜ ମୋହ ଛାଡ଼ି ପାରେ । ଆନ ନ ପାରଇ ସଂସାରେ ॥ ୧୯୪

ଶ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣା ଊଚୁଃ

୪୫ ତୁ ଯଜ୍ଞ, ତୁ ହବି, ହୁତାଶ । ମନ୍ତ୍ର, ସମିଧ, ପାତ୍ର, କୁଶ ॥ ୧୯୫
ସଦସ୍ୟ, ଋତ୍ୱିକ ତୁ ପୁଣି । ତୁ ଯଜମାନ ଦେହି ପ୍ରାଣୀ ॥ ୧୯୬
ଦେବତା, ସ୍ୱଧା, ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର । ତୁ ସ୍ୱୟଂ ସୋମ, ପଶୁ ଘୃତ ॥ ୧୯୭

୧—ସେ ମନେ ।

୪୬ ବେଦ ଅଟଇ ତୋ ଶରୀର । ଯଜ୍ଞ ହିଁ ଅଟେ କର୍ମ ତୋର ॥ ୧୯୮
ହେ ପ୍ରଭୁ ଯୋଗିମାନେ ତୋତେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥ ୧୯୯
ତୁ ମହାବରାହ ରୂପରେ । ଗର୍ଜନ କରନ୍ତେ ଲୀଳାରେ ॥ ୨୦୦
ଦନ୍ତରେ ରସାତଳୁ କ୍ଷିତି । ଉଦ୍ଧାର କଲୁ ରମାପତି ! ॥ ୨୦୧
ଲୀଳାରେ କରୀନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ । ଟେକେ ପଦ୍ମିନୀକ ଦଶନେ ॥ ୨୦୨

୪୭ ଉତ୍ତମ କର୍ମ ଯେବା ଥିଲା । ସେହୁ ଆମ୍ଭର ନାଶ ଗଲା ॥ ୨୦୩
ତୋ' ଦରଶନ ଆମ୍ଭେମାନେ । ବାଞ୍ଛା କରୁଛୁଁ ନିଜ ମନେ ॥ ୨୦୪
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭଗବାନ । ଏବେ ତୁ ହୁଅ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୨୦୫
ମାନବେ ତୋ ନାମ ଗାୟନ । କରନ୍ତେ ଯଜ୍ଞବିଘ୍ନମାନ ॥ ୨୦୬
ନାଶ ହୁଅନ୍ତି ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର । ତୋତେ ଆମ୍ଭର ନମସ୍କାର ॥ ୨୦୭

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୮ ସମସ୍ତେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତେ ସେଠାରେ ॥ ୨୦୮
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞକୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ବନାଶିଥିଲେ ହେ ବିଦୁର ! ॥ ୨୦୯
ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ ତାହା ପୁଣ । ଯଜ୍ଞଭାବନ ନାରାୟଣ ॥ ୨୧୦

୪୯ ସକଳ ଆତ୍ମା ଯେ ଅଟନ୍ତି । ସକଳ ଭାଗକୁ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥ ୨୧୧
ନିଜ ଭାଗରେ ତୋଷମନ । ହେଲା ପ୍ରାପ୍ତ ସେ ଭଗବାନ ॥ ୨୧୨
ଦକ୍ଷକୁ କରି ସମ୍ବୋଧନ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୨୧୩

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

୫୦ ସକଳ-ଜଗତ-କାରଣ । ଆତ୍ମା-ଈଶ୍ୱର ସାକ୍ଷୀ ପୁଣ ॥ ୨୧୪
ଉପାଧିହୀନ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ । ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଆଉର ମହେଶ ॥ ୨୧୫

୫୧ ହେ ଦ୍ୱିଜ ! ଗୁଣମୟୀ ହୋଇ । ଯେ ମାୟା ମୋହର ଅଛଇ ॥ ୨୧୬
ତା' ଅବଲମ୍ବେ ଜଗତର । ସର୍ଜନ, ପାଳନ, ସଂହାର ॥ ୨୧୭
କରନ୍ତେ ସେ ନାମ ବହଇ । କର୍ମକୁ ଉଚିତ ଯେ ହୋଇ ॥ ୨୧୮

୫୨ କେବଳ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ହୋଇ । ଯେ ପରମାତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ମୁହିଁ ॥ ୨୧୯
ବ୍ରହ୍ମା-ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ମୋହଠାରେ । ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୨୨୦
ଭେଦରେ କରେ[୧] ବିଲୋକନ । ଅଜ୍ଞ ଅଟଇ ସେହୁ ଜନ ॥ ୨୨୧

୧ — କଲେ ।

୫୩ ଯେସନେ ଆପଣା ଅଙ୍ଗରେ । ମସ୍ତକ, କର ଆଦଠାରେ ॥ ୨୨୨
ମୋ’ଠାରୁ ଅଛଇ ଏ ଭିନ୍ନ । ଏ ବୁଦ୍ଧି ନ କରଇ ଜନ ॥ ୨୨୩
ମୋହର ଠାରେ ତତପର । ହୋଇଣ ଥିବ ଯେଉଁ ନର ॥ ୨୨୪
ସେ ଲୋକ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ଠାରେ । ବୁଦ୍ଧି କରିବ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୨୨୫
୫୪ ଆତ୍ମା ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ତିନହେଁ ଅଟୁ ଏକାକାର ॥ ୨୨୬
ଯେ ଆତ୍ମ ଭେଦ ନ ଦେଖଇ । ସେ ଲୋକ ଶାନ୍ତିକି ଲଭଇ ॥ ୨୨୭

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫୫ ସେ ଦକ୍ଷ ଏମନ୍ତ ରୂପେଣ । ବିଷ୍ଣୁର ଆଜ୍ଞାକୁ ଲଭିଣ ॥ ୨୨୮
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସେ ନିଜ ଯଜ୍ଞରେ । ପୂଜା କରିଣ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨୨୯
ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରଧାନ ଯଜ୍ଞରେ । ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜିଲା କ୍ରମରେ ॥ ୨୩୦
୫୬ ଯେ ନିଜ ଭାଗ ଯଜ୍ଞ-ଶେଷ । ତେଣେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ କଲା ତୋଷ ॥ ୨୩୧
କର୍ମରେ କରି ସୋମପାନ । ଯେ ଅବା ଥିଲେ ଋତ୍ୱିଁ ଆନ ॥ ୨୩୨
କର୍ମର ଶେଷେ ଦେଇ ଧନ । ସନ୍ତୋଷ କଲା ତାଙ୍କ ମନ ॥ ୨୩୩
କର୍ମକୁ ସମାପ୍ତ କରିଣ । ଋତ୍ୱିଜଙ୍କର ସଙ୍ଗତେଣ ॥ ୨୩୪
ଯେମନ୍ତେ ଅବଭୃଥ ହୋଇ । ସେ ରୂପେ ସ୍ନାନ କଲା ସେହି ॥ ୨୩୫
୫୭ ଯେ ନିଜ ଅନୁଭାବେ ଦକ୍ଷ । ସିଦ୍ଧିକି ଲଭିଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୨୩୬
ଧର୍ମ[୧]ରେ ମତି ଦେଇ ତାକୁ । ଦେବେ ଗମିଲେ ନିଜ ଦିବକୁ ॥ ୨୩୭
୫୮ ଦକ୍ଷନନ୍ଦନୀ ଏ ପ୍ରକାର । ତ୍ୟଜିଣ ପୂର୍ବ କଳେବର ॥ ୨୩୮
ହିମବନ୍ତର ଭାର୍ଯ୍ୟା ହୋଇ । ମେନା ନାମରେ ଅଛି ଯେହି ॥ ୨୩୯
ଜନମ ହୋଇଲା ତାଠାରେ । ଶୁଣିମା[୨] ଅଛୁ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୨୪୦
୫୯ ଅନନ୍ୟଭାବେ ଯେ ଭଜନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଯେହ୍ନ ଏକଗତି ॥ ୨୪୧
ସେ ପ୍ରିୟ ପତିଙ୍କି ହିଁ ପୁଣ । ଅମ୍ବିକା କଲାକ ବରଣ ॥ ୨୪୨
ପ୍ରଳୟେ ଶକ୍ତି ଶୋଇଥାଇ । ଯେହ୍ନେ ପୁରୁଷକୁ ବରଇ ॥ ୨୪୩
୬୦ ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞଭଙ୍ଗକାରୀ । ଯେ ଭଗବାନ ତ୍ରିପୁରାରି ॥ ୨୪୪
ଉଦ୍ଧବଠାରୁ ତାହାଙ୍କର । କର୍ମ ଶୁଣିଛି ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୨୪୫
ଯେଉଁ ଉଦ୍ଧବ ଭାଗବତ । ବୃହସ୍ପତିର ଶିଷ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ॥ ୨୪୬

୧—କର୍ମରେ । ୨—ଶୁଣିଲୁ ।

୭୧ ହେ କଉରବ ! ଏ ପବିତ୍ର | ଅଟଇ ଈଶ୍ୱରଚରିତ୍ର || ୨୪୭
ଯଶ ଆୟୁଷକୁ ବଢ଼ଇ | ପାପସମୂହ ନିବାରଇ || ୨୪୮
ଭକ୍ତିଭାବରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ | ନିତ୍ୟେ କହଇ ଏହା ଶୁଣି || ୨୪୯
ସେହୁ ପରର ଆପଣାର | ପାପକୁ କରଇ ସଂହାର || ୨୫୦
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ | ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ || ୨୫୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟ ସଂବାଦେ
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞସଂଧାନଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ||

ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦକ୍ଷକନ୍ୟାନ୍ୱୟେ ପ୍ରାପ୍ତା ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞକଥୋଦିତା ।
ମନୁପୁତ୍ରାନ୍ୱୟେ ପ୍ରାପ୍ତା ଧ୍ରୁବଚର୍ଯ୍ୟାଥ ପଞ୍ଚଭିଃ ।୧।
ଅଷ୍ଟମେ ଗୁରୁଦାରୋକ୍ତି-ରୋଷମସ୍ମରତଃ ପୁରାତ୍ ।
ନିର୍ଗତେନ ଧ୍ରୁବେଣାହ ତପସା ତୋଷଣଂ ହରେଃ ।୨।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ସନକ-ଆଦି ଋଷିଗଣ | ନାରଦ, ଋଭୁ, ହଂସ ପୁଣ || ୧
ଅରୁଣି[1], ଯତି ଯେ ଆବର | ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର || ୨
ସମସ୍ତେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ହେଲେ | ଗୃହକୁ ଆଶ୍ରୟ ନ କଲେ || ୩

୨ ମୃଷା ଯେ ଅଧର୍ମ ରଜା | ସେ ଜାତ କଲା ଦମ୍ଭ, ମାୟା || ୪
ପୁତ୍ର ନ ଥିଲା ନିର୍ଋତିର | ସେ ବେନି ନେଲା ହେ ବିଦୁର || ୫

୩ ଲୋଭ ନିକୃତି[2] ନାମେ ଦୁଇ | ସେ ବେନିଠାରୁ ଜାତ ହୋଇ || ୬
ସେ ବେନି ପତିପତ୍ନୀ ହେଲେ | ହିଂସା, କ୍ରୋଧକୁ ଜାତ କଲେ || ୭
କଳିକି କଲେ ସେ ଜନମ | ଦୁରୁକ୍ତି ତା' ଭଗିନୀ ନାମ || ୮

୪ ଦୁରୁକ୍ତି ଠାରେ ମୃତ୍ୟୁ, ଭୀତି | ସେ କଳି କଲା ଉତପତି || ୯
ଯାତନା, ନିରୟ ହୋଇଣ | ବେନି ସେ ଜାତ କଲେ ପୁଣ || ୧୦

୧ — ଅରୁଣ । ୨—ନିକୃତି=ଶଠତା । (ନିକୃତି ?)

୫ ଏ ପ୍ରତିସର୍ଗ[୧] ତୋ ଆଗରେ । କହିଲୁଁ ଆମ୍ଭେ ସଂଗ୍ରହରେ ॥ ୧୧
ଏ ପୁଣ୍ୟ କଥା ତିନ ବାର । ଶୁଣି ଦୁରିତ ମୁଞ୍ଚେ ନର ॥ ୧୨
୬ ହରିର ଅଂଶଅଂଶୁ ଜାତ । ଯେ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ॥ ୧୩
ତାର ବଂଶକୁ ହେ ବିଦୁର । ଏବେ କହିବା ତୋ ଆଗର ॥ ୧୪
୭ ଉତ୍ତାନପାଦ ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ଏ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ ସୁତ ॥ ୧୫
ଜଗତ ରକ୍ଷା କରିବାରେ । ହେଲେ ଏ ବିଷ୍ଣୁର କଳାରେ ॥ ୧୬
୮ ଉତ୍ତାନପାଦର କାମିନୀ । ସୁନୀତି, ସୁରୁଚି ଯେ ବେନି ॥ ୧୭
ସୁରୁଚି ନାମେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯେହି । ପତିର ପ୍ରିୟ ଅଟେ ସେହି ॥ ୧୮
ସୁନୀତି ଅପ୍ରିୟ ପତିର । ଧ୍ରୁବ ନାମରେ ଯା' କୁମର ॥ ୧୯
୯ ଏକ ଦିନକେ ସୁରୁଚିର । ଉତ୍ତମ ନାମେ ହେ କୁମର ॥ ୨୦
ତାହାକୁ ବସାଇ କୋଡ଼ରେ । ରାଜା ଖେଳାନ୍ତେ ହରଷରେ ॥ ୨୧
ବସି ଲୋଡ଼ନ୍ତେ ଧ୍ରୁବ ତହିଁ । ରାଜା ସ୍ୱୀକାର କଲ ନାହିଁ ॥ ୨୨
୧୦ ଯେ ଧ୍ରୁବ ସପତ୍ନୀନନ୍ଦନ । ଏ ରୂପେ ବିଚୁରନ୍ତେ ମନ ॥ ୨୩
ନୃପତି କରନ୍ତେ ଶ୍ରବଣ । ସୁରୁଚି ଗର୍ବିତ ହୋଇଣ ॥ ୨୪
ସେ କଥା ସହି ନ ପାରିଲ । ଧ୍ରୁବକୁ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲ ॥ ୨୫

ସୁରୁଚିରୁବାଚ

୧୧ ହେ ବତ୍ସ ! ନୃପତି-ଆସନ । ଚଢ଼ିବାକୁ ତୁ ଅଭାଜନ ॥ ୨୬
ଯେଉଁ ନ୍ୟାୟରୁ ତୋତେ ମୁହିଁ । ଉଦର ମଧ୍ୟେ ଧରି ନାହିଁ ॥ ୨୭
ପୁତ୍ର ହେଲେହେଁ ନୃପତିର । ଏ କଥା ନ କର ବିଚୁର ॥ ୨୮
୧୨ ଅନ୍ୟ ଯୁବତୀର ଗର୍ଭରେ । ଜାତ ହୋଇଛୁ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୨୯
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟେ ନ ଜାଣୁ । ଦୁର୍ଲଭ ବିଷୟରେ ଚେଷ୍ଟୁ ॥ ୩୦
ବଳିଛୁ ମନୋରଥ ଯାର । ବାଳକ ଅଟୁ ତୁ କୁମର ॥ ୩୧
୧୩ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଆରାଧି ତପରେ । ତା' ଅନୁଗ୍ରହେ ମୋ ଉଦରେ ॥ ୩୨
ଜନମ ହୁଅ ତୁ ନନ୍ଦନ ! । ଯେବେ ବାଞ୍ଛୁଛୁ ରାଜାସନ ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୪ ମାତା ସପତ୍ନୀ ଦୁଷ୍ଟବାଣୀ । ଶ୍ରବଣ ଅଟେ ଶର ଜାଣି ॥ ୩୪
ସେ ଶରେ ହୋଇଛୁ ଭେଦିତ । ଦଣ୍ଡ-ଆଘାତରେ ଯେମନ୍ତ ॥ ୩୫

୧— ପ୍ରତିସର୍ଗ = ପ୍ରଳୟ ।

	ରୋଷେ ଉରଗ ଗର୍ଜୁଥାଇ	ସେ ରୂପେ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ଇ	॥ ୩୬
	ପିତାଙ୍କ ମଣ୍ଡନ ହୋଇଣ	ଗୃହାନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଣ	॥ ୩୭
	ରୋଦନ କରିଣ ମାତାର	ପାଶକୁ ଗଲା ସେ କୁମର	॥ ୩୮
୧୫	ଅଧର ଓଷ୍ଠକୁ କମ୍ପାଇ	ବାଳକ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ	॥ ୩୯
	ସୁନୀତି ତାହାଙ୍କୁ ଆଣିଣ	ନିଜ କୋଳରେ ବସାଇଣ	॥ ୪୦
	ସପତ୍ନୀ ଯେବଣ ଉତ୍ତର	କୋଇଲିଟି ବାଳକ-ଆଗର	॥ ୪୧
	ତା' ପୁରଜନମୁଖୁଁ ଶୁଣି	ବ୍ୟଥା ଲଭିଲା ସେ ତରୁଣୀ	॥ ୪୨
୧୬	ସେ ଶୋକଦାବାନଳେ ବାଳା	ବନଲତାର ପ୍ରାପ୍ତେ ହେଲା	॥ ୪୩
	କାନ୍ଦିଲା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦୂର କରି	ସପତ୍ନୀବଚନ ସୁମରି	॥ ୪୪
	ସରୋଜଗୁରୁ ନେତ୍ର ଯେହ୍ନ	ବହିଲା ବାଷ୍ପଲେଶ ତହିଁ	॥ ୪୫
୧୭	ଯେ ଦୁଃଖ ହୃଦେ ଜନମିଛି	ତାର ଅନ୍ତକୁ ନ ଦେଖୁଛି	॥ ୪୬
	ଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତେ ଘାର୍ଦ୍ଧ କରି	ଶିଶୁକୁ ବୋଇଲା ସେ ନାରୀ	॥ ୪୭
	ହେ ତାତ ! ପରଠାରେ ପୁଣ	ଅପରାଧକୁ ତୁ ନ ମଣ	॥ ୪୮
	ଯେଣୁ ପରକୁ ଦୁଃଖ ଦେଇ	ସେ ଦୁଃଖ ଆପଣେ ଭୁଞ୍ଜଇ	॥ ୪୯
୧୮	ସୁରୁଚି-କହିଲା ବଚନ	ସତ୍ୟ ଅଟଇ ରେ ନନ୍ଦନ	॥ ୫୦
	ଯେଣୁ ତୁ ଦୁର୍ଭଗା-ଉଦରେ	ଜନମ ହୋଇଲୁ ପୂର୍ବରେ[୧]	॥ ୫୧
	ଦୁର୍ଭଗାସ୍ତନକ୍ଷୀରପାନେ	ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଲୁ ଦିନେ ଦିନେ	॥ ୫୨
	ଯାହାକୁ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଏ ମୋହର	ବୋଲି କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକାର	॥ ୫୩
	ଲଜ୍ଜାକୁ ଲଭେ ନିଜ ମତି	ଉତ୍ତାନପାଦ ମହୀପତି	॥ ୫୪
୧୯	ସପତ୍ନୀ ମାତା ଯେଉଁ ବାଣୀ	ଯଥାର୍ଥ କରି ଅଛି ଭଣି	॥ ୫୫
	ହେ ତାତ ! ହୋଇ ବିମତ୍ସର	ସେ କଥା ବେଗେ ତୁ ଆଚର	॥ ୫୬
	ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣନଳିନ	ଭକ୍ତିରେ କର ଆରାଧନ	॥ ୫୭
	ଯେବେ ଉତ୍ତମପ୍ରାୟ ହୋଇ	ରାଜା-ଆସନ ବାଞ୍ଛୁ ତୁହି	॥ ୫୮
୨୦	ବିଶ୍ୱପାଳନ ଅର୍ଥେ କରି	ଯେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଅଛି ଧରି	॥ ୫୯
	ଯାହାର ଚରଣନଳିନ	ବ୍ରହ୍ମା କରିଣ ଆରାଧନ	॥ ୬୦
	ଲଭିଲା ସ୍ଥାନ ଅନୁପମ	ଯାହାର ପାରମେଷ୍ଠ୍ୟ ନାମ	॥ ୬୧
	ଯେ ମନ-ପ୍ରାଣ ଜିଣିଛନ୍ତି	ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ବନ୍ଦନ୍ତି	॥ ୬୨

୧—କର୍ମରେ ।

୨୧ ମନୁ ଯେ ପିତାମହ ତୋର । ଏକ ବୁଦ୍ଧିରେ ନିରନ୍ତର ॥ ୬୩
ବହୁତ ଦକ୍ଷିଣା ଯହିଁରେ । ଏମନ୍ତ ଯାଗମାନଙ୍କରେ ॥ ୬୪
ଯାହାକୁ ଆରାଧି ଲଭିଲା । ଭୂମିରେ ସୁଖ ଯେବା ଥିଲା ॥ ୬୫
ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ-ଅପବର୍ଗୁ[୧] ଜାତ । ସେ ସୁଖ ଲଭିଲା ତୁରିତ ॥ ୬୬
୨୨ ଯେ ଭୃତ୍ୟବତ୍ସଳ ଈଶ୍ୱର । ହେ ବତ୍ସ ! ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରେ କର ॥ ୬୭
ମୋକ୍ଷ ହେବାକୁ ଯେଉଁ ଜନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ନିଜ ମନେ ॥ ୬୮
ଯା' ପାଦପଦ୍ମମାର୍ଗ ନିତି । ସେମାନେ ଖୋଜୁଣ ଅଛନ୍ତି ॥ ୬୯
ଯହିଁ ନ ଥିବ ଆନ ଭାବ । ନିଜ ଧର୍ମରେ ଶୁଦ୍ଧ ହେବ ॥ ୭୦
ସେ ହୃଦେ କରିଣ ସ୍ଥାପନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କର ତୁ ଭଜନ ॥ ୭୧
୨୩ ତୋ ଦୁଃଖ କରିବ ଯେ ନାଶ । ହେ ବତ୍ସ ! ଏମନ୍ତ ପୁରୁଷ ॥ ୭୨
ସେ ପଦ୍ମପଲାଶଲୋଚନ । ବିନୁ ମୁଁ ନ ଦେଖୁଛି ଆନ ॥ ୭୩
ଯାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ସୁରେ । ଖୋଜୁ ଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ । ୭୪
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରେ ପଦ୍ମ ଧରି । ଯାହାକୁ[୨] ଅଛି ଅନୁସରି ॥ ୭୫

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୪ ଯହିଁରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଜାତ । ଏ ରୂପେ କହନ୍ତେ ସେ මାତ ॥ ୭୬
ତା' ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆପଣା ଆତ୍ମାକୁ ମନରେ ॥ ୭୭
ସଂଯତ କରିଣ ପିତାର । ପୁରରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥ ୭୮
୨୫ ନାରଦ ସେ କଥାକୁ ଶୁଣି । ଏହା କରିବା' କଥା ଜାଣି ॥ ୭୯
ପାପନାଶନ ନିଜ କର । ଲଗାଇ ବାଳକର ଶିର ॥ ୮୦
ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ନିଜ ମନ । ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୮୧
୨୬ ଅହୋ ମାନଭଙ୍ଗ ଯେହ୍ନ । କେବେହେଁ ନ ପାରନ୍ତି ସହ୍ନି ॥ ୮୨
କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ତେଜ । ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ଆଜ ॥ ୮୩
ଯେବଣ ଦୁଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ ପୁଣି । ମାତା ସପତ୍ନୀ ଅଛି ଭଣି ॥ ୮୪
ସେ ବାକ୍ୟ ବାଳକ ହୋଇଣ । ଅଛି ଏ ହୃଦରେ ଧରିଣ ॥ ୮୫

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୨୭ ହେ ପୁତ୍ର ଅଟୁ ତୁ କୁମାର । କ୍ରୀଡ଼ା ଆଦିରେ ତତପର ॥ ୮୬
ତୋର ଏକାଳେ ଅବମାନ । ଲକ୍ଷିତ ନୋହେ ସମ୍ମାନନ ॥ ୮୭

୧—ତାହାକୁ । ୨—କହିବା । ତୁଂ (ଶଙ୍କାର୍ପିତମ୍)

୨୮ ଏ ମାନ ଏହୁ ଅପମାନ । ଥିଲେହେଁ ଏ ବିବେକଜ୍ଞାନ ॥ ୮୮
ମୋହ ବନ୍ଧନେ ମନୁଷ୍ୟର । କେ ଅସନ୍ତୋଷହେତୁ ଆର ॥ ୮୯
ଯେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ନାମେ ଦୁଇ । ନିଜ କର୍ମରେ ସେ ହୁଅଇ ॥ ୯୦
୨୯ ହେ ତାତ ! ବୁଧ ଯେଉଁ ନର । ଗତିକ ଦେଖି ଈଶ୍ୱରର ॥ ୯୧
ଦଇବବଶେ ଯେ ମିଳିବ । ତେତେମାତ୍ରକେ ତୋଷ ହେବ ॥ ୯୨
୩୦ ଏବେ ଜନନୀ-କହିଲାର । ଉପାୟେ ପ୍ରସାଦକୁ ଯାର ॥ ୯୩
ଲଭିବା ପାଇଁ ବାଞ୍ଛୁ ଚିତ୍ତେ । ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଅଟେ ସେ ଜଗତେ ॥ ୯୪
୩୧ ଅସଙ୍ଗ-ତୀବ୍ର-ଯୋଗ-ଯୁତ । ଯେଉଁ ସମାଧି ଅବିରତ ॥ ୯୫
ଖୋଜନ୍ତେ ସେହୁ ସମାଧିରେ । ଅନେକ ଜନମ-ଅନ୍ତରେ ॥ ୯୬
ମୁନିଏ ମାର୍ଗକୁ ଯାହାର । କରି ନ ପାରିଲେ ଗୋଚର ॥ ୯୭
୩୨ ନିବର୍ତ୍ତୁ ଏ ନିର୍ବନ୍ଧ ଏଣୁ । ବିଫଳ ଅଟଇ ଏ ଯେଣୁ ॥ ୯୮
ବୃଦ୍ଧ-ବୟସ-ପ୍ରବେଶରେ । ଯତ୍ନ କରିବୁ ସେ କଥାରେ ॥ ୯୯
୩୩ ସୁଖଦୁଃଖର ମଧ୍ୟେ ଯାର । ବିଧିଉଆଣ ଯେ ପ୍ରକାର ॥ ୧୦୦
ସୁଖରେ ପୁଣ୍ୟ କ୍ଷୟ ହୋଇ । ଦୁଃଖରେ ପାପ ନାଶ ଯାଇ ॥ ୧୦୧
ଏ ରୂପେ ତୋଷନ୍ତେ ଆତ୍ମାକୁ । ମନୁଷ୍ୟ ଲଭଇ ମୋକ୍ଷକୁ ॥ ୧୦୨
୩୪ ଗୁଣେ ଅଧିକ ଯେ ମାନବ । ତାହାକୁ ଦେଖି ତୋଷ ହେବ ॥ ୧୦୩
ଗୁଣବିହୀନ ଲୋକଠାରେ । କରୁଣା କରିବ ମନରେ ॥ ୧୦୪
ଗୁଣେ ସମାନ ଯେଉଁ ନର । ମିତ୍ର ହୁଅନ୍ତେ ତା' ସଙ୍ଗର ॥ ୧୦୫
ଏ ରୂପେ ଯେବେ ଥାଇ ଜନ । ବାଧନ୍ତି ନାହିଁ ତାପମାନ ॥ ୧୦୬

ଶ୍ରୀ ଧ୍ରୁବ ଉବାଚ

୩୫ ସୁଖଦୁଃଖରେ ନିରନ୍ତର । ଆତ୍ମା ପୀଡ଼ିତ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୧୦୭
ସେ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ କୃପାରେ । ଶାନ୍ତ କହିଲ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୦୮
ଆତ୍ମର ପ୍ରାପ୍ତେ ଲୋକ ଯେହି । ତାଙ୍କୁ ଅଗମ୍ୟ ଅଟେ ସେହି ॥ ୧୦୯
୩୬ କ୍ଷତ୍ରସ୍ୱଭାବ ଅଟେ ଘୋର । ଲଭି ବିନୟ ନାହିଁ ମୋର ॥ ୧୧୦
ସୁରୁଚି ଦୁର୍ବଚନ-ଶର । ତେଣେ ଫାଟିଛି ହୃଦ ମୋର ॥ ୧୧୧
ସେ ହୃଦେ ଏ ତୁମ୍ଭ ବଚନ । କେବେହେଁ ନ ଲଭୁଛି ସ୍ଥାନ ॥ ୧୧୨
୩୭ ହେ ବିପ୍ର ! ଆମ୍ଭ ପିତୃମାନେ । ଲଭି ନାହାନ୍ତି ଯାହା ଆନେ ॥ ୧୧୩
ତିନି ଭୁବନରେ ଯେ ସାର । ସେ ସ୍ଥାନ ଜିଣି ବାଞ୍ଛା ମୋର ॥ ୧୧୪

ତହିଁକି ସାଧୁ ମାର୍ଗ ଯେହ୍ନ । ମୋତେ ସେ କଥା ଦିଅ କହ୍ନ ॥ ୧୧୫
୩୮ ବ୍ରହ୍ମାର ଅଙ୍ଗୁ ତୁମ୍ଭେ ଜାତ । ବୀଣା ବଜାନ୍ତେ ଅବିରତ ॥ ୧୧୬
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟେ ଜଗତର । ହିତେ ଭ୍ରମଣ ତୁମ୍ଭେ କର ॥ ୧୧୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୯ ଏରୂପେ ବାଳକବଚନ । ଶୁଣି ନାରଦ ତୋଷମନ ॥ ୧୧୮
କୃପାରେ ବାଳକକୁ ପୁଣି । ପ୍ରକାଶ କଲେ ସାଧୁ ବାଣୀ ॥ ୧୧୯

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୪୦ ମାତା କହିଛି ଯାହା ତୋର । ବାଞ୍ଛିଲ ଅର୍ଥକୁ ସେ ଦ୍ୱାର ॥ ୧୨୦
ଯେ ବାସୁଦେବ ଭଗବାନ । ତା' ଠାରେ ବଶ ଯେଉଁ ମନ ॥ ୧୨୧
ସେ ମନ ନିବେଶି ତା'ଠାର । ଭଜ ତୁ ତାଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୨୨
୪୧ ଧର୍ମାର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷ ନାମ । ଆପଣା ଶ୍ରେୟ ଏ ଉତ୍ତମ ॥ ୧୨୩
ଏହା ବାଞ୍ଛିବ ଯେଉଁ ଜନ । ହରିର ଚରଣସେବନ ॥ ୧୨୪
ଏକ ହୋଇଣ ସେ କଥାରେ । କାରଣ ଅଟଇ ସଂସାରେ ॥ ୧୨୫
୪୨ ବାବୁ ! ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର । ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ତଟ ଯମୁନାର ॥ ୧୨୬
ନାମ ତାହାର ମଧୁବନ । ପୁଣ୍ୟଦ ଅଟଇ ସେ ସ୍ଥାନ ॥ ୧୨୭
ଯହିଁ ସର୍ବଦା ହରି ସ୍ଥିତ । ତହିଁକି ଯାଅ ତୁ ତୁରିତ ॥ ୧୨୮
୪୩ ସେ ପୁଣ୍ୟ କାଳିନ୍ଦୀସଲିଳେ । ସ୍ନାନ କରିଣ ତିନିକାଳେ ॥ ୧୨୯
କରି ଉଚିତ କର୍ମମାନ । କଳ୍ପିଣ ଆପଣା ଆସନ ॥ ୧୩୦
୪୪ ପ୍ରାଣ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନସ୍ଥିତ । ଚଞ୍ଚଳ ଭାବ ଯେ ସତତ ॥ ୧୩୧
ତ୍ରିବୃତ ପ୍ରାଣାୟାମ କରି । କ୍ରମରେ ତାହାକୁ ନିବାରି ॥ ୧୩୨
ସ୍ଥିର ଅଟଇ ଯେଉଁ ମନ । ତେଣେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କର ଧ୍ୟାନ ॥ ୧୩୩
୪୫ ନିତ୍ୟେ ପ୍ରସାଦ ଅଭିମୁଖ । ପ୍ରସନ୍ନ ଅଟେ ନେତ୍ର, ମୁଖ ॥ ୧୩୪
ଯାହାର ଅଟନ୍ତି ମଞ୍ଜୁଳ । ନାସିକା, ଭ୍ରୂଲତା, କପୋଳ ॥ ୧୩୫
ଦେବତା ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଯେହୁ ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଧରେ ॥ ୧୩୬
୪୬ ତରୁଣ, ସୁନ୍ଦରଶରୀର । ଅରୁଣ ଓଷ୍ଠ ନେତ୍ରାଧର ॥ ୧୩୭
ପ୍ରଣତ ଶ୍ରୟ, ସୁଖକର । ଶରଣ୍ୟ[1] କରୁଣାସାଗର ॥ ୧୩୮

୧—ଶରଣ ।

୪୭ ଶ୍ରୀବତ୍ସାଙ୍କିତ ଘନଶ୍ୟାମ । ପୁରୁଷଲକ୍ଷଣେ ଉତ୍ତମ ॥ ୧୩୯
ଶଙ୍ଖ, ସୁଦର୍ଶନ, ଗଦା । ପଦ୍ମରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ସଦା ॥ ୧୪୦
ଶୋଭଇ ଚାରି ଭୁଜ ଯାର । ବନମାଳାରେ ଶୋଭେ ଉର ॥ ୧୪୧
୪୮ କିରୀଟ, କୁଣ୍ଡଳ, କେୟୂର । ବଳୟେ ଅଳଙ୍କୃତ ଶରୀର ॥ ୧୪୨
କୌସ୍ତୁଭଭୂଷା ଗଳେ ଯାର । ପୀତ-କୌଶେୟବସ୍ତ୍ରଧର ॥ ୧୪୩
୪୯ କାଞ୍ଚୀଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତ । କାଞ୍ଚନନୂପୁରେ ଶୋଭିତ ॥ ୧୪୪
ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର । ମନନୟନ ସୁଖକର ॥ ୧୪୫
୫୦ ଯେ ନଖମଣିସମୂହରେ । ଶୋଭା ଦିଶଇ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୧୪୬
ସେ ପାଦଯୁଗେ ଆକ୍ରମିଣ । ହୃଦୟପଦ୍ମମଧ୍ୟ ପୁଣ ॥ ୧୪୭
ପୂଜକ ଲୋକଙ୍କର ଚିତ୍ତ । ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ଥିତ ॥ ୧୪୮
୫୧ ମନ୍ଦ ଅଟଇ ହାସ ଯାର । ବରଦମଧ୍ୟେ ଯେହୁ ସାର ॥ ୧୪୯
ଯାହାର ସାନୁରାଗ ହୋଇ । ଅବଲୋକନ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୫୦
ସୁସ୍ଥିର, ଏକାଗ୍ର ଯେ ମନ । ତେଣେ କରିବ ତାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ ॥ ୧୫୧
୫୨ ବିଷ୍ଣୁର ରୂପ ସୁଶୋଭନ । ଏରୂପେ କରନ୍ତି ଯେ ଧ୍ୟାନ ॥ ୧୫୨
ସେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ । ପରମ ସୁଖରେ ପୂରିତ ॥ ୧୫୩
ସମ୍ପନ୍ନ ଭାବକୁ ଭଜଇ । ସେ ଧ୍ୟାନୁଁ ନିବର୍ତ୍ତଇ ନାହିଁ ॥ ୧୫୪
୫୩ ଯେ ଜପ ପରମ ଗୋପିତ । ଶୁଣ ମୋ' ଠାରୁ ନୃପସୁତ ! ॥ ୧୫୫
ଯାହାକୁ ସାତ ରାତ୍ର ନର । ଜପ କରନ୍ତେ ତତ୍ପର ॥ ୧୫୬
ଖେଚରମାନଙ୍କୁ ଅଗ୍ରତ । ଲୋଚନେ ଦେଖଇ ସାକ୍ଷାତ ॥ ୧୫୭
୫୩ (କ)* ପ୍ରଣବ ବୋଲି ପୂର୍ବଗତେ । ତଦନ୍ତେ ନମୋ ଭଗବତେ ॥ ୧୫୮
ବାସୁଦେବାୟ ଶବ୍ଦ ପୁଣ । ଏ ଜପମନ୍ତ୍ର ଅଟେ ଶୁଣ ॥ ୧୫୯
୫୪ ଯେ ବୁଧ ଦେଶକାଳଙ୍କର । ବିଭାଗ କରଇ ଗୋଚର ॥ ୧୬୦
ଏ ମନ୍ତ୍ରେ ବିବିଧ ଦ୍ରବ୍ୟରେ । ବିଷ୍ଣୁର ପୂଜା ସେ ଆଚରେ ॥ ୧୬୧
୫୫ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳରେ, ମାଳ୍ୟରେ । ବନର ଫଳମୂଳାଦିରେ ॥ ୧୬୨
ଦିବ୍ୟ[1] ଅଙ୍କୁର ମାନଙ୍କରେ । ବସନେ[2], ପ୍ରିୟ ତୁଳସୀରେ ॥ ୧୬୩
ବିଭୁଙ୍କୁ କରିବ ପୂଜନ । ଭକ୍ତିଭାବରେ ଅନୁଦିନ ॥ ୧୬୪

---

*"ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ" ଇତି ମନ୍ତ୍ର ।

୧—ଦୂର୍ବା । ୨—ଭୂର୍ଜବଲ୍କଳାଦି ।

୫୬ ପାଷାଣ ଆଦି ପ୍ରତିମାରେ । ପୂଜାକୁ ସମ୍ପାଦି ଯତ୍ନରେ ॥ ୧୬୫
କ୍ଷିତି-ସଲିଳ ଆଦି ସ୍ଥାନେ । ପୂଜଇ ମୁନି ଯତ୍ନମନେ ॥ ୧୬୬
ବନସମ୍ଭବ ଫଳମାନ । ଅଳପ କରଇ ଭୋଜନ ॥ ୧୬୭
ନିତ୍ୟେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ହୋଇଥାଇ । ବଚନ ସଂଯତ କରଇ ॥ ୧୬୮
୫୭ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଭଗବାନ । ଧରିଣ ଅବତାରମାନ ॥ ୧୬୯
ସେ ଅବତାରଙ୍କ ଚରିତେ । ନିଜ ମାୟାରେ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୭୦
କରିବେ ଯେବଣ ବିଧାନ । ସେ ରମ୍ୟ କଥା କରେ ଧ୍ୟାନ ॥ ୧୭୧
୫୮ ବିଷ୍ଣୁର ପରିଚର୍ଯ୍ୟାମାନ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୂପେ ଯେ ବିଧାନ ॥ ୧୭୨
ଦ୍ୱାଦଶାକ୍ଷର-ମନ୍ତ୍ରେ ନେଇ । ମନ୍ତ୍ରମୂର୍ତ୍ତିରେ ତା' ଅର୍ପଇ ॥ ୧୭୩
୫୯, ୬୦ } ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ । ପରିଚର୍ଯ୍ୟାରେ ଅବିରତ ॥ ୧୭୪
କାୟରେ, ମନ-ବଚନରେ । ସେବନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥ ୧୭୫
ଅମାୟାବନ୍ତ ଯେଉଁ ଜନ । କରନ୍ତି ଉତ୍ତମ ଭଜନ ॥ ୧୭୬
ସେ ଧର୍ମେ, ଅର୍ଥରେ, କାମରେ । ଯାହା ବାଞ୍ଛନ୍ତି ମାନସରେ ॥ ୧୭୭
ସେ କଥା କରନ୍ତି ପ୍ରଦାନ । ଭବବର୍ଦ୍ଧନ ଭଗବାନ ॥ ୧୭୮
୬୧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖେ ବିରକତ । ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ଭଗତ ॥ ୧୭୯
ତାଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର ଭାବରେ । ଭଜଇ ମୁକତି-ଅର୍ଥରେ ॥ ୧୮୦

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬୨ ନାରଦ ଏମନ୍ତ ବଚନ । କହନ୍ତେ ନୃପତିନନ୍ଦନ ॥ ୧୮୧
ତାହାଙ୍କୁ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ । ପ୍ରଣାମ କରି ପୁଣ ପୁଣ ॥ ୧୮୨
ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣେ ମଣ୍ଡିତ । ଯେ ପୁଣ୍ୟ ମଧୁବନ ଖ୍ୟାତ ॥ ୧୮୩
ତହିଁକି କଲା ସେ ଗମନ । ବିଷ୍ଣୁର ଠାରେ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୮୪
୬୩ ଶୁଣି ନାରଦର ବଚନ । ଧ୍ରୁବ ଗମନ୍ତେ ତପୋବନ ॥ ୧୮୫
ମୁନି ମିଳିଲେ ଅନ୍ତଃପୁର । ଅର୍ଘ୍ୟାଦି ଦେଇ ନୃପବର ॥ ୧୮୬
ଉତ୍ତମ କରିଣ ପୂଜିଲେ । ସୁଖରେ ବସିଣ ବୋଇଲେ ॥ ୧୮୭

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୬୪ ହେ ରାଜା ! ଶୁଖିଛି ବଦନ । କରୁଛୁ ଅତିଶୟ ଧ୍ୟାନ ॥ ୧୮୮
ଅର୍ଥରେ ହୋଇଣ ସଂଯୁତ । କାମ, ଧର୍ମ କି ହେଲା ହତ ॥ ୧୮୯

ଶ୍ରୀ ରାଜୋବାଚ

୬୫ ହେ ବିପ୍ର ! ହୀନମତି ମୁହିଁ । କରୁଣା ମୋର ହୃଦେ ନାହିଁ ॥ ୧୯୦
ପାଞ୍ଚବରଷ ମୋର ସୁତ । ଅଟଇ ଅତି ଜ୍ଞାନଯୁତ ॥ ୧୯୧
ମାତା ସହିତେ ତାକୁ ମୁହିଁ । ଛାଡ଼ିଲି ଅବିବେକ ହୋଇ ॥ ୧୯୨
୬୬ ହେ ବିପ୍ର ! ଅନାଥ ହୋଇଣ । ବନେ କରନ୍ତେ ସେ ଭ୍ରମଣ ॥ ୧୯୩
ମୁଖପଙ୍କଜ ଶୁଖି ଯାଇ । ଶ୍ରମେ କ୍ଷୁଧାରେ ଥିବ ଶୋଇ ॥ ୧୯୪
ହିଂସକ ଯେଉଁ ବନଜୀବେ । ତାହାକୁ ନକ ନ ଖାଇବେ ॥ ୧୯୫
୬୭ ହୀନବଶ ଅଟଇ ମୁଁ ପୁଣ । ମୋହର ଦୁଷ୍ଟ ଭାବ ଜାଣ ॥ ୧୯୬
ବାଳକ କୋଡ଼କୁ ସ୍ନେହରେ । ଚଢ଼ିଣ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ମନରେ ॥ ୧୯୭
ତାକୁ ନ ପାଇଲି ଆନନ୍ଦ । ଏଣୁ ମୁଁ ଅତିଶୟ ମନ୍ଦ ॥ ୧୯୮

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୬୮ ହେ ନୃପ ! ଦେବତାପାଳିତ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ନିଜ ସୁତ ॥ ୧୯୯
ତାହାର ପ୍ରଭାବ ନ ଜାଣି । ଶୋକ ନ କର ତାକୁ ପୁଣି ॥ ୨୦୦
ଯାହାର ଯଶ ଏ ଜଗତ । ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ଅବିରତ ॥ ୨୦୧
୬୯ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଲୋକପାଳଙ୍କର । ଯେବଣ କର୍ମ ସୁଦୁଷ୍କର ॥ ୨୦୨
ସେ କର୍ମ କରିଣ ତୋହର । କୀର୍ତ୍ତି କରନ୍ତେ ବିସ୍ତାର ॥ ୨୦୩
ଏଥି ନିକଟେ ହେ ରାଜନ । ଆସିବ ତୋହର ନନ୍ଦନ ॥ ୨୦୪

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୭୦ ଏରୂପେ ନାରଦ-ବଚନ । ଶ୍ରବଣ କରିଣ ରାଜନ ॥ ୨୦୫
ଯେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆପଣାର । ତାହାକୁ କରି ଅନାଦର ॥ ୨୦୬
ପୁତ୍ରକୁ କଲେକ ଚିନ୍ତନ । ଧ୍ରୁବ ଯେ ଗଲା ମଧୁବନ ॥ ୨୦୭
୭୧ ତହିଁ ଯମୁନାରେ ସ୍ନାନ ସାରି । ସେ ରାତ୍ର ଉପବାସ କରି ॥ ୨୦୮
ଋଷି ଆଦେଶେ ସ୍ଥିରମନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କଲେକ ପୂଜନ ॥ ୨୦୯
୭୨ ତିରାତ୍ର ତିରାତ୍ର ଶେଷରେ । ଆପଣା ବୃତ୍ତି-ଅନୁସାରେ ॥ ୨୧୦
କପିତ୍‍ଥ, ବଦରୀ ଖାଇଲା । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜି ମାସେ ନେଲା ॥ ୨୧୧
୭୩ ଛ'ଦିନ ଛ ଦିନରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ[୧] । ତୃଣ ପତ୍ରାଦି କରି ଅନ୍ନ ॥ ୨୧୨
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ହରଷେ ପୂଜିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମାସ ଶେଷ କଲା ॥ ୨୧୩

୧—ଜୀର୍ଣ୍ଣ

୭୪ ନବମ ନବମ ଦିନରେ । ଜଳ ଭକ୍ଷନ୍ତେ ସମାଧିରେ ॥ ୨୧୪
ଭଜନ୍ତି ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକଙ୍କୁ । ନଅନ୍ତେ ତୃତୀୟ ମାସକୁ ॥ ୨୧୫
୭୫ ଦ୍ୱାଦଶ ଦ୍ୱାଦଶ ଦିବସେ । ବାୟୁ ଭକ୍ଷିଣ ଜିତଶ୍ୱାସେ ॥ ୨୧୬
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ସେ ଧ୍ୟାନ । ଚତୁର୍ଥ ମାସ କଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୨୧୭
୭୬ ପଞ୍ଚମ ମାସ ପ୍ରବେଶରେ । ଶ୍ୱାସକୁ ଜିଣି ଯୋଗରେ ॥ ୨୧୮
ବ୍ରହ୍ମକୁ ନୃପତିନନ୍ଦନ । କରନ୍ତେ ଅବିରତେ ଧ୍ୟାନ ॥ ୨୧୯
ସ୍ଥାଣୁପ୍ରାୟ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ । ରହିଲା ଏକପାଦେ ତହିଁ ॥ ୨୨୦
୭୭ ଶବ୍ଦାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସର୍ବିରେ । ରହିଅଛନ୍ତି ସେ ମନରେ ॥ ୨୨୧
କରନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ଧ୍ୟାନ । ଓଟାରି ସବୁଠାରୁ ମନ ॥ ୨୨୨
ସେ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ବିନୁ ଆନ । ନ କଲା କିଛି ବିଲୋକନ ॥ ୨୨୩
୭୮ ମହତ ଆଦିଙ୍କ ଆଧାର । ପ୍ରଧାନପୁରୁଷ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୨୪
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଟନ୍ତି ଏସନ । ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ସେ ଧ୍ୟାନ ॥ ୨୨୫
ସହି ନ ପାରି ତେଜ ତାର । କମ୍ପିତ ହେଲେ ତ୍ରିପୁର ॥ ୨୨୬
୭୯ ଯେତେବେଳେ ସେ ନୃପସୁତ । ଏକପାଦରେ ହେଲା ସ୍ଥିତ ॥ ୨୨୭
ତାର ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠେ ପୀଡ଼ା ପାଇ । ଧରଣୀ ଅର୍ଦ୍ଧେ ଗଲା ଲଇଁ ॥ ୨୨୮
ନିଶ୍ଚଳେ ନଉକା ଉପର । ସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ କରିବର ॥ ୨୨୯
ପଦେ ପଦେକେ ସେ ଯେସନ । ବାମେ ଦକ୍ଷିଣେ ହୁଏ ନ୍ୟୂନ ॥ ୨୩୦
୮୦ ନିରୋଧ କରି ନିଜ ପ୍ରାଣ । ପ୍ରାଣର ଦ୍ୱାରକୁ ରୁନ୍ଧିଣ ॥ ୨୩୧
ଆତ୍ମାରୁ ଅଭେଦବୁଦ୍ଧିରେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାୟନ୍ତେ ତହିଁରେ ॥ ୨୩୨
ନିଃଶ୍ୱାସନିରୁଦ୍ଧ ହୋଇଣ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୀଡ଼ାକୁ ପାଇଣ ॥ ୨୩୩
ସଲୋକପାଳ ଲୋକଗଣ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଗଲେ ସେ ଶରଣ ॥ ୨୩୪

ଶ୍ରୀ ଦେବା ଊଚୁଃ

୮୧ ହେ ବିଷ୍ଣୁ ! ଏ ଚରାଚରର । ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ॥ ୨୩୫
ପ୍ରାଣନିରୋଧ ଏ ପ୍ରକାର । କେବେହେଁ ନ କଲୁଁ ଗୋଚର ॥ ୨୩୬
ଆମ୍ଭର କ୍ଳେଶରୁ ମୋକ୍ଷଣ । ବିଧାନ କର ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ ॥ ୨୩୭
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଶରଣରକ୍ଷଣ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ॥ ୨୩୮

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୮୨ ଭୟ ନ ପାଅ ତୁମ୍ଭେ କେହି । ଗୃହେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅ ଯାଇଁ ॥ ୨୩୯
ଦୁସ୍ତର ତପରୁ ବାଳକୁ । ନିବର୍ତ୍ତାଇବି ଆଜ ତାକୁ ॥ ୨୪୦

ଯାହାର ସକାଶୁଁ ତୁମ୍ଭର । ପ୍ରାଣନିରୋଧ କଲସ୍ପାର ॥ ୨୪୧
ମୋ' ଠାରେ ଲଭ ଏକଭାବ । ରହିଛି ଅଛି ସେହୁ ଧ୍ରୁବ ॥ ୨୪୨
ବୋଲନ୍ତି ବିପ୍ର ଘାନବନ୍ଧୁ । ମୋତେ ଉଦ୍ଧର କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥ ୨୪୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ଧ୍ରୁବଚରିତେ
ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ନବମେ ତୁ ହରିଂ ସ୍ତୁତ୍ୱା ଲବ୍ଧ୍ୱା ତସ୍ମାଦ୍ ବରାନ୍ ଧ୍ରୁବଃ ।
ପ୍ରତ୍ୟାଗତ୍ୟାକରୋଦ୍ ରାଜ୍ୟଂ ପିତା ବନମିଯାୟତେ । ୧ ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏରୂପେ ବିଷ୍ଣୁର ବଚନେ । ନିର୍ଭୟ ହୋଇଲେ ସେମାନେ ॥ ୧
ବିଷ୍ଣୁଚରଣେ ନମସ୍କାର । କରି ଚଳିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ॥ ୨
ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ଆସନ । କରି ଚଳନ୍ତେ ଭଗବାନ ॥ ୩
ଭୃତ୍ୟକୁ ଦେଖିବା ଇଚ୍ଛାରେ । ମିଳିଲେ ମଧୁବିପିନରେ ॥ ୪
୨ ଯୋଗମାର୍ଗରେ ଦୃଢ଼ଭାବେ । ନିଶ୍ଚଳ ଅଛେ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ॥ ୫
ସେ ଧ୍ରୁବ ଏମନ୍ତ ମନରେ । ହୃଦୟ-ପଙ୍କଜକୋଷରେ ॥ ୬
ତଡ଼ିତ ପ୍ରାୟ ଶୋଭମାନ । ସ୍ଫୁରୁଥିଲେ ଯେ ଭଗବାନ ॥ ୭
ସେ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇ । ଏମନ୍ତ ଦେଖି ବ୍ୟଥା ପାଇ ॥ ୮
ଲୋଚନ ଫିଟାନ୍ତେ ବାହାରେ । ଦେଖିଲେ ସେହି ସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୯
୩ ତାହାଙ୍କ ଦରଶନେ ତାର । ଭୟ ଉପୁଜିଲା ମନର ॥ ୧୦
ପିଇବା ପ୍ରାୟକ ନିର୍ଭରେ । ଗ୍ରହାନ୍ତେ ଲୋଚନଯୁଗରେ ॥ ୧୧
ମୁଖେ କି କରଇ ଚୁମ୍ବନ । ଭୁଜେ କି କରେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥ ୧୨
କ୍ଷିତିରେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟ ହୋଇ । ନମିଲା ଅଙ୍ଗକୁ ଲୁଆଇଁ ॥ ୧୩
୪ ହରିର ଗୁଣକର୍ମମାନ । କହିବି ବୋଲି ବାଞ୍ଛେ ମନ ॥ ୧୪
କହି ନ ଜାଣି କରଯୁଗ । ଯୋଡ଼ିଣ ରହିଅଛି ଆଗ ॥ ୧୫
ସକଳଜନହୃଦେ ସ୍ଥିତ । ସେ ହରି ଜାଣିଣ ଏମନ୍ତ ॥ ୧୬
ବ୍ରହ୍ମଶଙ୍ଖରେ କପୋଳରେ । ଶିଶୁକୁ ଛୁଇଁଲେ କୃପାରେ ॥ ୧୭

୫ ସେ କାଳେ ଈଶ୍ୱରନିର୍ମାଣ । ବେଦବଚନ ଜାଣି ପୁଣ ॥ ୧୮
ଜୀବ-ପରମ ଆତ୍ମାଙ୍କର । ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରଣ ଗୋଚର ॥ ୧୯
ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ମହାଯଶ । ଜଗତେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ ॥ ୨୦
ତାହାଙ୍କୁ କଲ ସେ ଗାୟନ । ଧ୍ରୁବ ହୋଇବ ଯାର ସ୍ଥାନ ॥ ୨୧
ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରେମ ଅଛି ତାର । ସ୍ତୁତିରେ ନୋହୁଛି ସତ୍ୱର ॥ ୨୨

ଶ୍ରୀ ଧ୍ରୁବ ଉବାଚ

୬ *ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଯେ ଅନ୍ତର । ନିଦ୍ରିତ ବଚନକୁ ମୋର ॥ ୨୩
କରାଉଛନ୍ତି ସଚେତନ । ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିରେ ଭଗବାନ ॥ ୨୪
ନେତ୍ରାଦି ଜ୍ଞାନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟର । ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୫
ଯେ ହସ୍ତ-ଚରଣ-ଶ୍ରବଣ । ଚର୍ମାଦି ଆନ ଯେତେ ପ୍ରାଣ ॥ ୨୬
ଏମାନଙ୍କୁ ହିଁ ସଚେତନ । କରନ୍ତି ଯେଉଁ ଭଗବାନ ॥ ୨୭
ସେ ତୁମ୍ଭେ ପୁରୁଷ-ଉତ୍ତମ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛି ପ୍ରଣାମ ॥ ୨୮
୭ ଅନେକ ଅଛି ଗୁଣ ଯାର । ସେ ମାୟାନାମେ ଶକ୍ତି ତୋର ॥ ୨୯
ତେଣେ ସର୍ଜିଣ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ! । ମହତ ଆଦି ଏ ଜଗତ ॥ ୩୦
ଏକ ଅନ୍ତରଯାମୀ ତୁହି । ପୁରୁଷରୂପେ ପଶି ତହିଁ ॥ ୩୧
ରହିଛୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦିରେ । ନାନା ଦେବତା ସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୩୨
ଦାରୁମଧ୍ୟରେ ହୁତାଶନ । ଯେସନେ ଦିଶଇ ଶୋଭନ ॥ ୩୩
୮ ତୋହର ଦେଲ ଜ୍ଞାନେ ତୋତେ । ଶରଣ ପଶିଣ ଜଗତେ ॥ ୩୪
ବ୍ରହ୍ମା ଦେଖିଲେ ଏ ସଂସାର । ଯେସନେ ଶୟନ-କଲା ନର ॥ ୩୫
ନିଦ୍ରାର ଭଙ୍ଗ ଯେବେ ହୋଇ । ପୁଣ ଏ ଜଗତ ଦେଖଇ ॥ ୩୬
ଯେବଣ ପାଦମୂଳ ତୋର । ଶରଣ ମୁକ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ॥ ୩୭
ସେ ପାଦମୂଳକୁ ମାନବ । କେମନ୍ତ କରି ପାଶୋରିବ ॥ ୩୮
ହେ ଆର୍ତ୍ତବନ୍ଧୁ ! ଯେଉଁ ନର । ଜାଣିଥିବ ତୋ' ଉପକାର ॥ ୩୯
୯ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଜନମମରଣ । ମୋକ୍ଷକୁ ଯେ ତୁମ୍ଭେ କାରଣ ॥ ୪୦
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ଯେ ଜନ । କାମ ଆଦିରେ ଦେଇ ମନ ॥ ୪୧
ନିଶ୍ଚେ ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ । ତୁମ୍ଭର ମାୟାରେ ଖଣ୍ଡିତ ॥ ୪୨

*ଈଶାନୁଗ୍ରହସଂପ୍ରାପ୍ତବାଗାଦ୍ୟଦ୍ଭୁତବୃତ୍ତିଭିଃ ।
ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟସଂକାଶୈଃ ଶ୍ଳୋକୈରସ୍ତୌଦ୍ଧରିଂ ଧ୍ରୁବଃ ॥ ୧ ॥ (ସ୍ୱାମୀ)

ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୪୩
ଯେ ଶବସମାନ ଶରୀରେ । ଭୋଗ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ॥ ୪୪
ସେ ସୁଖ ବାଞ୍ଛା ସେ କରନ୍ତି । ଯେଣୁ ମୋହିତ ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୪୫
ଯେ ସୁଖ ବିଷୟରୁ ହୋଇ । ସେ ତ ନରକେ ମିଳଥାଇ ॥ ୪୬
୧୦ ତୋ' ପାଦପଙ୍କଜ ଧ୍ୟାନରୁ । ତୋ' ଦାସକଥାଶ୍ରବଣରୁ ॥ ୪୭
ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ସଂତତ । ଯେବଣ ସୁଖ ହୋଏ ଜାତ ॥ ୪୮
ସେ ସୁଖ ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ମହିମା ତୋହର ॥ ୪୯
ଅନ୍ତକ-ଅସିରେ ଖଣ୍ଡନ । ହୁଅଇ ଯେବଣ ବିମାନ ॥ ୫୦
ସେ ବିମାନରୁ ଯେଉଁମାନେ । ପଡ଼ନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟଭୁବନେ ॥ ୫୧
ସେ ସୁଖ ତାହାଙ୍କର ନାହିଁ । ଏହା କେମନ୍ତ ହୋଏ କହି ॥ ୫୨
୧୧ ତୁମ୍ଭର ଠାରେ ହେ ଅନନ୍ତ ! । ଭକ୍ତି କରନ୍ତି ଯେ ସନ୍ତତ ॥ ୫୩
ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ମହତ । ଅମଳ ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ॥ ୫୪
ସେମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ମୋର । ପ୍ରସଙ୍ଗ ହେଉ ନିରନ୍ତର ॥ ୫୫
ଯହିଁରେ ବହୁତ ବିପତ୍ତି । ଯେ ଭୟଙ୍କର ଅଟେ ଅତି ॥ ୫୬
ସେ ଭବସାଗର ବେଗରେ । ତରିବି ଯେଉଁ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ॥ ୫୭
ତୋହର ଗୁଣକଥାମୃତ । ପାନରେ ହୋଇଥିବି ମତ୍ତ ॥ ୫୮
୧୨ ଯେ ଅତିପ୍ରିୟ ଆପଣାର । ଅଟଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କଳେବର ॥ ୫୯
ଯେ ସୁତ, ମିତ୍ର, ଗୃହ, ଦାର । ଯାହା ତହିଁକି ଅନୁଗତ ॥ ୬୦
ଏକଥାମାନ ସୁମରଣ । ସେମାନେ ନ କରନ୍ତି ପୁଣ ॥ ୬୧
ତୋ' ପାଦପଦ୍ମସୁଗନ୍ଧରେ । ଲୋଲସଚିତ୍ତ ଲୋକଠାରେ ॥ ୬୨
ହେ ପଦ୍ମନାଭ ! ଯେଉଁମାନେ । ସଙ୍ଗ କରନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ॥ ୬୩
୧୩ ତିର୍ଯ୍ୟକ, ବୃକ୍ଷ, ପକ୍ଷି, ସୁର । ଯେ ସରୀସୃପ, ଦୈତ୍ୟ ନର[୧] ॥ ୬୪
ଏ ଆତ୍ମମାନଙ୍କେ ପୂରିତ । ତୋ ସ୍ଥୂଳ ରୂପ ଏ ଜଗତ ॥ ୬୫
ସଦସଦ ହୋଇ ଦୁଇ । ବିଶେଷ ଯହିଁରେ ଅଛଇ ॥ ୬୬
ମହତ ଆଦି ରୂପେ ପୁଣ । ଯହିଁରେ ଅନେକ କାରଣ ॥ ୬୭
ହେ ଅଜ ! ଏ ରୂପ ତୋହର । କେବଳ କରଛି ଗୋଚର ॥ ୬୮

୧—ଦାର (?) (ତୁଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟାଦି···)

ଈଶ୍ୱରରୂପ ଏଥୁଁ ଭିନ୍ନ । ତହିଁରେ ନାହିଁ ମୋର ଜ୍ଞାନ ॥ ୬୯
ଶତବ୍ୟାପାର ଯହିଁ ନାହିଁ । ସେ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ନ ଜାଣେଇଁ ॥ ୭୦
୧୪ ଏ ସର୍ବ କଳ୍ପର ପ୍ରାନ୍ତରେ । ଧରନ୍ତେ ଆପଣା ଜଠରେ ॥ ୭୧
ନିଜ ଅନ୍ତରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ । ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନକୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୭୨
ଶୋଏ ଯେ ଅନନ୍ତକୋଳର । ସେ ଶେଷ ଅଟେ ସଖା ଯାର ॥ ୭୩
ଯା' ନାଭିସିନ୍ଧୁରୁ ଜନିତ । କାଞ୍ଚନମୟ ପ୍ରଦୀପିତ ॥ ୭୪
ଭୁବନପଙ୍କଜ ମଧ୍ୟରେ । ବିଧାତା ଜନ୍ମିଲ ପୂର୍ବରେ ॥ ୭୫
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ଭଗବାନ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ ॥ ୭୬
୧୫ ସର୍ବଦା ମୁକ୍ତ ଅଟୁ ତୁମ୍ଭି । ତୋଠାରୁ ଜୀବ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୭୭
ତୁ ପରଶୁଦ୍ଧ ସେ ମଳିନ । ତୁ ସର୍ବ ଜାଣୁ ସେ ଅଜ୍ଞାନ ॥ ୭୮
ତୁ ଆତ୍ମା, ଜୀବ ଜଡ଼ ହୋଇ । କୂଟସ୍ଥ ତୁ ବିକାରୀ ସେହି ॥ ୭୯
ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ତୁ ପ୍ରମାଣ । ସେ ଅଟେ ଆଦ୍ୟମନ୍ତ[1] ପୁଣ ॥ ୮୦
ତୁ ନାଥ ! ଅଟୁ ଭଗବାନ । ସେ ପୁଣ ଅଟେ ଭଗହୀନ ॥ ୮୧
ତୁ ଅଟୁ ତିନଗୁଣ-ଈଶ । ସେ ଅଟେ ଗୁଣେପରବଶ ॥ ୮୨
ଜାଗ୍ରତ, ସ୍ୱପ୍ନ, ସୁଷୁପ୍ତି । ବୁଦ୍ଧିର ଏହୁ ଅବସ୍ଥିତି ॥ ୮୩
ଯେଣୁ ଅଖଣ୍ଡ ଚିତ୍ଶକ୍ତିରେ । ଏମାନ ଦେଖୁ ତୁ ନିତ୍ୟରେ ॥ ୮୪
ଏ ତିନି କଥା ନାହିଁ ତୋର । ଏମାନେ ଅଛନ୍ତି ଜୀବର ॥ ୮୫
ପାଳନେ ଯଜ୍ଞ-ଅଧିଷ୍ଠାତା । ତୁ ବିଷ୍ଣୁ ଜଗତର କର୍ତ୍ତା ॥ ୮୬
ଏଣୁ ଜୀବରୁ ବିଲକ୍ଷଣ । ରୂପରେ ଅଛୁ ତୁ ପ୍ରମାଣ ॥ ୮୭
୧୬ ବିରୁଦ୍ଧ ଯାହାଙ୍କର ଗତି । ବିବାଦେ ସେ ନାନା ଶକତି ॥ ୮୮
ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ଅକସ୍ମାତ । ଯା'ଠାରେ କ୍ରମେ ଅବିରତ ॥ ୮୯
ଯା'ଠାରୁ ଜାତ ଏ ଜଗତ । ଯେ ଏକ, ଆଦ୍ୟ ଯେ ଅନନ୍ତ ॥ ୯୦
ଆନନ୍ଦମାତ୍ର ଅବିକାର । ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଶରଣ ମୋହର ॥ ୯୧
୧୭ ତୁ ଅଟୁ ପୁରୁଷାର୍ଥମୂର୍ତ୍ତି । ରାଜ୍ୟ ଆଦରେ ଦେଇ ମତି ॥ ୯୨
ଏ ନିଶ୍ଚେ ପରମାର୍ଥ ଫଳ । ଏହି କଥାକୁ କରି ମୂଳ ॥ ୯୩
ନିତ୍ୟ ଭଜନ୍ତେ ନାଥ ତୋତେ । ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ଜଗତେ ॥ ୯୪
ସକାମ ଅଟୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହମନେ ॥ ୯୫

୨—ଆଦ୍ୟନ୍ତ (?) ତୁଂ ଆଦ୍ୟମାନ୍ (ସ୍ୱାମୀ)

ସଂସାରୁ ରକ୍ଷା କର ତୁମ୍ଭେ[1] । ଯେସନେ ବାଛୁରିକ ଗାଈ ॥ ୯୬
କରାଇ ନିଜ କ୍ଷୀରପାନ । ଭୟରୁ କରଇ ପାଳନ ॥ ୯୭

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୮ ସତ୍ୟସଂକଳ୍ପ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ । ସେ ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ଏମନ୍ତ ॥ ୯୮
ଭୃତ୍ୟଦୟାଳୁ ଭଗବାନ । ଆନନ୍ଦେ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୯୯

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

୧୯ ହେ ରାଜକୁମାର ! ତୋହର । ଜାଣଇଁ ହୃଦୟବିଚାର ॥ ୧୦୦
ଦୁର୍ଲଭ ହୋଇଲେହେଁ ସେ କଥା । ତୋତେ ମୁଁ ଦେବଇଁ ସର୍ବଥା ॥ ୧୦୧
୨୦ ହେ ଭଦ୍ର ! ଆନମାନେ କେହି । ଯହିଁ ନ ପାରିଛନ୍ତି ରହି ॥ ୧୦୨
ଯେବଣ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଦୀପିତ । ଯହିଁରେ ନିବାସ ନିୟତ ॥ ୧୦୩
ଗ୍ରହ-ନକ୍ଷତ୍ର-ତାରାମାନେ । ଜ୍ୟୋତିରୂପରେ ଯେ ଭୁବନେ ॥ ୧୦୪
ସେମାନଙ୍କର ଚକ୍ର ଯହିଁ । ଅର୍ପିତ ହୋଇଅଛି ରହି ॥ ୧୦୫
ମେଢ଼ୀରେ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦଗଣ । ପ୍ରାୟେ ସେ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥ ୧୦୬
ଯେ କଳ୍ପବାସିମାନଙ୍କର । ଉପରେ ରହିଅଛି ସ୍ଥିର ॥ ୧୦୭
୨୧ ଧର୍ମ, କଶ୍ୟପ, ବୈଶ୍ୱାନର । ଇନ୍ଦ୍ର, ସପତ ଋଷି ଆର ॥ ୧୦୮
ଏମାନେ ତାରାରୂପ ଧରି । ଭ୍ରମନ୍ତେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ॥ ୧୦୯
ତାରକାମାନଙ୍କ ସହିତେ । ଚରୁଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ନିତ୍ୟେ ॥ ୧୧୦
୨୨ ଧରଣୀ କରଣ ପ୍ରଦାନ । ପିତା ଗମନ୍ତେ ତୋର ବନ ॥ ୧୧୧
ଛତିଶ[2] ସହସ୍ର ବରଷ । ପାଳନା କରିବୁ ଅବଶ୍ୟ ॥ ୧୧୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ କଦାଚିତ । ତୋହର ନୋହିବେ ବାହତ[3] ॥ ୧୧୩
୨୩ ଉତ୍ତମ ନାମେ ତୋର ଭାଇ । ମରନ୍ତେ ମୃଗୟାରେ ଯାଇଁ ॥ ୧୧୪
ବନେ ଖୋଜନ୍ତେ ମାତା ତାର । ପଡ଼ିବ ବନାଗ୍ନି ମଧ୍ୟର ॥ ୧୧୫
* { ନ ଇଚ୍ଛିଲେ ହେଁ ଭୁଞ୍ଜ ଏହା । ତୋ' ଦ୍ରୋହୁଁ ଘଟିବଟି ତାହା ॥ }
୨୪. ମୋହର ଯେତେ ଛନ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତି । ତହିଁରେ ଯଜ୍ଞ ପ୍ରିୟ ଅତି ॥ ୧୧୬
ବହୁତ ଦକ୍ଷିଣା ଯହିଁରେ । ମୋତେ ସେ ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କରେ ॥ ୧୧୭

୧—ବୃକାଦିଙ୍କ ଭୟରୁ । (ସ୍ୱାମୀ)
୨—ଛତିଶ । ତୁଂ ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶତ୍ । ୩—ବାହତ (?) (ତୁଂ ଅବ୍ୟାହତେନ୍ଦ୍ରିୟଃ)
*ସ୍ୱାମିଟୀକାନୁସାରେ ରଚିତ ।

ଭକ୍ତିରେ କରି ଆରାଧନ । ଏ ଲୋକେ ଭୁଞ୍ଜି ଭୋଗମାନ ॥ ୧୧୮
ଅନ୍ତ ସମୟରେ ତୁ ମୋତେ । ଚିନ୍ତା କରିବୁ ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୧୯
୨୫ ସକଳ ଲୋକରେ ବନ୍ଦିତ । ଋଷିମାନଙ୍କ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥିତ ॥ ୧୨୦
ଏମନ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ମୋହର । ଯିବୁ ତୁ ପୁଣ ତଦନ୍ତର ॥ ୧୨୧
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଯହିଁ ଯାଇଁ । ଯହୁଁ ଲେଉଟି ନ ଆସଇ ॥ ୧୨୨

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୬ ଏ ରୂପେ ପୂଜାକୁ ଲଭିଣ । ଆପଣା ପଦକୁ ଦେଇଣ ॥ ୧୨୩
ଶିଶୁ ସ୍ୱହାନ୍ତେ ନିଜ ସ୍ଥାନ । ଗଲେ ସେ ଗରୁଡ଼ବାହନ ॥ ୧୨୪
୨୭ ଯାହା ଲଭିଲ ମାନେ ଜନ । ବାଞ୍ଛିଲ ନାହିଁ କିଛି ଆନ ॥ ୧୨୫
ସେ ମନୋରଥ ପାଇ ଧୀରେ । ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣସେବାରେ ॥ ୧୨୬
ସେ ଅତି ସନ୍ତୋଷ ନୋହିଲ । ନିଜ ପୁରକୁ ଚଳି ଗଲ ॥ ୧୨୭

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୨୮ ସକାମ ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ । ତାର ଦୁର୍ଲଭ ବିଷ୍ଣୁସ୍ଥାନ ॥ ୧୨୮
ସେ ବିଷ୍ଣୁଚରଣପୂଜାରେ । ଅର୍ଜିଣ ତା' ଏକ ଜନ୍ମରେ ॥ ୧୨୯
ଆପଣା ଆତ୍ମାକୁ କିମ୍ପା ଏ । ମଣିଲ ଅକୃତାର୍ଥପ୍ରାୟେ ॥ ୧୩୦

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୯ ମାତା-ସପତ୍ନୀ-ବାକ୍ୟଶର । ଭେଦନ୍ତେ ହୃଦୟରେ ତାର ॥ ୧୩୧
ସ୍ମରନ୍ତେ ସେହୁ ବାକ୍ୟମାନ । ଯେ ମୁକ୍ତିପତି ଭଗବାନ ॥ ୧୩୨
ତା' ଠାରୁ ମୁକ୍ତି ନ ବାଞ୍ଛିଲ । ପଛେ ସେ ତାପକୁ ପାଇଲ ॥ ୧୩୩

ଶ୍ରୀ ଧ୍ରୁବ ଉବାଚ

୩୦ ସନନ୍ଦ ଆଦି ଏ ଭୁବନେ । ଯେତେକ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତାମାନେ ॥ ୧୩୪
ଅନେକଜନ୍ମ-ସମାଧିରେ । ଯା' ପଦ ଜାଣନ୍ତି ଯୋଗରେ ॥ ୧୩୫
ତା' ପାଦଯୁଗଳର ଛାଇ । ଛ' ମାସ ଭିତରେ ମୁଁ ପାଇ ॥ ୧୩୬
ତହିଁରୁ ହୋଇଲି ବାହାର । ମୁଁ ଭେଦଦୃଷ୍ଟି ଦୁରାତ୍ମାର ॥ ୧୩୭
୩୧ ମୁଁ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ଏ ସଂସାରେ । ମୋ' ଅଜ୍ଞଭାବ ଦେଖ ନରେ ॥ ୧୩୮
ଯେ ପ୍ରଭୁ ସଂସାର ଛେଦଇ । ତା' ପାଦମୂଳକୁ ମୁଁ ଯାଇ ॥ ୧୩୯
କାଳରେ ହୋଏ ଯେ ନିଧନ । ସେ କଥା କଲି ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନ ॥ ୧୪୦
୩୨ ମୋ'ଠାରୁ ତଳରେ ଥାଇଣ । ଦେବତାମାନେ ନ ସହିଣ ॥ ୧୪୧

ଦୂଷିଲେ ମସ୍ତକ ମୋହର । ମୁଁ ଯେ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୧୪୨
ତଥ୍ୟବଚନ ନାରଦର । ଦେଖିଲି ନାହିଁ ଯେ ମନର ॥ ୧୪୩
୩୩ ଯେସନ୍ତେ ଶୟନ-କଲ୍‌ ଜନ । ଦେଖଇ ନାନା ସ୍ୱପ୍ନମାନ ॥ ୧୪୪
ମୁଁ ପୁଣି ସେହି ପରକାରେ । ଦେଖଇ ମାୟା ଆଶ୍ରୟରେ ॥ ୧୪୫
ଏକ[1] ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ । ଯଦ୍ୟପି ଆନ କେହି ନାହିଁ ॥ ୧୪୬
ତଥାପି ଭ୍ରାତା ଶତ୍ରୁ ମୋର । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୪୭
ହୃଦୟେ ଯେଉଁ ଶୋକ ଜାତ । ତେଣେ ମୁଁ ହୋଇଛି ତାପିତ ॥ ୧୪୮
୩୪ ଗତ-ଆୟୁଷ ଲୋକ[2] ପାଇଁ । ଚିକିତ୍ସା ଯେସନ୍ତେ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ॥ ୧୪୯
ସେହି ପ୍ରକାରେ ବିଷ୍ଣୁ ଠାରେ । ପ୍ରାର୍ଥନା ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା ମୋର ॥ ୧୫୦
ଜଗତ-ଆତ୍ମା ଯେ ଅଟଇ । ଯାକୁ ତପସ୍ୟାରେ ନ ପାଇ ॥ ୧୫୧
ସଂସାର କରେ ଯେ ଛେଦନ । ତାହାଙ୍କୁ କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୧୫୨
ଏକଥା କଲି ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନ । ଏଣୁ ଅଟଇ ଭାଗ୍ୟହୀନ ॥ ୧୫୩
୩୫ ନିଜ ଆନନ୍ଦ ଯାଚି କରି । ଦେଉଥିଲେ ଯେ ମୋତେ ହରି ॥ ୧୫୪
ତା'ଠାରୁ ମୂଢ଼ଭାବେ ମୁହିଁ । ଅଭିମାନକୁ ମାଗିଲଇଁ ॥ ୧୫୫
କ୍ଷୀଣ ଅଟଇ ପୁଣ୍ୟ ମୋର । ଯେସନ ଧନହୀନ ନର ॥ ୧୫୬
ରାଜାକୁ କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ । ମାଗଇ ଖୁଦକଣିମାନ ॥ ୧୫୭

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୬ ହେ ତାତ ! ଯେଉଁ ଜନମାନେ । ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୫୮
କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମଗତ । ଧୂଳିକି ସେବନ୍ତି ସଂତତ ॥ ୧୫୯
କୃଷ୍ଣସେବକଭାବୁଁ ଆନ । ଅର୍ଥ ନ ମାଗନ୍ତି ସେ ଜନ ॥ ୧୬୦
ତାଙ୍କର ଯଥା ଇଚ୍ଛା ହୋଇ । ମନର ସୁଖ ହୋଇଥାଇ ॥ ୧୬୧
୩୭ ପୁତ୍ର କରିଛି ଆଗମନ । ଶୁଣିଣ ରାଜା ଏ ବଚନ ॥ ୧୬୨
ମନେ ତା ବିଶ୍ୱାସ ନ କଲା । ଆପଣେ ଏରୂପେ ଚିନ୍ତିଲା ॥
ମୁଁ ଯେ ଅପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ନର । ସେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁଅଛି ମୋର ॥ ୧୬୩
ଯେସନେ ମତ ଆସିବାର । ବିଶ୍ୱାସ ନ କରଇ ନର ॥ ୧୬୪
୩୮ ନାରଦ-କହିଲା ବଚନ । ସତ୍ୟ ମଣିଣ ସେ ରାଜନ ॥ ୧୬୫
ଅତି ହରଷବନ୍ତ[3] ହେଲା । ଯେ ପୁଣି ବାର୍ତ୍ତା କହିଥିଲା ॥ ୧୬୬

୧—ଏକା । ୨—ଜନ । ୩—ହରଷବଣ ।

ତାକୁ ପ୍ରୀତିରେ ଦେଲ ହାର । ବହୁତ ମୂଲ୍ୟ ଅଟେ ଯାର ॥ ୧୬୭

୩୯ ୪୦ } ଉତ୍ତମ ଅଶ୍ୱ ଅଛି ଯହିଁ । ହେମଭୂଷିତ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୬୮

ଏମନ୍ତ ରଥକୁ ଆରୋହି । ପୁତ୍ରକୁ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ॥ ୧୬୯

ଉତ୍ସୁକ ହୋଇଅଛି ମନେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳବୃଦ୍ଧମାନେ ॥ ୧୭୦

ଅମାତ୍ୟ, ବନ୍ଧୁମାନେ ଯେତେ । ବେଢ଼ିଣ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ[1] ॥ ୧୭୧

ଶୁଭୁଛି ଶଙ୍ଖତୂର୍ଯ୍ୟନାଦ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପଢ଼ନ୍ତି ବେଦ ॥ ୧୭୨

ପୁରରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର । ସତ୍ୱର ହୋଇ ନୃପବର ॥ ୧୭୩

୪୧ ସୁନୀତି ସୁରୁଚି ନାମେଣ । ତାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଦୁଇ ପୁଣ ॥ ୧୭୪

ସୁବର୍ଣ୍ଣଭୂଷିତ ହୋଇଣ । ଏକା ପାଲିଙ୍କି ଆରୋହଣ ॥ ୧୭୫

ଉତ୍ତମ ନାମେ ଅଛି ସୁତ । ସଙ୍ଗତେ ଗଲେ ସେ ତୁରିତ ॥ ୧୭୬

୪୨ ଆସନ୍ତେ ଉପବନପାଶେ । ତାହାକୁ ଦେଖିଣ ହରଷେ ॥ ୧୭୭

ନୃପତି ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ । ପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ ॥ ୧୭୮

୪୩ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠିତମନ୍ତ । ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଉଅଛନ୍ତି ॥ ୧୭୯

ପାଶକୁ ଯାଇଣ ସତ୍ୱରେ । ପୁତ୍ରକୁ ଭିଡ଼ିଲେ ଭୁଜରେ ॥ ୧୮୦

ବିଷ୍ୱକସେନଚରଣର । ସ୍ପରଶେ ହତ ହେଲା ଯାର ॥ ୧୮୧

ଅର୍ଜିଲା ନାନା ଅଘମାନ । ଆବର ସଂସାରବନ୍ଧନ ॥ ୧୮୨

୪୪ ଏଥୁ ଉତ୍ତରେ ପୁଣ ପୁଣ । ମୂର୍ଦ୍ଧାରେ କଲ ସେ ଆଘ୍ରାଣ ॥ ୧୮୩

ପୁତ୍ରକୁ ନୟନଜଳରେ । ସ୍ନାନ କରାଇଲ ନିର୍ଭରେ ॥ ୧୮୪

ଯାହାର ବଡ଼ ମନୋରଥ । ବିଷ୍ଣୁସେବାରୁ ହେଲା ଜାତ ॥ ୧୮୫

୪୫ ଚରଣଯୁଗକୁ ପିତାର । ସେ ଧ୍ରୁବ କରି ନମସ୍କାର ॥ ୧୮୬

ପିତା ଏ କରନ୍ତେ କଲ୍ୟାଣ । ତା' ସଙ୍ଗେ କରି ସମ୍ଭାଷଣ ॥ ୧୮୭

ବେନି ମାତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । କଲା ସେ ଲୁଆଁଇଣ ଶିର ॥ ୧୮୮

ସାଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର । ବିଶେଷେ ଲଭିଛି ସତ୍କାର ॥ ୧୮୯

୪୬ ପାଦରେ ନମ୍ର ହେଲା ବାଳ । ତାକୁ ସୁରୁଚି ତତକାଳ ॥ ୧୯୦

ଉଠାଇ ଭୁଜଯୁଗଳରେ । ଭିଡ଼ିଣ ଅତି ସ୍ନେହଭରେ ॥ ୧୯୧

ଜୀବ[2] ବୋଇଲା ସେ ତରୁଣୀ । ଶୁଭଇ ଗଦଗଦବାଣୀ ॥ ୧୯୨

୧—ସଙ୍ଗତେ । ୨ = ତୋର ଆୟୁଷ ବଢ଼ୁ ।

୪୭ ମଇତ୍ରୀ ଆଦ୍ୟ ଗୁଣେ କର । ଯାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ହରି ॥ ୧୯୩
ସ୍ୱୟଂ ତାହାକୁ ଭୂତମାନେ । ଅନୁସରନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୯୪
ଗଭୀର ଦେଶକୁ ଯେସନେ । ଅନୁସରନ୍ତି ଜଳମାନେ ॥ ୧୯୫
୪୮ ଉତ୍ତମ, ଧ୍ରୁବ ବେନିଜନ । ପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଣ ॥ ୧୯୬
ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗରୁ ପରସ୍ପରେ । ପୁଲକ ଧରିଣ ଅଙ୍ଗରେ ॥ ୧୯୭
ଲୋଚନଯୁଗେ ନିରନ୍ତର । ବହିଲେ ପୁଣ ଅଶ୍ରୁଧାର ॥ ୧୯୮
୪୯ ସୁନୀତି ଜନନୀ ତାହାର । ପ୍ରାଣରୁ ପ୍ରିୟ ଯେ କୁମର ॥ ୧୯୯
ଆଶ୍ଳେଷ କରିଣ ତାହାକୁ । ଛାଡ଼ିଲା ମାନସ ପୀଡ଼ାକୁ ॥ ୨୦୦
ସେ ପୁତ୍ର-ଅଙ୍ଗସ୍ପରଶରେ । ସୁଖକୁ ଲଭିଲା ମନରେ ॥ ୨୦୧
୫୦ ନେତ୍ରଜ ଆନନ୍ଦସଲିଳେ । ସିଞ୍ଚିତ ହେଲେ ଯେ ସେକାଳେ ॥ ୨୦୨
ସେ ସ୍ତନୁଁ ବୀରଜନନୀର । ସ୍ରବିଲା ପୁଣ ପୁଣ କ୍ଷୀର ॥ ୨୦୩
୫୧ ସେ ରାଜପତ୍ନୀକି ସୁମନେ । କହିଲେ ଯହିଁ ଲୋକମାନେ ॥ ୨୦୪
ତୋ' ମନଦୁଃଖବିନାଶନ । ଅଟଇ ଯେବଣ ନନ୍ଦନ ॥ ୨୦୫
ଅନେକ କାଳ ଯାଏ ତହିଁ । ଥିଲା ଦରଶନ ନ ଦେଇ ॥ ୨୦୬
ଭାଗ୍ୟରେ ଲଭିଲୁ ଏହାକୁ । ପାଳିବ ମହୀମଣ୍ଡଳକୁ ॥ ୨୦୭
୫୨ ପ୍ରଣତ ଆର୍ତ୍ତି ବିନାଶନ । କରନ୍ତି ଯେଉଁ ଭଗବାନ ॥ ୨୦୮
ତାଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚେ ତୁହି । ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯା'କୁ ଧ୍ୟାଇ ॥ ୨୦୯
ଦୁଃଖରେ ଜିଣି ନୋହେ ଯା'କୁ । ଜିଣିଲେ ଏମନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁକୁ ॥ ୨୧୦
୫୩ ଏହି ପ୍ରକାରେ ଜନମାନେ । ଲାଳନା[୧] କରନ୍ତେ ସୁମନେ ॥ ୨୧୧
ଧ୍ରୁବକୁ ଭ୍ରାତା ସହିତରେ । ବସାଇ ହସ୍ତିଣୀଉପରେ ॥ ୨୧୨
ତୋଷେ ମିଳିଲେ ରାଜା ପୁର । ସ୍ତୁତ କରନ୍ତି ସବନର ॥ ୨୧୩
୫୪ ମରକତ[୨]ରେ ବିନିର୍ମିତ । ତୋରଣେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥିତ ॥ ୨୧୪
ବର୍ତ୍ତୁଳ[୩] ରମ୍ଭାବୃକ୍ଷମାନେ । ବାଳ କ୍ରମୁକେ ସେ-ସମାନେ ॥ ୨୧୫
୫୫ ରସାଳପଲ୍ଲବ, ଅମ୍ବର । କୁସୁମମାଳା, ମୁକ୍ତାହାର ॥ ୨୧୬
ଏମାନେ ଲମ୍ବିଛନ୍ତି ଯହିଁ । ସେ କୁମ୍ଭେ ଜଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ॥ ୨୧୭
ଦୀପମାନଙ୍କ ସହିତରେ । ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ପ୍ରତିଦ୍ୱାରେ ॥ ୨୧୮

୧—ଲାଳନ ।
୨—ମକର । ୩=ଫଳମଞ୍ଜରୀ ସହିତ (ସ୍ୱାମୀ)

୫୬ ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କେ ରୁଚିର । ଗୃହ, ପ୍ରାକାର, ପୁରଦ୍ୱାର ॥ ୨୧୯
ବିମାନମାନଙ୍କର ପ୍ରାଏ । ଅଗ୍ର ତାଙ୍କର ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୨୨୦
ତେଣେ ସେ ପୁର ଅବିରତ । ସକଳ ଦିଗରେ ମଣ୍ଡିତ ॥ ୨୨୧
୫୭ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମାର୍ଗ ମାର୍ଗ ଆନ । ଅଗଣା, ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନମାନ ॥ ୨୨୨
ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏ ମାର୍ଜିତ । ଚନ୍ଦନମାନଙ୍କେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ॥ ୨୨୩
ଲାଜ, ଅକ୍ଷତ, ପୁଷ୍ପଫଳେ । ଯେ ଯୁକ୍ତ ବଳି[1]ରେ ତଣ୍ଡୁଳେ ॥ ୨୨୪
୫୮ } ବାଟେ ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ । ଦେଖି ସେ ପୁରସ୍ତ୍ରୀମାନେ ॥ ୨୨୫
୫୯ } ସିଦ୍ଧାର୍ଥ[2], ଅକ୍ଷତ[3], ସଲିଳ । ଦଧି, କୁସୁମ, ଦୂର୍ବା, ଫଳ ॥ ୨୨୬
ଏମାନ କଲେ ସମର୍ପଣ । ବତ୍ସଳ ଭାବରେ ସେ ପୁଣ ॥ ୨୨୭
ଆଶିଷ କଲେ ସଖୀମାନେ । ତାଙ୍କ ରୁଚିର ଗୀତ କର୍ଣ୍ଣେ ॥ ୨୨୮
ଶୁଣନ୍ତେ ପିତାର ମନ୍ଦିରେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨୨୯
୬୦ ଯେ ମହାମଣିଗଣମୟ । ଅଟେ ଭବନ ଅତିଶୟ ॥ ୨୩୦
ତହିଁରେ ରହିଲେ ସେ ଧ୍ରୁବ । ସ୍ୱର୍ଗେ ଯେସନେ ଥାଇ ଦେବ ॥ ୨୩୧
ପିତା ଅତିଶୟ ଲାଳନ । କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଦିନ ॥ ୨୩୨
୬୧ ଦୁଧଫେଣର ପ୍ରାୟେ କାନ୍ତ । ଯହିଁରେ ଶଯ୍ୟାମାନେ ଛନ୍ତି ॥ ୨୩୩
ଗଜଦନ୍ତରେ ନିର୍ମିତ । ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କେ ବେଷ୍ଟିତ ॥ ୨୩୪
ଆସନମାନେ ଯହିଁ ଛନ୍ତି । ବହୁତ ମୂଲ୍ୟ ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୨୩୫
ଯେଉଁ ଭବନେ ସୁବର୍ଣ୍ଣର । ଘଟିତ ଅଟେ ଉପସ୍କର[4] ॥ ୨୩୬
୬୨ ସ୍ଫଟିକ ମରକତେ ଯହିଁ । ବାନ୍ଧେ ଅଛନ୍ତି ଗଢ଼ା ହୋଇ ॥ ୨୩୭
ଯହିଁରେ ରତ୍ନଦୀପମାନେ । ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୨୩୮
ରତ୍ନରେ ହୋଇଣ ଭୂଷିତ । ଅଛନ୍ତି ଲଳନା ବହୁତ ॥ ୨୩୯
୬୩ ବିହଙ୍ଗ ମିଥୁନ ଯହିଁରେ । ଶବଦ କରନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ ॥ ୨୪୦
ଯହିଁରେ ଭୃଙ୍ଗେ ମତ୍ତ ହୋଇ । ଗାୟନ କରୁଛନ୍ତି ରହି ॥ ୨୪୧
ସେ ଶତ ଦେବଦ୍ରୁମଙ୍କରେ । ରମ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ ଯେଉଁ ପୁରେ ॥ ୨୪୨
୬୪ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମଣିରେ ଘଟନ । ହୋଇଛି ଯହିଁରେ ସୋପାନ ॥ ୨୪୩
କୁମୁଦ, ଉତ୍ପଳ, କମଳ । ଏମାନେ ଅଛନ୍ତି ବହୁଳ ॥ ୨୪୪

---

୧ — ବଳି = ପୂଜାଦ୍ରବ୍ୟ । ୨ = ଶ୍ୱେତ ସୋରିଷ । ୩ = ଯବ ।
୪—ଉପସ୍କର = ଘରକରଣା ଜିନିଷ ।

	ମରାଳ, କାରଣ୍ଡବଗଣ	। ଚକ୍ର, ସାରସରେ ଭୂଷଣ	॥ ୨୪୫
	ଏମନ୍ତ ହୋଇ ବାପୀମାନେ	। ଅଛନ୍ତି ଯେବଣ ଭୁବନେ	॥ ୨୪୬
୬୫	ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଦଭୁତ ହୋଇ	। ପୁତ୍ର ପ୍ରଭାବ ଯେ ଅଟଇ	॥ ୨୪୭
	ସେ କଥା ଶୁଣି ଦେଖିଆସି	। ଉତ୍ତାନପାଦ ରାଜର୍ଷି	॥ ୨୪୮
	ବିସ୍ମୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	। ଲଭିଲ୍ନ ନିଜ ମାନସରେ	॥ ୨୪୯
୬୬	ଯୁବାବୟସ ହେଲ ସୁତ	। ପ୍ରକୃତି[୧]ମାନଙ୍କ ସମ୍ମତ	॥ ୨୫୦
	ତାହାର ଠାରେ ପ୍ରଜାଜନ	। ହୋଇଲେ ସାନୁରାଗମନ	॥ ୨୫୧
	ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ନୃପତି	। ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ କଲେ ମହୀପତି	॥ ୨୫୨
୬୭	ଆତ୍ମାକୁ ବୃଦ୍ଧ କରି ମଣି	। ବଇରାଗ୍ୟକୁ ଲଭି ପୁଣି	॥ ୨୫୩
	ବିଚାରନ୍ତେଣ ଆତ୍ମଗତି	। ବନକୁ ଗଲେ ମହୀପତି	॥ ୨୫୪
	ଭକ୍ତକୁ ଆତ୍ମା ଦିଏ ଯେହୁ	। ଘନବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ ସେହୁ	॥ ୨୫୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀ ଧ୍ରୁବରାଜ୍ୟାଭିଷେକଂ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦଶମେ ଭ୍ରାତୃହନ୍ତୃଣାଂ ଯକ୍ଷାଣାମକରୋଦ୍ ବଧମ୍ ।
ଏକ ଏବାଳକାଂ ଗତ୍ୱେତ୍ୟସ୍ୟ ବିକ୍ରମ ଉଚ୍ୟତେ । ୧ ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ଯେ ପ୍ରଜାପତି ଶିଶୁମାର	। ଭ୍ରମି ନାମରେ ସୁତା ତାର	॥ ୧
	ତାହାକୁ ଧ୍ରୁବ ବିଭା ହେଲେ	। ତାହାର ପୁତ୍ର ସଂଭବିଲେ	॥ ୨
	କଳ୍ପ, ବତ୍ସର ନାମ ହୋଇ	। ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ସେ ଦୁଇ	॥ ୩
୨	ଇଳା ନାମରେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯେହି	। ପବନସୁତା ସେ ଅଟଇ	॥ ୪
	ସେ ଧ୍ରୁବ ମହାଯଶୋବନ୍ତ	। ତା'ଠାରେ ପୁତ୍ର କଲେ ଜାତ	॥ ୫
	ଉତ୍କଳ ହୋଇ ନାମ ତାର	। ସେହୁ ଅଟଇ ଯୋଗେଶ୍ୱର	॥ ୬

୧—ପ୍ରକୃତି = ପ୍ରଜା

{ ଯୋଷିତରତ୍ନ ଯେଉଁ ସାର । ସେ ଅଟେ ଅତି ମନୋହର ॥ }
{ ପୁଣି କନ୍ୟାଏ କଲେ ଜାତ । ରତନସଦୃଶ ସାକ୍ଷାତ ॥ }
୩ ଉତ୍ତମ ନାମେ ଧ୍ରୁବଭାଇ । ବିବାହ ନୋହିଥିଲ ସେହି ॥ ୭
ବଳିଷ୍ଠ ଯକ୍ଷ ମୃଗୟାରେ । * ମାରିଲା ତାକୁ ହିମାଦ୍ରିରେ ॥ ୮
ସେ କଥା ଶ୍ରବଣ କରଣ । ତା'ମାତା ଲଭିଲ ମରଣ ॥ ୯
୪ ଭ୍ରାତର ବଧ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି । କୋପ-ଅମର୍ଷ-ଶୋକେ ପୁଣି ॥ ୧୦
ଜୟକୁ ହେତୁ ଅଟେ ଯେହି । ଧ୍ରୁବ ସେ ରଥକୁ ଆରୋହି ॥ ୧୧
† ଯକ୍ଷମାନଙ୍କର ଯେ ସ୍ଥାନ । ତହିଁକି କଲ ସେ ଗମନ ॥ ୧୨
୫ ଶଙ୍କର-ଅନୁଚରଯୁତ । ଉତ୍ତର ଦିଗ ଯେ ବିଖ୍ୟାତ ॥ ୧୩
ତହିଁକି ଯାଇ ହିମାଦ୍ରିର । କନ୍ଦରେ ଯକ୍ଷଙ୍କର ପୁର ॥ ୧୪
ନୃପତି କଲ ବିଲୋକନ । ଗୁହ୍ୟକମାନଙ୍କେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୧୫
୬ ପ୍ରତିଶବ୍ଦରେ ଆକାଶ । ପୂରିଲେ ପୁଣ ଦଶ ଦିଶ ॥ ୧୬
ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଲ୍ ସେ ବୀର । ବିଶାଳ ଅଟେ ଭୁଜ ତାର ॥ ୧୭
ଯେଉଁ ଶବଦେ ହେ ବିଦୁର ! । ନାରୀଏ ଯକ୍ଷମାନଙ୍କର ॥ ୧୮
ଉଦ୍‌ବେଗମାନସ[୧] ହୋଇଲେ । ଅଧିକେ ତ୍ରାସକୁ ପାଇଲେ ॥ ୧୯
୭ ତଦନ୍ତେ ହୋଇଣ ବାହାର । ମହାଯୋଦ୍ଧାଏ ଯକ୍ଷଙ୍କର ॥ ୨୦
ସହି ନ ପାରନ୍ତେ ସେ ସ୍ୱନ । ଧାଇଁଲେ ଟେକି ଅସ୍ତ୍ରମାନ ॥ ୨୧
୮ ଉଗ୍ର ଅଟଇ ଧନୁ ଯାର । ସେ ମହାରଥ ଧ୍ରୁବ ବୀରେ ॥ ୨୨
ଧାଇଁ ଆସନ୍ତେ ସେ ସକଳେ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାବେଳେ ॥ ୨୩
ଜଣ ଜଣକେ ତିନି ତିନି । ଶରେ ବିନ୍ଧିଲେ ଅସ୍ତ୍ରମାନି ॥ ୨୪
୯ ସେ କାଣ୍ଡମାନେ ଲଲାଟରେ । ଲଗନ୍ତେ ସେ ସମସ୍ତ ବୀରେ ॥ ୨୫
ନିରସ୍ତ୍ର ମଣି ଆପଣାକୁ । ପ୍ରଶଂସା କଲେ ତା' କର୍ମକୁ ॥ ୨୬

{ —ଏହି ଶ୍ଲୋକରେ "ଯୋଗେଶ୍ୱରମଙ୍ଗଳକନତ୍" ସ୍ଥାନରେ "ଯୋଷିଦ୍‌ରତ୍ନମଙ୍ଗଳଜନତ୍" ପାଠାନ୍ତର ଅଛି । ସ୍ୱାମିପାଦ ଏଦ୍ୱାର ଟୀକାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଯୋଷିତାଂ ରତ୍ନମିବାତମନୋହରମ୍, କନ୍ୟାରତ୍ନଂ ଚ ଇତି ବା ।

* "ମାରିଲା ତାହାକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ।" ପାଠାନ୍ତର ।

(ତୁଂ ଆକାବତ ପାଠେ ଯୁଦ୍ଧେ; ସ୍ୱାମୀ)

† = ଅଳକାପୁରୀ ।

୧—ଉଦ୍‌ବେଗମାନସ—ବ୍ୟାକୁଳଚିତ୍ତ ।

୧୦ ପାଦସ୍ପର୍ଶକୁ ଯେସନେ । ସହନ୍ତି ନାହିଁ ସର୍ପମାନେ ॥ ୨୭
ଧ୍ରୁବର କର୍ମକୁ ତେସନେ । ନ ସହନ୍ତେ ସେ ଯକ୍ଷମାନେ ॥ ୨୮
ଦ୍ୱିଗୁଣ ହୁଅଇ ଯେମନ୍ତେ । ବିସ୍ଫୁର କରି ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୯
ଏକାବେଳକେ ଛ'ଛ' ବାଣ । ବିନ୍ଧିଲେ ଧ୍ରୁବକୁ ସେ ପୁଣ ॥ ୩୦
୧୧ ଛଦନ୍ତେ ପରିଘ, ନିସ୍ତ୍ରିଂଶ । ଶୂଳ, ପରଶୁ, ଶକ୍ତି, ପ୍ରାସ ॥ ୩୧
ଋଷ୍ଟି, ଭୁଶୁଣ୍ଡୀ ଯେ ଇତର । ବିଚିତ୍ର ପକ୍ଷୀଯୁତ ଶର ॥ ୩୨
୧୨ ତେଣେ ବର୍ଷିଲେ କୋପଚିତ୍ତେ । ରଥକୁ ସାରଥି ସହିତେ ॥ ୩୩
ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତିକାର । ତେବେ ଅଦ୍ଭୁତ ମହାବୀର ॥ ୩୪
୧୩ ଉତ୍ତାନପାଦରାଜାସୁତ । ସେ ଶସ୍ତ୍ରବୃଷ୍ଟିରେ ବହୁତ ॥ ୩୫
ଧାରାରେ ଗିରିପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଦିଶିଲେ ନାହିଁ ଛନ୍ନ ହୋଇ ॥ ୩୬
୧୪ ବ୍ୟୋମେ ଦେଖନ୍ତେ ସିଦ୍ଧଙ୍କର । ହୋଇଲା ତେବେ ହାହାକାର ॥ ୩୭
ଏ ମନୁପୌତ୍ର[1]-ଦିବାକର । ବୁଡ଼ିଲା ଯକ୍ଷଜଳଧିର ॥ ୩୮
୧୫ ଜୟପ୍ରକାଶକ ଅସୁରେ । ଗର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତେ ସମରେ ॥ ୩୯
ତା' ରଥ ହୋଇଲା ବାହାର । ନୀହାରୁ ଯେସନେ ଭାସ୍କର ॥ ୪୦
୧୬ ଓଟାରନ୍ତେ ସେ ଉଗ୍ରଚାପ । ଜନ୍ମାନ୍ତେ ଶତ୍ରୁଙ୍କର ତାପ ॥ ୪୧
ବାଣେ ନାଶିଲା ଅସ୍ତ୍ରକୁଳ । ମେଘକୁ ଯେସନେ ଅନିଳ ॥ ୪୨
୧୭ ଚାପରୁ ହୋଇଣ ବାହାର । ସେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚେ[2]ଧ୍ରୁବର ॥ ୪୩
ଦୈତ୍ୟଙ୍କ କବଚମାନଙ୍କୁ । ଭେଦିଣ ପଶିଲେ ଦେହକୁ ॥ ୪୪
ଗିରିକି ଭେଦିଣ ଯେସନେ । ଗଳିଯାଆନ୍ତି ବଜ୍ରମାନେ ॥ ୪୫
୧୮ ଭଲ୍ଲ[3]ରେ ହୁଅନ୍ତେ ଛେଦନ । ଚାରୁକୁଣ୍ଡଳ ମୁଣ୍ଡମାନ ॥ ୪୬
ହେମଲତାର ପ୍ରାୟ କାନ୍ତି । ବହୁତ ହୋଇ ଯେ ଦିଶନ୍ତି ॥ ୪୭
ବଳୟମାନଙ୍କେ ସୁନ୍ଦର । ଯେ ପୁଣ ଭୁଜମାନେ ଆର ॥ ୪୮
୧୯ ବହୁତମୂଲ୍ୟ ଯେବା ହାର । ମୁକୁଟ, ପାଗ, ଯେ କେୟୂର ॥ ୪୯
ଏମାନେ ପଡ଼ନ୍ତେ ଶୋଭନ । ଦିଶିଲେ ରଣଭୂମିମାନ ॥ ୫୦
ବୀର ଲୋକଙ୍କର ମାନସ । ଯେ ଭୂମି କରନ୍ତି ଉଲ୍ଲାସ ॥ ୫୧
୨୦ ହତରୁ ଅବଶେଷ ହୋଇ । ରାକ୍ଷସଗଣେ ଥିଲେ ଯେହି ॥ ୫୨
କ୍ଷତ୍ରିୟବରବାଣେ ସେହି । ବହୁତେ ଛିନ୍ନଅଙ୍ଗ ହୋଇ ॥ ୫୩

୧—ମନୁପୌତ୍ର=ଧ୍ରୁବ । ୨—ନାରାଚ । ୩—ଭଲ୍ଲ=ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ ।

ପଳାଇଗଲେ ସେ ଯେସନେ । ସିଂହ ଗୋଡ଼ାନ୍ତେ ହସ୍ତୀମାନେ ॥ ୫୪
୨୧ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଶସ୍ତ୍ରପାଣି । ନ ଦେଖି କାହାକୁ ହିଁ ପୁଣି ॥ ୫୫
ସେ ଧ୍ରୁବ ମନୁବଂଶସାର । ଦେଖି ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ଶତ୍ରୁପୁର ॥ ୫୬
ପ୍ରବେଶ ନୋହିଲେ ସେ ତହିଁ । ମାୟାବୀ ଛନ୍ତି ଯେହୁ କେହି ॥ ୫୭
ସେ ଲୋକମାନଙ୍କ ହସ୍ତର । ଜାଣି ନ ପାରେ ଆନ ନର ॥ ୫୮
୨୨ ସେ ଧ୍ରୁବ ଏମନ୍ତ ବାଣୀକି । କହନ୍ତେ ନିଜ ସାରଥିକି ॥ ୫୯
ଶତ୍ରୁଙ୍କ ପୁଣ ଆଗମନ । ତର୍କିଣ ହୋଇଲେ ଯତନ ॥ ୬୦
ଜଳଧିଗର୍ଜନ ଯେସନ । ସେରୂପେ ଶୁଣିଲେ ନିଃସ୍ୱନ ॥ ୬୧
ପବନସକାଶରୁ ଧୂଳି । ହଣିଲି ସବୁହଦେ ମିଳି ॥ ୬୨
୨୩ ଯହିଁ ବିଜୁଳି ବିକାଶନ୍ତି । କୁଳଶେ ହାସକୁ କରନ୍ତି ॥ ୬୩
ସେ ମେଘବୃନ୍ଦ କ୍ଷଣକରେ । ବ୍ୟାପିଲେ ସର୍ବ ଆକାଶରେ ॥ ୬୪
୨୪ ରୁଧିରଶ୍ଳେଷ୍ମ-ଆଦିମାନ । ଯେ ପୂଜ, ବିଷ୍ଠା ମୂତ୍ର ଆନ ॥ ୬୫
ମେଘମାନଙ୍କୁ ବରଷିଲେ । ଏ ଧ୍ରୁବ ଆଗେ, ତାଙ୍କ ଭୁଲେ ॥ ୬୬
ମୁଣ୍ଡ-ନଥିଲା ଦେହମାନ । ଗଗନୁଁ ହୋଇଲେ ପତନ ॥ ୬୭
୨୫ ଅଚଳମାନେ ତଦନ୍ତରେ । ହଣିଲେ ସକଳ ହଗରେ ॥ ୬୮
ଯେ ଗଦା, ପରିଘ, ନିସ୍ତ୍ରିଂଶ । ପଡ଼ିଲେ ମୁଷଳବିଶେଷ ॥ ୬୯
ପାଷାଣ ସହିତ ହୋଇଣ । ବୃଷ୍ଟିକି କରନ୍ତି ସେ ପୁଣ ॥ ୭୦
୨୬ ଯାହାଙ୍କ ନିଃଶ୍ୱାସପବନ । ଶୁଭଇ ବଜ୍ରର ସମାନ ॥ ୭୧
ରୋଷରେ ନୟନୁଁ ଅନଳ । ଜାତ କରନ୍ତି ତତକାଳ ॥ ୭୨
ଏମନ୍ତ ସର୍ପମାନେ ତହିଁ । ଅଇଲେ ସବୁହଗୁଁ ଧାଇଁ ॥ ୭୩
ମତ୍ତ କୁଞ୍ଜର ବ୍ୟାଘ୍ର ସିଂହ । ଧାଇଁଲେ ହୋଇ ସଙ୍ଘ ସଙ୍ଘ ॥ ୭୪
୨୭ ଊର୍ମିମାନଙ୍କେ ସର୍ବ ମହୀ । ବୁଡ଼ାନ୍ତେ ଭୟଙ୍କର ହୋଇ ॥ ୭୫
ସମୁଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ଜନ । କରନ୍ତେ ମିଳିଲା ସେ ସ୍ଥାନ ॥ ୭୬
କଳ୍ପାନ୍ତ-କାଳପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଅଟଇ ଭୟପ୍ରଦ ସେହି ॥ ୭୭
୨୮ ଏରୂପେ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ । ଅତିଭୟଙ୍କର ॥ ୭୮
କର୍ମକୁ ଆସୁରୀ ମାୟାରେ । ସର୍ଜନ କଲେ ସେ ଅସୁରେ ॥ ୭୯
ଯେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଗତି । ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ଅତି ॥ ୮୦

୨୯ ସେ ମାୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁସ୍ତର । ଅସୁରେ କଲେ ଧ୍ରୁବଠାର ॥ ୮୧
ତା'ଦେଖି ମିଳି ମୁନିଜନ । କଲେ କୁଶଳ ଆଶଂସନ ॥ ୮୨

ଶ୍ରୀ ମୁନୟ ଊଚୁଃ

୩୦ ହେ ଧ୍ରୁବ ! ଶାର୍ଙ୍ଗଧନୁ ଯାର । ଯେ ଅବନତ-ଆର୍ତ୍ତିହର ॥ ୮୩
ସେ ଦେବ ଭଗବାନ ତୋର । କରୁ ବିପକ୍ଷଙ୍କୁ ସଂହାର ॥ ୮୪
ଯା' ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ । କରିଣ ସାକ୍ଷାତରେ ଜନ ॥ ୮୫
ଦୁସ୍ତର ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ଅଟଇ । ତାହାକୁ ସୁଖରେ ତରଇ ॥ ୮୬
ଯେ ଭବସିନ୍ଧୁକୁ କାରଣ । ଘେନ ବଂଧୁର ସେ ଶରଣ ॥ ୮୭
ସୁଜନେ ହୁଅ ଏଣେ ତୋଷ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦାସଙ୍କର ଦାସ ॥ ୮୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବଚରିତେ ଯକ୍ଷମାୟାଧାନଂ
ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକାଦଶେ ତୁ ଯକ୍ଷାଣାଂ କ୍ଷୟଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ମନୁଃ ସ୍ୱୟମ୍ ।
ଆଗତ୍ୟ ବାରୟାମାସ ଧ୍ରୁବଂ ତତ୍ତ୍ୱୋପଦେଶତଃ ।୧।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ । କହନ୍ତେ ତହିଁ ଋଷିଜନ ॥ ୧
ସେ କଥା ଉପଦେଶପ୍ରାୟେ । ମଣିଣ ଆପଣା ହୃଦୟେ ॥ ୨
ଉତ୍ତାନପାଦର ନନ୍ଦନ । ତକ୍ଷଣେ କରି ଆଚମନ ॥ ୩
ଯେ ନାରାୟଣ-ଅସ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଧନୁରେ ସଂଧାନ ତା'କଲା ॥ ୪
୨ ଏ ଅସ୍ତ୍ର କରନ୍ତେ ସନ୍ଧାନ । ଗୁହ୍ୟକକୃତ ମାୟାମାନ ॥ ୫
ବିନାଶ ହୋଇଲେ ବେଗରେ । ପ୍ରାଣିର ଜ୍ଞାନଉଦୟରେ ॥ ୬
ଯେସନେ ରାଗ ଆଦି କ୍ଳେଶ । ବିଦୁର ! ହୁଅନ୍ତି ବିନାଶ ॥ ୭
୩ ଯେ ନାରାୟଣ-ଋଷିଠାରୁ । ସମ୍ଭୂତ ହୋଇଛି ପୂର୍ବରୁ ॥ ୮
ସେ ଅସ୍ତ୍ର ନେଇଣ ଧନୁରେ । ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତେ ବେଗରେ ॥ ୯

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୂଳପ୍ରାନ୍ତେ ଯହିଁ । କଳହଂସର ପକ୍ଷୀ ଶୋଭି ॥ ୧୦
ତାହାର ହୋଇଣ ସେ ଶରେ । ମିଳିଲେ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ସୈନ୍ୟରେ ॥ ୧୧
ମୟୂରେ କରି ଘନ'ସ୍ୱନ । ଯେହ୍ନେ ମିଳନ୍ତି ଯାଇଁ ବନ ॥ ୧୨
୪ ଯେବଣ ଶରମାନଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଟେ ଧାର ॥ ୧୩
ଯୁଦ୍ଧେ ସେ ଶସ୍ତ୍ରେ ଏଣେ ତେଣେ । ଉଦ୍‌ବେଗ ପାଇ ଯକ୍ଷଗଣେ ॥ ୧୪
କୋପରେ ଆୟୁଧ ଟେକିଲେ । ଧ୍ରୁବ ଉପରକୁ ଧାଇଁଲେ ॥ ୧୫
ଫଣାକୁ ଟେକି ସର୍ପମାନେ । ଧାମନ୍ତି ଗରୁଡ଼କୁ ଯେହ୍ନେ ॥ ୧୬
୫ ସେମାନେ ଧାମନ୍ତେ ବେଗରେ । ସେ ଧ୍ରୁବ ଶରମାନଙ୍କରେ ॥ ୧୭
ବାହୁ, ଉଦର, ଉରୁ, ଗଳ । କାଟି ଏମାନ ତତକାଳ ॥ ୧୮
ଉତ୍ତାନପାଦସୁତ ତାଙ୍କୁ । ପେଷିଲେ ସେ ପରଲୋକକୁ ॥ ୧୯
ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳକୁ ଭେଦିଣ । ଯହିଁକି ଯାନ୍ତି ଯତିଗଣ ॥ ୨୦
୬ ଯାହାର ରଥ ଅଟେ ଚିତ୍ର । ସେ ଯେ ଉତ୍ତାନପାଦପୁତ୍ର ॥ ୨୧
ଅନପରାଧ ଯକ୍ଷମାନ । ମାଇଲା ଦେଖିଣ ଏସନ ॥ ୨୨
ତା' ପିତାମହ ମନୁ ଆସି । ସଙ୍ଗତେ ଛନ୍ତି ନାନା ଋଷି ॥ ୨୩
ଧ୍ରୁବକୁ କୃପାରେ ସଂଯୁତ । ହୋଇଣ ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ ॥ ୨୪

ଶ୍ରୀ ମନୁରୁବାଚ

୭ ହେ ବତ୍ସ ! ଅତିଶୟ ରୋଷ । ବ୍ୟର୍ଥ ନ କର ତୁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୨୫
ଯେ ପାପ ନରକକୁ ଦ୍ୱାର । ଯେବଣ ରୋଷେ ତୁ ଅପାର ॥ ୨୬
ନିରପରାଧ ଯକ୍ଷଗଣ । ବିନାଶ କଲୁ ଅକାରଣ ॥ ୨୭
୮ ହେ ତାତ ! ଏ କର୍ମ ନିନ୍ଦିତ । ଆମ୍ଭ କୁଳକୁ ଅନୁଚିତ ॥ ୨୮
ଅପରାଧକୁ ତୋର ଠାରେ । କରି ନ ଥିଲେ ଯେ ପୂର୍ବରେ ॥ ୨୯
ସେ ଉପଦେବ ମାନଙ୍କର । ବଧକୁ କଲୁ ଯା ବିସ୍ତାର ॥ ୩୦
୯ ଭ୍ରାତାବତ୍ସଳ ଅଟୁ ତୁହି । ଭାଇବଧରେ ତାପି ହୋଇ ॥ ୩୧
ଅପରାଧକୁ କଲା ଏକ । ତା' ସଙ୍ଗୁଁ ମାଇଲୁ ଅନେକ ॥ ୩୨
୧୦ ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଅନୁବର୍ତ୍ତି ଯେତେ । ସାଧୁ ଏ ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୩୩
ସେ ସାଧୁଲୋକମାନଙ୍କର । ମାର୍ଗ ନୁହଇ ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୩୪

୯—ରମ୍ୟ ।

ଦେହକୁ ମଣି ଆତ୍ମାପ୍ରାୟେ । ହୋଇଣ ପଶୁଙ୍କ ପରାଏ ॥ ୩୫
ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ ଅକାରଣ । ବିନାଶ କଲୁ ଯାହା ପୁଣ ॥ ୩୬
୧୧ ଯେ ହରି ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ନିବାସପ୍ରକାର ॥ ୩୭
ସକଳ ଭୂତ ଆତ୍ମସ୍ୱବେ । ତାହାଙ୍କୁ ଆରାଧିଣ ପୂର୍ବେ ॥ ୩୮
ବିଷ୍ଣୁର ଯେ ପରମ ସ୍ଥାନ । ଲଭି ନ ପାରେ ଯାହା ଆନ ॥ ୩୯
ବିଷ୍ଣୁର ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ପୁଣ । ସେ ସ୍ଥାନ ଅଛୁ ତୁ ଲଭିଣ ॥ ୪୦
୧୨ ତୁ ଅଟୁ ବିଷ୍ଣୁ ହୃଦେ ସ୍ଥିତ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କେ ସମ୍ମତ ॥ ୪୧
ଯେ ସାଧୂମାନଙ୍କର ବ୍ରତ । ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତେ ତୁ ସନ୍ତତ ॥ ୪୨
ନିନ୍ଦିତ କଥା ଯେ ଅଟଇ । ସେ କଥା କଲୁ ତୁ କିମ୍ପାଇଁ ॥ ୪୩
୧୩ ମହତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଜନ । ସହିବ ତାଙ୍କ ଦୋଷମାନ ॥ ୪୪
ନୀଚ ଲୋକରେ କୃପା ଥିବ । ସମାନ ଲୋକେ ମିତ୍ରଭାବ ॥ ୪୫
ସମତା ସକଳ ଜନ୍ତୁରେ । କରନ୍ତେ ଲୋକ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୪୬
ସକଳ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ତାଙ୍କୁ ହୁଅନ୍ତି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୪୭
୧୪ ହରି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ନର । ପ୍ରକୃତିଗୁଣ କରି ଦୂର ॥ ୪୮
ଲିଙ୍ଗଶରୀରୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ । ସୁଖସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମପାଇ ॥ ୪୯
୧୫ ପଞ୍ଚଭୂତରେ ଦେହ ହୋଇ । ସ୍ତ୍ରିୟ-ପୁରୁଷ ହୋଇ ଦୁଇ ॥ ୫୦
ସଂସାରେ ପୁରତୁଁ ତାଙ୍କର । ଜନ୍ମନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଆର ॥ ୫୧
୧୬ ହେ ନୃପ ! ପରମ ଆତ୍ମାର । ଯେ ମାୟା ଅଟଇ ସଂସାର ॥ ୫୨
ତହୁଁ ଯେ ରୂପେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ । ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟ ପୁଣ ଦୁଇ ॥ ୫୩
୧୭ ପୁରୁଷଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ନିର୍ଗୁଣ । ତହିଁ ନିମିତ୍ତମାତ୍ର ପୁଣ ॥ ୫୪
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ରୂପ ହୋଇ । ଏ ବିଶ୍ୱ ଯା' ଠାରେ ଭ୍ରମଇ ॥ ୫୫
ଚୁମ୍ବକଶିଳା-ସଙ୍ଗ ପାଇ । ଲୋହ ଯେସନେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥ ୫୬
୧୮ ସେ ବିଷ୍ଣୁ କାଳଶକତିରେ । ଗୁଣମାନଙ୍କ ପ୍ରବାହରେ ॥ ୫୭
ସୃଷ୍ଟି ଆଦିରେ ଯେ ଶକତି । କ୍ରମେଣ ବିଭାଗ କରନ୍ତି ॥ ୫୮
କର୍ତ୍ତା ନୁହଇ କର୍ମ କରେ । ନାଶକ ନୋହି ଜନ୍ତୁ ମାରେ ॥ ୫୯
ଯାହାର ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ନାହିଁ । ତା'ଚେଷ୍ଟା ନ ଜାଣଇଁ କେହି ॥ ୬୦
୧୯ ସେ କାଳ ଅନନ୍ତ ଅଟଇ । ପରର ଅନ୍ତକୁ କରଇ ॥ ୬୧
ସ୍ୱୟଂ ଅନାଦି ଆଦିକର । ବିନାଶ ନ ଘଟେ ତାହାର ॥ ୬୨
ଜନକୁ ଜନେ ଜାତ କରେ । ମୃତ୍ୟୁରେ ଚୌର ଆଦି ମାରେ ॥ ୬୩

୨୦ ସେ ମୃତ୍ୟୁରୂପୀ ସମ ହୋଇ । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ॥ ୬୪
ସ୍ୱପକ୍ଷ ବିପକ୍ଷ ହୋଇଣ । ନାହିଁ ତାହାର ଏକ ଜଣ ॥ ୬୫
ଯେ କାଳ ଅବିରତେ ଧାଇଁ । ପ୍ରାଣିଏ କର୍ମବଶ ହୋଇ ॥ ୬୬
ଧାବନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଅନୁଗତେ । ପବନ ବହନ୍ତେ ଯେମନ୍ତେ ॥ ୬୭
ରେଣୁଏ ଅଣଆୟତରେ । ଧାବନ୍ତି ତାହାର ପଛରେ ॥ ୬୮
୨୧ କର୍ମ-ଅଧୀନ ଯେଉଁ ନର । ଅକାଳମୃତ୍ୟୁକୁ ତାହାର ॥ ୬୯
ବିଧାନ କରନ୍ତେ ସେ ପୁଣି । କାଳମୃତ୍ୟୁରୁ ରଖେ ଜାଣି ॥ ୭୦
ଏ ବେଳ କଥା ନାହିଁ ତାର । ଅଟେ ସେ ସକଳ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୧
୨୨ ଏହାଙ୍କୁ କର୍ମ ବୋଲି କେହି । ଆନେ ସ୍ୱଭାବ ବୋଲି କହି ॥ ୭୨
କାଳ ବୋଲନ୍ତି ପୁଣ ଥୋକେ । ଦୈବ ବୋଲନ୍ତି କେହି ଲୋକେ ॥ ୭୩
ପୁରୁଷକାମ[୧] ବୋଲି ପୁଣ । ଅପରେ କରନ୍ତି ବଖାଣ ॥ ୭୪
୨୩ ବ୍ୟକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଆଦି-ଅଗୋଚର ॥ ୭୫
ନାନାପ୍ରକାର ଶକ୍ତିମାନ । ତାହାର ଠାରୁ ଉତପନ୍ନ ॥ ୭୬
ସେ ଯାହା କରିବାକୁ ମନେ । ବିଶ୍ୱରେ କେ ତା'ଜାଣେ ଆନେ ॥ ୭୭
ଯା'ଠରୁ ଜଗତସମ୍ଭବ । * ତାହାକୁ କେ ଜାଣି ପାରିବ ॥ ୭୮
୨୪ ଏ ଯେ କୁବେରଭୃତ୍ୟମାନେ । ତୋହର ଭାଇର ନିଧନେ ॥ ୭୯
ଏମାନେ ନୁହନ୍ତି କାରଣ । ହେ ପୁତ୍ର ! ମନ ଦେଇ ଶୁଣ ॥ ୮୦
ପୁରୁଷଜନ୍ମମରଣରେ । ଦଇବ ହେତୁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୮୧
୨୫ ସେ ବିଶ୍ୱ କରଇ ସର୍ଜନ । ପାଳଇ କରଇ ନିଧନ ॥ ୮୨
ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ତାହାର । ତଥାପି ନାହିଁ ଅହଙ୍କାର ॥ ୮୩
ଗୁଣକର୍ମରେ କଦାଚିତ । ସେ ପୁଣ ନୋହେ ଆସକତ ॥ ୮୪
୨୬ ଏ ଭୂତଆତ୍ମା, ଭୂତେଶ୍ୱର । ଭୂତଭାବନ ଚକ୍ରଧର ॥ ୮୫
ସ୍ୱଶକ୍ତି ଯେ ମାୟା ଅଟଇ । ତାର ସଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮୬
ସର୍ଜନା କରଇ ଜଗତ । ପାଳଇ, ପୁଣ କରେ ହତ ॥ ୮୭

୧—ବାତ୍ସ୍ୟାୟନାଦି ଋଷିଗଣ ଏହାଙ୍କୁ 'ପୁରୁଷକାମ' କହନ୍ତି । ଅନେଶ୍ରୁତିଃ- "କାମୋଽକାର୍ଷୀତ୍ କାମଃ କରୋତି, କାମଃ କର୍ତ୍ତା, କାମଃ କାରୟିତା" ଇତ୍ୟାଦି ।

* କୋଽଦ୍ଧା ବେଦ କ ଇହ ପ୍ରବୋଚତ୍ କୁତ ଆୟାତା କୁତ ଇୟଂ ବିସୃଷ୍ଟିଃ । ଅର୍ବାଗ୍ ଦେବା ଅସ୍ୟ ବିସର୍ଜନେନାଥ କୋ ବେଦ ଯତ ଆବଭୂବ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

୨୭ ସେ ସତ୍ୟ[1] ଅମୃତ ଅଟଇ । ଜଗତପବିତ୍ରପୁଣ ସେହି ॥ ୮୮
ହେ ତାତ ! ସକଳ ପ୍ରକାରେ । ଶରଣ ପଶ ତାଙ୍କ ଠାରେ ॥ ୮୯
ଯାହାକୁ ବିଶ୍ୱସୃଜଗଣେ । ବଳି ବହନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୯୦
ରଜ୍ଜୁରେ ନାସିକାବନ୍ଧନେ । ଯେସନେ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦମାନେ ॥ ୯୧
୨୮ ସପତ୍ନୀ ମାତାର ବଚନ । ମନକୁ କରନ୍ତେ ଭେଦନ ॥ ୯୨
ପାଞ୍ଚବରଷ କାଳେ ତୁହି । ମାତାକୁ ଛାଡ଼ି ବନେ ଯାଇ ॥ ୯୩
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତରେ । ଆରୋପି କରି ତପସ୍ୟାରେ ॥ ୯୪
ଯାକୁ ଆରାଧି ତିଲୋକର । ଉପରେ ଲଭିଲୁ ପଦର ॥ ୯୫
୨୯ ଯେ ଏକ ନିର୍ଗୁଣ ଅକ୍ଷର । ବିରୋଧ ନାହିଁ ଯାହା ଠାର ॥ ୯୬
ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପ ଯେ ଅଟନ୍ତି । ମନରେ ସ୍ଥିତ କରିଛନ୍ତି ॥ ୯୭
ଅନିତ୍ୟ ଜଗତ ଯା'ଠାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେ ହୁଅଇ ଭେଦଦ୍ୱାରେ ॥ ୯୮
ହେ ଧ୍ରୁବ ! ଆତ୍ମଦୃଷ୍ଟି ହୋଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କର ତୁହି ॥ ୯୯
୩୦ ଯା'ଠାରେ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ । ହୋଇଅଛନ୍ତି ଉପପନ୍ନ ॥ ୧୦୦
ଆନନ୍ଦମାତ୍ର-ରୂପ ସେହି । ଯାହାର ପୁଣ ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥ ୧୦୧
ସକଳ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମା ଅଟଇ ଯେ ଅନ୍ତର ॥ ୧୦୨
ପରମ ଭକ୍ତିକି ତା'ଠାରେ । ବିଧାନ କରି ସେ କାଳରେ ॥ ୧୦୩
ଯେ ଅହଂ ମମ ରୂପେ ଜାତ । ହୋଇଛି ହୃଦେ ଅବିରତ ॥ ୧୦୪
ଦୁର୍ଜୟ ଅବିଦ୍ୟାବନ୍ଧନ । ଝଟରେ କରି ତୁ ଭେଦନ ॥ ୧୦୫
୩୧ ହେ ନୃପ ! ଲୋକର ମଙ୍ଗଳ । କଥାକୁ ଯେହୁ ପ୍ରତିକୂଳ ॥ ୧୦୬
ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବିଚାରି ବିଶେଷ । ତୁ ସେ କ୍ରୋଧକୁ କର ନାଶ ॥ ୧୦୭
ଔଷଧପ୍ରୟୋଗେ ଯେସନ । ରୋଗକୁ ନାଶ କରେ ଜନ ॥ ୧୦୮
୩୨ ଯେବଣ କ୍ରୋଧରେ ପୂରିତ । ପୁରୁଷଠାରୁ ଅବିରତ ॥ ୧୦୯
ଉଦବେଗକୁ ଲୋକ ପାଇ । ଯେ ପୁଣ ପଣ୍ଡିତ ଅଟଇ ॥ ୧୧୦
ନ ଯାଇ ସେ କ୍ରୋଧବଶକୁ । ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ନିଜ ଅଭୟକୁ ॥ ୧୧୧
୩୩ କୁବେର ମହେଶର ଭାଇ । ତାର ଅବଜ୍ଞା କଲୁ ତୁହି ॥ ୧୧୨
ଯେଉଁଣ ଭାଇବଧ-ରୋଷ । ଯକ୍ଷଙ୍କୁ କଲୁ ଯେଣୁ ନାଶ ॥ ୧୧୩

୧—ମୁଖ୍ୟ ।

୩୪ ମହନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର । ତେଜ ଏ କୁଳକୁ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୧୪
ନ କରୁଁ ପରାଭବ, ଭୁହ୍ବ । ଵିନୟ ବଚନକୁ କହ୍ବ ॥ ୧୧୫
ହେ ବତ୍ସ ! କର ପ୍ରଣାମକୁ । ବେଗେ ପ୍ରସନ୍ନ କର' ତାଙ୍କୁ ॥ ୧୧୬

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୫ ଏ ରୂପେ ମନୁ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ । ନାତି ଅଟଇ ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବ ॥ ୧୧୭
ତାହାକୁ ଅନୁଶିକ୍ଷା ଦେଇ । ତା'ଠାରୁ ପ୍ରଣାମକୁ ପାଇ ॥ ୧୧୮
ଋଷିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ । ଗମନ କଲେ ନିଜ ପୁରେ ॥ ୧୧୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ମନ ଦେଇ କୃଷ୍ଣଚରଣେ ॥ ୧୨୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବଚରିତେ ଶ୍ରୀମନୁବାକ୍ୟଂ ନାମୈକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାଦଶେ ଧନଦେନାଭିନନ୍ଦିତଃ[୧] ପୁରମାଗତଃ ।
ଯଜ୍ଞୈରିଷ୍ଟ୍ୱା ହରେଃ ସ୍ଥାନମାରୁରୋହେତି କୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ । ୧ ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ କ୍ରୋଧକୁ ଧ୍ରୁବ ଦୂର କଲେ । ଯକ୍ଷବଧରୁ ନିବର୍ତ୍ତିଲେ ॥ ୧
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଧନେଶ୍ୱର । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେଠାର ॥ ୨
ସ୍ତୁତି କରୁଛନ୍ତି ଚାରଣ । ଯକ୍ଷକିନ୍ନରମାନେ ପୁଣ ॥ ୩
ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡ଼ି ଧ୍ରୁବ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସେ ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୪

ଶ୍ରୀଧନଦ ଉବାଚ

୨ ହେ ହେ ଅନଘ କ୍ଷତ୍ରିସୁତ । ମୁଁ ତୋତେ ହେଲି ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୫
ପିତାମହର ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ଯେଣୁ ଶାନ୍ତିରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୬
ଦୁସ୍ତ୍ୟଜ ଅଟେ ଯେ ବଇର । ସେ କଥ କଲୁ ଅତିଦୂର ॥ ୭
୩ ଯେ ଯକ୍ଷମାନଙ୍କ ନିଧନ । ତୁ କରିନାହୁଁ ତା' ବିଧାନ ॥ ୮
ତୋହର ଭ୍ରାତାର ମରଣ । କରି ନାହାନ୍ତି ଯକ୍ଷେ ପୁଣ ॥ ୯
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ମରଣଜନ୍ମରେ । କାଳହିଁ ପ୍ରଭୁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୦

୧—ଧନଦେନୈବ ବନ୍ଦିତଃ ।

୪ ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ରୂପରେ । ବିଅର୍ଥ ମତ ଅଜ୍ଞାନରେ ॥ ୧୧
ପ୍ରକାଶେ ପୁରୁଷଦ୍ବୟେ । ସ୍ୱପ୍ନଜନିତ ବୁଦ୍ଧିପ୍ରାୟେ ॥ ୧୨
ଯେବଣ ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରକାଶ । ଦେହଦେହିରୁ ବନ୍ଧକ୍ଲେଶ ॥ ୧୩

୫
୬ } ସେ ଯେଣୁ ଗମନ ତୁ କର । ଧ୍ରୁବ ! ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ॥ ୧୪

ସକଳ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୫
ସକଳଆତ୍ମା ରୂପେ ତାଙ୍କୁ । ଭଜ ତୁ ମୋକ୍ଷ ହୋଇବାକୁ ॥ ୧୬
ଭଜନଯୋଗ୍ୟ ତା' ଚରଣ । ଯେ ଭବ କରେ ନିବାରଣ ॥ ୧୭
ଯେ ନିଜ ମାୟା ଗୁଣମୟୀ । ଶକ୍ତି ତାହାର ସେ ଅଟଇ ॥ ୧୮
ତେଣେ ଯେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ । କାଳରେ କରେ ତା' ତ୍ୟକତ ॥ ୧୯

୭ ହେ ନୃପ ! ଆଶଙ୍କା ନ ପାଇ । ମନରେ ତୋର ଯେ ଅଛଇ ॥ ୨୦
ସେ କଥା ମୋର ଠାରୁ ଯେନ । ତୁ ଅଟୁ ବରକୁ ଭାଜନ ॥ ୨୧
ପଦ୍ମନାଭର ପାଦ ଦୁଇ । ଅତି ନିକଟ ଅଟୁ ତୁହି ॥ ୨୨
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଆମ୍ଭେମାନେ । ତୋତେ ଶୁଣିଛୁ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୨୩

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୮ ଯେ ଭାଗବତ ମଧ୍ୟେ ବର । ବିଶାଳ ଅଟେ ବୁଦ୍ଧି ଯାର ॥ ୨୪
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ସେ ଧ୍ରୁବକୁ । କୁବେର ଯାଚନ୍ତେ ବରକୁ ॥ ୨୫
ବିଷ୍ଣୁର ଠାରେ ଅଚଳିତ । ସ୍ମୃତିକ ବରିଲା ତୁରିତ ॥ ୨୬
ଯେଉଁ ସ୍ମୃତିରେ ଅଯତ୍ନରେ । ଦୁସ୍ତର ଭବ ପ୍ରାଣୀ ତରେ ॥ ୨୭

୯ ସନ୍ତୋଷମନରେ ତାହାଙ୍କୁ । ପ୍ରଦାନ କରି ସେ ବରକୁ ॥ ୨୮
ଧ୍ରୁବ ଗୃହିଁନ୍ତେ ସେହି ସ୍ଥାନେ । କୁବେର ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଧାନେ ॥ ୨୯
ସେ ଧ୍ରୁବ ପୁଣି ତଦନ୍ତର । ପ୍ରବେଶ ହେଲା ନିଜପୁର ॥ ୩୦

୧୦ ବହୁତ ଦକ୍ଷିଣା ସହିତରେ । ଏମନ୍ତ ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କରେ ॥ ୩୧
କ୍ରିୟା-ଦେବତା-ଦ୍ରବ୍ୟଙ୍କର । ଯେ କର୍ମରୂପୀ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥ ୩୨
ଯେ କର୍ମଫଳଦାତା ହରି । ତାଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ ଯତ୍ନ କରି ॥ ୩୩

୧୧ ଯେ ଆତ୍ମା ସର୍ବପ୍ରାଣିଙ୍କର । ସର୍ବ ଉପାଧି ନାହିଁ ଯାର ॥ ୩୪

ସେ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ[1] । ଭକ୍ତି ବହନ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୩୫
ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମାରେ ସର୍ବଭୂତେ । ଅଛନ୍ତି ଦେଖିଲେ ଏମନ୍ତେ ॥ ୩୬
୧୨ ସେ ଧ୍ରୁବ ସୁଚରିତଯୁତ । ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଦୀନଜନେ ହିତ ॥ ୩୭
ପାଳଇ ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ । ପ୍ରଜା ମଣିଲେ ପିତା ତାଙ୍କୁ ॥ ୩୮
୧୩ ସୁଖଭୋଗରେ ପୁଣ୍ୟମାନ । କ୍ଷୟ କରନ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୩୯
ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ କରିବାରେ । ଉପବାସାଦି ଦୁଃଖଦ୍ୱାରେ ॥ ୪୦
ଯେ ବା ଦୁରିତ ଆପଣାର । ସେମାନେ କରନ୍ତେ ସଂହାର ॥ ୪୧
ଛତିଶ ସହସ୍ର ବତ୍ସର । ପୃଥ୍ୱୀକି ପାଳିଲେ ସେ ବୀର ॥ ୪୨
୧୪ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ କଦାଚିତ । ତାଙ୍କର ନୁହନ୍ତି ଚଳିତ ॥ ୪୩
ବହୁତ କାଳ ଏ ପ୍ରକାରେ । କାଟି, ତ୍ରିବର୍ଗ ସାଧିବାରେ ॥ ୪୪
ଯେ ଥିଲା ଆପଣା ନନ୍ଦନ । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ନୃପାସନ ॥ ୪୫
୧୫ ଦେହାଦି ଏ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମାରେ । ରଚିତ ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାରେ ॥ ୪୬
ଅବିଦ୍ୟାରଚିତ ସ୍ୱପନ । ଗନ୍ଧର୍ବନଗରସମ ନ ॥ ୪୭
ଏ ଯେଣୁ ନୁହଇଁ ଏ ସତ । ଚିତ୍ତରେ ମଣନ୍ତେ ଏମନ୍ତ ॥ ୪୮
୧୬ ଆପଣା ଶରୀର, କଳତ୍ର । ସୁହୃଦ ବଳ ଯେବା ପୁତ୍ର ॥ ୪୯
ସମୃଦ୍ଧ କୋଷ ଅନ୍ତଃପୁର । ବିହାରଭୂମି ମନୋହର ॥ ୫୦
ଯାକୁ ମେଖଳାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ସମୁଦ୍ର ବେଢ଼ିଣ ଅଛଇଁ ॥ ୫୧
ଏମନ୍ତ ଯେ ମହୀମଣ୍ଡଳ । ଅନିତ୍ୟ ମଣି ଏ ସକଳ ॥ ୫୨
ବଦରୀ ନାମ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ । ତହିଁକି କଲେ ସେ ଗମନ ॥ ୫୩
୧୭ ସେ ସ୍ଥାନେ ମିଳ ଶୁଦ୍ଧଜଳେ । ସ୍ନାନ କରିଣ ତତକାଳେ[2] ॥ ୫୪
ବିଶୁଦ୍ଧ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇଣ । ଆସନ ନିବନ୍ଧ କରିଣ ॥ ୫୫
ପ୍ରାଣକୁ ମନସଙ୍ଗେ ଜିଣି । ବିଷୟୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ଆଣି ॥ ୫୬
ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ଥୂଳରୂପ ହୋଇ । ବିରାଟ ରୂପ ଯେ ଦିଶଇ ॥ ୫୭
*ତହିଁ ଏମନ୍ତ ନିବେଶିଲେ । ସମାଧିସୁଖେ ମଗ୍ନ ହେଲେ ॥ ୫୮
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରୁଥାଇ ଧ୍ୟାନ । ବିଷ୍ଣୁରଠାରୁ ଆମ୍ଭେ ଭିନ୍ନ ॥ ୫୯
ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିକି ନ କଲେ । ସେ ସ୍ଥୂଳରୂପକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ॥ ୬୦

୧—ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ । ୨—ତତକାଳେ ।
* ତହିଁ ଏ ମନ (?)

୧୮ ଏ ରୂପେ ଭଗବାନଠାରେ । ଭକ୍ତିକ କରନ୍ତେ ନିତ୍ୟରେ ॥ ୬୧
ଆନନ୍ଦନେତ୍ରଜଳଧାରେଣ । ପୀଡ଼ାକୁ ଲଭି ପୁଣ ପୁଣ ॥ ୬୨
ଦ୍ରବୁଛି ହୃଦୟ ତାଙ୍କର । ପୁଲକେ ବ୍ୟାପ୍ତ କଳେବର ॥ ୬୩
'ମୁଁ ଧ୍ରୁବ' ଏମନ୍ତ ବୋଲିଣ । ଆତ୍ମାକୁ ନ କଲେ ସ୍ମରଣ ॥ ୬୪
ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଅଭିମାନ । ଯେଣୁ କରିଛନ୍ତି ନିଧନ ॥ ୬୫
୧୯. ସେ ଧ୍ରୁବ କଲେ ବିଲୋକନ । ଆକାଶୁଁ ଉତ୍ତମ ବିମାନ ॥ ୬୬
ଧରଣୀତଳକୁ ଖସଇ । ଦଶଦିଗକୁ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୬୭
ପୌର୍ଣ୍ଣମୀ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଯେସନ । ଉଦୟ ହୋଇ ଶୋଭମାନ ॥ ୬୮
୨୦ ଦେଖିଲେ ତହିଁ ଭିତରର । ଅଛନ୍ତି ବେନି ଦେବବର ॥ ୬୯
ସେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ତନୁଶ୍ୟାମ । କିଶୋରବୟସ ଉତ୍ତମ ॥ ୭୦
ଅରୁଣ-ପଦ୍ମପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଲୋଚନ ତାଙ୍କର ଶୋହଇ ॥ ୭୧
ଗଦାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଣ । ଅଛନ୍ତି ସୁବେଶ ପିନ୍ଧିଣ ॥ ୭୨
କିରୀଟ, ହାର, ଅଙ୍ଗଦର । ସହିତେ ଯେଉଁ ବେନି କର ॥ ୭୩
ରୁଚିରୁ କୁଣ୍ଡଳ ଦୁଇ ପୁଣ । ଶୋଭା ପାଉଛି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥ ୭୪
୨୧ ସେ ବେନି ବିଷ୍ଣୁର କିଂକର । ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ମନର ॥ ୭୫
ବିଷ୍ଣୁର ଯେତେ ଦାସଗଣ । ତହିଁ ଏ ପ୍ରଧାନ ବୋଲିଣ ॥ ୭୬
ଆସନୁଁ ଉଠି ସସମ୍ଭ୍ରମ । ପାଶୋରିଲେ ସେ ପୂଜାକ୍ରମ ॥ ୭୭
ଗୁଣନ୍ତେ ମଧୁସୂଦନର । ନାମମାନଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର ॥ ୭୮
ଅଞ୍ଜଳି କରି ବେନି କର । କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ॥ ୭୯
୨୨ କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ନିଜ ଚିତ୍ତ । କରିଅଛନ୍ତି ନିବେଶିତ ॥ ୮୦
ବିନୟେ ଲୁଆଁଇ କନ୍ଧର । ଯୋଡ଼ିଛନ୍ତି ସେ ବେନି କର ॥ ୮୧
ଧ୍ରୁବକୁ ଦେଖି ଏ ପ୍ରକାରେ । ସସ୍ମିତ ହୋଇଣ ପ୍ରୀତିରେ ॥ ୮୨
ବିଷ୍ଣୁର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମତ । ସୁନନ୍ଦ, ନନ୍ଦ ବେନି ଦୂତ ॥ ୮୩
ହରଷ ହୋଇ ଏ ରୂପରେ । ବଚନ କହିଲେ ସେଠାରେ ॥ ୮୪

ଶ୍ରୀ ସୁନନ୍ଦନନ୍ଦାବୂଚତୁଃ

୨୩ ଭୋ ଭୋ ନୃପତି ! ଅବିରତ । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ଜାତ ॥ ୮୫
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବଚନ । ଶୁଣ ତୁ ହୋଇ ସାବଧାନ ॥ ୮୬
ଲେଖାରେ ପାଞ୍ଚ ସମ୍ବତ୍ସର । ବୟସ ହୋଇଥିଲୁ ତୋର ॥ ୮୭
ଏଷ୍ଟି ସମୟେ ତପ କଲୁ । ଯେବଣ ଦେବଙ୍କୁ ତୋଷିଲୁ ॥ ୮୮

୨୪ ଦେବତାଙ୍କର ସେ ଦେବତା । ଅଖିଳ ଜଗତକର୍ତ୍ତା ॥ ୮୯
ତାର ସେବକ ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲୁ ଏଠାଇଁ ॥ ୯୦
ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ଥାନ ଯେ ଜଗତେ । ତହିଁକି ନେବାପାଇଁ ତୋତେ ॥ ୯୧
୨୫ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ବିଷ୍ଣୁପଦ ଯେହି । ତାକୁ ଜିଣିଲୁ ନୃପ ତୁହି ॥ ୯୨
ସପତ ଋଷି ଯା' ନ ପାଇ । କେବଳ ମାତ୍ର ତଳେ ଥାଇ ॥ ୯୩
କରୁଅଛନ୍ତି ବିଲୋକନ । ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଯେବା ଆନ ॥ ୯୪
ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ର ତାରାଗଣ । କରନ୍ତି ଯାହା ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥ ୯୫
୨୬ ତୋହର ପିତୃଗଣମାନ । ଲଭି ନାହାନ୍ତି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ॥ ୯୬
ଲଭିନାହାନ୍ତି ଆନ କେହି । ଜଗତବନ୍ଦ୍ୟ ଅଟେ ଯେହି ॥ ୯୭
ବିଷ୍ଣୁର ସେ ପରମ ସ୍ଥାନ । ତହିଁରେ ମିଳ ତୁ ବହନ ॥ ୯୮
୨୭ ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକମାନଙ୍କର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୯
ସେ କରିଛନ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ । ବିମାନଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୋ' ଅଗ୍ରତ ॥ ୧୦୦
ଆୟୁଷମନ୍ତ[୧] ତୁ ଆପଣ । କର ଏହାକୁ ଆରୋହଣ ॥ ୧୦୧

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୮ ବିଷ୍ଣୁ ସେବକମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ସେ ବେନ ଲୋକଙ୍କର ॥ ୧୦୨
ସୁଧାଗଳିତ ତାଙ୍କ ବାଣୀ । ମୁକୁନ୍ଦପ୍ରିୟ ଧ୍ରୁବ ଶୁଣି ॥ ୧୦୩
ଯେ ସ୍ନାନ ନିତ୍ୟକର୍ମମାନ । ମଙ୍ଗଳ-ଅର୍ପଣ-ବିଧାନ ॥ ୧୦୪
ସେ କଥାମାନଙ୍କୁ ଆଚରି । ମୁନିଙ୍କି ନମସ୍କାର କରି ॥ ୧୦୫
ଆପଣେ ଆଶୀର୍ବ୍ବାଦବାଣୀ । ମୁନିଙ୍କି ବୋଲାଇଲେ ପୁଣି ॥ ୧୦୬
୨୯ ବିମାନଶ୍ରେଷ୍ଠକୁ ତକ୍ଷଣ । ପୂଜା କରିଣ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥ ୧୦୭
ଦୂତଙ୍କୁ କରିଣ ବନ୍ଦନ । ଆରୋହିବାକୁ କଲା ମନ ॥ ୧୦୮
ହିରଣ୍ୟପ୍ରାୟ ତେଜମୟ । ବହିଛି ଆପଣାର କାୟ ॥ ୧୦୯
୩୦* { ଉତ୍ତାନପାଦର କୁମର । ଦେଖିଲା ମୃତ୍ୟୁ ଆସିବାର ॥ }
{ ମୃତ୍ୟୁର ମୁଣ୍ଡେ ପାଦ ଦେଲା । ଅଦ୍ଭୁତ ବିମାନ ଚଢ଼ିଲା ॥ }

୧—ଆୟୁଷ୍ମନ୍ତ ।

* ତଦୋତ୍ତାନପଦଃ ପୁତ୍ରୋ ଦଦର୍ଶାନ୍ତକମାଗତମ୍ ।
ମୃତ୍ୟୋର୍ମୂର୍ଦ୍ଧ୍ନି ପଦଂ ଦତ୍ତ୍ୱା ଆରୁରୋହାଦ୍ଭୁତଂ ଗୃହମ୍ ॥
ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ପୋଥିରେ ନ ଥିବାରୁ ଏହାର ଗୀତ ରଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ହସ୍ତଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଏହି ଶ୍ଳୋକ ରହିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ମୌଳିକ ଧରାଯାଇ ଏହାର ଗୀତ ରଚିତ ହେଲା । ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶ୍ଳୋକର ଟୀକା କରିଛନ୍ତି ।

୩୧ ଦୁନ୍ଦୁଭିମାନେ ସେ କାଳରେ । ଶବଦ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥ ୧୧୦
ମୃଦଙ୍ଗ ପଣବ ଆଦର । ଏ ଆଦି ଶୁଭିଲେ ଅପାର ॥ ୧୧୧
ଗନ୍ଧର୍ବବରେ କଲେ ଗାନ । ପଡ଼ିଲେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟିମାନ ॥ ୧୧୨
୩୨ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକକୁ ଆରୋହଣ । କରନ୍ତେ ସେହୁ ଧ୍ରୁବ ପୁଣ ॥ ୧୧୩
ସ୍ମରଣ କଲେକ ମନର । ଦୁଃଖିତ ଅଟେ ମାତା ମୋର ॥ ୧୧୪
ତାହାକୁ ଛାଡ଼ି କି ପ୍ରକାରେ । ଯିବି ଦୁର୍ଗମ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ॥ ୧୧୫
୩୩ ଏ ରୂପେ ଅଭିପ୍ରାୟ ତାର । ଜାଣି ସେ ବେନି ସୁରବର ॥ ୧୧୬
ଆଗରେ ଚଢ଼ିଣ ବିମାନ । ସୁମାତି କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୧୧୭
'ଏ ତୁମ୍ଭ ଜନନୀ' ବୋଲିଣ । ଦେଲେ ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ ଦେଖାଇଣ ॥ ୧୧୮
୩୪ ବିମାନସ୍ଥିତ ସୁରମାନେ । ବାଟରେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ ॥ ୧୧୯
ପୁଷ୍ପ କରନ୍ତି ବରଷଣ । କ୍ରମେ ଦେଖିଲେ ଗ୍ରହଗଣ ॥ ୧୨୦
୩୫ ସେ ଧ୍ରୁବ ଦେବତାମାର୍ଗରେ । ତ୍ରିଲୋକ ଜିଣି ତଦନ୍ତରେ ॥ ୧୨୧
ସପତ ଋଷିଙ୍କି ଜିଣିଣ । ଯେ ଅଛୁ ତହିଁ ଉପରେଣ ॥ ୧୨୨
ନିତ୍ୟ ଅଟଇ ଗତି ଯାର । ମିଳିଲେ ସେ ବିଷ୍ଣୁପଦର ॥ ୧୨୩
୩୬ ସକଳ ଲୋକୁଁ ଅତିଶୟେ । ଯେ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ଶୋଭାପାଏ ॥ ୧୨୪
ଯାହାର ତେଜରେ ଶୋଭନ । ଦିଶନ୍ତି ଆନ ଲୋକମାନ ॥ ୧୨୫
ଖଳ ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ । ପ୍ରାଣିରେ ଅନୁଗ୍ରହହୀନ ॥ ୧୨୬
ସତତେ ପାପ ଆଚରନ୍ତି । ସେମାନେ ତହିଁକି ନ ଯାନ୍ତି ॥ ୧୨୭
{ ଯେ ସଦା ଭଦ୍ର ଆଚରନ୍ତି । ସେମାନେ ତହିଁ ସୁଖେ ଯାନ୍ତି ॥ }
୩୭ ଶାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ନରେ । ସମାନଦୃଷ୍ଟି ସବୁଠାରେ ॥ ୧୨୮
ବିଶୁଦ୍ଧ କଥା ଆଚରନ୍ତି । ସକଳ ଭୂତଙ୍କୁ ରଞ୍ଜନ୍ତି ॥ ୧୨୯
ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ହରି । ସେମାନେ ଯାନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ ॥ ୧୩୦
୩୮ ଧ୍ରୁବ ଉତ୍ତାନପାଦସୁତ । ଏ ରୂପେ କୃଷ୍ଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୩୧
ତ୍ରିଲୋକଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରାୟ । ଅମଳ ହେଲା ଅତିଶୟ ॥ ୧୩୨
୩୯ ଗମ୍ଭୀର ଅଟେ ବେଗ ଯାର । ଅଳସ ନାହିଁ ଯାହା ଠାର ॥ ୧୩୩
ସେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଚକ୍ର ଅବରତ । ଯା'ଠାରେ ହୋଇ ସମର୍ପିତ ॥ ୧୩୪
ଭ୍ରମୁଛି ହେ କୁରୁନନ୍ଦନ ! । ମେଢ଼ୀରେ ଗୋଗଣ ଯେସନ ॥ ୧୩୫

୪୦ ସେ ଧ୍ରୁବମହିମା ଦେଖିଣ । ନାରଦ ଋଷି ହରଷେଣ ॥ ୧୩୬
ପ୍ରଚେତାମାନଙ୍କ ଯାଗରେ । ବିଷ୍ଣୁ ମାହାତ୍ମ୍ୟପ୍ରସଙ୍ଗରେ ॥ ୧୩୭
ବୀଣାକୁ କରନ୍ତେ ବାଦନ । ଗାୟନ କଲେ ଶ୍ଳୋକମାନ ॥ ୧୩୮

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୪୧ ଦେବତା ଅଟେ ଯାର ପତି । ଏମନ୍ତ ଅଟେ ଯେ ସୁନୀତି ॥ ୧୩୯
ତାହାର ସୁତ ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବ । ସେ ଧ୍ରୁବତପସ୍ୟା-ପ୍ରଭାବ ॥ ୧୪୦
ତାହା ଲଭିବାକୁ ଭୁବନେ । ପ୍ରଭୁ ନୋହିଲେ ଋଷିମାନେ ॥ ୧୪୧
ତାର ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମମାନ । ଦେଖି ନୋହିଲେ ସେ ଭାଜନ ॥ ୧୪୨
ନୃପତିମାନେ ତାହା ପୁଣ । କାହୁଁ କରିବେ ଆଚରଣ ॥ ୧୪୩
୪୨ ଯେ ପାଞ୍ଚବରଷ କାଳରେ । ମାତା-ସପତ୍ନୀବାକ୍ୟଶରେ ॥ ୧୪୪
ହୃଦ ଫାଟନ୍ତେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ । ଗୃହରୁ ବିପିନକୁ ଯାଇ ॥ ୧୪୫
କରନ୍ତେ ମୋହର ଆଜ୍ଞାକୁ । ଯେ ବଶ କଲା ଅଜିତଙ୍କୁ ॥ ୧୪୬
ଭଗତଜନଙ୍କ ଗୁଣରେ । ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ବଶ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୪୭
୪୩ ଯେଉଁ ପଦକୁ ଆରୋହଣ । * କରିଅଛି ସେ ଧ୍ରୁବ ପୁଣ ॥ ୧୪୮
ତାହା ଅନେକ ବରଷରେ । ଲଭିବ ବୋଲିଣ ମନରେ ॥ ୧୪୯
କେ କ୍ଷତ୍ରବନ୍ଧୁ ବାଞ୍ଛା କରେ । ଯେ ପଞ୍ଚ ଷଟ ବରଷରେ ॥ ୧୫୦
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅଳପ ଦିନରେ । ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇ ସେବାରେ ॥ ୧୫୧
ତାହାର ପଦକୁ ଲଭିଲା । ଏରୂପେ କେ ବା ଅଛି ଭଲା ॥ ୧୫୨

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୪ ଯାହା ତୁ ପଚାରିଲୁ ମୋତେ । କହିଲି ଏ ସକଳ ତୋତେ ॥ ୧୫୩
ଉଦ୍ଦାମ ଅଟେ ଯଶ ଯାର । ଚରିତ ଶୁଦ୍ଧ ସେ ଧ୍ରୁବର ॥ ୧୫୪
ସାଧୁଜନଙ୍କର ସମ୍ମତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ଚରିତ ॥ ୧୫୫
୪୫ ଧନ-ଆୟୁଷ-ଯଶକର । ପୁଣ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ପାପହର ॥ ୧୫୬
ଏ ସ୍ୱର୍ଗ-ଧ୍ରୁବଗତିଦାୟୀ । ପ୍ରଶଂସାଯୋଗ୍ୟ ଏ ଅଟଇ ॥ ୧୫୭
୪୬ ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରିୟ ଧ୍ରୁବ ଯେହି । ତାହା ଚରିତ ଅଟେ ଏହି ॥ ୧୫୮
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ହୋଇଣ ସଂଯୁତ । ଯେ ଏହା ଶୁଣେ ଅବିରତ ॥ ୧୫୯
ବିଷ୍ଣୁର ଠାରେ ଭକ୍ତି ଜାତ । କ୍ଳେଶ ହୁଅଇ ଯେଣେ ହତ ॥ ୧୬୦

---

* କରିଛି ସେ ଧ୍ରୁବକୁ ପୁଣ ।

୪୭ ମହତ୍ତ୍ୱ ବାଞ୍ଛା ଯେ କରଇ । ତହିଁକି କାରଣ ଅଟଇ ॥ ୧୬୧
ଶୀଳକୁ[1] ଆଦି ଯେତେ ଗୁଣ । ଶୁଣିଲ ଲୋକର ଏ ପୁଣ ॥ ୧୬୨
ଯେ ତେଜ ବାଞ୍ଛା କରେ ଜନ । ସେ ଯହିଁ ହୋଏ ତତପନ ॥ ୧୬୩
ମହାତ୍ମାଙ୍କର ମନ[2] ଯହିଁ । ସେ କଥା ନିଷ୍ଟୟ ହୁଅଇ ॥ ୧୬୪
୪୮ ପ୍ରଯତ[3] ହୋଇଣ ପ୍ରାତରେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଭରେ ॥ ୧୬୫
ସଂଧ୍ୟାରେ ଧ୍ରୁବର ଚରିତ । ଗାଇବ, ଅଟେ ସେ ମହତ ॥ ୧୬୬
ଯେବଣ ଧ୍ରୁବଯଶମାନେ । ପୁଣ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୬୭
୪୯ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀରେ, ଦ୍ୱାଦଶୀରେ । ସିନୀବାଲୀ[4]ରେ ଶ୍ରବଣାରେ ॥ ୧୬୮
ଅଥବା ଦିନର କ୍ଷୟରେ । ବ୍ୟତୀପାତରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ॥ ୧୬୯
ରବିବାସରେ ଅବା ପୁଣ । ସଂଯତମାନସ ହୋଇଣ ॥ ୧୭୦
୫୦ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ କରିଣ । ଯେ ପୁଣ ନିଷ୍କାମ ହୋଇଣ ॥ ୧୭୧
ଶ୍ରଦ୍ଧରେ ଶୁଣାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ । ଶ୍ରବଣେ ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ॥ ୧୭୨
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଇ ଯେଣୁ । ସିଦ୍ଧିକି ଲଭଇ ସେ ତେଣୁ ॥ ୧୭୩
୫୧ ବିଷ୍ଣୁମାର୍ଗରେ ସୁଧାସମ । ପ୍ରକାଶେ ଯେ ଜ୍ଞାନ ଉତ୍ତମ ॥ ୧୭୪
ଯେ ତା'ଅଜ୍ଞାନଠାରେ ଦେଇ । କୃପାଳୁ ଦୀନନାଥ ସେହି ॥ ୧୭୫
ତାହାକୁ ଦେବତାସମୂହ । କରନ୍ତି ବେଗେ ଅନୁଗ୍ରହ ॥ ୧୭୬
୫୨ ବିଖ୍ୟାତ ଶୁଦ୍ଧ କର୍ମ ଯାର । ଏହୁ ଚରିତ ସେ ଧ୍ରୁବର ॥ ୧୭୭
ହେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ତୋତେ ମୁହିଁ । ଏକଥା କହିଲି ବୁଝାଇ ॥ ୧୭୮
ଯେ ଶିଶୁ କ୍ରୀଡ଼ାଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ଛାଡ଼ିଣ ମାତା, ନିକେତନ ॥ ୧୭୯
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଶରଣ ପଶିଲି । ସେ ଯେନ ସଂସାରୁ ତରିଲି ॥ ୧୮୦
ଧ୍ରୁବକୁ ଯେହୁ କଲେ ଧ୍ରୁବ । ଦୀନବନ୍ଧୁକୁ ସେ ମାଧବ ॥ ୧୮୧
ଉଦ୍ଧାର କରୁ ଭବଜନ୍ତୁ । ନ ତେଜୁ ନିଜ ପାଦତନ୍ତୁ ॥ ୧୮୨
ସୁଜନମାନେ ଦୟା କର । ମୁଁ ଭୃତ୍ୟ ଚରଣକଙ୍କର ॥ ୧୮୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବଚରିତଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

୧—ଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ । ୨—ମାନ । ୩—ପବିତ୍ର ।
୪ = ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀଯୁକ୍ତା ଅମାବାସ୍ୟା ।

ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏବଂ ଷଷ୍ଠଭିରଧ୍ୟାୟୈ ର୍ଧ୍ରୁବଚର୍ଯ୍ୟାନୁବର୍ଣ୍ଣିତା ।
ଅଥୈକାଦଶଭିସ୍ତିସ୍ରଂ ପୃଥୁଚରିତମୁଚ୍ୟତେ । ୧ ॥
ତତ୍ର ତ୍ରୟୋଦଶେ ବଂଶ୍ୟଂ ପୃଥୋର୍ଜନ୍ମ ଧ୍ରୁବାନ୍ୱୟେ ।
ଅଙ୍ଗୋ ବେଣପିତା ପୁତ୍ରକୌର୍ଯ୍ୟାଦ୍‌ଗତ ଇତୀର୍ଯ୍ୟତେ । ୨ ।

* ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧	ଧ୍ରୁବ ବୈକୁଣ୍ଠ-ଆରୋହଣ	ମୈତ୍ରେୟ କରନ୍ତେ ବଖାଣ ॥	୧
	ସେ କଥା ଶୁଣିଣ ବିଦୁର	ଭକ୍ତିକ ଲଭି ବିଷ୍ଣୁଠାର	॥ ୨
	ପଚ୍ଛରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପୁଣ	ଆରମ୍ଭ କଲେ ତତକ୍ଷଣ	॥ ୩

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୨	ପ୍ରଚେତା ନାମେ ଯେ ବିଦିତ	କାହାର ଅଟନ୍ତି ସେ ସୁତ	॥ ୪
	ବିଖ୍ୟାତ କାହାର ବଂଶରେ	ଯାଗ କଲେ ସେ କେଉଁଠାରେ ॥	୫
୩	ମୁଁ ହି ଦେ ମଣଇଁ ଏମନ୍ତ	ନାରଦ ମହାଭାଗବତ	॥ ୬
	ଦେବତାପ୍ରାପ୍ତିକ ତାଙ୍କର	ଅଟଇ ଦରଶନ ଯାର	॥ ୭
	ବିଷ୍ଣୁର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା ବିଧି	ଯେ କ୍ରିୟାଯୋଗରୂପେ ସିଦ୍ଧି	॥ ୮
	ପଞ୍ଚସତ୍ରରେ ତାହା ପୁଣ	କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ବଖାଣ	॥ ୯
୪	ସ୍ୱଧର୍ମଶୀଳ ସେ ଅଟନ୍ତି	ଯଜ୍ଞପୁରୁଷଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି	॥ ୧୦
	ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଶ୍ରୀପତି	ନାରଦ ତାଙ୍କୁ କଲେ ସ୍ତୁତି	॥ ୧୧
୫	ସେଠାରେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ	ବିଷ୍ଣୁର ଯେଉଁ କଥାମାନ	॥ ୧୨
	ବର୍ଣ୍ଣିଣ ଅଛନ୍ତି ସେମାନ	ମୋହର ଶୁଣିବାକୁ ମନ	॥ ୧୩
	ହେ ବିପ୍ର ! ସମଗ୍ର କରଣ	ବିଖ୍ୟାତ କର ତାହା ପୁଣ	॥ ୧୪

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬	ଉତ୍କଳ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ	ଧ୍ରୁବର ଅଟେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ	॥ ୧୫
	ବନକୁ ଯାନ୍ତେ ପିତା ତାର	ଯେ ରାଜ-ଆସନ ପିତାର	॥ ୧୬
	ଯେ ସାର୍ବଭୌମର ସମ୍ପତ୍ତି	ତହିଁକି ନ କଲା ସେ ମତି	॥ ୧୭
୭	ସେ ଜନ୍ମକାଳୁଁ ଶାନ୍ତମନ	ନିଃସଙ୍ଗ ସମଦରଶନ	॥ ୧୮
	ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖିଲା ଲୋକରେ	ଲୋକକୁ ଦେଖିଲା ଆତ୍ମାରେ	॥ ୧୯

* ଶୁକ ଉବାଚ । ୧ = ନାରଦଙ୍କ ଵିରଚିତ ବୈଷ୍ଣବ ତନ୍ତ୍ର ।

୮-୯ } ଯେ ଶାନ୍ତ, ସଗ୍ରହସହ୍ନ । ଜ୍ଞାନରସରେ ଏକଘନ ॥ ୨୦
ଆନନ୍ଦମୟ ନିରନ୍ତର । ଏମନ୍ତ ଆତ୍ମା ଆପଣାର ॥ ୨୧
ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ମଣି ତାଙ୍କୁ । ତହୁଁ ନ ଦେଖିଲ ଆନଙ୍କୁ ॥ ୨୨
ବିଚ୍ଛେଦ ନୋହି ତଦନ୍ତର[1] । ଯେ ଯୋଗ-ଅଗ୍ନି ଥିଲ ତାର ॥ ୨୩
କର୍ମ-ମଳ ଆଶୟ ତେଣେ । ଦହନ କଲ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୨୪
୧୦ ଜଡ଼ାନ୍ଧ ଉନ୍ମତ୍ତ ବଧିର । ମୂକପ୍ରାୟକ ତା' ଆକାର ॥ ୨୫
ଅଜ୍ଞାନ ଲୋକେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ତର୍କିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ମାର୍ଗରେ ॥ ୨୬
ଜଡ଼ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ବାସ୍ତବ ତା' ବୁଦ୍ଧି ନୁହଇ ॥ ୨୭
ଯେସନେ ଅନଳ ଶିଖାନାଶେ । ସେମନ୍ତ ରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୨୮
୧୧ ମନ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗତେ ଥିଲେ ତାର । ଯେତେକ କୁଳବୃଦ୍ଧ ନର ॥ ୨୯
ଜଡ଼ ଉନ୍ମତ୍ତ ମଣି ତାଙ୍କୁ । ତାହାର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ॥ ୩୦
ରାଜ୍ୟରେ କଲେ ଅଧୀଶ୍ୱର । ଭ୍ରମିର ପୁତ୍ର ସେ-ବତ୍ସର ॥ ୩୧
୧୨ ସ୍ୱର୍ବୀଥି ହୋଇ ନାମ ଯାର । ସେ ପ୍ରିୟ ଭାର୍ଯ୍ୟା ବତ୍ସରର ॥ ୩୨
ସେ ଜାତ କଲ ଛ' କୁମାର । ପୁଷ୍ପାର୍ଣ୍ଣ, ତିଗ୍ମକେତୁ ଆର ॥ ୩୩
ଯେ ଇଷ୍ଟ[2] ଊର୍ଜ, ବସୁ[3]ଜୟ । ଏ ରୂପେ ଖ୍ୟାତ ଷଟ[4] ପୁଅ ॥ ୩୪
୧୩ ସେ ପୁଷ୍ପାର୍ଣ୍ଣର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଦୁଇ । ହୋଇଲେ ପ୍ରଭା, ଦୋଷା ହୋଇ ॥ ୩୫
ପ୍ରଭାର ହେଲେ ତିନ ପୁଅ । ସେ ପ୍ରାତ, ମଧ୍ୟନ୍ଦିନ, ସାୟ ॥ ୩୬
୧୪ ଦୋଷାର ହେଲେ ତିନ ସୁତ । ପ୍ରଦୋଷ ନାମେ ଆଦ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ॥ ୩୭
ନିଶୀଥ ବ୍ୟୁଷ୍ଟ[5] ନାମ ହୋଇ । ବିଖ୍ୟାତ ଆଉ ପୁତ୍ର ଦୁଇ ॥ ୩୮
ବ୍ୟୁଷ୍ଟର ଅଟେ ଯେ ତରୁଣୀ । ତାହାର ନାମ ପୁଷ୍କରିଣୀ ॥ ୩୯
ତା' ଠାରେ ହେଲ ତାର ସୁତ । ସେ ସର୍ବତେଜା ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୦
୧୫ ସେ ସର୍ବତେଜାର ଯୁବତୀ । ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ଆକୂତି ॥ ୪୧
ତା' ଠାରେ ଲଭିଲେ ସେ ସୁତ । ସେ ମନୁ ଚକ୍ଷୁ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୨
ମନୁର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯେ ନଡ୍ୱଳା । ସେ ଦଶ[6] ପୁତ୍ର ଜାତ କଲା ॥ ୪୩

୧—ନିରନ୍ତର । ୨—ଇଷ । ୩—ବସୁ ।
୪—ସ୍ୱର । ୫—ବ୍ୟୁଷ୍ଟି । ୬—ଦଶ ।

୧୬ *ପ୍ରଥମ ପୁରୁ, କୁସ୍ତ, ତ୍ରିତ । ଆବର ଦ୍ୟୁମ୍ନ, ସତ୍ୟବନ୍ତ ॥ ୪୪
ଯେ ଋତ, ବ୍ରତ, ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ । ଅତିରାତ୍ର, ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ[1] ନାମ ॥ ୪୫
ଶିବି, ଉଲ୍ମୁକ ନାମ ଆର । ଏ ରୂପେ ଦ୍ୱାଦଶ[2] କୁମର ॥ ୪୬
୧୭ ଉଲ୍ମୁକ ପୁଷ୍କରିଣୀଠାରେ । ଜନମ କଲା ଛ'[3] କୁମାରେ ॥ ୪୭
ସେ ଅଙ୍ଗ, ଖ୍ୟାତି, ସୁମନସ । କ୍ରତୁ, ଗୟ[4], ସେ ଅଙ୍ଗିରସ ॥ ୪୮
୧୮ ସୁନୀଥା ଅଙ୍ଗପତ୍ନୀନାମ । ବେଣ[5]କୁ କଲା ସେ ଜନମ ॥ ୪୯
ଯାହାର ଦୁଃଶୀଳ ଭାବରୁ । ସେ ରାଜର୍ଷି ନିଜ ପୁରୁ ॥ ୫୦
ବନକୁ କଲେକ ଗମନ । ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭି ନିଜ ମନ ॥ ୫୧
୧୯ ଯେବଣ ମୁନିଙ୍କ ବଚନ । ଅଟଇ ବଜ୍ରର ସମାନ ॥ ୫୨
ସେମାନେ କୁପିତ ହୋଇଲେ । ଯେଉଁ ବେଣକୁ ଶାପ ଦେଲେ ॥ ୫୩
ମରନ୍ତେ ସେ ବେଣ ତାହାର । ମନ୍ଥିଲେ ସେ ଦକ୍ଷିଣ କର ॥ ୫୪
୨୦ ରାଜା ନ ଥାନ୍ତେ ଜଗତରେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସେ କାଳରେ ॥ ୫୫
ମିଳି ସକଳ ଖଣ୍ଡମାନେ । ପୀଡ଼ାକୁ ଦେଲେ ଧନେ ଧନେ ॥ ୫୬
ତେଣୁ ନାରାୟଣ-ଅଂଶରେ । ପୃଥୁ ଜନ୍ମିଲେ ଜଗତରେ ॥ ୫୭
ମଧ୍ୟେ ସକଳ ରାଜାଙ୍କର । ସେ ପୃଥୁ ଆଦ୍ୟ କ୍ଷିତୀଶ୍ୱର ॥ ୫୮

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୨୧ ସାଧୁ ସୁଚରିତର ସ୍ଥାନ । ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ, ମହାତ୍ମା ସେ ଜେନ ॥ ୫୯
ଯେ ବେଣ ଅଟେ ଦୁରାଚାର । କିମ୍ପା ଏ ପୁତ୍ର ହେଲା ତାର ॥ ୬୦
ଯେଣୁ ସେ ବିମନ ହୋଇଲା । ଗୃହ ଛାଡ଼ି ବନେ ଗଲା ॥ ୬୧
୨୨ ଧର୍ମ ଜାଣନ୍ତି ମୁନିମାନେ । ସେ କେଉଁ ଦୋଷ ଧରି ମନେ ॥ ୬୨
ଯେ ରାଜା[6] ଦଣ୍ଡବ୍ରତ ଧରେ । ଦଣ୍ଡ ବିହିଲେ ତାହାଠାରେ ॥ ୬୩
୨୩ ପାପିଷ୍ଠ ହୋଇଲେ ହେଁ ରାଜା । ଅବଜ୍ଞା ନ କରନ୍ତୁ ପ୍ରଜା ॥ ୬୪
ଯେଣୁ ସେ ଆପଣା ତେଜରେ । ଲୋକପାଳଙ୍କ ତେଜ ଧରେ ॥ ୬୫

---

* ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକର ପାଠାନ୍ତରରେ ପୁରୁ ଓ କୁସ୍ତ ସ୍ଥଳେ 'ପୁରୁକୁସ୍ତ' ଏବଂ ଋତ ଓ ବ୍ରତ ସ୍ଥଳେ 'ଧୃତବ୍ରତ'—ଏହି ସମସ୍ତପଦଦ୍ୱୟ ଅଛି । ଏହି ପାଠ ଅନୁସାରେ ନଡ୍ୱଲାର ପୁତ୍ରସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାଦଶ ନ ହୋଇ ଦଶ ହେବ । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ "ପୁରୁପ୍ରମୁଖାନ୍ ଦ୍ୱାଦଶ ସୁତାନ୍ ଅସୂତ" କହିଥିବା ହେତୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଅସମସ୍ତ ପଦ ପାଠ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି ।

୧—ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ । ୨—ସେ ଦଶ । ୩—ସ୍ୱାତି । ୪—ଶସ୍ତ । ୫—ବନ । ୬—ପ୍ରଜା ।

୨୪ ଯେତୁ ଜାଣନ୍ତ ପରାପର । ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ସାର ॥ ୬୬
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଭକ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁତ । ସୁନୀଥାପୁତ୍ରର ଚେଷ୍ଟିତ ॥ ୬୭
ହେ ବିପ୍ର ! ପ୍ରକାଶ କରିଣ । ଏ କଥା ମୋର ଆଗେ ଭଣ ॥ ୬୮

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୫ ଯେ ଅଟେ ଅଶ୍ୱମେଧ ନାମ । ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କରେ ଉତ୍ତମ ॥ ୬୯
ସେ ଯଜ୍ଞ ଅଙ୍ଗ ରାଜର୍ଷି । ଆରମ୍ଭ କଲେକ ବିଶେଷି ॥ ୭୦
ଡାକନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀମାନେ । ଦେବତା ନଇଲେ[୧] ସେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୭୧
ଋତ୍ୱିକେ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଲେ । ଯଜମାନକୁ ସେ ବୋଇଲେ ॥ ୭୨

ଶ୍ରୀ ଋତ୍ୱିଜ ଊଚୁଃ

୨୬ } ହୋମ କରନ୍ତେ ହବି ତୋର । ଦେବେ ନ କରନ୍ତି ସ୍ୱୀକାର ॥ ୭୩
୨୭ }

ହେ ନୃପ ! ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପ୍ରାପତ । ଏ ହବିମାନ ଅଦୂଷିତ ॥ ୭୪
ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବ୍ରତମାନ । ଧରିଅଛନ୍ତି ଅନୁଦିନ ॥ ୭୫
ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସେ ପଢ଼ନ୍ତି । ସେ ମନ୍ତ୍ରେ ସବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୬
୨୮ ଅଣୁମାତ୍ର ହିଁ ଦେବଙ୍କର । ହେଳା ନ କରୁଛୁଁ ଗୋଚର ॥ ୭୭
କର୍ମର ସାକ୍ଷୀ ଏ ଭୁବନେ । ଅଟନ୍ତି ସେ[୨] ଦେବତାମାନେ ॥ ୭୮
ଯେଣୁ ସେ ନିଜ ଭାଗମାନ । ଘେନୁଣ ନାହାନ୍ତି ବହନ ॥ ୭୯

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୯ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଚନ । ଶୁଣି ସେ ଅଙ୍ଗ ଯଜମାନ ॥ ୮୦
ଦୁର୍ମନ ହୋଇ ତଦନ୍ତରେ । ସେ ବିପ୍ରଙ୍କର ଅନୁଜ୍ଞାରେ ॥ ୮୧
ପଚାରିବାକୁ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ । ପ୍ରୟୋଗ କଲା ବଚନକୁ ॥ ୮୨

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଉବାଚ

୩୦ ହେ ସଭାପତିମାନେ କହ । କଲି ମୁଁ ଅବା କେଉଁ ଦ୍ରୋହ ॥ ୮୩
ଏ ଯଜ୍ଞେ ପଡ଼ି ମନ୍ତ୍ରମାନ । ଋତ୍ୱିକେ କରନ୍ତେ ଆହ୍ୱାନ ॥ ୮୪
ସୋମପାନକୁ ଦେବତାଏ । ଘେନୁ ନାହାନ୍ତି କି କଥା ଏ ॥ ୮୫

ଶ୍ରୀସଦସସ୍ପତୟ ଊଚୁଃ

୩୧ କଛିହିଁ ପାପ ତୋହଠାରେ । ହେ ନୃପ ନାହିଁ ଏ ଜନ୍ମରେ ॥ ୮୬

୧—ନଇଲେ = ନ ଅଇଲେ । ୨—ସେ । (ତୁଂ ସେ)

ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ବିରଚିତ । ଅଛି ତୋ ଏକଇ ଦୁରିତ ॥ ୮୭

ଯେଣୁ ଏମନ୍ତ ଗୁଣୀ ହୋଇ । ଅପୁତ୍ର ହୋଇଅଛୁ ଭୁଇ ॥ ୮୮

୩୨ ଏଣୁ ଯେମନ୍ତେ ଦେବଗଣ । ତୋ’ ହବ୍ୟ କରିବେ ଗ୍ରହଣ ॥ ୮୯

ତେମନ୍ତେ କର ତୁ ସାଧନ । ସୁପ୍ରଜା ଲଭି ହେ ରାଜନ ॥ ୯୦

ତୁ ପୁତ୍ରକାମ ହୋଇକରି । ଯଜ୍ଞ ଭୋକ୍ତା ଯେଉଁ ହରି ॥ ୯୧

ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ଯଜନ । ପୁତ୍ର କରିବ ସେ ପ୍ରଦାନ ॥ ୯୨

୩୩ ନିଜ ଭାଗମାନଙ୍କୁ ତେବେ । ଦେବତା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ॥ ୯୩

ଯଜ୍ଞପୁରୁଷଙ୍କୁ ତୁ ଯେଣୁ । ବରିଛୁ ପୁତ୍ରଅର୍ଥେ ତେଣୁ ॥ ୯୪

୩୪ ଯେଉଁ ଯେଉଁ କାମକୁ ଜନ । ବାଞ୍ଛେ ତା’ ଦିଏ ଭଗବାନ ॥ ୯୫

ଯେମନ୍ତ ରୂପେ ଆରାଧନ । କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞ ଜନ ॥ ୯୬

ଫଳ-ଉଦୟ ସେ ପ୍ରକାରେ । ତାଙ୍କର ହୁଅଇ ସଂସାରେ ॥ ୯୭

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୫ ସେ ରାଜାପୁତ୍ର ଜନ୍ମପାଇଁ । ଏରୂପେ ବଚୁର ଭଆଇଁ ॥ ୯୮

ବିଷ୍ଣୁର ଅର୍ଥେ ପୁରୋଡାଶ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ କଲେକ ପ୍ରକାଶ ॥ ୯୯

{ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଟେ ଶିପିବିଷ୍ଟ । ଯେଣୁ ସେ ଶିପିରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ} ॥

୩୬ ପିନ୍ଧିଛି ଅମଳ ବସନ । ହେମମାଳାରେ ଶୋଭମାନ ॥ ୧୦୦

ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ପାତ୍ରେ ଭରି । ସିଦ୍ଧ ପାୟସ ଅଛି ଧରି ॥ ୧୦୧

ସେ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରକାଶ । ହୋଇଲା ଏକଇ ପୁରୁଷ ॥ ୧୦୨

୩୭ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅଛନ୍ତି ସଙ୍ଗରେ । ସେ ଅନ୍ନ ଘେନି ଅଞ୍ଜଳିରେ ॥ ୧୦୩

ହରଷେ ଆଘ୍ରାଣ କରିଣ । ପତ୍ନୀକି ଦେଲା ତତକ୍ଷଣ ॥ ୧୦୪

୩୮ ଯେଣୁ ପୁରୁଷ ହୋଏ ଜାତ । ସେ ଅନ୍ନ ଅଟଇ ଏମନ୍ତ ॥ ୧୦୫

ରାଜାର ପତ୍ନୀ ତା ଭକ୍ଷିଣ । ଋତୁକାଳରେ ସେହୁ ପୁଣ ॥ ୧୦୬

ପତିସକାଶୁଁ ଗର୍ଭ ହେଲା । କାଳେ କୁମାର ଜନ୍ମ କଲା ॥ ୧୦୭

୩୯ ଅଧର୍ମ-ଅଂଶୁ ଯେ ଜନତ । ସେ ମୃତ୍ୟୁ ତା’ ମାତାର ତାତ ॥ ୧୦୮

ଅନୁବର୍ତ୍ତିଲା ତା’କୁ ଯେଣୁ । ଅଧର୍ମୀ ହୋଇଲା ସେ ତେଣୁ ॥ ୧୦୯

ଶିପିବିଷ୍ଟଃ :—ଶିପିଷୁ ପଶୁଷୁ ଯଜ୍ଞରୂପେଣ ପ୍ରବିଷ୍ଟଃ । ତଥା ଚ ଶ୍ରୁତିଃ—“ଯଜ୍ଞୋ ବୈ ବିଷ୍ଣୁ ପଶବଃ ଶିପିଃ । ଯଜ୍ଞ ଏବ ପଶୁଷୁ ପ୍ରତିତିଷ୍ଠତି ।”

୪୦ ସେ ଧନୁ ଧରି ବ୍ୟାଧବେଶ । ବନରେ ହୁଅଇ ପ୍ରବେଶ ॥ ୧୧୦
ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଘାନ ମୃଗମାନ । ମାରନ୍ତେ ତାକୁ ଦେଖି ଜନ ॥ ୧୧୧
ବେଣ ଏ ଆସୁଛି ସକଳେ । ଡାକନ୍ତି ଏରୂପେ ବିକଳେ ॥ ୧୧୨
୪୧ ତାହାର ମିତ୍ର ଶିଶୁମାନେ । କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥାନେ ॥ ୧୧୩
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ସେ ଅତି ଦାରୁଣ । ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ ॥ ୧୧୪
ବଳେହେଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି । ମାରଇ ପଶୁପ୍ରାୟେ କରି ॥ ୧୧୫
୪୨ ପୁତ୍ରକୁ ଦେଖି ଖଳ କରି । ବିବିଧ ବାକ୍ୟେ ଦଣ୍ଡଧାରି ॥ ୧୧୬
ଯେବେ ବୁଝାଇ ନ ପାରିଲି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ମନ ହୋଇଲି ॥ ୧୧୭

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଉବାଚ

୪୩ ଯେ ଗୃହୀ ଅପୁତ୍ରିକ ଜନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କଲେ ସେ ପୂଜନ ॥ ୧୧୮
କୁତ୍ସିତପୁତ୍ରସକାଶରେ । ଯେ ଦୁଃଖ ଜନମେ ଚିତ୍ତରେ ॥ ୧୧୯
ସେ ଅସମ୍ଭାଳ ଦୁଃଖ ଯେତେ । ଧରି ନାହାନ୍ତି ଦେହ ବନ୍ତେ ॥ ୧୨୦
୪୪ ଯହିଁରୁ ପାପକୀର୍ତ୍ତି ଜାତ । ଅଧର୍ମ ଯହିଁରୁ ବଢ଼ନ୍ତ ॥ ୧୨୧
ଯାହା ସକାଶୁଁ ସର୍ବଜନ । ସଙ୍ଗେ ବିରୋଧ ଅନୁଦିନ ॥ ୧୨୨
ଯା' ହେତୁ ଅତିଶୟ ହୋଇ । ମନରି ବ୍ୟଥା ସମ୍ଭବଇ ॥ ୧୨୩
୪୫ କପଟେ ପୁତ୍ରନାମ ଧାରି । ମୋହବନ୍ଧନ ସେ ଆତ୍ମାର ॥ ୧୨୪
ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ କେଉଁ ପ୍ରାଣୀ । ତାହାଙ୍କୁ ବଡ଼ କରି ମଣି ॥ ୧୨୫
ଯାର ନିମିତ୍ତେ କ୍ଲେଶଦାୟୀ । ଆପଣା ଗୃହ ହିଁ ହୁଅଇ ॥ ୧୨୬
୪୬ *ଯାହାର ନ ଥାଇ ନନ୍ଦନ । ସେ ସର୍ବ ଶୋକଙ୍କର ସ୍ଥାନ ॥ ୧୨୭
ତା' ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁଁ ମଣଇଁ । କୁପୁତ୍ରବନ୍ତ ଯେ ହୁଅଇ ॥ ୧୨୮
ଗୃହରୁ ବୈରାଗ୍ୟ ସେ ପାଏ । କୁପୁତ୍ରୁଁ ଗୃହ କ୍ଲେଶମୟେ ॥ ୧୨୯
୪୭ ଏରୂପେ ବୈରାଗ୍ୟ ମନରେ । ଲଭି ସେ ରଜନୀ-ଅର୍ଦ୍ଧରେ ॥ ୧୩୦
ନିଦ୍ରା ହିଁ ନୋହିଲି ତାହାର । ଜାଣିଲେ ନାହିଁ କେହି ନର ॥ ୧୩୧
ବେଣମାତା ଯେ ଥିଲି ଶୋଇ । ତାକୁ ଛାଡ଼ିଣ ନରସାଇଁ ॥ ୧୩୨
ଅନେକ ସମ୍ପତ୍ତି ଯହିଁରେ । ଜନମିଛନ୍ତି ସମୟରେ ॥ ୧୩୩
ଏମନ୍ତ ଗୃହରୁ ଉଠିଣ । ଗଲି ସେ ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭିଣ ॥ ୧୩୪

---

*"ଅପତ୍ୟଂ ବରଂ ମନ୍ୟେଽସଦପତ୍ୟାତ୍" ଅନୁସାରେ ଗୀତ ରଚିତ ହୋଇଅଛି ।
"ଅପତ୍ୟଂ ବରଂ ମନ୍ୟେ ସଦପତ୍ୟାତ୍" ପାଠାନ୍ତର (ଖଣ୍ଡ-ଅକାର ବର୍ଜନ) ଅଛି ।

୪୮	ବୈରାଗ୍ୟ ହୋଇ ଗଲେ ପତି	। ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ଝଟିତି	॥ ୧୩୫
	ପ୍ରଜା-ଅମାତ୍ୟ-ପୁରୋହିତ	। ମିଶ୍ର ଆଦିରେ ହୋଇ ଯୁତ	॥ ୧୩୬
	ଶୋକରେ କାତର ହୋଇଲେ	। ଧରଣୀମଧ୍ୟରେ ଖୋଜିଲେ	॥ ୧୩୭
	ଯେସନେ ଆତ୍ମା ଗୁପ୍ତେ ଥାଇ	। କୁଯୋଗିଜନ ତା' ନ ପାଇ	॥ ୧୩୮
୪୯	ପ୍ରଜାପତିର ମାର୍ଗ ତହିଁ	। ଲକ୍ଷି ନ ପାରି ଲୋକ କେହି	॥ ୧୩୯
	ହତ-ଉଦ୍ୟମ ସେ ହୋଇଣ	। ଲେଉଟି ପୁରକୁ ଆସିଣ	॥ ୧୪୦
	ମିଳି ଯେ ଥିଲେ ଋଷିଜନ	। ତାହାଙ୍କୁ କରିଣ ବନ୍ଦନ	॥ ୧୪୧
	ନାଶିଁକୁ କହିଲେ ରାଜାର	। ଲୋଚନୁଁ ଗଳୁଅଛି ନୀର	॥ ୧୪୨
	କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମ ଚିନ୍ତ	। ହରଷ ପାନବନ୍ଧୁ ମତ	॥ ୧୪୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟା ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ତୁ ଦୁଷ୍ଟତ୍ୱାଦଙ୍ଗେ ଗତେ ଦ୍ୱିଜୈଃ ।
ଅଭିଷିକ୍ତସ୍ୟ ବେଣସ୍ୟ ରୋଷାତ୍ତୈର୍ବଧ ଉଚ୍ୟତେ । ୧ ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ଭୃଗୁ ଋଷିଙ୍କି ଆଦି ହୋଇ	। ଯେତେକ ଥିଲେ ଋଷି ତହିଁ	॥ ୧
	ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ସେମାନେ	। ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ଅନୁଦିନେ	॥ ୨
	ରାଜା-ଅଭାବେ ପ୍ରଜାଜନ	। ହୁଅନ୍ତି ପଶୁର ସମାନ	॥ ୩
	ଏକଥା ହୃଦୟରେ ସକଳେ	। ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଣ ସେ ସ୍ଥଳେ	॥ ୪
୨	ସୁନୀଥା ଯେ ବୀରଜନନୀ	। ତାକୁ ଡାକି ସେ ସମ୍ମତି ଘେନି	॥ ୫
	ଅମାତ୍ୟଆଦି-ଅସମ୍ମତ	। ଯେ ବେଣ ଅଙ୍ଗରାଜାସୁତ	॥ ୬
	ତାହାକୁ ଧରଣୀନାୟକ	। କରି ସେ କଲେ ଅଭିଷେକ	॥ ୭

୧—ଯଶକୁ (?) (ତୁଂ ଭର୍ତ୍ତୁଃ ବିପ୍ଲବ ନାଶମଦର୍ଶନମିତ୍ୟର୍ଥଃ).

୩ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଗ୍ରଦଣ୍ଡ ଯାର । ସେ ବେଣ ରାଜାସନପର ॥ ୮
ମିଳିବା ଶୁଣି ଖଣ୍ଡଜନ । ତତ୍କ୍ଷଣେ ହୋଇଲେକ ଲୀନ ॥ ୯
*ଗରୁଡ଼ଠାରୁ ଭୟ ପାଇ । ସର୍ପେ ଲୁଚନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଯାଇ ॥ ୧୦
୪ ଚଢ଼ିଣ ନୃପତି-ଆସନ । ହନକୁ ହନ ସେହୁ ବେଣ ॥ ୧୧
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଅଷ୍ଟଲୋକପାଳ । ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ହୋଇ ଭୋଳ ॥ ୧୨
ମୁଁ ବଡ଼ ବୋଲି ନିଜ ଦେହେଁ । ସମ୍ଭାବନାକୁ କରି ସ୍ୱୟେଂ ॥ ୧୩
କାହାକୁ ନମ୍ର ସେ ନୋହିଲା । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ନ ଗଣିଲା ॥ ୧୪
୫ ଏରୂପେ ମଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବକୁ ସେ ବହି ॥ ୧୫
ଅଙ୍କୁଶ ନ ଥିଲେ ଯେମନ୍ତ । ହସ୍ତୀ ହୁଅଇ ଅନାୟତ୍ତ ॥ ୧୬
ରଥକୁ କରି ଆରୋହଣ । କ୍ଷିତିମଣ୍ଡଳେ ଭ୍ରମନ୍ତେଣ ॥ ୧୭
ଧରଣୀତଳ-ସ୍ୱର୍ଗ ଦୁଇ । କମ୍ପାଇଲାର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୧୮
୬ ହେ ବିପ୍ରମାନେ ! ଯଜ୍ଞ, ଦାନ । ହୋମ ନ କରିବ ବିଧାନ ॥ ୧୯
ଏରୂପେ ଭେରିଘୋଷ ଦେଇ । ଧର୍ମ ବାରିଲା ସବୁଠାଇଁ ॥ ୨୦
୭ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଅଟଇ ଯେ ବେଣ । ତା' ଚେଷ୍ଟା ଦେଖି ମୁନିଜନ ॥ ୨୧
ଲୋକର ବିପତ୍ତି ଦେଖିଣ । କୃପାରେ ବୋଇଲେ ମିଳିଣ ॥ ୨୨
୮ ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ତ ଲୋକର । ବିପତ୍ତି ହୋଇଲା ଅପାର ॥ ୨୩
ଯେସନେ କାଷ୍ଠ-ଅଗ୍ରମୂଳ । ଦହନ କରନ୍ତେ ଅନଳ ॥ ୨୪
ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଜନ୍ତୁମାନ । ଅବଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ଦହନ ॥ ୨୫
ସେ ରୂପେ ଥିଲା ଯେବେ ରାଜା । କଷ୍ଟକୁ ଲଭୁଥିଲେ ପ୍ରଜା ॥ ୨୬
ରାଜାର ନ ଥିବାରେ ଚୋର । ସକାଶୁଁ ଭୟ ହେଲା ଘୋର ॥ ୨୭
୯ ରାଜାପଣକୁ ଏହୁ ବେଣ । କେବେହେଁ ନୁହଇ ଭାଜନ ॥ ୨୮
ହୁଅନ୍ତେ ଅରାଜକ-ଭୀତ । ଏହାକୁ କଲୁଁ ନରପତି ॥ ୨୯
ତାହା ସକାଶୁଁ ପୁଣ ଭୟ । ହୋଇଲା ଆଜ ଅତିଶୟ ॥ ୩୦
ସର୍ପକୁ ପିଆଇଣ କ୍ଷୀର । ଯେସନେ ପୋଷିଥାଇ ନର ॥ ୩୧
ପୋଷିଲା ଲୋକ-ଭୟ ପୁଣ । ଜାତ କରଇ ସେ ପୋଷଣ ॥ ୩୨

*"ତାର୍କ୍ଷ୍ୟାଦ୍ଧସ୍ତା ଇବାହୟଃ" ସ୍ଥଳରେ "ସର୍ପାଦ୍ଧସ୍ତା ଇବାଖବଃ" ଏହି ପାଠାନ୍ତର ଅଛି । ତଦନୁସାରେ "ସାପସକାଶୁଁ ଭୟ ପାଇ । ମୂଷା ଲୁଚନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଯାଇ ॥" ଗୀତଟି ରଚିତ ହେଲା ।

୧୦ ସୁନୀଥାଗର୍ଭୁଁ[*] ଜାତ ବେଣ । ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ଖଳଜନ ॥ ୩୩
ତାହାଙ୍କୁ କଲୁଁ ପ୍ରଜାପତି । ପ୍ରଜା ନାଶୁଛି ସେ ଦୁର୍ମତି ॥ ୩୪
୧୧ ମଙ୍ଗଳ ହୋଇବ କେମନ୍ତେ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଏତତେ ॥ ୩୫
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତାର ଦୋଷ । ତେବେ ନ କରିବ ସ୍ପର୍ଶ ॥ ୩୬
ଦୁଷ୍ଟ ଅଟଇ ବୃତ୍ତ ଯାର । ସେ ବେଣ କୁତ୍ସିତ-ଆଚାର ॥ ୩୭
ଆମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ କଲୁଁ ନୃପ । ଜାଣିଲେହେଁ ତାହାର ପାପ ॥ ୩୮
୧୨ ତଥାପି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯିବା । ଏହାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରିବା ॥ ୩୯
ବହୁତ କରନ୍ତେ ସାନ୍ତ୍ୱନ । ଆମ୍ଭ ବାକ୍ୟଙ୍କୁ ପାପୀ ବେଣ ॥ ୪୦
ଘେନିବ ନାହିଁ ସେହୁ ଯେବେ । ଦହିବା ନିଜ ତେଜେ ତେବେ ॥ ୪୧
ଲୋକମାନଙ୍କର ଧିକ୍କାରେ । ଦଗ୍ଧ ହୋଇଛି ସେ ବେଭାରେ ॥ ୪୨
୧୩ ଏ ରୂପେ ବିଚାରି[୧] ଭିଆଇ । ମୁନିଏ କ୍ରୋଧକୁ ଲୁଚାଇ ॥ ୪୩
ବେଣର ନିକଟକୁ ଯାଇ । ବୋଇଲେ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରାଇ ॥ ୪୪

*ଶ୍ରୀମୁନୟ ଊଚୁଃ

୧୪ ହେ ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଶୁଣ ତାହା । ଆମ୍ଭେ କହୁଅଛୁଁ ଯାହା ॥ ୪୫
ଯେ ତାତ ତୋ' ବଳ-ଶ୍ରୀ-ଯଶ । ଆୟୁଷ କରେ ଯେ ବିଶେଷ ॥ ୪୬
୧୫ କାୟ, ବଚନ, ବୁଦ୍ଧି, ମନେ । ଧର୍ମ ଆଚରନ୍ତେ ସୁଜନେ ॥ ୪୭
୧୬ ବିଶୋକ ଯେଉଁ ଲୋକମାନ । ସେ ଧର୍ମ କରେ ତା' ପ୍ରଦାନ ॥ ୪୮
ସେ ପୁଣ ନିଷ୍କାମ ଲୋକଙ୍କୁ । ପ୍ରଦାନ କରଇ ମୋକ୍ଷକୁ ॥ ୪୯
ହେ ବୀର ! ପ୍ରଜାକ୍ଷେମକର । ସେ ଧର୍ମନାଶ ନୋହୁ ତୋର ॥ ୫୦
ଯାହାର ବିନାଶେ ନୃପତ । ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରୁ ହୋଏ ଚ୍ୟୁତ ॥ ୫୧
୧୭ ଅସାଧୁ ଅମାତ୍ୟ ଯେ ଚୋର । ଏ ଆଦି ଯେବା ଦୁଷ୍ଟ ନର ॥ ୫୨
ତାଙ୍କ ସକାଶୁଁ ପ୍ରଜାଜନ । ପାଳନ କରନ୍ତେ ରାଜନ ॥ ୫୩
ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରମାଣେ କର ନେଇ । ଉଭୟ ଲୋକେ ସୁଖ ପାଇ ॥ ୫୪
୧୮ ଯେବଣ ରାଜା-ରାଜ୍ୟେ ପୁରରେ । ବର୍ଣ୍ଣ-ଆଶ୍ରମରୂପୀ ନରେ ॥ ୫୫
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷରୂପେ ଚିନ୍ତ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସ୍ୱଧର୍ମେ ପୂଜନ୍ତ ॥ ୫୬
୧୯ ସକଳ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ତାଙ୍କୁ ହୁଅନ୍ତି ତୋଷମନ ॥ ୫୭
ବିଷ୍ଣୁ-ଆଜ୍ଞାରେ ଅବିରତ । ଯେଣୁ ସେ ରାଜା ଅଟେ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୮

* ୧—ବୁଦ୍ଧିଏ । ଶ୍ରୀଋଷୟ ଊଚୁଃ ।

୨୦ ଜଗତଜନମାନଙ୍କର । ଈଶ୍ୱରଉପରେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୫୯
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଯେବେ ତୋଷ ହୋଇ । ଦୁର୍ଲଭ ହୋଇ କି ଅଛଇ ॥ ୬୦
ଆଦର ହୋଇ ନିରନ୍ତରେ । ଲୋକପାଳଙ୍କ ସହିତରେ ॥ ୬୧
ସେ ନୃପତିକି ଲୋକମାନେ । ପୂଜା କରନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ॥ ୬୨
୨୧ ସକଳ ଲୋକଯଜ୍ଞସ୍ୱର । ସଂଗ୍ରହକର୍ତ୍ତା ସେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୩
ବେଦସ୍ୱରୂପୀ ଜ୍ଞାନମୟ[୧] । ତପସ୍ୱରୂପୀ ବିଶ୍ୱକାୟ ॥ ୬୪
ହେ ରାଜା ତୋ ଭଦ୍ର ଅର୍ଥରେ । ତାହାଙ୍କୁ ବିବିଧ ଯଜ୍ଞରେ ॥ ୬୫
ପୂଜା କରନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ ନର । ତୁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କର ॥ ୬୬
୨୨ ତୋହର ରାଜ୍ୟ ବିପ୍ରଗଣ । ଯଜ୍ଞମାର୍ଗକୁ ବିସ୍ତାରଣ ॥ ୬୭
ଦେବତାମାନେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ । ତାଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତେ ହୋଇ ତୋଷ ॥ ୬୮
ଦେବେ ତୋ[୨] ବାଞ୍ଛାକୁ ସେ ବୀର । ତାହାଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା ନ କର ॥ ୬୯

ଶ୍ରୀବେଣ ଉବାଚ

୨୩ ହେ ବିପ୍ରେ ! ତୁମ୍ଭେ ମୂର୍ଖଗଣ । ଅଧର୍ମ ଧର୍ମ କର ମଣ ॥ ୭୦
ଯେ ବୃତ୍ତିଦାତା ପତି ଲେଞ୍ଛି[୨] । ଜାର ପତିକି ମନେ ଇଚ୍ଛି ॥ ୭୧
୨୪ ନୃପସ୍ୱରୂପୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ମୂଢ଼ନର ॥ ୭୨
ଅବଜ୍ଞା କରନ୍ତି ସେ ଲୋକେ[୩] । ସୁଖ ନ ପାନ୍ତି ଦୁଇଲୋକେ ॥ ୭୩
୨୫ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଅବା କେହ୍ନ । ତୁମ୍ଭର ଏଡ଼େ ଭକ୍ତି ଯହିଁ ॥ ୭୪
ଭର୍ତ୍ତାସ୍ନେହକୁ କରି ଦୂର । ଜାରେ ଯେସନେ କୁସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ॥ ୭୫
୨୬ ବିଷ୍ଣୁ, ବିରଞ୍ଚି, ମହେଶ୍ୱର । ଇନ୍ଦ୍ର, ପବନ, ଦଣ୍ଡଧର ॥ ୭୬
ରବି, ପର୍ଜନ୍ୟ, ଧନପତି । ବରୁଣ, ସୋମ, ଅଗ୍ନି, କ୍ଷିତି ॥ ୭୭
୨୭ ଏ ଆନ ଯେବା ଦେବମାନେ । ଈଶ୍ୱର ବରଶାପଦାନେ ॥ ୭୮
ବସନ୍ତି ନୃପତିର କାୟ । ନୃପ ସକଳଦେବମୟ ॥ ୭୯
୨୮ ତେଣୁ ହୋଇଣ ବିମତ୍ସର । ହେ ବିପ୍ରମାନେ ! ନିରନ୍ତର ॥ ୮୦
କର୍ମରେ ମୋତେ ଯାଗ କର । ମୋତେ ସମର୍ପ ଉପହାର ॥ ୮୧
ମୋ ଠାରୁ ଅଗ୍ରଭୋକ୍ତା ହୋଇ । କେ ଆନ ପୁରୁଷ ଅଛଇ ॥ ୮୨

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୯ ବିରୁଦ୍ଧମତି ଏ ପ୍ରକାରେ । ପାପିଷ୍ଠ ଉତ୍ପଥେ ବିହରେ ॥ ୮୩

୧—ଦ୍ରବ୍ୟମୟ । ୨—ଲେଞ୍ଛି = ତ୍ୟାଗ କରି । ୩—ପାକେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅତିଶୟ । କରନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁନୟ ॥ ୮୪
ତାଙ୍କ ଯାଚଣ୍ଡାକୁ ନକଲା । ନଷ୍ଟ[1]ମଙ୍ଗଳ ଯେଣୁ ହେଲା ॥ ୮୫
୩୦ ପଣ୍ଡିତ-ଅଭିମାନୀ ବେଣ । ବିପ୍ରଙ୍କୁ କଲା ଅସମ୍ମାନ ॥ ୮୬
ଭବ୍ୟ ଯାଚଣ୍ଡା ତାହାଙ୍କର । ଭଗ୍ନ ହୁଅନ୍ତେ ହେ ବିଦୁର ॥ ୮୭
ଅବଜ୍ଞା ସହି ନ ପାରିଲେ । ବିପ୍ରେ ତାହାକୁ କ୍ରୋଧ କଲେ ॥ ୮୮
୩୧ ଏ ପାପୀ ସ୍ୱଭାବେ ଦାରୁଣ । ଏହାକୁ ମାର ମାର ପୁଣ ॥ ୮୯
ଖାଇ ଥାଅନ୍ତେ ଏ ଜଗତ । ନଷ୍ଟେ କରିବ ଭସ୍ମୀଭୂତ ॥ ୯୦
୩୨ ଦୁଷ୍ଟଚରିତ ଏ ଅଟଇ । ରାଜାସନକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହି ॥ ୯୧
ସକଳ ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କର । ବିଷ୍ଣୁ ଅଟନ୍ତି ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୯୨
ନିନ୍ଦା କରୁଛି ତାଙ୍କୁ ଏହି । ଲଜ୍ଜା ଏହାର ଠାରେ ନାହିଁ ॥ ୯୩
୩୩ ପାପିଷ୍ଠ ବେଣ ବିନୁ ଆନ । ଏହାଙ୍କୁ କରୁ କେ ନିନ୍ଦନ ॥ ୯୪
ଯା' ଅନୁଗ୍ରହପାତ୍ର ହେଲା । ଏମନ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପାଇଲା ॥ ୯୫
୩୪ ମାରିବା ଅର୍ଥେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ସ୍ଥିର କରିଣ ମନରେ ॥ ୯୬
* କ୍ରୋଧ ଲୁଚାଇ ମୂକ ଥିଲେ । ହୁଁକାରେ ବେଣକୁ ମାଇଲେ ॥ ୯୭
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିନ୍ଦାଣ ବହୁତ । ସ୍ୱଭାବେ ହୋଇଛି ସେ ହତ ॥ ୯୮
୩୫ ଋଷି ଚଳନ୍ତେ ଆଶ୍ରମକୁ । ସୁନୀଥା ପୁତ୍ରଶରୀରକୁ ॥ ୯୯
ପାଳିଲା ମନ୍ତ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରେ । ଶୋଚନା କରନ୍ତେ ମନରେ ॥ ୧୦୦
୩୬ ସରସ୍ୱତୀର ଜଳେ ଯନେ । ସ୍ନାନ କରିଣ ଋଷିମାନେ ॥ ୧୦୧
ହୋମ ଦେଇଣ ଅନଳରେ । ବସିଲେ ଯାଇଁ ନଦୀତୀରେ ॥ ୧୦୨
† ଉତ୍ତମ ଯେଉଁ କଥାମାନ । ସେମାନ କଲେ ସେ ଗାୟନ ॥ ୧୦୩
୩୭ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭୟଙ୍କର । ମହା ଉତ୍ପାତମାନେ ଘୋର ॥ ୧୦୪
ସକଳ ଦିଗରେ ଉଠିଲେ । ସେମାନ ଦେଖି ସେ ବୋଇଲେ ॥ ୧୦୫
ଅନାଥା ହୋଇଛି ଧରଣୀ । ଖଣ୍ଡଙ୍କ ସକାଶରୁ ପୁଣି ॥ ୧୦୬
ସେ ଧରଣୀର ଅଧିରତ । ଅଭଦ୍ର ନୁହଇ କା ଜାତ ॥ ୧୦୭

୧—ଭ୍ରଷ୍ଟ ।

*"ଗୂଢ଼ମନ୍ୟବଃ" ପାଠ ଅନୁସାରେ ଏ ପଂକ୍ତି ରଚିତ ହୋଇଅଛି । "ରୂଢ଼ମନ୍ୟବଃ" ପାଠାନ୍ତର ଅନୁସାରେ "କ୍ରୋଧକୁ ପ୍ରକଟାଇ ଥିଲେ" ରଚିତ ହୋଇପାରେ । "ରୂଢ଼ମନ୍ୟବଃ ପ୍ରକଟକୋପାଃ" (ସ୍ୱାମୀ)

† ବିଷ୍ଣୁକଥାମାନ ।

୩୮ ଏହା ବିଚାରନ୍ତେ ସେ ସ୍ଥାନେ | ରହି ଅଛନ୍ତି ଋଷିମାନେ || ୧୦୮
ଲୁଟି କରିଣ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ | ଧାମନ୍ତେ ତହିଁ ଚୋରମାନେ || ୧୦୯
ସକଳ ଦିଗରୁ ତାଙ୍କର | ଧୂଳି ଉଠିଲା ଅତି ଘୋର || ୧୧୦
୩୯ ସେ ରାଜା ହୁଅନ୍ତେ ନିଧନ | ଲୁଟି କରନ୍ତେ ଲୋକଧନ || ୧୧୧
ଏକ ଆରକେ ହଣାହଣି | ହୋଇନ୍ତେ ସେ ଉପଦ୍ରବ ଜାଣି || ୧୧୨
୪୦ ରାଜ୍ୟେ ବହୁତ ହେବେ ଚୋରେ | ନିଃସତ୍ତ୍ୱ ରାଜା ନ ଥିବାରେ || ୧୧୩
ଚୋରଙ୍କୁ ନ ନାଶିଲେ ପୁଣି | ଯେ ଦୋଷ ଥିଲେହେଁ ତା'ଜାଣି|| ୧୧୪
ସମର୍ଥ ହେଲେହେଁ ସେ ତହିଁ | ଲୋକଙ୍କୁ ନିବାରିଲେ ନାହିଁ || ୧୧୫
୪୧ ଯେ ବିପ୍ର ସମ ଶାନ୍ତ ହୋଇ | ଦୁଃଖିଙ୍କି ଉପେକ୍ଷା କରଇ || ୧୧୬
ସ୍ରବଇ ତପସ୍ୟା ତାହାର | ଭଗ୍ନ ଭାଣ୍ଡରୁ ଯେହ୍ନେ କ୍ଷୀର || ୧୧୭
୪୨ } ଅଙ୍ଗରାଜଋଷିସନ୍ତାନ | ନାଶକୁ ନୋହେ ଏ ଭାଜନ || ୧୧୮
୪୩ } ଅମୋଘବୀର୍ଯ୍ୟ ଏ ବଂଶରେ | ରାଜାଏ ବିଷ୍ଣୁ ଆଶ୍ରୟରେ || ୧୧୯
ଋଷିଏ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ | ନିଷ୍ଠୟ କରିଣ ମନରେ || ୧୨୦
ମରି ଯେ ଥିଲା ମହୀପତି | ତା' ଊରୁ ମନ୍ଥିଲେ ଝଟିତି || ୧୨୧
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲା ଏକ ନର | ବାମନ ଅଟେ ତା' ଶରୀର || ୧୨୨
୪୪ ସେ କାକକୃଷ୍ଣ ହ୍ରସ୍ୱତନୁ | ଭୁଜ ବାଙ୍ଗର ଦୀର୍ଘ ହନୁ || ୧୨୩
ଚରଣଯୁଗ ହ୍ରସ୍ୱ ତାର | ନାସାଗ୍ର ଅଟଇ ଗମ୍ଭୀର || ୧୨୪
ରଙ୍ଗ ଅଟଇ ତା' ଲୋଚନ | ତମ୍ବାର ପ୍ରାୟ ବାଳମାନ || ୧୨୫
୪୫ କି କରିବି ମୁଁ ବୋଲି ସେହି | ନମ୍ର ହୋଇଣ୍ଟି ଦୀନ ହୋଇ || ୧୨୬
'ନିଷୀ[୧] ଦ' ବୋଲି ଋଷିମାନେ | ତାହାକୁ ବୋଇଲେ ବଚନେ || ୧୨୭
ତେଣୁ ସେ ନିଷାଦ ନାମରେ | ବିଖ୍ୟାତ ହେଲା ଜଗତରେ || ୧୨୮
୪୬ ନିଷାଦମାନେ ବଂଶ ତାର | ଗିରି-କାନନେ ତାଙ୍କ ଘର || ୧୨୯
ଯେଣୁ ସେ ଜାତ ହୋଇ ଘୋର | କଳୁଷ ବହିଲା ବେଣର || ୧୩୦
ତେଣୁ ତା' ବଂଶେ ହୋଇ ଜାତ | ପ୍ରାଣୀ ହୋଇଲେ ସେହିମତ || ୧୩୧
ପତିତପାବନ ମୁରାରି | ଦୀନଜନଙ୍କ ହିତକାରୀ || ୧୩୨
ଦୀନବନ୍ଧୁରେ କାହିଁପାଇଁ | ଦିନେ କରୁଣା ହେଉ ନାହିଁ || ୧୩୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ନିଷାଦୋତ୍ପତ୍ତିର୍ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ||

୧—ନିଷୀଦ=ବସ । (ନିଷାଦ ?)

ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଃ ପଞ୍ଚଦଶେ ବସ୍ତ୍ରୈର୍ମଥନାଦ୍ ବେଣବାହୁତଃ ।
ଜାତସ୍ୟ ତୁ ପୃଥୋରୁକ୍ତମଭିଷେକାର୍ହଣାଦିକମ୍ । ୧ ।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ତଦନ୍ତର । ଅପୁତ୍ର ଅବନୀପତିର ॥ ୧
ମନ୍ଥନ୍ତେ ପୁଣ ଭୁଜଦ୍ୱୁଇ । ସ୍ତ୍ରିଯ ପୁରୁଷ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୨
୨ ଦେଖିଣ ସେହି ମିଥୁନକୁ । ଲଭି ପରମ ସନ୍ତୋଷକୁ ॥ ୩
ବିଷ୍ଣୁର କଳା ବୋଲି ଜାଣି । ମୁନିମାନେ ଏମନ୍ତ ଭଣି ॥ ୪

ଶ୍ରୀଋଷୟ ଊଚୁଃ

୩ ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଏ ଅଟଇ । ଯେ ବିଶ୍ୱ ପାଳନ କରଇ ॥ ୫
ଏ ଅନପାୟିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକଳା । ଯେ ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁର ଅବଳା ॥ ୬
୪ ଏଥି ଯେ ପୁରୁଷ ଜନମ । ସେ ରାଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ॥ ୭
ପୃଥୁ ଅଟଇ ଯଶ ତାର । ଯଶ କରିବ ସେ ବିସ୍ତାର ॥ ୮
ଏ ପୃଥୁ ନାମେ ମହାରାଜା । ସୁଖେ ପାଳିବ ଜନପ୍ରଜା ॥ ୯
୫ ଯାର ସୁନ୍ଦର ଦନ୍ତଗଣ । ଗୁଣ-ଭୂଷଣେ କୁ ଭୂଷଣ ॥ ୧୦
ଅର୍ଚ୍ଚି ନାମରେ ଏହୁ ଦେବୀ । ପୃଥୁ ରାଜାକୁ ଥିବ ସେବି ॥ ୧୧
୬ ଏହୁ ସାକ୍ଷାତ ହରିଅଂଶ । ଲୋକପାଳନାକୁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୨
ଏହାକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । ଏ ଅନପାୟିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜାତ ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୭ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସିଲେ । ଗନ୍ଧର୍ବପ୍ରବରେ ଗାଇଲେ ॥ ୧୪
ସିଦ୍ଧେ କୁସୁମ ବରଷିଲେ । ଦେବସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନୃତ୍ୟକଲେ ॥ ୧୫
୮ ଶଙ୍ଖ ମୃଦଙ୍ଗ ଆଦି ତୁଲେ । ସ୍ୱର୍ଗେ ଦୁନ୍ଦୁଭିଏ ଶୁଭିଲେ ॥ ୧୬
ସେଠାକୁ ଆଇଲେ ସକଳ । ଦେବତା ଋଷି ପିତୃକୁଳ ॥ ୧୭
୯ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଗୁରୁ ଜଗତର । ସେ ଆସି ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗର ॥ ୧୮
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ପୃଥୁର । ଚକ୍ରକୁ ଦେଖିଣ ବିଷ୍ଣୁର ॥ ୧୯
୧୦ ଚରଣେ ଦେଖିଣ ପଦ୍ମକୁ । ମଣିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ ତାକୁ ॥ ୨୦
ଇତର ରେଖାରେ ନ ମିଶି । ଯାହାର କରେ ଚକ୍ର ବସି ॥ ୨୧
ସେ ଲୋକ ସାଧାରଣ ନୋହି । ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶ ଅଟେ ସେହି ॥ ୨୨

୧୧ ଯେବଣ ବିପ୍ରେ ବେଦମାନ । କରିଅଛନ୍ତି ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୨୩
ସେମାନେ ସହରିଷ ହେଲେ । ତା' ଅଭିଷେକ ଆରମ୍ଭିଲେ ॥ ୨୪
ତା' ଅଭିଷେକଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ଆଣିଲେ ସର୍ବ ହରଷେଁ ଜନ ॥ ୨୫
୧୨ ନଦୀ, ସମୁଦ୍ର, ଗିରି, ନାଗ । ଯେ ଅନ୍ୟ ଧେନୁ, ଖଗ ମୃଗ ॥ ୨୬
ଭୂ, ସ୍ୱର୍ଗ ସର୍ବଭୂତମାନ । ଭେଟିଲେ ଆଣି ଉପାୟନ ॥ ୨୭
୧୩ ସେ ଅଭିଷେକ ହୋଇ ପୁଣ । ଉତ୍ତମ ବସନ ପିନ୍ଧିଣ ॥ ୨୮
ଧରି ଉତ୍ତମ ଅଳଙ୍କାର । ଯେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅର୍ଚ୍ଚିନାମେ ତାର ॥ ୨୯
ସେହି ହୋଇଣ ଅଳଂକୃତ । ତା' ଅଙ୍ଗେ ହରିଲ ଶୋଭିତ ॥ ୩୦
ଯେସନେ ଦିଶେ ଅଗ୍ନି ଆର । ସେରୂପେ ଦିଶେ ନୃପବର ॥ ୩୧
୧୪ ହେ ବୀର ! ହେମବରାସନ । ତାକୁ କୁବେର କଲା ଦାନ ॥ ୩୨
ଯହିଁରୁ ସଳିଳ ସ୍ରବଇ । ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରାୟେ ଯେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୩୩
ଏମନ୍ତ ଆତପତ୍ର ପୁଣି । ବରୁଣ ତାକୁ ଦେଲା ଆଣି ॥ ୩୪
୧୫ ବାଳ-ବ୍ୟଜନବେନି ପୁଣ । ପ୍ରଦାନ କଲା ସମୀରଣ ॥ ୩୫
ଯେ କୀର୍ତ୍ତିମୟ ମାଳା ଥିଲା । ଧର୍ମଦେବତା ତାହା ଦେଲା ॥ ୩୬
ଇନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତମ ମୁକୁଟକୁ । ପ୍ରଦାନ କଲା ସେ ପୃଥୁକୁ ॥ ୩୭
ଯେ ଦଣ୍ଡ ସଂଯମନ ନାମ । ପ୍ରଦାନ କଲା ତାହା ଯମ ॥ ୩୮
୧୬ ବେଦସ୍ୱରୂପୀ କବଚକୁ । ସନ୍ତୋଷେ ବ୍ରହ୍ମା ଦେଲେ ତାକୁ ॥ ୩୯
ହାରରେ ଯେହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅତି । ଦେଲେ ତା' ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ॥ ୪୦
ସୁଦରଶନ ଚକ୍ର ହରି । ତା' ପତ୍ନୀ ଅବିନାଶୀ ଶିରୀ ॥ ୪୧
୧୭ ଚନ୍ଦ୍ର ଆକାର ହୋଇ ଦଶ । ବିମ୍ବ ଯା' କୋଷରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୨
ସେ ଖଣ୍ଡା ତାକୁ ରୁଦ୍ର ଦେଲେ । ତା' ପତ୍ନୀ ଅମ୍ବିକା ଯେ ଥିଲେ ॥ ୪୩
ସେ ଶତଚନ୍ଦ୍ର ଅସି ଆଣି । ପ୍ରଦାନ କଲେ ତାକୁ ପୁଣି ॥ ୪୪
ଅମୃତମୟ ଅଶ୍ୱମାନ । ଚନ୍ଦ୍ରମା କଲେ ତାକୁ ଦାନ ॥ ୪୫
ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଯେ ତହିଁ ଥିଲେ । ସୁନ୍ଦର ରଥ ତାକୁ ଦେଲେ ॥ ୪୬
୧୮, ଅଜ-ଗୋ-ଶୃଙ୍ଗେ ଯେ ନିର୍ମାଣ । ସେ ଧନୁ ଦେଲେ ଅଗ୍ନି ପୁଣ ॥ ୪୭
କିରଣମୟ ଶରମାନ । ଭାସ୍କର କଲେକ ପ୍ରଦାନ ॥ ୪୮
ଯୋଗମୟ[୧] ପାଦୁକା ବେନି । ପ୍ରଦାନ କଲେକ ଅବନି ॥ ୪୯
ପୁଷ୍ପଅଂଜଳି ପ୍ରତିଦିନ । ସ୍ୱର୍ଗ ତାହାକୁ କଲା ଦାନ ॥ ୫୦

୧—ଯୋଗମୟ = ପାଦସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ଅଭୀଷ୍ଟଦେଶପ୍ରାପକ ।

୧୯ ନାଟ୍ୟ ସୁଗୀତ ଅନ୍ତର୍ଧାନ । ବାଦ୍ୟ ଗନ୍ଧର୍ବେ କଲେ ଦାନ ॥ ୪୧
ଋଷିମାନେ ଯେ ତହିଁ ଥିଲେ । ସତ୍ୟ ଆଶିଷ ସେହୁ ଦେଲେ ॥ ୪୨
ଯେ ଶଙ୍ଖ ନିଜ ଜଳେ ଜାତ । ସମୁଦ୍ର ଦେଲେ ତା' ତୁରିତ ॥ ୪୩
୨୦ ନଦୀ, ପର୍ବତେ ସିନ୍ଧୁକୂଳେ । ରଥମାର୍ଗକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ॥ ୪୪
ସୂତ, ମାଗଧ, ବନ୍ଦୀ ତାକୁ । ମିଳିଲେ ସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ॥ ୪୫
୨୧ ସ୍ତୁତି କରିବେ ସେହୁ ଜନେ । ଏକଥା ଜାଣି ନିଜ ମନେ ॥ ୪୬
ପ୍ରତାପୀ ପୃଥୁ ସେ କାଳରେ । ମେଘଗମ୍ଭୀର ବଚନରେ ॥ ୪୭
କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ । ହସନ୍ତେ ବେଣର ନନ୍ଦନ ॥ ୪୮

ଶ୍ରୀ ପୃଥୁ ରୁବାଚ

୨୨ ସୂତ, ମାଗଧ, ବନ୍ଦୀଜନ । କହଇ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥ ୪୯
ଏ ଜଗତରେ ମୋର ଗୁଣ । ପ୍ରକାଶ ନୋହିଅଛି ପୁଣ ॥ ୫୦
ମୋତେ କରିବ ଯେଉଁ ସ୍ତବ । ତାର କେ ଆଶ୍ରୟ ହୋଇବ ॥ ୫୧
ମୋର ବିଷୟେ ତୁମ୍ଭ ବାଣୀ । ମିଥ୍ୟା ନୁହନ୍ତୁ ଏଣୁ ପୁଣି ॥ ୫୨
୨୩ ସେ ହୋଇ ଗଲେ କାଳାନ୍ତର । ବ୍ୟକ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ଗୁଣ ମୋର ॥ ୫୩
ତୁମ୍ଭେ ମଧୁର ବାକ୍ୟ ଋଷି । ଆମ୍ଭର ଯଶକୁ ଉଦ୍ଦେଶି ॥ ୫୪
ସ୍ତୋତ୍ରକୁ ଅତିଶୟ କରି । ରଚନା କରିବ ବିସ୍ତରି ॥ ୫୫
ଗୁଣାନୁବାଦ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର । ଥାଆନ୍ତେ ସଦସଦ ନର ॥ ୫୬
ଆମ୍ଭର ଯଶ ତୁଚ୍ଛ ଅତି । ତାକୁ କରିଉଛନ୍ତି ସ୍ତୁତି ॥ ୫୭
୨୪ ମହତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଜନ । ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଗୁଣମାନ ॥ ୫୮
ସେ ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭରେ । ସମ୍ପାଦିବାକୁ କାଳାନ୍ତରେ ॥ ୫୯
ଶକ୍ୟ ହେଲେହେଁ କେଉଁ ଜନ । କରାଇ ନିଜ ସ୍ତୁତିମାନ ॥ ୬୦
ଶାସ୍ତ୍ର-ଅଭ୍ୟାସ ଆଦି ଯେବେ । କରି ଥାଆନ୍ତା ଏହୁ ତେବେ ॥ ୬୧
ବିଦ୍ୟାକୁ ଆଦି ଯେତେ ଗୁଣ । ଏହାର ହୋଇଥାନ୍ତେ ପୁଣ ॥ ୬୨
ଏ ରୂପେ ବଞ୍ଚନାକୁ ପାଇ । ସେ ଲୋକ କୁମତି ଅଟଇ ॥ ୬୩
ଉପହାସକୁ ଲୋକଙ୍କର । ଜାଣି ନପାରେ ସେହୁ ନର ॥ ୬୪
୨୫ ଯେବଣ ପ୍ରଭୁଏ ବିଖ୍ୟାତ । ଅତି ଉଦାର ଲଜ୍ଜାବନ୍ତ ॥ ୬୫
ପର କରନ୍ତେ ନିଜ ସ୍ତୁତି । ସେମାନେ ତାହା ନ ସହନ୍ତି ॥ ୬୬
ବ୍ରାହ୍ମଣବଧ ଆଦି ହୋଇ । ନିନ୍ଦିତ ପରାକ୍ରମ ଯେହି ॥ ୬୭
ସ୍ତୁତିରେ କହନ୍ତେ ତା' ଜନେ । ସହି ନ ପାରନ୍ତି ସେମାନେ ॥ ୬୮

୨୭ ହେ ସୂତ ଆଜନ୍ମଁ ଲୋକରେ । ଉତ୍ତମ କର୍ମମାନଙ୍କରେ ॥ ୭୯
ଆମ୍ଭେ ବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଇ । ବାଳକ-ଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮୦
କରନ୍ତେ ଆପଣାକୁ ସ୍ତବ । କେଶେ କ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବା ହେବ ॥ ୮୧
ହେ କୃଷ୍ଣ ! କମଳଲୋଚନ । କର ମୋ' ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ॥ ୮୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାନବନ୍ଧୁ ବାଣୀ । ଶୁଣି ହସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥ ୮୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷୋଡ଼ଶେ ସର୍ବଲୋକେଶୈଃ ସତ୍କୃତଂ ସ୍ପର୍ଯ୍ୟୟା ଯୁତଂ ।
ମୁନିପ୍ରଯୁକ୍ତାଃ ସୂତାଦ୍ୟାଃ ସ୍ତୁବନ୍ତି ସ୍ମେତ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ । ୧ ।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତ ବୋଲନ୍ତେ ନୃପତି । ଗାୟକେ ତାଙ୍କୁ କଲେ ସ୍ତୁତି ॥ ୧
ତା' ବାକ୍ୟ ଅମୃତେ ସନ୍ତୋଷ । ପାଇଣ ମୁନିଙ୍କ ଆଦେଶ ॥ ୨

ଶ୍ରୀସୂତା ଊଚୁଃ

୨ ତୋହର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିବେ । ସମର୍ଥ ନୋହୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୩
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଦେବମଧ୍ୟେ ସାର । ମାୟାରେ ହେଲ ଅବତାର ॥ ୪
ବେଣଅଙ୍ଗରୁ ତୁମ୍ଭେ ଜାତ । ତୁମ୍ଭ ପୌରୁଷ ଅତର୍କିତ ॥ ୫
ବ୍ରହ୍ମାଦିମାନଙ୍କର ମତି । ତର୍କି ନ ପାରି ଭ୍ରମେ ଅତି ॥ ୬
୩ ଉଦାର ଅଟେ ଯଶ ଯାର । ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶୁ ଅବତାର ॥ ୭
ସେ ପୃଥୁକଥା-ଅମୃତରେ । ସାଦର ହୋଇଣ ମନରେ ॥ ୮
ମୁନିଏ ଯାହା ଯୋଗବଳେ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ହୃଦସ୍ଥଳେ ॥ ୯
ଆମ୍ଭେ ସେ ସୁଚରିତମାନ । ବିସ୍ତାରି କରିବୁଁ ଗାୟନ ॥ ୧୦
୪ ଏ ଧର୍ମବନ୍ତମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଅଟେ ରାଜା ବର ॥ ୧୧
ଧର୍ମେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାନ୍ତେ ଲୋକଙ୍କୁ । ପାଳିବ ଏ ଧର୍ମସେତୁକୁ ॥ ୧୨
ଧର୍ମବିରୋଧୀ ଯେବା ଥିବ । ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେବ ॥ ୧୩

୫ ଲୋକପାଳଙ୍କ ତନୁ ଏହି । ଧରିଛନ୍ତି ଦେହେ ଏକା ହୋଇ ॥ ୧୪
ପାଳନ ପୋଷଣ ଆଦିରେ । ଖ୍ୟାତ ସେ କାଳରେ କାଳରେ ॥ ୧୫
ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମରେ ସ୍ୱର୍ଗର । ବୃଷ୍ଟି ଆଦିରେ ଭୂଲୋକର ॥ ୧୬
ଯେମନ୍ତେ ସମ୍ଭବଇ ହିତ । କରନ୍ତେ ସେରୂପେ ଚରିତ ॥ ୧୭
୬ ବସୁକୁ କାଳରେ[୧] ରଖଇ । କାଳରେ[୨] ପ୍ରଦାନ କରଇ ॥ ୧୮
ସକଳ ଭୂତେ ସମ ହୋଏ । * ପ୍ରତାପ କରେ ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରାୟେ ॥ ୧୯
୭ ଆର୍ତ୍ତି ହୋଇଣ ଯେବେ ନରେ । ପାଦରେ ଆକ୍ରମନ୍ତି ଶିରେ ॥ ୨୦
ସେ ଅତିକ୍ରମ ବେଣସୁତ । ସହଇ ହୋଇ କୃପାଯୁତ ॥ ୨୧
କ୍ଷିତି ଯେସନେ ସର୍ବ ସହେ । ତାହାର ବୃତ୍ତିକି ଏ ବହେ ॥ ୨୨
୮ ଦେବ ନ ବରଷନ୍ତେ ବାରି । ଏ ନରଦେବବପୁ ଧରି ॥ ୨୩
ପ୍ରଜା ଧରିବେ କଷ୍ଟେ ପ୍ରାଣ । ଇନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରାୟେକ ହୋଇଣ ॥ ୨୪
ଆପଣେ ବରଷା କରିବ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଏ ରଖିବ ॥ ୨୫
୯ ଯହିଁରେ ସାନୁରାଗ ହୋଇ । ଅବଲୋକନ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୨୬
ହସାଦ ସ୍ନିଗ୍ଧତେ ମନୋହର । ଯେ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରମା ଏହାର ॥ ୨୭
ତେଣେ ପ୍ରାଣିଙ୍କି ଆପ୍ୟାୟନ । କରିବ ଏ ବେଣନନ୍ଦନ ॥ ୨୮
୧୦ ପ୍ରବେଶ ନିର୍ଗମ ଯାହାର । ଜାଣି ନ ପାରେ କେହି ନର ॥ ୨୯
ଆରମ୍ଭେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି । କେହି ନ ପାରେ ତାହା ଜାଣି ॥ ୩୦
ଏହା ସଧାନ ଅଜ୍ଞାତ । ରଖିଣ ଥାଇ ଯତ୍ନେ ବିତ୍ତ ॥ ୩୧
ଅନନ୍ତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଯାହାର । ଯେ ଏକ ସ୍ଥାନ ଗୁଣଙ୍କର ॥ ୩୨
ସେ ବସ୍ତୁ ଛନ୍ନ ଯାହାଠାର । ସଂଯତ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଯାର ॥ ୩୩
ତେଣୁ ବରୁଣପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଶୋଭା ପାଇବ କାଳେ ଏହି ॥ ୩୪
୧୧ ଯାକୁ ମନେହେଁ ଶତ୍ରୁମାନେ । ଲଭିବେ ନାହିଁ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୩୫
ଶତ୍ରୁଏ ନ ପାରିବେ ସହି । ନିକଟେ ଥିଲେ ଦୂର ଯେହି ॥ ୩୬
ବେଣ-ଅରଣିରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି । ଅନଳ ଅଟେ ଏ ବଦ୍ଧିତ ॥ ୩୭
ଏହାକୁ ପରାଭବ କରି । ପାରିବେ ନାହିଁ କେହି ଅରି ॥ ୩୮

---

୧ = ବସ୍ତ୍ରାଦାନସମୟରେ । ୨ = ଦୁର୍ଭିକ୍ଷାଦି ସମୟରେ ।
* ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ଆଠମାସ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରି ବର୍ଷାକାଳରେ ତାହା ପ୍ରଦାନ କରେ ସେହିପରି······(ବସୁ = ଜଳ)

୧୨ ଏ ଗୁପ୍ତଚରେ ପ୍ରାଣିଙ୍କର | ଦେଖନ୍ତେ ବାହାର ଭିତର || ୩୯
ତାଙ୍କର ସ୍ତୁତିନିନ୍ଦା ସହି | ଥିବ ଉଦାସୀପ୍ରାୟ ହୋଇ || ୪୦
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଆତ୍ମାରୂପ ହୋଇ | ଯେହ୍ନେ ପ୍ରଧାନେ ବାତ ଥାଇ || ୪୧
୧୩ ଶତ୍ରୁର ସୁତ ହୋଇ ଯେବେ | ଅଦଣ୍ଡ୍ୟ ନ ଦଣ୍ଡଇ ତେବେ || ୪୨
ଦଣ୍ଡକୁ ଯେବେ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ | ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ହିଁ ଦଣ୍ଡଇ || ୪୩
ଯମଦେବତାର ଯେ ବୃତ୍ତ | ତହିଁ ଏ ରାଜା ଅଟେ ସ୍ଥିତ || ୪୪
୧୪ ମାନସ ଅଚଳର ଯାଏ | ଏହାର ଆଜ୍ଞା ହତ ନୋହେ || ୪୫
କିରଣଗଣେ ଦିବାକର | ତପ୍ତ[1] କରଇ ଯେତେ ଦୂର || ୪୬
୧୫ ମନ ରଞ୍ଜନ ଯେହୁ କରେ | ଏମନ୍ତ ଚେଷ୍ଟାମାନଙ୍କରେ || ୪୭
ଲୋକଙ୍କୁ ରଞ୍ଜିବ ଏ ଯେଣୁ | ଏହାକୁ ରାଜା ବୋଲେ ତେଣୁ || ୪୮
୧୬ ଏ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ | ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ବୃଦ୍ଧ-ଅନୁଗତ || ୪୯
ସମସ୍ତ ଭୂତମାନଙ୍କର | ଶରଣଯୋଗ୍ୟ ଏହୁ ବୀର || ୫୦
ଲୋକଙ୍କୁ[2] ମାନ ଏ ଦିଅଇ | ଦୀନବତ୍ସଳ ଏ ଅଟଇ || ୫୧
୧୭ ପର ଯୁବତୀଙ୍କର ଠାରେ | ମାତାର ପ୍ରାଏ ଭକ୍ତି କରେ || ୫୨
ନିଜ ଯୁବତୀ ଯେ ଅଟଇ | ତା'ଠାରେ ଅର୍ଦ୍ଧପ୍ରାୟ ହୋଇ || ୫୩
ପିତାପ୍ରାୟକ ପ୍ରଜାଠାର | କିଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମବାଦିଙ୍କର || ୫୪
୧୮ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମାପ୍ରାୟେ | ମିତ୍ରଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାଏ || ୫୫
ଅସଙ୍ଗଜନ-ସଙ୍ଗତର | ଅଧିକ ସଙ୍ଗମ ଏହାର || ୫୬
ଅସାଧୁ ଅଟନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ | ତାଙ୍କୁ ଯେସନେ ଦଣ୍ଡପାଣି || ୫୭
୧୯ ତ୍ରିଗୁଣ-ଈଶ କୂଟସ୍ଥିତ | ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟନ୍ତି ବିଦିତ || ୫୮
ସେ ଭଗବାନ ଏ ସାକ୍ଷାତ | କଳାରେ ହୋଇଅଛି ଜାତ || ୫୯
ଯା'ଠାରେ ଅବିଦ୍ୟାସମ୍ଭବ | ପ୍ରତୀତ ଯେଉଁ ନାନା ଭାବ || ୬୦
ସେ କଥା ଅଟେ ଅର୍ଥହୀନ | ଦେଖନ୍ତି ଏହା ଜ୍ଞାନିଜନ || ୬୧
୨୦ ଏ ରାଜା ଉଦୟ-ଅଚଳ | ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଅବନିମଣ୍ଡଳ || ୬୨
ପାଳିବ ଏକବୀର ହୋଇ | ଜଇତ୍ର ରଥକୁ ଆରୋହି || ୬୩
ଧରିଣ ଦିବ୍ୟ ଶରାସନ | ଭ୍ରମିବ ସବିତା ଯେସନ || ୬୪
୨୧ ଏହାକୁ ରାଜା ଏ ଜଗତେ | ଲୋକପାଳଙ୍କର ସହିତେ || ୬୫

୧—ତପ୍ତି । ୨—ଲୋକଙ୍କୁ ।

ବଳକୁ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ପ୍ରଦାନ କରିବେ ଭୁବନେ ॥ ୬୬
ମଣିବେ ନାଗଏ ତାଙ୍କର । ଆଦିରାଜାଙ୍କୁ ଚକ୍ରଧର ॥ ୬୭
ତାହା ଯଶକୁ ଅବିରତେ । ଗାୟନ କରନ୍ତେ ସୁଚରିତେ ॥ ୬୮
୨୨ ଧରଣୀ ଗୋସ୍ୱରୂପୀ ହେବ । ତାହାକୁ ଏ ରାଜା ଦୁହିଁବ ॥ ୬୯
ଏ ଅଟେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ବୃତ୍ତିକର ॥ ୭୦
ଆପଣା ଧନୁର ଅଗ୍ରରେ । ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ଲୀଳା କରେ ॥ ୭୧
ଅଦ୍ରିଙ୍କ କରନ୍ତେ ଭେଦନ । ପୃଥ୍ୱୀକି କରିବ ସମାନ ॥ ୭୨
୨୩ ଯେ ଆଜଗବ[୧] ନାମେ ଚାପ । ଓଙ୍କାର କରନ୍ତେ ପ୍ରତାପ ॥ ୭୩
ଯେବେ ବୁଲିବ ଧରଣୀରେ । ଅସହ୍ୟ ଅଛେ[୨] ସଂଗ୍ରାମରେ ॥ ୭୪
ଲାଙ୍ଗୁଳ ଟେକିଣ ଯେସନ । ମୃଗେନ୍ଦ୍ର କରଇ ଗମନ ॥ ୭୫
ଦୁଷ୍ଟ ନୃପତିମାନେ ତେବେ । ସକଳ ଦିଗେ ଲୀନ ହେବେ ॥ ୭୬
୨୪ ଯେଉଁଠାରେ ସରସ୍ୱତୀ । ନଦୀ ହୋଇଛୁ ଉତପତି ॥ ୭୭
ସେଠାରେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଶତ । ଏ ରାଜା କରିବ ଉଦିତ ॥ ୭୮
ପ୍ରାନ୍ତ ଯଜ୍ଞରେ ହୟ ଯାର । ହରିଣ ନେବ[୩] ପୁରନ୍ଦର ॥ ୭୯
୨୫ ଏ ରାଜା ଆପଣା ଗୃହର । ଉପବନର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ॥ ୮୦
ନାମରେ ସନତକୁମାର । ଏକ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୧
ଭକ୍ତିରେ ଆରାଧି ତାହାଙ୍କୁ । ଲଭିବ ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନକୁ ॥ ୮୨
ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ ବଜ୍ଞ ନରେ । ଜାଣନ୍ତି ଯେଉଁଣ ଜ୍ଞାନରେ ॥ ୮୩
୨୬ ଏହାର ବିଖ୍ୟାତ ବିକ୍ରମ । ପୃଥୁ ଅଟଇ ପରାକ୍ରମ ॥ ୮୪
ଏ ପୁଣି ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ଶୁଣିବ ନିଜ ଗାଥାମାନେ ॥ ୮୫
ଲୋକଙ୍କ ସେହି ସେହି ବାଣୀ । ଶୁଣିମ ଏହିରୂପେ ପୁଣି ॥ ୮୬
୨୭ ଏହା ଚକ୍ରକୁ ରାଜା ହୋଇ । ନିରୋଧି ନ ପାରିବ କେହି ॥ ୮୭
ଦିଗକୁ ଜିଣି ସ୍ୱତେଜରେ । ଉପାଡ଼ି ଲୋକଶଲ୍ୟ ଦୂରେ ॥ ୮୮
ମହା ଅନୁଭବ ଏହାର । ଗାଇବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁରାସୁର ॥ ୮୯
ଏମନ୍ତେ ମହା-ଅନୁଭବ । ଧରଣୀପତି ଏ ହୋଇବ ॥ ୯୦
କୃଷ୍ଣଚରଣସରସିଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧାନବଂଧୁ ଭଜେ ॥ ୯୧

୧—ଅଜଗବ । ୨—ଅଛେଦସଂଗ୍ରାମ = ମଣ୍ଡାଯୁକ୍ତ ।
୩—ନେମ ।

ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ' ନ ଧର । ସୁଚତ୍ତେ ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥ ୯୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁସ୍ତବୋ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଃ ସପ୍ତଦଶେ ଲୋକକ୍ଷୁଧାଂ ପ୍ରଶମୟନ୍ ପୃଥୁଃ ।
ଗତ୍ରବାଜାଂ ମହୀଂ ହନ୍ତୁଂ ଯତ୍ନେ ଖ୍ୟାତ୍ୟା ତୟା ସ୍ତୁତଃ । ୧ ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ଗୁଣକର୍ମେ ଖ୍ୟାତ । କରନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ବେଣସୁତ ॥ ୧
ପୂଜା କରଣ ତୋଷ ହୋଇ । ତୋଷିଲେ କାମବର ଦେଇ ॥ ୨
୨ ଯେ ବିପ୍ର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥିତ । ଭୃତ୍ୟ, ଅମାତ୍ୟ ପୁରୋହିତ ॥ ୩
ପୁରରେ, ଦେଶରେ[୧] ସମ୍ଭବ । ନାନା ଜାତି'ର ଯେ ମାନବ ॥ ୪
ଯେ ବା ନିଯୋଗୀ ଜନ ଆନ । ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ସେ ପୂଜନ ॥ ୫

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୩ ବହୁରୂପିଣୀ ଯେ ଧରଣୀ । କେବଣ ହେତୁରୁ ସେ ପୁଣି ॥ ୬
ଧରିଲା ଧେନୁସ୍ୱରୂପକୁ । ଦୁହିଁଲ ପୃଥୁ ରାଜା ତାକୁ ॥ ୭
ବତ୍ସ ହୋଇଲା କେ ତହିଁରେ । କେ ପାତ୍ର ହେଲା ସେ ସ୍ଥାନରେ ॥ ୮
୪ ଧରଣୀ ସ୍ୱଭାବେ ବିଷମ । କେମନ୍ତେ କଲା ସେ ତା' ସମ ॥ ୯
କି ହେତୁ ମେଧ ହୟ ତାର । ହରିଲେ ଦେବ ପୁରନ୍ଦର ॥ ୧୦
୫ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ଅଟେ ଯେ ସନତକୁମାର ॥ ୧୧
ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଜ୍ଞାନଯୁତ । ଜ୍ଞାନକୁ ଲଭିଣ ଭୂରିତ ॥ ୧୨
ସେ ରାଜଋଷି ପୃଥୁ ଭଲେ । ହେ ବିପ୍ର ! କି ଗତି ଲଭିଲେ ॥ ୧୩
୬ ଯାହାର ଯଶ ସୁଶୋଭନ । ସେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୧୪
ତାହାଙ୍କ ପୂର୍ବ ଅବତାର । କଥାଆଶ୍ରୟ ଯେବା ଆର ॥ ୧୫

୧—(ଜନପଦ ଶବ୍ଦର ଅନୁବାଦ) । ୨=ତୈଳିକ, ତାମ୍ବୁଳିକାଦି ।

୭ ସେ ଯଶ କହିବାକୁ ମୋତେ । ସମର୍ଥ ହୁଅ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୬
ଯେ ବେଣସୁତରୂପ ହୋଇ । ଏ ପୃଥ୍ୱୀ ଦୁହିଁଲେ ଗୋସାଇଁ ॥ ୧୭
ମୁଁ ଭକ୍ତ ତୁମ୍ଭର, ବିଷ୍ଟୁର । ଅନୁରକ୍ତ ବେନଠାର ॥ ୧୮

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୮ ବିଷ୍ଟୁକଥାକୁ ଅନୁଗତେ । ବିଦୁର ଏ ରୂପେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ॥ ୧୯
ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସି ତୋଷମନ । ମୈତ୍ରେୟ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୨୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୯ ପୃଥୁକୁ ବିପ୍ରମାନେ ପୂର୍ବେ । ଅଭିଷେକକୁ କଲେ ଯେବେ ॥ ୨୧
ପାଳନା କର ଜନମାନ । ଏ ରୂପେ କଲେ ନିଯୋଜନ ॥ ୨୨
ଅନ୍ନ ଅଭାବେ କ୍ଷିତିତଳେ । ପ୍ରଜାଏ ମିଳଣ ସେକାଳେ ॥ ୨୩
କ୍ଷୁଧାରେ କୃଶଦେହ ହେଲେ । ପତିକି ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୨୪
୧୦ ହେ ନୃପ ! ଜଠରଦହନେ । ତାପ ଲଭିଲୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୨୫
କୋଟରେ ଥାନ୍ତେ ଅଗ୍ନି ଯେସ୍ନେ । ତାପ ଲଭନ୍ତି ବୃକ୍ଷମାନେ ॥ ୨୬
ଆମ୍ଭର ବୃତ୍ତିଦାତା ତାତ । ଯେ ତୁ ହୋଇଛୁ ନରୂପିତ ॥ ୨୭
ଶରଣଯୋଗ୍ୟ ତୁ ଜଗତେ । ଆଜ ଶରଣ ଗଲୁ ତୋତେ ॥ ୨୮
୧୧ ନୃପତିମାନଙ୍କ ଉପରେ । ପ୍ରଧାନ ଅଟୁ ତୁ ଭୂମିରେ ॥ ୨୯
ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ଅବିରତ । କ୍ଷୁଧାରେ ହୋଇଛୁ ପୀଡ଼ିତ ॥ ୩୦
ଅନ୍ନ ନ ପାଇ ଯେତେଦିନ । ଲଭିଣ ନ ଥିବୁଁ ନିଧନ ॥ ୩୧
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ଦେବାପାଇଁ । ତୁ ଚେଷ୍ଟା କର ବେଗ ହୋଇ ॥ ୩୨
ଆମ୍ଭର ଜୀବିକାଦାୟକ । ତୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଳକ ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ କାରୁଣ୍ୟ ହୋଇ ପ୍ରଜାଙ୍କର । କାନ୍ଦିବା ଶୁଣି ପୃଥୁ ବୀର ॥ ୩୪
ବହୁତ ବେଳ ଧ୍ୟାନ କଲା । ତହିଁର ହେତୁ ସେ ଜାଣିଲା ॥ ୩୫
୧୩ ଔଷଧିବୀଜକୁ ଧରଣୀ । ଗ୍ରସିଲା[୧] ଏ କଥାକୁ ଜାଣି ॥ ୩୬
ଧନୁକୁ ଧରିଣ ହସ୍ତରେ । ରୁଦ୍ର ଯେସନେ କ୍ରୋଧ କରେ ॥ ୩୭
ଭୂମିକି ଉଦ୍ଦେଶି ରାଜନ । ସାନ୍ଧିକ କଲା ସେ ସନ୍ଧାନ ॥ ୩୮
୧୪ ରାଜା ଆୟୁଧ ଅଛି ଧରି । ତାକୁ ଧରଣୀ ଦେଖି କରି ॥ ୩୯

୧—ଗ୍ରସିଲା=ଗ୍ରାସ କଲା ।

ଭୟରେ କଂପିତ ହୋଇଲା । ଗୋ'ରୂପ ଧରି ପଳାଇଲା ॥ ୪୦
ବ୍ୟାଧ ଗୋଡ଼ାନ୍ତେ ଭୟ ପାଇ । ହରିଣୀ ଯେସନେ ପଳାଇ ॥ ୪୧
୧୫ କ୍ରୋଧେ ଅରୁଣନେତ୍ର ହୋଇ । ଧନୁରେ ଶରକୁ ବସାଇ ॥ ୪୨
ତାହାକୁ ପୃଥୁ ଗୋଡ଼ାଇଲା । ସେ ଯେଣେଯେଣେ ପଳାଇଲା ॥ ୪୩
୧୬ ସେ ଦିଗ ବିଦିଗ ଆକାଶ । ଧାମନ୍ତେ ଭୂମି ସ୍ୱର୍ଗ ଦେଶ ॥ ୪୪
ଆୟୁଧ ଟେକି ନିଜ କରେ । ପୃଥୁ ଗୋଡ଼ାଇଛି ପଛରେ ॥ ୪୫
ଏ ରୂପେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ସେ ଦେଖା ଦେଖିଲା ନୟନେ ॥ ୪୬
୧୭ ମୃତ୍ୟୁସକାଶୁଁ ପ୍ରଜାଗଣ । ଯେସନେ ନ ଲଭନ୍ତି ତ୍ରାଣ ॥ ୪୭
ପୃଥୁସକାଶୁଁ ସେ ରୂପରେ । ତ୍ରାଣ ନ ଲଭିଲା ଲୋକରେ ॥ ୪୮
ହୃଦୟେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଲା । ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇଣ ନିବର୍ତ୍ତିଲା ॥ ୪୯
୧୮ ବୋଇଲା ଧର୍ମ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ । ଅନାଥବତ୍ସଳ[1] ପୁଣ ॥ ୫୦
ହେ ମହାଭାଗ ! ସର୍ବଭୂତ । ପାଳନେ ତୁମ୍ଭେ ଅବସ୍ଥିତ ॥ ୫୧
ମୁଁ ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଏକଜଣ । ମୋତେ ତୁ କର ପରିତ୍ରାଣ ॥ ୫୨
୧୯ ମୁଁ ପୁଣି ଦୁଃଖିତ ଅଟଇ । କିଛିହିଁ ଦୋଷ କରି ନାହିଁ ॥ ୫୩
ମୋତେ କରିବାକୁ ନିଧନ । କିମ୍ପାଇଁ କରିଛୁ ତୁ ମନ ॥ ୫୪
ଧର୍ମଜ୍ଞ ହୋଇ ଯେ ତୁ ଖ୍ୟାତ । କେହ୍ନେ କରିବୁ ସ୍ତ୍ରୀଘାତ ॥ ୫୫
୨୦ ସ୍ତ୍ରୀଏ ଦୋଷ କରିଥାନ୍ତି । ଜନ୍ତୁଏ ତାଙ୍କୁ ନ ମାରନ୍ତି ॥ ୫୬
ତୋହର ପ୍ରାୟେ କୃପାଯୁତ । ଦୀନବତ୍ସଳ ଯେ ବିଦିତ ॥ ୫୭
ସେ ଲୋକମାନେ କି ରୂପରେ[2] । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କି ମାରିବେ ସଂସାରେ ॥ ୫୮
୨୧ ଜଗତ ରହିଛି ଯା' ଠାଇଁ । ସେ ଦୃଢ଼ ନାବ ମୁଁ ଅଟଇ ॥ ୫୯
ମୋତେ ବିନାଶି ଆପଣାକୁ । ଆଉରି ପ୍ରଜାସମୂହକୁ ॥ ୬୦
ସଲିଳମଧ୍ୟେ କି ପ୍ରକାରେ' । ଧରିବୁ କହ ମୋ' ଆଗରେ ॥ ୬୧

ଶ୍ରୀ ପୃଥୁ ଉବାଚ

୨୨ ହେ କ୍ଷିତି ! ମାରିବି ମୁଁ ତୋତେ । ମୋ' ଆଜ୍ଞା ନ ମାନୁ ଜଗତେ ॥ ୬୨
ଯେ ତୁ ଦେବତାରୂପେ ଥାଉ । ଯଜ୍ଞମଧ୍ୟରେ ଭାଗ ଖାଉ ॥ ୬୩
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କରୁ ପ୍ରଦାନ । ଯେ ଧାନ୍ୟ ଆଦିରୂପ ଧନ ॥ ୬୪
୨୩ ଯେ ଧେନୁରୂପେ ତୃଣ ଖାଇ । ପହ୍ନାରୁ ଦୁଧକୁ ନ ଦେଇ ॥ ୬୫

[1]—ଆପନ୍ନବତ୍ସଳ । [2]—କି ରୂପରେ ।

ତା'ଠାରେ ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇ । ସେ ଦଣ୍ଡ ନିନ୍ଦିତ ନୁହଇ ॥ ୬୬
୨୪ ପୂର୍ବେ ଔଷଧିବୀଜମାନ । ବିଧାତା କଲା ଯା ସର୍ଜନ ॥ ୬୭
ତୋହ ଦେହରେ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ । ସେ ବୀଜମାନେ ଛନ୍ତି ରହି ॥ ୬୮
ତୁ ତା' ନ ଗୁଡ଼ୁ ମଦମତ୍ତ । ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କରୁ ଷିତ ॥ ୬୯
୨୫ ପ୍ରଜାଏ କ୍ଷୁଧାରେ ପୂରିତ । ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଆରତ ॥ ୭୦
ମୋ' ବାଣେ ହେଲେ ତୁ ବିନାଶ । ତୋହ ଦେହରେ ଯେଉଁ ମାଂସ ॥ ୭୧
ତେଣେ ଏମାନଙ୍କ ବେଦନ । ନାଶ କରିବ ମୁଁ ବହନ ॥ ୭୨
୨୬ ପୁରୁଷ, ସ୍ତ୍ରୀ, ନପୁଂସକ । ଅଟଇ ଅବା ଯେଉଁ ଲୋକ ॥ ୭୩
ଅଧମ ହୋଇଣ ସଂସାରେ । ଆତ୍ମାକୁ ସଂଭାବନା କରେ ॥ ୭୪
{ଭୂତମାନଙ୍କଠାରେ ଯାର । ନ ଥାଇ ଦୟା ହୃଦୟର ॥ }
ସେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମାରିବାର । ବଧ ନୁହଇ ରାଜାଙ୍କର ॥ ୭୫
୨୭ ତୁ ଯେ ଦୁର୍ମଦ, ନମ୍ର ନୋହୁ । ମାୟାରେ ଗାଈରୂପ ବହୁ ॥ ୭୬
ତୋତେ ମୁଁ ତିଳପ୍ରମାଣରେ । କରିଣ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଶରେ ॥ ୭୭
ଆପଣା ଯୋଗବଳେ ପୁଣ । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କରିବ ଧାରଣ ॥ ୭୮

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୮*ଏ ରୂପେ ଯମପ୍ରାୟ କରି । କ୍ରୋଧମୂର୍ତ୍ତିକି ଛନ୍ତି ଧରି ॥ ୭୯
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିଣ । କରଯୁଗଳକୁ ଯୋଡ଼ିଣ ॥ ୮୦
ପୃଥିବୀ କହିଲା ବଚନ । ଭୟେ ହୋଇଛି କଂପମାନ ॥ ୮୧

ଶ୍ରୀପୃଥିବ୍ୟୁବାଚ

୨୯ ମାୟାରେ କଲେ ଯେ ରଚନ । ନାନାପ୍ରକାରେ ଦେହମାନ ॥ ୮୨
ଯେ ଗୁଣମୟ ଭାବେ ପ୍ରତେ । ହୁଅନ୍ତି ଏ ସର୍ବଜଗତେ ॥ ୮୩
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ-କ୍ରିୟା-କାରକରେ । ଯେବଣ ଅହଂକାର ସ୍ଫୁରେ ॥ ୮୪
ସେ ଅହଂକାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଯେ ରାଗଦ୍ୱେଷ ଆଦିମାନ ॥ ୮୫
ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱରୂପ-ଅନୁଭବେ । ନିରସ୍ତ କଲେ ଯେହୁ ଭବେ ॥ ୮୬
ସେ ମହାପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୮୭
୩୦ ସକଳ ଭୂତମାନଙ୍କର । ଧାରଣା ଯେଉଁ ମୋହଠାର ॥ ୮୮

* ଶୁକ୍ଳସତ୍ତ୍ୱତନୁଂ ଦେବମକସ୍ମାଦତିଦାରୁଣମ୍ ।
ବୀକ୍ଷମାଣା ପୃଥୁଂ ପୃଥ୍ୱୀ ତୁଷ୍ଟାବ କରୁଣୋକ୍ତିଭିଃ ॥ (ସ୍ୱାମିପାଦରଚିତ ଶ୍ଳୋକ)

ପ୍ରାଣିଙ୍କ ସ୍ଥାନରୂପେ ମୋତେ । ଯେ ଧାତା ରଚିଲା ଜଗତେ ॥ ୮୯
ସେ ଏବେ ନିଜ ଆୟୁଧକୁ । ଆସିଛୁ ମୋତେ ମାରିବାକୁ ॥ ୯୦
ମୁଁ ଆନ କାହାକୁ ଶରଣ । ଯିବି ତା' ବିନୁ ଆଜ ପୁଣ ॥ ୯୧
୩୧ ଜୀବବିଷୟ ଯେ ଅଟଇ । କେବେହେଁ ତର୍କିତ ନୁହଇ ॥ ୯୨
ସେ ନିଜ ମାୟାରେ ନିର୍ମିତ । କଲା ଆଦ୍ୟେ ଯେ ଏ ଜଗତ ॥ ୯୩
ସେହି ମାୟାରେ ଏ ଜଗତ । ପାଳିବାପାଇଁ ଯେ ଉଦ୍ୟତ ॥ ୯୪
ସେ ଧର୍ମପର ହୋଇ ମୋତେ । କମ୍ପା ମାରିବା[1] ବାଞ୍ଛେ ଚିତ୍ତେ ॥ ୯୫
୩୨ ତାହାର ଦୁର୍ଜୟ ମାୟାରେ । ମୋହିତଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ନରେ ॥ ୯୬
ଈଶ୍ୱରଚେଷ୍ଟାକୁ ସେ ପୁଣି । ନିଶ୍ଚୟେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ॥ ୯୭
ବ୍ରହ୍ମାକୁ ନିର୍ମାଣ ଯେ କଲା । ତେଣେ ଜଗତ ଉଆଇଲା ॥ ୯୮
ଯେ ସ୍ୱୟେଂ ଏକଇ ଈଶ୍ୱର । ମାୟାରେ ଅନେକପ୍ରକାର ॥ ୯୯
୩୩ ଦ୍ରବ୍ୟ-କାରକ କ୍ରିୟା ବୁଦ୍ଧି । ଆତ୍ମାରୂପରେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୧୦୦
ସେ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ୍ଧ । ଯେ ଏ ଜଗତସର୍ଗ ଆଦ୍ଧ ॥ ୧୦୧
ବିରୁଦ୍ଧ[2] ଶକ୍ତିମାନେ ସର୍ବେଁ । ଉତ୍କଟ ହୋଇଛନ୍ତି ରିଦ୍ଧ ॥ ୧୦୨
ସେ ଧାତା ପୁରୁଷ ପରମ । ତାହାକୁ ମୋହର ପ୍ରଣାମ ॥ ୧୦୩
୩୪ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ । ଅନ୍ତଃକରଣରୂପେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୧୦୪
ଏ ରୂପେ ଆପଣା ନିର୍ମିତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ଜଗତ ॥ ୧୦୫
ସ୍ଥାପନା କରନ୍ତେ ତାହାକୁ । ଧରଣୀ ଶୂକରରୂପକୁ ॥ ୧୦୬
ହେ ଅଜ ! ମୋତେ ରସ ତଳୁଁ । ଉଦ୍ଧାର କଲ ତୁମ୍ଭେ ଜଳୁଁ ॥ ୧୦୭
୩୫ ଜଳଜପରେ ନାବପ୍ରାୟେ । ମୁଁ ଅଛି, ପ୍ରଜାଏ ମୋ'ଠାଏ ॥ ୧୦୮
ତାହାକୁ ରଖିବାର ପାଇଁ । ସେହି ବରାହରୂପୀ ତୁହି ॥ ୧୦୯
ଆଜ ତୁ ପୃଥୁରୂପେ ଜାତ । ଯେ ହାଦେ ଦୁଗ୍ଧର ନିମିତ୍ତ ॥ ୧୧୦
ଜଳରେ ଧରଣୀ ଉଗ୍ରଶର । ମୋତେ ମାରିବାକୁ ବିଗୁର ॥ ୧୧୧
୩୬ ଈଶ୍ୱରଗୁଣରୁ ସମ୍ଭୂତ । ମାୟାରେ ବିମୋହିତଚିତ୍ତ ॥ ୧୧୨
ଆତ୍ମର ପ୍ରାପ୍ୟ ଯେଉଁ ନର । ସେ ଲୋକେ ହରିଭକ୍ତଙ୍କର ॥ ୧୧୩
ଚେଷ୍ଟାକୁ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି । କେ ଜାଣେ ବିଷ୍ଣୁ ଚେଷ୍ଟା ପୁଣି ॥ ୧୧୪
ଜଡ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର । ଯଶ କରନ୍ତି ଯେ ବିସ୍ତାର ॥ ୧୧୫

୧—ମାଶବ ।   ୨—ନିରୁଦ୍ଧ ।

ଯେ ହରିଭକ୍ତିବନ୍ତ ଜନ	। ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ	॥ ୧୧୬
ଯେ ଭକ୍ତଜନସୁଖଦାୟୀ	। ତାଙ୍କ ଚରଣପଦ୍ମ ଧ୍ୟାୟି	॥ ୧୧୭
ତହିଁ ବୋଲ ଭବସିନ୍ଧୁ	। ଭଣିଲ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ	॥ ୧୧୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସମ୍ବାଦେ ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ଶ୍ରୀଧରାନିଗ୍ରହୋ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାଦଶେ ମହୀବାକ୍ୟାଦ୍ ବତ୍ସପାତ୍ରାଦିଭେଦତଃ
*ପୃଥ୍ୱ୍ୟାଦିଭିସ୍ତୁ କ୍ରମଶଃ ସା ଚ ଦୁଗ୍ଧା ଇତୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ରୋଷବଶରେ ଯାହାଙ୍କର	। କମ୍ପିତ ହେଉଛି ଅଧର	॥ ୧
ସେ ପୃଥୁରାଜାଙ୍କୁ ଧରଣୀ	। ଏରୂପେ ସ୍ତୁତି କରି ପୁଣି	॥ ୨
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଣ ମନରେ	। ବଚନ ବୋଇଲ ଉତ୍ତରେ	॥ ୩

ଶ୍ରୀଧରୋବାଚ

୨ ହେ ପ୍ରଭୁ ! କୋପ ଶାନ୍ତ କର	। ଶୁଣ ଜଣାଇବାକୁ ମୋର	॥ ୪
ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ଯେ ଅଟଇ	। ମଧୁକରିର ପ୍ରାୟ ହୋଇ	॥ ୫
ସକଳଠାରୁ ସେହୁ ପୁଣ	। ସାରକୁ କରଇ ଗ୍ରହଣ	॥ ୬
୩ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପୁରୁଷାର୍ଥମାନ	। ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେବାକୁ ବହନ	॥ ୭
ତତ୍ତ୍ୱଦରଶୀ ମୁନିଗଣ	। ଉପାୟ କଲେକ ଚିନ୍ତଣ	॥ ୮
କୃଷି ଆଦିରେ ଇହଲୋକେ	। ପ୍ରାଣିଏ ବର୍ତ୍ତିଛନ୍ତି ଥୋକେ	॥ ୯
ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରାଦି ଯାଗଦ୍ୱାରେ	। ସୁଖ ଲଭନ୍ତି ସେ ଲୋକରେ	॥ ୧୦
୪ ଯେଉଁ ଉପାୟ ପୂର୍ବଜନେ	। ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ	॥ ୧୧
ଏକାଳଲୋକ ତା' ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ	। ଉତ୍ତମ କରି ଯେ ଆଚରେ	॥ ୧୨
ଉପାୟ ସାଧ୍ୟ ଅର୍ଥମାନ	। ବେଗରେ ଲଭଇ ସେ ଜନ	॥ ୧୩
୫ ଯେ ପୁଣି ଅପଣ୍ଡିତ ନର	। ସେମାନ ନ କରି ଆଦର	॥ ୧୪

* ପୃଥ୍ୱ୍ୟାଦିଭିସ୍ତୁ ସା ଦୁଗ୍ଧା ସ୍ୱଂ ସ୍ୱଂ ଦୁଗ୍ଧମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ।

ଇଚ୍ଛାଏ ଆରମ୍ଭ କରଇ । ତାହାର ପୁଣ ପୁଣ ହୋଇ ॥ ୧୫
ଆରମ୍ଭ କଲେହେଁ ସେ ଅର୍ଥେ । ସିଦ୍ଧିକି ନ ପାନ୍ତି ଯଥାର୍ଥେ ॥ ୧୬
୬ } ହେ ନୃପ ! ଯେ ଔଷଧିମାନ । ସର୍ଜିଲି ପୂର୍ବେ ପଦ୍ମାସନ ॥ ୧୭
୭
ତାହା ଅବ୍ରତ[୧] ଦୁଷ୍ଟ ଜନେ । ଭୁଞ୍ଜିବା ଦେଖିଲି ନୟନେ ॥ ୧୮
ତୁମ୍ଭ ସମାନ ନୃପେ ମୋତେ । ପାଳନା ନ କଲେ ସତତେ ॥ ୧୯
ମୋତେ ସେ ନ କଲେ ଆଦର । ଲୋକେ ବହୁତ ହେଲେ ଚୋର ॥ ୨୦
ଯଜ୍ଞ ହେବାକୁ ଉତପନ୍ନ । ଗିଳିଲି ସେ ଔଷଧିମାନ ॥ ୨୧
୮ ଏମନ୍ତେ ବହୁତ କାଳରେ । ସେ ଲତାମାନେ ମୋହଠାରେ ॥ ୨୨
କ୍ଷୀଣ ହୋଇଲେ, ତାଙ୍କୁ ଯେନ । ଉପାୟବଳେ ହେ ରାଜନ ॥ ୨୩
୯ } ହେ ବୀର ! ବତ୍ସକୁ ମୋହର । କଳ୍ପନା କର ତୁ ସତ୍ୱର ॥ ୨୪
୧୦
ଯେବଣ ବତ୍ସରେ ମୁଁ ପୁଣ । ବତ୍ସଳଭାବକୁ ବହନ୍ତି ॥ ୨୫
ଯେ କ୍ଷୀରମୟ କାମମାନ । ସେମାନ କରିବ ମୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୨୬
କ୍ଷୀରକୁ ଅନୁରୂପ ହୋଇ । ଦୋହନପାତ୍ର ଯେବା ଥାଇ ॥ ୨୭
ଯେ ମୋତେ କରିବ ଦୋହନ । କରି ତାହାକୁ ସମ୍ପାଦନ ॥ ୨୮
ଯେବଣ ବଳପ୍ରଦ ଅନ୍ନ । ପ୍ରାଣୀ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ନିଜ ମନ ॥ ୨୯
ହେ ମହାବାହୁ ! ସେହୁ ଅନ୍ନ । ଯେବେ ବାଞ୍ଛୁଛ ତୁମ୍ଭ ମନ ॥ ୩୦
୧୧ ହେ ନୃପ ! ମୋତେ ସମ କର । ବରିଷୁ କାଳେ ହେଁ ମୋହର ॥ ୩୧
ଦେବତାବୃଷ୍ଟ ଯେଉଁ କ୍ଷୀର । ଯେମନ୍ତେ ହୋଇବ ଦେହର ॥ ୩୨

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ ଏରୂପେ ପ୍ରିୟ ହିତବାଣୀ । ଭୂମିର ଠାରୁ ନୃପ ଶୁଣି ॥ ୩୩
ମନୁଙ୍କୁ ବତ୍ସ କରି କରେ । ଦୁହିଁଲେ ଔଷଧି ନିକରେ ॥ ୩୪
୧୩ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେ ପ୍ରକାରେ । ସାର ଘେନିଲେ ସବୁଠାରେ ॥ ୩୫
ପୃଥୁର ବଶ ଯେ ଧରଣୀ । ତାହାକୁ ଉଦନ୍ତରେ ପୁଣି ॥ ୩୬
ଯେ ଯାହା ବାଞ୍ଛା ଅନୁସାରେ । ଦୋହନ କଲେ ସେ କାଳରେ ॥ ୩୭
୧୪ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କି ବତ୍ସ କରି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ପାତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଭରି ॥ ୩୮

୧.—ଅବ୍ରତୀ ।

ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ ବେଦମୟ । ଋଷିଏ ଦୁହିଁଲେ ସେ ପୟ ॥ ୩୯
୧୫ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବତ୍ସ କରି ପୁଣ । ସୁବର୍ଣ୍ଣପାତ୍ରରେ ଭରିଣ ॥ ୪୦
ଦେବେ ଦୁହିଁଲେ ସୋମ ପୟ । ଯେ[୧] ବୀର୍ଯ୍ୟ-ଓଜ ତେଜମୟ ॥ ୪୧
୧୬ ଦୈତ୍ୟଦାନବେ ଅନୁସରି । ପ୍ରହ୍ଳାଦକୁ ବତ୍ସ କରି ॥ ୪୨
ସୁରା-ଆସବମୟ କ୍ଷୀର । ଦୁହିଁଲେ ଲୋହପାତ୍ରପର ॥ ୪୩
୧୭ ଗନ୍ଧର୍ବ-ଅପ୍ସରାମାନେ । ପଦ୍ମପାତ୍ରରେ ତୋଷମନେ ॥ ୪୪
ଯେ ଗନ୍ଧ ବଚନମାଧୁର୍ଯ୍ୟ । ଏ ବେନି ସହିତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ॥ ୪୫
ଦୁଗ୍ଧ ଦୁହିଁଲେ ଅନୁସରି । ବିଶ୍ୱାବସୁଙ୍କୁ ବତ୍ସ କରି ॥ ୪୬
୧୮ ପୂଜା ଲଭନ୍ତି ଯେ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ । ପିତୃଏ ଦେବତାରୂପରେ ॥ ୪୭
ସେ ଅର୍ଯ୍ୟମାଙ୍କୁ ବତ୍ସ କରି । କାଂସ୍ୟ ମୃତ୍ତିକାପାତ୍ରେ ଭରି ॥ ୪୮
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପିତୃ-ଅନ୍ନ କ୍ଷୀର । ଦୋହନ କଲେ ହେ ବିଦୁର ! ॥ ୪୯
୧୯ କପିଳ ମୁନିଙ୍କି ବାହୁଡ଼ି । ସକଳ ସିଦ୍ଧମାନେ କରି ॥ ୫୦
ଅଣିମା ଆଦି ସିଦ୍ଧିମାନ । ସେକାଳେ କଲେ ସେ ଦୋହନ ॥ ୫୧
ଯେ ଆନ ବିଦ୍ୟାଧର ଆଦି । କପିଳ ବତ୍ସଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦି ॥ ୫୨
ଖେଚର ଭବ-ବିଦ୍ୟାମାନ । ଆକାଶେ କଲେ ସେ ଦୋହନ ॥ ୫୩
୨୦ ଯେ ଆନ ମାୟାବିଏ ଥିଲେ । ମୟକୁ ବତ୍ସ କରି ଭଲେ ॥ ୫୪
ଅଦ୍ଭୁତ ଆତ୍ମା ଯେଉଁମାନେ । ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଧାନେ ॥ ୫୫
ମାୟାକୁ ଦୁହିଁଲେ ତାଙ୍କର । ଯେ ହୋଏ ମନୋରଥଦ୍ୱାର ॥ ୫୬
୨୧ ଯକ୍ଷରକ୍ଷସ ଭୂତମାନେ । ପିଶାଚ, ପିଶିତ-ଅଶନେ ॥ ୫୭
ରୁଦ୍ରବତ୍ସେ ସେ କପାଳରେ । ଦୁହିଁଲେ ମାଦକ ରୁଧିରେ ॥ ୫୮
୨୨ ଫଣାସହିତ ଫଣାହୀନ । ଯେ ନାଗ[୨] ବୃଶ୍ଚିକାଦିମାନ ॥ ୫୯
ତକ୍ଷକ ନାଗକୁ ସେମାନେ । ବତ୍ସ କରିଣ ତୋଷମନେ ॥ ୬୦
ମୁଖରେ[୩] ବିଷମୟ କ୍ଷୀର । ଦୋହନ କଲେ ହେ ବିଦୁର ! ॥ ୬୧
୨୩ } ରୁଦ୍ରବୃଷକୁ ବତ୍ସ କରି । ଅରଣ୍ୟପାତ୍ରେ ଅନୁସରି ॥ ୬୨
୨୪ }
ପଶୁଏ ତୃଣମୟ କ୍ଷୀର । ଦୁହିଁଲେ ହୋଇ ତତପର ॥ ୬୩

୧—ବୀର୍ଯ୍ୟ=ମନଶକ୍ତି; ଓଜ=ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶକ୍ତି; ତେଜ=ଦେହଶକ୍ତି ।
୨—ଫଣାହୀନ=ଅହି; ସଫଣ=ସର୍ପ । ୩—ବିଳପାତ୍ର=ମୁଖ

ମାଂସ ଯେ କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ । ଦନ୍ତସଂଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣିଗଣ ॥ ୬୪
ସେ ବତ୍ସ କରଣ ସିଂହକୁ । ସ୍ୱଦେହେ ଦୁହିଁଲେ ମାଂସକୁ ॥ ୬୫
ଗରୁଡ଼ବତ୍ସେ ଖଗକୁଳ । ଦୁହିଁଲେ କୀଟ ଆଦି ଫଳ ॥ ୬୬
୨୫ ବଟକୁ ବନସ୍ପତିମାନେ । ବତ୍ସ କରଣ ତୋଷମନେ ॥ ୬୭
ଯେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରସମୟ । ଦୋହନ କଲେକ ସେ ପୟ ॥ ୬୮
ଯେ ହିମବନ୍ତ ନାମେ ଗିରି । ତାକୁ ପର୍ବତେ ବତ୍ସ କରି ॥ ୬୯
ନିଜ ସାନୁମାନଙ୍କେ ପୁଣ । ଦୁହିଁଲେ ନାନା ଧାତୁଗଣ ॥ ୭୦
୨୬ ଯେ ମୁଖ୍ୟ ଆପଣା ଜାତିରେ । ସେ ବତ୍ସେ ଯେ ଯାହା ପାସତେ॥ ୭୧
ପୃଥ୍ୱୀକି କଲେକ ଦୋହନ । ସମସ୍ତେ ଦୁଗ୍‌ଧ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥ ୭୨
ଯେ ସର୍ବକାମଦୁଘା ମହୀ । ପୃଥୁରେ ଅଛି ବଶ ହୋଇ ॥ ୭୩
୨୭ ହେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଏ ପ୍ରକାରେ । ପୃଥୁ ଆଦେ[illegible] ସେ କାଳରେ ॥ ୭୪
ଦୁହିଁଲେ ଆପଣାର ଅନ୍ନ । ଅନ୍ନ କରନ୍ତି ଯେ ଭୋଜନ ॥ ୭୫
ପାତ୍ର, ବତ୍ସାଦିଙ୍କ ଭେଦରେ । ଯେ କ୍ଷୀରଭେଦମୂର୍ତ୍ତି ଧରେ ॥ ୭୬
୨୮ ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ସେ ଭୂପତି । ଯେ ସର୍ବକାମଦୁଘା କ୍ଷିତି ॥ ୭୭
ତାହାକୁ ଦୁହିତାଭାବରେ । ସ୍ୱୀକାର କଲେ ସେ ପ୍ରେମରେ ॥ ୭୮
ଦୁହିତାଠାବରେ ବତ୍ସଳ । ଅଟନ୍ତି ଯେଣୁ ସେ ଭୂପାଳ ॥ ୭୯
୨୯ ସେ ରାଜାମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଶୃଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଗିରିଙ୍କର ॥ ୮୦
ନିଜଧନୁର ଅଗ୍ରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣି । କରନ୍ତେ ବେଣର ନନ୍ଦନ ॥ ୮୧
ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳକୁ ସମ । କଲେ ସେ ନୃପତି-ଉତ୍ତମ ॥ ୮୨
୩୦ ସେ ବେଣସୁତ ବୃତ୍ତିଦାତା । ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କର ପିତା ॥ ୮୩
ଲୋକଙ୍କୁ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ନିବାସ କଳ୍ପିଲେ ଭୁବନେ ॥ ୮୪
୩୧ ପୁର, ପାଟଣା, ଗ୍ରାମମାନ । ଯେ ନାନାବିଧ ଦୁର୍ଗ[୧] ଆନ ॥ ୮୫
ଯହିଁ ଗୋ-ଗୋପାଳଙ୍କ ସ୍ଥିତି । ସେନାନିବାସ[୨] ଯହିଁ ହୋନ୍ତି ॥ ୮୬
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଧାତୁମାନ । ଯହିଁ ହୁଅନ୍ତି ଉତପନ୍ନ ॥ ୮୭
କୃଷକଙ୍କର ଗ୍ରାମମାନ । ଯେ ଗ୍ରାମ ଗିରିପ୍ରାନ୍ତ[୩] ସ୍ଥାନ ॥ ୮୮
୩୨ ପୁର, ଗ୍ରାମକୁ ଆଦି ଯେତେ । କଳ୍ପନା ଅଛି ଏ ଜଗତେ ॥ ୮୯

୧—"ଔଦକଂ ପାର୍ବତଂ ବାର୍କ୍ଷମୈରିଣଂ ଧାନ୍ୱନଂ ତଥା" ଔଦକାଦି ଭେଦେ ଦୁର୍ଗ ନାନାବିଧ (ବୃହସ୍ପତି) ୨—ନିବେଶ । ୩—ତଟ ।

* ପୃଥୁଙ୍କ ଠାରୁ ପୂର୍ବ ହୋଇ	ସେମାନେ ନ ଥିଲେଟି କେହ୍ବ	॥ ୯୦
ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଯଥାସୁଖେ	ଥିଲେ ସେ ସେହ୍ବ ସ୍ଥାନେ ଲୋକେ॥	୯୧
କହଇ ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ	ମୋତେ ଉଦ୍ଧର କୃପାସିନ୍ଧୁ	॥ ୯୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ଶ୍ରୀପୃଥ୍ୱୀଦୋହୋ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଊନବିଂଶେଽଶ୍ୱମେଧାନାଂ ହୟାପହରଣାତ୍ ପୃଥୋଃ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଂ ହନ୍ତୁଂ ପ୍ରବୃତ୍ତସ୍ୟ ଧାତା ବାରଣମୁଚ୍ୟତେ । ୧ ।

†ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ସେ ରାଜଋଷି	ଶତେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଉଦ୍ଦେଶି	॥ ୧
	ଦୀକ୍ଷାକୁ ହେଲେ ଅବନୀଶ	ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତେ ଯେ ମନୁକ୍ଷେତ୍ର	॥ ୨
	ପୂର୍ବଗାମିନୀ ହୋଇ ଯହିଁ	ଅଛଇ ସରସ୍ୱତୀ ବହି	॥ ୩
୨	ଆପଣା କର୍ମରୁ ସେ କଥା	ଅଧିକ ଅଟଇ ସର୍ବଥା	॥ ୪
	ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ବାସବ	ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପ ମହୋତ୍ସବ	॥ ୫
	ପୃଥୁ ରାଜାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲା	ସେ କଥା ସହି ନ ପାରିଲା	॥ ୬
୩	ଯଜ୍ଞର ପତି ଯେ ଈଶ୍ୱର	ଆମ୍ଭ ସକଳ ଲୋକଙ୍କର	॥ ୭
	ଅଖିଳ ଗୁରୁ ଭଗବାନ	ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅନାଦିନିଧନ	॥ ୮
	ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ସେବଣ ଯଜ୍ଞରେ	ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ସେ କାଳରେ	॥ ୯
୪	ନିଜ ସେବକଙ୍କର ମେଳେ	ଅଛନ୍ତି ସବୁ ଲୋକପାଳେ	॥ ୧୦
	ବ୍ରହ୍ମା, ଶଙ୍କର ବେନି ଛନ୍ତି	ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗାୟନ କରନ୍ତି	॥ ୧୧

---

* ପୃଥୁରାଜାର ପୂର୍ବ ହୋଇ । ନ ଥିଲେ ସେମାନେହେଁ କେହ୍ବ ॥

†ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ ।

୧—ସରସ୍ୱତ୍ୟାଦୃଶଦ୍ୱତ୍ୟୋର୍ଦେବନଦ୍ୟୋର୍ଯଦନ୍ତରମ୍ ।
ତଂ ଦେବନିର୍ମିତଂ ଦେଶଂ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତଂ ପ୍ରଚକ୍ଷ୍ୟତେ ॥

ମୁନିଏ, ଅପସରାଗଣେ । ଗାଉଅଛନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୧୨

୫ ସିଦ୍ଧ, ଦାନବ, ବିଦ୍ୟାଧର । ଦୈତ୍ୟ, ଗୁହ୍ୟକ ଆଦି ଆର ॥ ୧୩

ସୁନନ୍ଦ, ନନ୍ଦ ଆଦି ଯେତେ । ବିଷ୍ଣୁର ଭୃତ୍ୟ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୪

୬ କପିଳ, ଦତ୍ତ, ଯୋଗେଶ୍ୱର । ନାରଦ ସନକାଦି ଆର ॥ ୧୫

ତାର ସେବାରେ ଦେଇ ମନ । ଯେ ଥିଲେ ଭାଗବତ ଜନ ॥ ୧୬

ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ସେମାନେ ମିଳିଲେ ସେଠାଇଁ ॥ ୧୭

୭ ଯେବଣ ଯଜ୍ଞେ ବସୁମତୀ । ଧର୍ମ ଦୋହନ କଲେ ମଷ୍ଟି ॥ ୧୮

ଯେ ଯାହା କରଇ ବାଞ୍ଛିତ । *ଦିଅଇ ତାହା ହେ ଭାରତ[1]! ॥ ୧୯

ଯା' ବାଞ୍ଛା କରେ ଯଜମାନ । ସେମାନ କରଇ ଦୋହନ ॥ ୨୦

୮ ନଦୀ ବହିଲେ ସର୍ବରସ । କ୍ଷୀର, ଦଧି ଅନ୍ନ, ଗୋରସ ॥ ୨୧

ମଧୁ ସ୍ରବନ୍ତେ ବୃକ୍ଷେ ତହିଁ । ଫଳିଲେ ମହାତନୁ ହୋଇ ॥ ୨୨

୯ ସମୁଦ୍ରମାନେ ରତ୍ନମାନ । ଗିରିଏ ଚତୁର୍ବିଧ'[2] ଅନ୍ନ ॥ ୨୩

ଉପାୟନକୁ ଲୋକପାଳେ । ଆଣିଲେ ପାଳକଙ୍କ ମେଳେ ॥ ୨୪

୧୦ ବିଷ୍ଣୁ ଅନନ୍ତ ନ ଥ ଯାର । ଏ ରୂପେ ସେ ପୃଥୁରାଜାର ॥ ୨୫

ଅତି ଉଦୟ ଯଜ୍ଞ ଯେହି । ସେ କଥା ନ ପାରିଣ ସହି ॥ ୨୬

ସେ ଯଜ୍ଞ ନାଶ ହୋଇବାକୁ । ଇନ୍ଦ୍ର ଆଚରିଲେ ବିଘ୍ନକୁ ॥ ୨୭

୧୧ ପ୍ରାନ୍ତ ଅଶ୍ୱମେଧେ ରାଜନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ଯଜନ ॥ ୨୮

ଯଜ୍ଞପଶୁକୁ ବାଦ କରି । ଲୁଚିଣ ଇନ୍ଦ୍ର ନେଲ ହରି ॥ ୨୯

୧୨ ଆକାଶେ ଯାନ୍ତେ ଭିନ୍ନ ହୋଇ । ଅତ୍ରି ଦେଖିଲେ ତାକୁ ତହିଁ ॥ ୩୦

ନିଜ କବଚ ପ୍ରାପ୍ତ କରି । ପାଷଣ୍ଡ ବେଶ ଅଛି ଧରି ॥ ୩୧

ଅଧର୍ମେ ଧର୍ମପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ବିଭ୍ରମ ସର୍ବିରେ ହୁଅଇ ॥ ୩୨

୧୩ ଯେ ମହାରଥ ପୃଥୁସୁତ । ଅତ୍ରିବଚନେ ସେ ତୁରିତ ॥ ୩୩

ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ମାରିବାର ପାଇଁ । ଧାଇଁଲ ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୩୪

ବୋଲିଣ 'ରହ ରହ' ବାଣୀ । ଡାକିଲ ଉଚେ ସ୍ୱର ପୁଣି ॥ ୩୫

୧୪ ଏମନ୍ତ ରୂପରେ ଆବୃତ । ଧରିଛି ଯେଉଁ ଶରୀପତ ॥ ୩୬

୧—ଭାରତ=ବିଦୁର, ପରୀକ୍ଷିତ ।

*"ଦିଅଇ ତା' ହେ ପରୀକ୍ଷିତ !"

୨ ।ଭକ୍ଷ୍ୟ, ଭୋଜ୍ୟ, ଚୋଷ୍ୟ ଓ ଲେହ୍ୟ ।

ତାକୁ ମଣିଲା ପୃଥୁସୁତ । ଧର୍ମ ହୋଇଛି ରୂପବନ୍ତ ॥ ୩୭
ଜଟିଳ ରୂପ ଅଛି ଧରି । ଭସ୍ମରେ ତନୁ ଅଛି ପୂରି ॥ ୩୮
ଏଣୁ ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ ବାଣ । ସେ ବୀର ନ କଲା ମୋକ୍ଷଣ ॥ ୩୯
୧୫ ବଧରୁ ନିବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ସେହି । ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ମାରିବାର ପାଇଁ ॥ ୪୦
ଅତ୍ରିଏ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ତାକୁ । ହେ ତାତ ! ମାର ତୁ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ॥ ୪୧
ଯଜ୍ଞକୁ ବିନାଶ କରଇ । ସୁର-ଅଧମ ଏ ଅଟଇ ॥ ୪୨
୧୬ ଅତ୍ରି ଏ ପ୍ରକାରେ ବଚନ । କହନ୍ତେ ପୃଥୁର ନନ୍ଦନ ॥ ୪୩
ଆକାଶମାର୍ଗେ ଉଭା ହୋଇ । ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଯାଉଛି ପଳାଇ ॥ ୪୪
ଧାଇଁଲା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାକୁ । ଜଟାୟୁ ଯେହ୍ନେ ରାବଣକୁ ॥ ୪୫
୧୭ ସେ ଗଲା ଅଶ୍ୱ, ରୂପ ଦୁଇ । ଛାଡ଼ିଣ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇ ॥ ୪୬
ନିଜ ପଶୁକୁ ଘେନି ବୀର । ମିଳିଲା ପିତୃଯଜ୍ଞଠାରେ ॥ ୪୭
୧୮ ପରମ ଋଷିମାନେ ତାର । ଦେଖି ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମସାର ॥ ୪୮
ବିଜିତ-ଅଶ୍ୱ ବୋଲି ନାମ । ଦେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ନରୋତ୍ତମ ! ॥ ୪୯
୧୯ ପୁଣ ହିଁ ତୀବ୍ର ଅନ୍ଧକାର । ସର୍ଜନା କରି ପୁରନ୍ଦର ॥ ୫୦
ଚଷାଳ[1] ଯୂପରୁ ଲୁଚିଣ । ଅଶ୍ୱକୁ କଲା ସେ ହରଣ ॥ ୫୧
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ହୋଇ ଯାର । * ରଜ୍ଜୁ ଥିଲାକ ତୁରଙ୍ଗର ॥ ୫୨
୨୦ କପାଳଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ଧରିଣ । ଆକାଶେ ସଞ୍ଚର ହୋଇଣ ॥ ୫୩
ଇନ୍ଦ୍ର ଯାଆନ୍ତେ ଅତ୍ରି ତାକୁ । ଦେଖାଇଲେ ପୃଥୁପୁତ୍ରକୁ ॥ ୫୪
ତାହାଙ୍କୁ ପୃଥୁର କୁମର । ନ ଗୋଡ଼ାଇଲା ସେହୁ ବୀର ॥ ୫୫
୨୧ ଅତ୍ରିବଚନେ ରୋଷେ ତାକୁ । ସନ୍ଧାନ କଲା ବିଶିଖକୁ ॥ ୫୬
ଛାଡ଼ି ସେ ଅଶ୍ୱ, ରୂପ ଦୁଇ । ଗଲା ସେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇ ॥ ୫୭
୨୨ ସେ ବୀର ଘେନି ତା' ଅଶ୍ୱକୁ । ଅଇଲା ପିତାର ଯଜ୍ଞକୁ ॥ ୫୮
ସେ ନିନ୍ଦ୍ୟ ରୂପକୁ ଇନ୍ଦ୍ରର । ଘେନିଲେ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ନର ॥ ୫୯
୨୩ ଅଶ୍ୱହରଣ କାଙ୍କ୍ଷି ମନ । ଇନ୍ଦ୍ର ଯେବଣ ରୂପମାନ ॥ ୬୦

୧—ଯୂପ = ପଶୁବନ୍ଧନନିମିତ୍ତ ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟବହୃତ ସଂସ୍କୃତ ଦାରୁବିଶେଷ ।
ଚଷାଳ = ଯୂପର ଅଗ୍ରେ ନିଃକ୍ଷିପ୍ତ କାଷ୍ଠକଟକ ।

* ରଜ୍ଜୁର ଦୃଢ଼ତା ହେତୁ ତାହା ଛେଦିବାକୁ ଅଶକ୍ତ ହୋଇ ରଜ୍ଜୁ ସହିତ ଅଶ୍ୱକୁ ଯୂପାଗ୍ରରୁ ହରଣ କଲା ।

ଯେବନଲ୍ଲ ପାଷଣ୍ଡ ସେହି । ପାଷଣ୍ଡଲିଙ୍ଗ ତାଙ୍କୁ କହି ॥ ୬୧
୨୪ ପୃଥୁଯଜ୍ଞକୁ ନାଶିବାରେ । ଇନ୍ଦ୍ର ଏସନ ପ୍ରକାରେ ॥ ୬୨
ଅଶ୍ୱକୁ କରନ୍ତେ ହରଣ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ରୂପ ଧରଣ ॥ ୬୩
ପୁଣ ଛାଡ଼ନ୍ତେ ଭୟ ପାଇ । ପାଷଣ୍ଡ ମାର୍ଗ ତାକୁ କହି ॥ ୬୪
ସେ ମାର୍ଗେ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଲା ବଳଆର ॥ ୬୫
୨୫ ରକ୍ତବସନ[1] ଦିଗମ୍ବର[2] । ଏ ଆଦି[3] ଯେତେ ଦୁରାଶ୍ଚର ॥ ୬୬
ସେ ଉପଧର୍ମେ ଧର୍ମ ହୋଇ । ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ମତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୬୭
ଯେଣୁ ସେ ରମ୍ୟ ସହଜରେ । ତର୍କର ହେତୁ-ଉକ୍ତିଦ୍ୱାରେ ॥ ୬୮
୨୬ ପୃଥୁ ବିକ୍ରମ ବେଣସୁତ । ସେ କଥା ଜାଣିଣ ତୁରିତ ॥ ୬୯
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କୁପିତ ହୋଇଣ । ଧଇଲେ ଧନୁ ଟେକି ବାଣ ॥ ୭୦
୨୭ କ୍ରୋଧେ ନୁହଇ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ । ଅସହ୍ୟ ବେଗ ଛନ୍ତି ବହି ॥ ୭୧
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କରିବାକୁ ନାଶ । ବୀରର ଉଚ୍ଛନ୍ନ ମାନସ ॥ ୭୨
ପୃଥୁ ଏ ପ୍ରକାରେ ହୁଅନ୍ତେ । ତାହାଙ୍କୁ ଋତ୍ୱିଜେ ବଦନ୍ତେ ॥ ୭୩
ନିବାରି କହିଲେ ସତ୍ୱରେ । ହେ ମହାମତି ! ଏ ଯାଗରେ ॥ ୭୪
ବେଦେ ହୋଇଛି ଯା ଉକତ । ପଶୁର ବଧ, ସେ ଉଚିତ ॥ ୭୫
ତହିଁରୁ ଅଟେ ଯେ ଇତର । ଅଯୁକ୍ତ ତାକୁ ମାରିବାର ॥ ୭୬
୨୮ ଯେ ତୁମ୍ଭ ଯଜ୍ଞ ବିନାଶନ । କରୁଣ ଅଛି ମଘବାନ ॥ ୭୭
ତୁମ୍ଭର କୀର୍ତ୍ତିରେ ତାହାର । ତେଜହିଁ ହୋଇଛି ସଂହାର ॥ ୭୮
ସଦ୍ୱୀର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର-ଆହ୍ୱାନରେ । ବଳେହେଁ ତାହାକୁ ଅଗ୍ନିରେ ॥ ୭୯
ହୋମ କରିବୁ ହେ ନୃପତି । ତୋହର ଅଟେ ଯେ ଅରାତି ॥ ୮୦
୨୯ ଏ ରୂପେ କହିଣ ବୀରର । ଋତ୍ୱିଜେ ଏ ପୃଥୁରାଜାର ॥ ୮୧
ରୋଷରେ ସ୍ରୁକ[4] ଧରି କର । ହୋମ କରନ୍ତେ ହେ ବିଦୁର ॥ ୮୨
ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ । ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ନିବାରଣ ॥ ୮୩
୩୦ ଯଜ୍ଞ କରିଣ ମାରିବାକୁ । ବୀରରୁ ଅଛନ୍ତି ଯାହାକୁ ॥ ୮୪
ହେ ବିପ୍ରେ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର । ବଧ ନୋହେ ସେ ପୁରନ୍ଦର ॥ ୮୫

୧—ରକ୍ତବସନ = ବୌଦ୍ଧ । ୨—ଦିଗମ୍ବର = ଜୈନ ।
୩—'ଆଦି' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା କାପାଳିକ ପ୍ରଭୃତି ।
୪—ସ୍ରୁକ (ଚ) = ସଂ (ସ୍ରୁକ୍) ଯଜ୍ଞପାତ୍ରବିଶେଷ ।

ଯେଉଁ ଦେବଙ୍କୁ ଯାଗ କର । ସେମାନେ ଯାହାର ଶରୀର ॥ ୮୬
* 'ଯଜ୍ଞ' ନାମେ ଏ ପୁରନ୍ଦର । ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁର ଅବତାର ॥
୩୧ ରାଜାର ଏ କର୍ମନାଶନ । କରିବା ଅର୍ଥେ ମଘବାନ ॥ ୮୭
କଲେ ଯେ ଅନ୍ୟାୟ ଅପାର । ପାଷଣ୍ଡ ପଥ ଅନିବାର ॥ ୮୮
ସେକଥା ତୁମ୍ଭର ନୟନେ । ଦେଖ ତ ଆହେ ବିପ୍ରମାନେ ॥ ୮୯
୩୨ ବିଶାଳ ଅଟେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର । ଏ ପୃଥୁନାମେ ନୃପବର ॥ ୯୦
ଏକ ଊଣା ଏ ଯଜ୍ଞଶତ । ମହୀତଳରେ ହେଉ ଖ୍ୟାତ ॥ ୯୧
ଏ ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ ଆଚରି । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛଇ ତୋହରି ॥ ୯୨
ତୁ ଯେଣୁ ମୋକ୍ଷଧର୍ମମାନ । ସକଳ ଜାଣୁ ହେ ରାଜନ ॥ ୯୩
୩୩ ଇନ୍ଦ୍ର ହିଁ ଅଟେ ଆତ୍ମା ତୋର । ଦ୍ୱେଷ ନ କର ତାକୁ ଥାର ॥ ୯୪
ଦୁହେଁ ବିଷ୍ଣୁର ଅବତାର । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ଦୁହିଁଙ୍କର ॥ ୯୫
୩୪ ହେ ମହାରାଜ ! ଏ ଯଜ୍ଞରେ । ଚିନ୍ତା ତୁ ନ କର ମନରେ ॥ ୯୬
ହୋଇ ଆଦରଯୁତ-ମନ । ଶୁଣ ତୁ ଆମ୍ଭର ବଚନ ॥ ୯୭
ଦଇବ ହତ କରେ ଯାହା । ପୁଣିହିଁ କରିବାକୁ ତାହା ॥ ୯୮
ଧ୍ୟାନ କରଇ ଯେଉଁ ଜନ । ତାହାର ଅତି ରୁଷ୍ଟମନ ॥ ୯୯
ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋହକୁ ଲଭଇ । କେବେହେଁ ଶାନ୍ତକ ନ ପାଇ ॥ ୧୦୦
୩୫ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଯହିଁ । ଦୁଷ୍ଟ ଆଗ୍ରହ ଅଛି ରହି ॥ ୧୦୧
ଇନ୍ଦ୍ରରେ ହୋଇଣ ନିର୍ମିତ । ପାଷଣ୍ଡମାର୍ଗ ଅବିରତ ॥ ୧୦୨
ଅଧର୍ମ ହୋଇଲା ଯହିଁରେ । ସେ ଯାଗ ନବର୍ତ୍ତୁ ଏଠାରେ ॥ ୧୦୩
୩୬ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ଯଜ୍ଞଦ୍ରୋହୀ ତୋର । ଆବର ଯଜ୍ଞ-ଅଶ୍ୱ-ଚୋର ॥ ୧୦୪
ସେହୁ ପାଷଣ୍ଡ-ପଥମାନ । କଲା, ସେ ହରୁଛନ୍ତି ମନ ॥ ୧୦୫
ତେଣେ ଯେ ନାଶ ହେଉଛନ୍ତି । ଦେଖ ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ନୃପତି ! ॥ ୧୦୬
୩୭ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗାଦି ନାନାମତ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରୂପେ ଯେ ବିଦିତ ॥ ୧୦୭
ସେ ଧର୍ମ ବେଣ-ଅନ୍ୟାୟରେ । ଲୁପ୍ତ ହୋଇଲା ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୦୮
ତା' ପାଳିବାକୁ ଆଜ ତୁମ୍ଭେ । ବେଣଦେହରୁ ଅଛୁ ହୋଇ ॥ ୧୦୯
ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଅବତାର । ତୁ ଅଟୁ ବେଣର କୁମର ॥ ୧୧୦

---

* ତତଃ ସପ୍ତମ ଆକୂତ୍ୟାଂ ରୁଚେର୍ଯଜ୍ଞୋଽଭ୍ୟଜାୟତ ।
ସଯାମାଦ୍ୟୈଃ ସୁରଗଣୈରପାତ୍ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବାନ୍ତରମ୍ ॥ (ସ୍ୱାମିଧୃତ)

୩୮ ହେ ପ୍ରଜାପତି ! ଏ ଜଗତେ । ଶୁଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ମର ନିଜ ଶତ୍ରେ ॥ ୧୧୧
ବିଶ୍ୱ-ରଚନା ଲୋକଙ୍କର । ମନୋରଥକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ॥ ୧୧୨
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଯେ ପାଷଣ୍ଡପଥ । ଉପଧର୍ମକୁ କରେ ଜାତ ॥ ୧୧୩
ମାୟା ଅଟଇ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରର । ହେ ପ୍ରଭୁ ! କର ତା' ସଂହାର ॥ ୧୧୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୯ ବିଧାତା ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ, ଇନ୍ଦ୍ର ଠାରେ ॥ ୧୧୫
ବହନ୍ତି ଭାବକୁ କରିଣ । ଯଜ୍ଞରେ ଆଗ୍ରହ ଛାଡ଼ିଣ ॥ ୧୧୬
ଇନ୍ଦ୍ରସଙ୍ଗେ ସେ ନରପତି । ସନ୍ଧି ନ କଲେ ପୁଣି ପ୍ରୀତି ॥ ୧୧୭
୪୦ ବହୁତ ଅଟେ କର୍ମ ଯାର । ସେ ପୃଥୁ-ନାମ ନରେଶ୍ୱର ॥ ୧୧୮
କରନ୍ତେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ । ବରଦ ଦେବଗଣମାନ ॥ ୧୧୯
ଯାଗରେ ତୃପ୍ତି କି ଲଭିଲେ । ପୃଥୁକୁ ବରମାନ ଦେଲେ ॥ ୧୨୦
୪୧ ସତ୍ୟ ଯାହାଙ୍କର ଆଶିଷ । ସେ ବିପ୍ରେ ହୋଇଣ ସନ୍ତୋଷ ॥ ୧୨୧
ଦକ୍ଷିଣା ଲଭିଲେ ଯଜ୍ଞରେ । ସତ୍କାର ପାଇଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥ ୧୨୨
ଆଶିଷ କଲେକ ଅପାର । ଆଦିରାଜାଙ୍କୁ ହେ ବିଦୁର ! ॥ ୧୨୩
୪୨ ହେ ମହାବାହୁ ତୋ ବଚନେ । ଆସି ସମସ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୧୨୪
ପୂଜା ପାଇଲୁ ଦାନେ, ମାନେ । ପିତୃ-ଦେବତା-ଋଷିଜନେ ॥ ୧୨୫
ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ହେ ଗୋବିନ୍ଦ । ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣାରବିନ୍ଦ ॥ ୧୨୬
ଦୀନବନ୍ଧୁକୁ ଦିଅ ବାରେ । ଆନନ୍ଦେ ରହୁ ସେ ସେବାରେ ॥ ୧୨୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସମ୍ବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁବିଜୟୋ ନାମ ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ବିଂଶେ ତୁ ବିଷ୍ଣୁନା ସାକ୍ଷାତ୍ ପୃଥୋର୍ଯଜ୍ଞେଽନୁଶାସନମ୍ ।
ବରଦାନପ୍ରସଙ୍ଗେନ ପ୍ରୀତିଷ୍ଟାନ୍ୟୋଽନ୍ୟମୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଯେ ଯଜ୍ଞପତି ଭଗବାନ । ଯଜ୍ଞକୁ କରନ୍ତି ଭୋଜନ ॥ ୧
ଯଜ୍ଞେ ସେ ଉତ୍ତମ ବିଧିରେ । ପ୍ରକଟ ହୋଇ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨

ସଙ୍ଗରେ ଘେନଣ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ । ବଚନ କହିଲେ ପୃଥୁଙ୍କୁ ॥ ୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨ ଶତ ତୁରଗମେଧ ତୋର । ଭଙ୍ଗ କଲା ଏ ପୁରନ୍ଦର ॥ ୪
ଏ ଆପଣାକୁ ଉପୁଚତ୍ତେ । କ୍ଷମା କରାଉଅଛି ତୋତେ ॥ ୫
କ୍ଷମା କରିବାକୁ ରାଜନ । ତୁଅ ତୁ ଏହାକୁ ରାଜନ ! ॥ ୬
୩ ସୁବୁଦ୍ଧି ସାଧୁ ଏ ଲୋକରେ । ହେ ନରଦେବ ନରବରେ ॥ ୭
ପ୍ରାଣିଙ୍କି ନ କରନ୍ତି ଦ୍ରୋହ । ଆତ୍ମା ନୁହଇ ଯେଣୁ ଦେହ ॥ ୮
୪ ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ପରି ଜନେ । ଦେବମାୟାରେ ଅନୁଦିନେ ॥ ୯
ମୋହିତ ହେବେ ଏ ସଂସାରେ । ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୦
ସେବା କରଣ ଲଭିବା ଫଳ । ଶ୍ରମ ଜନମଇଁ କେବଳ ॥ ୧୧
୫ ଏଣୁ ଏ ଦେହ ଅନିତ୍ୟତ । ଅବିଦ୍ୟା-କାମକର୍ମେ ଜାତ ॥ ୧୨
ଏମନ୍ତ ଜାଣି କରି ଜନ । ଅଭ୍ୟାସ କରେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥ ୧୩
ଏ ଦେହେ ଆସକତ ନୋହେ । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନକୁ ଯେଣୁ ବହେ ॥ ୧୪
୬ ଯେବଣ ଲୋକ ଏ ସଂସାରେ । ଆସକ୍ତ ନୋହେ ଏ ଦେହରେ ॥ ୧୫
ଏ ଦେହସକାଶୁଁ ଯେ ଜାତ । ଗୃହ, ତନୁଜ, ବନ୍ଧୁ, ବିତ୍ତ ॥ ୧୬
କେ କରେ ମମତା ତହିଁରେ । ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଣ ଚେତାରେ ॥ ୧୭
୭ ଆତ୍ମା-ରୂପରେ ଯେ ଅଛଇଁ । ଦେହରୁ ଭିନ୍ନ ଏ ଅଟଇ ॥ ୧୮
ବାଳଯୁବାଦି ଭେଦୁଁ କରି । ନାନା ରୂପକୁ ଦେହ ଧରି ॥ ୧୯
ମଳିନ, ଜଡ଼, ସେ ସଗୁଣ । ଗୁଣ-ଆଶ୍ରୟେ ଥାଇ ପୁଣ ॥ ୨୦
ସେ ପୁଣି ଏତେ ତେତେ ହୋଇ । ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବକୁ ପାଇ ॥ ୨୧
ସେ ଗୃହ-ଆଦିରେ ଆବୃତ । ଦୃଶ୍ୟ ରୂପରେ ସେ ବଢ଼ିତ ॥ ୨୨
ଆତ୍ମା ସତ୍ୱରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସେ ଦେହ ଅଟେ ଅନୁଦିନ ॥ ୨୩
ଏତେ କଥାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ । ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶି ଅଛି ରହି ॥ ୨୪
୮ ଏ ରୂପେ ଦେହେ ଆତ୍ମା ଥାଇ । ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ତା' ଜାଣଇଁ ॥ ୨୫
ଦେହରେ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ନର । ଦେହର ଯେତେକ ବିକାର ॥ ୨୬
ତେଣେ ସେ ଲୋକ ଲିପ୍ତ ନୋହେ । ତେଣୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମସୁଖେ ରହେ ॥ ୨୭
୯ ଗ୍ରୁଣ୍ଡଣ କାମନାକୁ ଚତ୍ତେ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସ୍ୱଧର୍ମେ ଯେ ମୋତେ ॥ ୨୮

୧—ଯେଣ୍ଡ ।

ଏମନ୍ତେ ଭଜେ ଦେ ଗଜନ । ତା' ମନ ହୁଅଇ ପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୨୯
୧୦ ପ୍ରସନ୍ନମନ ସେହୁ ନର । ଗୁଣମାନଙ୍କୁ କରି ଦୂର ॥ ୩୦
ଉତ୍ତମ କରି ସବୁ ଜାଣି । ଶାନ୍ତକ ଲଭଇ ସେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୩୧
ମୋର ଉଦାସ ଭାବେ ସ୍ଥିତ । ବ୍ରହ୍ମ କୈବଲ୍ୟ ଅଟେ ଶାନ୍ତ ॥ ୩୨
୧୧ ଶରୀର, କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର । ଜ୍ଞାନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମାନସର ॥ ୩୩
ଯେ ଆତ୍ମା ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଅଟଇ । ଉଦାସୀ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଇ ॥ ୩୪
କୂଟସ୍ଥ ଅଟେ ସେହୁ ପୁଣି । ତାକୁ ଏରୂପେ ଯେହୁ ଜାଣି ॥ ୩୫
ସେ ଲୋକ ସଂସାରମଧ୍ୟରେ । ଜନ୍ମ ନ ଲଭେ ଆଉ ବାରେ ॥ ୩୬
୧୨ ଦ୍ରବ୍ୟ-କାରକ-କ୍ରିୟାରୂପୀ । ଚେତନାରୂପେ ଅଛି ବ୍ୟାପି ॥ ୩୭
ଯେ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଲୋକର । ତହିଁ ଉପୁଜଇ ସଂସାର ॥ ୩୮
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଯେଉଁ ନରେ । ସେହୁ ସମ୍ପତ୍ତି-ବିପତ୍ତିରେ ॥ ୩୯
ବିକାର ନ ଲଭନ୍ତି ପୁଣ । ମୋ'ଠାରେ ପ୍ରୀତିକ କରଣ ॥ ୪୦
୧୩ * ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମାଧମରେ । ସମାନ ଅଟୁ ଭୁ ସଂସାରେ ॥ ୪୧
ସୁଖଦୁଃଖରେ ସମ ପୁଣି । ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଛୁ ଜିଣି ॥ ୪୨
ଅମାତ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ ଜନ । ମୁଁ କରିଅଛି ସମ୍ପାଦନ ॥ ୪୩
ତେଣେ ସଂଯୁତ ହୋଇ ବୀର । ଅଖିଳ ଲୋକ ରକ୍ଷା କର ॥ ୪୪
୧୪ ପ୍ରଜାପାଳନ ଅଟେ ଯେହୁ । ରାଜାମଙ୍ଗଳ ନିଶ୍ଚେ ସେହୁ ॥ ୪୫
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ନିମିତ୍ତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ସୁକୃତ ॥ ୪୬
ତହିଁରୁ ଷଷ୍ଠଅଂଶ ହରେ । ଯେଣୁ ସେ ପରଲୋକଠାରେ ॥ ୪୭
ସେ ଯେବେ ପାଳନା ନ କରେ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ କର ହରେ ॥ ୪୮
ପ୍ରଜା ହରନ୍ତି ପୁଣ୍ୟ ତାର । ଭୁଞ୍ଜେ ସେ ପାପ ପ୍ରଜାଙ୍କର ॥ ୪୯
୧୫ ବିପ୍ରବରଙ୍କ ସନମତ । ଯେ ପରଂପରାଧର୍ମ ଖ୍ୟାତ ॥ ୫୦
ପ୍ରଧାନ ଅଟେ ସେ ଯାହାର । ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥ[1]କାମ ଆଉ ॥ ୫୧
ଆସକ୍ତ ନୋହି ଧର୍ମାଦିରେ । ପୃଥ୍ୱୀ ପାଳନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୨
ଗୃହେ ମିଳନ୍ତେ ସିଦ୍ଧମାନେ[2] । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବୁ ଅଳ୍ପଦିନେ ॥ ୫୩
ତୋ'ଠାରେ ଅନୁରାଗ ବନ୍ଧି । ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି ଯେଣୁ ରହି ॥ ୫୪

---

* ମଧ୍ୟମ + ଅଧମ = ମଧ୍ୟମାଧମ ।

୧—ଧର୍ମ (?) (ଅର୍ଥକାମୌ ଚ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକୌ; ସ୍ୱାମୀ) ୨—ସନକାଦି ।

୧୬ ହେ ନରଇନ୍ଦ୍ର ! କିଛି ବର । ମାଗ ତୁ ଠାବରୁ ମୋହର ॥ ୫୫
ଯେଣୁ ତୋହର ସୁଚରିତ । ଗୁଣେ ମୁଁ ହେଲି ବଶୀକୃତ ॥ ୫୬
ମୁଁ ଯୋଗ-ତପସ୍ୟା-ଯାଗରେ । ସୁଲଭ ନୋହି ଏ ସଂସାରେ ॥ ୫୭
ସମ ଅଟଇ ଚିତ୍ତ ଯାର । ଯେଣୁ ମୁଁ ଥାଇ ତାହାଠାର ॥ ୫୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୭ ଏ ରୂପେ ଲୋକଗୁରୁ ହରି । ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ ସ୍ନେହ କରି ॥ ୫୯
ଶିରେ ଘେନିଲା ଆଜ୍ଞା ତାର । ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ନୃପବର ॥ ୬୦
୧୮ ନିଜ କର୍ମରେ ଲଜ୍ଜା ପାଇ । ପ୍ରେମେ ଛୁଇଁଲେ ପାଦଦୁଇ ॥ ୬୧
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ । ଦ୍ୱେଷ ଛାଡ଼ିଲେ ସେ ରାଜନ ॥ ୬୨
୧୯ } ୨୦ } ପୃଥୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକତିରେ । ଚରଣପଦ୍ମ ଧରି କରେ ॥ ୬୩
ଯାହାଙ୍କୁ କଲେକ ପୂଜନ । ଯେ ବିଶ୍ୱ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ ॥ ୬୪
ପଦ୍ମପଲାଶ ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଶୋହେ ଯାହାର ନେତ୍ର ଦୁଇ ॥ ୬୫
ପ୍ରସ୍ଥାନ-ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ଯାଉଥିବେ ପୃଥୁକୁ ଚାହିଁ ॥ ୬୬
ତା' ଅନୁଗ୍ରହ ବିସ୍ମରଣ । ହୋଇ ନ ପାରି ଆଚରଣ ॥ ୬୭
ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେକ ଶ୍ରୀଧର । ଯେ ମିତ୍ର ସାଧୁଲୋକଙ୍କର ॥ ୬୮
୨୧ ସେ ଆଦିରାଜା ତଦନ୍ତରେ । ଅଞ୍ଜଳି ରଚି ବେନିକରେ ॥ ୬୯
ହରିଙ୍କି ନପାରିଲା ଚାହିଁ । ନୟନ ଯୁଗୁଁ ଅଶ୍ରୁ ବହି ॥ ୭୦
ଲୋଚନେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଲା । କିଛିହିଁ କହି ନ ପାରିଲା ॥ ୭୧
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ହୃଦେ ଆଲିଙ୍ଗନ । କରି ରହିଲା ସେହିସ୍ଥାନ ॥ ୭୨
୨୨ ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ଅଶ୍ରୁବାରି । ନିଜ ହସ୍ତରେ ପୋଛିକରି ॥ ୭୩
ଅତୃପ୍ତଲୋଚନ ଗୋଚର । ହୋଇଅଛନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୪
ଉଚ୍ଚ କନ୍ଧରେ ଗରୁଡ଼ର । ଦେଇ ହସ୍ତାଗ୍ର ଆପଣାର ॥ ୭୫
ପାଦେ ଯେ କ୍ଷିତି ଛୁଇଁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କହିଲା ମହୀପତି ॥ ୭୬

ଶ୍ରୀ ପୃଥୁରୁବାଚ

୨୩ *ହେ ପ୍ରଭୁ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ବର । ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୭୭
ତୁମ୍ଭ ଠାବରୁ ବରମାନ । ବରିବ କେଉଁ ବୁଧଜନ ॥ ୭୮

* ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣ ବର ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମାରେ ଅହଂକାର ଅଛି ।

ଯେବଣ ଲୋକମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମାରେ ଅଛୁ ଅହଂକାର ॥ ୭୯
ତାହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବଖ୍ୟାତ । ଯେବଣ ବରେ ଏ ଜଗତ ॥ ୮୦
ନାରକୀ ଲୋକମାନଙ୍କର । ଅଛନ୍ତି ହାଦେ ଯେଉଁ ବର ॥ ୮୧
ତାହାଙ୍କୁ ମୁହିଁ ନ ବରଇ । ଶୁଣ ହେ କୈବଲ୍ୟଗୋସାଇଁ ॥ ୮୨
୨୪ ହେ ନାଥ ଯେ ମହତ ନର । ହୃଦପୁଭିତରୁ ତାଙ୍କର ॥ ୮୩
ଗଳିତ ହୋଇ ମୁଖଦ୍ୱାରେ । ପ୍ରସରି ଥାଇ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୮୪
ତୁମ୍ଭ ଚରଣପଙ୍କଜର । [୧]ମରନ୍ଦରୂପ ଯଶସାର ॥ ୮୫
ତାର ଶ୍ରବଣ ଯହିଁ ନାହିଁ । ସେ ମୋକ୍ଷ ନ ବାଞ୍ଛଇ ମୁହିଁ ॥ ୮୬
ଶୁଣିମା ଅର୍ଥେ ଯଶ ତୋର । ଅୟୁତେ କର୍ଣ୍ଣ ମୋର କର ॥ ୮୭
ବର କରଣ ଏହି କଥା । ମାଗୁଣ ଅଛୁ ମୁଁ ସର୍ବଥା ॥ ୮୮
୨୫ ହେ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭର ଚରଣ । ପଦ୍ମର ଯେଉଁ ସୁଧାକଣ ॥ ୮୯
ତାର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଯେଉଁ ବାତ । ସାଧୁଙ୍କ ମୁଖରୁ ନିର୍ଗତ ॥ ୯୦
ସେ ପୁଣ କରିବ ପ୍ରଦାନ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥ ୯୧
ଆତ୍ମ କୁତ୍ସିତ ଯୋଗିଜନ । ପାସୋରି ଅଛୁଁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥ ୯୨
ଏ ହେତୁ ବରଦାନୁଁ ତୋର । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛୁଟି ଆମ୍ଭର ॥ ୯୩
୨୬ ଶୋଭନ ଅଟେ ଯଶ ଯାର । ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୪
ସାଧୁସଙ୍ଗମେ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ମଙ୍ଗଳ ଯଶ ତୋର ବାରେ ॥ ୯୫
ଯେ ଜନ ଶ୍ରବଣ କରଇ । ସେ ଯେବେ ଗୁଣଜ୍ଞ ଅଟଇ ॥ ୯୬
କେମନ୍ତେ ହୋଇବ ବିରତ । ପଶୁବିହୀନେ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୯୭
ଗୁଣସମୂହ ଇଚ୍ଛା କରି । ✽ବରିଲ ଯେଉଁ ଯଶ ଶିରୀ[୨] ॥ ୯୮
୨୭ ତୁମ୍ଭେ ତ ପୁରୁଷ-ଉତ୍ତମ । ସମସ୍ତ ଗୁଣଙ୍କର ଧାମ ॥ ୯୯
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଜୁଅଛୁ ମୁହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରାୟ ଲାଳସ ହୋଇ ॥ ୧୦୦
ମୁଁ କ୍ଷୀରସ ଗରନନ୍ଦନୀ । ବାଞ୍ଛିଲୁ ଏକା ପତି ହେବ ॥ ୧୦୧
ତୋର ଚରଣେ ଏକତାନ । ହୋଇଲୁ ଯେଣୁ ଆତ୍ମ ମନ ॥ ୧୦୨
ଏ ହେତୁ ଆତ୍ମ ଦୁହିଁଙ୍କର । କଳି ନୋହିବ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୦୩

୧—ମରନ୍ଦ=ପୁଷ୍ପରସ ।
✽ ବରିଲା ଯା ନିକି କୁମାରୀ ।
୨—ଶିରୀ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ)

୨୮ ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର । ଯେ ମାତା ଅଟେ ଜଗତର ॥ ୧୦୪
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାରେ କଳି ଜାତ । ହୋଇବ ଆମ୍ଭର ନିଶ୍ଚିତ ॥ ୧୦୫
ତାହାର କର୍ମ ଯେ ସେବନ । ତହିଁରେ ଯେଣୁ ଆମ୍ଭ ମନ ॥ ୧୦୬
ଦୀନବତ୍ସଳ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ । ସାନହିଁ ବଡ଼ କର ତେଣୁ ॥ ୧୦୭
ନିଜ ସ୍ୱରୂପେ ଅବିରତ । ହୋଇଣ ଥାନ୍ତେ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୧୦୮
ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭର । ତାହାକୁ ନ କର ଆଦର ॥ ୧୦୯
୨୯ ଦୀନବତ୍ସଳ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ । ନିଷ୍କାମ ଲୋକମାନେ ତେଣୁ ॥ ୧୧୦
କାମନା ଅନ୍ତରେ ଭଜନ । କରନ୍ତି ଆହେ ଭଗବାନ ॥ ୧୧୧
ମାୟାଗୁଣଙ୍କ ବିଳାସରେ । ଉଦୟ ଯାହାର ସଂସାରେ ॥ ୧୧୨
ଏମନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯେ ପୁଣି । ନିରସ୍ତ କରିଅଛ ଜାଣି ॥ ୧୧୩
ତୁମର ଚରଣ ସ୍ମରଣ । ବିନୁ ଏ ସଂସାରରେ ପୁଣ ॥ ୧୧୪
ନ ଦେଖୁଅଛୁ ସାଧୁଙ୍କର । ଆନ ଫଳକୁ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୧୫
୩୦ ବିଶ୍ୱମୋହନ ତୁମ୍ଭ ବାଣୀ । ଏମନ୍ତ ମଣୁ ଛୁ ମୁଁ ପୁଣି ॥ ୧୧୬
ଯେଣୁ ଭଜୁ ଛ ଯେଉଁ ଜନ । ତାକୁ ବୋଲୁଛ ଏ ବଚନ ॥ ୧୧୭
ମନରେ ଇଚ୍ଛା ଯେ ତୋହର । ସେ କଥା ମୋହଠାରୁ ବର ॥ ୧୧୮
ବଚନରଜ୍ଜୁରେ ତୁମ୍ଭର । ବନ୍ଧ ନୁହଇ[୧] ଯେବେ ନର ॥ ୧୧୯
ତେବେ ସେ କର୍ମର ଫଳରେ । ମୋହିତ ହୋଇ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୨୦
ସେହି କର୍ମକୁ ଆଚରଣ । କରଇ କି ନିମିତ୍ତେ ପୁଣ ॥ ୧୨୧
୩୧ ହେ ପ୍ରଭୁ ମାୟାରେ ତୁମ୍ଭର । ଖଣ୍ଡିତମତି ହୋଇ ନର ॥ ୧୨୨
ଆମ୍ଭାରୁ ଆନ ଯେ ଅଟଇ । ଯେଣୁ ଅଜ୍ଞାନ ତା' ମାଗଇ ॥ ୧୨୩
ବାଳକମାନଙ୍କର ହିତ । ଯେସନେ ଆଚରଇ ତାତ ॥ ୧୨୪
ତୁମ୍ଭେ ସେ ପ୍ରକାରେ ଆମ୍ଭର । ହିତକଥାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ॥ ୧୨୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୨ ଏମନ୍ତରୂପେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି । କରନ୍ତେ ପୃଥୁ ନରପତି ॥ ୧୨୬
ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଚକ୍ରଧର । ମୋଠାରେ ଭକ୍ତି ହେଉ ତୋର ॥ ୧୨୭
ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି କି ଭାଗ୍ୟରେ । ହେ ନୃପ ! କଲୁ ତୁ ମୋ ଠାରେ ॥ ୧୨୮
ଦୁସ୍ତର ମାୟାକୁ ମୋହର । ହେଲେ ତରନ୍ତି ଯେଣେ ନର ॥ ୧୨୯

୧—ଅଟଇ (?) (ତୁଂ ଅସି ତଃ ଅବଦ୍ଧଃ, ସ୍ୱାମୀ)

୩୩ ହେ ନୃପ ! ସାବଧାନ ହୋଇ । ମୋହର ଆଜ୍ଞା କର ତୁମ୍ଭ ॥ ୧୩୦
ମୋ ଆଜ୍ଞା ଯେଉଁ ଲୋକ କରେ । ମଙ୍ଗଳ ଲଭେ ସବୁଠାରେ ॥ ୧୩୧
୩୪ ଯେବଣ ଅର୍ଥଯୁତ ବାଣୀ । ବେଣତନୁଜ ଛନ୍ତି ଭଣି ॥ ୧୩୨
ସେ ବଚନକୁ ଦେବ ହରି । ଏ ରୂପେ ପ୍ରତିପୂଜା କରି ॥ ୧୩୩
ତା'ଠାରୁ ପୂଜାକୁ ଲଭିଣ । ତାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରିଣ ॥ ୧୩୪
ଆପଣା ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ । କରିବା ଅର୍ଥେ କଲେ ମନ ॥ ୧୩୫
୩୫ ଦେବତା-ଋଷି ପିତୃଗଣ । ଗନ୍ଧର୍ବ-ସିଦ୍ଧ ଯେ ଚାରଣ ॥ ୧୩୬
ପନ୍ନଗ-ଅପ୍ସରା-କିନ୍ନର । ଯେ ନାନା ଭୂତ ଖଗ ନର ॥ ୧୩୭
୩୬ ତାହାଙ୍କୁ ମନ ବଚନରେ । ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡ଼ିଣ ଭକ୍ତିରେ ॥ ୧୩୮
ପୂଜନ୍ତେ ଯଜ୍ଞେଶବୁଦ୍ଧିରେ । ଗମନ କଲେ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୧୩୯
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ପାର୍ଷଦ ଥିଲେ । ସେମାନେ ନିଜସ୍ଥାନେ ଗଲେ ॥ ୧୪୦
୩୭ ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ସହିତରେ । ପୃଥୁ ଯେ ଥିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ॥ ୧୪୧
ହରନ୍ତେ ତାହାଙ୍କର ମନ । ବିଷ୍ଣୁ ଗମିଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥ ୧୪୨
୩୮ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦେବ । ଅଚ୍ୟୁତ ଯେଉଁ ବାସୁଦେବ ॥ ୧୪୩
ଶରୀର ପ୍ରକାଶି ଯେ ଥିଲେ । ପୁଣି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ॥ ୧୪୪
ତାହାଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର । ନୃପ ଚଳିଲେ ନିଜ ପୁର ॥ ୧୪୫
ଚିନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଦାମ୍ବୁଜ । ଭଣଇ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ ॥ ୧୪୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସମ୍ବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁସ୍ତବୋ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକବିଂଶେ ତୁ ପୃଥୁନା ପ୍ରଜାନାମନୁଶାସନମ୍ ।
ମହାସତ୍ରେ ସୁରାଦୀନାଂ ମହାସଦସି ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ମୁକ୍ତା, କୁସୁମମାଳାମାନ । ସୁବର୍ଣ୍ଣତୋରଣ ବସନ ॥ ୧
ମହାସୁରଭି ଧୂପେ ପୁର । ମଣ୍ଡିତ ସେହି ସେହି ଠାର ॥ ୨

୨ ଅଗୁରୁ-ଚନ୍ଦନ ଜଳରେ । ଓଦା ଅଟନ୍ତି ଯେ ନର୍ଦ୍ଦରେ ॥ ୩
ସେ ହାଟ-ବାଟ-ଅଗଣାର । ସଂଯୋଗ ଅଛି ଯେଉଁ ପୁର ॥ ୪
ପୁଷ୍ପ, ଅକ୍ଷତ, ଫଳମାନ । ଲାଜା, ହରିତ[୧]ଯବ ଆନ ॥ ୫
ଦୀପ-ଆବଳୀରେ ପୂଜିତ । ସେ ପୁର ଅଟଇ ଫଳିତ ॥ ୬
୩ ବର୍ତ୍ତୁଳ[୨] ରମ୍ଭାତରୁ, ବାଳ । କ୍ରମୁକ ବୃକ୍ଷେ ଯେ ସଂକୁଳ ॥ ୭
ତରୁପଲ୍ଲବମାନଙ୍କରେ । ଭୂଷିତ ସକଳ ସ୍ଥାନରେ ॥ ୮
୪ ଦଧିକ ଆଦ୍ୟ ଯେ ଅଶେଷ । ମଙ୍ଗଳ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ॥ ୯
ସେମାନ କରିଣ ସମ୍ଭାର । ଦୀପ-ଆବଳୀ ଘେନ କର ॥ ୧୦
ପ୍ରଜା ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ଠାର । ଉତ୍ତମ କନ୍ୟାଏ ଆବର ॥ ୧୧
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁଣ୍ଡଳେ ମଣ୍ଡିତ । ହୋଇଣ ମିଳିଲେ ତୁରିତ ॥ ୧୨
୫ ସ୍ଫୁରୁଛି ଶଙ୍ଖନାଦମାନ । ବିପ୍ରେ କରନ୍ତି ବେଦସ୍ୱନ ॥ ୧୩
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଗୃହେ ବୀର । ମନରେ ନାହିଁ ଅହଂକାର ॥ ୧୪
୬ ପୃଥୁଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ । ଯେ ପୁର-ଜନପଦ-ଜନେ ॥ ୧୫
ପୂଜନ୍ତେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଣ । ପୃଥୁ ପୂଜିଲେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣ ॥ ୧୬
ବିପୁଳ ଯଶ ତାହାଙ୍କର । ଦାନ କରନ୍ତି ପ୍ରିୟ ବର ॥ ୧୭
୭ ନର୍ଦ୍ଦୋଷ ଅଟେ ଚେଷ୍ଟା ଯାର । ସୁପୂଜ୍ୟତମ ଗୁଣେ ବର ॥ ୧୮
ଏଆଦ୍ୟ ନାନା କର୍ମମାନ । କରନ୍ତେ ସେ ପୃଥୁ ରାଜନ ॥ ୧୯
ପାଳିଲେ ମହୀମଣ୍ଡଳକୁ । ରଖିଣ ବିପୁଳ ଯଶକୁ ॥ ୨୦
ବିଷ୍ଣୁ-ପରମ-ପଦ ଯେହୁ । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଅନ୍ତେ ତହିଁ ॥ ୨୧

ଶ୍ରୀ ସୂତ ଉବାଚ

୮ ଅଶେଷ ଗୁଣରେ ଊର୍ଜ୍ଜିତ । ଗୁଣିମାନଙ୍କରେ ପୂଜିତ ॥ ୨୨
ଆଦିରାଜାର ଯେତୁ ଯଶ । ମୈତ୍ରେୟ କରନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୨୩
ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ପୂଜନ । ବିଦୁର କହିଲେ ବଚନ ॥ ୨୪
ହେ ଶଉନକ ! ଯେ ବିଦୁର । ବଇଷ୍ଣବଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୨୫

୧—ହରିତ ଯବ—ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ 'ତୋକ୍ମ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।
୨—ବର୍ତ୍ତୁଳ—ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ 'ସବୃନ୍ତ' ଶବ୍ଦର ଅନୁବାଦ । 'ସବୃନ୍ତ' ପାଠାନ୍ତର ଅଛି । ସବୃନ୍ତ=ପୁଷ୍ପଫଳଯୁକ୍ତ (ସ୍ୱାମୀ) ।

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୯ ସକଳ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳିଲେ । ଯାହାଙ୍କୁ ଅଭିଷେକ କଲେ ॥ ୨୬
ଅଶେଷ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା । ଲଭିଲେ ସେହୁ ପୃଥୁରାଜା ॥ ୨୭
ଯେବଣ ଭୁଜଯୁଗେ କ୍ଷିତି । ଦୋହନ କଲେ ନରପତି ॥ ୨୮
ବହନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ତହିଁ । କ କଲେ ନରଦେହଁ ବହି ॥ ୨୯
୧୦ କେ ବା ପଣ୍ଡିତ ଜନ ହୋଇ । ଏହାର କୀର୍ତ୍ତି ନ ଶୁଣଇଁ ॥ ୩୦
ଅଶେଷ ଭୂପତି ଯାହାର । ବଚନ-ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟପ୍ରକାର ॥ ୩୧
ସଲୋକପାଳ ଲୋକଗଣ । ଅଛନ୍ତି ଯାହା ଆଶ୍ରୟେଣ ॥ ୩୨
ଆଜନ୍ମେଁ ଶୁଦ୍ଧ କର୍ମ ଯାର । କହ ମୋତେ ହେ ଦ୍ୱିଜବର ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୧ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ନଦୀ ବେନି । ମଧ୍ୟରେ ପୁଣ୍ୟ ଯେ ଅବନି ॥ ୩୪
ତହିଁ ବସନ୍ତେ ସେ ରାଜନ । ପୂର୍ବ ସଞ୍ଚିତ ଭୋଗମାନ ॥ ୩୫
ଭୁଞ୍ଜିଲେ ପୁଣ୍ୟଶେଷ ପାଇଁ । ସୁଖ-ଆସକ୍ତ ଚିତ୍ତେ ନାହିଁ ॥ ୩୬
୧୨ ନ ଖଳେ ଆଜ୍ଞା ସବୁଠାରେ । ସାତ ଦ୍ୱୀପରେ ଦଣ୍ଡ ଧରେ ॥ ୩୭
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବଂ[୧] ବାହାରେ । ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରେ ଆନଠାରେ ॥ ୩୮
୧୩ ଏକ ସମୟେ ହେଲା ତାର । ମହାସତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷା ବର ॥ ୩୯
ଦେବତା ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି[୨]ଙ୍କର । ରାଜର୍ଷିଙ୍କର ଆବର ॥ ୪୦
ସେ ମହାସତ୍ରେ ହେ ସତ୍ତମ ! । ସମାଜ ହୋଇଲା ଉତ୍ତମ ॥ ୪୧
୧୪ ଯଥା ଯୋଗ୍ୟରେ ପୂଜ୍ୟ ଜନ । ସେ ସର୍ବେ ହୁଅନ୍ତେ ପୂଜନ ॥ ୪୨
ଉଠିଲେ ସଭାମଧ୍ୟେ ଆସି । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥ ୪୩
୧୫ ସ୍ୱଭାବେ ଉନ୍ନତ ଗଉର । ପୀନ ପ୍ରଲମ୍ବ ଭୁଜ ତାର ॥ ୪୪
ସୁନାସା ସୁମୁଖ ଈକ୍ଷଣ । ପଙ୍କଜପ୍ରାୟକ ଅରୁଣ ॥ ୪୫
ସୁନ୍ଦର ପୀନ ତାର ଅଂସ । ଶୋଭନ ଦନ୍ତ ମନ୍ଦହାସ ॥ ୪୬

୧—ବୈଷ୍ଣବ—ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ ଅଚ୍ୟୁତଗୋତ୍ର ଶବ୍ଦର ଅନୁବାଦ ।
ଅଚ୍ୟୁତଃ ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକଃ ଯେଷାଂ ବୈଷ୍ଣବାନାଂ......... ।
*ହୃଦ ରୂପଂ ମୁଖେ ନାମ ନୈବେଦ୍ୟମୁଦରେ ହରେଃ ।
ପାଦୋଦକଂ ଚ ନିର୍ମାଲ୍ୟଂ ମସ୍ତକେ ଯସ୍ୟ ସୋଽଚ୍ୟୁତଃ ॥

୨—ଦେବର୍ଷି ।

୧୬ ବିଶାଳ ବକ୍ଷ ଅଟେ ଯାର । ଶ୍ରୋଣି ହିଁ ଅଟଇ ବିସ୍ତାର ॥ ୪୭
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଦଳର ଅଗ୍ରକୁ । ଯେସନେ କରନ୍ତେ ତଳକୁ ॥ ୪୮
ଉଦର ହୁଅଇ ବିସ୍ତାର । ତଳକୁ ହୋଏ ଊଣା ତାର ॥ ୪୯
ସେହ୍ନି ପ୍ରକାରେ ଯା' ଉଦର । ବଳିରେ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥ ୫୦
ଯେହ୍ନୁ ତେଜସ୍ୱୀ, ନାଭି ଯାର । ଆବର୍ତ୍ତପ୍ରାୟକ ଗମ୍ଭୀର ॥ ୫୧
ଯା' ଊରୁ କାଞ୍ଚନଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଉନ୍ନତ ଚରଣ ଯୁଗଳ ॥ ୫୨
୧୭ ସୂକ୍ଷ୍ମ, କୁଟିଳ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମ । କେଶ ଯାହାର ଅଭିରାମ ॥ ୫୩
ଶଙ୍ଖପ୍ରାୟକ ଯା' କନ୍ଧର । ତିନି ରେଖାରେ ମନୋହର ॥ ୫୪
ବହୁତମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତ୍ର ବେନି । ପିନ୍ଧି, ଉତ୍ତରୀ କରି ଘେନି ॥ ୫୫
୧୮ ସକଳଗାତ୍ର ଶୋଭା ଯେହ୍ନି । ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ତାହିଁ ॥ ୫୬
ଭୂଷଣମାନଙ୍କୁ ଦେହରୁ । ମୁଞ୍ଚିଲେ ପାଷା ଘେନିବାରୁ ॥ ୫୭
ଶ୍ରୀମନ୍ତ କୃଷ୍ଣାଜିନଧର । କୁଚକୁ ଧରିଛନ୍ତି କର ॥ ୫୮
କର୍ମ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଉଚିତ । କରିଛନ୍ତି ତା' ସମାପତ ॥ ୫୯
୧୯ ୨୦ } ସ୍ନିଗ୍ଧ ସନ୍ତାପ ବିନାଶନ । ଯା' ନେତ୍ରଭଙ୍ଗୀ ଶୋଭମାନ ॥ ୬୦
ଏରୂପେ କଲେ ସେ ରାଜନ । ସବୁ ଦିଗକୁ ବିଲୋକନ ॥ ୬୧
ହରଷ କରନ୍ତେ ସଭାକୁ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ॥ ୬୨
ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରିୟ । ଅଛନ୍ତି ଚିତ୍ରପଦଚୟ ॥ ୬୩
ଯେ ବାଣୀ ପ୍ରଶସ୍ତ ନିର୍ମଳ । ଗମ୍ଭୀର ଅତି ଅବ୍ୟାକୁଳ ॥ ୬୪
ସଭିଙ୍କ ଉପକାର ପାଇଁ । କହିଲେ କବା ନରସାଇଁ ॥

ଶ୍ରୀ ପୃଥୁରୁବାଚ

୨୧ ହେ ସଭାସଦ ସାଧୁନର । ମଙ୍ଗଳ ସମ୍ଭବୁ ତୁମ୍ଭର ॥ ୬୫
ଯେତେକ ଆସିଛ ଏଠାକୁ । ସମସ୍ତେ ଶୁଣ ମୋ ବାକ୍ୟକୁ ॥ ୬୬
ଧର୍ମ ଜାଣିବାକୁ ଯେ ଜନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ନିଜ ମନେ ॥ ୬୭
ସେ ମନକଥା ଆପଣାର । କହନ୍ତୁ ସାଧୁଙ୍କ ଆଗର ॥ ୬୮
୨୨ ମୁଁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦଣ୍ଡଧାରୀ । ଜଗତେ ଧାତା ଅଛୁ କରି ॥ ୬୯
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କରିବି ପାଳନ । ତାଙ୍କୁ କରିବି ବୃତ୍ତି ଦାନ ॥ ୭୦
ତାହାଙ୍କୁ ଯେଝା ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ । ରଖିବି ନାନା ପରକାରେ ॥ ୭୧

୨୩ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପୂର୍ବ-କରମର । ସାକ୍ଷୀ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୨
ତାହାଙ୍କୁ ସଂତୋଷ ସେ ହୋଇ । ସେ ଯେଉଁ ଲୋକମାନ ପାଇ ॥ ୭୩
କାମଦ ସେହୁ ଲୋକମାନେ । କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାଦିଜନେ ॥ ୭୪
ପ୍ରଜାପାଳନ ଆଦି କଲେ । ସେ ଲୋକେ ମୋର ହେବେ ଭଲେ ॥ ୭୫
୨୪ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଧର୍ମ ନ ଶିଖାଇ । ଯେ ରାଜା କରକୁ ଘେନଇ ॥ ୭୬
ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାପ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ । ନିଜ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ଇ ॥ ୭୭
୨୫ ହେ ପ୍ରଜାମାନେ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର । ପାଳନକର୍ତ୍ତା ତେଣୁ ମୋର ॥ ୭୮
ପରଲୋକରେ ହିତ ପାଇଁ । ମନରୁ ଅସୂୟା ଛଡ଼ାଇ ॥ ୭୯
ଧର୍ମକୁ ଆଚରଣ କର । ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାର ॥ ୮୦
ତେବେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗ୍ରହ । ହୋଇବ ମୋର ନିଃସନ୍ଦେହ ॥ ୮୧
୨୬ ହେ ପିତୃ, ଦେବ, ଋଷିଜନେ । ନିର୍ମଳ ଅଟ ତୁମ୍ଭେମାନେ ॥ ୮୨
ସେ କଥା ଆନନ୍ଦ ହୋଇଣ । ସ୍ୱୀକାର କର ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ ॥ ୮୩
ଯେ କର୍ମ କରେ, ଯେ ଶିଖାଇ । ଯେ ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ଲଭଇ ॥ ୮୪
ସେ ତିନଙ୍କର ଫଳ ଯେଣୁ । ସମାନ ପରଲୋକେ ତେଣୁ ॥ ୮୫
୨୭ ହେ ପୂଜ୍ୟତମମାନେ ଶୁଣ । କେତୁଣିମାନଙ୍କ ମତେଣ ॥ ୮୬
ଅଛଇ ଏକ ଅଧୀଶ୍ୱର । ଯଜ୍ଞପତି ନାମ ତାହାର ॥ ୮୭
ଏ ଲୋକ ପରଲୋକ ଦୁଇଁ । ଏଥିରେ କାନ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮୮
ଅଛନ୍ତି ଭୋଗଭୂମିମାନ । ପ୍ରାପ୍ତ ଶରୀରମାନେ ଥାନ ॥ ୮୯
୨୮ ମନୁ, ଉତ୍ତାନପାଦ ମିଶି । ଯେ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ରାଜଋଷି ॥ ୯୦
ଯେ ରାଜା ଧ୍ରୁବ ନାମେ ଖ୍ୟାତ । ଯେ ଅଙ୍ଗ ଆମ୍ଭ ପିତାତାତ ॥ ୯୧
୨୯ ଏରୂପ ଆନମାନଙ୍କର । ପିତାମହର ଶଙ୍କରର ॥ ୯୨
ପ୍ରହ୍ଲାଦ-ବଳିର ବିଷ୍ଣୁରେ । କୃତ୍ୟ ଅଛି ଏ ସଂସାରରେ ॥ ୯୩
୩୦ ବେଣକୁ ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ଧର୍ମମୋହିତ ଏ ଜଗତେ ॥ ୯୪
କେବଳ ତାହାଙ୍କ ବାହାରେ । ଶୋଚନାଯୋଗ୍ୟ ସେହୁ ନରେ ॥ ୯୫
ତ୍ରିବର୍ଗ, ସ୍ୱର୍ଗ, ମୋକ୍ଷଙ୍କର । ଏକାନ୍ତ ହେତୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୬
୩୧ ଚରଣସେବା ଇଚ୍ଛା ଯାର । ସଂସାରତାପବନ୍ତଙ୍କର ॥ ୯୭
ଅଶେଷ ଜନ୍ମରେ ସଞ୍ଚିତ । ମନରେ ଯେଉଁ ମଳ ସ୍ଥିତ ॥ ୯୮

୧ — ଗଢ଼ ।

ତତ୍କାଳ କରେ ତା' ଦହନ । ବଢନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା ଦିନୁଁ ଦିନ ॥ ୯୯
ପାଦ-ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠଜାତ ନଦୀ । ଯେସନେ କଳୁଷକୁ ଭେଦି ॥ ୧୦୦

୩୨ ମନର ବିବିଧ କଳୁଷ । ବିନାଶ କରନ୍ତି ପୁରୁଷ ॥ ୧୦୧
ବୈରାଗ୍ୟଂ ବିଜ୍ଞାନ ଯେ ଜାତ । ତାର ସକାଶୁଁ ବୀର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ॥ ୧୦୨
ଚରଣମୂଳକୁ ଯାହାର । ଆଶ୍ରୟ କରି, ଆପଣାର ॥ ୧୦୩
କ୍ଲେଶମାନଙ୍କୁ ଯେ ଦହଇ । ସେ ସଂସାରକୁ ସେ ନ ପାଇ ॥ ୧୦୪

୩୩ ଅଧ୍ୟାପନକୁ ଆଦି ଯେତେ । ନିଜ ଜୀବିକା ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୦୫
ମନ, ବଚନ, କାୟ, ଗୁଣ । ଯେ ଧ୍ୟାନ, ସ୍ତୁତି, ପୂଜା ପୁଣ ॥ ୧୦୬
ତେଣେ ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ଭଜ । ସର୍ବ କପଟମାନ ତେଜ ॥ ୧୦୭
କାମକୁ ପ୍ରଦାନ କରଇ । ଯାହାର ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ ॥ ୧୦୮
ଯାହାର ଅଧିକାର ଯେତେ । ସେ ରୂପେ ତାହାଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତେ ॥ ୧୦୯
ନିଶ୍ଚୟେଂ ଅର୍ଥସିଦ୍ଧି ହେବ । ମନେ ଆଶଙ୍କା ନ ଧରିବ ॥ ୧୧୦

୩୪ ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନରେ ଘନ । ହେଲେହେଁ ଏହୁ ଭଗବାନ ॥ ୧୧୧
ଏ ହାଦେ ହେଲେହେଁ ନିର୍ଗୁଣ । ଏ କର୍ମମାର୍ଗରେ ଏ ପୁଣ ॥ ୧୧୨
ନାନା ବିଶେଷ ଗୁଣଯୁତ । ଯଜ୍ଞରୂପରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ ॥ ୧୧୩
ନାନାପ୍ରକାରେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ । ବ୍ରୀହି ଆଦିକ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୧୪
ଯେ ଅଟେ ଶୁକ୍ଳଆଦି ଗୁଣ । କୁଟିବା ଆଦି କ୍ରିୟା ପୁଣ ॥ ୧୧୫
ମନ୍ତ୍ର ଅଟନ୍ତି ଯେ ଆବର । ଯେ ଅଙ୍ଗସାଧ୍ୟ ଉପକାର ॥ ୧୧୬
ସଂକଳ୍ପ, ପଦାର୍ଥଶକତି । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟୋମାଦି ଯେବା ଖ୍ୟାତି॥ ୧୧୭
ଏତେ ପ୍ରକାରେ ଭଗବାନ । ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପରେ ସଂପନ୍ନ ॥ ୧୧୮

୩୫ ଯେହ୍ନେ ଜନମେ ପ୍ରକୃତିରେ । କାଳ, ବାସନା, କରମରେ ॥ ୧୧୯
ସେ ଦେହେ [୧]ବିଷୟ-ଆକାର । ବୁଦ୍ଧିକି ପାଇ ଏ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୨୦
ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ ହୋଇଣ । କ୍ରିୟାର ଫଳ ଯେହ୍ନେ ପୁଣ ॥ ୧୨୧
ସେ ରୂପେ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ । କାଷ୍ଠରେ ଯେସନେ ହୁତାଶ ॥ ୧୨୨
ଦାରୁ ହିଁ ବହ ଧର୍ମ ଯେତେ । ଅଗ୍ନି ହିଁ ପ୍ରକାଶଇ ତେତେ ॥ ୧୨୩

୧—ନୋହେ (?) ※"ଏତସ୍ୟ ଏବ ଆନନ୍ଦସ୍ୟ ଅନ୍ୟାନି ଭୂତାନି ମାତ୍ରାମୁପଜୀବନ୍ତି" ଇତି ଶ୍ରୁତିଃ ।

୩୬ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଯେ ହରି ଗୁରୁ ଜଗତର ॥ ୧୨୪
ଏ ପ୍ରଜାମାନେ ତାଙ୍କୁ ମୋର । ଧରଣୀତଳେ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୨୫
ସ୍ୱଧର୍ମଯୋଗେ ଭଜୁଛନ୍ତି । ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ହିଁ ଏ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୨୬
ଏଣୁ ଏ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋତେ । କରୁଅଛନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୨୭

୩୭ ଅତି ସମୃଦ୍ଧିରେ ସଯୁକ୍ତ । ଯେ ରାଜକୁଳ ଅବିରତ ॥ ୧୨୮
ତା'ଠାରୁ ତେଜ ଜାତ ଯେହୁ । ସେ ବିପ୍ରକୁଳଠାରେ ନୋହୁ ॥ ୧୨୯
ସେ ନୋହୁ ବୈଷ୍ଣବକୁଳରେ । ସହିଷ୍ଣୁ ଭାବେ, ତପସ୍ୟାରେ ॥ ୧୩୦
ବିଦ୍ୟାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବିତ । ଯେ ବିପ୍ର, ବିଷ୍ଣୁର ଯେ ଭକ୍ତ ॥ ୧୩୧

୩୮ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ପୁରାତନ । ପୁରୁଷ ଯେଉଁ ଭଗବାନ ॥ ୧୩୨
ସେ ଯେଉଁ ବିପ୍ରଙ୍କ ଚରଣ । ବନ୍ଦନ ସକାଶରୁ ପୁଣ ॥ ୧୩୩
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୁହଇ ବିନାଶ । ଜଗତପବିତ୍ର ଯେ ଯଶ ॥ ୧୩୪
ଏ ବେନି କଥାକୁ ଲଭିଲେ । ମହତମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ ॥ ୧୩୫

୩୯ ସକଳ ଜନମାନଙ୍କର । ହୃଦୟବର୍ତ୍ତୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୩୬
ନିଜ ଇଚ୍ଛାଏ ଶୋଭା ପାନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରିୟ ଯେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୩୭
ସେ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣସେବାଏ । ତୋଷ ହୁଅନ୍ତି ଅତିଶୟେ ॥ ୧୩୮
ସେ ବିଷ୍ଣୁଧର୍ମପରାୟଣେ । ବିନୟ ହୋଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୧୩୯
ସେ ବିପ୍ରକୁଳକୁ ମାନବେ । ଭଜ ହେ ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଭାବେ ॥ ୧୪୦

୪୦ ଯେବଣ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳର । ପ୍ରତ୍ୟହ ସେବନରୁ ନର ॥ ୧୪୧
ଅତିଶୟରେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ନିଜ ମନ ॥ ୧୪୨
ସେ ବିପ୍ରଠାରୁ ଦେବଙ୍କର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଛି କି ମୁଖ ଆର ॥ ୧୪୩

୪୧ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଙ୍କ ନାମରେ । ହବିକି ବ୍ରାହ୍ମଣମୁଖରେ ॥ ୧୪୪
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞମାନେ । ହୋମ କରନ୍ତେ ଅନୁଦିନେ ॥ ୧୪୫
ଯେମନ୍ତ ରୂପେ ଭଗବାନ । ସେ ହବି କରଇ ଭୋଜନ ॥ ୧୪୬
ଚେତନାଶୂନ୍ୟ ଅନଳରେ । ହୋମ କରନ୍ତେ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୪୭
ବିଷ୍ଣୁ ନ କରନ୍ତି ଭୋଜନ । ସେ ଜ୍ଞାନଗମ୍ୟ ଭଗବାନ ॥ ୧୪୮
ଯାହାଠାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ । ଗମନ୍ତି ନାହିଁ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନେ ॥ ୧୪୯

୪୨ ନିତ୍ୟ, ନିର୍ମଳ, ସନାତନ । ବେଦକୁ ଯେଉଁ ବିପ୍ରଜନ ॥ ୧୫୦
ଶ୍ରଦ୍ଧା, ତପସ୍ୟା, ମଙ୍ଗଳ[୧]ରେ । ମୌନ, ସଂଯମ ସମାଧିରେ ॥ ୧୫୧
ଅର୍ଥଗୋଚର-ଅର୍ଥେ କରି । ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ଚିନ୍ତ ଧରି ॥ ୧୫୨
ଯେଉଁ ବେଦରେ ଏ ଜଗତ । ଦେଖାଯାଉଛି ଅବିରତ ॥ ୧୫୩
ଦର୍ପଣତଳରେ ଯେସନ । ବସ୍ତୁ ଦିଶଇ ଶୋଭମାନ ॥ ୧୫୪

୪୩ ସେ ବିପ୍ରମାନଙ୍କ ଚରଣ । ପଙ୍କଜରେଣୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥ ୧୫୫
ଆପ୍ଲୁଷ ଥିବାଯାଏ ମୁହିଁ । କିରୀଟ ପରେ ଥିବ ବହି ॥ ୧୫୬
ହେ ପୂଜ୍ୟମାନେ ନିଜ ଶିର । ବହନ୍ତେ ଯେଉଁ ଧୂଳି ନର ॥ ୧୫୭
ଥାଇ ତାହାର ଯେ କଲୁଷ । ବେଗେ ସେ ହୁଅଇ ବିନାଶ ॥ ୧୫୮
ଏହାକୁ ସବୁ ଗୁଣମାନେ । ଭଜନ୍ତି ଯାଇ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୫୯

୪୪ ଯେ ଅଟେ ଗୁଣର ଅୟନ । ଯାହାର ସୁଚରିତ ଧନ ॥ ୧୬୦
ଯେ ଲୋକ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଅଟଇ । ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରଇ ॥ ୧୬୧
ତାହାକୁ ସକଳ ସଂପତ୍ତି । କରିଥାଆନ୍ତି ଅନୁବୃତ୍ତି ॥ ୧୬୨
ଗୋଗଣ ବ୍ରହ୍ମଗଣ ମୋତେ । ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ ସଂତତେ ॥ ୧୬୩
ଭୃତ୍ୟସହିତେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ । ମୋତେ ହୁଅନ୍ତୁ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୧୬୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୫ ନୃପତି ବୋଲନ୍ତେ ଏ ବାଣୀ । ପିତୃ, ଦେବତା, ଦ୍ୱିଜ ଶୁଣି ॥ ୧୬୫
ସ୍ତୁତିକି କଲେ ତୋଷମନେ । ସାଧୁବାଦରେ ସାଧୁଜନେ ॥ ୧୬୬
୪୬ ପୁତ୍ରରେ ପରଲୋକମାନ । ଜିଣଇଁ ଲୋକ, ଏ ବଚନ ॥ ୧୬୭
କହୁଣ ଅଛି ଯେଉଁ ଶ୍ରୁତି । ସେହୁ ଅଟଇ ସତ୍ୟବନ୍ତି ॥ ୧୬୮
ଯେ ପାପୀ ବେଣ ରଜା ଥିଲ । ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡରେ ହତ ହେଲ ॥ ୧୬୯
ଯେଣୁ ସେ ଉତ୍ତମ ପୁତ୍ରକୁ । ପାଇ ତରିଲ ନରକକୁ ॥ ୧୭୦
୪୭ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ନିରଯ୍ୟେ । ପଡ଼ନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁର ନିନ୍ଦାଏ ॥ ୧୭୧
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାମେ ପୁତ୍ର ଥିଲ । ତା' ଅନୁଭାବରୁ ତରିଲ ॥ ୧୭୨

---

୧ — ମଙ୍ଗଳ: —
ପ୍ରଶସ୍ତାଚରଣଂ ନିତ୍ୟମପ୍ରଶସ୍ତସ୍ୟ ବର୍ଜନମ୍ ।
ଏତଦ୍ଧି ମଙ୍ଗଳଂ ପ୍ରୋକ୍ତମୃଷିଭିସ୍ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶିଭିଃ ॥ ୧ ॥

୪୮	ହେ ବୀରବର ! ପୃଥ୍ୱୀତାତ	ଯାଅ ତୁ ବରଷ ବହୁତ	॥ ୧୭୩
	ସମସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର	ଯେ ଏକକର୍ତ୍ତା ଚକ୍ରଧର	॥ ୧୭୪
	ଯାହାର ସେବ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଠାରେ	ଭଗତି ଅଛୁ ଏ ପ୍ରକାରେ	॥ ୧୭୫
୪୯	ତୁମ୍ଭର କୀର୍ତ୍ତି ମନୋହର	ପବିତ୍ର ଅଟଇ ଆବର	॥ ୧୭୬
	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପା'ନ୍ତେ ନାଥ କରି	ଆମ୍ଭର ନାଥ ହେଲେ ହରି	॥ ୧୭୭
	ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ଯେ ଈଶ୍ୱର	ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକମଧ୍ୟେ ବର	॥ ୧୭୮
	ଯେ ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ କଥାକୁ	ବ୍ୟକତ କରୁଛ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ	॥ ୧୭୯
୫୦	ନିଜ ସେବକ ଯେଉଁ ଜନ	ତାହାକୁ ଧର୍ମଶିକ୍ଷାଦାନ	॥ ୧୮୦
	ହେ ନାଥ ! ଅତିଶୟ ହୋଇ	ଅଛୁ ତ ଏହା ତୋର ନୋହି	॥ ୧୮୧
	ମହତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଜନ	କରୁଣାବନ୍ତ ଅନୁଦିନ	॥ ୧୮୨
	ଯେ ଅନୁଗତ ପ୍ରଜାଠାର	ସ୍ୱଭାବ ଅଟେ ସେ ତାଙ୍କର	॥ ୧୮୩
୫୧	ଅଦୃଷ୍ଟ ରୂପେ ଯେ ବିଖ୍ୟାତ	ସେ କର୍ମମାନଙ୍କେ ସଂଚିତ	॥ ୧୮୪
	ଆମ୍ଭେ ଅଜ୍ଞାନେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ	ସଂସାରେ ଭ୍ରମୁଛୁ ଗୋସାଇଁ	॥ ୧୮୫
	ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ସଂସାର	ପାରକୁ ନେଲ ଆଜ ବୀର	॥ ୧୮୬
୫୨	ବବୃଦ୍ଧ[1]-ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ଯାର	ଯେ ମହାପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୮୭
	ଯେତୁ ବ୍ରହ୍ମଣ-ଜାତି ହୋଇ	କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ପାଳଇ	॥ ୧୮୮
	{କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ପୁଣ ହୋଇ	ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପାଳଇ}	
	ବ୍ରାହ୍ମଣକ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିରେ	ଆବେଶ ହୋଇ ତଦନ୍ତରେ	॥ ୧୮୯
	ଜଗତ କରେ ଯେ ପାଳନ	ତାହାକୁ କରୁଛୁଁ ବନ୍ଦନ	॥ ୧୯୦
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବନ୍ଦ୍ୟ ଭଣେ	ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ	॥ ୧୯୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

[1]—ବିଶୁଦ୍ଧ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାବିଂଶେ ତୁ ପରଂ ଜ୍ଞାନଂ ପୃଥବେ ହରିଶାସନାତ୍ ।
ସନତ୍କୁମାରୋ ଭଗବାନୁପାଦିଶଦଭ୍ୟର୍ଥିତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ପୃଥୁଙ୍କ ଏସନ ଯାହାର । ସ୍ନେହ ପୃଥୁକୁ ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୧
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ଜନମାନେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୨
ସୂର୍ଯ୍ୟସମାନ ତେଜଧାରୀ । ସନକ ଆଦି ମୁନି ଚାରି ॥ ୩
୨ ସେମାନେ ସିଦ୍ଧଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଆକାଶୁଁ ଆସନ୍ତି ଭୂମିର ॥ ୪
ତେଜରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଅଟନ୍ତି । ଲୋକଙ୍କୁ ଅପାପ କରନ୍ତି ॥ ୫
ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ସହିତେ ରାଜନ । ତାହାଙ୍କୁ କଲା ବିଲୋକନ ॥ ୬

୩*ସେମାନଙ୍କର ଦରଶନେ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଯା'ନ୍ତେ ପ୍ରାଣମାନେ ॥ ୭
ସେ ପ୍ରାଣମାନ ଲେଉଟାଇ । ଆଣିମା ପରସ୍ପେକ ହୋଇ ॥ ୮
ସଦସ୍ୟ ଭୃତ୍ୟର ସହିତ । ଉଠିଲେ ବେଣଙ୍କର ସୁତ ॥ ୯
ଶବଦ ଆଦିକ ଯେମନ୍ତ । ଜୀବ[୧] ହୁଅଇ ଅନୁଗତ ॥ ୧୦

୪ ଗଉରବରେ ବଶ ହୋଇ । ବିନୟେ ଗ୍ରୀବାକୁ ଲୁଆଁଇ ॥ ୧୧
ସଭ୍ୟ ଅଟଇ ଏ ଜଗତେ । ପୂଜିଲ ତାଙ୍କୁ ବିଧିମତେ ॥ ୧୨
ଆସନ, ଅର୍ଘ୍ୟ ଯେବା ପୁଣ । ସେମାନ କଲେ ସେ ଗ୍ରହଣ ॥ ୧୩

୫ ସେମାନଙ୍କର ପାଦ ଧୋଇ । ସେ ଜଳ ନରପତି ନେଇ ॥ ୧୪
ଧୋଇଲେ କେଶବନ୍ଧନକୁ । ସୁଶୀଳ ଲୋକଙ୍କ ବୃତ୍ତିକୁ ॥ ୧୫
ମାନନା କଲା ପ୍ରାପ୍ତେ ହୋଇ । କଲେକ ଆଚରଣ ତହିଁ ॥ ୧୬
୬ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ଅଗ୍ନିମାନ । ଯେସନେ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭନ ॥ ୧୭
ହେମ-ଆସନେ ବସିଛନ୍ତି । ଶିବଙ୍କ ଅଗ୍ରଜ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୮
ଶ୍ରଦ୍ଧାସଂଯମେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ନୃପତି ତାହାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ॥ ୧୯

---

*ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଂ ପ୍ରାଣା ହ୍ୟୁତ୍କ୍ରାମନ୍ତି ଯୂନଃସ୍ଥବିର ଆୟତି ।
ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ଥାନାଭିବାଦାଭ୍ୟାଂ ପୁନସ୍ତାନ୍ ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

୧—ଜୀବ—ମୂଳ 'ଇନ୍ଦ୍ରିୟେଶ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।

ଶ୍ରୀପୃଥୁରୁବାଚ

୭ ମଙ୍ଗଳ ଅଟେ ମାର୍ଗ ଯାର । ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ମୁନିବର ॥ ୨୦

ଯୋଗିମାନେ ହେଁ ଦେଖିବାକୁ । ଶକତ ନୁହନ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ॥ ୨୧

କି ଶୁଭ କଲି ଆଚରଣ । ତୁମ୍ଭର ହେଲି ଦରଶନ ॥ ୨୨

୮ ଯା'ଠାରେ ବିପ୍ରେ ପରସନ୍ନ । ଶିବ, ସାନୁଗ[୧] ବିଷ୍ଣୁ ପୁଣ ॥

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ କିବା ହୋଏ ତାର । ଏ ଲୋକେ ପରଲୋକେ ଆଉ ॥

୯ ଲୋକଙ୍କୁ କଲେହେଁ ଭ୍ରମଣ । ଯାଙ୍କୁ ନ ଜାଣେ ଆନ ଜଣ ॥ ୨୩

ଆତ୍ମା ଯେ ସମସ୍ତ ଦେଖଇ । ତାକୁ ଯେସନେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୨୪

ସମସ୍ତେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି । ମହତ ଆଦି ମଧ୍ୟେ ପୁଣି ॥ ୨୫

୧୦ ସେ ଗୃହମେଧି ସାଧୁଜନ । *ଅଧନ ହୋଇଲେହେଁ ଧନ୍ୟ ॥ ୨୬

ଯେବଣ ସାଧୁମାନଙ୍କର । ଗୃହ ଅଟନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୨୭

ଭୂମି, ସଲିଳ, ତୃଣ, ପତ୍ର । ସେବକ ଆଦି ଯେ ଅଛନ୍ତି ॥ ୨୮

ପୂଜ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ୱୀକାରେ । ଯୋଗ୍ୟ ଏମାନେ ଯେଉଁ ଘରେ ॥ ୨୯

୧୧ ସର୍ବ ସଂପତ୍ତିମାନେ ଯହିଁ । ରହିଥିଲେ ହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ॥ ୩୦

ବୈଷ୍ଣବପଦ ଦକ୍ଷାର୍ଥେ ହୀନ । ହୁଅନ୍ତି ଯେଉଁ ଗୃହମାନ ॥ ୩୧

ସର୍ପଆଳୟ ଦ୍ରୁମ ପ୍ରାଏ । ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟେ ॥ ୩୨

୧୨ ହେ ଦ୍ୱିଜବରେ ! ସୁଶୋଭନ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଗମନ ॥ ୩୩

ଯେଣୁ ମୋକ୍ଷକୁ ବାଞ୍ଛି ମନେ । ବାଳକରୂପେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ॥ ୩୪

କରୁଣ ଅଛ ବ୍ରତମାନ । ସ୍ୱଭାବେ ଅଟ ଧୀର ଜନ ॥ ୩୫

୧୩ ହେ ପ୍ରଭୁମାନେ ! ଯେ ସଂସାର । ବିପତ୍ତିଙ୍କର ଜନ୍ମଘର ॥ ୩୬

ଆମ୍ଭେ ଯେ ଆପଣା କର୍ମରେ । ପଡ଼ିଛୁଁ ଆସିଣ ଏଥିରେ ॥ ୩୭

ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ବିଚାରି । ଜାଣିଛୁ ପୁରୁଷାର୍ଥ କରି ॥ ୩୮

ଆମ୍ଭର ଅଛି କି କଲ୍ୟାଣ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରୁଛୁ ପୁଣ ॥ ୩୯

୧୪ ଆତ୍ମାରେ ବିହାରି ତୁମ୍ଭର । ଏ ଯେନ କରି ତୁମ୍ଭ ଠାର ॥ ୪୦

କୁଶଳ ପଚାରିବା କଥା । ମନକୁ ନ ଆସେ ସର୍ବଥା ॥ ୪୧

୧—ସାନୁଗ=ଅନୁଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୃତ୍ୟ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ।

*ଫଳମୂଳତୃଣୈର୍ବାପି ବାଗ୍‌ଭିର୍ଦର୍ଭିରବଲୋକନୈଃ ।
ପୂଜ୍ୟନ୍ତେଽତିଥୟଃ ସଦ୍ଭିର୍ବିଲୁପ୍ତବିଭବୈରପି । ୧ ।

କୁଶଳ, ଅକୁଶଳ ହୋଇ । ବୁଦ୍ଧିରେ ବୃତ୍ତିମାନ ଯେଉଁ ॥ ୪୨
ସେମାନେ ଯେଉଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ । ସଂଭବ ନୁହନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୪୩
୧୫ ସଂତାପବନ୍ତ ଲୋକଙ୍କର । ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସୁହୃଦ ଆକାର ॥ ୪୪
ତେଣୁ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସକୁ ପାଇ । ଏବେ ବିଷୟେ ପଚ୍ଚରଇ ॥ ୪୫
ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଏ ସଂସାରେ । ମଙ୍ଗଳ ହୁଅଇ ବେଗରେ ॥ ୪୬
୧୬ ଧୀର ଲୋକଙ୍କ ଆତ୍ମା ହୋଇ । ଆତ୍ମା-ଭାବେ ଯେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୪୭
ସ୍ୱଜନ-ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଁ । ସେ ବିଷ୍ଣୁ ସିଦ୍ଧରୂପୀ ହୋଇ ॥ ୪୮
କ୍ଷିତିକି କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ । ଏ କଥା ଅଟଇ ପ୍ରମାଣ ॥ ୪୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୭ ସାର, ଗମ୍ଭୀର, ଅଳ୍ପାକ୍ଷର । ପ୍ରିୟ ଅଟଇ ଶ୍ରବଣର ॥ ୫୦
ଏରୂପେ ପୃଥୁ-ସୁବଚନ । ଶୁଣି ସଂତୋଷ ହୋଇ ମନ ॥ ୫୧
ଅଳ୍ପ ହସିଲ ପ୍ରାୟେ ହେଲେ । କୁମାର ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୫୨

ଶ୍ରୀସନତ୍କୁମାର ଉବାଚ

୧୮ ହେ ମହାରାଜ ! ସର୍ବଭୂତ । ହିତକୁ ବାଞ୍ଛି ତୋର ଚିତ୍ତ ॥ ୫୩
ସକଳ କଥା ଜାଣିଥାଇ । ଉତ୍ତମ ପଚ୍ଚରିଲୁ ତୁମ୍ଭି ॥ ୫୪
ସାଧୁ ଅଟନ୍ତି ଯେତେ ନର । ତାହାଙ୍କ ମତି ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୫୫
୧୯ ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗମ ବାଞ୍ଛିତ[୧] । ବକତା ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ସମ୍ମତ ॥ ୫୬
ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସମ୍ଭାଷଣ । ସନ୍ତେ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପୁଣ ॥ ୫୭
ସେ ସର୍ବ ଲୋକମାନଙ୍କର । ମଙ୍ଗଳ କରଇ ବିସ୍ତାର ॥ ୫୮
୨୦ ହରିର ପାଦପଦ୍ମ ଗୁଣ । ପ୍ରଶ୍ନଦ୍ୱାରରେ ଯେ ଶ୍ରବଣ ॥ ୫୯
ତହିଁରେ ନିଷ୍ଠା ହୋଇ ରତ । ତୋହର ଅଛି ହେ ନୃପତି ॥ ୬୦
କଷାୟଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । କେବେ ଯେ ନିବର୍ତ୍ତଇ ନାହିଁ ॥ ୬୧
ସେ କାମମଳ ଅନ୍ତେ ସ୍ଥିତ । ଯେ ତାହା ମନୁଁ କରେ ହତ ॥ ୬୨
୨୧ ଉତ୍ତମ ବର୍ଗରେ ସଂସ୍କୃତ । ଯେବଣ ଶାସ୍ତ୍ରମାନେ ସ୍ଥିତ ॥ ୬୩
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକାରଣ । ତହିଁରେ ଏତେକ ପ୍ରମାଣ ॥ ୬୪
ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ଯେ ଅଟଇ । ତହିଁ ସା' ସଙ୍ଗ ନ କରଇ ॥ ୬୫
ଆତ୍ମା ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମମୂର୍ତ୍ତି । ତା ଠାରେ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ରତି ॥ ୬୬

୧—ବାଞ୍ଛିତ ।

୨୨ ସେ ଜାତ ହୁଅଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ । ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଚର୍ଯ୍ୟାରେ ॥ ୬୭
ବିଶେଷ ଜାଣିମା ଇଚ୍ଛାରେ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗର ନିଷ୍ଠାରେ ॥ ୬୮
ଯୋଗ-ଈଶ୍ୱର ଯେଉଁମାନେ । ନିତ୍ୟେ ତାଙ୍କର ଉପାସନେ ॥ ୬୯
ପୁଣ୍ୟ ଅଟଇ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର । ପୁଣ୍ୟ କଥାରେ ସେ ବିସ୍ତାର ॥ ୭୦

୨୩. ଅର୍ଥେ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ଲଳସ । ଯେସନେ ତାମସ ରାଜସ ॥ ୭୧
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ଗୋଷ୍ଠୀରେ । ତୃଷ୍ଣାକୁ ନିବର୍ତ୍ତିବାରେ ॥ ୭୨
ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମତ ଅଟଇ । ଯେବଣ ଅର୍ଥ କାମ ଦୁଇ ॥ ୭୩
ସେ କଥା[୧] ଅପରିଗ୍ରହରେ । ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନର ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୭୪
ଆତ୍ମାରେ ପରିତୋଷ ଯେହୁ । ତେଣେ ସେ ଦୃଢ଼ ରତ ହୋଇ॥ ୭୫
ହରିର ଗୁଣସୁଧାପାନ । ବିହୁନେ ଏକାନ୍ତରେ ଆନ ॥ ୭୬
ଆତ୍ମାରେ ଯେଉଁ ପରିତୋଷ । ସେ କଥା ନ କରେ ପୁରୁଷ ॥ ୭୭

୨୪ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଠାରେ ଅହିଂସାରେ । ସମାଧି-ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତିରେ ॥ ୭୮
ଯେ ହିତ ଅଟଇ ଆତ୍ମାର । ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ତାହାର ॥ ୭୯
କୃଷ୍ଣଚରିତ-ଅମୃତରେ । ଯମେ, ଅକାମେ, ନିୟମରେ ॥ ୮୦
ଇତର ମାର୍ଗ-ଅନାଦରେ । ଯୋଗକ୍ଷେମର ଅଚେଷ୍ଟାରେ ॥ ୮୧
ଶୀତୋଷ୍ଣ ଆଦି ଯେ ସଂସାରେ । ସେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱମାନ ସହିବାରେ ॥ ୮୨

୨୫ ସଂତତେ ହରିଭକ୍ତଙ୍କର । ଯେ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣପ୍ରକାର ॥ ୮୩
ସେ ହରିଗୁଣକଥନରେ । ଯେ ଜାତ ହରିଭକତରେ ॥ ୮୪
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣରୂପ ହୋଇ । ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୮୫
ଚିତ୍ତରେ ଅସଙ୍ଗ ହୁଅଇ । ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ବୋଲଇ ॥ ୮୬
ତାହାର ଠାବରେ ଘଟିତ । ସଂଭବ ହୋଏ ଦୃଢ଼ ରତ ॥ ୮୭

୨୬ ନୈଷ୍ଠିକୀ ହୋଇ ଯେବେ ରତ । ବ୍ରହ୍ମର ଠାରେ ଉତପତ ॥ ୮୮
ତେବେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ହୋଇ । ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟବେଗ ପାଇ ॥ ୮୯
ଯତ୍ନିରେ ବାସନା ନ ଥାଇ । ସେ ଲିଙ୍ଗଶରୀରକୁ ଦହି ॥ ୯୦
ଜୀବକୁ କୋଶପ୍ରାପ୍ତ କରି । ଆଚ୍ଛାଦି ଥାଇ ଯେ ଆବୋରି ॥ ୯୧

୧—ଅର୍ଥାତ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଓ କାମ ଦୁହିଙ୍କ ।

ଅବିଦ୍ୟା ଆଦି ପଞ୍ଚ[1]କ୍ଳେଶ । ଯେବଣ ଲିଙ୍ଗରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୯୨
ଅନଳ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ । ଯେହ୍ନେ ଅରଣିକି ଦହଇ ॥ ୯୩
୨୭ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର ଆଶୟ । ଦଗଧ ହୁଅଇ ନିଶ୍ଚୟ ॥ ୯୪
କର୍ତ୍ତାଭାବକୁ ଆଦି ହୋଇ । ଆଶୟଗୁଣ ଯେତେ ଥାଇ ॥ ୯୫
ଗୁଡ଼ଣ ସେ ସମସ୍ତମାନ । ଆତ୍ମାସକାଶୁଁ ସେହି ଜନ ॥ ୯୬
ଘଟାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ବାହ୍ୟରେ । ଯେ ସୁଖଦୁଃଖାଦି ଅନ୍ତରେ ॥ ୯୭
ଏକାଳେ କଲ୍ଲି ହିଁ ସେମାନ । ନିଶ୍ଚେ ନ କରେ ବିଲୋକନ ॥ ୯୮
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ । ଯେ ଦ୍ରଷ୍ଟା[2] ହୋଇଣ ଦେଖଇ ॥ ୯୯
ତାହାଙ୍କ ଭେଦକୁ କାରଣ । ପୂର୍ବରେ ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣ ॥ ୧୦୦
ତାହାର ହୁଅନ୍ତେ ବିନାଶ । ସେ ସର୍ବ ହୋଏ ଅପ୍ରକାଶ ॥ ୧୦୧
ସ୍ୱପ୍ନେ "ମୁଁ ରାଜା" ବୋଲି ମଣି । ସୈନ୍ୟାଦି ଆରୋପଇ ପୁଣି ॥ ୧୦୨
ସେ ସୈନ୍ୟ ଯେହ୍ନ ଦେଖୁଥାଇ । ସେ ସ୍ୱପ୍ନଦେହ ସୈନ୍ୟ ଦୁଇ ॥ ୧୦୩
ଯେହ୍ନେ ନ କରେ ବିଲୋକନ । ସ୍ୱପ୍ନ-ଅବସ୍ଥା-ନାଶେ ଜନ ॥ ୧୦୪
୨୮ ଯେ ଆତ୍ମା ସକଳ ଦେଖଇ । ଯେ ଦୃଶ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟଇ ॥ ୧୦୫
ସେ ବେନି ସଂବନ୍ଧ କାରଣ । ଅଟେ ଯେ ଅହଙ୍କାର ପୁଣ ॥ ୧୦୬
ଉପାଧିରୂପ ହୋଇ ଯେବେ । ଅନ୍ତଃକରଣ ଥାଇ ତେବେ ॥ ୧୦୭
ଏ ତିନି କରଇ ଗୋଚର । *ନ ଦେଖେ ଆନକାଳେ ନର ॥ ୧୦୮
୨୯ ଜଗତେ ସଳିଳ, ଦର୍ପଣ । ଆଦି ଯେ ଭେଦକୁ କାରଣ ॥ ୧୦୯
ସେ ଥାନ୍ତେ ଆତ୍ମାର ପରର । ଭେଦକୁ ଦେଖୁଥାଇ ନର ॥ ୧୧୦
ଜଳ ଆଦିର ଅଭାବରେ । ଭେଦକୁ ଦେଖି ସେ ନ ପାରେ ॥ ୧୧୧
୩୦ ଗୁଣମାନଙ୍କ ଆରୋପେ । ବିଷୟ କରନ୍ତେ ସ୍ମରଣ ॥ ୧୧୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ବିଷୟେ । ଆକୃଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟେ ॥ ୧୧୩
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ହିଁ ମନକୁ । ପୂଆନ୍ତି[3] ବିଷୟସଙ୍ଗକୁ ॥ ୧୧୪
ବୁଦ୍ଧି ସକାଶୁଁ ମନ ପୁଣ । ହରଇ ଚେତନା ପ୍ରମାଣ ॥ ୧୧୫

୧—ଅବିଦ୍ୟା, ଅସ୍ମିତା, ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ ଓ ଅଭିନିବେଶ । ୨—ଆତ୍ମା ।
*ଦୃଶ୍ୟାନୁରଞ୍ଜିତଂ ଦ୍ରଷ୍ଟୃ ଦୃଶ୍ୟଂ ଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରନୁରଞ୍ଜିତମ୍ ।
ଅହଂକୃତ୍ୟୋଭୟଂ ଚକ୍ରଂ ତନ୍ନାଶେଽଦ୍ୱୈତତାତ୍ମନଃ ॥
୩—ପାଇବା—ପୂଆଇବା (ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ)

କୁଶାଦ୍ଧ ସ୍ତମ୍ବ ସ୍ଥଳେ ଜାତ | ହ୍ରଦରେ ଜଳ ଅଟେ ସ୍ଥିତ ॥ ୧୧୬

ସେ ଜଳ ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ | ହରେ ସେ ମୂଳମାନଙ୍କରେ ॥ ୧୧୭

୩୧ ଚେତନା ଯେବେ ନାଶ ଯାଇ | ତା'ହାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥ ୧୧୮

ଯେ ପୂର୍ବାପରାନୁସନ୍ଧାନ | ସେ ପୁଣ ହୁଅଇ ନିଧନ ॥ ୧୧୯

ସେ ଜ୍ଞାନଭ୍ରଂଶକୁ ଜଗତେ | ଜ୍ଞାନଏ କହନ୍ତି ଏମନ୍ତେ ॥ ୧୨୦

ଆପଣା ସକାଶୁଁ ବିନାଶ | ଶାବର ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୨୧

୩୨ ଯେବଣ ଆତ୍ମସ୍ଥାନେ ନେଇ | ବିଷୟପ୍ରିୟ ଭାବ ଦେଇ ॥ ୧୨୨

ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ଆତ୍ମାର | ଯେ ଅପ୍ରକାଶ ଭାବ ଆର ॥ ୧୨୩

ଜଗତେ ଏଥୁଁ ବଡ଼ ହୋଇ | ପ୍ରାଣିର ସ୍ୱାର୍ଥନାଶ ନାହିଁ ॥ ୧୨୪

୩୩ ବିଷୟ କାମ ବେନି ଧ୍ୟାନ | ପ୍ରାଣିଙ୍କ ସର୍ବାର୍ଥ ନିଧନ ॥ ୧୨୫

ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନୁଁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ | ଯେବଣେ ସ୍ଥାବର ଭାବ ପାଇ ॥ ୧୨୬

୩୪ ଦୁସ୍ତର ସଂସାରକୁ ଜନ | ତରି ବାଞ୍ଛିଇ ଯେବେ ମନ ॥ ୧୨୭

ତେବେ ସେ ଲୋକ କାହାରିହିଁ | ସଙ୍ଗତେ ସଙ୍ଗ ନ କରଇ ॥ ୧୨୮

ଧର୍ମାର୍ଥକାମ ମୋକ୍ଷଙ୍କର | ଯେ ସଙ୍ଗ ଅତି ନାଶକର ॥ ୧୨୯

୩୫ ମୋକ୍ଷକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବରେ | ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ବୃତ୍ତିଙ୍କ ଭିତରେ ॥ ୧୩୦

ତ୍ରିବର୍ଗ ଯେଣୁ ହୋଏ[1] ନିତ୍ୟ | କୃତାନ୍ତ ଭୟରେ ସଂଯୁତ ॥ ୧୩୧

୩୬ ବ୍ରହ୍ମାରୁ ସ୍ତମ୍ବ[2] ଆଦ୍ଧ-ଯାଏଁ | ଯେ ଗୁଣକ୍ଷୋଭୁଁ ଫଳେ ହୋଏ ॥ ୧୩୨

ନାହିଁ ତାହାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ | ତାଙ୍କ ସୁଖକୁ ହରେ କାଳ ॥ ୧୩୩

୩୭ ତେଣୁ କର ହେ ନରେଶ୍ୱର | ଯେତେକ ଜଙ୍ଗମ ସ୍ଥାବର ॥ ୧୩୪

ଦେହ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପ୍ରାଣ ମତି | ଅହଂତାବୃତ ହୋଇଛନ୍ତି ॥ ୧୩୫

ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ | ଯେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୧୩୬

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ପ୍ରତିଲୋମ ହୋଇ | ବ୍ୟାପକରୂପେ ଅଛି ରହି ॥ ୧୩୭

ଏ ରୂପେ ଯେଉଁ ଭଗବାନ | ସେହି ମୁଁ ବୋଲି ମନେ ଘେନ ॥ ୧୩୮

୩୮ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ଭାବ ହୋଇ | ଏ ବିଶ୍ୱମାୟା ଶୋଭେ ଯହିଁ ॥ ୧୩୯

ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପ ବୁଦ୍ଧିପ୍ରାୟେ | ବିବେକ ଯେଣୁ ନାଶ ଯାଏ ॥ ୧୪୦

ସେ ଅଟେ ନିତ୍ୟରେ ମୁକତ | ସେ ପରିଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୧୪୧

୧—ନୋହେ। ୨—ସ୍ତମ୍ବ=ତୃଣ।

କର୍ମମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକୃତ । ମନନରୂପ ଅଟେ ଅତ ॥ ୧୪୨
ତା'ପଦଗଭିବ ଯେ କରଇ । ମୁଁ ତାକୁ ଶରଣ ପଶଇ ॥ ୧୪୩
୩୯ ଯା' ପାଦପଙ୍କଜ ପଲାଶ । ପ୍ରାପ୍ତ ଯେ ଅଙ୍ଗୁଳି ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୪୪
ତାହାର କାନ୍ତି ସ୍ମରଣରେ । ମହନ୍ତ ଜନେ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୪୫
କର୍ମରେ ହୋଏ ଯେ ଗ୍ରଥିତ । ହୃଦରେ ଅହଂକାର ସ୍ଥିତ ॥ ୧୪୬
ତାହାକୁ ବିନାଶ କରନ୍ତି । ଯେ ପୁଣି ନିର୍ବିଷୟମତି ॥ ୧୪୭
ବିଷୟ ମାର୍ଗୁ ନିରୋଧିଣ । ରଖନ୍ତି ସ୍ୱ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ॥ ୧୪୮
ସେ ଯତିମାନେ ସେ ପ୍ରକାର । ଛେଦନ୍ତି ନାହିଁ ଅହଂକାର ॥ ୧୪୯
ଶରଣ ଅଟନ୍ତି ସେ ହରି । ତାହାଙ୍କୁ ଭଜ ଅନୁସରି ॥ ୧୫୦
୪୦ ତରଣହେତୁ ନାବ ହୋଇ । ଈଶ୍ୱର ଯାହାଙ୍କର ନାହିଁ ॥ ୧୫୧
ତରିବା ବିଷୟରେ କ୍ଳେଶ । ତାଙ୍କର ଅଧିକ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୫୨
କାମକ୍ରୋଧାଦି ଛଅ ଯହିଁ । କୁମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟେ ଛନ୍ତି ରହି ॥ ୧୫୩
ସେ ଭବସିନ୍ଧୁ ଯୋଗାଦିରେ । ତରି ବାଞ୍ଛନ୍ତି କେହି ନରେ ॥ ୧୫୪
ତେଣୁ ଭଜନଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ । ହରିର ପାଦ ଯେ ଅଛଇ ॥ ୧୫୫
ତା' ନାବ କରିଣ ଦୁସ୍ତର । ବିପତ୍ତିସିନ୍ଧୁକୁ ତୁ ତର ॥ ୧୫୬

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୧ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ । କୁମାର ନାମରେ ବିଦିତ ॥ ୧୫୭
ଏ ରୂପେ ଉତ୍ତମ କରିଣ । ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱକୁ ଦେଖାନ୍ତେଣ ॥ ୧୫୮
ପ୍ରଶଂସା କରିଣ ବଚନ । କହିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ରାଜନ ॥ ୧୫୯

ଶ୍ରୀ ପୃଥୁରୁବାଚ

୪୨ ହେ ବିପ୍ର ! ଆର୍ତ୍ତଜନଙ୍କର । କରୁଣାକର ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୬୦
ସେ ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବେ । କରିଅଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ॥ ୧୬୧
ସେ କଥା ସଂପାଦିବାପାଇଁ । ସମସ୍ତେ ମିଳିଲ ଏଠାଇଁ ॥ ୧୬୨
ସେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ । କଲ ଦୟାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ॥ ୧୬୩
୪୩ ଦେହ ସହିତେ ରାଜ୍ୟ ଆଦି । ଯେତେକ ଅଛି ମୁଁ ଯଥାବିଧି ॥ ୧୬୪
ସାଧୁଙ୍କୁ କଲି ସମର୍ପଣ । ସାଧୁଏ ସ୍ୱୀକାର କରିଣ ॥ ୧୬୫
ପ୍ରସାଦରୂପେ ଛନ୍ତି ଦେଇ । ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଏ ଅଟଇ ॥ ୧୬୬
ଏଣୁ କି କରିବି ଅର୍ପଣ । ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଅର୍ଥେ ପୁଣ ॥ ୧୬୭

{ମୋଦକ ଆଦି ଯେ ସ୍ନେହରେ | ପିତା ଦିଅଇ ସଂତାନରେ ||
(ଦାନ ରୂପେ ସେ ତାହା ପୁଣ | ପିତାକୁ ନ କରେ ଅର୍ପଣ || }

୪୪ ପ୍ରାଣ, ଭାରଯା, ସୁତ ମୋର | ଯେ ଗୃହ, ଗୃହପରିକର || ୧୬୮
ଯେ ରାଜ୍ୟ, ବଳ, ମନ୍ତ୍ରୀ, କୋଷ | ନିବେଦିଲି ମୁଁ ସେ ଅବଶେଷ || ୧୬୯
{ଭୃତ୍ୟ ଯେସନେ ସେବା ରୂପେ | ରାଜାଙ୍କୁ ତାମ୍ବୂଳ ସମର୍ପେ || }

୪୫ ଯେ ସେନାପତି ଭାବ ମୋର | ରାଜତ୍ୱ ଦଣ୍ଡ-ଅଧିକାର || ୧୭୦
ସକଳ ଲୋକେ ପ୍ରଭୁପଣ | ଏହା ମୁଁ କଲି ସମର୍ପଣ || ୧୭୧
ଯେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ବିଦ ଜନ | ସେ ସର୍ବ କଥାକୁ ଭାଜନ || ୧୭୨

୪୬ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୁଂଜେ ନିଜ ଅନ୍ନ | ପିନ୍ଧଇ ଆପଣା ବସନ || ୧୭୩
ଦ୍ରବ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଦିଅଇ | ତାହାର ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ || ୧୭୪
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣମାନେ | ଅନ୍ନକୁ ଭୁଂଜନ୍ତି ଭୁବନେ || ୧୭୫

୪୭ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବସ୍ତୁରେ | ବେଦକୁ ଜାଣ ଏକାନ୍ତରେ || ୧୭୬
ଏ ରୂପେ ଗତିକ[1] ବିସ୍ତୁର | ମୋତେ କରାଇଲ ଗୋଚର || ୧୭୭
ଯେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଅତିଶୟ | କରୁଣାପୂରିତ-ହୃଦୟ || ୧୭୮
ଦୁଃଖିତ ଲୋକଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର | କର୍ମକୁ କଲ ଯା' ଆଦର || ୧୭୯
ସେହି କର୍ମରେ ତୁଅ ତୋଷ | ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କେ ବିଶେଷ || ୧୮୦
କରିପାରିବ ଉପକାର | ଅଞ୍ଜଳି ବହୁନେଣ 'ନର || ୧୮୧
ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଇ | ଯେ, ସେ ଉପହାସ ଲଭଇ ||

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୮ ପୂଜନ୍ତେ ଆଦି ନରପତି | ସେ ଆତ୍ମଯୋଗଙ୍କର ପତି || ୧୮୨
ସେ ପୃଥୁରାଜା ସୁଚରିତ | ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତେ ବହୁତ || ୧୮୩
ଝୁହାଁନ୍ତେ ଲୋକମାନେ ତହିଁ | ଆକାଶମାର୍ଗେ ହେଲେ ଯାଇଁ || ୧୮୪

୪୯ ମହତ ଲୋକମାନଙ୍କର | ମୁଖ୍ୟ ସେ ବେଣର କୁମର || ୧୮୫
ଏକାଗ୍ର ଭାବ ଯେ ତା' ଠାରେ | ଜନ୍ମିଲା ଅଧ୍ୟାତ୍ମଶିକ୍ଷାରେ || ୧୮୬
ତେଣେ ସେ ଆତ୍ମାବିଷୟରେ | ନିରୂଢ଼ ହୋଇଣ ମନରେ || ୧୮୭
ପୂର୍ଣ୍ଣସକଳକାମ ପ୍ରାୟେ | ଆତ୍ମାକୁ ମଣିଲେକ ରାଏ || ୧୮୮

୧—କୀର୍ତ୍ତିକ ।

୫୦ କାଳକୁ, ଦେଶକୁ, ବଳକୁ । ଉଚିତ କଥାକୁ, ବିତ୍ତକୁ ॥ ୧୮୯
ଅତିକ୍ରମ ସେ ନ କରଣେ । ଯେମନ୍ତେ ହୋଏ ବ୍ରହ୍ମାର୍ପଣ ॥ ୧୯୦
ତେମନ୍ତ ରୂପେ କର୍ମମାନ । ବିଧାନ କଲକ ରାଜନ ॥ ୧୯୧
୫୧ କର୍ମଫଳକୁ ବ୍ରହ୍ମେ ନେଇ । ଅର୍ପିଣ ସମାହିତ ହୋଇ ॥ ୧୯୨
କର୍ମେ ନୋହିଲା ଆସକତ । ଆତ୍ମାକୁ ଉଦାସୀନ ମତ ॥ ୧୯୩
ମଣି ସେ କର୍ମମାନ କଲା । କାହିଁ ଆସକତ ନୋହିଲା ॥ ୧୯୪
୫୨ ଗୃହରେ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥିତ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଅନ୍ୱିତ ॥ ୧୯୫
ନିରହଂକାର ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରାଏ । ଆସକ୍ତ ନୋହିଲା ବିଷୟେ ॥ ୧୯୬
୫୩ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗରେ ଏମନ୍ତେ । କର୍ମମାନଙ୍କୁ ଆଚରନ୍ତେ ॥ ୧୯୭
ଆପଣା ସମ ପାଞ୍ଚ ସୁତ । ଅର୍ଚ୍ଚିର ଠାରେ କଲା ଜାତ ॥ ୧୯୮
ଯେ ବିଜିତାଶ୍ୱ, ଧୂମ୍ରକେଶ । ହ୍ରବିର୍ଦ୍ଧ, ବୃକ ଯେ ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱ[୧] ॥ ୧୯୯
୫୪ ଜଗତପାଳନ ଅର୍ଥରେ । ମନ ନବେଶି କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥ ୨୦୦
ସେ ଏକ ହୋଇ ପୃଥୁ ବୀର । ସମସ୍ତ ଲୋକପାଳଙ୍କର ॥ ୨୦୧
ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ପ୍ରକାରେ ଧଇଲା ରାଜନ ॥ ୨୦୨
୫୫ ମନ, ବଚନ, କଳେବର । ଯେ ଗୁଣମାନେ ଶାନ୍ତ ତାର ॥ ୨୦୩
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ତେଣେ ଅତି । ରଞ୍ଜନ କରନ୍ତେ ନୃପତି ॥ ୨୦୪
ସୋମ ରାଜାର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଧଇଲା ରାଜା ନାମ ସେହି ॥ ୨୦୫
୫୬ ବସ୍ତୁକୁ ଯେନଇଁ, ମୁଞ୍ଚଇ । ତାପନ୍ତେ ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୨୦୬
ଦୁଃସହ ଅନଳର ପ୍ରାୟ । ବାସବ ପ୍ରାୟକ ଦୁର୍ଜୟ ॥ ୨୦୭
୫୭ ଧରଣୀ ପ୍ରାୟ ସହିବାରେ । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟଦାନରେ ॥ ୨୦୮
ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରାୟ ସେ ଅଟଇ । ଯେ ପୃଷି ତାକୁ ଯା ମାଗଇ ॥ ୨୦୯
ତୃପ୍ତି କରନ୍ତେ ତାକୁ ସେହି । ମେଘର ପ୍ରାୟ ତା ବର୍ଷଇ ॥ ୨୧୦
୫୮ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରାୟକ ତାହାର । ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ନ କଳଇ ନର ॥ ୨୧୧
ସତ୍ତ୍ୱରେ ମେରୁର ସମାନ । ଶିକ୍ଷାରେ ଶମନ ଯେସନ ॥ ୨୧୨
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥାରେ ଯେମନ୍ତ । ଅଟଇ ଗିରି ହିମବନ୍ତ ॥ ୨୧୩

[୧] —ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ।

୫୯ କୁବେର ପ୍ରାୟ କୋଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବରୁଣ ପ୍ରାୟ ଗୁପ୍ତଧନ ॥ ୨୧୪
ବଳରେ, ସହରେ,[୧] ଓଜରେ । ପବନପ୍ରାୟ ସବୁଠାରେ ॥ ୨୧୫
ସଂଚରିବାରେ ସେ ନୃପତି । ଅଟଇ ଶକ୍ତିମନ୍ତ ଅତି ॥ ୨୧୬

୬୦ ସେ ଅବିସହ୍ୟ ଭାବେ ଦେବ । ଯେସନେ ଭୂତପତି ଶିବ ॥ ୨୧୭
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ କନ୍ଦର୍ପ ସମାନ । ସିଂହର ପ୍ରାୟ ଆଣ୍ଟମନ ॥ ୨୧୮

୬୧ ବତ୍ସଳଭାବେ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ଯେସନ ମନୁ ନୃପବର ॥ ୨୧୯
ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ପଣେ ଭଗବାନ । କମଳ-ଆସନ ଯେସନ ॥ ୨୨୦
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ବୃହସ୍ପତି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜୟେ ରମାପତି ॥ ୨୨୧

୬୨ ଗୋ-ଗୁରୁ-ବିପ୍ର-ବଇଷ୍ଣବ । ଏହାଙ୍କ ଠାରେ ଭକ୍ତିଭାବ ॥ ୨୨୨
ଲଜ୍ଜା, ବିନୟ, ସୁଚରିତ । ଉଦ୍ୟମ ପରର ନିମିତ୍ତ ॥ ୨୨୩
ଏତେ କଥାରେ ଆପଣାର-[୨] । ସମ ଅଟଇ ନୃପବର ॥ ୨୨୪

୬୩ କୀର୍ତ୍ତିକି ସେଠି ସେଠି ସ୍ଥାନେ । ଉଚ୍ଚେ ଗାଆନ୍ତି ନରମାନେ ॥ ୨୨୫
ତେଣେ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର । ପ୍ରବେଶ ଶ୍ରବଣରନ୍ଧ୍ରର ॥ ୨୨୬
ସାଧୁଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣେ ସୀତାପତି । ଶୁଣନ୍ତେ ଯେସନେ ମିଳନ୍ତି ॥ ୨୨୭
ଯେ ନିତ୍ୟ ସାଧୁମାନଙ୍କର । ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ତାପହର ॥ ୨୨୮
ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥ ୨୨୯

୧—ସହ = ସାମର୍ଥ୍ୟ । ଓଜ = ଶକ୍ତି । ୨—ଆପଣାର ସମ = ନିରୁପମ ।

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ଶ୍ରୀକୁମାରୋପଦେଶୋ
ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟୋବିଂଶେ ସଭାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ବନେ ନତ୍ୟସମାଧିତଃ ।
ବିମାନମଧିରୁହ୍ୟାଥ ବୈକୁଣ୍ଠଗତିରୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧-୩ } ବେଣନନ୍ଦନ ପ୍ରଜାପତି । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ହୁଁ ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧
ଅନ୍ନ ଆଦିଙ୍କର ବିଧାନ । ପୁର-ଗ୍ରାମାଦି ସୃଷ୍ଟିମାନ ॥ ୨
ଯାହା କରିଥିଲେ ଆପଣ । ସେମାନ ବୃଦ୍ଧି କଲେ ପୁଣ ॥ ୩
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଯେ ଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଇଛନ୍ତି ବୃତ୍ତି ॥ ୪
ସାଧୁମାନଙ୍କ ଧର୍ମମାନ । ଧରିଅଛନ୍ତି ସେ ରାଜନ ॥ ୫
ପ୍ରଜାପାଳନ ଆଦି ହୋଇ । ଈଶ୍ୱର ଆଜ୍ଞା ଯେ ଅଛଇ ॥ ୬
ସେମାନ ସବୁ ସମ୍ପାଦିଲେ । ଯେଉଁ ନିମିତ୍ତେ ଜନମିଲେ ॥ ୭
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖି ବୃଦ୍ଧ କରି । ଏକଦିନେ ସେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୮
ପୃଥ୍ୱୀ ଯେ ତନୁଜା ଅଟଇ । କି ସେ ବିରହରୁ କାନ୍ଦଇ ॥ ୯
ପୁତ୍ରଙ୍କ ଠାରେ ଦେଇ ତାକୁ । ସଙ୍ଗତେ ଘେନିଣ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ॥ ୧୦
ପ୍ରଜାଏ ହୁଅନ୍ତେ ବିମନ । ଗଲେ ସେ ଏକା ତପୋବନ ॥ ୧୧

୪ ଯେ ବାନପ୍ରସ୍ଥମାନଙ୍କର । ସମ୍ମତ ଅଟେ ତପ ଘୋର ॥ ୧୨
ସେ ତପ କଲେ ସେ ବନରେ । ଯେସନେ ପୂର୍ବ ସମୟରେ ॥ ୧୩
ଧରଣୀମଣ୍ଡଳର ଜୟ- । ଅର୍ଥେ କରିଲେ ଅତିଶୟ ॥ ୧୪
ତାହାଙ୍କ ନିୟମ ଅଶେଷ । ବିଘ୍ନରେ ନୋହିଲେ ବିନାଶ ॥ ୧୫

୫ ଯେ କନ୍ଦମୂଳଫଳମାନ । ଆହାର କରନ୍ତି ସେମାନ ॥ ୧୬
କେବଣ ସମୟେ ଭୋଜନ । କଲେ ଶୁଖିଲା ପତ୍ରମାନ ॥ ୧୭
କେତୁଣି କାଳେ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଜଳ । ତଦନ୍ତେ ଭକ୍ଷିଲେ ଅନିଳ ॥ ୧୮

୬ ଘୋର ଅନଳ ଘୋରତରେ । ରବି ଅଛନ୍ତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗେ ॥ ୧୯
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ପଞ୍ଚତାପ । ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ସହିଲେ ସେ ନୃପ ॥ ୨୦
ବରଷା ସମୟେ ରାଜନ । ସହିଲେ ଜଳଧାରମାନ ॥ ୨୧

କଣ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଉଦକରେ । ବୁଡ଼ିଲେ ଶିଶିର ଋତୁରେ ॥ ୨୨
ରଜନୀକାଳେ ସେ ଋତୁରେ । ଶୟନ କରନ୍ତି ଭୂମିରେ ॥ ୨୩
୭ ବଚନ, ପ୍ରାଣ ନିରୋଧିଲେ । ତପସ୍ୟା କ୍ଳେଶକୁ ସହିଲେ ॥ ୨୪
କ୍ଷମା କରିବାରେ ଶକତ । ପୁଣ ହୋଇଲେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ॥ ୨୫
କୃଷ୍ଣସେବାରେ ମନ ଦେଲେ । ଉତ୍ତମ ତପ ଆଚରିଲେ ॥ ୨୬
୮ ସେ ତପସ୍ୟାରେ କର୍ମମାନ । କ୍ରମରେ କଲେ ବିଧ୍ୱଂସନ ॥ ୨୭
ସେ ଯେଣୁ ତାହାଙ୍କ ଆଶୟ । ନିର୍ମଳ ହେଲା ଅତିଶୟ ॥ ୨୮
ପ୍ରାଣାୟାମରେ ନିରୋଧିଲେ । ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ମନଭୁଲେ ॥ ୨୯
ବାସନାମାନେ ଯେତେ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ହିଁ ବିନାଶିଲେ ॥ ୩୦
୯ ଯେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଯୋଗସାର । କହିଲେ ସନତକୁମାର ॥ ୩୧
ତେଣେ ପୁରୁଷକୁ ପୂଜନ । କଲେ ସେ ପୁରୁଷପ୍ରଧାନ ॥ ୩୨
୧୦ ସେ ସାଧୁ କୃଷ୍ଣ ଧର୍ମଯୁକ୍ତ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପୂଜନ୍ତେ ସତତ ॥ ୩୩
ତାହାର ଅନନ୍ୟ ଭାବରେ । ଭକ୍ତ ହୋଇଲା ବ୍ରହ୍ମଠାରେ ॥ ୩୪
୧୧ କୃଷ୍ଣ ସେବାରୁ ତାର ମନ । ବିଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ହିନୁଁ ହିନ ॥ ୩୫
ସେ କୃଷ୍ଣ ସ୍ମରଣରୁ ସ୍ଫୁରେ । ଯେବଣ ଭକ୍ତି ତା' ହୃଦରେ ॥ ୩୬
ସେ ଭଗତିରେ ଉତପନ୍ନ । ବୈରାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ॥ ୩୭
ଅସମ୍ଭାବନା ବିପରୀତ- । ଭାବନା ଆଦି ଯେ ବିହିତ ॥ ୩୮
ସେ ସର୍ବ ସଂଶୟଙ୍କ ସ୍ଥାନ । ହୃଦଗ୍ରନ୍ଥି ଯେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୩୯
ତାକୁ ସେ ନଶିତ ଜ୍ଞାନରେ । ଛେଦନ କଲା ସେ କାଳରେ ॥ ୪୦
୧୨ ଦେହରେ ଆତ୍ମା ହୋଇ ମତି । ଯେ ହୋଇଥିଲା ଉତପତି ॥ ୪୧
ତାହାକୁ ବିନାଶ ସେ କଲା । ଆତ୍ମାର ଗତିକି ଜାଣିଲା ॥ ୪୨
ମିଳିଲେ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧିମାନ । ତହିଁରେ ନ କଲା ଯତନ ॥ ୪୩
ହୃଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥି ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନେ । ଛେଦିଲା ଥିଲା ପୂର୍ବଦିନେ ॥ ୪୪
ଛାଡ଼ିଲା କ୍ରମରେ ସେ ଜ୍ଞାନ । ଯେ ପୁଣି ଅଟେ ଯୋଗିଜନ ॥ ୪୫
ଯୋଗସିଦ୍ଧିରେ ତେତେ ଯାଏ । ସେ ଅପ୍ରମତ୍ତ ନୋହିଥାଏ ॥ ୪୬
ଯାବତ କାଳଯାଏ ହରି- । କଥାରେ ରତି ସେ ନ କରି ॥ ୪୭
୧୩ ସେ ସାରକର ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆତ୍ମାକୁ ସଂଯୋଜି ଆତ୍ମାରେ ॥ ୪୮
ନିବଡ଼େ ବ୍ରହ୍ମମୟ ହେଲା । କାଳେ ସ୍ୱଦେହକୁ ଛାଡ଼ିଲା ॥ ୪୯

୧୪ *ପାର୍ଷ୍ଣି ଯୁଗଳେ ଗୁଦଦ୍ୱାର । ନିରୋଧ କରଣ ସେ ଶୂର ॥ ୫୦
ମୂଳ ଆଧାରରୁ ବାୟୁକୁ । ସ୍ଥିରେ ନିଅନ୍ତେଣ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ॥ ୫୧
ନାଭିରେ କରଣ ସ୍ଥାପନ । ଯେ·ପୁଣି ଛନ୍ତି କୋଷ୍ଠମାନ ॥ ୫୨
ସେ ହୃଦେ, ଉରରେ, କଣ୍ଠରେ । ଭ୍ରୂଲତାଯୁଗର ମଧ୍ୟରେ ॥ ୫୩
୧୫ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କୁ କ୍ରମେ ନେଇ । ନିସ୍ପୃହେ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ଥୋଇ ॥ ୫୪
ପବନ ମଧ୍ୟେ ପବନକୁ । କ୍ଷିତିରେ କଠିନ ଅଂଶକୁ[୧] ॥ ୫୫
ତେଜକୁ ତେଜମଧ୍ୟେ ନେଇ । ଏକ କଲକ ସେ ମିଶାଇ ॥ ୫୬
୧୬ ଯେ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଛିଦ୍ରମାନେ । ତାହାଙ୍କୁ ନିବେଶି ଗଗନେ ॥ ୫୭
ଜଳକୁ ନିବେଶି ଜଳରେ । ଯେ ଯାହା ସ୍ଥାନେ ବିଭାଗରେ ॥ ୫୮
କ୍ଷିତିକି ଜଳେ ଏକ କରି । ସେ ଜଳ ତେଜମଧ୍ୟେ ଭରି ॥ ୫୯
ସେ ତେଜ ନିବେଶି ପବନେ । ସେ ବାତ ନିବେଶି ଗଗନେ ॥ ୬୦
୧୭ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କେ ଗଗନ । ନିବେଶି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ॥ ୬୧
ଶବଦ ଆଦି ତନ୍‌ମାତ୍ରରେ । ଥୋଇ ଯେଝା ବୃତ୍ତିଲୟରେ ॥ ୬୨
ଏ ସବୁ ନେଇ ଅହଂକାରେ । ନିକ୍ଷେପ କରି ତା'[୨] ସଙ୍ଗରେ ॥ ୬୩
ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱରେ ନେଇ ପୁଣ । କଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ଧାନ ॥ ୬୪
୧୮ ସକଳ ଗୁଣମାନଙ୍କର । ବିନ୍ୟାସ ଅଛି ଯାହାଠାର ॥ ୬୫
ସେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱକୁ ନେଇଣ । ଜୀବରେ ନିବେଶିଲେ ପୁଣ ॥ ୬୬
ଯେ ମାୟା-ଉପାଧି ପ୍ରଧାନ । ଜୀବ ଅଟଇ ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୬୭
ଏ ପୃଥୁ ରଜା ଅନୁଶୟୀ[୨] । ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲେ ଜୀବ ହୋଇ ॥ ୬୮
ଜୀବର ଉପାଧି ହୋଇଣ । ଯେ ପୁଣ ଥିଲା ଆତ୍ମଗୁଣ ॥ ୬୯
ତାହାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପକୁ ଧଇଲେ ॥ ୭୦
୧୯ ତାହାର ପତ୍ନୀ ମହାଦେଈ । ଅର୍ଚ୍ଚି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ସେହି ॥ ୭୧
ସୁକୁମାରାଙ୍ଗୀ, ପାଦେ ଭୂଇଁ । ଛୁଇଁମାକୁ ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହି ॥ ୭୨
ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ସେ କାନ୍ତ- । ସଙ୍ଗେ ବନକୁ ଅନୁଗତ ॥ ୭୩

* ଏହାକୁ ମୁକ୍ତାସନ କୁହାଯାଏ । ଲକ୍ଷଣ ଯଥା—
ସଂପୀଡ୍ୟ ସୀବନୀଂ ସୂକ୍ଷ୍ମାଂ ଗୁଲ୍‌ଫେନୈବ ତୁ ମଧ୍ୟତଃ ।
ସବ୍ୟେ ଦକ୍ଷିଣଗୁଲ୍‌ଫେନ ମୁକ୍ତାସନମିତୀରିତମ୍ ॥
୧ = ଦେହର କଠିନ ଅଂଶକୁ ।
୨—ଅନୁଶୟୀ = ଉପାଧିମାନ୍ (ଅନୁଶୟମ୍ ଉପାଧିମ୍, ସ୍ୱାମୀ) ।

୨୦ ଭୂମିଶୟନ ଆଦ ହୋଇ । ଭର୍ତ୍ତାର ବ୍ରତ ଯେ ଅଛଇ ॥ ୭୪
ତହିଁ ଅତିଶୟ ନିଷ୍ଠାରେ । ତାହାକୁ ସେବା କରିବାରେ ॥ ୭୫
କନ୍ଦମୂଳକୁ ଆଦ ହୋଇ । ଋଷିମାନଙ୍କ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଯେତେ ॥ ୭୬
ତେଣେ ହେଲେହେଁ କରଶିତ । ପୀଡ଼ାକୁ ନ ଲଭିଲା ଚିତ୍ତ ॥ ୭୭
ପ୍ରିୟର କରେ ସ୍ପରଶନ । ଯେ ପ୍ରିୟ କରେ ସମାଦନ ॥ ୭୮
ଏ ବେନି କଥାରେ ତାହାର । ସୁଖ ଜନ୍ମିଲା ନିରନ୍ତର ॥ ୭୯
୨୧ ଚେତନା ଆଦ ହୋଇ ଯହିଁ । ସମସ୍ତ ଗନ୍ଧ ନାଶ ହୋଇ ॥ ୮୦
ନିଜ ବଲ୍ଲଭ ଭୂପତିର । ଦେଖି ଏ ରୂପେ କଳେବର ॥ ୮୧
କାଷ୍ଠ ହିଁ ବନାଇ କରିଣ । ଅଚଳ ସାନୁରେ ତକ୍ଷଣ ॥ ୮୨
ଅଗ୍ନିରେ ସେ ଦେହ ନେଇଣ । ଆପଣେ କଲା ଆରୋପଣ ॥ ୮୩
୨୨ ତତକାଳକୁ ଯେ ଉଚିତ । ସେ କର୍ମ କରି ସମାପତ ॥ ୮୪
ନଦୀଜଳରେ ସ୍ନାନ ସାରି । ଭର୍ତ୍ତୃ-ଉଦକ କର୍ମ କରି ॥ ୮୫
ଦେବଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର । ଅଗ୍ନିକି ବୁଲି ତିନି ବାର ॥ ୮୬
ଚିନ୍ତନ୍ତେ ପତିପାଦ ମନେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ଦହନେ ॥ ୮୭
୨୩ ବୀରଙ୍କ ଉପରେ ଯେ ବୀର । ଯେ ପୃଥୁ ପତି ଆପଣାର ॥ ୮୮
ସେ ସାଧ୍ୱୀ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ । ହୋଇଲା, ଦେଖିଣ ଏମନ୍ତ ॥ ୮୯
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହୋଇଣ । ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଥାଇଣ ॥ ୯୦
ବରଦ ଦେବପତ୍ନୀମାନେ । ସ୍ତୁତିକି କଲେ ଏକମନେ ॥ ୯୧
୨୪ ମନ୍ଦର ପର୍ବତସାନୁରେ । ପୁଷ୍ପ ବରଷନ୍ତେ ତହିଁରେ ॥ ୯୨
ବାଜନ୍ତେ ଦେବବାଦ୍ୟମାନେ । କଥା ହୋଇଲେ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀଦେବ୍ୟ ଊଚୁଃ

୨୫ ଅଦ୍ଭୁତ ଧନ୍ୟ ଏ ଯୁବତୀ । ଯେ ପତି ରାଜାଙ୍କର ପତି ॥ ୯୪
ତାହାକୁ ସକଳ ଭାବରେ । ଯେ ସେବା କଲା ନିରନ୍ତରେ ॥ ୯୫
ଯଜ୍ଞ-ଈଶ୍ୱର ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀବଧୂ ଯେସନ ॥ ୯୬
୨୬ ପତି ଅଟେ ଯେ ବେଣସୁତ । ତାହାକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ ॥ ୯୭
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଯେତୁ ଅଗୋଚର । ସେ କର୍ମଫଳେ ଆପଣାର ॥ ୯୮
ଦେଖ ଏ ଲଙ୍ଘିଣ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ । ଅର୍ଚ୍ଚି ଯାଉଛି ଉପରକୁ ॥ ୯୯

୨୭ ସେହୁ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର । କିବା ଦୁର୍ଲଭ ଅଛି ଆଉ ॥ ୧୦୦
ଭୂମିତଳରେ ଜନ୍ମ ପାଇ । ଚଞ୍ଚଳ-ଆୟୁଷ ଯେ ହୋଇ ॥ ୧୦୧
ତେଣେ ସୁଲଭ ଭଗବାନ । ସ୍ୱାଧୀନ୍ତ ଯେତେମତେ ଜ୍ଞାନ ॥ ୧୦୨

୨୮ ଅଳ୍ପ କ୍ଲେଶରେ ଯେଉଁ ଜନ । ମୋକ୍ଷକୁ ଅଟେ ଯେ ସାଧନ ॥ ୧୦୩
ଏମନ୍ତ ନରଦେହ ପାଇ । ବିଷୟେ ସକ୍ତ ହୋଇଥାଇ ॥ ୧୦୪
ସେ ଲୋକ ବଞ୍ଚିତ ଅଟଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଦ୍ରୋହ ସେ କରଇ ॥ ୧୦୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୯ ଏ ରୂପେ ଦେବନାରୀମାନେ । ସ୍ତୁତିକ କରନ୍ତେ ଗଗନେ ॥ ୧୦୬
ସେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମହତ । ବସ୍ତୁ ଆଶ୍ରୟ ବେଦସ୍ତୁତ ॥ ୧୦୭
ଯେବଣ ଲୋକକୁ ପାଇଲ ୦ । ବଧୂଙ୍କି ସେ ଲୋକକୁ ଗଲ ॥ ୧୦୮

୩୦ ଏରୂପେ ଅନୁଭବ ଯାର । ସେ ପୃଥୁ ଜ୍ଞାନମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୧୦୯
ତାଇ ଚରିତମାନ ଯେତେ । ଉଦ୍ଦାମ ଅଟନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୧୧୦
ତୋହର ଆଗରେ ବଖ୍ୟାତ । କଲୁଁ ସେ ନୃପର ଚରିତ ॥ ୧୧୧

୩୧ ଏ ମହାପୁଣ୍ୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ହୋଇ ସାବଧାନ ॥ ୧୧୨
ଯେ ପଢ଼େ, ଶୁଣଇ, ଶୁଣାଇଁ । ପୃଥୁପଦବୀକି ସେ ପାଇ ॥ ୧୧୩

୩୨ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରହ୍ମତେଜବନ୍ତ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୋଏ ଭୂମିନାଥ ॥ ୧୧୪
ବୈଶ୍ୟ ପଶୁଙ୍କ ପତି ହୋଇ । ଶୂଦ୍ର ଉତ୍ତମତ୍ୱକୁ ଯାଇ ॥ ୧୧୫

୩୩ ଯେ ନରନାରୀ ତିନ ଥର । ଶୁଣଇ ହୋଇଣ ଆଦର ॥ ୧୧୬
ଅପୁତ୍ର ହୋଇଲେ ହେଁ ସେହୁ । ଉତ୍ତମପୁତ୍ରବନ୍ତ ହୋଇ ॥ ୧୧୭
ନିର୍ଧନ ଯେବା ହୋଇଥାଇ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧନବନ୍ତ ହୋଇ ॥ ୧୧୮
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର । ଉତ୍ତମ ଯଶ ହୋଏ ତାର ॥ ୧୧୯
ଯେ ଜନ ମୂର୍ଖ ହୋଇଥାଇ । ସେ ପୁଣ ପଣ୍ଡିତ ହୁଅଇ ॥ ୧୨୦

୩୪ ଏ ଅଟେ ମଙ୍ଗଳ-ଅୟନ । ଅମଙ୍ଗଳର ବିନାଶନ ॥ ୧୨୧
ଧନ-ଆୟୁଷ-ଯଶସ୍କର । ସ୍ୱର୍ଗଦ, କଳିମଳହର ॥ ୧୨୨

୩୫ ଧର୍ମାର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷଙ୍କର । ଉତ୍ତମ ସିଦ୍ଧିକି ଯେ ନର ॥ ୧୨୩
ଲଭିବା ପାଇଁ ବସ୍ତୁରବେ । ସେ ଏହା ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣିବେ ॥ ୧୨୪
ସେ ସ୍ୱର କଥାର କାରଣ । ଅଟେ ଏ ଚରିତ ପ୍ରମାଣ ॥ ୧୨୫

୩୬	ବଳୟ-ଅଭିମୁଖ ହୋଇ	ସେ ରାଜା ଏହା ଶୁଣି ଯାଇ	॥ ୧୨୬
	ରାଜାଏ ପୃଥୁପ୍ରାଏ ତାଙ୍କୁ	ଅଗ୍ରତେ ବଇଅନ୍ତି କରନ୍ତୁ	॥ ୧୨୭
୩୭	ଆନ ସଙ୍ଗକୁ ଦୂର କରି	କୃଷ୍ଣେ ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତି ଧରି	॥ ୧୨୮
	ପୃଥୁଚରିତ ପୁଣ୍ୟ ଶୁଣେ	ଶୁଣାଇଁ ଅବା ଆପେ ଗୁଣେ	॥ ୧୨୯
୩୮	ବିଦୁର ! ଏ ପୁଣ୍ୟ ଚରିତ	କଲୁଁ ତୋହର ଆଗେ ଖ୍ୟାତ	॥ ୧୩୦
	ବିଷ୍ଣୁର ମାହାତ୍ମ୍ୟସୂଚନ	କରଇ ଏହୁ ଉପାଖ୍ୟାନ	॥ ୧୩୧
	ଏଥି ଯେ ଜନ ହୁଏ ମତି	ସେ ଲଭେ ପୃଥୁରାଜା ଗତି	॥ ୧୩୨
୩୯	ସଙ୍ଗକୁ ଛାଡ଼ି ଅନୁଦିନ	ଆଦର ସହିତେ ଯେ ଜନ	॥ ୧୩୩
	ଏ ପୃଥୁରାଜାର ଚରିତ	ଶୁଣନ୍ତେ, କରନ୍ତେ ବିଦିତ	॥ ୧୩୪
	ଭବଜଳଧିକ ତାରଣ	ହୋଇତପ୍ରାପ୍ତେ ଯା' ଚରଣ	॥ ୧୩୫
	ସେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ରତି ପାଇ	ଯେ ରତି ନପୁଣ ଅଛଇ	॥ ୧୩୬
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବନ୍ଧୁ କହେ	ସୁଜନେ ଏଣେ କରି ଲଭେ	॥ ୧୩୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁ ଚରିତଂ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକାଦଶଭିରଧ୍ୟାୟୈଃ ପୃଥୋଶ୍ଚରିତମୀରିତମ୍ ।
ପ୍ରଚେତସାମଥାଷ୍ଟାଭିସ୍ତନ୍ମଧ୍ୟେ ପଞ୍ଚଭିଃ ପିତୁଃ ॥ ୧ ॥
ଚତୁର୍ବିଂଶେ ପ୍ରପୌତ୍ରାତ୍ପୃଥୋଃ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷଃ ।
ପ୍ରଚେତସାଂ ଜନସ୍ତେଭ୍ୟୋ ରୁଦ୍ରଗୀତଂ ଚ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ବିଜିତ-ଅଶ୍ୱ ନାମ ହୋଇ	ପୃଥୁର ପୁତ୍ର ଯେ ଅଛଇ	॥ ୧
	ବିଶାଳ ଅଟେ ଯଶ ତାର	ହୋଇଲା ଅଧିରାଜେଶ୍ୱର	॥ ୨
	ଥିଲେ କନିଷ୍ଠ ଯେତେ ଭାଇ	ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ସ୍ନେହବହି	॥ ୩
	ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ଦିଗମାନ	ପ୍ରଦାନ କଲା ସେ ରାଜନ	॥ ୪

୨ ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ନାମେ ଭାଇ ଥିଲ । ତାହାକୁ ପୂର୍ବଦିଗ ଦେଲ ॥ ୫
ଦକ୍ଷିଣ ନାମେ ଦିଗ ଯେହି । ଧୂମ୍ରକେଶକୁ ଦେଲ ତାହି ॥ ୬
ବୃକକୁ ଦେଲ ପଶ୍ଚିମକୁ । ଉତ୍ତର ଦେଲ ଦ୍ରବିଣକୁ ॥ ୭
୩ ଇନ୍ଦ୍ରର ଠାରୁ ସେ ନୃପତି । ଲଭିଣ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ଗତି ॥ ୮
ସେହିନୁ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇ । ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ଅଟଇ ॥ ୯
ତାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯେ ଉତ୍ତମ । ଯାହାର ଶିଖଣ୍ଡିନୀ ନାମ ॥ ୧୦
ତାହାର ଠାରେ ସୁସମ୍ମତ । ତିନି ତନୟ କଲ ଜାତ ॥ ୧୧
୪ ପାବକ, ପବମାନ ବେନି । ଶୁଚି ମିଶାଇ ଅଗ୍ନି ତିନି ॥ ୧୨
ବଶିଷ୍ଠ ଶାପୁଁ ଉପୁଜିଲେ । ପୁଣି ଅଗ୍ନିତ୍ୱକୁ ଲଭିଲେ ॥ ୧୩
୫ ସେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ନରପତି । ଯେ ଆନ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନଭସ୍ୱତୀ ॥ ୧୪
ତା'ଠାରେ ହବିର୍ଧାନ ନାମ୍ନ । ପୁତ୍ରକୁ କଲକ ଜନମ ॥ ୧୫
ଇନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ୱକୁ ଅଛି ନେଇ । ଏମନ୍ତ ଜାଣିଲେ ହେଁ ସେହି ॥ ୧୬
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ନ ମାଇଲ ଯେଣୁ । ଲଭିଲ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ତେଣୁ ॥ ୧୭
୬ କରଗ୍ରହଣ, ଶୁଳ୍କ ଦଣ୍ଡ । ଏ ଆଦି କଥାରୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ॥ ୧୮
ନୃପତିମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତି । ଏମନ୍ତ ମଣି ମହୀପତି ॥ ୧୯
ଦୀର୍ଘ ସତ୍ରକୁ ଆରମ୍ଭିଲ । ସେ ବ୍ୟାଜେ ରାଜ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ିଲ ॥ ୨୦
୭ ପରମ-ଆତ୍ମା ଯେ ପୁରୁଷ । ନାଶନ୍ତି ଭକ୍ତଙ୍କର କ୍ଲେଶ ॥ ୨୧
ତାହାଙ୍କୁ ପୁଣ୍ୟ ସମାଧିରେ । ପୂଜା କରନ୍ତେ ସେ ତହିଁରେ ॥ ୨୨
ପାଇଲ ତାଙ୍କ ଲୋକଗତି । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ସେ ନରପତି ॥ ୨୩
୮ ଯେ ହବିର୍ଧାନ ନରୋତ୍ତମ । ତା' ଭାର୍ଯ୍ୟା ହବିର୍ଧାନୀ ନାମ ॥ ୨୪
ପତିସକାଶୁଁ ହେ ବିଦୁର ! । ଜାତ କଲ ସେ ଛ' କୁମର ॥ ୨୫
ବର୍ହିଷଦ, ଗୟ, ସତ୍ୟ । ଯେ କୃଷ୍ଣ, ଶୁକ୍ଳ, ଜିତବ୍ରତ ॥ ୨୬
୯ ହବିର୍ଧାନର ଯେ କୁମର । ବର୍ହିଷଦ ନାମ ତାର ॥ ୨୭
ସେ ମହାଭାଗ ପ୍ରଜାପତି । କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡରେ ଦକ୍ଷ ଅତି ॥ ୨୮
ଯୋଗମାନଙ୍କରେ ନିପୁଣ । ଅଟେ ହେ ବିଦୁର ! ସେ ପୁଣ ॥ ୨୯
୧୦ ଯଜ୍ଞ କରଇ ଯେଉଁଠାର । ସେହି ସମୀପେ ନୃପବର ॥ ୩୦
ପୁଣି କରଇ ଆଉ ଥରେ । ଯାହାର ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୩୧
ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ର ହୋଇ । ପଡ଼ନ୍ତି ଯେତେ କୁଶ ଭୂଇଁ ॥ ୩୨

	ସେ କୁଶମାନଙ୍କେ ସକଳ	ପୂରିଲ ବସୁନ୍ଧରାତଳ	॥ ୩୩
	ଏଣୁ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ହୋଇ	ସେ ରାଜା ଜଗତେ ବୋଲାଇ	॥ ୩୪
୧୧	କନ୍ୟା ଯେ ଥିଲ ସମୁଦ୍ରର	ଶତଦ୍ରୁତି ନାମ ତାହାର	॥ ୩୫
	ଆଜ୍ଞା ଦଅନ୍ତେ ପିତାମହ	ତାହାକୁ ହୋଇଲ୍ ବିବାହ	॥ ୩୬
	ସୁନ୍ଦର ସର୍ବ ଅଙ୍ଗ ଯାର	ବୟସ ଅଟଇ କଶୋର	॥ ୩୭
	ଉତ୍ତମ ଅଳଙ୍କାରମାନ	ଦେହରେ ହୋଇଛି ମଣ୍ଡନ	॥ ୩୮
	ବିଭାସମୟେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ	କରନ୍ତେ ଅଗ୍ନିକି ସେ ପୁଣ	॥ ୩୯
	ପୂର୍ବେ ସପତ ଋଷିଙ୍କର	ଯାଗସମୟେ ବୈଶ୍ୱାନର[୧]	॥ ୪୦
	ସପ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଗୃହ୍ବି	ଲଭନ୍ତେ କାମତାପ ତର୍ଦ୍ଧି	॥ ୪୧
	ଅଗ୍ନିର ଭାର୍ଯ୍ୟା ସ୍ୱାହା ଥିଲ	ଭର୍ତ୍ତାର ଚିତ୍ତ ସେ ଜାଣିଲ	॥ ୪୨
	ସପ୍ତଋଷିଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟାରୂପେ	ମିଳଣ ଅଗ୍ନିର ସମୀପେ	॥ ୪୩
	ଅଗ୍ନିକି ରମଣ କରାଇ	ଶୁକ୍ରରୂପେ ସେ ରେତ ନେଇ	॥ ୪୪
	ଶରସ୍ତମ୍ବ[୨]ରେ ପକାଇଣ	ଗୃହକୁ ଅଇଲ ସେ ପୁଣ	॥ ୪୫
	ଯେହ୍ନେ ସେ ଶୁକ୍ରକ ଅନଳ	କାମନା କଲେ ପୂର୍ବକାଳ	॥ ୪୬
	ଶତଦ୍ରୁତିକି ସେ ପ୍ରକାରେ	କାମନା କଲେ ବିଭାଠାରେ	॥ ୪୭
୧୨	ବିବୁଧ, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଅସୁର	ମୁନି, ଉରଗ, ସିଦ୍ଧ, ନର	॥ ୪୮
	ନରାନ ବିବାହବସୁଧେ	ଏମାନଙ୍କୁ ସକଳ ବିଶେ[୩]	॥ ୪୯
	ହେଳାରେ ମୋହିଲ୍ କାମିନୀ	କଇନ୍ତେ ନୂପୁରରେ ଧ୍ୱନି	॥ ୫୦
୧୩	ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ନୃପର	ସେ ଶତଦ୍ରୁତି ଭାର୍ଯ୍ୟାଠାର	॥ ୫୧
	ପୁତ୍ର ଜନମ ହେଲେ ଦଶ	ସର୍ବେ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଚେତସ	॥ ୫୨
	ତୁଲ୍ୟ ତାଙ୍କର ନାମବ୍ରତ	ଧର୍ମପାରଗ ସେ ବିଦିତ	॥ ୫୩
୧୪	ପ୍ରଜାସର୍ଜନା କରିବାକୁ	ପିତା ଦଅନ୍ତେ ଆଜ୍ଞା ତାଙ୍କୁ	॥ ୫୪
	ତପସ୍ୟା କରିବା ଅର୍ଥରେ	ମିଳିଲେ ଯାଇଁ ସମୁଦ୍ରରେ	॥ ୫୫
	ତପସ୍ୟାପତି ଯେ ଈଶ୍ୱର	ଦଶସହସ୍ର ସମ୍ବତ୍ସର	॥ ୫୬
	ତାହାଙ୍କୁ ତପରେ ପୂଜନ	କଲେ ସମସ୍ତ ଭାଇମାନ	॥ ୫୭
୧୫	ବାଟେ ଦେଖିଲେ ମହେଶଙ୍କୁ	ପରିତୋଷ ହୋଇ ସେ ଏହାଙ୍କୁ	॥ ୫୮

୧—ବୈଶ୍ୱାନର = ଅଗ୍ନି ।
୨—ଶରସ୍ତମ୍ବ = ଶରତୃଣ ।　୩—ବିଶେ = ବିରରେ ।

ଯାହା କହିଲେ ତାହା ଧ୍ୟାନ । କରନ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ କରି ମନ ॥ ୫୯
ପୂଜନ୍ତେ, ଜପନ୍ତେ ସେମାନେ । ସଂଯତ ହୋଇ ବନେ ବନେ ॥ ୬୦

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୧୬ ପ୍ରଚେତାମାନଙ୍କର ପଥେ । ସଂଗମ ଶିବର ସଙ୍ଗତେ ॥ ୬୧
ହୋଇଲା ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ହେ ବିପ୍ର ଶିବ ସନ୍ତୋଷରେ ॥ ୬୨
ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଭଣି । କହ ସେ ଅର୍ଥବନ୍ତ ବାଣୀ ॥ ୬୩
୧୭ ହେ ବିପ୍ରଋଷି ! ମହେଶର । ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ॥ ୬୪
ସଙ୍ଗମ ଦୁର୍ଲଭ ସଂସାରେ । ସଙ୍ଗକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଦୂରେ ॥ ୬୫
ମୁନିଏ ଯାଙ୍କୁ କଲେ ଧ୍ୟାନ । ଲଭିବା ଅର୍ଥେ ଦେଇ ମନ ॥ ୬୬
୧୮ ଆତ୍ମାରେ ବିହାର ଯାହାର । ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୭
ଲୋକରଚନାର ପାଳନ । ନିମିତ୍ତେ ଭବ[୧] ଭଗବାନ ॥ ୬୮
ଘୋର ଅଟଇ ଯେ ତମୋଗୁଣ । ତେଣେ ସେ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥ ୬୯

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୯ ଶିରରେ ପିତାର ଆଦେଶ । ଘେନି ସେ ସାଧୁ ପ୍ରଚେତସ ॥ ୭୦
ତପେ ସାଦରଚିତ୍ତ ହେଲେ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଗମିଲେ ॥ ୭୧
୨୦ ସମୁଦ୍ରଁ କଛୁ ଊଣା ହୋଇ । ଦେଖିଲେ ମହାସର ତହିଁ ॥ ୭୨
ମହତ-ମନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । ସେ ଅତି ନିର୍ମଳ ଅଟଇ ॥ ୭୩
ଯହିଁରେ ହୋଇଣ ପ୍ରସନ୍ନ । ଅଛନ୍ତି ମତ୍ସ୍ୟ ଆଦିମାନ ॥ ୭୪
୨୧ ନୀଳ, ରକତ ବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ । ଯେବଣ ଉତ୍ପଳ ଦୁଇ ॥ ୭୫
ପଦ୍ମ, କହ୍ଲାର, ଇନ୍ଦୀବର । ଯେ ଜନ୍ମଭୂମି ଏହାଙ୍କର ॥ ୭୬
ହଂସ, ସାରସ, କାରଣ୍ଡବ । ଚକ୍ର[୨] କରନ୍ତି ଯହିଁ ରବ ॥ ୭୭
୨୨ ମତ୍ତ ଭ୍ରମରମାନଙ୍କର । ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି ଯେ ସ୍ୱର ॥ ୭୮
ସେ ଭାବୁଁ ହୃଷ୍ଟରୋମ ହୋଇ । ଲତା-ଭୂରୁହ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ॥ ୭୯
ପଦ୍ମମାନଙ୍କ ରଜ ନେଇ । ଦିଗମାନଙ୍କେ ଯେ ଉଡ଼ାଇ ॥ ୮୦
ଏରୁପେ ଅଛି ଯେଉଁ ବାତ । ତେଣେ ଉତ୍ସବ ଯହିଁ ଜାତ ॥ ୮୧

୧—ଭବ = ଶିବ । ୨—ଚକ୍ର = ଚକ୍ରବାକ ।

୨୩ ମୃଦଙ୍ଗ ପଣବାଦ୍ୟ ଯେତେ । ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥ ୮୨
ଦିବ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ମନୋହର । ଗାୟନ ଶୁଣିଣ ତହିଁର ॥ ୮୩
ସେ ରାଜପୁତ୍ରେ ଅତିଶୟ । ଚିତ୍ତରେ ଲଭିଲେ ବିସ୍ମୟ ॥ ୮୪

୨୪ ସେ ସରମଧ୍ୟରୁ ସେକାଳେ । ଆସୁଅଛନ୍ତି ଭୃତ୍ୟମେଳେ ॥ ୮୫
ସେ ଦେବମାନଙ୍କ ପ୍ରବର । ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ, କନ୍ନର ॥ ୮୬
ଏ ଆଦି ଦେବଭୃତ୍ୟମାନ । କରନ୍ତି ସମୀପେ ଗାୟନ ॥ ୮୭

୨୫ ତପତ ହେମରଶ୍ମିପ୍ରାଏ । କାନ୍ତି ତାଙ୍କର ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୮୮
ଅସିତକଣ୍ଠ, ତ୍ରିଲୋଚନ । ଅନୁଗ୍ରହରେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୮୯
ଏ ରୂପେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଚାହିଁ । ନମିଲେ କରଯୁଗ ପାଇ ॥ ୯୦

୨୬ ପ୍ରପନ୍ନ-ଆର୍ତ୍ତି ବିନାଶନ । ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ ॥ ୯୧
ଯେ ରାଜପୁତ୍ରେ ପ୍ରୀତିବନ୍ତ । ଧର୍ମଜ୍ଞ ଅତି ସୁଚରିତ ॥ ୯୨
ସଂତୋଷ ହୋଇଣ ତାହାଙ୍କୁ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀ ରୁଦ୍ର ଉବାଚ

୨୭ ତୁମ୍ଭେ ବେଢ଼ଷଦ-କୁମାର । କରିବା ଅର୍ଥେ ଯା' ବିଚାର ॥ ୯୪
ସେ କଥା ଜାଣିଅଛି ମୁହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଁ ॥ ୯୫
ଏମନ୍ତ ରୂପରେ ଶୋଭନ । କଲି ମୋହର ଦରଶନ ॥ ୯୬

୨୮ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଟଇ ଯେ ପ୍ରକୃତି । ପୁରୁଷ ଜୀବରୂପେ ଖ୍ୟାତି ॥ ୯୭
ଏ ବେନଙ୍କର ଠାରୁ ପର । ଯେ ବାସୁଦେବ ସର୍ବେଶ୍ୱର ॥ ୯୮
ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତେ ଯେ ପ୍ରପନ୍ନ । ମୋହର ବଲ୍ଲଭ ସେ ଜନ ॥ ୯୯

୨୯ ସ୍ୱଧର୍ମନିଷ୍ଠ ଯେ ପୁରୁଷ । ଶତେ ଜନମ ହେଲେ ଶେଷ ॥ ୧୦୦
ବିରିଞ୍ଚିଭାବକୁ ଲଭଇ । ତହିଁରୁ ଅତିଶୟ ହୋଇ ॥ ୧୦୧
ପୁଣ୍ୟ କରନ୍ତେ ଲଭେ ମୋତେ । ଯେ ପୁଣି ବୈଷ୍ଣବ ଜଗତେ ॥ ୧୦୨
ବିଷ୍ଣୁର ପଦକୁ ସେ ପାଇ । ପ୍ରପଞ୍ଚ ବାହ୍ୟ ସ୍ଥାନ ସେହି ॥ ୧୦୩
ମୁଁ ଯେହ୍ନେ ଯେହ୍ନେ ଆନ ସୁରେ । ମିଳନ୍ତି ଅଧିକାର ଶେଷରେ ॥ ୧୦୪

୩୦ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବିଷ୍ଣୁର କିଙ୍କର । ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରାୟ ପ୍ରିୟ ମୋର ॥ ୧୦୫
ମୋହର ଠାରୁ ପ୍ରିୟ ହୋଇ । ବୈଷ୍ଣବଙ୍କର କେହି ନାହିଁ ॥ ୧୦୬

୩୧	*ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯାହା ମୁହିଁ	କହୁଛି, ଶୁଣ ମନ ଦେଇ	॥ ୧୦୭
	ମଙ୍ଗଳ, ପରମପାବନ	କରଇ ମୋକ୍ଷକୁ ସର୍ଜନ	॥ ୧୦୮
	ବରଜ ହୋଏ ଯେ ପ୍ରକାରେ	ଜପିବ ଏହା ସେ ରୂପରେ	॥ ୧୦୯

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୨	କରଯୁଗଳ କରି ଯୁତ	ଆଗେ ଛନ୍ତି ଯେ ରାଜସୁତ	॥ ୧୧୦
	ତାଙ୍କୁ ଏ ରୁଦ୍ରେ ବୃଷଧ୍ୱଜ	ବଚନ କହିଲେ ଶଙ୍କର	॥ ୧୧୧
	ଦୟାରେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ	ସେ ମହାଦେବଙ୍କର ଚିତ୍ତ	॥ ୧୧୨

ଶ୍ରୀ ରୁଦ୍ର ଉବାଚ

୩୩	ଯେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କର	ମଧ୍ୟେ ଅଟନ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନର	॥ ୧୧୩
	ତାଙ୍କ ସ୍ୱାନନ୍ଦଲାଭପାଇଁ	ତୁମ୍ଭର ଉତ୍କର୍ଷ ଅଛଇ	॥ ୧୧୪
	ସ୍ୱାନନ୍ଦଲାଭ ହେଉ ମୋର	ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଆନନ୍ଦଶରୀର	॥ ୧୧୫
	ତୁମ୍ଭେ ଯା' ଅଛ ସିଦ୍ଧ କରି	ସର୍ବ-ସ୍ୱରୂପ ଅଛ ଧରି	॥ ୧୧୬
	ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଆତ୍ମା ସମସ୍ତର	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର	॥ ୧୧୭
୩୪	ଭୁବନରୂପୀ ପଦ୍ମ ଯାର	ନାଭିରେ ହେଲା ଅବତାର	॥ ୧୧୮
	ଯେ ଭୂତ-ସୂକ୍ଷ୍ମ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟର	ଆତ୍ମା, ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର	॥ ୧୧୯
	ଯେ ବାସୁଦେବ ନିର୍ବିକାର	ଯେ ଶାନ୍ତ, ଚିତ୍ତ-ଅଧୀଶ୍ୱର	॥ ୧୨୦
	ଆପଣା ଜ୍ୟୋତିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ	ଯା'ଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଦଇ	॥ ୧୨୧
୩୫	ଯେ ସଂକର୍ଷଣ ଚିତ୍ତ¹ପତି	ଅନନ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମୂରତି	॥ ୧୨୨
	ଜଗତ କରଇ ସଂହାର	ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର	॥ ୧୨୩
	ଯାହା ସକାଶରୁ ଜଗତ-	ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବୋଧ ହୋଏ ଜାତ	॥ ୧୨୪
	ଯେତୁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ବୁଦ୍ଧିପତି	ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କରୁଅଛି ନତି	॥ ୧୨୫
୩୬	ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କେ ପ୍ରଧାନ	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଟଇ ଯେ ମନ	॥ ୧୨୬
	ଅନିରୁଦ୍ଧ ତା' ଅଧୀଶ୍ୱର	ତାହାଙ୍କୁ ନମୋ ନମ ମୋର	॥ ୧୨୭
	ଯେ ତେଜେ ବିଶ୍ୱକୁ ବ୍ୟାପଇ	ଯାହାର କ୍ଷୟବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ	॥ ୧୨୮

---

* ଦୃଷ୍ଟ୍ୱାଦୌ ବ୍ରହ୍ମଣା ସୃଷ୍ଟ୍ୱା ପୁତ୍ରେଭ୍ୟଃ ପ୍ରୋକ୍ତମିଷ୍ଟଦମ୍ ।
ସ୍ତୋତ୍ରଂ ପ୍ରାହ ପ୍ରଚେତୋଭ୍ୟଃ କୃପୟା ଭଗବାନ୍ ଶିବଃ ॥
(ସ୍ୱାମିପାଦରଚିତ ଶ୍ଳୋକ)

୧—ଚିତ୍ତ = ଅହଂକାର ।

୩୭ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ-ଅପବର୍ଗ ଦ୍ୱାର । ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତ[1]ରେ ସ୍ଥିତ ଯାର ॥ ୧୨୯
ଏ ରୂପେ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପ ହୋଇ । ଯେ ଅଛି ତାକୁ ମୁଁ ବନ୍ଦଇ ॥ ୧୩୦
ଯଜ୍ଞସାଧନ ଯେ ଅଟଇ । ଯଜ୍ଞକୁ ବିସ୍ତାର କରଇ ॥ ୧୩୧
ହିରଣ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ଯାର । ସେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ମୋ ନମସ୍କାର ॥ ୧୩୨

୩୮ ପିତୃ, ଦେବତାମାନଙ୍କର । ଯେ ଅନ୍ନରୂପୀ, ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥ ୧୩୩
ଯେ ସୋମସ୍ୱରୂପୀ ଅଟଇ । ତାହାକୁ ବନ୍ଦନ କରଇ ॥ ୧୩୪
ଜୀବମାନଙ୍କ ତୃପ୍ତିଦାୟୀ । ଯେ ସର୍ବରସରୂପୀ ହୋଇ ॥ ୧୩୫
ସେ ଜଳସ୍ୱରୂପୀ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୧୩୬

୩୯ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମାର ଯେ ଅଟେ ଶରୀର ॥ ୧୩୭
ବିରାଟରୂପୀ ଯେହୁ କ୍ଷିତି । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କରୁଛି ପ୍ରଣତି ॥ ୧୩୮
ଯେ ବାତ ତିନଲୋକପାଳ । ଯେ ଅଟେ ସତ୍ତ୍ୱ-ଓଜବଳ[2] ॥ ୧୩୯
ତାହାକୁ ମୋର ନମସ୍କାର । ଆକାଶରୂପୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୪୦

୪୦ ଯେଣୁ ଶବଦ ଗୁଣ ତାର । ଏ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ[3]ମାନଙ୍କର ॥ ୧୪୧
ପ୍ରକାଶକର୍ତ୍ତା ଯେ ଅଟଇ । ବାହ୍ୟେ ଅନ୍ତରେ ପୁଣ ଯେହି ॥ ୧୪୨
ବ୍ୟବହାରକୁ ଆଲମ୍ବନ । ତାକୁ ମୁଁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ ॥ ୧୪୩
ପବିତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ଯେହି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ତେଜସ୍ୱୀ ଅଟଇ ॥ ୧୪୪

୪୧ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ହୋଇଣ । ଦ୍ୱିବିଧ କର୍ମରୂପୀ ପୁଣ ॥ ୧୪୫
ପିତୃ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରାପତି । ଫଳ ଯେ ତାଙ୍କୁ ମୋ ପ୍ରଣତି ॥ ୧୪୬
ଅଧର୍ମ ଫଳରୂପୀ ହୋଇ । ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ତାକୁ ମୁଁ ବନ୍ଦଇ ॥ ୧୪୭

୪୨ ସମସ୍ତ କର୍ମଫଳମାନ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରେ ଯେ ପ୍ରଦାନ ॥ ୧୪୮
ଯେ ମନୁ[4]ସର୍ବଜ୍ଞ ଅଟଇ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଦନ କରଇ ॥ ୧୪୯
ଯେ କୃଷ୍ଣ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ । ଯେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗର ଅଧୀଶ ॥ ୧୫୦
ପରମ ଧର୍ମ-ଆତ୍ମା ପର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୧୫୧

୪୩ କର୍ତ୍ତା-କରଣ-କର୍ମ ହୋଇ । ତ୍ରିଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୫୨
ଯେ ଅହଂକାରରୂପୀ ହର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୧୫୩

୧—ଚିତ୍ତ = ଅନ୍ତଃକରଣ । ୨—ଓଜ = ଆଦରୂପ; ବଳ = ଅଦଧର୍ମ ।
୩—ଅର୍ଥ = ଘଟପଟାଦି ପଦାର୍ଥ । ୪—ମନୁ = ମନ୍ତ୍ରାତ୍ମକ ଈଶ୍ୱର ।

ଯେ ଜ୍ଞାନ-ନିଷ୍ଠାର ଆକାର । ବିବିଧରୂପେ ବଚନର ॥ ୧୫୪
ସୃଷ୍ଟି ଯାହାର ଠାରୁ ହୋଇ । ସେ ବିଧାତାଙ୍କୁ ମୁଁ ନମଇଁ ॥ ୧୫୫
୪୪ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭେ ମନ । କରଛୁଁ, ଦିଅ ଦରଶନ ॥ ୧୫୬
ଯେଉଁ ଦରଶନ ଜଗତେ । ପୂଜା କରନ୍ତି ଭାଗବତେ ॥ ୧୫୭
ଭଗତଜନମାନଙ୍କର । ପ୍ରିୟ ଅଟଇ ରୂପ ତୋର ॥ ୧୫୮
ସବୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର । ଯେହୁ ବିଷୟର ଗୋଚର ॥ ୧୫୯

୪୫ ସ୍ନିଗ୍ଧ ବରଷା କାଳ-ଘନ । ସମାନ ଦିଶେ ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୧୬୦
ସବୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର । ସଂଗ୍ରହ ହୋଇଛି ଯହିଁର ॥ ୧୬୧
ଯେ ଅଟେ ରୁଚିର ଆୟତ । ସେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ଯହିଁ ସ୍ଥିତ ॥ ୧୬୨
ସବୁ-ଅବୟବ ଶୋଭନ । ଯହିଁରେ ରୁଚିର ଆନନ ॥ ୧୬୩

୪୬ ପଦ୍ମକୋଷର ପତ୍ରପ୍ରାଏ । ଯହିଁରେ ଚକ୍ଷୁ ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୧୬୪
ଯହିଁରେ ଭ୍ରୂଲତା ସୁନ୍ଦର । ନାସିକା ଦିଶେ ମନୋହର ॥ ୧୬୫
ଯହିଁରେ ସୁନ୍ଦର ଦଶନ । ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ଆନନ ॥ ୧୬୬
ସମାନ କର୍ଣ୍ଣଯୁଗ ଯହିଁ । ଭୂଷଣରୂପେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୬୭

୪୭ ପ୍ରୀତିରେ ହସିଲ ପରାଏ । ଅପାଙ୍ଗ ଯହିଁ ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୧୬୮
ଅଳକମାନଙ୍କେ ସୁନ୍ଦର । ଦିଶଇ ଯାହାର ଆକାର ॥ ୧୬୯
ପଦ୍ମକୋଷର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ବସ୍ତ୍ର ଯହିଁରେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୭୦
ମାର୍ଜନାବଶରୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଦିଶଇ ଯହିଁରେ କୁଣ୍ଡଳ ॥ ୧୭୧

୪୮ କିରୀଟ ବଳୟ ନୂପୁରେ । ହାରମେଖଳା ଯହିଁ ସ୍ଫୁରେ ॥ ୧୭୨
ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ନଳିନ । ମାଳା, କୌସ୍ତୁଭମଣିମାନ ॥ ୧୭୩
ଏଣେ ଉତ୍ତମ ହୋଇ ଯହିଁ । ଅଛଇଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବ ରହି ॥ ୧୭୪

୪୯ ସିଂହର ପ୍ରାୟେ ସ୍କନ୍ଧ ଦୁଇ । ତହିଁରେ ବ୍ୟାପ୍ତି ଯେ ଧରଇ ॥ ୧୭୫
ଯା'ହେତୁ ଗ୍ରୀବା ଶୋଭା ପାଇ । ସେ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି ଯହିଁ ॥ ୧୭୬
ଅବିନାଶିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେହି । ତାହାର ସକାଶରୁ ଯହିଁ ॥ ୧୭୭
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାରେ ଅଙ୍କିତ । କଷପାଷାଣ[1]କୁ ଆକ୍ଷିପ୍ତ ॥ ୧୭୮
କରଇ ଯେଉଁ ବକ୍ଷଦେଶ । ତେଣେ ଯେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୭୯

୧—କଷପାଷାଣ = କଷଟିପଥର ।

୫୦ ପୂରକ-ରେଚକ ରୂପରେ । ଯେବଣ ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରସରେ ॥ ୧୮୦
ତେଣେ ଯେ ଚଞ୍ଚଳ ଅଟଇ । ସେ ବଳି[1]ଯୋଗେ ରମ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୧୮୧
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ପତ୍ରର ଆକାର । ଅଟଇ ଯହିଁରେ ଉଦର ॥ ୧୮୨
ଯେଉଁ ନାଭିରେ ଏ ଜଗତ । ପୂର୍ବେ ହୋଇଲା ବିନିର୍ମିତ ॥ ୧୮୩
ଆବର୍ତ୍ତ-ଗମ୍ଭୀର ନାଭିରେ । ତାକୁ କି ପୂରନ୍ତେ ତହିଁରେ ॥ ୧୮୪
୫୧ ଶ୍ୟାମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅତିଶୟେ । ଯେ ପୀତବସ୍ତ୍ର ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୧୮୫
ତହିଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ହୋଇ । ମେଖଳା ଅଛି ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୧୮୬
ଏକ ଆରକେ ସମ ସ୍ଥୂଳୁ । ଚରଣଯୁଗ ଜଙ୍ଘ ଊରୁ ॥ ୧୮୭
ଯେ ଉଚ୍ଚ ନୋହେ ଜାନୁ ଦୁଇ । ତେଣେ ଯେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ ॥ ୧୮୮
୫୨ ଶରଦ ପଦ୍ମ ପତ୍ର ପ୍ରାଏ । ଯାହାର କାନ୍ତି ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୧୮୯
ନଖଦ୍ୟୁତିରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅଜ୍ଞାନ କରଇ ଯେ ହତ ॥ ୧୯୦
ସେ ପାଦେ ଲକ୍ଷିତ ଯେ ହୋଇ । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଶରଣ ଅଟଇ ॥ ୧୯୧
ହେ ଗୁରୁ ! ହରଇ ଯେ ଭୟ । ସେ ନିଜ ରୂପକୁ ଦେଖାଅ ॥ ୧୯୨
ଅଜ୍ଞଙ୍କୁ ମାର୍ଗ ଯେ ଦେଖାଇ । ଏମନ୍ତ ଗୁରୁ ଅଟୁ ତୁହି ॥ ୧୯୩
୫୩ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧିକି ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ଏରୂପ ଧ୍ୟାନ ସେ କରଇ ॥ ୧୯୪
ନିଜ ଧର୍ମକୁ ଯେଉଁ ନର । ଆଚରୁଥାନ୍ତି, ତାହାଙ୍କର ॥ ୧୯୫
ଯେଣୁ ଅଭ୍ୟୁଦାତା ହୋଇ । ଭଗତଯୋଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୧୯୬
୫୪ ଭଗତବନ୍ଦ୍ୟ ଯେ ଅଟଇ । ସେ ଲୋକ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଲଭଇ ॥ ୧୯୭
ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଦୁର୍ଲଭ ତୁମ୍ଭେ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୯୮
ରାଜତ୍ୱ କରେ ଯେ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗରେ । ସେହି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ପୃହା କରେ ॥ ୧୯୯
ଜ୍ଞାନୀ ଅଟଇ ଯେଉଁ ନର । ଏକାନ୍ତେ ଗତି ତାହାଙ୍କର ॥ ୨୦୦
୫୫ ଅତି ଦୁଃଖରେ ଆରାଧନ । କରନ୍ତି ଯାକୁ ବିଜ୍ଞଜନ ॥ ୨୦୧
ସାଧୁମାନେ ହିଁ ଯା' ନ ପାନ୍ତି । ଏମନ୍ତ ଏକାନ୍ତ ଭଗତ ॥ ୨୦୨
ଏଣେ ତାହାକୁ ଆରାଧିଣ । ତା' ପାଦମୂଳକୁ ଛାଡ଼ିଣ ॥ ୨୦୩
ଯେ ବାହ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ ଆଦି ସୁଖ । ତାହା ବାଞ୍ଛଇ ଯେଉଁ ଲୋକ ॥ ୨୦୪
୫୬ ପ୍ରଭାବ, ଉତ୍ସାହ ଯେ ଦୁଇ । ତହିଁରେ ଉଗ୍ର ଯେ ଅଟଇ ॥ ୨୦୫
ସେ ଭ୍ରୂରୁତର୍ଜନେ ଜଗତ । ବିନାଶ କରନ୍ତେ କୃତାନ୍ତ ॥ ୨୦୬

୧—ବଳି = ଉଦରରେଖା ।

ଯେବଣ ପାଦରେ ଶରଣ । ପଶିଲ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ ପୁଣ ॥ ୨୦୭
ମୋହର ବଶ ଏ ଅଟଇ । ଏମନ୍ତ ଗର୍ବ ନ କରଇ ॥ ୨୦୮

୫୭ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗିଜନଙ୍କର । ସଙ୍ଗର କ୍ଷଣାର୍ଦ୍ଧମାତର ॥ ୨୦୯
ତହିଁକି ସଙ୍ଗ କରି ମୁହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗ, ମୋକ୍ଷକୁ ନ ଗଣଇଁ ॥ ୨୧୦
ଲୋକର ରାଜ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ । ସୁଖ ଅଛନ୍ତି ସେ ବା କେତେ ॥ ୨୧୧

୫୮ ଯାହାର ଚରଣଯୁଗଳ । ପାପକୁ କରଇ ନିର୍ମୂଳ ॥ ୨୧୨
ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ତୁମ୍ଭ ଯଶ । ଚରଣୁଁ ତୀର୍ଥ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୨୧୩
ସେ ବେନି ଅନ୍ତରେ ବାହ୍ୟରେ । ସ୍ନାନେ ଯାହାଙ୍କ ପାପ ହରେ ॥ ୨୧୪
ପ୍ରାଣିରେ ଦୟା କରିଥାନ୍ତି । ସତ୍ତ୍ୱ ସୁଚରିତ ଧରନ୍ତି ॥ ୨୧୫
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋ' ସଙ୍ଗ ହେଉ । ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହ ଏହୁ ॥ ୨୧୬

୫୯ ଯେବଣ ସାଧୁମାନଙ୍କର । ଭକତିଯୋଗେ ମନୁଷ୍ୟର ॥ ୨୧୭
ମାନସ ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ । କ୍ରମରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ହୁଅଇ ॥ ୨୧୮
ବାହ୍ୟରେ ଯେତେ ଅର୍ଥ ଥାଇ । ତହିଁରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ନୁହଇ ॥ ୨୧୯
ତମ[1]ସମ୍ବନ୍ଧ ଗୁହା ଯେହ୍ନ । ସେ ଅବିଦ୍ୟାରେ ନାଶ ନୋହ୍ନି ॥ ୨୨୦
ସେ ମାନସରେ ଗତି ତୋର । ବେଗେ ଦେଖଇ ଜ୍ଞାନୀ ନର ॥ ୨୨୧

୬୦ ଯହିଁ ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକାଶଇ । ଏ ବିଶ୍ୱେ ଯେହୁ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୨୨୨
ଆକାଶ ପ୍ରାୟେକ ବିସ୍ତାର । ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ୟୋତି ବ୍ରହ୍ମପର ॥ ୨୨୩

୬୧ ବହୁତ ଅଟେ ରୂପ ଯାର । ସେ ମାୟାଦ୍ୱାରେ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୨୪
ଏ ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜଇ, ପାଳଇ । ନାଶେ ବିକାର ନ ଲଭଇ ॥ ୨୨୫
ଯେଉଁ ମାୟାରେ ଭେଦମତି । ଲୋକର ହୁଅଇ ଜନ୍ମପତ୍ତି ॥ ୨୨୬
ସେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭଠାରେ । ସମର୍ଥ ନୋହେ କରିବାରେ ॥ ୨୨୭
ସେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଭେଦହୀନ । ଏମନ୍ତ ମଣୁଁ ଆମ୍ଭେ ମନ ॥ ୨୨୮
୬୨ କ୍ରିୟାକଳାପେ ଯୋଗିଜନ । ସିଦ୍ଧିନିମିତ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୨୨୯
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ । ଅନ୍ତଃକରଣେ ଯେ ଲକ୍ଷିତ ॥ ୨୩୦
ଏ ରୂପେ ସାକାର ମୂରତି । ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତେ ଯେ ପୂଜନ୍ତି ॥ ୨୩୧
ବେଦରେ ଆଗମେ ବିଦିତ । ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ॥ ୨୩୨

୧—ତମ=ଅନ୍ଧକାର ।

୬୩ ଯା' ଶକ୍ତି ଅଛି ଲୀନ ହୋଇ । ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏକ ତୁହି ॥ ୨୩୩
ସେ ଶକତିରୁ ହୋଏ ଭିନ୍ନ । ଘଟେ ସକଳ ଗୁଣମାନ ॥ ୨୩୪
ମହତ ତତ୍ତ୍ୱ, ଅହଂକାର । ଆକାଶ, ଅନଳ, ସମୀର ॥ ୨୩୫
ମହୀ, ସଲିଳ, ଋଷିଜନ । ସେ ଭୂତଗଣେ ଛନ୍ତି ଆନ ॥ ୨୩୬
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଏ ଜଗତ । ସେ ରଜଆଦିରୁ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୨୩୭

୬୪ ଯେ ଜରାୟୁଜ, ଯେ ଅଣ୍ଡଜ । ସ୍ୱେଦଜ ଆଦର ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ॥ ୨୩୮
ଏ ରୂପେ ଚତୁର୍ବିଧ ପୁର । ସର୍ଜନା କର ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୩୯
ନିଜ ଅଂଶରେ ମିଳେ ତହିଁ । ସେ ପୁରମଧ୍ୟେ ଯେ ପଶଇ ॥ ୨୪୦
ପୁରରେ ଶୁଅନ୍ତେ ସେ ଅଂଶ । ତାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ପୁରୁଷ ॥ ୨୪୧
ମକ୍ଷିକାମଧୁ ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ✻ ଅଳ୍ପ ବିଷୟସୁଖ ଯେହି ॥ ୨୪୨
ସେ ସୁଖ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରରେ । ଭୋଗ କରଇ ଯେ ସୁଖରେ ॥ ୨୪୩

୬୫ ଏ ରୂପେ କଲ ଯେ ସଂସାର । ତୁ ସେ ଜଗତର ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୪୪
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚଣ୍ଡବେଗ ତୁହି । ତୋର ସ୍ୱରୂପ ଲକ୍ଷି ନୋହି ॥ ୨୪୫
ଘନଶ୍ରେଣୀକି ଯେହ୍ନେ ବାତ । ସେହି ପ୍ରକାରେ ଏ ଜଗତ ॥ ୨୪୬
ପ୍ରାଣିଙ୍କି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଦ୍ୱାରେ । କାଳାନ୍ତେ ସଂହାରୁ[୧] କାଳରେ ॥ ୨୪୭

୬୬ ଏ କୃତ୍ୟ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । କରିବା ଏମନ୍ତ ଚିନ୍ତାରେ ॥ ୨୪୮
ହୋଇ ନ ଥାଇ ସାବଧାନ । ବିଷୟଲାଳସେ ଯେ ଜନ ॥ ୨୪୯
ପ୍ରାପତ ହୁଅନ୍ତେ ବିଷୟ । ଲୋଭ ବଢ଼ଇ ଅତିଶୟ ॥ ୨୫୦
ଅନ୍ତକରୂପୀ ଅଟୁ ତୁହି । ବେଗରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ॥ ୨୫୧
ତାହାକୁ ହେଉ ଉପଗତ । ଲେଳେ ଲିହନ୍ତେ[୨] ଓଷ୍ଠପ୍ରାନ୍ତ ॥ ୨୫୨
ମୂଷିକ-ନିକଟରେ ଯାଇଁ । ଉରଗ ଯେମନ୍ତେ ମିଳଇ ॥ ୨୫୩

୬୭ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ କେଉଁ ଜନ । ଛୁଡ଼ିବ ତୋ' ପାଦ-ନଳିନ ॥ ୨୫୪
ଅବମାନନାରୁ ତୋହର । ବିନଷ୍ଟ ଯାହାର ଶରୀର ॥ ୨୫୫
ବିଧାତା ଗୁରୁ ଯେ ଆମ୍ଭର । ଯେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମନୁ ଆର ॥ ୨୫୬
ଏମାନେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସରେ । ପୂଜନ୍ତି ଯା'କୁ ବିଶଙ୍କା[୩]ରେ ॥ ୨୫୭

୧—ସଂହାର (ତୁ ସଂହରସି)
୨—ଲିହନ୍ତେ = ଘୁଟନ୍ତେ । ୩—ବିଶଙ୍କା = ନାଶଶଙ୍କା ।

୬୮ ରୁଦ୍ରସକାଶୁଁ ଏ ଜଗତ । ଉତ୍ପନ୍ନେ ହୋଇଅଛି ଧ୍ୱସ୍ତ ॥ ୨୫୮
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ, ପରମାତ୍ମା ତୁହି । ଯହିଁ କାହିଁରୁ ଭୟ ନାହିଁ ॥ ୨୫୯
ଏମନ୍ତ ଗତି ତୁ ଆମ୍ଭର । ଏ କଥା ଆମ୍ଭର ଗୋଚର ॥ ୨୬୦
୬୯ ସ୍ୱଧର୍ମ କରନ୍ତେ ପାଳନ । ଈଶ୍ୱରଠାରେ ଦେଇ ମନ ॥ ୨୬୧
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ନୃପସୁତ । ବିଶ୍ୱାସ କରି ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୨୬୨
ଏ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ତୁତି ଜପ କର । ମଙ୍ଗଳ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ॥ ୨୬୩
୭୦ ସେ ଆତ୍ମରୂପୀ ଆତ୍ମଗତ । ସକଳ ଭୂତେ ଅବସ୍ଥିତ ॥ ୨୬୪
ସ୍ମରନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର, । ଗୁଣନ୍ତେ ପୂଜାକୁ ଆଚରି ॥ ୨୬୫
୭୧ ମୁନିମାନଙ୍କ ବ୍ରତ ଧରି । ଚିତ୍ତକୁ ସମାଧାନ କରି ॥ ୨୬୬
ଏ ଯୋଗାଦେଶ[୧] ସ୍ତୁତି ସାରି । ସମସ୍ତେ ହୋଇଣ ଆଦରି ॥ ୨୬୭
ଲଭିଣ କରନ୍ତେ ଧାରଣ । ଅଭ୍ୟାସ କରି ପୁଣପୁଣ ॥ ୨୬୮
୭୨ ଯେ ବିଶ୍ୱ କରନ୍ତି ସର୍ଜନ । ତାଙ୍କର ପତି ଭଗବାନ ॥ ୨୬୯
ବ୍ରହ୍ମା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂର୍ବକାଳେ । ଭୃଗୁ ପ୍ରଭୃତି ପୁତ୍ରମେଳେ ॥ ୨୭୦
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଲେ ଏ ସ୍ତୁତି । କରନ୍ତେ ସର୍ଜନାରେ ମତି ॥ ୨୭୧
ଆମ୍ଭେ ଏ ଜଗତ ସର୍ଜନ । ନିମିତ୍ତେ କରିଥାନ୍ତେ ମନ ॥ ୨୭୨
୭୩ ପ୍ରଜାଙ୍କ ସର୍ଜନା ନିମିତ୍ତ । ବିଧାତା କରନ୍ତେ ଉକତ ॥ ୨୭୩
ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର । ଅଟୁ ଯେ ଆମ୍ଭେ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୨୭୪
ଏବେଣ ତମ[୨]କୁ ନାଶ କଲୁଁ । ବିବିଧ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସର୍ଜିଲୁଁ ॥ ୨୭୫
୭୪ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ସାବଧାନ । ଯେ ନିତ୍ୟେ ଜପେ ଏହା ଜନ ॥ ୨୭୬
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ପରାୟଣ ହୋଇ । ନିକଟେ ମଙ୍ଗଳ ଲଭଇ ॥ ୨୭୭
୭୫ ମଙ୍ଗଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟର । ମୋକ୍ଷସାଧନ ଜ୍ଞାନ ବର ॥ ୨୭୮
ଜ୍ଞାନ ଅଟଇ ନାବ ଯାର । ଅନାୟାସରେ ସେହୁ ନର ॥ ୨୭୯
ବିପତ୍ତି ସିନ୍ଧୁକୁ ତରଇ । ଯେଉଁ ସିନ୍ଧୁରେ ପାର ନାହିଁ ॥ ୨୮୦
୭୬ ମୁଁ ଯାହା କରିଛି ଗାୟନ । ଏ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ତବ ଯେଉଁଜନ ॥ ୨୮୧
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ହୋଇଣ ସଯୁତ । କରେ ଅଧ୍ୟୟନ ସୁଚିତ୍ତ ॥ ୨୮୨
ହରିଙ୍କି ପୂଜଇ ସେ ନର । ଦୁଃଖରେ ସାଧ୍ୟ ପୂଜା ଯାର ॥ ୨୮୩

୧—ଯୋଗାଦେଶ=ଏ ସ୍ତୋତ୍ରର ନାମ । ୨—ତମ=ଅନ୍ଧକାର ।

୭୭ ସ୍ଥିର ହୋଇଣ ଯାନ୍ତୁ ଯାନ୍ତୁ । ସେ ଲୋକ ମନରେ ବାଞ୍ଛିଲ ॥ ୬୮୪
ସର୍ବମଙ୍ଗଳମାନଙ୍କର । ପ୍ରିୟ ଆଶ୍ରୟ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୮୫
ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ତାହା ପାଇ । ମୋର ସ୍ତୁତିରେ ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୬୮୬
୭୮ ଉଠିଣ ପ୍ରଭାତକାଳରେ । ପ୍ରାଞ୍ଜଳି ହୋଇଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥ ୬୮୭
ଯେ ଏହା ଶୁଣଇଁ ଶୁଣାଇଁ । କର୍ମବନ୍ଧରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୬୮୮
୭୯ ପରମ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ଯେ ପ୍ରଭୁ ପୁରୁଷ ପ୍ରଧାନ ॥ ୬୮୯
ତାହାଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଏ ଅଟଇ । ହେ ରାଜପୁତ୍ରେ ପଢ଼ିଲଇଁ ॥ ୬୯୦
ଏହା ଜପନ୍ତେ ଏକମନେ । ତପ କରିବ ଅନୁଦିନେ ॥ ୬୯୧
ମନ ବାଞ୍ଛାକୁ ତଦନ୍ତରେ । ଲଭିବ ତପସ୍ୟା-ଅନ୍ତରେ ॥ ୬୯୨
ପ୍ରଚେତାମାନେ ଯାକୁ ଧ୍ୟାୟି । ଆନନ୍ଦ ହେଲେ ଅନ୍ତେ ପାଇ ॥ ୬୯୩
ତାହାଙ୍କ ଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥ ୬୯୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ
ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ ଶ୍ରୀରୁଦ୍ରଗୀତଂ
ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପ୍ରଚେତଃସୁ ତପସ୍ୟତ୍ସୁ ତତ୍ପିତେ ନାରଦୋ ମୁନୀ ।
ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷେଽଧ୍ୟାତ୍ମଂ ପାରେରକ୍ଷ୍ୟେଣାହ ପଞ୍ଚଭିଃ ॥ ୧
ପୁରଞ୍ଜନକଥାବ୍ୟାଜାତ୍ ପଞ୍ଚବିଂଶେ ତୁ ନାରଦଃ ।
ଆତ୍ମନୋ ବୁଦ୍ଧିସଙ୍ଗେନ ଭବଧାମାହ ସଂସୃତିମ୍ ॥ ୨
ପ୍ରଚେତଃସୁ ତପସ୍ତୀବ୍ରଂ ତପ୍ୟମାନେଷୁ ନାରଦଃ ।
ପୁରଞ୍ଜନକଥାକୂଟଂ ପ୍ରାହ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷେ ॥ ୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ବରହ୍ମଷଦ ପୁତ୍ରଙ୍କର । ପୂଜାକୁ ଲଭିଣ ଶଙ୍କର ॥ ୧
ତାହାଙ୍କୁ କହି ଏ ପ୍ରକାରେ । ଶୁହିଁଲେ ସେ ରାଜକୁମାରେ ॥ ୨
ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ । ହୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ତ୍ରିଲୋଚନ ॥ ୩

୨ ଗାୟନ କଲେ ଯାହା ଶିବ । ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଦେବଙ୍କର ସ୍ତବ ॥ ୪
ଜପନ୍ତେ ପ୍ରଚେତା ସକଳେ । ଅଯୁତେ ବରଷ ସଳିଳେ ॥ ୫
କଲେ ସେ ତପ ଆଚରଣ । ଚିନ୍ତନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣ ॥ ୬
୩ ଯେ କର୍ମେ ଆସକତ ମତି । ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ନୃପତି ॥ ୭
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ପ୍ରବୋଧନ । କୃପାଳୁ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ॥ ୮
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜ୍ଞାନକୁ ଗୋଚର । ଯେ କରିଛନ୍ତି ହେ ବିଦୁର ॥ ୯
୪ କର୍ମମାର୍ଗେ ହେ ନୃପବର । କି ଫଳ ବାଞ୍ଛି ଆପଣାର ॥ ୧୦
ଯହିଁରେ ହୋଏ ଦୁଃଖ ହତ । ସୁଖହିଁ ହୁଅଇ ପ୍ରାପତ ॥ ୧୧
ଏମନ୍ତ ଶ୍ରେୟ ବିଜ୍ଞ ଜନେ । ବାଞ୍ଛନ୍ତି ନାହିଁ ଏଥି ମନେ ॥ ୧୨

ଶ୍ରୀରାଜୋବାଚ

୫ ହେ ମହାଭାଗ ମୋର ଚିତ୍ତ । କର୍ମରେ ହୋଇଛି ଭେଦିତ ॥ ୧୩
ଏ ଭେଦ ନ ଜାଣଇଁ ମୁହିଁ । ବିମଳ ଜ୍ଞାନ ଦିଅ କହି ॥ ୧୪
ଯେକଣ ଜ୍ଞାନଶ୍ରବଣରୁ । ମୁକତ ହୋଇବି କର୍ମରୁ ॥ ୧୫
୬ ଯହିଁରେ କୂଟ ଧର୍ମମାନ । ସେ ଗୃହେ ଥାଇ ମୂଢ଼ଜନ ॥ ୧୬
ପୁତ୍ର, ବନିତା ଧନେ ରତ । କରିଣ ପୁରୁଷାର୍ଥ ମତ ॥ ୧୭
ସଂସାରମାର୍ଗରେ ଭ୍ରମନ୍ତେ । ମୁକ୍ତିକି ନ ଲଭଇ ଅନ୍ତେ ॥ ୧୮

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୭ ହେ ପ୍ରଜାପତି ! ହେ ରାଜନ । ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟ ଜୀବମାନ ॥ ୧୯
ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ଯଜ୍ଞେ ପଶୁଭାବେ । ମାରିଲୁ ଯାହା ଦେଖ ଏବେ ॥ ୨୦
୮ ତୋହର କୃତ ପୀଡ଼ା ଚିନ୍ତି । ତୋତେ ଏ ବାଟ ଚାହିଁଛନ୍ତି ॥ ୨୧
ତୋତେ ଏ ମରଣ ଅନ୍ତରେ । ଲୋହସନ୍ନମୟ ଶୃଙ୍ଗରେ ॥ ୨୨
ଛେଦନ କରିବେ ନିଶ୍ଚିତ । କ୍ରୋଧ ହୁଅନ୍ତେ ହୃଦେ ଜାତ ॥ ୨୩
୯ ମୁହିଁ ଏ ସଙ୍କଟେ ନିସ୍ତାର । କଥା କହିବି ତୋ ଆଗର ॥ ୨୪
ଯେ ପୁରଞ୍ଜନର ଚରିତ । ଅଟଇ ପୁରାତନ ଖ୍ୟାତ ॥ ୨୫
ସେ କଥା କହିବି ମୁଁ ତୋତେ । ଶୁଣ ରାଜନ ! ଏକ ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୬
୧୦ ହେ ରାଜା ! ଥିଲା ଯେ ରାଜନ । ନାମ ତାହାର ପୁରଞ୍ଜନ ॥ ୨୭
ସେ ନୃପତିର ଏକ ମିତ୍ର । ଥିଲା ତା' ନାମ ଅବିଜ୍ଞାତ ॥ ୨୮
ସେ ମିତ୍ର ଚେଷ୍ଟା ଯେ ଅଟଇ । କେହି ତା' ଜାଣି ନ ପାରଇ ॥ ୨୯

୧୧ ଗୂଢ ଖୋଜନ୍ତେ ସେ ନୃପତି । ଭ୍ରମଣ କଲା ବସୁମତୀ ॥ ୩୦
ଆପଣା ଅନୁରୂପ ସ୍ଥାନ । ଯେବେ ନ ଲଭିଲା ରାଜନ ॥ ୩୧
ବିମନା ପ୍ରାପ୍ତ ସେ ହୋଇଲା । ଯେଣୁ ସେ ରତି ନ ପାଇଲା ॥ ୩୨
୧୨ ଭୂମିତଳରେ ଯେତେ ପୁର । ଦେଖି ସେମାନ ନୃପବର ॥ ୩୩
କାମ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ନିଜ ଚିତ୍ତେ । ସେ କାମ ପ୍ରାପତି ନିମିତ୍ତେ ॥ ୩୪
* ସେ ପୁରମାନ ସାଧୁ କରି । ମଣିଲା ନାହିଁ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୩୫
୧୩ ଏକଦିନେ ସେ ହିମାଦ୍ରିର । ଦକ୍ଷିଣ ସାନୁଙ୍କ ଉପର ॥ ୩୬
ପୁରେ ଦେଖିଲା ନବଦ୍ୱାରେ । ଲକ୍ଷିତ ଲକ୍ଷଣ ଯହିଁରେ ॥ ୩୭
୧୪ ପାଚେରି, ଉପବନମାନ । ଅଟ୍ଟାଳୀ, ଜଳ ବାତାୟନ ॥ ୩୮
ଏମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ପୁର । ତୋରଣମାନଙ୍କେ ରୁଚିର ॥ ୩୯
ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ରୁପା, ଲୁହାମୟ । ଯେବଣ ଶିଖରନିଚୟ ॥ ୪୦
ତେଣେ ସଂଯୁକ୍ତ ଗୃହେ କରି । ସଂକୁଳ ହୋଇଛି ସେ ପୁରୀ ॥ ୪୧
୧୫ ନୀଳ, ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ଫଟିକରେ । ମୁକ୍ତା, ମାଣିକ୍ୟ, ମର୍କତରେ ॥ ୪୨
ଅଟ୍ଟାଳୀମଧ୍ୟ-ବେଦିମାନ । ଯହିଁରେ ହୋଇଛି ଘଟନ ॥ ୪୩
ଶୋଭାରେ ହୋଇଛି ଦୀପିତ । ପାତାଳନଗରୀ ଯେମନ୍ତ ॥ ୪୪
୧୬ ସଭା, ଅଙ୍ଗଣ, ¹ରଥ୍ୟାମାନ । ଦ୍ୟୂତ ଆଦି ବିହାର ସ୍ଥାନ ॥ ୪୫
ଯେ ହାଟ, ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର । ବିଶ୍ରାମ-ସ୍ଥାନ ଯେ ଆବର ॥ ୪୬
ଧ୍ୱଜେ ପତାକା ଶୋଭମାନ । ବିଦ୍ରୁମ-ବେଦିମାନେ ଆନ ॥ ୪୭
ଏମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ପୁର । ସଂଯୁକ୍ତ ଅଟେ ନିରନ୍ତର ॥ ୪୮
୧୭ ପୁରବାହ୍ୟରେ ଉପବନ । ଦିଶଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭନ ॥ ୪୯
ବିହଙ୍ଗ, ଅଳିକୁଳମାନେ । ଶବଦ କରନ୍ତେ ସୁଘନେ ॥ ୫୦
ତାହାଙ୍କ କୋଳାହଳେ ଯୁତ । ଯହିଁରେ ଜଳାଶୟେ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୧
ଦିବ୍ୟ ବିଟପୀ ଲତାମାନ । ତେଣେ ସଂଯୁକ୍ତ ଯେଉଁ ବନ ॥ ୫୨
୧୮ ହିମନିର୍ଝର ବିନ୍ଦୁଯୁତ । ଯେତୁ ବସନ୍ତକାଳ-ବାତ ॥ ୫୩
ତେଣେ ଯାହାଙ୍କର କଂପନ । ବନପଲ୍ଲବ, ଶାଖାମାନ ॥ ୫୪
ସେ ବୃକ୍ଷେ ସରସୀଙ୍କ ତଟେ । ସମୃଦ୍ଧି ଯହିଁରେ ପ୍ରକଟେ ॥ ୫୫

*"ତାଭ୍ୟୋ ଗାମାନୟତ୍ତ୍ୱ, ତା ଅବ୍ରୁବନ୍ ନ ବୈ ନୋଽୟମଲମିତି । ତାଭ୍ୟୋ ଽଶ୍ୱମାନୟତ୍ତ୍ୱ, ତା ଅବ୍ରୁବନ୍ ନ ବୈ ନୋଽୟମଲମିତି" (ଶ୍ରୁତିଃ)

୧—ରଥ୍ୟା=ରାଜମାର୍ଗ ।

୧୯ ନାନା ପ୍ରକାରେ ବନଜାତ । ଯେ ଜନ୍ତୁ ମୃଗମାନେ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୬
ମୁନଙ୍କ ପ୍ରାୟ ସେ ଅଟନ୍ତି । ପରକୁ ହିଂସା ନ କରନ୍ତି ॥ ୫୭
ତାହାଙ୍କ ସକାଶରୁ ଯହିଁ । କେହୁଣି ରୂପେ ବାଧା ନାହିଁ ॥ ୫୮
ଯହିଁ କୋକିଳଧ୍ୱନି ଶୁଣି । ଡାକିଲା ପ୍ରାୟେ ପାନ୍ଥ ମଣି ॥ ୫୯
୨୦ ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ଉପବନ । ତହିଁ ସେ ରାଜା ପୁରଞ୍ଜନ ॥ ୬୦
ଉତ୍ତମ ସ୍ତ୍ରିୟକ ଦେଖିଲା । ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ମିଳିଲା ॥ ୬୧
ଯେ ଶତେ ଲୋକର ନାୟକ । ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଏକେ ଏକ ॥ ୬୨
ସେ ଦଶ ଭୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଘେନି । ଆସୁଣ ଅଛି ସେ କାମିନୀ ॥ ୬୩
୨୧ ତାହାକୁ ପଞ୍ଚଶିର ଅହି । ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ଦ୍ୱାରୀ ହୋଇ ॥ ୬୪
ଭର୍ତ୍ତାକୁ ଖୋଜେ ଆପଣାର । ପ୍ରୌଢ଼ ବୟସନୋହେ ତାର ॥ ୬୫
କାମରୂପିଣୀ ସେ ଯୁବତୀ । ସୁରୁନାସିକା ସୁରୁଦନ୍ତୀ ॥ ୬୬
ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ତାହାର । ଆନନ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥ ୬୭
୨୨। ସମାନ ହୋଇ ଯେ ନିର୍ମାଣ । କର୍ଣ୍ଣଯୁଗଳ ତାର ପୁଣ ॥ ୬୮
୨୩) କୁଣ୍ଡଳଶୋଭା ତେଣେ ଧରେ । ପିଶଙ୍ଗ ନୀବି ତାହାଠାରେ ॥ ୬୯
ସୁଶ୍ରୋଣୀ, ଶ୍ୟାମା[୧]ସେ ଅବଳା । ଶୋଭଇ କନକମେଖଳା ॥ ୭୦
ନୂପୁର ସଂଯୋଗରେ ଧ୍ୱନି । କରନ୍ତି ଯେଉଁ ପାଦବେନି ॥ ୭୧
ତେଣେ ସେ କରଇ ଗମନ । ଦିଶଇ ଦେବତା ଯେସନ ॥ ୭୨
୨୪ ତାହାର ଯେଉଁ ବେନି ସ୍ତନ । ସମାନ ବର୍ତ୍ତୁଳ, ସୁଘନ ॥ ୭୩
କଶୋର ବୟସ ପ୍ରକାଶେ । ସେ ବେନି ବସ୍ତ୍ର ଅନ୍ତଦେଶେ ॥ ୭୪
ଲଜ୍ଜାରେ କରେ ଆଚ୍ଛାଦନ । ଗଜର ପ୍ରାୟ ତା' ଗମନ ॥ ୭୫
୨୫ ଲଜ୍ଜା ସହିତ ମନ୍ଦହାସେ । ଶୋଭାକୁ ପାଇ ଯେ ବିଶେଷେ ॥ ୭୬
ପ୍ରେମରେ ଭ୍ରମେ ଯେ ଭ୍ରୂଲତା । ସେ ଧନୁରୂପେ ଯା ଶୋଭିତା ॥ ୭୭
ଏମନ୍ତ ଯେ କଟାକ୍ଷଶର । ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅଟେ ସେ ଯୁବତୀର ॥ ୭୮
ତେଣେ ସେ ବୀର ବନ୍ଧା ହେଲା । ତାହାକୁ ବଚନ ବୋଇଲା ॥ ୭୯
୨୬ ହେ ପଦ୍ମପଲାଶଲୋଚନି ! । କିଏ ତୁ କାହାର କାମିନୀ ॥ ୮୦
କେଉଁଣ ସ୍ଥାନୁଁ ଆସି କର । ଏ ପୁରନିକଟ ଆବୋର ॥ ୮୧

୧—ଶ୍ୟାମା = ଶୀତକାଳେ ଭବେଦୁଷ୍ଣା ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳେ ଚ ଶୀତଳା ।
ତପ୍ତକାଞ୍ଚନବର୍ଣ୍ଣାଭା ସା ଶ୍ୟାମା ପରିକୀର୍ତ୍ତିତା ॥

କି କରିବାକୁ କରୁ ମନ । ମୋ' ଆଗେ କହ ସେ ବଚନ ॥ ୮୨
୨୭ ଯେ ମହାଭଟ ଏକାଦଶ । ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି ତୋ' ପ୍ରାଣ ॥ ୮୩
ଏମାନେ କେ ପୁଣ ଅଟନ୍ତି । ଏ ସ୍ତ୍ରିୟମାନେ କେ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୮୪
ଯେ ଅଛି ଅଗ୍ରସର ହୋଇ । ଏ ଅହି କେ ଅବା ଅଟଇ ॥ ୮୫
୨୮ ତୋ' ପାଦକାମନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଯାର ସକଳ କାମମାନ ॥ ୮୬
ଏମନ୍ତ ପତି ଯେ ଅଟଇ । ତାହାଙ୍କୁ ମୃତପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୮୭
ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ବସିନେ । ଖୋଜୁଅଛୁ କି ତୋଷମନେ ॥ ୮୮
ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଟୁ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ । ଉମା ଅଥବା ସରସ୍ୱତୀ ॥ ୮୯
ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, କର-ଅଗ୍ରୁଁ ଯାଇ । ପଡ଼ିଲା ପଦ୍ମକୋଷ କାହିଁ ॥ ୯୦
୨୯ ଏ ସ୍ତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଆନ ନୋହୁ କି ତୁ ସଂସାରେ ॥ ୯୧
ତେଣୁ ତୁ ଛୁଇଁଅଛୁ କ୍ଷିତି । ଦେବେ ଯେ ଭୂମି ନ ଛୁଅନ୍ତି ॥ ୯୨
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ବୀରଜନ । ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ପ୍ରଧାନ ॥ ୯୩
ମୋହର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରୀତିବନ । ଏ ପୁର କରି ତୁ ମଣ୍ଡନ ॥ ୯୪
ଅନେକ ଅଟେ କର୍ମ ଯାର । ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷଙ୍କର ॥ ୯୫
ଯେସନେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନ । କମଳା କରନ୍ତି ମଣ୍ଡନ ॥ ୯୬
୩୦ ସଲଜ୍ଜ ପ୍ରେମ ମନ୍ଦହାସେ । ଭ୍ରମେ ଯେ ଭ୍ରୂଲତା ବିଶେଷେ ॥ ୯୭
ତେଣେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ତୋର । ଏ ଭଗବାନ ପୁଷ୍ପଶର ॥ ୯୮
ଅତି ବାଧୁଛି ମୋତେ ଯେଣୁ । ତୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ତେଣୁ ॥ ୯୯
ତୋର ଅପାଙ୍ଗେ ବିଖଣ୍ଡିତ । ହୋଇଛି ଯେଣୁ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥ ୧୦୦
୩୧ ଯହିଁରେ ଭ୍ରୂଲତା ସୁନ୍ଦର । ଲୋଚନ ଯୁଗ ଅତି ତାର[୧] ॥ ୧୦
ନୀଳ ଅଳକାକୁଳ ଯହିଁ । ଲମ୍ବିଣ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଶୋଭି ॥ ୧୦
ମଞ୍ଜୁଳ ବାକ୍ୟଛନ୍ତି ଯହିଁ । ଯେ ଲଜେ ଅଧୋମୁଖ ନୋହି ॥ ୧୦
ଟେକିଣ ସେ ମୁଖକୁ ମୋତେ । ଦେଖାଅ ଆଗୋ ଶୁଚିସ୍ମିତେ ॥ ୧୦

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୩୨ ହେ ବୀର ! ପୁରଞ୍ଜନ ରାଏ । ଏ ରୂପେ ଅଧୀର ହୋଏ ॥ ୧୦
ଯାଚଞ୍ଚା କରନ୍ତେ ସେ ପୁଣ । ହସନ୍ତେ ମୋହିତ ହୋଇଣ ॥ ୧୦
ଆନନ୍ଦ ପାଇ ସେ ବୀରକୁ । କହିଲା ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ॥ ୧୦

୧—ତାର = ତୀକ୍ଷ୍ଣ ।

୩୩ ହେ ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଯେ ନିର୍ମାଣ । କରିଛି ତୋତେ ମୋତେ ପୁଣ ॥ ୧୦୮
ଭଲେ ନ ଜାଣୁଁ ଆମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ । କରିଛୁ ଯେ ନାମ ଗୋତ୍ରକୁ ॥ ୧୦୯
୩୪ ଏଠାରେ ଆଜ ଆଚ୍ଛୁ ମୂହିଁ । ଏଥୁ ଅଧିକ ନ ଜାଣଇଁ ॥ ୧୧୦
ମୋହର ଆଶ୍ରୟ ଏ ପୁର । ଯେ ଏହା କରିଛୁ ହେ ବୀର ॥ ୧୧୧
ତାହାକୁ ନିଶ୍ଚୟ କରିଣ । ନ ଜାଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁଣ ॥ ୧୧୨
୩୫ ଏ ଯେତେ ଛନ୍ତି ନାରୀ ନର । ଏମାନେ ସଖୀ, ସଖା ମୋର ॥ ୧୧୩
ନିଦ୍ରାରେ ଆସକତ ହୋଇ । ଯେବେ ମୁଁ ଶୟନ କରଇ ॥ ୧୧୪
ପୁରକୁ କରନ୍ତେ ପାଳନ । ଏ ନାଗ ହୋଏ ସଚେତନ ॥ ୧୧୫
୩୬ ଭାଗ୍ୟରେ ମିଳିଲୁ ଏଠାର । ମଙ୍ଗଳ ଉପୁଜୁ ତୋହର ॥ ୧୧୬
ଯେବଣ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭୋଗମାନ । ବାଞ୍ଛା କରୁ ତୁ ନିଜ ମନ ॥ ୧୧୭
ନିଜ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ । ସମ୍ପାଦିବି ମୁଁ ତା' ତୋଠାରେ ॥ ୧୧୮
୩୭ ଏ ଅଟେ ନବମୁଖ ପୁର । ହେ ପ୍ରଭୁ ! ପଶ ତୁ ଏଥିର ॥ ୧୧୯
ଯେବଣ ଭୋଗମାନ ଆଣି । ଦେବି ମୁଁ ଭୁଂଜନ୍ତେ ତା' ପୁଣି ॥ ୧୨୦
ଶହେ ବରଷ ପରିଯନ୍ତେ । ଏ ପୁରେ ରହ ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥ ୧୨୧
୩୮ ତୋହର ଠାରୁ କେଉଁ ଆନ । ଲୋକକୁ ବାଞ୍ଛିବଇଁ ମନ ॥ ୧୨୨
ଯେ ଲୋକ ରତି ନ ଜାଣଇଁ । ସ୍ୱଭାବେ ପଣ୍ଡିତ ନୁହଇ ॥ ୧୨୩
ପର ଲୋକକୁ ଯେ ଉଚିତ । ସେ ଚିନ୍ତା ନ ଘେନଇଁ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୨୪
କାଲି ଏ କଥା କହିବଇଁ । ଯେ ପଶୁ ଏତେ ନ ଜାଣଇ ॥ ୧୨୫
୩୯ ଏ ଗୃହ ଆଶ୍ରମେ ଉତ୍ତମ । ସଂଭବେ ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ॥ ୧୨୬
ପୁତ୍ର-ଆନନ୍ଦ, ମୋକ୍ଷ, ଯଶ । ଏମାନ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୨୭
ବିଶୋକ, ରଜୋଗୁଣହୀନ । ଏମନ୍ତ ପରଲୋକମାନ ॥ ୧୨୮
ଏ ଗୃହଆଶ୍ରମେ ହୁଅନ୍ତି । ଯତିଏ ଯାହା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୧୨୯
୪୦ ପିତୃ, ଦେବତା, ଋଷି, ନର । ଯେ ଭୂତେ, ଆତ୍ମା ଆପଣାର ॥ ୧୩୦
ତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ସ୍ଥାନ । ଗୃହ-ଆଶ୍ରମ ବୋଲେ ଜନ ॥ ୧୩୧
୪୧ ତୋହର ପ୍ରାପ୍ତକ ଯେ ପତି । ଖ୍ୟାତ, ସୁନ୍ଦର, ଦାତା ଅତି ॥ ୧୩୨
ତାହାର ଇଚ୍ଛାଏ ହେ ବୀର । ପ୍ରବେଶ ହୋଇବ ଆଗର ॥ ୧୩୩
ତାହାକୁ ମୋର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ । କେବଣ ସ୍ତ୍ରିରୀ ନ ବରଇ ॥ ୧୩୪
୪୨ ହେ ବୀର ! ସର୍ପଦେହପ୍ରାଏ । ତୋ ଭୁଜ ଦୁଇ ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୧୩୫
କେବଣ ଯୁବତୀର ଚିତ୍ତ । ନୋହିବ ତହିଁ ଆସକତ ॥ ୧୩୬

ଯେ ଅନ୍ତ ଦୟା, ମନ୍ଦହାସେ । ସତତ କଟାକ୍ଷ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୧୩୭
ଦୁଃଖିତମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ । ମଧ୍ୟେ ଯେ ପୀଡ଼ା ଉପଗତ ॥ ୧୩୮
ତା' ନାଶିବାକୁ ଅନ୍ତଶୟେ । ଚରୁଛ ଧରଣୀବଳୟେ ॥ ୧୩୯

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୪୩ ହେ ନୃପ ! ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ସେ ପତି ପତ୍ନୀ ପରସ୍ପରେ ॥ ୧୪୦
ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରଣ । ସେ ପୁରଭିତରେ ପଶିଣ ॥ ୧୪୧
ଶଏ ବରଷ ପରିଯନ୍ତେ । ଲଭିଲେ ହରଷକୁ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୪୨
୪୪ ଗାୟକମାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ । ଲଳିତେ ଗାଆନ୍ତେ ଗାୟନେ ॥ ୧୪୩
ଯୁବତୀମାନେ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି । କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ସେ ନୃପତି ॥ ୧୪୪
ଗ୍ରୀଷ୍ମସମୟ ଆଗମରେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ନଦୀରେ ॥ ୧୪୫
୪୫ ଈଶ୍ୱର ହୋଇ ଯେଉଁ କେଉଁ । ନାନା ଦେଶକୁ ଯିବା ପାଇଁ ॥ ୧୪୬
ଉପର ଭାଗେ ସେ ପୁରର । ନିର୍ମାଣ କଲା ସପ୍ତଦ୍ୱାର ॥ ୧୪୭
ପୁଣି ତଳକୁ ବେନି ଦ୍ୱାର । ନିର୍ମାଣ କଲା ସେ ପୁରର ॥ ୧୪୮
୪୬ ସେ ପୁର ପୂର୍ବ ବିଭାଗରେ । ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ପାଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୪୯
ଯେ ବେନି ଦକ୍ଷିଣ, ଉତ୍ତର । ତହିଁରେ ଏକ ଏକ ଦ୍ୱାର ॥ ୧୫୦
ପଶ୍ଚିମେ ବେନି ଦ୍ୱାର ଆନ । କହିବା ତାଙ୍କ ନାମମାନ ॥ ୧୫୧
୪୭ [୧]ଖଦ୍ୟୋତ, [୨]ଆବିର୍ମୁଖୀ ହୋଇ । ଏକା ସଳଖେ ଦ୍ୱାରଦୁଇ ॥ ୧୫୨
ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ସେ ନିର୍ମାଣ । ସେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୟୁମନ୍ତେ[୩]ସଙ୍ଗେଣ ॥ ୧୫୩
ଗମଇଁ ବିଭ୍ରାଜିତ[୪] ଦେଶେ । ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ରାଜା ତୋଷେ ॥ ୧୫୪
୪୮ ନଳିନୀ[୫] ନାଳିନୀ[୬] ନାମରେ । ଏକସ୍ଥାନରେ ବେନି ଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୫୫
ପୂର୍ବକୁ ସେହି ଦ୍ୱାର ବେନି । ଅବଧୂତ[୭]କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥ ୧୫୬
ସୌରଭ[୮] ନାମେ ଯେଉଁ ଦେଶ । ତହିଁ ସେ ହୁଅଇ ପ୍ରବେଶ ॥ ୧୫୭
୪୯ ପୂର୍ବରେ ମୁଖ୍ୟା[୯] ନାମେ ଆନ । ଯେବଣ ଦ୍ୱାର ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୧୫୮
ତେଣେ ଆପଣ[୧୦], ବହୂଦନ[୧୧] । ବେନି ଦେଶକୁ ପୁରଞ୍ଜନ ॥ ୧୫୯
ଗମନ କରଇ ତୁରିତେ । ରସଜ୍ଞ[୧୨] ବିପଣ[୧୩] ସହିତେ ॥ ୧୬୦

୧—ଖଦ୍ୟୋତ = ବାମନେତ୍ର । ୨—ଆବିର୍ମୁଖୀ = ଦକ୍ଷିଣ ନେତ୍ର । ୩—ଦ୍ୟୁମନ୍ତ = ଚକ୍ଷୁ । ୪—ବିଭ୍ରାଜିତ = ରୂପ । ୫—ନଳିନୀ = ବାମନାସିକା । ୬—ନାଳିନୀ = ଦକ୍ଷିଣ ନାସିକା । ୭—ଅବଧୂତ = ଘ୍ରାଣ । ୮—ସୌରଭ = ଗନ୍ଧ । ୯—ମୁଖ୍ୟା = ମୁଖ । ୧୦—ଆପଣ = ସ୍ୱପଣ । ୧୧—ବହୂଦନ = ବିବିଧ ଅନ୍ନ । ୧୨—ରସଜ୍ଞ = ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୧୩—ବିପଣ = ବାକ୍‌ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ।

୫୦ ହେ ନୃପ ! ପିତୃହୂ[୧] ନାମରେ । ଯେବଣ ଦ୍ୱାର ଦକ୍ଷିଣରେ ॥ ୧୬୧
ଶ୍ରୁତଧରଙ୍କୁ[୨] ଘେନି ସଙ୍ଗେ । ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ନୃପ ରଙ୍ଗେ ॥ ୧୬୨
ଦକ୍ଷିଣ ପଞ୍ଚାଳ[୩] ଦେଶରେ । ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ସେ ଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୬୩
୫୧ ଦେବହୂ[୪] ନାମରେ ପୁରର । ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଯେ ଦ୍ୱାର ॥ ୧୬୪
ସେ ଦ୍ୱାରେ ଶ୍ରୁତଧର ତୁଳେ । ଗମନ କରଇ ସେ ଭଲେ ॥ ୧୬୫
ଉତ୍ତର ପଞ୍ଚାଳ ରାଜ୍ୟକୁ । ସେ ରାଜ୍ୟସୁଖ ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ॥ ୧୬୬
୫୨ ଆସୁରୀ[୫] ନାମରେ ସେ ପୁରେ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗେ ଅଛି ଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୬୭
ଦୁର୍ମଦ[୬] ସଙ୍ଗେ ପୁରଞ୍ଜନ । ସେଦ୍ୱାରେ କରଇ ଗମନ ॥ ୧୬୮
ଗ୍ରାମକ[୭] ନାମେ ଯେଉଁ ଦେଶ । ତହିଁରେ ହୁଅଇ ପ୍ରବେଶ ॥ ୧୬୯
୫୩ ନିର୍ଋତି[୮] ନାମେ ପଶ୍ଚିମରେ । ଯେବଣ ଦ୍ୱାର ସେ ବାଟରେ ॥ ୧୭୦
ବୈଶସ[୯] ଦେଶକୁ ସେ ଯାଇ । ଲୁବ୍ଧକ[୧୦] ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗହୋଇ ॥ ୧୭୧
୫୪ ଏ ପୁର ଲୋକମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ନିର୍ବାକ[୧୧] ପେଶସ୍କର[୧୨] ॥ ୧୭୨
ଏରୂପେ ବେନି ଅନ୍ଧ ଛନ୍ତୁ । ତାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ସେ ନୃପତ ॥ ୧୭୩
କରଇ ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟମାନ । ଦେଶକୁ କରଇ ଗମନ ॥ ୧୭୪
୫୫ ସେ ଯେବେ ଅନ୍ତଃପୁରେ[୧୩] ମିଳେ । ସର୍ବତୋମୁଖ ମନମେଳେ ॥ ୧୭୫
ଭାର୍ଯ୍ୟା[୧୪] ତନୟ[୧୫]ଠାରୁ ଯେତେ । ମୋହ ପ୍ରସାଦ ଉପୁଜଇ ॥ ୧୭୬
ସେବା ଉପୁଜଇ ହରଷ । ତାହା ଲଭଇ ହୋଇ ବଶ ॥ ୧୭୭
୫୬ ଏ ରୂପେ କର୍ମେ ଆସକତ । ସେ କାମୀ ହୋଇଣ ବଞ୍ଚିତ ॥ ୧୭୮
ଭାର୍ଯ୍ୟା ବାଞ୍ଛଇ ଯାହ୍ନ ଯାହ୍ନ । ଅନୁବର୍ତ୍ତଇ ତାହ୍ନ ତାହ୍ନ ॥ ୧୭୯
୫୭ କେତୁଣି ସମୟେ ତରୁଣୀ । ମଦିରା ପିଅନ୍ତେ ସେ ପୁଣି ॥ ୧୮୦
ମଦରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ । ଆପଣେ ମଦିରା ପିଅଇ ॥ ୧୮୧

୧—ପିତୃହୂ=ଦକ୍ଷିଣ କର୍ଣ୍ଣ । ୨—ଶ୍ରୁତଧର=ଶ୍ରୋତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ୩—ପଞ୍ଚାଳ=ଶାସ୍ତ୍ର । (ପଞ୍ଚାନାଂ ବିଷୟାଣାଂ ପ୍ରକାଶାସ୍ତ୍ର ଅଳଂ ପଞ୍ଚାଳମ୍) । ୪—ଦେବହୂ=ବାମକର୍ଣ୍ଣ । ୫—ଆସୁରୀ=ଶିଶ୍ନଦ୍ୱାର । ୬—ଦୁର୍ମଦ=ଗୁହ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ୭—ଗ୍ରାମକ=ମୈଥୁନ । ୮—ନିର୍ଋତି=ଗୁଦ । ୯—ବୈଶସ=ମଳତ୍ୟାଗ । ୧୦—ଲୁବ୍ଧକ=ପାୟୁଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ୧୧—ନିର୍ବାକ=ପାଦ । ୧୨—ପେଶସ୍କର=ହସ୍ତ । ୧୩—ଅନ୍ତଃପୁର=ହୃଦୟ । ୧୪—ଭାର୍ଯ୍ୟା=ବୁଦ୍ଧି । ୧୫—ତନୟ=ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗଣନାମ ।

ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭୁଂଜନ୍ତେ ଅନ୍ନମାନ । ଆପଣେ କରାଇ ଭୋଜନ ॥ ୧୮୨
ସେ ଖା'ନ୍ତେ ଆନ ଭକ୍ଷ୍ୟ ପୁଣ । ଆପଣେ କରାଇ ଭକ୍ଷଣ ॥ ୧୮୩

୫୮ କେତେ ବେଳରେ ସେ ତରୁଣୀ । ଗାଆନ୍ତେ ଏହୁ ଗାଏ ପୁଣି ॥ ୧୮୪
ରୋଦନ କରନ୍ତେ ଯୁବତୀ । ରୋଦନ କରଇ ନୃପତି ॥ ୧୮୫
ସେହୁ ହସିଲେ ଏ ହସଇ । କଥା କହିଲେ ଏ କହଇ ॥ ୧୮୬

୫୯ ଧାବନ୍ତେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ପୁରଞ୍ଜନ । ଆପଣେ କରଇ ଧାବନ ॥ ୧୮୭
ସେ ସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ଏ ଥାଇ । ସେ ଶୋଇଥିଲେ ଏ ଶୁଅଇ ॥ ୧୮୮
ସେ ବସିଥିଲେ ଏହୁ ଯାଇ । ତାହାର ନିକଟେ ବସଇ ॥ ୧୮୯

୬୦ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତେ ସେ ପୁଣ । ଆପଣେ କରଇ ଶ୍ରବଣ ॥ ୧୯୦
ତାହା ଘ୍ରହାନ୍ତେ ଏହୁ ଘ୍ରହିଁ । ଆଘ୍ରାଣେ ଆଘ୍ରାଣ କରଇ ॥ ୧୯୧
ସ୍ମରଣ କରଇ ସେ ଯେବେ । ସ୍ମରଣ କରଇ ଏ ତେବେ ॥ ୧୯୨

୬୧ ଭାର୍ଯ୍ୟା କେହୁଣି ସମୟରେ । ଶୋଚନା କରନ୍ତେ ମନରେ ॥ ୧୯୩
ଦୀନ ଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ତାହାକୁ ଶୋଚନା କରଇ ॥ ୧୯୪
ହରଷ ହୁଅନ୍ତେ ଯୁବତୀ । ହରଷ ଲଭଇ ନୃପତି ॥ ୧୯୫
ମୁଦିତ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଏହି । ମୋଦକୁ ତଦନ୍ତେ କହଇ ॥ ୧୯୬

୬୨ ମହିଷୀ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ବଂଚନା କରନ୍ତେ ତହିଁରେ ॥ ୧୯୭
ସର୍ବ ପ୍ରକୃତିରେ ବଂଚିତ । ହୋଇଣ ଅଜ୍ଞାନେ ମୋହିତ ॥ ୧୯୮
ଯେବଣ କଥା ନ ବାଞ୍ଛଇ । ତା' ବଶ ହୋଇ ତା କରଇ ॥ ୧୯୯
ବାନର ହୋଇ ପରାଧୀନ । କର୍ମ ଆଚରଇ ଯେମନ୍ତ ॥ ୨୦୦
ଯାର ବଶରେ ଏ ଜଗତ । ଯନ୍ତ୍ରେ ହୁଅଇ ଆତଯାତ ॥ ୨୦୧
ଦ୍ୱିଜ କୃଷ୍ଣ ପାଦପଦ୍ମ ଚିନ୍ତ । ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମତି ॥ ୨୦୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଡ଼୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଡ଼୍‌ବିଂଶେ ମୃଗୟାବ୍ୟାଜାତ୍ ସ୍ୱପ୍ନଜାଗରଶୋକ୍ତିତଃ ।
ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିତ୍ୟାଗଯୋଗାଭ୍ୟାଂ ସଂସୃତିଃ ସା ପ୍ରପଞ୍ଚ୍ୟତେ ॥ ୧

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୧ ଏକଦିନେ ସେ ପୁରଞ୍ଜନ । ଧରି ମହା ଶରାସନ[୧] ॥ ୧
ପଞ୍ଚ ତୁରଗ[୨] ଛନ୍ତି ଯହିଁ । ବେଗେ ସେ ଗମନ କରଇ ॥ ୨
ଚକ୍ର[୩] ଯୁଗଳ ଈଷ[୪] ଦୁଇ । ଏକ ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷ[୫] ଯହିଁ ॥ ୩
ଯହିଁରେ ଧ୍ୱଜ[୬] ତିନ ଶୋହେ । ବନ୍ଧନ ସ୍ଥାନ[୭] ପଞ୍ଚ ହୋଏ ॥ ୪
୨ ଏକ ବଉଡ଼ି[୮] ଯହିଁ ଶୋହେ । ଏକ ସାରଥି[୯] ଯହିଁ ରହେ ॥ ୫
ଏକ ରଥିର ସ୍ଥାନ[୧୦] ଯହିଁ । ଜୁଆଳିବନ୍ଧସ୍ଥାନ[୧୧] ଦୁଇ ॥ ୬
ଯହିଁରେ ପଞ୍ଚ ପ୍ରହରଣ[୧୨] । ସପତ ଯହିଁ ଆବରଣ[୧୩] ॥ ୭
ଗମନପ୍ରକାର[୧୪] ଯହିଁରେ । ଶୋଭଇ ପଞ୍ଚ ପରକାରେ ॥ ୮
୩ ଯହିଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଭରଣ । ଏମନ୍ତ ରଥ[୧୫] ଆରୋହଣ ॥ ୯
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କବଚ[୧୬] ଭୂଷିତ । ଅକ୍ଷୟ ତୂଣୀର[୧୭] ସହିତ ॥ ୧୦
ସେ ଏକାଦଶ ଚମୂନାଥ[୧୮] । ଯେବଣ ବନ[୧୯] ପଞ୍ଚପ୍ରସ୍ଥ[୨୦] ॥ ୧୧
କଲା ସେ ଦେଶକୁ ଗମନ । ମୃଗୟାରସେ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୨
୪ ଯେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହି । ଛାଡ଼ିଣ ସେ ଭାର୍ଯ୍ୟା[୨୧]କୁ ତହିଁ ॥ ୧୩
ଗର୍ବିତ ହୋଇ ଧନୁଶର[୨୨] । ଧରିଣ ବିପିନମଧ୍ୟର ॥ ୧୪
ମୃଗ[୨୩] ବିଷୟେ ରତ ହେଲା । ମୃଗୟାବିହାର ସେ କଲା ॥ ୧୫

୧—ଶରାସନ=କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଭୋକ୍ତୃତ୍ୱାଦି ଅଭିନିବେଶ । ୨—ତୁରଗ=ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୩—ଚକ୍ର=ପୁଣ୍ୟପାପ । ୪—ଈଷ=ଅହଂତାମମତା । ୫—ଅକ୍ଷ=ପ୍ରଧାନ । ୬—ଧ୍ୱଜ=ଗୁଣ । ୭—ବନ୍ଧନ ସ୍ଥାନ=ପ୍ରାଣ । ୮—ବଉଡ଼ି=ମନ । ୯—ସାରଥି=ବୁଦ୍ଧି । ୧୦—ରଥିର ସ୍ଥାନ=ହୃଦୟ । ୧୧—ଜୁଆଳିବନ୍ଧସ୍ଥାନ=ଶୋକମୋହ । ୧୨—ପ୍ରହରଣ=ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟ । ୧୩—ଆବରଣ=ଚର୍ମାଦି । ୧୪—ଗମନ ପ୍ରକାର=କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୧୫—ରଥ=ଦେହ । ୧୬—ସୁବର୍ଣ୍ଣ କବଚ=ରଜୋଗୁଣ । ୧୭—ଅକ୍ଷୟ ତୂଣୀର=ଅନନ୍ତ ବାସନା । ୧୮—ଚମୂନାଥ=ସେନାପତି (ମନ) । ୧୯—ବନ=ଭଜନୀୟ ଦେଶ । ୨୦—ପଞ୍ଚପ୍ରସ୍ଥ=ଶବ୍ଦାଦି ପଞ୍ଚବିଷୟ । ୨୧—ଭାର୍ଯ୍ୟା=ବୁଦ୍ଧି । ୨୨—ଧନୁଶର=ରାଗ ଦ୍ୱେଷାଦି । ୨୩—ମୃଗ=ବିଷୟ ।

୫ ଆସୁର ବୃତ୍ତି ଆଶ୍ରେ କରି | ଅନୁଗତଙ୍କୁ ପରିହରି || ୧୬
ସେ ଘୋରଆତ୍ମା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରେ | ମୃଗଙ୍କୁ ମାରିଲ ବନରେ || ୧୭

୬ ବେଦରେ ଯାହା ଅଛି କହି | ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଆଦି କର୍ମପାଇଁ || ୧୮
ଯେ ପୁଣି ରଜା ହୋଇଥିବ | ତହିଁରେ ଲେଖି ଯେ ହୋଇବ || ୧୯
ସେ ମେଧ୍ୟ ପଶୁମାନ ବନେ | ନାଶ କରିବ ତୋଷମନେ || ୨୦
ଯେତେକେ କାର୍ଯ୍ୟ ନର୍ଭ ପାଇ | ସେତେକ ବିନାଶ କରଇ || ୨୧
ନିୟମ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ | କରିଛି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ || ୨୨

୭ ଅବଶ୍ୟ ଜନ୍ତୁ ନାଶ କରି | ଏ ବାକ୍ୟ ନୁହଇ କାହାରି || ୨୩
ଯେଉଁ ମାନବ ଏ ପ୍ରକାରେ | କର୍ମକୁ ଜାଣିଣ ଆଚରେ || ୨୪
ସେ କର୍ମେ ଅବା ଆନ କର୍ମେ | ସେବକ ଜ୍ଞାନ ତାର ଜନ୍ମେ || ୨୫
ସେ ଜ୍ଞାନ ହେତୁରୁ ସେ କର୍ମ | ଲିପ୍ତ ନୁହଇ ସର୍ବଥା || ୨୬

୮ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ମତିଭ୍ରମ | କରନ୍ତେ ଏଥୁଁ ଆନ କର୍ମ || ୨୭
ଅହଂକାରକୁ ଆସେବିଣ | କର୍ମରେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ପୁଣ || ୨୮
ସଂସାରେ ପଡ଼ି ନଷ୍ଟମତି | ଜନମ ଲଭଇ ଅଧୋଗତି || ୨୯

୯ ରଚିଣ ପକ୍ଷମାନେ ଯହିଁ | ସେ ଶରମାନେ କାଳ ତହିଁ || ୩୦
ଭେଦନ୍ତେ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଶରୀର | ବିନାଶ ହେଲ ତାହାଙ୍କର || ୩୧
ଯେଉଁ କଥାକୁ ଦପ୍ଯାକନ୍ତେ | ସନ୍ତି ନ ପାରନ୍ତି ଜଗତେ || ୩୨

୧୦ ବରାହ, ଗବୟ, ଯେ ଶଶ | ଯେ ରୁରୁ, ଶଲ୍ଲକ, ମହିଷ || ୩୩
ମେଧ୍ୟ, ଅମେଧ୍ୟ ହୋଇ ବନେ | ଯେ ଆନ ଥିଲେ ଜନ୍ତୁମାନେ || ୩୪
ବିନାଶ କରନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ | ନୃପତି ଲଭିଲ ଶ୍ରମକୁ || ୩୫

୧୧ କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ଶାନ୍ତ ହେଲ | ପୁଣି ସେ ଗୃହକୁ ଅଇଲ || ୩୬
ସ୍ନାନ ସାରି ସେ ନୃପବର | ଭୁଞ୍ଜିଲ ଉଚିତ ଆହାର || ୩୭
ଶ୍ରମକୁ କରିଣ ବିନାଶ | ଶଯ୍ୟାରେ ହୋଇଲ ପ୍ରବେଶ || ୩୮

୧୨ ଧୂପ, ଚନ୍ଦନ, ମାଳାମାନ | ଏଥାଦି ଯେ ଆନ ବିଧାନ || ୩୯
ଚେଣେ ଆପଣା କଳେବର | କରିଣ ଉଚିତ ସଂସ୍କାର || ୪୦
ଉତ୍ତମ କରି ଅଳଂକାର | ଖଞ୍ଜି ସକଳ ଅଙ୍ଗେ ତାର || ୪୧
ମହିଷୀଠାରେ ନେଇ ଚିତ୍ତ | ବିଧାନ କଲ ସେ ତୁରିତ || ୪୨

୧୩ ସଂତୋଷେ ହୋଇଲା ତୃପତ | ହୁଅନ୍ତେ କାମବଶ ଚିତ୍ତ || ୪୩
ତେଣେ ସେ ଗର୍ବିତ ହୋଇଲା | ନିଜ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ନ ଦେଖିଲା || ୪୪
ଯେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅଟଇ ସୁନ୍ଦରି | କରଇ ଗୃହର ବେଭାର || ୪୫

୧୪ ହେ ବର୍ହିଷଦ ¹ନୃପବର | ବିମନା ହୋଇ ତଦନ୍ତର || ୪୬
ଯେ ସ୍ତ୍ରୀଏ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଥିଲେ | ତାଙ୍କୁ ସେ ନୃପ ପଚାରିଲେ || ୪୭
ହେ ରମାମାନେ ! ଈଶ୍ୱରର | ସକ୍ଷତେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର || ୪୮
ପୂର୍ବ କାଳର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ | କୁଶଳ ଟିକି ପଚାରଇ || ୪୯

୧୫ ଗୃହରେ ଗୃହର ସଂପତ୍ତି | ତେଡ଼େ ହୋଇଣ ନ ଶୋଭନ୍ତି || ୫୦
ଗୃହେ ନ ଥାଇ ଯେବେ ମାତା | ଅଥବା ଭାର୍ଯ୍ୟା ପତିବ୍ରତା || ୫୧
ଚଣ୍ଡ ଆଦ୍ୟଙ୍କ ଅଭାବରେ | ଯେ ଭଲେ ଗମନ ନ କରେ || ୫୨
ସେ ରଥେ ବସିଲା ପରାଏ | କେବା ପଣ୍ଡିତ ଦୁଃଖୀ ନୋହେ || ୫୩

୧୬ ବିପତ୍ତିଜଳଧି ମଧ୍ୟରେ | ମଜ୍ଜନ୍ତେ ମୁହିଁ ଦଇବରେ || ୫୪
ପଦେ ପଦେକେ ମନ୍ତ୍ର ମୋର | ଘାପ୍ତ କରାଇଣ ସତ୍ୱର || ୫୫
ଯେ ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର କରଇ | ସେହୁ ଲଳନା ଅଛି କାହିଁ || ୫୬

ରମା ଉଚୁଃ

୧୭ ହେ ନରନାଥ ! ପ୍ରିୟା ତୋର | କରୁଛି ଯେବଣ ପ୍ରକାର || ୫୭
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁଁ ସେ କଥାକୁ | ତୁ ଏବେ ଯହିଁ ଆସି ତାକୁ || ୫୮
ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କରେ ଶଯ୍ୟା କରୁ ନାହିଁ | ସେ ଭୂମିତଳେ ଅଛି ଶୋଇ || ୫୯

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୧୮ ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ବଚନ | ସେ ମହାରାଜା ପୁରଞ୍ଜନ || ୬୦
ମଳିନ ହୋଇଣ ଭୂମିରେ | ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ଦେଖି ତଦନ୍ତରେ || ୬୧
ତା'ସଙ୍ଗେ ହତଜ୍ଞାନ ହେଲା | ବିକଳ ଭାବକୁ ଲଭିଲା || ୬୨

୧୯ କୋମଳ ବଚନେ ସାନ୍ତ୍ୱନ | କରନ୍ତେ ହୋଇଣ ଅଜ୍ଞାନ || ୬୩
ପ୍ରଣୟକୋପ ନିଜଠାରେ | ଭାର୍ଯ୍ୟା କରୁଛି କି ହେତୁରେ || ୬୪
ସେକଥା ବିଚାରନ୍ତେ ମନ | ଜାଣି ନ ପାରିଲା ରାଜନ || ୬୫

୧—ବର୍ହିଷଦ=ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ।

୨୦ ସେ ବୀର ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ | ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କଲ ସ୍ଥିରେ || ୬୬
ସ୍ତୁତିବଚନେ ଅଟେ ଧୀର | ଛୁଇଁଲ ପାଦଯୁଗ ତାର || ୬୭
କୋଡ଼ରେ ବସାଇ ଲଳନ | କରୁଣ କହିଲ ବଚନ || ୬୮

ପୁରଞ୍ଜନ ଉବାଚ

୨୧ ଯେବଣ ଜନେ ହେ ସୁବ୍ରତ | ଅପରାଧକୁ କରିଥାନ୍ତି || ୬୯
ତାହାଙ୍କୁ ଆପଣାର କରି | ଶିକ୍ଷାନିମିତ୍ତେ ତାହାଙ୍କର || ୭୦
ଦଣ୍ଡକୁ ଯେବେ ପ୍ରଭୁମାନେ | ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ଏ ଭୁବନେ || ୭୧
ସେ ଭୃତ୍ୟମାନେ ଟି ଅଧନ୍ୟ | କରି ନାହାନ୍ତି ନିଶ୍ଚେ ପୁଣ୍ୟ || ୭୨

୨୨ ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ | ଯେବେ ଦଣ୍ଡକୁ ସମର୍ପଇ || ୭୩
ଶୁଣ କୃଶାଙ୍ଗି ! ମନ ଦେଇ | ପରମ ଅନୁଗ୍ରହ ସେହି || ୭୪
ବନ୍ଧୁ କରଇ ଯେଉଁ ହିତ | ସେ କଥା ଅଟଇ ତେମନ୍ତ || ୭୫
ଯେ ମୂର୍ଖ ଅଟେ କ୍ରୋଧୀ ପ୍ରାଣୀ | ସେ ତାହା ନ ପାରଇ ଜାଣି || ୭୬

୨୩ ସୁନ୍ଦର ଅଟେ ଦନ୍ତ ଯାର | ଭ୍ରୂଲତା ଅଟଇ ସୁନ୍ଦର || ୭୭
ହେ ମନସ୍ୱିନି ! ତୁ ଏମନ୍ତ | ଆମ୍ଭର ସ୍ୱାମିନୀ, ଏ ସତ || ୭୮
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ନିଜ ଜନ | ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖାଅ ବଦନ || ୭୯
ଅନୁରାଗର ଅତିଶୟେ | ଯେବଣ ବିଳମ୍ୱ ଲଜ୍ଜାଏ || ୮୦
ତେଣେ ହସିତ ବିଲୋକନ | ଯେବଣ ମୁଖରେ ଶୋଭନ || ୮୧
ବକ୍ର ଅଳକା-ଭୃଙ୍ଗଗଣ | ଯାହାକୁ କରିଛି ଭୂଷଣ || ୮୨
ଯେଉଁ ମୁଖରେ ନାସା ଉଚ୍ଚ | ବଚନମାନେ ଅତି ସଞ୍ଝ[୧] || ୮୩

୨୪ ହେ ବୀରପତ୍ନି[୨] ! ଯେ ମାନୁଷ | କରିଛି ତୋହଠାରେ ଦୋଷ || ୮୪
ସେ ଯେବେ ବିପ୍ରକୁଳୁଁ ଆନ | ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତରୁ ଅଟେ ଭିନ୍ନ || ୮୫
ସେ ଲୋକଠାରେ ନିଶ୍ଚେ ମୁହିଁ | ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବଇଁ || ୮୬
ମୋ'ଠାରୁ ଭୟକୁ ନ ପାଇ | ଅତ୍ୟନ୍ତ ହରଷିତ ହୋଇ || ୮୭
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଯେଉଁ ନର | ତାହାକୁ ତ୍ରିଲୋକ ମଧ୍ୟର || ୮୮
ତ୍ରିଲୋକୁଁ ବାହ୍ୟସ୍ଥାନ ଯେନ୍ତ | ତହିଁ ତ ଦେଖୁ ନାହିଁ ମୁହିଁ || ୮୯

୧—ସଞ୍ଝ = ମନୋହର (ବଲ୍ଗୁ) ।
୨—ଵୀରପତ୍ନୀ = ଵୀର ପତି ଯାହାର ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ।

୨୫ ତିଳକବହ୍ନିନ, ମଳିନ । ଗତହାରଷ, ଚ୍ଛେଦହଶୂନ୍ୟ ॥ ୯୦
କ୍ରୋଧବଶରୁ ଭୟଙ୍କର । ମାର୍ଜନା ଅହବୁଁ ଧୂସର ॥ ୯୧
ଏରୂପେ ପୂର୍ବେ ତୋ ବଦନ । ଜାତ ନ ଥିଲା ଢଳେ୍କନ ॥ ୯୨
ତୋର ସୁଜାତ ସ୍ତନ ଦୁଇ । ଅଶ୍ରୁରେ ହୋଇଛନ୍ତି ଧୋଇ ॥ ୯୩
କୁଙ୍କୁମ ପଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତ ରଙ୍ଗ । ଅଧରେ ନୋହୁଥାଇ ସଙ୍ଗ ॥ ୯୪
ଏ କେଉଁ କଥା କି ତୋ'ଠାରେ । ଦେଖି ନ ଥିଲି ମୁଁ ପୂର୍ବରେ ॥ ୯୫
୨୬ ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ମିତ୍ର ତୋର । କେବଳ କଲି ଅପକାର ॥ ୯୬
ବ୍ୟସନେ ଆତୁର ହୋଇଲି । ଇଚ୍ଛାରେ ମୃଗୟାକୁ ଗଲି ॥ ୯୭
ସେ ଦୋଷ ନ ଦେଖଣ ଚିତ୍ତେ । ତେଣୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ମୋତେ ॥ ୯୮
କନ୍ଦର୍ପବେଗୁଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ । ହୋଇ କରଣ ଯେଉଁ କାନ୍ତ[୧] ॥ ୯୯
ବଶହବକୁ ଯାଇଥାଇ । କେ ବା ହୃଷ୍ଟମସ୍ତିସ୍କ ହୋଇ ॥ ୧୦୦
ତାକୁ ଉଚିତ ସମୟରେ । ଭଜଇ ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୦୧
ଆହେ ଗୋବନ୍ଦ କୃପାସିନ୍ଧୁ । ତୁମ୍ଭ ସେବକ ଦୀନବନ୍ଧୁ ॥ ୧୦୨
ତାହାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର । ହେ କୃଷ୍ଣ କରୁଣାସାଗର ॥ ୧୦୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନେ
ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତବିଂଶେ ପ୍ରିୟାପୁତ୍ରାଦ୍ୟାସକ୍ତ୍ୟା ବସ୍ତୁ ତାମ୍ମନଃ ।
କାଳକନ୍ୟାଦ୍ୟୁପାଖ୍ୟାନୈର୍ଜରବେଗାଦ୍ୟୁପାର୍ଯ୍ୟତେ । ୧ ।

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୧ ପୁରଞ୍ଜନକୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ବଶ କରିଣ ବିଭ୍ରମରେ ॥ ୧
ହେ ମହାରାଜ ! ଛଦଚ୍ଛେଣ । ପତିକ କରାନ୍ତେ ରମଣ ॥ ୨
ଯେ ପୁରଞ୍ଜନୀ ନାମେ ଖ୍ୟାତ । ବହୁରଳକ ସେ ଯୁବତୀ ॥ ୩

[୧]—କାନ୍ତ = ମୂଳ ପାଠସ୍ଥିତ "ଦେବର" ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।
(ଦେବୋ ଦେବନଂ କ୍ରୀଡ଼ା, ତଂ ରାତି ଦଦାତୀତି ଦେବରଃ କାନ୍ତଃ) ସ୍ୱାମୀ ।

୨ ଉତ୍ତମ ରୂପେ କରି ସ୍ନାନ । ପିନ୍ଧଣ ରୁଚିର ବସନ ॥ ୪
ମଙ୍ଗଳ କୁଙ୍କୁମ ସିନ୍ଦୂରେ । ଭୂଷିତ ହୋଇ ସନ୍ତୋଷରେ ॥ ୫
ଭାର୍ଯ୍ୟା ହୁଅନ୍ତେ ଉପାଗତ । ସେ ରାଜା ହେଲା ଆନନ୍ଦିତ ॥ ୬

୩ ସେ ଭାର୍ଯ୍ୟା କରନ୍ତେ ଆଶ୍ଳେଷ । କନ୍ଧେ ନବେଶି ଭୁଜପାଶ ॥ ୭
ଏକାନ୍ତେ ଦିବ୍ୟ ଭାଷାମାନ । କରନ୍ତେ ହରାଇଲା ଜ୍ଞାନ ॥ ୮
ଦିବାରଜନୀ ଅବା ଗଲା । ଏ କାଳବେଗ ନ ଜାଣିଲା ॥ ୯
ତାହାର ଉପଗ୍ରହ ହୋଇ । କେବଳ ପ୍ରମଦା ଅଛଇ ॥ ୧୦

୪ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବବନ୍ତ ସେହି । ମହାମନସ୍ୱୀ ସେ ଅଟଇ ॥ ୧୧
ଦିବ୍ୟଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇଥାଇ । ଭାର୍ଯ୍ୟାଭୁଜରେ ଶିର ଦେଇ ॥ ୧୨
ଅଜ୍ଞାନେ ହୋଇ ଅଭିଭୂତ । ଇଚ୍ଛାରେ କରନ୍ତେ ସୁରତ ॥ ୧୩
ତାଙ୍କୁ ହିଁ କେବଳ ଜାଣିଲା । ନିଜ ରୂପକୁ ନ ଚିହ୍ନିଲା ॥ ୧୪

୫ କାମେ ମୋହିତ ଚିତ୍ତ ଯାର । ଏ ରୂପେ ସେହୁ ନୃପବର ॥ ୧୫
ତା' ସଙ୍ଗେ କରନ୍ତେ ରମଣ । କ୍ଷଣାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରାୟକ ହୋଇଣ ॥ ୧୬
ନବୀନ ବୟସ ତାହାର । ଗଲା, ଶୁଣ ହେ ନୃପବର ॥ ୧୭

୬ ସେ ପୁରଞ୍ଜନୀଠାରେ ପୁଣି । ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ନୃପମଣି ॥ ୧୮
ଏଥୁ ଉତ୍ତରେ କଲା ଜାତ । ତନୟ[1] ଏକାଦଶ ଶତ ॥ ୧୯
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଆୟୁଷ । ଅର୍ଦ୍ଧ ହୋଇଲା ତାର ଶେଷ ॥ ୨୦

୭ ଦଶ-ଉତ୍ତର ଏକଶତ । ଦୁହିତା[2] ପୁଣ କଲା ଜାତ ॥ ୨୧
ସେମାନେ ପିତାମାତାଙ୍କର । ଯଶକୁ କରନ୍ତି ବିସ୍ତାର ॥ ୨୨
ଉଦାରଗୁଣ, ସୁଚରିତ । ଏମାନଙ୍କରେ ଉପଗତ ॥ ୨୩
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ସୁତାଗଣ । ହେ ପ୍ରଜାପତି ! ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ॥ ୨୪

୮ ସେହୁ ପଞ୍ଚାଳ-ନରପତି । ପିତାବଂଶକୁ ଯେ ବଢ଼ାନ୍ତି ॥ ୨୫
ସେ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଭାର୍ଯ୍ୟାରେ[3] । ଯୋଜିତ କଲା ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨୬
ଦୁହିତାମାନଙ୍କୁ ସମାନ । [4]ବରରେ କଲା ସଂଯୋଜନ ॥ ୨୭

୧—ତନୟ = ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପରିଣାମ । ୨—ଦୁହିତା = ତଦନନ୍ତର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ।
୩—ଭାର୍ଯ୍ୟା = ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରିଣାମମାନଙ୍କର ହିତାହିତ ଚିନ୍ତା ।
୪—ବର = ଉଚିତ ବିଷୟଭୋଗ ।

୯ ଏକ ଏକରେ ଶତ ଶତ । ହେଲ ସେ ପୁଷ୍ପଙ୍କର ସୁତ[1] ॥ ୨୮
ଯେବଣ ଯେବଣ ପୁଷ୍ପରେ । ପଞ୍ଚାଳ[2] ଦେଶ ମାନଙ୍କରେ ॥ ୨୯
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ନୃପବଂଶ । ଅଧିକେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥ ୩୦
୧୦ ଯେତେ ଥିଲେ ସେ ପୁଷ୍ପମାନେ । ସେ ପୁଷ୍ପଙ୍କର ଯେ ନନ୍ଦନେ ॥ ୩୧
ଗୃହ, କୋଷକୁ ଅନୁଗତ । ହୋଇଣ ଥିଲେ ସେ ସମସ୍ତ ॥ ୩୨
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଅତିଶୟେ । ମମତା କରନ୍ତେ ବିଷୟେ ॥ ୩୩
ବଦ୍ଧ ହୋଇଲା ସେ ରାଜନ । ନାମ ତାହାର ପୁରଞ୍ଜନ ॥ ୩୪
୧୧ ନାନା କାମନା କରି ଚିତ୍ତ । ସେ ରାଜା ହୋଇ ଦୀକ୍ଷାବନ୍ତ ॥ ୩୫
ପଶୁଙ୍କ ମାରଣ ଯଜ୍ଞରେ । ସେ ଘୋର କ୍ରତୁମାନଙ୍କରେ ॥ ୩୬
ଦେବତା, ପିତୃ, ଭୂତପତି । ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜିଲା ନୃପତି ॥ ୩୭
ଭୁଞ୍ଜେ ଯେମନ୍ତ ବିଧାନରେ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଅଛ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୩୮
୧୨ ଏ ରୂପେ ହୋଇଣ ପ୍ରମତ୍ତ । କୁଟୁମ୍ବଠାରେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥ ୩୯
ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଥାନ୍ତେ.ନରପାଳ । ମିଳିଲା ତାହାକୁ ସେ କାଳ[3] ॥ ୪୦
ପ୍ରିୟ ବନିତାଙ୍କ ଅପ୍ରିୟ । ଅଟଇ ଯେବଣ ସମୟ ॥ ୪୧
୧୩ ଚଣ୍ଡବେଗ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ହେ ନୃପ ! ଗନ୍ଧର୍ବନୃପତି ॥ ୪୨
ତନଶ’ ଷାଠିଏ ତାହାର । ଗନ୍ଧର୍ବେ[4] ଅତି ବଳିଆର ॥ ୪୩
୧୪ ଗନ୍ଧର୍ବସ୍ତ୍ରୀଏ[5] ତେତେ ତାର । ସେ[6] ସିତ ଅସିତ ଆକାର ॥ ୪୪
ଯାଆନ୍ତେ, ଆସନ୍ତେ ଲେଉଟି । ପୁରକୁ କରନ୍ତେ ସେ ଲୁଟି ॥ ୪୫
ସକଳ କାମରେ ସମ୍ଭୃତ । ଯେବଣ ପୁର ବିନିର୍ମିତ ॥ ୪୬
୧୫ ସେ ଚଣ୍ଡବେଗ-ଅନୁଚରେ । ଆସିଣ ଯେବଣ କାଳରେ ॥ ୪୭
ଆରମ୍ଭ କଲେ ଭଙ୍ଗିବାକୁ । ସେ ପୁରଞ୍ଜନର ପୁରକୁ ॥ ୪୮
ପ୍ରଜାଗର[7] ଯେ ତହିଁ ଥିଲା । ସେ ପୁଣ ତାହା ନିଷେଧିଲା ॥ ୪୯
୧୬ ଗନ୍ଧର୍ବୀ ଗନ୍ଧର୍ବ ହୋଇଣ । ସେ ସପ୍ତଶତ ବିଂଶ ଜାଣ ॥ ୫୦
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅତିବଳ । ସେ ପୁରଞ୍ଜନପୁରପାଳ ॥ ୫୧
ସମର କଲା ଏକା ହୋଇ । ଶଏ ବରଷ ଯାଏ ତହିଁ ॥ ୫୨

୧—ପୁଷ୍ପଙ୍କର ସୁତ=କର୍ମ । ୨—ପଞ୍ଚାଳ=ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟ ।
୩—କାଳ=ଜରାସମୟ । ୪—ଗନ୍ଧର୍ବ=ଦିବସ । ୫—ଗନ୍ଧର୍ବସ୍ତ୍ରୀ=ରାତ୍ରି ।
୬—ସିତ ଅସିତ=ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ । ୭—ପ୍ରଜାଗର=ପ୍ରାଣ ।

୧୭ ଆପଣା ଲୋକ ଏକାଜଣ | ବହୁତ ଲୋକ ସଂଗତେଣ ॥ ୫୩
କ୍ଷୀଣ ହୁଅନ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧେ ତହିଁ | ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୫୪
ଦେଶ-ନଗର ବାସୀ ଜନ | ଯେ ଅବା ବନ୍ଧୁଥିଲେ ଆନ ॥ ୫୫
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଅତିଶୟେ | ଚିନ୍ତା କଲା ସେ ମନେ ଭୟେ ॥ ୫୬

୧୮ ସେ ରାଜା ପଞ୍ଚାଳ ଦେଶରେ | ବସନ୍ତେ ଆପଣାର ପୁରେ ॥ ୫୭
ସେବକେ ଦଅନ୍ତି ଯା' ଆଣି | ଭୋଗନ୍ତେ ସେ ସାମଗ୍ରୀ ପୁଣି ॥ ୫୮
ମଧୁକୁ ଭୋଜନ କରଇ | ଯୁବତିଜନବଶ ହୋଇ ॥ ୫୯
ଯେ ଭୟ ହେବ ଉପସ୍ଥିତ | ବିଚାର ନ କଲା ତା' ଚିତ୍ତ ॥ ୬୦

୧୯ *କାଳ ଦେବତାର ନନ୍ଦନୀ | ଥିଲା ଯେ କେବଣ ଭାମିନୀ ॥ ୬୧
ବରକୁ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ସେ ମନ | ଭ୍ରମୁଁ ଥାଆନ୍ତେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥ ୬୨
ଶୁଣ ହେ ପ୍ରାଚୀନବରହି ! | ତାହାଙ୍କୁ ନ ଘେନଲେ କେହି ॥ ୬୩

୨୦ ଆପଣା ଦୁର୍ଭଗ୍ୟ ଭାବରେ | ଦୁର୍ଭଗା ଖ୍ୟାତ ସେ ଲୋକରେ ॥ ୬୪
ପୁରୁନାମରେ ରାଜର୍ଷି | ପୂର୍ବେ ବରନ୍ତେ ତାକୁ[୧] ଆସି ॥ ୬୫
ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଣ ତାହାକୁ | ପ୍ରଦାନ କଲା ଯେ ବରକୁ ॥ ୬୬

୨୧ ସେ କନ୍ୟା ଏକ ସମୟରେ | ଗମନ କରନ୍ତେ ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୬୭
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୁଁ ମହୀଗତ | ହୋଇଅଛି ମୁଁ ମହାବ୍ରତ ॥ ୬୮
ଜାଣନ୍ତେ ବରିଲକ ମୋତେ | ମଦନବିମୋହିତ ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୯

୨୨ ସେ କଥା ନ ମଣନ୍ତେ ମୁହିଁ | ମୋହର ଠାରେ କ୍ରୋଧ ବହି ॥ ୭୦
ହେ ମୁନି ! ଯା' ମାଗିଲି ମୁହିଁ | ବିମୁଖ ହୋଇଲୁ ତୁ ତହିଁ ॥ ୭୧
ଏ ଘେନି କରି ଏକ ସ୍ଥାନ | ରହି ନୋହିବୁ ତୁ ଭଜନ ॥ ୭୨
ଦୁଃସହ ବିପ୍ଳବସ୍ୱରୂପ | ଦେଲା ଏ ରୂପେ ମୋତେ ଶାପ ॥ ୭୩

---

* କାଳର ନନ୍ଦନୀ=ଜରା । ଯଯାତି ଶୁକ୍ରଙ୍କ ଶାପହେତୁ ଜରାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନିଜ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—"ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଜରାକୁ ଗ୍ରହଣ କର ।" ଏହା ଶୁଣି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଚାରି ଜଣ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପୁରୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତେଣୁ ଯଯାତି ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

୧—ତାକୁ=ଜରାକୁ । ପୁରୁ=ଯଯାତିପୁତ୍ର ।

୨୩ 'ମୋ' ଠାରୁ ଭଗ୍ନକାମ ହୋଇ । ମୁଁ ଯାହା ହୋଇଥିଲି କନ୍ଧ ॥ ୨୪
'ଯବନଙ୍କର ଅଧୀଶ୍ୱର । ଭୟ ଅଟଇ ନାମ ତାର ॥ ୨୫
ତାକୁ ବରିଲି କରି ପତି । କାଳର କନ୍ୟା ସେ ଯୁବତୀ ॥ ୨୬
୨୪ ତୁ ଯେ ଯବନମାନଙ୍କର । 'ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟୁ ବୀର ! ॥ ୨୭
ଆପଣା ମାନସରେ ଚିନ୍ତି । ତୋତେ ମୁଁ ବରିଲିଁ ପତି ॥ ୨୮
ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ବାଞ୍ଛିତ । ତୋଠାରେ ନୁହଇ ବିହତ ॥ ୨୯
୨୫ ଲୋକ-ଆସ୍ଥରେ ବେଦବାରେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଏ ଯେ ଆଗରେ ॥ ୮୦
ମାଗିଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ନ ଦେଇ । ଦେଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ନ ଘେନଇଁ ॥ ୮୧
ସେ ବେନି ବାଳକ ପ୍ରକାର । ଦୁଷ୍ଟ ଆଗ୍ରହ ତାହାଙ୍କର ॥ ୮୨
ତାହାଙ୍କୁ ସାଧୁଲୋକମାନେ । ଶୋଚନା କରନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୮୩
୨୬ ଏଣୁ ହେ ବୀର ! ଭଜ ମୋତେ । ମୁଁ ହାବେ ଭଜୁଅଛି ତୋତେ ॥ ୮୪
ମୋହଠାରେ ତୁ ଦୟା କର । ଏତେକ ମାତ୍ର ପୁରୁଷର ॥ ୮୫
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଧର୍ମ ଏ ସଂସାରେ । ଦୀନକୁ ଯାହା ଦୟା କରେ ॥ ୮୬
୨୭ ଏ ବାକ୍ୟ ସେ କାଳକନ୍ୟାର । ଶୁଣିଣ ଯବନ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୭
* ଦେବତାଙ୍କର ଯେ ଗୁପତ । କରି ବାଞ୍ଛିଲେ ତାହା ଚିତ୍ତ ॥ ୮୮
ସ୍ମିତ ସହିତ ମୁଖ ହେଲା । ତାହାକୁ ବଚନ ବୋଇଲା ॥ ୮୯
୨୮ ତୁ ଯେ ଅଭଦ୍ର ଅସମ୍ମତ । ତୋତେ ନ ବାଞ୍ଛେ ଲୋକଚିତ୍ତ॥ ୯୦
ଜ୍ଞାନଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ତୋହର । ନିରୂପିଲଇଁ ନିଜ ବର ॥ ୯୧
୨୯ କେହି ନ ଲକ୍ଷିବେ ତୋ' ଗତି । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ ଝଟିତି ॥ ୯୨
କର୍ମନିର୍ମିତ ଲୋକ ଯେତେ । ତାହାକୁ ଭୋଗ କର ତୁହି ॥ ୯୩
ମୋର ସୈନ୍ୟରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ । ଏବେ ଗମନ କର ତୁହି ॥ ୯୪
ପ୍ରଜ୍ୱାର ହୋଇ ନାମ ଯାର । ପ୍ରୀତି କରିବ ସଂଗେ ତୋର ॥ ୯୫
(ଯବନସେନା ମୋର ଯେତେ । ତା' ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ତୁହି॥
ମୁଁ ହେଲେ ପ୍ରତିକୂଳ ମୋତେ । ମାରିବ ଲୋକ ଅକସ୍ମାତେ ॥
ଏ ରୂପେ ଶଙ୍କା ନ ବହିବ । ପ୍ରଜା-ବିନାଶ ସିଦ୍ଧ କରି) ॥

୧— ଯବନ = ଆଧିବ୍ୟାଧି ।
*ଦେବତାଙ୍କର ଗୁପ୍ତ = ମରଣ । (ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବୈରାଗ୍ୟ-ଅନୁଦୟ ପାଇଁ ଦେବତାମାନେ ମରଣକୁ ଲୁଚାନ୍ତି) ।

୩୦	ପ୍ରଜ୍ୱାର[୧] ଅଟଇ ମୋ ଭାଇ	। ମୋର ଭଗିନୀ ତୁଅ ଭୁଞ୍ଜ	॥ ୯୬
	ମୁଁ ଭ୍ରମଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ	। ଭ୍ରମଣ କରିବ ଲୋକରେ	॥ ୯୭
	ବ୍ୟକ୍ତ ନୁହଇ ରୂପ ମୋର	। ମୋ ସୈନ୍ୟମାନେ ଭୟଙ୍କର	॥ ୯୮
	ଭଣଇ ଯାନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ	। ସୁଜନେ କୃଷ୍ଣପଦ ଭଜ	॥ ୯୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନେ
ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାବିଂଶେ ତୁ ବୈଦର୍ଭ୍ୟାଖ୍ୟାନେନ ସ୍ତ୍ରୀହଚିନ୍ତୟା ।
ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱଂ ପ୍ରାପ୍ତସ୍ୟ ଦୈବେନ କଦାଚିନ୍ମୁକ୍ତିରୁଚ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୧	ଭୟ ନାମରେ ଯେ ଯବନ	। ଅଟଇ ହେ ବରହିଷ୍ମନ୍ତ	॥ ୧
	ତାହାର ସୈନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ	। ଥାଆନ୍ତି ତାହାର ବଚନେ	॥ ୨
	ପ୍ରଜ୍ୱାର-କାଳକନ୍ୟାତୁଲେ	। ଏ ଧରଣୀକି ସେ ଭ୍ରମିଲେ	॥ ୩
୨	ସେ ଏକ ଦିନେ ବେଗ ହୋଇ	। ପୁରଞ୍ଜନର ପୁରୀ ଯେହି	॥ ୪
	ହେ ନୃପ ! ରୁନ୍ଧିଲେ ତାହାକୁ	। ବୃଦ୍ଧ ପନ୍ନଗ[୨] ପାଳେ ଯାକୁ	॥ ୫
	ଭୂମି ସଂବନ୍ଧୀ ଯେତେ ଭୋଗ	। ତେଣେ ଅଟଇ ଯା' ସଂଯୋଗ	॥ ୬
୩	ବଳେ ସେ କାଳକନ୍ୟା ନାରୀ	। ଭୁଞ୍ଜିଲା ପୁରଞ୍ଜନପୁରୀ	॥ ୭
	ଯା' ପରଭବୁଁ ବେଗ ହୋଇ	। ପୁରୁଷ ନିର୍ବଳ ହୁଅଇ	॥ ୮
୪	କନ୍ୟା କରନ୍ତେ ଉପଭୋଗ	। ସେହୁ ପୁରକୁ ସର୍ବ ଦିଗ	॥ ୯
	ଯବନେ ଦ୍ୱାରମାନଙ୍କରେ	। ପଶି ପୀଡ଼ିଲେ ସବୁଠାରେ	॥ ୧୦
୫	ଯବନମାନେ ମିଳିକରି	। ପୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ସେହୁ ପୁରୀ	॥ ୧୧
	ସେ ଅଭିମାନୀ ପୁରଞ୍ଜନ	। ଲଭିଲ ନାନା ତାପମାନ	॥ ୧୨
	କୁଟୁମ୍ବବନ୍ତ ସେ ଭୂପାଳ	। ଅଟଇ ମମତା-ଆକୁଳ	॥ ୧୩

୧—ପ୍ରଜ୍ୱାର = ମାରକ ବୈଷ୍ଣବ ଜ୍ୱର । ୨—ବୃଦ୍ଧ ପନ୍ନଗ = କଣ୍ଠ ପ୍ରାଣ ।

୬ କନ୍ୟା କରନ୍ତେ ଆଲିଙ୍ଗନ । ତା' ଶୋଭା ହୋଇଲା ନିଧନ ॥ ୧୪
ସେ ଦୁଃଖୀ ବିଷଣ୍ଣମାନସ । ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଲା ତାର ନାଶ ॥ ୧୫
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଯବନେ ତାହାର । ବଳେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଦୂର ॥ ୧୬
୭ } ସ୍ୱପୁର ହୋଇଲା ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ । ପୁତ୍ର, ପଉତ୍ର ମନ୍ତ୍ରିଜନ ॥ ୧୭
୮ } ବିରୁଦ୍ଧ ଆଚରଣ କଲେ । ଆଦରବନ୍ତ ସେ ନୋହିଲେ ॥ ୧୮
ଭାର୍ଯ୍ୟା ହିଁ ପ୍ରୀତିକି ଛାଡ଼ିଲା । ଆମ୍ଭାକୁ କନ୍ୟା ଗ୍ରସ୍ତ କଲା ॥ ୧୯
ପଞ୍ଚାଳମାନେ ଯେତେ ଥିଲେ । ଅରିରେ ଦୂଷିତ ହୋଇଲେ ॥ ୨୦
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ଅତିଶୟେ । ଚିନ୍ତାକୁ ଲଭିଲା ହୃଦୟେ ॥ ୨୧
ଏଥିକି ଯେଉଁ ପ୍ରତିକାର । ନ ଲଭିଲା ତା' ନୃପବର ॥ ୨୨
୯ କନ୍ୟା ସକାଶୁଁ ଗତସାର । ହେଲେ ଯେ କାମମାନେ ତାର ॥ ୨୩
ଚିନ୍ତାରେ ତାଙ୍କୁ ଦୀନ ହୋଇ । ପରଲୋକର ଗତି ଯେହି ॥ ୨୪
ସେ ଅବା ସ୍ନେହ ପୁତ୍ରାଦରେ । ସେ କଥା ପରିହରି ଦୂରେ ॥ ୨୫
ଯେ ଛନ୍ତି ପୁତ୍ର, ଦାରମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ପାଳନ ॥ ୨୬
୧୦ ଗନ୍ଧର୍ବେ ଯବନେ ଆକ୍ରାନ୍ତ । କାଳକନ୍ୟାରେ ବିମର୍ଦ୍ଦିତ ॥ ୨୭
ସେ ପୁର ଛାଡ଼ିବାକୁ ମନ । କଲା ଅନାୟୁତ୍ତେ ରାଜନ ॥ ୨୮
୧୧ } ଭୟ ନାମରେ ଯେ ବିଖ୍ୟାତ । ପ୍ରଜ୍ୱାର ତାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତ ॥ ୨୯
୧୨ } କରି ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ସଇଁହିତ । ସେ ଆସି ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ ॥ ୩୦
ସେ ପୁର ସମଗ୍ର କିରଣ । ଦହନ କଲା ତତକ୍ଷଣ ॥ ୩୧
ସେ ପୁର ହୁଅନ୍ତେ ଦହନ । ପୁରରେ ଥିଲେ ଯେତେ ଜନ ॥ ୩୨
ଗୃହିଣୀ, ଭୃତ୍ୟବର୍ଗମାନ । ଯେ ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର ଆଦି ଜନ ॥ ୩୩
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଉପତାପ । ଲଭିଲା ସେ କୁଟୁମ୍ବୀ ନୃପ ॥ ୩୪
୧୩ ଯବନେ ଆପ୍ତଜନମାନ । ରୁଦ୍ଧ କରନ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୩୫
ଗ୍ରାସନ୍ତେ କାଳକନ୍ୟା ପୁର । ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ପ୍ରଜ୍ୱାର ॥ ୩୬
ପୁରପାଳକ[୧] ଯେବା ଥିଲା । ସେ ଅନୁତାପକୁ ପାଇଲା ॥ ୩୭
୧୪ ନାନା ପ୍ରକାରେ କ୍ଲେଶ ପାଇ । କଂପୁଛି ଅତିଶୟ ହୋଇ ॥ ୩୮
ସେ ପୁରେ ରହି ନ ପାରିଲା । ତହୁଁ ଯିବାକୁ ମନ କଲା ॥ ୩୯
ପୋଡ଼ନ୍ତେ ବୃକ୍ଷର କୋଟର । ସର୍ପ ପଳାଏ ଯେହ୍ନେ ଦୂର ॥ ୪୦

୧—ପୁରପାଳକ = ପ୍ରାଣ ।

୧୫ ତାହାର ଅବୟବମାନ । ଯେବେ ଗ୍ରହିଲେ ଚଣ୍ଡିସ୍ଥାନ ॥ ୪୧
ପୁରୁଷକୃତ୍ୟ ଯେବା ତାର । ଗନ୍ଧର୍ବେ କଲେ ତାହା ଦୂର ॥ ୪୨
କଣ୍ଠକୁ ରୁନ୍ଧନ୍ତେ ଯବନେ । ବେଦନ କଲ ଦୁଃଖମନେ ॥ ୪୩
୧୬ ସୁତ, ତନୁଜା, ନାତିମାନ । ବଧୂ, ଜୁଆଇଁ, ଭୃତ୍ୟଜନ ॥ ୪୪
ସୁହୃମାନଙ୍କେ ଅବଶେଷ । ଯେ କିଛି ଗୃହ, ବିତ୍ତ, କୋଷ ॥ ୪୫
୧୭ ସେମାନ ସବୁ କଲ ଧ୍ୟାନ । ହୋଇଛି ପ୍ରମଦା[୧] ବନ୍ଧନ ॥ ୪୬
ଦଇବବଶେ ଉପସ୍ଥିତ । ହୁଅନ୍ତେ ବିଚ୍ଛେଦ ଅଗ୍ରତ ॥ ୪୭
କେବଳ ଅହଂ ମମ ହୋଇ । ସଂସାରେ ଯେଉଁ କଥା ଦୁଇ ॥ ୪୮
ସ୍ୱୀକାର କରିଛିତା' କୁମତି । ଗୃହେ ହୋଇଛି ଗୃହପତି ॥ ୪୯
୧୮ ଯାଆନ୍ତେ ମୁହିଁ ଆନ ପୁର । ଅନାଥ ହୋଇ ଭାର୍ଯ୍ୟା ମୋର ॥ ୫୦
ବାଳକମାନଙ୍କୁ ଶୋଚନ । କରୁଥାଆନ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୫୧
ଏକା ହୋଇଣ ଥାଇ ଘରେ । ବର୍ତ୍ତିବ କେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୨
୧୯ ମୋ'ଠାରୁ ବଡ଼ ତାର ନାହିଁ । ମୁଁ ନ ଭୁଂଜିଲେ ନ ଭୁଂଜଇ ॥ ୫୩
ସ୍ନାନ ନ କରିଥିଲେ ମୁହିଁ । ସେ ପୁଣି ସ୍ନାନ ନ କରଇ ॥ ୫୪
ମୁଁ ରୋଷ କଲେ ତ୍ରାସ ପାଇ । ମୁଁ ଯେବେ ଭର୍ତ୍ସନା କରଇ ॥ ୫୫
ନିରୁତ୍ତ କରିଣ ବଚନ । ଭୟରେ ହୁଅଇ ମଉନ ॥ ୫୬
୨୦ ହୁଅନ୍ତେ ମୁଁ ବିବେକହୀନ । ମୋତେ କରଇ ପ୍ରବୋଧନ ॥ ୫୭
ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯାନ୍ତେ ମୁହିଁ । ଶୋକରେ କରଶିତ ହୋଇ ॥ ୫୮
ଗୃହମେଧିଙ୍କ ଧର୍ମ ଯେତେ । ତା ଅନୁବର୍ତ୍ତାଇବ ନାହିଁ ॥ ୫୯
ଜାତ କରିଛି ଘାରସୁତ । ନଷ୍ଟପ୍ରେ ହେବ ପ୍ରାଣହତ ॥ ୬୦
୨୧ ଆଶ୍ରୟ ନ ଥାନ୍ତେଣ ଆନ । ପୁତ୍ରେ, ସୁତାଏ ହୋଇ ଦୀନ ॥ ୬୧
ଗମନ୍ତେ ମୁହିଁ ଆନ ପୁରେ । ବର୍ତ୍ତିବେ କେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୬୨
ସମୁଦ୍ରେ ଭାଜ ଯାନ୍ତେ ନାବ । ଯେମନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ମାନବ ॥ ୬୩
୨୨ ଶୋକ କରିବାକୁ ଭାଜନ । ନୋହେ ସେ ରାଜା ପୁରଞ୍ଜନ ॥ ୬୪
ସେ ରାଜା କୃପଣ ବୁଦ୍ଧିରେ । ଶୋକ କରନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୬୫
ତାକୁ ଧରିବାକୁ ମିଳିଲ । ଯେ ଭୟ ନାମେ ପୂର୍ବେ ଥିଲ ॥ ୬୬

୧—ଏହି ପ୍ରମଦା ପୁରଞ୍ଜନୀ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ମମତାସ୍ପଦୀଭୂତା ବ୍ୟାବହାରିକୀ ବୁଦ୍ଧି ।

୨୩ ଯବନେ ପଶୁପ୍ରାପ୍ତେ କରି	। ନଅନ୍ତେ ସ୍ୱଗୃହକୁ ଧରି	॥ ୬୭
ତାହାର ପରିସ୍ୱର[୧] ହୋଇ	। ଯେତେକ ଥିଲେ ପୁରେ ରହି	॥ ୬୮
ଅତି ଆତୁରେ ଶୋକ କଲେ	। ସମସ୍ତେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ	॥ ୬୯
୨୪ ଯେ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ସର୍ପ ଥିଲ	। ପୁର ଛାଡ଼ି ସେ ଯେବେ ଗଲ	॥ ୭୦
ତା' ଅନୁପଦେ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର	। ସେ ପୁଷ୍ପ ହୋଇଲ ବିଲୀନ	॥ ୭୧
୨୫ ବଳିଷ୍ଠ ଯବନ ବଳରେ	। ଓଟାରି ନଅନ୍ତେ ସତ୍ୱରେ	॥ ୭୨
ଅଜ୍ଞାନେ ଆବଷ୍ଟ ହୋଇଲ	। ପୂର୍ବ ମିତ୍ରକୁ ନ ଲଭିଲ	॥ ୭୩
୨୬ ଏ ଯେତେ ଯଜ୍ଞପଶୁମାନ	। ନିର୍ଦ୍ଦୟେ କରିଛୁ ନିଧନ	॥ ୭୪
ସେ ପାପକର୍ମକୁ ଏହାର	। ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ମନର	॥ ୭୫
ସମସ୍ତେ ସକ୍ରୋଧ ହୋଇଲେ	। ତାହାକୁ କୁଠାରେ ଛେଦିଲେ	॥ ୭୬
୨୭ ଦୂଷିତ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗରେ	। ବୁଡ଼ିଲ ଘୋର ନର୍କରେ	॥ ୭୭
ଯେ ଜ୍ଞାନ ପୂର୍ବକାଳେ ଥିଲ	। ସେମାନ ସବୁ ନାଶ ହେଲ	॥ ୭୮
ବହୁତ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ	। ପୀଡ଼ାକୁ ଭୁଞ୍ଜି ଏକାନ୍ତେ	॥ ୭୯
୨୮ ସେହି ଯୁବତୀଙ୍କ ମନରେ	। ହୋଇନ୍ତେ ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ	॥ ୮୦
ଉତ୍ତମ ଯୁବତୀରୂପରେ	। ହେଲ ବିଦର୍ଭନୃପଘରେ	॥ ୮୧
୨୯ ମଳୟଧ୍ୱଜ ନାମ ଯାର	। ଜିଣିଛି ଶତ୍ରୁଙ୍କର ପୁର	॥ ୮୨
ସେ ପାଣ୍ଡ୍ୟ-ନୃପତି ଯୁଦ୍ଧରେ	। ରାଜାଙ୍କୁ ଜିଣି ପ୍ରତାପରେ	॥ ୮୩
ରାଜାଙ୍କ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ପାର	। ଅଟଇ ମୂଲ୍ୟର ଆକାର	॥ ୮୪
ସେ ବଇଦର୍ଭୀ ବଧୂପାଣି	। ଗ୍ରହଣ କଲ ନୃପମଣି	॥ ୮୫
୩୦ ତା'ଠାରେ ସୁତା କଲ ଜାତ	। ଅସିତେକ୍ଷଣା[୨] ନାମେ ଖ୍ୟାତ	॥ ୮୬
କନିଷ୍ଠ ସପତ କୁମର[୩]	। ଦ୍ରାବିଡ଼ ଦେଶେ ଦଣ୍ଡଧର	॥ ୮୭
୩୧ ଏକେ ଏକେ ସେ ପୁତ୍ରଙ୍କର	। ଅର୍ବୁଦ ଅର୍ବୁଦ କୁମର	॥ ୮୮
ଜନମ ହେଲେ ହେ ନୃପତି	। ଯାହାଙ୍କ ବଂଶଧରେ କ୍ଷିତି	॥ ୮୯
ମନୁ-ଅନ୍ତରକୁ ବ୍ୟାପିଣ	। ଭୋଗ କରିବେ ପୁଣ ପୁଣ	॥ ୯୦

୧—ପରିସ୍ୱର = ପ୍ରାଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ । ତଥା ଚ ଶ୍ରୁତିଃ—"ତମୁତ୍କ୍ରାମନ୍ତଂ ପ୍ରାଣୋଽନୂତ୍କ୍ରାମତି, ପ୍ରାଣମନୂତ୍କ୍ରାମନ୍ତଂ ସର୍ବେ ପ୍ରାଣା ଅନୂତ୍କ୍ରାମନ୍ତି ।"

୨—ଅସିତସ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ୟ ଈକ୍ଷଣଂ ଯସ୍ୟା ସା ।

୩—ସପ୍ତ କୁମର = ସଖ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମନିବେଦନକୁ ଛାଡ଼ି ବାକି ୭ ପ୍ରକାର ଭକ୍ତ ।

୩୨ *ପ୍ରଥମେଁ ହୋଇ ଧୃତବ୍ରତ । ଯେ ସୁତା ହୋଇଥିଲା ଜାତ ॥ ୯୧
ତାଙ୍କୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ[1] ବିଭା ହେଲେ । ତା'ଠାରେ ପୁତ୍ର ସମ୍ଭବିଲେ ॥ ୯୨
ସେ ମୁନି ଅଟେ ଦୃଢ଼ଚ୍ୟୁତ[2] । ତାହାର ଇଧ୍ମବାହ[3] ସୁତ ॥ ୯୩
୩୩ ମଳୟଧ୍ୱଜ ନରପତି । ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦେଇ କ୍ଷିତି ॥ ୯୪
କୃଷ୍ଣ-ଆରାଧନ ବାଞ୍ଛି ଲେ । କୁଳ-ଅଚଳକୁ ସେ ଗଲେ ॥ ୯୫
୩୪ ବୈଦର୍ଭସୁତା ଗୃହ ସୁତ । ଭୋଗକୁ ଛାଡ଼ିଣ ତୁରିତ ॥ ୯୬
ଧାଇଁଲେ ସେ ପାଣ୍ଡ୍ୟନୃପଙ୍କୁ । ଚନ୍ଦ୍ରିକା[4] ଯେସନେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ॥ ୯୭
୩୫ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରବଶା[5] ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ । ଯେ ବଟ-ଉଦକା ହ୍ରଦମା ॥ ୯୮
ସେ ନଦୀମାନଙ୍କର ଜଳ । ଅଟଇ ଧବଳ ନିର୍ମଳ ॥ ୯୯
ଅନ୍ତର ବାହ୍ୟ ମଳମାନ । ତେଣେ କରନ୍ତେ ସଂମାର୍ଜନ ॥ ୧୦୦
୩୬ ଯେ ବୀଜ, ଫଳ, ମୂଳମାନ । ତୃଣ, ଉଦକ, ପୁଷ୍ପ, ପର୍ଣ୍ଣ ॥ ୧୦୧
ତେଣେ ପୋଷନ୍ତେ ନିଜ ପ୍ରାଣ । ତପସ୍ୟା କଲେ ଆଚରଣ ॥ ୧୦୨
ଯେଣିକି ତପରେ ଶରୀର । କ୍ରମେ ହୋଇଲା କୃଶତର ॥ ୧୦୩
୩୭-୩୮ ବାତ, ବରଷା, ଉଷ୍ଣ, ଶୀତ । କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ହିତାହିତ ॥ ୧୦୪
ଯେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱମାନେ । ଜିଣିଲେ ତା' ସମଦର୍ଶନେ ॥ ୧୦୫
ତପସ୍ୟା, ଉପାସନା, ଯମ । ନିୟମେ ସେ ସ୍ୱଜ-ଉତ୍ତମ ॥ ୧୦୬
କାମାଦି ବାସନା ଦହିଲେ । ବ୍ରହ୍ମେ ଆତ୍ମାକୁ ଯୁକ୍ତ କଲେ ॥ ୧୦୭
ଜିଣିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ । ପ୍ରାଣକୁ, ନିଜ ଆଶୟକୁ[6] ॥ ୧୦୮
୩୯ ଦେବବର୍ଷେ ଶତେ ଯାଏ । ସ୍ଥିର ହୋଇଲେ ବୃକ୍ଷପ୍ରାଏ ॥ ୧୦୯
ବହନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ରତି । ଆନ ନ ଜାଣିଲେ ନୃପତି ॥ ୧୧୦
୪୦ ଦେହ ଆଦିରୁ ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ । ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ॥ ୧୧୧
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ନୃପବର । ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ଗୋଚର ॥ ୧୧୨

---

* ପ୍ରଥମ ଜାତ ସୁତା = କୃଷ୍ଣସେବାରୁଚି ।
୧—ଅଗସ୍ତ୍ୟଃ = ଅଗାନ୍ ନିର୍ଜିତ୍ୟ ଗାତ୍ରାଣି ସ୍ତ୍ୟାସ୍ୟ ସଙ୍ଘାତସ୍ତମ୍ଭ ଅଗସ୍ତ୍ୟୋ ମନଃ । ୨—ଦୃଢ଼ଚ୍ୟୁତଃ = ଦୃଢ଼େଭ୍ୟଃ ସତ୍ୟଲୋକାଦିଭୋଗେଭ୍ୟୋଽପି ଚ୍ୟୁତଃ ରହିତଃ । ୩—ଇଧ୍ମବାହଃ = ସମିତ୍ପାଣିଃ ।
୪—ଚନ୍ଦ୍ରିକା = ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ । ୫—ଚନ୍ଦ୍ରବଶା = ଚନ୍ଦ୍ରବଶା । ୬—ଆଶୟ = ଚିତ୍ତ ।

କରନ୍ତେ ଦେହ ଆଦ୍ୟ ଯେତ୍କ । ତହୁଁ ବିରତ ହେଲା ଚିତ୍ତ ॥ ୧୧୩
ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣର ବୃତ୍ତି । ଆମର୍ଶ ନାମେ ଅଟେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୧୧୪
ଆତ୍ମା ତାହାର ଅଟେ ସାକ୍ଷୀ । ଏମନ୍ତରୂପେ ତାକୁ ଲକ୍ଷି ॥ ୧୧୫
ମୋହର ଶିର ହେଲା ଛିନ୍ନ । ଏମନ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ ଜନ ॥ ୧୧୬
ଆତ୍ମାକୁ ଦେହୁଁ ଭିନ୍ନ କରି । ମଣଇଁ ଯେମନ୍ତ ବିଜ୍ଞର ॥ ୧୧୭

୪୧ ସାକ୍ଷାତ ଭଗବାନ ହରି । ଅଟନ୍ତି ଗୁରୁରୂପଧାରୀ ॥ ୧୧୮
ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ସ୍ଫୁରଇ ଯେ ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ॥ ୧୧୯
ଆତ୍ମାକୁ ସେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନେ । ନୃପ ଜାଣିଲା ଏକ ମନେ ॥ ୧୨୦

୪୨ ଆତ୍ମାକୁ ପରମ ବ୍ରହ୍ମରେ । ପରମ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଆତ୍ମାରେ ॥ ୧୨୧
ଦେଖନ୍ତେ ମଣିଲା ଏସନ । ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ସଂସାରରୁ ଆନ ॥ ୧୨୨
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମକୁ । ଗୁଡ଼ଣ ଦେଖିବା କଥାକୁ ॥ ୧୨୩
ଏ ସଂସାରରୁ ନିରପତ । ଆପଣେ ଲଭିଲା ନିବୃତ୍ତି ॥ ୧୨୪

୪୩ ୪୪ } ପତି ଅଟଇ ଯା' ଦେବତା । ସେହୁ ବିଦର୍ଭନୃପସୁତା ॥ ୧୨୫
ମଳୟଧ୍ୱଜ ନାମ ଖ୍ୟାତ । ପରମ ଧର୍ମଜ୍ଞ ଯେ ପତି ॥ ୧୨୬
ପ୍ରେମରେ ତାହାଙ୍କୁ ସେବନ । କଲା ଗୁଡ଼ଣ ଭୋଗମାନ ॥ ୧୨୭
ଚୀର ବସନ ବ୍ରତକୃଶ । ବେଣୀ ହୋଇଛି ନିଜ କେଶ ॥ ୧୨୮
ପତିକ କଚ୍ଛୁ ଉଣା ହୋଇ । ଶୋଭା ପାଇଲା ପାଖେ ଥାଇ ॥ ୧୨୯
ଅନଳ ହୁଅନ୍ତେଣ ଶାନ୍ତ । ତା' ଶିଖା ଦିଶଇ ଯେମନ୍ତ ॥ ୧୩୦

୪୫ ବସିଛି ସ୍ଥିର ଆସନରେ । ଜୀବନ ନାହିଁ ଶରୀରରେ ॥ ୧୩୧
ଏ ରୂପେ ପତିକ ନ ଜାଣି । ଲଭି ନିକଟକୁ ତରୁଣୀ ॥ ୧୩୨
ପୂର୍ବ ସମୟରେ ଯେସନ । ଏବେ ହିଁ କଲା ସେ ସେବନ ॥ ୧୩୩

୪୬ ସେବନ୍ତେ ପତିପାଦେ ଯେବେ । ଉଷ୍ଣକୁ ନ ଲଭିଲା ତେବେ ॥ ୧୩୪
ଯୂଥରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ମୃଗୀ ଯେହ୍ନେ । ଉଦ୍‌ବେଗ ଲଭିଲା ସେ ମନେ ॥ ୧୩୫
୪୭ ଦୁଃଖିତ ଅଟେ ବନ୍ଧୁହୀନ । ଏ ରୂପେ ଆତ୍ମାକୁ ଶୋଚନ ॥ ୧୩୬
କରନ୍ତେ ବିକଳ ଅଶ୍ରୁରେ । ସ୍ତନକୁ ସିଞ୍ଚଣେ, ସୁସ୍ୱରେ ॥ ୧୩୭
ବିପିନମଧ୍ୟେ ସେ ତରୁଣୀ । ରୋଦନ କଲା ପୁଣ ପୁଣି ॥ ୧୩୮

୪୮ ଉଠ ଉଠ ହେ ରାଜର୍ଷି | ଯାଉ ମେଖଳା କାଉଗଣି || ୧୩୯
ସେ କ୍ଷିତି ଖଣ୍ଡଙ୍କର ଠାରୁ | ଦୁଷ୍ଟ ରଜାଙ୍କ ସକାଶରୁ || ୧୪୦
ସତତେ ଲଭୁଅଛୁ ଭୟ | ତା'ପାଳିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ତୁଅ || ୧୪୧

୪୯ ପତିଙ୍କ ଅନୁଗତ ହୋଇ | ବନେ ଏ ପ୍ରକାରେ କାନ୍ଦଇ || ୧୪୨
ପତିର ଚରଣେ ପଡ଼ିଲା | ସ୍ୱେଦନ୍ତେ ଅଶ୍ରୁ ଜାତ କଲା || ୧୪୩

୫୦ କରିଣ ଚିତା ଦାରୁମୟ | ତହିଁ ନବେଶି ପତିକାୟ || ୧୪୪
ଆଦ୍ୟପ୍ତ କରି ଅନଳରେ | ବିଳାପ କରନ୍ତେ ସୁସ୍ୱରେ || ୧୪୫
ଅନୁମରଣେ ନଜ ମନ | କଲା ତକ୍ଷଣେ ନବେଶନ || ୧୪୬

୫୧ ତହିଁରେ ଜ୍ଞାମୀ ବପ୍ର ଯେହୁ | ପୂର୍ବେ ତାହାର ସଖା ହୋଇ || ୧୪୭
ସେ ବାଳା କରନ୍ତେ ସ୍ୱେଦନ | ପ୍ରିୟ ମଧୁର ଯେ ବଚନ || ୧୪୮
ଶାନ୍ତ କରନ୍ତେ ତେଣେ ତାକୁ | କହିଲ ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ || ୧୪୯

ଶ୍ରୀବ୍ରାହ୍ମଣ ଉବାଚ

୫୨ ୫୩ } ତୁ କା କେ, ଯୁବତୀ କାହାର | ଶୟନ କରିଛୁ ଯେ ଯାର || ୧୫୦
ଯାହାକୁ କରୁଛୁ ଶୋଚନ | କିଏ ସେ କହ ଗୋ ବହନ || ୧୫୧
ପୂର୍ବ କାଳରେ ଯାର ସଙ୍ଗେ | ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲୁ ରଙ୍ଗେ || ୧୫୨
ସେ ମିତ୍ର ଅଟଇ ମୁଁ ତୋର | ମୋତେ କଲୁଟିକ ଗୋଚର || ୧୫୩
ଯାହାର ନାମ ଅବଜ୍ଞାତ | ମୋହର ଅଟଇ ସେ ମିତ || ୧୫୪
ହେ ମିତ୍ର ! ଆପଣାକୁ ପୁଣ | ଏ ରୂପେ କରୁ କା ସ୍ମରଣ || ୧୫୫
ତୁ ମୋତେ କରି ପରତ୍ୟାଗ | ବାଞ୍ଛା କଲୁ ଯେ ଭୂମିଭୋଗ || ୧୫୬
ଖୋଜନ୍ତେ ରହିବାକୁ ସ୍ଥାନ | ଛଡ଼ାଏ କଲୁ ଯେ ଗମନ || ୧୫୭

୫୪ ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ ! ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ ହୋଇ | ମାନସବାସୀ ହଂସ ଦୁଇ || ୧୫୮
ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟକ ବରଷ | ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ନ କରି ନବାସ || ୧୫୯
ମିତ୍ର ହୋଇଣ ଥିଲେଁ ଦୁଇ | ଏକଥା ଜାଣୁଟିକ ତୁହି || ୧୬୦

୫୫ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଖରେ ମତ୍ତ ହୋଇ | ମୋତେ ଛାଡ଼ିଣ ଗଲୁ ମହୀ || ୧୬୧
ଚରନ୍ତେ କେହୁଣିପି ନାସ୍ତି | ନିର୍ମାଣ କରିଅଛୁ ପୁରୀ || ୧୬୨
ନୟନଗୋଚର ତା' କଲୁ | ତହିଁରେ ବଦ୍ଧ ତୁ ହୋଇଲୁ || ୧୬୩

୫୬ ପଞ୍ଚ-ଆରାମ ନବ-ଦ୍ୱାର | ଏକ-ପାଳକ ଯେଉଁ ପୁର || ୧୬୪
ତିନ ପ୍ରାକାର ଛନ୍ତି ଯହିଁ | ଷଡ଼ ବଣିକେ ଛନ୍ତି ରହି || ୧୬୫
ଯହିଁରେ ପଞ୍ଚ ହାଟସ୍ଥାନ | ପଞ୍ଚ ପ୍ରକୃତି ବିଦ୍ୟମାନ || ୧୬୬
ଯେବଣ ପୁରେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ | ଏକ ଯୁବତୀ ଅଛି ରହି || ୧୬୭

୫୭ ରୂପ, ରସକୁ ଆଦି ହୋଇ | ଯେ ପାଞ୍ଚ, ଉପବନ ସେହି || ୧୬୮
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଯେ ବାସନା ଆଦି | ତାହାଙ୍କୁ ଦ୍ୱାର କରି ଭେଦି[୧] || ୧୬୯
ପ୍ରାକାର କ୍ଷିତି-ଜଳ-ତେଜ | ଜ୍ଞାନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ବଣିଜ || ୧୭୦

୫୮ କର୍ମ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ହାଟମତ | ପ୍ରକୃତି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ || ୧୭୧
ଶକ୍ତି ଅଧୀଶ ଅଟେ ଯାର | ପୁରୁଷ ମିଳଣ ସେ ପୁର || ୧୭୨
ତାର ସଙ୍ଗତେ ବଶ ହୋଇ | ଆତ୍ମାକୁ ଜାଣି ନ ପାରଇ || ୧୭୩

୫୯ ସେ ପୁରେ ହୋଇଲୁ ପ୍ରବେଶ | ଯୁବତି କରନ୍ତେ ସ୍ମରଣ || ୧୭୪
ତାହାକୁ କରନ୍ତେ ରମଣ | ଯା' ଅବଧାରିଥିଲୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ || ୧୭୫
ସେ ବ୍ରହ୍ମଭାବ ଆପଣାର | ମନରେ ନ କଲୁ ଗୋଚର || ୧୭୬
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ତା'ସଙ୍ଗୁ ଏମନ୍ତ | ପାପଦଶାକୁ ହେଲୁ ଗତ || ୧୭୭

୬୦ ତୁ ନୋହୁ ସୁତା ବିଦର୍ଭର | ଏ ବୀର ନୋହେ ପତି ତୋର || ୧୭୮
ଯେ ତୋତେ ନବମୁଖ ପୁରେ | ରୁନ୍ଧିଲ ପୂର୍ବେ ବନାନ୍ତରେ || ୧୭୯
ସେ ପୁରଞ୍ଜନୀ ନାମେ ନାରୀ | ତୁ ନୋହୁ ବଲ୍ଲଭ ତାହାରି || ୧୮୦

୬୧ ଆମ୍ଭାକୁ ପୁରୁଷ ରୂପରେ | ମଣିଲୁ ଯା' ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ || ୧୮୧
ଉତ୍ତମ ଯୁବତି କରିଣ | ଏବେ ମଣିଛୁ ଯାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ || ୧୮୨
ସେ ବେନି କଥା ସତ୍ୟ ନୋହି | ଯେଣୁ ସେ ଆମ୍ଭେ ହଂସ ଦୁଇ || ୧୮୩
ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ସ୍ୱରୂପକୁ | କହିବା ଶୁଣ ତୁ ତାହାକୁ || ୧୮୪

୬୨ ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭେ ଭିନ୍ନ ନୁହ | ତୁମ୍ଭେ ମୁଁ, ଏ କଥାକୁ ବୁଝ || ୧୮୫
ଜ୍ଞାନୀ ହୁଅନ୍ତି ଯେଉଁ ନର | ସେମାନେ ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କର || ୧୮୬
ଅଳ୍ପ ହିଁ ଭେଦ ନ ଦେଖନ୍ତି | କହିବା ଶୁଣ ତହିଁ ରୀତି || ୧୮୭

୬୩ ଏକ ଦେହକୁ ମହତର | ସ୍ଥିର ନିର୍ମଳ ଭାବେ ନର || ୧୮୮
ଦର୍ପଣେ ଯେମନ୍ତ ଦେଖଇ | ସେହି ଦେହକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେହି || ୧୮୯

[୧] — ଭେଦି = ଜାଣି ।

ଘର ଚଳଚନେ ଦେଖେ ଆନ । ସୁକୃଶ, ଅସ୍ଥିର ମଳନ ॥ ୧୯୦
ସେ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରକାର ଯେମନ୍ତ । ତୋ'ଆତ୍ମ ଭେଦ କ୍ଷି ତେମନ୍ତ ॥ ୧୯୧
୬୪ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ମାନସ । ହଂସକୁ ବୁଝାନ୍ତେ ସେ ହଂସ ॥ ୧୯୨
ସୁସ୍ଥ ହୋଇଣ ସେ ରହିଲ । ଈଶ୍ବରବଚ୍ଛେଦୁଁ ଯେ ଗଲ ॥ ୧୯୩
ବ୍ରହ୍ମସ୍ବରୂପ ଆପଣାର । ପୂଣିହିଁ କଲ ତା' ଗୋଚର ॥ ୧୯୪
୬୫ ବରହିଷ୍ମନ୍ତ ହେ ରାଜନ ! । ଏ ଯେ ଅଟଇ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥ ୧୯୫
ଏହାକୁ ରାଜକଥାରୂପେ । କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ସମୀପେ ॥ ୧୯୬
ବିଶ୍ବଭାବନ ଦେବ ହରି । ପରୋକ୍ଷପ୍ରିୟ ଯେଣୁ କରି ॥ ୧୯୭
ସୁଜନେ ନ ଧର ମୋ'ଦୋଷ । ପଢ଼ି ଏ ଗୀତ ହୁଅ ତୋଷ ॥ ୧୯୮
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାନକୃଷ୍ଣ ଭଜେ ॥ ୧୯୯
ପଢନ୍ତ ପୁରଞ୍ଜନକଥା । ଶୁଣନ୍ତେ ନାଶେ ଭବବ୍ୟଥା ॥ ୨୦୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନେ
ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଊନତ୍ରିଂଶେ ପରୋକ୍ଷାର୍ଥବ୍ୟାଖ୍ୟାନେନୋପସଂହୃତମ୍ ।
ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗତୋ ଭବସ୍ତ୍ରୀଶସଙ୍ଗାନ୍ ମୁକ୍ତିରତି ସ୍ଫୁଟମ୍ ॥ ୧

ଶ୍ରୀପ୍ରାଚୀନବର୍ହିରୁବାଚ

୧ ହେ ଋଷି, ବଚନ ତୁମ୍ଭର । ଜାଣିଲୁଁ ନାହିଁ ଭଲ କରି ॥ ୧
କର୍ମମାର୍ଗରେ ଆମ୍ଭେମାନେ । ମୋହିତ ଯେଣୁ ଅନୁଦିନେ ॥ ୨
ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଯେଉଁ ନରେ । ଜାଣନ୍ତୁ ସେ କଥା ଭଲରେ ॥ ୩

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୨ ଏକ, ଦ୍ବି, ତ୍ରି, ଚତୁଷ୍ଟରଣ । ଆପାଦ ବହୁପାଦ ପୁଣ ॥ ୪
ଏମନ୍ତ ଦେହ ପୁର ଅଟେ । ତାକୁ ଯେ କର୍ମରେ ପ୍ରକଟେ ॥ ୫
ସେହିଁ ଆତ୍ମାକୁ 'ପୁରଞ୍ଜନ' । ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି ବୁଧଜନ ॥ ୬

୩ ଯେ 'ଅବିଜ୍ଞାତ' ଶବ୍ଦ ନରେ । କଥିତ ହୋଇଛି ପୂର୍ବରେ ॥ ୭
ପୁରୁଷସଖା ସେ ଈଶ୍ୱର । ଯେଣୁ ନ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥ ୮
ମନୁଷ୍ୟେ ତାଙ୍କୁ ନାମଗୁଣେ । ଅଥବା କର୍ମ ଆଚରଣେ ॥ ୯

୪ ଯେତେକ ପ୍ରକୃତିର ଗୁଣ । ସମଗ୍ର କରି ତାହା ପୁଣ ॥ ୧୦
ଯେବେ ଭୋଗମାକୁ ମାନସ । କଲେ ସେ ଆପଣ ପୁରୁଷ ॥ ୧୧
ସେ ପୁରମାନଙ୍କେ ଯେ ପୁର । ଦ୍ୱିହସ୍ତପାଦ ନବଦ୍ୱାର ॥ ୧୨
ଉତ୍ତମ କରଣ ସେମାନ । ଆପଣ ମଣିଲ ତା' ମନ ॥ ୧୩

୫ ବୁଦ୍ଧିକି ନାସ୍ତି କରି ଜାଣ । ଏ ମୁଁ, ଏ ମୋହର ବୋଲିଣ ॥ ୧୪
ଏ କର୍ମ ଅଟେ ଯାର କୃତ । ଯାହାକୁ କରଣ ଆୟୁତ୍ତ ॥ ୧୫
ପୁରୁଷ ଏ ଦେହ ଭିତରେ । ଗୁଣକୁ ଭୁଂଜେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ॥ ୧୬

୬ 'ସଖା' ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣମାନ । ଯାର ରଚିତ କର୍ମଜ୍ଞାନ ॥ ୧୭
ଯେ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତିକୁଳ । 'ସଖୀ' ଅଟନ୍ତି ଏ ସକଳ ॥ ୧୮
'ଉରଗ' ପ୍ରାପ୍ତ ପଞ୍ଚଶିର । ଯେ ପ୍ରାଣ ପାଳଇ ସେ ପୁର ॥ ୧୯

୭ ଜ୍ଞାନଇନ୍ଦ୍ରିୟ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ । ଏ ରୂପେ ଅଟେ ଯେ ଉଭୟ ॥ ୨୦
ସେ ମନ ନାୟକ ତାଙ୍କର । ବହୁତ ଅଟେ ବଳ ଯାର ॥ ୨୧
ଶବ୍ଦ, ରୂପ, ରସ ଆଦି । ଯେ ପଞ୍ଚ ବିଷୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୨୨
'ପଞ୍ଚାଳ' ନାମ ତାହାଙ୍କର । ଯା ମଧ୍ୟେ ନବଚ୍ଛିଦ୍ର ପୁର ॥ ୨୩

୮ ନେତ୍ରଯୁଗଳ, ନାସାବେଣ । କର୍ଣ୍ଣଯୁଗଳ ମୁଖ ଯେଣ ॥ ୨୪
ଯେ ଶିଶ୍ନ, ଗୁଦ ଅଟେ ଆର । ଏ ରୂପେ ଦୁଇ ଦୁଇ ଦ୍ୱାର ॥ ୨୫
ସେ ସେହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ଯୁତ । ବାହ୍ୟକୁ ହୋଏ ଉପଗତ ॥ ୨୬

୯ ନେତ୍ରଯୁଗଳ, ନାସା ଦୁଇ । ମୁଖକୁ ମିଶି ପାଞ୍ଚ ହୋଇ ॥ ୨୭
ଏ ରୂପେ ଯେତୁ ପାଞ୍ଚ ଦ୍ୱାର । ଏ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ପ୍ରଚୁର ॥ ୨୮
'ଦକ୍ଷିଣା' କର୍ଣ୍ଣ ଯେ ଦକ୍ଷିଣ । 'ଉତ୍ତରା' ଉତ୍ତର ଯେ ପୁଣ ॥ ୨୯
ପଶ୍ଚିମେ ଅଧୋଦ୍ୱାର ଦୁଇ । ଯାହାକୁ ଗୁଦ ଶିଶ୍ନ କହି ॥ ୩୦

୧୦ 'ଖଦ୍ୟୋତ ଆବିର୍ମୁଖୀ' ହୋଇ । ଏକ ନିର୍ମିତ ନେତ୍ରଦୁଇ ॥ ୩୧
ରୂପର ନାମ 'ବିଭ୍ରାଜିତ' । ବିଷୟରୂପେ ସେ ବିଦିତ ॥ ୩୨
ପୁରୁଷ ଲୋଚନର ଦ୍ୱାରେ । ଅବଲୋକନ ତେଣେ କରେ ॥ ୩୩

୧୧ 'ନଳିନୀ' 'ନାଳିନୀ' ନାମରେ | ଖ୍ୟାତ ନାସିକାବେଣିଦ୍ୱାରେ ॥ ୩୪

ଗନ୍ଧକୁ 'ସଉରଭ' କହି | ଯେ ଘ୍ରାଣ 'ଅବଧୂତ' ସେହି ॥ ୩୫

ଯେ 'ମୁଖ୍ୟ' ଦ୍ୱାର ସେ ବଦନ | 'ବିପଣ' ଅଟଇ ବଚନ ॥ ୩୬

'ରସଜ୍ଞ'ଶବ୍ଦେ ଯେ କଥିତ | ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ସେ ବିଦିତ ॥ ୩୭

୧୨ 'ଆପଣ' ଶବଦେ କଥନ | ବିବିଧ ଅନ୍ନ ବହୂଦନ ॥ ୩୮

'ପିତୃହୂ' ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ରବଣ | 'ଦେବହୂ' ଉତ୍ତର ଯେ ପୁଣ ॥ ୩୯

୧୩ ଯେ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତ ନିବୃତ୍ତ | ସେ ପୁଣ 'ପଞ୍ଚାଳ' ସଞ୍ଜ୍ଞିତ ॥ ୪୦

ଶ୍ରୋତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ 'ଶ୍ରୁତଧର' | ତେଣେ ଗମନ ସେ ସଞ୍ଚାର ॥ ୪୧

ଯେ 'ପିତୃଯାନ' 'ଦେବଯାନ' | ସେ ବେନି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଅୟନ ॥ ୪୨

୧୪ ଶିଶ୍ନ ପଶ୍ଚିମେ ଏକ ଦ୍ୱାର | 'ଆସୁରୀ' ନାମ ଅଟେ ତାର ॥ ୪୩

'ଗ୍ରାମକ' ନାମେ ଯେ ବିଦିତ | ସେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ମତ ॥ ୪୪

ଉପସ୍ଥ 'ଦୁର୍ମଦ' ବିଦିତ | 'ନିର୍ଋତି' ନାମେ ଗୁଦ ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୫

୧୫ 'ବୈଶସ' ନରକ ବୋଲଇ | ଯେ ପାୟୁ 'ଲୁବ୍ଧକ'ଟି ସେହି ॥ ୪୬

'ଅନ୍ଧ' ଯୁଗଳ ଯେ ବର୍ଣ୍ଣିତ | ଶୁଣ କହିବା ତା' ଚରିତ ॥ ୪୭

ହସ୍ତଚରଣ 'ଅନ୍ଧ' ଖ୍ୟାତ | ପୁରୁଷ ତେଣେ ହୋଇ ଯୁକ୍ତ ॥ ୪୮

କରଇ ନାନା କର୍ମମାନ | ଇଚ୍ଛାଏ କରଇ ଗମନ ॥ ୪୯

୧୬ ତାହାର 'ଅନ୍ତଃପୁର' ଯେହି | ହୃଦୟ ଅଟଇଟି ସେହି ॥ ୫୦

'ବିଷୂଚି' ଶବଦରେ ମନ | ପୂର୍ବରେ ହୋଇଛି କଥନ ॥ ୫୧

ଯେ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମ ତିନି | ତା' ମନଗୁଣ ରୂପେ ଘେନି ॥ ୫୨

ତେଣେ ସେ ମନରେ ମୋହକୁ | ଲଭେ ବା ହର୍ଷ ପ୍ରସାଦକୁ ॥ ୫୩

୧୭ ଯେମନ୍ତ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ | ସେ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ୱପନ ଦଶାରେ ॥ ୫୪

ଲଭଇ ବିଷୟକୁ ପୁଣି | ଜାଗ୍ରତେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ଆଣି ॥ ୫୫

ପରମାତ୍ମକୁ ସେ ପୂଆଇ | ସେ ବୁଦ୍ଧିଗୁଣେ ଲିପ୍ତ ହୋଇ ॥ ୫୬

ଆତ୍ମା ହିଁ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଥାଇ | ସେ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିମାନ ଯେହି ॥ ୫୭

ଯେ ଦରଶନ, ସ୍ପରଶନ | ଘ୍ରାଣ, ଶ୍ରବଣ, ଆସ୍ୱାଦନ ॥ ୫୮

ତାହାଙ୍କୁ ବଳେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ | ସେ ସେହି ଚେଷ୍ଟାକୁ କରଇ ॥ ୫୯

୧୮ ରଥସ୍ୱରୂପ ଏ ଶରୀର | ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଅଶ୍ୱ ଯାର ॥ ୬୦

ବତ୍ସରପ୍ରାପ୍ୟ ଅବିରତ | ଯା' ବେଗ ହୁଅଇ ସ୍ଥଗିତ ॥ ୬୧

ବାସ୍ତବ ଗତ ନାହିଁ ତାର । ସ୍ୱପ୍ନଦଶାରେ ଯେଣୁ ଉକ୍ତି ॥ ୬୨
ଶୁଭ, ଅଶୁଭ କର୍ମ ଦୁଇ । ଯହିଁରେ ଚକ୍ର ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୬୩
ତ୍ରିଗୁଣ ଧ୍ୱଜ, ପଞ୍ଚ ପ୍ରାଣ । ବନ୍ଧନ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରମାଣ ॥ ୬୪
୧୯ ମନ ରଜ୍ଜୁ ଅଟେ ଯାର । ବୁଦ୍ଧି ତା ସାରଥି-ପ୍ରକାର ॥ ୬୫
ରଥୀର ବସିବାର ସ୍ଥାନ । ହୃଦୟ ଅଟେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୬୬
ଯୁଗବନ୍ଧନ ସ୍ଥାନ ହୋଇ । ଅଛନ୍ତି ଶୋକ, ମୋହ ଦୁଇ ॥ ୬୭
ଶବ୍ଦାଦି ଯେ ପଞ୍ଚ ବିଷୟ । ଯହିଁରେ ପ୍ରକ୍ଷେପ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ॥ ୬୮
ସପ୍ତ ଧାତୁ ଛନ୍ତି ଯହିଁ । ଚର୍ମାଦି ଆବରଣ ହୋଇ ॥ ୬୯
୨୦ ଆକୃତି ବିକ୍ରମ ବାହ୍ୟର । ଧାବନ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ତାର ॥ ୭୦
ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ । ସୈନ୍ୟ ଅଟଇ ତାର ପୁଣ ॥ ୭୧
ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ବିଷୟ । ସେବାକୁ କରଇ ନିଶ୍ଚୟ ॥ ୭୨
୨୧) ଯେଣେ କାଳକୁ ଲକ୍ଷି ଥାଇ । ସେ ସମ୍ବତ୍ସର ଚଣ୍ଡବେଗ ॥ ୭୩
୨୨) ଗନ୍ଧର୍ବ ଦିବସସକଳ । ଗନ୍ଧର୍ବୀ ପଦେ ରାତ୍ରିକୁଳ ॥ ୭୪
ଷଷ୍ଟି ଅଧିକ ତିନିଶତ । ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ବିଦିତ ॥ ୭୫
ପରିଭ୍ରମଣରେ ଲୋକର । ଆୟୁଷ କରନ୍ତି ସଂହାର ॥ ୭୬
୨୩ ଯେ ଜରା ଅଟଇ ସାକ୍ଷାତ । କାଳର କନ୍ୟା ସେ ବିଦିତ ॥ ୭୭
ଯାହାକୁ ଲୋକ ଯୋଗେ ପାଇ । କେବେହେଁ ଆନନ୍ଦ ନୁହଇ ॥ ୭୮
ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ଯବନ-ଈଶ୍ୱର । 'କ୍ଷୟପୁନର୍ମିତ୍ରେ ଲୋକଙ୍କର ॥ ୭୯
ଭଗିନୀରୂପେ ନିରନ୍ତର । କଲ ସେ ଜରାକୁ ସ୍ୱୀକାର ॥ ୮୦
୨୪ ଯେ ଆଧି ବ୍ୟାଧିମାନେ ଚର । ଯବନମାନେ ସୈନ୍ୟ ତାର ॥ ୮୧
ପ୍ରାଣିପୀଡ଼ାରେ ଶୀଘ୍ରତର । ମରଣହେତୁ ବେଗ ଯାର ॥ ୮୨
ଯେ ଶିବ, ବିଷ୍ଣୁ, ଜ୍ୱର ବେନି । ପ୍ରଜ୍ୱାର ଶବଦେ ତା' ଘେନି ॥ ୮୩
୨୫) ଆଧିଦୈବିକ ଆଦି ହୋଇ । ଏ ରୂପେ ନାନା ଦୁଃଖ ଯେନ୍ତି ॥ ୮୪
୨୬) ତେଣେ କ୍ଲେଶକୁ ଲଭି ପ୍ରାଣୀ । ଶତେ ବରଷଯାଏ ପୁଣି ॥ ୮୫
ଦେହରେ ହୋଇଥାଇ ସ୍ଥିତ । ତମୋଗୁଣରେ ହୋଇ ବୃତ ॥ ୮୬
କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା ଆଦି ଯେତେ । ପ୍ରାଣର ଧର୍ମ ଏ ଜଗତେ ॥ ୮୭
ଅନ୍ଧତ୍ୱ ଆଦି ଯେବା ଆନ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଧର୍ମ ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୮୮
କାମାଦି ଧର୍ମ ଯେ ମନରେ । ତା' ଦେଇ ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମାରେ ॥ ୮୯

ବିଷୟ ସୁଖଲେଶମାନ । ନିରତେ କରନ୍ତେ ସେ ଧ୍ୟାନ ॥ ୯୦
ମୋହର ଏ ବିଷୟ ମୁହିଁ । ଏ ରୂପେ କର୍ମ କରେ ଦେହୀ ॥ ୯୧
୨୭ ୨୮ } ପରମଗୁରୁ ଭଗବାନ । ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପୀ ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୯୨

ତାହାଙ୍କୁ ନ ଜାଣି ପୁରୁଷ । ହୋଇଲେହେଁ ସେ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ॥ ୯୩
ଯେବେ ପ୍ରକୃତିଗୁଣଙ୍କରେ । ବିଷକ୍ତ ହୁଅଇ ଦୈବରେ ॥ ୯୪
ଗୁଣରେ ଅଭିମାନୀ ହୋଇ । ତେବେ ସେ ଅବଶ ହୁଅଇ ॥ ୯୫
ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ତାମସ, ରାଜସ । କର୍ମକୁ କରଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୯୬
ଯେମନ୍ତ କର୍ମ ଆଚରଇ । ସେରୂପେ ଜନମ ହୁଅଇ ॥ ୯୭
୨୯ ଯେବଣ ଲୋକମାନଙ୍କରେ । ପ୍ରକାଶ ଅତିଶୟ ସ୍ଫୁରେ ॥ ୯୮
ସେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାତ୍ତ୍ୱିକ । କର୍ମକରଣୁଁ ଲଭେ ଲୋକ ॥ ୯୯
ଦୁଃଖ ଉତ୍ତରଫଳ ଯହିଁ । କର୍ମରେ ଆୟାସ ହିଁ ଥାଇ ॥ ୧୦୦

ରାଜସ କର୍ମ ଯେ କରଇ । ସେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଲଭଇ ॥ ୧୦୧
ଯହିଁ ଉତ୍କଟ ତମ, ଶୋକ । ତାମସୁଁ ଲଭଇ ତା' ଲୋକ ॥ ୧୦୨
୩୦ ପୁରୁଷ କେବଣ ଜନ୍ମରେ । ସ୍ତ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୁଅଇ କାହିଁରେ ॥ ୧୦୩
କେବଣ ଜନ୍ମେ ଅଗମତି । ହୁଅଇ ନପୁଂସକ ଜାତି ॥ ୧୦୪
ଦେବତା, ମନୁଷ୍ୟ ବା ହୋଇ । ତିର୍ଯ୍ୟକ ଜନ୍ମ ଅବା ପାଇ ॥ ୧୦୫
ଯେମନ୍ତ କର୍ମ ଥାଇ କରି । ଜନ୍ମ ତା' କର୍ମ ଅନୁସରି ॥ ୧୦୬
୩୧ ୩୨ } କ୍ଷୁଧାରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ୱାନ । ଗୃହକୁ ଗୃହକୁ ଯେସନ ॥ ୧୦୭

ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତେ କୁକୁର । ଯେ ଥାଇ ଅଦୃଷ୍ଟ ତାହାର ॥ ୧୦୮
ଦଣ୍ଡତାଡ଼ନ କାହିଁ ପାଇ । କାହିଁରେ ଅବା ଅନ୍ନ ଖାଇ ॥ ୧୦୯
ଜୀବ ହିଁ ସେହି ପରକାରେ । ଆଶୟ ନବେଶି କାମରେ ॥ ୧୧୦
ଦେହ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ମାର୍ଗ ପୁଣ । ତହିଁରେ କରନ୍ତେ ଭ୍ରମଣ ॥ ୧୧୧
ଉଇବେ ଅଟଇ ବିହିତ । ଯେ ଆପଣାର ହିତାହିତ ॥ ୧୧୨
ତା' ଭୋଗ କରଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବା ପାତାଳରେ ॥ ୧୧୩
୩୩ ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରତିକାର । ଯଦ୍ୟପି ଆଚରଇ ନର ॥ ୧୧୪
ତଥାପି ଦୁଃଖରୂପ ହୋଇ । ଯେ ତାପତ୍ରୟ ଅଛି ରହି ॥ ୧୧୫
ତହୁଁ ଜୀବର ଟିକେ ହେଁ । ବିଚ୍ଛେଦ ନୁହଇ କେବେହେଁ ॥ ୧୧୬

୩୪ ଯେସନେ ଅତି ଗୁରୁଭାର । ଶିରରେ ବହିଥାନ୍ତେ ନର ॥ ୧୧୭
ମସ୍ତକ ଯେବେ ପୀଡ଼ା ପାଇ । ସେ ଭାର କାନ୍ଧରେ ବହଇ ॥ ୧୧୮
ସଂସାରେ ପ୍ରତିକାରମାନ । ସକଳ ଅଟଇ ତେସନ ॥ ୧୧୯

୩୫ ଜ୍ଞାନବର୍ଦ୍ଧନ କର୍ମ ଯେତୁ । ଇତର କର୍ମଙ୍କର ସେତୁ ॥ ୧୨୦
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିକାର ନୋହେ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ ସେ ଦୁହେଁ ॥ ୧୨୧
ଅବିଦ୍ୟାହେତୁରୁ ପ୍ରାପତ । ସ୍ୱପନେ ସ୍ୱପନ ଯେମନ୍ତ ॥ ୧୨୨

୩୬ ଅର୍ଥାଭାବରେ ହିଁ ଲୋକର । ନିବୃତ୍ତ ନୁହଇ ସଂସାର ॥ ୧୨୩
ମନ ଯେ ଲିଙ୍ଗରୂପେ ଥାଇ । ତେଣେ ସକଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୧୨୪
ସ୍ୱପନେ ଭ୍ରମିଲା ଲୋକର । ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାର ॥ ୧୨୫

୩୭ ସେ ଯେଣୁ ପୁରୁଷାର୍ଥଭୂତ । ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟଇ ନିସୃତ ॥ ୧୨୬
ଯେବଣ ଅଜ୍ଞାନୁଁ ତାହାରୁ । ଅନର୍ଥସମୂହ-ଆକାର ॥ ୧୨୭
ସଂସାର ହୁଅଇ ସମ୍ଭବ । ତାହାର ହୁଅଇ ଅଭାବ ॥ ୧୨୮
ଗୁରୁସ୍ୱରୂପୀ ହରିଠାରେ । ଅତି ସୁଦୃଢ଼ ଭକତିରେ ॥ ୧୨୯

୩୮ ଭଗତିଯୋଗ ବସ୍ତୁ ଠାରେ । ଯେବେ ସଂଭବଇ ଭାଗ୍ୟରେ ॥ ୧୩୦
ଜ୍ଞାନ, ବୈରାଗ୍ୟ ଅନାୟାସେ । ଜନମ କରିବ ବିଶେଷେ ॥ ୧୩୧

୩୯ ହେ ରାଜର୍ଷି ! ଶ୍ରଦ୍ଧା ବହି । ଯେ ନିତ୍ୟେ ଶୁଣଇ ପଢ଼ଇ ॥ ୧୩୨
ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ସେ ଲୋକର । ସମ୍ଭବ ହୁଅଇ ଅଚିର ॥ ୧୩୩
ହରିକଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ । ଯେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୧୩୪

୪୦ କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ଅଛି ଗୁଣ । ତା' ଅନୁକଥନ ଶ୍ରବଣ ॥ ୧୩୫
ତହିଁରେ ବ୍ୟଗ୍ର ଯାଙ୍କ ମନ । ନିର୍ମଳ-ଆଶୟ ଯେସନ ॥ ୧୩୬
ସେ ସାଧୁ ଭଗବତମାନେ । ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ॥ ୧୩୭

୪୧ ମହାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଜନ । ସେ ଯାହା କରନ୍ତି କୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୧୩୮
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ ପୀୟୂଷ । ସେ ମାନ ଯହିଁ ଅବଶେଷ ॥ ୧୩୯
ସର୍ବଦିଗେ ସେ ନଦୀମାନେ । ସ୍ରବୁଅଛନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୧୪୦
ହେ ନୃପ ! ତାହା ଯେଉଁମାନେ । ପାନ କରନ୍ତି ଗାଢ଼ କର୍ଣ୍ଣେ ॥ ୧୪୧
ପାନ କରନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ । ଶାନ୍ତ ନୁହଇ କଦାଚିତେ ॥ ୧୪୨
ତାହାଙ୍କୁ ନ ଛୁଅଁଇ ମୋହ । କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ଶୋକ, ଭୟ ॥ ୧୪୩

୪୨ କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା ଆଦି ହୋଇ । ସ୍ୱଭାବଜାତ ଏ ଅଟଇ ॥ ୧୪୪
ଏମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଲଭଇ ଏ ଜୀବ ॥ ୧୪୫
ଅମୃତନଦୀ ହରିକଥା । ତହିଁ ନ ରମନ୍ତି ସର୍ବଥା ॥ ୧୪୬

୪୩, ୪୪ } ବ୍ରହ୍ମା, ଶଙ୍କର, ମନୁ ଆଉ । ଯେ ଦକ୍ଷ ଆଦି ପ୍ରଜେଶ୍ୱର ॥ ୧୪୭
ସନକ ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ନୈଷ୍ଠିକ ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୧୪୮
ମରୀଚ, ଅତ୍ରି ଯେ ଅଙ୍ଗିର । ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ ଆବର ॥ ୧୪୯
ଋଭୁ, ବଶିଷ୍ଠ, ଭୃଗୁ ଋଷି । ଏ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ମୋତେ ମିଶି ॥ ୧୫୦

୪୫ ଏମାନେ ନୁହନ୍ତି ଇତର । ସମସ୍ତେ ବଚନ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୫୧
ତପସ୍ୟା, ବିଦ୍ୟା, ସମାଧିରେ । ଆଜହିଁ ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ ॥ ୧୫୨
ଖୋଜି ନ କରନ୍ତି ଗୋଚର । ସକଳସାକ୍ଷୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୫୩

୪୬ ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅପାର । ଅଟଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାର ॥ ୧୫୪
ତହିଁ ଭ୍ରମନ୍ତେ ଅନୁଦିନ । ଇନ୍ଦ୍ରାଦିଦେବତା-ଆଖ୍ୟାନ ॥ ୧୫୫
ବେଦେ ହୋଇଛି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ । ଯେ ନାନାରୂପେ ଭଗବାନ ॥ ୧୫୬
ସେ ସେହି କର୍ମ-ଆଗ୍ରହରେ । ଭଜନ୍ତେ ଯାହାକୁ ମନରେ ॥ ୧୫୭
ବିଶୁଦ୍ଧ ଅଟଇ ଯେ ପୁଣି । ତାହାକୁ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ॥ ୧୫୮

୪୭ ଆତ୍ମାରେ ଯାହାକୁ ଭାବନ । କରନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ଜନ ॥ ୧୫୯
ସେ ହରି ଯେବଣ କାଳରେ । ଯାହାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ॥ ୧୬୦
ସେ ବେଦେ ଲୌକବ୍ୟବହାରେ । ନିଷ୍ଠିତ ବୁଦ୍ଧି କି ନ କରେ ॥ ୧୬୧

୪୮ ତେଣୁ କର୍ମରେ ହେ ନୃପତି । ନ କର ପୁରୁଷାର୍ଥମତି ॥ ୧୬୨
ଅଜ୍ଞାନସକାଶୁଁ ହୃଦୟେ । ଆଭାସେ ପରମାର୍ଥ ପ୍ରାୟେ ॥ ୧୬୩
ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଫଳର ଶ୍ରବଣୁଁ । କର୍ଣ୍ଣକୁ ପ୍ରିୟ ଅଟେ ତେଣୁ ॥ ୧୬୪
ଯେ ସର୍ବକାଳେ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ । ତାକୁ ନ କରିଛ ସ୍ପରଶ ॥ ୧୬୫

୪୯ ମଳିନ ବୁଦ୍ଧି ଯାହାଙ୍କର । ବେଦ ନ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥ ୧୬୬
ବେଦକୁ ସକର୍ମକ କରି । ସେମାନେ କହନ୍ତି ବିସ୍ତରି ॥ ୧୬୭
ଯହିଁରେ ଦେବ ଭଗବାନ । ସନ୍ତତ ଅଟେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୧୬୮
ସେ ନିଜ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱଭାବ । ସେମାନେ ନ କରନ୍ତି ଠାବ ॥ ୧୬୯

୫୦ ପୂର୍ବାଗ୍ର କୁଶରେ ସକଳ । ଆଚ୍ଛାଦ୍ଧ ଧରଣୀମଣ୍ଡଳ ॥ ୧୭୦
ବହୁତ ପଶୁବଧ କରି । ମୁଁ ଯଜ୍ୱା ବୋଲି ଅହଂକାରୀ ॥ ୧୭୧
ଏ ଅହଂକାର ଯେନୁ ଯେଣୁ । କାହାକୁ ନମ୍ର ନୋହୁ ତେଣୁ ॥ ୧୭୨
ବଦ୍ୟାସ୍ୱରୂପ କର୍ମ ଯେହ୍ନ । ତାହା ନ ଜାଣୁ ନୃପ ! ତୁହ୍ନ ॥ ୧୭୩
ହରିଙ୍କି ତୋଷ କରେ ଯେହ୍ନ । ତାହାକୁ କର୍ମ ବୋଲି କହ୍ନ ॥ ୧୭୪
ଯେଣେ ସେ ହରିଠାରେ ମତି । ସେ ବଦ୍ୟାରୂପେ ଲଭେ ଖ୍ୟାତି ॥ ୧୭୫
୫୧ ହରି ସେ ଆତ୍ମା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାରଣ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୭୬
ଚରଣମୂଳ ସେ ହରିର । ଯେଣୁ ଆଶ୍ରୟ ତାହାଙ୍କର ॥ ୧୭୭
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଯହିଁରେ । କ୍ଷେମ ଉପୁଜଇ ସଂସାରେ ॥ ୧୭୮
୫୨ ସେ ହରି ଆତ୍ମା ଅତିପ୍ରିୟ । ଯହୁଁ ଅଳ୍ପହିଁ ନାହିଁ ଭୟ ॥ ୧୭୯
ଏ ରୂପେ ଜରେ ଯେ ଗୋଚର । ପଣ୍ଡିତ ଅଟଇ ସେ ନର ॥ ୧୮୦
ସେ ଗୁରୁ ଅଟଇ ସେ ହରି । ଯେ ଏହା ଜାଣେ ଭଲ କରି ॥ ୧୮୧

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୫୩ ହେ ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ତୋର ପ୍ରଶ୍ନ । ଏ ରୂପେ ହୋଇଲା ସଞ୍ଛିନ୍ନ ॥ ୧୮୨
ଏକ୍ଷ ବିଷୟରେ ମୁଁ ପୁଣ । ଯେ ଗୁହ୍ୟ କରିବି ବଖାଣ ॥ ୧୮୩
ସେ କଥା ନିଶ୍ଚୟ କରଣ । ମୋ'ଠାରୁ କର ତୁ ଶ୍ରବଣ ॥ ୧୮୪
୫୪ ଅଳପ ଆହାର ଯେ କରେ । ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗେ ପୁଷ୍ପବାଟିକାରେ ॥ ୧୮୫
ମିଳଣ ଅନୁରାଗୀ ହୋଇ । ଭ୍ରମରଗଣ ଯାହା ଗାଇ ॥ ୧୮୬
ସେ ଗୀତ ଶ୍ରବଣେ ଲୋଭିତ । ଯାହାର କର୍ଣ୍ଣ ଅବିରତ ॥ ୧୮୭
ପରପ୍ରାଣରେ ନିଜ ପ୍ରାଣ । ସନ୍ତୋଷ କରନ୍ତି ଯେ ପୁଣ ॥ ୧୮୮
ଅଗ୍ରେ ଯାନ୍ତେ ସେ ବୃକମାନେ । ତାହାଙ୍କୁ ନ ଗଣିଣ ମନେ ॥ ୧୮୯
ଗମନ କରନ୍ତେ ପଛରେ । ଲୁବ୍‌ଧକ ବିନ୍ଧୁଅଛି ଶରେ ॥ ୧୯୦
ସେ ବାଣ ଭେଦେ ଦେହ ଯାର । ଖୋଜ ସେ ମୃଗ ନୃପବର ! ॥ ୧୯୧
୫୫ ପୁଷ୍ପସମାନ ଧର୍ମ ଯାର । ଆଶ୍ରମେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ॥ ୧୯୨
କୁସୁମମଧୁଗନ୍ଧ ସମ । ଯେ ଅଟେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ॥ ୧୯୩
କାମ୍ୟକର୍ମଫଳଙ୍କୁ ସଭିଏ । ଯେ ଅଟେ କାମସୁଖଲବ ॥ ୧୯୪
ତା ଜିହ୍ୱା, ଉପସ୍ଥ ଆଦରେ । ଯେ ନିତ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରେ ॥ ୧୯୫
ନାଃସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ । ତହିଁ ଯେ ଅଛି ମନ ଦେଇ ॥ ୧୯୬

ଭ୍ରମରଗଣ-ସାମ-ଗୀତ । ତା' ପ୍ରାପ୍ତ ହରତ ସେ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୯
ପ୍ରଜ ଓ ନାରୀମାନଙ୍କର । ତହିଁ କେଉଁତ କର୍ଣ୍ଣ ଯାଉ ॥ ୧୯
ହରନ୍ତେ ଆପଣା ଅ.ସୂତ୍ତ । ସେ ବୃକଯୂଥର ସଦୃଶ ॥ ୧୯
ଅହୋରାତ୍ର୍ୟାଦ କାଳମାନ । ଆଗରେ କରନ୍ତୁ ଗମନ ॥ ୨୦
ତାହାଙ୍କୁ ଚିତ୍ତରେ ନ ଗଣି । ଗୃହେ ବହରେ ପୁଣ ପୁଣି ॥ ୨୦
'ଓଛ' ଶବଦରେ ପରେଷ । ତହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୨୦
'ଲୁବ୍‌ଧକ' ପଦେ ଦଣ୍ଡଧର[୧] । ଅନ୍ତରେ ବନ୍ଧୁଅଛି ଶର ॥ ୨୦
ଏମନ୍ତ ଅ.ତ୍ମା ହେ ରାଜନ । ତା' ହୃଦ ହୋଇଅଛି ଭିନ୍ନ ॥ ୨୦
ମୃଗୟୁ[୨] ହତ ମୃଗପ୍ରାୟ । ତା' ଦେଖିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅ॥ ୨୦

୫୬ ମୃଗଚେଷ୍ଟାକୁ ଆପଣାର । ସେ ଭୂମ୍ନେ କରେଣ ବସ୍ଥର ॥ ୨୦
ଅନ୍ତରେ, ହୃଦୟେ, କର୍ଣ୍ଣେରେ । ସେ ନଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତକ ପ୍ରତରେ ॥ ୨୦
ସେ ବାହ୍ୟ ବୃତ୍ତିକ ନେଇଣ । ଚିତ୍ତରେ କର ଆରୋପଣ ॥ ୨୦
କାମୁକଯୂଥମାନଙ୍କର । ଚରିତ ଯହିଁରେ ପ୍ରସ୍ଥର ॥ ୨୦
ସେ ନାରୀମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିର । ତାହାକୁ ଦୂରେ ପରହର ॥ ୨୧
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଜୀବଙ୍କ ଶରଣ । ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି କର ପୁଣ ॥ ୨୧
ସକଳଠାରୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ବରତ ହୁଅ ତୁ ସଂସରେ ॥ ୨୧

ଶ୍ରୀରାଜୋବାଚ

୫୭ ହେ ବିପ୍ର ! ଶୁଣିଲି ବସ୍ଥର । ଯାହା କହିଲ ମୋ' ଆଗର ॥ ୨୧
ମୋର ଆସ୍ଥର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଏହା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୨୧
ଯେବେ ସେମାନେ ଜାଣିଥାନ୍ତେ । କିଂପାଇ ମୋତେ ନ କହନ୍ତେ ॥ ୨୧

୫୮ ସେ ଗୁରୁମାନଙ୍କ ବଚନ । ବିରୋଧେ ହେଲି ଯେ ଉତ୍ପନ୍ନ॥ ୨୧
ସେ ମହା ସଂଶୟ ମୋହର । ଛିଡ଼ିଲା ବଚନେଁ ତୁମ୍ଭର ॥ ୨୧
ସଂଶୟ ଅଛି କଛି ଅ.ନ । ଯହିଁ ମୋହିତ ଋଷିଜନ ॥ ୨୧
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତିମାନେ ଯହିଁ । କେବେହେଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ୍ତି ନାହିଁ ॥ ୨୧

୫୯
୬୦ } ଯେବଣ କଳେବରେ ଜନ । ଆରମ୍ଭ କରେ କର୍ମମାନ ॥ ୨୨
ସେ ଦେହ ଛାଡ଼ି ଏ ଲୋକରେ । *ପରଲୋକେ ଅ.ନ ଦେହରେ॥ ୨୨

୧—ଦଣ୍ଡଧର = ଯମ ।
୨— ମୃଗୟୁ = ବାଘୁଆ । *—ଶରୀରକୈଃ କର୍ମଦୋଷୈର୍ଯାତି ସ୍ଥାବରତାଂ ନରଃ ।

ଯେ କର୍ମମାନ ଉପଯୋଗ । ତା' ପୁଣ ପୁଣ କରେ ଭୋଗ ॥ ୨୨୨
ବେଦବାଦଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଯେହ୍ନ । ଏ ରୂପେ ଶୁଣି ତହିଁ ତହିଁ ॥ ୨୨୩
ଯେ କର୍ମ କଥିତ ବେଦରେ । ମନୁଷ୍ୟ ତାହାକୁ ଆଚରେ[୧] ॥ ୨୨୪
ସେ କର୍ମ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଣ । ପ୍ରକାଶ ହେଉନାହିଁ ପୁଣ ॥ ୨୨୫

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

ଯେଉଁ ଦେହରେ କର୍ମ କରେ । ପର ଲୋକରେ ସେ ଦେହରେ ॥ ୨୨୬
ସେ କର୍ତ୍ତା ଭୋକ୍ତା କଳେବର । ବିଚ୍ଛେଦବିହୀନେ ତାହାର ॥ ୨୨୭
ମନପ୍ରଧାନ ଲିଙ୍ଗଦେହେ । ଭୋଗ କରଇ ନିଃସନ୍ଦେହେ ॥ ୨୨୮
ଯେସନେ ଜାଗ୍ରତ ଶରୀର । ଶୟନ କରିଥାନ୍ତେ ନର ॥ ୨୨୯
ଛାଡ଼ି ସେ ଦେହ-ଅଭିମାନ । ମନରେ ସଂସ୍କାରୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥ ୨୩୦
କର୍ମକୁ ସେ-ସଦୃଶ ଦେହେ । ଭୁଞ୍ଜଇ ଅବା ଅନ୍ୟ କାୟେ ॥ ୨୩୧
ଏ ମୋର, ଏ ମୁଁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଏମନ୍ତ ବୋଲନ୍ତେ ମନରେ ॥ ୨୩୨
ଯେବନ୍ତ ଯେବଣ ଶରୀର । ଗ୍ରହଣ କରିଥାଇ ନର ॥ ୨୩୩
ସେ ଦେହେ ଯେଉଁ କର୍ମ ହୋଇ । ସେ କର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରଇ ॥ ୨୩୪
ଯେବଣ କର୍ମରେ ଲୋକର । ସମ୍ଭବ ହୋଏ ଜନ୍ମ ଆର ॥ ୨୩୫
ଯେ ଜ୍ଞାନ-କର୍ମରୂପେ ଆନ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାମାନ ॥ ୨୩୬
ତେଣେ ଚିତ୍ତକୁ ଅନୁମାନ । କରଇ ପୁରୁଷ ଯେସନ ॥ ୨୩୭
ପୂର୍ବ କର୍ମକୁ ସେ ପ୍ରକାରେ । ଲକ୍ଷ୍ୟନ୍ତି ମାନସ ବୃତ୍ତିରେ ॥ ୨୩୮
ଏ ଯେଉଁ ଦେହ ବର୍ତ୍ତମାନ । ତା' କଦାପି ଠାରେ ଜନ ॥ ୨୩୯
ଯା' ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ । ନ ଶୁଣିଅଛି ଯା' ନ ଦେଖି ॥ ୨୪୦
ଯେଉଁ ରୂପରେ ଯେ ପ୍ରକାରେ । ସ୍ୱପନ, ମନୋରଥାଦରେ ॥ ୨୪୧
ସେ କଥା ଯେହ୍ନେ କଦାଚିତ । ମନରେ ନୋହେ ଉପସ୍ଥିତ ॥ ୨୪୨
ସେହି ହେତୁରୁ ଏ ଜୀବର । ପୂର୍ବ କାଳରେ ଯେ ଶରୀର ॥ ୨୪୩
ତେଣେ ତୋ'କର୍ମ ହୋଏ ଜାତ । ଏକଥା ମଣ ତୁ ନିଶ୍ଚିତ ॥ ୨୪୪
ଯେଉଁ କଥାକୁ ଅନୁଭବ । ନ କରି ଥାଇ ପୂର୍ବେ ଜୀବ ॥ ୨୪୫
ସେ କଥା ଛୁଇଁବାକୁ ଜନ । କେବେହେଁ ନୁହଇ ଭାଜନ ॥ ୨୪୬

---

[୧] ଆଚରେ = ୧—ଆଦରେ ।

୬୭ ହେ ନୃପ ! ହେଉ ତୋ'କଲ୍ୟାଣ । ଏକଥା ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଉତ୍ତମ ଜନ ହୋଇଥିବ । ଅଥବା ପାତକୀକୁ ଯିବ ॥
ଏମନ୍ତ ଅଟଇ ଯେ ନର । ଯେତେକ ଭାବ ରୂପ ତାର ॥
ଉଦାର କାର୍ପଣ୍ୟବୃତ୍ତିରେ । ମନ ପ୍ରକାଶ ତାହା କରେ ॥

୬୮ ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ରୁତ ଚରିତ । ପର୍ବତେ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ॥
ଦିବସେ ନକ୍ଷତ୍ରପ୍ରକର । ଶିରଚ୍ଛେଦନ ଆପଣାର ॥
ସ୍ୱପ୍ନେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ । ଏ କାହୁଁ ମନକୁ ଆସଇ ॥
ତହିଁକି କହିବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଆନ ଦେଶରେ ସିନ୍ଧୁ ସ୍ଥିତ ॥
ସେ ପୁଣ ପର୍ବତ-ଅଗ୍ରରେ । ପ୍ରତ୍ୟେ ହୁଅଇ ସ୍ୱପନରେ ॥
ନିଶାରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଯେ ଥାଇ । ଦିବସେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସେ ହୋଇ ॥
ଅନ୍ୟଙ୍କ ଆଦି କ୍ରିୟାଙ୍କର । ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ ଯେ ଶିର ॥
ତହିଁରେ ଛେଦକ୍ରିୟା ଦିଶେ । ଏରୂପେ ନିଦ୍ରାଦିଙ୍କ ଦୋଷେ ॥
ଯେ ଦେଶ-କାଳ-କ୍ରିୟାମାନ । ଆନ ଠାବରେ ଦିଶେ ଆନ ॥

୬୯ ଯେତେକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଗୋଚରେ । ସମସ୍ତେ କ୍ରମାନୁରୋଧରେ ॥
ସମୂହ ହୋଇ ମନେ ମିଳି । ଭୋଗ-ଅନ୍ତରେ ଯାନ୍ତି ଚଳି ॥
ମନ ସହିତ ସର୍ବ କ୍ରମ । ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ॥

୭୦ ସତ୍ତ୍ୱରେ ଏକନିଷ୍ଠ ମନ । ଯେବେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରେ ଧ୍ୟାନ ॥
ସଂଯୋଗ ପାଇଲେ ଉଦଏ । ତହିଁ ଏ ସର୍ବ ଶୋଭା ପାଏ ॥
ରାହୁ ସର୍ବଦା ନ ଦିଶଇ । ଚନ୍ଦ୍ରେ ଯେସନେ ପ୍ରକାଶଇ ॥

୭୧ ବୁଦ୍ଧି, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନ, ଗୁଣ । ଯେ ରୂପ, ରସ ଆଦି ପୁଣ ॥
ଏମାନଙ୍କର ପରିଣାମ । ଲିଙ୍ଗଶରୀର ତାହା ନାମ ॥
ଅନାଦିମନ୍ତ ସେ ଅଟଇ । ସେ ଯେତେ କାଳ ଯାଏ ଥାଇ ॥
ଜୀବର ତେତେ କାଳ ଯାଏ । ସଂବନ୍ଧ ସ୍ଥୂଳ ଦେହେ ଥାଏ ॥

୭୨
୭୩ } ସୁଷୁପ୍ତି, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଉପତାପେ । ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରଜ୍ୱାରଙ୍କ ପ୍ରକୋପେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହୁଅନ୍ତେ ନିଧନ । ନ ସ୍ଫୁରେ ଅହଂ ଇତି ଜ୍ଞାନ ॥
ଯେ ବା ଏକାଦଶ ପ୍ରକାର । ଲିଙ୍ଗଶରୀର ତତ୍ତ୍ୱରେ ॥

ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତବରୁ ମାନସେ । ସେ ଗର୍ଭେ ଥାଲେ ନ ପ୍ରକାଶେ॥ ୨୭୩
କୁହୂ· ରଜନୀରେ ଚନ୍ଦ୍ର । ସ୍ଥିତ ଯେସନେ ଅଗୋଚର ॥ ୨୭୪
୪ ଅର୍ଥ ନ ଥିଲେହେଁ ସଂସାର । ନ ନିବର୍ତ୍ତଇ ମନୁଷ୍ୟର ॥ ୨୭୫
ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ଯେ ଧ୍ୟାନ । କରନ୍ତା ହୋଇଥାଇ ଜନ ॥ ୨୭୬
*ସ୍ୱପ୍ନେ ଅନର୍ଥମ ନଙ୍କର । ଆଗମ ଯେସନେ ତାହାର ॥ ୨୭୭
୫ ପଞ୍ଚ ତନ୍ମାତ୍ର, ତିନି ଗୁଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶ ପୁଣ ॥ ୨୭୮
ଯେ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ଆର । ଏମାନଙ୍କର ଯେ ବିସ୍ତାର ॥ ୨୭୯
ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଏ ପ୍ରକାରେ । ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଚେତନାରେ ॥ ୨୮୦
ଏମନ୍ତ ରୂପରେ ଦେହର । ବିଖ୍ୟାତ ଏ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ॥ ୨୮୧
ହୋଇ ଚେତନାରେ ସଂଯୁକ୍ତ । ଏ ଜୀବଶବଦେ କଥିତ ॥ ୨୮୨
୬ ଏ ଲିଙ୍ଗଶରୀରରେ ଦେହୀ । ଦେହକୁ ଘେନଇ ଛାଡ଼ଇ ॥ ୨୮୩
ହରଷ, ଶୋକ, ଭୟ, ଦୁଃଖ । ଏଣେ ଲଭଇ ନାନା ସୁଖ ॥ ୨୮୪
୭ ତୃଣଜଳୌକା ଯେହ୍ନେ ତୃଣ । ନ ଛୁଡ଼ି ନ ଯାଇ ସେ ପୁଣ ॥ ୨୮୫
ଆନ ତୃଣକୁ ଯେବେ ଧରେ । ପୂର୍ବ ତୃଣକୁ ତ୍ୟାଗ କରେ ॥ ୨୮୬
ଯେ ପୂର୍ବଦେହେ ଅହଂକାର । ମଲେହେଁ ନ ଛାଡ଼େ ତା' ନର ॥ ୨୮୭
ପ୍ରାକ୍ତନ କର୍ମନାଶେ ଆନ । ଦେହ ନ ଲଭେ ଯେତେଦିନ ॥ ୨୮୮
୮ ହେ ନୃପ ! ସଂସାରକାରଣ । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ମନ ବୋଲି ଜାଣ ॥ ୨୮୯
ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଭୋଗ ଯା' କରଇ । ସେ ଅର୍ଥମାନ ଯେବେ ଧ୍ୟାୟି ॥ ୨୯୦
କର୍ମ-ଆରମ୍ଭେ ଅବିରତ । କର୍ମ ହୁଅନ୍ତେ ସମୁଦ୍‌ଭୂତ ॥ ୨୯୧
ଅବଦ୍ୟା ହୁଅନ୍ତେ ଦେହର । କର୍ମରେ ବନ୍ଧ ଦୁର୍ନିବାର ॥ ୨୯୨
ଏଣୁ ତା' ନାଶ ନିମିତ୍ତରେ । ହରିଙ୍କି ଭଜ ସର୍ବାତ୍ମାରେ ॥ ୨୯୩
ହରିସ୍ୱରୂପେ ଏ ଜଗତ । ଦେଖନ୍ତେ ହୁଅ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୨୯୪
ଉତ୍ପତ୍ତି, ପାଳନ, ବିନାଶ । ଯା'ଠାରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୨୯୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କେ ପ୍ରଧାନ । ନାରଦ ଋଷି ଭଗବାନ ॥ ୨୯୬
ଜୀବାତ୍ମା, ପରମ ଆତ୍ମାର । ଗତିଙ୍କ କରାଇ ଗୋଚର ॥ ୨୯୭

·—କୁହୂ = ଅମାବାସ୍ୟା । * ସ୍ୱପ୍ନରେ ଅର୍ଥମାନଙ୍କର ।

ରାଜାଙ୍କୁ କଲା ଆମନ୍ତ୍ରଣ | ସିଦ୍ଧ ଲୋକକୁ ଗଲେ ପୁଣ || ୨୯୮
୮୨ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷ ରାଜନ | ଯେ ପ୍ରଜା-ସର୍ଜନ-ପାଳନ || ୨୯୯
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରିଙ୍କ ଆଗରେ | ଆଜ୍ଞା ଦେଇଣ ଉଦନ୍ତରେ || ୩୦୦
ଆପଣେ ତପ କରିବାକୁ | ଗଲେ କପିଳ-ଆଶ୍ରମକୁ || ୩୦୧
୮୩ ତହିଁରେ ସଙ୍ଗ କରି ଦୂର | ଏକାଗ୍ରମନା ହୋଇ ଧୀର || ୩୦୨
ଗୋବିନ୍ଦଚରଣ ନଳିନ | ସେବା କରନ୍ତେ ଅନୁଦିନ || ୩୦୩
ଭକ୍ତିରେ ଗୋବିନ୍ଦସମାନ | ଭାବକୁ ଲଭିଲେ ରାଜନ || ୩୦୪
୮୪ ଏ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପରୋକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ | କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ || ୩୦୫
ଯେ ଏହା ଶୁଣାଇଁ ଶୁଣଇ | ସେ ଲିଙ୍ଗଦେହୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ || ୩୦୬
୮୫ ମୁକୁନ୍ଦଯଶେ ଏ ଚରିତ | ଭୁବନ କରଇ ପବିତ୍ର || ୩୦୭
ଯେ ଦେବର୍ଷିମଧ୍ୟେ ବର | ତା' ମୁଖୁଁ ହୋଇଛି ବାହାର || ୩୦୮
ମନକୁ ନିର୍ମଳ କରଇ | ଯେ ଏହା କହନ୍ତେ ଶୁଣଇ || ୩୦୯
ସକଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫଳ ପାଇ | ଏ ସଂସାରେ ସେ ନ ଭ୍ରମଇ || ୩୧୦
ସଂସାରେ ଯେତେ ବନ୍ଧମାନ | ତହିଁରୁ ତୁଟଇ ମୋଚନ || ୩୧୧
୮୬ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ପରୋକ୍ଷ, ଅଦ୍ଭୁତ | ମୁଁ ଏହା କଲି ଆତ୍ମଗତ || ୩୧୨
ବୁଦ୍ଧି ସହିତ ଅହଂକାର | ଏରୂପେ ଛିଡ଼େ ପୁରୁଷର || ୩୧୩
ଏରୂପେ କର୍ମଫଳଯୋଗ | ପରଲୋକରେ ହୋଏ ଭୋଗ || ୩୧୪
ଏରୂପେ ଯେ ସଂଶୟ ଆନ | ସେହି ତୁଟଇ ଏଣେ ଲୀନ || ୩୧୫
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାନବନ୍ଧୁ କହେ | ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟେ || ୩୧୬
ପବିତ୍ର ପୁରଞ୍ଜନ ବାଣୀ | ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣି || ୩୧୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପ୍ରାଚୀନବର୍ହିର୍ନାରଦସଂବାଦୋ ନାମ ଏକୋନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ||

ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପ୍ରସଙ୍ଗାତ୍ ପଞ୍ଚଭିଃ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ବୃତ୍ତଂ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷଃ ।
ବର୍ଣ୍ୟତେ ଚ ପୁନର୍ଦ୍ୱାଭ୍ୟାଂ ପ୍ରସ୍ତୁତଂ ତତ୍ ପ୍ରଚେତସାମ୍ ॥ ୧
ତତ ତ୍ରିଂଶେ ତପସ୍ତୁଷ୍ଟାଦୀଶାଲ୍ଲବ୍ଧବରାସ୍ତତଃ ।
ଆଗତ୍ୟ ବାର୍କ୍ଷୀମୁଦ୍ବାହ୍ୟ ରାଜ୍ୟଂ ଚକ୍ରୁରିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୨

ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଙ୍କ ଚରିତ । ପଞ୍ଚ ଅଧ୍ୟାରେ କଲେ ଉକ୍ତ ॥ ୧
ପ୍ରଚେତାମାନଙ୍କର ଗୀତ । ଦୁଇ ଅଧ୍ୟାରେ କହୁଛନ୍ତି ॥ ୨
ତପେ ଯେ ସନ୍ତୋଷ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ଲଭି ବର ॥ ୩
ବୃକ୍ଷଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ଆଣିଣ । ବିବାହ ହୋଇ କରି ପୁଣ ॥ ୪
ରାଜ୍ୟ କଲେ ସେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ବର୍ଣ୍ଣିବେ ତିରିଶ ଅଧ୍ୟାରେ ॥ ୫

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୧ ହେ ମୁନି ! କହିଲ ଯାହାଙ୍କୁ । ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ॥ ୬
ରୁଦ୍ରଗୀତେ ତୋଷି ହରିଙ୍କି । ଲଭିଲେ ସେ କେଉଁ ସିଦ୍ଧି କି ॥ ୭
୨ ହେ ମୈତ୍ରେୟ ! ଯଦୃଚ୍ଛାରେ । ଶିବଙ୍କୁ ଲଭିଣ ମାର୍ଗରେ ॥ ୮
କୈବଲ୍ୟନାଥ ଦାମୋଦର । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଯେ ଶଙ୍କର ॥ ୯
ତାହାଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ । ସେ ପ୍ରଚେତସ ଦଶ ଭାଇ ॥ ୧୦
ମୋକ୍ଷ ଲଭିଲେ ଏ ଜନ୍ମରେ । ଅଥବା ଜନମ ଅନ୍ତରେ ॥ ୧୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩ କରନ୍ତେ ପିତାର ଆଦେଶ । ସମୁଦ୍ରମଧ୍ୟେ ପ୍ରଚେତସ ॥ ୧୨
ରୁଦ୍ର କହିଲେ ଯେଉଁ ସ୍ତୁତି । ସେ ଅଟେ ଜପଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି ॥ ୧୩
ସେ ଜପଯଜ୍ଞେ, ତପସ୍ୟାରେ । ହରିଙ୍କି ତୋଷିଲେ ସେଠାରେ ॥ ୧୪
୪ ଜଳ କାନ୍ତରେ ତପକ୍ଳେଶ । କରନ୍ତେ ତାଙ୍କର ବିନାଶ ॥ ୧୫
ଦଶ ସହସ୍ର ସମ୍ବତ୍ସର । ଅନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ଆଗର ॥ ୧୬
ସହ୍ନଶଶରେ ପରକାଶ । ହୋଇଲେ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ॥ ୧୭
୫ ଗରୁଡ଼ସ୍କନ୍ଧ ଆରୋହଣ । କରିଛନ୍ତି ଯେ ନାରାୟଣ ॥ ୧୮
ଆରୋହି ଶୃଙ୍ଗକୁ ମେରୁର । ଯେସନେ ଦିଶେ ଜଳଧର ॥ ୧୯
ପୀତ ବସନ ପରିଧାନ । କଣ୍ଠରେ ମଣି ଶୋଭମାନ ॥ ୨୦
ଦିଗମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧକାର । କାନ୍ତିରେ କରନ୍ତେ ନିବାର ॥ ୨୧

୬ କନକମୟ ବର୍ଣ୍ଣବନ୍ତ । ସ୍ୱପ୍ତ ଭୂଷଣରେ ସଜତ ॥ ୨୨
କପୋଳ ବଦନ ଯାହାର । କଣ୍ଠେ ଶୋଭା ଦଶେ ଶିର ॥ ୨୩
ଅଷ୍ଟଆୟୁଧ ଅନୁଚର । ମୁନି, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଯେ ଆବର ॥ ୨୪
ସେମାନେ ଯେ ଯାହା ମତରେ । ସେବା ଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥ ୨୫
* ଗରୁଡ଼କିନ୍ନର ଗାୟନ । କରୁଅଛି ଯା' କୀର୍ତ୍ତିମାନ ॥ ୨୬
୭ ଅଷ୍ଟସଂଖ୍ୟକ ସୁବଶାଳ । ଆସ୍ୱତ ଯେ ଭୁଜମଣ୍ଡଳ ॥ ୨୭
କମଳା ବକ୍ଷେ ମଧ୍ୟେ ତାର । ତା'ସଙ୍ଗେ ବାଘ ଶୋଭା ଯାର ॥ ୨୮
ସେ ବନମାଳାରେ ବେଷ୍ଟିତ । ଯେ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୨୯
ଭଗତଠାରେ ଦୟାଯୁତ । ଅଟେ ଯାହାର ଦୃଷ୍ଟିପାତ ॥ ୩୦
ସେ ବର୍ହିଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ହୋଇ ଯେ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରପନ୍ନ ॥ ୩୧
ତାହାଙ୍କୁ ମେଘଧ୍ୱନିସମ । କହିଲେ ବଚନ ଉତ୍ତମ ॥ ୩୨

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୮ ହେ ନୃପନନ୍ଦନ ! ତୁମ୍ଭର । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ନିରନ୍ତର ॥ ୩୩
ସୁହୃଦଭାବେ ଧର୍ମମାନ । ନୋହେ ତୁମ୍ଭର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥ ୩୪
ସୁହୃଦଭାବରେ ତୁମ୍ଭର । ତୋଷ ହୋଇଲି ମାଗ ବର ॥ ୩୫
୯ ଶଯ୍ୟାରେ ଥାଇ ଯେଉଁ ଜନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚନ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୩୬
ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ ଠାରେ ତାର । ସମତା ହୋଇବ ଅପାର ॥ ୩୭
ସୁହୃଦଭାବ ସେ ପ୍ରକାରେ । ହୋଇବ ସକଳ ଭୂତରେ ॥ ୩୮
୧୦ ଯେ ମନ ଅଟଇ ଚଞ୍ଚଳ । ତାହାକୁ କରଣ ନିଷ୍ଫଳ ॥ ୩୯
ଯେ ସଂଧ୍ୟା ପ୍ରଭାତରେ ମୋତେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ରୁଦ୍ରଗୀତେ ॥ ୪୦
ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଦେବ କାମବର । ଶୋଭନ ବୁଦ୍ଧିକି ଆବର ॥ ୪୧
୧୧ ହରଷ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ । ଘେନିଲ ପିତାଆଜ୍ଞା ତେଣୁ ॥ ୪୨
ସକଳ ଲୋକରେ ତୁମ୍ଭର । କୀର୍ତ୍ତି ବ୍ୟାପିବ ନିରନ୍ତର ॥ ୪୩
୧୨ ସକଳ ଭୁବନେ ବିଖ୍ୟାତ । ହେବ ତୁମ୍ଭର ଏକ ସୁତ ॥ ୪୪
ଗୁଣରେ ବ୍ରହ୍ମାଠାରୁ ସାନ । ନୁହଇ ଯେବଣ ନନ୍ଦନ ॥ ୪୫
ଆପଣା ବୀର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । କରିବ ଏ ତିନି ଭୁବନ ॥ ୪୬

* ଗରୁଡ଼କିନ୍ନରଗୀତକୀର୍ତ୍ତିଃ—ଗରୁଡ଼ ଏବ କିନ୍ନରଃ, ତେନ ପକ୍ଷସ୍ୱନୈର୍ଗୀତା କୀର୍ତ୍ତିର୍ଯସ୍ୟ (ସ୍ୱାମୀ)
୧—ବୀର୍ଯ୍ୟ = ସନ୍ତାନ ।

୧୩ ପ୍ରମ୍ଳୋଚ୍ଚା ଅପସରା ଥିଲା । କଣ୍ଡୁଙ୍କ ଠାରୁ ଯା' ଲଭିଲା ॥ ୪୭
କମଳପ୍ରାପ୍ତେ ନେତ୍ର ଯାର । ସେ କନ୍ୟା ଅତି ମନୋହର ॥ ୪୮
ହେ ନୃପସୁତେ ! ଗୁଡ଼ି ତାକୁ । ଯାନ୍ତେ ସେ ଅମରପୁରକୁ ॥ ୪୯
ବୃକ୍ଷମାନେ ଯେ ତହିଁ ଥିଲେ । ସେମାନେ ତାହାକୁ ପୋଷିଲେ ॥ ୫୦

୧୪ କ୍ଷୁଧା ହୁଅନ୍ତେ ସେ କ୍ଷୁଧାରେ । ରୋଦନ କରନ୍ତେ ସୁସ୍ୱରେ ॥ ୫୧
ସଦୟ ହୋଇ ରାଜା ଶଶୀ । ଅମୃତଧାରା ଯେ ବରଷି ॥ ୫୨
ସେ ଋଷି ଆଙ୍ଗୁଳୀକ ନେଲା । ସେ କନ୍ୟାବଦନରେ ଦେଲା ॥ ୫୩

୧୫ ମୋତେ ହୋଇଛୁ ଅନୁଗତ । ଯେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ତାତ ॥ ୫୪
ସେ ପ୍ରଜାସର୍ଗବୃଦ୍ଧିପାଇଁ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଛୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ॥ ୫୫
ତୁମ୍ଭେ ସେ କନ୍ୟାକୁ ସେଠାରେ । ବିବାହ ହୁଅ ତ୍ୱରିତରେ ॥ ୫୬

୧୬ ତୁମ୍ଭ ସବୁର ଧର୍ମମାନ । ସୁଚରିତ କିଁ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ॥ ୫୭
ଏ କନ୍ୟା ଅଟେ ସେହିମତ । ତୁମ୍ଭ ଠାବରେ ଦେଇ ମତ ॥ ୫୮
ତୁମ୍ଭ ସମସ୍ତ ଭାଇଙ୍କର । ପତ୍ନୀ ହୋଇବ ମନୋହର ॥ ୫୯

୧୭ ସହସ୍ରେ ସହସ୍ର ବରଷ । ଦେବବରଷ ହୋନ୍ତେ ଶେଷ ॥ ୬୦
ନୋହିବ ତୁମ୍ଭ ବଳ ଶୀର୍ଣ୍ଣ । ଭୁଞ୍ଜିବ ଭୂମିଭୋଗମାନ ॥ ୬୧
ଦେବତାଭୋଗମାନ ପୁଣ । ଭୁଞ୍ଜିବ ମୋ' ଅନୁଗ୍ରହେଣ ॥ ୬୨

୧୮ ଏଥିଉତ୍ତାରୁ ମୋହଠାରେ । ଅଚ୍ଛିଦ୍ର ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତିରେ ॥ ୬୩
କାମାନ୍ଧ ମଳମାନ ଯେତେ । ନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୪
ଯେ ଇହପରଲୋକ ହସ୍ତେ । ସେ ଭୋଗ ନରକର ପ୍ରାପ୍ତେ ॥ ୬୫
ତହିଁରୁ ନିର୍ବେଦ ଲଭିଣ । ଲଭିବ ମୋ ସ୍ଥାନକୁ ପୁଣ ॥ ୬୬

୧୯ କର୍ମକୁ ସମର୍ପି ମୋ'ଠାରେ । କାଳ ନିଅନ୍ତି ମୋ' ବାର୍ତ୍ତାରେ ॥ ୬୭
ଏମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ନରେ । ବର୍ତ୍ତିଥିଲେ ହେଁ ସେ ଗୃହରେ ॥ ୬୮
ବନ୍ଧନନିମିତ୍ତେ ତାହାଙ୍କର । କେବେହେଁ ନୁହଇ ମନ୍ଦିର ॥ ୬୯

୨୦ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ, ସର୍ବଜ୍ଞ ଈଶ୍ୱର । ମୋ କଥା ଶ୍ରବଣୁ ଯାହାର ॥ ୭୦
ନବୀନ ପ୍ରାୟ ହୃଦୟରେ । ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ସତ୍ତ୍ୱରେ ॥ ୭୧
ତହିଁକି ଅଟନ୍ତି କାରଣ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମବାଦ ବକ୍ତାଗଣ ॥ ୭୨
ମୋତେ ପାଆନ୍ତି, ମୋହ ଶୋକ । ଉପୁ ନ ଲଭନ୍ତି ସେ ଲୋକ ॥ ୭୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୧ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପୁରୁଷାର୍ଥମାନ । ପୂରାନ୍ତି ଯେଉଁ ଭଗବାନ ॥ ୭୪
ଏହା କରନ୍ତେ ସେ ବଖାଣ । ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ହୋଇଣ ॥ ୭୫
ଯେ ରଜ-ତମ-ମଳମାନ । ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନୁଁ ହେଲ ଲୀନ ॥ ୭୬
ତାହାଙ୍କୁ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନେ । ଗୁଣିଲେ ସେ ପ୍ରଚେତାମାନେ ॥ ୭୭

ଶ୍ରୀପ୍ରଚେତସ ଊଚୁଃ

୨୨ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଯେ କ୍ଲେଶ । ତାହା ଯେ କରନ୍ତି ବିନାଶ ॥ ୭୮
ବେଦରେ ଯାହାର କଥନ । ଉଦାର ଗୁଣ ନାମ-ମାନ ॥ ୭୯
ମନ ବଚନ ବେଗୁଁ ଆଗ । ବର୍ତ୍ତି ଅଛଇ ଯାର ବେଗ ॥ ୮୦
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାର୍ଗେ ଅଗୋଚର । ଯା' ମାର୍ଗ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ॥ ୮୧
୨୩ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରୂପସ୍ଥିତରେ । ଶାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୮୨
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ମନେ ନସ୍ଥାଇଣ । ସ୍ଫୁରିତ ହୁଅନ୍ତି ଯହିଁ ପୁଣ ॥ ୮୩
ଜଗତ-ପାଳନ, ସଂହାର, । ଉଦୟ ଅର୍ଥେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୪
ମାୟାଗୁଣରେ ପରଗ୍ରହ । କଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନାନା ଦେହ ॥ ୮୫
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କୁ ମୋହର ବନ୍ଦନ ॥ ୮୬

୨୪ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଯା' ଆକାର । ଯା' ମେଧା ହରଇ ସଂସାର ॥ ୮୭
ସର୍ବ ସାତ୍ତ୍ୱତମାନଙ୍କର । ଯେ ପ୍ରଭୁ ଅଟନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୮
ଯେ ବାସୁଦେବ କୃଷ୍ଣନାମ । ତାହାଙ୍କୁ ମୋହର ପ୍ରଣାମ ॥ ୮୯

୨୫ କମଳପ୍ରାୟ ନାଭି ଯାର । କମଳମାଳା ଯାର ଉର ॥ ୯୦
ଯା' ପାଦ, ନେତ୍ର ପଦ୍ମସମ । ତାହାଙ୍କୁ କରୁଛୁ ପ୍ରଣାମ ॥ ୯୧
୨୬ କମଳକେଶର ସମାନ । ପୀତ, ଅମଳ ଯା' ବସନ ॥ ୯୨
ଯେ ସାକ୍ଷୀ ସର୍ବଭୂତସ୍ଥିତ । ତାହାଙ୍କୁ କରୁଛୁ ମୁଁ ନତ ॥ ୯୩
୨୭ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ସର୍ବ କ୍ଲେଶ । ଯାହା ସକାଶୁ ହୋଏ ନାଶ ॥ ୯୪
ଏରୂପ ତୁମ୍ଭେ ଭଗବାନ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କଲ ପ୍ରକାଶନ ॥ ୯୫
ଆମ୍ଭେ ଯେ କ୍ଲେଶବନ୍ତ ଲୋକ । ଏଥୁଁ କରୁଣା କ ଅଧିକ ॥ ୯୬
୨୮ ହେ ପ୍ରଭୋ ! ଅଭଦ୍ରନାଶନ ! । ଦୀନ ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୯୭
ବତ୍ସଳ ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ । ଯେତେକ ପ୍ରଭୁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୯୮

ଏତେକ କରିବେ ସେମାନେ । ଏ ମୋର ବୋଲ ନିଜ ମନେ ।। ୯୯
ଉଚିତ କାଳରେ ସ୍ମରଣ । କରନ୍ତି ଯାହା ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ ।। ୧୦୦
୨୯ ଯେଉଁ ସ୍ମରଣେ ପ୍ରାଣିଙ୍କର । ଶାନ୍ତି ହୁଅଇ ନିରନ୍ତର ।। ୧୦୧
ଯେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ଜଗତରେ । ସେମାନଙ୍କର ହିଁ ହୃଦରେ ।। ୧୦୨
ଅନ୍ତରଯ୍ୟାମୀରୂପେ ସ୍ଥିତ । ଜାଣ ତାହାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟିତ ।। ୧୦୩
ଆମ୍ଭେ ଯେ ସେବକ ତୁମ୍ଭର । ମଙ୍ଗଳକଥାକୁ ଆମ୍ଭର ।। ୧୦୪
ତୁମ୍ଭେ ନ ଜାଣିବ କିମ୍ପାଇଁ । ଏ ରୂପେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହୋଇ ।। ୧୦୫
୩୦ ହେ ପ୍ରଭୋ ! ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର । ଆମ୍ଭର ବାଞ୍ଛିତ ଏ ବର ।। ୧୦୬
ମୋକ୍ଷଦାୟକ ଭଗବାନ । ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।। ୧୦୭
୩୧ ତୁମ୍ଭେ କାରଣରୁ ହିଁ ପର । ମାଗୁଛୁଁ ତୁମ୍ଭ ଠାରୁ ବର ।। ୧୦୮
ତୁମ୍ଭର ଦେହୁ ହୋଇ ଯେତେ । ବିଭୂତି ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ ।। ୧୦୯
ଯେଣୁ ତାଙ୍କର ନାହିଁ ଅନ୍ତ । ସେ ତୁମ୍ଭେ ସେ ହେବ ଅନନ୍ତ ।। ୧୧୦
୩୨ ପାରିଜାତଙ୍କୁ ଯେବେ ପାଇ । ଭ୍ରମର ଆନକୁ ନ ଯାଇ ।। ୧୧୧
ହେ ନାଥ ! ତୁମ୍ଭ ପାଦମୂଳ । ନେବପଥରେ ଚତକାଳ ।। ୧୧୨
ପାଇ ବା ଆନ କି କି ବର । ଲଭିବୁଁ ଯେ ଅଟେ ଅସାର ।। ୧୧୩
୩୩ ଯାବତକାଳ ତୋ' ମାୟାରେ । ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଣ ଏ ସଂସାରେ ।। ୧୧୪
ଭ୍ରମିବୁ କର୍ମମାନଙ୍କରେ । ତାବତ ଜନ୍ମ ଜନମରେ ।। ୧୧୫
ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗିଜନଙ୍କର । ସଙ୍ଗମ ହୋଇବ ଆମ୍ଭର ।। ୧୧୬
୩୪ ହରିଭକତ ଜନସଙ୍ଗ- । ଲେଶକୁ ସମ ନୋହେ ସ୍ୱର୍ଗ ।। ୧୧୭
ମୋକ୍ଷକୁ ନ କରୁଁ ସମାନ । ଯେ ବା ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଶିରୀମାନ ।। ୧୧୮
ସେମାନେ ହୋଇବେ ସମାନ । କେ ବା କହିବ ଏ ବଚନ ।। ୧୧୯
୩୫ ଯହିଁରେ ମୃଷ୍ଟ[1] କଥାମାନ । ସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି ଅନୁଦିନ ।। ୧୨୦
ଯହିଁରେ ତୃଷ୍ଣା ନାଶ ହୋଇ । ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଠାରେ ବୈର ନାହିଁ ।। ୧୨୧
ଯେବଣ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଠାଇଁ । କେହିହିଁ ଉଦବେଗ ନାହିଁ ।। ୧୨୨
୩୬-୩୭ } ସନ୍ନ୍ୟାସିମାନଙ୍କର ଗତି । ଯହିଁ ସାକ୍ଷାତ ରମାପତି ।। ୧୨୩
ଉତ୍ତମ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।। ୧୨୪

୧—ମୃଷ୍ଟ=ଶୁଦ୍ଧ ।

ତୀର୍ଥଙ୍କ ପାବନ-ଇଚ୍ଛାରେ । ତୁମନ୍ତ ଯେ ନିଜ ପଦରେ ॥ ୧୨୫
ସେ ତୁମ୍ଭ ଭଗତ ଉତ୍ତମ । ସେମାନଙ୍କର ସମାଗମ ॥ ୧୨୬
କା ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ନ ରୁଚଇ । ଯେ କେବେଁ ଭୟ ପାଇଥାଇ ॥ ୧୨୭
୩୮ ହେ ଭଗବାନ ! ଯେ ତୁମ୍ଭର । ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ମହେଶ୍ୱର ॥ ୧୨୮
କ୍ଷଣସଂଗମେ ତାହାଙ୍କର । ଔଷଧ ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ସଂସାର ॥ ୧୨୯
ତହିଁ ଉତ୍ତମ ବୈଦ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗତି କଲୁ ଆମ୍ଭେ ॥ ୧୩୦
ଲଭିଲୁ ଆଜ ହେ ଈଶ୍ୱର । ଶୁଣ କରିବୁ ଯେଉଁ ବର ॥ ୧୩୧
୩୯ ଯାହାଙ୍କ ଠାରୁ ଅଧ୍ୟୟନ । କରିଛୁଁ ସେହି ଗୁରୁଜନ ॥ ୧୩୨
ତାଙ୍କୁ କରାଇଲୁ ପ୍ରସନ୍ନ । ଯେ ପୁଣି ବିପ୍ର ବୃଦ୍ଧ ଜନ ॥ ୧୩୩
ତାହାଙ୍କୁ ସକଳ କାଳରେ । ତୋଷିଲୁ ଅନୁବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରେ ॥ ୧୩୪
ଯେ ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଘ୍ୟ ଜନ । ତାହାଙ୍କୁ କଲୁ ଯା' ବନ୍ଦନ ॥ ୧୩୫
ଯେ ବା ସୁହୃଦ, ଭ୍ରାତାମାନେ । ସକଳଭୂତ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୩୬
ତାଙ୍କୁ ଅସୂୟା ପରିହରି । ଯାହା ସନ୍ତୋଷ ଅଛୁ କରି ॥ ୧୩୭
୪୦ ବହୁତ କାଳ ହେ ଈଶ୍ୱର ! । ଅନ୍ନଭୋଜନ କରି ଦୂର ॥ ୧୩୮
ସୁତପ କଲୁଁ ସଲିଳରେ । ତୁମ୍ଭ ସନ୍ତୋଷନିମିତ୍ତରେ ॥ ୧୩୯
ସେ ସବୁ ହେଉ, ଏହି ବର । କରୁଛୁଁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥ ୧୪୦
୪୧, ୪୨ ମନୁ, ସ୍ୱୟଂଭୂ, ଭଗବାନ । ଶଙ୍କର, ଯେ ବା ଏଥୁଁ ଆନ ॥ ୧୪୧
ତପସ୍ୟା, ଜ୍ଞାନ ମହିମାରେ । ବିଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ଜଗତରେ ॥ ୧୪୨
ସେମାନେ ଯାହା ମହିମାର । ପାରକୁ ନ କଲେ ଗୋଚର ॥ ୧୪୩
ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୪୪
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଅଛୁଁ ସ୍ତୁତି । ଯେତେ ଆମ୍ଭର ନିଜ ମତି ॥ ୧୪୫
ଯେ ବାସୁଦେବ ସର୍ବସମ । ବିଶୁଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥ ୧୪୬
ସତ୍ତ୍ୱସ୍ୱରୂପ ଭଗବାନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛୁ ବନ୍ଦନ ॥ ୧୪୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୩ ଏ ରୂପେ ପ୍ରଚେତାଏ ସ୍ତୁତି । କରନ୍ତେ ହୋଇ ତୋଷମତି ॥ ୧୪୮
ଶରଣ୍ୟବତ୍ସଳ ଶ୍ରୀଧର । ସେ ରୂପେ କଲେ ତା'ସ୍ୱୀକାର ॥ ୧୪୯
ହରିଙ୍କ ଗମନ ସେମାନେ । ଇଚ୍ଛା ନ କରୁଛନ୍ତି ମନେ ॥ ୧୫୦

ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତିକି ଚାହିଁ । ନେତ୍ର ହିଁ ତୃପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ॥୧୫୧
ଅକୁଣ୍ଠବୀର୍ଯ୍ୟ ଭଗବାନ । କଲେ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ଗମନ ॥ ୧୫୨
୪୪ ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ଜଳଧିର । ସଳିଳୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥ ୧୫୩
ରୁନ୍ଧିବା ପ୍ରାୟେ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥାନ । ଯେ ବଢ଼ିଛନ୍ତି[୧] ବୃକ୍ଷମାନ ॥ ୧୫୪
ତେଣେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା ମହୀ । ପ୍ରଚେତାମାନେ ତାହା ଚାହିଁ ॥ ୧୫୫
ଯେତେ ପୃଥ୍ୱୀରେ ବୃକ୍ଷ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ଅତି କୋପ କଲେ ॥ ୧୫୬
୪୫ ଲତାମାନହିଁ ଥିବ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ କରିବାକୁ ମହୀ ॥ ୧୫୭
ତଦନ୍ତେ ଅନଳ, ମାରୁତ । ରୋଷେ ମୁଖରୁ କଲେ ଜାତ ॥ ୧୫୮
କାଳାଗ୍ନିରୁଦ୍ର ପ୍ରଳୟରେ । କରଇ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୫୯
୪୬ ଭସ୍ମ କରନ୍ତେ ବୃକ୍ଷମାନ । ତା' ଦେଖି ଚତୁର-ଆନନ ॥ ୧୬୦
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେଠାରେ । ଯେ ବର୍ହିଷ୍ମନ୍ତର କୁମରେ ॥ ୧୬୧
ଦ୍ରୁମମାନଙ୍କୁ ଦହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ମିତରେ ଶାନ୍ତ କଲେ ॥ ୧୬୨
୪୭ ତହଁନୁ ଅବଶେଷ ହୋଇ । ଯେତେକ ବୃକ୍ଷ ଥିଲେ ତହିଁ ॥ ୧୬୩
ବ୍ରହ୍ମାବଚନେ ପ୍ରଚେତାଙ୍କୁ । ଭୟେ ସେ ଦେଲେ ଦୁହିତାକୁ ॥ ୧୬୪
୪୮ ମାରିଷା ନାମ ଅଟେ ତାର । ସେମାନେ ଆଜ୍ଞାରୁ ବ୍ରହ୍ମାର ॥ ୧୬୫
ଦୋଷବଇର ଦୂର କଲେ । ସମସ୍ତେ ତାକୁ ବିଭା ହେଲେ ॥ ୧୬୬
ଯେ ପୂର୍ବେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଠାରୁ ଉତପତି ॥ ୧୬୭
ସେ ମହାଦେବଙ୍କ ନିନ୍ଦାରୁ । *ଜାତ ହୋଇଲା ଯାହା ଠାରୁ ॥ ୧୬୮
୪୯ ଚାକ୍ଷୁଷ ହୋଇ ନାମ ଯାର । ମିଳନ୍ତେ ସେହୁ ମନ୍ୱନ୍ତର ॥ ୧୬୯
ପୂର୍ବ ଶରୀର କାଳବଶ । ହୋଇଣ ଲଭନ୍ତେ ବିନାଶ ॥ ୧୭୦
ଈଶ୍ୱରେ ହୋଇ ନିୟୋଜନ । ଯେ କଲା ଇଷ୍ଟ ପ୍ରଜାମାନ ॥ ୧୭୧
ତାହାର ନାମ ଦକ୍ଷ ହୋଇ । ଜଗତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟଇ ॥ ୧୭୨
୫୦ ସର୍ବ ତେଜସ୍ୱିମାନଙ୍କର । ତେଜକୁ ତେଜେ ଆପଣାର ॥ ୧୭୩
ଜନମ ହୁଅନ୍ତେ ଯେ ନେଲା । କର୍ମରେ ଦକ୍ଷଭାବ କଲା ॥ ୧୭୪
ତେଣୁ ତାହାକୁ ସର୍ବଜନେ । ଦକ୍ଷ ବୋଲନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୭୫

୧—ବଢ଼ିଛନ୍ତି ।

*ଶିବନିନ୍ଦା ହେତୁ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ହୋଇ ମଧ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରିୟା ମାରିଷା ଠାରୁ ଜାତ ହେଲେ ।

୫୧ ରକ୍ଷା ପାଇବ ପ୍ରଜାସୃଷ୍ଟି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ପରମେଷ୍ଠୀ ॥ ୧୭୬
ତାହାଙ୍କୁ ଅଭିଷେକ କରି । ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ସେ ବଶ୍ବରି ॥ ୧୭୭
ଯେ ଆନ ପ୍ରଜାପତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସେ ଦକ୍ଷ ନିଯୋଜିଲେ ॥ ୧୭୮
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ ନଳିନ । ଚିନ୍ତା କରିଣ ଅନୁଦିନ ॥ ୧୭୯
ସାଧୁମାନଙ୍କ ସୁଖପାଇଁ । ଦେଶଭାଷାରେ ଏହା ଗାଇ ॥ ୧୮୦
ତରିବ ବୋଲି ଭବସିନ୍ଧୁ । କହଇ ଦ୍ୱିଜ ପାନବନ୍ଧୁ ॥ ୧୮୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପ୍ରଚେତସାଂ ଚରିତଂ ନାମ ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକତ୍ରିଂଶେ ସୁତେ ଦକ୍ଷେ ଧୁରଂ ନ୍ୟସ୍ୟ ବନେ ସତାଂ ।
ନାରଦୋକ୍ତେନ ମାର୍ଗେଣ ମୁକ୍ତିରୁକ୍ତା ପ୍ରଚେତସାମ୍ । ୧ ।

ଦକ୍ଷଙ୍କ ଠାରେ ଭାର ଦେଇ । ବନେ ପଶନ୍ତେ ଦଶ ଭାଇ ॥ ୧
ନାରଦ ମୁନି-ଉପଦେଶେ । ମୁକ୍ତ ଲଭିଲେ ଏକତ୍ରିଂଶେ ॥ ୨

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ତଦନ୍ତେ ସେ ପ୍ରଚେତାମାନେ । ସ୍ମରନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁବାକ୍ୟ ମନେ ॥ ୩
ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ପୁତ୍ରଠାରେ ଦେଇ । ବନକୁ ଗଲେ ଯତି ହୋଇ ॥ ୪
୨ ସକଳ ଭୂତେ ଆତ୍ମ-ଜ୍ଞାନ । ଯହିଁରେ ହୁଅଇ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥ ୫
ସେ ବ୍ରହ୍ମସତ୍ରେ ଦୀକ୍ଷା କଲେ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ମିଳିଲେ ॥ ୬
ଯହିଁ ଜାଜଳି ସିଦ୍ଧ ହେଲେ । ସେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଲେ ପୂର୍ବରେ ॥ ୭
୩ ସେ ପ୍ରାଣ, ବଚନ, ମନକୁ । ଜିଣିଲେ ନେତ୍ର, ଆସନକୁ ॥ ୮
ମୂଳ ଆଧାରୁ ଯାହାଙ୍କର । ଋଜୁ, ପ୍ରଶାନ୍ତ କଳେବର ॥ ୯
ପର, ଅମଳ ବ୍ରହ୍ମେ ମନ । ଯେ କରିଛନ୍ତି ନିଯୋଜନ ॥ ୧୦
ସେ ପ୍ରଚେତାଙ୍କୁ ଦେବର୍ଷି । ଦେଖିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଆସି ॥ ୧୧
ଯେଉଁ ଋଷିଙ୍କି ସୁରାସୁରେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥ ୧୨

୪ ଉଠି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ । କରି ସେ ହୋଇଣ ପ୍ରଣତ ॥ ୧୩
ଯଥାବିଧିରେ ପୂଜା କଲେ । ସୁଖେ ବସନ୍ତେ ପଚାରିଲେ ॥ ୧୪

ଶ୍ରୀପ୍ରଚେତସ ଊଚୁଃ

୫ ହେ ସୁରଋଷି ! ଆଗମନ । ତୁମ୍ଭର ଅଟେ କି ଶୋଭନ ॥ ୧୫
ଭାଗ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ହୋଇଲ ନୟନଗୋଚର ॥ ୧୬
ହେ ବିପ୍ର ! ତୁମ୍ଭର ଭ୍ରମଣ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅଭୟକାରଣ ॥ ୧୭
ରବିର ଭ୍ରମଣେ ଯେସନ । ନିର୍ଭୟ ହୋଏ ସର୍ବଜନ ॥ ୧୮

୬ ଯାହା ଶଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ଯା' ଅଧୋକ୍ଷଜ ଭଣିଥିଲେ ॥ ୧୯
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଗୃହେ ଆସକତ । ହୁଅନ୍ତେ ହେଲା ସେ ବିସ୍ମୃତ ॥ ୨୦
୭ ଯହିଁ ତତ୍ତ୍ୱାର୍ଥ ଦ୍ୱାରଶନ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜ୍ଞାନ ॥ ୨୧
ପ୍ରକାଶ କର ଏବେ ! । ଦୁସ୍ତର ଯେ ଭବସାଗର ॥ ୨୨
ତାହାକୁ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନବଳେ । ତରିବୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ହେଳେ ॥ ୨୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୮ ପ୍ରଚେତାମାନେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ପୃଚ୍ଛନ୍ତେ ନାରଦ ସେଠାରେ ॥ ୨୪
କୃଷ୍ଣେ ନବେଶି ନିଜ ମନ । ତାଙ୍କଙ୍କୁ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୨୫

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୯ ଆତ୍ମା ସକଳ ଜଗତର । ଯେ ହରି ଅଟନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୬
ଯେଣେ ତାହାଙ୍କୁ ସେବେ ପ୍ରାଣୀ । ତାକୁ ଜନମ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୨୭
କର୍ମହିଁ ଅଟନ୍ତି ସେମାନ । ଯେଣେ ସେବଇ ଭଗବାନ ॥ ୨୮
ସେହି ସେ ଅଟଇ ଆୟୁଷ । ଯେଣେ ତୋଷଇ ପୀତବାସ ॥ ୨୯
ଯାହା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଠାରେ ଦେଇ । ମନ ବଚନ ଅଟେ ସେହି ॥ ୩୦
୧୦ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ମାତା ପିତା ଠାଉଁ । ଶୁକ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ ଜନ୍ମ ସେହୁ ॥ ୩୧
ସାବିତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣୁଁ ଯେ ଜାତ । ସାବିତ୍ରୀ ନାମେ ସେ ବଦିତ ॥ ୩୨
ଯଜ୍ଞ ଦୀକ୍ଷାରେ ଯେ ହୁଅଇ । ଯାଜ୍ଞିକ ଜନ୍ମ ସେ ବୋଲାଇ ॥ ୩୩
ଏ ତିନି ଜନ୍ମେ ପୁରୁଷର । କି ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ଆର ॥ ୩୪
ବେଦରେ ଯାହା ଅଛି ଧରା । କି କାର୍ଯ୍ୟ ସେ କର୍ମ ଆଚରି ॥ ୩୫
ଦେବତାମାନଙ୍କର ପ୍ରାଏ । ଚିର ଆୟୁଷ କିବା ହୋଏ ॥ ୩୬

୧୧ ନ କାର୍ଯ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର, ତପସ୍ୟାରେ । ନବା ବଚନଗୃଭୂଷରେ ॥ ୩୭
ଯେ ତତ୍ତ୍ୱ ନାନା-ଅବଧାନ । ତେଣେ କ ଅବା ପ୍ରୟୋଜନ ॥ ୩୮
ନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିପୁଣ ବୁଦ୍ଧିରେ । ବଳ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ପାଟବରେ ॥ ୩୯
୧୨ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ, ସାଂଖ୍ୟଜ୍ଞାନ । ସନ୍ନ୍ୟାସ, ବେଦ-ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୪୦
ଯେବା ଇତର ବ୍ରତ ଆଦି । ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୪୧
ତେଣେ କ ଅବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଯହିଁ ନାହାନ୍ତି ଭଗବାନ ॥ ୪୨
ଯେ ହରି ଭଜିଲେ ଲୋକକୁ । ଦିଅନ୍ତି ଆପଣା ଆତ୍ମାକୁ ॥ ୪୩
୧୩ ସକଳ ଫଳମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମା ଅଟେ ଅବଧି ପର ॥ ୪୪
ସକଳ ଭୂତମାନଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ହରି ॥ ୪୫
ଯେ ହରି ଅବିଦ୍ୟା ବିନାଶି । ଭକ୍ତଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶି ॥ ୪୬
୧୪ ତରୁର ମୂଳକୁ ସେଚନ । କରନ୍ତେ ଯାହାର ଯେସନ ॥ ୪୭
ତୃପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ସ୍କନ୍ଧମାନେ । ଯେ ଭୁଜ, ଉପଶାଖା ଆନେ ॥ ୪୮
ଯେସନେ ଭୋଜନେ ଜୀବପତି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ତୃପତି ॥ ୪୯
ସେ ରୂପେ ଅଚ୍ୟୁତ ପୂଜନ । ସର୍ବ ଦେବତା ଆରାଧନ ॥ ୫୦
୧୫ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ସଲିଳ ଯେମନ୍ତ । ବରଷାକାଳେ ହୋନ୍ତି ଜାତ ॥ ୫୧
ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପୁଣ ତହିଁ । ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଯାଇଁ ॥ ୫୨
ସ୍ଥିର ଜଙ୍ଗମ ଭୂତମାନେ । ଭୂମିରୁ ସମ୍ଭବ ଯେସନେ ॥ ୫୩
ଲୀନ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଭୂମିରେ । ଭବ ପ୍ରବାହ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୪
ହରିର ଠାରୁ ଜାତ ହୋଇ । ପ୍ରାନ୍ତେ ସେ ହରିରେ ମିଶଇ ॥ ୫୫
୧୬ ❋ ଏ ବିଶ୍ୱ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପଦ । ଯେ ସର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ସମସ୍ତ ଉପାଧିରହିତ । ଯେଣୁ ଏ ତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ନଗର ଯେମନ୍ତ । କଦାଚ ସ୍ଫୁରଇ ତେମନ୍ତ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣ ଯେସନ । ନୁହଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ ।

❋ ଏହି ଶ୍ଳୋକ ଭାଗବତର କେତେକ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ଥିବା ହେତୁ ଏବଂ ଏହା ଉପରେ ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକା ଥିବାହେତୁ ଏହାକୁ ମୌଳିକ ଧରାଗଲା ଏବଂ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଏହାର ଅନୁବାଦ କରି ନ ଥିବାରୁ ସ୍ୱାମୀ ଟୀକା ଓ ମୂଳ ପାଠାନୁସାରେ ଏହାର ଅନୁବାଦ ଦିଆଗଲା ।

ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ହୁଅନ୍ତି ସ୍ଫୁରଣ ॥
ସୁପ୍ତ ଶକତି ସୁଷୁପ୍ତିରେ । ଯେହ୍ନେ ସ୍ଫୁରିତ, ସେ ପ୍ରକାରେ ॥
ଦ୍ରବ୍ୟ-କ୍ରିୟା-ଜ୍ଞାନ ରୂପରେ । ଯେଁ ଭେଦ ଅଛଇ ସଂସାରେ ॥
ତ୍ରିବିଧ ଅହଂକାର ପୁଣ । କାରଣ ତାର ନିର୍ଗୁଣ ॥
ସେ ଭେଦଭ୍ରମର ବିନାଶ । କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ହୃଷୀକେଶ ॥
୧୭ ଆକାଶେ ମେଘ-ଅନ୍ଧକାର । ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ପ୍ରକାଶ ଯେ ଆଉ ॥ ୫୬
ଅନୁକ୍ରମରେ ସେ ଯେସନ । ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତି ନିଧନ ॥ ୫୭
ତ୍ରିଗୁଣ ଶକ୍ତି ସେ ପ୍ରକାରେ । ସମ୍ଭବେ ଭବସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୫୮
ହେ ନୃପେ ! ସେ ବ୍ରହ୍ମରେ ଯାଇ । ଅନ୍ତ କାଳରେ ହେ ମିଳଇ ॥ ୫୯
୧୮ ସକଳ କାରଣ ସେ ଯେଣୁ । ଆତ୍ମାର ଏକ ସ୍ୱଭାବ ତେଣୁ ॥ ୬୦
ଭଜ ସେ ହରିଙ୍କ ସା[illegible] । ଯେ ଏକ ଆତ୍ମା ସର୍ବଗତ ॥ ୬୧
ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରଧାନ, ପୁରୁଷ । ଏ ଯେଣ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ॥ ୬୨
ଭବପ୍ରବାହ ନିବାରଣ । କଲେ ଯେ ନିଜ ତେଜେ ପୁଣ ॥ ୬୩
୧୯ ସର୍ବଭୂତରେ ଦୟା ଥିବ । ସନ୍ତୋଷ ଯେସଣେ କେଣେ ହେବ ॥ ୬୪
ଯେତେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ କରାଇବ ଶାନ୍ତି ॥ ୬୫
ଏତେ କଥାରେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ । ସନ୍ତୋଷ ହୁଅନ୍ତି ବହନ ॥ ୬୬
୨୦ ତହିଁ ସକଳ କାମ ନାହିଁ । ଏ ଯେଣ ଅମଳ ଅଟଇ ॥ ୬୭
ଏମନ୍ତ ମନେ ସାଧୁଙ୍କର । ଭାବନାବନ୍ତୁଁ ନିରନ୍ତର ॥ ୬୮
ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଭଗବାନ । ଯେସନେ ନିର୍ମଳ ଗଗନ ॥ ୬୯
ସେ ରୂପେ ବାହାର ନୁହନ୍ତି । ଭକ୍ତବତ୍ସଳକୁ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୭୦
୨୧ ଏ ଯେଣ ଶାସ୍ତ୍ର, କୁଳ, ବିତ୍ତ । କର୍ମଗର୍ବରେ ହୋଇ ମତ୍ତ ॥ ୭୧
ମହତ ଅକିଞ୍ଚନ ଠାରେ । ପରାଭବକୁ ଯେ ବିସ୍ତାରେ ॥ ୭୨
ସେ ମନ୍ଦମତି ଲୋକଙ୍କର । ପୂଜାକୁ ନ ଭଜେ ଶ୍ରୀଧର ॥ ୭୩
ଯେବଣ ଲୋକେ ଅକିଞ୍ଚନ । ହରିଙ୍କି କରିଥାନ୍ତି ଧନ ॥ ୭୪
ସେ ହରି ପ୍ରିୟ ତାହାଙ୍କର । ଜାଣନ୍ତି ଭକ୍ତିସୁଖ ସାର ॥ ୭୫
୨୨ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅନୁବର୍ତ୍ତି ଥାଇ । ତାର ନିମିତ୍ତେ ଅର୍ଥୀ ହୋଇ ॥ ୭୬
ଥାନ୍ତି ଯେ ନରପତିମାନେ । ଯେବା ଦେବତାମାନ ଆନେ ॥ ୭୭
ତାହାଙ୍କୁ ଯେହ୍ନୁ ନ ଭଜନ୍ତି । ଯେଣୁ ସେ ସ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୮

	ଯେ ଅଚ୍ୟୁତ ନିଜ ଭୃତ୍ୟଗଣ	ତାଙ୍କ ଅଧୀନ ଯେହୁ ପୁଣ	॥ ୭୯
	ତାହାଙ୍କୁ କେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିବ	କୃତଜ୍ଞ ଯେ ବା ହୋଇଥିବ	॥ ୮୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬୩	ହେ ନୃପ ! ପ୍ରଚେତାମାନଙ୍କୁ	ଏ ରୂପେ ବସ୍ତୁର କଥାକୁ	॥ ୮୧
	ଶୁଣାଇ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ	ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଆନ କଥାମାନ	॥ ୮୨
	ଶ୍ରବଣ କରାଇ ତକ୍ଷଣ	ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ଗଲେ ପୁଣ	॥ ୮୩
୬୪	ଲୋକର ପାପ କରେ ନାଶ	ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ହରିଯଶ	॥ ୮୪
	ନାରଦମୁଖୁଁ ଭଗବତ	ଶୁଣିଣ ତାହା ସେ ପ୍ରଚେତ	॥ ୮୫
	କରନ୍ତେ ହରିପାଦ ଧ୍ୟାନ	କଲେ ତା' ପଦକୁ ଗମନ	॥ ୮୬
୬୫	ଯାହା ତୁ ପଚାରିଲୁ ମୋତେ	ବିଦୁର ! କହିଲି ତା' ତୋତେ	॥ ୮୭
	ପ୍ରଚେତାଙ୍କର ନାରଦର	ସମ୍ବାଦ ପାବନ ହରିର	॥ ୮୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

୬୬	ମନୁର ପୁତ୍ର ଯେ ଅଟନ୍ତି	ଉତ୍ତାନପାଦ ନରପତି	॥ ୮୯
	ବଂଶ ଅଟଇ ତାହାର	ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିଲି ତୋ' ଆଗର	॥ ୯୦
	ପ୍ରିୟବ୍ରତର ବଂଶ ପୁଣ	ହେ ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଏବେ ଶୁଣ	॥ ୯୧
୬୭	ନାରଦଠାରୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ	ଲଭିଣ ଯେବଣ ରାଜନ	॥ ୯୨
	ପୁଣି ଭୂମିକି କରି ଭୋଗ	ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କରିଣ ବିଭାଗ	॥ ୯୩
	ଈଶ୍ୱରସମ୍ବନ୍ଧ ଯେ ସ୍ଥାନ	ତହିଁକି ଗଲେ ସେ ରାଜନ	॥ ୯୪
୬୮	ମୈତ୍ରେୟ ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଯାହାକୁ	ଅଜିତଚରଣ[1] କଥାକୁ	॥ ୯୫
	ଏକଥା ଶୁଣିଣ ବିଦୁର	ବଢ଼ିଲା ଯେଉଁ ଭାବ ତାର	॥ ୯୬
	ତହୁଁ ଯେ ଅଶ୍ରୁକଳା ଜାତ	ତେଣେ ସେ ହୋଇଲା ପୂରିତ	॥ ୯୭
	ମସ୍ତକେ ମୁନିଙ୍କ ଚରଣ	ହୃଦୟେ ହରିପାଦ ପୁଣ	॥ ୯୮
	ଧରି ସେ ଚରଣକୁ ଧ୍ୟାନେ	ନିବେଶ କଲା ଅନୁଦିନେ	॥ ୯୯

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୬୯	ଯାହାର ଆତ୍ମା ଅତିଶୟ	ଅଟଇ ଜଡ଼ କୃପାମୟ	॥ ୧୦୦
	ସେ ତୁମ୍ଭେ ଏ ସଂସାରପାର	ଦେଖାଇଲ ହେ ଯୋଗିବର !	॥ ୧୦୧
	ଯେ ଅକିଂଚନଗତି ହରି	ସେ ଯହିଁ ଛନ୍ତି ବଜେ କରି	॥ ୧୦୨

[1] —ମୂଳପାଠ—ଅଜିତପାଦ···(ଅଜିତବାଦ···ପାଠାନ୍ତର) ।